Monastery Weingartensis: 1608

IOANNIS

MEDINAE, S. S. THEOL. DOCTORIS,

ET IN COMPLVTENSI ACAD.

Professoris celeberrimi, Tractatus vtilissimi:

De { Rerum dominio, earum restitutione, & reliquis contractibus.

De { Vsura, Cambijs, & Censibus.

IN GRATIAM NON MODO THEOLOGIAE, SED ET IVRISPRVDENTIÆ Professorum, Animarum curam habentium, ac studiosorum omnium editi.

Indice tam quæstionum, quàm rerum & sententiarum locupletissimo adiecto.

Nouis insuper Annotationibus in margine appositis.

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud Petrum Cholinum.

Anno M.DCVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

ADMODVM
REVERENDO, ET MAGNIFICO VIRO, D. IOANNI CHOLINO, SS. THEOL. DOCT. METROP. COLONIEN. ET CATHED. LEODIEN. CANONICO, SERENISS. PRINCIPIS AC DD. FERDINANDI Bauariæ Ducis, & prædictarum Ecclesiarum Coad. & Administratoris, Consiliario intimo, &c. D. Patruo colendissimo.

PETRVS CHOLINVS NEPOS S. E. O.

Vætemporũ, in quæ incidimus conditio sit, quam miser & deplorãdus Rerump. status, scire equidem apprimè satis T. Clariss. Magnif. D. Patrue, vt Mecænas obseruande non dubito: præsentem scilicet nostri sæculi politiæ cuiuslibet faciem magis precibus leniendam, quam intestinis controuersijs exacerbandam, pacem atq; tranquillitatem ciuium desiderandam potius, quam lites atq; simultates forenses suscitandas. Ad hunc autem vniuerso orbi perquã necessarium finem, ex innumerabilibus Sacrarum Legum Tractatibus nullus accommodatior non esse modo, sed nec excogitari, imo nec optari posset, illo qui de Justo rerum dominio, earumq; iniustè detentarum necessaria Restitutione cupidas hominum mentes luculenter informet: vt enim primitùs Mei Tuiq; iniusta vsucaptio, forensibus litibus non vnam modo vrbem, sed & totum orbem inflammauit: ita forense hoc orbis incendium hac de Restitutione penitus percepta, & diuulgata materia consopitũ iri, spe rationabili amplector. Ex hac causa motus hoc vnicũ indubiè absolutũ & præclarum IOANNIS MEDINAE *S S. Theol. Doctoris celeberrimi opus, ex infinita aliorũ copia extrahendũ, & prælo*

 me

meo subijciendum duxi, & quamquam id ipsum per se satis superq; vnà cum ipso Authore solidis eruditorum ingenijs probetur: attamen quia apud Typographos, qui in Authoribus vel recens edendis vel recudendis operam suam locant, pernecessario honestißimoq; more receptum est, vt quo fauorem & applausum scriptis suis concilient maiorem, ea dignitatum fastigijs, natalium generosa antiquitate praecellentibus, religiosaq; pietate & excellenti doctrina conspicuis viris dicent & consecrent. Ab hac ego peruetusta consuetudine latum culmen quidem cedere nolens, diu multumque mecum, cui Patrono hanc meam operam dicarem, expendi dubius, optimorum autem consanguineorum & doctißimorum virorũ hortatibus tandem modestè acquiescens, te mihi proposui, te (inquam) Domine Patrue Colendißime ex amicorum albo selegi, sub cuius Patrocinio atque tutela hoc opus praeclarißimum in publicum emitterem. Quod faustũ ergo felixq; sit, hasce IOANNIS MEDINAE elucubrationes Tuae Reuerendae & Eximiae dignitatis tutelari Patrocinio dico, consecro, deuoueo, vt ipsae satis quidẽ natiua claritate splendẽtes, tui tamen Patrocinij influxu splendidiores euadant, & radiante suo proprio tum ascititio splendore omnem obtrectantium sciolorum caliginem discutiant. Quam ob causam quanta possum animi submißione Tuam admodum Reuerendam Claritatem efflictim obtestor, vt quoniam tenuis & angusta supellex mea tuo singulari in me fauori parem gratiam non valet restituere, hanc ex omni parte absolutam de Restitutione materiam, hoc primum typi mei specimen, tibi ex amicorum numero iure potiore debitum, tuis con-

silijs,

filijs, tuiq́ animi studijs dignum hilari fronte acceptare, & officiosissimum officiosissimæ mentis pignus cum dignitate materiæ Auctorisq́ præstantia perpendere non dedigneris. Accipe igitur, accipe Colendissime D. Patrue animum pro munere, cuius tantus est feruor, vt præsentibus restingui se non sinat, sed spondeat frequentius & euidentius debitæ beneuolentiæ argumentum, si modò ad voluntatem accesserit potestas mea, & tuus fauor subsequatur, vt non diffido futurum: ipsa enim me tua inuitat humanitas, & ingenita cùm erga singulos integræ vitæ, tum erga illos, qui consanguinitatis iure I. R. contingunt, propensio. Vale, viue, teq́ familiæ nostræ præcellens Ornamentum, & Decus, tamdiu nobis cæli conseruent, quamdiu singuli nostrum precamur, imploramus, peroptamus.

Ex Officina nostra, Nono Calend. April. Anno M. DCVII.

INDEX.

QVÆSTIONVM, QVÆ IN HISCE TRACTATIBVS D. IOANNIS MEDINAE, COPIOSE EXPLICANTVR.

Codicis de rebus restituendis.

CODEX DE REBVS PER *vsuram acquisitis.*

AMBRO.

AMBROSII A MORALES CORDVBENSIS, DE OBITV ERVDITISSIMI VIRI DOCTORIS IOANNIS MEDINÆ, Præceptoris sui, Epicedion.

Si quando aut lachrymis miserorum, aut dura querelis
Fata pijs, iustisue queant si corda Sororum,
Humanæ quæ pensa trahunt, quæ stamina vitæ,
Fletibus, & meritis valeant mollescere dictis:
Si gemitu, aut vllis precibus Libitina moueri,
Immotasue sciat mortis suspendere leges:
Nunc saltem flecti gemitu crudelia fata
Debuerant, stabilesque obitus nunc rumpere vices,
Cùm tibi postremos ætas iam clauderet annos,
Atque senescenti instarent cùm debita fata.
O decus, ô secli lux, ô præclare MEDINA,
Heu raperis: seráque licet nunc morte quiescas,
Sera tuis nulla est vnquam tua contigit ætas,
Heu studia, heu paribus tecum consumpta ruinis
Mœsta iacent: pariter studiorum & concidit ægra
Spes quondam simili nunquam viduata marito?
Non simili posthac vnquam socianda marito?
Si fidibus, resonisque modis in luminis auras
Eurydice reuocata venit, furijsque nouercæ
Iam Phlegetontæas æternum missus ad vndas,
Post referens potuit bis actæ nomina vitæ
Viribus hæc iterum mortalia visere regna:
Cur tua non saltem licuit vt vita redempta
Morte foret, possesque alieno viuere letho?
Fratribus aut quæ Lædæis permissa potestas,
Non datur, alternis te viuere posse diebus?
Nostra tibi quales animos tunc Schola tulisset,
O quos tunc iuuenes, deuotaque pectora cerno,
Certatim illustri cupiant quæ occumbere morte:
Nec rediuiua velint partiri tempora tecum;
Vtraque decoscant, viuas sed luce superstes,
Interrupta vllo nec tempore vita fatiscat.
Vtilitas tanti, sunt publica commoda tanti.
At tibi nunc, venerande Pater, dum sydera calcas,
Et non insuetum limen transcendis olympi,
Quò te curarum semper dum vita manebat,
Summa tulit, cælique dedit secreta tueri,
Non vacat ad nostras animum præbere querelas.

EIVSDEM IOANNIS MEDINAE EPITAPHIVM.

Complutense decus iacet hîc, attende viator,
Ter tumulum lustra, ter pia thura crema.
Hoc moriente silet vox, qua non clarior vnquam
Compluti fulsit, nec fuit vlla prior.
Induit en nostrum velamina pulla Lyceum:
Et dixit, Cedrus nunc mea magna ruit.
Henarus ipse pater placidis qui voluitur vndis,
Turbidus insanos iactat ad astra sonos.
Sed cessent gemitus, cessent suspiria, luctus,
Nunc fruitur cœlo, nunc viget ille magis.

D. IOAN-

D. IOANNIS MEDINAE DE RESTITVTIONE, ET CONTRACTIBVS TRACTATVS.

RESTITVTIONIS materiam, quam nimis diffusam, amplamque esse constat; conuenit paucis absoluere, nonnullas quæstiones tangendo, per quas facilius possit attendens quàm pluribus alijs satisfacere. Est autem huius materię notitia omnibus, maximè autem confessarijs necessaria, vt sciant, quos debeant ad beneficium absolutionis admittere, quosque ab eodem repellere. Nam iuxta August. sententiam, Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. *Quatenus hæc materia confessarijs necessaria sit.* *Aug. in epist. ad Maced.*

Accipitur autem restitutio dupliciter, largè, & strictè. Primo modo, extendit se ad omnem recompensam alicui, loco damni illati agendam. Quanquam hæc potius satisfactio dicenda sit, quàm restitutio; iuxta cap. Si culpa tua damnum, illatum est, iure super his satisfacere oportet, titu. de iniurijs, & damno dato. Secundo modo accipitur pro redditione rei alicui debitæ, prout communiter solet restitutio describi; cùm dicitur, quod est, iteratò aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ. Vnde apertum est, restitutionem esse actum iustitiæ, quæ iubet vnicuique quod suum est, aut sibi debitum reddi. *Duplex acceptio verbi restitutio.* 1. 2.

Hæc autem duplex restitutio, ex duplici nascitur iniustitia, quam homo homini facere solet. Duobus enim modis contingit, nos proximis iniustitiam facere, s. bonum eorum auferendo, & malum, seu damnum illis inferendo. Ad quem modum reducitur tertius modus, quo solemus proximos damnificare, eos ab assecutione alicuius boni impediendo, quæ omnes iniustitiæ per restitutionem, aut condignam satisfactionem veniunt emendandæ. Nomine igitur restitutionis omnem talem emendam ad præsens complectemur. Habebit igitur præsens codex duas partes, alteram de rebus restituendis, alteram de damnis reparandis, quibus addemus tertiam, de bonis Ecclesiasticis disponendis, vt de his particularem habeamus considerationem. Et quoniam, vt in plurimum, restitutio solet ex iniustis contractibus oriri, addemus (Deo dante) quartam partem, in qua de contractibus nonnullas quæstiones tangemus. *Quot modis proximo fieri possit iniustitia.* *Partes huius libri.*

De rerum diuisione, an fuerit iustè introducta.

QVAESTIO I.

PRimum, quod inquirendum occurrit, est, an sit de necessitate salutis aliena restituere. Quæ quæstio, imò tota restitutionis materia præsupponit, homines in particulari rerum dominium, & proprietatem habere, & non omnia omnibus communia esse, vti ab initio fuisse cognoscimus. Ideò in primis illud quærendum *Triplex quæst. proponitur.*

dum

dum occurrit. An s. iustè, & conuenienter facta sit rerum temporalium diuisio, & certis dominis earundem appropriatio. Deinde quo iure huiusmodi diuisio facta sit. Postremò quibus modis contingat dominium alicui perdi, & in alterum transferri.

1. *An iustè facta sit rerum temporaliũ diuisio.* Ad primum ergo veniendo, pro parte negatiua arguitur primò; quia non potest conuenienter fieri, quod iuri naturæ repugnat, qualiter rerum diuisio repugnare videtur, nam iure naturæ omnia sunt communia, vt habetur 12.qu.1.c. Dilectissimis & D.1.c. Ius naturale. Vbi inter ea, quæ sunt de iure naturæ, textus connumerat communem rerum omnium possessionem. Sequitur ergo rerum diuisionem non satis
1. iustè introductam esse.

2. Secundò idem videtur autoritate Clementis in Citato ca. Dilectissimis, vbi ait: Communis enim vsus omnium quæ sunt in hoc mundo omnibus hominibus esse debuit. Et addit. Sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio. Si igitur per iniquitatem factum est, vt hoc dicatur meum, illud tuum, sequitur iniustè factam esse rerum diuisionem.

3. Tertiò idem videtur ex sententia Ambr. & habetur 47. dist. cap. Sicut hi, vbi ait: Nemo dicat proprium quod cõmune est, quod plus quam sufficeret sumptui, etiam violenter obtentum est, quod ait contra auarum stomachatus, qui ea, quæ possidebat propria esse dicebat. Cui consonat. quod ait Hieron. Aliena conuincitur rapere, qui vltra necessaria sibi retinere probatur. Et habetur 42. distinct. cap. 1. In quibus videntur hi sancti significare, nemini in rebus temporalibus illud dominium, aut ius concessum esse, quàm ipsarum rerum vsum, prout cuiusque necessitas postulauerit. Quibus & Chrysostom. consentire videtur super Luc. 16. dicens, Opinio quædam erronea aggrauata mortalibus auget crimina, & minuit bona. Ea verò est, opinari, quod ea quæcunque possidemus in vsu vitæ, possideamus, vt domini, & ideò etiam opportunè apprehendimus tanquam bona præcipua. Sed contrarium est: Non enim nos, vt domini, in vita præsenti collocati sumus in propria domo, sed tanquam hospites, & aduenæ, quo nolumus ducimur, & quo tempore non putamus, qui nunc locuples est, in breui fit mendicus. Ergo quicunque sis, noueris te esse dispensatorem alienorum, non dominum, &c. Et rursus super Luc. 6. ait: A Deo percepimus omnia, quod autem dicimus meum, & tuum, mendacij sunt verba. Si namque domum tuam asseris, emisisti verbum carens substantia rei, &c. Ad eundem modum iterum Ambr. loquitur super Luc. 16. c. Ex hoc discimus, non ipsos esse dominos, sed potius illico alienarum facultatum.

4. Quartò, huiusmodi rerum diuisio videtur contra primæuam Dei institutionem: qui cum multa bona temporalia creasset, omnia in communi hominibus concessit; nemini quicquam appropriando, idque non solum in statu naturæ integrè, quando dixit, Dominamini piscibus maris, &c. Sed etiam in statu naturæ corruptæ, quando post diluuium ad Noe, reliquosque mortales dixit: Omnes pisces maris manui
Genes. 9. vestræ traditi sunt. Vbi in communi dedit eis dominium rerum omnium, quas Deus propter hominem creauerat.

5. Quintò ad idem videtur facere, quod Christus Patris voluntatem, & institutum per omnia volens adimplere, rerum temporalium dominium penitus abdicauit, nec solum vitæ exemplo, sed & doctrinæ verbo hoc nobis luculenter tradidit: quando, vt ait Luc. dixit: Nisi quis renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse
Luc. 14. discipulus. Et rursus ad iuuenem alium, qui se diuina mandata custodisse gloriabatur, dixit. Si vis perfectus esse, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me. Et quanquam hoc Christi dictum soleat inter Euangelica consilia computari. Inde tamen apparet, expedire hominibus rerum temporalium com-

munem

munitatem potius, quam dominium, seu proprietatem, quando quidem Christus non nisi quod melius est,& salubrius verbo docuit, & exemplo firmauit. His, alijsque huiusmodi nonnulli moueri possent, sicut & olim suadere conati sunt ad opinandum non satis iustè rerum proprietatem inductam esse, sed debere potius omnia in communi possideri.

His tamen non obstantibus, tenendum est, licitè,& iustè fuisse factam rerum diuisionē, ita vt non omnia in communi possideantur, sed certis hominibus certa rerum dominia competant. Nec solū conueniens id fuit, sed & necessarium. Quod probatur ex tribus. Primò, quia magis solicitus est vnusquisq; ad procurandum aliquid, quod sibi competit, quàm id, quod multis cōmune est. Secundò, quia ordinatius res humanæ tractantur, si singulis propria cura alicuius rei procurandæ conueniat; esset enim confusio, si quilibet singula procuraret. Tertiò, quia per hoc pacificus hominū status melius conseruatur, dum vnusquisque rem suam seorsum possidet. Vnde videmus, quod inter eos, qui communiter, & ex indiuiso aliqua possident, frequentius iurgia oriri solent. Et inde, propter iurgia, quæ serui Loth cum seruis Abrahæ habebant, legitur Abraham diuisisse omnia, quæ cum Loth communia habebat. Oro, inquit te, ne sit inter me,& te, inter pastores tuos, & meos, iurgium. Itaque attenta hominum conditione, qua homo ab adolescentia ad malum pronus est post naturam peccato corruptam non posset respublica pacificè permanere, si omnia communia essent, Qui enim essent potentiores, ac robustiores, sibijpsis, quæ appeterent, vsurparent,& ditissimi fierent, alijs debilioribus inopia pressis. Et esto id cessaret, facilè destrueretur politia in republica necessaria: tolleretur enim debita superioris obedientia, si omnes æquales essent, qualiter esse præsumerent, si omnia omnibus communia forent. Nullus insuper paupertatem, aut inopiam timeret. Inde nullus terras coleret, nec manibus operari vellet: vnde communem rerum penuriam necesse foret euenire. Ac proinde ad huiusmodi,& alia inconuenientia tollenda, opportunum,& necessarium fuit, rerum diuisionem, atque appropriationem fieri. Et oppositum dicere, est error, & tanquam hæreticum condemnatum, vt Augustinus in libro de hæresibus ait, illos s. qui oppositum dicunt, hæreticos esse, cum putent nullam spem eos habere, qui rebus his temporalibus vtuntur, quibus ipsi carent. In Concilio etiam Constantiensi damnatus est error Ioānis Huss, qui tenuit clericos non posse aliquid proprium possidere. Quod si de clericis dictum, error est,& damnandus: à fortiori erit, si dictum huiusmodi ad laicos extendatur.

Responsio ad dictam q. pro parte affirm. *Prob. 1.* *2.* *3.* *Genes. 13.* *Confirm. alia* *Opposita sententia erronea.*

Ad rationes ante oppositas dicendum: Ad primam, quod illud dictum, s. iure naturæ omnia communia sunt: admittit triplicem sensum, vnus est limitando illud ad tempus naturę integræ, quando omnia omnibus hominibus in communi Dominus concessit. Secundus est, intelligendo illud in casu extremæ necessitatis: nam tunc omnia sunt communia, quoad vsum, quia sunt indigentibus communicanda: quod fieri potest, salua rerum proprietate. Verum textus citatus, nec primum sensum, nec secundum videtur prætendere, sed potius declarare videtur, quod dicatur ad ius naturæ pertinere, nempe illud, quod omni humana, aut positiua institutione seclusa, omni nationi commune foret, qualia sunt viri, & fœminæ coniunctio,& propriæ personæ defensio, & filiorum educatio, & etiam communis omnium rerum possessio, qualiter omnia in communi possiderentur, si positiua hominum dispositio, circa rerum dominia, & possessiones non superuenisset. Et hoc est, quod Doct. volunt, cùm dicunt de iure naturæ omnia esse communia negatiuè, quia s. ius naturæ nemini rem aliquam appropriat, sed omnia communiter, & sine discretione, possidenda reliquit.

Soluuntur rationes opposita *Quomodo intelligendum, iure natur. omnia esse cōmunia.*

Ad 2. Ad secundam ex Clemente citatam, dicendum, quòd illic hortatur fratres, vt in communi viuant: quemadmodum mos erat in primitiua Ecclesia, vt ex actis Apostolicis patet Et inter alias suasiones, quas illic affert, vna est: quia omnium vsus debuit esse communis, si scilicet, iniquitas, aut peccatum introductum non fuisset. Per iniquitatem enim inductam alius dixit hoc meum, alius illud. In quo non ait Clemens, iniquam fuisse rerum diuisionem aut proprietatem, sed quòd causa, quare fuit facta rerum appropriatio, fuit iniquitas hominum; iniquitas, inquam, vel per primos parentes inducta; quia ex tunc homines rerum cupidi esse cœperunt: vel ab ipsis hominibus committenda, si non vnicuique res sua deputaretur. Vtcunque id sit, certum est, peccata hominũ causam esse, quòd multa inter homines rectè sint instituta; qua institutione nil opus fuisset, si natura humana integra permansisset.

Obiectio. Sed obiicias, id non esse ad mentem Clementis dictum, cùm per hoc persuadere velit, quòd homines illi, ad quos scribebat, deberent in communi viuere; quod minimè suadere videtur, si sensisset, rectè, & iustè factam fuisse rerum diuisionem.

Solutio. Respondetur, imò rectè Clementis suasio procedit. Quia cùm hoc, quod rectè fuerit rerum diuisio facta, stat hominibus alicuius religionis conuenire, vt in communi viuant, eo quod illa rerum diuisio non per se recta fuit, sed per accidens, seu occasionaliter, occasione sumpta ex hominum iniquitate, quæ longè super abundaret, si rerum diuisio non fieret. Per se tamen sumpta rerum in communi possessio, hominibus religiosè viuere volentibus, multò magis conueniret, quàm proprietarios esse. Et hoc est, quod Clemens illic prætendere videtur.

Ad 3. Ad tertiam, ex Sanctorum auctoritatibus sumptam, dicendum, vt ait Thom. quòd non contra rerum diuisionem, seu appropriationem loquuntur, quam constat licitam esse, & fuisse, multosque sanctos viros diuinitus ditatos, proprietarios fuisse: sed loquuntur contra diuitum auaritiam, qui res, quas possident, ita retinent, vt nec, quoad vsum, velint eas alijs indigentibus communicare, cum earum vsus in necessitate omnibus debeat esse communis. Illi autem ita res, quas possident, suas esse dicunt, quasi propter ipsos solùm essent creatæ, & non alijs suo tempore communicandæ.

1. Tim. vlt. Vnde Paul. ad Timoth. scribit: Vt diuitibus huius sæculi præcipiat, facilè tribuant, & communicent bona, quæ à Domino acceperunt.

Ad 4. Ad quartum dicendum, Deum tam in statu naturæ integræ, quàm etiam corruptæ, dominum rerum omnibus in communi contulisse, vt citatum est. Cui consonat quod ait Psalmista,

Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, & cæt. Non tamen ita omnia in communi contulit, vt præciperet, omnes homines in communi viuere: sed ita omnia omnibus ad eorum sustentationem concessit, vt modum possidendi humanæ dispositioni, prout ratio, & necessitas postularet, relinqueret. Vnde apertum est, huiusmodi rerum diuisionem, prout facta est, non esse contra Dei institutionem, sed præter. Sicut enim non iussit, vt omnes in communi viuerent, ita nec prohibuit ne rerum fieret diuisio.

Ad 5. Ad quintum dicendum, paupertatem quam Christus docuit, non sub præcepto traditam esse, vt perperam dogmatizat Lutherus, qui ait: Omnia, quæ Christus docuit, nobis sub præcepto tradita esse, excepto celibatu; sed multa sub consilio tradidit, è quibus est, Euangelica paupertas, quam non omnibus iniunxit, sed his tantùm, qui volunt esse perfecti. Sic. n. dixit, si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes &c. vbi satis insinuat, huius modi paupertatem voluntatis esse, non necessitatis. Adde, quòd non minus Christus continentiam verbo docuit, & exemplo firmauit, quàm paupertatem. sed non ideo damnandum est coniugium: igitur nec inde damnanda est rerum possessio, siue proprietas. Quod autem per Lucam dixit: Nisi quis renun-

Paupertas non est nobis à Christo tradita sub præcepto.

tiauerit

tiauerit omnibus, quæ possidet &c. procedit, vt ait Aug. de renūciatione rerum, quò ad affectum, & mentis præparationem, non quò ad effectum: taliter enim res possidendæ sunt, vt ipsæ ab homine, non homo ab ipsis possideatur, quod fit, quando homo, non illis fruendo, sed vtendo, in sui & aliorū indigentiū subsidium eas, tenet. Et hoc est, quod innuit Psalm sta quando ait: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. *Psalm. 61.*

Si contra obijcias: Non solum quo ad affectum, sed etiam quoad effectum, esse rebus temporalibus renuntiandum, ex eo quòd Ananias, quia non omnia, quæ habebat, ad pedes attulit Apostolorum, sed partem sibi reseruauit, diuinitus mortuus est ipse, & vxor eius. Tum etiam, quia Christus etiam, quo ad effectum, omne rerum temporalium dominium abdicauit, & abdicandum docuit, & cum Christus non nisi, quod melius est, verbo, & opere docuerit, consequens est, expedire magis ad hominum salutem, omnes in communi viuere, nil proprium possidendo. *Obiectio duplex. Ad 1. Actor. 5. 2.*

Respondetur, quod de Anania dicitur, non obstat, quia non per hoc præcipuè mortem meruit incidere, quòd proprietarius esse vellet, sed quia Spiritui S. mentitus est, vt dicit illic textus. Et fortè tunc, inter nouiter conuersos, mos talis erat, vt paupertatem vouerent: & ita, post tale votum, aliquid proprium velle retinere, mortale peccatum erat, secùs sine tali voto. *Solutio ad 1.*

Nec obstat aliud, quod secundò dictum est. Nam consilia, etsi de melioribus tradita sint, quæ secundum se sunt magis expedientia, non tamen in communi veniunt ab omnibus, de necessitate, seruanda, sed nec conuenit, quòd ab omnibus obseruentur. Id apparet de continentia, quæ à Deo in scriptura commendata est, vt dicit Sapiens. Non est digna ponderatio animæ continentis. Christus etiam commendat Eunuchos, qui se propter regnum cœlorum castrauerunt, tamen huiusmodi continentia nec toti communitati, nec fortè singulis de communitate conuenit. Nam in republica Christiana necessarium est quosdam humanæ generationi operam dare. Deinde, cùm Christus eunuchos cōmendasset, vt dictum est, subiungit: Non omnes capiunt hoc verbum. In quo multi Catholici intelligunt, Christum significasse, non omnes esse huius continentiæ capaces, cùm multis expediat, potiùs vxorem ducere, quàm continentiam cum magno Animæ periculo seruare, iuxta illud Pauli: Melius est nubere, quàm vri. Præterea vita contēplatiua in se melior est, quàm actiua, prout Christus, de Maria loquens, significauit, dicens: Maria optimam partem elegit, & tamen aliquando vita contemplatiua est propter actiuam deserēda, exemplo Pauli, qui, sciens, sibi melius fore dissolui, & esse cum Christo, maluit tamen ad tempus in corpore viuere mortali, à Christi visione separatus vt fratribus, de quorum salute solicitus erat, suam operam impenderet: Ita igitur quamuis in paupertate, omni abdicata proprietate, viuere multis consultum sit, & salutare, quale erat, & seruabatur in primitiua Ecclesia; non inde fit, vt expedientius & melius sit, omnes homines in communi viuere. *Ad 2. Consilia ab omnibus nō sunt obseruanda. Matth. 19. 1. Cor. 6. Luce 10. Philip. 1.*

Nec obstat quod ait Paulus: Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus: quasi inde colligatur, aut sæcularia negotia omnibus esse interdicta, aut rerum temporalium dominia nemini ad salutem animæ proficua, sed nociua esse: cùm tamen Paulus illud propter Episcopos dixerit, quibus ex officio, & dignitate incumbit, vt à negotijs temporalibus abstracti, Deo militent, & oues sibi commissas Deo lucrari curent. Nec obstat quod iterum ait: Vellem omnes esse, sicut ego sum, id est, castos. In quibus videtur significare non solùm quibusdam, sed omnibus conuenire continenter viuere. Verùm hoc dixit Paul. docens, excellentiam continentiæ supra coniugium, quæ, secundum se, considerata, omnibus hominibus foret conuenientissima, nisi vel communis necessitas, vel causa particularis coniugium aliquando exigeret. *Soluitur alia quædam obiectio. 2. Tim. 2. 1. Cor. 7.*

2. Quæſt. Quo iure facta ſit rerum diuiſio.

Arg. pro iure natur.

ESto igitur, iuſtè fuerit rerum diuiſio facta, eſt dubium, quo iure naturali, diuino, an humano ſit facta? Et quod naturali iure facta ſit, apparet. Quia iure naturali id agendum, & diſponendum eſſe videtur, ſine quo pacificus hominum conuictus ſeruari non poteſt, talis eſt rerum diuiſio, nam ſine hac, nec pacifica hominum conuerſatio, nec amicitia, nec mutua charitas poteſt inter homines vniuerſaliter cuſtodiri. In ſtatu namq; naturæ corruptæ, creſcente hominum iniquitate, ſimul & otiandi appetitu, ſi res inter homines diuiſæ non eſſent, ſed omnia omnibus eſſent communia, apertum pateret oſtium tyrannis, & robuſt[i]s ad omnia rapiendum, omnes opprimendum ac ſuppeditandum, omniaque conturbandum, exemplo Nembrod, qui cœpit eſſe robuſtus venator, hoc eſt, hominum oppreſſor. Ad quorum malorum euitationem multum confert ſingulis hominibus res ſuas appropriare. Adde, quod

2. Polit.

Ariſtoteles, lumen naturale ſecutus, hoc idem docuit, neceſſariam ſcilicet eſſe rerum diuiſionem: econtra verò rerum communitatem maximè reipublicæ nociuam.

Arg. pro iure diuino.

Quod autem iure diuino ſit huiuſmodi rerum diuiſio facta, apparet exemplis Scripturæ. Nam terra promiſſionis ſpecialiter Hebræis fuit à Domino conceſſa; Dauidi, & Salomoni, & prius Sauli fuit ſimiliter regnum Iuda, & Iſrael à Domino traditum. Salomon etiam cum regia poteſtate multas ſimul diuitias diuinitus eſt conſecutus. Conſtat etiam de Iob, quàm diues à Domino factus fuerit, poſt tot calamitates, & miſerias, quas, Domino permittente, ſuſtinuerat. Idē patet de Iacob, qui illis ſeptē annis, quibus ſeruierat Laban ſocero ſuo, pro Rachel ſibi dilecta mirabiliter fuit ditatus. Deinde primogeniturā, & cum ea multa bona temporalia ex diuina prouidentia obtinuit. Ad hunc modum de multis alijs regibus, & perſonis poſſemus exemplificare, quos conſtat regna temporalia, & multas diuitias, Domino concedente, poſſediſſe. Ac proinde videri poſſet de iure diuino factam fuiſſe regnorum, & rerum diuiſionem.

Reſolut. Iure ſolum humano factam eſſe rerum diuiſionem.

Quibus non obſtantibus, tenendum eſt, non naturali iure, nec diuino, ſed humano ſolum hanc rerum diuiſionem eſſe introductam. Id patet ex decreto Auguſt. & habetur diſ. 8. vbi dicitur, Quo iure defendis villas Eccleſiæ? diuino, an humano? Diuinum ius in ſcripturis habemus, humanum in legibus regum: vnumquiſque poſſidet, quod poſſidet, nōne iure humano? & infrà: Tolle iura Imperatorum, quis audet dicere, hæc villa eſt mea?

Probatur iure diuino non eſſe rerum diuiſionem introductam.

Pſalm. 113.

Quod autem iure diuino facta non fuerit, ex dictis apparet. Nam Deus omnia, ad omnium neceſſitatibus ſubueniendum, creauit, nemini primitus rem aliquam appropriando, ſed in communi tantum omnibus hominibus ſunt conceſſa, prout inquit Pſalmiſta: Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Et quanquam, vt dictum eſt, quibuſdam hominibus multa bona temporalia tradiderit: hanc tamē generalem rerum poſſeſſionem, aut dominium quale homines per orbem habere videmus, vt hoc regnum ſit huius, illud illius hæc res mea, illa verò tua: non Deus, ſed homines, & populi inſtituerunt. Nec legimus iure diuino alicui particulariter

Soli Papæ conuenit iure diuino dominium Eccleſ.

dominium aliquod competere, præterquam quod Papę conuenit dominium Eccleſiaſticum. Perſonis etiam Eccleſiaſticis altari miniſtrantibus, eodem iure ſimul & naturali, conuenit ius capiendi temporalia ad debitam natura ſuſtentationem. Nam & decimæ & primitiæ quoad quotam, non iam diuino, ſed humano iure illis debēt. Quod ſi olim diuino iure decimarum ius ſacerdotibus deberetur, ſicut poſteritati Dauidis regnum Iuda, & Iſrael: adueniente tamen vero Rege, & ſacerdote in lege promiſſo, antiquum regnum, & ſacerdotium ſimul cum lege veteri (lege Euangelica ſuccedente) expirarunt, quæ nil de regnis temporalibus, nil rebus caducis, cui ſcilicet ſint appropiandæ determinat. De regni quidem ceſſatione patet, quia ſuam ha-

huius

buit periodum, iuxta illud Gen. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat qui mittēdus est, id est Christus. De sacerdotij simul & legis cessatione idem patet ex Paulo ad Heb. Translato sacerdotio, necesse est legis translatio fiat. Itaque certum est, nec diuino iure antiquo, quod iam expirasse constat, nec nouo, posse quenquam dicere, hanc rem sibi competere, illam illi.

Iure nat. non factam esse rerum diuisionē ostēditur. Quatenus dica quæat etiam iura natur. factam esse rerū diuisionem.

De iure etiam naturæ idem patet, si de illo strictè loquamur, quod quamuis dictet, posse hominem in necessitate existentem de bonis propter hominem creatis, ea accipere, quæ ad vitæ sustentationem illi necessaria fuerint, quis tamen, quam rem debeat possidere, non determinat. Si tamen de iure naturæ largè loquamur, vt se extendit ad omne dictamen, quo naturalis ratio dictat de aliquo medium, ad finem naturalem conueniente, fateor de iure naturæ, esse rerum diuisionem, saltem in genere ex quo medium quoddam est non parum conferens ad pacificum hominum conuictum, simul & naturæ sustentationem. Ac proinde nil impedit, quo minus duo opposita, pro diuersis statibus, & temporibus sint de iure naturæ largè sumpto, quandoquidem stante hominum innocentia, de dictamine rationis naturalis erat, vt omnia forent communia. Natura autem per peccatum corrupta, & hominum cupiditate superueniente, ratio eadem naturalis dictat, vt iam rerum diuisio fiat, in quibus ipsa ratio naturalis eundem finem prætendit, nempe vt homines conuenientius viuant. Quis tamen, & quantum quis debeat habere, nec diuinum ius, nec naturale determinat, sed humanum. Inde tam varium in diuersis mundi partibus est ius regnandi, & in regnis, bonisq; alijs temporalibus succedendi, prout diuersa est hominum in diuersis regionibus institutio. Itaque occasionaliter ex hominum iniquitate rerum diuisio est introducta, directiuè verò ex ratione naturali, quæ in genere dictat, vt bona temporalia diuersis possessoribus approprientur. Completiuè autem & particulariter ex hominum institutione, vt ex decreto Aug. suprà citato apertum est.

Origo triplex diuisionis rerum temporalium.

Dubium. Per quosnam facta fuerit rerum diuisio.

Si quæras per quos homines fuerit facta huiusmodi? Dicendum quòd potuit fieri per parentes, per populum, per Regem à populo electum, Per parentes quidem, quia naturaliter habebant potestatem super filios, quibus & filios, naturali, & diuino iure conuenit obtemperare. Filij enim parentibus immorigeri, & inobedientes in lege naturæ damnandos esse Paulus docet, & in lege veteri lapidabantur, vt habetur in Deut. Et ideò ab initio potuerunt parentes, qui superiores tunc temporis non habebant, filijs suis leges facere, & inter eos temporalia bona diuidere. 1. *Rom. 1. Deut 21.*

Potuit etiam populus hoc idem primitus facere, antequam populus aliquem suprà se præfectum, aut rectorem haberet. Habet enim populus autoritatem & iurisdictionem super supposita & indiuidua ipsius, cui iustum est naturaliter ipsa supposita obtemperare, & eiusdem legibus subijci, vt iustum est, & à natura institutum, vt membra corpori non rebellent, sed illi seruiant, & obsequantur. Hoc patet distinct. 2. capit. Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. 2.

Deinde potestate, ac iurisdictione populi per ipsum in Regem aut Principem translata, potuerunt reges à populis electi, sicut leges dare, ita & bona temporalia inter eos diuidere. In quo Reges à populis electi, consensum, & autoritatem, quam populus à natura habebat, accepisse videntur, vt habetur instit. de iur. nat. §. sed quod Principi. An autem ita populus suam autoritatem in principem transtulerit, vt in se iurisdictio non maneret, non ita certum est, cum multis pars negatiua placeat, vt tangit gl. 23. q. 3. c. fin. 3.

Corol.

Inde quibusdam visum est, esse probabile, præscriptionem currere, etiam cum

mala

mala fide, & eum, qui rem plus iusto vendiderit, citra tamen dimidium iusti pretii, dominum effici eius, quod sic lucratur, & ita in alijs multis. Quorum ratio est, quia ita legibus principum, & Imperatorum est institutum, in quibus populi consenserunt, ex quo suam auctoritatem, & consensum ad leges condendum regibus tradiderunt. Sed de his posteà. His igitur modis constat, potuisse fieri rerum diuisionem.

Alia sol. eiusdē dubij Putari autem potest, filios Adæ ante diluuium, & filios Noe post diluuiū ex parentum consensu, aut ipsorum voluntate, & conuentione, hos, has: illos verò illas terras obtinuisse, prout cuique sors sua contingebat. Quod enim quisque ab alijs diuisus, seu recedens calcabat, suum esse dicebat, ex quo a nemine prius esset occupatum. Inde Instit. de rerum diuisione §. feræ. dicitur: Quod in nullius fuit potestate, primi occupantis efficitur, idque ratione naturali dictante.

Obiect. Si obijcias, nullum hominem habere potuisse dominium, seu auctoritatem super alios, ratione cuius potuerit populis leges dare, & ad earum obseruantiam eosdem adstringere: Nam Deus omnes homines fecit pares, de eadem terra eos plasmauit, omnes eos eadem terra sustentat, omnibus tandem animam, & naturam in specie dedit: quomodo igitur verum est, vnum hominem cæteris præesse potuisse, de cuius voluntate, & auctoritate, leges, & rerum diuisiones fierent? Dicendum, quòd *Solut.* Deus in natura omnes homines fecit pares, sed non in iure dominandi. Nam patrem in hoc iure filijs præfecit, virum vxori, prudentem insipienti. Deinde etsi omnes homines Deus pares fecisset, fieri tamen potuit, vt ipsi homines sua voluntate, aut necessitate se impares efficerent. Non enim ita eos pares fecit, vt imparitatem inter eos fieri prohiberet, modò ratione sit moderata. Sic enim constat Hebræorum populum, Regem à Domino petijsse, cui se subijcere elegerunt, vt habetur 1. Reg. c. 8. Sic etiam legimus, potuisse homines, cùm à natura liberi sint, se ipsos in seruitutem redigere, & alijs dominis priuatis se penitus subijcere, non modò spontanea voluntate, & liberaliter, sed etiam pro pretio, vt patet ex Exodo, vbi de seruis emptitijs mentio fit, &c. De quo habetur etiam inst. de iure personarum in fi.

3. Quæst. Quomodo contingat perdi dominium, & in aliū transferri. Sol. triplicit. 1. Ex voluntate iuris Ratio. Post rerum dominium hominibus acquisitum, dubitari potest, quomodo possint homines ab huiusmodi rerum dominio cadere. Dicendum breuiter, id posse fieri tripliciter, ex voluntate iuris, & voluntate iudicis sententiam ferentis, & ex voluntate ipsius possessoris. Quod enim ex voluntate iuris, seu legis possit dominium rerum alicui tolli, & in alterum transferri, patet ex dictis. Nam lex iusta ab initio potuit dominia rerum iustè diuidere, & ea certis hominibus appropriare; sed non minor est authoritas principis, seu legis post rerum diuisionem, quàm antea fuerat, igitur iusta causa subsistente, poterit nunc homo rei suæ dominio, ex voluntate legis priuari, & in alterum transferri.

Confirm. eiusdem. Confirmatur hoc, quia, vt supra tangebatur, ex quo populus suam authoritatem, & iurisdictionem regibus, & principibus concessit, consensum suum legibus iustis à principe condendis præbuit, ac proinde, si lex, ob causam iustam aliquem re sua priuat, & alteri eandem confert, in hoc ipso totus populus consensit, sicut & consentire debet, in quo consensus ipsius domini particularis includitur, ac proinde in casu nulla illi iniuria fit, si per legem huiusmodi dominio rei suæ priuetur. Pro hac ratione est textus ad literam l. de quibus. ff. de leg. vbi dicitur: ipsæ leges nulla ex alia causa nos tenent, quam quòd iudicio populi sunt receptæ.

Coroll. Hinc corollariè sequitur, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur, quoniam nil interest, suffragione, an populus voluntatem suam declaret.

Nota

Nota tamen, non [illegible] in rebus aliquibus possidendis, seu retinendis, tutos esse in conscientia per hoc, quòd eas legum authoritate retineant. Sunt enim leges de his rebus disponentes in duplici differentia: Quædam concedunt, aut negant actionem, sed repetitionem tantùm, quædam verò concedunt, aut negant ipsarum rerum dominium, & istæ sunt, vigore quarum potest aliquis re sua priuari, & eius dominium in alterum transferri, & tunc is, cui lex ipsa dominium confert, tutus erit in conscientia rem illam tanquam suam iam factam possidendo: qui autem legibus prioris ordinis tutum se esse in rerum possessione, quoad consciētiam, putat, fallitur, etiamsi quoad forum contentiosum sit tutus. Id satis apertè docet August. in epist. ad Macedonium, quæ est num. 54. vbi ait: Inter hæc toleratur iniquitas malè habentium, & quædam inter eos iura constituuntur, quæ appellantur ciuilia, non quòd hinc fiat, vt bene vtentes sint, sed vt malè vtentes minus molesti sint, &c. Multa enim iure fori permittuntur, ac defenduntur, quæ tamen iure Poli damnantur, vt Aug. iterum ait, in sermone de vita clericorum, & habetur 17. q. 4. c. fin. dicens: In potestate habet Episcopus non reddere, sed iure Fori, non iure Poli.

Quænam possint leges authoritate tutò possideri, quæ itē non possint.

Multa permittūtur iure Fori quæ damnantur iure Poli.

Obiect. Si contra hæc obijcias, quòd scilicet non solùm tutus est in conscientia, qui legibus secundi ordinis, sed etiam qui legibus prioris ordinis vtitur. Nam ex quo omnes eas iustas esse supponimus, omnium consensu sunt approbatæ, & ex cōsequenti, non opus fuit inter has, & illas leges sic distinguere. *Solut.* Dicendum, imò in distinctione posita standum esse. Et concesso, quod omnium ad has, & illas leges consensus accedit, non tamen eodem modo, sed consensus est diuersus, sicut & leges ipsæ diuersæ sunt: in legibus enim, quæ dominium rerum concedunt, consentit populus taliter, vt dominium illud concedatur, & ei, cui conceditur, acquiratur. In legibus autem, quæ actionem concedunt, aut negant, cùm huiusmodi leges forum iudicij concernant, determinantes quid quisque in iudicio possit, consentit populus in eo, quod lex ipsa disponit, hoc est, in actione alicui concessa, qua poterit in iudicio vti. Itaq; consensus populi circa leges non se extendit plus; quàm leges ipsæ, ac proinde esto, quod populus his, & illis legibus suum præbeat consensum, non inde fit, vt qui legibus his vtuntur, sint in conscientia, res alienas retinendo, securi: etiamsi secundùm leges fuerit pro illis iudicatum; vt patet, si iudex iuxta allegata, & probata vni ex litigantibus rem, super qualis est mota, adiudicet, cùm reuera ius ad eam non haberet; talis non est in conscientia tutus, exceptione rei iudicatæ, etiamsi leges illi actionem concederent. Et ita de multis alijs posset exemplificari.

Legi transferenti dominiū rei alicuius, in alium nō licet repugnare.

Ad propositum igitur redeundo, certum est, quòd princeps, aut lex ex sufficienti causa, potest rem vnius contra eius voluntatem in alium transferre, vt notant doctores, in c. Quæ in ecclesiarum de constitu. & in l. fin. Si contra ius, &c. Et in hoc esset licitum potestati sublimiori rebellare, quia hoc esset diuinæ ordinationi resistere, vt ait D. Paul. Huius exemplum est in pręscriptione, quando s. ex iuris dispositione res vnius ab alio per tēpus lege definitum, cum bona fide possessa, efficitur possidētis.

Rom. 13.

Multis exemplis ostenditur legem illud ex causa sufficiēti posse.

Similiter iure gentium res in bello captæ efficiuntur capientium, modò bellum sit ex parte capientium iustum.

Similiter idem apparet, quando lex hominē ob culpam suam rebus suis ipso facto priuat, vt si incidit quis in hæresim, aut crimen læsæ maiestatis committat: nam ob hanc causam rerum suarum dominium ex legum voluntate perdit, & fisco applicatur, vt habetur c. Cùm secundùm leges, de hæreticis lib. 6.

Ob hæresim, aut crimen læsæ maiestatis amittitur dominium rerum ex legum voluntate.

Aut etiam si quis cadat in commissum, puta in agro vectigali, ipso vectigali non soluto. Aut si quis occultauit merces, quarum vectigal erat soluendum; quia ipso facto rerum illarum dominium perdunt, & acquiritur fisco. Etiamsi in his casib. res

An in prædictis casib. possint res ante sententiam iudicis retineri, aut etiã aliena ri per donationem siue venditionem.

huiusmodi licitè retineri possint, ante sententiam decl[illegible] sententi[illegible] res huiusmodi possessoribus auferri non possunt, possessores tamen non poterunt eas alienare, cùm suæ non sint: quòd si eas alienent titulo gratioso, puta per viam donationis, minùs peccant, quàm si titulo onerofo eas alienarent, puta per viam venditionis, quia in hoc secundò casu, vltra quòd quæ non sua sunt, vendendo alienant, ipsum emptorem insuper aggrauant, quia res, quam emit, & pretium, quod pro ea dedit, periculo sunt exposita: ex quo res illa empta ipso iure confiscata, apud quemcumque fuerit, excuti, & euinci potest.

An crimina prædictorum casuum debeant esse probabilia in foro iudiciali.

An autem sit necessarium, crimen, ratione cuius aliquis ipso facto à rerum dominio cadit esse in foro iudiciali probabile: an sufficiat, illud esse etiam occultissimè commissum vt hæc pœna locum, in conscientia habeat, dubitant aliqui, mihi tamen non videtur esse necessarium, quòd iuris ordine probari possit, nisi ad finem hunc, scilicet, vt fiscus possit effectualiter huiusmodi delinquentem conuenire, & eidem bona eius confiscata auferre. Quod inde apparet, quia si quis in hæresim lapsus, adeo vt iudiciario ordine id probari non possit, ipsemet suum crimen iudicio confiteatur, iustè poterit ad rerũ omissionẽ damnari, & currit pœna à die patrati criminis.

Secundus modus transferendi dominio rei alicuius, in alium, scilicet ex voluntate iudicis.

Potest secundò aliquis rei suæ dominium amittere, ex iudicis voluntate, sententia eius interueniente. Exemplum est clarum. Si quis furtum, aut aliud delictum perpetrauit, propter quod incidit in pœnam dupli, aut quadrupli, aut aliam alterius quantitatis, & probato crimine, iudex illum ad pœnæ solutionem condemnat, & alteri, iuxta legis dispositionem, eam applicat: tunc res illa, ad quam soluendam condemnatur, sua esse desinit, & alterius efficitur, etiamsi ante sententiam non esset in conscientia, ad pœnæ illius solutionem, obligatus, vt est communis Doctorum sententia, iuxta capit. Fraternitas 12. q. 2. & glo. ibidem. Et procedit hoc quãdo iudex non ex præsumptione, sed ex veritate, sufficienter per probationem, aut partis confessionem cognita, sententiam tulit, alioqui nec reus tenebitur pœnam illam, ad quam condemnatus est, soluere: nec solutam poterit actor tutè in conscientia retinere, esto in foro iudiciali sit tutus. Et his duobus modis prædictis, dominus rei inuitus, re sua priuatur, & in ius, ac dominium alterius transfertur.

Tertius modus Ex voluntate possessoris.

Potest tertiò quis à rei suæ dominio cadere, per voluntatem propriam vt per viam donationis, aut alterius contractus, aut legati, alijsque modis de iure permissis. Hanc enim facultatem, res suas in alterius ius, & dominium transferendi, habent omnes, qui in rebus huiusmodi liberum habent dominium, ex iure gentium, vt habetur Institu. de iure naturali. Et instit. de rerum diu. §. Per traditionem dicitur, Nil tam conueniens est naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferri ratam haberi.

Dubium An sufficiat priuati domini consensus ad translationem rei in alterius dominium. Resp neg tiua Corollar. Similiter neq; sufficit, vt rem illam accipiens

Est tamen dubium, an sufficiat priuati domini consensus, vt res sua in alterius dominium transferatur. Respondetur, quòd non sufficiat, si leges maiorum contradicant. Patet id de rebus Ecclesiæ, quæ alienari non possunt, etiamsi ipsa particularis Ecclesia id velit. Patet etiam de rebus à furioso, vel minore donatis, quorum donatio per leges minimè approbatur, sed efficitur nulla. Patet de mutuatario vsuram spontè soluente, quæ non ideò efficitur ipsius, a surarij. Patet de muneribus, quæ litigantes iudicibus conferunt, vt iustam, siue vt iniustam, ferant sententiam. Et vniuersaliter, de rebus, voluntariè ad aliquod flagitium perpetrandum datis, quarum traditio, seu donatio inde inualida est nec tutum reddit donatarium, quia talia retineri non possunt, sed de necessitate sunt restituenda, à quarum restitutione non semper donatarius, per liberam donantis remissionem, eximitur, vt patet ex cap. Exigit de casibus, lib. 6. & alibi. Et sicut voluntas elicita domini priuati non semper sufficit, vt res sua in alterius.

terius transferatur dominium, ita nec sufficit eiusdem voluntas debita, vt rem illam accipiens, à restitutione eiusdem sit liberatus. Id patet de mutuatario, qui iurauit, se vsuram soluturum, & tempore adueniente, vsuram prout iurauit, soluit: talis consentit actu debito, in datione illius vsuræ, ex quo debet eam ob iusiurādum soluere, iuxta cap. Debitores, de iureiurando. Et tamen non inde releuatur mutuator à debito restituendi.

Sit ab eiusd. rest. liberatus.

Idem patet de eo, qui latronibus in via occurrentibus, vt mortem euadat, iurat se illis certam pecuniarum summam daturum, qui posteà dat, sicut dare debet, & tamen latrones pecuniam accipientes, teneantur eandem restituere, vt habetur sententialiter, De his, quæ vi metusuè causa fiunt, cap. Ad audientiam.

Horum, & similium ratio est, quia sicut ab initio iura Principum vim habuerunt, res temporales singulis appropriandi, ita & nunc vim retinent, ad impediendum ipsarum rerum alienationem. Vnde & in multis casibus donationes non tenent, nec contractus omnes validi sunt, qui priuatorum consensu & voluntate fiunt, legis, aut legislatoris voluntate reclamante. Et meritò id quidem, quia iustum est, vt inferiorum voluntas, quæ facilè obliquari potest, superiorum voluntati, ac dispositioni subijciatur, quorum est inferiorum actiones dirigare. Hæc etiam est causa, quare Papa possit in votis, & iuramentis inferiorum dispensare, & interdum irritare quia scilicet sæpè vouentes, & iurantes, ab eo, quod melius est, aut magis expediens, deuiare solēt.

Ratio prædictorum.

Illorum igitur consensus elicitus, aut debitus, valebit ad rem suam, in alterius dominium transferendum, qui rem illam possunt alienare: quales, sunt, qui mentis compotes sunt, & quibus iure res suas alienare non est interdictum. De quibus vide Doctores.

Ad transferendum dominium qualis consensus requiratur

Hæc præmittere volui, quia sunt velut fundamentum generale totius materiæ, de restitutione: Qui enim aliquam rem detinet, & non ex legis, aut iudicis authoritate, nec prioris possessoris voluntate, non iure, sed iniustè, eam retinere videtur, ac proinde restituenda est: Secus si eam ex iuris, seu iudicis authoritate, aut prioris possessoris, ipsam alienare potentis, consensu retineat. Quibus addendum est, in præsenti materia, non tam attendendum esse consensum elicitum domini, quàm debitum, quia sæpe accidit, vt res aliena accipiatur, aut retineatur domino actu elicito dissentiente actu tamen debito consentiente, vtpotè qui debeat consentire, & tunc licita est huiusmodi rei acceptio, & detentio, vt si pauper in extrema existens necessitate, aliena, ad sui sustentationem domino reclamante, capiat, licitè ea accipit: quia etsi actu dominus non consentiat, debuit tamen consentire, ex quo pauperi alia via, qua suæ indigentiæ posset subuenire, minimè patebat. De quibus, & alijs fundamentis infrà particularius agetur.

Prædicta sunt instar fundamenti cuiusdā materiæ de restitutione.

Nota.

De rebus alienis, necessariò restituendis.

QVAESTIO II.

QVibus præmissis, expedienda sunt breuiter ea, quæ in genere de restitutione tractari solent, antequam ad materias, & casus particulariter descendamus. Solent autem aliqua generaliter inquiri. Primò, an sit de necessitate salutis aliena restituere. Secundo, cui restituenda sint. Tertiò, vbi. Quarto, quando. Quintò quo ordine sit huiusmodi restitutio facienda. Postremò, quibus modis restituendi obligatio contrahatur. Et inde patebit, quis teneatur restituere.

Huius quæstionis sex partes sunt.

Ad primùm, de necessitate restituendi, arguitur, quod nō sit de necessitate salutis. Primò, quia ad vitā ęternā obtinendā, sufficit homini mandata seruare, iuxta id quod

Dubium suae pars prima.

An sit de necessitate salutis restituere aliena. Christus dixit, si vis ad vitam ingredi, serua mandata. In mandatis autem legis, seu Decalogi, de quibus Christus videtur esse loquutus, non apparet datum præceptum de restituendo; quia maximè contineretur sub præcepto de non furando, sed illic non præcipitur actus positiuus, qualis est restitutio, sed solùm videtur actus

Arg. partis negat. prohiberi, puta, furtum committere: alioqui dabis, quòd præcepta negatiua obligent ad actus positiuos, sicut & affirmatiua, quod tamen inde videtur falsum; quia

1. negatiua obligant semper, & pro semper, affirmatiua autem non ita pro semper obligant. Cùm igitur actus restituendi non cadat pro semper sub obligatione, sequitur, quòd nec sub præcepto negatiuo.

Secundò, nullus peccat alienum detinendo, si de consensu elicito, aut debito

2. ipsius domini illud detineat, quandoquidem actu elicito, aut debito consentienti iniuria non fit: sed dominus rei sciens suæ rei detentorem, non alioqui paratum esse restituere, debet in hoc ipso consentire, quòd detinens eam possidear, & teneat. Id probatur: Quia vnusquisque debet rem suam, pro fratris salute, pro eiusque peccato euitando, exponere. ex quo plus animam fratris, quàm propria bona fortunæ tenemur diligere. Cùm ergo fur peccatum, alienum, detinendo, euaderet, si dominus rei ad id consensum adhiberet; sequitur, dominum rei debere consentire, ne fur, rem aliter detinendo, peccet. Quòd autem per consensum debitum, fur ille peccatum iniustæ retentionis euaderet, apparet: quia si dominus rei actu elicito liberè consentiret, fur peccatum iniustæ retentionis euaderet: igitur similiter euadet per consensum debitum, cùm idem videatur operari consensus debitus, quod elicitus operatur.

3. Tertiò arguitur, quia sæpe accidit, vt restitutio sine notabili detrimento famæ, aut corporis, aut familiæ, fieri non possit: vt si restituta re prodatur, seu infamatus maneat, qui eam furtiuè abstulerat: aut si inde timeatur probabiliter, mortem alicui euenturam, aut dedecus familiæ. In his & alijs casibus huiusmodi, non est necessarium restitutionem facere: esset autem, si restitutio esset de necessitate salutis.

Resolutio pro parte affirmat. Quibus non obstantibus, tenenda est conclusio contraria. Quod probatur ex Augustino dicente: Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur: & ita non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Et habetur 14. q. 6. c. Si res.

Probatur 1. Augustin in ep. ad Macedonium. Secundò idem patet ex Paulo, dicente: Reddite omnibus debitum, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: cui timorem, timorem, & nemini quicquam debeatis &c. vbi omne debitum reddendum esse dicit, quod verbum necessitatem importat.

2. *Rom 13.* Tertio idem patet. Qui scit furtũ ab alio perpetratum, & domino quærenti non in-

3. dicat, cùm id absque propria iactura possit, peccat, & reus est furti, vt ait Hiero. super illud Prouerb. 29. Qui cum fure participat &c. vbi ait: Non fur solùm, sed ille reus tenetur, qui furti conscius, quærente possessore, non indicat. Et habetur de furtis, cap. Qui cum fure &c. Igitur à fortiori, qui rem alienam, domino inuito, detinet, peccat, nisi restituat.

4. Quartò idem patet ratione, rem alienam, contra domini voluntatem, occupare, certum est, esse mortale peccatum, & contra salutem animæ ipsius occupantis: idque ideò, quia dominus rei iniustè per furem damnificatur, cùm re sua iniustè priuatur, sed qui rem alienam, contra domini voluntatem, retinet, non minus ipsum dominum damnificat, quàm rem eius de nouo occupando, vt constat. igitur non minus

Coroll. mortaliter peccat, alienum retinendo, quàm ipsum de nouo occupando.

Corollariè sequitur, eum, qui bona habet restitutioni obnoxia, non posse ea alienare

nare, nec in dote, nec in donatione propter nuptias, nec propter ingressum religionis, nec pro alimentis filijs impendendis, nec pro captiuis redimendis: contra quosdam, qui intuitu pietatis, & ad finem, aliquod bonum tam notabile alicui quærendum, eos, qui taliter aliena expendunt, à peccato excusant, cùm stet contra sententiam Pauli: Non esse facienda mala, vt eueniant bona. *Bona restitution. obnoxia, non possunt alienari.*

Rom. 3.

Ad rationes antè oppositas: Ad primam dicendum, quòd illo præcepto: Non furaberis: tacitè præcipitur rei ablatæ restitutio: non enim, qui rem alienam capere prohibet, eam contra dominum eius retineri concedit, vt constat. Nec inconuenit, per præceptum negatiuum, interdum actum positiuum iuberi, vt quando ad obseruantiam negatiui est aliquis actus positiuus necessarius. Cuius exemplum clarum est in præcepto de non occidendo, quod cùm in se negatiuum sit, obligat tamen ad actum positiuum, sine quo proximum aut nosipsos à morte liberare non possumus: qualis est actus, quo proximum, à morte iniuriosa, illi parata, defendimus, aut quo panem fame pereunti porrigimus. Non enim minùs reus est homicidij, qui fratrem à morte, cùm potest, non eripit, quàm qui eidem mortem infert, iuxta Symmachi decretũ: Nil refert, mortem inferas, vel admittas: mortem enim languentibus videtur infligere, qui hanc cùm potest, non excludit. Ita igitur in proposito quamuis præceptum de non furando negatiuum sit, si tamen finis præcepti, sine actu positiuo, saluari non potest, eodem præcepto iubemur, actum huiusmodi positiuum facere: finis autem præcepti, de non furando, est neminem rebus suis iniustè priuari, ideò sequitur &c. *Soluuntur argu. partis negat.* 1.

Ad secundam, videtur in tribus deficere. Primò, quia præsupponit, quòd dominus rei furtiuæ, intus in hoc consentire debeat, quòd fur rem furtiuam detineat, idque ad vitandum peccatum iniustæ detentionis: quod tamen falsum est; quia nõ per hoc vitaretur peccatum ipsius furis, qui nil de consensu domini curans, parati animi est, modò consentiat dominus, modò dissentiat, rem furtiuam apud se retinere. 2. *Solutio triplex.* 1.

Secundò, quia non est vniuersaliter verum, quòd teneatur homo res suas exponere, seu donare, ad vitandum peccatum proximi, maximè quando proximus, ex malitia peccat, iuxta doctrinam Christi, Matth. 15. Sinite eos, quia cæci sunt, & duces cæcorum. Si autem ex ignorantia peccatum euenire timetur, sufficienter ignoranti prouidetur, si veritatem, quam ignorat, doceat absque hoc, quod, quæ sua non sunt, illi condonentur: tunc enim, de veritate instructus, si peccet, iam non ex ignorantia, sed ex industria peccabit, & sibi soli erit id imputandum. Si verò timetur, fratrem ex fragilitate peccaturum, an necessarium sit, ad huiusmodi peccatum impediendum, illi fragili bona nostra temporalia donare, hoc haberet aliquid difficultatis, extra casum propositum deferre. Et pro nunc dicendum, quòd vbi aliquis habet rerum abundantiam, alij verò, ob inopiam, qua premuntur, parati sunt in aliqua peccata, ex fragilitate potiùs, quàm ex malitia incidere, & certus sit homo ille, quòd per donationem aliquam illi à casu illo præseruabuntur, ideoque postmodum seruire curabunt, crederem, in tali casu necessarium esse, talem donationem facere. Raro tamen hæc omnia concurrent, ad huiusmodi obligationem inducendam. De quibus tamen aliâs. In casu autem præsenti, non video, dominum rei furtiuæ ad condonandum furi, quod iniustè abstulit, teneri, ad finem liberandi illum à peccato: cùm certum sit, illum, qui restituere non vult, ex industria, & animo determinato, aliena, etiam domino inuito velle retinere. *Quatenus tenetur aliquas res suas exponere ad vitandum proximi pecc.*

Tertiò, quia præsupponit ratio consensum debitum idem operari, quod operaretur elicitus: quòd si vniuersaliter intelligatur, constat in multis falsum esse. Nam necessarius potest confessionem detegere, ad consensum expressum confitentis, quam detegere non potest ad consensum eiusdem debitum, vt suprà, Cod c. de confessione, 3. *Discrimen inter consensum debitum, & elicitum.*

ne,deduximus. Similiter,si qui,verbis exterioribus,matrimonium contrahant,si adsit interior actualis consensus,verum est matrimonium: quale non esset per solum debitum consensum. Similiter in eo,qui baptizatur,verus consensus in baptismo,causa est,vt verum sit Sacramentum,quale non esset.eo secluso,etiamsi consentire deberet. Similiter dispensatio Papę,in gradibus prohibitis,ex actuali consensu facta,valet, vt dispensati possint contrahere, ad quod tamen minimè valeret consensus debitus dispensandi. Sicut,si actu excommunicatum absoluat, manebit absolutus,non tamē, si non absoluat,etiamsi absoluere debeat. Similiter,si mutuatarius iurauit,se vsuram soluturum,liberabitur ab vsura soluenda,si mutuans actu remittat,non tamē liberabitur,per hoc solum,quòd remittere debeat. Et ita patet, nō idem operari consensum debitum,quod operaretur consensus,actualis, & elicitus. Quanquam in distractione, seu possessione rerum tēporalium secus sit. Ratio discriminis videtur, quia in exemplis supra citatis,quæ Sacramenta,dispensationes,atque absolutiones concernunt,ad rei validitatem necessarius est consensus eius, qui debet consentire, nec in illis casibus de iniuria cuiusquam agitur,sed potius impertinens est, in illis alicui iniuriam fieri, aut non fieri,vt res valida sit, aut inualida.

Limitatur dictum discrime.

In rebus autem alienis accipiendis,retinendis,aut alienandis,vt factum teneat, & restitutio locum non habeat ad iniuriam,seu iniustitiam,per se respectus habetur: ita scilicet, vt tunc sit rei alienæ restitutio necessaria, quando eius acceptio,seu retentio iniusta est,aut iniuriosa. Est autem talis quando dominus ipsius rei,nec actu elicito nec debito,in suæ rei occupatione,aut detentione consentit. Non autem est talis, si dominus actu elicito,aut debito consentiat: quia quomodocunque consentiat, iam non est rationabiliter inuitus in hoc, quod res sua ab alio detineatur, & per consequens,tunc non est iniusta talis detentio.

Ad 3.
In quonam casu cesset oblig. restituendi.

Ad tertium,ex dictis patet solutio, quod tunc est restitutio necessaria, quando is, cui facienda est,est rationabiliter inuitus,si sibi non restituatur. Econtra verò,si in rei suæ detentione actu elicito,aut debito consentiat, quia illi iniuria non fit, cessat, aut suspenditur obligatio restituēdi. Ac proinde,cùm rationabile non sit,eum velle rem sibi cum tanto damno, & periculo restituentis, seu alterius restitui,consequens est, quod quando sine tali damno,aut verisimili periculo res reddi nō potest,cessat obligatio restituendi: Reuiuiscit tamen, illo damno, & periculo cessante. Et per hoc poterit ad multos casus responderi.

Pars,seu dubium secund. Cui sit restitutio facienda.
Resolut. generalis.

De eo,quod secundo loco quærebatur, cui scilicet sit restitutio facienda,spoliato, an vero domino? Respondetur,absq; disputatione,quod non potest,vnica regula generalis tradi. Nam aliquando est res suo domino restituenda: aliquando præhabenti etiamsi sua non fuerit: aliquando Ecclesiæ: aliquando pauperibus; aliquando fisco,aut camerę Apostolicæ,prout iure sunt talia bona huic,vel illi applicata. Quanquam regulariter sit spoliatus restituendus, vt patet de restitutione spoliatorum, per totum. Et ca. Reintegranda 3. q. 1. non tamen semper. Pro quo aduerte,rem restituendam esse in duplici differentia pro nunc; quædam est,sine volūtate possidentis,ablata; quædam verò ab ipso possidente data. Et primo dicamus de re ablata. Præsupposito ergo, quòd aliquis rem ablatam detineat, quæ ab eodem retineri non potest, si is,qui præhabuerat,furtiue,aut per vim,aut notoriam iniustitiam, eam teneebat, non est illi reddenda,sed ei,qui ius ad rem habere dignoscitur. Ratio, quia fur nullum ius ad rem illam habebat,ideo illi nulla fit iniuria, si res huiusmodi non illi restituatur. Nec obstat,quod dicitur in cap. In literis, de restitutione spoliatorum, scilicet, quod prædo, secundum iura, est restituendus, Nam hoc non procedit,de prædone notorio,hic enim non restituendus,sed suspendendus est: sed procedit de prædone,qui de facto

Res restituenda in duplici etiā differētia.
Concl. 1.
Obiectionis cuiusdam solutio.

facto [illegible] ipsius rei, ad quem pertinet de re ipsa rationem reddere, & ita interim, quòd non constat ad quem res ipsa pertineat, si prædo restitui petat, & non simul rei verus dominus eandem petat in foro contentioso, restituendus venit, sed non in conscientia, si certum sit, prædonē rem illam, non nisi per rapinā obtinuisse.

Si autem res, quæ retineri non potest, fuerat ei, cui subtracta est, accommodata, locata, impignorata, seu deposita, aut vendita: tunc res illi, cui subtracta est, venit restituenda, etiamsi verus rei dominus non sit. Ratio, quia illi rem illam cum bona fide possidebat, & titulo honesto eam tenebat, & ad ipsam tenēdum, seu ipsa re vtendum, ius aliquod habebat, vnde & in iudicio potest eam repetere: ideò illi non vero domino, est restituenda: etiamsi rem illam vltra tempus accommodationis seu locationes possideret. Quia, ex quo titulo honesto eam tenebat, ad ipsum pertinet, de re ipsa rationem suo domino reddere. *Conclus. 2.*

Inde sequitur, quod si is, cui res subtracta est, etsi rerū, quas tenebat, dominus non sit, earum tamen administrationem habebat, illi est res huiusmodi restituenda, vt si sit tutor, seu curator. Similiter, si dispensator sit, aut procurator, aut thesaurarius, frumentarius, aliusvè officialis, cui res aliquæ commissæ sunt conseruandæ, dispensandæ, aut recuperandæ, aut aliter distrahendæ, quibus, ratione officij incumbit, de huiusmodi rebus rationem reddere, & illis aliquid subtrahatur: eisdem non dominis ipsarum, est facienda restitutio. Quòd si quis contra hoc, quod dicimus, vero domino velit rem restituere, & inde aliquod damnum his, qui prehabebant, euenit, tenebitur de huiusmodi damno, nisi per fidem bonam excusetur. Sed si is, cui aliquid subtractum est, erat verus dominus, liberam suarum rerum administrationem habens: tunc vero domino est sic subtractum restituendum. Et procedunt hæc de rebus alicui subtractis, contra ipsius possidentis voluntatem. *Corollarium.*

Contingit autem, quòd quis rem, quam retinere nō potest, eam habeat ex voluntate præhabentis, quia scilicet præhabens eam illi dedit: sed refert, qualiter eam dedit, quia vel liberè, & spontè donando, absolutè, vel conditionaliter, vel ob causam. Si absolutè donata est, & donatio non valet, donanti est restituenda. Ratio, quia ex quo donare non potuit, perinde est, ac si non esset donatio facta, & ita ad donantem res donata deuoluitur. Si conditionaliter, conditione nōn existente, similiter ad donantem redire debet: ex quo non nisi sub conditione donauerat. Idem dicatur, si quis rem dedit ob causam honestam, non liberaliter, sed aliqua necessitate motus: vt qui dat iudici, vt iustitiam ei faciat, aut qui dat diuiti, vt illi mutuet: nam in talibus danti est restituendum. *Conclusio 3.*

Si ob causam turpem fuit facta donatio, vt si quid datum est alteri, vt aliquid indebitum agat, puta, iniustam ferat sententiam, aut falsam deponat, aut flagitium aliquod committat, tunc communis videtur sententia Doctorum, quòd res illa non est danti restituenda, eò quòd obstat sibi sua turpitudo. Contra quos facit ratio (loquendo in foro conscientię.) Nam leges, quæ in odium turpitudinis statuunt, res illas turpiter datas, non esse dantibus restituendas, sunt pœnales, & ita in conscientia non obligant ante sententiam latam: iuxta glo. approbatam cap. Fraternitas 12. q. 2. ac proinde dantis turpitudo non obstat, quo minus datum possit, ante sententiam, contra dantem latam, eidem restitui. Verùm in hoc casu videtur distinguendū: quia vel causa turpis, ob quam res donata erat, postmodùm est subsequuta, & tunc non danti est taliter acceptū restituendū, sed pauperibus. Si tamen causa turpis non est subsequuta, tunc eidē danti est restituendū, quod ob illā causam fuerat acceptum. Ratio primi est, quia qui ob causam illā donauit, causa subsequuta, visus est à se omnino dominiū rei datæ abdicare: igitur non est sibi reddenda. Ratio secundi est; quia non donauit, nisi ob cau- *Conclusio 4.* *Limitatur prædicta conclusio.*

ob cauſam illã; igitur illa cauſa non ſubſiſtente, non eſt viſus à ſe rem ſic donatam abdicare: igitur ſibi eſt in conſcientia reddenda. Et quamuis homo, ob turpitudinem ſuam, dignus ſit, qui re ſua priuetur, non tamen ideò eo ipſo priuatus eſt: cùm aliud ſit, hominem dignum eſſe priuari, aliud verò, ipſo facto priuatum eſſe, cùm ſecundùm Auguſtinum, peccator non ſit dignus pane, quo veſcitur.

Conclu. 5. Deinde, ſi res data eſt ſimoniacè, tunc non danti, ſed Eccleſiæ, in cuius iniuriam res data eſt, venit reſtitutio facienda, iuxta iuris diſpoſitionem: de ſimonia. cap. De hoc autem, Quanquam aliquando eſt reſtituenda ei, qui dedit vt habetur cap. Veniens. Ibidem. quod accidit, quando quis cupit Deo in monaſterio ſeruire, & fratres eũ ſeducentes, aliquid ab eodẽ extorquent, quaſi alioqui de conſuetudine debitum, cùm debitum non ſit, tunc venit ille reſtituendus. Talis videtur fuiſſe caſus, in cap. Veniens contentus. Et ob eandem cauſam, ſi aliquid datum eſt, ob cauſam nocendi alicui volunt aliqui, illud eſſe reſtituendum non danti, ſed ei, in cuius iniuriam eſt datum. Quod mihi non omnino placet. Nam res illa non eſt debita illi, in cuius iniuriam data eſt, nec enim eſt ei debita, ex voluntate dantis, nec ex voluntate legis, quæ ſuper hoc nil diſpoſuit, etiam ſi ſuper caſu de ſimonia diſpoſuerit. Ac proinde, quamuis in foro iudiciali poſſit res huiuſmodi illi applicari, antè tamen quàm illi adiudicetur, poterit res illa pauperibus erogari. Secùs poſt ſententiam adiudicationis latam, quia tunc res erit illi, ex authoritate iudicis debita.

Corolla. Inde fit, quòd ſi res data, eſt ipſo facto, per legem, aut per iudicis ſententiam, fiſco, vel alicui communitati, ſeu perſonæ applicata, illi eſt res huiuſmodi reddenda.

Conclu. 6. Si denique non eſt cognitus is, cui reſtitutio eſt facienda; præmiſſa ad id ſciendum diligentia: aut ſi tam abſens eſt, ſeu diſtans, quod ſine maiori diſpendio res illi reddi non poteſt, tunc reſtitutio deuoluitur ad pauperes: maximè ſi res modici pretij eſt, alioqui ſeruetur, vel deponatur, quouſque reſtituendus ſit de re ipſa certior factus. Et ſic venit limitandum cap. Sicut dignum. de homicidio. vbi dicitur, quòd aliena non ſunt pauperibus eroganda, quando poſſunt ſuis dominis reſtitui: quia procedit, quando debitum eſt notabile.

Conclu 7. Si denique res aliena, vi, aut metu, dolo, aut fraude, ſeu concuſſione, extorta eſt, dãti eſt reſtituenda. Ratio clara eſt: Quia in his caſibus, nõ videtur ex libera volũtate, res illa data, ſed inuolũtariè; Excepto, niſi dans, non obſtante fraude, aut ſimulatione accipientis, velit, & intendat liberè, & liberaliter donare; quia tunc res non danti, ſed ei, cui donare intendebat, venit reſtituenda: vt ſi quis fingit ſe pauperem, aut conſanguineum dantis, ratione cuius illi aliquid liberaliter donatur, videtur illud ſic acceptum reddendum pauperi, vel conſanguineo, cui donator dare intendebat. Cuius ratio eſt, quia ex quo liberè, & gratis intendebat donare quod dedit, viſus eſt à ſe dominium rei donatæ abdicare: & ideo non oportet eidem reſtitutionem fieri.

Obiectio. Si obijcias, quòd non voluntariè rem illam dedit in caſu, cùm fuerit ſeductus, & ex errore illud dederit: & cùm error voluntarium tollat, ſequitur quod danti eſt reſtituendum.

Solutio. Reſpondetur quòd ea parte, qua donatio ex errore proceſſit, voluntaria non fuit, hoc eſt, ſi errauit in perſona, vel qualitate perſonæ, ex quo errore motus fuit illi perſonæ donare, donatio illi facta non valet, attamen in eo, quod intendebat dare pauperi, aut conſanguineo, non error, ſed ſpontanea voluntas fuit.

Quatenus in donat. error poßit. interuenire. Itaque errauit in perſona, cui dedit, & non in perſona, cui dare intendebat: ſciebat enim eſſe pauperes in mundo: ſciebat etiam ſe conſanguineos in illo gradu ſimulato habere, & his, quos tales eſſe ſciebat, intendebat donare: Ideo quo ad illos, valuit donatio, non quo ad hunc accipientem, de quo error habebatur. Secùs ſi nullum talem conſanguineum habeat, qualem ſe eſſe ſimulator fingit; quia

non

non solùm datio huic facta, sed intentio consanguineo dandi ex errore procedent; ideo tunc datum, est eidem restituendum.

AD id, quod tertio loco quærebatur, scilicet, vbi sit restituēda res, quæ restitutioni est obnoxia: An scilicet in loco, vbi accepta fuit, an vbi creditor fuerit? Respondetur. Quòd regulariter in loco, vbi res fuit accepta: vt habetur in cap. tulo, Episcopis, & cap. Reintegranda. 3. q. 1. Particulariùs tamen respondendo, est distinguendum. Quia, si creditor, & debitor sunt in eodem loco, vbi res accepta fuit, seu ablata: tunc ibidem est restitutio facienda. Si autem in eodem loco non sunt, distinguendum iterum est. Quia, si debitor, sic erat bonę fidei possessor, vt rem suam esse, & nemini eam deberi putaret, tunc satisfacit, si quando sciuerit se debitorem esse, rem illic soluat, seu restituat, aut restituendam deponat, vbi se repererit. Nec tenetur rem suis expensis ad creditorem mittere, satis est ei, significare, se debitorem esse, & rem debitam seruare, vel in loco tuto eam deposuisse. *3 Dubium. Vbi sit facienda restitutio rei alienæ Responsio 1.*

2. Cuius expensis sit facienda restitutio creditoris ne an verò debitoris. Solutio bimembris.

Si autem erat malæ fidei possessor, & sciebat se debitorem esse, vt si furto, vel dolo malo rem abstulerat, dicunt aliqui, quod teneatur rem ad creditorem proprijs expensis, & non ipsius creditoris, mittere, vt ait Caietanus. Alij verò cum Panormitano in cap. Cùm tu. de vsuris, distinguunt. Quia vel debitor huiusmodi recessit à loco, vbi res fuerat ablata, vel creditor inde recessit. Si primum, debitor tenetur suis expensis ad creditorem rem debitam amittere. Si secundum, non suis, sed creditoris recedentis, expensis, res illi venit mittenda. *2. Alia quædam solutio de hoc hoc secundo membro.*

Verum aliter distinguendum esse videtur in hoc casu, de malæ fidei possessore. Si enim debitor à loco præfato recessit, & non creditor, suis expensis, & non creditoris est illi suum debitum mittendum. Ratio est clara, quia culpa furis, aut morosi debitoris, creditori nocere non debet: noceret autem, si in recuperatione rei suæ cogeretur expensas facere. *Alia responsio de eodem.*

Si autem creditor recessit à loco præfato, videtur, an secum erat rem sublatam, seu debitam portaturus, vel non: & si sic, an esset expensas in rei illius portatione facturus, vel non. Et quidem si rem secum erat sine expensis portaturus, & alibi distracturus: tunc debitor tenetur rem debitam, proprijs expensis, ad creditorem mittere, & non expensis creditoris. Ratio est eadem, quia non debet creditor expensarum solutione ex culpa debitoris grauari, qualiter grauaretur, si deberet creditor expensas soluere, quas alioqui facturus non erat.

Si autem rem erat cum expensis secum portaturus: tunc debitor tenetur rem debitam ad creditorem mittere: expēsis creditoris, & non proprijs. Ratio est clara: quia sicut creditor in restitutione illi faciēda grauari non debet: ita nec ab expensis, quas alioqui esset facturus, est de necessitate per debitorem reuelandus: quia tunc lucrum ex restitutione reportaret. quod non est iustum. Verum hoc procedit: quando debitor, qui suis expensis rem debitam creditori mittit, sperat se expensas, quas fecit, à creditore recuperaturum, sic enim suis expensis mittere tenetur. Secùs, vbi non speraret se expensas huiusmodi recuperaturum; quia tunc satis est, si in loco, vbi rem iniustè accepit, eandem restituat, creditore de hoc certiore facto.

Similis dubitatio est de debito, ex contractu: vt si mercator mihi compluti mutuauit aliquid, & Hispalim abijt: fortè non rediturus; an ego tenear illuc mutuatum, meis expensis, mittere, an suis, an nec meis, nec suis; mittat huc ipse, si velit, aliquem, qui ad ipsum rem mutuatam, & per me solutam, afferat. Videtur de rigore conscientiæ, supposito, quòd nulla sit ex parte mutuantis donatio, quod mutuatarius debet mutuantem seruare indemnem; ita vt nec damnum ex mutuo patiatur nec lucrum: alioqui acquirendum perdat, nec grauamen aliquod inde sentiat. Quo supposito, est distin- *Eadem solutio habet etiam locum in debito ex contractu mutui &c.*

distinguendum, vt supra. Quia vel mercator erat, rem, quam mutuauit, secum Hispalim cum expensis portaturus; si eam instantia mutuatarij non mutuasset, vel non. Si non, certum est, mutuatarium non teneri mutuatum, suis proprijs expensis, Hispalim mittere; satisfacit, si Compluti, vbi mutuum acceperat, reddat, seu deponat. Si primùm, tenebitur mutuatarius mutuatum, expensis creditoris, quas alioqui facturus erat in rei deportatione, Hispalim, vbi est, mittere; si sperat se à mutuante easdem recuperaturum, vel eas poterit à mutuato defalcare. Id patet; quia alioqui mutuator sentiret grauamen, si deberet Hispali aliquem Complutum mittere, qui mutuatum recuperet, & ad ipsum deferat; à quo grauamine tenetur eum mutuatarius exonerare. Et procedit responsio, siue mutuatarius fuerit in mora, siue non: quia vtcunque sit, tenetur ad omne interesse mutuantis, vt suo loco patebit.

In proposita difficultate quid præcipuè considerandũ

Itaque in huiusmodi restitutionibus agendis, quando creditor à loco præfato recessit; quibus scilicet expensis debitum sit mittendum, attendendum est ad id, quod supra tactum est, scilicet spoliatum, mutuantem, commodantem, seductum, vi, aut metu ad aliquid dandum inductum, & alios huiusmodi, quibus est aliquid restituendum, nec lucrum in restitutione debere sentire, nec damnum pati: ideò ab expensis, quas alioqui facturi nõ erãt, per debitores sunt releuandi: non ab his, quas alioqui fecissent, res suas aliò deportando. Secùs in deposito reddendo; quia, illud non oportet ad dominum, quia à loco recessit, expensis depositarij mittere; imò nec tenetur depositarius mittere, sed satisfacit, si paratus sit domino petẽti illud reddere. Domino tamen incumbit, pro re sua, apud alium deposita, mittere; alioqui depositarius iniustè grauaretur, qui potiùs mercede, quàm grauamine dignus est.

Corollarium siue solutio cuiusdam casus de proposita materia.

Corollariè sequitur, quid ad casum sequẽtem dicendum sit; in quo quendam confessarium anxium esse cognoui; cùm mercator Hispalen. merces è Medina secum in locum, per viam portaret, fuit rebus illis in parte spoliatus: sed prædo pœnitẽtia ductus, confessus est, paratus quidem spolia ad locum, vnde rapuerat, reducere: nolebat tamen Hispalim ea omnia suis expensis mittere, nisi inde defalcaretur, quantum ad residuum mittendum necessarium foret. Cum quo confessor contentus, illum absoluit: se ipsum excusans, quia rem spoliati vtiliter egit: quia alioqui nil de præfato spolio recuperâsset. Dicendum, quòd si prædo non habebat, vnde integrè spolia suis expensis mitteret, bene quidem: Si autem habebat: tenebatur omnia spolia suis proprijs expensis Hispalim mittere: etiamsi multæ essent expensæ: deductis tamen inde expensis, quas alioqui spoliatus, in portandis illis rebus, quibus spoliatus fuit, facturus erat: quòd si id facere recusabat, indignus erat absolutione, cùm nollet facere, quod tenebatur. Ac proinde præfatus confessor non releuatur à peccato, indignè, & perperam illum absoluendo per hoc, quòd rem creditoris vtiliter egerit.

Corollarium aliud.

Sequitur iam, non satisfacere spoliatorem, si spolia ad locum, vnde ea sumpserat, reuocet: sed tenetur ea mittere, quò alioqui dominus ea erat portaturus, quod si in cap. prædicto Reintegranda 3. q. 1. dicitur ad eundem locum spolia reuocentur, vnde Episcopi spoliati discesserũt, ideò est, quia Episcopi non erãt bona illa aliò portaturi, nec inde extracturi, ideò non pugnant cum supra dictis.

Dubium. An debitor, mittens creditori rem debitam per nuntium infidelẽ, teneatur iterũ ad restitution. Solutio bimẽbris.

Occurrit tamen vna dubitatio, si debitor rem debitam ad creditorem mittat, & nuntius infideliter se habeat, an debitor maneat in eadem obligatione, qua prius. Respondetur, videtur cum Panormit. tenendum in cap. Significante, de pignoribus, distinguendo de re debita, & per debitorem missa, an scilicet res in specie debita erat, an non. Si primùm: iterum est videndum, an nuntius, per quem debitor rem illam mittebat, erat in communi hominum opinione fidelis, cui tutò res huiusmodi committi poterat; vel non. Si primum,

tutus,

tutus manet, & liber in conſcientia, qui rem alienam ſuo domino per nuntium fidelem miſit: de quo ſuſpicio iuſtè haberi non poterat. Ratio, quia cùm res aliena eſſet, eius ſcilicet, cui mittebatur, & non mittentis: ſi pereat, non mittenti, ſed domino, cui mittebatur, debet perire, cùm ipſe mittens in culpa non fuerit. Nam malitia nuntij mittenti nocere non debet, vt in eodem cap. communiter dicunt Doctores. Si autem nuntius talis erat, de cuius fidelitate meritò poterat ſuſpicari, tunc ob culpam mittentis, ipſi, & non domino, cui mittebatur, rei interitus eſt imputandus. Quemadmodum ſi res commodata, aut depoſita, aut locata, ſiue culpa commodatarij, aut depoſitarij pereat: non ipſi, ſed domino, cuius erat, perit, cap. vnico de commodato.

Si autem debitum alterius generis erat, puta, pecunia, aut res alia, quæ functionem admittit, tunc ſiue nuntius fidelis ſit, ſiue non, ſi infideliter ſe habeat; non manet debitor ab obligatione, qua creditori tenebatur, immunis. Ratio eſt, quia res huiuſmodi ad creditorem miſſa, nondum ad dominium creditoris, ſed debitoris pertinebat: imò nō creditori, ſed debitori perire debent. Quemadmodum ſi quis debeat decem Platoni, & antequam Platoni ſatisfiat, alius illa decem debitori auferat: non inde liberatur debitor à ſolutione creditori facienda. Et procedunt hæc, quādo debitor rem debitam per aliquem nuntium mittit, qui à creditore ad id determinatus non erat. Secus, ſi ex voluntate creditoris, per nuntium certum res debita fuerit miſſa: quia tunc, ſi pereat, qualiſcunque ſit, creditori perit. *Ad 2.*

AD aliud, quod quarto loco quærebatur, quando ſcilicet ſit reſtitutio facienda: Reſpondetur, quòd ſtatim, ſeu vt primùm commodè poteſt, nec licitum eſt eam differre, ſi citò, abſque inconuenienti aliquo, fieri poteſt. Id patet, quia quod abſque termini præfixione debetur, id ſtatim debetur. l. in omnibus. ff. de re. iu. & in l. eum qui calendis. §. quoties, de verb. oblig. Idem patet Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij apud te, vſque manè. In quo docemur, ſtatim, & abſque mora debere ſolui, quod proximo debetur. Idem patet a ſimili, de voto, quod ſine mora eſſe adimplendum conſtat, ex Deuteron. 23. vbi dicitur: Cum votum voueris Deo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus: & ſi moraberis, imputabitur tibi in peccatum. Patet inſuper idem ex dictis, quia cùm detinere rem proximi eo inuito ſit peccatum mortale, & contra præceptum Decalogi, vt ſupra diximus: & neceſſarium ſit homini, à peccato, ſecundum actum, quam primum poteſt, recedat: conſequens eſt, teneri hominem, quàm primùm poteſt, rem ablatam, aut debitam reſtituere. *4. Dubium. Quando ſit reſtitutio facienda, reſolutio.*

Habet tamen hoc ſuam ἐπιείκειαν ſicut & alia multa dogmata, quæ ad mores pertinent: ſcilicet, niſi dominus rei, ſeu creditor, cui res erat reſtituenda, in eius detentione, actu elicito, aut debito conſentiat. Quamdiu enim in rei ſuæ detentione conſentit, licitum eſt rei reſtitutionem differre. Cuius limitationis ratio eſt aperta: quia domino volenti, & conſentienti, non fit iniuria. Dicitur autem conſentire, ſaltem actu debito, aut non rationabiliter diſſentire, quando adeſt aliqua cauſa, quæ debitorem excuſet, vt ſi debitor inuicibiliter ignoret ſe teneri, aut ſi adeò inops ſit, quòd ſine notabili damno rerum ſuarum, reſtituere non poteſt, puta, niſi domum, aut veſtem, qua indiget, vili pretio vendat: Aut ſi reſtitutio ſtatim fieri non poteſt, ſine notabili damno Reipublicæ, aut eius, cui facienda eſt reſtitutio, aut ipſius reſtituentis. Exempla ſunt nota. *Dictæ reſponſionis limitatio. Eiuſdē ratio.*

Exemplum de damno Reipublicæ, vt ſi miles arma habeat aliena, quæ ſi tempore belli reſtitueret, magnā reſpublica iacturā pateretur. Exemplum de damno creditoris, vt ſi quis enſem alienū teneat, quem petit creditor furioſus ad ſe, vel alium iniuſtè occidendum. Exemplū de damno ipſius debitoris, vt ſi quis in populo vita & moribus *Exemplis res declaratur.*

In prædictis casib licitum est differre restitut.

sit approbatus, qui tamen rem furto sustulit, quam sine famæ detrimento statim restituere non potest: In his & huiusmodi casibus licitum est restitutionem differre, nec in dilatione est dominus rationabiliter inuitus, his & præfatis causis dilationis existentibus, vt de se satis constat. Et quamuis actu in dilatione restitutionis dissentiat, non est de tali dissensu elicito curandum: sed de consensu, iusto, & rationabili, quo in casu debet consentire, vt ex dictis patet. Et procedunt hæc de restitutione, cuius obligatio contracta est ex delicto. Secùs, si ex contractu, cui si terminus solutionis non est appositus, poterit restitutio differri, vsque quo creditor petat, quia vsque tunc præsumitur non esse inuitus in debiti retentione. Si autem fuit terminus appositus, ex tunc debitor dicetur morosus, si termino adueniente, debitum non soluat. An autem possit debitor anticipare solutionem, ita vt eam anticipatam teneatur creditor acceptare: Dicendum quòd sic si terminus fuit in fauorem debitoris appositus. Secùs si in fauorem creditoris. De quo aliàs.

Limitatio quædam.

5. Dubium, Quonam ordine sit restitutio facienda? Resp. generalis.

AD aliud, quod quinto loco quærebatur, s. quo ordine facienda sit restitutio, quando debitor pluribus tenetur creditoribus satisfacere: Respondetur; Si facultates suppetunt ad satis faciendum omnibus, nil refert, cui prius cui posterius satisfactio fiat. Si autem facultates non sufficiunt ad satisfaciendum omnibus, tunc verò hic ordo seruandus.

Conclu. 1.

Et sit primum dictum: Imprimis bona aliena, si quæ habet debitor, suis dominis reddantur, siue sint pignora, siue commodata, siue deposita, siue inuenta, siue aliter occupata: Ratio est manifesta, quia ex quo domini ab illarum rerum dominio non ceciderunt, nec in dominium debitoris transierunt, non debent inter bona debitoris computari, sed suis dominis reddi, quibus iniuria fieret, si alijs, & non illis traderentur.

Conclu. 2.

Secundum dictum: Deinde debita certa sunt incertis præferenda. Ratio etiam clara est, quia Ecclesia & pauperes non habent tantam actionem, & ius ad bona debitoris, quantam habent creditores certi. Nam actio pauperum, & Ecclesiæ est generica, ita quòd si pauperibus dentur, & non Ecclesiæ, non fit Ecclesiæ præiudicium, nec econtra. Et si his pauperibus bona illa incerta dentur, & non illis, nulla fit illis iniuria. Actio autem creditorum certorum specifica est, & naturalis, & ciuilis.

Conclu. 3.

Debita certa sunt duplicia: realia; & personalia.

Tertium dictum: Debita certa sunt in duplici differentia. Quædam dici possunt realia, quædam verò personalia. Et dico realia debita, quando creditor habet directè ius ad rem, vt si res à debitore possessæ sint specialiter, & expressè obligatæ, seu hypothecatæ alicui creditori, & non solum persona debitoris, vt si debitor apud se retinet merces, quas emerat, & nondum pretium soluit, manent illæ merces specialiter emptoribus hypothecatæ, quousque earum pretium soluatur, idque de iure ciuili, non naturali. Nam seclusa iuris humani dispositione, eo ipso, quòd res venditur, & emptori traditur, siue pretium illicò reddatur, siue differatur, efficitur emptoris, & inter bona propria emptoris poterit computari, nullo iure reali ad rem venditam in ipso venditore manente, plusquam ad alia bona ipsius emptoris. Iura tamen ita instituerunt ad obuiandum fraudibus emptorum, quibus vt possent, res ad quas ad terminum ementes. Dico autem debita personalia, quando creditor directe habet ius, seu actionem contra personam debitricem; & mediatè ad bona ipsius. Dico igitur inter debita certa debere debita realia personalibus præferri. Cuius ratio similiter est clara. Quia in realibus maius ius, & maiorem actionem habent creditores ad res ipsas, quam in debitis personalibus, ex quo talia bona sunt specialiter certis creditoribus obligata. Ac proinde illis videretur iniuria fieri, si res, quæ ipsis specialiter hypothecatæ sunt, non ipsis, sed alijs restituantur.

Debita realia personalibus præferenda sunt.

Quartum

Quartum dictum; Inter debita personalia est etiam differentia. Quædam enim sunt debita ex delicto contracta, vt ex rapina, ex furto, ex mutuatione vsuraria; Quædam verò ex licito contractu, vt ex venditione, alióve innominato contractu; quædam autem ex legato, seu promissione non completa. Et inter hæc illa debita sunt prius soluenda, vt placet doct. Seraph. quæ cum maiori iniuria, ac peccato fuerunt contracta, eò quod quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, sed ordinatim recedendum est, conuenit prius à grauioribus, quàm à leuioribus recedere. *Concl. 4. Differentia debitorum personalium.*

Cùm igitur maius peccatum fuerit in rapina commissum (cæteris paribus) quàm in furto, & maius in furto, quàm in vsura: cùm inter hæc tria minus iniuriosa sit vsuræ receptio, quàm furti, aut rapinæ perpetratio, eò quòd magis inuitus est, qui re sua, per rapinam aut furtum, spoliatur, quàm qui per mutuationem vsurariam, vt constat; ideò inter hæc, debitum ex rapina contractum præferatur. Deinde debitum ex furto; Deinde debitum ex mutuatione vsuraria, His solutis, veniunt alia debita ex licito contractu. Ratio, quia hæc postrema non sunt cum iniuria creditorum, sicut priora contracta. Postremò autem veniunt debita ex legato seu promissione siue promissio præcesserit alia prædicta debita, siue subsequatur. Huius ratio etiam est clara, quia legata & promissa, alioqui indebita, alijs creditoribus, quibus bona debitoris debita sunt, præiudicare non debent, vt constat.

Quintum dictum: S. sint debita diuersa numero, eiusdē tamen rationis, vt si multa furta cōmissa sint, aut multæ vsuræ extortæ, aut multa mutuo accepta &c. tunc, cæteris paribus, ad antiquitatē est recurrendū debitorum, vt inter debita, ex furtis cōtracta illud præferatur, quòd prius contractum fuit. Ad eundē modum de cæteris, quia qui prior est tēpore, posterior est iure, vt habetur regulis iuris in 6. Dixi notanter, cæteris paribus, quia non sunt cętera paria, nō videtur in consciētia hęc antiquitas seruanda: vt si creditor posterior est longè pauperior priori, tunc debitum posterioris videtur præferendum, quia maiori damno prius occurrendū est, quā minori. Modò autē stat, multò maius damnum euenire posteriori creditori, si sibi debitum non soluatur, quam priori, vt constat igitur. Hoc dico quando non iudicis authoritate, sed priuata debitoris voluntate fit restitutio: nam iudex eam faciet, prout iure tenetur. *Concl. 5.* *NOTA.*

Illud tamen, quòd quartò dictum est, s. debita ex maleficio esse præferenda debitis ex licito contractu, vt prius soluendæ sint vsuræ, quam id, quod mutuo acceptum est, videtur, habere difficultatem. Nam mutuans gratis non debet esse peioris conditionis, quàm is, cui per furtum, aut vsuram, aliquid subtractum est. Imò naturaliter videtur debitor magis obligantus ei, à quo beneficium accepit, quam alteri: Cùm ergo beneficium à mutuante gratis accepit, quale non accepit ab alio, cuius rem eo inuito accepit, sequitur quod prius debet satisfacere mutuanti: quam spoliato. *Obiectiones contra 4. conclus.* 1.

Secundo, quia, vt supra tactum est, à maiori iniuria prius recedendum est, quàm à minori, sed maior iniuria fit ei, qui mutuauit, aut ad terminum vendidit, saltem ab eo tēpore, quo debitor est in mora, quàm mutuatario, qui vsuras soluit, cum primus magis inuitus est in eo, quòd illi id, quod mutuauerat, aut vendiderat, non soluitur quam secundus: qui voluntariè dedit vsuram, nec proposuit eam vnquam repetere: igitur prius est soluendum debitum ex mutuo honesto, & venditione contractum, quàm debitum ex mutuo illicito, puta vsurario. 2.

Tertiò, restitutio fit ad tollendum damnum creditoris, qui damnificatur per debitorem, debita non soluentem; sed stat, venditorem seu mutuatorem multò magis damnificari, si eis sua debita non soluantur, quàm alij, per rapinam, aut furtum spoliari, nam hi fortè sunt diuites, aut amici seu propinqui, aut quod illis est subtractum, est longè minus, quàm quod alijs creditoribus debetur. Igitur tunc præferendum 3.

 est de-

est debitum ex licito contractu, debitis ex maleficio contractis.

Resp. ad primum. Respondeo, stando in dictis: Ad primum, quòd duobus modis dicitur aliquis alteri teneri, scilicet ex lege charitatis, & gratitudinis, & ex lege iustitiæ, sed lex iustitiæ fortius obligat: nam quæ ex gratitudinis lege debentur, contra legem iustitiæ solui non debent, sicut & opera iustitiæ, officijs charitatis sunt præferenda. In proposito, debitor magis tenetur ei, à quo beneficium accepit, lege gratitudinis, quàm ei, quem spoliauit, à quo nullum beneficium accepit. Lege tamen iustitiæ magis tenentur spoliato, quàm mutuatario, cæteris paribus, ex quo, cum aliquid æquale vtrique debeatur, ratione rei debitæ, debetur tamen magis spoliato, ob iniuriam eidem illatam, qualis mutuanti illata non fuit. Et per hæc patet ad primum, quòd scilicet, mutuator melioris conditionis est, quàm spoliatus, in his, quæ legem gratitudinis concernunt: non in his, quæ legem iustitiæ.

Duplici tit. potest aliquis se obligare alteri.

Ad 2. Ad secundum dicendum, quòd quamuis ei, qui vsuras soluit volens, iniuria tanta non fiat, quanta mutuanti, aut vendenti, quibus inuitis sua debita retinentur, hoc verum est, quo ad iniurias personales. Si tamen de iniuria legali, quæ scilicet, legi fit, reperiemus, quod retinere vsuram magis iniuriosum est, quàm mutuatum, aut aliud debitum ex contractu ad tempus retinere. Nam primum magis & frequentiùs per leges, naturalem, diuinam, & humanam prohibetur, quàm secundum. Magis etiam, & cum maiori infamia primum secundùm leges punitur, quàm secundum, vt constat; ideò primum peius, & turpius, & legibus magis iniuriosum, quàm secundum; ideò non mirum, si debitum ex vsura veniat prius restituendum, quàm debitum ex contractu licito.

Debitum ex vsura prius est restituendum, quàm debitum ex licito contractu.

Ad 3. Ad tertium, ita videtur, stando intra metas rationis naturalis, quòd sicut diximus, in debitis eiusdem generis, aliquando debitum posterius esse priori præferendum, vbi cætera non sunt paria: ita in debitis ratione differentibus idem videtur, ex quo cætera non sunt paria. Ac proinde quæ dicta sunt, de restitutione certorum ordinatè facienda procedunt, vbi cætera sunt paria.

Corollarium Errori. Caietanus. Sequitur, non satis rationabiliter dixisse Caietanum, cùm ait debita e licitis contractibus esse præferenda vsuris. Nec valet ratio, quam facit, dicens, quia alioqui in casu deberent accipi aliena ad soluendum vsuras: quia debita ex contractibus adueniente termino, si creditoribus non soluantur, sed mutuatarijs, perinde est, ac si aliena accipiantur, vt mutuatarijs satisfiat. Fallitur (salua pace) quia pecuniæ mutuo acceptæ, aut pro mercibus iam distractis receptæ, etsi debitæ sint, non sunt alienæ, sed bona sunt ipsius debitoris; nec creditores ad ea maius ius habent, quàm mutuatarij, de quibus sunt vsuræ extortæ; ideò videtur in dictis standum.

6 Dubium. Quibus modis obligatio restituendi contrahatur.

AD id, quod postremo loco quærebatur, quibus, scilicet, modis contrahatur obligatio restituendi, vt sciatur quis sit restitutioni obnoxius, dicendum breuiter, aliam esse obligationem ciuilem, aliam naturalem.

Resolutio. Obligatio duplex est: ciuilis & naturalis. Prima est, qua contra obligatum in iudicio agi potest, & multipliciter contrahitur, verbis, literis, & re. Verbis, quidem & literis, vt, in stipulatione, aut promissione. Re autem dupliciter contrahitur, scilicet, ex delicto, vt ex furto, rapina; extorsione, & ex contractu, vt ex mutuo, commodato, deposito &c. De quibus vide Instit. quibus modis obligatio re contrahatur, De quo ad Iurist.

2. quæ ex triplici rad ce contrahitur. Secunda obligatio est naturalis, & currit in foro conscientiæ, etiamsi contra obligatum in iudicio agi non possit. Et hæc ex tribus radicibus contrahitur, loquendo de obligatione re aliquã restituẽdi, scilicet, ex iniusta rei alienæ acceptione, ex iniusta rei alienæ retentione, & ex causa data iniustæ acceptioni, aut retentioni.

1. 2. De iniusta acceptione exemplifica, de fure, raptore, vsurario. De iniusta retẽtione, exemplifica,

plifica, de morosō debitore, qui, ex quo incipit esse in mora, est iniustus rei alienæ detentor, etiamsi rem primò non iniustè, sed de voluntate domini acceperit, vt patet in re ad certum tempus mutuata, seu commodata. De causa data iniustæ acceptioni, aut retentioni, exemplifica in his, qui verbo, aut opere, dant causam, vt aliquis alterum damnificet, rem eius accipiendo, seu retinendo, quales communiter in his versibus notari solent: Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans, Currere cum fure faciunt, furtique reatum. De quibus ait Psalmista: Si videbas furem, currebas simul cum illo. Et Esai. c. 1. Principes tui infideles, socij furum, omnes diligunt munera; Exempla sunt clara: Iussio, vt si quis subdito, aut famulo suo præcipiat alienum arripere, aut debitum non soluere. Consilium, vt si quis suo consilio, aut exhortatione, incitat aliquem, vt furtum, vsuram, simoniam, aliudve huiusmodi committat, aut hæc licita esse aliquando consulit, vnde ad actum proceditur. Consensus, vt si quis suum assensum alicui præstat, vt alium damnificet, quem alioqui non damnificasset, aut etiamsi actu illi ad damnificandum cooperaretur. De quo dici solet: Satis excoriat, qui tenet pedem. Palpo, vt quando quis adulando commendat factum furis seu raptoris, quia subtiliter aut fortiter egerit, vnde mouetur ad similia perpetranda, vel ablata non reddenda: quod est parietem peccati, linire luto absque palea, seu temperamento, qui in die imbrium diuinæ iræ subsistere non poterit, sed cum pluuia diuini furoris, ad ima, seu profunda inferni ruet. Recursus, vt sunt hi, apud quos fures, & raptores cum spolijs latitant, & hi, qui pro homine, apud Principem, vel iudicem interueniunt, ne malè ablata restituere cogatur, aut aliâs fauorem impendunt, quo minus possint aliena recuperari, factum excusando, & hominem defendendo, vt passim Aduocati facere solent. Vnde Vrbanus Papa ait, Qui aliorum defendit errorem, multò amplius damnabilior est illis, qui errant, 24. quæst. 3. cap. qui aliorum. Et Augustinus, Illud fidenter dixerim, eum, qui ad hoc pro homine interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad reddendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis 14. quæst. 6. c. Si res. Participans, vt si quis de furtis, vsuris, rapinis, alitur, seu partem accipit. Mutus, vt si quis potens est monendo, terrendo, corripiendo, aut clamando impedire, ne quis furtum seu rapinam committat, & tacet. De quibus Isaiæ 56. Canes muti, non valentes latrare. Non obstans: vt qui potest resistere opere, ne quis alium iniustè damnificet, & non resistit, quia perinde est, ac si ipse damnificaret. Vnde Eccl. 4. dicitur, Libera eum, qui iniuriam patitur, de manu superbi, & ne accidè feras in anima tua. Non manifestans: vt si quærente domino rei, conscius, vbi res ipsa sit, nolit indicare. Vnde Hier. tractans illud Prouerb. 29. Qui cum fure participat, occidit animam suam, ait: Non enim fur solùm, sed ille reus tenetur, qui furti conscius, quærenti possessori non indicat.

3. Causæ datæ iniustæ acceptioni declarantur exemplis. 1. 2. 3. 4. Ezech. 13. 5. 6. 7. 8. 9.

Hinc patet, quis sit, qui ad restitutionem tenetur, is. s. qui alienum iniustè accepit, aut detinet, & qui verbo, aut opere, aut omissione causam præstat, vt alienum iniustè capiatur, aut retineatur. Sed de his infra, quando de currentibus cum fure agetur.

De duodecim causis, debitorem ab obligatione restituendi liberantibus.

QVAESTIO III.

Causa seu q. 1. an per inopiam debitoris excludatur oblig.

NVnc videre conuenit, quibus modis possit aliquis à debito restituendi liberari, & duodecim causas proponam, de quibus inquirendum est, an liberent debitorem. Quarum prima est inopia debitoris. Primò igitur occurrit, quæstio:

restituendi? quæstio: An scilicet, per inopiam debitoris, excludatur obligatio restituendi. Quod non quæritur, quando inopia durat, quia pro tunc non dubium obligationem restituendi dormire, sicut actio creditoris, de qua dicitur: Inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. Sed quæritur pro tempore, quo inops ad pinguem fortunam venit, an tenebitur tunc ea restituere, quæ cùm aliena esseat in extrema necessitate consumpsit. Ad quod Ricardus, & Scotus & alij respondent destinguendo: quia vel talis inops, antequam extremam incideret necessitatem, rem alienam, quàm in necessitate consumpsit, occupauerat, vel existente necessitate, eam accipit, & consumpsit.

Sensus quæstionis sententias, huius.

1. Si primum; ex ipsa iniusta rei alienæ occupatione, orat fuit obligatio, tantundem restituendi, quæ quidem obligatio, superueniente extrema necessitate, sopita fuit, non extincta; ideò tali necessitate cessante, reuiuiscit prior obligatio, & ita, veniente pingui fortuna, tenebitur quod consumpserat, restituere.

2. Si secundum, ex quo, ob necessitatem aut existentem, res, quæ alterius erat, facta est ipsius indigentis, cùm in extrema necessitate omnia cōmunia sint, tunc non alienum, sed quod suum erat, accepit, & consumpsit, & ita non est inde orta obligatio taliter acceptum restituendi, ac proinde etiam, si ad pinguem venerit fortunam, non tenebitur quicquam pro re accepta, & consumpta restituere.

Sentent. Alij verò, vt Adrianus, impertinens esse putant, hominem inopem, ante extremam necessitatem, aut in ipsa necessitate rem alienam occupasse, sed indistinctè

Probatur 1. dicunt, quòd si huiusmodi inops ad pinguem venerit fortunam, tenebitur rem consumptam in æquiualenti restituere. In cuius sententiæ probationem arguitur à simili: Si quis in manus latronum inciderit, quibus nisi centum ducatos largiatur, manus eorum euadere non sperat: scit hic locum, in quo pecuniæ amici sui defossæ sunt quas effodit, & de illis soluit latronibus summam, de qua inter eos conuentum est, ille in hoc casu, cùm in extrema esset vitæ necessitate, aliena accepit, & consumpsit, vt patet, & tamen manet obligatus, postmodum, quando poterit, tantumdem restituere, & dominus, cuius pecunias expendit, iure poterit ab eo repetere, & iure etiam, quod sic expenderat, reddere compelletur.

Secundo, si sit fames in terra, & Petrus habeat frumenti copiam, vicinis extrema famis necessitate laborantibus, poterit eisdem frumentum tradere, facta protestatione, quòd repetet ab eis pretium, quando soluere poterunt, vt notatur in l. Nesennius. ff. & in l. Alimenta. C. de negot. gestis. Igitur à fortiori, si quis in extrema existens necessitate, aliena domino inuito accipiat, & consumat, tenebitur postea quando ad pinguem venerit fortunam, tantundem restituere: non enim in hoc est melioris conditionis, qui sine consensu domini, aliena capit, quam qui ad ea capienda consensum domini habet.

3. Tertio, indigens inopia pressus, alienum occupando, non acquirit ad rem sic occupatam maius ius, aut dominum, quam dominus ipsius teneatur in ipsum transferre: sed dominus in tali casu non tenetur rem in inopem donando transferre, cùm obligationi, qua tenetur inopi in tali necessitate subuenire satisfaciat, si mutuet illi ea, quibus indiget, & poterit protestari se repetiturum quando inops ad pinguem venerit fortunam. Id patet, quia si inopi in extrema necessitate existenti; diues offerat, per viam mutui, pecunias, quibus indiget, ipse autem pecuniam mutuo oblatam accipere nolit, sed clam aut per vim bona illius diuitis inuadat, apud omnes tanquam fur & raptor reputabitur, quia cùm suæ indigentiæ sufficienter posset, per mutuum oblatum subuenire, & noluit, non ex necessitate, sed ex voluntate visus est aliena inuadere.

4. Quarto idem patet, per aliud exemplum. Si scholaris extrema infirmitate laboret, aut

ret, aut quiuis alius, quamuis medicus suam operam, & pharmacopola suas medicinas ad curationem illius expendere teneantur, non tamen ea tenentur gratis expendere, sed poterunt protestari, quòd, cùm fuerit soluendo, repetent, hic operas, ille verò medicinas: vt est communis Doctorum sententia.

Postremò idem probari potest ex cap. Si quis, propter necessitatem famis, aut nuditatis aliena occupauerit, si posteà ablatam reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario, si non reddiderit, ieiunare cogatur: Extra de furtis. cap. Si quis. Quod argumentum est, illum inopem à restitutione facienda rei, quam in necessitate existens vsurpauit, minime releuari. Quanquam textus hic parum Adriano suffragatur: nam non procedit textus de extrema necessitate, vt ait ibidem glossa & communiter Doctores. Sed nec etiam loquitur de rebus alienis in necessitate consumptis, sed de rebus furto sublatis, & permanentibus.

Probabilior est II. sent. ex prædictis. *Ratio.*

Quicquid igitur sit de textu hoc, videtur opinio satis probabilis, & rationi magis, quàm sua opposita, consona. Est enim ratio clara, quia in casu, quo inops in extrema necessitate alienum capit, & consumit, dominus, rei, licet consentiat actu elicito, aut debito in rei suæ acceptione, simul & consumptione, quando aliam viam ipse inops ad sibi prouidendũ non habet: non tamẽ propterea dominus ipse consentit actu debito donatiuo, ita vt debeat velle donare liberaliter ea, quibus inops indiget, cũ satisfaciat debito subueniendi, si cõsentiat cõsensu mutuatiuo, maximè si res sic ab inope occupata, sit notabilis quantitatis, aut valoris. Nam potest adeò parua esse, vt meritò præsumatur dominus velle donare, si occupantis inopiam sciret. Pro quo facere videtur, quod habetur Deut. 23. Ingressus in vineam proximi, comede vuas, quantum tibi placuerit, & si intraueris segetem amici tui, frange spicas & manu conteres: falce autem non metes. Et Matth. 22. Christus approbasse videtur, quod eius discipuli per sata incedentes, esurientes, spicas euellerent & manducarent. In quibus docemur, ob necessitatem, etiam si extrema non sit, posse hominem de alienis accipere & comedere, modò non sit magnæ quantitatis id, quod accipitur.

Resolutio authoris, pro II. sententia.

Hanc igitur opinionem tenendo, videtur ad casum propositum respondendum, quòd vel constat de voluntate domini rei à paupere consumptæ, vel non. Si constat, quòd dominus consentit in rei suæ acceptione donando, liber est pauper à debito restituendi, siue rem illam in necessitate, siue ante necessitatem occupauerit. Si constat, quòd dominus consentit non donando, sed vel mutuando, vel commodando, tenetur reddere tantundem, quando poterit. Si autem de voluntate domini non constat, recurrendum est ad præsumptionem. Quòd si rationabiliter & non temerè præsumitur, quòd dominus, si occupantis indigentiam agnosceret, donaret, non tenebitur pauper acceptum restituere, secùs, si rationabiliter præsumitur oppositum. In dubio autem, quod tutius est, venit eligendum, scilicet, vel restituatur, vel remissio impetretur. Si quæras, quando hoc vel illud est rationabiliter præsumendum: Dicendum, quòd ex quantitate rei occupatæ, & domini cõditione & qualitate pendet, si scilicet diues, si liberalis, si amicus ipsius occupantis, si assuetus eleemosynas facere, vel non. Per hæc poterit hæc vel illa præsumptio formari, cui poterit homo se conformare.

Obiectiones contra prædicta.

Sed contra hanc opinionem, & pro priori argui potest primò; Quia in extrema necessitate omnia cõmmunia sunt: idque de iure naturæ, vt supra in prima quæst. patuit, cui quidem iuri naturæ humanum ius præiudicare non debet: iure autem humano factum est, vt hoc sit meum, illud verò tuum: igitur in extrema necessitate 1.
cessat rerum appropriatio, quæ iure humano inducta est: & vim habet naturale ius: & ita in casu, pauper in extrema necessitate existẽs, & aliquid alterius accipiens, non

 alienum,

Solutio. alienum, sed quod suum est, accipit, & ita non tenebitur illud restituere. Responsio, quod in necessitate omnia sunt communia, id est, communicanda. Vel omnia dicuntur communia, quo ad vsum, cum quo stat rerū dominium & proprietas, & ideò humanum ius, quod rerum induxit diuisionem, naturali iuri minimè contrariatur, vt suprà diximus, & ideò quamuis ante rerum diuisionem res ab aliquo occupata, non erat de necessitate alteri reddenda, bene tamen post. Adde, quòd esto res, in extrema necessitate accepta, efficiatur ipsius accipientis, etiam quo ad dominium, non inde sequitur accipientem deobligatum esse a restitutione facienda. Cùm mutuatarius pecuniæ mutuatæ dominium acquirat, & tamen restituere suo tempore tenetur.

Quatenus in necessit. extrema sint omnia communia.

2. Secundò homines existentes in naui alienis mercibus onerata, & illas ob tempestatem obortam in mare proijcientes, non tenentur domino mercium postea satisfacere, vt notatur ad l. Rhodiam, de iactu. l. 1. §, cùm in eadem naui. Igitur nec in casu præsenti tenebitur inops ea, quæ in necessitate consumpsit, restituere: cùm in vtroque casu ob extremam necessitatem, res aliena consummatur.

Solutio. Respondetur non esse simile, quia in casu tempestatis pro mercibus in mare proiectis, si non oportet satisfacere: ideò est, quia mansit dominus mercium damnificatus plus, quàm si ab hominibus proiecta non essent: secus in casu nostro.

3. Tertiò, illa rerum alienarum consumptio, in casu quem disputamus, facta est de consensu domini saltem debito, cùm nō aliter poterat necessitati pauperis subuenire: igitur liber manet inops à debito restituendi.

Solutio. Respondetur, vt suprà dixi Quamuis dominus consentiat actu debito in suarum rerum consumptione ad vitam pauperis necessaria, non tamen donando, cùm sufficienter illi subueniatur mutuando.

4. Quartò, si præfata sententia cum fundamento esset vera, sequeretur, quòd diuites nunquam tenerentur eleemosynam dare pauperibus, quantacunque necessitate pressis, supposito, quod eleemosyna sit liberalis propter Deum donatio ad pauperis indigentiam releuandam, eò quòd diuites possint cuilibet necessitati subuenire mutuando, vt opinio asserit.

Solutio. Respondetur negando sequelam, quia potest, vt dictum est, res, qua pauper indiget, adeò modici pretij esse, vt impium sit, & inhumanum illam pauperi extremè indigenti dare cum onere ipsum obligandi ad eam, vel æquiualentem restituendum. Secus si res esset notabilis quantitatis & preti. Potest etiam esse pauper adeò destitutus, vt nulla sit ei spes ad pinguem veniendi fortunam, quem impium esset obligare ad accepta restituendum.

In quibusdam casibus non sufficit pauperi extremè laboranti subuenire mutuando cum oblig. restituendi.

Potest etiam pauper à mundo destitutus, promittere ingredi religionem, & promissum adimplere, quem velle obligare, vt prius in sæculo quærat vnde ea, quæ in necessitate acceperat restituat, esset similiter impium, in quibus casibus non videtur habere locum necessaria illis indigentibus ministrare, mutuando. Sed quia de his in C. de eleemosyna disseruimus, vbi modum quendam inter Adrianum, & alios mediantem posuimus, quem etiam probabilem esse diximus, vt ibidem videre poteris; ideò supersedendum est ad præsens.

Aliud dubium, an diues negās pauperi extremè laboranti eleemosynā de superfluo naturæ, & statui teneatur postea eidem pau-

Est alia quæstio è regione præcedenti opposita, & ex eadem quodammodò manans, super qua nonnulla fuit inter quosdam doctores contentio, scilicet si diues habens superflua naturę, & statui, pauper extremā necessitate patienti, eleemosynam, qua indigebat, non dedit, cū dare debuisset: an teneatur eidē pauperi præfatā necessitatē euadenti tantundē restituere. Qui partē affirmatiuā tenebant, mouebātur, quia in extrema necessitate omnia sunt cōmunia, & ita res illius diuitis, qua pauper indigebat, non tam diuitis, quàm pauperis erat, qui etiam in extrema necessitate existens, aliquid à diuite exigit, non alienum, sed quod suum erat exigit: quandoquidem pau-

per

per ius habet ad quamcunque rem, qua indiget, à quocunque possideatur, ac proinde, si quòd pauperi, tempore, quo indiget, debitum est, non illi reddatur, erit idem postmodum restituendum, maximè si diues erat & superflua habeat is, qui eleemosynam debitam denegauit, iuxta illud Hieronymi: Aliena conuincitur rapere, qui vltra necessaria sibi retinere probatur. Pro quo & Ambrosius ait: plusquam sufficeret sumptui, violenter obtentum est. Post, Tantorum ergo scias bona inuadere, quantis possis quòd velis præstare. Et faciunt alia multa, quæ in Codice de eleemosyna adduximus. Vnde colligunt quod prætendunt, scilicet, diuitem, qui in extrema laboranti egestate, quod illi debitum erat, non dedit, teneri tantundem postmodum eidem restituere: cùm perinde sit, ac si à paupere illud rapuisset.

peri extrà necessitatem constituto tantundem restituere.

Responsio pro parte affirm.

Oppositum tamen videtur tenendum. Quamuis enim præfatus diues contra charitatem ad proximum habendam, peccet: qui illi viscera misericordiæ in necessitate claudit: non tamen ob id tenetur eidem aliud, in vim restitutionis reddere. Id probatur primò: sit res, qua pauper indigebat, sit res, quæ non consumitur vsu, vt equus, vestis, ensis, & alia huiusmodi. Nam esto his rebus aliquis ad saluandum vitam indigeat, easque in tali necessitate iure naturæ vnde possit, valeat accipere, hæc tamen necessitas non facit, vt huiusmodi res sint de dominio indigentis, quandoquidem in tali necessitate, dominio harum rerum non indiget, sed vsu: ac proinde res tales non efficiuntur suæ in casu; ac proinde si huiusmodi res illi cùm eis indiget, denegentur, non erunt de necessitate, cum cessauerit, indigentia illi in vim restitutionis, reddendæ.

Sententia neg. probabilior est.

Probatur 1.

De rebus etiam, quæ vsu consumuntur, pauperi in necessitate denegatis, videtur idem, quod, scilicet, non sint, cessante necessitate, eidem restituẽdæ. Quia restitutio rei, propriæ sumpta præsupponit rem ipsam aliquãdo fuisse eius, cui restituenda est, saltem vt in plurimum, esto quòd aliquando res non domino, sed alteri est restituenda, vt (supra diximus) sed res huiusmodi nunquam fuerant de dominio pauperis, quia non ante indigentiam ipsius, vt suppono, nec etiam existente indigentia: Nam quæro, quo iure tunc res à diuite possessæ, erant de dominio pauperis? Dices fortè, quod iure naturæ, quod tunc omnia communia facit. Sed eo concesso, scilicet, quod ius naturæ omnia communia faciat, non inde fit, quod res diuitis sint propriæ ipsius pauperis. Aliud enim est, iure naturæ omnia communia esse, aliud verò iure naturæ aliquid ab alio iustè possessum, esse pauperi proprium. Imò ex quo iure naturæ omnia communia facit, fit, vt iure naturæ, res diuitis non sit propria ipsius pauperis potius, quàm diuitis eam possidentis. 2.

Deinde stando in iure naturæ: non maius ius, aut dominium habet pauper in re à diuite possessa, quàm habuisset in simili necessitate constitutus ante rerum factam diuisionem, sed ante rerum diuisionem, si quis re aliqua indigeret, non ideò res illa fuisset de dominio eius facta, sed solùm illi competeret ius ad vtendum illa re, prout necessitas eius postulasset. Etsi alius impediuisset ne indigens sibi necessaria vteretur, non ideò impediens mansisset obligatus ad eam restituendam ipsi indigenti, postquam indigentiam euasisset, igitur nec nunc post factam rerum appropriationem, ex quo ius humanum, per quod rerum diuisio facta est, non tradiderit indigenti maius ius ad rem qua indiget, quam ipse habuisset ratione iuris naturalis. 3.

Præterea, si opinio esset vera, sequeretur, quòd infirmus opera medici, & medicinis extremè indigens, & eisdem in notabili quantitate vtens, non teneretur, si conualescat, aliquid pro dictis operis, & medicinis reddere, quia per opinionem, infirmus ille nil ab illis, nisi quod suum erat, accepit, sibique ratione necessitatis 4.

extremæ debitum, & ita nec medicus pro opera, nec pharmacopola pro medicinis consumptis, possent ab infirmo ad pinguem fortunam, & sanitatem veniẽte aliquid exigere: quod nemo concedit. Nec refert, vt videtur in casu infirmus ille sit diues, aut pauper; nam ex quo est in extrema necessitate medicinarum, ipsa necessitas facit, vt medicinæ debeantur; hoc ius minimè tollitur per hoc, quòd alia habeat bona temporalia.

5. Præterea, esto ita esset, quod ius naturæ ob extremam necessitatem pauperis, rem diuitis suam efficeret; hoc tamen non facit, nisi ob causam tantæ necessitatis; seclusa tamen necessitate, non ita: & ita si pauper sit à præfata necessitate liberatus, iam cessauit causa dominij, & iuris, quod ad rem diuitis habuisse dicitur, & per consequens non amplius res illa est sua, aut sibi debita.

6. Adde quòd si vnus sit pauper extremè indigens, vbi multi sint diuites, non potius habet ius, & dominium ad res vnius, quàm ad res alterius: & ita vel omnes res superfluæ illorum diuitum sunt in casu de dominio pauperis, vel nullæ. Si primum, omnia igitur superflua, omnium illorum diuitum essent illi pauperi, postquam conualuerit, restituenda, quod est absurdum. Si secundum, sequitur intentum, nil esse illi pauperi, egestatem euadenti, in vim restitutionis, reddendum.

Pro dicta sententia nota id quod est alijs debitum esse in duplici differentia.

Itaque in hac quæstiuncula illud videtur tenendum, quòd non omne debitum, qualitercunque alteri debitum fuerit, sit absolutè, & de necessitate ei, cui aliquando debeatur, reddendum. Est enim quoddam debitum certum, & personale, quod alicui determinatæ personæ debitum est, puta, ratione contractus, testamenti, seu legati, aut promissionis, &c. & tale debitum reddendum est ei, cui debetur, siue pauper sit, siue diues, cùm sit ei debitum ex iustitia. Aliud verò est debitum generale, &

1. indeterminatum, & vagum, quale est id, quod pauperibus, quamdiu indigent, debitum est, quod nec ab vno determinato, nec vni determinato, nec, nisi necessitate

2. exigente, debetur, & tale debitum soluendum quidem est; sed non nisi causa, ob quam debetur, existente, scilicet ipsa necessitate, ea autem non existente, sicut nil debetur alicui antequam eam incidat, ita nec postquam eam euaserit: ac proinde

Soluitur ratio allata pro parte aff.

postea nil est illi restituendum. Et sic veniunt intelligendæ autoritates, supra citatæ, in quibus sancti significant, superflua diuitum aliena esse: id est, pauperum, quia scilicet illis debita, & communicanda, quando necessitas pauperum postulauerit. Et qui hoc omiserit, perinde peccat, ac si aliena rapeset. Aequiparantur igitur diuites auari, qui indigentibus nolunt subuenire raptoribus, in culpa & peccato, non tamen in debito restituendi.

Causa seu qu. 2. an remissio debiti facta à creditore excusei à restit. Arg. pro par neg.

SEcunda causa esset remissio partis, & est quæstio, An remissio debiti à creditore facta liberet debitorem à necessitate restituendi. Et dixerunt aliqui; quòd non, nisi fiat actu rei debitæ restitutio, qua facta, poterit creditor donare, si velit. Pro qua sententia, etsi multa afferri soleant; quæ autem apparentiam habent, sunt hæc. Primò arguitur ex regula iuris: Res, per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur. Sed obligatio restituendi nascitur ex actuali rei alienæ acceptione: quamuis enim animi præparatio sufficit ad peccandum: non tamen sufficit ad obligationem

1. restituendi inducendum, sine actuali rei alienæ acceptione. igitur obligatio restituendi sine actuali rei ablatæ restitutione, auferri non potest.

2. Secundò ex decreto Aug. dicenti: Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Igitur quacunque creditoris remissione facta, nisi actu ablata restituantur, nunquam debitor erit in conscientia tutus.

3. Tertiò, quamuis spoliatus in fauorem spoliantis, iura sua renunciet, non ideo spoliator manet liber a debito spolia restituendi, vt apertè habetur c. Solicitè, extrà, de re-

de restitutione spol. Quia qui renuntiat spoliatus, vt dicit textus, non videtur sponte renuntiare. Ita igitur in præsenti.

Alij verò dixerunt, quòd libera remissio, per creditorem facta, liberat debitorem, dummodò debitor actu offerat creditori id, quòd illi debet: quòd si in promptu id creditori non offerat, non erit valida remissio. Ratio huius opinionis, vt videtur, est: quia remissio, si sponte non fiat, & liberè, non valet. Quando autem ad preces debitoris, vel alterius fit, non oblata in promptu pecunia debita, non spontè fit remissio, eo quòd si pecunia in promptu esset oblata, fortè remissio, saltem in toto non fieret. qualis sit ea non in promptu oblata, cùm videatur ex importunitate debitoris, aut desperatione recuperationis fieri. *Alia sententia.*

Alij verò dixerunt, quòd ad hoc, vt dicta remissio valida sit, quamuis non requiratur, quòd debitor actu restituat; nec quòd rem debitam in promptu offerat, requiritur tamen, quòd secundùm animi præparationem paratus sit, debitum planè soluere in casu, quo creditor remittere nolit: alioquin non videtur cum bona conscientia alienum detinere, etiam facta illa remissione. *Alia sententia.*

His non obstantibus, videtur oppositum tenendum, f. quòd libera, & spontanea remissio liberat debitorem à necessitate restituendi, modò creditor talis sit, qui remittere, & donare possit. Nam remissio facta per captum mente, aut minorem, non valet, sicut nec donatio. Conclusio patet ex sæpe dictis: quia obligatio restituendi suspenditur, & cessat ex libero consensu elicito, aut debito creditoris, vt si actu liberè consentiat, quòd res sua apud debitorem per mensem, aut per annum retineatur, tutus erit debitor illo tempore rem illam detinendo, igitur si liberè consentiat, quòd debitor rem debitam ad semper detineat, erit tutus, etiamsi rem debitam nunquam restituat. Et confirmatur, quia non minus operatur domini consensus, vt alter rem suam detineat, quàm vt rem suam de nouo alter accipiat, sed ex consensu domini libero potest alter rem suam occupare, igitur & retinere. Vnde in rapina, & furto, & vsura purgatur vitium furti, & rapinę, si res rapta manet apud raptorem de consensu domini, vt habetur l. si fur. ff. de vsur. & alibi. *Resolut. q pro par. affir.* *Prob. 1.* *Confirm.*

2. Deinde res aliena ideò est de necessitate restituenda, quia eius retentio est iniusta, quandoquidem restitutio actus iustitiæ est, & econtra rem retinere alienam, contra iustitiam est, sed quando res aliena, domino sponte consentiente ab alio retinetur, non est iniusta retentio, vt patet in commodato, locato, deposito, &c. Igitur si dominus liberè consentiat in hoc, quòd res sua à debitore retineatur, & ea velut propria vtatur, ex tunc nunquam erit iniusta, aut iniuriosa talis rei retentio, & ita ex tunc expirat obligatio eam restituendi.

3. Postremò ad idem sumitur argumentum ex iure. Nam in iure sunt quidam speciales casus, in quibus remissio creditoris non liberat debitorem, vt patet in iudice munera extorquente, quem spontanea partis remissio à restitutione non liberat. de rescriptis, c. Statutum, lib. 6. & in visitante, munera similiter extorquente, de censib. c. exigit, lib. 6. Et de inquisitore aliquid similiter extorquente, Clem. Nolentes, de hæret. Quos spontanea partis remissio à restitutione non liberat. Igitur his casibus iuris exceptis, in alijs liberabitur debitor ob spontaneam creditoris remissionem, alioqui quid opus erat in iure certos casus excipere?

Corollariè sequitur in casu, non esse necessariam actualem restitutionem, vt valida sit remissio, vt prima opinio dicebat. Nec valent motiua pro illa opinione adducta. Ad primum dicendum, quod regula illa: Res, per quas causas nascitur, nil contra nostram sententiam agit, imò pro nobis agere videtur, quia obligatio restituendi alienũ nascitur ex detentione iniusta rei alienæ: est autem iniusta, quando contra domi- *Coroll.* *Resp. ad arg. part neg.* *Ad 1.*

ni voluntatem detinetur, & ideò accedente libero consensu domini, cessat iniustitia detentionis, & ex consequenti cessat causa, vnde nascebatur obligatio restituendi.

Ad 2. explic. dictum Aug. Non remittitur peccatum, nisi restit. ablatum.

Ad secundum dicendum, quòd dictum Augustini intelligi non potest de actuali restitutione. Patet, quia sæpe peccatum remittitur, antequam res ablata actu restituatur, vt si homo veram habeat de peccato pœnitentiam, proponens se alienum restituturum, quando poterit, vel quando oportuerit. Dicendum ergo ad mentem Augustini, quòd loquatur de restitutione secundum mentis præparationem: & de illa restitutione, quam facere necesse est, qualis est restitutio rei iustè retentæ: sed quia domino liberè remittente, desinit esse iniusta detentio, vt patet ex dictis: ideò de restitutione rei ablatæ ex libero consensu domini retentæ, non potest dictum August. intelligi.

Ad 3.

Ad tertium, de spoliato iuri suo renuntiante, dicendum, quòd textus ille citatus procedit è præsumptione, vt ex ipsomet apparet, ait enim, quod præsumitur nō sponte renuntiare, qui spoliatus renuntiat. Si tamen spontè verè renuntiaret, teneret in conscientia renuntiatio, vt patet ex c. immediatè sequenti ibidem.

Reijciuntur aliæ duæ prædictæ opin. 1.

Sequitur non esse necessariam oblationem rei debitæ in promptu vt dicebat 2. opinio. Nec valet ratio pro illa facta, quia procedit ex præsumptione, qua præsumitur, quòd si creditori in promptu res debita offeretur, eam acciperet. Contra quam præsumptionem potest esse veritas, vt constat, & tunc veritati esse standum. Vnde sicut verè potest dominus rem illam spōte donare, & à se dominium eiusdem penitus abdicare: ita potest hoc idem facere de actione, quā habet ad rē aliò retentā.

Ex tribus cognosci potest, an remissio à creditore facta, sit voluntaria.

Sequitur, non esse necessarium debitorem esse parati animi ad restituendum ad hoc, vt à debito restituendi liberet, sicut dicebat tertia opinio. Nec valet ratio ibidem facta, qua dicitur non esse alioqui debitorem in conscientia tutum, etiam remissione illi facta. Aliud enim est, debitorem non esse tutum, & liberum à peccato, quod fateor, si præfatam animi præparationem non habeat: Aliud verò est, eum non esse tutum, & liberum à restitutione facienda. Exemplum est clarum; si ego rem meam, quam habeo, liberè, & spontè dono Petro, quam tamen Petrus erat alioqui paratus furari, certum est, durante hac peruersa animi intentione, Petrum non esse à peccato liberum, esse tamen à restitutione rei donatæ liberum. Ideò in casu, magis attendenda est voluntas creditoris remittentis, quàm debitoris dispositio. Si enim creditor spontè, & voluntariè remittit, tutus erit debitor à restitutione facienda non obstante qualicunque mala voluntatis eius dispositione. Si autem non spontè, & voluntariè sit pręfata remissio, non erit debitor liber à restitutione, quamcunque bonam habeat voluntatem. Est itaque ad voluntatem creditoris remittentis recurrendum, non ad animi præparationem debitoris, vt si constat, quod voluntariè fiat remissio, aut saltem de hoc rationabilis habeatur præsumptio, tunc erit liber debitor: quia ex tunc non est rei alienæ iniustus detentor, secus aliâs.

Si quæras quid requiratur, vt remissio huiusmodi fiat spontè, & voluntariè? Respondetur, ex Aristotele constat tria esse, quæ tollunt voluntarium, & causant inuoluntarium, s. vim, metum, & ignorantiam. Ac proinde si remissio ex vi, aut metu, aut ex ignorantia fiat, inuoluntaria erit, nec debitorem liberabit Potest tamen creditor ex multiplici metu remittere. Potest enim esse metus incussus, seu illatus Potest etiā esse metus ab ipso creditore conceptus. Incussus etiam potest esse ad id, vt remissio fiat aut non ad id incussus. Deindè potest esse à magistratu incussus, vel à debitore, seu ab alio vice debitoris. Potest deinde esse metus damni maioris, quàm sit non solutio debiti, aut minoris, aut æqualis. Et rursus potest esse metus probabilis, aut leuis.

Potest

Potest denique metus esse causa principalis remissionis factæ. Potest etiam esse minus principalis.

Et iuxta hæc possent multi casus particulares decidi, si facta est remissio ex metu, non ad id incusso, vt remissio vel donatio fiat, videtur valida remissio, & donatio, vt si quis in naui existens suborta tempestate metu mortis promittit alicui Sancto, aut Ecclesiæ, valet promissio. Sicut in simili casu valeret votum emissum ex communi sententia. Et ita similiter in eodem casu valeret remissio, si fortè actionem aliquam contra Ecclesiam habebat. *Coroll.*

Si fiat remissio ex metu à magistratu iustè incusso, ad id, vt remissio fiat, valebit remissio, sicut in eodem casu valeret donatio, aut promissionis adimpletio, si alioqui tenebatur homo remittere: donare, & promissum complere: nam talis metus ad id inducit, ad quod homo alioqui tenebatur, sicut valet matrimonium contractum ex metu à magistratu, vel iudice incusso, vt si fidē dederat, si corruperat, & ita in alijs. 2.

Si fiat remissio ex metu probabili damni notabilis ad id incusso à persona priuata, qui sit causa principalis, seu sine qua non, remissio est inualida, sicut in eodem casu esset inualida donatio. Secus si esset metus leuis, & non probabilis, qui nec matrimonium impedit, nedum donationem, aut remissionem. 3.

Si fiat remissio, aut donatio ex metu non acquirendi bonum, aut, lucrum, quod remissione facta, obtinere sperat, siue sit metus ad id incussus, siue non, non vitiatur remissio, nec donatio, quia talis donatio non metui in casu, sed cupiditati lucri sperati videtur imputanda: donatio autem ex cupiditate facta non ita vitiatur, sicut ea, quæ ex metu fit. Hæc dixerim, vt occasionem curiosis darem rem particularius inuestigandi, & inter metum, & metum, in varijs casibus distinguendi. 4.

De ignorantia etiam, quæ inuoluntarium causat, posset multipliciter distingui. Vt in proposito potest aliquis debitum remittere, credens nil sibi deberi, aut non tātum quantum remittit, & dicitur ignorātia debiti. Potest, similiter ex ignorantia personæ fieri, vt si is, cui remittit, est Petrus, cùm putet se Ioanni remittere. Potest ex ignorantia qualitatis fieri, vt si is, cui remittit nec pauper sit, nec consanguineus, nec sanctus, cùm putet esse talem. Potest etiam ex ignorantia iuris, seu facti remissio fieri, vt si remittit, quia putat se ad id teneri, cùm non teneatur. Potest denique remissio fieri ex ignorantia: seu errore ab ipso debitore causato, aut ab ipso debitore concepto, vt de metu diceebamus. Potest finaliter remissio fieri ex ignorantia inuincibili, seu lata, aut crassa. Et refert ad validitatem remissionis, ex qua ignorantia, vel errore fiat. 5. *Multis mod. potest ignorātia causare inuolūtarium.* 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Verùm quamuis in foro iudiciali possit habere locum hæc tam multiplex ignorantiæ distinctio; in conscientia tamen, & iuris humani dispositionem præueniendo, illa finalis distinctio videtur attendenda, scilicet, an remissio sit facta ex ignorantia inuincibili, aut ex crassa, seu lata. Si primum, siue sit de debito, quod remittitur, siue de persona, siue de qualitate, aut causa principali, ob quam remissio similiter & donatio. Secus si ignorantia erat de causa minus principali, aut si de principali erat, tamen lata, & crassa; quia tunc, sicut voluntarium non tollit, ita nec remissionem, nec donationem inualidat. Pone exemplum: si Petrus realiter mihi debet decem, & ad tantam inopiam deuenit, quod notabilem patiatur necessitatem, si illum compellam, vt mihi restituat, remitto illi ob suam inopiam principaliter, quanquam minus principaliter, quia consanguineum eum esse puto, cùm non sit; aut quia doctum illum esse puto, cùm non sit, etiamsi hæc ignorātia in me sit inuincibilis, non vitiat remissionem; cùm circa principalem causam non errem. Sed de hoc postea, quando agetur de rebus ob causam datis. *Modi prædicti ad duos contrahuntur.* 1. 2. *Exemplo declaratur.*

Tertia

Causa, seu quæst. 3. An quando debit. bonis cedit, tollatur obligat. resti.

Tertia causa est cessio, quia debitor bonis cedit: De qua, an liberet debitorem solet dubitari. Similiter & an in ipsa cessione debeat deduci, ne egeat. De quibus infrà quæstione quinta agendum est: ideò non est, quòd in præsentiarum debeamus immorari. Et distinguunt communiter, vnde fuerit orta obligatio in eo, qui vult cedere bonis, quia vel ex delicto, puta, furto, rapina, seu violentia, aut ex contractu alioqui honesto. Si primum talis debitor iuris beneficio gaudere non debet, sed potius vel officio iudicis, vel ad instantiam partis venit corporaliter, aut aliàs secundùm iura puniendus: & meritò potest compelli, vt in integrum restituat, etiam non deducto inde ne egeat, idque in foro iudiciali, vt dicunt doctores super cap. Quamquam, de vsuris. lib. 6. secus si obligatio debitoris fuerit orta ex contractu, quia tunc admittitur ad cessionem, & gaudet iuris beneficio: quia, scilicet, facta cessione, nòn potest incarcerari, & expirat ratio creditoris contra eum, & in ipsa cessione deducitur, ne egeat, vt suprà fuit allegatum.

Responsio 1. bimembris. 1. 2.

Responsio 2: item bimembris. 1. 2.

Præueniendo tamē iuris dispositionem, stando in metis fori conscientiæ, parum refert, an debitor obligationem contraxerit ex contractu, aut ex maleficio quoad restitutionem faciendam, & quoad hóc quod est, esse deducendum ne egeat. Nam si aliud non sequatur inconueniens ex restitutione integrè facta, quàm quòd debitor maneat inops, & egestate pressus, si vult cedere bonis, videatur, an bona, quæ habet, sua sint, an creditoris. Si creditoris, omnia sunt illi restituenda. Nec deducendum est de necessitate, ne egeat, nisi quantum creditor per viam eleemosynę, tenetur illi debitori inopi remanenti dare. Si autem bona, quæ habet, sua ipsius debitoris sint, & in illis habeat instrumenta ad vitam necessaria; illa sunt illi relinquenda; nec iustum est, quòd creditor debitorem illis instrumentis priuet, cuiuscunque pretij, seu valoris sint. Ratio discriminis clara est, quia si omnia quæ habet debitor, non sua, sed creditoris sunt, nulla videtur iniustitia fieri, si illa omnia illi auferantur, & creditori, cuius sunt, reddantur. Si autem præfata instrumenta ipsius, debitotis sunt, inhumanum videtur, & contra Domini præceptum, ea illi auferri vt creditori satisfiat, vt suprà fuit quodammodo probatum.

Responsio data solution.

Cedens bonis, si posteà venerit ad pinguem fortunam tenebitur integrè, quod debeat restituere.

Facta autem cessione, sicut debet fieri, puta, in manu creditoris, aut in defectum eius in manu iudicis, & debito confesso, si contingat eum postmodum ad pinguem venire fortunam, tenebitur tunc id, quod debeant, integrè restituere. Id patet ex cap. Odoardus. de solutionibus. vbi statuitur, vt huiusmodi debitor cautionem det de soluendo, quando ad pinguem venerit fortunam. Qui textus quamuis non apertè loquatur de eo, qui bonis cessat, satis tamen id ibidem significatur. Idem patet ex suprà dictis in quæstione, qua de inopia debitoris agebatur, vbi conclusum est, pauperem in extrema necessitate aliena capientem, & eadem consumentem, teneri, cùm ad pinguem venerit fortunam, satisfacere, &c. Ac proinde hæc tertia causa, qua debitor bonis cedit, ipsum à debito restituendi, cùm poterit, non liberat.

Causa siue quæstio 4. An damnum, quod timetur ex restitutione secuturum, tollat restituendi obligat.

Explicatur sensus quæstionis.

Qvarta causa est damnum, quod ex restitutione facta timetur verisimiliter euenturum; an tale liberet debitorem à debito restituendi. Et sit casus communis de vxore, quæ falsò sibi partum alienum supposuit, aut de adultera, quæ filium ex adulterio, inscio marito, concepit, vt maritus, & alij filij legitimi defraudentur, mulier hæc pœnitudine ducta satisfacere volens, nullam aliam reperit viam, quàm factum manifestando, in quo & seipsam infamabit, & vitam suam periculo probabili exponet, est quæstio communis, an non, obstantibus his incommodis, teneatur se prodere, an potiùs, ne illa mala eueniant, tacere debeat, an erit sic à restitutione libera? Dixerunt aliqui quod his non obstantibus, tenetur in casu factum prodere, nec releuatur à debito satisfaciendi illo modo, si non potest aliter satisfacere. Pro qua sententia, quam

quam tenet Adrianus, arguitur primò, Quia si talia pericula non timerentur, debe-ret mulier illa factum reuelare: igitur etiam ad idem tenetur, esto quòd talia pericula timeantur, quia quod iure naturali, & diuino agendum est propter timorem mortis omittendum, sed iure vtroque tenetur damnificans satisfacere læsis, sicut & vtroque iure fur tenetur rem furtiuam suo domino reddere, quod certum esse suppono. *Argumenta pro parte negat.* 1.

Secundò, pro vitanda morte, aut scandalo, non est licitum furari à diuite, vt pauperibus subueniamus, etiamsi pauperes ipsi alioqui parati sint furta, vel homicidia, aut alia peiora mala committere: igitur nec filij legitimi sunt defraudandi, vt spurio prouideatur, sicut defraudarētur, si præfata mulier suum crimen non manifestet. Vnde in casu perinde est, ac si illa adultera à diuitibus furetur, vt pauperem ditet: cùm paria sint, alienum auferre, & ablatum non reddere. 2.

Tertiò, ex regula iuris, vtilius scandalum nasci permittitur, quàm quòd veritas relinquatur. Si igitur scandalum fratris postponendum est pro veritate vitæ, qualis est læsis satisfacere: à fortiori igitur, fama & mors propria postponēda est pro eadem veritate vitæ, ex quo est pro vitando scandalo postponēda: iuxta regulam vulgatam, Si vinco vincentem te, à fortiori vincam te. Nec valet dicere, quod ait Innocen. & Panorm. in cap. Officij de pœnit. & remiss. quòd scilicet, illa regula, Vtilius scandalū &c. intelligitur de teste, vel iudice, qui propter scandalum contra veritatem nil facere debent. Non, inquam, valet, vt patet, si attendas glossam Marci 9. vnde regula illa sumpta est, vbi dicitur: Nota, quòd in bono opere nostro aliquando cauendum est scandalum proximi: aliquando pro nihilo habendum. In quantum, sine peccato, possumus vitare proximorum scandalum debemus. Si autem pro veritate scandalum sumitur, vtilius nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. Vnde manifestum est, Bedam, cuius est glossa, intendere loqui de veritate, quæ sine peccato nō relinquitur, qualis est veritas vitæ, & non solùm de veritate in iudicio dicenda. Cùm ergo restituere alienum, & his, qui per nos læsi sunt, satisfacere, sit veritas vitæ, & cum sit de principijs moralibus, naturalibus, & diuinis, sequitur, &c. 3. *Obiectio.* *Solutio.*

Quartò, quia si quis falsum testimonium contra aliquem insontem in iudicio dixit, tenetur suum dictum in iudicio retractare, & insonti suam famam restituere, non obstante, quod in tali restitutione, ipse restituens maneat infamatus, imò etiam non obstante, quòd pœna talionis veniat in capite puniendus. Igitur infamia, & mors, quæ ex restitutione euentura timentur, non liberant debitorem, quo minus teneatur.

Quintò, creditor, siue læsus potest rem suam, quam alius furto abstulit, in iudicio petere, non obstante, quod ex huiusmodi repetitione sit mors furis verisimiliter sequutura. Similiter principes possunt terras suas, & iura sua ab vsurpatoribus auferre, & eos per bellum compellere, vt quæ iniustè retinent, reddant, etiamsi sit verisimile, multorum mortem inde sequuturam. Igitur a fortiori mulier præfata in casu poterit suum crimen prodere, ad finem satisfaciendi læsis, non obstante mortis periculo, maximè cùm sua repetere, voluntatis sit; læsis autem satisfacere, necessitatis: & ideò si potest in casu mulier satisfacere, tenetur.

His non obstantibus, oppositum videtur tenendum, quòd s. mulier illa non tenetur cum iactura vitæ, aut famæ suæ crimen prodere; nec illo modo defraudatis satisfacere. Probatur hoc primò ex c. Officij de pœnit. & remiss. vbi quæstio mouetur in terminis de ea, quæ filium ex adulterio suscepit, aut partum supposuit, quæ id marito reuelari non audet, an sit ad pœnitentiam admittenda. Et dicit textus, quod sic. Igitur non peccat in casu, existente in ea iusto timore, si factum marito non reuelet: nam si in hoc peccaret, ad pœnitentiam admitti non deberet. *Resol. qu pro par. affirm. Prob. 1.*

Obiectio contra dictam rationem. Si dicas, quod non intelligatur textus de pœnitentia sacramentali, quæ est absolutio à peccatis, sed de pœnitentia iniuncta per ipsum pœnitentem ad implenda, quę potest is, qui in peccato sunt iniungi, hoc non videtur sufficienter dictum. Tum, quia dicit textus, quod in hoc casu non est illi pœnitentia deneganda, sed exhibenda. *Solutio.* In quo innuitur, quod pœnitentia est illi debita, quod de pœnitentia iniuncta *Ratio 1.* dici non potest, cum hæc non sit necessaria, nec debita, vt Codice de confessione discussimus, sed voluntaria, tam ex parte pœnitentis, quia liberum est ei eam petere, quam ex parte confessarii, cui liberum est eam iniungere. Igitur de pœnitentia

2. sacramentali est textus intelligendus. Tum etiam, quia si mulier in peccato permaneret, ratione cuius pœnitentia sacramentalis esset illi deneganda, nil illi prodesset pœnitentiam satisfactoriam pro peccatis iniungere: nam hæc locum habere non potest, antequam culpa sit quoad Deum, remissa. Igitur esto, quod pœnitentia hæc satisfactoria, & iniuncta, non sit illi deneganda, adhuc sequitur, il-

3. lam non permanere in peccato mortali, quoad Deum, non reuelando crimen suum marito. Tum etiam, quia subiungit textus, quòd sacerdos illi mulieri discretam imponat satisfactionem, idque postquam ad pœnitentiam fuerit admissa.

Iam quæro de qua satisfactione discreta loquitur textus; vel enim de satisfactione pro peccato commisso, vel de satisfactione defraudatis agenda? Si primum, igitur pœnitentia, quæ illi non est deneganda, non est pœnitentia iniuncta pro peccatis, quandoquidem textus de pœnitentia non deneganda, & de satisfactione discreta imponenda, tamquam de diuersis loquitur, vt constat, cùm dicat textus prius debere pœnitentiam exhiberi, deinde discretam satisfactionem imponi. Ac proinde si de satisfactione pro peccatis loquatur, necesse est pœnitentiam non denegandam, absolutionem sacramentalem esse. Et ita illa mulier non erat in peccato mortali, non reuelando crimen suum marito, Si autem de satisfactione discreta defraudatis facienda loquatur textus, sequitur idem, scilicet non teneri mulierem illam in casu factum marito prodere: nam si ad id teneretur, ad finem satisfaciendi defraudatis, certè hoc illi esset necessario per confessorem, & Papam iniungendum, & præcipiendum. Itaque non dubito textum prætendere illam excusari a debito reuelandi crimen suum marito, iusto timore eam tenente, & ita intentum. Hanc rationem volui extendere pro intelligentia textus quem (iudicio meo) non nulli iuristæ non satis sufficienter exponunt, cùm quibus & Adrianus falli videtur.

Prob 2. sol. quæst. datæ. Secundo idem patet ex sæpe dictis, quia restitutionis obligatio cessat, quando is, cui agenda est, consentit actu elicito, seu debito, aut quando non est rationabiliter inuitus in rei sibi debitæ retentione: sed quando restitutio fieri non potest sine maiori dispendio, & damno, quàm sit rei restituendæ iactura; non est rationabiliter inuitus is, cui res debetur, si sibi non fiat restitutio. Hoc accidit in casu præsenti, nam si vxor illa crimen suum marito reuelet est periculum animæ mariti, qui indè scandalizabitur, est periculum vitæ ipsius vxoris, quia forte maritus zelotypus eam occidit: est etiam periculum, & iactura famæ ipsius vxoris. Tacendo autem, solum est iactura rei temporalis, puta hæreditatis integræ, in qua manebunt hæredes defraudati. Si autem cum his omnibus damnis vellent hæredes sibi satisfieri contra ordinem charitatis, hoc velle viderentur, qui exigit, vt temporalia pro vita spirituali proximi, & corporali amittantur, seu postponantur. Et ita non est in casu hæres rationabiliter inuitus, si illo modo ipsi non satisfiat,

Tertiò facit ad idem cap. duo mala, & c. Nerui testiculorum. d. 13. vbi in sententia

dicitur.

dicitur, quòd de duobus malis, quorum alterum necesse est eligere, quòd minus est eligendum. Modò minus malum est, hæredem re tẽporali defraudari, quàm mulierem fama, & vita priuari; ergo mulier in casu nõ peccat tacendo. Nec valet solutio Adriani, dicentis, textum procedere in casu, quo necesse sit, alterum ex duobus malis facere, cùm in præsenti casu alterum sit malum facere, quod fit non restituendo, alterum verò sit, malum alienum permittere: Non valet, inquam, quia sicut tacendo permittit hæredes defraudari, ita loquendo, seu se prodendo, permittit mala grauiora à marito euenire, etiamsi ipsa non faciat, Et sicut tacendo efficit, vt illi defraudentur ita rem reuelando efficit, vt maritus indignetur, & indignatus, maiora inferat mala. Adde, quòd peius est malum positiuè causare, qua malum permittere. In casu autem factum reuelando, positiuè causat malum infamiæ, & mortis inde sequentis, tacendo autem solum permittit hæredum defraudationem.

Quartò, pro vitanda proximi morte aut etiam propria, siue sit mors famis, siue gladij, licitum est panem alienum, aut arma aliena, aut rem quamcunque alienam, qua in casu opus est arripere, quando alia via tali necessitati succurrendi non appaset. Similiter res taliter captas licitum est retinere, quamdiu durat præfata necessitas extrema, qua durante, obligatio rem illam restituendi cessat. Igitur pari forma mulier in casu est à restitutione de obligata, quando ex restitutione mors illi sequeretur, qualiter sequeretur in casu proposito: nam tacendo perinde est, ac si ablata retineat ad propriam infamiam, & mortem euadendam. 4.

Iam respondetur ad argumenta propriori sententia adducta. Ad primùm dicendum, quod supponit falsum, s. quod in causu ius naturæ, & diuinum obligent mulierem illam cum præfatis damnis satisfacere defraudatis, quod falsum est. Cuius falsitatis ratio est aperta, quia iusnaturæ, & diuinum obligant ad restituendum alienum, & læsis satisfaciendum; tunc scilicet, quando iniustè, seu iniuriosè alienum retinetur, quando autem ex consensu domini elicito, aut debitores eius detinetur, non est iniusta, nec iniuriosa detentio. Ideò tunc cessat obligatio restituendi *Resp. ad arg. opposita.*

Ad secundum dicendum, quod si pauper sit in tali, & tanta necessitate, quod verisimile sit, illum moriturũ, nisi illi prouideatur, licitum est mihi propria vnde subueniam non habenti aliena à diuite excipere, vt indigentiæ extremè illius pauperis subueniam. Nec in hoc erit diues ille rationabiliter inuitus, cùm id de suis rebus agam, quod ipse facere debuisset. A fortiori ergo id ipsum poterat ipse pauper, vt propriam mortem euitaret, facere. Et ita ratio hæc potius militat pro nobis, nam in casu, ipsa mulier est in extrema necessitate, qua extremè indiget non restituere illo modo. Si autem pauper non sit in tali extrema necessitate, non est licitum aliena arripere, & illi ea dare, ne peccata alia, quæ alioqui facere paratus est, faciat, nam in illa non necessitate, sed voluntate sua nequam incidet. *Ad 2.*

Ad tertium, admisso, quod regula procedat non solum de veritate iustitiæ, sed de veritate vitæ, falsum tamen est, quod in casu sit de veritate vitæ illo modo satisfacere defraudatis. Sunt enim ea opera de veritate vitæ spiritualis, sine quibus charitas haberi non potest, seu sine quibus verè Dei voluntatem, prout tenemur, non adimplemus. In casu autem non est voluntas Dei obligatoria, vt illo modo satis fiat, hæredibus læsis, vt ex dictis satis patet: & ita falsum est, quod illo modo satisfacere, sit de veritate vitæ. *Ad 3.*

Ad quartum dicendum, quod si ex falso testimonio, data est causa, vt insontis fama, simul & vita periclitetur, nõ mirũ, si falsarius, cum propriæ famæ iactura læsum ab infamia simul & morte liberet, sicut tenetur: imò & cum vitæ propriæ dispẽdio, si ad liberandũ insontẽ à morte sit necessarium. Exẽplum est clarũ, si debitor, & creditor *Ad 4.*

ſunt in ęquali neceſſitate, qua re, quæ debetur, indiget, & cętera paria ſint; tenetur debitor creditori debitum reddere, non obſtante neceſſitate debitoris. Nam in hoc caſu æqualis neceſſitatis, non eſt licitum pro releuanda propria neceſſitate, alium ſimili neceſſitate laborantem, rebus ſuis ſpoliare. Ita nec æquali hincinde neceſſitate exiſtente, erit licitum aliena, ſeu alteri debita retinere. Ita in propoſito ſi læſus in fama extremè indiget, quod ſibi ſua fama reſtituatur, qua non reſtituta, ad mortem eſt condemnandus, tenebitur qui eum infamauit, famam eidem reſtituere, etiamſi inde veniat capite plectendus. Idem dicendum, ſi ex infamatione, ſeu falſo teſtimonio mors infamato non immineat, nec aliud malum præter infamiam, aut rerum temporalium amiſſionem, tenebitur infamator cum periculo ſimilis diſpendij famam iniuſtè ablatam reſtituere. Secùs in caſu noſtro, in quo id, quod debetur, non eſt niſi bonum aliquod temporale, quod læſis ad vitam, vt ſuppono, neceſſarium non eſt. Damnum autem, quod ex reſtitutione huiuſmodi fieret, in caſu eſt longè maius, ſcilicet, infamia reſtituentis, ſimul & mortis probabile periculum.

Quatenus fama proximo reſtit. etiam cũ propriæ famæ detrimento.

Ad 5.

Ad quintum dicendum, quòd repetere in iudicio rem furto ſublatam, illicitum non eſt, quanquam inde mors furis ſit euentura, quando iuſtè euentura eſt, hoc eſt, iudicis authoritate interueniente. Sicut enim reum iuridicè eſſe occidendum non obſtat, quominus poſſit alius eum accuſare, & contra eum deponere, aut delictum denuntiare, ita non obſtat, quominus læſus poſſit rem ſuam in iudicio petere, nec mors damnificatoris imputabitur læſo agenti, ſed ipſi reo, qui fecit, vnde damnari mereretur. Secùs eſſet, ſi aliunde eſſet mors euentura, ſcilicet, iniuſtè, & ex indignatione, ira, aut ignorantia occidentis, tunc enim illicitum eſt, rem debitam cum tanta debitoris iactura petere, ſicut in caſu præſenti, ſi vxor crimen marito reuelet, iuſtè timetur mors ex indignatione mariti euentura. Idem dicatur de principe bellum contra rerum ſuarum vſurpatorem mouente, quia hoc licitum eſt, non obſtante, quod inde ſit veriſimile, multorum neces euẽturas, eo quòd ſuppoſita iuſtitia belli, damna, quæ inde aduerſarijs eueniunt, iuſtè illis euenire conſtat. De quo poſtea in C. de damnis repar.

Poteſt quis repetere in iudic. rem furto ablatã, etiam cum periculo vitæ rei iuſtè accuſati.

Si obijcias, quod ad minus ſi præſumatur, quod maritus non de facto vxorem crimen prodentem occidet, ſed iuridicè contra eam in iudicio procedet vſque ad iuridicam condemnationem, quòd tunc debebit vxor crimen reuelare, vt læſis ſatisfaciat. Dicendum negando ſequelam: quia, quamuis læſis licitum ſit contra reum in iudicio agere, non ſolum ciuiliter, ſed criminaliter, modò non zelo vindictæ, ſed iuſtitiæ id faciat, non tamen qui reus eſt, tenetur ſponte ſe prodere, & crimen ſuum, vel in iudicio, vel extra publicare, antequam contra eum agatur: cùm nemo ſeipſum accuſare teneatur. Et ex conſequenti vxor in caſu non tenetur marito aliquid reuelare, vnde in iudicio poſſit contra eam criminaliter agere.

Solutio.

Quid autem eſt illi fœminæ agendum, quæ ex adulterio, inſcio viro, filios ſuſcepit? Reſpondetur, nonnulla ſolent remedia illi dari. Primum eſt, ſi ipſa fœmina habet bona paraphernalia, ſeu propria aurea habere poteſt, quæ poſſit pro ſuo arbitrio diſtribuere, tunc de huiuſmodi bonis tenetur defraudatis ſatisfacere. Si hoc remedium locum non habet, eſt ſecundum remedium, vt huiuſmodi fœmina nitatur; prout poteſt, filium ſpurium inducere, vt religionem ingrediatur, aut talem viuendi ſtatum accipiat, quatenus certè portio hæreditatis alijs debita ad eum non perueniat.

Remedia aliqua circa caſum quæſt. propoſitum 1. 2.

3. Quod ſi hoc remedium locum non habeat, eſt tertium remedium, quod huiuſmodi fœmina reuelet factum filio ſpurio, & hoc eſſet de neceſſitate agendum, ſi aliud medium deeſſet, concurrentibus tribus, ſcilicet, ſi ſit veriſimile, quod filius credet matri, & quòd inde non ſequatur ſcandalum, aut aliud maius damnum, & quod per

hoc verisimiliter speretur indemnitas eorum, qui defraudati sunt. His autem, aut aliquo eorum cessantibus, non tenetur filio spurio crimen suum reuelare.

An autem filius teneatur fidem adhibere matri, necne, dicendum, quidquid sit de foro iudiciali, quod in foro conscientiæ non teneatur ei credere, nisi causam sufficientem ad credendum habeat. Si enim mater durè illum tractauerit, odioque eum habuerit, econtra verò alios legitimos filios amanter fuerit prosecuta, illisque signa dilectionis ostenderit, tunc poterit spurius, audita narratione matris, præsumere, quòd mater ex odio contra ipsum habito, & vt cæteris filijs proficiat, id velit spurio persuadere; si tamen benignè, & amanter eum tractauerit, ipsaque sit moribus reformata, timoratæ conscientiæ, & propriæ famæ amica, nec mentiti solita, maximè si in articulo mortis sit, aut tempore sacro, puta hebdomada sancta, quando factum filio spurio reuelat, tunc filius videtur, quòd debeat illi fidem adhibere, cùm causam ad oppositum credendum non debeat efficatiorem.

Dubium. An filius teneatur credere matri adulteræ se spurium esse natum. Solutio.

Verùm si hoc tertium medium locum non habeat, est quartum remedium, quod id reuelet marito, vt ipse cautè det operam, quo melius possit, ne legitimi hæredes defraudentur. Et hoc remedio videtur esse vtendum, concurrentibus tribus, scilicet, quòd maritus fidem adhibebit vxori, & quòd non inde timeatur verisimiliter scandalum, aut aliud notabile damnum euenturum, & quòd speretur filiorum legitimorum, aliorumue hæredum indemnitas, quibus deficientibus, non opus est hoc remedio vti. Quod si nullum ex his remedijs locum habere potest, non video, quid illi fœminæ agendum supersit, nisi acta pœnitentia, rem Domino commendare.

Remedium aliud in casu propositæ qu.

Illud tamen dicendum est, pro intelligentia Adriani, quod scilicet, periculum probabile mortis ex reuelatione marito facta euenturæ, non semper liberet vxorem à debito reuelandi, si ex reuelatione hæredum indemnitas speratur, & hoc est, quando non ex ira, aut indignatione, sed ex malitia mariti mors euentura præsumitur, vt si vxor cognoscat virum per eam facilè placari posse, crimine reuelato, nec ob id eum fore iracundia cōmouendum; scit tamen alios viri consanguineos ipsam vxorem odio habentes, occasione sumpta (quam fortè quærebant) virum commoturos, vt vxorem interficiat, tunc occisio non ex fragilitate, aut ignorantia mariti, sed ex malitia, nec data occasione, sed accepta fiet; tunc verum esse puto, quòd vxor teneatur crimen prodere, non obstante periculo mortis probabili. Quæ enim de præcepto sunt, prætermitti non debent ad vitandum scandalum passiuum, aut damnum ex malitia aliorum euenturum. Idem dicatur de infamia vxoris, si non ex passione mariti, sed ex malitia eius euentura timetur, quòd hoc non obstante, debet se marito prodere si, vt dixi, inde speratur defraudatorum indemnitas. Et si hoc verum esset, non est difficile has positiones concordare. Sed hoc quid veritatis habeat, statim videbitur.

Casus pro veritate prioris sententiæ dictæ quæst.

Quantum sit damnum ex restitutione euenire potens, quod obligationem restituendi excludat, non puto posse regulam generalem tradi. Si tamen tale, & tantum est, vt is, cui est restitutio facienda, teneatur euitare seu impedire, nec aliter vitari possit, nisi per rei debitæ detentionem, seu per non restitutionem, tunc illa causa existente, cessat obligatio restituendi. Huius ratio est clara, quia in tali casu, debitor rem alienam, contra voluntatem creditoris, non detinet, imò eam ex consensu eiusdem saltem debito tenet. Sed cùm homo teneatur proximum suum ab iniusta morte, si potest, defendere, siue illi mors ex passione, siue ex malitia inferatur, si non aliter illum defendere possit, nisi cum iactura rei temporalis, tenebitur talem iacturam pati, vt proximum ab iniusta occisione defendat. Et ex consequenti, si

Quale debeat esse damnum quod restituendi oblationem excludat.

ti, si in casu suprà disputato, vxor timeat verisimiliter, se à marito occidendam, siue ex passione, siue ex malitia, si crimen adulterij illi prodat, non tenetur illud prodere, nec illo modo hæredibus restituere, seu satisfacere, ex quo illi debent, cum suarum rerum iactura, illam à morte etiam ex malitia euentura liberare, si possunt. Et ita nec limitatio nuper infauorem positionis Adriani posita, videtur tenenda. Et quamuis non sit de scandalo, quod ex malitia euenit, curandum, quo minus debeamus agere, quæ alioqui essent per nos agenda, hoc verum est, quando scandalum in malum ipsius scandalizati redundat. Secùs si in damnum alterius, vt in proposito casu, in quo, licet de malitia mariti, & aliorum, non esset curandum, nec sufficeret impedire restitutionem, quia tamen huiusmodi malitia, vt creditur, in mortem vxoris redundat, ideo propter mortem illam vitandam, etiam ex malitia prouenturam, est à tali restitutione cessandum.

NOTA.

Lucrum ex restitutione cessans non tollit similiter, restituendi obligationem.

Illud etiam addendum, quòd quamuis damnum ex restitutione subsequuturum suspendat, vel excludat obligationem restituendi, non tamen eam suspendit lucrum ex restitutione cessans quando huiusmodi lucrum non sit ad naturæ sustentationem necessarium; nam si ad id esset necessarium, suspenderet præfatam restitutionem, sicut & damnum. Quod dictum, quia in se satis notum est, non opus est probationem apponere.

Aliud dubiũ. An liceat marito occidere vxorem adulteram. Solutio communis.

EX dictis vna oritur dubitatio, quæ obiter nunc tangenda est. An scilicet maritus possit licitè vxorem adulteram interficere. Ad quam Doctores communiter respondent, quod antequam sit in iudicio de adulterio conuicta à marito interfici non potest, sine peccato mortali, etiamsi eam in adulterio deprehendat. Cuius ratio aperta est, quia qui proximum, sine legitima authoritate, occidit, peccat contra præceptũ Decalogi: sed meritus in casu non habet authoritatem eam occidendi, antequàm per iudicis sententiam sit illi tradita ad occidendum eam, si velit. Leges enim permittunt, maritum vxorem, in adulterio deprehensam occidere, ita vt interfectores non puniant in foro tamen Dei puniendus æternaliter venit, quanquam vehemens passio mariti multum extenuet culpam. Post sententiam autem iudicis, contra adulteram latam, poterit maritus eam licitè occidere, vt tenet Thomas in 4. distin. 37. quæstio. prima, quem cæteri Doctores sequuntur: vbi ait, non esse dubium maritum illum in hoc casu culpa, & pœnè carere, si vxorem, ex zelo iustitiæ, non ex appetitu vindictæ occidat. Ratio est, quia ille iam non sua, sed publica authoritate id agit ex licentia, & sententia iudicis, iubentis eam marito tradi, vt si velit, eam occidat. Pro quo facit quod dicitur 33. quęstione secunda, cap. interfectores suarum coniugum sine iudicio, homicidæ sunt.

Obiect siue sententia quorundam dicentium neque post sententiam à iudicè latam licere marito adulteram occidere.

Verùm contendebant nonnulli, virum mortaliter peccare, etiamsi cum iudicio, & sententia à iudice lata, vxorem adulteram interficiat, hac ratione moti: Quia non habet maiorem authoritatem ad eam occidendum post iudicis sententiam, quàm ante. Non quæro vnde habet illam authoritatem, vel à lege diuina veteri, quæ iubebat mulierem adulteram lapidari, vel à lege diuina noua; vel à lege humana Canonica, vel ciuili, vel ab ipso iudice sententiam ferente? A lege diuina veteri non, quia illa iam per legem nouam, specialiter quo ad ceremonialia, & iudicialia reuocata est: igitur illa nunc nullam auctoritatem præstat ad coniugem occidendum, & si præstaret, non solum posset maritus eam occidere, sed teneretur, quandoque lex illa præceptina erat, quæ adulteram lapidari iubebat, consequens tamen falsum est, vt patet. Nec habet authoritatem à lege noua, quia hæc nusquam iubet, nec concedit maritis, vt vxores adulteras interficiant, imo Christus adulteram accusatam clementissimè absoluit. Nec a lege Canonica, nam hæc nulli concedit, vt adulteram coniugem occi-

dat,

dat, horret enim ſanguinem & viros ſanguinolentos irrigulares efficit, etiamſi iuſtè quenquã occidi faciant. Nec à lege ciuili: nã hæc in hac re non aliud diſponit, quam quod iudex in ſententia ſua iubeat vxorẽ de adulterio conuictam, viro ſuo tradi, vt ſi velit eam interficiat; & ſi velit ſecum retineat. In hoc autem nec lex, nec iudex videtur dare marito authoritatem eam occidendi, cùm nec illi id iubeat, nec cõcedat, ſed rem ſuo arbitrio committit, ita vt ſi eam occidat, impunè id feciſſe iudicabitur, nec ob id pœna vlla erit à iudice puniendus. Hoc autem non reuelat eum à culpa, cum non neceſſitate legis, ſed ſua propria voluntate eam interficiat.

Reſpondetur quod maritus coniugem occidit in caſu, authoritate iudicis, iuxta leges iudicantis. Vnde dupliciter poteſt aliquis authoritatẽ à iure, vel iudice ad aliquid habere, ſ. cum iuſſione, & præcepto iuris, aut iudicis, & ſine præcepto, & iuſſione. Primã habent miniſtri iuſtitiæ, quia iudices tenentur iuxta leges iudicare, executores autẽ vti ſunt ſpiculatores, tenẽtur iuxta mandatũ iudicis, quod iudicatum fuerit, executioni mandare. Secundàm autẽ authoritatẽ, cum libertate habent mariti ad occidẽdum coniuges adulteras, & dicuntur etiam miniſtri iuſtitiæ, ſed voluntarij. Quemadmodum princeps, qui ſupra leges eſt, poteſt ſi vult reum condemnare, aut etiam, ſi vult, abſoluere. Sic etiam ſacerdos à curato licentiatus authoritatẽ habet, ſi iuſſione tamen, aut neceſſitate ad pœnitentes in confeſſione audiendos, ſi velit, & ad eoſdem abſoluendos, ſi velit. Sic etiam multi iudices delegati authoritatẽ habent ad excommunicandum, ſi velint. Etiamſi id facere non teneantur. Itaque quod relinquatur in voluntate mariti, vt ſi velit vxorem adulteram occidat, non impedit, quominus iuris, authoritatem ad eam occidendam habeat. *Reſp. pro 1. ſententia. Authoritas à iure vel iudice alicui conceſſa in duplici differentia eſt.*

Quod autem ſine iudicio maritus vxorem aduletram licitè poſſit interficere, arguitur primò ex c. interfectores, 33. qu. 2. Vbi Nicolaus Papa ait interfectores ſuarum coniugum ſine iudicio, ſi non addas, adulterarum, quid aliud cenſendi ſunt, quam homicidæ: In quo ſignificat, quòd interfectores ſuarum coniugum adult. non ſunt homicidæ, alioqui impertinenter dixiſſet, ſi non addas adulterarum. Et ibidem in cap. Admonere, ait Stephanus Papa, Aſtulphum, quod vxorem ſuam inter feciſſet, tanquam homicidam reprehẽdens, pro cauſa aſſignat, quod non inueniſſet eam cum alio viro rem nefariam facientem. Vnde à contrario videtur colligi, quod homicida non eſſet, nec reprehenſione dignus, ſi eã cum alio rem nefatiã facientem, inueniſſet. *Arg. quædam ad probandum lic. etiam marito adult. occidere abſque iudicio. 1.*

Secundò licitum eſt patri, filiam in fornicatione deprehenſam occidere: idque ex lege ciuili. l. nec in ea ff. de adult. Igitur etiam licita marito vxorem in adulterio deprehenſam occidere. Conſequentia videtur, quia magis excuſabili eſt factum, ſi maritus vxorẽ adulterantem occidat, quàm ſi pater filiam interimat fornicãtem, ex quo vehemẽtius mouet maritum dedecus & infidelitas vxoris, quàm culpa filiæ moueat patrem. Nec tam naturale eſt marito vxorem, quam patri filiam diligere. 2.

Tertiò, nemo peccat authoritate legis, vt inquit Aug. & habetur 23. q. 4. c. qui peccat. Vnde ſi quis furem nocturnum occidat, nõ peccat cum ad id legis habeat authoritatem, ſicut nec peccat quis, qui pro ſui defenſione inuadẽtem occidat, cũ lex ad id authoritatem concedat, igitur nec maritus vxorem adulteram occidendo peccabit. 3.

Reſpondetur, hæc minimè contra propoſitam ſenteatiam concludere. Ad primum dicendum cum glo. quod non ideò dixit (ſi non addas, adulterarum) quia velit ſignificare homicidam non eſſe, qui adulteram ſine iudicio occidit, ſed innuit, quod homicida ſit, qui vxorem ſine iudicio occidit: maximè, ſi adultera non ſit. Aut dicatur, Papam id dixiſſe, habito reſpectu ad leges ciuiles, ſecundum quas, qui vxorem in adulterio deprehẽſam occidit, non haberi pro homicida, quoad pœnã. Quod videtur ſignificare idẽ Nicolaus Papa in c. immediatè ſequenti, vbi ait, licere ſecundu mudanam *Reſ. ad 1.*

nam

nam legem vxorem adulteram interficere, non tamen secundùm Ecclesiasticam. Ad cap. Admonere, quod est Stephani Papæ, dicendum, quod non assignat pro causa homicidij, quod vxorem adulterantem inuenit, sed pro causa huius, quod est Astulphum tam crudeliter vxorem occidisse, cùm causam mortis in ea non inuenerit: & ita illi textus non procedunt.

Obiect.

Ad secundum dicendum, quòd lex nec patri ad occidendam filiam, nec maritum ad occidendam vxorem, sine iudicio authoritatem præstat, ideò vterque occidendo peccat. Sed obijcitur contra hoc, quia lex facit differentiam inter patrem in occisione filiæ, & inter maritum in occisione vxolis. Si patri non daret authoritatem, sed tantum permittat eum impunè filiam occidere, cùm hoc idem permittat marito, quando vxorem in adulterio deprehendit, nullam videretur inter patrem, & maritum differentiam lex facere.

Solutio.

Dicendum, quod differentia hæc est, quod patri permittitur filiam in actu turpi deprehensam occidere sine vlla pœna, marito autem non ita simpliciter, sine omni pœna id permittitur, sed cum longè mitiori pœna, quam alioqui mereretur. Cuius discriminis causa videtur esse, quia maritus non habet vxorem tanquam aliquid suum, seu infrà se, sed tanquam sociam: pater autem habet filiam non tanquam sociam, sed tanquam aliquid sui, & infrà se, & etiam quia pater filiam coeuntem occidendo, nulli videtur iniuriam facere, maritus autem vxorem occidendo, facit iniuriam legi matrimonij, per quod illi sociata est, vt innuitur in c. Admonere suprà citato. Similiter parentibus ipsius, &c.

Ad 3.

Ad tertium dicendum, quod illud ait Aug. de authoritate legis diuinæ, & esto id ad legem humanam velimus extendere, debet intelligi de lege iubente, aut concedente, non de lege solùm permittente. Nam leges humanæ multa permittunt, quæ puniri nolunt, cum tamen apud Deum iniqua sint, & peccata, & qui huiusmodi legibus vtitur, non excusatur à culpa, licet excusetur ab humana pœna.

Causa seu q. an solutio debiti facta creditori creditoris excuset debitorē à restitut.

Sententia.

QVinta causa est solutio debiti facta creditori creditoris, quæ si fiat de scientia, & consensu creditoris, non dubium quin liberet debitorem. Si autem fiat creditore inscio, aut eo inuito, est quæstio, an liberet debitorem, vt si ego debeo Petro decem, Petrus autem tantundem debet Ioanni, an ego sim liber, si quod Petro debebam, soluam Ioanni, qui est secundus creditor. Et distinguit Bartol. Quia, si secundus creditor, puta Ioãnes, & ego debitor, sumus ex eadem causa debitores, satisfacio, si Ioanni soluam, quod Petro eram soluturus. Vt si ego conduxi domum à Petro, qui eandem à Ioanne conduxerat, aut si ego mutuo accepi à Petro decem, qui Petrus à Ioanne mutuo acceperat, satisfacio, si soluo Ioanni, cui Petrus debitor erat. Secus si ex causa disparata, ego & Petrus sumus debitores, vt si ego debeo Petro decem quæ mihi mutuauit. Petrus verò tantundem debet Ioanni propter rem, quam ab eodem emerat, tunc si Petro inuito, aut inscio, soluo Ioanni, non liberor à debito, quo tenebar Petro, Dimitto iura, quæ pro hac sententia ipse citat.

An prædict. sententia sit etiam vera in foro conscientiæ.

Sed esto, hæc opinio vera sit in foro contentioso, an sit similiter vera in foro conscientiæ. Super quo clamorosam satis contentionem inter quosdam audiui, super casu sequenti, in quo præfata quæstio inuoluitur. Ego debebam Petro decem, & totidem debebat Petrus Ioanni, sed Ioannes ob defectum probationis non poterat iuridicè, nec alia via sua decem recuperare, defunctus est Petrus, cui ego decem debebam, quod meum debitum occultum erat, quia clam illa decem à Petro abstuleram, sed ego sciens Petrum tantundem Ioanni debere, solui Ioanni decem, quæ ego Petro debebam, an potui illud, salua conscientia facere, manens à restitutione liber. Pro parte affirmatiua arguebatur.

Primò

Primò, quia ego in casu id feci, quod Petrus facere debuisset, & rem eius vtiliter egi, ex quo id ad salutē animę ipsius Petri expediebat, & in hac solutione per me facta consensit, aut saltem consentire debuisset Petrus, si sciret me pro illo suum debitum soluisse. Igitur nec peccaui, nec maneo obligatus illa, quæ semel Petro solui, iterum illi, aut hæredibus suis soluere, quandoquidem in foro conscientiæ iniustum est, vt quod semel solutum est, iterum soluatur. *Arg. par. affirm.* 1.

Secundò idem videtur à simili. Si diues pauperi in extrema necessitate existenti, nolit, cùm debeat subuenire: ego non habens, vnde illi subueniam, potero, etiam diuite inuito, bona sua inuadere, & dare pauperi, ne fame pereat, idque potero absque peccato, & absque debito restituendi, vt ex supradictis simul, & communi doctorum sententia patet. Igitur etiam in casu, ego videns, quod Petrus, nec soluit, nec soluere vult Ioanni quod illi debet, potero, quod Petro eram soluturus soluere Ioanni, & specialiter in casu hoc, quo Petrus defunctus est, qui si in gloria sit, aut Purgatorio, non dubium, eum consentire in hoc, quòd Ioanni soluatur quod ille debebat. Si autem in inferno sit, quamuis nō actu consentiat, non dubium, debere iuxta rationem consentire. 2.

Tertiò, ego illo modo in casu soluens Ioanni, nulli facio iniuriam, quia non defuncto; constat, ex quo facio quod ipse si viueret, facere deberet. Nec etiam hæredibus defuncti iniuriam seu præiudicium facio, quia sicut succedunt in bonis defuncti, ita etiam succedunt in obligatione, qua defunctus tenebatur, & ita defuncto, & hæredibus suis beneficium facio, eos à debito, quo Ioanni tenebatur, exonerando, potius quàm præiudicium. 3.

Qui verò contrariam tenebant opinionem dicebant, me in casu peccare, id quod alicui personæ determinatæ debeo, eo inuito alteri soluendo: iniustum esse putantes, quæ aliena sunt, sine domini consensu alienare, nec creditorem amittere actionem contra me, si quæ illi debebam, eo inuito, alteri persolui. Nec verum est vniuersaliter me à culpa, & restitutione liberum esse, si id facio, quod creditor facere debuisset. Sicut culpa non caret homo priuatus, homicidam occidendo, quod iudex facere debuisset. Nec confessor, si alienum absoluat, quod proprius sacerdos facere debuisset. Nec qui aliena inuadit, contra domini voluntatem ad sibi, aut pauperi subueniendum, etiam si id dominus ipse facere debuisset, si monitus sponte fecisset. *Alia sententia negatiua.*

Deinde si ego in casu id quod debeo Petro, eo inuito, possem Ioanni soluere, similiter possem, si nil Petro deberem, sciens, quod Petrus debeat Ioanni, bona Petri clam, aut palam arripere, vt Ioanni detur, quod illi per Petrum debitum esse scio, quod tamen videtur falsum, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona. *Soluuntur arg. par. affir. Ad* 1.

Nec valet, quod in secunda ratione tangebatur, quia si caret culpa qui aliena accepit, vt pauperi subueniat, ideò est, quia non potest pauperi extremè indigenti subuenire: in casu autem præsenti, Ioannes non est in tanta necessitate, vt sine solutione viuere non possit. Sed nec pertinenter adductum est, si defunctus sit in gloria, aut in purgatorio, aut in inferno. Nam ex quo defunctus est actu, & ius, quod defunctus contra me habebat, in hæredes transit, ideò non defuncti, sed hæredum voluntas in casu erat attendenda. 2.

Ad tertium etiam respondebant, non expirare actionem hæredum contra me per hoc, quòd eos à debito, quo Ioanni tenebantur, liberaui; cùm id non de eorum consensu feci, imò & ipsis rationabiliter inuitis, videtur me id fecisse, quia fortè si rem illis aperuissem, ipsi consensissent, aut per seipsos Ioanni satisfecissent, & ideò quia clam, & illis inscijs, rem illis debitam alteri reddēdo, non liberat me, vt dicunt, à culpa, nec à debito satisfaciendi hæredibus. 3.

Resol. binalbrii. His non obstantibus, videtur dicendum aliud esse debitorem in casu à culpa liberari, aliud verò, debito restituendi, seu immediato creditori soluendi. Et quidem; si

1\. res debita in specie esset reddenda, ita vt functionem non amittat, culpa esset immediato creditori non reddere, nisi ad alteri mediato creditori non reddendum, consensus prioris, aut iudicis authoritas adesset. Si autem res debita functionem admittat, nec sit res in specie reddenda, tunc culpa non est, debitum creditori, creditoris soluere. Excepto, nisi huiusmodi solutio in fraudem, aut damnum fiat immediati creditoris, nam tunc non solùm est culpa in debitorem, sed tenetur de damno. Si autem sine fraude, & damno fiat creditoris, tunc non video debitorem peccare, si pro creditore immediato alteri debitum soluat, etiam eo inuito, quia sic nemini praeiudicat, nisi sibi ipsi, si fortè immediatus creditor contra eum agere velit, vt quod sibi debebatur, ab ipso recuperet, cui periculo potuit debitor sine peccato se exponere.

Quoties in casu debitor à culpa liberetur.

2\. Quantum verò attinet ad restitutionem agẽdam, facta vt praefertur, solutione, dicendum, quòd in conscientia tollitur obligatio. Cuius ratio videtur aperta, quia per praefatam solutionem res est iam ad aequalitatem redacta, sumpta securitate, quòd secundus creditor non aget contra priorem. Nam secũdus creditor habet iam quod sibi a priori debebatur, prior autem est iam à debito, quo secundo tenebatur, liberatus, debitor etiam iam reddit, quod debebat. Vnde constat, omnes aequales manere, vltra quod forum conscientiae, seu iustitia nil aliud exigit.

In casu q. tollitur oblig. restit. in foro conscientiae Ratio 1.

2\. Secundò idem apparet, quia ex quo debitor soluit Ioanni pro Petro praefata decem, quae Petrus Ioanni debebat, cùm Ioanni sit satisfactum iure naturae, videtur debitor succedere in actione, quam Ioannes contra Petrum habebat, & ita casu sit, vt tantum debeat Petrus debitori, quantum debitor ipsi Petro. In quo casu certum est, locum habere recompensam.

Coroll. Corollariè sequitur, impertinens esse in foro conscientiae debitores ex eadem causa teneri, aut ex diuersa, sed ex eadem siue diuersa facti sint debitores, currit praefata resolutio simul & ratio.

3\. Sequitur amplius, ad casum propositum esse cum prima opinione respondendum, quod ego sine culpa potui Ioanni pro Petro defuncto soluere, haeredibus inscijs, & inuitis, & quod per talem solutionem sum à debito, quo tenebar, in conscientia de obligatus: cùm debitũ tale esset, quod functionẽ admitteret, nõ solũm vbi meũ debitum esset haeredibus notum, sed etiam & à fortiori, vbi incognitum esset.

Causa, siue quaestio 6. An si res debita pereat in potestate debitoris, liberet eũ à restitutione. Nota pro solutione. Conclu. 1.

SExta causa est rei debitae interitus. Et est quaestio, an, si res debita pereat in potestate debitoris, liberet ipsum debitorem à debito restituendi, seu soluendi? De qua quaestione, quia inferius latius fortè tractabimus quando de rebus furtiuis agetur, ideò nunc breuiter dicendum, distinguendo de re debita. Quia vel est res in specie debita, qualis est res aliena, quae functionem non recipit: Aut est res debita in genere, vt Iurista loquuntur, ita vt nulla debita sit. Si primum, iterum distinguatur, quia vel debitor est in mora, tempore quo res apud eum perit, vel non. Similiter est videndum, an res huiusmodi pereat ex culpa debitoris, vel non. Et tunc dicendum, quòd si res est in specie debita, & debitor non est in mora, nec ex culpa eius res huiusmodi perijt, liberatur à debito restituendi, seu soluendi, nec creditor habet actionem amplius contra talem debitorem. Ratio, quia creditor immediatè & directè habebat ius ad praefatam rem, & non ad personam debitoris, nisi mediatè & indirectè, ac proinde pereunte re, & non ex culpa debitoris, perit actio, quam creditor contra debitorem habebat. Secus, si ex culpa debitoris res periisset, quia tunc debitori est imputandus interitus, & tenebitur ad aestimationem rei debitae. Exemplifica

plifica in commodato, locato, deposito, impignorato, de qua autem culpa debitor teneatur, videbitur postea in C. de damnis reparandis, &c.

Si autem debitor fuit in mora, & nunquam fuit mora purgata, & perijt res in specie debita, tenebitur similiter ad æstimationem eius. Quia ex quo fuit in mora, fuit illius rei iniustus detentor, & creditorem iniustè damnificauit, rem eius eo inuito retinendo, & perinde est, ac si pro tunc rem furtiuam retineret. Dico, nisi mora sit purgata, quia si purgata sit, ex tunc desinit esse in mora, etsi postea res pereat, liberetit debitor, ac si nunquam in mora fuisset. Purgatur autem, si debitor offerat rem suo domino, volens eam, vti debet, illi reddere, & creditor seu dominus eam recipere nolit. *Conclu. 2.*

Si quæras quando dicitur debitor esse in mora? Dicendum quòd quando tenetur rem reddere, & non reddit, quia tunc est iniustus rei alienæ detentor. Hoc autem est, quando obligatio est ex delicto orta, vt si debitor rapuit, vel furatus est, aut si ex contractu, & assignatus est dies solutionis, adueniente die designato, si non soluit, est in mora, aut si dies assignatus non est, creditor tamen petit rem sibi reddi, aut solui, si tunc soluatur, erit in mora ipse debitor, supposito, quòd sit soluendo. *Quando debitor dicatur esse in mora rem restituẽdi.*

Si autem res non in specie, sed in genere debita sit, tunc quamuis pereat, etiam sine culpa, aut mora debitoris, nō excluditur obligatio restituendi, seu rem debitam soluendi, vt si res debita sit pecunia, vel vestis, vel equus non determinatus, aut aliud huiusmodi, & pereant, manet debitor obligatus. Ratio est clara. Quia obligatio directè, & immediatè erat non in re aliqua debitoris, sed in persona eius, licet mediatè sit in re, ideo pereunte re manet eiusdem personæ obligatio. Excepto, nisi res debita fuerit obsignata, & creditori oportunè oblata, quam tamen recipere noluit, si deponatur illa res sic determinata, & pereat, tunc liberatur debitor. Ratio, quia ex quo res obsignata, & determinata est, & tanquam res creditoris apud aliquem deposita, perinde est, ac si esset in specie debita. Et etiam, quia debitor rem illam creditori offerendo, quando soluere tenebatur, videtur soluisse, vel quasi, & quia creditor solutum accipere noluit, illi imputabitur, si res postmodum perierit, non debitori, qui id fecit quod debuit. *Conclu. 3.* *Limit. prædictæ solutio.* 1.

Dixi notanter, si res fuerit oportunè creditori oblata, quia stat, quòd debitor rem debitam in genere, aut in specie offerat creditori. & eo nolente eam recipere, debitor rem illam apud aliquem deponat, vbi sine culpa debitoris pereat, & quòd debitor nō sit à debito liberatus, vt si non opportunè, seu non quando debuit eam obtulit. Pro quo notandum videtur, quòd si res debita est cum termini præfixione, adueniente termino, opportunè offertur, quam si tunc creditor accipere nolit, & postea sine debitoris culpa pereat, imputabitur creditori, non debitori. 2.

Si autem offeratur ante termini præfixi aduentum, videatur an terminus sit appositus in fauorem debitoris, vel creditoris. Si debitoris, vt in commodato, & mutuo, &c. poterit debitor terminum præfixum præuenire, & soluere debitum, quod si creditor recipere nolit, & res pereat, iterum non debitori, sed creditori imputabitur. Si autem fuit terminus in fauorem creditoris adiectus, vt in locato, tunc si debitor rem illam locatam velit ante terminum reddere, non tenebitur creditor eam recipere, nec tunc liberabitur debitor, si res debita ante terminum oblata pereat. Si tamen elapso termino præfixo debitor rem debitam offerat, & obsignet, & pereat, ex quo moram, si qua fuerit, tunc purgat, rei interitus creditori imputabitur, vt suprà. Si autem terminus non fuit appositus, quocũque tempore rem soluat, satisfacit, quam si creditor recipere nolit, & pereat, iterum creditori, nō debitori, imputabitur. Quę omnia cùm satis sint nota, non opus est in eorum probationem iura citare.

Aliud dubiū. An si res, quæ in potestate debitoris perijt, erat etiam apud creditorē peritura, liberetur debitor à restitutione. Resol. affirmatiua. Probatur 1.

Esset tamen dubium, si res, quæ in potestate debitoris perijt, erat eodem modo apud creditorem peritura, an teneatur debitor eodem debito. Ad quod quamuis soleat distingui, vnde fuerit huiusmodi debitum ortum, ex delicto, scilicet, an ex contractu, seu alio titulo non inhonesto: si ex delicto, non excluditur obligatio, secus si ex contractu, videtur tamen ad præsens parum referre, ex delicto, vel contractu huiusmodi debitum processisse, si ita est, quòd res illa erat absq; dubio alioqui apud dominum saltem statim peritura, nam tunc in conscientia liberatur debitor ab obligatione, qua tenebatur. Cuius ratio est clara. Quia si post huiusmodi rei interitum, nihil creditori pro re, quæ interijt, soluatur, nullum illi fit præiudicium, nec in bonis animæ, nec corporis, vt patet, nec in bonis fortunæ, quia per non solutionem, non minus habet in bonis fortunæ, quàm alioqui esset habiturus, si res ante interitum reddita fuisset, vt constat ex casu, dempta vtilitate, si quam ex re illa percepisset, si illi ante interitum reddita fuisset, nam ad hanc tenebitur morosus debitor. Aut si rem erat dominus alioqui venditurus, nam tunc morosus debitor tenebitur ad rei æstimationem. Et in his casibus refert, ex contractu, an ex delicto res fuerit possessa.

2. Deinde restitutio actus iustitiæ est, quæ æqualitatem requirit. Si autem debitor in casu post interitum rei tenetur ad eius æstimationem, etiamsi dominus rem venditurus non erat, non seruaretur huiusmodi æqualitas, quia creditor plus haberet, quàm alioqui esset habiturus, idque cum damno debitoris. Modò autem iustum non est, quenquam cum iactura alterius velle locupletari. Pro quibus facit l. 1. ad legem Rhodiam de iactu, vbi dicitur: Si nauta cùm sciret dominum nolle, posuit res in naui deteriori, quàm cum domino mercium conuenerat, & perierint, tenetur, nisi fortè illa nauis melior, in qua fuerant ponendæ, perierit. In quo casu licet nauta in culpa fuerit rem contra conuentionem in peiori naui ponendo, non tamen tenetur res, quæ perierunt, restituere, ex quo alioqui non minus erant perituræ Sed de his latius inferius, vbi alia ponetur responsio rigori iuris magis consona, infra Quæst. 6.

Causa sue q. 7. An qui iuris, aut iudicis sententia tenet aliquid non suum aut alteri debitum, excusetur à restitut. Ratio pro parte affirmatiua

Septima causa est iuris, aut iudicis authoritas, de qua est quæstio, an qui iuris, aut iudicis authoritate aliquid tenet, alioqui non suum, aut alteri debitum, liberetur in conscientia à debito restituendi? Et est ratio dubitandi pro parte affirmatiua, quia secundùm August. nemo peccat legis authoritate vtens. 32. quæst. 4. cap. qui peccat. Qui ergo iuris authoritate rem aliquam possidet, non peccat, & per consequens, eam restituere non tenetur. Præterea talis rei retentio non est iniuriosa, nec iniusta, si iure retinetur. Quia non nascitur iniuriæ occasio, vnde iura nascuntur. C. vnde vi. l. meminerunt. Et quod iure fit, iustè fit 14. quæstio. 4. cap. quid dicam. Igitur si res iure retinetur, iustè retineretur, si iustè igitur nulla culpa est eam retinere, & per consequens, non est necessariò restituenda. Quòd etiam ea, quæ per iudicis sententiam secundùm iura latam iustè retineantur, apparet, quia ex quo leges iustæ sunt, & iudex secundùm eas pronuntiat, iusta igitur erit sententia iuxta eas lata, & is, pro quo sententiatum est, tutus erit, rem illam possidendo, & per consequens, liber à restitutione, exceptione rei iudicatæ.

Resp. pro parte negatiua talem sēnon semper tutum esse, aut restitutione excusatum. Probatur.

Oppositum tamen videtur, scilicet, quòd non semper tutus sit, nec à restitutione liber, qui secundùm ius, aut iudicis sententiam aliquid tenet. Patet hoc de eo, qui rem suam vendendo, emptorem citra dimidium iusti pretij defraudauit, secundùm ius, & in foro exteriori tutè retinet excessum pretij iusti. Nam in contractibus naturaliter licet contrahētibus se circumuenire vt iura dicunt l. in causæ ff. de minoribus, & ff. locati. l. Item si pretio, §. fina. vbi dicitur. Quemadmodum in emēdo, & vendendo na-

do naturaliter concessum est, quòd pluris sit minoris emere, & quòd minoris sit pluris vendere, & ita inuicem se circumscribere, idem in locationibus & conductionibus iuris est. Et tamen in conscientia talis venditor tutus non est, excessum pretij iusti retinendo. Similiter secundùm iura, qui alienum per tempus lege definitum possidet, etiamsi cum mala fide possederit, potest illud retinere, in conscientia tamen à restitutione non erit liber, quia præscriptio cum mala fide non currit, vt habetur cap. finali, de præscriptione, & in regula iuris, Possessor malæ fidei, nullo vnquam tempore præscribit. Ad hunc modum posset de alijs exemplificari. Huius dicti ratio est, quia iura multas iniquitates, & mala permittuut, vt maiora vitentur; sed non protinus eas committentes sunt à peccato coram Deo immunes, vt constat. Ita etiam iura defraudatis sæpe actionem contra defraudantes negant: quia sic ad debitum reipublicę regimen cõuenit, non tamẽ ideò sunt ipsi defraudantes à culpa, & restitutione liberi. Iustitia etiam conscientiæ id exigit, scilicet quòd vnusquisq; quòd suũ est, aut sibi debitum habeat, iustitia autem humana lites, prout expedit impedire curat.

Sententia iudicis in fauorem alicuius data, non semper liberat eum à debito.

De sententia etiam iudicis in fauorem alicuius data, quòd eum à debito non semper liberet, patet, quia non semper in conscientia tutus est, qui sententia prolata vtitur. Nam contingit sæpe iudicem ex errore, aut præsumptione iudicare, ex falsa testium depositione, & tunc si constet, quòd veritas sit in contrarium, non sententiæ, sed veritati stare oportet. Inde est, quòd si iudex sententiam ferat pro matrimonio in facie Ecclesiæ, cum ea, quæ clam virum de præsenti acceperat, contracto, non est iudicis sententiæ parendum, nec excusatur ipsa coniunx à culpa, si debitum secundo viro petenti, ad mandatum iudicis reddat, nec fortè excommunicatio super hoc contra non reddentem lata, erit de necessitate tenenda.

Quatenus possit esse tutus & à restitutione liber, vtens iuris authoritate.

Tunc autem erit homo tutus, & à restitutione agẽda liber, iuris authoritate vtens, quando ius non permissiuum est, sed concessiuum ex intento volens rem alicui applicare; nam tunc res illa in dominium transit eius, cui iure applicatur. Secus si ius sit permissiuum, aut si solùm actionem concedat, aut repetitionem neget, quia talia non releuant in conscientia debitorem, vt in prima Quæstione notauimus.

Quando sentẽtia pro aliquo lata liberet eũ à restitut.

Quando autem sententia pro aliquo lata eum à restitutione, seu solutione liberet, distinguendum videtur: Quia si est sententia solùm declaratiua, etiamsi secundùm iura, & allegata, & probata sit lata, non releuat debitorem, si præsumptioni, aut falsæ probationi innititur, secus si veritati innitatur, & hoc constat ei, pro quo lata est. Si autem sit sententia non declaratiua iuris alterius partis, sed priuatiua ex causa, aut punitiua, per quam, scilicet, beneficium, seu res alia à possidente aufertur, & alteri applicatur, tunc ille alter tutus erit, rem sibi per sententiam huiusmodi applicatam retinendo, nec tenebitur eam restituere, nisi à parte rei sit iniusta. De his vide Panormitanum cap. 1. de concessione præbendarum.

Coroll.

Corollariè sequitur, eum, pro quo iniusta sententia lata est, à qua condemnatus minimè appellauit, non esse tutum in conscientia, quò minus, si sciat iniustam fuisse sententiam, teneatur condemnato satisfacere, maximè si appellationem, aut eius prosequutionem ob timorem, vel paupertatem, aliamve causam eum excusantem, omisit. Secus si spontè, & voluntariè in sententia consensit, quia tunc iuri, quod habebat, videtur renuntiare.

Solutio rationis pro parte affirmante.

Ex his patet ad rationem dubitationis, quòd ea, quæ illic dicta, & allegata sunt, procedunt de lege concessiua, non de permissiua. Similiter de sententia iusta, & iustè lata, non de iniusta, qualis est ea, quæ ex errore, aut falsa testium depositione lata est. De quibus hæc obiter dixisse sufficiat.

Casus quæstio 8. An debitor per ingress. religionis liberetur ab oblig. restituendi.

OCtaua causa est religionis ingressus. De quo quæritur, an debitor per ingressum religionis liberetur à debito restituendi. Et loquor de debito pecuniario. Dixit Thom. 2.2.q.vlt. quòd talis debitor potest cedendo bonis, religionem ingredi, & liberatur à debito, quo prius tenebatur. Pro qua opinione arguitur primò, quia propter pecuniam persona liberi hominis non est obligata, sed res, ideo si bonis cedat, incarcerari non potest, nec alterius subiici seruituti. Nam persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ.

Solutio affirmatiua. Ratio.

1. 2. Secundò, si talis debitor de consensu creditorum, religionem ingrediatur, poterit ingredi, & erit à debito restituendi liber, sed in casu creditores consentiunt saltem actu debito in hoc quòd relicto sæculo altiorem statum pro salute animæ sumat. Iniustum enim, aut contra charitatem videretur, creditorem malle pecuniam sibi debitam rehabere, quàm alium vitæ perfectiorem, & spiritualem statum assumere.

3. Tertiò, non obstante debito, quo tenetur, poterit vxor, saltem ante matrimonium consummatum, religionem ingredi, & per ingressum liberatur à debito coniugali. Ergo non obstante debito pecuniario, poterit debitor religionem ingredi, & per ingressum liberatur à debito pecuniario.

4 Quartò, qui iurauit, aut promisit se dare Petro centum, constituit se Petri debitorem, & ante iuramenti complementum poterit ingredi religionem, & liberatur à debito. Ergo similiter liberabitur ab alio debito pecuniario, ex delicto, vel contractu orto. Idem patet de magistro, qui iurauit per tempus aliquod legere, hoc non obstante, poterit religionem ingredi, cùm tamen non minus sit seruandum iuramentum, quàm pecuniarum debitum soluendum.

5 Quintò, quicquid sit de facultate licitè ingrediendi, arguitur quòd post ingressum sit liber à priori debito. Nam factus est omnino impotens, & pauper, nil habens, nec habere potens, vnde restituat, cùm mundo sit mortuus, & si quid accidat eum acquirere, non sibi, sed monasterio acquiritur. Igitur extincta est in eo prior obligatio, maximè cùm se totum religioni debeat. Vel igitur professio non valuit, vel post factam mansit à debito pecuniario liber.

Resolutio pro parte negat.

His non obstantibus, videtur oppositum tenendũ prout tenet Gerson in p.2. respondendo ad casum in terminis, cui subscripserunt multi Doct. Parisiens. s. quòd debitor, qui in sæculo posset creditoribus satisfacere, si per ingressum religionis se impossibilitat ad satisfaciendum, malè agit; nec releuatur postea, quo minus teneatur, si possit debita prius contracta soluere. Probatur primò, quia debitor in casu iure

Prob. 1.

naturæ, & diuino, tenebatur debitum suis creditoribus soluere, si facultates habebat aut artem, seu industriam, per quam posset acquirere, & satisfacere, igitur non potuit licitè se astringere ad id, quo redderetur impotens ad debita soluendum; quia incauta est obligatio, qua quis se obligat ad aliquid, ad cuius oppositum iure superiori tenetur. Talis est in casu ingressus religionis, igitur, &c.

2. Secundò, si talis excusaretur religionem ingrediendo, ex eo esset, quia volat ad meliorem vitam, hoc tamen non excusat, quia non est licitum quærere lucrum temporale nec spirituale, cum præiuditio tertij, cùm non sint facienda mala, vt eueniant bona, vt ait Paulus: nec iustum sit, quenquam cum aliena iactura locupletari, vt est textus in cap. suam, de pœnis. Nunc autem huiusmodi professio est in præiudicium creditorum. Adde quòd religionem ingredi est de consilio, debita soluere, de præcepto, consilia autem, secundùm omnium doctrinam intelliguntur, saluis præceptis.

3. Tertiò, non est licitum aliena surripere, vt iuueni in studio literarum subueniatur, de cuius profectu in literis Theologicis magna ab omnibus habetur spes, vt determinatum est Parisijs, contra quosdam, qui oppositum dogmatizabant. Igitur

nec

nec licitum est aliena arripere, ad procurandum alicui meliorem statum, puta religionem, sed in casu debitor, qui vt in religione viuat, debita omitteret soluere, perinde est, ac si aliena rapiat, vt ad meliorem ascendat statum, cùm aliena non reddere, & aliena rapere æqui parentur.

Quarto idem patet à simili. Quia non est licitum seruo, sine consensu domini, religionem ingredi, nec vxori sine cònsensu viri, imò seruus, sine domini consensu ingrediens, extrahetur à monasterio, vt declaratum est in Concilio Tributiensi. Et habetur dist. 54. cap. Nulli. Vxor etiam sine viri consensu ingressa, compelletur ad virum redire, & professio declaratur nulla, c. Placet, & cap. Quidam intrauit, de conuersione coniugatorum. Igitur nō est licitum debitori, sine consensu creditorum. Et consequētia apparet, quia vtrobique est eadem ratio, puta, quia ingressus huiusmodi est in præiudicium tertij. 4.

Confirmatur ex dictis Doctoris sancti, qui tenet, filium non posse religionem ingredi, patrem suum in extrema aut quasi necessitate relinquendo, si illi potest subuenire, & non ob aliud, nisi quia ad subueniendum patri iure naturæ, & diuino tenetur. Sed eisdem in rebus tenetur debitor suis creditoribus satisfacere, idq; ex vi præcepti Decalogi, Non furtum facies. *Eiusdem confirmatio.*

Postremò, quicquid sit de facultate licitè ingrediendi religionē, arguitur, quòd post ingressum, manet adhuc eadem obligatio restituendi, si qua via honesta pateat. Quia non minus liberum est totum monasterium a debitis pecuniarijs, quàm sit religiosus aliquis, qui pars monasterij est: sed si monasterium, aut tota religio aliqua debita contraxit, per viam furti, aut mutui, aut alterius contractus, tenetur sine dubio ea so luere. Igitur qui religionem ingreditur, tenebitur debita contracta similiter soluere, si illi aliqua alia via honesta pateat. 5.

Confirmatur, quia obligatio posteriori non potest præiudicare priori, vt patet ex cap. Veniens, & cap. Intellecto. de iureiurando, & his quæ ibi dicunt Doctores. Cùm ergo ille professus anteà erat creditoribus obligatus, sequitur quòd professio superueniens eum à tali debito non liberet. *Confirmatio dupl. 1.*

Confirmatur iterum, quia professio non liberat professum à debito succurrendi patri in extrema necessitate existenti, vt ait Henri. quodli. 12. sicut nec liberatur à debito leuandi extra puteum aliquem, qui alioqui in aqua suffocaretur. Nec per votū liberatur à debito dandi eleemosynam existenti in extrema necessitate, etiam prælato inuito, vt ait Tho. in 4. dist. 15. 2.

Ad Argumenta ante opposita respondetur; Ad primum, Si ita esset, vt ratio innuit, quòd scilicet, persona propter pecuniam non est obligata, sed tantùm res debitoris, igitur pereuntibus rebus periret actio & ius creditoris, & ita persona illa maneret à debito libera, etiamsi vellet in sæculo permanere, nec teneretur ex arte, aut industria, quærere, vnde creditoribus satisfaciat: quod minimè Doctor sanctus concederet. Sequeretur etiam, quòd malè facerent iudices, incarcerando personas, quæ cùm res habeant vnde satisfacere possint, nolunt, quia non contra personam, sed contra res esset procedendum, ex quo res solùm, & non persona, sit per opinionem obligata. Sequeretur amplius, quòd quilibet debitor liberaretur ab obligatione, per hoc solum, quòd cedit bonis suis, quod tamen est falsum, quia tenetur in conscientia, cùm ad pinguem venerit fortunam satisfacere, & dare operam, vt habeat vnde debita soluat vt supra, diximus. Adde, quòd supra etiam tetigimus, quòd quando sunt debita generica, & non in specie debentur, persona est directè obligata, contra quam creditor directam habet actionem, non ità contra rem. Est itaque persona libera, quia si bonis cedat, non est incarceranda, nec alij *Soluuntur argumenta oppo. Ad 1.*

serui-

seruituti subijcienda, sed non per hoc libera est in conscientia ab obligatione quærendi modum, quo satisfaciat.

2. Ad secundum, negandum est, creditorem in casu debere consentire in hoc quod cum sua iactura debitor religionem ingrediatur. Sicut enim non tenetur creditor sua bona dare, vt alter religionem ingrediatur, ita nec tenetur sua debita remittere, vt alter religiosus fiat, nec id exigit necessariò charitas, cùm religio illi debitori ad salutem necessaria non sit.

3. Ad tertium, fateor, quòd ante consummationem matrimonij potest coniunx religionem ingredi, & per eam dissoluitur coniugium ratum, non consummatum, iuxta cap. Ex publico de conuersione coniugatorum. Sed hoc ideò est, quia sic creditur Christum instituisse, etsi in lege noua expressum non sit, docemur tamen ita esse per exempla Sanctorum, quos ante consummationem legimus, mundum, & vxores reliquisse, & perfectiorem statum assumpsisse. Et illud est speciale in coniugio rato. Non sic legimus in casu proposito. exceptionem à iure naturali, & diuino factam esse. Dico secundò, non esse simile, quia etsi matrimonium ratum sit, interim quod consummatum non est, non est alter alteri sui corporis debitor, cùm de iure illi liberum sit religionem ingredi, per quam talis contractus dissoluitur. In casu autem nostro, debitor realiter est alteri creditori debitor.

4. Ad Quartum, concesso, quòd non obstante iuramento, & promissione, de quibus in casu argumenti, possit is, qui iurauit, aut promisit, religionem ingredi, dimissa iuramenti adimpletione, non sequitur, quòd in casu proposito possit idem fieri, quia qui promissionem, aut iuramentum in melius commutat, non dicitur iuramentum violare, aut peierare, vt dicitur cap. Peruenit. De iureiurando. Nec etiam potest quis iuramento se astringere ad aliquid, quod sit melioris boni impeditiuũ, nec erit obligatorium, si illo animo iurauit, vt scilicet melius bonum excluderet. Ideò absque hoc, quod obligationi iuramenti præfati contraueniat, poterit intrare religionẽ: secus in nostro casu, in quo non potest religionem intrare, quin contraueniat debito,

Obiectio. quo creditoribus tenebatur. Si vrgeas, quod similiter qui iurauit seruire, aut legere, si religionẽ intrat, contrauenit debito, quo tenebatur his, quibus seruiturus erat, aut lecturus.

Solutio. Respon. id esse falsum, quia obligatio iuramẽti nascitur ex voluntate iuramẽtis, nec metas eius excedit, & quia iurans nõ intendebat se astringere alijs quin liberũ sibi maneat ad religionem volare, ideò cùm religionem ingreditur, non agit contra debitum, quo alijs tenebatur, vt constat. In præsenti autem casu obligatio restituendi ablatum, vel mutuò acceptum, non ex voluntate debitoris nascitur, sed ex altiori iure, puta, diuino, & naturali vt patet.

Ad 5. An si debitor relig. ingrediatur, teneat professio. Solutio affirmatiua. Ratio.

Ad quintam, quod tangit difficultatem, an si de facto debitor ille religionem ingrediatur, teneat professio, maximè si post ingressum, nulla ei pateat via, debita soluendi, dicendum, quòd tenebit professio, non obstante quòd per eam se omnino impotentem faciat ad satisfaciendum creditoribus. Ratio quia si facultates, per quas satisfacere possit, alijs diuersis quibus velit donet, tenebat donatio, etiãsi inde debitor ille maneat omnino impotens ad restituendum. Ita igitur si suam personam spontè alteri subijciat, & se ipsum alteri tradat, tenebitur traditio, cùm in hac re non minus libera sit persona illius, quàm res, & ita si seipsum per professionem religioni tradat, tenebit traditio, ex quo sua persona non erit serua creditorum, nec erat creditoribus debita, sed res sunt, quæ in genere debebantur, quanquam persona esset creditor obligata ad illi satisfaciendum. Et ita in hoc tenet verum, quod Thomas pro se citabat, scilicet, quòd propter pecuniam persona liberi hominis non obligatur: quia scilicet, liberè potest de sua persona facere, quod velit, ita vt si personam tradat, teneat traditio,

Etsi teneat professio debitoris relig. ingressi, tenebi-

tio, quamuis per circumstantiam possit huiusmodi traditio vitiari: religionem tamen ita de facto ingressus, tenebitur si potest, curare vt creditoribus satisfaciat, artem aliquam intra monasterium exercendo, vnde aliquid lucretur, idque ex consensu prælati sui, qui illi tenetur ad id licentiam dare, vel pro eo debita eius creditoribus soluere. Quod si intra monasterium quicquam lucrari non potest, quod posset extra, tenetur extra monasterium id quærere, vnde satisfaciat, idque de licentia sui prælati, vt supra. Cauendum tamen illi est, ne talia exerceat, vnde scandalum præstet, aut religio derisioni exponatur: nam his inconuenientibus existentibus, cessat obligatio præfata. Quod si monasterium pro illo non satisfaciat, quia non vult, vel potius, quia non potest, nec apparet aliud medium creditoribus satisfaciendi, quam quòd dimisso habitu in partes aliquas secedat, vbi sine scandalo, & sine omni inconuenienti possit honestè acquirere, vnde debita soluat, crederem consequenter ad ipsum teneri & suum prælatum ad hoc debitam licentiam eidem debere tradere; si tamen prælatus eam deneget, erit iam debitor impotens, & durante tali impotentia, cessat obligatio prædicta. Sed non erit prælatus tutus, si causam iustam eam denegandi non habeat. Verum ea data, aut denegata, tenebitur talis debitor, vbi se reperierit, seruare, prout poterit ea, quæ in professione promisit.

tur tamen curare, si potest, vt creditoribus satis fiat quibus modis id debeat procurare.

Hinc patet ratio, quare professio perseruum sine consensu domini, & per vxorem, sine consensu mariti, facta, non tenet, & tales reuocantur à religione; & tamen professio à debitore facta tenet, nec reuocatur, quia, scilicet, seruus & vxor non sunt personæ liberæ, quia seruus est aliquid domini, & vxor in corpus suum potestatem non habet, sed vir, & econtrà: & ita illorum personæ alienæ sunt, ideò reuocantur. Persona autem debitoris non est ob pecuniam debita ipsis creditoribus, vt constat, sed libera, ideò tenet professione reuocatur.

Corolla. Quare seruus absque consensu domini, & vxor absque mariti consensu, nequeat religionem profiteri.

NOna causa est, excommunicatio creditoris. De qua quæritur, an excommunicatio, creditoris releuet debitorem ab obligatione soluendi illi debitum? Et videntur quidam Iuristæ tenere partem affirmatiuam, vt etiam tenet gl. cap. Absolutos. de hæreticis. Pro opinione facit.

Causa siue quæstio nona. An excommunicatio creditoris liberet debitorem ab obligatione solutionis. Sententia 1. affirmatiua.

Primò, quia Monachus, qui abbati obedientiam se præstiturum promisit non tenetur eam illi reddere, si abbas ipse postmodum excommunicetur, vt colligitur ex c. Sacerdotes, 2.q.7 vbi ab obligatione obediendi Episcopis, & Prælatis excipitur, nisi in fide errauerint: nam ex tunc quia excommunicationem incidunt, cum illis communicare non licet. Vnde nec clerici tenentur Episcopo excommunicato debitam soluere obedientiam, *Ratio 1.*

Secundò, vasalli, qui iureiurando se obstrinxerunt ad fidelitatem suo domino præstandam, non tenentur eam reddere domino in excommunicationem seu hæresim incidenti, vt habetur 15. qu. 6. cap. Nos sanctorum, & cap. Iuratos. Vbi decretum est, subditos non teneri ad obediendum suis dominis vsque quo pœnitentiam egerint. *2.*

Ad 3.

Tertiò, extrà de sententia excommunicationis, cap. Quod in dubijs, & cap. Inter alia, vbi dicitur in sententia nullos à culpa excusari, cum excommunicatis communicando, nisi eos, quos Greg. excipit in cap. Quoniam multos. 11.q.3. sed in illo cap. non excipiuntur debitores pecuniarij, vt constat.

Quartò, facit ratio, cui etiam glo. in præfato capit. Absolutos innititur; quia si quis alteri obligatione, aut iuramento, seu promissione tenetur, intelligitur eum teneri, si alter talis permanserit, cui cõmunicare liceat; vt colligitur ex capitulo, Quemadmodum, de iureiurando, vbi dicitur: quòd si quis vxori suæ iurauit, se illam perpetuò in vxorem habiturum: aut si quis iurauit, se cum aliqua contracturum, & illa 4.

postmodum cum alijs fornicetur, absolutus est vir à debito iuramenti. Et ita colligunt, debitorem non teneri ad debiti solutionem, si creditor excommunicetur.

Sententia 2. *Concl. 1.* *De excommunicato generaliter.* His non obstantibus, oppositum videtur tenendum. Et inprimis si libeat de creditore excommunicato distinguere, secundum quod potest esse excommunicatus generaliter, non tamen sit nominatim denuntiatus, & tunc non dubium, quin debitores teneantur illi debita reddere, cùm possint cùm eodem licitè communicare, non solum in humanis actibus, & commercijs, sed etiam in sacris, vt constat per limitationem, seu institutionem Concilij Constantien. & Basil en. & Lateranen. sub Leone Decimo. Vbi in sententia dicitur, quod taliter excommunicati non sunt magis euitandi, quàm si excommunicati non essent, antequam declarentur. Excepto casu, de violenta manuum in clericum iniectione adeò notoria, vt nulla possit tergiuersatione celari.

Obiectio. Si obijcias, quòd tunc sequatur, Curatum ad Sacramenta illi excommunicato ministranda teneri; cùm in eisdem Concilijs dicatur taliter excommunicatos non esse, etiam in sacramentorum perceptione, aut ministratione, vitandos, consequens videtur contra præceptum Christi, dicentis: Nolite sanctum dare canibus. Adde quod Curatus in casu videretur ad peccatum ipsius excommunicati cooperari, ex quo indignus est, cui Sacramenta ministrentur. *Solutio.* Respondetur, Curatus in occulto illi Sacramenta ministrando, peccaret, cùm legitimam contra eum habeat exceptionem, qua potest eum sine scandalo, aut alio inconuenienti repellere, idque non ratione præfatæ excommunicationis; sed quia, cùm in peccato adhuc sit, indignus est ad sacramenta accedere. Secus si in publico, & tempore, quo alij communicant, Eucharistiam sibi ministrari inter alios petat, quia tunc non ita posset sine scandalo repelli. Sed de his alibi latius.

De excommunicato nominatim est præcipuè quæst. Si autem creditor sit nominatim excommunicatus, & declaratus, tunc habet locum proposita quæstio. Et videtur iterum ex parte rei debitæ distinguendum. Est enim quoddam debitum naturale, aut diuinum, re ipsa contractum, & per viam restitutionis soluendum; vt si quis alienum furatus est, aut mutuum; seu commodatum accepit, quo facto, obligatio tantundem creditori reddi, non ex voluntate nascitur debitoris, nec humani legislatoris, sed ex iure naturali, & diuino. *NOTA.* *Debitum aliquid in dupliciesse posse differentia.* Aliud debitum est, non ex re, sed ex verbis contractum, puta ex stipulatione promissione, aut iuramento, de dando aliquid alicui. Et si de hoc secundo debito loquamur, probabilis est opinio supra citata, quod scilicet tale debitum suspendatur per excommunicationem creditoris superuenientem; cum verba promissiua, etiam iuramento

1. firmata, iuris interpretationem admittant. Et etiam quia promissio, & iuramentum
2. intelliguntur, salua seu excepta superioris authoritate. Nec promissio, aut iuramentum de re illicita, & prohibita valida sunt, ideò si superueniat casus, in quo licitum

Concl. 2. non sit cum creditore communicare, iure etiam humano id prohibente, promissio, aut iuramentum præfatum ad talem casum non venit extendendum; quia is, qui iurauit, vel talem non habuit intentionem, vel si habuit, incautum fuit tale iuramentum, & non obligatorium.

Si verò loquamur de primo debito re ipsa, non verbis contracto; videtur tenendum, *Concl. 3.* quòd excommunicatio creditoris superueniens non liberet debitorem, quo minus debitum soluere teneatur. *Ratio 1.* Huius ratio videtur aperta, quia prior & maior obligatio, per posteriorem, minorem non tollitur, vt supra in causa octaua deduximus: modo autem obligatio rem alienam, aut debitam restituendi, est prior excommunicatione, & maior quam sit obligatio, vitandi excommunicatum, cum illa sit naturalis, & diuina, hæc autem sit humana: quamuis enim iure diuino teneamur

excom-

excommunicatum vitare, quod autem hic creditor sit excommunicatus, & per nos vitandus, non iuris diuini, sed humani est. Quemadmodum licet iuris diuini sit prælatis obedire, hodie tamen ieiunare, quod prælatus iubet, non diuini iuris, sed humani est, vt constat.

Præterea, non minor est obligatio pecuniarum debitum soluendi, quàm sit obligatio debitum vxorium, aut δεσποτικόν atq; filiale reddēdi, quale vxor marito, seruus domino, filius patri debere, dignoscitur; sed hæc debita non exspirant, sed suspenduntur per excommunicationem superuenientem mariti, domini, aut patris, vt patet ex cap. quoniam. 11. q. 3. Familia etiam licitè communicare potest, ei, cui subijcitur, esto sit excommunicatus vt dicitur cap. Si verò, de sent. excommunicationis. Sicut clerici possunt Episcopo suo communicare, & monachi suo Abbati, esto quod Episcopus, & Abbas sint excommunicati. Nec standum esse videtur sententiæ Richardi, & Petri de Palude, qui oppositum tenent moti ex ca. Sacerdotes, 2 q. 7. quòd suprà citaui, nam ex illo textu non colligitur, quòd clerici Episcopis excommunicatis communicare nō possint, sed quòd in his, quę superioris dignitatem respiciunt, obedire non tenentur. cùm eorum iurisdictio sit per excommunicationem extincta. Ratio 2.

Præterea contractus cum excommunicato celebratus, non est nullus, & debita inde contracta sunt adimplenda: igitur contractus ante excommunicationem celebratus, per superuentum excommunicationis non annullatur: nec debita inde contracta extinguuntur; etiamsi ipsis excommunicatis actio ad repetendum in iudicio non detur. Id apparet ex cap. si verè de sent. excommunic. vbi in sententia dicitur, quod illi Cruce signati, qui cum venetis antequam excommunicationem inciderent, conuenerant, possint cum eisdem excommunicatis, & in eorum naui simul nauigare, secundum quod cum illis antea conuenerant, aut tunc conuenirent. Ratio 3.

Ex dictis facile est ad rationes prioris opinionis respondere. Soluuntur rationes in contrarium allatæ

Ad primùm, & secundum argumentum de clericis, qui Episcopo excommunicato, & de monachis, qui Abbati excommunicato, & de Vasallis, qui domino excommunicato obedientiam & fidelitatem reddere non tenentur; ideò est, quia in illis maioribus per excommunicationem exspirat iurisdictio & potestas dominandi, & etiam, quia debitum, quo præfati suis maioribus tenebantur parere, non naturale, nec diuinum erat, sed humanum. Canonicum, seu Ciuile: ideò per ius humanum potuit tale debitum ob causam legitimam extingui Non sic in casu nostro in quo debitum pecuniarum, nec iurisdictionem in creditore præsupponit, nec humanum est, sed potius naturale, & diuino iure debitum. Ad 1. Ad 2.

Ad tertiū, fateor, illic nō excipi expresse debitores pecuniarios, sed nec opus fuit eos excipere; cùm sufficiēter iure necessario sunt excepti in his, quę necessitatis sunt, quale est reddere vnicuiq; quod suum est. Nec etiam Gregorius illic gratiam facere intendit super communicatione alioqui necessaria cum excommunicatis, vt quod vxor debitum viro excommunicato petenti reddat: quòd filius parentibus in necessitate subueniat. Et ita de alijs, in quibus gratia locum non habet, sed declaratio. Super alia verò communicatione, quę iuri naturali, & diuino non innititur, locum habet beneficium iuris, ac proinde nec decretum Gregorij, nec Decretales citatæ quicquam contra conclusionem positam faciunt. Ad 3.

Ad quartum dicendum, quod illa ratio procedit de obligatione, quæ non re, sed verbis contracta est. Et quamuis obligatio, qua vir tenetur vxori, sit reipsa contracta virtute coniugalis contractus, & per vxoris fornicationem subsequentem tollatur: non tamen per excommunicationem, eo quod ex Dei institutione, vnde vinculum cōiugale suam habet firmitatē, in casu fornicationis, saltem quoad totū extinguitur. Ad 4.

Causa seu qu. 10. an debit. quod incerti sint credit. quorum bona retinet liberetur ab oblig. restit.

DEcima causa est creditorum incertitudo. De qua est quæstio, an debitor liberetur ab obligatione restituendi ob id, quòd incerti sunt creditores, quorum bona retinet,& supposito,quod talia bona,quæ incerta dicuntur, sint pauperibus eroganda,an ad id sit Episcopi authoritas,seu licentia necessaria.

1. Sententia bimembris.

Respondetur ad primum, distinguunt Doctores communiter de huiusmodi bonis, quæ incerta dicuntur. Quia aut illorum bonorum est, aut. fuit aliquis dominus cui iure deberentur, si cognosceretur ipse,aut hæres suus: & tunc, quia nec cognoscitur, nec cognosci speratur, debita diligentia adhibita : aut etiam si cognoscatur, nullatenus speratur,rem sibi reddi posse,de necessitate sunt talia pauperibus eroganda,aut in pias causas in vtilitatem spiritualem domini,seu creditoris, cui debentur, expendenda. Si autem ita sunt incerta, quod fuit quidem illorum aliquis dominus etiam à debitore cognitus:attamen quia rem illam turpiter dederat,vnde à rei ipsius dominio, & iure cecidit; perinde ac si non esset certus dominus,cui debeat reddi, & tunc non sunt de necessitate pauperibus eroganda, sed possunt licitè à possessore retineri. Exemplificant, si quis aliquid simoniacè alteri dedit, aut ad corrumpendum iudicem, vel testem, seu alium officialem, aut vt alter furtum, seu delictum ad inquisitionem Episcopi non denuntiaret; aut denique ad aliquod flagitium perpetrandum : in quibus, & alijs casibus poterit ipse; qui res huiusmodi accepit, eas retinere, & de consilio, non tamen de præcepto, aut de necessitate veniunt pauperibus eroganda.

Rationes pro 2. memb.

1\. Mouentur ad id; quia ex quo dans,& accipiens ambo sunt in turpitudine, & in pari turpitudine, melior est conditio possidentis, vt habetur. ff. de condict. ob turpem causam, l. si ob turpem, sequitur, quod iure poterit qui accepit eas retinere.

2\. Secundò ad idem facit ratio, quia ex quo is, qui dedit,à rei datæ dominio & iure cecidit, videntur res taliter datæ manere velut communes, & ita primò occupantis efficiuntur, vt habetur institu. de rerum diuisione, & ita is, qui ea occupat,& tenet, poterit ea sibi retinere ad modum, quo is, qui rem ab alio olim possessam, seu pro derelicto habitam, inuenit, dominium eius acquirit, nec tenetur eam pauperibus dare, si sibi eam poterit retinere.

3\. Tertiò, pro eisdem videtur facere Innocentius capitul. Quia plerique, de immunitate. vbi ait, quòd officiales aliquid indebitum extorquentes, prudenter facerent, si illud pauperib. erogarent, non tamen, inquit, damnarem, si illud suis hæredibus relinquerent. Et iterum ait ibidem, quod mathematicus aut meretrix, siue alij, dolo, aut fraude aliquid à quoquam extorqueant non tenentur illud restituere, sed poterunt retinere. Et causam dat, dicens; quia in pari causa turpitudinis melior est conditio possidentis. Quod dicit debere seruari, etiam in foro pœnitentiali.

Oppug. dicta sententia, quoad 2. partem.

Oppositum tamen videtur tenendum, quoad secundum membrum, in quo opinio videtur in multis deficere.

1\. Primò, quia dicunt, ea, quæ turpiter data, & turpiter accepta sunt, esse bona incerta; cum tamen his ratio bonorum incertorum non eueniat. Sunt enim bona incerta; quæ quidem dominum habent, sed nescitur quis sit. Talia autem non sunt bona, à quorum dominio cecidit, quia ea turpiter dedit : sicut nec bona incerta dicuntur, quæ dominium habuerunt, sed iam pro derelictis habentur.

2\. Secundò exemplificant de re simoniacè data, & dicunt eam posse retineri ab eo, qui simoniacè eam accepit, exceptis fructibus beneficij simoniacè habiti. Quod tamen est contra omnium sententiam; vt patet ex cap. De hoc autem, de simonia, & alijs pluribus, vbi præcipitur restitui quidquid prælati, monachi, reges, aut principes simoniacè acquisierunt.

Tertiò, quia significant in prima ratione, quam faciunt, rem turpiter datam nunquam

quam debere danti restitui, quod suprà ostensum est esse falsum. Quando aliquid datum est ob turpem causam, causa non sequuta, in conscientia est danti restituendum, antequam iure suo per iudicis sententiam priuetur, secus in causa subsequuta.

Quartò, quia vniuersaliter videntur accipere quod dicunt, scilicet, quod in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis, ita vt licitè possit rem huiusmodi possidere, atque retinere; cùm tamen ipsimet oppositum teneant in ludo alearum: de quo dicunt, quod lucrans tenetur lucrum reddere perdenti, & tamen ambo fuerunt in pari causa turpitudinis. 4.

Quintò, quia dicunt rem turpiter datam, & similiter turpiter acceptam, posse retineri ab eo qui accepit, quòd est apertè falsum, cum eo ipso quod est res turpiter accepta, retineri non possit: non enim minus illicita est rei detentio, quàm eiusdem acceptio: imò tanto peior, quanto diutius detinetur, & ideò secundum iura, & meretrix non tenetur lucrum ex causa turpi acquisitum, restituere, quia vt iura dicunt, quamuis causa sit turpis, non tamen turpiter accipitur. ff. de cond. obtur. caus. l. 4. vnde si turpiter acciperet, restituere teneretur. Inde etiam iudex, qui ob causam iniustè iudicandi munus accipit, tenetur illud restituere. Sicut Aduocatus, qui vt iniustè patrocinaretur, aliquid acciperet, non poterit illud retinere, vt ait Aug. vbi suprà: quia scilicet turpiter ea acceperunt. Inde etiam vsurarius tenetur vsuras restituere, quia eas turpiter, & iniustè accepit. Quod si ignoret, qui sint hi, à quibus eas accepit, tenebitur eas pauperibus erogare, vt habetur ca. Cùm tu. de vsur. in antiquis. Et c. Quanquam de vsur. in 6. & alibi. 5.

Aliorum est alia opinio, quam Adr. in suo 4. videtur amplecti, & cæteris præferre, scilicet quod bona turpiter à turpiter dante accepta, retineri quidem non possint, sed non sint necessariò pauperibus eroganda, quia liberum est accipienti ea ei, qui dederat, restituere, aut si mauult, pauperibus erogare. Et quidquid, inquit, horum faciat, erit liber. Mouetur ad dicendum, quod possit illi qui dederat, restituere. Tum quia leges, quæ determinant turpiter danti non esse restituendum, sunt pœnales, & in odium turpitudinis statutæ, igitur antequam per iudicis sententiam is, qui dedit, iure quod habuit, priuetur, poterit rem, quam dederat rehabere, & accipiens poterit eam illi reddere. Est autem l. 3. ff. de condict. ob turpem causam. Vbi disponitur in hoc condictioni locum non esse. *2. Sententia.* *1. Ratio.*

Tum etiam, quia ait Aug. in præfata epist. ad Macedonium, quod Aduocatus, qui pecuniam à clientulo, vt iniustè patrocinaretur, acceperat: debet eam clientulo reddere; igitur non tenetur accipiens rem taliter acceptam pauperibus erogare, ante saltem quam per iudicis sententiam illis applicetur. *2. Ratio.*

Verum nec opinio hęc omnino placet: nam vt ex prima eius ratione colligitur, sentitur, quod is, qui aliquid ob turpem causam dedit, habeat ius ad sic datum, antequam per iudicis sententiam tali iure priuetur. Quod tamen verum non esse apparet, quia ex quo ille rem illam ob causam turpem alteri dedit, si causa illa est subsequuta iam videtur is, qui dedit, à se abdicasse omne dominium & ius, quod in re sit data, habuerat, secùs si causa non esset adimpleta. Sicut si quis dat alteri aliquid conditionaliter, sub conditione turpi, conditione adimpleta, nullum danti relinquitur ius ad rem datam. Et patet, quia alioqui, ante iudicis sententiam, is qui rem accepit, non solum posset, sed deberet rem sic acceptam danti restituere, ex quo ius ad rem sic datam ante sententiam iudicis habet. Quòd tamen est falsum, & contra ipsum. Inde sequitur, quòd si accipiens posset rem sic acceptam, ei qui dederat, reddere; eadem ratione eam dare, cuicunque alteri, ex quo autem causa, ob quam fuit data, subsequuta est, non habet is, qui dedit maius ius ad rem sic *Reijcitur etiam hæc opin. & respondetur simul ad 1. rationem eiusdem.*

 datam,

datam,quam quicunque alius,vt patet:& si sic esset,sequeretur,quòd similiter posset eandem rem sibi retinere.Si enim potest alteri, non habenti ius ad rem,eam dare, quare ergò non sibi,Et ita sequitur ampliùs, quòd etiamsi ei, qui dederat,non restituat,quòd non tenebitur rem pauperibus dare. Et sic patet solutio ad rationem eius primam.

Quod secundò citat ex Augustino, nō illi suffragatur,cùm sanum,& alium sensum possint verba Augustini habere,quando ait,quòd Aduocatus debet reddere cliētulo, quod ab ipso vt iniustè patrocinaretur,accepit,nam potest hoc producere antequam iniustè patrocinetur. Quia, vsupra tactum est, datum ob causam turpem, causa non sequuta,reddendum est danti.Potest etiam secundò intelligi,quòd debeat clientulo, restitui, quando scilicet clientulus ex ignorantia dedit,vt Aduocatus suam causam, quæ reuera est iniusta, quàm tamen ipse iustam putabat, defenderet,aut quia fortè fuit ab ipso Aduocato seductus.In his casibus clientulo restituēdum est. Adde,quod si hic textus faueret opinioni,non solùm inde concluderetur;posse rem turpiter datam, danti restitui,sed debere eidem restitui,quod est contra ipsum opinantem.

Tertia Sententia verior: bona scilicet incerta esse pauperibus

Videtur ergo tertia opinio tanquam securior tenenda,scilicet,quòd bona incerta sunt,pauperibus de necessitate eroganda, vel in alias causas pias expendenda. Et id non dubitatur,loquendo de bonis incertis propriè, qualia sunt,quæ dominum,sed incertum habent,quem scilicet possidens nec agnoscit, nec debitè apposita diligentia,cognoscere potest. Et idem dicendum,si dominum cognoscat: est tamen adeò distans.aut in tali loco,quod nulla habeatur spes,posse rem sibi restitui, nec hæredibus suis: tunc perinde est, ac si essent bona incerta, & debent in pias causas expendi. Si autem loquamur de bonis incertis largiùs, vt ea, quæ turpiter à turpiter dante accepta sunt,de quibus hactenus loquuti sumus,videtur similiter tenendum,quòd sint de necessitate pauperibus erogāda,quia nulla talia ob illam causam accepta,possunt salua conscientia retineri, & velut propria possideri:cùm Augustinus in præfata Epistola ad Macedonium,in qua ait, talia bona turpiter accepta retineri non posse in foro conscientiæ loquatur,vt patet eam legenti.Et cum taliter data, non sint danti restituenda,ex quo earum ius omnino a se abdicauit, causa ob quam dederat subsequuta:restat vt bona illa ad pauperes deuoluantur.Et videtur esse de mente Doctoris sancti 2. 2. q. 62. Similiter & Petri de Palude in suo 4.

Resp. ad responsiones 1. sententia Ad 1.

Iam ad argumenta primæ opinionis respondendum.Ad primum,quod allegatum est,scilicet,quod in pari causa turpitudinis,melior est conditio possidentis, non obstat,quia id procedit quo ad forum iudiciale, in quo titulus possessionis est fauorabilis,Et ita in illo foro qui possidet,defendetur in possessione,ita vt non cogatur rem turpiter acceptam,ei qui turpiter dederat,restituere. In foro tamen conscientię cogendus videtur eam pauperibus erogare.

Ad 2.

Ad secundum dicendum,quod eo,qui turpiter dedit, dominium & ius rei datæ amittente,quod sic datum est,non ita manet commune,vt vnicuiq; liceat illud occupare,sicut liceret,si res à nemine antea fuisset occupata,sed eo ipso,quod est turpiter datum, iure videtur pauperibus applicatum. Non sic res amissæ, quæ pro derelictis habentur, quia tales ex tunc communes esse incipiunt, nequecuiquam iuris dispositione applicantur, sed cum alijs rebus communibus primo occupanti relinquuntur.

Ad 3.

Ad tertium,ex Innocentio sumptum dicendum, quod Theologi communiter ab illo in huiusmodi recedunt.Vnde falluntur qui regulam vniuersalē ponunt, sumpta occasione ex dictis Innocētij, scilicet,quo quandocunque aliquid ab aliquo possum nō est alicui certæ personæ,sed loco restituendum,de consilio est, illud pauperibus erogare,

erogare, & potest licitè retineri Cuius oppositum constat de vsuris extortis, quando ignorantur hi, à quibus extortæ sunt, quas necesse est pauperibus erogare, vt supra allegatum est. Similiter de rebus simoniacè acquisitis. Similiter de rebus, quæ re vera alienæ sunt, & si dominus esset certus, essent de necessitate eidem restituendæ. Sed cum incertus sit debent pro eo, seu in vtilitatem animæ eius expendi, vt tenet doctor sanctus, & cæteri,

Nec etiam tenenda est limitatio, quam Syluester eidem regulæ apponit, dicens regulam esse veram de rebus à turpiter dante turpiter acceptis, quas dicit de consilio esse, pauperibus erogare, & posse licitè ab accipiente retineri. Contra quod procedunt, quæ supra allata sunt.

Esto igitur sit, quod bona incerta sint de necessitate pauperibus eroganda, est dubium, an in illis erogandis sit necessaria authoritas Episcopi, & dixerunt quidam, quod sic. Pro quo citant cap. Cum sit, de Iudæis. Vbi dicitur, quod bona, quæ à Christianis inique acceperant, sunt per prouidentiam Diœcesani pauperibus eroganda. Et c. Quanquam de vsuris, in 6. vbi dicitur quod vsurarij bona reddantur his, à quibus ea acceperunt, si superstites sint, aut hæredibus, sin autem, dentur Ordinario, vt per manum eius pauperibus erogentur. Adde, quod Episcopi sunt patres, & procuratores pauperum: igitur eius incumbit bona incerta pauperibus distribuere.

Aliud dubium. An in erogandis bonis incertis pauperibus necessaria sit Episcopi authoritas. Arg. pro par. affir. Confir. 1. 2.

Contrarium tamen tenetur secundum communem sententiam, scilicet, quod non est necessaria Episcopi authoritas, Pro qua sententia facit cap. Sicut dignum. de homicidio. §. eos insuper. Vbi de quodam, qui bona defuncti inique detinebat, & ex ipsis quædam pauperibus erogauerat, dicitur, quod quæ aliena erant, si poterant eis, quorum fuerant restitui, non debebat pauperibus erogare: Vnde à contrario colligitur, quod si non poterant his, quorum fuerant bona illa restitui, quod poterat ea pauperibus erogare. Vbi nulla fit de Episcopi authoritate mentio.

Resp. neg. Prob. 1.

Secundo facit capit. Cùm tu, de vsuris. vbi dicitur in sententia, quod vsurarij cogendi sunt vsuras restituere his, à quibus eas acceperunt, vel hæredibus suis, & his deficientibus, pauperibus rogare. Vbi ait textus, non aliter posse illis peccata remitti. Quod facit pro opinione tertia nuper disputata. Ex quo textu colligitur, non competere Episcopo ius bona incerta pauperibus erogandi, licet ei conueniat ius compellendi vsurarios, vt vsuras incertas pauperibus distribuant. Igitur si vsurarij non compulsi, sed sponte velint vsuras restituere, vel pauperibus dare, non opus est Episcopi authoritate. 2.

Tertiò hoc idem videtur ex cap, Religiosus De testamentis. lib. 6. vbi in sententia dicitur, quod exequutor testamenti liberè debet mandata exequi testatoris. Si liberè: igitur nulla opus est Episcopi authoritate. Quòd si exequutor sine Episcopo potest mandata exequi testatoris, à fortiori ipse testator, si viueret, poterat per ipsum restitutionem tam certorum, quàm incertorum facere. 3

Nec obstant, quæ prò priori sententia sunt allegata: nam illud cap. Cùm sit, de Iudæis. loquitur de Iudæo: cui cum esset interdictum officium publicum dari, ipse tamen illud exercens, multa à Christianis extorsit, quæ cum incerta essent, erant pauperibus Christianis eroganda. Nec erat iustum huiusmodi erogationem fidei illius Iudæi committere, cùm & alienarum rerum cupidus esset, & Christianos odio haberet, quos spoliare, prout poterat, conabatur: ideò ordinatū est, vt Diœcesani manu, aut authoritate distribuerentur. E simile agendum esset; vbi distributio fidei debitoris commissa, haberetur suspecta, ob eandem rationem, cap: Quãquam. de vsur. libro 6. nõ fauet præfatæ sententiæ, quia in illa textu nõ dicitur, quod restitutio fieri non possit sine Ordinario, imò potius significatur, contrarium: s. vt ipsi vsurarij per se,

Resp. ad arg. oppositum. Ad 1. confirm. Ad 1. confirm. eiusdem.

aut

aut per exequutores suos vsuras omnes restituāt his, quibus debentur, & in defectum eorum, ad quos attinebat restitutionē facere, datur actio Ordinario, vt sacerdoti parochiano, aut publico seruo, id est, tabellioni, vt huiusmodi bona accipiant, seu cautionem petant, ad finem hunc, ne scilicet, hi, quibus restituenda sunt, illis defraudentur.

Ad 2. *Quatenus Episcopi dicantur patres pauperum.*

Ratio insuper facta nil eis suffragatur, quia taliter sunt patres pauperum ipsi Episcopi, vt de bonis sibi superfluis illis curent subuenire. Et si quæ legata, aut incerta bona sciuerint pauperibus, non sicut debent, erogari compellant eos, ad quos attinet, ne pauperes defraudent. Et in defectum exequutoris, si de pauperibus non curant, aut negligenter ea faciat, quę pro pauperibus agenda illi commissa sunt, poterit se intromittere.

Causa, siue quæst. 11 An deb. per prælati dispēsationem liberetur ab oblig. restit.

VNdecima causa est dispensatio, seu compositio cum prælato. De qua est quæstio, an debitor liberetur à debito restituendi, per prælati dispensationē, seu cōpositionem super debitis cum ipso factam. Quod potest tam de debitis certis, quàm de incertis dubitari. Similiter an possit huiusmodi compositio fieri cum Episcopis, an cum solo Papa, & his quibus ipse vices commiserit. Loquendo de compositione super debitis certis facta, aut etiam de dispensatione, communis est sentētia eam fieri non posse, cum sit in præiudicium creditoris. Nec Papa potestatem debet quemquam rebus suis, aut sibi debitis, inuitum priuare; qualiter creditorem priuaret, si debitorem à debito in toto, vel in parte, per dispensationem, aut compositionem liberaret. Excepto, nisi per culpam taliter puniri mereatur; nam sic, per viam pœnæ posset aliquem inuitum rebus suis priuare. Quemadmodum legitur regna, & dominia, & iurisdictiones à nonnullis ob hæresim, apostasiam, aut aliud crimen abstulisse; vti passim fieri videmus, quando bella contra persequentes Ecclesiam mouet.

Sensus quæst. *Responsio cōmunis de debitis cer. neg.*

De incertis verò sententia neg.

An autem super incertis possit huiusmodi compositio fieri. Et, vt video, multi sentiunt, quòd cum Papa, aut commissariis eius talis compositio fieri non possit; quin is, qui super incertis cum commissaris aut Papa componit, maneat in conscientia obligatus ad integrè omnia incerta pauperibus erogandum, non minus, quam si cōpositio facta non esset. Ad quod dicendum moueri possunt hac ratione, quia Papa in huiusmodi bonis incertis dominium temporale non habet; non igitur potest de huiusmodi gratiam, seu donationem facere. Nemo enim potest dare quod non habet. Antecedens apparet, quia si Papa esset rerum temporalium dominus, aut hoc esset ratione successionis, qua Christo, qui dominus omnium est, succedit: aut ob aliquam legem diuinam, naturalem, aut humanam: aut ex voluntate ipsorum dominorum incertorum, sed nullum ex his videtur dicendu. Non enim ratione præfatæ successionis, quia Christus, secundum quod homo, dominium rerum temporalium non habuit, sed summam habuit paupertatem: de cuius inopia, ac paupertate Scriptura sæpe mentionem facit, cum de Christo dicit, Pauper sum ego, & egenus. Ipse etiam de seipso dixit Filius hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Paupertatem etiam verbo docuit, cum Apostolis iniungeret; vt nil proprium possiderent. Et alteri, ad perfectionem anhelanti, dixit. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me, ac si dixisset; si vis me pauperem sequi, & imitari, fac, vt in paupertate, sicut ego, viuas. Ita insuper per Ecclesiam est declaratu, Christum paupertatem verbo docuisse, & opere confirmasse. Non igitur Papa Vicarius Christi, iure successionis habet rerum temporalium dominium, sed nec ratione legis naturalis, aut diuinæ: nam lex diuina, aut naturalis nemini rem aliquam temporalem appropriat: cum lege, seu iure naturali, & diuino omnia sunt communia, vt suprà dictum. Humana etiam lege non conuenit Papæ dominium bonorum incer-

Arg pro eadē.

si sic essent, errarent igitur hi, qui bona incerta pauperibus erogant absque libero Pontificis consensu. Posset etiam Papa, omni alia causa seclusa, bona incerta liberè, cui vellet, donare, quod tamen à nemine conceditur, & eadem ratione apparet, huiusmodi rerum dominium Papæ, non ex voluntate ipsorum dominorum incertorum competere; cùm hoc in nullo iure, nec vlla ratione fundari possit. Ac proinde videtur, quòd Papa non possit præfata bona, nec in toto, nec in parte, alicui donare, & ita facta compositione, non manebit debitor tutus, nisi omnia integrè pauperibus elargiatur.

Præterea Papa gratiam facere alicui non potest, in præiudicium tertij. Si autem in compositione partem huiusmodi bonorum incertorum debitori remitteret, esset in præiudicium pauperum, quibus talia bona iure diuino essent eroganda. Igitur nec talis gratia fieri potest, nec si fiat, manebit tutus cui facta fuerit. *Alia probatio pro eadē sententia.* 1.

Verum etsi alia motiua efficaciora non afferant, non video, quare præfata compositio fieri non possit, ipsis debitoribus saluis in conscientia manentibus, & ab vlteriori restitutione liberis. Et probatur id. Primò, quia si aliquid obstaret, quo minus posset talis compositio fieri, maximè, quia Papa non est dominus incertorum bonorum, vt prima ratio tangebat: aut quia ius quæsitum est pauperibus, sed hæc non obstant: nam Papa non est dominus thesauri Ecclesiæ, & tamen potest huiusmodi thesaurum, quibus velit, concedere, maximè aliqua existente causa, & tenebit concessio, seu dispensatio, vti videmus eum passim per Bullas, & indulgentias ipsum thesaurum dispēsare, cùm tamen suus non sit. Similiter non est dominus beneficiorū Ecclesiæ, sicut nec sacramentorū, & tamen ea potest conferre, & tenebit collatio. *2. Sententia affirm. Prob.* 1.

Secundò, Papa dispensat in iure humano, maximè causa existente, & tenet dispensatio, etiamsi huiusmodi à Concilijs vniuersalibus emanauerit, imò statuta per Concilia facta, intelliguntur, excepta Romani Pontificis authoritate, vt dicitur cap. Significasti, de electione. Modò autem bona incerta, humano tantum iure pauperibus debita sunt, & per consequens ob causam poterit Papa in illo dispensare. Maior supponitur, & Minor patet, quia ius naturale, & diuinum, quo tenemur pauperibus subuenire, non obligant nos, vt illis bona incerta largiamur, sed tantum, vt de nostris proprijs, si habemus, eorum indigentiam subleuemus, non de alienis, qualia sunt bona incerta. Et ita superest, vt si hæc bona sint pauperibus eroganda, ideò est, quia iure humano ita videtur institutum, vt suprà allegatum est, de vsuris incertis: Et idem videtur de alijs rebus incertis iudicium. Ac proinde, ob iustam causam poterit conditor iuris in eodem dispensare. 2.

Tertiò, non minus ius acquiritur Deo in voto eidem emisso adimplendo, quàm sit pauperibus acquisitum in bonis incertis distribuendis; cùm primum pertinebat ad ius naturale, & diuinum, secundum autem nō nisi ad humanum. Sed Papa potest pro causa dispensare in voto Deo facto, & illud in aliud commutare, vt patet de voto, & voti redemptione, ita vt is, qui vouit, maneat à debito adimplendi votum liber. Igitur ob causam iustam poterit dispensare cùm eo qui bona possidet incerta, nè ea omnia pauperibus eroget, & sic dispensatus erit tutus. 3.

Præterea quartò, non minus debentur clericis Ecclesiæ ministrantibus decimæ, ac primitiæ, quàm debeantur pauperibus bona incerta; sed Papa pro causa potest decimas in toto, vel in parte à ministris Ecclesijs auferre, & laicis applicare, quemadmodum summi Pontifices Regibus Castellæ tertiam partem decimarum Ecclesiæ concesserunt alijsque multis personis sæcularibus, seu ius patronatus in illos contulerunt, qui ex Pontificum concessione, & gratia, decimas omnes illarum Ecclesiarū percipiunt, modo ministris de necessaria subuentione prouideant. Igitur ob cau- 4.

 sam

sam iustam poterit in huiusmodi bonis incertis pręfata fieri compositio, ita vt debitor ab vlteriore restitutione liber permaneat.

Resp. ad arg. opposita.

Ad 1.

Per hæc patet responsio ad rationes in principio factas. Ad primam, quamuis Papa dominus non sit bonorum incertorum, est tamen dispensator eorum, seu dispositor, cui cōuenit de illis, prout vtilitas, aut necessitas postulauerit, disponere. Et quia tanquam pauperum pater, Christum, cuius vicarius est, imitatus, qui discipulis curam pauperū specialiter iniunxit, bona incerta voluit pauperibus erogari, ita si qua causa iusta, & rationabilis, ad huiusmodi bona, alijs pijs, & necessarijs rebus applicandum se offerat, poterit ipsum facere, & tenebit factum. An autem in huiusmodi compositionibus sufficiens causa semper subsit, ipse viderit.

Ad 2.

Ad secundam dicendum, quòd in casu nullum fit pauperibus præiudicium qui non aliud ius ad bona incerta habent, quàm sit illis per ius Canonicum concessum; qui autem ius condidit, poterit, absque alterius præiudicio, ob causam iustam res illas in alium finem ordinare.

Causa, siue quæst. 12. An deb. liberetur à restit. si tantumdem ei creditor debet. Sētentia 1.

DVodecima causa est recompensa siue compensatio, de qua est quæstio, an debitor liberetur à debito restituendi, si creditor tantundem illi debet. Dixit Panormitan. in cap. Bona fides, de deposito. Si res hinc inde debitæ consistunt in pondere, numero, & censura, ita vt functionem admittant, locum esse compensationi. Secus verò, si res hincinde debite ratione differant; vt si debeo tibi equum, tu autem debes mihi quinquaginta ducatos, non habet locum recompensatio, quia fortè tua interest, tuum equum habere potius, quàm pecuniam debitam, aut econtrà mea interest, pecuniam mihi debitam habere magis, quàm equum. Verum quamuis hoc

Oppugn. hæc sententia ex parte.

teneat in foro contentioso, similiter & in foro conscientiæ, quando creditor potest aliter se incommodo rem suam recuperare, si tamen eam sine incommodo recuperare non potest, tunc qui pecuniam debet, poterit eam tutè retinere, etiam in foro iudiciali, vt habetur Codice de compensatione, lege vltima, vt refert Glossa in capitulo, Bona fides. Qui autem equum debet, illum per viam recompensæ, nisi authoritate iudicis, retinere secundum iura non poterit: Quia vt dicunt, iniustum est, quemquam in rebus suis propter pecuniam debitam diminutionem pati.

Alia resp. quo ad forum conscientiæ.

Attamen in foro conscientiæ indistinctè videtur tenendum, locum esse compensationi, siue res hinc inde debitæ, eiusdem, siue differentis rationis sint; modo is, qui compensatione huiusmodi vtitur, satisfaciat suo deb:tori, si fortè inde aliquod interesse patiatur. Et procedit hoc, casu, quo is, qui in recompensatione vtitur, rem sibi debitam aliter sine iactura, recuperare non possit, alioqui culpa non careret, rem alienam, aut in certa specie debitam, creditore inuito detinendo; cùm merito, & rationabiliter in tali casu esset inuitus, qualiter non esset, si alter creditor aliter non posset sine incommodo rem sibi debitam recuperare.

Dub. Quando, & in quibus habeat locum compensatio.

Sed quæri potest, in quibus habeat locum compensatio? dicendum, quod in omnibus debitis, dempto deposito, quod in hac re est priuilegiatum, vt habetur in citato cap. Bona fides. Et hoc propter fidelitatem in contractu depositi maximè seruandum, in quo res soli fidei depositarij committitur. Ac proinde commodato habet locum compensatio; esto res commodata non sit de his, quæ in numero, pondere, & mensura consistunt, quòd à deposito in hac ratione compensationis differt. Quia commodatum fit gratia commodatarij: ratione cuius nonnullum ius saltem ad rei vsum, acquirit, quod non fit in disposito, sed solùm gratia deponentis fit, vltra quod fidei depositarij confisum est. Habet etiam compensatio locum in delictis, seu actionibus, quæ ex delicto oriuntur, vt si ambo coniuges adulterium commise

rint, neuter in alterum actionem ad coniugale debitum perdit, nec alter alterum debet repudiare, quia paria delicta, mutua compensatione tolluntur, vt habetur in cap. vltimo, & penultimo, de adulterijs. Habet etiam locum in pœnis, vt si vterque contrahentium venerit contra contractum, vterque potest pœnam promissam ex conuentione exigere, & vterque poterit à pœna absolui: vt habetur in cap. constit. de pœnis.

Quæri secundò potest, an habeat locum compensatio, quando is, qui compensatione vtitur, dubius est, an tantundem sibi suus creditor debeat, quia cùm certus sit, eum olim debitorem suisse, dubitat tamē, an sibi debitum soluerit; Dicendum, quæstionem solui ex præfato cap. Bona fides, quòd tunc locus non est compensationi. Ratio, quia oportet causam compensationis liquidam esse, aut quòd breui liquidari possit, vt dicit textus. Quanquam ad forum conscientiæ impertinens est, quòd breui possit liquidari, si ipsi, qui compensatione vtitur, liquidum est debitum. Est igitur distinguendum; quia vel vtrunque debitum est liquidum, vel vtrunque incertum, & dubium, vel alterum liquidum, alterum verò incertum, aut dubium. Si vtrumque liquidum est, locum habet compensatio. Ratio, quia tunc æqua est vtriusque conditio, facta huiusmodi compensatione, nec alteri debitorum præiudicium fit, cùm vterque habeat, quòd habere debet. Si vtrunque debitum est incentum, aut dubium, similiter locum habet compensatio, ob eandem rationem. Si autem alterum liquidum est, alterum verò dubium, aut incertum, tunc non habet locum compensatio, iuxta regulam communem, Liquidi ad non liquidum non est compensatio. Et ratio est aperta, quia tunc obstat mala fides, ne quis compensatione vtatur, cùm certus sit se debitorē esse, & incertus an econtrà alter aliquid sibi debeat. Et ita, sicut possessor malæ fidei culpa non caret, nisi restituat; ita nec retentor alieni debiti, cùm mala fide, nisi debitum soluat, erit à peccato immunis.

Dubium 2. An locum habeat cōpensatio, quādo is, qui cōpensatione vtitur, dubius est, an tantundem sibi creditor suus debeat.

Solutio.

Ex dictis soluitur illa quæstio, de emphyteuta, qui pensionem per biennium non soluit, eo quòd dominus, cui soluturus erat, tenebatur ei in tanta quantitate, an cadat in commissum. Et dicendum, quod non in foro conscientiæ, eo quòd pœna, vbi culpa non est, locum habere non debet. Cùm ergo in conscientia præfatus emphyteuta pensionem non soluendo, à culpa in conscientia, per compensationem, excusetur, sequitur &c. quanquam in foro iudiciali fortè non erit tutus, nisi ante compositum biennium compensationem opposuerit. De quo tamen variè sentiunt Iuristæ, ad quos attinet iudicare, an; & quomodo in huiusmodi casu valeat compensatio in humano foro. De quo vide Doctores in præfato c. Bona fides. De Deposito.

Dubium 3. An emphyteuta qui pensionē per biennium non soluit, eo quod dominus cui soluturus erat tenebatur ei in tanta quantitate, cadat in commissum in foro conscientiæ.

Præterea quæri potest, an cum debita hinc inde sunt diuersimodè contracta, alterum ex reali mutuatione, aliòve contractu, alterum verò ex promissione iuramento firma, vt si ego iuraui me tibi daturum decem, tu autem alia via, debes mihi totidem. Similiter, si vtriusque debitum sit reale; alter tamen iurauit se ad terminum soluturum, cùm tamen suus creditor non iurauerit se similiter soluturum, vt si ego à te mutuo decem accipi, quæ ad certum terminum me tibi soluturum iuraui, econtrà tu alioqui debes mihi alia decem: an possim, ego non obstante iuramento, compensatione vti.

Dubium 4. An cum debita hinc inde sint diuersimodo contracta, alterū ex mutuatione, alterum ex promissione firmata iuramēto &c. locum habet compensatio?

Ratio dubij est, quia iuramentum de re licita factum videtur in forma, de iure diuino, seruandum, prout constat ex præceptis Decalogi. Tum etiam, quia si aliquid obstaret, quo minus in casu esset promissum soluendum, maximè quia is, cui soluendum est, tenetur tantundem iuranti persoluere: sed hoc non, vt patet ex cap. Debitores de iureiurando, vbi mutuatarius, qui iurauit vsuras soluere mutuanti, tenetur, propter iusiurandum, eas soluere;

Rationes, dubij negantes.

non obstante, quòd mutuator eas teneatur mutuatario reddere.

2. Idem in sententia, & magis ad propositum, habetur in cap. Ad nostram ibidem, vbi in sententia dicitur, quòd debitor, qui creditori pignus fructiferum, pro debiti securitate dederat, præstito iuramento, de non inferendo creditori grauamen aliquod super huiusmodi pignore, aut fructibus eius: & tamen, contra iuramentum, pignus, authoritate iudicis malè iudicantis, de potestate creditoris re habuit, talis compellitur, propter iusiurandum, pignus creditori reddere, cùm fructibus inde perceptis, & integrum debitum soluere, esto quòd creditor post solutionem debiti illi factam, teneatur idem pignus cum fructibus debitori restituere: vbi non permittitur præfato debitori quicquam in recompensam fructuum per creditorem perceptorum reseruare.

3. Similiter quæri potest, si vterque debitor se alteri soluturum iurauit, & econtrà an habeat locum compensatio? Si enim alter solum iurasset, se soluturum, tenetur iuramentum adimplere: ergo similiter tenebitur, si suus debitor similiter iurasset: quia iuramentum vnius, alterius iuramentum non infirmat. Et ita apparet, quòd in his casibus, in quibus debitor se soluturum iurat, non potest compēsationem vti,

Ratio dubij pro parte affirmatiua. In oppositum, pro altera parte videtur, quòd remittere debitum, & debitorem à debito absoluere, & tantundem illi donare, æquiparentur: igitur qui iurauit se daturum decem Petro sibi tantundem debenti, si illum à debito absoluat, aut debitum illi remittat, satis facit iuramento. Talis est, qui compensatione vtitur. Item compensatio quædam solutio est, alioqui debitor non maneret à debito liber. Igitur debitor, qui iurauit se soluturum quod debet satisfacit, si compensatione vtatur.

Confirmatio.

Resolutio quæstionis. Respondetur, iuramentum licitum seruandum est, secundùm intentionem iurantis, in foro conscientiæ, in quo non obligat, nisi secundùm metas voluntatis ipsius, qui iurat. Ac proinde in casibus prætactis ad intentionem iurantis est recurrendum.

Respondetur ad 1. rationem dubij. Primus casus est. Si quis iurauit dare decem, alteri ad tantumdem illi reddendum obligato, est distinguendum, an absolutè, & categoricè iurauerit se illa decem dare, nil de remissione debiti intendendo: tunc compensatio locum non habet, quia obstat iuramentum categoricè factum. Si autem intentio iurantis fuit non determinata ad dandum decem, sed in genere, ad faciēdum alteri gratiam decem, siue de nouo dando, siue debitum remittendo, tunc, quidquid horum fecerit, satisfacit iuramento: nec est illic recompensa, quæ fieri possit; sed iuramentum tantùm est adimplendum. Et procedit hoc, siue ille alter sit debitor iuranti, tempore iuramenti, siue postcà factus sit debitor.

Ad 2. Ad secundùm casum, quo est hinc inde debitum, re, non verbis, contractum, & alter tantùm iurat se suum debitum soluturum, tunc similiter ad intentionem recurratur. Quia vel intendit se iuramento obligare ad debiti solutionem absolutè, sciens alterum sibi tantundem debere, & tunc tenetur soluere; nec habet locum compensatio propter iuramentum, ratione cuius visus est iurans credere iuri, quod habebat ad compensandùm. Si autem intendebat ita se adsoluendum obligare vt non intendat iuri compensandi cedere, tunc iuramentum est interpretandum, quòd iurat, se soluere debitum, si tenebitur illud soluere & quia absolutè non tenebitur, cùm facultatem habeat compensandi, si velit, cui facultati, cedere non intendit; ideò habebit locum in casu compensatio, ac si iuramentum non esset appositum.

Ad 3. Ad tertium casum, quo ambo debitores mutuò iurant, se inuicem debita soluturos: Dicendum quod illis consentientibus, locus est compensationi; secùs si ambo non consentiant, sed vterque vult suum debitum sibi solui: tunc enim vterque tenetur, quòd iurauit, adimplere. Secùs alias, quia iuramentum in fauorem alicuius

factum

factum illo debitum remittente, dissoluitur. Ideò, si debiti solutio per creditorem differatur, vel suspendatur, vel omni no remittatur, cessat obligatio soluendi. Quæ omnia cum clara sint, non est, quòd ampliùs immoremur.

Ex dictis patet ratio, quare in casu ca. Ad nostram, suprà citari, non est permissa cõpensatio debiti, cùm fructibus à creditore perceptis, quia scilicet debitores iurauerant se nullum grauamen super pignore, nec super fructibus inde perceptis illaturos: in quo apertum est, eo iure compensationis cessisse, cùm iurassent, se creditori pignus, & fructus pignoris dimissuros, vsque quò illi integram debiti solutionem facerent. *Explicatur c. ad nostrã in 2. ratione allatũ.*

Ad aliud in oppositum adductum, responsio patet: quia licet æquiparentur, debitum remittere, & de nouo aliquid dare non tamen sunt idem: ideò qui absolutè, & categoricè intendit, si iuramento obligare ad dandum, non obstante debito donatarij, non satisfacit remittendo debitum, quia iuramentum secundùm intentionem iurantis est in forma adimplendum. Quòd secundò dicebatur compensationem esse quandam solutionem, fateor, sed non inde liberatur à debito, qui illud in forma soluere iurauit, vt patet ex dictis, & qui secluso iuramento, per compensationem, quodammodò soluisset, iurando se obligat ad realiter soluendum, & compensandum. *Resp. ad rationem pro parte affirmat.* *Ad confirmationem, eiusdẽ.*

Ex dictis patet, quando & quomodo in debitis locum habeat compensatio, per quam debitor à debito restituendi liberatur. Esset aliud dubium, an, sicut licitum est, debitum per viam recompensæ retinere, ita sit licitum, aliena per viam recompensæ, sine iudicis authoritate, & sine debitoris consensu, capere. Sed de hoc vide infrà, quãdo de rebus furtiuis agetur. Quæstione XI. NOTA.

De rebus furtiuis, & primò de furto.

QVAESTIO IV.

His vtcunque præmissis, quæ, etsi in genere dicta sint, valent tamen ad cognoscendum etiam in particulari, quid in innumeris casibus sit de restitutione tenendum: conuenit tamen ad nonnullas materias & casus particulares descendere. Quatuor enim modis solent acquiri res, de quibus, an restitutioni sint obnoxiæ, meritò dubitatur. Sunt enim quæ contra voluntatem domini, simul & contra legem, acquiruntur, res per furtum, & rapinam ablatæ, quædam quę contra voluntatẽ domini, sed non contra legem, vt res per præscriptionem acquisitæ: quædam quæ ex voluntate domini, sed prohibente lege, acquiruntur, vt est lucrum, per meretricium, & ludum acquisitum: quædam denique, quæ ex voluntate domini conditionata seu modificata sunt obtenta, de quibus paulatim nonnulla sunt inquirenda. *Quatuor modis solent acquiri res, de quibus an restituendæ sint dubitatur.* 1. 2. 3. 4.

Et primò occurrit inquirendum de rebus furtiuis restituendis, priùs tamen de furto nonnihil dicamus oportet. Præmittamus in primis quid nomine furti intelligamus. Est enim furtum iniusta contrectatio rei alienæ: &, sic largè sumitur, & comprehendit rapinam: propriè autem accipiendo, vtrunque: Furtum est occulta, seu fraudulenta contrectatio rei alienæ, inuito domino. Rapina verò est violenta rei alienæ contrectatio. Vnde fur & raptor conueniunt, quia vterque rem alienam, inuito domino, contrectat. Differunt autem, quia fur, per fraudem, seu astutiam; raptor verò per vim aliena cap. Dicitur verò fur, vt ait Isidorus, à furto, ob obscuritatem, eo quòd fures tenebras quærunt, vt furentur: ideò vt plurimum nocte committuntur. *Quid rapina.* *In quo conueniant, & differant fur, & raptor.*

Est autẽ duplex fur, scilicet, nocturnus, & diurnus. Quę distinctio ad id deseruit, quia, scilicet personę priuatæ licitum est furem nocturnum occidere, vt habetur Exod. 22. Et de homicidio, cap. Si perfodiens. Cuius ratio est, quia fur nocturnus timet, ne *Fur dup. noct. & diurnus.*

 agnos-

Licet priuatæ personæ occidere furem noct. non etiam diurnum.

agnoscatur, aut infametur, aut in furto deprehendatur, & ita præsumitur, quòd venit paratus occidere, ne deprehendatur: ac proinde iure conceditur facultas illum impunè occidendi: maximè si dominus rei, ad suarum rerum, defensionem alio remedio vti non possit. Diurnum autem furem occidere, nō ita iure personæ priuatæ permittitur, quia alia habet remedia is, cui bona surripiuntur, nam potest furem cognoscere, & contra eum cognitum in iudicio agere, potest etiam clamore, & vicinorum conuocatione, furtum impedire. Quæ remedia non ita solent noctè occurrere.

Furtum duplex manifestum & occultum.

Est etiam furtum manifestum, quale est id, cum quo fur ipse deprehenditur, antequam rem furtiuam in domum deportet. Et est furtum occultum, cum quo scilicet fur non ita deprehēditur. Et deseruit hæc distinctio nō ad restitutionē, sicut nec præcedēs: sed ad pœnā iuris furi inferendū, quę diuersa contra furē manifestū, & occultū legitur instituta. Verùm quamuis fur teneatur ad restitutionemē, ad pœnę tam solutionem, antequam per iudicem condemnetur, minimè tenetur; vt tradunt Doctores cum gloss. in c. Fraternitas 12. q. 2. Est enim regula, quòd lex pœnalis non obligat ad pœnā in foro conscientiæ, ante sententiā latā: excepto nisi lex talis sit, quæ pænā ipso facto imponat. Quemadmodū aliquādo datur lex sub pœna excōmunicationis latę sententię, seu ipso facto, aut sub pœna cadendi in commissum ipso facto, aut quod bona sint ipso facto confiscata. In quibus, & alijs huiusmodi casibus, legem qui violat, eo ipso pœnam incurrit, quanquam ad eius exequutionem necessaria sit sententia saltem delicti declaratiua. Sed de his alibi.

Quando ex aliqua obliget ad pœnam in foro consciētiæ, ante latam sententiam.

Est denique furtum multiplex, ex diuersitate rei furtiuæ. Dicitur enim aliquod furtum sacrilegium, Vt cùm quis furatur sacrum de sacro, sacrum de non sacro, non sacrum de sacro. Dicitur aliud peculatus, vt cum quis bonum Reip. furatur. Aliud verò dicitur vt cùm quis disperso grege furatur quem, aut pecus. Aliud verò dicitur plagiatus, abigeatus, vt si quis hominem furetur. De quibus vide, si placet, Summistas, & Doctores. Et deseruit hæc distinctio non ad restitutionem, sicut nec præcedentes, sed ad furem iudicandum: nam secūdum iura ad diuersa supplicia sunt huiusmodi fures iudicandi, in quibus non insisto.

Varia furti species.
1.
2.
3.
4

Dubium 1. An iuste possit iudex furē pro simplici furto suspendere? Sētentia 1. negatiua Fūdamentum.

OBiter tamē potest in præsentiarum quæri, an iustè possit iudex furem pro simplici furto suspendere, vt alicubi talis viget consuetudo? Et dixerunt quidam, cum Scoto sentientes quòd non. Quorum ratio talis est, quia tam veteri, quam noua lege constat, præceptum esse deuinum de non occidendo proximum igitur non licet quēquam occidere, nisi eos, quos Dominus addicto suo præcepto exceptos esse voluit. Deus autem licet in veteri lege, aliqua crimina notauit, propter quæ voluit criminosum morte puniri, qualia sunt blasphemia, homicidium, adulterium, &c. cuiusmodi delinquentes voluit à præcepto de non occidendo excipere, fures tamen non ita excepisse videtur, ex quo Deus ipse pœnam pro furto infligendam instituit. vt habetur Exodi 22. cap. scilicet vt fur aliquando in duplum, aliquando in triplum, aliquando in quadruplum, aliquando verò in quintuplum esset puniendus: vt si furtiuam rem nondum consumpserit, reddat eandem, & vltra soluat duplum. Si bouem furatus est, soluat quintuplum: si ouem quadruplum.

Cuius discriminis ratio aperta esse videtur, quia si res solùm ablata est, & nondum consumpta, iustum videtur, vt tanta pœna illi sit infligenda, ac si rem consumpsisset, cùm referat culpam simplam, aut duplam commisisse. Alia est enim culpa, rem alienam occupare, alia verò, eandem consumere, seu distrahere. Quòd si pro oue furtiua quadruplum, pro boue autem quintuplum reddi iubebatur: ideo est, quia vltra furti quantitatem, ratione cuius maior temeritas est, non tanta solet custodia bobus adhiberi,

beri,quanta ouibus,nec boues adeò gregatim esse solent,sicut oues, vnde facilius est bouem,quam ouem furari.Inde maior pœna debuit contra furantem boues, quàm contra furantem oues imponi.Et quantò res magis est periculo exposita, tanto maiorem pœnam conuenit eos sustinere,qui rem illam surripuerint. Vnde Aristoteles causam quærit in Problematibus,quare,qui ex balneis,aut ex palæstra furatus est,aut ex foro,in nonnullis locis morte mulctetur:qui autem ex domo priuata furatur,furti duplum exoluit Respondet inter alia,an,quia in domibus rem custodire meliùs possumus;nam & paries firmus,& clauis est, & familiaribus res domesticæ curæ omnibus sunt,vt tutò saruentur.At in balneis,cæterisque publicis locis,facilis cuique facinoris perpetratio est.Nil enm ad custodiam satis,qui sua posuerit, habet præter oculos.Redeundo igitur ad rem,si absolutè Deus præcipit,dicens: Non occides, & inde fures non excipit,sed alios malefactores: sequitur quod exceptis his,quos Deus voluit excipere, præfatum præceptum manet in suo vigore,& ita pro furto simplici non erit licitum furem occidere.

Verùm, quantum attinet ad hunc modum dicendi,videtur fundamentum præfatum,ad id quod prætendunt,minimè valere:nam præceptum illud, Non occides,si intelligatur,vt intelligendum est,scilicet,priuata,seu propria authoritate, certum est, tunc & nunc, absque aliqua exceptione,esse obseruandum,nec à tali præcepto sic intellecto;Deus quenquam in lege sua excipere voluit. *Oppugnatur prædictū fundamentum.* 1.

Tum etiam,esto Deus simpliciter, tale præceptum dederit, quodque ab eodem Deus quosdam voluit excipere,quos ob certa delicta occidendos esse decreuit, cùm tamē constet huiusmodi exceptiones cessasse,leges ad præcepta iudicialia pertinuisse,consequens est,eas omnes cessasse, lege Euangelica superueniente: & per consequens si ad legem veterem respectus esset habendus, opus est præceptum Decalogi de non occidendo; absque aliqua exceptione, nunc debere obseruari, cum legales exceptiones à præcepto de non occidendo iam sint annullatæ, nec hæreticos aliosque huiusmodi esset in lege gratiæ licitum occidere, vt patet intuenti. Quòd si ad humanas leges,atque consuetudines,per maiores approbatas, velis haberi respectū: & non ad exceptiones legales: sequitur posse iustè furem pro simplici furto, sicut & pro alijs delictis,ad mortem damnari. 2.

Præterea contra idem fundamentum videtur quòd in lege veteri statutum erat, vt qui audierit vocem iudicis seu sacerdotis, & obedire noluerit, ex decreto iudicis moriatur homo ille.Deuteron.17.Similiter filios immorigeros, & parentibus óbedire nòlentes,iubebat lapidari,vt habetur in Deuter. ca. 21. Si genuerit homo filium contumacem,qui parentibus obedire contempserit,ducent eum ad seniores,& lapidetur. Vnde apparet in lege veteri iudices authoritatem habuisse quosdam delinquentes occidendi,& etiam contumaces,& inobedientes, etiamsi specialiter,& expresse à pręcepto de non occidendo,non fuerint diuinitus excepti. 3.

Ideo aliter,& pro eadem Scoti sententia arguo, quia nulli licitum est hominem, etiam iniquum occidere, nisi ad id legitimam habeat iuris, aut iudicis authoritatem:hanc autem humanus iudex,ad furem occidendum,pro simplici furto,non videtur habere,igitur.Nam quæro,vel eam habet à lege diuina veteri, vel à noua,vel à lege canonica,seu Ecclesiastica,vel à lege ciuili,vel denique à consuetudine. *Alia probatio illius sententiæ negatiuæ.*

Et quidem à lege diuina veteri talem authoritatem non habet. Tum quia lex vetus fures non pœna capitis sed pecuniaria, aut alia,citra tamen mortem,puniebat, vt suppono(loquor de simplici furto).Tum etiam quia esto lex illa capite delinquentem puniret, iam tamen vim suam amisit, & per legis Euangelicæ superuentum est reuocata: vt apertè ait Paulus ad Heb.10. Aufert primùm scilicet vetus

tus testamentum, vt sequens statuat. Ac proinde iudex nunc non habet ex illa autho tirate, quemquam pœna capitis puniendi.

A lege etiam Euangelica talis authoritas non habetur. Nam lex Euangelica non lex mortis est, sed vitæ. Nec Christus quemquam pro peccato iussit occidi, sed pænitere: nam adulteram, quæ secundum legem erat lapidanda, misericorditer absoluit.

A lege insuper Ecclesiastica præfata authoritas non habetur: quandoquidem Ecclesia sanguinem horret, sanguinolentos etiam iudices irregulares facit: non igitur lex Ecclesiastica autoritatem iudici tribuit, vt furem occidat.

A lege prætereà ciuili talis authoritas ad furem pro simplici furto, occidendum non habetur, sed citra mortem venit puniendus, vt habetur. C. de ser. fug. Authen. Sed nouo iure, &c. Secus si armis aggrediatur in itinere, aut in mari, aut etiam in domo: quia tunc plus est, quàm fur, & potest iure suspendi. le. capitalium. §. grassatores. & §. famosos. ff. de pœnis. A nulla igitur lege iudices authoritatem habent pro furto simplici quenquam occidendi.

Probatur iudices non habere authoritatem prædictam à consuetudine.

Superest ergo, vt si quam habent, eam à consuetudine habeant. Hæc autem consuetudo, an in præsenti sufficiat ad præfatam authoritatem habendam, non omninò certum esse videtur.

1. Tum, quia talis videtur iniqua, & iniusta consuetudo: nam secundum legem iustam pœnā non debet culpam excedere, mors autem, pro furto inflicta, culpam furti excedere videtur, ex quo per furtum non fuit proximus damnificatus, nisi in bonis fortunæ: mors autem, quæ furi infligitur, longè maius malum est, quàm præfata damnificatio, vt constat. Tum etiam quia id sonat diuina lex, dicens, secundum quantitatem delicti, erit & plagarum modus. Et iterum. Quantum glorificauit se in delitijs, tantum ei date tormenti. In quibus voluit diuina iustitia pœnam culpæ esse proportionatā. Tum etiā, quia talis consuetudo ab initio fuit vitiosa, quando scilicet iudices, sua authoritate, cæperunt fures pro simplici furto, suspendere, cum pro tunc, ad id nullam habuerint authoritatem, & ita huiusmodi consuetudo fuit ab initio contra legem diuinā, & naturalem introducta, quæ iubet, neminem occidendum, propria authoritate. Ac proindè quantumuis antiqua sit præfata consuetudo, cùm legi diuinæ videatur esse contraria, non videtur præscribi posse, nec vim vllam obtinere, quandoquidem consuetudo legem vincere non potest, dist. 11. cap. Consuetudinis.

Probatur eadem sententia authoritate Diu. Aug.

Pro eadem sententia facit Aug. & habetur 23. c. si non licet, dicens, his exceptis, quos vel lex iusta genereliter, vel ipse fons iustitię Deus specialiter iubet occidi, quisquis hominem, vel seipsum, vel alium occiderit, homicidij crimine innectitur. In casu autem nec id iubet Deus, nec lex generalis concedit.

Resol. dubij Princeps. scil. posse ferre legem, pro furibus suspendendis etiam pro simplici furto. Probatur 1.

His tamen non obstantibus, videtur quòd possint principes legem facere de furibus suspendendis, maximè si sint incorrigibiles: nam propter illa crimina, quæ in perniciem Reip. perpetrantur, licitum est statuere, delinquentes è medio tollere: talia sunt furta etiam simplicia, quæ nisi acriter puniantur, facile fomentum & causam præstarent dissidijs, & iurgijs, ac suspicionibus perniciosis, indeque lites, & contentiones quam plures orirentur, imò facilè, si talia permittantur, homines occasionem assumerent, diuites expoliandi, & cæteros ad inopiam cogendi, vnde necesse esset plurimorum vitam periclitari.

2. Deinde prælati Ecclesiastici possunt pro simplici furto, fures ipsos excommunicare, quòd est, eos Sathanæ tradere, vt indubitatum esse suppono, & docet Paulus ad Corinth. & si possent maiorem pœnam infligere, eam infligerent. Igitur similiter

principes

principes laici, possiunt leges facere, per quas fures potissimum incorrigibiles, possint morte afficere. Quandoquidem si membrum non nisi in damnum corporis viuit, satius est ipsum præscindere, quàm cum tanto periculo corporis ipsum viuere permittere.

Iudices qui pro patriæ consuetudine fures huiusmodi suspendunt, nō sunt condemnandi.

Inde fit, vt iudices, qui iuxta patriæ consuetudinem huiusmodi fures suspendunt, non veniant condemnandi. Id patet, quia quòd lege à principibus & maioribus stabilitur, potest similiter consuetudine fieri, si ipsis principibus de huiusmodi consuetudine constet, & eidem minimè contradicant. Cùm igitur possint principes præfatam legem facere cōsequens est, vt consuetudinem introductam velint approbare, quæ cùm cognita & approbata fuerit, non dubium, quin legis vim obtinebit. Et non obstante, quòd talem consuetudinem introducentes, ab initio fortè peccauerint, eò quod ad fures suspendendos authoritatem legitimam non habuerint; postea tamen temporum successu consuetudine ipsa vim legis obtinēte excusabuntur iudices iuxta consuetudinem operantes, à qua, velut à lege ciuili, authoritatem habere dicentur. Et procedit ratio, non solum vbi fur aliquis frequenter furtum commiserit, sed etiamsi consuetudo sit pro vnico furto qualificato furem suspendere. Secus, vbi consuetudo non sit, nisi ad frequentiam furti pœnam augere.

Respondetur ad rationes cōtra consuetudinem allatas.

Ad 1.

Et per hæc patet responsio ad rationes suprà in oppositum factas, quòd scilicet pœna mortis non excedat culpam latronis, quia in tali punitione non habetur respectus ad damnum priuatum domino rerum illatum, quod sola rerum iactura est, sed ad damnum publicum, non solum rerum, sed corporum & animarum, quòd ex tolerantia talium furum posset verisimiliter euenire.

Ad 2.

Ad aliud de authoritate iudicum patet ex dictis, iudice eam à consuetudine per maiores cognita, & approbata habere: quę quidem consuetudo in initio vitiosa esse potuit, & contra legem diuinam, & naturalem, ob id scilicet, quia authoritas deerat, hæc autem post principum approbationem minimè deesse videtur, & ita tollitur id, vnde præfata punitio vitiabatur.

Limitatur prædicta resolutio.

Hæc autem, quæ dicta sunt, procedunt stando solùm in iure communi: nam in nonnullis regnis, vltra ius commune, sunt statuta facta de suspendendis furibus, vt in Italia, Gallia, & Germania, quæ propter nimiam frequentiam, & assuefactionem præfati delicti, videntur rationabilia, vt qui virtutis amore à malo non retrahuntur, saltem pœnæ formidine coerceantur. leg. prima in principio, ff. de iustitia & iure. Ita etiam in Lombardicis constitutionibus per Imperatorem approbatis, statutum est, furem pro primo simplici furto, fustibus puniri, pro secundo mutilari, pro tertiò vero suspendi. Quòd inde rationabile videtur, quia crescente contumacia, crescere debet & pœna. Vnde hoc idem in alijs regnis obseruatur, ad quæ præfatæ constitutiones Imperiales, per extensionem quandam, peruenerunt. Siue igitur per extensionem legis Imperialis Lombardis traditæ, siue per consuetudinem à principe cognitam, & approbatam, siue per iurium communium quandam interpretationem, siue per municipalia statuta præfati fures pro simplici furto suspendantur, non est huiusmodi factum damnandum.

Dubium 2.

An furtum sit peccatum mortale.

Res. affir.

Prob. 1.

SOlet deinde quæri, an furtum sit peccatum mortale. In quo nil opus est immorari, quando certa sit pars affirmatiua quæstionis. Tum, quia furtum duo dicit, quæ digna sunt condemnatione, scilicet contractationem iniustam rei alienæ, pro qua cōclusum est, posse iustè furem pœna mortis puniri, & dolum seu fraudem, cum qua furtum committitur, de qua Ecclesiastici. 34. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit, fratres sunt. Et de vtroque tanquam de diuersis peccatis, Dominus videtur esse loquutus Marci 10. docens, quid ad vitam æternam esset agendum, di-

cens: Mandata nosti, ne fureris. Et post: Ne fraudem feceris, &c. Vnde constat mortale esse peccatum furari, ex quo furtum ingressum ad vitam æternam impedit.

Deinde idem patet ex Aristotele tertio Ethicorum. vbi tradit, esse aliqua, quæ statim nominata, inuolutam habent malitiam, & exemplificat de furto.

5. Idem etiam patet ex testimonio Zachariæ 5. dicens; Hæc maledictio data est super omnem faciem terræ, quòd scilicet omnis fur iudicabitur, hoc est, condemnabitur. Et ita certa est pars affirmatiua quæstionis.

Obiect. 1. Posset tamen quosdam ad oppositum mouere. Primò, quia Hebræi de AEgypto egredientes, AEgyptios fraudulenter exspoliauerunt, idque ex Domini præcepto, vt habetur Exod. 12. Fecerunt, inquit, filij Israel, sicut præceperat Dominus Moysi, & exspoliauerunt AEgyptios. Deus autem nemini vnquam præcepit quod peccatum esset, vt dicitur Ecclesiastici 15. Nemini mandauit impiè agere.

2. Secundò esto peccatum sit furari, non tamen videtur, quòd sit mortale, prout dicitur Prouerb. 6. Non grandis est culpa, cùm quis furatus fuerit, mortale autem peccatum, grande peccatum est.

3. Tertiò, ex pœna idem apparet, quia Deus, qui iustus iudex est, pro furto, saltem simplici, non nisi pœnam temporalem infligi statuit, puta, vt solueret fur duplum, quadruplum, aut quintuplum &c. vt supra dictum est, vnde argumentum sumitur, furtum non esse morte dignum.

4. Quartò idem apparet ratione, quia mortale peccatum non est, quòd cum charitate Dei, & proximi stat: sed hæc simul stant, vt ego velim proximo meo salutem æternam, & quòd cum Deo amicitiam habeat, & charitatem, & quòd velim substantiam suam diminuere. Et non solùm hæc simul stant, sed alterum ex altero procedere potest. Si enim videam nocere proximo rerum abundantiam, quàm possidet, quia inde occasionem sumit, vt perditè viuat, ego simul salutem eius optans, possum ex hac ad eum habita charitate, bona sua eidem tollere. Quòd perinde esset, ac si furioso gladius tolleretur.

Resp. ad 1. Filij Israel absque pecc. spoliauerunt Aegyptios. Ad primùm dicendum, argumentum præsupponere falsum, scilicet, quòd filij Israel commiserunt furtum, quando Aegyptios exspoliauerunt. Nam quamuis, ex parte sua, ob cupiditatem seu dolum, peccare potuerunt, ipsa tamen rei acceptio, nec furtum fuit, nec peccatum, cùm ad id agendum, Dei authoritatem habuerint. Quòd si iuris, aut iudicis authoritas sufficit, a furto excusare, si quis rem alterius eo inuito, accipiat, à fortiori Dei authoritas ad hoc ipsum sufficiet. Adde, quòd illa bona AEgyptiorum, & multò plura erant Hebræis ob obsequia, quę AEgyptijs impenderant, debita. Nec passus est Dominus, vt populus suus, qui tam onerosè AEgyptijs seruierat, mercede debita prorsus careret.

Ad 2. Ad secundum, quamuis dici posset ideò dictum esse, furtum non esse grande peccatum, eò quod, vt plurimum, eius culpa per inopiam furtis alleuiatur, attamen ad mentem textus dicitur, non esse grande peccatum, si ad alia peccata conferatur, puta, ad adulterium: nam statim subiungit. Fur soluet centuplum, adulter autem perdet animam suam.

Ad 3. Ratio quare peccata grauiora aliquando leuius leuiora autem grauius puniantur. Ad tertiùm dicendum, quòd argumentum ex pœna per iudices instituta, non valet ad cognoscendum peccati grauitatem, cùm videamus nonnulla peccata in rep. tolerari, quæ leuiora sunt respectiuè, vt sunt meretricium, vsura citra centesimam, defraudatio citra dimidium. Similiter & alia, quæ grauiora sunt apud Deum, vt superbia & inuidia, aliaque quam plura. Videmus similiter interdum, quæ grauiora sunt leuius, quæ autem leuiora, grauius puniri: non solum per iudicium humanum, sed etiam per diuinum, idque in hoc seculo.

Cuius ratio aperta est, quia iudices, cùm peccata puniunt, non tam grauitatem peccati in se attendunt, quàm eius qualitatem, puta, si tale sit, quòd soleat in reip. perniciem cedere & contra pacificum hominem conuictum. Deus etiam iustam peccatorum punitionem pro alio sæculo seruat, vbi vnusquisque reportabit secundum ea, quæ in proprio corpore gessit. Et quamuis in hoc sæculo sæpe de peccatis vindictam sumat, non tamen ad condignum, sed vt suæ maiestati videtur ad hominum salutem expedire. Vnde & sæpe Psalmista admiratur, homines pessimos in hoc sæculo prosperitate sublimari, econtrà iustos, & Sanctos aduersitate deprimi, multamque inopiam, atque dedecus vt plurimum pati, &c.

Ad quartum dicendum, quòd charitas consistit in dilectione Dei, & proximi, dilectio autem Dei non qualiscunq; sufficit, sed debet esse verbo, & opere, & veritate, vt dicit Ioannes in Canonica, iuxta dictum Christi dicentis; Qui diligit me, sermones meos seruat. Et hæc est dilectio, quæ dici solet obedientialis. Constat iam, quòd furtum non stat, cum huiusmodi Dei dilectione, cùm constet esse contra mandatum Dei. Similiter dilectio proximi charitatiua dicitur, non ea solum, qua proximo bonum animæ volumus, hoc est, gratiam & gloriam, sed qua etiam nullum illi malum volumus inferre, nec in persona sua, aut sibi coniuncta, nec in fama, nec in bonis fortunæ, cùm dicitur: Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies &c. per quæ Dominus nobis significauit, in quo charitas ad proximum habenda consistat, nempe in hoc, quòd Propheta vno verbo nobis exponit, dicens: Declina à malo, & fac bonum, inquire pacem &c. Argumentum autem probat furtum se compati cum voluntate hac qua proximo bonum aliquod volumus, puta, animæ aut corporis, quæ inchoata & imperfecta dilectio proximi est, non autem probat se compati cum vera dilectione eiusdem, quæ in his, quæ dicta sunt, consistit. Vnde repugnat, quòd ex vera proximi dilectione furtum possit procedere. Sed nec furtum propriè dicitur, si ad hunc finem bona fratris auferimus, vt ipsi arma iniquitatis tollamus, cùm de ratione furti sit, rem alienam frauduleuter sibi vsurpare. *Ad 4.* *Furtum est contra dilectionē, Dei, & proximi.*

Quæ res fortassis vltrà, an supposito quòd furtum mortale peccatum sit, an omne furtum, etiam modicum, sit mortale? Et pro affirmatiua parte videtur ratio: Quia generaliter in Decalogo omne furtum prohiberi videtur, omne autem illic prohibitum, est æternæ vitæ impeditiuum, iuxta dictum Christi: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Dubium 4. An omne furtum sit pec. mor. Rationes pro parte affirmat. 1.*

Secundò, quia quantitas rei furtiuæ licet culpam augeat, speciem tamen peccati non variat. Quemadmodum in cæteris rebus videmus, per quantitatis varietatem, rerum speciem minimè variari. Ac proinde licet paruitas furti, culpam eius minuat, speciem tamen non inde mutat. Et ita si furtum magnum est mortale, pariter erit, & paruum &c. *2.*

Oppositum tamen videtur probabile, s. quòd tam paruum sit furtum, vt mortale non sit. Tum, quia potest esse adeo paruum, & nullum peccatum sit, vt si dominus rei nil prorsus curaret, se re illa priuari, cùm in nullo per hoc reputet se damnificari, esto etiam aliquale damnum id esset, attamen quia pro nihilo illud reputat. *Resol. negat. Prob. 1.*

Tum etiam facit, vt quidam probant, cap. Et si quæstiones de simonia. Vbi in sententia dicitur, quòd munus acceptum ab Episcopo ordinante, aut beneficium conferente, potest esse tam paruum, vt non ob id simoniam committat. Quamuis textus hic non apertè intentum probare videatur, cùm textus intentum sit, quòd quando munus est adeò paruū, de quo verisimiliter præsumitur, quòd non inde moueatur Episcopus ad ordinis, seu beneficij collationē, quòd tunc, per talis muneris acceptionem, simoniam non cōmittit. Et ita in re parum refert, magnū aut paruū esse *2.*

 huius-

huiusmodi munus, quamuis, quantum ad præsumptionem referat.

3. Denique idem ex sententia Doctorum videtur, qui dicunt, quòd contingit venialiter, etiam de libertate cōtra omnia Decalogi precepta peccare. Quod inde rursus apparet: nam in Decalogo prohibetur omnis iniuria proximi, & tamen non omnis talis peccatum mortale est, vt si quis dicat fratri racha, aut fatue. Nec etiam omnis irreuerentia filij contra patrem, mortalis est sicut nec omnis inobedientia contra prælatum.

Resp. ad rationes contrarias. *Ad 1.* Secundum hoc, potest ad rationes priores dici, quòd etsi omne furtum in Decalogo prohibeatur, non inde omne tale est mortale peccatum, nisi notabile sit.

Ad 2. Ad secundum dicendum, quòd licet quantitas furti naturam, & speciem non mutet, quantum ad hoc, quòd est, esse furtum, attamen, quantum ad quantitatem culpæ attinet, variat. Et quamuis vnum in re non excedat in infinitū reliquum, excedit tamen in ratione malitiæ, secundum Dei imputationem, qui vnum ad pœnam æternā, alterum ad temporalem tantùm dignatur imputare. Sicut tanta, aut tanta deliberatio in homicidio perpetrando speciem peccati non variat, stat tamen, tam paruam esse deliberationē, vt quod alioqui foret mortale, sit veniale. Ad hunc modum de cæteris.

De rebus furtiuis integrè restituendis.

QVAESTIO V.

Explicatur sensus quæstionis. IAm ad nostrum propositum redeuntes, inquiramus, an sit necessarium omnia aliena per furtum ablata, aut etiam alioqui debita integrè restituere, & an liceat ea paulatim, & per partes creditori soluere: Et quæritur id, propter casum communiter euenientem, qualis his diebus dicitur euenisse. Nobilis quidam, nulla bona propria habens, modis iniquis multa bona aliena vsurpauit, quibus se, & familiam, atque statum sustentabat. Ad confessionem veniens, cogebatur per confessarium vt omnia restitueret. Tandem precibus à Sacerdote obtinuit, vt paulatim restitueret, quem videns Sacerdos paratum non aliter restituere, absoluit, &c. Quæsitum est, an talis teneatur sine mora omnia integrè restituere, præ supposito, quòd si integram restitutionem faciat ipse, & familia sua fortè mendicare cogetur, aut ad extremam peruenient egestatem. Secundò, an casu, quo restitutionem debitam faciat, possit & debeat deduci ne egeat. Tertiò, an confessor in casu conuenienter & rectè illum absoluit.

Dubium 1. An omnia furto ablata, integrè, sine mora sint restituen. Sent. 1. Ad primum, an scilicet teneatur omnia sine mora integrè restituere, respondēt multi Doctores distinguendo: Si enim dominus, cui restitutio facienda est, est in necessitate, eò quòd rebus suis aut sibi debitis, ad naturæ, seu status sustentationem, indiget, iniustè res suæ ab illo nobili detinentur, ac proinde necesse est ea illi restituere, Si vero in tali necessitate non sit, sed potius si competenter diues, ita vt rebus suis, à nobili præfato possessis, non indigeat, non tenetur præfatus nobilis omnia, quæ debet, integrè, & simul restituere, satis est, si paulatim restituat, modò superflua naturæ & status ipsius occupantis illico reddat, nec ad aliud est in conscientia compellendus, vt ait Florentinus, & alij.

Sent. 2. Solutoria pro parte affirm. Prob. 1. Oppositum tamen videtur tenendum scilicet, quod non obstante egestate, in qua nobilis, facta integra restitutione, permaneret, teneatur omnia, quæ debet suo domino reddere. Probatur, quia sicut fuit illarum rerum iniustus occupator, ita est earundem iniustus detentor, eò quòd res alienas apud se retinet, creditore non consentiente actu elicito, nec debito. De elicito suppono. De debito autem probo. Primò, quia dominus illarum rerum iuste potest velle, res suas aut sibi debitas, eidem reddi: igitur

igitur non debet consentire, vt alter debitor eas retineat. Antecedens inde apparet, quia iustè potest sibi, & familiæ, suæ egestatem timere, & alia mala, quæ solent ex egestate prouenire: fortuna enim varia est, & quos hodie exaltat cras deprimit, & humiliat. Patet etiam ex dicto Salomonis, qui cum filius Regis esset & diues, egestatem sibi euenire posse cognoscens, à domino petiit, quæ illi ad victum necessaria forent. Et causam petitionis assignans, ait, ne egestate compulsus, furer, & periurem nomen Domini. Igitur etiam in casu præsenti creditor etsi ad præsens diues sit, potest idem quod Salomon sibi ipsi timere. Neque enim satis iusta videretur præfata Salomonis petitio, nisi diues posset iustè egestatem timere, Ac proinde, in casu proposito, iustè potest creditor velle res suas sibi restitui, & ita non consentit actu debito, vt res suæ, ab alio occupatæ, detineantur, & consumantur. Prou 31

Secundò, esto in casu creditor egestatem ex non restitutione non timeret sibi euenturam, potest tamen iustè res suas velle habere, & eis liberè frui, vt possit suis domesticis, propinquis, & consanguineis, si fortè indigent, prouidere, ad quod cum charitas magis obligat, quàm ad res suas extraneo relinquendas, qualis est ille nobilis in casu. Assumptum patet ex eo, quod ait Paulus ad Timoth: Qui suorum curam non habet, & maximè demosticorum, crudelis est, & infideli deterior. Non igitur debet in casu in rerum suarum alienationem, contra charitatem ad suos habendam, consentire. Ad 2. Tim. 5.

Præterea, esto quod creditor ille diues sit, & consanguineos indigentes non habeat, sunt adhuc multi alij pauperes, quamuis extranei, & viduæ virgines innuptæ, quibus, ex charitate, potest ille creditor de suis rebus prouidere, cùm magis ad id, ex ordine charitatis, teneatur, quam ad res suas dicto nobili relinquendas: nam inter extraneos præferendi sunt meliores, & boni malis, iuxta illud Ecclesiastici: Da bono, & non receperis peccatorem; benefac humili, & non dederis impio, qualis, in casu, nobilis præfatus esse videtur. 3. Eccl. 12.

Demus præterea, non esse alios pauperes meliores illo nobili, cui alios in eisdem subueniendo debeat præferre; non tamen ille creditor ita tenetur illi nobili, alioqui pauperi, prouidere, quod ex toto eum ab egestate præsenti, & futura liberet, familiamque & statum eius sustentet: hoc enim onus non illi creditori solùm, sed etiam cæteris diuitibus incumbit. Ac proinde, esto quòd creditor ille debeat consentire in hoc, quòd nobilis præfatus de suis bonis retineat, erit hoc ad summum verum, in ea & tanta quantitate, quantam in eleemosynam illi erogare tenebatur, non tamen ea omnia, quæ nobilis ille perperam vsurpat, tenet, debet creditor ille relinquire. Et ita dempta parte, quam teneretur ei in eleemosynam dare, omnium aliorum bonorum erit iniustus detentor, ex quo in omnium aliorum detentione creditor, nec actu consentiat, nec consentire debeat, & ita reliqua omnia tenebitur nobilis ille sine dilatione reddere. 4.

Pro hac sententia facit cap. Si quis. de furtis. vbi. qui ex necessitate famis furtim aliena accepit, ea iure Canonico, cogitur restituere, non obstante, quòd in eandem famis necessitatem reincidat. 5.

Facit etiam capi. Cùm tu. de vsuris vbi compellitur vsurarius omnia, quæ per vsuram acquisiuit, suis dominis integrè restituere, etiamsi nil habeat, præter ea, quæ per vsuras acquisiuit, non obstante, quòd in summa relinquatur egestate. 6.

Facit etiam, quod habetur de verborum significat. c. Exiit. lib. 6. vbi in sententia dicitur nemini licitum esse de alienis viuere, etiam nec in extrema necessitate, si liberali oblatione, humili mendicatione, vel manuum labore, possit vitæ necessaria acquirere. 7.

obiect. contra hanc 2. senten. Contra hanc sententiam obiiciunt, quidam, Primò illud c. Quoniam. 16. q. 1. vbi Hieron. ad Damasum scribens super decimis, quas laici, per aliquot annos detinuerant, ait, quod de consensu Episcopi poterant eas firmiter retinere. Igitur ita in præsenti poterat nobilis ille, saltem de Episcopi consensu, bona illa aliena retinere. Respond. Hoc nil obstat, quia textus non ait, quod laici, ob egestatem poterant decimas retinere, cum intentum quæstionis, quæ illic tangitur, longè diuersum sit à præsenti casu. Intenditur illuc quæri, an sit licitum laicis, siue diuites sint, siue pauperes, decimas accipere, & acceptas apud se retinere, & dicitur, quod non. Si tamen sic retenta, & monachis, & spiritualibus viris conferantur, si Episcopo consentiente id fiat tenebit factum. Adde, quod bona illa sic malè per laicos retenta, poterant indigentibus, authoritate Episcopi, erogari; nec erant alicui certo domino personaliter debita, vt est casus noster. Itaque non est simile.

1.

Solutio.

2. Secundò obijciunt cap. Sicut hi. 47. distinc. vbi significat Ambrosius, quod bona superflua diuitum, non ipsorum, sed pauperum sint, & per consequens si in casu creditor habet, vnde sui, & suorum naturam & statum valeat sustentare, reliqua quæ nobilis ille retinet, superflua essent ipsi creditori, & ita non iam creditoris sunt dicenda, sed potiùs ipsius nobilis possidentis, & rebus illis indigentis. Respondetur, quod Ambrosius illic intendit diuitum auaritiam reprehendere, qui ea, quæ illis supersunt, pauperibus communicare non volunt: Non tamen intendit dicere, quod superflua, quæ diuites habent, sint de dominio, & proprietate pauperum.

Solutio.

3. Tertiò obijciunt, quod legitur Exodi 22. Si pignus à proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei: ipsum enim solum est, quo operitur, eius indumentum carnis, nec habet aliud, in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Similiter Deuteronom. 24. Non accipias loco pignoris superiorem, aut inferiorem molam, quia animam suam apposuit tibi, &c. Cuius prohibitionis ratio videtur, quia illa sunt instrumenta vitæ illius necessaria. Et idem iudicium est de alijs vtensilibus necessarijs, scilicet quod creditor non potest ea loco debiti à debitoribus accipere, quando illis indigeant. Igitur pari forma in præsenti casu non poterit creditor iustè à debitoribus paupertate oppressis ea quæ illi debent, exigere, sed quandiu indiguerint, debet ipsis debitoribus ea relinquere.

Solutio. Respondetur, negando sequelam; nec est simile, quod pro simili adductum est: nam in casu illorum textuum illa pignora sunt ipsorum debitorum, sunt etiam illis ad vitam necessaria; ac proinde non sunt, ob debita, creditoribus rebus illis priuandi, si nil aliud illis relinquitur, vnde victum & vestitum habere possint. In casu autē præsenti omnia, quæ nobilis præfatus habet, aliena sunt, & per ipsum iniustè occupata & detenta. Inde patet, verum esse, quod communiter dicitur. Si debitor habet instrumenta artis, sine quibus sibi, & suis necessaria prouidere non potest; non tenetur in conscientia illa instrumenta vendere, aut ea creditoribus loco debitorum reddere. Secus si illis datis aliqua via honesta viuendi illi relinqueretur.

2. dub. an in prædicta rest. sit deducendū, ne deb. egeat idq; in foro cō scientiæ, Arg. pro affirmatiua. 1.

Est iam dubitatio, quæ secundo loco posita est, an in præfata restitutione integrè agenda sit deducendum, ne debitor egeat, aut ne mendicare cogatur, idque in foro conscientiæ. Et arguitur quod sic, quia secundū iura, si aliquis cessit bonis, deducitur inde, ne egeat. Ait enim. lex: Ei qui condemnatur in id, quod potest, deduci debet, ne egeat: l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Inhumanum etiam videtur, spoliatum fortunis suis, in solidum condemnari. vt habetur institu. de actionibus §. vltimo. Itē ff. de cessione bonorum. l. qui bonis. Dicitur, quod bona eius, qui cessit bonis, non sint secundariò vendenda: quia non debet defraudari alimentis. Cum igitur leges huiusmodi iustæ sint, erit homini licitum eisdem vti. Ac proinde tales debitores non tenen-

tenentur in solidum restituere, sed est inde deducendum, ne egeant.

Secundò idem apparet in casu proposito; quia Impetator, vt fertur, solet ad instantiam huiusmodi nobilium, qui nil, nisi quod restitutioni est obnoxium, habent, eisdem schedulam dare qua possint paulatim creditoribus satisfacere. Dicere autem, hoc fieri non posse, videtur difficile, maximè cum nobiles, & milites, secundùm iura, cogendi non sint, vt bonorum cessionem faciant, sed in restitutione creditoribus agenda deducitur ne egeant, vt habetur l. ff. de re iudic.

Tertiò facit lex 4. titulo 4. partitione quinta, in legibus Hispanorum, vbi de eo, qui alteri rerum suarum donationem, fecit, dicitur, quòd teneatur donatum tradere, modò donatori relinquatur, vnde competenter viuere possit. Ergo in proposito casu non ita integrè est restitutio facienda, quin debitori relinquatur aliquid, ne egeat.

Respondetur quòd istæ, & aliæ huiusmodi leges procedunt in foro exteriori, & debitoribus in hac parte suffragatur, ne s. per iudices compellantur in solidum simul restituere, quæ debent, sed retinere permittantur (si bonis credere velint) quæ illis necessaria fuerint, ne egeant, in conscientia tamē videtur, quod tales tuti nō sint huiusmodi legis beneficio vtentes, sed tenentur in solidum restituere, nisi causa aliqua eos ab integra restitutione excuset. Et quod ita sit, apparet: quia leges humanæ neminem in cōscientia, cōtra legem diuinam, & naturalem excusant. Diuina autē & naturalis lex est, vt, quidquid homo alteri debet, restituat. Tum ex eo quod præceptum est; Non furtum facies. In quo, vt diximus, non minus prohibetur rei alienæ detentio, quàm acceptio. Cùm ergo, pro sustendanda natura aut statu, non liceat aliena, inuito domino auferre, vbi aliter posset homo suæ indigentiæ prouidere sequitur, quòd nec ob eandem causam, poterit aliena retinere. *Resoluit Prædicta argumēta procedunt de foro exter. In foro conscientia pars neg. vera est. Probatur. 1.*

Tum etiam idem patet ex dict. Pauli, qui cùm præmiserit, vnicuique suum debitum esse reddendum, addit, dicens: Nemini, quidquam debeatis. In quo docemur, vnicuique debere in solidum reddi, quod illi noscitur esse debitum, nedum si ablatum fuerit. *Ad 2. Rom. 13.*

Tum etiam idem apparet Ezechiele, vbi Dominus, impio viam, qua viuere possit, demonstrans, ait; Si egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritque iudicium, ac iustitiam, pignus restituerit, rapinamque rediderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, vita viuet, alias saluari non poterit. Vnde glos. cap. cū tu. de vsuris ait quòd vsurarius debet in solidū vsuras restituere, nec debeat aliquid deduci, ne egeat, quod Panor. ait etiam in foro conscientiæ procedere. Et quanquā alij dicant, id in vtroq; foro de vsurario procedere, in odiū vsurarū, in cōscientia tam videtur non solum de vsurario, sed etiam de quocunque alio iniusto detentore esse tenendum, cùm in conscientia eadem sit vtrobique ratio; nempe vt vnusquisque, quod suum est, aut sibi debitum, habeat, prout iustitia exigit. *3. Ezech. 33.*

Dixi notanter, nisi causa aliqua eos excuset, vt si cum debitor aliena retinet, non potens simul creditoribus satisfacere, sperat autē se paulatim satisfacturum, si tempus ad id illi conferatur, tunc viderūr, ob huiusmodi spem posse debitorem restitutionem differre. Similiter si in dilatione restitutionis rem creditoris vtiliter agit, potest restitutionem differre. Similiter si nulla alia via licita debitori patet, qua possis naturæ subuenire, nisi aliena in toto, vel in parte retineat: Aut si debitor tam necessarius est reipub. quòd si omnia restituat respub. notabile damnum sustineat. Aut si ex tali restitutione infamia aliudue notabile damnum timeatur euenturum. Aut si quā alia iusta differendi causa concurrat, tunc licitum est, iuxta regulam suprà positam, restitutionem differre. Alias autem etsi possit legis beneficio *Limitatur dicta solutio.*

in foro

in foro iudiciali vti, non tamen erit in conscientia tutus, nisi illicò in solidum restituat. Dempta ea parte, quàm creditor debitori indigenti in eleemosynam dare deberet. Quæ quanta debeat esse, prudentum iudicio, attentis hinc inde qualitatibus, relinquatur.

3. Dubium.

An debitor nõ nisi per partes restituere volens, sit in confeßione absoluendus.

NVnc ad id, quòd tertio loco quærebatur, an scilicet, casu quo debitor nolit simul, seu integrè (cùm possit) debita creditori soluere, sed annuatim aut paulatim, aut confessor possit ei huiusmodi dilationem concedere, eumq́ue non aliter soluturum absoluere. Respondetur, vt dideo Summulistæ communiter tenent partem affirmatiuam in vtroque, s. quòd possit confessor præfatam dilationem concedere, & sic parato ad terminum soluere, Sacramentalem absolutionem impendere. Eorum ratio hæc est: nam alioqui hæc damna sequerentur, s. decederet pœnitens sine absolutione desperatus, & maneret semper in peccato, debita non soluendo, maneret etiam creditor semper læsus, nulla eidem facta debitorum restitutione. Econtrà verò data per sacerdotem dilatione, impensaq́ue absolutione, præfata incommoda vitantur, & vltra agitur vtiliter negotium creditoris.

Argum. pro parte affirmat.

Conclusio.

Verum his non obstantibus, videtur oppositum in casu tenendum. Et dicendum primò, quòd Sacerdos peccet in casu, illum absoluendo, & absolutio est nulla. Cuius ratio est clara, quia ex quo ille pœnitens animum debita integrè soluendi prout debet, non habet nisi paulatim, cùm illico & simul satisfacere possit; peccat, & ita indignus est, qui Sacramentaliter absoluatur, ob obicem malæ voluntatis, quem ponit. Nec excusatur confessor ob bonum, quòd ex data dilatione subsequitur, quia iuxta Paulum: Non sunt facienda mala, vt eueniant bona. Dare autem Sacramentum ei, qui obicem malæ voluntatis ponit, perinde est, ac si daret sanctum canibus, contra dictum Christi: Nolite sanctum dare canibus, nec mittatis margaritas ante porcos.

Rom. 3.

Matth. 7.

Concl. 2.

Secundò videtur, quòd confessor in casu præfatam dilationem debitori concedens, non teneatur in aliquo creditori, eò quòd ex data huiusmodi dilatione, nullum sequatur creditori damnum, sed potiùs bonum, ex quo illo modo res suas recuperabit, quas fortè alioqui penitus amisisset.

Concl. 3.

Tertiò videtur, quòd talis dilatio per confessorem data, non liberet debitorem à restitutione integrè, & statim facienda, cùm possit, quia talis dilatio nec datur à creditore, nec datur omninò voluntariè, sed ob causam maioris damni creditoris vitandi. Et ita patet ad ea, quæ in Quæstione proposita sunt.

Quid tenendũ de hac resolutione.

In qua videbor quibusdam inhumanè respondisse, compellendo nobilem præfatum ad integrè restituendum, nec permittendo inde deduci ne egeat, sed tantùm id esse deducendum, quòd creditor alioqui in eleemosynam illi tradere debuisset. Fateor duram esse sententiam, sed loquendo secundum rigorem conscientiæ, non video aliter ad quæstionem respondendum esse. Nec tutum esse arbitror hominem aliena retinere, & consumere, vt mendicitatem, & egestatem euadat, quando per mendicimonium viuere possit, quod non modò turpe non est, sed si patienter sustineatur, apud Deum magni meriti est.

De rebus furtiuis in potestate furis deterioratis, siue destructis.

In quorũ valore teneatur fur rem furtiuã restituere. Sent. 1.

QVAESTIO VII.

QVia contingit rem furtiuam, post perpetratum furtum, in valore ascendere, similiter & descendere, seu deteriorari, & etiam rem in eodem valore permanere, est quæstio, secundum quem valorem teneatur fur rem furtiuam restituere:

tuere: Et video passim Doctores dicere, quòd teneatur rem furtiuam, aut eius æstimationem, secundum meliorem statum, seu maiorem valorem, quem habuit à tẽpore furti perpetrati, restituere. Excepto, nisi moram purgauerit, hoc est, nisi rem furtiuam, aut alioqui debitam suo domino prius obtulerit, per quem stetit, & non per furem, quo minus rem suam habeat. Ita ex tunc non manebit obligatus fur, nisi talem reddere rem, qualem habuerit, etiamsi postmodum deterioretur.

Quicquid sit de hac secunda patre, in prima videtur aliqua difficultas. Quia fortè in potestate domini, cui restitutio facienda est, res ad tantum valorem non peruenisset, ad quantum in potestate furis peruenit. Deinde si in potestate fur s res deteriorata est, fortè fuisset in potestate domini æquè, aut plus deteriorata, imo fortè in potestate domini perijsset. Dicere igitur indistinctè furem rem furtiuam, secundum maiorem valorem, quem res à tempore perpetrati furti habuit, teneri domino restituere, est dicere, teneri furem rem cùm lucro restituere: quòd in foro conscientiæ non videtur verum, si tale lucrum dominus non fuisset habiturus. Quòd inde apparet, quia restitutio in conscientia venit agenda, secundùm iustitiam commutatiuam, quæ æqualitatem requirit: hæc autem æqualitas in hoc consistit, quòd ita fiat restitutio, vt dominus, seu creditor in tantum sit reintegratus, quantum esset habiturus, si furtum perpetratum non fuisset. Non obstante, quòd iura humana in odium delicti furem condemnent, vt rem, secundum maiorem valorem, quem habuit à perpetrato furto, restituat. *Oppugn. hæc sententia.*

Ac proinde dimisso rigore iuris contra furem aut morosum debitorem instituti, esset secunda responsio iuxta naturalem æquitatem, talis: quòd si res furtiua erat vsu consumptibilis, & de his, quæ functionem admittunt, siue post furtum perpetratum in valore creuerit, siue decreuerit ad sciendum, quantum sit creditori pro re illa reddendum dici potest, ad hoc esse habendum respectum, an scilicet dominus læsus erat rem illam citò vendituros, consumpturus, aut distracturus, aut erat in posterum, vt carius eam venderet, seruaturus. Si primum, est reddendum pro illa, quantum illa tempore furti valebat, ex quo dominus ex re illa non erat maiorem vtilitatem habiturus. Si autem erat rem illam ad tempus seruaturus, est reddendum, quantum erat verisimiliter valitura ad tempus illud seruata. Et ita secundum hoc parum refert, quòd ascenderit, aut descenderit res illa in valore, post quam fuit forto sublata. Huius ratio est, quia iniustitia furti sufficienter ad æqualitatem hoc modo reduci videtur, ex quo tantum redditur domino læso, quantum ipse alioqui erat habiturus. Pro quo etiam facit capitu. Nauiganti, de vsuris, vbi in sententia dicitur, quòd si mercator mercem, quàm ad terminum vendit, non erat seruaturus nõ potest pretium maius pro re illa accipere, quàm valet in promptu: secùs si erat rem seruaturus ad tempus, in quo verisimiliter præsumebatur plus valitura. *2. Sententia tri membris.* 1.

Si autem res furtiua non sit vsu consumptibilis, & in potestate furis est meliorata, tenetur fur eam talem reddere deductis tamen laboribus, & expensis si quas fecit in ipsius rei melioratione: quæ in omni casu sunt deducendæ, vt ait gloss. in cap. Ad nostram, de iureiurando. 2.

Si autem res furtiua in potestate furis deteriorata est, qualiter erat in potestate domini deterioranda, non tenetur fur huiusmodi defectum in restituendo supplere, sed satis facit, si domino soluat, quantum dominus, si rem suam habuisset, lucraturus erat. Et sic videtur res ad æqualitatem esse redacta quamuis humana iura ad plus ipsum furem obligabunt. Pro quo facit exemplum de illo, qui orte maris tempestate, alienas merces accipit, vt eas in mare proijciat, etiam inuito domino, qui non tenetur valorẽ earum soluere, nec in aliquo earum domino satisfacere, quia scilicet 3.

illæ merces erant alioqui perituræ. Aut si alienas merces in naui peiore, contra domini voluntatem, posuit, vbi perierunt, quando similiter periissent, si in meliori naui positæ fuissent, vt notatur ad l. Rhodiam de iact. l. 1. Secus si res sit deteriorata, aut destructa ob culpam ipsius furis: nam tunc aliter venit domino satisfactio facienda.

Obiectiones contra hanc sententia.

Hanc secundam responsionem nonnulli docti, cùm super hac quæstione contenderent, approbarunt. Verum vt appareat quid veritatis habeat, opponitur contra eam. Primò quia non satis pertinens esse videtur, rem furto sublatam vsu consumptibilem esse, aut non, sicut etiam videtur impertinens, dominum rem illam venditurum fuisse, aut seruaturum. Si enim res extat, dominus eius ad eam, quãmdiu extat, ius habet, & dominium, ac proinde si in potestate furis sit meliorata, ipsa qualis est, venit suo domino restituenda, siue alioqui eam fuerat venditurus, siue non. Si autem consumpta est, aut in potestate furis destructa, tenetur fur eius æstimationem secundùm meliorem statum, quem res habuit restituere. Id probatur, quia ex quo fur fuit in mora, & noluit rem, quando ad maiorem valorem ascendit, suo domino, cùm posset restituere perinde est, ac si tunc rem illam, cùm magni valoris esset, de nouo auferret: & per consequens tenetur rem tanti valoris, aut eius æstimationem reddere, alias non reducitur res ad æqualitatem, quæ quidem æqualitas in hoc consistit, vt tantum restituendo fur reddat, quantum furando damnificauerat. Cùm autem non minus fur damnificauerit dominum rem suam detinendo, quàm de nouo eam occupando consequens est, quòd si res multum in valore, cùm in potestate furis esset, ascendit, multum dominus tunc damnificabatur, ac proinde restitutio debet correspondere illi maiori damno, quidquid sit de hoc: an s. dominus rem illam alioqui erat venditurus, vel non.

2. Secundò, spoliato reddenda est res qua fuit spoliatus, similiter & fructus rei, non tantum quos furem percepisse constiterit, sed quos possessor de re sua habere potuisset, vt habetur in c. Grauis, de restitutione spoliatorum, in rubro, & nigro, & in glos. Idem habet gloss. cap. Conquærente, ibidem, & cap. Cùm causam, de officio delegati. Et cap. Non liceat 12. quæst. 2. Igitur cum dominus, si rem suam habuisset eo tempore, quoad maiorem valorem ascendit eam pro magno pretio vendere potuisset, sequitur quòd fur teneatur rem tanti valoris restituere, quantum in meliori statu res ipsa habuisset, etiamsi de facto dominus rem illam venditurus non fuisset.

3. Tertiò facit ad idem cap. Quanto, de iureiurando. vbi cùm rex quidam monetam, quam pater suus cudi fecerat, posteà tamen diminutam ad tempus seruare non sine reipub. iactura iurasset, mandauit eidem Papa, vt monetam de nouo cuderet legitimam, quæ reduceretur ad statum meliorem quem habuit tempore patris sui, qui eam primò cudi fecerat. Igitur pari forma, res furto sublata, est restituenda, secundum meliorem statum, quem habuit à tempore furti perpetrati.

4. Quartò facit cap. Cùm canonicis. de censibus, & cap. Olim causam, eodem: vbi pensiones annuatim soluendæ in moneta, quæ à principio maioris valoris erat, cùm postmodum esset in valore diminuta, iubentur solui ad æstimationem antiquæ monetæ. Idem etiam decretum est de mensuris quæ ab initio maiores erant, quàm postea, quòd. s. soluerentur secundum antiquam mensuram.

5. Quintò si ita esset, quòd fur non teneretur restituere quòd furto abstulit, nisi secundum æstimationem, & valorem; quem habuit tempore furti perpetrati, si tunc dominus rem illam erat venditurus, sequitur, quòd si furatus est viginti fanecas, quando dominus erat eas venditurus, quæ pro tunc valebant decem ducatos, quæ postea in pretio, & valore ascenderunt vsque ad viginti ducatos, quòd fur non teneretur restituere, nisi decem ducatos, aut decem fanecas, quæ tempore restitutionis

valeat

valent decem ducatos, alijs decem ſibi reſeruatis. Sequela patet, quia illic ſeruatur æqualitas, cùm illa reſtitutione facta tantum habeat dominus ſpoliatus, quantum alioqui erat habiturus. Sed conſequens videtur abſurdum, quia non minus tenetur fur domino, quem ſpoliauit, reſtituere, quàm teneretur, ſi res, quas furatus eſt, mutuò accepiſſet: ſed ſi fanecas illas viginti mutuo accepiſſet: totidem teneretur eidem reſtituere, etiamſi in pretio, & valore aſcenderint. Ergo etiamſi eas furatus fuit, non ſatisfacit æſtimationem earum ſecundum quòd tempore furti valebant, reſtituendo: alioqui in hac ratione reſtituendi, melioris conditionis eſſet fur, quàm mutuatarius, quòd non videtur.

Sextò ſi præfata reſponſio eſſet in alio dicto vera, ſequeretur, quòd ſi quis equum furatus eſt, qui tempore furti valebat centum, & poſtea in poteſtate furis naturaliter eſt deterioratus, ita vt non valet niſi decem, quòd ſatisfaceret fur, ſi equum valentem decem ſuo domino reddat, ſuppoſito, quòd dominus equum non erat venditurus, nec ex eo aliquam vtilitatem habiturus: quia in caſu iam tantum habet dominus ſpoliatus, quantum alioqui habiturus erat. Conſequens videtur falſum, quia ſi fur centum ducatos fuiſſet furatus, totidem tenebitur reſtituere. Sed cùm equum valentem centum ducatos furatus eſt, perinde eſt ac ſi centum ducatos abſtuliſſet, cùm de æquiualentibus idem ſit iudicium. Ac proinde ſi equus illo modo eſt deterioratus, non ſatisfacit reddendo equum valentem decem; ſimiliter ſi equus in poteſtate furis ad valorem ducentorum ducatorum aſcendit, tunc tenebitur equum ſuo domino reddere, & ita ſi non reddit, perinde eſt, ac ſi tunc ducentos à domino equi auferret. Et per conſequens, ſiue poſtea equus deterioretur, & pereat ex culpa, ſiue ſine culpa ipſius furis, tenebitur ducentos ducatos ſpoliato reſtituere, & ita pro priori, & communi ſententia apparet, quòd res furtiua veniat reſtituenda ſecundùm maiorem valorem, quem habuit, quamdiu fur fuit in mora.

Hic caſus poſtremus per famulum cuiuſdam Comitis nobis propoſitus, difficultatem auxiſſe videtur. Petrus enim equum de domo domini furatus eſt, qui dominus, cùm morbo incurabili laboraret, nulla erat illi ſpes ſuo equo vtendi, nec erat illi animus equum vendere, ſed eum domi ſemper paratum habere volebat. Accidit, vt Petrus ob cauſam aliam diu in carcere detineretur, adeò vt nec equo, quem furto acceperat vti potuerit; tandem equus in domo Petri furis mortuus eſt. Quæſitum fuit, quid Petrus in conſcientia loco equi reſtituere teneretur? Confeſſor enim ad equi ſolutionem, ſecundum maiorem valorem, quem in poteſtate furis habebat, ipſum Petrum compellebat; his fortè rationibus motus, quas ſuprà fecimus, contra verò Petrus pro ſe allegabat, equum eodem modo in poteſtate ſui domini fuiſſe periturum, ſicut & apud ſe periJt. *Confirm. hæc obiectio aliquot exemplis.* 1.

Deinde ſi quis dolium vini alieni vſurpauit, & diu apud ſe retinuit, quòd tandem in acetum verſum eſt, ita vt nil quaſi valeret, cuius deteriorationis cauſam ſupponitur, vſurpatorem non fuiſſe, dominumque ipſum ante minimè vendere propoſuiſſe, cùm aliud tempus opportunius expectaret. Talis vſurpator dolium ſuo domino reddendo in conſcientia ſatisfacit, nec defectum vini deteriorati ſupplere tenetur, ex quo vinum non minus fuiſſet in poteſtate domini deterioratum. Nec in conſcientia neceſſarium eſt ſpoliatum facta reſtitutione commodum reportare, qualiter reportaret, ſi illi redderetur plus, quam ipſe alioqui eſſet habiturus. 2.

Deinde ſi quis vineam alterius per vim occupauit, quæ tunc cùm nouella eſſet, gradiuſculi pretij erat, tandem ſucceſſu temporis, cùm vires fructificandi per naturam amiſiſſet, parui valoris facta eſt. Præfatus occupator pœnitudine ductus, vineam ſuo domino reſtituit, ſimul & fructus inde perceptos: attamen vineæ deterioratione 3.

 ſupplere

ſupplere non eſt cogendus, eo quod non fuiſſet minus apud dominum deteriorata. Præterea, quidam cùm in bello eſſet, ſciens ſuperuenire hoſtes, res omnes vnius populi deuaſtaturos, præuenit ipſe, & multa bona vnius diuitis eiuſdem populi ſurripuit, ſi fortè aliqua eorum poſſet ſibi ipſi è manibus hoſtium liberare, quod nec ipſe, nec dominus proprius per humanam diligentiam efficere potuerunt, nam ipſummet illico hoſtes ſpoliauerunt. Talis non tenetur pro rebus ſic ablatis ſpoliato aliquid reſtituere, eo quod illicò illis fuit ſpoliatus, quemadmodum dominus earum erat alioqui ſpoliandus. Ad hunc modum poſſemus in fauorem Petri alia proponere exempla. Si igitur in his caſibus rerum alienarum occupator non tenetur ſpoliato rei interitum, aut etiam deteriorationem in reſtituendo ſupplere; quando res ſunt non minus in domini poteſtate interituræ, aut deteriorandæ: apparet, quod præfatus Petrus nõ eſt in conſcientia cogendus pro equi interitu, aut deterioratione quicquam in caſu reſtituere.

Notãdum pro ſolutione in prædictis & ſimilibus caſibus tria eſſe cõſider. quoad reſtit. faciendam.

1. Ad propoſitam quæſtionem iuxta ſecundam reſponſionem eam amplius explicando, dicendum, præmiſſo prius quodam certo fundamento, ſcilicet tria eſſe conſideranda in reſtitutione facienda in prædictis, & ſimilibus caſibus, ſcilicet rem quæ furto ſublata eſt; fructus, quos fur inde percepit, & intereſſe domini ſi quod paſſus eſt ex hoc, quod re ſua fuerit ſpoliatus. De fructibus à fure ex re furtiua perceptis, non dubitatur, quin teneatur eos domino rei reſtitue re. Cuius ratio eſt, quia cui conuenit dominium rei fructiferæ, cõuenit ſimiliter dominium fructuum ex reipſa euenientium. Et loquor de fructibus realibus ex re, quæ fructifera eſt, prouenientibus, non de induſtrialibus, quæ ex induſtria perſonali ſolent prouenire: nam hos non opus eſt

2. reſtituere, vt videbatur. De intereſſe etiã domini, ſi quod ex ſpoliatione paſſus eſt, non etiam eſt dubium, quin ſpoliator teneatur pro eo ſatisfacere, ſiue ſit intereſſe lucri ceſſantis, ſiue damni emergentis, vt infrà patebit, iuxta cap. fin. de iniur. Si culpa tua damnum datum eſt. & cap. Grauis. de reſtitutione ſpoliatorum.

3. De re autem ipſa ſublata, eſt quæſtio perplexa, ob multiplicem diſtinctionem, quæ ad quæſtionis elucidatonem opus eſt. Quia vel res extat meliorata, vel in eodem valore manet, quem habuit, quando fuit furto ſublata, vel extat deteriorata, vel periit, ſeu conſumpta eſt. Et rurſus ſi deteriorata eſt, aut perit, vel igitur fur fuit in culpa deteriorationis, & interitus, aut non; ſed ſimiliter fuiſſet in poteſtate domini deteriorata, aut interitura, ſicut in poteſtate furis. Tunc præueniendo iuris humani diſpoſitionem, ſtando, ſolũ intra limites fori interioris, dicendum videtur per propoſitiones.

Concl. 1. Prima propoſitio, ſi res eadem extat, ſiue meliorata, ſiue deteriorata, ſpoliatus habet idem dominum quod prius, & ius ad rem illam, ac proinde ſi eam exigat, tenetur eandem fur ſpoliato reddere, & ſi laboribus, & expenſis furis ſit meliorata, nec debent foro conſcientiæ deduci, prout ſuprà allegatum fuit cap. ad noſtram. de iureiurando. Et ratio eſt, quia nemo debet locupletari cum iactura alterius, qualiter locupletaretur ſpoliatus, ſi deberet eidem res meliorata reſtitui, non deductis laboribus, & expenſis meliorantis, quãquam in foro exteriori deduci non debent. Eſt enim differentia inter forum conſcientiæ, & exterius: quia ſolum conſcientiæ æqualitatem reſpicit, ita vt vnuſquiſque quod ſuum eſt, aut ſibi debitum habeat; & ideò ſicut iuſtum eſt, & æquum, vt ſpoliatus rem ſuam habeat, ita ſimiliter æquum eſt, vt ſpoliator laborem ſuum, & expenſas ſuas habent. Forum autem exterius non ſolum æqualitatem præfatam reſpicit, ſed ſæpe culpam delinquentis punit, qualis eſt fur, aut moroſus debitor, & in hoc etaim ſuam æqualitatem attendit, puta inter culpam, & pœnam, de qua forum conſcientiæ non ſe intromittit.

Secunda propositio. Si res eadem extat in bonitate, & valore immutata, eandem reddendo, satisfacit fur, & creditor cum tali satisfactione debet esse contentus, habito respectu ad fundamentum suprà positum. *Concl.2.*

Tertia propositio. Si autem res extat, & deteriorata est, aut in pretio diminuta, cuius deteriorationis, aut diminutionis fur causa non fuerit, & dominus læsus erat rem illam vsque tunc seruaturus, satisfacit fur rem illam deterioratam reddendo, habito semper respectu ad fundamentum suprà positum, de interesse domini, & fructibus perceptis. Huius propositionis ratio est clara, quia tunc iniustitia ex furto orta, ad æqualitatem reducitur, vt constat. *Concl.3.*

Quarta propositio. Si tamen res est deteriorata, aut in valore diminuta ex culpa ipsius furis, qualiter in potestate creditoris diminuta non fuisset, & creditor erat rem illam vsque tunc seruaturus, tenetur fur ad vnum de duobus vel rem illam reddere, & defectum valoris supplere, vel æstimationem rei soluere, secundum valorem, quem tunc res in potestate sui domini fuisset habitura, & electio erit apud creditorem iustè læsum. Huius ratio etiam est clara, quia quocunque modo ex his satisfactio fiat, inæqualitas ad æqualitatem reducitur, cum creditor illo modo nihil amittat de his, quæ alioqui erat habiturus. *Concl.4.*

Quinta propositio. Si creditor rem fuisset vendíturus, & sit iam in valore diminuta, siue ex culpa furis, siue sine culpa eiusdem, tenetur ad vnum de duobus, scilicet vel ad reddendum rem, supplendo defectum eius, & pro interesse satisfaciendo, vel soluendo æstimationem rei; secundum valorem maiorem, quem res habuisset, quando vendita à suo domino fuisset: & electio erit similiter in creditore læso. Patet eadem ratione, quia illo modo inæqualitas iterum ad æqualitatem reducitur. *Concl.5.*

Sexta propositio. Si autem res in potestate furis perijt, qualiter omnino in potestate domini peritura fuisset, satisfacit fur, si iuxta fundamentum positum fructus perceptos, & quos dominus percepisset, restituat, & pro interesse, si quòd dominus passus est satisfaciat. Huius ratio etiam est clara, quia hoc facto, nil minus creditor læsus habet, quàm alioqui habiturus fuisset. Sed si creditor rem suam vendíturus erat, & perijt res in potestate furis, siue ex culpa, siue sine culpa eius, tenetur reddere æstimationem rei, secundum valorem quem res habuisset, quando dominus eam vendidisset, quia per hoc iterum res ad æqualitatem reducitur. Et pro hac sexta propositione facit exemplum suprà positum de dolio vini in potestate furis deteriorato, & de vinea in potestate occupatoris deteriorata, aut destructa, qualiter destructa fuisset in potestate domini. *Concl.6.*

Per hæc potest consequenter ad rationes contra secundam responsionem suprà positas responderi. Ad primam quòd non tenetur rem furto sublatam restituere semper, secundùm maiorem valorem, quem à tempore perpetrati furti habuit, nisi prout suprà in propositionibus dictum est. Nec etiã necessarium est, restitutionem rei, quæ in potestate furis perijt, indistinctè facere, secundùm valorem, quem habuit tempore, quo furto sublata est. Ac proinde esto, quòd tempore, quo ad maiorẽ valorem ascendit res, non fuerit restituta, si dominus tunc eam vẽditurus non erat, non opus est eam secundum illum valorem restitui, sed secundum quod suprà dictum est, habito respectu ad fundamentum suprà positum. *Respondetur ad obiect. in oppositum allatas.* *Ad 1.*

Ad secundam dicendum, quòd ratio fundatur in falso, scilicet furem teneri spoliato de omni lucro, & prouentu, quem ex re potuisset habere, siue vendendo rem suam, siue ea ad sui commoditatem vtendo, & si ita esset, standum esset in prima responsione secũdùm communẽ opinionẽ data, nos autẽ non ad commoditatẽ, quàm dominus ex re sua potuisset percipere, attendimus, sed ad eam, quàm actu percepisset, si *Ad 2.*

set, si re sua priuatus non fuisset. Sed nec in c. Grauis. De restitutione spoliatorum, praecipitur, quod fructus, quos laesus percipere potuit, illi restituantur, sed quos verisimiliter percepisset, quicquid illic, & in alias cap. ibidem citatis, dicat glossa. Quemadmodum quando dicitur, quod debitor morosus tenetur ad interesse creditoris, non habetur respectus ad interesse possibile, sicut nec haberi debet, sed ad actuale, quod scilicet creditor ex dilatione solutionis passus est, siue loquamur de interesse damni emergentis, siue lucri cessantis. Secus si rem eo tempore venditurus erat, quo ad maiorem valorem ascendit. Pro qua responsione facit Thomas, qui in casu, quo quis suffodit semina in campo proiecta, ait quod non tenetur restituere quantum agri fructus valere potuerint, sed quantum ager sic seminatus valere consueuit, cùm multis de causis potuit agrorum fructus impediri. Idem dicitur de debitore moroso, qui non tenetur restituere creditori quantum lucrari potuisset, sed quantum verisimiliter fuisset lucratus, vt lucrari communiter consueuerat.

Ad tertiam sumptam ex cap. Quanto, &c. dicendum, quod nil ait contra responsionem datam, nam illic Papa respectum habuit ad iuramentum, quod sanam admittebat interpretationem. Similiter & damnum, quod ex diminuta moneta populus patiebatur, ideò ne frustrà iurasse videretur, simul & ne populus iacturam ex moneta pateretur, iussit Papa, vt iuramentum de seruanda moneta, quam pater cudi fecerat, seruaretur, sed monetam cudi faceret in eo valore integro, in quo pater primò eam cudi fecerat, hoc enim exigebat reuerentia iuramento debita, & identitas populi. In casu autem nostro, cùm non sit secundum cōscientiam ad aliud respectus habendus, nisi ad spoliati indemnitatem, quando ipse facta restitutione, vt suprà dictum est, seruatur indemnis, id est, quando id habet, quod alioqui erat habiturus, non opus est respectum habere ad meliorem statum, quem res post paratum furtum habuit, aut habere potuit.

Ad 4. Ad quartam sumptam ex capitulo, Cum Canonicis, & cap. Olim causam. De censibus, dicendum, illa nil contra datam responsionem facere, nam in pensionibus soluendis ad primam institutionem, simul & consuetudinem est attendendū, & tales, & taliter soluendae sunt, qualiter institutum est eas solui: maximè si institutio fuerit per consuetudinem confirmata, contra quam praescriptum non sit. Et quia in casibus illorum textuum pensiones certi valoris antiquitus soluebantur, iubet Papa, vt hi, qui pensiones diminutas soluere volebant, secundum antiquum valorem eas soluant. In 2. tamen Clementina, de decimis, iubetur, vt decimae soluantur secundum cursum; & mensuram pro tempore currente, quia taliter est institutum decimas solui. In casu autem propositae quaestionis, loquendo secundum forum conscientiae, ad aequalitatem seruandam est habendus respectus, quae seruatur etiam si res furto sublata non restituatur semper, secundum maiorem valorem, quem habuit post patratum furtum, maximè si tunc dominus non erat eam vendaturus.

Ad 5. Ad quintam dicendum, quod non satis est semper res restitui secundum valorem, quem habuerunt tempore commissi furti, quando dominus eas venditurus turus erat, sed si postea ad maiorem valorem ascenderint, & tunc fur noluit eas restituere, quas tamen tunc dominus, si sibi redderentur, vendidisset, restituendae sunt, secundum illum maiorem valorem, vt suprà dictum est. Secus si eas erat dominus seruaturus. Ad casum autem in hoc quinto argumento positum, dicendum, quod fur non potest lucrum ex fanecis proueniens sibi retinere, sed debet spoliato illud reddere, cum videatur ad dominum ipsarum fanecarum pertinere, sicut & ipsae fanecae. Nec obstat, quòd dominus laesus lucrū ex culpa furis per accidens reportat, quia dominus

nus fanecas illas erat pro decem ducatis venditurus, si illis spoliatus non fuisset, sed quia ex culpa furis spoliantis eas non vendidit, & successu temporis valuerunt viginti ducatos, quando dominus eas vendidisset, si restitutæ illi fuissent, ideò lucrum in casu per se ex re in valore aucta prouenit, per accidens tamen ex culpa furis, qui causa fuit, ne pro vili pretio fanecæ venderentur.

Ad sextam, in quo casu de equo furtim per Petrum sublato proponitur, dicendum consequenter, quod si ita est, vt proponitur, quod dominus equi nullam ex equo commoditatem erat habiturus, & Petrus similiter post captum equum, nullam ex eo commoditatem percepit, & equus deterioratus est sine culpa Petri, qualiter in potestate domini omnino deterioratus fuisset, aut interijsset, quòd Petrus nil tenebitur spoliato in conscientia. Quia non ratione vtilitatis perceptæ: cùm nullam percepe- rit. Non ratione commoditatis, quam dominus potuit habere, quia restitutio facienda est secundum commoditatem, non quæ percipi potuit, sed quæ percepta fuisset, vt dictum est. Non etiam facienda est restitutio secundum maiorem valorem, quem equus habuit, ex quo tunc non erat à domino vendendus. Non etiam tenetur Petrus deteriorationem, aut interitum equi supplere, cùm similiter omnino erat in potestate domini deteriorandus, aut interiturus, vt ponitur, igitur satisfacit in casu, si equum talem reddat, qualem habet. Quod apparentissime suadent exempla ibidem pro Petro adducta, maximè cùm in casu post mortuum equum nil minus spoliatus habet, quàm non spoliatus habuisset. Et quanquam illo tempore intermedio, à tempore furti commissi vsque ad mortem equi mansit dominus suo equo priuatus, talis tamen priuatio in casu nec damnum aliquod domino causaliter intulit, nec lucrum aliquod eidem cessare fecit, & procedunt hæc maximè, quando equus furto sublatus statim in potestate furis perijt, qualiter statim similiter in potestate domini perijsset, quia tunc equus tali periculo expositus parui, aut nullius esset valoris. *Ad. 6.*

Et quandò arguitur, si equus, quando furto sublatus est, valebat centum ducatos, perinde est, ac si centum ducatos furatus esset. Respondetur, quod quantum ad debitum restituendi, non est idem furari centum ducatos, & furari equum valentem centum ducatos, quia qui centum ducatis spoliatus est, habet actionem contra furem ad centum ducatos in genere, ideò nil refert ducati illi pereant in potestate furis, vel non, nam semper manet eorundem debitor, quia, vt Iuristæ dicunt, genus nunquam perijt, ideò fur semper tenebitur centum restituere. Si autem quis equo valente centum ducatos spoliatus est, habet actionem ad equum illum, qualiscunque sit, quamdiu equus extat. Quod si perit, & non ex culpa furis, ex quo non minus erat in potestate domini periturus, perit præfata actio, & correspondens obligatio, & manet actio ad fructus à fure perceptos, & ad eos, quos dominus ex equo percepisset, & ad valorem equi, si illum vendidisset. Sed si omnia hæc cessant, non videtur, ad quid habeat actionem. *Resp. ad quandam probat. eiusdem obiectiou. 6.*

His tamen non obstãtibus, si quis velit cum prima responsione tenere, scilicet, rem in potestate furis deterioratam, siue destructã, aut consumptam debere restitui secundum meliorem statum, quem à tempore commissi furti res ipsa habuit, non contradico. Pro qua sententia facit hæc ratio vltra iura, quæ ad id citari possunt. Quia fur ab eo tempore, quo rem furatus est, semper est in mora, nisi eam purget. Igitur tempore, quò res furtiua ad maiorem valorem tam intrinsecum, quam extrinsecum ascendit, tenebatur eam restituere, si extabat, vel eius æstimationem, si non extabat, & illa ab obligatione re secundũ illam ęstimationẽ soluendi, non est postmodum liberatus: quia nec per remissionẽ, nec solutionem, aut quasi, sed nec per moram continuatam, alioqui ex propria culpa, id est, ex mora continuata reportaret commodum. *Quoties defecti possit 1. sententia.* *Rões per ead sententiã 1.*

Similiter

Similiter restitutio rei debet fieri ad æstimationem, secundùm valorem rei conuenientem tempore quo solui debuit, non tempore, quo de facto soluere velit debitor. Cùm ergo fur debuerit rem furtiuam soluere tempore, quoad maiorem valorem ascendit, si ante non soluerat, sequitur intentum. Et ita non solum tenetur fur perceptam ex re furtiua commoditatem restituere, & fructus, quos rei dominus alioqui percepisset, sed etiam rem ipsam furtiuam talem, qualis fuit, cùm in meliori statu esset, vel eius pro tunc æstimationem. Idque de rigore iuris, & de rigore conscientiæ. Secùs de æquitate.

Coroll. 1. quatenus non sit inconueniens aliquem spol. restitutione ditiorem quã si spoliatus non fuisset.

Et secundum hoc non inconuenit aliquem spoliatum, facta restitutione, manere ditiorem, quàm si spoliatus non fuisset. Patet, si spoliatus de re furtiua parum, aut nil commoditatis percepisset, quia s. parum de hoc curasset spoliator, aut multum vtilitatis percepit. Patet etiam idem casu, quo spoliatus rem suam erat vẽditurus tempore, quo minoris erat valoris, quàm tamen non vendidit, quia illa fuit spoliatus, & superueniente tempore, quo longè plus valet, restituatur, vti debet, & tunc pro magno pretio vendit, vel eius æstimationem accipit. Patet etiam casu, quo bona cuiusdam erant per ignem, vel aquam, vel bellum, aut per aliam causa penitus destruenda. Et Petrus præueniens, multa eorum occupauit, ratione cuius ab illo periculo sunt seruata, & postea suo domino restituta. Et ita hoc idem in multis casibus accidit. Ac proinde non videtur regula certa, quòd quando dominus rem suam erat pro vili venditurus, & furetur eam quis, eamque detineat, quousque ad duplum in valore crescat, quòd satisfacit tunc fur, si reddat solum, quòd dominus ex præfata venditione erat habiturus.

Coroll. 2.

Sequitur amplius in casu suprà posito, quo Petrus equum rapuerat, vnde nec fructum percepit, nec dominus erat percepturus, quòd si equus perijt, aut in sua potestate deterioratus est, tenebitur equum talem reddere, qualis equus furto sublatus in meliori eius statu fuit; vel æstimationem eius secundùm illum statum; esto quòd alioqui erat equus similiter in potestate domini deteriorandus, eo quòd quando equus ad maiorem valorem ascendit, tenebatur fur eum suo domino restituere, nec à restitutione equi secundum illum valorem, videtur per moram excusari. Nec releuatur fur ob id, quòd dominus equi nullam erat ex equo vtilitatem accepturus; quodque per hoc, quòd equus furto sublatus est, nec damnum est illi domino illatum, nec lucrum impeditum: non, inquam, per hoc releuatur; quia hoc ipsum, quòd est dominum inuitum suo equo priuare, ita vt illo pro libito vti non posset, est sufficiens damnum domino illatum, quòd venit ad æqualitatem resarciendum; quòd nisi restituatur qualis dictus est, fieri posse non videtur. Duas proposui responsiones, liberum erit electori eam eligere, quàm iustiorem esse cognouerit. Hæc secunda planior, nec multis distinctionibus indiget, sed rigidior & iusta; altera verò suprà extensa humanior esse videtur.

Discrim. 1. & 3 sententiæ.

De currentibus cum fure in actu positiuè.

QVAESTIO VII.

Videamus nunc an præfata restituendi obligatio, soli furi qui alienum iniustè accepit, conueniat, an etiam alijs, qui furti, verbo, aut opere causa fuère: quos supra diximus his versibus contineri.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.
Currere cum fure faciunt, furtique reatum.

De qui-

De quibus suprà etiam exẽpla posuimus. Inter hos autem, qui cum fure dicuntur currere, est differentia. Nã quidã currunt positiuè, verbo scilicet, aut opere furi cooperantes; quales sunt, qui in sex primis dictionibus cõtinentur: Alij verò cũ fure currũt negatiuè: quales sunt, qui per tres vltimas dictiones præfati versus significantur. *Differentia currentium cum fure.*

Et iterum ex his, qui positiuè cum fure currunt, quidam sunt, qui cum eo participant in actu furandi, quidam qui in re furtiua, quidam verò, qui in actu simul, & in re. De quibus omnibus quæri solet, an teneantur, sicut ipse fur, ad restitutionem, & an teneantur in solidum, & vno eorum satisfaciente, an reliqui eidem teneantur, & si læsus alteri eorum debitum remittit, an cæteri, eo ipso sunt à debito liberi. De quibus omnibus est breuiter inquirendum. *Currẽtes cum fure positiuè triplici sunt differentia.*

Et primò de participantibus in actu positiuè, an teneantur. Et est communis Doctorum sententia, quod sic, quando talis participatio est causa, sine qua non ipsius furti; alioqui si est impertinens ad furti commissionem, non inde nascitur in concurrente obligatio restituendi, Vtrumque apparet. Primum ex cap. fin. de iniur. & damno dato. Vbi dicitur: Si culpa tua damnum datum est, iure satisfacere oportet. Similiter ibidem: Qui causam damni dat, damnum dedisse videtur: Igitur qui causam verbo, aut opere dat, vt furtum committatur, tenebitur restituere, sicut & ipse fur. Et Exodi 22. Si egressus ignis inuenerit spicas, reddet damnum, qui ignem succenderit. Secundum etiam patet, quia qui nec manualiter, nec casualiter aliena accipit, seu detinet, non tenetur restituere, quod certum esse suppono. *An participãtes cum fure in actu positiuè teneantur ad restit.* *Sentẽtia 1. bimemb.*

Sed contra occurrit ratio, quia impertinenter esse videtur, quod præfata participatio sit causa, sine qua non, cùm stet aliquem furi realiter cooperari ipsum opere iuuando, & tunc non teneri: & contrà stat, aliquem non fuisse causam, & tamen teneri. Assumptum patet, si fur paratus est multa pretiosa alicuius furari; ego autem adhortatione meã, seu precibus meis, ipsum moueo, vt illa dimittat; & aliam rem capiat, quæ minoris est valoris, quod vt faciat, illi opem præbeo, & illum iuuo, rem illam secum in domo furis portando. In hoc casu verbo, & opere cooperor ad furtum illud, & tamen non teneor. Nam ego in casu non solùm non damnifico spoliatum, sed potius rem eius vtiliter ago, cùm alioqui rebus alijs pluribus, & pretiosioribus fuisset spoliatus. *Oppugn. dicta sententia 1. quoad 1. mẽb.*

Præterea, si ego consilium alicui do vt rem suam pro tanto pretio vendat, credens hoc ipsi venditori conuenire, & ita ad consilium meum rem illam vendit, in quo tandem realiter manet defraudatus: ego non teneor illi defraudato, ex quo consilium, quod dedi, fraudulentum non fuit, non nascitur obligatio, de qua in libro 6. Et tamen in casu verbo casualiter cooperor ad præfatam defraudationem.

Præterea idem patet casu, quo quis sit determinatus vestem alterius rapere, ego autem in eius comitatu pergo animo impediendi eum, ne vestem alterius rapiat; alter verò, qui per se præfato raptori, si solus iret, sufficeret resistere, videns tamen me raptorem comitari, relicta veste fugit, timens ne à nobis euntibus occidatur, iam in casu ego meo comitatu sum causa, vt ille alter maneat veste spoliatus, qualiter si ègo non irem, non maneret, & tamen non sum obligatus ad vestis restitutionem, ex quo ego in culpa non fui, sed potius ibam, vt ipsum spoliatum à damno defenderem. Similis casus poni solet de bellatoribus, qui spolia aduersariorum fugentium accipiunt, qui tamen non fugerent, nisi quia viderunt multos alios cum bellatoribus ire, cum tamen illi alij non animo bellandi, sed potius bellum impediendi ibant. Tales fuerunt causa positiua præfatæ spoliationis, & tamen non tenentur restituere. Ex quibus, & alijs similibus apparet, non esse ad restituendum obligatum omnem, qui verbo, aut opere positiuè cum fure concurrit. 3.

L Quod

Quòd autem teneatur quis etiamsi verbo, aut opere perpetrati furti, seu illati damni causa, sine qua non fuerit, apparet in casu, quo post damnum illatum, aut furtum commissum dominus furis, aut superior eo ratum habet quod factum esse cognouerit: nam secundùm iura ratihabitio retro trahitur, & mandato cooperatur, & tamen talis ratihabitio non est causa delicti perpetrati, vt constat.

Oppugn. 4. ea sententia quo ad 2. membrũ

5. Deinde idem patet casu, quo in capitulo tractatur aliquid in damnum alterius, & omnes qui sunt in cap. vnanimiter sua præstant suffragia, vt id, de quo tractant, executioni mandetur (quod tamen, vt suppono, cedat in damnum tertij) vnusquisque eorum tenetur, & tamen hi, qui posteriori loco suffragia præstant, non sunt causa, sine qua non illius facti, ex quo ipsis oppositum defendentibus non minus res executioni mandaretur, cùm id fuerit à maiori parte capituli determinatum illud, de quo agitur esse complendum.

6. Tertiò idem apparet, si Petrus erat determinatus aliquid rapere, etiamsi meus assensus non accederet, & tamen ego illi assensum præbeo, seu consulo, exhortor, aut iubeo, vt ita faciat, vnde illi animum suum amplius firmat, & ob meum consilium, quod proposuerat, exequitur. Iam ego teneor restituere, ex quo fur ille ex meo assensu, seu consilio motus fuit ad furtum committendum, & tamen meum consilium, seu exhortatio, seu iussio non fuit causa, sine qua non, imò & me non consulente, nec exhortante, non minus ille furtum erat commissurus. Hoc idem apparet in casu, quo Ioãnes, & ego simul, vel successiuè iubemus, aut consulimus Petro, vt certum furtum committat, aut certum damnum alicui inferat, & Petrus ad vtriusque mandatum, seu consilium sufficienter se ad damnum illud inferendum determinasset. Iam ex quo vtriusque mandato fuit motus ad damnum illud inferendum; vterque, Ioannes, scilicet, & ego, ad satisfaciendum tenemur, cùm non sit maior de vno, quàm de altero ratio, & tamen ego meo mandato, aut consilio non fui causa, sine qua non, præfati damni, quia me non mandante, nec consulente ad solum mandatum Ioannis fuisset præfatum furtum admissum, vt in casu pono.

Res quæst. Respondetur; cùm certum sit realem, seu manualem rei alienæ acceptionem, similiter & causalem, obligationem satisfaciendi, aut restituendi inducere, consequens est, eum qui furi verbo, aut opere causaliter cooperatur, teneri ad restitutionem, etiamsi non sit causa, sine qua non, modò causa sit furti, seu illati damni. Id patet de his, qui re ipsa æqualiter cooperantur ad furtum committendum, vel aliud damnum inferendum, vnusquisque tenetur de damno, etiamsi vno eorum non concurrente, cæteri idem damnum intulissent.

Probatur.

Inde vnus fur non releuatur per hoc, quòd eo quiescente idem furtum fuisset per alium perpetratum. Nec vnus vsurarius à culpa, & restitutione releuatur per hoc quod eo non mutuante ad vsuram, eadem vsura per alium mercatorem fuisset commissa, Nec vnus homicida per hoc, quòd idem homicidium fuisset ab alio committendum & si duo simul ignem alterius domui apponunt, alter à satisfactione non releuatur per hoc, quod per ignem ab altero appositum non minus fuisset domus combusta. Et ita in similibus. Huius ratio est clara, quia esto huiusmodi damnificatores non sint causa sine qua non illati damni, sunt tamen causa, eò quòd per eorum actionem fit præfata damnificatio. Ita similiter dicendum est de his, qui causaliter damnificant, mandato, consilio, assensu, alioue modo, etiamsi causa, sine qua non, non sint.

Obiectio. Si obijcias, causa esse non possunt, nisi sint sine qua non iuxta, vulgatam causæ descriptionem, qua dicitur. Causa est, qua posita, ponitur effectus; & qua non posita, non poneretur effectus. Igitur si absque horum cooperatione non minus fuisset idem

furtum

furtum perpetratum, aut damnum illatum, quàm ipsis cooperantibus, non possunt verè dici causa huiusmodi damni. Respondetur, illam descriptionem non omni causæ competere, vt patet, si duo ignes simul eidem stuppæ applicentur, vterq; erit causa combustionis stuppæ, cùm tamen neuter sit causa sine qua non, quia quocunque eorum semoto ab altero fuisset combusta. Similiter in causis finalibus idem patet in eo, qui ad Ecclesiam vadit, tum vt diuina audiat, tum etiam vt distributiones lucretur; ita vt propter quemcunque ex his finibus iret, altero secluso. De quibus constat, quòd vterque est causa illius motus, & tamen quocunque eorum secluso, non minus motus ille poneretur. Itaque illa descriptio competit causæ præcisæ, non tamen vniuersaliter competit causæ sufficienti, cùm stet dare plures causas eiusdem effectus, quarum quælibet sine altera ad effectum illum sufficeret, licet non stet dare plures causas præcisas, vt de se satis constat. Habet etiam præfata descriptio alias limitationes, quas ex consulto prætereo. Erit igitur alia magis propria causæ descriptio, quam Arist. 2. Physic. tradit, dicens; Causa est, vnde est motus, vel à qua est motus. Et facit magis ad propositum præsens de his, scilicet qui verbo cooperantur, vt quis furtum committat, sed damnum aliud inferat. Si quis de se, vel de consilio, seu mandato alterius paratus erat furtum committere, & ante rem paratam accedit, seu superuenit cõsilium meum, seu mandatum, ex quo etiam ille mouetur ad exequendum quod decreuerat, non dubium, me causam esse talis executionis, licet non sim causa, sine qua non. Et ita in alijs exemplis suprà positis idem videre licet. *Solutio. Explicatur definitio causæ.* *Alia causæ descriptio magis propria.*

Ex his patet, quid ad argumenta suprà facta dicendum sit, quorum tria prima probare intendunt, non teneri ad restitutionem eum, qui causaliter cooperatur ad furtum, seu aliud damnum inferendum; etiamsi sit causa, sine qua non. Quod concedendum est, quando causa non est ex parte iniustè data, nec poterit læsus esse contra eum rationabiliter inuitus, vt in casu primi argumenti, in quo is, qui cooperatur ad furtum, etiam opere ipso furem iuuando, nec in culpa est, nec tenetur ad restitutionem: cùm tamen fur ipse culpæ, & restitutioni sit obnoxius. Ratio inter eos discriminis est aperta, quia fur iniustè rem alienam capit, eam sibi sine domini consensu volens vsurpare, cooperator verò non illo animo, sed animo maiora damna vitandi auxilium præstat: ideò læsus contra primum est rationabiliter inuitus, & non contra secundum. *Resp. ad arg. allata in oppugnat. 1 sententiæ. Ad 1.*

Ad secundum, in quo de consilio dato tangitur, dicendum breuiter. Vel consilium datum est in delicto, vel in contractu. Si in delicto, vel ergo is, cui consulitur, erat illud delictũ alioqui commissurus, vel non: & dicunt multi, quòd si aloqui erat illud delictum committere paratus, non teneatur is, qui consilium dedit. Verùm hæc responsio procedit secundùm eos qui tenent currentes cum fure non teneri de damno, nisi quando sunt causa sine qua non, illius damni, quod dictum est esse falsum; ideò aliter de consilio dato in delicto distinguatur, quia vel consilium est causa delicti, & tunc tenetur consulens, sicut & agens, secùs aliâs. Loquor in foro conscientiæ, nam in foro iudiciali ex solo consilio sine ope non tenetur, saltem secundùm leges, vt apertè habetur inst. de obl. quæ ex del. nasc. §. certè qui nullam opem, &c. Dicetur autem esse causa, quando ob consilium ipsum mouetur agens ad furandum, vel damnum aliud inferendum. Secus quando agens nil de consilio curat, sed ob aliam causam ad agendum mouetur. Sed hoc sciri non potest, nisi cognito animo ipsius agentis. Et interim cùm animus agentis ignoratur, ego non obligarem consulentem ad restituendum, sub pœna peccati mortalis, modò paratus sit restituere, quando sciuerit se causam furto dedisse. *Ad 2. Consil. datum in duplici differentia est. 1.*

Si autem consilium non datum est in delicto, videtur distinguendum. Sunt

2 Conf. non datum in delicto est idem duplicis generis. 1.

enim multiplices, qui consilium præstant. Quidam, quibus ex officio seu ratione eminentiæ, aut stipendij incumbit alijs consulere, quales sunt, Aduocati, Theologi, quibus fides solet, aut debet adhiberi, confessores, docti, medici, alijque huiusmodi, & tales in consulendo tenentur prius dare operam, quatenus rectè, & salubriter consulant, alioqui si damnum inde alicui subsequatur, illis imputabitur, siue ipsi se ad consulendum intromittant, siue exacti prius.

2. Alij sunt, qui consilia præstant, nō tales quales dixi, vt idiotæ, aut mulieres inexpertæ, & in his refert, quòd consiliū præbeant ante, vel postquā fuerit ab eis postulatum. nam si se ad consulendum ingerant, & consulendo noceant, illis venit damnū imputandum, qui ex imperitia nociuum præbuerunt consilium, & officium alienum vsurpauerunt. Nec in tali casu releuantur per bonam fidem, quæ vbi culpa, vel imperitia, vel negligentia imputabilis adest, non excusat damnificantem, iuxta cap. Si culpa tua, vel imperitia, vel negligentia damnum datum est, &c. de iniur. & dam. dat. Si autem huiusmodi personæ non se ad consulendum ingerant, antequam ab illis petatur consilium, tunc per bonam fidem potuerunt excusari, & damnum petentibus imputabitur, qui cùm haberent viros expertos, aut doctos, à quibus de veritate, quam quærunt, possint informari, imperitorum quærunt consilium. Secùs si fraudulenter, seu cum dolo datum sit.

Solutio illius 2. argumenti.

Itaque illi, quibus incumbit ex officio, vel ratione eminentiæ, seu experientiæ, aut ratione stipendij pro consulendo suscepti, & etiam illi, qui se ad consulendum ingerunt, si scienter, vel ignoranter, ignorātia crassa debita diligentia ad rectè consulendum non præmissa, prout qualitas negotij postulauerit, consilia nociua præstant, tenentur de damno. Non sic imperiti, & idiotæ ad aliorum instantiam consilia dantes: nam tales facilius per ignorantiam excusantur. Quę enim in alijs est vincibilis, in his solet inuincibilis esse.

Obiectio.

Sed obiter obijciet aliquis impertinens esse consilium cum dolo, aut sine dolo dari ad obligationem satisfaciendi: nam huiusmodi obligatio non ex dolo nascitur, sed ex casuali, aut reali damnificatione; modò autem non minus damnificat qui sine dolo consulit, quàm qui cum dolo. Deinde videtur impertinens, quòd consilium nociuum detur antè, vel postquàm petatur, cùm non minùs sit causaliter damnificatiuum datum post, quàm antè.

Respons.

Respondetur restituendi obligatio non ex nuda damnificatione nascitur, sed ex iniusta & culpabili, qualis est, quæ per consilium fraudulentum euenit: nam tunc læsus rationabiliter est contra consulentem inuitus: non sic quando cum boua fide datum est, maximè si prius sit postulatum.

Ad 2.

Ad tertium de his, qui damnificatores comitantur animo impediendi damnum, cùm tamen inde damnum euenire contingat. Respondetur, in casu illo communiter distingui solet, quia vel huiusmodi comitantes suū animū damnificato intimârunt, seu intimari fecerunt, & tunc non illis imputabitur damnū, sed læsis, qui timiditate fugerunt, quibus præfatus comitatus fugiendi causa non fuit, cùm esset illis intimatum, comitantes, non nisi eorum fauorem alios comitari. Vel isti lęsi animum comitantium præfatorum ignorârunt, atque tunc iustè poterunt præsumere, nō pro se, sed contra se aduersarios comitari, & tunc tenebuntur de damno: quia quamuis eorū animus esset, rem damnificatorum vtiliter agere non tamē id prudenter, & vtiliter egerunt tacentes. Quemadmodum si quis verbis æquiuocis alteri mandat, seu consulit, vt pecunias mutuet ei, quem scit idoneum esse ad eas reddendum, cum sciat illum fugitiuum esse, nō significans, quo animo id mandet, aut consulat, cum eius animus sit in oppositum, certum est mandantem teneri. Et ita hæc, & alia huiusmodi exempla nil infirmant, quod dictum est, si eum, qui causaliter inutilè alteru damnificat, teneri, si-

cut & ipse damnificator tenetur, secus si causaliter damnificat, sed non iniustè.

Ad quartum, in quo de rati habitione tangebatur, dicendum, quòd per solam ratihabitionem non contrahitur obligatio restituendi in foro conscientiæ, nisi ipsa ratihabitio causa sit alienum detinendi, aut pro damno illato non satisfaciendi. Ratio est clara, quia alias per solam ratihabitionem, nec realiter, nec causaliter dãnificatur proximus. Quia tamen is, qui prohibere debuerat, nomine suo delictum perpetraretur, ipsumque perpetratum punire, approbauit potius, & ratum habuit, dignus est qui puniatur, ac si eius mandato fuisset perpetratum delictum. *Ad 4.*

Ad quintum, de his, qui capitulo vltimo loco sua vota præstant, dicendum, quòd nõ obstante, quòd à maiori parte Capituli sit iam per vota decretũ, quid in casu sit agendum, & ex consequenti, qui vltimò sua vota conferunt, cũ antiquioribus conuenientes, non sint causa, sine qua non, damni inde euenturi; sunt tamen causa, sicut reliqui, ex quo de eorum voluntate, & suffragio, seu voto, eorumque nomine id quòd decretum est, executioni mandatur, ex quo ipsi cum reliquis facultatem ad rei executionẽ conferunt. Secùs si de votis huiusmodi, quæ postremò dantur; nil alij curent, qui prius vota sua dederãt: nec etiã decreti executor curet, nisi de priorũ votis: nam tunc posteriorum vota nullo modo essent causa damni pręfati, & ita videtur limitandum, quod in hoc ait Caiet. in Summula. Et est casus, qui frequẽter in communitatibus occurrit: vti similis inter consiliarios Regis aliquando dicitur accidisse, cùm incerta lite plures eorum ad eam determinandum congregati, sententiam, iniustam, vt postmodum apparuit, tulissent: & quidam qui similiter à consilijs erat, post sententiã latam superuenisset, & quam latam reperit, approbauit, cui cum reliquis subscripsit: de quorum omni consensu executioni tradita est. Quærebatur, an ille superueniens esset restitutioni obnoxius: in cuius fauorem dicebatur, quod ait Caietanus, scilicet, rem iam fuisse irreuocabiliter sententiatam, quam ipse mutare minimè valebat, quodq; non minus fuisset iniustitia illud agẽdo, etiamsi ipse non subscripsisset, &c Iudicio tamen meo, quamuis ille non fuerit causa sine qua non, præfatæ iniustitiæ, fuit tamen causa cum cæteris, vt executioni traderetur, quod sufficit secundùm dicta, vt sit cum cęteris obligatus. Pro quo facit Innoc. de his, quæ fiunt à maiori parte capituli quod existẽs, in casu nisi contradicat, si ibi aliqua malè agerentur, habetur pro consentiente, quoad peccatum, & pœnã à fortiori igitur, si actu votũ suum his, qui malè agunt, præstat. *Ad 5.* *2.*

Ad sextum, & postremum dicendum quod probat nostrum principale intentum, scilicet, non esse necessarium cooperantem, seu concausantem esse causam, sine qua non furti, vel damni illati, sed quod satis est, esse causam vti in casu est; ad hoc, quòd restitutioni sit obnoxius. *Ad 6.*

Est itaque resolutio, quòd qui cum fure currit ad iniustam rei alienæ acceptionem, est videndum, an per se operetur cum fure, manum s. applicando, an solo verbo, puta mandato, consilio, consensu, &c. & quocunque modò concurrat, est videndum, quo animo concurrat, an s. rem propriam, vel furis curet, an vt rem læsi vtiliter agat; & si rem læsi vtiliter agere intendit, & id prudenter, & vtiliter agit, non tenetur, siue sit causa, sine qua non; siue nuda causa ipsius furti. Si autem concurrit, vt rem propriam, vel furis agat, tenetur, sicut fur, siue sit causa, sine qua non, siue nuda causa. Si autem nullo modo est causa, nec nuda, nec sine qua non, quocunque animo concurrere intendat, non tenetur. *Retitur breuiter solutio huius quæstionis.*

Si quæras, quando dicetur esse causa nuda, seu simplex? Respondetur, quòd quando mandato, vel consilio, vel consensu, aliove modo mouet animum exequentis, mouet inquantum, vel nouam voluntatem furandi in eo causando, vel veterem firmando, seu augendo: ita vt ipse fur inde ad furandum moueatur; etiamsi alioqui ob aliam causam esset furaturus. *quando censetur quis causa tantùm nuda, & simplex in proposito.*

De currentibus cum fure, an teneantur omnes in solidum.

QVAESTIO VIII.

COrollariè sequitur responsio ad aliam quæstionem suprà tractatum, scilicet, supposito, quòd cum fure in actu participantes, teneantur, an teneatur vnusquisque in solidum. Et pro affirmatiuâ est ratio; quia læsus iustè poterit contra vnumquemque eorum agere, ad totius damni restitutionem, & iustè per leges vnusquisque poterit in totum cōdemnari, quod iustè non fieret, nisi vnusquisque in solidum teneretur. Pro negatiua est etiam ratio, quia non est vnusquisq; causa totius damni. Ad quod breuiter dicendum, In tantum aliquis tenetur de damno, quantum fuit damnum, quod ipse suo concursu causaliter iniustè intulit. Vnde sequitur, quòd stat, plures cum fure concurrere, & vnus teneatur in solidum, alter verò in nullo. Patet hoc, si primus fuit causa motiua, seu actiua totius damni, maximè si eo non concurrente, nullum fuisset illatum damnum, talis tenetur in solidum. contrà verò si secundus dedit furi præceptum, consilium, seu assensum, sed omnino impertinēs ad damnum datum, cùm non inde motus fuerit fur ad furtum committendum, quòd non minus alioqui commisisset, talis in nullo tenetur ipsi læso. Stat etiam quòd vnus

Ratio pro negatiua. *Resolut.* *Ad 1.*

2. teneatur in solidum, alter verò in parte, vt si ad vnius consilium omnes simul ad furandum concurrerunt, & cùm ad locum, vbi furtum est committendum, vnusquisque certam partem rerum alienarum arripuit. iam ille, qui consilium dedit, tenetur in solidum: alij verò ab eo inducti tenentur vnusquisque pro parte, quàm surripuit.

3. Stat denique, quòd omnes teneantur in solidum, quando scilicet vno solo nolente alios comitari, cæteri omnes à proposito desisterent. Tunc vnusquisque suo comitatu est causa, quòd omnes ad furandum eant, & ex consequenti vnusquisque, etiamsi non nisi partē surripiat, tenetur in solidum, ex quo vnusquisq; totius damni causa fuisse, in casu dignoscitur.

1. Coroll. Corollariè sequitur, non esse in conscientia tenendum, quòd nonnulli Iuristæ sententialiter dixerunt, vt Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio, quòd qui dat furi, aut damnificatori consilium, tenetur in solidum, qui autem dat auxilium, non tenetur nisi in parte: Quorum motiuum est, quia, vt dicunt, consilium vagatur in totum, & ita qui consuluit, videtur causa esse totius damni. Qui verò auxilium præstat, non ita ad totum damnum concurrit, sed ad partem, cui ipse manum apponit. Verùm ex dictis apparet impertinēs esse aliquem consilio, aut auxilio, cum fure in actu concurrisse ad quantitatem eius, quod per eū est restituendum. Nā quod ad debitū restituendi pertinens est, est causalis dānificatio: ac proinde cùm stet consilium, non totius damni causam esse, sed partis, contra verò auxilium causam totius esse, stam etiā, tā consiliū, quàm auxiliū toti damno causam dedisse, consequens est, non esse certum præfatum discrimen, quod inter consiliū, & auxilium positum est.

2. Coroll. Sequitur etiam, non esse cùm illis in conscientia tenendum, qui dicunt, omnes cū fure currentes indistinctè teneri in solidum, vt videtur Host. dicere. Nec leges, quas pro se citant, illis in foro conscientiæ suffragantur, quia vel sunt pœnales, culpā concurrentium punire volentes, & procedunt in foro iudiciali, vel veniunt intelligendæ quando concurrentes cum fure, suo concursu causam toti damno dederunt, vt colligitur ex l. vulgaris, §. si duo. ff. de furtis, vbi ponitur exemplum de duobus, qui simul alienum lignum deportauerunt, quòd neuter seorsum portare suffecisset, tunc quilibet eorum tenetur in solidum. Et ratio id ostendit, quia obligatio restituendi, seu satisfaciendi non maior ex actu nascitur, quàm sit damnū causaliter illatum, vt cōstat.

3. Coroll. Sequitur amplius, qualiter sit accipiendū, quod Adrianus ait in casu sequenti, quo

si fur

f. fur erat paratus, & determinatus surripere centum ducatos, quibus indigebat. Petrus autem illi consulit, seu aliter eum inducit, vt furetur ducentos; talis, inquit, consulens tenetur in solidum restituere ducentos ducatos, etiamsi fur alioqui non nisi centum esset furaturus. Tum quia consilium suum fertur in totum. Tum etiam, quia consulens suo consilio, mutauit priorem voluntatem furis, & nouam furandi ducentos causauit, & ita eius consilium vagatur supra totum furtum.

Cuius decisio quibusdam Doctoribus videbatur dura. Nam si fur priorem voluntatem, qua centum furari decreuerat, non mutasset, sed aliam nouam, qua velit alios centum furari ad consilium Petri conciperet, & ducentos furetur, non tenebitur Petrus, nisi ad centum, ex quo solum causauit voluntatem nouam non furādi centum, igitur non tenebitur Petrus consulens nisi ad centum, esto, quòd ad consilium eius fur vnico voluntatis actu velit ducentos furari. Nam ad illationem damni, & quantitatem furti, cui causa data est, est attendendum, non ad numerum actuum voluntatis, quibus fur aliena surripit. Et ita ex quo fur alioqui cētum erat certissimè furaturus, apparet, quòd consulenti non est imputandum totum damnum, sed illud quòd eius consilio causatum est, f. damnum aliorum centum. *Obiectio cōtra 3. coroll.*

Respondetur, ratio hæc procedit, si teneremus concursum cum fure non inducere obligationem restituendi, nisi sit causa, sine qua non, damni dati. Ad quod cùm multi in præsenti materia principaliter respiciant, non curantes rem amplius scrutari, multos casus decidunt aliter fortè, quàm decidendi sunt. Nobis autem stādo in his, quæ suprà dicta sunt, videtur in præsenti casu distinguendum, non tantùm curando, si vnico actu voluntatis, an diuersis fur ille velit ducentos ducatos furari, quantum de animo ipsius furis. Si enim fur ita determinatus erat ad furandum centum, quod ad id fuerit impertinens consilium ei datū de furando ducentos, itaq; ob consilium nullo modo fuerit motus ad furandum illa centum, quę furari decreuerat, nec in hoc eius voluntas firmior, aut maior ex consilio facta sit, non obstante nouitate vnici actus ad consilium Petro datum superuenientis, non tenebitur Petrus nisi ad centum, quibus ipse causam dedit. Secùs si ad consilium Petri animus furis firmior, aut maior factus fuerit, respectu illorum centū, quæ furari decreuerat. Nam tunc consilium non solum ad noua centū, sed ad centū, quæ furari decreuerat, causam dedit, & ita tenetur in solidum. Quod inde patet, si fur erat paratus centum furari, & superueniat Petri consilium, quo eum in illo proposito firmet, vnde fur amplius mouetur ad centum tantùm surripiendum, prout ipse proposuerat, certum est ex dictis, Petrum teneri ad illa centum, quæ fur alioqui erat furaturus. Igitur si ad consilium de furando ducenta animus furis in eo, quod ante ipse proposuerat, amplius firmatur, & vltra se ad alia centum furandum determinat, tenebitur consulens in solidum. *Solutio.*

Sequitur ampliùs, eum qui suo præcepto, aut consilio furem ad furandum induxit, non satisfacere, si perpetrato furto, illi consiliū oppositum, f. de restituendo ablatum dederit, etiamsi furi voluntatem restituendi inducat, nisi actu restitutio fiat, ratio est clara, quia sicut cōsilium datum causa fuit, vt fur non solùm furandi voluntatem haberet, sed vt actu aliena surriperet; ita si per oppositum consiliū satisfacere vult, opus est, vt consilium restituendo illam habeat efficaciam, quam habuit consiliū de damnificando. Vnde qui præfatum consilium in delicto dedit, duos læsit, furem, f. in quo iniquam furandi voluntatem causauit: & alterum, cuius res actu sublatæ sunt. Vtriq; igitur tenetur præfatus consulens, furi dando operam, vt voluntatem restituēdi, qua surripuit, habeat, spoliato autem, vt res suæ sibi actu reddantur. *3. Coroll.*

Si obijcias dictum Chrys. Res, per quas causas nascitur, per easdē dissoluitur, 27. q. 2. c. omnis res. Igitur cum obligatio restituendi ex consilio in casu dicto sit orta, sequi-

ſequitur, quòd per oppoſitum conſilium ſufficienter diſſoluatur. Pro quo etiam facit illud in Inſtit. quibus modis tollitur obligatio, libro 3. vbi dicitur: Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. Reſpond. admiſſa Chryſoſtomi, & Iuſtiniani authoritate, nil tamen contra dicta; quia ratio hæc præſupponit, quòd in conſulente ex ſolo conſilio naſcatur obligatio, cùm tamē non ita ſit, ſed ex conſilio efficaci, i. ex conſilio cum opere, ſeu damno inde ſubſecuto. Nam vbi ſolùm eſſet conſilium, aut præceptum furti datum, ſi non inde damnum eſt ſubſecutum, nulla eſſet in conſulente reſtituendi obligatio.

Solutio.

Aliud dubiũ, an vno currẽtium cũ fure, reſtit. totum furtum reliqui eidem ſatisfacere teneantur.

PRæſuppoſito ergo, quòd omnes cum fure currentes, qui totius damni cauſa fuerunt, teneantur in ſolidum; eſt adhuc dubium, an vno eorum in integrum reſtituente, reliqui teneantur eidem. Et video plures Doctores dicere, eò quod ille, qui reſtituit, fuit in cauſa turpitudinis, vnde orta fuit obligatio reſtituendi. Et generaliter dicunt, quòd eſto res aliqua reſtituenda ſit, non tamen ei, qui fuit in turpitudine, vt ſi quis munus dedit iudici, aut aduocato animo illum corrumpendi. Iudex munus acceptum, etſi reſtituere teneatur, non tamen danti, ratione turpitudinis ipſius. Aut ſi quis dedit alicui pecunias, ad aliquod facinus perpetrandum, is qui eas accepit, tenetur reſtituere, non tamen ei, qui dedit, ob eius turpitudinem. Huius rationem aſſignant, quia qui turpiter dat, ratione turpitudinis meretur rem perdere. Ita igitur in propoſito. Ad hunc modum putant, mandantem aliquid iniquum, & iniuſtum, in cuius executione ipſe mandatarius aliquod damnum patitur, non teneri mandatario de damno, ſed illi potius eſt imputandum, quòd paſſus eſt, qui ſciens mandatum iniquum eſſe, illud turpiter eſt executus.

Ratio pro negatiua.

Reſol. bimembris.

Mihi tamen, cùm eorum bona venia, oppoſitum videtur tenendum, tam in primo caſu, quàm in ſecundo, de mandatario. Vnde pro primo, & præſenti caſu diſtinguendum videtur de his, qui cum fure currunt. Quia, vel eſt inter eos aliquis, qui ſit cauſa principalis illati damni, qui, ſ. alios ad damnificandum, ſeu furandum induxit, aut omnes in hac re ſunt æquales, qui ſ. æqualiter cauſam dederunt damno. Si primum, ille, qui principalis cauſa fuit, tenetur ſimpliciter ad reſtitutionem, cæteri verò non ſimpliciter, ſed conditionaliter, ſ. principali non reſtituente. Inde fit, vt principali reſtituente, cæteri maneant ſimpliciter liberi à reſtitutione facienda. Excepto, niſi cæteri in re furtiua participes fuerint, qui quantum reliqui acceperunt, tenebuntur reddere principali, poſtquam ipſe in integrum reſtitutionem fecerit. Iniquum enim eſſet participes furti lucrum ex ſuo facinore reportare. Si autem principalis non reſtituat, quia vel non vult, vel non poteſt, tunc vnuſquiſque aliorum tenebitur in ſolidum ſpoliato. Et altero ſoluente, tenebitur ille principalis in conſcientia eidem tantundem reddere. Huius ratio clara eſt, quia non obſtante turpitudine concurrentium, is, qui principalis eſt, & cæteros ad damnum induxit, tenetur in conſcientia eos indemnes reddere. Nam per hoc res reducetur ad ęqualitatem, ſi is, pro quo alter aliquid, non tam voluntate, quàm neceſſitate ſoluit, vt in caſu præſenti fit, tantundem ipſi ſoluenti reddat. Modò autem cùm aliquis ex concurrentibus in integrum, quòd principalis debebat reſtituit, pro ipſo principali reſtituere videtur.

Si autem inter concurrentes nemo eſt principalis, ſed omnes æqualiter cauſam damno dederunt, obligatio reſtituendi omnes ſimul pariter concernit, ſuppoſita æqualitate in damnificatione. Ac proinde ſi vnus in integrum reſtituat, reliqui tenebuntur eidem, vnuſquiſque pro rata ad eum attinente: & non veniunt ad plus in conſcientia compellendi. Quanquam in foro contentioſo, ſoluenti pro omnibus, tam in primo caſu, quando principalis totum reſtituit, quàm in ſecundo, quando nemo

nemo est principalis, sed omnes in damno dato sunt æquales, nulla contra alios actio concedatur.

Quòd autem turpitudo dantis non obstet, quominùs in conscientia sit illi reddendum, quod turpiter dedit, apparet in exemplo suprà citato, si clientulus dedit aduocato aliquod munus, vt malè patrocinaretur, talis aduocatus tenetur eidem clientulo acceptum reddere, vt videtur dicere Aug. in epist. ad Macedonium, quæ est 54. vbi ait: aduocatum, si non rectę vitæ rectissimè pœnitet, præmium debere clientulo restituere, quod vt malè patrocinaretur, accepit, ne iniquitatis habeat mercedem, &c. Quam sententiam veram esse puto, s. aduocatum teneri id, quod à clientulo ob illam causam acceperat, eidem restituere, antequam aduocatus iniquum patrocinium, pro quo data erat pecunia, exerceat, post datum autem iniquum patrocinium, non ita tenetur acceptum danti restituere, sed pauperibus erogare. Discrimen clarum est, quia cùm pecunia à clientulo non fuerit data, nisi ad effectum iniquum, illo non secuto, reddenda est, quia non intendit eam clientulus dare, nisi ob illam causam. Si autem causa, ob quam data fuit, subsequatur, retineri pecunia non potest, danti tamen reddenda non est; quia eam à se abdicauit, nec ad eam ius sibi reseruauit. Secùs si causa, ob quam eam dedit, actu non subsequatur.

R. turpitudo ens non obstat quominus in conscientia sit ei restit. quod turpiter dedit. Aduoc. tenetur id, quod à client. pro iniquo patrocinio accepit, eidem restit.

Ratio autem prioris sententiæ parùm valet, in qua dicebatur, quòd ob turpitudinem merebatur homo rem suam, & ius, si quod habebat, perdere: nam hoc dato, aliud est mereri rem perdere, aliud de facto eam perdere Et iterum, esto mereatur eam perdere, opus est iudicis sententia, vt eam perdat. Et antequam sententia feratur, res nondum est perdicta, sed sibi reddenda.

Soluitur ratio pro parte neg.

OCcurrit hic casus quidam: Cùm multi inter se conuenirent, vt à diuite quodam certam pecuniæ summam per vim auferrent, sicut &, cùm ad nundinas iret, abstulerunt; inter quos nonnulli erant eius propinqui, alij verò potentiores illo, obtinuerunt tandem vt cæteris debitum remitteret, eisdemque parceret, dempto vno, quem odio habebat, à quo omnem rem propósuit repetere. Dubitatum est, an ille vnus, cui parcere noluit teneatur in solidum; Pro negatiua parte arguebatur, quòd alij erant principaliores in rapina illa, & illis remittit: igitur hic nil in conscientia illi remittenti debet, quia cessante principali, cessat accessorium extrà, de fide instrum, cap. inter dilectos. Tum etiam, quia remissio alijs facta æquiparatur donationi. Si autem spoliatus, donationem alijs debitoribus fecisset, ille alius, cui non pepercit, non tenetur læso, pro eo, quod alijs donauit, cùm vnum esset omnium eorum debitum: vt si multi furati sunt equum, quem vnus eorum tenet, & illi vni dominus equi ipsum equum spontè donet, certè alij liberi erunt à debito satisfaciendi domino pro equo per eum donato, hanc partem tenuerunt multi Summulistæ post Innoc.

Aliud dubiū, an si diues omnibus, qui magnam sibi pecuniæ summam abstulerant, remitteret, deb. rest. vnico excepto propter odiū, teneatur iste vnus ad restit. integrā. Arg pro par. neg.

Contrà verò pro parte affirmatiua arguitur, quia vbi sunt diuersæ obligationes, quarum vna ex alia non necessariò dependet, sed vna est ab altera separabilis, vna remota non est necessarium alteram remoueri, vt si ex odio fornicationis, aut ludi, iuraui à fornicatione abstinere, similiter à ludo, potest obligatio ex iuramento prouenìens, Papa, vel prælato dispensante, remoueri, manente obligatione præcepti, seu legis de non fornicando. Sed in præsenti casu diuersæ sunt obligationes, quibus illi, qui ad rapinam illam concurrerunt, obligati sunt, cùm diuersas concernant personas. Igitur stat remoueri obligationem vnius illorum, manente aliorum obligatione: talis autem obligatio remoueri potest per voluntatem creditoris: igitur. Sicut si plures simul vouerunt castitatem, mutuò se ad id inducentes: diuersæ sunt obligationes, quæ quia possunt per dispensationem tolli, stat, quod vnius obligatio, Papa cum

Arg. pro affirm.

Eiusdem confirm.

eo dispensante, tollatur, & non alterius, cum quo non dispensat.

Confirmatur, quia stat, quòd de multis ad rapinam concurrentibus alioqui eorum efficiantur omninò impotentes satisfacere, iam eorum obligatio per impotentiam tollitur, & tamē in alijs potentibus manet. Cùm ergo nō minus valeat remissio spontanea creditoris ad tollendam obligationem debitoris, quàm inopia debitoris, sequitur, quòd creditore nonnullis ex concurrentibus remittente, & non alijs, erunt illi à debito satisfaciendi liberi, & non hi.

Confirmatur iterum, si omnes ad præfatam rapinā concurrentes, coram spoliato conueniant, poterunt ab eo precibus impetrare, vt principali raptori remittat, & contra accessores agat, qui si illorum precibus annuat, erit principalis liber & non accessores. Quod igitur potest facere læsus ad preces illorum quare non poterit facere sponte? Quòd si sponte id possit facere, & faciat, habetur intentum, quòd in casu cæteri erunt liberi, etiam principales, & ille solus contra quem solùm vult spoliatus agere, tenebitur in solidum.

Concl. 1.

Respondetur, aliud esse læsum, seu creditorem gratiam facere debitori in actione, aliud verò in re debita. Et cum in casu lesus ille actionem habeat contra omnes illos damnificatores, liberum erit illi debitum, à quo ipse velit repetere. Ac proinde stat, quòd contra cæteros agere nolit, sed contra hunc determinatum. Hæc autem gratia cæteris facta, etsi illos liberet à debito respondendi in iudicio, si constet læsum actioni iudiciali cessisse, qua contra illos agere poterat, non tamen in conscientia liberat illos à debito satisfaciendi. Et ideò facta prædicta gratia quoad actionem, manent in conscientia omnes obligati satisfacere illi, ac si talem gratiam non fecisset.

Concl. 2.

Si autem gratia remissionis, quàm cæteris fecit, erat de re debita, illa æquiparatur donationi, & tunc habet locum dubitatio proposita. Et dicendum, quòd si omnes damnificatores in damnificando fuerunt æquales, & nemo principalior, remissio rei debitæ alicui eorum facta non debet alijs præiudicare, præiudicaret autem, si alij tenerētur illi læso in solidū satisfacere, illo, cui remissio est facta, penitus libero manēte: ideò vt illa remissio aliquid operetur, necesse est, vt ille maneat liber à rata, quæ illū attinebat: alij verò pro suis ratis teneantur, quod si omnibus alijs remisit, dēpto hoc vno, tunc hic vnus in conscientia non tenebitur nisi ad ratū, quæ illū attinebat.

Concl. 3.

Si autem inter illos fuit vnus principalis, qui cęteros induxit, tunc puto veram esse primam sententiam, quòd s. si læsus illi remissionē debiti spontaneam fecerit, quod cæteri eo ipso maneant sicut & principalis à debito satisfaciendi in conscientia liberi, perinde enim est, ac si debitum condonasset.

Resp. ad arg. pro par. affir.

Iam patet responsio ad rationes pro parte affirmatiua factas. Ad primam dicendum. Quamuis in casu sint diuersæ obligationes personales, quia diuersæ sunt personæ obligatæ, quoad rem tamē debitam vna est, quia vnum est debitum, cui omnes illi in casu sunt obnoxij: & ideò si illud semel à spoliato remittatur, cessant obligationes omnes illæ personales. Secùs est in eo, qui lege Dei, & iuramento, seu voto super addito tenetur ad aliquid, quia si illud non compleat, diuersa debita apud Deum contrahit; aliam enim pœnam sustinebit pro violatione diuinę legis, aliam verò pro violatione voti, & tunc stat; Deum alteram obligationem remittere, si in altero eorum dispenset, altera remanente.

Ad 1. confirm. eiusdem.

Ad primam confirmationem dicendum, non idem operari in casu inopiam alterius debitoris, & remissionem creditoris: nam per inopiam cessat obligatio in ipsò impotente, manet tamen in reliquis condebitoribus. Per remissionem autem debitori, quæ principali debitori fit, expirat obligatio in omnibus cùm perinde sit ac si debitum condonasset. Et cùm non sit diuersum debitum quo omnes illi in solidum tenebantur, ideò illo condonato non relinquitur amplius debitum illud.

Ad secundam confirmationem dicendum, quòd in precibus illis de remittenda actione iudiciali tantum agatur,& non remittendo debito, fateor, quòd sicut creditor ad illorum preces,ita de spontanea voluntate potest prefatæ actioni cedere in fauorem eius, quem ipse elegerit,in conscientia tamen idem manebit debitum. Si autem agatur de remittendo debito principali, tunc ad intentionem deprecantium, & creditoris remittentis est recurrendum, scilicet, an ipsi intendant obligationem principalis in seipsis in toto, vel in parte suscipere, & cognita remittentis intentione, facile erit in casu iudicare.

De currentibus cum fure in actu negatiue.

QVAESTIO IX.

DE alijs verò,qui cum fure negatiuè currunt,puta mutus, non obstãs, non manifestans, est maius dubiũ, an tales teneantur de damno. Et de his solet communiter distingui. Nam sunt quidam, quibus ex officio, aut speciali obligatione incumbit indemnitati aliorum prospicere, eorumque damna vitare, & tales tenentur damnum,sua negligentia datum,resarcire. Excepto,nisi ipsorum læsorum vtilitas exigat dissimulare,ne scilicet maiora damna eueniant, qualiter euenirent,si minora non permittantur: tunc enim ipse læsus, cuius vtilitas per præfatos dissimulantes realiter procuratur,non est in eorum dissimulatione rationabiliter inuitus,sicut nuper de eo, qui furem opere iuuat, dicebamus. Hi sunt reip. gubernatores, duces belli,aduocati, procuratores, alijque publici officiales, atque medici, cæterique conducti, seu stipendiati,qui scilicet, speciali obligatione tenentur operam & solicitudinem adhibere, vt aliorum prospiciant vtilitati, & damnorum vitationi. Et testes, qui cùm in ius vocantur, ex officio tenentur dicere veritatem. Talis negatiuè cum fure, aut damnificatore concurrentes, omnium sententia tenentur de damno. Huius ratio est,quia qui alienam rem, aut alteri debitam,quando tenetur, non reddit, oportet illum pro interesse satisfacere, quòd alij ex eius non redditione patiuntur. Cùm ergo præfatæ personæ specialiter, & obligatione personali teneantur operam & diligentiam in aliorum vtilitatem, apponere,& non apponunt, perinde est, ac si rem alijs debitam, idque cum eorum, quibus debita est, iactura retineant, ac proinde tales tenentur ad interesse, & ratio est clara. Similiter tenetur rei alienæ detentor eam reddere, non solam,sed cum fructu eiusdem rei, quem dominus alioqui percepisset,si res sibi debita, suo tempore eidem reddita fuisset. Id patet ex dictis.Sed opera præfatorum officialium publicorum, seu stipendiatorum est debita his, quorum curam gerunt, & eorum indemnitas est velut fructus, ex opera illis debita procedens: quandoquidem indemnitas illa est effectus in præfata opera virtualiter contentus. Suppono enim quòd opera illa exhibita, fuisset causa præfatæ indemnitatis, ac proinde si suo tempore operam debitam non reddant necesse est fructum, seu effectum illius operis,quem alij percepissent,restituant, & ita certum est, eos teneri ad præfatam indemnitatem &c.

An negatiuè cũ fure currentes teneantur ad restit furti cõmissi. Qui aliorum indemnitati prospicere tenentur in dupl. sunt differentiæ. 1.

Tales tenentur de damno.

Ratio.

Sunt alij negatiuè cum fure, seu damnificatore currentes, non ita specialiter obligati,vt præcedentes, etiamsi omnes lege charitatis damna proximi cùm commodè possunt. euitare teneantur: vt in Codice de Eleemosyna diximus. Hæc tamen obligatio nec specialis est, nec personalis, cùm omnes respectum omnium indistinctè respiciant. De his tamen maius dubium est, nec omnes in eodem conueniunt. Dicunt quidam, quòd si tales cùm furtum vel damnum proximi possunt, sine proprio damno vitare,& nõ vitant,sed dolosè proximum lædi permittunt, non solùm peccant,sed tenentur de damno, sicut & principalis damnificatores. Alij verò dixerunt, non teneri ad satis faciendum, pro permisso, damno, siue cum dolo, siue sine

2. Difficultas est de his,qui lege tamen charitatis obligantur, damno proximi euitare.

Tres sententiæ. 1. 2. 3.

dolo proximum lædi seu damnificari permittant; alij autem tenent omninò contrarium, quod siue cum dolo, siue sine dolo damnificari proximum permiserint, quanquam peccent, restituere tamen minimè tenentur.

Reijcitur & opugn. 1. sententia. Primus modus dicendi non placet in eo, quod de dolo ait, quòd si eo dolo aliquis damno alterius non obuiet, tenetur satisfacere. Primò, quia impertinens videtur dolus in casu ad debitum satisfaciendi. Quod enim impertinens est ad damnificandum proximum, etiam impertinens est ad obligationem pro damno satisfaciendi. Talis est dolus, quia siue sine dolo non obuiantis damno proximi quis desinat obuiare, nō minus proximus damnificabitur, vt suppono.

2. Deinde ex cap. Si culpa tua, supra citato, non minus colligitur oriri debitum satisfaciendi, si ex negligentia sit damnum datum, quàm ex dolo, aut culpa; igitur nihil facit in præsenti casu ad debitum restituendi dolus, etsi faciat ad peccatum.

3. Deinde aliud est, iniuriam cuique facere, aliud verò in bonis, aut persona eum damnificare. Sæpe autem cessat iniuria, cessante dolo, vbi damnificatio non cessat. Potest etiam remitti iniuria ex dolo illata, non remisso debito pro damno satisfaciendi, vt constat.

4. Præterea si debeo succurrere vni ex duobus, cùm vtrique æquam patiantur necessitatem, & alteri desino ex odio subuenire, & alteri succurro, iam ex dolo permitto proximum mori, non tamen inde teneor pro huiusmodi damno satisfacere.

Reijcitur etiā 2. sententia. Secunda etiam propositio non tenetur communiter, quæ ait, omnem hominem, qui negatiuè currit cum fure, aut damnificatore, siue cum dolo, siue sine illo, quando obuiari tenetur, & non obuiat, ad satisfaciendum tenetur. Ratio est, quam supra tetigimus, quia sola lex charitatis, qua proximus proximo tenetur, non inducit obligationem restituendi, sed lex iustitiæ commutatiuæ hanc conducto obligationem. In præsenti autem casu sola lege charitatis tenentur homines proximorum damna vitare, cùm sine propria iactura id possint, & id non agentes, peccatum contra charitatem ad proximum habendam non tamen contra iustitiam. Hoc patet exemplo: Si diues

Ratio. videns pauperem extrema necessitate laborantem, cui ex lege charitatis, per panis, aut vini, vestitusue largitionem subuenire tenetur, & non subuenit, peccat quidem, sed, vt supra diximus, quod elargiri omisit, minimè eidem pauperi, nec alij restituere tenetur, & multò minus tenetur illi satisfacere, si fortè pauper ex eleemosynæ debitæ negatione, membrum aliquod corporis amisit, aut notabilem morbum incidit. Erat enim hæc obligatio ex lege charitatis prouueniens, omnibus indistinctè communis, & non personalis. Ac proinde tales peccant quidem, & Deo satisfacere tenentur, non autem homini.

Et ita cum antiquis Doctoribus simul & modernis, scilicet Altisiodorensi præ-

Resol. Pro 3. sententia. posito, & Alexandro de Ales, & Thoma, placet tertiæ opinioni adhærere, quæ ait eos, qui negatiuè solum cum fure, aut damnificatore currunt, nisi speciali obligatione, vt dictum est, indemnitati læsorum, prospicere teneantur, non esse ad restitutionem obligatos, etiamsi contra charitatem peccent.

Obiectio contra eandem. 1. Contra tamen hanc tertiam, & communem opinionem videntur aliqua militare. Primò quod ait Ambro. & habetur 86. dist. Pasce fame morientem, si non pauisti, occidisti. vbi æquiparat eos, quorum alter occidit, alter verò fratrem occidi permittit. Et in cap. Non inferenda 23. q. 3. & est eiusdem Ambrosij, dicitur. Non minus est in vitio, qui iniuriam socio illatam non repellit, quàm ipse qui infert. Et 83. dist. in princ. ait Symmachus: Nihil refert mortem inferas, vel admittas. Et Augu. super illud Leui. cap. 5. Anima si peccauerit, & audierit vocem iurantis, &c. ait, quòd tenemur fratrem à periurio, aliquo peccato, cùm possumus, reuocare, alioqui si tacemus,

pos-

portabimus iniquitatem. Et habetur 22. quæst. 5. cap. hoc videtur.

Respondetur, hæc & multa alia huiusmodi, probare hominem peccare mortaliter, qui cùm possit fratrem ab iniusta morte animæ, aut corporis eripere, non eripit, non tamen inde fit, vt teneatur pro damno, si quod permiserit satisfacere. Excepto, nisi, vt dictum est, ratione officij, aut stipendij speciali obligatione teneatur lęsorum indemnitati prospicere. Itaque parificantur qui occidit, & occidi permittit, in hoc quod permittens perinde peccat, ac si per se occideret, quia vterque contra charitatem peccat, alter verò vltra contra iustitiam peccat, ideò non est simile. Solutio.

Secundò de homicidio voluntario cap. Sicut dignum §. Illi etiam, dicitur, quòd qui associat homicidam animo occidẽdi, licet non apponat manum, pari pœna, vel quasi venit cum ipso homicida puniendus. Similiter ibidem dicitur de eo, qui associat homicidam animo prohibendi ne impediatur, licet non ipse occidat, nec aliquid positiuum ad occidendum faciat venit vt homicida puniendus. Vnde patet, quòd æquè est in culpa, sicut ipse homicida, ac proinde videtur esse in simili obligatione. 2.

Respondetur, licet sit in pari culpa, vel quasi eo quòd pari pœna, vel quasi venit puniendus, vt ait textus, non tamen inde sequitur, quòd in vtroque eadem sit obligatio pro damno satisfaciendi. Saltem non sequitur ex hoc, quòd ambo sint apud Deum in eadem culpa, vel quasi, cùm longè aliud sit teneri Deo, aliud verò proximo. Secundò, esto in casu textus, essent in debito satisfaciendi pares, non tamen fuit illic pura damni permissio, seu negatiua causalitas, sed positiua, scilicet ipsa associatio, ac comitatus, quibus ipse associans authoritatem seu animum ipsi homicidæ contulit ad facinus perpetrandum. Tertiò, textus ille est pœnalis, & extendit se ad forũ exterius in quo socius homicidæ, sicut ipse venit puniendus. Et nil ad restitutionẽ quæ in foro pœnitentiali venit agenda, seclusa humani iuris pœnali dispositione. Solutio.

Hinc patet ad cap. Quantæ de sententia excommunica. suprà citatum, quòd si quis non obuiet clerici percussioni, cùm possit, excommunicatur, non quidem ob debitum satisfaciendi, sed ob culpam negligentiæ: maximè si dolus interuenit. Ideò inde nullo modo infertur, eum qui non obuiat teneri ad satisfaciendum. Adde quod vt glossa ibidem ait, procedit textus, & multi alij huiusmodi, de illis, qui facinori non obuiant, cùm possint, hoc est cùm ad obuiandum publicam habeant potestatem. Et hoc modo limitant illud cap. de iniurijs, & damno dato. Si culpa tua damnum datum est, aut imperitia, aut negligentia, iure satisfacere oportet, de negligentia eorum, quibus ex officio, aut speciali obligatione damnis aliorũ obuiare incumbit. Mihi tamẽ huiusmodi limitationes, quas glossę his iuribus apponunt, nõ omninò probãtur: vt postea ostendetur, vbi agetur de rebus ob causam datis, causa non subsecuta. Coroll.

Tertiò. Exod. 21. dicitur de habente cisternam, & eam non cooperiente, & de habente bouem cornupetam, & non eum ligantem seu includentem, quòd teneatur de damno sua negligentia dato. Respondetur, ideò illos de damno teneri, quia speciali obligatione tenebãtur super res suas inuigilare, ne per eas alij damnificentur, si non ratione publici officij, attamen ratione rei possessæ. Quandoquidem vnusquisque rem, quam possidet, ita debet possidere, vt sine aliorum præiudicio eam possideat, siue res illa, vnde alteri nocumentum potest euenire, sit puteus, cisterna, animal ferum, aut quodcunque aliud, quod homini simplici nocere potest. Hinc patet, quid de his dicendum, qui ceruos possident, cuniculos, lepores, columbas, aliaque huiusmodi animantia, quæ, quia non includuntur, vicinas proximorum possessiones solent deuastare. Obiect. Solutio.

Quartò Prouerb. 29. dicitur: Qui cum fure participat, occidit animam suam:

 ad iura-

adiurantem audit, & non indicat. Super quo Hieronymus ait, quod non solùm fur reus sit, sed etiam qui furti conscius, possessori quærenti non indicat. De furtis, cap. Qui cum fure. Hinc nonnulli moti sunt ad dicendum, ob textum præsentem indistinctè teneri satisfacere eum, qui veritatem, quam scit, non indicat, siue in iudicio, siue extrà, possessore, hoc est, eo ad quem pertinet, requirente. Quanquam ex textu citato, non video horum sententiam sufficienter probari, cùm dici possit, quòd suprà dictum est, quod scilicet reus est furti, qui furem seu rem furtiuam non indicat, id est, perinde peccat, ac si ipse furtum commisisset, idque apud Deum. Cum quo stat, quod non sit in conscientia obligatus læso quicquam restituere. Secus si persona publica esset, cui ex officio incumberet læsi indemnitati prospicere. Si tamen in testem productus, & in iudicio requisitus veritatem taceat, falsum iurando, etiamsi iuter se nescire, cum sciat, & inde mansit aliquis iniustè læsus, qui eo veritatem dicente, fuisset restitutus tunc tenetur satisfacere, non solum qui a falsum iurauit, & ex consequenti positiuè causam damno dedit, &c. sed etiam quia veritatem, quam sciebat, non manifestauit: ad quod, cùm in iudicio esset, ex iustitia tenebatur, contra quam fecit, veritatem in ius vocatus occultando. Ac proinde multum refert, rem furtiuam non manifestare in iudicio, vel extrà. Quia etsi vtrobique peccetur, non tamen est vtrobique restituendi obligatio, eò quòd in iudicio contra iustitiam, simul & charitatem peccatur, extra verò non nisi contra charitatem.

Solutio 1. *Solutio 2. verior.*

5. obiec. Quinto obijcitur ratione: Quando aliquid impertinens est ad damnificandum proximum, etiam est impertinens ad obligationem satisfaciendi pro damno huiusmodi. Cùm ergo impertinens sit damnum proximi actus positiuus cooperantis, si non minus ad eius puram permissionem esset tale damnum sequuturum, sequitur, quod si positiuè ad damnùm proximi concurrens tenetur satisfacere, etiam tenebitur qui negatiuè seu permissiuè concurrit. Parum enim refert, quo instrumento, aut modo proximum occidamus, ferro, scilicet, aut pugno, modò eum occidamus. Inde etiam supra arguebamus, teneri eum, qui proximum cum dolo lædit, similiter & sine dolo, cùm dolus sit ad damnum inferendum impertinens, modò idem damnum sine dolo inferatur, quod cum dolo.

Solutio. Respondetur ad maximam, eam concedendo. Si enim actus positiuus impertinens est ad damni illationem, non causat obligationem satisfaciendi, si non minus erat damnum alioqui euenturum, iuxta ea, quæ supra posita sunt, sed nil contra opinionem, quæ impugnatur. Quia quod dictum est, scilicet, quòd damnum illatum causat obligationem satisfaciendi, & non permissum, procedit quando tale damnum causatur opere, aut verbo alicuius, maximè quando alioqui minimè causaretur: & ita actus positiuus in casu non erit impertinens, sed causa sine qua non damni illati &c. Et quamuis pura negatio aliquando sit causa sine qua non, eiusdem damni, non ita parit præfatam obligationem satisfaciendi læso, cùm aliud sit damnum causaliter inferre, aliud vero ipsum permittere. Satisfactio autem respondet illationi damni, non permissioni. Nam vbi est pura permissio, alia causa nullatenus fuit ab ipso permittente adhibita, sicut adhibetur ab eo, qui positiuè concurrit ad damnum.

6. obiec. Sexto obijcitur: Si duo concurrunt ad damnum, alter immediatius, alter verò remotius, vt si alter ab altero incitetur, si qui remotius se habet ad damnum, tenetur de damno, à fortiori qui immediatius ad illud se habet. Iam pono casum, quo Ioannes videt dammum inferri proximo, & paratus est illud impedire, cum possit; Petrus autem suadet eidem vt quiescat, & damnũ illud non impediat, & ita Ioãnes quiescit: Petrus in hoc casu tenetur de damno, cùm positiuè videatur ad damnũ concurrere, causa per eũ data, vt patet ex casu, igitur à fortiori tenebitur Ioannes de eodem damno, ex

no, ex quo Ioannes fuit à Petro incitatus, vt quiesceret, & ita Petrus remotior causa est illius damni, Ioannes verò propinquior, vt patet igitur.

Respondetur, Primò nil inconuenit, eum qui immediatè damnificat, non teneri de damno, & tamen teneri eum, qui illum ad damnificandum incitauit, vt si is, qui incitauit, fraudulenter id fecit; inductus autem cum bona fide. Ita in proposito; Ioannes ad non impediendum damnũ inductus, non tenebitur satisfacere. Quod inde patet, quia si non inductus sed spontè damnum illud permitteret, non tenebitur, iuxta dicta: igitur à fortiori, non tenebitur inductus, & tamen is, qui induxit tenebitur quia causam positiuam dedit damno illato. Non enim is solùm causat damnum, qui illud infert, sed qui impedimentum tollit, quo alioqui damnum fuisset impeditum, &c. *Solutio.*

De participantibus in re furtiua.

QVAESTIO X.

DVobus modis dicitur aliquis cũ fure participare: Vno modo in actione, seu actu furandi, quod fit vel ante furtum, eidem causam præstando, vel ad ipsum furtum perpetrandum opere concurrendo, de quo supra dictum est. Alio modo in re furtiua, quod fit, quando post perpetratũ furtum, res ipsa furtiua, vel aliquid eius ad manus venit ipsius, & hoc est quod nunc quæritur, scilicet, an qui participat in re, teneatur. Est autem distinguendum de re illa furtiua, quia quædam est de his, quæ vsu consumuntur, in quibus dominium ab vsu non separatur. Alia verò est de his, quæ vsu non consumuntur, & de his diuersa est ratio; diuersaque responsio. Et vt in summa, & absque disputatione dicam, si res sit de his, quæ non vsu consumuntur, quam scilicet alius à fure de manu ipsius furis accepit, potuit hoc tripliciter fieri. Quia vel ille cum mala fide rem illam accepit, sciens scilicet rem furtiuam esse. Vel cum bona fide credens scilicet non furtiuam esse, sed cùm, à quo eam accepit, iure potuisse rem illam alienare. Vel cum conscientia dubia, qua scilicet dubitat furtiua, ne sit res illa, nec ne. Si cum mala fide accepta est tunc res illa restituenda est eadem, si extat, vel si consumpta sit, valor ipsius est restituẽdus, idq; siue res illa per viã donationis, siue per viam emptionis, alteriusue cõtractus ad secundũ peruenerit possessorẽ. Est autem tunc res vero domino restituenda non furi. Vtriusq; ratio est clara. Quia cũ secundus ille detentor sciuerit rem illam alienam esse, eam sibiipsi accipiẽdo, furtum commisit, rem alienam iniustè contrectando. Nec minus damnificauit dominum, rem eius accipiendo, & apud se retinendo, quàm prior fur primo surripiendo, vt ex dictis constat. Nec minus fuit in mora, non eam reddendo, quàm prior fur fuerit, quando eam detinebat. Ac proinde, vt iniustitia illa ad æqualitatem reducatur necesse est, hunc secundum detentorem rem illam vero domino reddere, ac si per seipsum eam primitus fur abstulisset. Quod autem res illa non sit priori furi reddenda, inde patet, quia secundus ille detentor per rei detentionem, non furem, sed verum dominum damnificat, rem ipsius iniustè detinendo, & dominum, ne re sua vtatur, impediendo.

Duobus modis dicitur quis cum fure participare 1. 2.

An quã participat in re furtiua teneatur ad restit.

Res furt. duplex. Potest aliquis de fure qui perpiam accipere trip. Concl. 1.

Vnde ab opinione Alexandri videtur recedendum, qui ait in casu, secundum detentorem posse rem illam priori furi reddere, ne pretium, quod pro re dederat, amittere cogatur, quia vt ait, vnusquisque magis tenetur suæ indemnitati consulere, quàm alienę. Contra quod videtur ratio. Sicut. n. non licet propriæ indemnitati consulere, rem alienam iniustè accipiendo, ac detinendo, ita nec rem alienam inuito domino distrahendo, sicut in casu fieret, rem illam furi reddendo. Nec etiã sunt facienda mala, vt eueniant bona, qualiter in casu fieret, Nec dominus verus ipsius rei debet secundum

Reijcitur opinio quadam. Alex. Ratio.

cundum rationem consentire in hoc, quod secundus detentor rem priori furi reddat, vt suum pretium rehabeat, quæ imputet sibi iniquus emptor, qui scientem rem alienam à fure emit. Et longè rationabilius, & iustius est, vt qui re sua iniustè fuit spoliatus, rem suam rehabeat, quàm quòd secundus detentor pretium, quod iniquè & scienter pro re furtiua dederat, recuperet. Ac proinde rationem sequendo in casu, dominus rei rationabiliter est inuitus, si secundus detentor rem præfatam priori furi, & non ipsi domino reddat. Quòd si pretium, quod furi dederat, vult rehabere, id curet sine veri domini præiudicio, conueniat furem coram iudice, vel faciat dominum rei ipsum secundùm detentorem coram iudice conuenire, vt rem suam per iudicis sententiam recuperet, & tunc poterit contra furem allegare. Quod si hæc remedia locum non habeant, quia fortè rem ad iudicium deducendo, fur alioquì occultus infamabitur, aut alia damna, seu scãdala subsecutura timeantur, rem alienam suo domino reddat, & ipse pretium, prout melius poterit, à fure recuperet, alioqui imputet sibi pretij dati iacturam.

Cond.2.

Si autem secundus detentor rem furtiuam de manu furis nescienter, seu cum bona fide accipit, putans rem non esse furtiuam (supposito quòd sit de his, quæ non vsu consumuntur: nam de his nunc loquor) dicendum, quòd durante bona fide, talis detentor non tenetur quicquam restituere, vt constat quia ipsa ignorantia inuincibilis eum excusat, sicut à peccato iniustæ detentionis, ita etiam à debito restituendi pro tunc. Si autem bona fides cesset, & incipiat scire veritatem, rem scilicet illam furtiuam esse, tenetur, vt supra, rem illam domino restituere, & non furi. Si autem secundus ille detentor rem illam consumsit, seu durante bona fide eam destruxit, vendidit, seu alienauit, tunc cùm fides bona cessauerit, tenetur vero domino restituere, quantum ipse factus est locupletior. Si enim nullum lucrum sibi acquisiuit vt si tantum pretium dederat furi, quantum res ipsa valebat, aut si per viam donationis rem illam à fure acceperat, & similiter ipse per viam donationis eandem postmodum alienauit, aut res ipsa in ipsius potestate, nullo inde commodo percepto, perijt: in his & similibus casibus nil tenetur, cessante bona fide, restituere, contrà verò si factus est locupletior, vel inde commoditatem aliquam est assequutus, vt si tantundem erat de suis bonis consumpturus, si rem illam consumpsit, aut donatarius si rem donauit, aut si pretium aliquod, vel aliam commoditatem ex rei alienatione percepit: id ipsum tenetur domino restituere.

Si detentor alienæ rei bona fide, cognoscat, posteà eam esse furtiuam, quid faciet.

Coroll.

Inde fit, vt si res illa fructifera erat, & fructus aliquos inde secundus detentor percipit, illos, si extant, reddere debet in eodem casu, scilicet, cessante bona fide. Si autem eos consumpsit, donauit, alienauit, &c. vnde aliquod est lucrum seu commodum assequutus, illud similiter reddat. Itaque idem est de fructibus, seu commoditatibus ex re prouenientibus, quod de re ipsa iudicandum, quantum ad debitum restituendi.

Dubium. An detentor rei alienæ bona fide, si cognosc. eam mala fide partã, possit integrã furi reddere pro recup pret. quo illã emerat ab eo. Ratio dubij.1.

Hic haberet locum dubitatio, in priori membro posita, casu quo secundus detentor, qui cum bona fide rem furtiuam emerat, eandem integram habet, post malæ fidei superuentum, an possit tunc rem illam furi reddere vt pretium, quòd pro ea dederat, recuperet. Et ratio dubitationis est, quia ex quo hic secundus detentor non fuit in culpa, sed cum bona fide rem illam emit, non est dignus, qui pretium ab eo datum amittat, qualiter amitteret, si rem sic emptam, suo domino, & non furi restituat. Deinde potest suæ indemnitati consulere, qualiter non consuleret, si rem illam domino restitueret, & non furi. Præterea bona fides non patitur, vt idem his restituatur, qualiter in casu restitueretur, si res domino, & non furi esset reddenda,

Ad 2.

2. quia semel fuit saltem in valore restituta, quando pretium ipsius rei, furi, à quo res fuit

fuit empta, fuit traditum, & iterum, quando res ipsa domino restituitur.

Postremo idem apparet ex communi doctrina, quæ tenet, quod quando res restitui non potest, sine notabili damno ipsius restituentis, tunc cessat obligatio restituendi, quousque restitutio sine huiusmodi damno fieri possit, scilicet, si maius damnum, aut saltem tantum eueniat restituenti ex ipsa restitutione, quam sit damnum quod creditori fieret, non facta eidem restitutione. Quod quidem valdè æquum esse videtur in his saltem, qui non fuerunt in turpitudine, nec in mora. Nam si is, qui restituere debet, sit fur, aut raptor, aut alius iniustus rei alienę vsurpator, tunc non cessat obligatio ob damnum, quod restituenti ex restitutione eueniret; nisi maius esset, quam damnum lęsi. Itaq; in casu præsentis dubij durum videtur multis condemnare secundum detentorem, qui cùm bona fides cessauerit, rem furtiuam per eum emptam, furi à quo emerat, reddat, si non potest commodè aliter pretium per eum datum recuperare. Nec in hoc videtur rei dominus rationabiliter inuitus, vt videtur, idque in fauorem bonæ fidei. Sic tenet Alexander de Ales, parte 4. Et Directorium, & Gabriel, qui eos imitatur. 4.

Verum quamuis hoc videatur piè dictum, in rigore tamen conscientiæ oppositum dicerem esse tutius, & agendum scilicet, quòd si secundus detentor verisimiliter credit, si rem furi restituat, rem ipsam ad eius dominum nunquam peruenturam, tenetur rem illam domino reddere, & non furi, non obstante dati pretij iactura. Id apparet ex dictis, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona. *Resolut. dubij* *Prob. 1.*

Tum etiam si rem furi restituat, credens rem nunquam ad manus domini peruenturam, est cum fure positiuè concurrere ad proximum damnificandum, vt constat, & ex consequenti facta tali restitutione, tenebitur de damno huiusmodi ipse secundus detentor.

Tum etiam, quia si ob hanc causam esset res illa furi reddenda, ne scilicet, secundus detentor pretium datum amittat, sequitur, quod si fur mortuus est, aut absens, aut omnino pauper factus, posset secundus detentor rem præfatam apud se detinere, aut eam alijs vendere, ne scilicet damni pretium amittat, quod tamen suppono falsum. 3.

Tum etiam dominus ipsius rei sciens, rem suam apud secundum detentorem esse, poterit iustè rem illam tanquam suam propriam petere, & nolentem reddere, per iudicem compellere, vt eam sibi reddat. Nec in hoc potest rationabiliter ab aliquo condemnari, tanquàm aliquid indebitum faciat, igitur talis dominus in casu non tenetur consentire in hoc, quòd secundus detentor rem suam detineat, aut vendat, aut priori furi restituat, & ita quicquid ex his agat, iniustè aget, cum spoliatus in his omnibus sit rationabiliter inuitus, & per consequens tenetur rem illam domino reddere, non obstante quòd pro ea pretium æquale furi dederit. Adde quòd ex quo cessat bona fides incipit esse malæ fidei possessor. Secùs si re priori furi reddita, ne pretium quod dederat amittat, est certum spoliatum in re sua restituendum, nam tunc poterit secundus possessor rem venditori reddere. 4.

Si verò rem furtiuam aliquis de manu furis accepit, nec bonam, nec malam habens fidem, sed dubitans de re, sit furtiua, nec ne dicit Hostien. lib. 4. de pœnitentia, & post eum multi alij in huiusmodi casu peccare, qui rem taliter accipit, & teneri eam domino restituere, ac si cum mala fide eam accepisset, idque siue per viam donationis, siue emptionis, alteriusue contractus rem illam acceperit. Horum ratio est, quia ex quo conscientia sic accipientis dubia est, videtur accipiens, se periculo peccati exponere, nec minus peccatum est, contra conscientiam dubiam, quam contra positiuam, aliquid agere. Qui autem amat periculum, peribit in illo. Et quod non est ex fide, id est, ex conscientia, peccatum est. *Quæstio tri* *præcipuæ membrum. Sent. 1.*

Cl.3 princ. Aliter tamen videtur in præsenti articulo respondendum, scilicet, quòd is qui dubitat rem illam furtiuam esse, potest eam de manu furis accipere, per viam donationis, emptionis, aut permutationis, dummodò huius animi sit, quo scilicet intendat veritatem inquirere, & cùm constiterit furtiuam esse rem, illam suo domino tradere. Et cùm rem illam in simili dubio acceperit, poterit eam tutè retinere, interim dum constat cui sit res illa reddenda, modò ad id sciẽdum, debitam apponat diligentiam, nec contra taliter, & tali animo rem furtiuam accipientem, aut retinentem poterit dominus rationabiliter esse inuitus, & ita in conscientia non erit reus furti. Imò in casu videtur rem domini vtiliter agere, cuius res fortè alioqui ad manus eius nunquam peruenisset, secùs si oppositum animum habeat, qui rem illam in dubio accipit.

Solutio ratio in oppositum allata.

Iam quando arguitur, contra conscientiam dubiam non est licitum alienum accipere, aut retinere. Respondetur de conscientia dubia distinguendum est. Stat enim quòd rem illam accipiens dubitet, an sit furtiua, necne, non dubitando de licentia rem illam accipiendi, seu retinendi, & tunc non est peccatum, nec contra conscientiam rem illam cum præfata animi præparatione accipere, & retinere, ex quo tali rei acceptio, & detentio in casu potest esse conscientiæ positiuæ conformis, non obstante, quòd de facto dubitetur. Aliud enim est dubitare de re, an furtiua seu aliena sit, aliud verò, an possit licitè retineri. Multum itaq; refert, qualis sit in casu dubitatio.

Dub. circa d. conclusionem. An detentor rei alienæ, dubitãs furtiua sit, necne possit eam alienare.

Esset tamen dubium, an in eodem casu, quo de re ipsa dubitatur, sit furtiua nec ne, sit licitum huic secundo detentori rem illam vendere, & alienare. Et generalius occurrit hæc quæstio, quando aliquis cum bona fide rem furtiuam emit, & posteà cessante fide illa incipit dubitare, an sit res furtiua, eo quòd rumor super hoc incipit seminari, an possit tunc rem illam vendere, ne cogatur per iudicem eam suo domino reddere, non reddito illi pretio, quòd furi pro re ipsa dederat. Et est casus qui frequenter occurrit.

1. Sentent. Ratio.

Dixerunt aliqui quòd in tali casu, non obstante dubio illo potest ille detentor secundus rem illam vendere, nec tenebitur pretium pro illa acceptum restituere. Mouentur ad hoc dicendum, quia talis adhuc manet bonæ fidei possessor, iuxta illud August. & habetur 34. q. 2. cap. Si virgo, vbi dicitur, quod bonæ fidei possessor rectissimæ quisque dicatur, quamdiu se possidere ignoret alienum. Cum ergo in casu quo possessor dubitat, an res illa furtiua sit, seu aliena, ignoret eam alienam esse, sequitur, quod est bonæ fidei possessor, & ita poterit tutè rem illam vendere, ac si sua esset, nec tenebitur pretium pro illa acceptum, postmodum restituere.

Resolutio bimembris.

Ego tamen aliter dicerem. Si secundus hic possessor habuit rem illam de manu furis per viam donationis, & postea eam ob præfatum dubium vendit tenebitur pretium acceptum domino spoliato reddere, quando constiterit verè rem illam alienam fuisse. Id patet, quia ad hoc idem teneretur, etiamsi rem cum bona fide positiua, quia credebat rem non esse furtiuam, vendidisset ex quo accepto pretio factus sit locupletior. Igitur à fortiori, si stante dubio præfata rem illam vendat, tenebitur, &c.

2. Dico secundo, quòd si rem illam per viam emptionis, seu permutationis, etiam cum bona fide, de manu furis accipit, & posteà incipit verisimiliter dubitare an sit furtiua, poterit rem illam vendere sine peccato, dummodò emptori rei conditionem exponat, dicens esse dubium an furtiua sit, alioqui perinde est, ac si rem defectuosam venderet, non pro palato defectu. Et esset emptorem defraudare, qui vel rem illam, cognito eius defectu seu vitio, nullatenus emisset, aut pretium longè minus pro ea dedisset. Qua lege seruata, poterit emptori, quem repererit vendere, paratus tamen pretium vero domino reddere, si constiterit rem furtiuam esse. Huius ratio etiam

est clara.

est clara, nam si rem illam haberet, & apud se seruare vellet, oporteret illorum parati animi esse rem illam vero domino restituere, si constiterit cuius sit. Igitur cùm eam vendendo, & pretium pro ea recipiendo, perinde sit, ac si rem apud se saltem in valore seruaret, sequitur quod debet parati esse animi, pretium illud domino reddere, quando constiterit rem suam fuisse, & per consequens cognito vero domino pretium rei venditæ tenebitur restituere. Nec facit ad oppositum ratio supra facta, nam falsum est, quod stante præfato dubio, in possessore, dicatur bonæ fidei possessor. Nec cap. Si virgo, probat quod voluit, quia illud intelligitur non de ignorantia negatiua, qualem habet, qui dubitat rem furtiuam esse, sed de ignorantia positiua, qua possessor credit se non alienum possidere, qualis non habetur in casu præfati dubij. Exemplum huius est, quia ad iustè bellandum, non sufficit dubitare de iustitia belli, sed opus est credatur esse iustum. Sufficeret autem illum dubitare, si illud dubium bonam fidem non excluderet. Sed de hoc posteà. *Resp. ad rationem oppositā.*

Itaq; in casu præsenti, quando possessor dubitat, rem quam tenet, furtiuam esse, id operatur huiusmodi dubitatio, quòd ea extante, non tenetur rem restituere, sed poterit possessor eam tenere paratus suo domino reddere, si constiterit alienam esse. Et eodem modo poterit, stante eodem dubio, rem illam vendere, paratus similiter pretium reddere quando constiterit rem alienam fuisse, nec rationabile est bonam fidem conscientiæ dubiæ æquiparare. *Quartum mēbrum principa. quæstionis.* *Concl. 4. princip.*

Si deniq; res furtiua, quam quis de manu furis accepit, sit res vsu consumptibilis, tunc aliter, quàm prius, respondendum est. Et breuiter distinguatur: nam refert, scienter an ignoranter rem furtiuam de manu furis acceperit & an per huiusmodi acceptionem fur factus sit impotens satisfacere, an non. Si verò fur, de cuius manu alius rem aliquam accepit, non manet potens ad soluendum omnia quæ debet, sed potius, per præfatam rei acceptionem redditur impotens ad restituendum: tunc qui accepit rem illam, tenebitur illam in se, vel in equiualenti restituere. Et procedunt hæc de eo, qui scienter in re furtiua participat. Si fur, de cuius manu huiusmodi rem alius scienter accipit, manet potens omnia debita suis creditoribus soluere, tunc ille secundus non tenetur acceptum restituere, siue illud acceperit per viam donationis, siue emptionis seu alterius contractus, sicut teneretur, si res accepta non esset vsu consumptibilis. Ratio discriminis est clara, si res illa non est vsu consumptibilis, dominus spoliatus habet ius ad rem illam eandem numero. Si autem sit vsu consumptibilis, non sic habet ius ad rem illam eandem numero, cùm in huiusmodi rebus dominium ab vsu non separetur. Ac proinde in tali casu perinde est, ac si fur daret illi secundo de suis proprijs bonis, cùm illa bona furtiua functionem admittant, vt suppono, & hoc maximè verum est, quando res huiusmodi furtiuas alijs similibus rebus miscuit. *Ratio.*

Corollarie sequitur, quòd quando aliquis scienter in re furtiua vsu consumptibile participat, parū refert, quòd fiat, vel non fiat inde locupletior. Nā si ex tali participatione fur ipse non manet impotēs ad plenè omnia sua debita soluendum, tunc participans etiam si fiat inde locupletior, non tenetur de rigore conscientiæ acceptum restituere, cùm res sic accepta non erat eadem numero debita, nec inde mansit fur impotens ad satisfaciendum: tenetur autem, etiamsi locupletior factus non sit si ex huiusmodi participatione fur maneret impotens, plenè satisfacere. *Coroll.*

Si vero nesciēter, seu cum bona fide facta sit huiusmodi participatio & fur inde manet impotens ad plenè satisfaciendum, tunc habet locum quod dictum est, scilicet, quòd participans tenetur quantùm factus est locupletior, secus alias. *Concl. 5.*

Corollarie sequitur, si participans in re furtiua vsu consumptibili dedit furi tantum pretium, quantum res valuit, non tenebitur participans quicquam restituere, ex quo ex tali participatione non māsit fur impotens ad plenè satisfaciendum, cùm tantum *Coroll.*

in pretio à participante receperit, quantum illi in re dedit.

Limit quadā quartæ concl. supradictæ, Notanter suprà dixi, hæc vera esse, quando res furtiuas vsu consumptibiles fur ipse alijs similibus miscuit, quia tunc, cùm res furtiuæ discerni à non furtiuis non possint, videtur dominium quod in rebus illis ipse spoliatus habuerat, extinctum esse, & ita perinde est, ac si res omnes illæ sint de dominio furis eas possidentis factæ.

Si tamen res furtiuæ eadem numero non sunt alijs commixtæ, sed seorsum sunt, ita vt à cæteris discerni possint, secus esset quia tunc dominium, & ius certum ad illas easdem, quòd prius spoliatus habebat, nondum amissum est, & tunc idem est de participantibus in rebus huiusmodi dicendum, quòd dictum est de participantibus in rebus furtiuis, quæ vsu non consumuntur.

Aliud dubiū. De his qui participant in actu simul: & in re, an teneantur sub mortali restituere. OCcurrit hic casus communis quidem, sed intricatus, de his qui participant in actu simul & in re. Si multi vineam Petri ingressi, omnes fructus eiusdem comedunt, ita vt vnusquisque non nisi vnum racemum accipiat: an teneantur hi satisfacere sub pœna peccati mortalis. Pro parte negatiua videtur, quòd ob furti tenuitatem nullus eorum racemum accipiendo mortaliter peccauit, & per consequens non erit mortale non satisfacere, quandoquidem non maius peccatum est, rem ablatam detinere, aut consumere, quàm rem ipsam inuito domino auferre. Pro affirmatiua etiam est ratio, quia dominus vineæ manet notabiliter damnificatus, cui iustum est, vt satisfactio fiat.

Argum. pro negatiua 1.

Ad 2. Eadem dubitatio est, si Petrus de vinea proximi paulatim omnes racemos transeundo colligat, sic quod vna die singulis horis vnum colligat, alia die tantundem, & ita de alijs, idque cæteris paribus ex parte voluntatis, quæ est non lædere notabiliter, sed quia desessus est naturam fouere, seu gustui complacere intendit &c. Omnes actus illius videntur similes & æquales, & primus non fuit mortale peccatum, nec secundus, nec tertius, nec videtur maior ratio de his, quàm de alijs, igitur nullus fuit mortale peccatum, nec secundus, ac proinde Petrus in casu fructibus vineæ consumptis, non tenebitur domino, sub peccati mortalis, quicquam restituere.

3\. Aliud simile his, Petrus tempore messis de agro in agrum, de area in aream discurrens, aut de vinea in vineam, colligit de quolibet agro, seu congerie tritici vnam spicam, aut vnum racemum de singulis vineis ad diuersos dominos pertinentibus, ita vt notabilem quantitatem congregauerit: An teneatur sic congregata, sub pœna peccati mortalis, dominis agrorum, seu vinearum restituere, an ea pauperibus erogare, cùm omnia illa furta seorsum sumpta, non videantur nisi peccata venialia ad minus non erunt mortalia, & ita nec retentio spicatum aut racemorum erit mortalis. Contra verò si liber sit à restitutione in casu, daretur posse Petrum toto anno se, & familiam suam de rebus furtiuis sine peccato mortali, & sine obligatione sub pœna peccati mortalis, accepta restituendi sustentare. Hæc patent inductiuè: Quia non tenentur huic domino, nec illi, nec alij sub pœna peccati mortalis satisfacere: igitur nulli, nec valet dicere, quod teneatur omnibus, & nulli, quia non cohærent, vt alias in simili ostendimus.

Resp. ad 1. arg. Ad primum casum, ex his qui positi sunt, distinguatur: Quia vel ita omnes illi socij ad furtum concurrunt vt alter alteri causa sit damnum illud inferendi. sic scilicet, quod altero non eunte, nec alter iret, & tunc vnusquisque tenetur in solidum conditionaliter, scilicet si alter non satisfaciat, & de hoc suprà dictum est. Vel ita concurrunt, vt nullus sit alteri causa quicquam rapiendi, & distinguatur iterum. Quia vel omnes sciunt de damno per alios illato, vel non vnusquisque putat se solum racemum accipere. Si primum, omnes tenentur per se accepta restituere, vnusquisque pro eo, quod accepit, idque sub pœna peccati mortalis. Et omnes illo modo vineam

scientes

scienter spoliantes peccant mortaliter, etiamsi vnusquisque non nisi granum vnum acceperit. Id patet, quia omnes illi cooperantur scienter, ad notabiliter proximum lædendum. Quod si exiguitas furti reddit ipsum veniale, erit hoc, quando non ita notabiliter damnificatur proximus. Si autem vnusquisque ex damnificantibus, damnum per alios illatum ignorabat, durante hac inscitia, si inuincibilis sit, excusatur à mortali, tam accipiendo, quàm etiam non restituendo. Si tamen posteà notitia veritatis accesserit, id est, damni notabilis dati cognitio tenebitur vnusquisque quãtum accepit, in se, vel in æquiualenti reddere.

Ad secundum casum dicendum, maiorem esse difficultatem iudicare quod sit notabile damnum, quàm ad causam respondere. Quod enim vni notabile damnum est, alteri tantum est leue. Et ita regula certa dari non potest, quantum dicatur, & sit notabile damnum, sed attenta paupertate, seu facultate spoliati, relinquitur hoc arbitrio boni viri determinandum. Cognito igitur quantum alicui sit notabile damnum, Petrum in casu dicetur tunc primò mortaliter peccare, quamprimum ad notabile damnum dominus vineæ peruenerit, & eo illato, tenebitur læso, sub pœna peccati mortalis, satisfacere. *Ad 2.*

Sed pone, quòd accipere viginti racemos non sit notabile damnum, accipere autem vnum & viginti, sit notabile damnum, quantum tenebitur restituere, si vnum & viginti acceperit? An satisfaciat vnum in valore restituendo, cùm alios viginti posset sine mortali, si eos tãtum accepisset, retineri. Crederem, quòd tunc teneatur omne ablatum restituere. Tum, quia perinde est, ac si simul 21. acciperet, quod est notabile damnum ex hypothesi. Nihil enim refert, paulatim, vel simul quenquam interimas, vel spolies, inquit Hieronymus. Tum etiam, quia restitutio consistit in æqualitate, ac proinde tantum est spoliato reddendum, quãtum fuit damnum notabile illatum. Hoc autem non erat vltimi racemi acceptio, sed vltimi cum præcedentibus omnibus, & ita vltimus cum omnibus præcedentibus est reddendus in se, vel in valore. *Obiect.* *Solutio.*

Ad tertium casum videtur quòd si homo ille id in fraudem legis de non furando, non faciat, sed quia fortè non habet alias vnde sufficienter ipse, & familia sua viuat, excusari poterit saltem à mortali. Et tunc non video rationem qua veniat ad restitutionem, sub pœna peccati mortalis, cogendus, ex quo neminem illo modo notabiliter damnificauit. Si autem diues sit, qui hæc facit, aut habet vnde competenter viuat, arbitror illum mortaliter peccare, si ea intentione illa particularia furta committat, aut notabilem acquirat quãtitatem. Et ita puto eum omnia sic ablata debere ipsis spoliatis restituere, nisi vnusquisque ob rei tenuitatem debitum condonet. Sed quamdiu de hac voluntate condonandi non constet, meritò præsumitur, quòd in huiusmodi furtis modicis ob præfatum finem factis, erunt domini rationabiliter inuiti. Vide etiam, an perinde sit, ac si plures domini habeant sua bona simul in vno locò aggregata, & Petrus de bonis huiusmodi cõgregatis furtiuè notabilem quantitatem capiat: in quo casu, non dubium eum de furto teneri. Sed ab huiusmodi minutis casibus dissoluendis temporis penuria, animusque ad vlteriora progrediendi abstinere hortatur. *Ad 3.*

De rebus per creditorem in recompensam debiti ablatis.

QVAESTIO XI.

EST quodam furtum similitudinarium, potius, quam verum, de quo idem quod suprà quæri solet; An sit de necessitate restituendum? Vt in casu, quo quis suam propriam rem ab alio occupatam clam surripiat. Aut secundò, in casu quo creditor *An qüirẽ propriam, ab alio occupatã clam*

ditor de bonis debitoris, clam, quantum eidem debebat, accipiat. Et de priori casu facilis est responsio, præmissa distinctione, qualiter scilicet res illa ad detentorem deuenerit, scilicet per viam depositi, commodati, locati, aut per aliam iniquam viam puta furti, rapinæ, &c. Et quidem si per viam honesti tituli ad eum peruenerit, peccat dominus, qui rem suam propria authoritate de alterius potestate, sine detinentis consensu capit, & quodammodo furtum committit, non, quia rem alienam accipit, cùm sua sit; sed quia detinentem iure, quo ad rem, vel vsum eius habebat, furtiuè priuat, & detinens erit contra dominum sic rem suam surripientem rationabiliter inuitus. Et etiam accidere solet ipsum detentorem ex tali facto damnificari, quia defuncto domino rei sic acceptæ, poterunt eius hæredes rem præfatam à detentore repetere, aut ipsemet detentor scrupulo conscientiæ agitatus si decedat, iubebit valorem rei præfato domino, aut suis hæredibus reddi, putans præfatam, ob culpam fortè suam fuisse amissam. Ac proinde præfatus dominus peccat in casu, & tenebitur ei, cui rem abstulit, in conscientia satisfacere, si constiterit, eum inde damnificari. Rem tamen reddere non tenebitur, cùm sua sit. Excepto, si is, qui rem detinebat, ius ad ipsius rei vsum haberet, vt si res erat illi locata, quia tunc locator tenetur stare cōtractui. Si autem non cum honesto titulo, sed per viam furti, aut rapinæ res ad detentorem peruenit, poterit dominus clam ea accipere, modò à scandalo, & infamia, alijsque notabilibus damnis caueat, si non speret, aliter rem suam se posse recuperare.

Concl. 1. (margin, beside line 3)

Explic. in quo sit præcipua difficultas. In secundo casu solent maiorem difficultatem facere, & est casus, qui frequenter accidit. Famuli, seruitores factores, conducti, ac denique omnes creditores, quibus alius aliquid debet, cum debitum vix possint planè à debitore recuperare, clam de bonis creditoris tantundem capiunt. Similiter si defunctus de debitis in testamento non meminerit, solent creditores superstites (si vxor, sint filij, sint famuli, aut extranei) de bonis defuncti clam tantundem surripere. Deinde ad instantiam debitoris, seu hæredum solet prælatus præcipere, vt omnes, qui de bonis defuncti quicquam acceperint, aut detinent, restituant, aut denuntient: idque sub pœna excommunicationis, quæ etiam ad scientes solet extendi, si non quod sciuerint, denuntiauerint, iam est dubium duplex. Alterum est, an sit licitum quod propositum est. Alterum verò, an præfata censura eos, qui res huiusmodi abstulerint, eosq; qui sciunt, qui eas abstulerint, nisi vel reddant, vel denuncient, ligent, & cæt.

1. Dubium an cred. accipiens clam de bonis debit. sui. quātum ei debebat teneatur ad restit.

Sententia 1. bimembris. De primo distinguunt aliqui de rebus sic acceptis an sint tales quæ, functionem admittunt, quales sunt quæ consistunt in pondere, numero, & mensura, quæ vsu consumuntur an contrà sint de his, quæ vsu non consumuntur.

1. Si primum, dicunt liticum esse, seruatis conditionibus statim dicendis, eòquod recompensa in rebus, quæ functionem recipiunt, locū habet, vt si per vnā viam tu debes mihi centum aureos, ego etiā aliunde tibi totidē debeo, licitè possū quod debeo, loco alterius debiti retinere.

2. Si tamen sit res non consumptibilis vsu, non habet locum compensatio, nec licitum est loco debiti clam de bonis non vsu consumptibilibus quicquam capere.

Ratio 1. Pro qua parte videtur ratio, quia si creditor huiusmodi res, vt dictum est, surripiat, rem alienam inuito domino capit, nec dominiū eius acquirit; quia dominum rei de vno in alium sine consensu prioris domini particularis, aut sine consensu domini superioris, seu legis authoritate, vt suprà diximus non transit. In casu autem, nec adest consensus domini particularis, suppono, nec consensus, aut authoritas iudicis, aut iuris, cum potius iura reclament, & eos, qui propria authoritate aliena aggrediuntur,

Ratio 2. vt sua recuperent, puniunt, vt habetur l. 1. C. ne quis in sua causa. Igitur in casu huiusmodi rei dominium in creditorem eam surripientem non transit, & ita peccabit, & rem illam reddere tenetur.

Secundò,

Secundò, dominus re præfata spoliatus, cum rem suam alicubi esse cognouerit, siue creditor eum teneat, siue alteri donauerit, aut vendiderit, poterit eam repetere, & rehabitam iustè retinere, & nolentem eam reddere, poterit iudicis authoritate ad reddendum compellere. Igitur nec tutus erat præfatus creditor rem illam accipiendo, nec eandem detinendo, non obstante, quòd in recompensam debiti acciperit.

Quibus non obstantibus videtur dicendum, quòd seruatis seu concurrentibus conditionibus, quæ communiter solent assignari, poterit creditor loco debiti tantundem in valore de bonis debitoris clam absq; peccato, & absque debito restituendi, siue id, quod capit, sit res vsu consumptibilis, siue non. Quas cõditiones annumerat S. Bernardinus, & cæteri post eum. Prima, quòd debitum suum sit liquidum, & nõ dubium, alioqui peccaret propria authoritate volens sibi satisfacere. Secunda, quòd non speret debitum suum per viam iudicij recuperare, sine notabili iactura sua, vt si desunt testes idonei, si creditor est potens, quem iudices timere solent, aut eidem volunt complacere, aut si res ad iudicium delata magnus eget expensis, seu laboribus, &c. Tertia, quòd non sit verisimile, inde sequi infamiam propriam, seu damnũ corporale, cùm iudices talia similitudinaria furta si probentur, soleant punire. Quarta, quod non immineat inde scandalum, aut grauamen alicui, quòd debeat ex charitate saltem euitari. Quinta, quod conscientia creditoris hoc modo sibi satisfacientis, sit sana, & nõ læsa, sed credat id in casu sibi licere. Sexta est, quòd sit illi verisimile, quòd ad debitum recuperandum nil sibi proderit à debitore id petere. His concurrentibus, licitè potest creditor de alienis sibi satisfacere. Sed si res quam sic capit, si non consumptibilis vsu, vt licitè eam per viam recompensæ capere possit, opus est septimam addere conditionem, s. quòd nõ potuit de alijs rebus vsu consumptibilibus accipere, & si possit de facto, fortè tamen grauamen aliquod seu damnum fieret creditori maius, quàm rem nõ vsu consumptibilem accipiendo. Huius ratio clara est, quia si posset creditor de alijs rebus sibi satisfacere, & non vult, nisi de rebus, quæ non vsu consumuntur, meritò in talis rei acceptione debitor erit rationabiliter inuitus, quia fortè res illa multùm sibi grata est. Si omnia hæc concurrant, aperta est ratio huius sententiæ, quia in tali casu nulli facit iniuriam, imò rem ad æqualitatem reducit, cũ non aliter possit, nec sperat ad æqualitatem venire. Debitori. n. iniuriam non facit, cũ debitor ipse hoc idem facere debuisse, reddere s. creditori, quod debet. Iustitiæ publicæ iniuriam non facit, quia tunc fit publicæ iustitiæ in casu iniuria, quando per viam iustitiæ posset suum debitum, si vellet, recuperare, & non vult, sed propria authoritate sibi ius dicit, quod cum in casu deficiat, sequitur quòd in defectum iustitiæ poterit ipse creditor sibi satisfacere.

Resol. affirm. seruatis conditionibus concurrentibus. *Condit. 1.* *2.* *3.* *4.* *5.* *6.* *Ratio huius sententiæ.*

Si tamen non omnia hæc concurrant peccabit quidẽ creditor in casu, sibi in causa propria faciens, attamen reddere acceptum non tenebitur, si certum erat sibi tantundem deberi, eò quod iam res sit ad æqualitatem redacta. Hanc sententiam tenent Doctores cõmuniter, Alexander de Ales, Altisiodorensis, glo. in cap. Ius gentium. 1. dist. & Innoc. cap. Olim causam. de restitutione spoliatorum. Adri. in Quodlibet.

Deficientibus prædictis conditionibus peccabit quidem creditor non tenebitur tamen ad restit.

Ex his patet responsio ad ea, quæ obiecta sunt contra creditorem, qui rem vsu non consumptibilem, vt sibi satisfaciat, surripit. Ad primum, probat quod dominum huiusmodi rei in casu non transit in creditorem, & eo dato, nõ inde fit, vt creditor peccet, rẽ illã capiendo, aut retinendo, concurrentibus supra dictis conditionibus, eò quod dominus rei nõ est in casu rationabiliter inuitus, cũ creditor tot habeat caussas in re aliena agendi, quod agit.

Respondetur ad 1. rationem pro sententia 1. allatam.

Ad secundum, Esto ita sit, quòd dominus rei possit rem suam, vbi repererit, repetere, cùm sua sit, non inde sequitur creditorẽ in facto supra dicto peccasse, nec rẽ ipsam restituere debuisse; cùm constet, iura in multis casibus actionem concedere, quando 2.

in conſcientia res petita reddi non debet, non ſolùm in pœnis ſtatutis, ſed etiam in rebus alijs, de quibus principaliter contenditur.

Ratio dubij

Quid tamen, concurrentibus omnibus præfatis conditionibus, apparet creditorem rem alienam propria authoritate in recompenſam accepiſſe, & iudex ad inſtantiam debitoris, ſeu ex officio ſententiam contra creditorem profert, vt rem acceptam reddat, & iuris pœnam ſimiliter ſoluat, an tenebitur in conſcientia parere ſententiæ? Ratio dubitandi eſt, quia ſententia huiuſmodi fundari videtur in culpa damnati; in caſu autem non fuit in culpa, ſtantibus dictis conditionibus, contrà verò ſententia lata eſt ſecundum iura, & ita iuſtè, ac proinde eidem parendum.

Reſponſ.

Soluitur, obiect. quædam.

Reſpondetur, in caſu huiuſmodi, non teneri, in conſcientia eum, qui de alienis ſibi ſatisfaciat, parere ſententiæ. Et quamuis iudex iuxta iura iudicauerit, & ſententia per eum lata, ex parte ferentis iuſta ſit, ex parte tamen rei, & illius, in quē fertur, videtur iniuſta, eò quòd talis in caſu nō fuit in culpa, nec iniuriam fecit debitori, nec publicę iuſtitiæ, vt dictum eſt, ac proinde non eſt dignus, vt contra eum talis ſententia feratur. Exemplum eſt clarum, de ſententia lata contra eum, qui clam verè cum aliqua contraxerat, poſteà publicè cum ſecunda, veniente priore contrahit, & per ſententiam ille iubetur, vt cum ſecunda maritaliter cohabitet, eſt quidem ſententia ex parte ferentis iuſta, non tamen ex parte rei, quæ iubetur, & ideò non eſt illi parendum. Nec obſtat quòd in propoſito caſu ille creditor propria authoritate, & contra legem publicam, aliena acceperit. Nam quamuis ad literam videatur contra legem egiſſe, non tamen contra mentem legis. Erat enim ratio legis, ne, ſi permitteretur vnicuique ſibi ius dicere, & in recompenſam ſibi debitorum aliena clam ſurripere, facilè daretur occaſio iniurijs, furtis, infamiæ, & ſcandalis, eo quòd multi fingerent rem ſibi debitam eſſe. Multi etiam putarent debitum ſuum liquidum eſſe, cum liquidum non ſit. Multi etiam ſe de iuſtitia deſperare dicerent, aliaque multa poſſent vel fingere vel obijcere, per quæ furta vellent defendere. Ad obuiandum verò his omnibus iuſtè lex pręfata ſtatuta eſt. Cum tamen in præſenti caſu hoc omnia, propter quę lex facta fuit, ceſſent, vt conſtat, ideò ratio legis in caſu locum habere non videtur. Ac proinde abſque iniuria legis potuit fieri, quòd dictum eſt. Nec enim iuſta fuiſſet legislatoris intentio, ſi vellet præcludere creditori omnem viam; rem ſuam recuperandi, quando ſine aliquo incommodo non ſperans à iudice remedium eam poſſet à debitore recuperare, ac proinde abſque legis iniuria potuit fieri, quod factum eſt.

2. Dubium.

An creditor de bonis debiti ſui clam ſurripiēs quantum ei debebat, incurrat excommunicationem ſimiliter ij, qui factū ſcientes non denunciāt

Cenſura in aliquos variè poteſt à ſuperiore ferri.

AD aliud verò quod quærebatur de ſententia excommunicationis à prælato, in huiuſmodi caſibus lata, an liget eos, qui ſic ablata non reddunt, & eos qui cùm factum ſciant, non denunciant, &c. Id videtur pendere ex tenore cenſuræ, & intentione iudicis ſententiam fulminantis. Nam poteſt cenſura ferri contra eos, qui verum furtum in caſu commiſerunt, aut etiam contra eos, qui ſimilitudinarium. Si primum, aperta eſt reſponſio, cenſuram huiuſmodi obligare auferentes, vt ablata reddant, & ſcientes, vt rem denuncient, ſi verè furtim aliquid in debitum ſit ablatum. Si ſecundum, hoc eſt, quando res ablata eſt per viam recompenſæ, ſi debitum non fuit liquidum, & certum, iuſtè poteſt per cenſuram compelli ablata reddere is, qui propria authoritate ea ſurripuit, & tunc tenebitur talis creditor ſententiæ parere. Similiter ſi potuit abſque incommodo notabili, per viam iudiciariam ſuum debitum recuperare, dignus eſt; qui in pœnam reddere cogatur acceptum, & ita in alijs huiuſmodi, in quibus, etſi ablata reddere in conſcientia, ante iudicis præceptum, non tenetur, poſt ſententiam tamen latam tenebitur: ſuppoſito hanc fuiſſe ferentis intentionem, ligare; ſcilicet eos, qui cum debitum non eſſet liquidum, aut ſi eſſet. Illud per viam iuridicam recuperare potuiſſent, aut in recuperatione clanculasia exceſſerunt

tunt &c. ſibi ipſis de alienis propria authoritate ſatisfecerunt.

Sed quomodo cognoſcetur prælatum de furto vero, aut ſimilitudinario tuliſſe mandatum? Reſpondetur: Ex tenore ipſius mandati, quia aliquando fertur mandatū huiuſmodi contra eos, qui per furtum, aut deprauato animo aliena ſurripiunt, & retinent: non timentes Deum &c. Et tunc videtur ſententia de vero furto interpretanda, & non de ſimilitudinario. quod ſæpe conſtat licitum eſſe, & abſque conſcientiæ præiudicio, & diuinorum præceptorum contemptu fieri poreſt. *Sol eiuſdem dubij.*

Aliquando verò fertur præfatum mandatum contra eos, qui clam aliena ceperunt, etiam in recompenſam debiti: & tunc extendit ſe ad furtum ſimilitudinarium, in quo caſu varia videntur tenere Doctores. Quibuſdam enim viſum eſt, huiuſmodi ſententiam iniuſtam eſſe, & non eſſe illi patendum, eò quod errorem videatur continere, cùm iubeat reddi, quod in conſcientia reddi non debet, quale eſt, quod in recompenſam debiti acceptum eſt, &c. Alijs autem viſum eſt, ſententiam iuſtam eſſe. eò quod, vt plurimum contingit, eos qui ſibi propria authoritate ſatisfaciunt, in ipſa ſatisfactione, vel decipi, vel excedere, vel non ſatis circumſpectos eſſe, vnde digni ſint, qui debita amittant, & adhuc vlteriorem pœnam ſuſtineant. Ac proinde præfata ſententia errorem minimè continet cùm propter ea lata ſit, quæ vt plurimum accidere ſolent. *§. Et hoc modo dupl eſt Doct. ſententia* 1. 2.

Sed dimiſſa contentione videtur tenendum, quòd præfata ſententia etiamſi contra eos feratur, qui aliena in recōpenſam acceperunt, nō ſe extendit ad cauſam, quo præfatæ conditiones concurrunt, eo quòd cùm illis concurrentibus res ad qualitatem redacta, idque abſque culpa ipſius creditoris, iniuſtum videtur inſontem re ſua, aut ſibi debita inuitum priuare, qualiter per præfatam ſententiam, ſi in conſcientia valeret, priuaretur. Deinde ſi ſententia ſonaret, præfatum creditorem debere reſtituere ablatum, etiamſi illud acceperit per viam recompenſæ quantumuis iuſtificatæ, eſſet ſententia errorem intolerabilem cnotinens, nec eſſet ſeruanda. Igitur eſto, quòd in genere dicat, quòd res in recompenſam debiti ablata reſtituatur, non erit in conſcientia ſeruanda, caſu quo præfatæ conditiones concurrant, ſed talis ſententia, ſeu præceptum interpretandum eſt, caſu quo præfatæ conditiones, ſaltem quæ ad rem pertinentiores ſunt deſint. *Reſolut. Prob.* 1. 2.

Ad id facit ratio aperta, quia vel præfata ſententia iubet rem ablatam priori poſſeſſori, aut eiuſdem hæredibus reddi per viam reſtitutionis, aut per viam punitionis, ob culpam commiſſam rem propria authoritate ſurripiendi. Primum non videtur dandum, quia ad æqualitatem redacta, reſtitutio locum non habet, etiamſi in huiuſmodi reductione nonnulla culpa interuenerit. Secundum etiam non eſt dandum, quia in caſu culpa non interuenit, & per conſequens non iuſtè pœna inſonti infligitur. Secus ſi ſententia lata ſit contra eos, qui cauſam iuſtam, vt ſibi ip ſis de alienis ſatisfacerent, non habuerunt. 3. 4.

Adde quòd res illa per viam pœnæ, non eſt de neceſſitate reddenda, niſi prælati ſententia ad id ſignificaret, ſcilicet, quod teneatur is, qui in caſu alienum accepit, in pœnam præuaricationis, rem ablatam priori poſſeſſori reddere; & tunc haberet vim contra eum, qui iuſtam cauſam rem accipiendi non habuit. Secùs in caſu propoſito.

Addo amplius, quòd poſſet iudex etiam ſub cenſura præcipere, vt, qui per viam recompenſæ aliquid alienum accepit, illud reddat hac intentione, vt priore poſſeſſore in ſua poſſeſſione reſtituto, creditor audiatur, & eidem iuſtitia fiat. Et in tali caſu ſi ſperat homo ſe iuſtitiam aſſequuturum, non dubito illum ad rei ablatę reſtitutionem teneri. Secùs ſi rę reſtituta non ſperet ſe debitum recuperaturum. Ex his apertum eſt, quàm neceſſarium ſit ad tenorem præfatæ ſententiæ ſeu præcepti prælati recurrere, 5.

vt eius intentio, quidque in casu sit agendum, cognoscatur.

Corol. *De ijs qui factum eiusmodi scientes non denunciant.* Corollarie sequitur quid de his dicendum, qui sciunt res præfatas in recompensam esse ab aliquo ablatas, an teneatur ad præceptum prælati rem denuntiare. Pro parte negatiua arguebatur, quia crimina penitùs occulta, non sunt ad mandatum superioris detegenda. Cùm igitur res alienæ clam fuerint acceptæ, sequitur. Tum etiam quia nemo compelli potest ad seipsum infamandum, qualiter se infamaret, si is qui rem accepit, denuntiaret. Tum etiam, quia denunciatio tunc necessaria non est, quando cederet in oppositum eius, quod superior in suo precepto intendit, prælatus autem in causa præsenti, quo denunciationem præcipit, intendit, neminem iustè rebus à se possessis spoliari, si autem fieret denuntiatio in casu, cogeretur creditor re sua, aut sibi debita carere.

Resol. trimembris. *Ad 1.* Respndetur, quantum ad denuntiationem attinet, videtur distinguendum. Quia si prælati præceptum intelligitur de vero furto, & verum fuit furtum, tenebuntur scientes præceptum prælati illud denuntiare, etiamsi occultum sit. maximè si in iudi-*2.* cio humano probari possit. Si verò intelligitur de furto similitudinario, in quo cau-*3.* sa iusta ad aliena auferendum defuit, videtur idem dicendum, quod de furto vero. Si autem intelligitur de furto similitudinario, per iustam causam in recompensam debiti facto, tunc, sicut principalis ablator, nec restituere, nec denunciare tenentur, quando denunciatione facta, rem sibi debitam recuperare non potest. ita nec scientes tenebuntur denuntiare, secùs, si denunciatione facta remedium speraret. Secùs autem in casu, qui nuper accidit. *Casus quidam.* Mercator quidam cùm plures haberet creditores, quibus omnibus fortè satisfacere non potuit, mille ducatos, quos habebat, suæ vxori dedit, hac lege, vt si sententia excōmunicationis contra occultantes bona illius merca-*Solutio.* toris fulminaretur, præfatos ducatos ex tunc donaret vxori. Quo facto fugam arripuit, posteà fuit sententia, vt præfertur, fulminata. Quærebatur an vxor, alijque qui facti notitiam habebant, tenerentur factum reuelare. Dicendum quod sic, cùm non poterit vxor verè prætendere præfatos ducatos, suos, per viam donationis, esse, eo quod donatio non valuit, cùm in fraudem creditorum facta fuerit. Sed hoc ad aliam spectat considerationem.

De rebus per venationem captis.

QVAESTIO XII.

ET quoniam non solum in rebus mobilibus, sed etiam in se mouentibus furtum committi contigit, vti per venationem, & piscationem sæpe videmus accidere, similiter & in lignorum de aliquo monte scissione, & herbarum pastu in loco alieno, & alijs huiusmodi, ideò conuenit de his aliqua inquirere.

1. Dubium. *An venatio sit de se licita.* *Solet. affirm.* *Gen. 1.* *Psal. 8.* Occurrit igitur quæstio de his, quæ per illicitam venationem capiuntur, an sint restituenda. Idem erit de piscatione iudicium. De qua primò id videndum est, an scilicet sit venatio licita, & loquamur de venatione, quæ saltuosa dicitur, qua animalia fera, & volucres capi solent. Et dicendum, quòd venatio huiusmodi de se licita est, & ab initio omnibus hominibus ius venandi concessum est, prout in Genesi scriptum est ad homines esse dictum: Dominamini piscibus maris, volucribus cæli, & bestijs terræ &c. Et iterum in Psal. Omnia subiecisti sub pedibus eius oues, & boues, volucres cœli, & pisces maris, insuper & pecora campi. Potest tamē venatio ex multis vitiari puta, si fiat cum damno proximis illato, vti fieri solet, quando per alienum agrum aut fundum gratia venandi discurritur, aut si fiat cum periculo personæ, vt fit quando inter animalia ferocia ipsi venatores non satis circumspectè versantur, aut si

fiat

fiat tempore quo venator alijs rebus insistere deberet, vt fit, quando tempore quo diuina audiri deberent, venationi insistitur, aut si fiat à personis, quibus iure vetita est venatio, vti clericis vetita est, extrà de clerico venatore, cap. fin. vbi dicitur: Omnibus seruis Dei venationes, & syluaticas fatigationes cum canibus, & accipitres, aut falcones habere interdicimus. Pœna tamen illic apposita non nisi contra clericos, qui venationem prohibitam frequentant, imponitur. Est autem pœna, vt si Episcopus sit, tribus mensibus à communione suspendatur. Si presbyter, duobus. Si diaconus officio suspendatur. Quanquam venatio quieta causa necessitatis, aut etiam recreationis, clericis permissa sit. Monachis etiam à fortiori vetita est venatio, saltem personalis, id est, per se ipsos facta: nam per alios venari possunt, & canes ad venandum extra monasterium habere, si saltus, vinaria, aut garenas proprias habeant, aut ius in terminis alienis venandi, vt habetur in Clem. 1. de statu monachorum, §. Porro, &c. *Quatenus Episcopis clericis, relig. prohibita sit venatio.*

Est insuper laicis illicita venatio ratione prohibitionis, prout in nonnullis casibus iura regalia, & statuta dominorum, aut etiam ipsorum populorum, maximè si sint per reges confirmata, venationem interdicunt, idque ob publicam vtilitatem fieri posse videtur. Si enim passim hominibus venari permitteretur, & instrumentis, quibus velint ad venandum vti, breui tempore animalia terræ, quæ Deus in cibos hominum creauit, deficerent. Ideò certis temporibus iustè prohiberi potuit venatio, quando s. huiusmodi animalia sunt fœcundata, aut quando terra niuibus est cooperta. Iustè etiam potuit institui, vt homines à certis instrumentis, aut à modis venandi abstineant, idque in locis publicis. Nec obstat iure naturæ omnibus hominibus ius venandi competere: nam eo dato, potest huiusmodi ius, seu facultas venandi, eos, qui ad id authoritatem habent, limitari: quales sunt qui rem publicam gubernant, quibus incumbit reipub. commoditatibus consulere. *Quatenus similiter laicis illicita est venatio.* *Ius venandi an iure naturæ sit commune.*

Sed quia de dominis temporalibus, qui non ob publicam vtilitatem venationem, & piscationem prohibent, sed ob suam propriam commoditatem, vel recreationem, an iustè possint id subditis prohibere, Et quidem in locis, quæ sunt de dominio ipsorum dominorum? Non dubitatur, quin domini possint venationem prohibere: quēadmodum quilibet alius priuatus potest alijs prohibere, ne in fundum suum ad venandum ingrediantur: vt dicitur institut. §. feræ, de rerum diuisione. Extra tamen loca propria, in locis, s. publicis, venationem animalium, quæ ad nullius dominium pertinere dignoscuntur, ob propriam vtilitatem, aut recreationem ipsius domini prohibere, non ita iustum videtur: specialiter si generaliter omnium, quæ capi possunt, venatio cum subditorum præiudicio interdicatur; hoc enim non ad principatum, seu iustam dominationem, sed ad tyrannidem potius pertinere videtur, cùm in publicum damnum huiusmodi prohibitio cederet. Non enim populus propter Regem, aut dominum, sed Rex, aut dominus propter populum est creatus: & ita propriā commoditatem cum subditorum iactura quærere non debent. *2. Dub. an ven. prohiberi possit per dominos temporales in locis tam proprijs, quam communibus suorum populorum.*

Sed nec negandum est, de consensu populi totius, quorundam animalium, aut volucrum venationem, etiam in locis publicis domino ipsius populi posse appropriari, & ex tunc posset talis venatio cæteris prohiberi. Huius ratio est clara, quia ex quo terra inter populos diuisa est, & vniuscuiusque populi terra suis terminis est conclusa. illi populo conuenit ius in terra illa venandi, & non extraneis, qui ad populum illum non pertinent. Sicut enim terra illa illi populo est appropriata. Nec dubium est, posse populum huic iuri venandi cedere, si velit, & illud in Regem, aut dominum suum transferre, & eidem appropriare. Præterea potest vnus de populo iuri venandi in fauorē alterius priuatę personæ, cedere: igitur idē poterit in fauorem domini seu principis, & hoc idem poterit alius eiusdem populi facere, & alius similiter quicunque: *Res. affirmatiua.* *Ratio 1.* *Ratio 2.*

igitur totus populus poterit in fauorem sui domini, ius venandi à se abdicare. Et quemadmodum hoc venandi ius, potest ex gratiosa, & spontanea populi voluntate, domino ipsius appropriari, ita similiter potest id fieri per viam contractus, vt si in huius recompensam, Dominus alia iura, seu tributa populo remittat, quæ alioqui ab illis posset exigere.

Ratio 3. Potest tertiò idipsum fieri ob consuetudinem antiquissimam, de cuius initio nulla est memoria. Ac proinde, si in regno, aut dominio aliquo talis reperiatur consuetudo, aut alius titulus ex dictis, quòd s. dominus terræ solus, aut alij de licentia ipsius, in locis publicis, lepores, cuniculos, perdices, ceruos, aliaque huiusmodi venātur, non est facilè talis dominus condemnandus, nec ob id, quòd venationem huiusmodi prohibet, venit ei absolutio deneganda. Nam ius venandi, etsi iure naturæ omnibus conueniat, non tamen de necessitate, qui possint illo, ob causam iustam, ad tempus, vt laici, vel ad semper, vt clerici, etiam inuiti priuari. Ac proinde falluntur qui dicunt, hoc venandi ius in publicis locis ita iure naturæ omnibus competere, vt nullatenus eodem priuari possint.

Idem à fortiori resp. de locis proprijs. Quod si hoc verum est, loquendo de locis publicis, à fortiori erit verum loquendo de priuatis, aut proprijs locis, quæ certis dominis sunt appropriata, s. quòd multas ob causas possunt domini terrarum, subditis venationem in locis ills prohibere, in quibus ius venandi ipsis solis potest appropriari, vel ex consensu gratioso populi, vel ex vi contractus, vel ex antiquissima consuetudine, vel ex priuilegio concesso ab eo, qui authoritatem ad illud conferendum habet. Hoc modo videmus in Hispania prohibitam esse à regibus, alijsque multis dominis in certis locis ipsis appropriatis venationem, etiam in ipsorum dominorum vtilitatem & recreationem. Et tunc ob prohibitionem erit illicita, & peccaminosa venatio.

3. Dub. an venari cōtra prohibit. sit mortale. sent. 1. neg. Oppugn. Rom. 1. An autem tunc sit peccatum mortale contra prohibitionem venari. Et dixerunt aliqui quòd non. Tum, quia ipsa venatio notabile præiudicium non affert. Tum etiam, quia lex, aut statutum, quo aliquid prohibetur, non obligat ad mortale, nisi sit iure diuino, aut Canonico prohibitum. Quod tam non satis cautè, nec verè dictum esse arbitror: nam contra solam legem naturæ contingit mortaliter peccare, vt docet Paulus loquens contra eos, qui in pura lege naturæ viuentes, creaturas potius, quàm creatorem adorabant, & crimina nefanda committebant, & contra filios parentibus inobedientes, de quibus & alijs concludit, dicens. Qui talia faciunt, digni sunt morte: non solùm qui faciunt, sed qui facientibus consentiunt.

2. Stat etiam mortaliter peccare contra legem ciuilem aliquid agendo, etiam si iure diuino, aut Canonico prohibitum non sit. Vt si Imperator aliquid sub pœna capitis, aut membri mutilationis, aut publicæ flagellationis, seu perpetui carceris iubeat, supposito, quòd ad id iubēdum iusta causa subsit certum est, huiusmodi pœnas nonnisi pro peccato mortali infligi. Idem docet Diuus Paulus, dicens: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: nam qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et loquitur illic de potestatibus sæcularibus: nam statim addit, timendam esse potestatem non tantùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Non enim sine causa gladium portat. Dicere ergo nil esse peccatum mortale, nisi quod diuina, aut Canonica lege prohibitum est, est error.

Rom. 13.

Falsum est nil esse mort. nisi quod diuina vel Can. lege prohibitū est.

Resp ad du. 2. In proposito autem, an sit mortale peccatum contra prohibitionem venari, non est dubium, si ad alterius dominium id, quod venatione capitur, pertineat: cùm sit furtum, quod de se mortale peccatum est: quamuis id, quod taliter capitur, posset tam parui valoris esse, vt mortale non sit. Deinde esto quòd res sic capta ad nullius dominium antea pertineret, stat huiusmodi venationem mortalem esse, si sub tali

pœn-

pœna prohibeat, quæ mortalem culpam præ requirit, vt de se satis constat, etiam si lex illa solùm ciuilis sit. Sed de his vide C. de ieiu. vbi quædam regula traditur ad cognoscendum, quando humanæ leges obligent ad mortalem culpam.

QVibus præmissis, breuiter videndum est, an capta per venationem sint de necessitate restituenda. Et pendet quæstio hæc alia, an taliter capta pertinuerint prius ad dominium alicuius, an non. Et quantum ad hoc, ex dictis patet, animalia terræ, & volucres cœli, & pisces maris iure gentium communia esse: fiunt autem propria his, qui primò ea occupauerint. Dicuntur autem ab alio occupata & apprehensa, non solum quando manu alicuius apprehenduntur, sed quando in tali loco ipsius conclusa retinentur; vt non habeant ipsa animalia suam libertatem naturalem eundi quo velint contra voluntatem domini loci, in quo detinentur, cùm dominus huiusmodi loci facilè, si velit, possit ea manu apprehendere, foramina occludendo, ne possint exire. Exemplum est clarum de apibus, quæ in alueo continentur, de columbis, quæ in columbario concluduntur, de ceruis, alijsque animalibus feris, quæ in nemore, aliquo muro, aut sæpe circumcluso continentur. Iam talia videntur ad dominium ipsius, cuius est locus ille pertinere; non solum quamdiu sunt intra locum huiusmodi, sed etiamsi inde cum animo redeundi ingrediantur. Cum animo autem redeundi egredi dicuntur, quandiu consuetudinem redeundi in eundem locum nō amiserunt. Ac proinde qui talia acceperit contra domini loci voluntatem, furtum committit, & tenebitur restituere. Quæ omnia satis colliguntur ex instit. de rerum diuisione. §. feræ, & ex Partita. 3. titulo 28.

An capta per venat. sint necessario rest.

Suppos. animalia &c. iure gent. esse communia & quādo fiant propria alicuius.

Concl. 1.

Concl. 2.

Si autem venatio fiat in locis alijs non ita circumclusis, quin animalia ipsa suam habeant naturalem libertatem eundi quo velint, vt sunt, quæ nec apprehensa ab aliquo, nec conclusa in loco alicuius sunt: talia efficiuntur ipsius capientis, eo quòd ad nullius dominium antea pertinere videntur. Et hoc certius est si in locis publicis venatio fiat, non obstante domini prohibitione.

Si tamen venatio fiat in loco alicui appropriato, non tamen circumcluso, sed penitus aperto, esset dubium, an quod illic contra domini loci voluntatem fuerit, sit restituendum, an pertineat ad dominum loci. Et video nonnullos dicere, quòd taliter capta sunt de dominio illius, cuius est locus. Mouentur ex hoc quia illa animalia in loco illo genita, & nutrita, sunt velut fructus illius loci: modo autem de eiusdem dominio pertinent fructus rei, & res ipsa, cuius est fructus: & ita qui dominium habet loci, ex consequenti habet dominium præfatorum animalium, etiamsi locus circumclusus non sit.

In quo sit difficult.

An quod in loco aperto alicui appropriato contra domini voluntatem quis cæperit restit. ten.

Sententia 1.

Secundo, quia si quis contra voluntatem domini fundi ingrediatur ad venandum, & venatione aliquid capiat, taliter captum est de dominio domini ipsius fundi, vt expresè videtur dicere lex. 16. tit. 28. Partita. 3. & ita dominus nemoris etiam aperti, dominium habet ad cuniculos, & alia animalia illic existentia. 2.

Tertiò idem probant, quia tales domini passim vendunt ius venandi in præfatis locis, & inde suos reditus annuos habent, nec ab aliquo compelluntur huiusmodi reditus restituere, qualiter compellendi forent, si non sua, sed aliena, aut communia essent, quæ sic vendunt.

Aliter tamen ego in præsenti dubitatione responderem, præmissa hac distinctione, si aliud est habere ius ad venandum, aliud verò est habere ius ad rem ipsam, quæ venatione capitur. Quod ita sit, apertum est, quia dominus fundi ius habet ad actum venandi in fundo suo, si fortè illic appulerit fera aliqua, seu auis à nemine prius occupata; non tamen eo ipso habet ius ad feram illam, vel volucrem, antequam eam capiat, sed tam communis manet, ac si ad fundum illum non peruenisset. Hoc enim dicunt 3.

cunt iura suprà citata. Hoc etiam idem patet, quia ante rerum factam diuisionē vnusquisq; habeat ius ad rapiendum rem aliquam de communibus, non tamen ob id res illa erat sua, nec ad dominium, & proprietatem eius pertinebat. Similiter nunc vnicuiq; conuenit ius venandi in loco publico (secluso iuris huiusmodi appropriationem) & tamen non ob id vnusquisque habet dominium & proprietatem in rem, quæ in loco publico, venatione capi potest, antequam eam capiat, vt constat.

Concl. 3. Potest igitur alicui appropriari ius venandi certo loco, absque hoc, quòd feræ in loco illo existentes, eidem approprientur. Loquendo igitur de locis proprijs, non tamen circumclusis, dico dominum loci ius habere ad venandum in loco illo; & iure potest alijs prohibere, & defendere, ne illic venentur. Quod autem in feris illic existentibus, aut in volucribus illic nidificantibus dominium habeat, & proprietatem, ego non video: Sed talia antequam ab aliquo occupentur, communia sunt, & primo occupanti iure approprientur.

Resp. ad rationes contrarias. Nec obstant quæ suprà quò alijs in oppositum adduximus. Ad primum, in quo dicunt huiusmodi feras esse fructum loci, dicendum id falsum esse: non enim ex terra illa sponte, aut apposita hominum cultura generantur; sed per maris, & fœminæ

Ad 1. coniunctionem fiunt: aliud enim ex terra illa, aliud verò in terra illa huiusmodi animalia generari. Nec ex loco illo aliud habent, præterquam quod fortè herbas, aut ramusculos comedunt, imò nec hoc fortè, sed ad montes certis horis, vt comedant, seu ad alienos agros egrediuntur. Fortè etiam alibi genita sunt, & nutrita, & illic conueniunt, vbi commodiorem reperiunt defensionem, seu pastum.

Ad 2. Ad secundùm dicerem legem illam pœnalem esse, quæ in recompensam iniuriæ, seu violentiæ, quàm venator domino fundi facit, illic, eo inuito, venando, vult rem taliter captam, ad dominum fundi pertinere. Nec obstat, quòd in titulo allegato in præsenti materia, non de legibus pœnalibus agatur, sed de rerum dominijs, vt potest per alias leges illic positas videri: quia esto ita sit, non ita in alijs legibus fit de culpa capientis mentio, sicut in hac; ideò non mirum si hæc pœnalis sit, & inter alias non pœnales interseruatur. Nec enim tit. instit. de rerum diuisionibus videtur aliud dominium in huiusmodi feris domino fundi præbere, præterquam quod possit prohibere venatoribus, ne in illo loco venentur, capta tamen, etiam contra prohibitionem domini, capientis efficiuntur: Quamquam poterit dominus qui prohibuit contra ingredientem agere, & iudex compellet eum reddere quod ceperat, & tunc dicetur res ad dominum loci pertinere.

Ad 3. Ad tertiùm dicendum, quòd domini nemorum non feras illic capiendas vendunt, sed ius venandi, quod quidem sicut est appropriabile alicui domino, ita & venale est, & in alios gratis, & pro pretio transferibile.

Corol. 1. Corollariè sequitur, eos, qui in huiusmodi locis proprijs contra voluntatem domini, venantur, non teneri in conscientia capta restituere, nisi per iudicem condemnentur, nec ob id debere illis absolutionem denegari, si, antequam per iudicem compellantur, nolint, quæ ceperunt restituere.

2. Corollariè sequitur, si potest dominus contra illos venatores agere actione furti, non est, quia furtum fuerit verum per rei alienæ ablationem, sed per alieni iuris venandi vsurpationem, quia ius venandi in loco proprio non nisi domino conuenit, ac proinde, qui contra eius voluntatem illic venatur, vsum iuris alieni sibi vsurpat, propter quod sua certa pœna contra tales est instituta.

3. Vnum tamen videtur notandum, quòd quamuis huiusmodi feræ non sint de dominio ipsius, cuius est locus, & ita non propriè committat furtum, qui feras in loco alieno sine licentia domini ipsius, capit, ac proinde non teneatur captas per viam restitutionis

ſtitutionis reddere, attamen, quia ius alienum ad venandum ſibi illicitè vſurpauit, & venatione cepit quæ dominus, fortè ſuo iure vtendo cepiſſet: ideò videtur dominum loci in hac parte damnificaſſe à lucro iuſto eum illicitè impediendo. Quare, ſi ita ſit, quòd Dominus loci ea cepiſſet, quæ hic venator accepit, tenebitur in conſcientia tantundem reddere. Secùs ſi non eſt veriſimile, quòd Dominus ſuo iure vtendo eadem cepiſſet. Et inde eſt, quòd quia hi qui præfatum ius venandi pro certo pretio à domino loci emunt, ad id emunt, vt ea, quæ potuerint, venatione apprehendant, neceſſe eſt eos damnificari, ſi alij furtiuè in eodem loco venentur, & tenebuntur in conſcientia reddere, quantum hi, qui à lucro iuſto impediuntur veriſimiliter cepiſſent. *Quatenus qui feras in alieno loco abſque lic. venatur, dãnum inferat domino illius loci.*

Nec hoc dicere eſt cum opinione ſuprà impugnata coincidere: nam ſi præfatæ feræ ad dominium domini loci pertinerent, reſtituendæ forent; ſiue dominus alioqui eas capturus fuiſſet, ſiue non: nec opus eſſet ſententiam iudicis expectare, qui rem captam domino loci reddi iuberet. Nec ſatisfaceret venator, re exiſtente, aliam æquiualentem reddendo, ſed eandem reddere debet. Nec ad id eſſet neceſſaria domini loci prohibitio, ſed eo ipſo, quòd venator, ſine licentia domini rem illam caperet teneretur reddere, cùm tamen iura oppoſitum determinent. Et ſi feræ ſponte egrederentur, & aliquis in loco publico eas caperet, teneretur eas domino loci reſtituere, ſi ad eius dominium pertinerent: quæ tamen omnia videntur falſa. Secundum tamen hanc poſtrema ſententiam ad damnum datum eſt ſolum habendus reſpectus, & ſecundum damni quantitatem, eſt domino loci ſatisfaciendum, aut ei, cui dominus loci ius venandi conceſſit. *Diſcrimen inter ſcientiam ſup. oppugn. & hoc 3. Coroll.*

Corollariè ſequitur, ſi venator prædictas feras, arte ſua etiam vetita, faciat in locum publicum exire, & ibi eas venetur, non tenetur eaſdem per viam reſtitutionis reddere, ſed tantum teneretur de damno, ſicut teneretur is, qui venatorem impedit, ne in locis publicis venetur, & ipſe impediens in eiſdem venetur locis non quidem tenetur per viam reſtitutionis, ſed per viam damni illati reparandi, prout dictum eſt. Quanquam qui huiuſmodi artibus vetitis feras de locis proprijs ad communia loca extrahit, vbi eas capit, poſſet, ſecundùm ſtatuta, & conſuetudinem puniri, ac ſi intra locum prohibitum venaretur. *4. Coroll.*

Si tamen abſque arte aliqua venatoris, feræ ad loca publica egrediantur, & eas in publicis locis venetur, ſuæ efficiuntur, & non tenetur, nec per viam damni reparandi, nec per viam rei reſtituendæ feras captas domino loci reddere, ex quo in locis publicis ius habet huiuſmodi venator ad venandum ea, quæ ab alio non prius fuerint occupata. Secùs autem de animalibus in loco proprio circumcluſo exiſtentibus: quia talia, nec intra locum, in quo ſunt, nec extrà poſſunt ab aliquo capi ſine licentia domini ipſius loci, ex quo tam locus, quàm res in loco contentæ ad ipſius dominium pertinere dignoſcuntur, quamdiu vel feræ ibidem incluſæ ſunt, vel egreſſæ animum habent redeundi, vt dictum eſt. *5. Coroll.*

Corollariè ſequitur, eos, qui in locis, aut columbarijs ſuis ſecreta ſemina, aut certas eſcas ſpargunt, aut arte alia vtuntur, columbas ex aliorum columbarijs illic attrahant, & ibidem conuenire aſſueſcant, furti reos eſſe, & ad reſtitutionem teneri. Huius ratio ex dictis eſt aperta, quia ex quo præfatæ columbæ ad aliorum dominium pertinebant, ſicut domino inuito à nemine apprehendi poterant, ita nec eodem inuito arte aliqua in damnum ipſius, vt locum priorem deſerant, prouocari. Secùs ſi columbæ ipſæ ſua ſponte priorem locum deſerant, & in alio nouo commorentur. Idem de piſcibus, & ceruis, & cuniculis, alijſque feris in loco alicuius circumcluſo exiſtẽtibus, eſt dicendũ, quòd ſ. ſicut ea inuito domino loci apprehẽdi non *6. Coroll.*

poſſunt,

possunt, ita nec arte aliqua, vt in alium locum se conferant, prouocari.

Repetitur breuiter q. predictæ solutio.

Triplex est locus venationis.

Est itaque resolutio, quod sit triplex locus venationis, s. proprius ipsius domini, muro, vel sepe circumclusus, ita vt animalia intus existentia suam libertatem naturalem eundi quo velint, non habeant contra voluntatem domini ipsius loci, qui facilè potest illis viam egrediendi occludere, & tunc dominus loci potest alijs ingressum ad venandum prohibere: & si contra prohibitionem ingrediantur, & aliud capiant, tenebuntur ea restituere, ex quo dominus loci in casu non modò ad actum venandi, sed ad feras sic inclusas ius habet, & dominium.

2. Est alius locus proprius quidem alicuius, non tamen circumclusus, sed apertus, & patens, ita vt liberum sit feris illic existentibus egredi, & ire quo velint: & tunc dominis loci poterit prohibere, & defendere ingressum ad venandum. Quæ autem capta fuerint ante iudicis sententiam, capientis efficiuntur; secus post sententiam contra eum de reddendo datam. Et ita per viam restitutionis rem captam reddere in conscientia non tenebitur, quamuis de damno, si quod intulit, teneatur ad sensum dictum.

3. Est tertius locus venationis publicus, seu communis, & in his venationem fieri animalium, & volucrum à nemine anteà occupatorum per dominos, ad ipsorum vtilitatem prohiberi non potest; benè tamen ob causam publicæ vtilitatis, seu honestatis, maximè ad tempus, vt suprà diximus. Et si super hoc prohibitio fiat, quod captum fuerit, antequam per iudicis sententiam fuerit alicui applicatum, ipsius capientis efficitur, non venit de necessitate restituendum.

Aliud dubiū, an qui in locis vetitis venatur, satisfaciat, soluendo pœnam contra venantes decretam.

Est tamen dubitatio, an qui in locis vetitis venatur, satisfaciat soluendo pœnam contra venantes institutam; an vltra etiam ad reddendum, quod venatione ceperant, in se, vel in æquiualenti teneantur. Et quidem si venatio fiat in locis publicis, aut etiam proprijs non circumclusis quæstio locum non habet: quia vt ex dictis patet, in huiusmodi venationibus nemini fit iniuria, nisi legi, seu legislatori, cuius lex, seu statutum perperam per venatorem violatur, ac proinde tunc res taliter capta, nisi super hoc sententia feratur, non est in conscientia restituenda, sed satisfacit venator, si pœnam, ad quam fuerit condemnatus, soluat.

Sensus q. duplex. 1. 2.

Respon. non solum ad pœnam, sed etiam ad rest. tenetur.

Ratio 1.

Si verò venatio fiat in locis circūclusis, aut etiam extra; si venatione capiantur, feræ ad locum illum pertinentes, videtur talis venatio furtum esse, iuxta ea, quę dicta sunt, & in his habet locum proposita dubitatio. Et videtur, quòd venator in casu non satisfaciat pœnam soluendo, nisi etiam ipsum principale restituat, eò quòd omne furtum in conscientia est restituendum; sed venatio in casu est furtum, cùm sit rei alienæ iniusta contrectatio, igitur.

2. Deinde in casu venator ille legi de non furando iniuriam fecit, & domino similiter, cuius erant ferę venatione captæ, iniuriam fecit, legi quidem, seu legislatori, quia legē violauit, domino verò, quia rem ipsius, eo inuito occupauit. Oportet ergo vtrique iniuriam passo satisfacere, domino rem suam reddendo; legi verò, seu publicæ iustitiæ, pœnæ legis se subijciendo. Et sicut si domino res sua restituatur, à pœna legis non manet immunis, si iudex legem exequi velit: ita si pœnam legis soluat, & legi satisfaciat, non inde remanet liber à restitutione, domino per eum damnificato facienda.

Limit. data respon.

Et procedit hoc, excepto, nisi dominus læsus sit pœna legis contentus, siue sit pœna personalis, siue pecuniaria, aut si statuto sit cautum, vt qui talia contra prohibitionem ceperint, non ad aliud, quàm ad pœnam teneantur, nam tunc soluendo pœnam, erit à restitutione facienda liber. Si tamen per statutum id sciri non possit: ad consuetudinem in talibus seruari solitam, est recurrendum: si enim domini venatione læsi non soleant feram captam, aut eius æquiualentiam petere, non solùm ad pœnam legis

gis contra huiusmodi venatores agere solent, signum est, dominus huiusmodi sola pœna esse contentos, ex quo de principali re furtiua non curant. Si verò domini solent de re furtiua contra venatorem agere, vltra pœnam legis, tunc argumentum est, dominos non esse cum pœna contentos, maximè si ex pœna nulla illis commoditas eueniat, vt si sit solum personalis, & cætera.

Similis dubitatio est de his, qui de monte alieno ligna absque domini consensu, scindunt: & de his, qui in loco vetito piscātur: & de his, qui oues in locis prohibitis pascunt, an s. satisfaciant per pœnæ solutionem. Dicendum, quòd ad statuta, & consuetudinem patriæ in his videatur recurrendum, vt inde constet de voluntate domini læsi, si sit, vel esse debet pœna statuta contentus, vel non. Nam si per statuta, aut consuetudinem domini læsi debitum remitti non constet, generalis regula conscientiæ est, iuxta quantitatem damni dati restitutionem esse faciendam; siue alia pœna ab huiusmodi furibus exigatur, siue non.

Ead. est solut. de ijs, qui de alienis locis ligna cædunt, qui piscantur aut oues pascunt.

ALia hinc oritur dubitatio de his, quibus custodia locorum, in quibus feræ, aut pisces, aut volucres, aut ligna contra prohibitionem dominorum, seu legum capi solent, commissa est, apposito per eos iuramento, quòd fideliter ea custodient, & quos venari, piscari, aut ligna de monte scindere viderint, apprehendent, & denuntiabunt: an teneātur huiusmodi custodes ad id quod iurarunt semper, an possint cum quibusdam dissimulare, & dissimulantes an teneantur aliqui domino loci, seu montis restituere, & si pecunia ad id corrupti sint, an teneantur eam restituere, & cui. Si verò custodes ipsi tempore furti ab alijs perpetrandi se abscondāt, & potentes furtum sua præsentia, aut voce prohibere, illud tacendo fieri permittunt, vt fures apprehendant, & ab eisdem pœnam legis exigant, aut recipiant, an teneantur, &c.

Aliud dubiū, an custodes huiusmodi locorum, facto iuramento de fidelit. semper teneantur apprehendere, vel denuntiare ven. pisc. &c. contra domini voluntatem.

Ad hæc breuiter dicendum, distinguendo de huiusmodi prohibitione, quia aut facta est iustè ab eo, qui ad id potestatem habet, aut tyrannicè, qualiter nonnulli domini solent in terris suis, etiam in locis publicis venationem prohibere, & piscationem, cùm iure non possint. Si tyrannicè, aut iniustè vetita est venatio, dicendum est, quòd custodes ad id deputati, nec teneantur venantes apprehendere, nec eos denuntiare, non obstante iuramento per eos præstito, quòd in casu hoc obligatorium non est, quando quidem vinculum iniquitatis esse non debet, & in malè promissis fides venit rescindenda. Cùm ergo, secluso iureiurando prædicto, iniquum sit taliter venantes in locis publicis apprehendere, aut punire, qui iure venandi per præfatos dominos inuiti priuari non potuerunt, sequitur custodes ad eos apprehendendos, seu denuntiandos non esse adstrictos. Perinde enim esset, ac si iurassent se daturos ensem, venenum, taxillos, ornamenta, arma, aliaque huiusmodi, his, quos sciunt, illis malè vsuros, aut si quis iuret tyranno illi denuntiare viros, qui ex legitima coniuge prolem habent, aut qui ex arte licita cibum quærunt, sciens denuntiationis huiusmodi finem esse illorum punitionem. *Concl. 1.*

Si autem præfata prohibitio legitimè facta est, tenentur custodes suum officium fideliter agere, possunt tamen prædicti custodes aliquando cum venantibus, aut piscantibus, seu ligna scindentibus dissimulare, modò hæc concurrant, s. quod hi, qui taliter aliena de locis vetitis capiunt, tanta sine necessitate constricti, vt à crimine, seu culpa excusentur. Secundò, quod eorum necessitas, seu indigentia sit ipsis custodibus nota. Tertiò, quōd non nisi quantum necessitas exigit, capiant. Ratio primi est quia si necessitas tanta non sit, quæ eos à culpa furti excuset, digni sunt, qui puniantur, ac proinde sunt denuntiandi, iuxta fidelitatem, & iuramentum custodem. Ratio secundi est, quis si custodes præfatam necessitatem capientium ignorent, aut etiam dubitent, tenebuntur propter officium, & iuramentum eos apprehendere, & denuntiare,

Concl. 2 in quibus casibus possint prædicti cust. cum aliquib. dissimulare.

1, 2. 3.

P quousque

quousque necessitas constet. Ratio tertij etiam est nota: quia si vltra quam eorum indigentia postulat, capiant, non erunt à crimine furti immunes, & per consequens nec à pœna.

Quanta autem debeat esse huiusmodi necessitas, ob quàm possit custodes cum capientibus dissimulare, non cadit sub regula certa: excepto nisi sit extrema, vel quasi, ita vt vix possint aliter vitam suam, & suorum conseruare: nam tunc dominus ipse deberet in ipsa suarum rerum captura consentire. Similiter quando iustè, aut verisimiliter præsumitur, quòd dominus in huiusmodi rerum captura consentiret; vt si capiens sit amicus, aut propinquus, aut alius, cui dominus ipse gratiam similem faceret, si sciret, multi tamen sunt, qui si à domino licentiam venandi, & alia prædicta capiendi peterent, eam obtinerent: & tamen si eam non petunt, cùm facilè possint, non ita dominus in venatione per eos facta consentiret, & tales poterunt per custodes apprehendi, & denuntiari.

Concl. 3. Si verò præfati custodes extra dictos casus cum quibusdam dissimulent, vt in locis vetitis si circumclusa sint, venentur, aut de monte alieno ligna scindant, an teneantur domino loci, seu montis tantundem restituere. Resp. si certum esset ipsum venatorem, aut lignorum scissorem teneri in conscientia, capta suo domino restituere, non esset dubium quin custodes dissimulantes similiter tenerentur; eò quòd licet ad præfatum furtum non positiuè, sed negatiuè concurrant; attamen ex officio, & speciali obligatione tenētur sua custodia dominum loci illæsum seruare. Si tamen principalis eorum captor non tenetur in conscientia, nisi ad pœnam, idque postquam in ea condemnatus fuerit, videri posset, quòd nec ipsi custodes teneantur per alios capta, ob suam dissimulationem restituere. Pro nunc tamen non dubito custodes in casu teneri de damno suo domino ob eorum iniquam dissimulationem illato satisfacere, etiamsi principales captores iuxta statuta, & consuetudinem patriæ, in conscientia ante condemnationem non teneantur.

Casus, in quo cust. tenentur de damno suo domino, etiāsi ven &c. ante condemnationem non teneantur. Et hic est vnus casus, in quo cum principalis damnificator in conscientia non teneatur, tenetur tamen concurrens: eò quòd principalis captor diuersa obligatione teneatur ab ea, qua custodes tenentur: nam illi nonnisi iuxta statuta, & mores patriæ tenentur: custodes autem tenentur speciali obligatione ratione fidelitatis, & ratione iuramenti ad prospiciendum indemnitati præfatorum dominorum. Cùm ergo dominus ex dicta dissimulatione maneat læsus, sequitur eos teneri, esto quòd principalis læsor in conscientia non teneatur & etiam quia dominus iustius est contra custodes inuitus, quàm contra principales, quia hi poterant furari in casu cum periculo pœnæ, cui se exposuerunt: nec amplius debet dominus ab illis exigere: illi autem nullatenus contra officium, fidelitatem, & iuramentum dissimulare potuerunt. Adde quòd ad id sunt stipendiati, vt fideliter præfata loca custodiant, ideò tenebuntur domino iuxta quantitatem illati damni, aut iuxta quantitatem pœnæ, quæ de iure erat domino applicanda, si ipsi non dissimulassent, & optio erit apud dominum.

Concl. 4. Si denique custodes cum venatoribus dissimulent, se abscondentes vt alij liberè vetita capiant, vt ipsi postmodum eos apprehendant, & puniri faciant, peccant huiusmodi custodes.
1. Primò contra præceptum de corrigendo fratre: non enim minus tenemur fratrem à peccato seruare, ne cadat, si possumus, quàm postquàm ceciderit, eum à peccato eleuare. Peccant etiam contra fidelitatem, domino loci debitam; quia
2. tenentur damnum eiusdem, prout poterunt euitare. Peccant tertio contra charita-
3. tem ad proximum habendam, quà tenentur, dum absque propria iactura possunt illis damnum euitare: modo autem ex præfata dissimulatione hæc omnia accidunt; venatores in peccatum reale incidunt: dominus loci rebus suis iniustè spoliatur, & ipsi spoliantes in pœnam statuti, seu legis contra tales institutam similiter incidunt,

quæ

quæ omnia possent per custodes, si dissimulare noluissent, euitari. Ac proinde non sunt a culpa immunes, & si pœna contra venatores apposita sit personalis, aut talis, quę in commoditatem domini loci spoliati non cedat, tenebuntur domino de damno sua dissimulatione illato; secus alias. Venatoribus autem qui pœnam luent, quam non soluerent, nisi custodes dissimulassent, non tenebuntur de damno, ex quo ipsi huiusmodi pœnam meruerunt. Nec obstat, quòd custodes præfati ad prædictum damnum sua dissimulatione negatiua concurrerunt, cùm ex officio tenerentur non dissimulare, non inquam, obstat, quòd mutus, qui ex officio ad loquendum tenetur, si inde læditur is ad cuius indemnitatem officium suscepit, tenebitur illi, non tamen alijs pro quibus tale officium minimè susceperat.

Solut. obiectio quædam.

De gabellis non defraudandis.

QVAESTIO XIII.

SOlet prætereà in gabellarum solutione furtum committi, sicut contrà in earundem impositione, & exactione multos indebitè grauari, cùm quibus qualiter se confessores habere debeant, à multis eorum est dubitatum. Ideò nunc breuiter sunt quædam inquirēda, tam de his, qui gabellas imponere, & exigere possunt, quàm de his, qui eas impositas soluere tenentur, vt inde pateat, quando in his locum habeat restitutio. Et accipio gabellam largè, vt se extendit ad collectas, tallias, guidagia, syndagià, pedagia, telonia, aliaque huiusmodi, quæ ex diuersitate rerum soluendarum, seu personarum, diuersa nomina sortiuntur, nominibus tamen omissis, apparet gabellam aliquando solui de bonis ab homine possessis, idque iuxta subditorum facultatem, & dicitur collecta. Aliquando de bonis venditis, quam quidem venditor soluit, & dicitur vulgariter, alcabala. Aliquando de bonis emptis, quàm emptor soluit, de rebus ad cibum, & potum pertinentibus, & dicitur assisium. Aliquando de bonis, quæ per certa loca portātur, seu vehuntur, & dicitur vectigal, seu guidagium. Aliquando de bonis ex mari acquisitis, & dicitur telonium. Aliquando de bonis inuentis, seu aliter conquisitis, quæ varias habent nuncupationes. Hæc autem, si iustè imposita sint, soluenda in conscientia veniunt, secùs si iniustè. Et refert loqui de gabellis nouiter impositis, aut de veteribus de quarum initio nulla est memoria.

Generalis acceptio nominis gabellæ.

Gab. de varijs bonis solui potest.

Vt igitur quæ nouiter imponuntur iustæ sint, tria ad minus requiruntur scilicet, authoritas, causa, & forma. Authoritatem eas imponendi habet Imperator, Papa, Concilium, Rex, & antiquissima consuetudo, de cuius initio nulla est memoria, vt declarat Innocentius in capitu. Super quibusdam. §. Præterea, de verborum significatione, vbi dicitur, duximus declarandum, illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis Concilij largitione, cōcessa, vel ex antiqua consuetudine à tempore, cuius non erat memoria introducta. Idem habetur in sententia de censibus, capit. Innouamus. in antiquis. In hoc tamen locum habet præscriptio, iuxta communem Doctorum sententiam: quia multis reges, aut ciuitates, aut populi, aut domini temporales iura principis in hac re præscripserunt, qui possunt nouas gabellas imponere, quòd quidem ius potuerunt ex antiquissima consuetudine eas imponendi acquirere.

Ad gab. nouas imponendas tria requiruntur.

Authoritas & quinam eam habeant.

Secundùm requisitum est causa. Hæc autem est necessitas, vel vtilitas publica: non enim talia imponenda sunt ob principis, seu domini priuatam vtilitatem, quandoquidem non populus propter regem, sed rex propter populum est institutus. Posset tamen tanta esse principis, aut domini inopia, seu rerum penuria, cui communes

Causa, & qualis nam illa esse debeat.

reditus non sufficerent, qui pro ipsius debita sustentatione posset gabellam subditis imponere, quod non tam in priuatam domini, quàm totius regni, seu in Reipublicæ vtilitatem redundaret, maximè, si rex illam inopiam incidit, rem sui regni vtiliter agendo; puta si in bello pro sui regni defensione habito, aliamve ob causam, quæ ad regni vtilitatem attineret, in paupertatem incidit.

Vnde si rex bellaturus, aut rem aliam acturus, à suo regno egrediatur, & inde consumptis facultatibus in penuriam deueniat, est videndum, an necessitate, an voluntate ad bellum processerit: si necessitate, aut publica vtilitate motus fuerit, vt ad iniuriam sibi, aut regno suo illatam vindicandam, seu inferendam impediendam, aut ad hostium potentiam extenuandam, aut ad iussum, seu exhortationem Papæ pro ecclesiæ defensione contra infideles processerit, aut denique ob alias necessitates, seu causas fidei Ecclesię, aut regno suo conuenientes, suas consumpserit facultates, vt regem nostrum Carulum zelo sanctissimo aliquoties motum esse credendum est, iustum est, vt subditi contribuant, & tunc iustè poterit gabella imponi, & collecta à subditis exigi. Si tamen non sic egressus est, sed animo s. alia regna, ciuitates, & loca subijciendi aut laudem, & gloriam humanam acquirendi, & sui conatus posteris memoriam relinquēdi, vnde nulla suo regno crescat vtilitas, tunc etsi in penuriam incidat, subditi non ita tenentur eidem vltra communes reditus contribuere, si ipse alioqui potest sibi de necessarijs prouidere. Similiter si reditus suos inaniter, & non in bonum suæ reipub. consumpserit: aut alijs prodigè donauerit, aut si bellum progressus, temerè se in eo gesserit, & in alijs huiusmedi casibus ad egestatem deueniat, id illi venit imputandum: nec iustum est, in talibus casibus nouis exactionibus subditos grauare, si vt dixi, ipse potest aliter in suis necessitatibus subuenire. Hæc in sententia Thom. in epistola ad Ducissam Brabantiæ.

3. *Forma.* Tertium requisitum est forma, qua s. omnia debent æqualiter secundum proportionem geometricam subditis imponi, attēta s. subditorum facultate. Adde huic moderamen: nā non maiores præstationes debent imponi, quàm causam, propter quàm imponuntur exigat: alioqui in ea parte, qua exceditur, iniusta est exactio, ob causæ iustæ defectum, & excessus venit restituendus, vt habetur in c. Quia pleriq;. de immunit. vbi taliter extorta vltrà quam causa exigat, restitui mādantur, & tantundem pauperibus reddi. His igitur concurrentibus iustificantur gabellæ, seu pręstationes impositæ, & ita iustè poterunt recipi, & imponi; ac proinde quæ si fuerint acquisita, non veniunt restituenda. contrà verò aliquo ex his deficiente, iniquæ sunt, & iniustæ exactiones, & ita nec tutè imponi, nec recipi possunt, sed si receptæ fuerint, sunt restituendæ. Nonas insuper gabellas, aut pedagia non tenentur homines soluere, nisi constet ea legitimè, & pro causa iusta imposita esse, alioqui ius ea iniqua esse præsumit. Pro quo facit c. Quanquam. de censib. l. 6. c. Peruenit, de censibus. in antiquis, vbi dicitur, quòd vt census solui debeat, oportet ad quid, & quando soluendus sit, præsciatur.

Trib. traditis conditionibus concurrentibus gab. iustè recipiuntur, secus restit. sunt.

An veteres gab. de quibus nulla est memoria possint exigi & recipi. Sol. affirm.

De veteribus autem gabellis, de quarum initio nulla est memoria, dicendum quòd dominus potest eas exigere, & recipere. Neque curandum est, quam ob causam fuerint impositæ, nec si cessauerit, vel non cessauerit causa, propter quàm inductæ fuerint; cum de earum initio, & causa nulla sit hominum memoria: vnde in casu iustè pro recipientibus præsumitur, quòd ob iustam causam, & cum debita authoritate fuerint impositæ. Itaque in his non video causam scrupulos ingerendi, & eos, qui in antiquissima consuetudine sunt, & præscripta, inquietandi maximè si eos ab exactione gabellæ præfatæ cessaturos non speratur.

Obiect. Sed fortè aliquis obijciet, quòd quando non constat, quàm ob causam, & ex cuius authoritate fuerit aliqua gabella imposita, non potest tutè exigi, non obstante antiquissima

auissima consuetudine. Nam cap. Super quibusdam suprà citatum videtur declarare quis possit gabellas imponere, dicens in sententia, quòd Imperator, Rex, & Concilium, & qui id ex antiquissima habet consuetudine: modò autem aliud est aliquem habere ius imponendi gabellas ex antiquissimt consuetudine; aliud verò est ius exigendi gabellas. Multi enim domini eas ex antiquissima consuetudine exigunt, & recipiunt, qui tamen eas imponere, aut impositas augere non possunt.

Resp. imò textus ipse de vtroque videtur loqui, scilicet, de gabellarum impositione, & de earum receptione, & in sententia ait, quod imponi, nisi ab Imp. Rege, & Concilio non possunt, & nisi ab his impositæ fuerint, aut nisi ex antiquissima consuetudinæ introductæ sunt, iure recipi aut exigi non possunt, cùm sint interdictæ. In quo innuitur, quòd etiamsi non constet cuius authoritate sint impositæ; si tamen consuetudo eas exigendi, & recipiendi sit adeò antiqua, de cuius initio non constet, iure recipi possunt. Quod est in fauorem multorum dominorum particularium; qui ex antiquissima consuetudine gabellas, collectas, pedagia, aliaque obsequia in terris suis exigunt, non aliam causam præter huiusmodi antiquissimam consuetudinem habentes, qui non sunt in hoc facilè condemnandi, nisi fortè talis esset exactio, quæ in notabile subditorum grauamen cederet, nam tunc per temporis tractum non esset excusanda talis exactio. *Solutio.*

Iam est quæstio, an postquam aliquæ tales exactiones iustè impositæ fuerint obligent in conscientia debitores ad earum solutionem; an possint potius subditi, seu transeuntes, salua conscientia eas defraudare; ita vt non teneatur ad restitutionem. Video quosdam Doctores tenere, quòd licitè possint homines gabellas, & pedagia, salua conscientia defraudare, quodque postea non teneatur in conscientia eas restituere, eò quòd putent leges de pedagijs, & gabellis, alijsque huiusmodi impositionibus pœnales esse: leges autem pœnales in conscientia non abligāt ante condemnationem, vt vulgariter ad id citatur glo. c. Fraternitas, 12. quæstio. 2. &c. *Dubium an gab. iustè impositæ obligent in conscientia deb. & an defraudantes teneantur ad restit.*

Ad sciendum autem, quandò lex aliqua humana in conscientia ad culpam obliget, aut non, sic distinguunt, quia vel lex est præceptiua, & non purè pœnalis, etiamsi pœnam apponat, & tunc quodammodò duo statuuntur, alterum est id, de quo principaliter lata est lex: alterum verò est pœnæ solutio, vt si forma legis sit talis, præcipimus, mandamus, statuimus, &c. vt homo aliquid tale faciat, sub pœna decem aureorum, & ita potest de alijs exemplificari. Et tunc dicunt, certum esse, legem illam obligare in conscientia ad id, de quo primò lex ipsa lata est. Est alia lex, quam purè pœnalem esse dicunt, vt si non duo, sed vnum tantùm per eam statuatur, vt si forma talis sit; Qui tale, aut tale fecerit soluat tantum: aut qui non manifestauerit omnia, quæ in via portat, cadat in commissum, vbi non ponitur verbum aliquod præceptiuum, sed sola pœna soluenda, tunc tales leges non abligant ad culpam. Probant hoc exemplo: si dominus cum seruitore legem fecerit, quòd die, qua non affuerit mensæ sui domini, certam partem salarij sibi deputati perdat, nemo diceret seruitorem illum mensæ deficientem peccare, quamuis pœnæ statute obnoxius sit. *Sent. 1. Prob. 1. Lex non purè pœn. Lex purè pœnalis. 2. Prob.*

Verum aliter in præsentiarum videtur dicendum, quod lex, eo ipso, quod lex est, & iusta, obligat in conscientia ad culpam, vel mortalem, vel venialem, secundùm condentis intentionem; & materiam subiectam, vt alibi explicuimus. Si enim lex est, & iusta; consona est rectæ rationi; ac proinde si legislator intendat per eam obligare, subditi tenentur, aliqui contra legem, & contra rectam rationem, & contra intentionem legislatoris agentes; non peccarent, quod est contra omnem philosophiam moralem & contra doctrinam Christi, quæ iubemur, vt nostris superioribus obediamus, prout Paulus apertè dicit: Omnis anima potestatibus sublimioribus sub- *Res. affir. Prob. 1.*

dita sit. Et illis statim docet esse parendum; non solum propter iram, sed propter conscientiam. Vbi loquitur de potestatibus secularibus, vt constat cùm dicat, non sine causa gladium portant, &c.

Rom. 13.

2. Deinde si lex pœnalis iusta est, iustè igitur pœnam illam statuit: pœna autem iustè nemini, nisi propter culpam debet infligi: igitur qui in pœnam legis incidit, & iustè, priùs opus est culpam incurrat, veram vel præsumptam, imò veram. Quamuis enim iudex aliquando pœnā infligat, sine culpa vera, sed tantū præsumpta, seu falsè probata: lex tamen vnde non debet iniuria nasci, culpam veram præsupponit, vt locum habeat pœna per legem statuta; iuxta regulam de excommunicatione à iure, quæ nunquam ligat, vbi culpa vera non præcessit.

3. *Culpa est & contra conscientiā defraudare gabellas.* Præterea specialiter in præsenti materia patet, culpam esse & contra conscientiam gabellas defraudare, iuxta doctrinam Pauli dicentis: Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal vect. cui honorem, honorem, & nemini quicquam debeatis. Talia etiam Regibus & temporalibus dominis deberi Christus significauit, quando dixit: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Ac proinde qui iustas gabellas, aut pedagia defraudat, peccat, & restituere tenetur.

Rom. 13. *Matt. 22.*

4. Confirmatur hoc idem, quia si subditi non tenerentur huiusmodi tributa soluere, sed tantùm essent sub disiunctione obligati ad ea soluenda, vel se pœnæ contra non soluentes institutæ exponendum: iniustè ergo compellerentur per iudices ea soluere. Iniustè etiam Reges ea exigerent, vel reciperent, si non absolutè, sed sub disiunctione deberentur: nam si debitor ad duo sub disiunctione tenetur, liberum est ei, quod ex illis maluerit, soluere. Iniustè etiam domini temporales tributa huiusmodi, his qui vulgò arrendadores dicuntur, venderent: nam aut vendunt, quod suum est, aut non debitum, vel quod alienum est. Si secundùm iniusta est venditio. Si primùm, igitur iniusta est harum exactionum defraudatio, & ita intentum.

Resp. ad probat supra dictæ sententiæ. Ad 1. Nec obstant, quæ pro altera sententia solent afferri. Primùm, quod lex pœnalis non obliget ante sententiam latam: nam in hoc intelligitur de obligatione soluendi pœnam, & verum est. Secùs de obligatione id agendi, quod lege statutum est. Adde quod lex de huiusmodi tributis soluendis non purè pœnalis, sed postquam legitima authoritate sunt alicui appropriata, sua sunt, & sibi debita: & per consequens lex naturalis est, quæ dictat, & iubet, vt soluantur ei cui debentur, & pœna contra non soluentes apponitur, tanquam contra eos, qui ea, quæ debent, soluere nolunt.

Ad 2. Secundò, exemplum quod de seruitore allegatum est, non est simile. Illud enim non dicitur lex, seu statutum superioris subditis datum, sed est pactum quoddam, seu contractus inter dominum, & seruitorem initus, quo seruitor se obligat ad semper mensæ domini pro certo stipendio assistendum, quod si vnquam defuerat, pro rata de statuto stipendio tollatur. In casu autem nostro non est pactum, vel contractus inter dominum & subditos, sed lex illis tanquam subditis imposita, ad cuius obseruantiam possunt inuiti compelli.

Aliud argu pro eadem sententia. Solutio. Tertio, quòd posset aliquis obijcere, est, quia si subditi tenerentur in conscientia huiusmodi tributa soluere, sequeretur quòd si se pœnæ exponant, & pœnam legis incidant, & soluant, manerent obligati soluere gabellam omissam: Dicendum, consequens esse concedendum: nisi is, cuius interest, pœna ipsa contentus sit, vt supra de his qui fraudulenter in locis alienis venantur, piscātur, & ligna scindunt, dicebamus.

Dari potest lex aliqua pœnalis, quæ ad solam pœnam obliget. Neque tamen vniuersaliter nego posse dari legem pœnalem, quæ ad solam pœnam, & non ad culpam obliget, si scilicet ipse legislator animum ad aliud, quam ad pœnam obligandi non habeat, qualia sunt multa statuta collegijs, religionibus, atq; communitatibus tradita; Talia enim non sunt, pœna peccati, sed sub pœna ipsius

legis

legis seruanda, etiamsi id quod fieri statutum est, sit rationi rectæ consonum. Nec enim omnis recta ratio obligatoria est, nec opus est legislatorem aliquid iuxta rectam rationem statuentem, habere animum obligandi absolutè.

Hic tamē videtur notādū, quod in certis locis, in quib' pedagia seu vectigalia solui solent, transeuntes non plenariè veritatem rerum manifestant, nec ob id indistinctè sunt obligandi ad restituendum, quod suppresserunt. Potest enim pedagiorum collector committere debitoribus, vt ipsimet dicant rerum seu mercium quantitatem. Quòd si id illis in conscientia eorum, aut sub iuramento committatur, non dubium, quin teneantur totam veritatem manifestare, & eam non plenè dicentes peccant, & id in quo collectorem defraudant, restituere tenentur. Similiter si collector ita illis veritatem dicendam committat, vt nec sub iuramento, nec iuxta eorum conscientiam aliquid exquirat, sed simpliciter illis remittit, vt rem manifestent, idque confidens eorum fidelitati, ex qua fiducia non nisi simplicem manifestationem ab eis exigit, tenentur totam veritatem dicere, alioqui peccant, & tenentur integram gabellam soluere, seu restituere. Si autem collector ideò simplicem loquelam ab illis exigit, quia non intendit ab eis totum debitum recipere, sed illis condonare intendit, quia scilicet, amici sunt, aut viam illam frequetant, vnde frequens lucrum ipsi collectori accrescit, aut ne illi per aliam viam res suas deportent, aut ob aliam huiusmodi causam, tunc nec tenentur totam rem manifestare, nec occultatum tenentur restituere, eo quòd interuenit collectoris expressa, aut tacita condonatio. Caueant tamen debitores à mendacio, quod in hoc casu frequenter solet interuenire, & si interueniat, peccatum erit, an tamen teneantur occultata restituere, necne, ad animū collectoris, cuius interest, est recurrendum, si scilicet donare intendat aliquid, aut nihil.

Quatenus potest lex aliqua pœnalis, quæ ad solam pœnam obliget.

1. 2. 3.

NOTA.

De gabellis soluendis, causa earum cessante.

QVAESTIO XIV.

Quæritur vltrà, an cessante causa, ob quam fuerunt gabellæ, seu pedagia imposita, cesset ipsa gabella, vt non amplius sit necessarium eam soluere, & video passim Doctores dicere, quòd cesset in casu gabella, seu pedagium. Pro qua sententia arguitur.

An cessante causa impositarum gabellarum cesset obligatio eas soluendi.

Primò, quia cessante causa, cessat effectus, vt habetur c. post translationem, de renunc. &c. cum cessate. de appellatio. & alijs multis iuribus. Specialiter. l. cum patet. §. dulcissimis. ff. de leg. 2. vbi est textus ad alteram, quod dictum generale restringatur ad rationem dispositionis, & contra tenorem verborum. Exempli gratia: legauit mulier omnia bona materna fratribus, ne cum auunculis suis quandam controuersiam filius habeat. Quod legatum generale ad ea bona solùm restringitur, quæ communia cum fratribus habebat, eò quòd communitas solet controuersiam parere. Ex ratione enim, & causa dispositionis sumitur notitia intentionis ipsius legislatoris, ad quam potius, quàm ad verborum sonum est attendendum: iuxta regulam iuris, in l. non dubium est. C. de leg. Nec refert, vtrū lex causam exprimat, vel probabili ratione, seu indubitatis coniecturis colligi possit. Quod dixerim propter eos, qui dicunt, quòd cessante causa legis, cessat & ipsa lex, quando causa est in lege expressa; imò si expressa non sit, modò sit probabili coniectura cognita, procedit maxima huius rationis

Sententia 1. affirm.

Arg. 1.

Secundò idem patet de præcepto Euangelico, quo tenemur fratrem peccantem corrigere. Cuius causa est emenda, seu correctio fratris. Si tamen constat, nostram correctionem minimè illi profuturam, cessat obligatio illum corripiendi. iuxta illud Aug. Si scirem tibi non prodesse, non te terrerem, non te admonerem. De pœnit. dist. 1. cap. Si quis autem, &c. Ita etiam, quod ait Paul. Denuntiamus vobis, fratres, in nomine

2. *Matt. 18.*

nomine Domini, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè. Quod præceptum communiter limitatur ad rationem præscriptam, quantum scilicet, ad nostram, vel aliorum cautelam, aut fratris reductionem vtile, aut necessarium fuerit. si igitur pedagium, seu guidagium ob aliquam causam finalem fuit impositum, sequitur, quòd ea cessante, cessat & impositio, atque lex. Et ita si huiusmodi causæ cessatio nota sit hominibus, peccant qui pedagia exigunt, & non peccant, qui ea defraudant, nec restituere tenentur.

Tertiò idem videtur ex dictis, quia ad hoc, quod gabella, seu pedagium iustè imponatur vltra authoritatem, & æquitatem, seu moderamen requiritur causa legitima, quæ si defuerit, non dubium, impositionem esse iniustam, & non obligatoriam. Ac proinde eo ipso, quòd causa cessat, locum impositio non habet.

Resp.bim. His tamen non obstantibus, visum mihi aliquando est, & nunc etiam videtur aliter

1\. ter respondere, distinguendo, supposito namque, quòd pedagium ob certam causam fuerit institutum, certumque sit, causam illam cessasse, esset videndum, an causa illa cessauit à paucis annis, qui non sufficiant ad præscribendum ius exigendi, & recipi-

2\. endi huiusmodi pedagium & tunc cessat obligatio soluendi tale pedagium. Quia sicut pedagium sine causa iusta subsistente, de nouo institui non potest; ita & eadem lex continuari sine causa iusta non potest, alioqui cum causa, & ratio legis sint anima legis, consequens est, ratione hac, & causa cessante, legem ipsam mortuam manere, si tamen causa illa cessauit à multis annis, qui ad præscribendum sufficiunt, & interim pedagium solutum est, tunc licet non vi legis primæuæ, tamen vi præscriptionis veniunt pedagia huiusmodi soluenda; si scilicet tantum sit tempus, per quod causa cessauit, vt de initio cessationis non extet memoria, tunc enim sicut iustè ob antiquissimam consuetudinem recipiuntur, ita & ob eādem præscriptam iure debentur, nec defraudari possunt, & defraudata sunt restituenda. Hoc enim videtur ex dictis colligi: sicut enim antiquissima consuetudo dat facultatem huiusmodi gabellas, & exactiones imponendi, à furtiori dat facultatam eas ab antiquo impositas, & receptas exigendi, & recipiendi. Et quòd ius eas exigendi sit præscriptibile, patet, quia omnes res, & iura præscribi possunt de se exceptis his, quæ iure excipiuntur, qualia non sunt huiusmodi iura gabellarum. Quod si id verum est, pedagia, scilicet non cessare in casu, quo certum sit causam cessasse, à fortiori erit verum, casu quo de causa impositionis dubitetur, & de ipsius causæ cessatione, cùm sola antiquissimi temporis præscriptio sufficere videatur.

Obiectio tripl. Fortè contra quis obijciet, quod in præsenti casu præscriptio non habeat locum;

1\. tum quia in tributis publicis præscriptio non currit, vt notare solent Doctores in

2\. cap. Dilectio. 16. quæst. 4. §. pc test. Tum etiam, quia cum mala fide non currit. Si igitur domini temporales præfata pedagia exigentes, sciunt, causam ob quam fuerunt imposita, cessasse, sequitur eos malæ fidei possessores esse, tunc etiam quia contra ignorantes non currit præscriptio. Cum ergo subditi, vel omnes, vel multi eorum ignorent causam subsistere, sequitur, &c.

Quid probent allatæ obiect. Respondetur hæc non militare contra propositam responsionem, nam in casu possunt omnia concurrere, quæ ad præscribendum requiruntur, s. titulus exigendi præfatas gabellas. Quia licet de initio illius impositionis non constet, iure, & iustè præsumitur ab habente authoritatem, factam esse. Secundo bona fides potest illic concurrere, etiam cognito, quòd causa cessauerit, præsupposito, quòd bona fides dicatur ea, qua homo probabiliter credit se licitè rem possidere, quam possidet; vt postea, quando de præscriptione agetur, patebit. Tertio temporis longitudo in casu nō deest, vt suppono. Nec obstat cap. peruenit, de censibus, in antiquis; quia procedit de

censibus

sensibus nouiter impositis. Vide ipsum & nota glo. ibidem, quæ huic nostræ sententiæ fauet.

Quando ergo in oppositum arguitur, quòd in tributis non currat præscriptio, id procedit de debitoribus tributorum, quæ cum Reipub. debita sint, debitor ab eorum solutione per temporis tractum non excusatur. Secus autem de iure ea exigendi. Hoc enim præscribi potest. Soluuntur eadem. 2.

Quando secundo dicebatur, præscriptionem non currere cum mala fide, &c. eo admisso dicendum, quod in casu præsenti, esto quod domini temporales sciant causam impositionis cessasse, possunt bonam fidem habere, credentes se iustè, & iure posse talia tributa exigere, si non ob causam primæ impositionis, saltem ratione præscriptionis, quanquam hoc non curreret de illis dominis, qui viuebant eo tempore, quo illis scientibus causa impositionis cessauit, aut paulò ante, currit tamen de successoribus, tempore quorum non extat memoria cessationis causæ.

Quando tertiò arguebatur, quod præscriptio non currat contra ignorantes, eo admisso, in casu nostro procedimus quando certum est, causam primæuæ impositionis cessasse, ideò obiectio non habet locum. Et esto multi subditi ignorent, an causa subsistat, necne, facilè tamen possunt ab alijs peritioribus, si volunt informari, quod cum velint, perinde est, ac si in gabellarum solutione consentiant. Itaque videtur probabilis præfata responsio, quod scilicet, quamuis causa primæuæ impositionis cessauerit; successit tamen alia causa, qua iure potest, & debet solui gabella præfata, scilicet, præscriptio. Adde, quòd successu temporis dominorum status, & expensæ, & per consequens necessitas crescant, vt vix possint cum antiquis, & proprijs redditibus statum suum sustinere, vnde si præfatę gabellæ, aut tributa illis amouerentur, esset fortè necessarium, subditos per aliam viam aggrauare, aut necessaria eisdem exigere, vt huiusmodi necessitatibus dominorum prouideatur. 3.

Corollariè sequitur, non esse opus iudicem adire hoc, quod subditi, ob cessationem causæ præfatæ impositionis, à solutione pedagiorum huiusmodi sint immunes: nam si à paucis annis causa cassauit, subditi id scientes, tutè poterunt pedagia defraudare nec tenentur ea in conscientia soluere, absque iudicis sententia, si autem à multis annis cessauit, de cuius initio non extat memoria, tenentur in conscientia iure præscriptionis soluere, absque etiam iudicis sententia. Quanquam adire iudicem, qui super re sententiam ferat, ad hoc deseruiret, vt sciant subditi an possint in foro exteriori compelli ad eorum solutionem, an non. Deseruiret etiam si dubitarent se teneri, aut non teneri ad ea soluenda. Coroll.

Ex his patet solutio ad argumenta suprà facta. Ad primum, cessante causa, cessat effectus, procedit de causa præcisa, sine qua non: vt si non essent, nisi vnica causa ipsius effectus. In casu autem præsenti aliæ sunt causæ superuenientes vltra causam primam impositionis præfatæ, scilicet, præscriptio, & succedentes dominorum necessitates, &c. Resp. ad arg. 1 sent. Ad 1.

Quod in secundò arguebatur de præcepto corripiendi fratrem, non est simile; quia in illo vnica datur causa præcepti de corripiendo, scilicet, correctio ipsius delinquentis: ideò si illa non speratur, cessat præceptum pro tunc. Ad 2.

Quod tertiò arguebatur, scilicet, quòd huiusmodi gabellæ requirant causam, quæ est publica necessitas. Respondetur, quòd ad gabellas imponendas causa talis requiratur; post impositionem verò, satis est aliam causam legitimam ad eas exigendas concurrere, etiam si eadem causa primæ impositionis non subsistat, vt in casu. Ad 3.

Aliud dubium an teneantur pedagia soluere subditi, si domini in assecuratione viarum sint negl. ALiud dubium de pedagijs, seu guidagijs, quæ pro vijs assecurandis sunt instituta, si domini in viarum assecuratione sint negligentes, an teneantur transeuntes pedagia in conscientia soluere. Loquor de pedagijs, & guidagijs iustè impositis, sicut & imponi possunt: nam quamuis dominus temporalis ex officio teneatur prouinciam sibi commissam purgare, & vias assecurare; nam ad id illi communes reditus sunt statuti, stat tamen, huiusmodi reditus non semper sufficere: ideò tunc poterit, accedente legitiā authoritate, iustè pedagium, aut guidagium imponi, aut etiam ob alias causas rationabiles, & tunc procedit dubitatio, Gabriel cum Angelo, & Baptista, alijsque multis dicit, quod non, sed possunt ea non soluere, & occultare, modò à mendacio caueant, nec defraudata restituere tenentur. Pro quibus facit ratio suprà facta, quia cessante causa finali legis, cessat lex. Cum ergo causa legis in præsenti fuit, vt dominus vias assecuraret, sequitur, &c. Tum etiam, data ob causam, causa non secuta, repetuntur, ff. de cond. cau. dat causa non sec. Pedagia autem præfata dantur ob causam illam, scilicet, vt viæ assecurentur. Tum etiam, si ex contrahentib. alter id, ad quod ratione contractus tenetur, non complet, alter erit à debito immunis: in casu autem perinde est, ac si domini cum transeuntibus contraxissent; ille de assecurandis vijs, hi autem de soluendis pedagijs, Ac proinde dominis non assecurantibus vias, non tenebuntur transeuntes ad pedagiorum solutionem.

Sensus q. sent. n. g.

Ratio 1.

2.

3.

4. Præterea domini, qui in vijs assecurandis sunt negligentes, non possunt tutè pedagia recipere, sed si acceperint tenentur ea restituere, igitur nec transeuntes in casu tenebuntur ea in conscientia soluere, ex quo illis dominis negligentibus, debita non sunt. Antecedens probatur à simili: nam clericus beneficiatus suum officium negligens adimplere, non potest tutè reditus beneficij percipere, sed si perceperit, tenetur eos restituere, quos suos ob negligentiam officij minimè fecit. similiter stipendiatus pro opere aliquo à se agendo, tenetur stipendium reddere, seu restituere, si opus, pro quo fuerit stipendiatus, omittat. Vt patet de aduocato, de cathedratico, & de quocunque alio ad opus aliquod conducto, seu locato, &c. Igitur sic erit in proposito.

Opp. præd. sententia. Contra horum tamen sententiam videtur in primis, doctores supra citatos non satis sibi cohærere, nā dicunt, præfatos dominus temporales in viarum assecuratione negligentes, posse pedagia recipere, & ad eorum restitutionem nō teneri, & quod subditi in casu possint talia pedagia non soluere, sed possint ea defraudare, & defraudata non teneantur restituere; & sic videtur tenere Gabr. in 4. Nam quæro, vel dominus, vt præfertur, negligens habet ius ad exigendum, & recipiendum præfata pedagia, vel non: si sic: igitur transeuntes tenentur ea dominis soluere, nec possunt ea defraudare: si non, igitur domini tenentur si ea receperint restituere, ex quo nullo iusto titulo ea recipere potuerunt, cùm nec ratione donationis, quàm transeuntes facere nō intendunt, quando pedagia soluunt, nec ratione debiti, cum ea debita non sint.

Res. affirm. Prob. 1. Posset igitur præfatam opinionem in parte defendendo, probabiliter teneri, quòd præfati domini possint pedagia recipere, & recepta nō teneantur restituere, non obstante, quòd in vijs assecurandis sint negligentes, nec ob id transeuntes à debito soluendi pedagia deobligentur, eò quòd, vt videtur ex Doctoribus post Hostiensem colligi, & tenet Gabriel, vbi suprà q. 8. obligatio domini de assecurandis vijs, non est cathegorica, siue disiunctiua, qua tenetur diligentiam, & expensas, si oporteat, apponere, quatenus viæ sint tutæ, vel in defectum huius transeuntes reddere indemnes, & quodcunque horum faciat, tutus est, pedagia recipiendo, & satisfacit debito, quo tenetur. Supponimus enim legem de tali pedagio soluendo iustam esse: obligat igitur

2. dominum, vt vias assecuret, vel si negligens sit, transeuntes reddat indemnes. Transeuntes autem obligant, vt instituta pedagia soluant, & sicut domini diligentiam in

vi

vijs assecurandis, adhibentes satisfaciunt debito, quo tenentur, etiamsi transeuntes contingat spoliari, absque hoc, quòd huiusmodi damna reparent, ita contrà si damna reparent, satisfaciunt, etiamsi in viarum assecuratione expensas non faciant, nec diligentiam adhibeant. Si tamen nec vnum, nec alterum faciant, non video quo pacto simul & restitutione receptorum excusentur, nec video, quo pacto transeuntes ad solutionem pedagiorum teneantur, si certum sit præfata pedagia ob causam illam. scilicet vias assecurandi, esse instituta. *Limita.*

Et secundum hoc potest ad priores rationes responderi. Ad primam, scilicet, cessante causa, &c. Dicendum, vt ad propositum attinet, quòd causa finalis, præfatæ institutionis est, vt transeuntes securè possint peregrinari, à periculo spoliationis tuti: cessat autem huius institutionis causa, quando cessat periculum rerum, & personarum, per viam illam traseuntium, & illo cessante, cessat lex, & per consequens pedagium, tam quo ad ius exigendi, quam etiam quo ad debitum illud soluendi; & hoc cum limitatione suprà posita, scilicet, nisi tam diu antea periculum cessauerit, vt non extet de initio cessationis memoria. Cessat secundò pedagium quo ad vtrunq; quando quancunque diligentiam dominus pro vijs assecurandis apponat, aut expensas faciat, nulla securitas rerum & personarum illac transeuntium speratur. Durante tamen periculo viarum cum sperata seu possibili securitate ob domini diligentiam apponendam, durat lex præfati pedagij, quæ tam dominum, quàm transeuntes obligat, vt suprà dictum est: & tunc negligentia dominorum non releuat transeuntes à solutione pedagij. *Resp. ad rationes pro neg. Ad 1.*

2. Ad aliam, quod allegatur, data ob causam, causa non secuta repetuntur, &c. procedit de his, quæ voluntate dantur alicui, vt ijs qui ea accipit, aliquid operetur: non tamen de his, quæ legis necessitate debentur, qualia sunt pedagia, quæ durante periculo viarum legis necessitate reddi debent, nec repeti permittuntur, nisi constaret dominum, nec vias velle assecurare, nec transeuntes indemnes reddere.

3. Ad aliam de contrahentibus, quorum altero, quod ad eum attinet, non complete, alter est à debito contractus absolutus. Esto id ita sit, in præsenti tamen casu pedagium non per viam contractus, sed per viam legis debetur, ideò durante lege tenentur transeuntes pedagia soluere, prout dictum est, etiamsi dominus expensas in vijs assecurandis non faciat. Quemadmodum homines ex prouentibus tenentur decimas soluere, etiamsi Curatus officium suum, vti debet, non compleat, vt habetur in cap. tua. de decimis.

4. Ad aliam, quo arguitur à simili quia scilicet, Curatus officium negligens non faciat reditus suos &c. dicendum eo concesso, non est simile casui præsenti: quia Curatus, seu beneficiatus non potest suæ obligationi aliter satisfacere, quàm officium sibi iniunctum adimplendo: ideò si negligit, non fecit fructus suos: Idem de stipendiato pro opere aliquo agendo. Dominus autem temporalis potest aliter suæ obligationi satisfacere, etiamsi expensas, & diligentiam non apponat, scilicet, si transeuntes redda indemnes, ex quo, vt dictum est, disiunctiuè est obligatus, & non cathegoricè, seu absolutè. Accipe exemplum de his, qui merces assecurant, etiamsi diligentiam pro earum assecuratione non adhibeant.

SVnt tamen qui difficultatem faciant in eo, cui hæ dubitationes positæ initantur, quod est velut iuris principium, seu regula, scilicet, deficiente causa deficit effectus: contra quod videntur multa militare. Primò quia lex de ieiunando ad subijciendum corpus spiritui, ne ex carnis rebellione spiritus ad carnales affectus trahatur aut ad satisfaciendum Deo pro peccatis, stituta est, & tamen sunt, & possunt esse multi, qui carnem domitam habent, siue per virtutis exercitium, siue per medicamina, *Hæc maxima: Deficiente causa deficit effectus in multis deficit.* 1.

siue per naturalem complexionem, & tamen lex præfata non cessat quo ad illos, sed illam sicut & cæteri, seruare tenentur. Multi etiam sunt, qui pro peccatis suis alia via plenè satisfecerunt, erga quos non minus vim habet lex, quàm si non satisfecissent. Adde quod multi sint, qui in diebus ieiunij vehementius à carne tentantur, & tunc caro magis spiritui rebellat, quam si non ieiunarent: in quibus omnibus cessat causa legis præfatæ, & tamen lex ipsa, & ipsius obligatio non cessat.

2. Præterea causa, ob quam lege statutum est delinquentes puniri, est eorum culpa: non enim iustè sine culpa possent homines pœnam sustinere, sed per pœnitentiam delinquentis cessat culpa, & tamen non cessat pœna per iudicem infligenda, nec legis dispositio, vt constat. Videmus enim homicidas, fures, hæreticos, aliosque criminosos, propter culpam commissam, de qua tamen pœnitus contriti sunt, pœnam legis sustinere.

3. Præterea finalis causa institutionis Baptismi est, vt homo remissionem culpæ originalis assequatur; & innocentiam amissam, recuperet: & tamen si homo per veram cordis pœnitentiam remissionem præfatam sit assequutus, similiter & innocentiam, ita vt culpa sit simul & pœna omninò condonata, manet ad huc obligatus Baptismum suscipere. Idem patet de Pœnitentia Sacramentali, quæ ad finem assequendi peccatorum remissionem est à Deo instituta, & tamen obligatio eam suscipiendi non cessat, esto quòd homo prius sit omnimodam remissionem per contritionem consequutus.

4. Præterea decimæ institutæ sunt ob causam sustentandi ministros Ecclesiæ, eidem deseruientes, & tamen Curatis suum officium, vti debent, non complentibus, non inde deobligantur subditi à solutione decimarum. Oblationes etiã, ac donotiones in Ecclesia à fidelibus fiunt ad hunc finem, vt scilicet, clerici suis sacrificijs, & orationibus Deum placent, & fundatores præfatos Deo reconcilient, & tamen etiamsi clerici Deum non placent, qui in peccato mortali, & indignè sua officia complent, tenentur laici, seu alij ad quos distributio pertinet, clericis bona relicta distribuere.

5. Præterea iudicibus data est lex, vt inter litigantes iudicent, ad finem hunc scilicet, vt quisque quod suum est, aut sibi debitum, habeat, & tamen testibus falsè deponentibus, cessat causa illa finalis, cùm non cessat in iudice obligatio iuxta allegata, & probata iudicandi. Igitur.

6. Præterea lex coniugij inducta est ad finem procreandi prolem, seu vitandi fornicationem, & tamen vbi nec speratur proles, nec fornicatio timetur altero debitum petente, tenetur alter, iuxta legem coniugij illud persoluere.

7. Præterea vota, tempore pestis emissa, ad finem placandi Deum, aut tempore siccitatis ad finem impetrandi pluuiam, aut tempore infirmitatis ad finem sanitatis obtinendæ, aut tempore tempestatis in mari sæuientis, seu alterius periculi notabilis, à finem illud euadendi obligant vouentem: etiamsi causa finalis cessat, & non subsequatur.

8. Præterea si tempore, quo ciuitas est ab hostibus obsessa, iubeat dux, seu custos ciuitatis, ne aliquis ex vrbe egrediatur, ob hanc causam scilicet, ne egressus aliquid aduersarijs reuelet, valebit huiusmodi præceptum, aut lex contra omnem egredientem, etiamsi egrediens nil sit aduersarijs reuelaturus. Ad hunc modum possent complura alia ad hoc propositum afferri. Ex quibus apparet præfatam regulam, quæ ait, cessante causa & cætera, nonnihil difficultatis habere, non solum in materia de pedagijs, sed in alijs multis. Ad hæc tamen & alia huiusmodi non est difficile respondere, si de legibus distinguamus.

Sunt

Sunt enim leges punitiuæ, sunt præmiatiuæ, sunt etiam quæ ad virtutum actus homines alliciunt: sunt verò quæ ad Deum religiosè certo modo colendum sunt institutæ: aliæ denique sunt, quarum finis est homines ab illicitis reuocare. Et in his causa ipsarum legum non momentanea est, sed continua, quandoquidem semper conuenit homines à malo abstinere, & bonum operari, Deum religiosè colere, & ipsum placare, atq; eum gratum & acceptum habere, ideò talium legum obligatio non cessat, esto quòd effectus per eas intentus non semper subsequatur, satis est, si frequenter eueniat, quicque semper euenire possit, si velint homines, prout conuenit viuere.

Quomodo prædicta solui possint Leges variæ.

Aliæ sunt leges & præcepta, quæ data sunt ad aliquem particularem finem, per quas intenditur talis, aut talis finis subsecutio, idque principaliter, aut præcisè, & tunc illa causa cessante, cessabit & lex. Tale est præceptum de corripiendo fratrem delinquentem, per quod id solum intenditur, vt frater corrigatur, ac proinde si talis finis intentus, nullatenus ex correctione speretur, aut si iam sit in esse positus, tunc cessat obligatio huiusmodi præcepti de fratre corripiendo. Talis est lex de soluendis certis pedagijs, vel assisijs, ad finem particularem præcisè instituta scilicet ad reparandos muros ciuitatis, aut pontem ædificandum, aut vias stratas præparandum, aut alijs huiusmodi publicis necessitatibus occurrendum, quibus non stantibus, leges huiusmodi latæ non essent: tunc quidem cùm finis intentus fuerit in esse positus, aut si nullatenus per illud medium speratur, cessat lex de tali medio lata. Cuius ratio est aperta, quia legislator in huiusmodi casibus non intendebat homines ad talia media obligare, nisi ob causam, finem intentum obtinendi.

In quibusnam legibus ac præcept supradic. maxima, verificetur.

Aliæ vero sunt leges ad certum finem particularem datæ, sed non præcisè, sed etiam ob causam aliam, & tales non cessant, esto cesset causa illa particularis, qualis est lex de suscipiendo Baptismum, aut pœnitentiam: quæ quamuis ad hunc finem particularém sit instituta, scilicet, vt homo veniam consequatur, sed non solum ob id instituta est, sed etiam vt Deus colatur, & Deo satisfactiò fiat: Sacramentorum enim susceptio ad cultum Dei pertinere dignoscitur. Similiter lex de soluendis decimis ad finem sustentandi Ecclesię ministros est data, sed non solum ob id, sed etiam in recognitionem dominij vniuersalis, quòd Deus in omnibus rebus habet. Et ideò quamuis vna causa particularis cessat, quamdiu altera manet, manet & lex. Ita etiam in lege de reddendo debitum coniugale, quamuis finis ipsius sit susceptio prolis, seu fornicationis euitatio, & aliquando cesset huiusmodi causa, non ideò tollitur obligatio reddendi, eò quòd manet alia causa, scilicet, vnicuique esse reddendum, quod suum est: modò viri corpus ad ius pertinet vxoris, & contra. Similiter de voto emisso ad hunc finem particularem, scilicet, vt vouens assequatur aliquid, quod optat, etsi hoc cesset, manet tamen alia generalis causa, scilicet, vota & promissa esse Deo reddenda. Quod est de iure naturæ, & diuino. Et per hæc patet ad exempla suprà dicta.

Quare in sup. dict. casibus deficiat illa ead. maxima.

De immunitate clericorum à solutione gabellarum.

QVAESTIO XV.

ALiud præterea inquirendum est, an clerici, seu personæ Ecclesiasticæ teneantur ad exactiones præfatas, per potestatem secularem impositas, sicut laici. Et responsio est certa, quod non; quia Ecclesiæ & personæ ecclesiasticæ, quales sunt omnes qui ordinem aliquem susceperunt, etiamsi solam tonsuram primam acceperint, & omnes religiosi, & religiosæ, simul & res eorum sunt à potestate, & seruitute laica exemptæ, nec laici possunt de illis, nec de rebus illorum censum, aut tribu-

An personæ Ecclesiast. teneātur ad soluendas gabellas. Solutio negatiua.

tum aliquod exigere & recipere, vt est textus in ca. non minus. de immunitate Ecclesiarum, & in cap. aduersus, ibidem, &c. quanquam, de censibus in 6. & in aliis innumeris locis, vbi pœnæ & censuræ contra laicas potestates infliguntur, si huiusmodi impositionibus personas Ecclesiasticas, aut res eorum grauauerint. Excepto ob publicas necessitates laicis, & clericis communes: quia tunc debent & ipsi subuenire, idque concurrentibus duobus, scilicet, si laicorum facultates non sufficiant, & Episcopus consulatur, quanquam secundum iura ciuilia id non voluntati clericorum aut Episcopi relinquatur, sed vtrisque necessitas imponitur, clericis vt contribuant, Episcopis autem, vt clericos contribuere nolentes compellant. l. 54. Partita 1. tit. 6. Similiter si negotia exercent, scilicet emendo aliqua, quæ immutata posteà vendant, tenentur tributum soluere, sicut laici, quòd vulgo dicitur Alcauala, similiter & pedagium, quia clerici negociantes in his æquiparantur laicis, cap. quanquam, de censibus lib. 6. & per consequens, si huiusmodi tributa defraudent, tenentur restituere, sicut laici. Verum de his vide Summistas.

Limit. prædi. Exæstimationis.

Dubium. An eiusmodi exemptio clericorum sit iuris diu. vel hum.

Est tamen in præsenti dubitatio communis, an clericis cõpetat huiusmodi exemptio de iure diuino, an humano: nam ius Canonicum ait, quòd iure diuino id illis competat, c. quanquam de censibus, in 6. Ius verò ciuile, quòd ab Imperatoribus, & alijs dominis secularibus est illis huiusmodi exemptio concessa. l. 50. Partita, & titu. supra citatis. Quòd autem iure diuino sint clerici ab huiusmodi tributis simul & potestate laica exempti, probant primò ex eo, quod habetur Genes. c. 47. vbi legitur, quòd Ioseph subiecit omnem terram Aegypti cum populis, & terminis suis regi Pharaoni: exceptis Sacerdotibus cum terra sua. Et sequitur, quod ex tunc factum est

Quod iure diuino probatur

1\. velut in legem, vt cunctus populus tributum solueret, exceptis Sacerdotibus. Quòd autem id fuerit à Ioseph dictum. Domino pronunciante, apparet ex cap. Tributum, §. quamuis, q. 8.

2\. Secundo, afferunt quod habetur 1. Esdræ 7. vbi legitur, Sacerdotes Leuitas, ianitores, cæterasque personas Ecclesiasticas à tributis esse exemptas.

3\. Tertio, afferunt quod legitur in Psalmo 104. Nolite tangere Christos meos, &c. vbi per Christos, Sacerdotes videntur intelligi, Christus enim vnctum significat.

4\. Quarto afferri potest, quòd de Sacerdotibus in Exodo, & Leuitico scriptum est, quòd Deus elegerit eos in obsequium suum; & Deo oblati sunt, & consecrati, ac proinde non debent potestati seculari esse subiecti. Facit ad hoc c. duo 12. q. 1. Pro quo etiam facit, quod legitur Num. 18. Decimas & primitias dedi filijs Leui, vt seruiant mihi in altari In quo innuit Dominus, se eos in suum seruitium elegisse, & per consequens eos à seruitute aliorum hominum exemisse. Vnde Hier. Threno 1. præuidens Ecclesiæ subiectionem, deplorat, dicens: Princeps prouinciarum facta èst sub tributo. Et citatur cap. non minus, de immunitate Ecclesiæ.

Quinto afferunt ex nouo Testamento, quod Christus dixit, quando census ab eo

5\. exigebatur, dicens: Reges terræ à quibus accipiunt tributum, à filijs suis, an ab alienis? Respondit Petrus, ab alienis. Concludit Christus dicens, filij ergo liberi sunt. Ne autem eos scandalizemus, vade, & stateram quam in pisce repereris. solue pro te, & pro me. Vnde apparet Christum, & Petrum, qui caput est Ecclesiæ, ac proinde totam Ecclesiam liberos esse à tributis Cæsari, seu domino temporali soluendis.

6\. Sexto facit ad id cap. si Imperator. 96. dist. vbi Ioannes Papa decernit, Imperatorem non iudicem aut præsulem Ecclesiæ esse, sed filium. Et post: Ad Sacerdotes Deus voluit, quæ Ecclesiæ disponenda sunt, pertinere, non ad sæculi potestates. quas Ecclesiæ suæ Sacerdotibus voluit esse subiectas. Et post: Non à legibus publicis, non à potestatibus sæculi, sed à Pontificibus & Sacerdotibus omnipotens Deus Christianæ re-

ligionis clericos & Sacerdotes voluit ordinari, & discuti, & recipi de errore remeantes. Et ibidem c. nunquam decernitur, non esse humanarum legum de Pōtificibus ferre sententiam, absq; Ecclesiæ constitutis. Præterea 11. q. 1. in c. relatum, decernit Alex. Papa, omnia negotia Ecclesiarum ad Sedem Apostolicam, ab ipso domino traditam esse; ipso dicēte: Tu es Petrus, & super hanc petram &c. Similiter ibidem in c. Placuit. & esi Concilij Carthaginensis, decernitur, clericum à laico iudicari non posse. Et pro causa traditur, cùm priuatorum etiam causas Apostolus ad Ecclesiam deferri, atq; ibidem determinari præcipiat. Et iterum sunt ibidem alia decreta Patrum, dicentia clericos à laicis iudicari non debere, sed honorari à regibus. cap. Sacerdotibus. Et cap. Continua &c. vbi legitur, Constantinum Imperatorem de clericis dixisse: Vos à nemine iudicari potestis, quia ad Dei solius iudicium reseruamini. *Matth. 16.*

Ex quibus apparet clericos non humana dispositione, sed diuina ordinatione à potestate seculari exemptos esse ipsos, res ipsorum.

Interim tamen, quòd alia fundamenta efficaciora non occurrunt, videtur oppositum esse verum, scilicet, quòd non sit de iure diuino, post legem veterē abolitam obligante, clericos seu personas Ecclesiasticas à potestate seculari esse exemptas: sed hanc exemptionem dicerem ex concessione potestatis secularis obtinuisse, & obtinere. Id apparet primò, quia tempore legis veteris, aut legis naturæ primogeniti erant Sacerdotes, & ad cultum Dei, atq; sacrificia & rerum oblationem dedicati, non tamen ob id erant à suis maioribus (siue reges essent, siue iudices) exempti, quando nondum erat aliquis summus Sacerdos institutus, cui reliqui essent subiecti. Et quanquam de hac re pro tempore legis naturæ Scripturam non habeamus apertam: ratio tamen ipsa docet, antequam potestas ecclesiastica à seculari esset distincta eisdem legibus iam hos, quàm illos fuisse subiectos. Tēpore etiam legis scriptæ, quamuis Dominus inter hos, & illos quo ad officium, & rerum seu terrarum possessionem differentiam fecerit, eò, quòd Leuitas, & Sacerdotes voluerit sacra tractare, & solis decimis & primitijs, alijsque Deo oblatis debere esse contentos, attamen viuente Moyse, illius iudicio cæteri omnes, tam qui ex Leui, quam qui ex alijs tribubus descēdebant erant iudicandi. Nec in hoc videtur repugnantia aliqua scilicet, quòd nonnulli essent specialiter ad spirituale ministerium deputati, & tamen quòd in ciuilibus, imò & criminalibus possent per laicos iudicari, maximè si leges seculares tales essent, quod omnes obligarent: nam tunc ad huiusmodi legislatores attineret, præuaricatores ipsarum legum punire. De quo 11. quæst. 1. cap. Sicut.

Resolut. Non esse iuris diuini sed tantum humani.

Prob. prima, ex veteri lege

Quod si ad legem nouam & ea quæ post eius aduentum legimus, deueniamus, apparet Christum, qui omnium caput est, Pilato fuisse subiectum, eumq; in illum potestatem habuisse, dicente Christo: Non haberes potestatem in me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Paulus etiam, cùm causam suam, non vti debeat, tractari videret, ad Cæsarem appellauit, à quo se iudicari oportere dixit: Idem etiam ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Qui cùm omnem animā dicat, neminē etiā clericū excipere videtur, quinimò oēs inferiores principibus & regib. secularibus subiectos esse significat cū apertum sit Paulum illic de potestatib. secularibus esse loquutū.

Prob. 2 ex noua lege. *Ioan. 19.* *Actor. 25.* *Rom. 13.*

Deinde ius positiuū non dissoluit obligationem naturalē, aut diuinam quę præerat, sicut nec lex Euangelica debita prius contracta tollit, siue sit debitū carnis, siue debitū pecuniariū, siue seruitutis, siue alterius obedientiæ. Hoc patet de seruo, qui ad fidem conuertitur, Baptismus non reddit illum à seruitute priore liberum, vt docet Paulus, & Petrus: Similiter debitum coniugale per Baptismum subsequentem non tollitur: Baptismus enim vt ait Ambr. peccatū tollit, nec coniugium. Debitum etiā pecuniariū per Baptismum, aut legē Christi de nouo susceptā, nō tollitur. sicut nec per Sacerdotiū,

Ad 2. *1. Cor. 7.* *1. Pet. 2.*

aut.

aut alium ordinem posteà susceptum. Ac proinde nec debitum subiectionis & obedientiæ, quàm quis alteri certa speciali lege debet, tollitur, eo ipso quòd quis ordinem clericalem accipit, nisi maiorem authoritate interueniente.

Ad 3. Præterea si per ordinem liberaretur eo ipso homo à seruitute, in qua erat priùs, maximè esset, quia per ordinem homo dedicatur specialiter cultui diuino & per consequens, eo ipso eximeretur à seruitute alteri debita, sed hoc non, quia tunc à fortiori vxoratus, si ordinem suscipiat, eo ipso eximeretur à seruitute, qua tenetur vxori debitum reddere postulanti, cùm hoc non minus diuinum cultum impediat, quàm seruitus seu subiectio, qua homo homini subiectus est.

4. Denique hac ratione vnica videtur tenendum quod dicimus: quia scilicet nil debet dici esse de iure diuino, quod ex ipso iure diuino ostendi non possit. Cùm ergo præfata clericorum exemptio non possit ex iure diuino ostendi, sequitur &c. Id patet, quia maximè ex his, quæ ante oppositum sunt allegata, sed illa nil probant. Patet ad ea respondendo.

Resp. ad arg. contraria.

Ad 1. Ad primum esto Ioseph omnem terram Pharaoni tributariam fecerit, excepta terra Sacerdotum, non inde fit, vt iure diuino sint Sacerdotes exempti: quia quod Ioseph statuit, non fuit diuinum, sed humanum ius. Non enim videtur, quòd Deus iure statuerit, vt Sacerdotes Gentilium, qui idolis sacrificabant, hanc immunitatem, & exemptionem haberent, quàm minimè merebantur. Fuerunt igitur immunitatem adepti, Ioseph ordinante, & rege approbante seu confirmante.

Ad 2. Ad secundum, de Esdra citatum, ex ipso textu apparet similiter regem Artaxersem gratiam illam Sacerdotibus, ac Leuitis illius populi fecisse, vt nec vectigal, nec tributum aliquod illis imponeretur in gratiam ipsius Esdræ.

Ad 3. Ad tertiùm, ex Psalmo citatum dicendum, quòd illic ad literam non de Sacerdotibus solùm loquatur, sed de toto populo ipsius Dei, quando duxit eos in terram promissionis per multa bella contra impios reges habita, quos & Deus ipse puniuit & destruxit, vt suum populum saluaret, quem Christus suos appellat, quia ab eo erant electi, & vnctione suæ gratiæ vncti, in quibus etiam erat implicita fides Christi venturi, ideò dicebat eos Christos suos. Vnde patet, id impertinenter citari ad probandam clericorum immunitatem.

Ad 4. Ad quartum dicendum, quòd esto Deus Leuitas in suum seruitium elegerit, vt scilicet in templo ministrarent, non sequitur, eos omninò à potestate seculari cum rebus suis esse exemptos, quia stat bene, vt de multis potestati seculari subditis, nonnulli determinati, sint ad spirituale ministerium deputati, & non alij, salua subiectione potestati seculari debita. Quemadmodum bene cohæret, quosdam ex vasallis regis esse ad eius domus seruitium aliquod deputatos, & quòd si furantur, vel homicidia & alia flagitia perpetrent, veniant per iudices alios iudicandi Excepto, nisi rex ipse eos omninò a cæteris iudicibus exemptos faciat. Et quod ex 1. Threno. citatur, scilicet, Princeps prouinciarum facta est sub tributo, parùm ad propositum confert, quia ad literam illic loquitur Hier. de ciuit. Hierusalem, quàm prophetabat à gentibus conculcandam, & tributis, alijsque miserijs subijciendam, sicut & adimpletum fuit, & ita non de clericis tantum loquebatur. Adde quòd quando deplorabat princepem prouinciarum forè tributariũ, non de tributo legitimè imposito loquebatur, sed de tyrannicè, & per violentiam post crudele bellum imposito: cum quo stat, quòd clericis possit à suis legitimis regibus tributum aliquod imponi, nisi iura humana reclamarent.

5. Ad quintum, illud videtur in se difficultatem habere: Primò, quia in colloquio illo, quòd Christus cum Petro habuit, non se habuit velut instituentes clericorum immu-

immunitatem,sed arguitiuè visus est colligere, quod prætendebat, id autem potuit colligere ex humanis legibus, seu ex more, & consuetudine inter homines vsq; tunc obseruata: sic enim,vt quod volebat inferret,dixit: Reges terræ, à quibus accipiunt tributum,à filijs suis,an ab alienis? Vnde patet,ex consuetudine,seu more fuisse Christum argumentatum. Deinde cum intulit,filij ergo liberi sunt,scilicet,à tributo,esset dubiũ,an loqueretur de filijs regum temporalium,an de filio Regis æterni. Et vtcunque sit,nec Petrus,nec alij clerici sunt filij regis temporalis, aut æterni,vnde illis hæc immunitas debita sit. Sed quantum ad loci huius intelligentiam attinet, alias copiosius.

Ad Sextum,quod ex Patrum decretis sumptum est,dicendum quod non apparet, vbi,& quando dominus personas Ecclesiasticas à potestate seculari in personis & rebus exemerit: constat tamen in veteri lege Dominum quosdam ex suo populo, puta eos,qui ex tribu Leui erant,in sui obsequium, ac ministerium elegisse, diuersamque fuisse pontificum & regum potestatem,ac iurisdictionem,diuersaque huius,& illius potestatis officia fuisse: nec dubitandum est, huiusmodi differentiam à Domino,vel institutam,vel potius approbatã fuisse. Verum demus id ita tempore legis illius fuisse obseruatum,non inde fit, vt in lege Euangelica hoc ipsum sit de iure diuino necessario obseruandum, eò quòd sicut cæremonialia præcepta illius legis, ita & iudicialia,per aduentum nouæ legis cessauerunt. Ac proinde in hoc puncto ad legem Euangelicam esset recurrendum,in qua tamen non videmus Christum clericos,à potestate seculari exemisse. Itaque si Patrum decreta dicunt, Domino disponente,& iure diuino statuente, clericos esse exemptos,referatur id ad veterem legem, quemadmodum de decimis decreta Patrum definiunt, esse de iure diuino soluendas. Quòd si quo ad quotam intelligatur, referendum est ad tempus legis veteris,cùm tamen in lege noua decima,quo ad quotam cessauerit. Similiter & Patrum decreta dicunt,de iure diuino vetitum esse in secundo gradu consanguinitatis, aut affinitatis contrahere: quod ad legem veterem relatum,verum est,in lege autem noua hęc omnia iudicialia cessarunt. In multis tamen quæ in lege veteri à Domino erant disposita,Ecclesia legem illam imitatur ex diuina illius temporis ordinatione exemplum sumens, & illa solent dicere esse de iure diuino. Eã etiam quæ pontifices allegant pro personarum Ecclesiasticarum libertate, non adeò apertè sententiam illam probant, vt refelli tanquam impertinentia non possint, sed quia quodammodo videntur ad hoc ipsum alludere,citantur.

Quando dici queat clericos iure diu. statuente ab exactionibus esse exemptos.

Videtur igitur in quæstione præsenti Imperatorum concessionem potiùs quam legis diuinæ institutionem locum habere,etiamsi rationi consentaneum sit,clericos in Dei sortem electos ab omni tributo laicis soluendo, simul, & a potestate seculari exemptos esse debere. Vnde de multis Imperatoribus legitur,quòd hanc immunitatem personis Ecclesiasticis dederint,vt Constantinus, & Constans, & Iustinianus. C. de sacrosanctis Eccl. l. Sancimus. Hoc idem legitur in Concilio Parisiensi à Regibus Ecclesiam obtinuisse; vt habetur in c. Tributum,&c. Secundum 23. quæstione 8. & in multis iuribus tam canonicis,quàm ciuilibus: vtcunque autem sit,certum est personas Ecclesiasticas ab exactionibus laicorum esse immunes, exceptis excipiendis. Ac proinde nec tenentur pedagia,ne vectigalia, nec assisia soluere,nec in domibus suis hospites dominorum temporalium admittere. Si autem oppositum illis inuitis fiat aut non habito Rom. Pontif. consensu,ad tyrannidem pertinere videtur.

Clericos ab omni laicorum potestate exemptos esse ex Imperat. concessione probatur.

Aliud dubium de forensibus, an teneantur, sicut & subditi ad gabellarum solutionem. Similiter vectigalia an sint debita pro rebus, quæ ad vsum vehuntur. De assi-

Aliud dubiũ, An forẽs teneantur, ad

R sijs

Vol. gabellar. Ratio 1. negatiua. etiam seu gabellis, quæ in vino, & carne solent imponi, esset dubium an sint iusta; habent enim hæc specialem difficultatem, & videntur iniqua. Primò quidem, quia quamuis domini possint gabellas subditis suis imponere, quæ collectæ solent nuncupari, & si iustè ponantur, sunt per subditos soluendæ: Forenses tamen: cum subditi non sint, sicut nec cæteri peregrinantes transeuntes, non ita apparet eos, sicut subditos ad solutionem teneri.

2, *An vect. sint iusta pro rebus ad vsum comportatis imposita.* De vectigalibus etiam super rebus, quæ ad vsum vehuntur impositis, ratio iniquitatis apparet, vt arguit Caietanus in Summa, quia tunc accideret, vt plurimum, quòd qui pauperiores sunt, plus contribuerent, quàm qui ditiores: quòd in se videtur iniquum: Et sequela patet, quia illa quæ vehuntur ad vsum, non nisi ob indigentiam vehuntur, & ita qui plus indiget, plus vtitur, & pluries, & ita plus soluit: onera autem debent æqualiter secundùm proportionem imponi. Adde quòd secundùm leges ciuiles pœna capitis plectuntur, exigentes pro his, quæ ad vsum feruntur, C. de vectigalibus. l. vniuersi.

3. *An ea, quæ in vino & carne imponuntur sint etiã iusta.* De assisijs seu gabellis, quæ in vino & carne solent imponi, similiter apparet ratio iniquitatis: Tum quia illa ementes, non nisi ad vsum ea emunt, vt sibi, & suis de vitæ necessarijs prouideant: igitur non minus iniqua sunt huiusmodi assisia, quàm vectigalia in rebus ad vsum deportatis imposita. Tum etiam, quia per huiusmodi assisia fit, vt ditiores minus contribuant, quàm alij indigentes, eo quòd multi sint, qui vina & carnes & alia necessaria in suis proprijs bonis habent, vt non sit illis opus ea emere, & tales assisium non soluunt, alij autem rebus illis indigentes, soluunt. Tum etiam, quia per hoc contigit, non solum subditos sed etiam extraneos, & transeuntes talia assisia soluere. Similiter & clericos & Scholares exemptos, & vbi est magna Scholarium copia, accidit, vt ipsi longè plus soluant quàm naturales, quibus suæ reip. necessitatibus subuenire incumbebat, non extraneis nec exemptis.

Resolut. Verum cùm in his & similibus locum habeat præscriptio, vt supra dictum est, si talis & tanta consuetudo gabellas huiusmodi exigendi, & easdem soluendi viget, de cuius initio non constat, ego, eis qui hæc exigunt, & recipiunt, vt supra dicebam, scrupulos non ingererem, nec ad restituendum accepta compellerem, nec restituere nolentibus absolutionem Sacramentalem denegarem. Secus si essent nouæ impositiones in loco aliquo introductæ: nam tunc opus est conditiones, quas supra posuimus, obseruare, vt huiusmodi nouæ gabellæ iustè imponantur, & ab omnibus solui debeant.

Soluuntur rationes in contrarium allatæ. Per hæc patet ad dubia proposita, de forensibus, qui dicuntur hi, qui ad forum ius venales aliunde afferunt, dicendum, quòd teneatur, de his, quæ vendunt tributa assueta soluere, non tamen tenentur ad collectas, quia hæ solis subditis veniunt imponendæ, in quarum impositione habendus est respectus ad bona, quæ quisque subditorum possidet, & secundùm portionem bonorum, eisdem collectæ quantitas debet imponi; alioqui iniustè imponentes, tenebuntur restituere his, quos plus æquo grauauerunt.

Ad 2. Quãdo vectig. pro reb. ad vsum comportatis imposita possint esse iusta. Ad aliud de vectigalibus, quæ rebus ad vsum portatis ponuntur, fateor illa inhumana esse, & meritò per ius reprobata, possunt tamen in certis casibus iustificari.

1. Primò, si tanta sit necessitas reipub. subueniendi, vt alia remedia sine hoc ad reip. conseruationem, seu defensionem minimè sufficiant: nam tali necessitate existente, non solum res, sed personam, & vitam deberent homines pro sua repub. exponere, quod longè maius est, quàm de rebus, quæ ad vsum afferantur, aliquid soluere.

Secundò

Secundò videtur rem posse excusari, si ex consensu totius communitatis statuatur, vt huiusmodi rebus, quæ ad vsum vehuntur, aliquid soluatur, sed tunc huiusmodi obligatio non se extendit, nisi ad ipsos consentientes, qui ad communitatem illam pertinere noscuntur: nil enim obstat, quo minus possint homines sponte sibiipsis onera imponere. 2.

Potest tertiò excusari, si locus, per quem res sunt vehendæ, adeò sit periculis expositus, vt vix possint homines nec in rebus, nec in personis tuti transire: & tunc pro assecurandis vijs, personis, & rebus, non videtur iniustum de se, aliquid de rebus, quæ ad vsum vehuntur, contribuere. Excepto, nisi personæ sint adeò pauperes, & miserandæ, quibus ex debito charitatis sit à potentioribus subueniendum: talia enim vectigalia in casu iustè possunt ab eo, qui habet authoritatem imponi, & iustè exigi, & recipi poterunt. Nec obstat, quod qui ditiores sunt rebus deportandis non indigentes, minus quàm hi, qui indigent soluant: quia in hoc casu transeuntibus, seu res aliquas vehentibus vectigalia imponuntur, eò quòd propter vehentium assecurationem, non propter quiescentium sunt ordinata. Potest præterea quarto res excusari ob antiquissimam consuetudinem, de cuius initio non extat memoria, quæ etiam principibus scientibus, & consentientibus est obseruata. Excipio semper casum notabilis paupertatis ipsorum, qui res ad vsum vehunt. 3. *Obiect. respõ.*

Ad aliud de assisio, quod lingua Hispanica dicitur, *sisa*, dicendum, quòd si de nouo debeat alicubi imponi, iustum est vt ad illa omnia, quæ dicta sunt, habeatur respectus. Et si directè, & immediatè prætenditur bonum illius reipub. non debere exigi, nisi à ciuilibus illius populi: si verò ad aliorum etiam vtilitatem pertineret, posset ab alijs similiter exigi, si tamen tam antiqua consuetudo est assisium imponere absque personarum discretione, non auderem rem condemnare: maximè si consuetudo in populis inuicem obseruetur, vt scilicet assisium soleat exigi ab ementibus ad alium populum pertinentibus: & contrà in illo alio populo exigantur ab his, qui ad hunc populum spectant. Denique quod in huiusmodi gabellis attendendum est, si nouiter imponuntur, est, vt videatur in quorum vtilitatē instituantur; nam ab illis poterunt regulariter exigi, non ab alijs. Ideò assisium videtur inter alias gabellas disconueniētius eo quòd in illo vix possit æqualitas obseruari, quin plus grauentur, qui minus grauandi sunt, & contra. Quæ autem conuenientior est ad populi necessitatibus iustè occurrendum, est collecta, quæ solis subditis aut ciuibus illius populi imponitur, seruata debita proportione. *Ad 3.*

Corollarie sequitur, non inde vitiari nec condemnari debere gabellam, ob id scilicet, quod qui plus indiget, plus soluit: nam sæpe accidit, vt qui pauperiores sunt, plura ex indigentia vendant, quàm alij, qui ditiores sunt, & tamen iustè ab illis exigitur gabella quæ dicitur, *Alcauala*. Contingit etiam, vt qui in nundinis negotiantur pauperiores sint, & magis indigentes, quàm alij, qui non ita negotiantur, & ita plus soluunt, quàm ditiores, nec hoc solet, nec debet condemnari. Sicut etiam accidit in solutione decimarum, quòd qui pauperiores sunt, & magis indigentes, plus in decimis de prædijs soluunt, quàm alij, qui cùm ditiores sint, non habent vnde decimas soluere debeant, & tamen Ecclesiæ ministri non minus illis ditioribus decimam non soluentibus ministrant, quam alijs indigentibus fructus suos decimántibus. Ac proinde ratio Caietani suprafacta, qua condemnat vectigalia, super rebus quæ ad vsum afferuntur, non videtur concludere, eo quod in vectigalibus, teloneis pedagijs, alijsque gabellis, quæ *Alcauela* dicuntur, atque assisijs, non habetur respectus ad quantitatem seu facultatem rerum, quas homines possidēt, quemadmodum in collectis: sed ad quantitatem eorū, quę venduntur, & emuntur, aut vehuntur; de illorū enim *Coroll. Gabella, non vitiatur ex eo quod qui plus soluat. Soluitur, ratio Caiet damnãtis vect. de rebus, quæ ad vsum afferuntur, impositis.*

 agitur

agitur vtilitate, & commodo: nam qui vendunt, & emunt, iudice indigent, qui inter eos iustitiam faciat, si fortè aliqua in suis negotiationibus controuersia, seu lis oriatur. Qui etiam res per viam deferunt, assecuratione viarum indigent, vt tuti sint viatores, siue diuites sint, siue indigentes. Ad hunc modum potest de alijs sua ratio assignari.

Aliud dubiũ. An qui cõtra prohibitionem clam transferunt aliquas res de loco, ad locum teneantur rest. easdẽ. Sequitur responsio ad dubium quoddam: Cùm prohibitum sit, ne quis pecunias, aut equos de regno in regnum sub pœna perditionis pecuniarum, aut equorum, transferat, multi autem custodibus nescientibus, aut corruptis, aut dissimulantibus, equos & pecunias transferunt, an tales teneantur in conscientia equos ac pecunias clam translatas restituere, quemadmodum qui gabellas defraudat, eas restituere tenetur? Et ratio dubij est, quia collectores, qui dicuntur *Arrendadores*, maius pretium dederunt pro gabellis, simul & pro iure leuandi pœnam ab his, qui clam res prohibitas transferunt, quàm si solas gabellas emissent: & ita videntur hi in casu defraudari, si illis restitutio debitæ pœnæ non fiat.

Ratio dubij.

Solutio. Respondetur, si in transferendis de regno in regnum pecunijs, aut equis, nulla gabella imposita est, sed sola commissi pœna contra illos est imposita, præfati translatores nil tenentur collectoribus restituere, eo quòd illa lex de rebus illis non transferendis purè pœnalis esse videtur, ideo non obligat ad pœnam, ante sententiam latam: secùs de gabellis defraudatis, quia hæc restituendæ sunt vt patet ex dictis. Si autem custodes, quos collectores posuerunt, pecunia aut aliter corrupti dissimularunt, & res prædictas transferri permiserunt, tenebuntur ipsis collectoribus ad pœnam, si qua erat præfatis collectoribus de iure applicanda, nisi custodes dissimulassent, vt supra de custodibus montium dicebamus. Quanquam Sanctus Bernardinus, & alij post ipsum, teneant oppositum, dicentes quod ex quo ante sententiam latam non teneantur ad pœnam ipsi, qui præfatis statutis contraueniunt, quod ex consequenti ipsi custodes ad eandem non tenebuntur, etiamsi eorum incuria, aut certa scientia, & voluntate præfata violentur statuta. Verùm cùm ad hunc finem sint præfati custodes instituti similiter stipendiati, vt fideliter loca custodiant, & quod illis iniunctum est, diligenter faciant, quatenus dominus, aut eius collector nec debitis defraudetur gabellis, nec pœnas iure illi debitas amittat, non video, quo pacto possint in casu à solutione gabellarum simul, & pœnarum iure collectoribus applicatarum excusari, etiamsi transeuntes ad pœnam minimè teneantur, cùm ipsorum collectorum intersit custodes in suo officio diligentes & fideles esse: ideò non mirum si interesse, quòd collectores ex culpa custodum patiuntur, ipsis custodibus imputetur.

Soluitur ratio dubij. Iam ad rationem dubij dicendum, quòd si gabellarum emptores maius prætium contulerunt, quam si solas gabellas emissent, ideò est, quia datum est illis ius ad leuandum pœnam, contra huiusmodi translatores impositam, quàm si lucrari volunt, opus est inuigilent, ne aliquis res transferat, illis nescientibus, alioqui pœna non erit illis debita.

De rebus per præscriptionem possessis.

QVAESTIO XVI.

Et quoniam de præscriptione sæpe dictum est, videre conuenit de rebus, quæ præscriptionem acquiruntur, an sint de necessitate restituendæ, si lapso tempore.

pore præscriptionis sciat possessor rem ad alium dominum pertinere, seu alienam fuisse. Et primò de præsupposito, hoc est, de præscriptione quærendum esset, quid sit, quis possit præscribere, quæ etiam res præscribi possint, & quæ, & quot requirantur ad legitimè præscribendum : nam his ignoratis, non poterit homo, quantumuis doctus sit, ad casus præsentem materiam concernentes, legitimè respondere. Sed cum materia hæc iuridica sit potius quã Theologica, satis erit hæc in summa perstringere, exactionem rei cognitionẽ ad iuristas remittendo: Accipitur ergo præscriptio largè, vt sub se vsucapionẽ comprehendat. & contrà: quæ si propriè seu distinctè accipiãtur, in hoc differunt, quòd vsucapio in rebus mobilibus, præscriptio verò in immobilibus reperiatur. Desinitur autem vsucapio communiter sumpta sic; Est acquisitio dominij, per continuam possessionem temporis lege definiti. ff. de vsucap. l.3. Præscriptionem etiam communiter sumptam definiunt, qui Panormitanum sequuntur, sic; Est ius quoddam ex tempore congruens, authoritate legum vim capiens, pœnã negligentibus inferens, & finem litibus imponens. Quam descriptionem Doctores communiter approbant. *Instit. authoris in hac materia.* *Præscrip. & vsuca. quando differant.* *Vsuc. qui dem.* *Quid præscriptio.* *Obiectio.*

Quanquam id, quod diciunt pœnam negligentibus imponens, non omnibus placet: quia, vt dicunt, iura non in pœnam negligentia, sed potius ad obuiandum negligentiæ hoc instituerunt: vt declaratur in legibus Hispanorum Partit. 3. tit. 29. l. 1. Et notat illic gloss. Verùm nullam video in hoc repugnantiam, scilicet, quod præscriptio sit instituta ad obuiandum negligentiæ, simul & in pœnam negligentium, imò pœnæ vt plurimum ad vtrunque instituuntur, vt constat. *Solutio.*

Non potest autem omnis homo præscribere, sed is, qui proprio nomine rem potest possidere, vt habetur in ca. si diligenti, de præscriptio. inde fit, vt nec seruus, nec mente captus, nec possidens precariò, nec colonus, nec vsufructuarius, nec creditor, cui pignus aliquod commissum est, possint præscribere: nec hi, qui capaces non sunt rerum, seu iurium, quæ tenent, quorum omnium vna ratio est: quia de ratione præscriptionis est possessio: hi autem prænominati, aut non possunt possidere, aut non possident nomine suo. Seruus tamen potest præscribere domino suo: tutor siue curator, pupillo suo: mente captus tamen potest præscribere, modò initio, quo rem alienam possidere cepit, vsum rationis habuerit, simul & in fine: esto quòd medio tempore in dementiam inciderit. Secus si in initio vel in fine fuerit mente captus: vt habetur partit. & titulo supra citatis. l. 2. *Quis præscribere poßit.*

Hinc patet ad casum, quo emphyteuta per quadraginta annos à solutione pensionis cessauit, an possit exceptione præscriptionis se tueri. Et videtur quod non vt notant Doctores in l. malè agitur C. de præscript. 30. vel 40. annorum. Cuius ratio est, quia emphyteuta possidet nomine domini, non suo : si tamen emphyteuta venderet fundum alicui tertio, irrequisito domino, tertius ille possideret pro suo & tanquam suum, & tunc curreret præscriptio illi tertiò. Pro quo allegans. l. 2. ff pro suo &c. *Casus, siue dubium quoddã.*

Verum esto ita sit, vt emphyteuta in casu fundum sibi non præscribat, eò quòd illum non suo, sed domini nomine possideat, an tamen per non solutionem pensionis per 40. an. maneat liber ab eiusdem solutione: aliud enim est fundum, aliud verò libertatem à pensionis solutione præscribere: dicendum tamen quod neutrum sibi præscribit, & de fundo constat ob causam prædictam. De libertate autem inde patet, quia emphyteuta in tempore illo non videtur bonam fidem habere, cùm sciat, vt suppono, se teneri ad solutionem pensionis, etiamsi dominus eam non exigat, cùm terminus solutionis sit assignatus, qui pro domino interpellat. Ex parte tamen domini triplex causa potest assignari quare adueniente termino pẽsionem non exegerit. Vna, *Resol. eiusdẽ.*

Tripl causa quare domi- nus aduenien- te, term. pen- sionem non exegerit ab emph.

quia ingnorabat pensionem illam sibi deberi. Alia, quia voluntariè dissimulabat, volens in hoc gratiam facere debitori. Tertia verò, quia negligens fuit in rei sibi debitæ recuperatione. In primò, & secundò casu, non valuit contra illum præscriptio. Et quamuis in tertiò valeret attamen obstat mala fides emphyteutæ. Et quod in hac re dico de emphyteuta, videtur dicendum de quocunque alio, censum seu tributum annuatim soluere obligatio, quòd s. per non solutionem non acquiratur titulus præscriptionis ad non soluendum. Excepto, nisi talis esset contractui conditio apposita, quòd debitor non teneatur, etiam adueniente termino exactionis pensionem soluere, nisi ad expressam domini petitionem: nam tunc domino non petente cum bona fide posset debitor pensionem non soluere, & si dominus simul negligens sit poterit in conscientia contra illum præscribi.

Contra quem fieri possit præscriptio.

Sed nec potest quis contra quemcumque præscribere: quia non contra eum, qui adeò impotens est aut impeditus, vt rem suam in iudicio petere non possit, eo quod in illo non reperitur causa contra illum præscribendi, s. negligentia. Inde est, quòd contra mente captum, contra minorem, ante scilicet vigesimum quintum annum, contra ignorantem, contra filium sub potestate patris existentem, contra vxorem, cuius vir non est administratione priuatus: & denique contra omnem qui legitimā seu iustam causam habet, seu impedimentum, ne contra possessorem agat, & ita si dominus rei iusto timore non est ausus rem suam à possessore repetere, non præscribitur contra illum. Secùs si esset timor leuis, aut esset ignorantia crassa, & culpabilis, aut impedimentum fragile, quod ipse impeditus possit, si velit amouere: quia tunc non excusantur tales à negligentia, & per consequens potest contra illos præscribi. Inde est, quòd contra absentem non currat præscriptio, si absentia talis est, & per tātam distantiam, vt intra tempus lege defenitum, rem suam petere non possit. Secus si absentia non sit per tantam distantiam, si tamen ab initio præscriptionis erat præsens dominus rei, & potuit contra detinentem agere, & noluit, iam fuit in negligentia, & ita tunc currit præscriptio, etiamsi se absentet, nec etiam contra excommunicatum præscribitur, quia agere non potest. Excepto nisi fuerit in mora petendæ absolutionis. Nec currit prescriptio tempore belli, nec tempore pestis, nec tempore, quo vel non est iudex, vel si est malignus, quia iustitiam non facit.

Quo tempore non currat præscriptio.

Casus quidam de certo leg. per test. facto.

Inde patet ad casum, quo testator certa legata mandauit pauperibus distribui pro bonis incertis, quæ ex vsuris, aut aliter illicitè acquisiuerat, pœnitus ignorans qui sint, quibus illa debentur. Hæredes autem non credentes defunctum bona aliqua per vsuras, aut alias turpiter aggregasse, ea omnia per triginta annos cum bona fide possident (quod tempus supponitur ad præscribendum sufficere) elapsis tamen triginta annis, acceperunt hæredes credere testatorem multa bona turpiter acquisisse; dubitatur an hæredes præfati teneantur post triginta annos præfata legata pauperibus soluere, excusabant se ratione præscriptionis, & etiam quia Episcopus, cui pro pauperibus agere incūbebat illo tempore eos ad legata complendum minime compulit. Et ita visus est Syluest. verbo resti t. 7. illos à debito soluendi legeta excusare.

Solutio.

Præscr. contra miserabiles personas minimè currit.

Mihi tamen talis responsio non placet, cùm præscriptio contra miserabiles personas, quibus negligentia imputari non potest, minimè currat; quales sunt pauperes, qui per se hæredes compellere non possunt, maximè cum ignorent vt plurimū, quòd per defunctos sit illis legatum. Et quamuis Episcopus in huiusmodi sit pauperum administrator, seu procurator, qui in casu negligens fuerit in compellendo hæredes ad legata soluenda, eius tamen negligentia pauperibus nocere non debet, sicut negligentia tutoris pupillo minimè nocet. Ac proinde in casu iniquum esse, videtur, præscriptionem contra pauperes cuitere, ex quo non currit contra minorem pupillum,

lum, aut filium sub patris potestate existentem, nec contra ignorantem, nec contra eos, quibus negligentia imputari non debet: igitur nec contra pauperes miserabiles, maximè in casu præsenti in quo similia legata non adimplere, est innotabile præiudicium animæ testatoris, qui per talia prætendebat se à peccatis exonerare, cùm non tam pauperum intererat legata solui, quàm animæ ipsius testatoris.

Quænam res nequeant præscribi.

Nec etiam omnes res præscribi possunt, illæ s. quæ iure statutæ sunt, ne præscribantur, s. res sacræ præscribi non possunt. Si enim quę principi debentur, vt tributa, & res fisci, præscribi non possunt à fortiori quæ Dei sunt, & Deo sunt consecrata, præscribi non debent. Institu. de rerum diuisio. §. sacræ. 1.

Res Ecclesiæ præscribi non possunt saltem à laicis, quia eorum alienatio prohibita est. Nec ius decimarum potest à laicis præscribi. Ratio, quia ius illud possidere non possunt; de ratione autem præscriptionis est, rei præscriptæ possessio. Secùs ab alijs personis Ecclesiasticis, quæ iura spiritualia possunt possidere. Et generaliter à laicis ea præscribi non possunt, quæ per eos non possunt possideri: oportet enim præscribentem rei præscribere capacem esse. Inde religiosus, qui votum fecit paupertatis, rem alienam non potest præscribere, cum illius capax non sit. 2.

Contra obedientiam præscribi non potest. Ratio, quia iure naturæ, & diuino, subditum oportet suo prælato obtemperare, de præscript. cap. cùm non liceat. 3.

Contra procurationem ratione visitationis debitam præscribi non potest. cap. cùm ex officij eodem: quia visitantibus & Ecclesiæ ministrantibus, naturali iure & diuino temporalia ad eorum sustentationem debentur: Nemo enim, vt ait Paulus, suis stipendijs militat. Dico notanter, de procuratione debita ratione visitationis: nam alia seruitia, quæ ratione consuetudinis, aut ob aliam causam prælatis traduntur præscribi possunt, vide gloss. cap. cùm non liceat eodem titulo. 4.

Tributa seu functiones publicæ, quod quæ principi debentur in recognitionem dominij seu principatus, præscribi non possunt. l. competit. C. de præscript. 30. vel 40. annorum. Ratio est, quia iure naturæ, & diuino subditi tenentur non solum verbo, sed opere principem suum recognoscere: iuxta dictum Christi: Quod est Cæsaris, date Cæsari. Nec conuenit, vt quę in bonum publicum sunt principi debita, per tempus illi denegentur: res tamen seruatæ principi in signum specialis priuilegij acquiri possunt consuetudine tanti temporis, de cuius initio non est memoria: vnde & domini inferiores & ciuitates præscribere possunt potestatē legitimandi, restituendæ famæ, & creandi tabelliones; quæ principi sunt reseruata, si subest tantum tempus, de quo in cap. super quibusdam. §. præterea, & vt illic notat Panormitanus, de ver. signif. 5.

Res publicæ, quæ ad publicum vsum ciuitatis sunt institutæ, & vię, plateæ, & pontes, &c. pręscribi non possunt. Huius ratio est, quia cùm præscriptio sit in odium negligentium instituta, & in præsenti casu negligentia locum non habeat cum liberum sit homini platea aut ponte vti, si velit, ideò nec præscriptio locum habet. 6.

Liber homo præscribi non potest. Ratio, quia cum seruitus homini tam grauis sit, vt nemo sit, qui libertatem non optet, de nemine præsumitur, nisi voluntatem suam exprimat, quod velit tam miserabilem conditionem subire, sed sua libertate, si possit, vti. Ac proinde impotentia illius impedit præscriptionem. Instit. de vsu cap. § 1. 7.

Res vitiosa, quæ per furtum, aut vim est acquisita, præscribi non potest, saltem per tempus minus, quam sint triginta anni. Id institutum est in odium furti: Insti. de vsu cap. §. quod autem, & §. furtiuæ. Fructus autem rei furtiuæ, quam aliquibus bona fide emit, qualiter præscribi possint, declaratur. Partita 3. titulo 29. l. 5. Quòd scilicet si durante bona fide res sic empta conceperit fœtum, aut fructum dederit, poterit talis fructus præscribi. Secùs si tempore conceptionis, seu fructus dati, cessauit in tali possessore bona fides. 8.

Limes

9. Limes parochiarum, seu prouinciarum præscribi non potest. Extrà, de parochi, cap. Super eo. Ratio, vt ex iure colligitur, est, ne termini prouinciarum confundantur. Et hoc verum, quando constat certè de limitibus, secùs si de illis legitimè non constet, quia tunc præscribi possunt; secùs etiam de limitibus agrorum, seu terminorum, qui ad personas priuatas attinent. Hæc igitur quæ dicta sunt, præscribi non possunt, prout est communis Doctorum sententia. In quibus & in alijs hanc materiam concernentibus, ad iuristas recurratur.

Alius quidam casus. Patet ex dictis responsio ad casum, super quo nonnulla orta est contentio. Conuentus quidam ex antiquissima consuetudine, de cuius initio nulla est memoria, solet personas eiusdem conuentus Episcopo præsentare, vt illis Episcopus, de quibusdam beneficijs, in certis Ecclesijs vacantibus, collationem faciat, & canonicam institutionem, idque absque hoc, quod Episcopus vllum de præsentatorum idoneitate examen faciat, cùm conuentus eos quos præsentat, priùs examinauerit. Contrà Episcopus prætendit, se beneficia præfatis non collaturum, nisi per ipsum fuerint prius examinati. Dubitatur an conuentus per præfatam consuetudinem contra Episcopum præscripserit, ita vt teneatur Episcopus, sine præuio per eum facto examine, præsentatis beneficia conferre, cùm nec sui prædecessores huiusmodi examen fecerint?

Solutio. multipl.
1. Respondetur quòd non; Primò quia iure diuino, aut naturali conuenit Episcopis, eos quos ad ordines, seu beneficia, maximè curam animarum habentia, promouerint, prius examinare, & an tales idonei sint, nec ne, agnoscere. Quod satis docet Paulus 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. Idem etiam colligitur ex eo, quod in Ezechiele legimus: Dominum scilicet exactissimam rationem ab Episcopis de ouibus sibi commissis petiturum, si fortè aliqua ex Episcopi culpa aut negligentia perierit. Ac proinde iure saltem naturali Episcopis conuenit inquirere, & examinare, an idonei sint hi, quos ad necessaria ouibus ministrandum admiserint: de quorum idoneitate nisi prius certiorentur, constat promotionem periculosam esse, cùm ex eorum idoneitate ouium salus quodammodo pendere videatur. Itaque officio pastorali videtur diuino, & naturali iure annexum esse officium examinandi, quos ad ministerium ecclesiasticum debeat admittere. Cùm ergo ab eo onere, ad quod quis iure diuino, aut naturali tenetur, per solum tractum temporis deobligari non possit, sequitur præfatum conuentum contra Episcopum non præscripsisse, quo minus possit præsentatos examinare, vt de eorum idoneitate, sicut debet certioretur.

Quo iure conueniat Episcopis eos, quos ad ordines siue beneficia promouent examin. de dignitate.

Ad 2. Secundò facultas examinandi eos, qui promouendi sunt, non Episcopis ob ipsorum vtilitatem concessa, sed potius ob vtilitatem ouium illis commissarum, & ita si in casu conuentus præscripsisset, nō tam contra Episcopum, quàm contra oues Christi Episc. commissas præscripsisset, eo quòd ipsarum ouium interest, idoneus, an non, talis minister illis conferatur. Talis autem præscriptio legitima, & iusta esse non potest; tum, quia esset in perniciem salutis ipsarum ouium; tum quia in ouibus ipsis nulla est negligentia, ob quam contra illas præscribi possit. Et quamuis fuerat in Episcopis prædecessoribus negligentia, qua, sine præuio examine, præsentatos ad beneficia promouebant, hæc tamen negligentia ouibus nocere non debet, sicut suprà de negligentia tutoris, & Episcopi circa legata dicebamus, quod pupilla & pauperibus nocere non debet. qualiter in casu nocere ouibus, si Episcopi absque examine, & probatione præsentatos ad curam animarum indistinctè admitterent.

Prædicta præscriptio in casu iusta nō esset.

3. Tertiò, consuetudo quantumuis antiqua, nisi rationabilis sit, & præscripta, legem vincere non valet humanam, nedum diuinam, aut naturalem, vt iura declarant. Hæc autem consuetudo, quam præfatus conuentus prætendit, rationabilis non est, cum nil magis rationi sit consentaneum, quam vt is, cui ex officio incumbit, idoneos ministros

nistros promoueat, de eorum prius idoneitate certioretur, & si oportuerit, eos prius probet, & examinet.

Quartò, quid aliud est conuentum præfatum prætendere compellere Episcopum, vt beneficia præsentatis non prius per eum examinatis conferat, quam quòd Episcopus Ecclesiasticum ministerium, oculis (vt ita dixerim) clausis, eis, quos idoneos esse ignorat committat: in quo non solum Episcopus peccabit, si id fecerit, sed & hi, qui eum ad id compellere intendunt, cùm Episcopum ab iniuncto sibi officio impedire prætendant. 4

Pro quo etiam alia ratio facit: quia non minus fauorabilis est in iure vltima voluntas, quam consuetudo contra legem inducta, sed si testator suum testamentum & legata fecit, quæ omnia cuiusdam fidelitati confessus eidem adimplenda commisit, addita clausula, quòd non possit Episcopus ab illo rationem executionis exigere: talis clausula non valet, nec testatoris voluntas in hac re debet adimpleri, quia scilicet est impeditiua officij Episcopalis, quale inter alia est, testamentorum executores ad eorum complementum compellere, vt tradunt Doctores in Clemen. 1. de testamentis. Sit igitur vnusquisque iure suo contentus si ad præsentandum ex consuetudine, vel ex priuilegio ius habet, præsentet. Si consuetudinem habet præsentatos examinandi, examinet. Contra Episcopus si iure astrictus est præsentatos promouere, promoueat modò ad id, ad quod promouentur, idonei sint: & de ipsorum idoneitate sit sufficienter certioratus: si tamen per se sciat, præsentatum non esse idoneum, aut à viris fide dignis audiuerit, aut conscientiæ scrupulo super eius idoneitate agitetur, non priùs eum promoueat, quàm ipsum examinet, alioqui nec officium sibi iniunctum debitè complet, nec propriæ conscientiæ satisfacit, nec ouium sibi commissarum saluti vti debet, consulit. Nec tamen negandum est, posse Episcopum ab obligatione simul & facultate examinandi eos, quos promoturus est, exonerari. vt si Papa illi iubeat, vt eos promoueat, qui per regem, aut conuentum, aut vniuersitatem illi præsententur: nam tunc obligatio examinandi præsentātibus iniungitur: & Episcopus qui Pastor inferior est, per supremum pastorem ab illo onere videtur exemptus: solus tamen tractus temporis, aut antiquissima consuetudo, Episcopum exonerare non sufficit. Sic videmus multos per Vniuersitates ad beneficia nominari, seu præsentari, quibus prælati, absque vlteriore examine beneficia ex Papæ ordinatione conferre tenentur. Nec obstat in casu proposito, præsentatos prius per conuentum examinari, quia cum hoc stat, quod dictum est, scilicet, Episcopum de præsentati idoneitate probabiliter dubitare. *Ratione eadem solut. confirmatur.*

Si quæras, quando incipit currere præscriptio? Respondeo, facilis est quæstio, si præmittamus ea, quæ requiruntur ad legitimè præscribendum hæc autem sunt, bona fides, possessio, & negligentia illius contra quem præscribitur, & titulus: de quibus statim dicetur. Si igitur ita est, quod hæc omnia simul requirātur, ita vt quodcunque horum deficiat, præscriptio currere non possit: aperta est responsio. quod tunc incipiat currere, quando primum illa requisita concurrunt, sic scilicet, si illa omnia simul apponātur, tunc incipit currere. Si successiue, quando id quod postremò aduenit, alijs requisitis permanentibus, tunc incipit currere: vt si quis primò rem alienam possidet, & deinde habet bonam fidem, deinde accedit titulus, & in hoc interim dominus rei est à negligentia excusatus, vel quia nescit factum, vel quia non potest contra detentorem agere, &c. Et tandem de re certioratus, cum agere possit, non agit, iam incipit esse negligens: tunc incipit currere præscriptio. Aut si primò incipit possidere, etiam cum titulo, & dominus negligit contra detentorem agere, & deinde accedit bona fides in ipso detentore, cæteris eodem modo permanentibus, tunc præ- *Quando incipiat currere præscriptio: quæ item requirantur ad legitimè præscrib.*

scriptio incipit currere, quando hæc bona fides accidit: quia tunc primò omnia requisita ad cursum præscriptionis concurrunt,& non ante,idque in conscientia.

Quando præscriptio interrumpatur.

Interrumpitur autem præscriptio, quando cessat aliquid de requisitis, siue cessat bona fides, siue possessio, aut etiamsi intra tempus lege definitum,is,contra quem præscriptio currebat, aliquam faciat diligentiam pro rei suæ recuperatione, vt culpa negligentiæ nequeat illi imputari, siue detentorem coram iudice conueniendo,siue aliquam protestationem faciendo,aut aliquid aliud,quod de iure illi suffragetur. De quo vide gloss.in c.illud autem,de præscriptio. Præscriptione autem interrupta,opus est,si debeat currere,seu procedere, vt iterum de nouo incipiat, maximè si à possessione cecidit;alias non procederet ob defectum continuæ possessionis. Excepto, si interrupta possessione, ante eius interruptionem, & post recuperatam rem,bonam fidem ipse possessor habeat: quia tunc, vt communiter tenent Doctores interruptio possessionis non impedit,quo minus currat præscriptio.

Præscrip. interrũp. quod requiratur, vt ea rursum currat.

Ad præscrib. de iure requisita.

Ea autem, quæ ad legitimè præscribendum de iure requiruntur,sunt,bona fides, continua possessio,per tempus lege definitum,& titulus,& quod res sit præscriptibilis ab ipso,qui præscribere prætendit.

Quibus suppositis, videtur conclusio hæc tenenda scilicet legislator potuit talem statuere legem:scilicet, quod præscribens rem aliquam seu vsucapiens, seruatis præfatis conditionibus incipiat esse dominus eiusdem rei completa præscriptione,atque is,cuius res prius erat,desinat esse dominus.Et probatur dupliciter.

Concl. Qualis ferri poßit lex de præscrip. à legislatore. Prob. 1.

Primò,quia illud iustè, per principem statui potest, quod est necessarium ad pacificam subditorum conuersationem: talis est lex prædicta,quæ nisi seruaretur,fierent lites innumerabiles,vel odia plurima. Nam prior dominus,vel eius hæres,si dominio rei priuatus non esset,posset talem rem post quantumcunq; tempus repetere:& cùm, vt plurimum accidit, quod desint testes ad suum dominium probandum,esset valde difficile,vel impossibile priori domino iustitiam facere, cùm nõ posset secundus possessor à possessione, sine sufficienti probatione eijci, & ita multa inter partes odia orirentur, periclitaretur iustitia, iniustitia maneret impurgata, & per consequens,pax in republica turbaretur.

Secundò,princeps legislatori iustè potuit,& potest aliquem dominio rerum suarum priuare,si talis commisit vel committit delictum reipublicæ damnosum: sed ille,cõtra quẽ quis præscribit,committit tale delictum,cùm sit negligens,de rebus suis non curando, nec eas colendo, nec fructus, & vtilitates ex ipsis per se, nec per alium capiendo, quantum in ipso est, hoc autem reipubl. constat esse damnosum. Et per eandem negligentiam est similiter causa, quòd crescat materia litigiorum, pacem reipublicæ perturbantium,vt satis de se constat.Igitur.

De fide ad præscribendum necessaria.

QVAESTIO XVII.

An cum dubia consc. valeat præscriptio. Suppos.

Circa dicta tamen aliquot occurrunt inquirenda. Primum an cum conscientia dubia currat, seu valeat præscriptio:in primis supponatur, quid super hoc iure dispositum sit. In regulis iur. lib. 6. dicitur possessor malæ fidei nullo vnquam tempore præscribit. Et de præscriptionibus c.finali in antiquis,dicitur quoniam omne quod non est ex fide,peccatũ est,synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absq; bona fide præscriptio,tam canonica,quàm ciuilis. Cùm generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest obseruari.

obseruari. Vnde oportet, vt qui præscribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ. hæc ibi. Quo supposito, dixerunt aliqui, vt habetur in gloss. præf. c. quod bonæ fidei possessor dicatur, qui conscientiam habet dubiã, ac proinde sequitur quod cum conscientia dubia currat & valeat præscriptio. Id probant per l. qui scit. §. bonæ fidei. ff. de vsuris vbi dicitur, Emptor bonæ fidei, possessor est, donec fundus euictus fuerit. Sed stat, quod detentor interim conscientiam dubiam habeat, an sit fundus alienus. Igitur. *Sententia 1. affirmat. Ratio 1.*

Secundò, Panormitanus idem tenens probat ex cap. si virgo 34. q. 1. vbi dicitur, In iure prædiorum tamdiu vnusquisque bonæ fidei possessor dicitur, quamdiu possidere se ignorat alienum. Cùm igitur, qui conscientiam habet dubiam, ignoret, vt constat sequitur, &c. *2.*

Tertiò idem probant ex cap. dominus, de secundis nuptijs, vbi de vxore, quæ de morte prioris mariti dubitat, dicitur, quod reddat debitum secundo viro postulanti: debitum autem coniugale sine bona fide reddi non potest: igitur conscientia dubia non tollit bonam fidem. *3.*

Contra alij dixerunt, vt Adrianus, & Antoni. in d. c. finali, quod conscientia dubia in casu excludat bonam fidem. Tum quia bona fides credulitatem, seu assensum interiorem importat, dubium autem assensum excludit de eo, de quo dubitatur: etenim dubitat, nec credit vnum nec alterũ ei oppositum: & ita dubitatio tam bonam, quàm malam fidem videtur excludere. *2. Sententia negatiua. Prob. 1.*

Secundò qui agit contra conscientiam dubiam ita peccat, sicut si contra conscientiam positiuam ageret; eò quòd exponit se periculo peccandi contra illud Ecclesiast. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Vnde regula magistralis sumpta est: Qui se exponit periculo peccandi, peccat. Hoc idem significat Paulus, dicens: Omne quod non est ex fide, peccatum est: hoc est, ex conscientia, qua illud, quod fit, licitum esse putetur. Quæ expositio magis textui ipsi conuenit, quàm alia communis: etsi vera non sit, in qua dicitur, non esse ex fide, quod contra conscientiam fit. *2.*

Tertiò qui dubius est, maximè ex probabili causa, an res sit aliena, peccat eam detinendo, si velit eam absolutè seruare, qui exponit se periculo furti, igitur tale dubium excludit bonam fidem, & per consequens cum illo dubio præscriptio non valet. Cùm igitur intentio Decretalis inualidantis præscriptionem, cui non adest bona fides, sit amouere occasionem peccandi mortaliter, rem alienam possidendo, & non minus peccet, qui alienum detinet contra conscientiam dubiam, quàm si cum mala fide rem alienam detineret: sequitur præscriptionem cum conscientia dubia non valere. Nec valet quod ait Panormitanus, distinguendo de dubio possessionis, & de dubio proprietatis: quia siue is, qui alienum detinet, dubitet rem suam esse, an alienã, siue dubitet, an in ea possessionem habeat licitam, peccat detinendo: sequitur impertinens esse in proposito de proprietate, aut de possessione dubitare. *3.*

Et secundùm hoc, facile est ad rationes prioris sententiæ respondere. Ad primam, quòd lex illa non illis suffragetur. Primò, quia per illum textum æquè probaretur, præscriptionem valere cum mala fide, sicut cum conscientia dubia; quia interim quod fundus euictus fuit, poterit scire fundum illum alienum esse, sicut & dubitare. Secundò quia lex ipsa expresè loquitur in casu, quo emptor scit rem fuisse alienam, & non illius, qui vendidit. Lex igitur illa procedit, quantum ad fructus percipiendos, qui in casu legis cum bona fide percipi dicuntur, vt ait Adrianus, vnde lege statutum est, vt si quis rem fructiferam emit, sciens rem illam alienam, & non vendentis esse, dummodò nesciat, an furtiua sit, seu rapta, quòd possit fructum rei possessæ vsucapere. De quo parte, & titulo suprà citat. l. 5. cum gloss. Ratio autem, quare in *Resp. ad rationes 1. sententiæ. Ad 1.*

casu dicatur bonæ fidei possessor est, quia cum hoc, quod sciat rem illam non vendentis fuisse, stat, quòd credat eam non esse vitiosam, sed facultatem habuisse eum, qui eam vendidit, ad vendendum, &c.

Ad 2. Ad secundam, ex cap. si virgo, dicendum, quòd ille textus procedat non ignorantia negationis, sed prauæ dispositionis: Id apparet, quia Aug. ibidem æquiparat, virginem illam nescire virum alienum esse quoad reuelari ab adulterio, & possessorem rei ignorare eam alienam esse quoad reuelari ab iniusta detentione. Sed certum est, quod si virgo dubitet, an vir ille aliam habeat vxorem, & manente hac conscientia dubia, illi nubat, & eidem carnaliter commisceatur, peccat: si non per adulterium certum; tamen per adulterandi periculum, cui se exponit, peccat. Igitur, vt illa per ignorantiā excusetur opus est, ignorantia illa sit prauę dispositionis, quæ licet errando putet illum non esse alias vxoratum: ita igitur in proposito, ex quo pacificantur, peccabit qui rem alienā detinet, dubitans, an sit aliena. Ac proinde, vt per ignorantiā ab iniusta rei detentione excusetur, oportet, quòd sit ignorantia prauæ dispositionis.

Ad 3. Ad tertiam, ex cap. dominus, dicendum, quòd textus ille procedit quantum ad forum iudiciale, in quo compelletur vxor debitū reddere postulanti, quamdiu de morte prioris coniugis probabiliter dubitatur, ipsa autem quamdiu in conscientia, dubia perseuerat, tenetur abstinere ob periculum adulterandi, vt nuper dicebatur. Quod autem illa conscientia dubia excludat bonam fidem, apparet, quia vxor, quæ cum bona fide cum aliquo contrahit, ea durante, potest non solum reddere, sed exigere coniugale debitum. Vtrunque enim per bonam fidem venit excusandam, cùm tamē textus inter exigere, & reddere differentiam faciat.

Resp. quæst. Aliter tamen videtur ad quæstionem respondendum, secundum quod dubium, de quo quæstio proposita est, potest esse diuersum, quia vel est speculatiuum vel formaliter practicum, potest namque esse dubium de qualitate rei, seu de facto, & potest dubium de licentia retentionis ipsius rei: Aliud enim est dubitare de re possessa, an sit aliena, aliud verò an sit licitum eam tenere, vt suprà tetigimus, & alias latius discussimus. Et quidem si dubitatio solum sit circa rei conditionem, & non attingat ad licentiam rem ipsam detinendi: tunc illa dubitatio non excludit bonā fidē, in qua quis dicitur esse, quamdiu inuincibiliter credit esse sibi licitum, rem illam detinere, exemplum est clarum: Si emi rem à Petro, dubitans, an sit ipsius, an alterius, putans probabiliter Petrum posse rem illam alienare, & vendere, tum hæc simul stant, s. dubito de re, an aliena sit, an ipsius Petri, & probabiliter credo me posse illam emere, & retinere, & non solùm hoc, sed stat me scire, illam non Petri vendentis esse, sed alterius, domini, s. ipsius, & similiter probabiliter credere, quòd Petrus facultatem habeat eam vendendi, quodq; ego possum ab eo eam licitè emere, & emptam possidere. Iam constat, quomodo conscientia dubia de re aliena, imò & scientia de eadem, quòd aliena sit, non tollat bonam fidem hominis eam ementis, & possidentis, & ita tunc licitè poterit res illa detineri, & currit præscriptio cum conscientia dubia de conditione rei. Si autem dubitatio non in conditione rei sistit, sed etiam de licentia, seu facultate eam licitè retinendi habetur, tunc non solum est dubitatio speculatiua, sed practica, & reddit conscientiam læsam, & retentionem rei illicitam, & iniustam, & tunc huiusmodi dubitatio excludit bonam fidem, nec permittit valere præscriptionem in foro conscientiæ, vt cap. fin. suprà citato apertè colligitur.

Explicatur text. quidam ... cap. citat. pro ... opin. Inde patet, qualiter possit textus capit. dominus. de secundis nuptijs. saluari in conscientia. Similiter & vxor dubia de morte prioris mariti, ab adulterio excusari, si secundo postulanti, debitum reddat, quia s. stat, quod eius dubitatio sistat in conditione rei, seu in facto, s. an prior maritus mortuus sit, necne, non procedendo ad dubiū de licen-

de licentia reddendi, stat enim hæc simul, quòd dubitet de morte prioris, & credat probabiliter à viris doctis instructa, quòd debeat reddere secundo postulanti, iuxta textum citatum.

Coroll.

An detin. rem alienam dubius num sit aliena peccet.

Corollariè sequitur, non esse indistinctè verum, quod ait Adrianus, & tangitur in ratione tertia, quam suprà pro eo fecimus, scilicet, quòd qui rem aliquam detinet, dubius, an sit aliena, peccet, quia se periculo furti exponit: si enim dubitat, an sit sua, an Petri: vbi dubium est æquilibre, non tenetur rem Petro dare, etiamsi tutè possit, eò quòd fortè id cederet in præiudicium suum quia fortè res est sua: modò autem magis tenetur homo suæ indemnitati, quam alienæ consulere, vbi cætera sunt paria. Exemplum est notum de eo, qui contraxit cum Berta ancilla, putans eam liberam esse, de qua postea dubitare incipiat, an libera sit, non tenetur eidem postulanti debitum reddere, etiamsi ex affectu vxoris possit, eò, quòd reddendo sibi præiudicaret, quia cogeretur seruam in vxorem tenere. Perinde enim est debitum non reddere, & alienam rem detinere. Et ita, sicut in hoc postremo casu, vir coniugale debitum non soluendo non peccat per iniustitiam, ita nec in proposito casu peccat, qui alienum detinet, vtrobique simili dubitatione existente. Si autem debitam diligentiam faciat, vt sciat, an libera sit, an serua, & in fine similis maneat dubitatio, non tenebitur debitum illi soluere, ita in casu, si alienum detinens sit dubius, an sit alienum, debet diligentiam facere, vt de veritate instruatur, in cuius fine, si maneat eadem dubitatio, quæ prius, poterit rem possidere, paratus eam, vel æquiualentem reddere, quando eam alienam fuisse constiterit, & tunc poterit præscriptione iuuari; cum constet illum in mala fide non esse. Secùs vbi possidens rem scit non esse suam dubitat tamen an sit Petri, an Ioannis, tunc non potest iustè rem illam sibiipsi retinere, nisi de consensu illorum, qui suam esse prætendunt.

Aliud dubiũ. An præscriptio valeat cum mala fide.

Dicta quæstio, pendet ex alia scililet, an iura Canonica possint abrogare leges ciuiles, & de facto in materia proposita.

Sententia 1.

Deinde quæritur, an præscriptio valeat, & currat cum mala fide. Et est ratio dubitandi, quia supponimus; secundum iura ciuilia, præscriptionem aliquam, saltem longissimi temporis currere cum mala fide, contra verò videmus definitum esse oppositum in cap. finali. de præscriptionibus in antiquis. Vnde apparet præsentem quæstionem iam apud Iuristas ventilatam quodammodo pendere ex hac, s. an iura Can. possint abrogare, annullare leges ciuiles, & de facto in materia præscriptionis eas irritent. Et dixerunt multi, vt referunt Doctores in d. c. finali, & in regula, possessor. in 6. quod Papa non possit inualidare leges ciuiles, & imperiales in terris, quæ non sunt ipsius Papæ subditæ, secùs in terris suis. Et ita inferunt, quod leges imperiales de præscribendo cum mala fide valeant, & seruandæ sint in terris imperij. Quodque cap. finale præallegatum valeat in terris ipsius Papæ. Imperium enim & sacerdotium ex eodem principio prodierunt. vt in Auth. Quomodò oportet Episc. & distinctas habent potestates, quarum alteram iuuare debet, non destruere: illa in spiritualibus locum te et, hæc autem in temporalibus.

2. Sententia.

Contrà verò aliorum sententia est, quòd leges ciuiles in hac re sint simpliciter abrogatæ per iura canonica, quia vbi vergit periculum animarum, præualent vbique leges Canonicæ, quas non dedignantur imitari ciuiles. Vnde distinctione 10. cap. constitutiones dicitur: Constitutiones contra canones, & decreta præsulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti. Et quòd de facto præscriptionem cum mala fide à lege ciuili concessam inualidet, apparet, quia Canon ait, vt nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam canonica, quàm ciuilis, & secundum hanc sententiam, præfatum c. finale non se extendit ad præterita, quia antequam leges ciuiles essent per canonicas abrogatæ. vim habebant, & currebat præscriptio cum mala fide. secùs post determinationem Ecclesiæ.

3. Sent. Aliorum verò alia est sententia, quæ distinguit inter res præscriptibiles, & iura realia, seu personalia præscriptibilia: in rebus enim non currit præscriptio cum mala fide possessis, eò quòd huiusmodi res possidere sine peccato cum mala fide non possint: præscriptio autem cum peccato non currit, vt Decretalis intendit. In iure autem personali seu reali non ita, quia potest aliquis perdere seruitutem rusticam per tempus, si iure, quod habet, negligit vti: idque sine peccato ipsius præscribentis; eò quòd huiusmodi præscriptio non requirit factum ex parte præscribentis, quod illi peccatum sit: quia si debitam seruitutem non reddat, non peccat, nisi petatur; & ita huiusmodi iura extinguuntur ad tempus in fauorem debitoris, etiamsi debitor malam habeat fidem, scilicet se talis seruitutis debitorem esse. Quam sententiam Hostiensis communiter Summistæ sequuntur.

4. Sentent. Adrianus, his opinionibus vtcunque recitatis, tenet, leges ciuiles, in hac re non esse per canonicas abrogatas, qamuis illis sit derogatum: hoc est, in parte sunt inualidatæ, in parte verò in sua sunt efficacia relictæ: ita scilicet, quòd vbi mala fides sine peccato ipsius possessoris seu debitoris habetur, potest præscriptio cum mala fide currere: secus si malæ fidei sit peccatum annexum; quia tunc præscriptio non valet, vt iure canonico definitum est; per quod non prætenditur obuiari omni præscriptioni, quæ cum mala fide fit, sed ei, quæ cum peccato fit: vt patet, rationem ipsius textus attendendo. Potest enim, vt ait, aliquis alienum possidere, vel etiam debitum non soluere, sciens alienum esse quod possidet, aut se debitorem esse, absque hoc, quòd peccet. Vt si sit ei probabile, quòd dominus rei seu creditor consentiat in rei possessione, aut non solutione debiti, vel simpliciter, vel ad tẽpus ob causam aliquam, vel ob voluntatem suam, aut si alienum possidens, sciens alienum esse, proponat efficaciter dominium quærere, paratus rem illam reddere, cum repererit, & postea id è memoria eius excidit per longum tempus, iam ille possidet alienum cum mala fide actuali, s. quam ab initio possessionis habuit, & habituali per totum tempus lege definitum, & sine peccato, ideò in casu currit illi præscriptio.

Resp. quæ. Dupl accept. malæ fidei. 1. Confirmat hanc sententiam, quia Canon non vtitur verbo tollendi, vel abrogandi, sed derogandi, cùm dicat, omni constitutioni derogandum esse, &c. Igitur non dat omnem præscriptionem cum mala fide currentem, alioqui simpliciter deberet constitutionem, ac legem ciuilem abrogare, qua statuitur, vt valeat cum mala fide præscriptio. Nec oportet legem ob id reddere nullam, quod extendat se ad aliquos casus iniquos, vt patet de lege generaliter data quæ quidem suas opus est, vt habeat exceptiones & ἐπιεικείας. Igitur estò quòd lex ciuilis, qua statuitur, vt præscriptio valeat cum mala fide, in certis casibus non sit obseruanda, non ideò efficitur nulla.

2. Hæc controuersia fortasse ex nominis æquiuocatione pendet: Ego enim, sicut suprà de conscientia dubia, ita nunc de mala fide distinguerem: nam mala fides potest accipi pro scientia, seu credulitate, qua quis credit se alienum possidere; aut se debitorem alicuius rei esse, vt per innumera iura patet. ff. de verb. signif. l. bonæ fidei. Et c. si virgo. suprà cit. & alibi. vbi bonæ fidei possessor dicitur, qui credit non alienum, sed suum esse, quod possidet: Ideò contrà malè fidei possessor est, qui credit, aut scit, alienum esse, quod possidet: & hæc fides magis speculatiua est, quam practica. Alio modo accipitur fides pro conscientia practica, quæ dictat, quid agendum, quid non agendum, aut quid liceat agere, quid non; quid liceat retinere, quid non. Et mala fides dicetur secundum hoc in præsenti materia in aliquo esse, quando alienum possidet, aut detinet contra conscientiam hanc, dictantem rem illam reddendam esse, & non detinendam. Et prima mala fides sola non sufficit reddere rei detentionem illicitam, benè autem secunda. Et de hac secunda dixit Paulus: Omne, quod non est ex fide, peccatum est, non de prima.

Decre-

Decretalis autem citata de mala fide, videtur loqui, ſumpta fide ſecundo modo, ex quo in initio Decretalis pro fundamento præfatæ definitionis Concilij, ponitur dictum Pauli, cùm ait: Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt: Synodali iudicio definimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio. Et de hac fide puto procedere regulam iuris, poſſeſſor malæ fidei nullo vnquam tempore præſcribit, id eſt, qui contra conſcientiam alienam poſſidet. Quæ conſcientia non eſt, qua putat rem alienam eſſe præciſè, ſed qua id putans, ſimiliter putat, aut credit rem illam eſſe reddendam, & non detinendam.

Per hæc patet propoſitionem Adriani in bono ſenſu veram eſſe, ſeu probabilem, cùm ait, poſſe præſcriptionem currere cum mala fide, id eſt, cum credulitate, aut ſcientia de re, quòd aliena ſit, cui peccatum non ſit annexum: eò quòd illa fide ſtante, ſimul ſtat, quòd credat licitum eſſe ſibi rem illam detinere, vel quia præſumit dominum non eſſe inuitum, vel quia non adeſt, & paratus eſt, eum inquirere, vt reddat: vel quia qui alienum emit, oblitus eſt, ſe emiſſe, & vult illud domino ſuo reddere, & poſt recordatur, ſe verè emiſſe. Certum eſt, in his, & ſimilibus, malam fidem primo modo ſumptam, ſed ſine peccato interuenire. Conſequenter etiam patet, veram eſſe aliam ſententiam, quæ vniuerſaliter aſſerit, nullam præſcriptionem valere cum mala fide interueniente, ſi fides pro conſcientia practica, vt dictum eſt, accipiatur: quia talis ſemper habet annexum peccatum, ſcilicet, rei poſſeſſionē contra conſcientiam. *Quid habeat probabilit. 4. ſententia.*

Corollariè ſequitur, præfatas opiniones in quibuſdam deficere. Primò in eo, quòd ait, non poſſe Papam leges ciuiles abrogare, niſi in terris ſuæ iuriſdictioni temporalibus ſubiectis, &c. deficit in hoc, ſimul & in eo, quòd ait, quòd valeat cum mala fide præſcriptio in terris Imperij. Primùm vniuerſaliter dictum videtur falſum eſſe, quia Papa habet à Domino officium paſtorale totius orbis, quòd ſibi collatum eſt, Chriſto dicente, Paſce oues meas & agnos, &c. Igitur ei incumbit proſpicere ſaluti animarum ſibi commiſſarum: & per conſequens, ſi ſint aliquæ leges ciuiles, quæ cedant in periculum, aut perniciē animarum, quales ſunt quæ peccata fouent, ſequitur, quod poterit eas non ſolùm limitare, ſed penitus abrogare, & annullare, ſi tales ſint, quæ magis in perniciem cedant animarum, quàm in vtilitatem. Deinde ipſi reges, & Imperator in his, quę animam concernunt, ſunt ſubditi Papę, & poteſt illis multa etiam ſub cenſura prouidere: igitur ex conſequenti, ſi leges iniquas eos facere contingat, quæ in perniciem animarum cedant, poterit Papa eas annullare, & valebit annullatio, alioqui non eſſet Papæ pleniſſima poteſtas conceſſa; contra id, quod ei dictum eſt, Quodcunque ſolueritis ſuper terram, &c. *Oppugn. 1. ſententia. Ioan. 21. Matth. 18.*

Secundò deficit in eo, quòd ait, præſcriptionē cum mala fide currere in terris Imperio ſubditis, & non in terris ipſius Papæ, Cuius falſitas ex dictis eſt nota: tum quia Papæ incumbit ſaluti omnium fidelium proſpicere, & non ſolùm eorum, qui in ipſius terris commorantur. Igitur cum Concilij præfata definitio omnibus ſit neceſſaria; igitur ad omnes fideles ſe extendit. Tum quia ſi Papa nullas terras ſibi in temporalibus ſubditas haberet, poſſet definire, quod definit. & ad omnes fideles eius præſens definitio ſe extenderet. Igitur, non obſtante, quòd terras habeat, præſata definitio ad omnes ſe extendit, ex quo omnium ſalutem concernit, & dicere oppoſitum eſt penitus irrationabile.

Secunda opinio ſimiliter videtur in duobus deficere. Primò, quia ait, leges ciuiles in hac re ſimpliciter eſſe abrogatas: cuius oppoſitū apparet ex ratione facta pro Adr. cum Decr. non verbo abrogandi, ſed derogandi vtatur, modò aliud eſt legē abrogare, quod eſt, eam in toto annullare: aliud vero legi derogare, quod eſt eam limitare, ita vt in parte teneat, in parte verò non teneat. Secūdò deficit in eo, quod ait, præſcriptionem *Similiter 2. ſententia.*

nem

nem cum mala fide cucurrisse, ante Decret. illam, sed non post. Contra quod videtur, quia hæc Decret. non inducit nouum ius, sed declarat: non enim ait, synodali iudicio ordinamus, volumus, statuimus, &c. quæ verba sunt noui iuris inductiua; sed ait, definimus, hoc est, declaramus. Et per consequens, sicut præscriptio cum mala fide, post illam declarationem non valet, ita nec ante illam.

Examin. 3. sententia, quæ in aliquibus casibus vera est in alijs non item.

Tertia opinio, quæ ponit differentiam inter præscriptionem rei possessæ, & iuris realis aut personalis in certis casib. est vera: in alijs autem non ita: Est enim quidam præscriptio ad acquirendum ius reale seu personale, & est præscriptio ad extinguendum huiusmodi ius, & si sit personale ius, adhuc est duplex præscriptio ad illud extinguendum, secundum quod duplex seruitus est alicui debita. Quædam est certa, quæ debentur, etiamsi dominus non exigat, ita vt debitor teneatur singulis annis, seu mensibus, seu temporibus, aliquid in seruitium alterius facere. Alia verò est seruitus incerta, ad quam quis tenetur, quando dominus eam exegerit.

Præscrip. dup. Præscrio. ad acquirendum ius reale, seu personale, duplex est.

De prima præscriptione, quæ fit ad acquisitionem iuris in persona, vel prædio, vel monte, vel pascuis, alienis, ad piscandum, venandum, ligna scindendum, oues pasciendum, & alia huiusmodi, quia factum requirit præscribentis, idem est iudicium, quod de præscriptione rerum alienarum. Itaque vtrobique requiritur bona fides ad legitimè præscribendum; alioqui furtum, seu violentia committeretur.

Posterior præscriptio etiam duplex est.

De alia verò præscriptione, quæ fit ad extinguendum ius huiusmodi, seu seruitutem, per quam debitor sibi libertatem acquirit, si seruitus, erat certa, & debebatur, etiamsi à domino non exigatur, similiter est necessaria bona fides; Non enim minus peccatum est, debitum retinere, & creditori, vel domino, cui debetur, non soluere, quàm rem alienam auferre, & retinere, idque si debitor sit in mora: quod fieri potest die pro homine interpellante, etiamsi homo, seu creditor debitum non exigat. Ac proinde si bona fides non interueniat, quæ censum, vel seruitium, vel rem aliam debitam non soluentem à peccato excuset, non video, quomodo valeat illi præscriptio in foro conscientiæ: cum Decretalis omnem præscriptionem, sine exceptione cum mala fide inualidet.

2.

De præscriptione verè ad extinguendum ius, seu seruitutem incertam, quæ non debetur, nisi domino exigente, seu iure suo vti volente, videtur procedere hæc tertia positio. Nam in hac non requiritur factum, seruitutem personalem, aut realem præscribentis, sic enim præscribens nec alienam rem, nec aliquid alteri debitum retinet, vt constat, sed solum concurrit non vsus ipsius domini, qui iure suo non vtitur, vt quia cum habeat ius venandi, piscandi, pascẽdi per agrum alterius transeundi, aquam per alienum fundum ducendi, &c. hæc tamen omittit ad tempus. In hac præsciptione non exigitur bona fides in eo, qui suæ personæ, aut rerum suarum libertatem præscribit, nec est in peccato per hæc, quòd dominus iure suo non vtatur, nec alienum possidet, nec rem debitam retinet, perditur ius per non vsum eius, & sibi libertas, acquiritur; modò ex negligentia dominus iure suo vti desinat.

Multis accid. modis aliquẽ iure suo, quod habet in aliquid non vti.

Vnde multis modis contingit aliquem iure suo, quod in agrum seu rem alterius, aut in personam habet, non vti: quia scilicet non potest, vel quia se ius illud habere ignorat, & tunc contra illum non præscribitur: Vel quia, etsi possit, vult tamen in gratiam debitoris ad tempus ab exactione seruitutis cessare: tunc etiam non præscribitur contra illum, si de tali gratia constet. Si autem iure vti desinit ob negligentiam suam, tunc non mirum, si ad tempus certum huiusmodi ius amittat. Et tunc nil refert, quàm fidem habeat, bonam aut malam, is, qui talem seruitutem, seu libertatem à seruitute præscribit. Vnde quantumcunque malam fidem habeat, qui seruituti obnoxius est, puta, si putat se teneri ad reddendum seruitutem tempore, quo verè non tenetur,

actur, non desint præscriptio currere: quia vbi non requiritur bona fides, mala præscriptionem non impedit. Nec obstat Decretalis citata, quæ ait, quòd nulla præscriptio valeat cum mala fide quia procedit de præscriptione rei alienæ, seu alteri debitæ, cuius retentio, & non redditio in se peccatum est, & non ob solam conscientiam.

Corollarie sequitur debitorem non soluentem quod debet, non præscribere sibi debitum, etiamsi per notabile tempus creditor illud non exigat: nisi ex parte debitoris adsit bona fides, & ex parte creditoris negligentia. Et dicitur quis in repetendo debito negligens quando potest repetere, & non volens gratiam facere, ex incuria repetere desinit. Et multò minus valet præscriptio, si debitor desinat soluere cum mala fide, non obstante lege, vel statuto aliquo in contrarium. Vnde quamuis per statutum caueri possit, nec creditor actionem habeat ad rem debitam petendam, nisi intra certum tempus eam petat, non tamen id sufficit, vt debitor sibi rem debitam præscribat. De hoc vide Adria. quotlibet. 5. Coroll. 1.

Sequitur inde, quod si hi qui reditus colligunt, qui vulgò dicuntur, arrendadores, decimam, seu reditum ab aliquo sibi debitum, intra triennium non petat, non ideò debitor liber est in conscientia à debiti solutione: esto quod præfatus collector actionem contra illum amittat. Excepto, nisi verisimile sit, quòd velit debitum condonare, quod tamen non facilè præsumendum est; quia de nemine præsumitur quod velit rem suam perdere. l. qui vas. §. vetare. ff. de furtis. 2. Coroll.

Corollarie sequitur, impertinens esse ad rem possessam præscribendam ex quo errore quis eam possideat: nam distinguunt communiter de errore facti aut iuris: & iterum de errore iuris obscuri, vel clari. Et dicunt, quòd error facti, non error iuris, saltem clari, excuset possidentem, & faciat valere præscriptionem: videtur tamen stando in dictis, quòd siue possideat quis rem alienam ex errore facti, siue iuris clari, siue obscuri, stat, quòd habeat bonam fidem, si error sit inuincibilis, vnde putet sibi licitum esse rem illam possidere. Qui autem dicunt, quòd error iuris, saltem clari non releuet possidentem, procedunt ex præsumptione: quia præsumitur, quod ius illud non nisi ex culpa, seu negligentia ignoretur, cùm facilè posset homo, si inquireret, illud scire. Stat tamen huic præsumptioni veritatem opponi, & tunc stabitur veritati, non præsumptioni in foro conscientiæ. 3. Coroll.

Sequitur amplius ad bonam fidem non sufficere, credere suum esse, quod quis possidet, nisi credulitas sit probabilis, & inuincibilis. Si enim crassa sit, aut affectata huiusmodi credulitas, non excusat eum, qui alienum possidet, à peccato, & per consequens, ille, rem præscribere non potest, cum tali credulitate, etiamsi credulitatem practicam habeat, qua credat non esse rem illam alteri reddendam. Corollarium patet ex intento præfatæ decretalis. 4. Coroll.

Corollariè sequitur, prælatum, aut alium secularem dominum, quibus subditi in eorum promotione solent spontè seruitium aliquod facere per spontaneam oblationem alicuius muneris, non præscribere contra illos ius tale seruitium exigendi, etiãsi in multis annis illud obtulerint. Ratio est clara, quia præscriptio non nisi contra negligentes currit: in præsenti autem subditi non negligentes, sed munera spontè & gratiosè sunt offerentes. Nec obstat capit. seruitium 18. quæst. 2. vbi dicitur, quòd seruitia consueta dari ecclesijs, aut prælatis, reddantur: nam hoc procedit, quando consuetudo est antiqua, & dubitatur, an sit debita talis præstatio, & quamdiu nescitur, an debita sit, præsumitur, quòd sit debita. Sed si subditi assueta seruitia reddere cogantur, quia tunc, si possunt se à præstatione eximere, & negligunt, stante in prælato bona fide, valebit præscriptio, & sicut nõ currit præscriptio contra eos, qui spontè 5. Coroll.

munera frequenter offerunt ita nec contre eos, qui putantes se ob causam aliquid debere annuè illud soluunt; quia possunt, cùm sciuerint causam non subesse, à solutione cessare, ignorantia enim videtur eos releuasse.

De eodem titulo.

QVAESTIO XVIII.

An præscribẽs rem aliquam putans esse suã post cognoscẽs fuisse alienam possit eam ret. an debeat rest.

1. Sent.

Arg 1.

SVperest, quæstionem propositam breuiter absoluere: an qui legitimè rem aliquam præscripsit, cum conditionibus ad præscribendum requisitis, & postea instruatur, & credat rem illam alienam fuisse, quàm suam esse putauerat, sit postea in conscientia tutus, eam retinendo, an teneatur eam priori domino reddere. In qua quæstione varia sentiunt doctores, quorum sententias, & per eos allegata referre longum esset, satis erit, paucis, quid sentiant ostendere. Quidam indistinctè tenent, illum esse tutum, rem illam sibi tanquam propriam retinendo. Pro qua sententia arguitur: Primò, quia lex iusta ab initio potuit rerum dominia diuidere, & ea diuersis personis applicare. Ita Augustinus, & habetur distinctio. 8. cap. quo iure. sed non minor est authoritas principis, seu legis post diuisionem, quam antea fuerat: igitur nunc poterit per legem iustam res vnius alteri tradi: talis est lex præscriptionis, quæ propter bonum publicum, & ad lites dirimendas esset instituta.

2. Secundò, quia legislator potest iustè punire transgressorem legis pœna corporali: ergo à fortiori pœna pecuniaria. Cum ergo negligentia hominum in rebus suis non repetendis detrimentum afferat reip. cùm sit pacis impedimentum: ergo potest in pœnam negligentium rem eorum fisco applicare: & per consequens ei, qui tempore à lege definito eam occupauit.

3. Tertiò res alicuius potest in alterius dominium transire ex consensu licito, vel debito ipsius domini particularis: vt supra diximus: sed omnes, qui principi subditi sunt, consentiunt in legibus iustis, & ad pacem, & vtilitatem publicam necessarijs, & ita consentiunt in lege præscriptionis: & per consequens, cum huiusmodi lex rem negligentis in possidentem transferat, sequitur, quòd in hoc ipso consentiat antiquus ipsius rei dominus, saltem actu debito.

4. Quarto, nemo obligatur restituere, quod iustè possidet, sed in casu homo ille post lapsum tempus præscriptionis, iustè rem illam possidet, quia iure possidet, tam Canonico, quàm ciuili. Si iure, iustè: si iustè, bene. Augustinus. & habetur 14. quæst. 4. cap. quid dicam, in fin. Et confirmatur, quia nemo legis authoritate peccat. 23. quæst. 4. c. qui peccat. in prin. Id etiam possumus quod iure possumus: sed homo in casu legis authoritate rem illam tenet, & possidet: igitur eam tenendo, & possidendo non peccat, & ita non tenetur eam restituere.

2. Sent.

Aliorum sententia est in oppositum, scilicet, quod qualitercunque quis præscripserit, si lapso tempore præscriptionis adueniat mala fides, qua sciat rem, quam tenet alienam fuisse, tenetur illam restituere, si nullo alio, quàm præscriptionis titulo eam possideat. Pro quo arguitur, quia fundamentum præscriptionis est bona fides, vt ex dictis patet: igitur deficiente bona fide corruit ipsa præscriptio & ita titulo præscriptionis retineri non potest. Sicut vbi non est mutuum, vsura locum non habet. Et vbi character baptismi non est. Ordo locum habere non potest. Et vbi deficit consensus maritalis, coniugium non valet.

Ratio 1.

2. Secundò ex regulis iuris in 6. Locupletari cum iactura, aut detrimento alterius nõ debemus. Sed in casu alienum possidens locupletior fieret cum alterius detrimento, si nullum alium titulum habet, quàm præscriptionẽ; igitur tenetur rem illã reddere.

Tertiò.

Tertio, ex cursu temporis nulla oritur obligatio, cùm nec tollatur tempore. ff. de actio. & oblig. l. obligationum §. placet. Vnde Augustinus: Si nunquam tenuisses eius assensum, nullus te defenderet numerus annorum. 33. quæst. 5. cap. Quod Deo pari. Igitur si quis alienum retinet, sine domini consensu non poterit ex temporis longitudine excusari. 3.

Alij media via incedere volentes, distinguentes dixerunt. Vel homo ille rem acquisiuit titulo oneroso, puta, per viam emptionis, aut permutationis: & tunc non tenetur rem restituere, cùm iuris authoritate adiutus, magis teneatur suæ indemnitati consulere, quam alienæ; nec bona fides patitur, quod idem bis restituatur; & ita si bona fide pro re illa aliena tantundem in valore dederat, sequitur, &c. Si autem rem habuit titulo gratioso, vt per viam donationis, aut legati, aut hæreditariæ successionis, seu per rei inuentionem, tunc tenetur rem suo domino cognito restituere, quia non debet cum alterius iactura locupletari. 3. Sententia.

His tamen non obstantibus; videtur aliter sub distinctione respondendum: quia vel subest iusta causa, ob quam iustè possit rei dominus antiquior ipsa priuari, & tunc tutus est in conscientia qui rem illam legitimè præscripsit, etiam si postmodum sciat rem illam alienam fuisse. Iusta autem causa videtur, & est, si dominus rei fuit negligens, vt suprà tactum est, quam negligentiam lex punire intendit, si tamen dominus rei præscriptæ in negligentia, aut culpa non fuit, ob quam sit re sua dignus priuari, tunc iniquum esse videtur præscribentem rem illam suo domino non reddere, & cum alterius, qui culpa caret, iactura locupletari: idque in casu, quo is, qui cum bona fide præscripsit, factus est locupletior: alioqui bona fides excusabit eum, ne rem cum bona fide consumptam restituere teneatur. Secùs si res eadem præscripta consumpta non sit, quia tunc quocunque titulo, siue gratioso, siue oneroso eam acquisiuerit, tenetur eam suo domino restituere. Quanquam in hoc casu, quo rei dominus negligens non fuerit, datur ei actio, vt intra quatuor annos post completam præscriptionem, rem suam petat, & audietur. Resolutio. 1.

In hoc igitur articulo, quòd de restituenda re præscripta agitur, illud attendendum est, an præscriptio fuerit legitima, hoc est, in qua omnia ad præscribendum necessaria concurrerint: & tunc lapso tempore præscriptionis, absque scrupulo conscientiæ, potest præscribens eam tanquam propriam possidere: non obstante, quòd completa præscriptione ad notitiam eius perueniat, rem illam alienam fuisse. Secùs si aliquid de necessarijs ad præscribendum defuerit. Ideò præmisimus suprà ea, quæ ad præscribendum requiruntur, & contra quem possit, aut non possit, præscribi, & quæ res sint præscriptibiles, & illis cognitis, facilè est ad quam plures casus in præsenti materia respondere. In restit. re præscripta, quid præcipuè attendendum.

Nunc respondendum est ad rationes pro prioribus sententijs suprà factas. Et dicendum ad primam opinionem, eam veram esse, si in præscribendo sint omnia, quæ requiruntur, seruata, alioqui non est legislatoris intentio, quenquam re sua priuare, nec ad id potestatem habet absolutam, nisi iusta culpa, vel causa concurrat. Quatenus vera sit 1. sent.

Tertia tamen ratio, & quarta videntur suas habere difficultates: nam in tertia innuitur, quòd ex quo subditi consentiunt in legibus iustis, sunt in conscientia tuti, qui completa præscriptione, rem, quam sciunt alienam fuisse, sibi ipsis retinent: cùm consensus dominorum concurrant, ex quo legi iustæ consentiunt. Verum ex hoc sequeretur, paritate rationis, hominem semper tutum esse, quando rem sibi à iure, vel à iudice adiudicatam retinet, cùm tamen oppositum sit verum, cum secundũ iura, possit homo vsurã citra centesimã accipere, & retinere. Et qui citra dimidium iusti precij contrahentem defraudat, potest lucrum retinere acquisitũ. Et sæpissimè, Oppugn 3 arg. eiusdem sententiæ.

secun-

ſecundum iura, datur alicui actio ad rem, quam etiam ſententia in fauorem eius ſubſecuta retineri non poteſt, maximè cum ſæpe contingat, iudices iuxta allegata iudicantes, indignum damnare, damnatione autem dignum, abſoluere, eſtò quòd iudex iuſtè ſecundum leges iuſtas iudicauerit, & tamen hi, pro quibus ſic iudicatum eſt, non ſunt ideò in conſcientia tuti, pro quo eſt manifeſtum exemplum de executione ſententiæ delegati, quæ tranſit in rem iudicatam; quam ordinarius tenetur exequi, quamuis eam ſciat iniuſtã eſſe: c.paſtorali.§. quia verò de officio legati, & tamen non ideò tutus eſt in conſcientia is, in cuius fauorem lata eſt ſententia. Itaque populus conſentit, quòd legiſlator faciat leges iuſtas, & quòd iudices iuxta eas iudicent, ex quo ita ad publicam expedit vtilitatem: non obſtante, quod leges huiuſmodi in damnum quorundam aliquando cedant: non tamen inde opus eſt, quod populus conſentiat in hoc, quòd hi, qui huiuſmodi legibus in foro exteriori iuuantur, dominium rerum alienarum acquirant. Aliud enim eſt conſentire in legum iuſtarum inſtitutione, earumque obſeruatione, ad quod ſubditi ob communem pacem tenentur: Aliud verò in ſuarum rerum iactura, & amiſſione, quoad forum conſcientiæ.

Sententia 4. arg pro eadem ſententia allatum.

In quarta ratione idem in ſentẽtia ſignificatur, quod modo impugnatum eſt, ideò quod dicitur: nemo legis authoritate peccat; quamuis id Auguſtinus de lege diuina dicat, eſt etiam de lege humana verum, quæ ſi verè lex ſit, non præſtat authoritatem ad perperam aliquid agendum: eſto, quòd ſæpè aliqua peccata permittat, ea non puniendo.

Reſp. ad rationes 1 ſentent. Ad 1.

Rationes etiam ſecundę opinionis directè videntur procedere contra præſcriptionem, etiamſi legitima ſit: ideò ad eas videtur reſpondendum. Ad primam, fateor bonam fidem fundamentum eſſe præſcriptionis, ſed hoc intelligitur pro tempore, quo præſcriptio currit, vt ex dictis patet. Poſt completam autem præſcriptionem, res quæ anteà alterius erat, iam facta eſt poſſidentis, etiamſi poſteà ſciat rem illam alienam fuiſſe, cum qua ſcientia adhuc ſtat bona fides, iuxta ea, quæ ſuprà de fide locuti ſumus, accipiendo fidem pro conſcientia, quæ dictat de licentia poſſeſſionis.

Ad 2.

Ad ſecundam ex regula iuris: nemo habet cum alterius detrimento locupletari; verum eſt authoritate priuata, ſecùs authoritate publica legis, vt in præſenti.

Ad 3.

Ad tertium, eſto ex curſu temporis præcisè obligatio non oriatur: attamen ſi cum temporis curſu alia concurrant, quæ ad pręſcribendum ſufficiant iam non ſolus temporum curſus, ſed legiſlator ad id poteſtatem habens concurrit.

Solut. fundamentum 3. ſententiæ.

Quod etiam tertia opinio dicebat de titulo gratioſo, & oneroſo, videtur quodammodo impertinens ad quæſtionem præſentem: nam poſt completam præſcriptionem, quamdiu bona fides habetur, res tute retineri poteſt quocunque titulo fuerit acquiſita. Si autem mala fides habetur, practica, qua ſcilicet credit ſe illicitè, ſeu iniuſtè rem illam detinere, ac ſtante, tenetur rem reddere, ſiue titulo oneroſo, ſiue gratioſo eam obtinuerit, vt patet.

De rebus per meretricium, aut alias turpiter acquiſitis.

QVAESTIO XIX.

An copulatio viri cum muliere extra legem coniugij ſit, vel fuerit aliquã licita.

SOlet præterea quæri de turpi lucro, quale eſt, quod per meretricium acquiritur, an ſit de neceeſſitate reſtituendum. Et quoniam hæc quæſtio præſupponit actus meretricios turpes eſſe inquirere conuenit, an id ſit ſemper, an potius vnquam licitum fuerit, aut ſit, mulierem extra legem coniugij alicui viro copulari, vt quæſtio hæc ad meretricium, ad concubinatum, & ad ſimplicem fornicatioaem ſe extendat. Et pro parte affirmatiua, quòd ſcilicet, præfatus actus ſit, vel fuerit aliquando.

aliquando licitus, multiplex est ratio dubitandi.

Primò exemplo sumpta de Thamar, quæ cùm soluta esset à lege viri, se Iudæ carnaliter supposuit. Et quòd in hoc non peccauerit, inde apparet, quia cùm illa esset ad combustionem, iuxta legem condemnata, eam tamen ipsemet Iudas, qui tunc temporis iudex erat, à pœna, ad quam condemnata fuerat absoluit, eamque insuper à culpa excusauit, dicens: Iustior me est, quia non tradidi illi Selam filium meum. Igitur ob causam aliquam licitum est fornicari. Idem apparet de Raab meretrice, & de Ruth Mohabitide, de quibus Euangelium meminit. *Arg. pro par. affir. Gen. 33.* 1. *Matt 1.*

Secundò idem apparet de fœmina, cui iudex præcipit, vt viro, quem actu habet, debitum coniugale persoluat, quem tamen scit suum legitimum maritum non esse, publicè tamen cum eo contraxit. Talis fœmina nō videtur reddendo peccare, maximè si ex non redditione videat scandalum imminere. Tum, quia iudici iustè aliquid præcipienti parendum est, iuxta illud Christi, Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: quæcunque dixerint vobis, facite. Quod tunc maximè procedit, quando iudex iuxta legem iudicium tulerit, vt in casu huius rationis suppono. Tum etiam, quia magis obligat præceptum de nō scandalizando, quàm præceptū de non cognoscendo virum alienúm. Quando autem duo præcepta simul seruari non possunt, quod minus est, maiori cedere debet, vt videtur 13. distinct. capit. duo mala. 2.

Tertiò idem apparet, quia aliquando licitum est vxori suo marito debitum postulanti denegare: igitur aliquando erit licitum, ob causam aliquam, viro non suo commisceri. Non enim minus peccatum est, aliquid contra iustitiam facere, quale primùm est, quam contra temperantiam, quale secundum est. 3.

Quartò ad idem facit ratio, quia stat quod fœmina nullum aliam habeat viam, qua mortem famis, aut gladij possit euadere, quàm viro non suo in actu illo consentire: igitur tunc ad minus erit licitum fornicari. Et consequentia apparet, quia ob similem, & eandem causam licitum est aliena, domino inuito, surripere, non obstante præcepto de non furando. 4.

Postremo idem apparet, quia actus qui per se malus non est, nec aliqua lege prohibitus, est licitus: talis est simplex fornicatio, seu copula huius viri soluti cum hac soluta. Quod autem talis actus lege aliqua vetitus non sit, apparet, quia maximè in præcepto Decalogi, de non mœchando, sed hoc non, cùm constet, aliud esse mœchiam, quæ lege, etiam ciuili prohibita est: aliud verò simplicem fornicationem, seu meretricium, quod secundùm legem toleratur. 5.

Et de concubinatu idem apparet, tum quia in lege veteri licitum erat concubinas habere, quas sanctos patres habuisse legimus, vt patet de Abraham, Gen. 25. & de Leuita, Iud. 9. & de alijs pluribus idem scripturam percurrenti constare potest: & etiam per leges ciuiles videtur concubinatus approbari, per quas determinatur quis possit, & qualem concubinam habere: vt habetur partit. 4. tit. 14. 6.

Occasione huius postremæ rationis propter contentiosos moueo quæstionem, An meretricium, seu simplex fornicatio sit peccatum mortale iure naturali, diuino, aut humano prohibitum? Quòd enim sit peccatum, omnes fatentur, & probat Durandus, quia vel talis actus ordinatur de delectationem, & sic malus est, cùm in malum finem ordinetur, aut ordinatur in prolē: & sic etiam malus est, quia vt plurimū cedit in malum prolis, eo quòd cùm parentes lege coniugali iuncti non sint, non eam adhibent curam in liberorum educatione, quam adhiberent, si copulati essent. Sed quidquid sit de huius rationis efficacia solet dubitari, an simplex fornicatio sit lege diuina prohibita, an etiam naturali: nam quod peccatum mortale sit, & lege canonica prohibita non dubitatur: cùm id certū esse non ambigitur vt patet 22. q. 1. c. vl. *Pro resolut. est alia quæst. an eiusdem actus sit peccatū mor. & quo iure prohibit'. Certum est mort. peccatū esse, & lege canon. prohib.*

vbi dicitur, quòd pro periurio debeat talis pœnitentia imponi, qualis pro homicidio voluntario, & pro fornicatione, & pro cæteris criminibus mortalibus imponi solet: vbi huiusmodi fornicatio inter peccata mortalia connumeratur. Omnis etiam concubitus præter vxorum iure Canonico est reprobatus. 32. q. 4. c. nemo. & c. meretrices. Similiter iure ciuili omnis talis coitus est reprobatus per Auth. de lenonibus & Authen. scenicas mulieres. In quibus Imperator ait, quòd si castitatis amator, & quòd in istis spiritualibus velit dispositionem Canonum sequi. Quanquam iure ciuili concubinatus permittatur, vt maius malum euitetur, puta, vagus concubitus, quem in multorum perniciem cedere, experientia commonstrat.

An similiter forn. sit lege diuina prohibita. An autem fornicatio sit lege diuina prohibita, possit alicui videri, quod non: Tum quia concubinatus non est lege diuina prohibitus, cùm, vt suprà diximus, multos viros amicos Dei, concubinas habuisse legamus.

Rationes negatiuæ. 1. Tum etiam, quia si in lege diuina simplex fornicatio reprobaretur, maximè in præcepto Decalogi, quo dicitur: Non mœchaberis: Sed hoc non, quia mœchiæ nomine non simplex fornicatio, sed adulterium venit intelligendum, vt leges ciuiles declarant, & Augustinus idem super Exodum cap. 20. dicit, quia ait, cōcubitum coniugis cum coniuge alterius reprobatum esse. Similiter concubitum soluti cum ea, quæ virum habet, & contra. Attamen concubitum eius, qui vxorem non habet, cum ea, quæ virum non habet, nō, inquit, legitur per Scripturam sacram esse prohibitum.

3\. Tum etiam, qui ex communi consensu hoc differt in hoc præceptū, Non mœchaberis; & illud, Non concupisces vxorem proximi tui: quia scilicet in primò prohibetur actus, in secundò verò animus. Sicut idem discrimen solet assignari inter hoc præceptum, Non furtum facies, & illud aliud, Non concupisces rem proximi tui. Cùm ergo in illo secundò prohibeatur animus accedendi ad vxorem alienam, non ad solutam: igitur in præcepto de non mœchando, non prohibetur actus cum soluta, sed cum aliena: & per consequens lege diuina non simplex fornicatio, sed adulterium prohibetur.

Resol. affirm. Prob. 1. Matth. 5. Respondetur, his non obstantibus, tenendam esse, quòd lex diuina damnat non solum adulterium, sed etiam fornicationem, quæ fit inter solutum, & solutam. Hoc patet primò in præcepto Decalogi de non mœchando, vbi mœchiæ nomen ad omnem fornicationem extenditur, vt Christus innuit dicens: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo: vbi mœchari dicitur omnis, qui mulierem nō suam concupiscit. Idem sensus patet ex Augustino super Exod. 20. cap. vbi cum proponat, vbi in diuina lege simplex fornicatio soluti cum soluta prohibeatur, concludit, quòd in hoc præcepto de non mœchando prohibeatur omnis illicitus concubitus, qui scilicet præter legem coniugij fit, & omnis talis venit nomine mœchiæ intelligendus. Idem sensus patet ex glossa inter lineari ibidem dicente, quòd per mœchiam intelligatur omnis concubitus, extra legem coniugij factus: quia, vt ait, à parte totum intelligitur. Idem sensus colligitur ex sententia Ambrosij & habetur 32. quæst. 4. cap. nemo, vbi dicit, adulterium esse omnem concubitum factum extra legem coniugij. Cùm ergo simplex fornicatio sit extra legem coniugij, vt constat: sequitur, eam nomine adulterij & mœchiæ, venire intelligendam: non enim illud potuisset Ambrosius dicere, nisi nomen mœchiæ, & adulterij ad omnem concubitum extra legem coniugij factum extenderetur. Ex quibus soluitur quintum argumentum supra adductum.

Solutio 5. arg in initio quæstionis allati.

Præterea ex doctrina Pauli hoc idem patet, ad Thessalon. 4. vbi ait: Scitis, quæ præcepta tradiderim vobis per Dominum Iesum, & addit. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis ab omni fornicatione, vbi notatur præceptum Domini fuisse

ni fuisse, vt homines ab omni fornicatione abstineant.

Si ab omni, non igitur à solo adulterio est, ex Domini præcepto, abstinendum, sed etiam à simplici fornicatione. Et iterum ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, non habebit hæreditatem cum Christo. Sed quia fortè dicerent aliqui, quod in huiusmodi authoritatibus per fornicationem: non simplex fornicatio, sed adulterium intelligatur, ideò induco dictum Christi Matthæi 15. vbi ait: Non quod intrat in os coinquinat hominē, sed quod à corde exit. A corde exeunt cogitationes malæ, fornicationes, & adulteria, &c. vbi apertè de fornicatione, & adulterio, tanquam de diuersis loquitur & hæc peccata, ait, & hominem coinquinare. Igitur non solum adulterium, sed etiam simplex fornicatio in lege Christi est reprobata. 6.

Ideò etiam patet ex 1. Corinth. 6. vbi dicit Paulus: Nolite errare, quia nec fornicarij, nec idolis seruientes, adulteri, neque molles, regnum Dei possidebunt. Vbi apertè notat fornicationem spiritualem (quæ est idolatria) & adulterinam, & simplicem: & omnes has significat esse mortalia peccata. 7.

Quod etiam lex diuina antiqua huiusmodi simplicem fornicationem reprobet, constat ex Deuteron. 23. vbi dicitur: Non erit meretrix de filiabus Israel nec scortator de filijs Israel. Idem patet ex 4. cap. Tobiæ, vbi senex iustus ad filium suum ait: attende fili, & caue ab omni fornicatione, & non admittas tale crimen cum aliqua, quæ non sit tua vxor. Ex quo constat, tunc etiam fuisse crimen, id est, mortale peccatum alicui extra legem coniugij copulari. 8.

Secundò restat videre, an simplex fornicatio sit peccatum mortale iure naturali prohibitum, etiam diuino, & humano iure seclusis. Et videtur dicere Durandus, quod non. Ratio quam dat, hæc est: Quia lex naturæ sola non potest quenquam sub pœna æterna obligare, eo quod lex naturæ nil de æterna pœna docere, aut attingere potest, nisi Deus eam reuelasset, tum etiā, quia nullus potest suis legibus quenquam sub aliqua pœna obligare, quam transgressoribus infligere non possit, sed tota natura naturata, nemini potest æternam pœnam infligere: igitur e lex naturæ non potest quemquam sub tali pœna obligare. Itaque sentit, quod simplex fornicatio non est peccatum mortale, nisi ex prohibitione iuris diuini, & humani. *An similiter forn. sit mort. naturali, iure prohibita. Ratio pro negatiua.*

Verum salua pace, fundamentum suum nisi sane intelligatur, videtur falsum, scilicet, quod lex naturæ non possit sub pœna peccati mortalis quemquam obligare: quod falsum esse patet ex doctrina Arist. in 3. Ethic. vbi docet, esse aliqua peccata morte digna, & de se talia, pro quibus vitandis esset mors sustinenda. Exemplificat de homicidio, de adulterio, de mendacio &c. & hæc dixit, cùm in solo lumine naturali interius viueret. *Oppug. illa ratio Falsum est, legem nat. non posse sub pena pec. mor. obleg.* 1.

Idem etiam patet ex doctrina Pauli ad Rom. 1. reprehendentis Gentiles in sola lege naturali viuentes, & eam per idololatriā, & immunditias, & inobedientias contra id, quod Deo, & superioribus debetur, præuaricantes, concluditque, quòd non solùm digni sint morte, qui huiusmodi faciunt, sed qui facientibus consentiunt, igitur omni iure diuino, & humano seclusis, possunt peccata mortalia contra legem naturæ committi. 2.

Deinde idem Paulus ad Roman. 7. apertè docet, ante legem à Deo datam fuisse peccatum, quamuis mortuum, & per legem suscitatum. Nec enim lex induxit peccatum, sed illud, vt ait, manifestauit. Et loquitur de peccato mortali, vt patet intuenti. 3.

Hoc etiam idem patet de Cain, qui mortaliter peccauit, fratrem suum Abel occidendo, de quo diuina lex, quę fratricidium prohibebat, nondum erat tunc diuinitus præter naturalem rationem data. Deus etiam mundum diluuio destruxit, propter 4.

peccata

peccata mortalia, ab omnibus commissa. De quibus legem vltra eam, quæ naturaliter mentibus hominum insita erat, nondum acceperant. Igitur dicere, quòd seclusa lege diuina, & humana lex naturæ neminem ad actum aliquem sub pœna æterna obliget, est error.

Resp. ad rationes pro par. affir. adductas

Ad rationem pro Dur factam facilè est respondere: quia quamuis natura naturata pœnam æternam nemini valeat infligere, præcipit tamen, aut prohibet aliquid per legem naturæ, cui nisi obtemperetur, pœnam æternam Deus præuaricantibus retribuet. Quemadmodum, quamuis humana potestas pœnam æternam efficere nō possit, potest tamen legem facere, cuius violator pœna æterna torquebitur. Nec ad hoc, quod lex naturæ ad aliquid sub æterna pœna obliget, necessarium est, per legem naturæ æternam pœnam posse cognosci, satis est, per legem naturæ culpam agnosci, vt dignus sit qui culpam commiserit æternaliter puniri. Sed de his vide C. de ieiu.

Resp. ad 6. arg. initio quæst. de concubinatu propos.

Nec obstant ea, quæ pro ratione dubitandi obiecta sunt: nam concubinæ, quas patres veteris testamenti habuisse legibus, vxores eorum erant, sed minus principales, cùm vnam principalem haberent vxorem, cui vxoris nomen appropriabatur. Et vxor Leuitæ, de qua Iudicum 19. Concubina illic appellata est, cùm tamen verè vxor illius esset. Quando rursus inquirebatur, vbi in lege diuina sit prohibita simplex fornicatio? Dicendum, id satis ex dictis patere, tum ex Decalago: vbi dicitur: Non mœchaberis. Et quamuis nomen mœchiæ strictè non nisi pro adulterio accipiatur, ex dictis tamen constat, etiam ad omnem illicitum concubitum extendit vt expressè ait Augustinus, & habetur 32. quæstio. 4. cap. meretrices. Et sicut nomine furti omnis illicita rei alienæ vsurpatio intell gitur, quando in Decalogo furtum prohibetur: ita omnis illicitus concubitus prohiberi intelligitur, quando mœchia prohibetur. Per idem patet ad tertium obiectum, s. quod quando prohibetur vxoris alienæ concupiscentia, omnis mulieris, quæ propria vxor non est, concupiscentia intelligitur prohiberi; idque ex sana sanctorum Doctorum intelligentia.

Resp. ad 1. arg ibidem allatum.

Dubium an mulieres à S. Mat. commemoratæ fuerint peccatrices.

Sententia 1.

Iam ad rationes in principio propositas, in quibus ipsarum tanguntur difficultates, respondeamus oportet. In prima tangitur difficultas, an mulieres illæ, quas Matthæus in genealogia Christi commemorat, fuerint peccatrices. Faber omnes illas à peccato excusat, & insignes eas, & studiosas fuisse asserit. Thamar à culpa incestus cum socero suo commisso excusatur, quia se illi zelo iustitiæ supposuit, s. vt Iudas traderet illi alterum filium, qui de lege in virum illi tradendus erat, vt semen defuncto fratri suscitaret, quod tamen pater implere recusauerat: Item quia Iudas re comperta, eam iustificauit, dicens: Iustior me est. Item quia illa, quæ duos filios in vtero habuit, duorum populorum figura fuit, s. Iudaici, & Gentilis. Raab etiam excusatur, quia de illa multa bona leguntur Iosue 6. Similiter ad Hebræos 11. In catalogo sanctorum de fide commendatur. Quòd si Iosue 2. & 6. & ad Hebræos 11. meretrix appellatur, ipse nomen meretricis hospitā interpretatur, quasi nō sit nomen vitij, sed officij, quæ merebatur quippiam ab hospitibus, ex his, quæ illis apponebat. Quod probat ex Chaldæo paraphraste, qui loco, meretrix, legit cauponā cauponariā. Item si sordida fuisset, Salomon princeps de tribu Iuda, eā in vxorē non accepisset. Ruth verò excusat. Tū quia de illa multa pia leguntur, Ruth 1. Quod si ad pedes Booz noctu iacuit, id, ait, pudicè fecisse, iure propinquitatis, illum in virum petens. Tum, quia de hoc ipso fuit a Booz commendata, cùm dixit: Benedicta filia tu à domino, quia priorem misericordiam posteriore superasti. Bersabee excusat, tum quia violentiam passa fuit, quæ regis iussui resistere non potuit. Tum quia in solo Dauid legitur illud peccatū punitum, non in Bersabee. Tum quia Nathan Propheta ad Dauid de Bersabee loquens, comparat eam oui innoxiæ, cui violentia allata est. Tum denique, quia illa fuit figura synagogæ, de

gæ, de qua Canticorum 3. Egredimini filiæ Sion, & videte Salomonem, quem mater coronauit diademate, &c.

Sed quoniam hæc omnia maiorem exigunt discussionem, quibus si in præsentiarum satisfacere vellemus, magna à nostro instituto digressione opus esset: ideò cū communi sanctorum sententia dicendum, prædictas mulieres, si non omnes, saltem aliquas earum peccatrices fuisse, s. Thamar, & Bersabee: è quibus sicut prima à culpa incestus per bonam intentionem excusari non potuit; cùm malum, vt bonum eueniret, facere non debuisset: ita secunda per metum humanum a culpa adulterij non est omnino excusanda, cum debuisset potius mortes mille sustinere, quam fidem cōiugij contra Dei legem violare. Nec Iudas simpliciter dixit Thamar iustam esse, sed se ipso iustiorem: nec illam castam esse dixit, & à culpa incestus immunem, sed iustius esse, quod illa prætendebat, quàm quod Iudas fecerat. Illa enim prætendebat sibi dari filium Iudæ in virum, qui de lege illi debebatur, & hoc iustè: Iudas autem filium, quem dare debuerat denegauit, & hoc iniustè. Et ita Iudas non iustificat Thamar nurum suam in facto, sed in intentione. Bersabee etiam culpa non caruit, quamuis per metum, quo regi contradicere timuit, fuerit eius culpa valde extenuata, quę si legem, & timorem Dei ipsi Dauid obiecisset, fortassis eius animum ab illo scelere reuocasset. Nec obstat solum Dauid punitum esse, non Bersabee, quia non Dauid, sed Bersabee nonnullam sui erroris excusationem videtur habuisse, sed nec omnium crimina, nec omnes peccatores Deus in hoc sæculo punit, puniturus tamen cùm mundum iudicauerit, nisi per pœnitentiam eorum peccata deleantur. *2. Sententia verior.* *Resp. ad arg. suprà dictum.*

In secunda ratione alia tangitur difficultas, scilicet, an in casu argumenti sit necessarium iudici parere, Et videtur Magister sententiarum in 4. dist. 38 tenere partem affirmatiuam, quam similiter tenuit Hugo de Sancto victore libro secundo, de Sacramentis. Similiter alij doctores recentiores, qui dicunt, quòd in casu illa fœmina excusetur propter obedientiam, quam Ecclesiæ debet, & propter timorem scandali. Pro quorum sententia videtur facere cap. litteras. de restitutione spoliat. vbi videtur Innocentius innuere, quod possit fœmina in peccato excusari, si viro, quem consanguineum esse in gradibus lege humana prohibitis, cognoscit, debitum ad iudicis mandatum reddat, quemadmodum tenet Host. in ca. proposuit. de coniugio seruorum, quod tempore litis pendentiæ possit quis commisceri ei, cui mouet quæstionē status ad mandatum Ecclesiæ absque hoc quod in eam, velut in vxorem de nouo consentiat. *an in casu illius arg. sit iudici necessario parendum.* *Sententia 1. affirm.* *Confirm.*

Sed cùm eorum bona venia, oppositum videtur tenendum, scilicet, non posse licitè ad præceptum iudicis, fœminam ei carnaliter commisceri, quem constat virum suum non esse, siue inter eos sit impedimentum, quod lege diuina contractum impedit coniugalem, siue, quod lege humana eundem impedit: & in casu tenetur potius excommunicationis sententiam sustinere, quàm actum carnalem extra legem coniugij contra ius diuinum exercere. Et quamuis in casu Ecclesiæ videatur inobediens, non tamen ita est, si mentem iudicis, aut iuris attendimus: qui si ei sufficienter de impedimento in suo foro constaret, talem sententiam minimè contra legem diuinam tulisset. Itaque quamuis verbis iudicis contrauenire videatur non parendo, non tamen eiusdem intentioni contrariatur. Quod si iudex intendat eam in casu obligare, etiam si ipsa præfati impedimenti sit conscia, tunc Deo obediendum est potius, quàm hominibus: nec propter iudicis sententiam debet, imò nec potest propriæ conscientiæ contrauenire. Nec obstat c. literas suprà citatum, quia illic Innocentius refert aliorum opiniones, de quibus illic sententiam ferre non intendit. Adde quòd illic modum tradat à iudice in simili casu seruandum, vt scilicet, si probationes de impedi- *Solutio neg.* *Propter iudic. sententiam nō est propriæ cōscientiæ repugnandum.* *Soluitur ratio contrariæ sententiæ.*

impedimēto iuris diuini paratæ sint, talis fœmina viro petenti nō restituatur, secùs si solùm fuerit humani iuris impedimentum. Nodum etiam tradit, qui in foro conscientiæ ipsa fœmina se debeat habere, si conscia sit impedimenti, nempe vt propter sententiam propriæ conscientiæ minimè contraueniat. Similiter dicatur ad id, quod ex Host. est allegatum, quòd scilicet vir, qui vxori quæstionem status mouet, non tenetur ad mandatum ecclesiæ, lite pendente, illi vxori, quam ancillam esse credit carnaliter commisceri: nam si ei vxorio affectu carnaliter commiscetur, sibi præiudicium facit, ex quo ipso facto cogetur eam tamquam vxorem retinere: si autem non vxorio affectu id agit, fornicabitur. Et ita nec hoc nec illo modo tenetur ad mandatum Ecclesiæ illi commisceri. Sed de his alibi latius.

Ad confirm. eiusdem.

Res. ad 3. arg. initio propositum.

In tertia ratione hæc alia tangitur difficultas, an coniux teneatur suo coniugi quoties debitum petierit, reddere. Quod cum ad materiam de matrimonio directius respondeat, ad eam est responsio remittenda: nunc tamen breuiter respondendum, quod non semper teneatur alter alteri debitum coniugale persoluere; vt si petens adulterium commisit, si morbum contagiosum, seu periculosum habet, ita vt carnale commercium in notabile damnum corporis alterius eorum, aut etiam prolis caderet. In his, & similibus non tenetur debitum reddere postulanti nec debitum denegando, vllam petenti facit iniuriam; cùm in talibus casibus ipse postulans indebiti negatione non sit rationabiliter inuitus. Ac proinde concesso, quòd vxor possit aliquando viro petenti debitum denegare, non inde fit, vt eidem licitum sit alieno viro aliquando commisceri, cùm id lege diuina negatiua constet esse prohibitum

Resp. ad 4. arg.

Et per hæc etiam patet ad quartum, in quo id quæritur, quare pro vita saluanda, licitum sit aliena bona, domino inuito, surripere, & tamen pro eadem vita saluanda non sit licitum alieno viro commisceri. Ad quod dicendum, huius causam hanc esse, quia aliena bona auferre peccatum non est, nisi quia talis ablatio est iniusta, & iniuria: quæ causa cum cesset, si dominus in suarum rerum ablatione actu elicito, aut debito consentiat, vt ex sæpe dictis patet; ideò in casu licita redditur alienarum rerum ablatio? attamen alieno viro commisceri malum & peccatum est, & ex lege diuina illud prohibente, cuius malitia per humanam voluntatem auferri non potest, sicut potest auferri ab actu, quo aliena bona capiuntur. Ac proinde nisi ad fornicandum diuina accedat dispensatio, licitè fieri non potest.

Quintùm & vltimum satis ex dictis arbitror esse solutum. Et per hæc patet ad id, quod in quæstione de turpi lucro supponebatur.

De eodem titulo.

QVAESTIO XX.

An lucrum ex quæstu meretric. acquisitū, sit rest.

Arg. par. affirm. 1.

SVperest ad id, quod principaliter quærebatur respondere an scilicet, lucum, ex meretricio acquisitum, sit de necessitate restituendum. Et arguitur, quòd sic. Primò, pro opere peccaminoso non est licitum pretium accipere, nec acceptum detinere. Probatur à simili, quia pretium acceptum pro testimonio falso ferendo, aut pro patrocinio iniusto, aut pro ferenda iniusta sententia, & de necessitate restituendum, vt tradit Augustinus in Epistola ad Macedonium. Et habetur 24. quæstione quinta, capitul. non sanè. Igitur fœmima pretium accipiens turpitudinis, tenentur illud restituere.

2. Secundò, non minus iniquum est, fœminam corpus suum alieno viro pro pretio tradere, quàm proprio, sed si pretium à viro proprio accipiat, vt illi corpus suum præbeat,

beat, vltra quod peccat tenetur pretium restituere: igitur à fortiori, si adultero pro pretio corpus suum tradat: Si enim corpus fœminæ venale non est, respectu mariti, igitur nec respectu adulteri. Similiter arguit Augustinus, quòd non sit licitum iudici sententiam iniustam vendere, ex quo nec iustam vendere potest.

Tertiò ad idem, pretium pro re spirituali acceptum, est restituendum: igitur etiam pretium acceptum pro corpore fœminæ tradito ad vsum carnis. Consequentia patet, quia sicut res spiritualis venalis non est, vt constat de simonia per totum, ita nec corpus fœminæ ad talem vsum est venale: nam viro proprio de necessitate est gratis reddendum, alieno autem pro nullo pretio est concedendum. 3.

Quartò, vbi inter datum, & acceptum non seruatur æqualitas, quam iustitia requirit, est excessus de necessitate restituendus, vt suppono: sed in traditione corporis, & pretio dato æqualitas reperiri non potest, eò quòd pretium datum alicuius valoris est; corporis autem traditio, cùm peccatum sit in casu, nullius valoris est: igitur tale pretium est integrè restituendum, ex quo pretium se toto excedit valorem præfatæ traditionis. 4.

Quintò facit pro eodem, quod habetur in l. Lutius Tutius in fin. ff. de iur. fis. vbi dicitur: Mortua rea, crimine extincto prosecutionem eorum, quæ scelere acquisita probari possunt, fisco competere, &c. Per quem textum tenent communiter Doctores, quòd meretrix non publica tenetur in foro animæ turpiter acquisita restituere, Et æqua ratio videtur de meretrice publica, ex quo in maior est turpitudo, quàm in occulta, saltem ratione scandali. Nec per maiorem turpitudinis frequentiam culpa publicæ meretricis alleuiatur, sed potius augetur. 5.

Sextò facit, quod habetur in l. affectionis. ff. de donationibus. vbi in sententia habetur, quòd non veleat donatio meretrici à milite facta, & conuenit ipsi repetitio; igitur pari ratione non valebit donatio meretrici facta quocunque fiat. 6.

Septimò facit ratio, quia si meretrix posset licitè lucrum ex turpitudine acquisitum tanquam proprium retinere, sequeretur, quod posset de illo oblationem facere, contra id quod habetur Deut. 23. Nō offeres mercedē pro stibuli in domo Domini &c. Et Ecclesiast. 34. vbi dicitur: Oblatio ex iniquo oblatio est maculata: & dona iniquorum non probat altissimus. Et addit, Nec in multitudine sacrificiorum repropitiabitur peccatis eorum. Et procedit textus de his, qui ex turpi & iniquo lucro volunt sacrificare. Quod etiam citat ad hoc propositum August. & habetur 14. q. 5. in principio. 7.

Alia quæst. magis vniuersalis. An quod per actū pecc. acquisitum est, sit restituendū. Sententia 1. affirm. Ratio 1.

Vniuersalius autem quæri posset, an sit de necessitate restituendum, quod per actū peccaminosum est acquisitum, quodcunqu illud sit. Et videntur quidam Doctores tenere quòd sic: vt Innocent. c. quia plerique, de immunitate Ecclesia. Quem etiam ibidem sequitur Panor. 10. q. conclusione 3. & Hostien. cap. cùm sit. de Iudæis. Ad quos etiam videtur Palude declinare. Pro qua sententia faciunt, quæ dicta sunt in parte: tum etiam facit cap. cum sit. §. officiali verò. de Iudæis &c. vbi in sententia dicitur quod Iudæi secundum prouidentiam Diœcesanorum in eleemosynas pauperū Christianorum conuertant quidquid ratione publici officij inter Christianos fuerunt assecuti, & vt ex textu apparet, videtur huius ratio esse, quia Iudæi illa officia licitè exercere non poterant.

Facit præterea cap. ad liberandam, eodem titulo. in princip. vbi in sententia dicitur, quòd non sint ab excommunicatione absoluendi hi, qui arma, & alia vetita vendunt Sarracenis, quousque quidquid illa negatione lucrati sint, in subsidium terræ Sanctæ expenderint. Vnde apparet, causam, quare lucra illa expendere tenebantur in pias causas fuisse, quia per illicitam & peccaminosam negotiationem ea quæsiuerant.

3. Tertiò facit pro hoc dictum Pauli ad Rom.11. Si radix Sancta,& contra:si radix in-
Matth 7. fecta,& rami. Quod consonat ei,quod Christus dixerat Arbor mala,non potest fructus bonos facere. Et ideò lucrum ex opere peccaminoso proueniens, erit vitiosum, & infectum,ac proinde dimittendum.

4. Facit quartò, quia si quis iurauit se nullum munus, accepturum,& posteà contrà iuramentum præstitum, munus accipiat, tenebitur illud rest.tuere, ne iuramento contraueniat. Igitur pari forma, qui contra legem obligantem aliquid lucratus est, tenetur illud restituere,neglexi obliganti contraueniat.

5. Quintò, facit ratio, quia si datio pretij pro opere peccaminoso esset valida & teneret, etiam esset valida promissio aliquid dandi pro peccato patrando : consequens videtur falsum, quia promissio, aut stipulatio turpi,inualida est de iure,vt habetur.l. generaliter.ff.de verborum obligationibus.Nec refert quod promisso fiat pro scelere perpetrato,aut pro perpetrando,vt habetur.l.Si plagij eodem tit.vbi dicitur: Si plagij faciendi vel facti causa concepta sit stipulatio,ab initio non valet.

Sententia 1. trimembris. In oppositum tamen video Doctores communiter declinare, qui in quæstione hac, de re turpiter acquisita ita distinguunt; quia vel turpitudo tenet se ex parte recipientis solùm, ita vt illi sit illicita huiusmodi lucri acceptio & tunc tale lucrum iustè
1. retineri non potest, sed restituendum est danti, ex parte cuius nulla fuit turpitudo:vt si litigator putans se iustam causam habere, timetque quòd iudex non illi iustitiam faciet,offert illi munus, vt iustè iudicet:aut si timet, testem,nisi pretio illi dato,veritatem non dicturum,&c. tunc est turpis lucri acceptio, sed non datio. Similiter in vsura,vbi lucri acceptio turpis est,& non datio.Ideò in his,& similibus est facienda restitutio danti.

2. Si autem turpitudo se tenet ex parte dantis,& recipientis simul,tunc restitutio non debet fieri danti : quia obstat illi sua turpitudo(vt in simonia, in qua non solum qui recipit, sed qui dat aliquid pro spirituali, peccat) sed est pauperibus restituendum. Quòd cùm ius non præcipiat,erit id de consilio,vt dicunt.

3. Si vero turpitudo se tenet ex parte modi, aut circumstantiæ, ita vt lucri acceptio in se prohibita non sit, tunc sic turpiter acquisitum non est restituendum, vt exemplificant de meretricio lucro, in quo licet modus, seu medium per quod acquiritur, sit illicitum , non tamen ipsa lucri acceptio : sicut habetur.ff. de condictione ob turpem causam.l.4.§.1.vbi dicitur:Licet meretrix turpiter faciat in eo quòd est meretrix; non tamen turpiter accipit.

Coroll. Ita sequenter dicunt de eo,qui mercatur in die festo,aut in loco sacro,vbi & quando prohibitum est negotiationes exercere, quod quamuis lucra sic acquisita sint turpia ratione locis, aut temporis,non sunt tamen restituenda; supposito, quod aliqua iustitia,& æqualitas inter datum,& acceptum seruetur. Durum enim esset eos ad restituendum compellere, qui non vltra quod iustum fuit, pro suis mercibus receperunt.Durum etiam esset compellere eum, qui negotia cum hæretico, aut excommunicato exercet, seruata mercis, & prætij æqualitate, vt pretium restituat,aut lucrum iustum, ad hunc modum de alijs. Itaque quando lucri acceptio illicita non est,iustè retineri potest, etiamsi modus acquirendi fuerit ob aliam circumstantiam illicitus: secus vbi ipsa lucri acceptio est illicita , vt in simonia, in vsura, in muneribus iudici oblatis.

Oppugn. prædicta sententia primò quo ad 2. membrum. Sunt tamen in hac præfata responsione aliqua, quæ difficultate non carent. Primum, quia dicunt, quod quando turpitudo se tenet ex parte dantis,non est illi acceptum restituendum, quia obstat ei sua turpitudo : nam quamuis qui turpiter dedit, dignus sit qui rem datam amittat, non tamen ob id quod turpiter dedit, perdit ius

ad rem

ad rem datam in conscientia. Vt si clientulus dedit aliquid Aduocato, vel malè patrocinaretur, debet Aduocatus quod sic accepit, clientulo reddere, vt ait Augustinus in Epist. ad Macedonium. Quod specialiter verum est, si scienter dedit Aduocato, ad hunc finem, s. vt iniustè patrocinaretur: & post rem acceptam per Aduocatum, antequàm iniustum ferat patrocinium, pœnitet rem perperam accepisse, tenetur clientulo rem illam reddere, etiamsi turpiter dederit, antequam is, qui turpiter dedit, per iudicem ad dati amissionem condemnetur: nam post sententiam contra eum latam, non erit illi res restituenda.

Secundum, quia præsupponunt, quod quando lucri, seu rei acceptio illicita est, similiter sit illicita eiusdem rei detentio. Contra quod stat ratio in casu, quo creditor potens rem sibi debitam iuridicè recuperare, si velit, tamen ipse propria authoritate de rebus debitoris, clàm, aut per vim sibijpsis ius dicit, & sibi satisfacit, certum est huius rei acceptionem illicitam esse, & iniustam, & tamen potest ab ipsomet postmodum licitè retineri. Sicut qui rem apud alium deposuerat, clàm illam ab ipso accipiat, peccat eam sic accipiendo, & tamen acceptam non tenetur in conscientia depositario reddere. Similiter si Petrus detinet rem, quam ego dubito meam esse, an ipsius, qui eam tenet, si eam, stante dubio accipio, pecco, acceptam tamen illi restituere non teneor, quamdiu est dubium probabile, quod mea sit. Non enim in casu huius dubij teneor Petri indemnitati potius, quàm meæ propriæ consulere, idque ante sentent. contra me latam: nam in his casibus iure possum compelli sic ablata restituere, siue reddere priori possessori, imò, & iustè ad rei amissionem damnari possum, ante tamen sententiam contra me latam, ea quæ illicitè potero, retinere. Sicut in matrimonio est etiam clarum exemplum si voui, aut iuraui vxorem non accipere, eam accipiendo pecco, acceptam autem retinendo non pecco. Ad hunc modum potest de alijs exemplificari, ac proinde ad propositum non est validum argumentum; Lucri acceptio est turpis ex parte accipientis: igitur res sic accepta est de necessitate restituenda. Cùm multa prohibeantur fieri, quæ tamen facta tenent. 2. *Contra 2. membrum.*

Tertiùm, quia quod indistinctè dicunt. posse meretricem lucrum turpiter acquisitum retinere, dubium habet, cùm tale lucrum sit merces iniquitatis, quam Augustinus vbi suprà, significat retineri non posse. Cùm enim dixisset Aduocatum debere reddere, quod, vt iniustè patrocinaretur acceperat, causam huius tradens, addit dicens, ne iniquitatis habeat mercedem. Adde, quod non declarant, quando est turpis lucri acceptio, & quando non vbi vtrobique ob turpem causam illud lucrum accipitur. 3. *Contra 3. membrum.*

Quartum, quia dicunt quod quando turpitudo se tenet ex parte dantis, & recipientis, quòd de consilio est lucrum tale pauperibus dare, sed potest licitè retineri. Contra quod faciunt rationes, quæ statim subiungentur. 4. *Contra 4. membrum.*

Aliquando mihi visum fuit generaliter cum illis tenere, qui dicunt, quòd pro nullo opere peccaminoso, siue commissionis, siue omissionis, quando tale opus in se peccatum est, & non solum ob circumstantiam deprauantem licitum est pretium recipere, nec ob illam causam lucrum huiusmodi retinere, nisi alius titulus iustus, vel honestus concurrat: tum propter rationes suprà ante oppositum factas: Tum etiam quia opus peccaminosum non est venale, sicut nec res spiritualis: hæc quia non est pretio comparabilis, cùm bonorum temporalium valorem excedat: illud autem, quia nullius est valoris, sed omnino tanquam vile, & turpe, & inutile fugiendum. Pro quo etiam facit Aug. sentent. vbi supra, qui significat mercedem iniquitatis retineri non posse, cùm nec Iudas, cùm pessimus esset, ausus fuerit pretium, quod acceperat pro eo, quòd Christum tradiderat, retinere, sed illud restituit. *Sententia 2. de 2. q. s pro opere peccami nõ esse lic. pretiũ recipere, aut retinere. Prob. 1.*

2. Secundo idem patet argumento Augustini supra significato, quia si sententia iusta à iudice lata non est venalis, nec pro ea potest iudex pretium accipere, nec acceptum retinere: à fortiori ergo sententia iniqua non erit venalis nec poterit pro ea pretium recipi, nec receptum retineri, quandoquidem in vtroque casu iudex pretium recipiens reciperet aliquid ob illam causam indebitum. Idem de Aduócato, qui vt iniustè patrocinaretur, mercedem accepit: Ait enim in Epistola ad Macedoniū.nu.54. Si iustitia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato, redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitatem affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti, quam cuiquam in quolibet officio militanti, redde quod accepisti, quando, iubente iudice, cuicunque causæ hominem, necessarium tenuisse, ne resisteret, vinxisti. ne fugeret, inclusisti: postremo autem permanente lite, exhibuisti, aut finita dimisisti. Et tandem concludit dicens, nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculum aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus, obtinetur. Vbi apertè dicit, pretium pro iniusto patrocinio, & pro iniqua sententia receptum, esse restituendum: nec tales à restitutione de obligantur in foro conscientiæ, etiamsi leges ciuiles sint, quæ contra illos actionem negant. Quia, vt ait August. ibidem, Pecunia à malis malè habetur, & à bonis tanto melius habetur, quanto minus amatur, sed inter hæc toleratur iniquitas malè habentium, & quædam inter eos iura constituuntur, quæ appellantur ciuilia, non quod hinc fiat vt benè vtentes sint, sed vt malè vtentes minus molesti sint &c. In quibus docet eos, qui mercedem iniquitatis habent, per leges ciuiles minimè excusari, quo minus teneantur ea restituere. quamuis per huiusmodi iura humanam pœnam possint euadere.

3. Tertiò, idem videtur ex hoc, quod habetur de simonia, cap. nemo presbyterorum, vbi dicitur, Qui emolumentum aliquod tempore accipit, vt peccatum alterius, Episcopum, vel eius ministros celet, aut præ respectu cuiuscunque personæ, familiaritatis, vel consanguinitatis innótescere detrectat, gratia, vel fauore minus dignè pœnitentem ad reconciliationem adducit, aut liuore aliquo dignè pœnitentem à reconciliatione impedit, simoniam committit. Vbi docemur, pretium seu emolumentum receptum ab aliquo, pro opere peccaminoso, aut pro omissione operis, id quod alioqui tenetur, esse restituendum.

4. Quartò, idem videtur, quia pro opere ad quod quis de præcepto tenetur, non est licitum aliquid recipere: igitur nec pro opere peccaminoso, ad cuius oppositum ex præcepto tenetur. Antecedens patet. ff. de condictione ob turp. causam. Si dedi tibi ne sacrilegium facias, ne furtum committas, ne hominem occidas, condici potest. Item si tibi dedero, vt mihi reddas rem depositam apud te l. 5. titulo allegato, teneris acceptum restituere.

Lim. prædicta sententia quo ad vltimam particulam.

Dixi notanter, nisi alius titulus honestus, seu causa concurrat: puta, libera, & spontanea donatio, aut emptio, seu venditio, aliusve iustus contractus: nam tunc non obstante turpitudine actus, vel modi, quo aliquid est acquisitum, poterit licitè retineri, Vt si quis in die festo, vel loco sacro negotia alioqui licita exerceat, quod illic peccatum est, est violatio festi, & loci profanatio, pro qua non licitum est pretium accipere. Secus pro re ipsa quæ venditur. quæ propter locum, aut tempus in quo venditur, valorem suum non amittit, ideò prætium rei cum lucro inde iustè recepto, licitè retineri potest: nec pretium illud nascitur ex loci profanatione, sed ex re ipsa, quæ vendita est, & ex voluntate contrahentium. Similiter si quis negotietur cum excommunicato, quod illic peccatum est extra necessitatem cum illo communicare,

pro

pro quo non est licitum mercedem accipere,seu pretium; bene tamen pro re,vel obsequio,quod illi impensum est.Similiter si quis iurauit se rem suam non venditurũ, & postea illam vendat, peccat quidem vendendo, quia iuramentum violat pro quo pretium non recipit,sed pro re vendita:& si iuramentum non se extendit nisi ad non vendendum, quamuis peccet vendendo: venditio tamen tenebit,quod poterit iustũ pretium licite retinere. Similiter si quis iurauit,se non seruiturum Petro & postea eidem seruiat licet peccat conta iuramentum, poterittamen sine violatione iuramenti,seruitij mercedem recipere,& retinere: secus si iurasset se pro seruitio nullum recepturum pretium: nam tunc ob iuramentum,tenetur pretium acceptum restituere,sicut qui iurauit se vsuram soluturum, tenetur eam soluere cap. debitores. de iureiurando.

Est itaque in hac quæstione de opere peccaminoso distinguendum: nam quoddam est tale ratione sui,quia scilicet vel per malum est,vel per se malum est, vel in se proihbitum.Aliud vero est illicitum, non ratione sui,sed ratione circumstantiæ scilicet loci temporis,scandali,voti,aut iuramenti &c.Pro primo non est licitum pretium recipere,nec retinere bene tamen pro secundo,vt patet ex dictis, maxime si opus tale sit,quod si opus tale sit,quod seclusa illa circumstantia,est pretio comparabile. *Res. aut.*

Et per hæc patet td primã q.quod scilicet meretrix necpublica,nec occulta,porest pretium prostibuli recipere,nec retinere, velut pretium illi nefario operi correspondens nisi alia causa concurrat,qualis est donatio ipsius dantis, qui libere vult illi donare,non obstante, quod opus ipsum turpe, sit causa sine qua non talis donationis. *Eiusdem resp. ad 1 quæstionẽ supra propt.*

Nec placet eorum sententia,qui dicunt meritricem posse licite mercedem prostibuli recipere per viam mercedis,etiam in via donationis seclusa,Quod probant exemplo Iudæ,& Thamar, qui de fidelitate commendatur, quod hædum prout promiserat, ipsi Thamar misit. Genes 38.Quod,vt dicunt,minime fecisset,si Thamar promissum hædum recipere non potuisset,eo quod ad iniquam receptionem videretur cooperari.Verum mihi paruam fidem facit hæc ratio ad probandum, posse meretrices pretium prostibuli recipere: tum quia sicut Iudas a culpa non excusatur in hoc quod ad Thamar accessit,ita poterat in alio peccare cooperando,scilicet,ad iniquam hædi receptionem:tum etiam,quia esto Thamar peccasset hædum in pretium prostibuli recipiendo,non ideo peccasset Iudas hædum dando,cum stet lucri acceptionem inquã esse, & eiusdem traditionem licitam, vt patet de solutione,& receptione vsuræ,vbi peccat,qui recipit,non qui soluit.Similiter quando peccatur occultus publice a suo Curato Eucharistiam accipit,peccat accipies,& non Curatus dans. *Reijcitur aliorum sententia.*

Coroll.

Ex dictis patet,qualiter possint a debito restituendi turpiter acquisita excusari lenones, histriones, adulatores,& reliqui ad opera nefaria conducti, vt ad occidendum, percutiendum, infamandum,aliasue iniurias,seu damna iniusta inferendum. Nam quamuis huiusmodi operum iniquorum mercedem recipere non possunt per viam pretij,ob ipsa opera debiti, possunt tamen per viam donationis.

Obiectio.

Sed obijcies:quia in lucro meretriceo non videtur concurrere donatio liberalis, sed alius contractus locationis, quo corpus ad vsum fornicarium locatur,vel int nominatus, scilicet, dabo vt facias,vel consentias in hoc: vt in exemplo supra ex Genesi citato apparet, in quo Iudas, & Thamar expresse super pretio conuenerunt Igitur talia lucra ex simili contractu acquisita tenebuntur meretrices etiam publicæ restituere.

Respondetur, esto ita sit, quod talis contractus, & pactum interueniat, adhuc est in illo contractu admixta donatio, qualis reperitur in contractu emptionis aut locati. *Solutio.*

locationis, in quo quis dat pretium excedens valorem rei, in cuius datione nec metus, nec coactio, nec ignorantia interuenit, sed spontanea voluntas: & ideò qui sic dat excessium pretium, totum excessium, videtur condonare: & ideò recipiens plus, cùm minus dederit, excusatur à restitutione super accepti ob donationem contractui mixtam modò eius animus talis sit; vt pretium illud excessiuum recipiat, non solum in vim pretij sibi pro re vendita debiti, sed etiam ob donationem, quam videt ementem velle illi facere excessiuè donando. Ita in proposito, cùm is qui ad meretricem ingreditur, sciat opus ipsum fornicarium illicitum esse, & animæ saltem nihil prodesse, sed mortaliter obesse, & sciens & volens dat aliquid quod valorem operis nefarij cognoscit excedere, videtur condonare, quod dat, & ita poterit à meretrice non turpiter, sed licitè recipi, & retineri; modò illud non tanquam pretium suo operi fornicario debitum accipiat. Nam si sic illud, quia ob ipsum opus sibi debitum, accipiat, peccat accipiendo, & si vult illud sic acquisitum licitè retinere, opus est animum mutet, quo scilicet velit illud tenere eo modo, quo potest, siue velut pretium corporis, siue velut donatum. Ac proinde non parum refert, quo animo hæc turpia lucra accipiantur, aut retineantur.

Coroll.1. Corollariè sequitur, quod si ipse fornicator non intendit dare quod dat per viam donationis, nisi per viam pretij, quia fortè putat meretrici esse debitum pretium ob opus ipsum turpe, & hoc constet ipsi meretrici. quod tale turpæ lucrum recipi non potest, nec retineri, cùm desit donatio, & alius honestus titulus illud retinendi. Sicut qui dat pretium excessiuum pro re aliqua empta putans rem tanti valoris esse, cùm non sit, nec ipse intentionem habeat donandi, tunc ipse venditor tenebitur excessiuum restituere.

Coroll.2. Corollariè sequitur, quòd cum huiusmodi turpia lucra non videantur, nisi per donationem posse accipi, & retineri, debere, attendi an donatio sic facta, sit per iura reprobata & inualida; nam tunc certum est talia lucra esse restituenda. Vt si is qui dat, est mente captus, & minorennis, qui donare non possunt. Sunt etiam qui aliquid ob causam indebitam dant, qui etsi intendent, & possint donare, non valet donatio. Sicut nec post rem datam valet spontanea per eos facta remissio. Exempla patent de his, quæ Inquisitores ab hæreticis, & iudices à partibus litigantibus, & Visitatores à clericis accipiunt qui à restitutione acceptorum, minimè ob spontaneam partium remissionem liberantur. De quibus habetur in Cle. nolentes de hæreticis, & in c. statutum, de rescriptis, & cap. exigit. de censibus. lib. 6. Pro quo facit quod habetur Exod.23. & Deut.16. vbi iudicibus interdicitur munerum receptio. Ac proinde in præsenti negotio non est idem iudicium de omni turpi lucro. cùm aliquod sit, cuius receptio illicita est, & est restituendum, aliquod vero, cuius receptio licita, & permissa est, seu concessa, & tale non opus est, vt restituatur.

Coroll.3. Sequitur amplius contra Inn. in c. quia plerique de immunitate &c. quod cum donatio liberalis liberet meretricem à debito restituendi donatum, quod si meretrix fraude, vel dolo aliquid à scortatore extorserit, tenetur illud eidem restituere, vt ait Thom.2.2.quæst.62. Similiter si donatio sit excessiua, ita vt donans maneat depauperatus, qui vix se, & familiam possit sustentare, tenetur restituere, quia donatio non valuit. Similiter si meretrix suis persuasionibus aliquid extorsit ab amico, qui amore illius inflammatus dat illi, quod alioqui non daret, videtur restituendum, quia non minus obcæcat hominem amor excessiuus, quam vinum, ita vt huiusmodi donatio non videatur omnino spontanea, seu voluntaria. Et hæc fortè ratio mouit multos Doctores ad dicendum, quod publica meretrix, quæ propter quæstum corpus exponit, non teneatur restituere, alia vero non publica, quæ non propter quæstum sed

propter

propter libidinem, corpus exponit, tenetur restituere, quia scilicet non ita obcæcantur homines amore publicæ, sicut occultæ, vt experientia docet. Vide Bap. restitu. 14. §. 14.

Per hæc patet respōsio ad rationes in priori quæstione de lucro meretricio factas. Resp. ad arg. pro 1. q. allata.

Ad 1. Ad primam, quando arguitur à simili esse tale lucrum restituendum, sicut & merces à iudicibus, testibus, & aduocatis, pro iniustitia facienda, seu facta, recepta, dicendum quòd non est simile, quia his interdictum est, ob illam causam pretium accipere, & meritò, cùm talia peccata sint contra publicam iustitiam, propter quæ non solum veniunt rei acceptæ amissione puniendi, sed acrius puniri deberent. Secus in lucro meretricio, quod secundum iura permittitur, & declaratur quod non turpiter accipitur, maximè ob donationem per legem non reprobatam.

Ad secundam, in qua arguitur de vxore, quæ ab alieno pretium corporis recipere non potest, sicut nec à proprio dicendum, quod quantum attinet ad obligationem restituēdi lucrum turpe, parum refert mulierem solutam esse aut amaritatam: si enim vtrobique interuenit donatio, facta ab eo, qui eam facere potest, vtraque potest tale lucrum retinere. Si verò neutrobique huiusmodi donatio interuenit, neutra potest lucrum retinere, cùm humana iura non ita permittant adulteria, sicut meretricia, imo potius ne adulteria committantur, meretricia permittuntur. Ad 2.

Si tamen vxor nolit viro corpus suum sine pretio tradere, extorsio est, & sic acceptum tenetur restituere. Excepto nisi maritus velit donare. De quo post.

Ad tertiam dicendum, quod non est simile, quòd pro simili adducitur, quia in simonia vetita est pretij acceptio, & retentio, vt suppono, ideò est taliter acceptum restituendum. Secus in lucro meretricio, in quo licet modus, quo acquiritur, sit turpis, non tamen est turpis acceptio. Ad 3.

Ad quartam dicendum, quod ratio procedit, vbi esset purus contractus locationis, & nulla interueniret donatio, quia tunc, vt dictum est, non posset pretium pro actu peccaminoso recipi, nec retineri. In proposito autem semper interuenit donatio, quæ per leges non reprobatur. vide legem. Ad 4.

Ad quintam de lucro turpi ab occulta meretrice acquisito, dicendum, quod, quantum ad forum conscientiæ attinet, nil refert publicam esse meretricem, vel occultam, quanquam ad rationem vocabuli attendendo, illam dicimus meretricem, quæ plurium libidinibus patet, vt habetur 34. distinctio. cap. vidua. Et ita si meretrix est, satis publica debet esse: iura tamen differentiam ponunt inter hanc & illam: Nam si occultè sint meerrices, lucra, quæ sic acquirunt, amittere merentur, & datur actio fisco, vt possit ea à talibus auferre. Verum ante sententiam condemnationis contra eas latam, dominium lucri apud ipsas est: non sic de publicis. Et non solum id de occultis meretricibus verum est; sed etiam de alijs carnalibus, quarum turpitudinem leges non permittunt, sed puniunt. Vt si nuptæ sint, aut virgines aut consanguineæ &c. lucra per eas acquisita per fiscum repeti possunt, sed ante sententiam licitè retinentur. Ad 5.

Ratio autem quare diuersa sit iuris dispositio de occultis, & de publicis, videtur esse, quia si occultè permittantur, multa incommoda in republica oriri possent, rixę, scilicet, & contentiones inter ribaldos, vt experientia docet. Similiter tales occultæ sub habitu honestatis magis alliciunt homines ád sui amorem, vnde apud eas longè sunt liberaliores, & plus quàm conuenit, illis largiuntur, & inde eos turpiter in paupertatem incidere accidit, &c. Quæ inconuenientia non ita ex publicis sequuntur, vt patet.

Ad sextam dicendum, aliud esse tenendum de lucro, quod miles meretrici donauit,

donauit, aut concubinæ, aliud verò de lucro, quod alij meretricibus donant: nam primum, salua pace Adriani, recipi à meretrice non potest, nec retineri, si sc'at iuris dispositionem. vide legem. Quia non ratione operis peccaminosi, vt dictum est, nec ratione donationis à milite factæ, quia talis donatio, secundum iura, est nulla, seu inualida, quod speciale est in militibus, sicut in minoribus, & nō in alijs, vt communiter dicunt Doctores. C. de dona. inter vir. & vxor. l. 3. & l. miles. ita §. mulier. ff. de testament. milit. Hoc autem institutum est in fauorem militum armatæ militiæ, qui pro republica pugnant, quibus si donare concubinis permitteretur, accideret eos non habere, quæ illis ad pugnandum sunt necessaria, quod in notabilem reipub. perniciem cederet.

Ad 7. Ad septimam dicendum, consequentiam non valere, stat enim quod lucrum turpe, de quo loquimur, sit de dominio ipsius meretricis, & quod non liceat ei oblationem de illo publicè facere. Nam etiam in lege non licebat oblationem Domino facere de pretio canis, esto tale pretium ad dominium hominis, qui canem vendiderat, pertineret, vt in eodem textu dicitur: scilicet, Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini, quia vtrunque abominatio est, &c. Illud, quia in irreuerentiam Dei meretricium prohibentis, fieri videretur: Hoc autem, propter vtilitatem canis, simul & significationis. Significat enim homines voraces, & rapaces vt significaret rapinam, & fornicationē Deo esse abominabilia. Sed de hoc alias.

Resp. ad alteram q supra positam. Ad aliud secundum in quo vniuersalius quærebatur, an sit necessariò restituendum, quod per actum peccaminosum est acquisitum, puta per illicitam negociationem, patet ex dictis responsio: nam si negociatio, seu contractus in se illicitus est, nisi interueniat donatio, lucrum sic acquisitum retineri non potest. Si verò sit contractus seu negotiatio in se licita, & iusta, vbi scilicet æqualitas inter datum, & acceptum seruetur, sit tamen ex circumstantia illicita, ratione, scilicet, temporis loci, personæ, aut scandali, &c. tunc non est sic acquisitum necessariò restituendum.

Prob. 1. Huius ratio est nota, quia restitutio non est necessaria, vbi nihil contra iustitiam commutatiuam actum est, cum restitutio actus iustitiæ commutatiuæ sit, sed in huiusmodi casibus nil contra iustitiam commutatiuam fit, eo quòd in talibus negotiationibus seruatur, vt suppono, æqualitas inter mercedem, & pretium. Igitur quamuis aliunde vitium in negotiatione eueniat non inde nascitur obligatio restituendi.

Secundò idem colligitur ex cap. cum sit de Iudæis, vbi in sententia dicitur, quòd Iudæi conuertant in eleemosynas pauperum quidquid ratione publici officij inter Christianos sunt assecuti. Supponitur enim eos illicitè illa officia publica exercuisse. Qui textus specialiter sonat de Iudæis, nec debet extendi ad omnes alios vniuersaliter, qui aliquid ex officio, aut negotiatione illicita acquirunt. Id patet, quia si ad omnes tales esset textus extendendus, non ergo esset necessarium, cum expressè ad Saracenos extendere, sicut textus ipse sonat: ait enim. Hoc idem extendimus ad Paganos. Ac proinde à Iudæis, & Paganis non tenebuntur illicitè acquisita in eleemosynas expendere.

Res ad rationes pro sent. affir. illius qu. allatas. Per hæc patet ad argumenta suprà facta. Ad primum sumptum ex hoc textu, cap. cum sit. dicendum, quòd illud procedat solùm de Iudæis, & Paganis, & pœnale est, in pœnam, scilicet eorum, qui multa prætextu officij à Christianis extorquebant, seu iniustè accipiebant.

Ad 1. Ad aliud, sumptum ex cap. ad liberandam, dicendum similiter, quòd pœnale est,
2. & non est illis iniunctum in vim restitutionis, sed in pœnam delicti, vt non absoluantur à censura, nisi quæ sic acquisierunt, in subsidium terræ sanctæ expende-

sint, & tunc ideò in conscientia tenebuntur ea sic expendere, quia non aliter ab excommunicatione veniunt absoluendi, vt ait textus. Vnde fit, quòd si de facto absolutionem à censura obtinerent, non manerent in conscientia obligati ad ea, quæ acquisierunt per illicitam negotiationem, in subsidium terræ Sanctæ expendenda, sed possent ante sententiam latam ea retinere, iuxta cap. fraternitas, sæpe citatum, 12.q.2.

Ad tertium ex Paulo sumptum, dicendum, quidquid sit de dicto Pauli, quod verissimum est, etsi ad aliud propositum dictum, in præsenti tamen, vt ait Adrianus, illicita negotiato non est radix lucri inde euenientis, sed voluntas, vel donantis, vel contrahentis, est velut radix, quæ causat, seu efficit translationem dominij rei sic acquisitæ. 3.

Verùm opponi potest, quòd illa voluntas contrahentis etiam est peccaminosa, sicut & ipse contractus: nam circumstantia quæ vitiat opus, similiter vitiat voluntatem operis, vt constat, & ideo per hanc solutionem non tollitur, quin radix illius lucri sit infecta, & per consequens lucrum ipsum. Ideò videtur quod pretium illud, aut lucrum, non est fructus ex illicito contractus ortu, nec ex voluntate contrahendi, quæ similiter in casu vitiosa est, sed potius ex mercis valore suo modo, quamuis impropriè procedere videtur. Sicut equus locatus parere dicitur pecuniam domino equi: ita res vendita ob sui valorem dicitur similiter vendenti dare seu parere pretium. Modò autem quamuis negotiatio humana vitietur, res tamen vendita non ob id valorem suum amittit, nec in se inficitur.

Ad quartum dicendum, quod valet ratio, vbi cætera sunt paria, scilicet, quod sicut iurauit quis se munus non accepturum, ita lex iubeat alicui ne munus accipiat, tunc sicut primus ob iuramentum non potest munus recipere, & acceptum tenetur reddere, ita & secundus, cùm vtrobique esset turpis, & illicita receptio. Modò autem aliud est, legem prohibere negotiationem in tali tempore, aut loco fieri; aliud verò, si fiat, pretium pro merce accipere, vt de se satis constat. 4.

Ad vltimum dicendum, quod nil obstat dicere promissionem esse inualidam, & tamen si fiat donatio, quòd teneat, quia promissio facta lenoni non valet, & si tradatur promissum, valet donatio, vt habetur l. mercalem. C de condictione ob turpem causam. Adde quod promissio facta ob causam turpem, antequàm opus, pro quo facta est, fiat, est inualida, & rescindenda, cùm turpis fuerit, de qua procedit dictum illud, in malè promissis rescinde fidem: si tamen opus, pro quo facta est, fiat, ex tunc in conscientia videtur adimplendum promissum ratione fidelitatis. Pro quo facit exemplum Iudæ & Thamar supracitatum, qui de fidelitate commendatur, eo quod id, quod ob turpem causam promiserat, adimpleuit. 5.

Dubium. An qui prædicat absque lic. prælati, acquirens inde bona aliqua teneatur illa restituere. Solut.

Ex dictis sequitur responsio ad dub. aliud, scilicet, an qui prædicat sine licentia prælati, & inde bona aliqua acquirit, teneatur illa restituere. Ratio dubij est, quia videtur turpe lucrum esse, cùm per actum peccaminosum sit acquisitum: Dicendum quòd quamuis ille prædicator in casu peccet, culpa tamen non tam prædicationi, quàm negligentiæ, qua licentiam obtinere neglexit, inest, ideò non tam commissiuè, quàm omissiuè in casu peccat, cum actus ipse prædicationis de se bonus sit. ideò quod ratione prædicationis fuerit acquisitum, non turpiter est receptum, & per consequens nec restituendum. Secùs si illud fuerit predicatori datum, vt prædicet sine licentia prælati: nam tunc, cùm causa, ob quam datum est, expresse contineat culpam erit turpiter acquisitum, velut merces iniquitatis, quæ retineri non potest, vt supra de alijs fuit exemplificatum.

QVAESTIO XXI.

Ludus ex parte fin. potest esse multipl.
1. 2. 3. 4.

Solet præterea communiter quæri, an lucrum per ludum acquisitum sit de necessitate restituendum: Et cùm tale lucrum, ratione ludi, per quem acquiritur, turpe soleat appellari, priùs breuiter videre conuenit, an ludus sit turpis, an licitus. Et in primis supponendum est, ludum multiplicem esse, maximè ex parte finis. Est enim quidam factus ad deuotionem excitandum, quidam ad corpus, vel ingenium exercendum, quidam ad delectationem dandum, vel capiendum, quidam verò ad lucrum acquirendum. Ludus autem, vt plurimum de se illicitus non est, quicquid horum, quæ dicta sunt, prætendatur: potest tamen multipliciter vitiari, videlicet ratione prohibitionis, qualiter ludus torneamentorum, similiter & alearum prohibitus est. Potest etiam per circumstantiam deprauari, vt si fiat cum verbis, aut factis turpibus, si cum periculo vitæ seu salutis corporalis, si cum scandalo fratris, si tempore, aut loco minimè conuenientibus, si à personis grauibus, & in dignitate constitutis, ad hunc modum de alijs varijs circumstantijs dici posset.

Lud. per se licit. multis modis vitia. potest,

1. Dubium. An ludus ad delec. animalē capiendam factus sit illicitus

Vt autem ludum primum & secundum omittamus, qui scilicet ad deuotionem excitandum, vel corpus, seu ingenium exercendum fiunt, quos ob huiusmodi causas non turpes, sed licitos esse constat, de tertio tamen ludo, qui gratia delectationis animalis dandæ vel capiendæ fit, posset aliquis dubitare, an ob huiusmodi finem deprauetur, etiamsi aliæ prauæ circumstantiæ non apponantur. Dico, iniquam, de ludo ob animalem delectationem facto, nam de eo qui fit ad delectationem spiritualem, non dubitatur quin licitus & sanctus sit: qualem exercuit Dauid coram Arca Domini 2. Reg. 6. Et pro parte affirmatiua, quòd scilicet præfatus ludus ob delectationem animalem factus sit inde illicitus, arguitur primò: Quia non videtur licitum in hoc seculo huiusmodi animales delectationes prætendere, sicut nec ridere. iuxta illud Luc. 6. Væ vobis qui ridetis, quia flebitis. Super quo Ambr. 1. lib. de officijs ait: Non solùm ergo profusos, sed etiam omnes iocos declinandos arbitror.

Pars affirmatiua probatur 1.

Facit ad idem, quod legitur Prouerb. 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Quod glossa exponit de luctu perpetuo. Facit etiam Chryso. super Genes. dicens: Non dat Deus ludere, sed diabolus: audi quid ludentes passi sint. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexit ludere, & cætera.

Confirm.

Præterea secundò facit August. lib. de pœnit. dicens; Cohibeat se à ludis, à spectaculis seculi, qui perfectam consequi vult remissionis gratiam. Idem etiam lib. de vnica pœnitentia ait: Quotidie dolendum est de peccato, quod declarat ipsa dilectationis virtus. Et infrà Pœnitere est pœnā tenere, vt semper puniat in se vlciscendo, quod commisit peccando. Et posteà: Pœnitentia est vindicta semper puniens in se, quod dolet commisisse: vbi dolor finitur, deficit pœnitentia, si verò pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia. Et habetur de pęnit. dist. 3. cap. pœnitentia est quædam. Ex quibus apparet peccatori nunquam licitum esse delectationem quærere, & ita nec ob delectationem ludere, nec ob eandem causam ludis assistere.

Præterea tertiò, quòd à ludis, tam agendis, quam à spectandis abstinendum sit, apparet exemplo Sanctorum, de quibus legitur in hoc gloriatos esse, quod à ludis abstinuerint. Vnde Hierem. 15. Non sedi in consilio ludentium. Et Tobiæ cap. 3. dicitur. Nunquam cum ludentibus miscui me, nec cum his, qui in leuitate sensus ambulant participem me præbui.

Præterea quartò, si licitus esset ludus propter delectationem factus, licitum ergo esset ho-

ſet homini ſe in huiuſmodi ludis exercere, & ſimiliter inde victum quærere, & per conſequens licitum eſſet de hiſtrionatu viuere, & hiſtrionibus res noſtras donare, quod tamen videtur falſum: nam contra primum ait Cicero 1. de officijs: Non ita generati à natura ſumus, vt ad ludum & ad iocum facti eſſe videamur, Sed ad ſeueritatem potius & quædam ſtudia grauiora atque maiora. Et contra ſecundum ait Aug. ſuper Ioannem, quod donare res ſuas hiſtrionibus, vitium eſt immane. Et ita videri poſſet, ludum cauſa delectationis factum, illicitum eſſe.

His tamen non obſtantibus tenendum eſt oppſitum, ſcilicet, ludum ob delectationem animalem factum non ob id eſſe damnandũ, quòd per eum delectatio quæritur modo homines in ipſa animali delectatione finem ſuum non collocent. Id patet ex Ariſt. 2. & 4. Ethic. vbi in ſententia ait: Sicut excedere in ludo vitium eſt, ita & in ludo deficere vitioſum eſt: ſed medium in illo, ſicut in cæteris humanis actionibus, tenendum eſt, quod medium vocat virtutem eutrapeliæ. Ibidem etiam appellat duros, & agreſtes eos, qui nec ridiculum aliquid dicunt, nec aliorum moderatos ludos recipiunt. Seneca etiam ita conſulit, dicens: Sic te geras ſapienter, vt nullus te habeat tanquam aſperum, nec contemnat, quaſi inutilem. Cicero etiam 1. de officijs ait: Ludo & ioco vbi quidem licet, ſed ſicut ſomno, & quietibus cæteris, tunc cum grauibus, ſerijsque rebus ſatisfecerimus. 4. *Reſol. negat modo in ea delect. homo non colocet finem ſuum.* *Prob. 1.*

Facit ad idem Aug. 2. Muſicæ, dicens: Volo tandem tibi parcas, nam ſapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam. Vbi docet interdum expedire recreationem aliquam, atque delectationem ſumere. 2.

Facit etiam quod legitur in collationibus Patrum, quod B. Ioann. Euang. cùm quidam ſcandalizaretur, quòd eum cum diſcipulis ſuis ludentem inueniret, dicitur mandaſſe vni eorum, qui arcum gerebat, vt ſagittam traheret, quod cùm pluries feciſſet, quæſiuit vtrum hoc continuè facere poſſet? qui reſpondit, quòd ſi hoc continuò faceret, arcus frangeretur. Vnde B. Ioann. ſubintulit, quòd ſimiliter animus hominis frangeretur, ſi nunquam à ſua intentione relaxaretur. 3.

Legitur etiam in vitis Patrum, quod B. Paphnutio reuelatum eſt, quod quidam iaculator futurus erat ſibi conſors in vita futura. 4.

Facit denique ad idem ratio, quia ſicut corpus labore fatigatum indiget quiete, & & recreatione ad ſui refocillationem, vt poſteà ad laborem redire poſſit: ita & animus, quia finitæ virtutis eſt, ſolet fatigari, & recreatione indiget, vt ad debitas operationes poſteà expeditior redire valeat. Maximè cùm experientia conſtet, ex animi fatigatione corpus ſæpe debilitari & vtrunque ineptum ad debitè operandum reddi. Cùm igitur quies animi, ſeu recreatio non videatur in alio, quam in delectatione conſiſtere, ideò licitum aliquando erit huiuſmodi delectationem querere, ad quam maximè præfati ludi conducere videntur. 5.

Dixi notanter in concluſione, modò homines in ipſa animali delectatione finẽ ſuum non conſtituant: nam vt Ariſtot. 10. Ethic. docet, delectatio non propter ſe, ſed propter operationem quærenda eſt. Ideò qui delectationem animalem tanquam finem intenderet, delectatio ne ipſa abuti videretur, & ea fruendo peccaret, iuxta Aug. & vulgatam ſententiam: qui ait, totam hominis peruerſitatem conſiſtere in vtendo fruendis, & fruendo vtendis. Vnde fit, vt in tantum liceat delectationem in ludis quærere, quantum ipſa mentis fatigatio, & debita operatio poſtulauerit. Et ſicut ab hoc deficere vitium eſt; ita & ſuperfluam & excedentem delectationem quærere vitioſum eſt. Si quæras in quo eſt maius vitium, in excedendo, an in deficiendo. Puto quòd in excedendo, iuxta ſententiam Ariſtot. 9. Ethic. dicentis, quod pauci amici propter delectationem ſunt habendi, quia parum de delectatione ſufficit ad vitam *Limitationis prædictæ ſententiæ ratio.*

X 3 quaſi

quasi pro condimento, sicut parum de sale sufficit in cibo.

Respondetur ad argumenta partis affirm. *Ad 1.* Per hæc patet ad rationes ante oppsitas. Ad primam dicendum, quòd Christus illic loquatur contra homines, qui non nisi in delicijs, & voluptatibus volunt in hoc seculo viuere, voluptatem & delectationem sibiipsis finem præstituentes. Quod autem illic ait Ambrosius, omnes scilicet iocos declinandos esse, procedit, quādo personæ dignitas, seu qualitas postulauerit. Nam illic de Ecclesiasticis personis loquitur, quas sacræ Doctrinæ potius, quàm ludis insistere conuenit. Sed non negat eis interdū licitum esse ludere: ait enim ibidem: Licet interdum ioci honesti, ac suaues sint, tamen ab Ecclesiastica hortentur: Similiter dicatur ad aliud ex Prouerbijs citatum: quòd Sapiens illic loquatur de risu stultorum, quales sunt, quos supra diximus, non nisi voluptates huius sæculi quærere. Ad aliud ex Chrysostimo sumptum dicendum, quod loquatur de his, qui inordinatè ludis vtuntur delectationem ac voluptatem sibi finem præstituentes. Quod satis innuit, quando ait, illos homines postquam cibo, & potu saturati sunt, ad ludendum surrexisse.

Ad confirmationem eiusdē.

Ad 2. Ad secundam ex Aug. allegatam, dicendum, quod loquatur secundùm congruentiam pœnitentium, quibus conuenit à ludis, quantum commodè possunt, abstinere, secùs si ratio suadeat recreationem interdum capere. Quòd vltrà ait, peccatori nunquam à fletu, & pœnitentia esse cessandum, intelligitur per superuentum contrariæ voluntatis, vt suprà latiùs in Condice de pœnitentia, explicuimus.

Ad 3. Ad tertiam ex Hiere. citatam, dicendum, quòd propheta illic loquatur secundùm congruentiam hominis, cuius status magis luctum requirebat, cum esset amaritudine plenus, vt ipse innuit, statim subiungens: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Quod ex Tobia citatum est, procedit de ludis superfluis, & vanis, vt patet ex eo, quod statim subnectit, neque cum his, qui in vanitate ambulant participem me præbui.

Ad 4. Ad quartam dicendum, quod histrionatus, prout ordinatur ad solatium hominum, non est de se illicitus, nec histriones ob id condemnandi sunt, modò illo officio moderatè vtantur, & aliæ circumstantiæ, quæ ludum vitiare possent, amoueantur, & suo tempore ea, quæ viro Christiano necessaria sunt, faciant. Concedo insuper, posse histriones ex huiusmodi officio victū quærere, & licitum esse mercedem moderatam eiusdem tribuere. Nec vniuersaliter damnandi sunt, qui histriones sustētant, sed qui superfluè, seu excessiuè cū illis bona sua consumunt, maximè si turpiter suo ludo, seu officio vtuntur. Et de his intelligatur dictum Aug. ibi citatum.

2. Dubium. An spectantes ludum illicitū peccent. Sicut exercentes?

Demus iam aliquem ludum illicitum esse, seu turpiter fieri cùm certum sit peccare eos, qui taliter ludunt: est tamen dubium de assistentibus huiusmodi illicitis ludis, an peccent, sicut exercentes.

Sensus duplex. *De 1. Sensu.* *Concl. 1.* Ad quod dubium breuiter dicendum, distinguendo, nam aliud est ludis assistere, aliud in eisdem delectari, quæ constat diuersa esse, & ab inuicem separabilia. Si de sola assistentia quæratur, est iterum subdistinguendum: nam aut est persona publica, cui ex officio, dignitate, aut conditione incumbit, eos, qui ludunt, ab ipso ludo illicito retrahere, aut est alia persona priuata. Si primùm, talis peccat assistendo, eo quòd sua assistentia videtur sic ludentibus authoritatem præstare, sed eius peccatum potius in hoc consistit, quod cum deberet homines ab illicitis ludis retrahere, & eos impedire, non solùm non retrahit, sed assistit. Si autem sit persona priuata, iterum subdistinguatur: nam vel est tali quæ sua assistentia causam præstat, vt ludus illicitus fiat, seu continuetur, & tunc, velut cooperatores peccati peccant, sicut & ipsi ludentes, si id aduertant, aut aduertere debeant. Nam per inconsiderationem nō dubito multos

à culpa

à culpa excusari: si tamen eorum assistentia non sit causa ludi, vt prædictum est, tunc per solam assistentiam, aut visionem non videntur esse in culpa, si alia circumstantia huiusmodi assistentiam non deprauet. 3.

Si autem quæstio sit de delectatione voluntaria, qua in ludo, cui assistunt, delectantur, dixit Grabriel cũ Baptista, & Angelo, & cæteris, quòd non peccāt, eò, quòd id, in quo delectantur, non est de se malum, nec lege diuina, aut naturali prohibitum, sed humana lege, qualiter ludus alearum prohibitus est. Nec etiam delectantur in tali ludo, ea ratione, qua prohibitus, aut malus est. *De 2. Sensu 1. Sententia.*

Mihi tamen non omnino hic dicendi modus placet, imò videtur, quòd qui scienter, & deliberatè lætatur in ludo, seu opere mortaliter peccaminoso peccat mortaliter, siue opus ipsum mortale sit ex obiecto, siue ex Ecclesiæ prohibitione, aut ex alia quacunque circumstantia. Si enim videam clericum, aut religiosum debitum officium suum absque causa prætermittere, si in hoc ipso deliberatè gaudeo, pecco. Si videam hominem sanum robustum in quadragesima carnibus saturari, & in hoc ipso voluntariè lætor, pecco, sicut ipse. Et si video peccatorem ita confessionem & Eucharistiam contemnere, vt ea semel saltem in anno, quando tenetur, non recipiat, & eo ipso lætor, pecco. Nec ego scirem huiusmodi volũtarias delectationes in his, & similibus casibus à mortali excusare. Nec minus peccant, qui de alienis lætantur peccatis, quàm qui lætantur, cùm malè fecerint. Idem ergo de ludis dicendum, quòd scilicet si peccata mortalia sunt ratione obiecti, aut circumstantiæ, aut ratione prohibitionis; sicut peccant ludentes, ita qui in ipsis ludis ex proposito lætantur, similiter peccant, cùm secundùm Paulum, non solum facientes, sed qui facientibus consentiunt, digni sunt, qui pœnas luant. *2. Sententia verior. Prob.*

Confirmatur id, quia si aspicientes possent licitè in talibus lætari, igitur ipsi, qui huiusmdi ludos faciunt, possent similiter in eisdem gaudere, cùm delectatio operātium, & assistentium eiusdem rationis esse videantur. Sed consequens inde apparet falsum, quia tunc non oportet eos, qui huiusmodi ludos vetitos exercent, de eisdem postmodum pœnitere, quod est falsum. Non enim hæc cohærent, scilicet, quòd tenentur dolore quòd fecerint, & quòd gaudeant se fecisse; ac proinde si ludus illicitus est, sicut eum facere peccatum est, ita & in ipso deliberatè lætari, peccatum erit, siue is, qui lætatur sit ipse qui ludit, siue qui ludentibu assistit. *Confirm.*

Fortè obijcies multa esse opera de se bona, & hominibus ad corporis, seu animæ salutem proficua, quæ tamen contingit per aliquam circumstantiam deprauari, vt prædicatio veritatis, subuentio proximi in necessitate, comedere carnem, qua natura indiget, in quibus quatenus bona sunt, lætari nulla videtur culpa, modò lætitia hæc de illis, quatenus cum tali deprauata circumstantia fiunt, non habeatur. Respondetur, duo sunt in præfatis operibus considerandá, s. operis qualitas, & effectus inde subsecutus. De opere in se vndecunque deprauato gaudendum non est, nec ipsi operanti, nec alijs assistentibus, cùm huiusmodi opus, quantumuis ex obiecto bonum, Deo minimè placeat. De effectu autem & vtilitate, si qua inde aliqua est subsecuta, licitè & meritoriè possumus gaudere, vt facile est exemplificare. Similiter posset assistens in industria, & modo ipsius ludentis lætari, quia ludendo non irascitur, non mentitur, non peierat, à quibus & similibus raró solent ludentes abstinere. *Obiectio. Solutio.*

Corollarie sequitur, quid de ludo, qui per taurorũ agitationẽ fit, sit tenendum, an s. licitus sit, qualem in Hispania videmus. Pro quo dubio breuiter aduertẽdũ, triplices esse personas, quas præsens dubiũ concernit: sunt. n. quidam, quorũ authoritate tauri agitantur, vt sunt, qui rem publ. regunt: sunt aliqui, qui per se tauros agitant, siue equestres, siue pedestres: sunt denique alij, qui præfatæ agitationi assistunt *Coroll. 1. An taur. agitatio, sit licita? Sensus dubij.*

Ad pri-

Concl. 1. Ad primos attinet, diligentiam, & solicitudinem præmittere, ne in loco vbi tauri sunt agitandi, sint personæ, quibus periculum veri similiter timeatur euenturum, quales sunt pueri, senes, fœminæ, mente capti, claudi, seu infirmi, aliique qui veniente tauro, fugere, & se in loco tuto ponere non possunt: hoc enim periculo existente, peccant hi, quorum authoritate taurus in plateam publicam emittitur, secus alias. Quòd si interdum mors alicui, aut damnum aliud præter intentum, & se etiam præfatorum rectorum, acciderit (modò debitam præmiserint diligentiam) non venit illis imputandum, nec ob id, quòd raro, & per accidens euenit, sunt humani actus vniuersaliter condemnandi, vt potest in alijs, tam in ludis, quàm seriosis exemplificari.

Concl. 2. Ad secundos, qui scilicet per se tauros in platea agitant, & ad currendum contra se eosdem irritant, pertinet non temere id agere, sed propè securitatis locum habere, vbi se facilè possint, veniente tauro recipere, alioqui peccant, temerè taurum irritantes, & eundem spernentes, viribus, aut industriæ propriæ fidentes.

Concl. 3. Ad tertios, hoc est, ad assistentes attinet, si recreationem, aut delectationem capere volunt, non de peccato, aut negligentia, si qua in rectoribus fuit, nec de currentium temeritate, nec de damno alicui ex taurorum agitatione eueniente, lætentur. De cæteris autem factis illic contingentibus, quæ culpa carent, lætari licitè poterunt.

Concl. 4. Corollarie sequitur, posse sub statuto iuramento firmato taurorum agitationem cadere, cùm per se mala non sit, sed tales possunt apponi circumstantiæ, quòd bona, & studiosa reddantur. An autem sit apta materia voti, alia quæstio est. De qua alibi.

De eodem titulo.

QVAESTIO XXII.

An ludus ad lucrum instit. sit illicitus, & an luc. inde quæsitum sit restituendum. Expl. sensus quæstionis.

NVnc de quartò ludo qui scilicet causa lucri fit, specialiter de ludo alearum, qui fortunæ potiùs, quam industriæ innititur, videndum est, an scilicet, talis ludus licitus sit, & an lucrum inde quæsitum, sit de necessitate restituendum. De lucris enim per alios honestos ludos acquisitis non loquor, cùm citrà controuersiam sit, ea non esse de necessitate restituenda, si perdens potuit rem, quam perdidit, alienare, & fraus omnis ac dolus in ludo cessauit. Sed nec de quocunque ludo alearũ loquor, in quo pecunia fortunæ exponitur: non enim omnis talis, causa lucri fieri dicitur, quia non obstante, quod pecunia etiam in notabili quantitate interueniat, stat quod ludus non gratia lucri, sed recreationis exerceatur.

Potest enim pecunia interuenire, non tanquam finis principaliter in ludo intentus, sed tanquam stimulus, seu medium quoddam ad recreationem capiendam ordinatum, quæ sine pecunia interueniente minimè caperetur: tunc enim non causa lucri, sed recreationis ludere dicimur: & de tali ludo cum lucro inde percepto, idem quod de alijs honestis ludis videtur esse iudicium.

De priore quæstionis parte. Sententia 1. affirmat esse illicitum.

Loquor igitur de ludo alearum, qui causa lucri fit. Et sunt, qui non solùm ludum, qui fortunæ innititur, damnant, & lucra inde acquisita necessariò restituenda esse dicunt, sed etiam omnes alios contractus, & humana commercia, quæ fortunæ innituntur, similiter damnanda esse dicunt, vt sunt vadiatio, sortiaria diuisio, ludus ollæ, mercium assecuratio, in terra, vel in mari, & alia huiusmodi, in quibus temporalia bona, quæ Deus hominibus pro suis necessitatibus concessit, fortunæ, ob causam lucri exponuntur. Quanquam de assecuratione, non ita id affirmare audent: Conradus tamen idem de assecuratione quod de alijs prædictis, sentit: quamuis, an lucrum per assecurationem acquisitum, sit de necessitate restituendum, non ita vt de cæteris lucris affirmet, vide ipsum, q. 71.

Pro hac igitur sententia arguitur primò, quia per ludos præfatos nutritur otium, quod videtur iure diuino vitandum, iuxta illud Gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Iob 5. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum. Et Paulus ad Ephes. 4. Qui indiget, laboret, operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Et rursus: Qui non laborat, non manducet. Adde quod vna de causis, ob quas vsura solet per Doct. reprobari est, quia fouet otium: si enim hæc licita esset, omnes diuites vsuras exercerent, vnde, & in otio viuerent. Prob. 1.

Secundò, quia omnis distractio rerum prodigalis, est damnanda: talis est ea, de qua ludentes inter se conueniunt: nam si lucrantur, accipiunt, vnde non oportet, scilicet ab amicis: si perdunt, dant quibus non oportet, scilicet diuitibus. Propter quod damnat Aristoteles aleatores, tanquam prodigos, qui res suas, non vt oportet, expendunt. 2.

Tertiò, bona temporalia quæ nobis Deus pro nostris, & nostrorum necessitatibus concessit, periculo, & maximè ex cupiditate, exponere, videtur esse peccatum: nam inde sæpe accidit homines pauperiores effici, & familiam eorum fame perire. Quod si non semper eueniat, est tamen aptum natum ex conditione ipsius contractus euenire. 3.

Vnde qui personam suam, aut famam, sine necessitate, aut publica vtilitate periculo fortunæ exponit, peccat: sicut enim vita nobis necessaria est, ita, & fama nostra nostris proximis est necessaria. Igitur peccatum erit, vitæ instrumenta, qualia bona temporalia sunt, fortunæ exponeri: qualiter in ludo alearum exponuntur.

Quartò, concupiscere res alienas peccatum est, & iure diuino prohibitum, sed talis concupiscentia interuenit in præfatis ludis fortunæ, imò ipsa cupiditas dat causam ludo, cum ludus non nisi causa alienum acquirendi fiat. 4.

Quintò, illa commercia sunt hominibus illicita, per quæ periculo blasphemandi & peierandi, & alia nefanda verba dicendi se exponunt, tales sunt contractus prædicti: nam cum lucrum soli fortunæ, quæ Deus est, innitatur, hanc autem vtrique ludentium succedere sit impossibile: superest vt is cui fortuna non arridet, contra fortunam loquens, contra Deum, qui fortuna est, loquatur: imò & directè in Deum insurgunt, tanquam qui causa fuerit perditionis. 5.

Sextò, & currit specialiter de ludo alearum, quem constat lege ciuili esse prohibitum. l. alearum vsus. C. de religiosis. Et Auth. de Sanctiss. Episc. §. interdicimus, & ff. de aleæ lusu, & aleatoribus, per totum. Quæ leges quamuis ratione sui regna, quæ non sunt imperio subdita, non ligent, bene tamen eos, qui Imperatori subditi sunt. Vniuersaliter etiam videtur alearum ludus omnibus esse prohibitus: quia leges ciuiles, quæ legi diuinæ aut naturali non aduersantur, per canones confirmantur. vt habetur 10. dist. cap. de capitulis, cum sequentibus. Canones autem Ecclesiastici omnes vniuersaliter ligant. Est autem huiusmodi ludus clericis specialiter interdictus, vt habetur de vita, & honestate clericorum, cap. clerici officia. Similiter & ad laicos extenditur, vt habetur 35. d. cap. Episcopus. 6.

Postremò hæc sententia videtur authoritate Doctorum comfirmari: qui pro maiori parte in materia de ludo dicunt, quod alearum ludus illicitus est, & lucrum inde quæsitum communiter dicitur esse turpe, & turpiter acquisitum. 7.

Quod autem lucrum per aleam acquisitum, sit de necessitate restituendum, etiamsi lucrans non sit ad id per iudicem condemnatus, arguitur. Posterior quæstionis pars an lucrum per aleam acquisitum sit restituendum.

Primò, quia legis intentio non solum est ludum prohibere, sed lucrum, quod per ludentes prætenditur, inualidare. Si enim quis ad aleam ludat, vbi pecunia non interueniat, non ageret contra legem ageret autem, si causa lucri luderet; igitur legis intentio potius est, lucrum quàm ludum prohibere, ac proinde lucrum huius-

 modi

Argumenta pro parte affir. modi contra legem accipitur, & contra legem retinetur, & per consequens est de necessitate restituendum.

Secundò, in ludo gratia lucri facto, is qui perdit, iniustè per lucrantem damnificatur, si lucrum perditum ab eo, accipiat, ex quo is, qui lucratur, alterum rebus suis per
1. medium illicitum ac vetitum spoliat. Igitur iniusta est huiusmodi lucri acceptio,
2. & per consequens restituendum, iuxta cap. fin. de iniurijs. Si culpa tua damnũ datũ est.

Tertiò, vbi prohibetur rei alienæ concupiscentia, à fortiori prohibetur rei alienæ acceptio. Cùm ergo ludenti prohibitum sit, ne rem alienam concupiscat, vt patet ex
3. Decalogo præceptorum: à fortiori igitur erit eidem prohibita rei alienæ acceptio; qualiter accipitur, quando colludenti fortuna non succedit: & ita sicut contra proximi charitatem est, res eius concupiscere, ita & contra eandem erit, res eius ab eo inuito accipere. Nec valet dicere, quod ludens non desiderat damnum proximo colludenti, sed desiderat, quod fortuna illi succedat: nam in casu, qui hoc desiderat, non nisi vt rem proximi lucretur desiderat; & per consequens, principalius desiderat de rebus proximi ditari, iuxta Aristotelem. Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Sed nec iustum est quenquam cum alterius iactura locupletari: vt habetur in cap. suam, §. quia de pœnis.

Quartò, si perdens lucrãtem coram iudice conueniat, iudex secundum leges com-
4. pellet lucrantem, vt lucrum perdenti restituat, hoc autem iustè pręcipere non potest, nisi quia præfatum lucrum ipsius perdentis est, aut sibi debitum, alioqui si nec suum est, nec sibi debitum, quo pacto iustè compellitur lucrans id quod lucratus est perdenti reddere?

Quintò, lex quæ perdenti repetitionem concedit, non est pœnalis, nam si pœna-
5. lis esset, cùm perdens non minus in culpa fuerit quam qui lucratus est, cùm vtrique ludum vetitum exercuerint, res perdita non esset perdenti per iudicem reddenda, cùm æquè fuerit sicut & lucrans in causa turpitudinis: non igitur in pœnam lucrãtis per leges statutum est, vt lucrum perdenti restituat. Superest ergo, vt per vim restitutionis, & non per vim pœnæ lucrum sit perdenti reddendum.

Confirmatio eiusdem. Et confirmatur hoc ex l. alearum vsus C. de religiosis, vbi præmissa lege ludum prohibente, dicitur; Si contra factum fuerit nulla sequatur cõdemnatio, sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederunt. Vnde colligi videtur, quòd talis solutio perdenti sit inutilis ipso iure, quodque non transferat dominium rei perditæ in lucrantem.

Sextò, in re dubia tutior pars est eligenda, ne in conscientia tutus est, qui dimissa
6. tuta & certa via, incertam eligit, sed certum est, quòd lucrans restituendo est tutus in conscientia, & tamen dubium est, an illud retinendo sit tutus, idque ob contrarietatem opinionum, igitur qui lucratur, nisi restituat, periculo damnationis se videtur exponere.

Resol. prioris partis quæst. His non obstantibus, aliter videtur ad vtrunque articulum respondendum, & sit primum dictum, quòd ludus alearum de se, seclusa iuris humani prohibitione, non est illicitus, nec ex obiecto, nec ex fine.

Primum, patet quia si de se, & ex obiecto esset illicitus, ob nullam causam posset
Concl. 1. licitè exerceri, etiam nec causa recreationis, quod suppono falsum: quia quæ de se, & ex obiecto malitiam habent, sunt intrinsecè mala, ac proinde per nullum bonum finem possunt a malitia denudari, vt ait sententialiter Aristot. 3. Eth. Secundum etiam patet, quia sola intentio lucrandi, si tamen moderata sit, non sufficit vitiare ludum, alioqui non solum ludus alearum hac ratione redderetur illicitus, sed etiã quicunque alius, quantumuis honestus contractus vitiaretur, si causa lucri fiat quod est

contra communem sententiam.

Secundum dictum non redditur sufficienter huiusmodi ludus illicitus per hoc, quod bona temporalia simpliciter fortunæ exponuntur. Nam in sorte diuisoria, bona quodammodò fortunæ committuntur: nam in hæreditate diuidenda, aut diuidendis animalibus, alijsque rebus, quæ finita societate diuidi solent, licitum est sortiri, maximè si non aliter concordari possunt, vt tenet Tho.2.2.& post eum reliqui Doctores specialiter super illud Prou.17. Sortes mittuntur in sinum, & à Domino temperantur. Ita etiam sæpe si qua est in dignitatibus, & honoribus acquirendis controuersia, sorte dirimi solet esto quòd huiusmodi bona fortunæ exponantur. Concl. 2.

De vadiatione est idem iudicium: nam sæpe contentiones, & rixæ per vadiationem quam vulgò, apuesta, dicimus, dirimuntur.

In quo casu licita est vadiatio, sicut & diuisoria sors, De assecuratione certius est, eam non esse illicitam, imò videtur rebus publicis maximè proficua. Multi namque Mercatores non auderent merces in longinquas regiones, aut de longinquis locis ad prouidendum eis transferre, nisi prçuia assecuratione, qua seclusa, notabilem rerum penuriam multæ ciuitates, & regna paterentur. Ac proinde huiusmodi assecurationis contractus tanto magis, quam ludus licitus est, quanto magis rebus publicis est necessarius, aut vtilis. Non obstante, quòd in assecuratione bona temporalia hinciude fortunæ committantur.

Tertium dictum, esto præfatus ludus alearum de se, aut ratione finis illicitus non sit, potest tamen ex multis circumstantijs, sicut cæteri humani contractus, vitiari, etiam humani iuris prohibitione seclusa. Vt si ludentes, rerum quas ludunt, nec domini sint, nec veri earum administratores, aut si sint, fraude aut dolo, cùm ludunt; vtantur. Aut si fraus non sit, frequentius tamen, quam deceant ludunt, & eo tempore, quo ab alijs actibus, seu officijs, quibus tenerentur incumbere, impediuntur. Et si hæc cessent, in tanta tamen quantitate ludunt, quòd ex rerum amissione pauperiores fiunt, & ipsi cum eis, qui eorum curæ commissi sunt, notabiliter patiuntur. Aut si hæc cessent, ludunt cum aliorum scandalo, cæteris occasionem præstantes, vt huiusmodi ludos immoderatè exerceant. Prob. 3.

Ac proinde seclusis huiusmodi circumstantijs, ludus præfatus si humanis legibus prohibitus non esset, non videtur esse damnandus, maximè propter rationes supra factas, quæ, vt patet prætendunt, non solum ob humanam prohibitionem ludum alearum esse damnandũ, sed etiam ea seclusa: ideò ad argumenta breuiter respondeamus.

Ad primùm quando arguitur, quod per ludum huiusmodi fit, vt homines in otio viuant: dicendum, quod otium quod communiter reprobatur, non qualiscunque aut quantacunque quies est, nisi tanta sit, qua homo ea, quæ debet, negligat operari. Præceptum. n. de operando aliquid corpore, aut animo cùm affirmatiuum sit, non pro semper obligat, ac proinde dato illo tempore, quo ab opere cessare licet, poterit homo absque vitio otiandi, ludum aliquem exercere: & ita ludus alearum pro illo tempore non debet, ob illam causam damnari, nisi eo tempore fiat, quo alijs rebus deberet homo incumbere. Resp. ad arg. init. proposita. Ad 1.

Ad secundùm, quando arguitur, quod taliter ludentes sint prodigi. Respondetur, quòd Arist. ideò damnat huiusmodi ludentes, quia accipiunt, vnde non oportet, puta ab amicis, aut alijs indigentibus, quibus ipsi dare debuissent potius, quã ab eisdẽ accipere: ideò in casu ex circumstantia reddetur vitiosus. Verũ cũ hæc circumstantia nõ semper ludo alearum adsit, sequitur, non esse vniuersaliter ludum, ob illam circumstantiam damnandum. Ad 2.

Ad tertiũ, de expositione, qua per ludũ res fortunæ exponuntur, respounm est su- Ad 3.

prà, hoc non sufficere ad deprauandum ludum, sicut nec sufficit ad multos alios contractus deprauandum, in quibus res temporales fortunæ committuntur. Adde, quòd non ita res in ludo pereant, quin alteri colludenti acquirantur, cui ipse, qui perdit, easdem, si vellet, poterat alioqui absque aliqua conditione donare. Non igitur repugnat, quòd easdem conditione aliqua eueniente colludenti donet, ac proinde non est de ludente idem iudicium, quod de illo, qui vitam, aut famam aut temporalia bona ita periculo exponit, vt eorum interitus nulli prodesse valeat.

Ad 4. Ad quartum, quando arguitur, quòd ludus fiat ex alienarum rerum cupiditate, dicendum, hoc non debere doctos mouere. vti mouere video ad indistinctè damnandum ludum alearum ob hanc causam. Putant enim ludentes gratia lucri agere contra præceptum Decalogi: Non concupisces rem proximi tui: in hoc tamen distinguēdum est: nam duobus modis possumus rem alienam concupiscere: Vno modo per media licita: puta ex consensu domini, rem illam possidentis; & hoc de se, nisi per aliud vitietur, illicitum non est. Alio modo per media illicita, puta per furtum, rapinā, fraudem, alioue modo iniusto, in quo dominus rei sit rationabiliter inuitus, & hoc peccatum est, & in illo præcepto prohibitum. In casu autem præsenti, si ludens rem alterius concupiscit, non per furtum, aut fraudem, seu vim cupit rem illam habere, sed de scientia, & voluntate colludentis: ideò voluntariè, & spontè contrahunt, vt is, cui fortuna successerit, rem alterius lucretur, & ita sola cupiditas lucri ludum damnare non debet, dum modò sit cupiditas ratione moderata, ita vt colludens non maneat ex perditione notabiliter depauperatus. Alioqui omnes alij honesti contractus, in quib. homo res aliorum habere pretendit, essent similiter damnandi, cùm vtrobique similis sit rei alienæ in contrahente cupiditas.

Ad 5. Ad quintùm dicendum, quòd licet in ludis talia iuramenta, fraudes, mendacia, & blasphemiæ interueniant: hæc tamen vitia sunt ludentium, non ludi, nec per se ex ludo proueniunt, sed ex ludentium malitia accidunt, vt in simili ait Augustinus, de mendacijs, & fraudibus, quæ in alijs licitis negociationibus accidere solent; quod scilicet, negotiantium vitia sint, non ipsius negotij. Et ita patet rationes illas, quæ seclusa legis prohibitione procedunt, non sufficienter probare intentum. Nam si attendas, videbis rationes illas pariter de cæteris ludis probare, eos scilicet illicitos esse, si de ludis alearum probaret intentum, vt de se patet. Super est ergo, quod si ludus alearum illicitus est, semotis omnibus circumstantijs, per quas deprauari posset, ideò fit, quia lege aliqua prohibitus est, quemadmodum in sexta ratione tangebatur, de quo statim dicetur.

Resp post. partis q. ș lucrum per aleas acquisitum non esse necessario restit.

ILlud videtur difficilius, & ad propositum nostrum pertinentius, quod in secundo articulo tangebatur, an scilicet supposito, quòd ludus alearum illicitus sit lucrum inde acquisitum sit de necessitate restituendum. Et quæritur in hoc casu, quo ludente liberam suarum rerum administrationem habeant, omnisque dolus, & fraus cesset, nec aliqua ex suprà dictis circumstantijs, quas diximus ludum deprauare, interueniat. In qua quæstione, cùm tot, & tam variæ sint opiniones, quas omnes referre molestum foret, ideò illis dimissis, quid magis rationi consonet, in præsentiarum dicemus.

Prob. 1. Et quidem videtur, quod nulla causa occurrat, vnde obligatio huiusmodi lucrū restituendi oriatur. Nam aut esset propterea quod turpiter acquisitum est, id est, per actu peccaminosos, quales sunt, ludum vetitum exercere: & hoc non: nam lucrum per meretricium acquisitum non est de necessitata restituendum, vt suprà visum est, & tenēt Doctores, tam Thelogi, quā Iuristæ. Lucrum etiam ex emptione, & venditione loco, aut tēpore prohibitis facta, modò iniustitiā nō contineat, restituendū nō est, esto quò turpiter. i. per actū turpem, & peccaminosum sit acquisitū. Lucrum etiam ex

parte

participatione cum excommunicato alioqui licita acquisitum, aliaque lucra per donationem prodigalem, aut lenocinium acquisita, quamuis medium, quo acquisita sunt, sit illicitum, non tamen sunt restitutioni obnoxia. Igitur non ideò restituendum est, quod per ludum alearum est acquisitum, quia scilicet talis ludus illicitus sit. 2.

Secundò non etiam sunt præfata lucra necessariò restituenda, quia scilicet ex fortuna sunt acquisita. Patet hoc de piscatoribus. quibus aliquando fortuna succedit, aliquando non. Patet de possessoribus agrorum, quorum fructus aliquando ex fortuitu euentu notabiliter crescunt. Patet etiam in casu, quo Petrus promisit se Paulo daturum centum, si quis cras Capitolium ascenderit: in quo casu lucrum Paulo euenturum ex futuro, & casuali euentu pendet, vt constat, & tenet promissio, & conditione subsistente est adimplenda: vt habetur in l. à Titio. ff. de verborum obligationibus. Sicut si quis promisit Petro se illi daturum centum, si cras pluerit, tenet promissio, & conditione eueniente est adimplenda, & taliter acquisitum non est restituendum, sicut nec restituere oportet, quod quis per assecurationis contractum acquisiuerit, & ita in alijs quam pluribus casibus potest homo ex casu fortuito lucrum acquirere, quod tamen restituere minimè tenetur.

Tertiò non etiam sunt necessariò præfata lucra restituenda, quia ex cupiditate ludentis sunt procurata, etiamsi cupiditas immoderata fuerit, modò res ex voluntate prioris possessoris acquiratur. Nam in omni contractu oneroso, seu illiberali potest contrahens rei alienæ immoderatam habere cupiditatem, non tamen ideò rem sic acceptam tenebitur restituere, modò nullam in re iniustitiam commiserit. Si equum alienum mihi concupisco, paratus, si dominus non dederit, eum per vim arripere, & tamen spontè dominus mihi equi donationem fecerit, non tenebor illum restituere, etiamsi immoderatè illum concupiuerim. Itaque immoderata rei alienæ cupiditas, restitutionem inducere non sufficit, si in re ipsa nulla iniustitia committatur. Quemadmodùm nec immoderatus affectus, quem ad res meas habeo, inducit in me obligationem ad res meas alienandas. 3.

Quartò, non etiam sunt præfata lucra necessariò restituenda, quia is, qui perdit, non omnino voluntariè ea persoluit, sed cum pœnitudine quadam, aut dolore. Nam sæpe debitor, vel mutuatarius quod debet cum dolore soluit. Qui rem ad terminum emit, sæpe similiter termino adueniente, pretium debitum cum dolore creditori reddit. Donatio etiam spontè facta sæpe cum dolore suo tempore adimpletur, sicut & vir cum sponsalia contraxit, sæpe sponsam in vxorem inuitus accipit. Et promissa sæpe inuoluntariè soluuntur: attamen in his omnibus tenet contractus, & quod per contractus huiusmodi fuerit acquisitum, non est de necessitate reddendum: imò vniuersaliter, quando præcessit voluntaria obligatio, qua quis ad aliquid se obligauit, siue absolutè, siue cum conditione, parum refert ad hoc, quod factum teneat, cum qui se obligauerat, postea inuitum, aut spontaneum id reddere, quod debet. 4.

Quintò, non etiam sunt præfata lucra necessariò restituenda, ob id, quod qui perdit nil loco eius, quod soluit, à lucrante recipit: nam in omni donatione liberali id ipsum reperitur, non tamen ob id venit restituendum, quod donatarius accepit. Similiter idem reperitur in assecuratione mercium. Pro qua assecurator mercedem recipit, loco cui nil de bonis suis assecurato reddit: Et in multis alijs hoc idem sæpe contingit, vbi acceptum non est de necessitate restituendum. 6.

Sexto, præfatum lucrum non est de necessitate restituendum ratione legis humanæ ludum prohibentis, nam de lege diuina, & naturali ex dictis apparet talem obligationem non prouenire. De canonica lege probatur intentum: nam hæc specialiter clericis data est, & esto, quod laicis data sit, vt ex fin. cap. Episcopus, colligitur. 35. dist.

dist. Illic tamen non lucrum restitui præcipitur, sed ludus alearum interdicitur, & non qualiscunque, sed frequentia eius, nam textus ille contra eos, qui ludo deseruiunt procedit, verbum autem deseruire, frequentiam importat, vt etiam illic ait glossator.

Neque per legem ciuilem esse prædictum lucrum restit. Prob. 17.

Quod etiam lex ciuilis non vniuersaliter obliget ad restitutionem lucri per aleam acquisiti, apparet. Primò, quia non procedit de gabellis, cæterisque, qui superiorem non recognoscunt cùm lex principalis non nisi ad subditos debeat extendi. Nec obstat, quòd leges ciuiles per Canones confirmantur ea in parte, qua legi diuinæ, & naturali non aduersantur. Nam legis confirmatio non se extendit plusquam ex ipsa: aliud enim est legis extensio, aliud verò legis confirmatio, & ita legis ciuilis confirmatio, quæ per Canones fit, non plures obligat, quàm lex ipsa alioqui obligasset.

2. Secundò, quia lex illa ciuilis in multis regnis dicitur esse per contrariam consuetudinem reuocata, quam principes & eorum officiales sciunt, & tamen nec contradicunt, nec contrauenientes in aliquo puniunt.

3. Tertiò, esto lex illa ciuilis reuocata non sit, non tamen iubet lucri ex alea prouenientis restitutionem fieri: nam in legibus suprà citatis, alijsque, quæ de hac materia loquuntur, id videtur esse dispositum, vt perdentes contra lucrantes actionem vsque ad quinquaginta annos habeant, vt apparet in l. alearum vsus. C. de relig. & sump. fun. & ale. lus. & aleat. Et in constitutione Græca. & quamuis illic Episcopo, & officialibus suis concedatur, vt à lucrantibus lucrum accipiant, & pauperibus distribuāt; non tamen ex hoc sequitur, quod in conscientia teneantur hi, qui lucrati sunt lucrum restituere: nam lex illa repetitionem concedit. Alia verò, quæ de Episcopis loquitur, pœnalis est: ideò vt ait Petrus de Palude ante sententiam contra lucrantem datam minimè currit, iuxta glossam sæpe citatam 12. quæst. 2. c. fraternitas. Imò aliud addit præfatus doctor, quòd si lucrans id quod lucratus est, pauperibus erogauerit & posteà contra illum agatur, potest coram iudice excipere, dicens, se illud iā pauperibus distribuisse, & erit liber. Imò alij doctores adhuc aliud addunt, quod lex illa etiam in multis regnis abrogata, quoad repetitionem illam, quia, vt refert Baptista, iam non audiuntur perdentes, nec illis actio contra lucrantes conceditur. Quicquid tamen de hoc sit, in præfatis legibus, nec negatur dominium lucri in lucrantem transire, nec sic lucratum præcipitur restitui, sed solum videtur actio perdenti concedi, si ea vti velit: ac proinde fortè minus rationabiliter loquuntur, qui dicunt, præfatam legem esse per solum non vsum abrogatam, quia cum lex non necessitet perdentem, vt contra lucrantem agat, sed liberum sit ei agere, & non, consequens est, vt si non agatur contra lucrantem, non inde aliquid contra legem fieri, occasione cuius debeat abrogari, vt notat. Panor. in c. Ioan. de clerico coniug.

4. Præterea si lucrantes tenerentur lucrum ante sententiam iudicis restituere, maximè pauperibus, vt hi, qui contrarium tenent, affirmant, cùm perdenti obstet sua turpitudo, quòd si sic esset, sequeretur, quòd si perdenti restituant, non releuantur, quominus pauperibus tantundem erogare teneantur, iuxta cap. ea te in princ. de iureiurand. vbi dicitur, onus non remittitur, sed augetur, cum cuique improuidè soluitur, quòd alij ex debito est præstandum.

5. Postremò, si lucrum ad ludum alearum acquisitum ob id esset necessariò restituendum, quod ludus ille prohibitus est; sequitur, quòd à simili esset restituendum id, quòd quis contra vnum solidum per alium ludum honestum acquisiuerit; nam in eadem alearū l. vsus cauetur, ne quis contra vnum solidum ad alios ludos honestos ludat. Consequens suppono falsum, & contra communem Doctorum sententiam.

Corol. Corollariè sequitur, quòd si in terris, quæ legibus imperialibus subditæ sunt, in quibus

quibus lex alearum ludum prohibet, & repetitionem concedit, lucrum inde acquisitum non est de necessitate restituendum; à fortiori, restituendum non erit in terris imperio non subditis nec etiam in subiectis, si lex per contrariam consuetudinem, quantum ad restitutionem, seu repetitionem, reuocata. Sic enim Doctor sanctus significat 2.2.quæst.32.artic.7. Quod scilicet, si nulla esset legis humanæ circa ludos prohibitio, non esset necessario restituendum lucrum inde acquisitum, si is qui perdidit, sui iuris erat, liberam habens rerum suarum administrationem; nec perdens fuit per vim attractus, nec fraus aliqua in ludo interuenit. Similiter extra hos casus restituendum non est, si lex humana, inquit, sit per contrariam consuetudinem reuocata. Itaque ex sola vi legis huiusmodi lucrum prohibentis, putat lucrum esse necessariò restituendum: sed cum leges huiusmodi solùm videantur perdenti repetitionem concedere, vt supra dictum est, videbitur, iuxta conclusa talem obligationem restituendi non sufficienter in legis prohibitione fundari.

Ex dictis patere potest responsio ad rationes pro parte opposita suprà factas. Ad primam dicendum, quod lex prohibeat alearum vsum causa lucri notabilis factum, non tamen prohibet lucri acceptionem, nec eo ipso, quòd ludum prohibet ipsum inualidare intendit. Quod per exempla facile est cognoscere: si Petrus, & Maria votum continentiæ emiserunt, non est dubium lege diuina illis interdictum esse ne inter se maritaliter contrahant, sibi inuicem corpora sua tradentes, & tamen si de facto contrahant, non inualidatur contractus, & tenet mutua suorum corporum traditio. Similiter, si quis ex officio habeat libros scribere, & inde soleat sibi victum quærere, interdicitur eidem, ne in diebus festiuis librum causa lucri scribat, quod minimè interdicitur si absque illa causa scriberetur, & tamen, si ob lucrum contra præceptum scribat, non interdicitur ei lucri acceptio Itaque non lucrum, sed artis vsus lucratiuus prohibetur. Quemadmodum negocia lucratiua intra Ecclesiam fieri, vetitum est; sed si fiant, non ideò lucri acceptio prohibetur. Ita in proposito, lex prohibet ludum, causa lucri factum, sed non lucri acceptionem. Et quamuis legis intentio, quæ ludum illo modo factum prohibet, sit, ne homines res suas inutiliter amittant, aut ne rebus suis inutiliter spolientur, hæc tamen legis intentio non cadit sub præcepto, aut prohibitione eiusdē, sed ludum ipsum ob illā causam exercere, est quod lege prohibetur.

Resp. ad arg. pro parte affir. adducta.

Ad 1.

Quatenus alearum ludus sit lege prohibitus.

Ad secundam dicendum, falsum esse, quòd is, qui lucratur, perdentem damnificat, lucrum ab eo accipiendo, nec propriè in casu is, qui perdit, dicitur damnum pati, cum ipse spontè velit, aut ratione contractus velle debeat, si quid perdiderit, lucranti soluere, non enim omnis patrimonij diminutio damni nomine venit intelligenda, sed ea, quæ ex culpa alterius, altero inuito, euenit. Hæc enim differentia solet inter damnum, & iacturam poni, quòd iactura fit propria voluntate, damnum autem contra voluntatem ipsius damnificantis, vt notant Doctores in capit. quia sæpè. de electione, libro sexto. Alioqui donatarius aliquid à donante per viam donationis accipiens, diceretur, donantem damnificare, cùm ex tali acceptione maneat donantis patrimonium diminutum. Nec obstat, quòd ex culpa ipsius lucrantis perdenti præfata diminutio eueniat, ex culpa, inquam, quam contra legem ludendo committit: non obstat, quia in illa culpa ambo sunt pares, in contractu illo alearum ambo sponte consenserunt, ambo etiam æqualiter ad id, quod perdiderint, soluendum se obligarunt, ac proinde si alter perdit, non lucranti, sed sibi debet iacturam, seu damnum, si quod patitur, imputare.

Ad 2.

Ad tertiam, ex dictis patet solutio, quòd id, quod lex diuina prohibet, dicens: Non concupisces rē proximi, eandem habet limitationē, & intelligentiā, quàm habet illud aliud. Non capias opere rem proximi tui. Vbi sicut non prohibetur omnis rei alienæ acceptio,

Ad 3.

Expl. hoc præceptum: Non concupisces rē proximi tui.

acceptio, sed ea, in qua dominus ipsius est rationabiliter inuitus, quæ dicitur iniusta rei alienæ contractatio, ita non prohibetur omnis concupiscentia rei alienæ, sed ea, qua concupiscimus rem proximi, contra eius voluntatem possidere, quod est rem alienam iniustè, aut iniuriosè concupiscere. Qualiter non concupiscit, qui causa lucri ad aleam ludit. Modò autem is, qui perdit, non est cum ratione inuitus, si lucrans id, quod lucratus est, habeat: imò ratione contractus, & tacitæ promissionis videtur debere soluere quod perdiderit. Adde, quod si ratio valeret, non solùm de ludo alearum, sed de quocunque alio honesto, & licito contractu causa alicuius lucri facto procederet, quod tamen non est concedendum.

Ad 4. Ad quartam dicendum, quòd lucrum quod quis in ludo acquisiuit, nec perdentis est, nec in conscientia est perdenti debitum; cum hoc tamen stat, quod habet actionem ad repetendum, vt si quis rem valentem decem, vendidit pro quindecim, illa quindecim nec ipsius vendentis sunt, nec in conscientia illi debentur; attamen poterit contra emptorem àgere, & iudex compellet emptorem ad soluendum illa quindecim, etiamsi emptor fuerit defraudatus, sed citrà dimidium, idem patet in pœnis alicui iniuriam, vel damnum passo per iudicem applicandis, quæ ante latam sententiam, nec sunt ipsius, qui iniuriam passus est, nec ipsi in conscientia debitæ: esto, quòd actionem habeat ad repetendum, & iudex iustè poterit reum ad pœnæ solutionem compellere.

Ad 5. Ad quintam dicendum, quòd lex illa pœnalis est, quę perdenti repetitionem contra lucrantem concedit, & in pœnam vtriusque colludentium fit, vt perdente petente, lucrans teneatur id, quod fuerat lucratus perdenti reddere, etiamsi perdens fuerit in eadem causa turpitudinis. Nec arbitror minorem esse pœnam ipsi perdenti ad eius petitionem lucrum restitui, quàm sit ipsius restituentis: quia eo ipso, quòd perdens repetit, notam infamiæ videtur incidere, nec homines postmodum eum dignum iudicabunt, cum quo humana commercia fiant, tanquam qui promissionem, & fidem tacitè datam pro re caduca non necessaria violauerit,

Ad confirm. eiusdem. Ad confirmationem dicendum, quòd lex illa nil agat contra conclusionem propositam, cùm in ea id prætendatur, s. quòd iudex nullam aliam ludentibus inferat, quàm quòd ad petitionem perdentis, is, qui lucratus fuerat, lucrum reddere compellatur. Non tamen disponit, quòd casu, quo non repetatur, debeat perdenti restitui.

Ad 6. Dubio in conscientia, num lucrum restit. sit quid faciēdum. Ad sextam, & vltimam, quod grauem tangit difficultatem, scilicet, quid agendum in casu, quo Doctores varia opinantur. De qua infrà, Deo dante, videbitur. Pro nunc tamen dicendum, quod si is, qui lucratus est, dubiam habeat conscientiam, debeatne lucrum restituere, an non: Fateor, durante dubio, eum teneri ad illud, quod tutius esse cognouerit: puta ad restituendum, idque ne discrimini, aut periculo peccandi se exponat, qualiter se exponeret, contra conscientiam dubiam lucrum illud retinendo: poterit tamen, dubio deposito, illi opinioni adhærere, quam viderit, aut audierit à Doctoribus fide dignis approbari, quibus se tutè poterit conformare. Et quia non video authoritatem, aut rationem conuincentem ad tenendum, esse de salutis necessitate præfatum lucrum restituendum, opinioni liberanti potius, quàm condemnanti arbitror adhærendum; attentis modificationibus suprà tactis, scilicet, quod nulla fraus interuenerit, nulla ad ludendum coactio, quodque ludentes sint sui iuris, qui res suas donare, & alienare licerè possint, quodque ad quantitatem eius, pro quo luditur simul & ad ludendum patrimonium, ne s. notabiliter diminuatur, habeatur respectus. Rarò tamen, vt fertur, hæc omnia per ludentes attenduntur; ideò prudentis erit confessoris, antequam ludentes liget, vel absoluat, rem prius, vt debet, perpendere.

Corollar.

Corollariè sequitur impertinens esse ad obligationem lucrum restituendi, alterum ex colludentibus, per alterum ad ludendum esse attractum, vt infert Adrianus contra Thomam, & alios; ratio quia talis attractio non intulit vim perdenti, ac proinde huiusmodi attractio non reddit contractum lusorium inualidum, sicut nec inuoluntarium; alioqui si alter alterum ad emendum, seu vendendum, aliumve contractum celebrandum attraheret, eo ipso redderetur inualidus huiusmodi contractus, quod non est dicendum. Refert tamen, qualis, & quanta sit colludentis attractio, nam potest vis, seu coactio, seu metus tantus interuenire, vt tollat voluntarium, & tunc nec contractus erit validus, nec lucrum inde acquisitum poterit retineri, secus si attractio sit per leues preces, aut aliquas suasiones, omni vi, coactione, & metu cessantibus. *Coroll. 1. Nihil prodest in proposito, an alter ab altera ad luden fuerit incitatus. Ratio.*

Corollariè sequitur, contra ipsum Adrianum, perdentem teneri in conscientia soluere perditum non obstante actione, quam ad repetendum habet, per quam à debito soluendi minimè liberatur. Ratio, quia naturale est, vnumquemque promissionem, & iuramentum de re licita factum debere adimplere; cùm ergo colludentes ratione contractus lusorij tacitè promittant, se, quod perdiderint, soluturos, & ad id per huiusmodi contractum se obligant, sequitur eos teneri, nec obstat turpitudo lucri, quæ non tam in lucro quàm in modo, quo acquiritur, repetitur. Exemplum est clarum in lucro meretrici promisso, quod quamuis turpe ex modo illud acquirendi sit, ob promissionem tamen venit soluendum. Quemadmodum Iudas, ne mendacij, aut perfidiæ argui posset, id quod promiserat ei, quam meretricem putabat, per famulum fideliter misit. Quod autem actio repetendi perdenti concessa non obstet, apparet à simili de mutuatario, qui promisit, aut iurauit se vsuram soluturum: is enim tenetur promissum complere, iuxta capit. debitores. de iureiuran. Esto quod illi ad repetendum competat actio, & vsurarius vsuram acceptam teneatur eidem restituere. *Coroll. 2. Perdens in ludo tenetur in conscientia solu. prædictā. Prob. 1.*

Præterea ex contractu iure non inualidato nascitur obligatio, cùm ergo ius, quamuis præfatum contractum prohibeat, ipsum tamen non inualidat, sed tantum perdēti repetitionem, si ea vti velit concedit, sequitur, quòd ante quam contra lucrantē agat, & contra ipsum sententia feratur, tenetur perdēs lucranti soluere. Et quāuis ex contractu lusorio per legem prohibito obligatio ciuilis non oriatur, bene tamen naturalis. *2.*

Præterea, vel lucrans acquirit ius ad id, quod in ludo lucratur, vel non. Si sic, igitur perdens tenetur lucranti reddere id, ad quod ius habere dignoscitur. Si non, igitur lucrans non poterit iustè retinere, quod in ludo fuerit lucratus, ex quo non alio titulo illud tenet, quàm quia illud lucratus fuit, ideò si hoc nullum ius illi ad lucrum præstat, non iure, sed iniuria lucratum retinebit, & per consequens tenetur illud in conscieniia restituere, quod est contra ipsum Adrianum. Aut igitur fateatur, perdentem teneri ad id, quod perdiderat, lucranti soluere, aut lucrantem lucrum ex ludo acquisitum teneri perdenti restituere, etiam ante condemnationem. *3.*

Corollariè sequitur, contra eundem Doctorem, si ludens soluit lucranti quod perdidit, compensationem locum non habere, vt si Petrus in ludo amisit decem, quæ Ioanni lucranti soluit, cui idem Petrus aliunde alia decem ex mutuo, alioue contractu debebat, non poterit Petrus loco decem, quæ soluit, alia decem, quæ aliunde debet, retinere, sed facta rei amissæ solutione, tenetur sicut prius, decem, quæ mutuo acceperat, restituere, & multo minus poterit loco decem, quæ in ludo amisit, & soluit, tantundem propria authoritate de bonis lucrantis, eo inuito, capere ante sententiam pro amittente latam, non obstante, quòd Petrus ex lege actionem contra lucrantem ad id, quod in ludo amisit, habeat. Corollarium patet, quia compensatio locum non *3. Coroll. Lusore sol. lucranti quod perdidit, compensat. locum non habet.*

 habet,

habet, nisi hinc inde aliquid sit inuicem debitum. Cùm ergo is, qui decem lucratus est, non teneatur in conscientia lucrum amittenti restituere; contrà verò qui in ludo decem amisit, aliunde teneatur decem lucranti reddere, sequitur in casu, compensationem locum non habere.

Obiectio. cuidam respond. Nec obstat motiuum, quod pro se affert, dicens, quòd quando pœna ipso iure, vel ipso facto venit alicui personæ certæ applicanda, potest talis persona de æquipollentibus compensare, quasi lex eo ipso, quòd quis ad ludum alearum aliquid amittit, & soluit, ipsum lucrum solutum eidem amittenti applicet; cùm tamen huiusmodi applicatio ipso iure, aut facto non fiat, sed tantum amittenti datur actio, vt intra quinquaginta annos, id quod perdidit, in iudicio repetat, & ad eius instantiam iudex lucrantem compellet, vt quod lucratus fuerat, eidem reddat. Vnde patet, amittentem non habere ius ad id, quod amisit, antequam facta repetitione per iudicem restituatur, quod enim semel amisit, & soluit, nec suum est, nec sibi debitum, ante iudicis sententiam. Vnde notant Doctores super cap. fœlicis, de pœnis libro sexto. quòd in pœnis executio fieri non potest, nisi iudicis sententia præcedat. Quod si verum est de pœnis ipso iure inflictis, à fortiori verum erit de pœnis per iudicem infligendis: si enim ante iudicis sententiam lucrum acquisitum, esset in conscientia amittenti debitum, quo pacto possit lucrans à debito restituendi liberari non video. Liberatur autem secundũ hunc Doctorem: vel ergo fateatur ante sententiam latam esse restituendum, vel neget in casu ante sententiam compensationi locum esse.

Limit. 3. prædicti coroll. Itaque in pœnis, quæ alicui certæ personæ per legem ipso facto, aut ipso iure, etiã sine iudicis sententia applicantur crederem compensationi locum esse, siue sit pœna conuentionalis, siue legalis. Vbi tamen pœna huiusmodi non sit, alicui certæ personæ ipso facto applicatur, nisi præmissa partis repetitione, & iudicis sententia interueniente: tunc sicut pœna antequam repetatur, illi non debetur, ita nec locum habet compensatio in conscientia. Cùm ergo in ludo alearum non eo ipso, quod alter aliquid lucratur, ipsum lucrum amittenti applicatur, nisi amittens repetat, & iudex lucrum reddi percipiat, sequitur intentum. Et quòd non eo ipso lucrum præfatum per legem amittenti debeatur, constat ex dictis: quia si lucrans, antequam coram iudice conueniatur, lucrum pauperibus erogauerit, non compelletur per iudicem tantundem amittenti reddere, vt ait Petrus de Palude, & suprà tetigimus. Quæ omnia sunt per confessores diligenter attendenda, vt sciant, quos in huiusmodi casibus, qui frequenter accidunt, debeant absoluere, aut absolutionem denegare.

Tria sunt, propter quæ lucrũ in ludo acquisit. est restit. 1. 2. 3. Vt igitur in summa dicam; tria sunt in genere, ob quæ lucrum per ludum acquisitum venit restituendum, quorum vnum se tenet ex parte amittentis, vt si rei perditæ dominium non habuit, nec liberam administrationem, nec facultatem, qua rem illam posset donare, aut alienare, Secundum se tenet ex parte lucrantis: vt si colludentem vi, aut metu ad ludendum attraxit, aut illum in arte ludendi notabiliter excedit, aut dolo, seu fraude in ludo vsus est. Tertium se tenet ex parte ipsius rei lucratæ, vt si talis fuit, quam perdens alienare non potuit, aut tantæ quantitatis respectiuè, vt perdentis patrimonium maneat notabiliter diminutum, & ipse notabiliter depauperatus. Ac proinde caueant ludentes cum pueris ludere, cum minoribus, cum scholasticis, sub potestate constitutis, cum religiosis, qui nil proprium habere possunt, cum mente captis, cum furibus, atque vsurarijs, cæterisque, quorum bona sunt restitutioni obnoxia, alijsque huiusmodi, si volunt à debito restituendi lucrum, per ludum acquisitum, liberi esse.

Aliud corollarium. Sequitur ex dictis. parum aut nil differre inter lucrum per aleam, aut per alios licitos ludos acquisitum, quantum ad debitum restituendi lucrum taliter acceptum,

esto.

esto differentia sit quo ad rationē culpæ. In casibus enim, in quibus lucrum per aleam acquisitum, est restituendum, in eisdem per alios honestos ludos acquisitum, est similiter restituendum.

Corollarie sequitur, quid ad dubium hoc respondendum sit, scilicet, si colludentes non sunt in ipso ludo pares, sed alter alterum in arte ludendi superat, an teneatur excedens, si quid fuerit lucratus, restituere. Et habet hæc dubitatio locum magis in ludis, qui viribus, & ingenio, seu arti innituntur, quàm in his, qui principaliter aut præcisè ex fortuna dependent. Et dicendum, quòd ex quo casu non est vtriusque æqua conditio, sed alter cum ludit est in tuto, vel quasi; alter verò vt plurimum est in periculo, consequens est, ludum illum gratia lucri factum, de se illicitum esse, & lucrum ab eo, qui inferior est, per lucrantem, qui in tuto est, iniustè recipi, & per consequens debere amittenti restitui, etiam iudicis sententia non expectata. Excepto, nisi is, qui inferior est, excessum alterius colludentis sciat, & sciens, & volens ludat; quia tunc perinde est, ac si id quod amiserit, donare velit: nam tunc nec iniustè recipitur, nec iniustè retinetur, & ita non est de necessitate restituendum. *Aliud corollarium.* *An alter superans alterū in arte ludendi teneatur lucrū restituere.* *Solutio.*

Quid tamen si duo, qui anteà inuicem minimè se cognouerunt, nec alter alterius superioritatem in ludo vnquam fuerit expertus sibi occurrant, & de ludendo conueniant, & eadem ignorantia in eisdem existente, is qui alterum excedit, lucretur, an posteà cum alter alterum excedere cognouerit, teneatur id quod lucratus est, illi restituere? Et ratio dubij est, quia in casu æqua erat vtriusque conditio, quantum ad eorum existimationem, cum neuter alterius sciret excessum, & ita vterque æqualiter lucro & damno in casu se exposuerunt: & ex consequenti neuter erit rationabiliter inuitus, si alter aliquid fuerit lucratus, & per consequens cessat obligatio restituendi. Secus si excessum alter, altero ignorante, sciret, vti communiter Doctores tenent in casu, quo breui sunt certæ merces in abundantia superuenturæ & anteà quam superueniant mercatores superuentum ignorantes, merces suas pro pretio communiter currente vendunt, valet contractus, nec est aliquid restituendum: esto quod si mercium superuētus cognitus esset, tantum pretiū pro præfatis mercibus traditum non fuisset. *Aliud dubiū de eadem re, s. excessus in arte ludendi.* *Ratio dubij.*

Contra verò facit ratio etiam in simili casu de contractu, in quo defraudatio re ipsa incidit, vtrunque ex contrahentibus bonam fidem habente; qui, s. defraudationem interuenire penitus ignorent; tunc defraudatione cognita, restitutione opus est in conscientia, igitur pari forma in præsenti. *Ratio pro altera parte dubij,*

Respondetur lucrum in casu, durante præfata ignorantia, acquisitum, iustè recipitur, & retinetur, ex quo liberè in contractu consenserunt, & quousque se inuicem in ludēdo probarent, successu ludi, rem, quam ludebant. voluntariè exposuerunt, nec de restituendo cauerunt, vbi de alterius excessu constaret. Secus si de hoc cauissent, maximè quòd ludi euentus, quo alter alterum superauit, non erat casus inopinatus; cùm sæpissimè accidat ludentem colludentem superare, esto quòd ab initio se impares esse nescirent. Nec obstat simile adductum de venditione, in qua re ipsa incidit defraudatio: quia de iustitia, & natura contractus emptionis, & venditionis est, quod inter datum, & acceptum seruetur æqualitas. Ideò quādo constiterit, hanc æqualitatem seruatam non fuisse, excessus est restituendus: secus si in casu proposito, in quo non est ratio dati, & accepti, & habet contractus lusorius leges differentes, à legibus aliorum contractuum. *Solutio. Respondetur ad rationem dubij posteriorem.*

Si obijcias, in casu non esse æquam colludentium conditionē à parte rei, cùm in re ipsa alter sit in tuto, alter verò in periculo seu dāno: quòd si admittens sciret, minime cū excedente contraxisset. Respondeo, concesso illo, nil contra responsionē sequitur; quia ludentiū intentio hæc fuit, rem scilicet, quā ludebant, sponte successui exponere, *Obiect.*

interim dum de alterius excessu constaret, queadmodum de vadiatione potest exemplificari: vt si duo contendant Turcam mortuum esse, & cum res ipsis vadiantibus incognita sit, in re tamen sit certum, Turcam illum, de cuius morte contendunt, mortuum esse; constat, eum qui Turcam mortuum esse contendebat, in re ipsa tutum esse, alterum verò in periculo, & tamen lucrum, per huiusmodi vadiationem acquisitum, non est de necessitate restituendum, sicut esset, si is qui lucratus est, certus esset de morte illius Turcæ & certum esse supprimeret: nam tunc mala fide, seu dolo videtur cum alio vadiare. Sed si se certum esse de morte Turcæ alteri conuadianti affirmaret, & eius certitudine non obstante, alter putans Turcam viuere, vadiare contendat, tunc rei iactura ipsi amittenti, venit imputanda, non lucranti, qui veritatem, quam sciebat, aperuit. Et tunc, quamuis non sit æqua vtriusque conditio, cum alter certò sciat se lucraturum, alter verò non, non ideò vitiat contractum; eò quòd admiscetur quodammodo ex parte admittentis donatio, qui cùm sibi Turcam mortuum esse affirmetur, volens tamen vadiare, contendit, & rem quam deponit, volens vult periculo exponere. Quanquam in his, & huiusmodi casibus, in quibus admissio alterius colludentis seu vadiantis ex ignorantia prouenit admittentis, tutius esset lucrum taliter acquisitum restituere, eò quòd ignorantia dedit causam ludo, & vadiationi huiusmodi de rigore tamen conscientiæ standum videtur in dictis.

Exemplo declaratur solutio.

Corollar.

Casus quidam proponitur.

Corollariè sequitur ex dictis, quid dicendum ad casum qui in ludis chartarum communiter euenit. Alter certò scit se in qualitate chartarum, aut punctorum quantitate alterum excedere; alter tamen id nescit, & qui de lucro certus est, summam pecuniæ, quam coram habet, in sortem mittit, quod vulgò dicitur, *emidar el resto*: alter verò ex ignorantia hoc ipsum acceptans, quicquid coram habet, amittit: An is lucratus est, teneatur restituere, ex quo in casu non erat vtriusque æqua conditione, cum lucratus esset, in tuto scienter; alter verò in periculo, & ignoranter: Dicendum consequenter ad ea, quæ supra dicta sunt, non esse huiusmodi lucrum de rigore restituendum, eo quòd hac lege ab initio spontè contraxerunt, vt qui certus esset de lucro, posset summam pecuniæ, quam coram habet, in toto, vel in parte in sortem mittere, quæ lex cum æqualiter pro vtroque colludentium posita sit, per vtrunque venit seruanda. Et non obstante, quòd pro illa vice melior sit lucrantis conditio; satis tamen est, quòd pro toto tempore, quo ludus continuatur in lege illa æquales sint; nam quod vni nunc accidit, hoc idem poterit alteri accidere. Hoc idem in ludo scacchorum fieri, & seruari videmus, quod scilicet, alter, antequam suum moueat calculum, videt, & certus est se lucraturum; quòd tamen alter, minimè videt; & qui certus est, sortem super qua luditur, auget, quod alter ex ignorantia acceptat, & sortem ipsam ex eadem ignorantia perdit. In quo casu iterum melior est lucrantis conditio, qui certus est de lucro, quam amittentis, qui se vincendum non videt; & tamen lucrum taliter acquisitum non est de necessitate restituendum, eò quòd hac lege ab initio contraxerunt, vt quilibet eorum quandò velit, possit sortem, super qua luditur, augere, etiamsi de lucro sit certus. Ideò cum lex pro vtroque sit instituta, iustum est vt per vtrunque seruetur cum certum sit, contractus ex conuentione legem, & vim accipere.

Solutio negatiua.

Ludus scacchorum.

De rebus conditionaliter datis, conditione deficiente.

QVAESTIO XXIII.

Donatio potest esse multiplex.

CVm sæpe accidat, aliquid alicui sub aliqua cõditione donari, quęritur an deficiẽte cõditione, sit taliter acceptũ semper restituendũ. Supponatur, multiplicem esse donationẽ, absolutam, conditionalẽ, modalem, & causalẽ. Quid autẽ conditio sit, quid modus.

quid causa, vide gloss. cap. verùm, de conditionibus appositis, & Doctores ibidem. In quorum explicatione ad præsens non est immorandum. Nunc de donatione conditionali loquamur. Et proposita quæstio videtur ex hac alia pendere; an scilicet, inualida sit donatio conditionalis semper, quando conditio deficit. Et arguitur; quòd defectus conditionis, donationem non reddat inualidam. Primò, quia si donatio non teneret ob defectum conditionis, sequeretur quòd contractus factus sub conditione impossibili, non teneret, consequens videtur falsum in contractu matrimoniali, sub conditione impossibili facto, qui validus est, cum talis conditio habeatur pro non adiecta, vt habetur cap. si conditionibus appositis. §. fin. vbi dicitur, conditionem impossibilem, aut turpem, quæ non sunt contra substantiam coniugij, haberi pro non adiectis. Idem etiam probatur in casu, quo quis Titiam hæredem instituat, sub hac conditione, si cælum digito detigerit, valet institutio, etiamsi non subsistat conditio, vt habetur Institut. de hæredibus instit. §. impossibilis, vbi dicitur: Impossibilis conditio in institutionibus, in legatis, in libertatibus, & fidei commissis, pro non scripta habetur.

An defectus conditionis semper reddat inualidam donationem conditionalem.

Argumenta negatiua 1.

2\. Secundò, idem arguitur de conditione honesta possibili. Si aliquis donauit prædium Ecclesiæ, sub conditione aliqua possibili, & honesta, tenet donatio etiamsi cõditio deficiat, vt habetur in capit. verum de conditionibus appositis; nec reuocatur donatio, nisi donator expresse adiecerit, quod conditione non existente, reuocetur, vt illic dicit textus.

3\. Tertiò idem apparet in legatis: Si quis legat Titiæ ducentos, si non nupserit; si autem nupserit, legat ei centum: si tamen posteà nubat, debet habere ducentos: vt probat Panormitan. ex l. Titiæ, si non nupserit. ff. de conditio. & demonstratio. & tamen conditio minimè adimpletur. Idem etiam dicunt Doctores in casu, quo quis relinquit centum filiæ suæ, si nupserit; si autem religionem ingrediatur, non relinquit ei, nisi quinquaginta: & tamen si illa religionem fuerit ingressa, debet habere centum. cum tamen conditio, sub qua centum erant legata, non adimpleatur.

4\. Quartò, donatio facta sub conditione honsta, aliquando non tenet, etiamsi conditio compleatur, vt patet in substitutione, qua quis Petrum substituit, sub hac conditione: si hæres institutus sine filijs decesserit, postea verò hæres institutus fiat monachus, & ibidem sine filijs decedat, iam completur conditio, & tamen non valet substitutio, sed expirat: quia non Petrus substitutus, sed monasterium succedit, vt communiter tradunt Doctores, vt refert Baptista, verbo legatum. §. 24. Et Syluester, verbo hęreditas. 4. §. vltimo. Si ergo donatio, sub honesta cõditione facta, cõditione cõpleta, nõ tenet: igitur à contrario donatio sub honesta facta, conditione deficiente; tenebit.

5\. Quintò, non minus necessarium est, causam subsequi, vel modum compleri ad hoc, quòd legatum, ob certam causam, seu modum factum, teneat, quàm conditionem existere ad hoc, quòd donatio conditionalis sit valida: iuxta legem vulgarem, data ob causam, causa non sequuta, repetuntur. Sed datum seu legatum ob causam, causa non subsequuta, aliquando tenet. Vt si quis legat Petro decem, vt inde domum, vel fundum sibi emat, tenet legatum, etiamsi modus non compleatur: igitur etiam tenebit in simili donatio conditionalis, etiamsi conditio deficiat.

His non obstantibus, aliter videtur dicendum. Refert enim loqui, stando intra metas iuris naturalis, & diuini, seclusa, scilicet humani iuris dispositione; aut ea stante: Si enim, stando intra metas iuris naturalis, aut diuini, loquamur; certa est conclusio, communiter approbata, quòd donatio, sub conditione, & non aliter facta, non tenet, nisi existente conditione. Id patet ex ratione conditionis, quæ à natura sua habet suspendere actum, vel contractum, vsque ad superuentum eius, vt in ipsius definitione

Conclusio 1. affirmatiua loquendo de iure naturali, aut diuino.

Prob. 1.

nitione satis significatur. Est enim conditio actus vel contractus suspensio ex euentu incerto futuro ei apposito, in quem euentum eius dispositionis facta est collatio, vt habetur. ff. si certum petatur. l. itaque Aut, vt Bartolus definit. Conditio est futurus euentus, in quem dispositio suspenditur. Sed secundùm hoc, conditio impossibilis, aut de preterito seu de præsenti, propriè, & strictè, non est dicenda conditio. Nos tamen, quantum ad præsens attinet, largiùs conditionem accipimus, vt non solum ad euentum futurum, sed etiam ad præteritum, & ad impossibile se extendat.

2. Secundò, idem patet ex conclusione à Theologis communiter approbata, scilicet; quando promissio, vel contractus ex mera nascitur voluntate, eius obligatio non excedit metas ipsius voluntatis, vt patet in voto, iuramēto, & promissione; quæ in conscientia non nisi ad mentem eius, qui vouit, iurauit, aut promisit, eundem obligat. Vnde falluntur, qui inter votum, & iuramentum hanc differentiam assignant, vt votum obliget, secundùm intentionem vouentis, iuramentum autem secundùm deliberatam verborum attestationem. vt in Codice de pœnitentia tetigimus. Cum ergo donatio fiat secundùm meram voluntatem donantis, sequitur, quòd eius obligatio non excedat metas ipsius donantis; excederet autem, si ipse non intendens, se nisi sub certa conditione obligare, deficiente, conditione, maneat, obligatus.

Conclusio secunda à iure humano.

In iure tamen humano stando, videmus in nonnullis contractibus conditionalibus, conditiones, quæ apponuntur, pro non adiectis haberi; vt si sunt turpes, aut impossibiles, quemadmodum in matrimonio, & religione, legatis, alijsque contractibus, qui de causis fauorabilibus fiunt, vt ex iuribus ipsis patet, & tenet huiusmodi contractus, præfatis conditionibus deficientibus. Videmus similiter, in quibusdam contractibus, honestas, & possibiles conditiones apponi, ob quarum tamen defectū, ipsi contractus minimè vitiantur: vt patet de quibusdam legatis, aut donationibus factis. vt inter arguendum tetigimus.

Dubium, quatenus secunda conclusio intelligenda sit.

Est iam dubium, an in foro conscientiæ standum sit huiusmodi iuribus, tam ante sententiam iudicis super his latam, quā postea? Et ratio dubitandi est, quia iura humana in humanis contractibus possunt obligationem ponere, & remouere, idque in pœnam contrahentium, vel in odium turpitudinis, vel in fauorem causæ, super qua contractum est, vt dicit Durandus in 3. Sed quæritur in quo foro huiusmodi iura locum habeant?

Solutio. Procedit in foro iudiciali, non item in foro conscientiæ. Ratio 1.

Et videtur, quod præfata iura procedunt in foro iudiciali, non autem in foro conscientiæ. Quod ita sit, apparet: quia si de intentione eorum, qui sub conditione contrahunt, certa, & sufficiens haberetur cognitio, quod scilicet, consentire non intenderint, vbi conditio deficeret, iura non dicerent, contractus tales tenere, vbi conditionem, sub qua contractum est, certum esset deficere: vt si is, qui sub aliqua conditione aliquid donauerit, expressisset, se nō aliter donare intendere, nisi subsistēte conditione: tunc nō teneret donatio, sed reuocaretur cōditione deficiente, etiāsi donatio fuerit Eccl. facta, vt apertè haberetur in c. verū, suprà citato, de cōditionibus appositis.

Secundò idem apparet. ff. de donationibus. l. 2 §. fin. vbi dicitur: Si Titio decem donaui, vt inde Stichum emeret, qui priusquam emeret, mortuus est, an illa decem repetam, quæstio facti est magis, quàm iuris, quia si illa de causa dedi, aliter non donaturus, repetam. In quo apertè ius ad mentem donantis recurrendum esse significat, in casu, quo modus, vel conditio non fuerit ad impleta. Ac proinde, si sub conditione impossibili contrahit, expresse dicens, se non aliter consentire, nisi conditio compleatur, cùm per hoc sufficiens de mente contrahentis certitudo habeatur, sequitur, quòd tunc non est reijcienda conditio.

Ad 1.

Tertiò idem apparet in contractu matrimoniali, sub impossibili conditione

facto

facto, in quo etsi ius conditionem reijciat, nò ideò in conscientia manet verum matrimonium, eò quòd de substantia huius contractus est verus contrahentium consensus, adeò vt si consensus desit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrentur: vt dicitur in cap. cùm locum, De sponsalibus. Cum igitur iura huiusmodi contrahentium consensum, seu eius defectum supplere non possint, consequens est, in casu non esse validum coniugium. Inducunt igitur iura in huiusmodi casibus obligationem in foro iudiciali, non tamen in foro conscientiæ.

Alia tria dub. 1.

Quare conditio imposs. in contract. matrim. pro non adiecta reputetur secundù ius Canon.

Verum adhuc remanent tria dubia. Primùm, quare, secundùm iura, conditio impossibilis contractui matrimoniali apposita, reijcitur, & pro non adiecta reputatur, cùm illa scienter apposita potius videatur dissensum contrahentium significare, quã eorum consensum? Si Iuristæ respondeant, quod ideò hoc est, quia ius præsumit conditionem illam ioco, & non seriò per contrahentem apponi, cùm sciat contrahens illam impossibilem esse. Contra stat ratio: quia tunc ob eandem causam deberet conditio impossibilis, cuicunque contractui apponatur, reijci, & pro non adiecta haberi. Si dicunt non esse idem in cæteris profanis contractibus: nam causa matrimonialis est in iure fauorabilis, ideò in fauorem matrimonij talis conditio reijcitur, vt dicitur in cap. finali, de conditionibus. Contrà, quia tunc esset similiter conditio impossibilis reijcienda contractui matrimoniali apposita, etiamsi expresè qui contrahit diceret se nòn aliter consentire, nisi conditione illa stante. Quod est contra communem sententiam: quia tunc non reijcitur, sicut nec reijceretur, quando qui conditionem apposuit, nesciebat eam impossibilem esse, sed potius eam impossib. esse putabat: reijceretur autem, si causa reiectionis esset solum fauor matrimonij.

Vnde meritò Durandus, cum cæteris Theologis miratur, quo modo Ecclesia iudicet matrimonium esse, quod sub conditione impossibili contractum est; cùm talis conditio ab his soleat apponi, qui nolunt id, de quo agitur, facere: vt si non habeo animum dandi tibi vestem, quàm à me petis, ad significandum me nolle dare, dico, si cœlum digito tangas, dabo.

Si dicant, quod non iudicat Ecclesia in casu verum esse matrimoniũ, sed obligationem inducit, vt personæ illæ, quæ sub conditione impossibili contraxerunt, verè & absolutè contrahant, ne videantur impunè Sacramenta irridere, vt videtur dicere Petrus de Palude. Contra: quia tunc Ecclesia non cõpelleret illos, qui sic contraxerunt, matrimonialiter viuere, sed potius deberet eos compellere, vt de nouo contrahant: nam sine vero, & absoluto consensu viuere maritaliter non possunt. Consequens est falsum, cum Ecclesia in casu pro huiusmodi matrimonio iudicat, & eos absque hoc, quod de nouo contrahant, compellit, vt maritaliter viuant. Vnde in c. 1. de condit. appositis ita dicitur: Quicunque sub conditionis nomine aliquam desponsauerit, & eã relinquere voluerit, dicimus quod frangatur conditio, & desponsatio irrefragabiliter teneatur. Et quãuis intelligatur communiter conditione de turpi, quæ nõ est contra substantiam coniugij, eadem penitus est ratio de conditione impossibili, cùm æquè pro non adiectis ambæ habeantur: & tamen hic textus non dicit esse renouandum contractum, sed ipsum irrefrag. esse seruandum.

2. Dub. an Ecclesia per huiusmodi ius faciat illud esse verum matrimonium sub tali conditione contractum, an solũ declaret, illic esse verum matrimonium.

Hinc oritur secundum dubium, an Ecclesia per huiusmodi ius faciat illud esse verum matrimonium sub tali conditione contractum, an solùm declaret esse illic verũ matrimonium. Primùm dici non potest, quia ius humanum non potest efficere, vt matrimonium sit, quod humano iure secluso, verum matrimonium non esset, stante eadem personarum legitimatione, aut illegitimatione: matrimonium enim consensu efficitur contrahentium, non lege superiorum. Secundùm etiam dici non posse apparet, quia tunc ante iuris humani institutionem, aut eo secluso, verum esset

esset coniugium sub impossibili conditione scienter contractum, quod est contra responsionem datam, & contra communem Doctorum sententiam. Hoc idem dubitari potest in alijs contractibus, & legatis sub conditione aliqua factis, quæ tamen secundùm iura tenent, etiamsi conditio deficiat, prout inter arguendum ex parte tangebatur.

3. Dub. an iura, quæ volunt dictas conditiones, pro non adiectis haberi suppleãt, quod in consensu sic contrahentiũ deficit, &c.

Tertiùm dubium, & quæro iterum: Iura quæ huiusmodi conditiones contractibus, aut legatis appositas pro non adiectis haberi volunt, an procedant per viam dispositionis, ita vt disponant, & velint huiusmodi contractus eandem vim habere, quam non appositis præfatis conditionibus habuissent. Et si sic videtur tales contractus validos esse, & in foro conscientiæ, sicut & in iudiciali seruandos, eò quòd iura videntur defectum consensus in contrahentibus supplere. Aut procedunt per viam interpretationis, eò quòd contrahentes non sufficienter exprimunt, quid si conditio deficeret, vellent, & iura in fauorem quarundam causarum in meliorem partem verba contrahentium interpetrantur, quatenus suum sortiantur effectum. Et si sic, vest. obstare casus in 3. arg. suprà adductus, s. si quis legat filiæ centum, si nupserit, si autem religionem ingrediatur, legat ei quinquaginta, & tamen ipsa religionem eligente, debet secundùm iura dari ei centum. Quod non videtur ex iuris interpretatione prouenire, cùm ipse legans suum animum sufficienter expresserit, idem de alio casu ibidem tacto, in quo legans similiter suum animum sufficienter explicuit, ita vt interpretatione non indigeret, & tamen contra animũ legantis iura in his, & alijs casibus rem ipsam disponunt.

Quando ius in prædictis casib. interpretetur verba conditionalia.

Respondetur, saluo meliori iudicio, quòd videatur ad hęc dicendum, quod in contractibus, in quibus conditio aliqua reijcitur, & in alijs in quibus de iure non requiritur conditionis subsistentia, ius ipsum verba conditionalia interpretatur, non in sensu, quem contrahentes de facto habent, nec in sensu, quem verba ipsa faciunt, sed in sensu, in quo fiunt, seu fieri rationabiliter possunt: idque, quando non habetur expressè de animo contrahentis certitudo: nam hac habita, non opus est contrahentium verba aliter interpretari, quia vt habetur in regulis iuris: De incertis, non decertis opus est coniectura, & ita verba matrimonialia sub conditione impossibili dicta, iuris interpretatione accipiuntur in sensu absoluto, ac si conditio illa apposita non fuisset. Vnde quia non satis certum est, an seriò, an iocosè illa conditione fuerit per contrahentes apposita, ideò in fauorem matrimonij voluit ius verba illa sensum categoricum, seu absolutum habere, qualem haberent, si conditio apposita non esset; ita vt conditio apposita nil penitus operetur. Similiter ob eandem causam institutio hæredis per verba conditionalia sub conditione impossibili facta, iuris interpretatione in fauorem vltimæ voluntatis accipiuntur in sensu, quem verba illa, seclusa conditionis appositione fecissent.

Exemplis res declaratur.

1.

2. Similiter in donatione, quæ Ecclesiæ sub conditione possibili, & honesta, per aliquem facta est, quando non exprimit, quod non aliter donare intendat, iuris interpretatione accipiuntur verba illa donatiua in sensu absoluto: eò quòd non satis certum sit, an habuerit animum donationem reuocandi, si modus, aut conditio non completur.

3. Similiter, si Petrus legauit Titiæ cc. si non nupserit, illa verba iuris interpretatione accipiuntur, ac si talis conditio non esset apposita. Pro quo videtur esse specialis ratio; quia illa conditio videtur in grauamen Titiæ cedere, cum legans videatur eam quodammodo ad perpetuò continendum obligare, & videtur conditio matrimonij impeditiua. Quemadmodum si legato apponatur conditio, quæ de se retrahit legatarium ab ingressu religionis, talis conditio iure reijcitur, idque vt dixi, quando ipse legans

gans non sufficienter expressit, quid esset acturus, si conditio deficeret: tunc enim ius ipsum verba legantis in fauorem matrimonij, & religionis interpretaretur.

Similiter, si quis substituat Petrum sub conditione, scilicet, si hæres sine liberis decesserit, & non amplius mentem suam explicet, quid scilicet, acturus esset casu, quo hæres religionem ingrediatur, an vellet monasterium tali hæreditate priuare, necne: ideò locum habet iuris interpretatio, qua verba illa intelligantur, excepto, si hęres religionem profiteatur. 4.

Itaque quatuor conditiones iure solent probari, & pro non adiectis haberi scilicet impossibilis, turpis, & ea quæ à matrimonio retrahit, & quæ religionis, aut maioris boni est impeditiua, quæ quidem in nonnullis contractibus reijciuntur, puta quia causas concernunt, quæ iure fauorabiles sunt. Differenter tamen, quia impossibilis, & turpis simpliciter reprobantur, & pro non adiectis habentur. Aliæ verò possibiles, & licitæ non reijciuntur, nisi ex suppositione, s. si alter velit religionem ingredi, vel coniugem accipere. Reijciuntur autem non præcisè ob qualitatem ipsarum conditionum, quia tunc, siue contrahentes explicent sufficienter animum suum, siue non, essent reijciendæ. Nec præcisè ob fauorē prædictarū causarum ob eādem rationem, sed propter vtrunque simul, & quia animus contrahentium non fuit in prædictis conditionibus apponendis sufficienter expressus: quibus omnibus concurrentibus, locum habuit præfata iuris interpretatio. *Conditiones 4. iure solent probari & pro non adiectis haberi.*

Corollariè sequitur, quòd donationes, legata, & contractus sub dictis conditionibus facti, tenent non solùm in foro iudiciali, sed aliquando, & sæpe in foro conscientiæ. id patet, si animum contrahentis, quando verbis vtitur conditionalibus attendamus, nam vel intendit stare contractui in sensu, quem verba faciunt, vel in sensu, in quo à iure accipiuntur, & interpretantur. Si primùm, non valent in foro conscientiæ, & hoc est, quod supra conclusum est. Secùs si secundùm, quia tunc perinde est, ac si absolutè contraherent, ex quo tales volunt iuris stare interpretationi. *Coroll. 1.*

Hinc datur modus defensandi, conditionem propriè accipi in cap. verùm de conditionibus appositis, & non pro modo, licet sit contra communem Doctorum expositionem, s. si is, qui rem Ecclesiæ conditionaliter donauit, nil exprimens, quid in defectu conditionis esset acturus, velit iuris interpretationi stare, vt patet intuenti. *2. Coroll.*

Ex dictis patet ad tria dubia suprà posita. Ad primùm dicendum, quòd in matrimonio reijcitur impossibilis conditio propter qualitatem conditionis, simul & causæ, quæ fauorabilis est, & etiam, quia contrahens non satis expressit, quo animo conditionem, quam impossibilem esse sciebat, apposuit, ioco s. an seriò. Si tamen intus verè, & absolutè in coniugium non consenserit, verùm in conscientia matrimonium non erit, sed sola iuris interpretatione, & in foro iudiciali. *Resp. ad 1. dub. sup. [illegible] Ad 1.*

Ad secundùm dicendū, quòd Ecclesia, seu ius humanum in casu non faciat coniugium validum, quod in se inualidum est, sed iuris præsumptione in fauorem coniugij iudicat, illic verum esse matrimonium, ex quo iudicio procedit ad compellendum sic contrahentes, vt maritaliter viuant; in conscientia tamen si maritaliter ob Ecclesiæ iudicium viuere velint, necessariò est denuò, vti debent, contrahant. *Ad 2.*

Ad tertiùm dicendum, quod iura in præfatis conditionibus reijcientibus procedant, vt dictum est, per viam interpretationis, nec intendunt aliquid contra mentem contrahentium disponere, sed mentem eorum ab ipsis non satis expressam in meliorem partem interpretari. Et, quando obijcitur, quòd in casibus tertij argument. sufficienter testator mentem suam explicuit, & tamen ius contra mentem eius disponit, quod contra dicta vehementer vrgere videtur. Vide tamen, si possit conuenienter dici, quòd in illis casibus sunt duo legata, quorū cuilibet apponitur conditio quodā- *Ad 3.*

modo reijcienda: alteri apponitur conditio grauis,perpetuam inducens continentiam,& à matrimonio retrahens: alteri verò apponitur conditio melioris boni impeditiua.Vnde quando ait testator: lego Titiæ cc.si non nupserit; per conditionem illam vult Titiam perpetuò continere. Et quia non addit expresse dicens,& non alias,ideò esto,quòd Titia contrahat,de conditione minimè curatur: Quando verò ait, si nupserit,lego ei centum, per hanc conditionem videtur eam ad nubendum obligare,& eam à meliori bono, s. à perpetua continentia impedire: nec etiam expresse addidit,& non alias;ideò talis conditio similiter repellitur. itaque in huiusmodi casibus,vbi non simplex, sed multiplex est legatum, fortè voluit ius illa legata seorsum interpretari,ac si vnumquodq; eorum seorsum factum fuisset, idq; in fauorem coniugij,& continentiæ,vt siue nubat,siue non nubat, semper habeat ducentum, idq; in foro iudiciali. In foro tamen conscientiæ ad animum legantis est recurrendum,qui si certus sit,illi in conscientia stabitur:si autem incertus sit, tutè poterit iuris interpretationi,seu præsumptioni stari. si tamen hæres probabiliter de animo legantis dubitat,non est per confessorem ad solutionem legati astringendus, antequam per iudicem condemnetur,quia vbi dubiũ est æquilibre, an legatũ debeatur legatario,necne, melior est conditio possidentis. Et per hæc patet ad rationes in principio quæstionis factas,dẽpta vltima,in qua de donatione modali tãgitur,de qua paulò post videbirur.

An conditionaliter donata deficiente conditione, sit restit.

Solutio.

Et eisdem etiam patet responsio ad principale, quod de rei conditionaliter donatæ restitutione quærebatur. Ex quo enim donatio conditionalis,conditione deficiente,non tenet,restituendum est, quod per donationem illam fuerat acceptum. Nec donatario suffragatur ius, quia id valet, vt dictum est,in foro contentioso, nec erit ipse donatarius tutus, per exceptionem rei iudicatæ, si res ad iudicium delata,fuerit pro eo ex iuris interpretatione iudicatum, quando ipse donatarius certus est, quod animus donantis fuerit non aliter donare, nisi subexistente, seu adimpleta conditione,per eũ apposita,idq; siue donator tempore donationis,siue alias animũ suũ donatario explicuerit. Secùs tamen,si animo non explicato voluit ipse donator stare iuris interpretationi,nam tunc, vt suprà dicebatur, illi etiã in foro consciẽtę erit standũ.

Vnde cognoscendum sit, quid donator, sub conditione à iure reiecta intenderit.

Ad cognoscendum autem,quid donator,seu legans,aut aliter sub condttione,quæ iure reijcitur,intenderit, non parum confert huiusmodi contrahentes scire, aut nescire præfatam iuris interpretationem. nam si sciunt, & in contractibus huiusmodi verba non apponant,per quæ se à iuris interpretatione recedere significent,iustè pręsumitur,eos velle iuris interpretationi stare,& sensum iuris in suis contractibus cõditionalibus prætendere. Si autem iuris interpretationem ignorant, tunc durè cum illis ageretur,si in foro iudiicali iuris interpretationi,quam nunquam audierunt,stare cogantur,maximè si hæc ignorantia non illis inuincibilis fuerit.Quemadmodum durè(ne dicam iniustè)ageretur, si iudex eum, qui sub conditione impossibili,quam tamen bona fide possibilem esse putat, cùm aliqua contraxit, compelleret, secundum iuris interpretationem contra eius animum,stare contractui.

Coroll. 1.

Casus quædam proponitur.

Respons.

Inde patet ad casum,de quo Iuristæ tam variè sentiunt. Testator reliquit legatum quoddam Petro,hæres legatum illud integrè legatario soluit,& credens sufficere hæreditatem ad omnia, Falcidiam, quam secundum leges detrahere potuit,non detraxit,an legatarius teneatur hæredi restituere. Pro affirmatiua apparet, quia hæres ex errore facti soluit legatum integrum, & per consequens illi nocere non debet, cùm non error facti,sed iuris nocere soleat. Pro altera parte facit,quia testatoris voluntas videtur esse completa. Dicendum cum Antonio de Butrio,cuius solutio videtur alijs præferenda quòd in hoc casu, non tam de errore hæredis curandum est, quàm de testatoris voluntate. Vel ergo testator, cùm legatum illud mandauit, sciebat iuris

dispos

dispositionem, quod disponebat à legato posse per hæredem Falcidiam detrahi; aut id ignorauit. Si primùm, & non addidit, ne locum in casu haberet Falcidia, cùm id addere potuerit, argumentum est, testatorem à iuris dispositione noluisse recedere: ac proinde non erat legatario totum legatum debitum, nisi quod detracta Falcidia superesset; & per consequens, legatarius in casu tenebitur, quod super accepit, hæredi restituere. Si autem testator ignorauit iuris dispositionem de detrahenda Falcidia, tunc merito præsumitur eius voluntatem fuisse, legatum integrum legatario mandare: & ita in casu, non obstante errore hæredis, non tenebitur in conscientia legatarius quicquam restituere. Secus in foro iudiciali, cùm hæres ex facti solum ignorantia, non iuris, integrum legatum soluerit.

Sequitur ampliùs, in foro conscientiæ nil referre, conditionem appositam impossibilem esse à natura, vel ex lege, vel de facto, ad hoc quòd donatio, legatum, vel contractus teneat; quamuis secundum iura, & in foro iudiciali referat. Corollarium pro prima parte patet; quia in foro conscientiæ ad mentem donantis, seu aliter contrahentis est recurrendum, & non ad iuris præsumptionem, seu interprætationem. Pro secunda etiam patet; quia secundùm iura, quamuis conditio impossibilis à natura, vel à legis prohibitione habeatur pro non adiecta, conditio tamen, quæ de facto impossibilis est, non ita, vt si lego Petro fundum, si mihi dederit montem aureum, est conditio impossibilis de facto, & tamen vitiat legatum, & non tenet, nec habetur cōditio pro non adiecta, vt patet Parti. 6. tit. 4. l. vbi apertè hoc dicitur. 2. Corollari.

Sequitur præterea impertinens esse quo ad forum conscientiæ, in huiusmodi donationibus conditionalibus conditionem: de repetendo, deficiente cōditione, expresse ponere, aut eam sola mente tenere, ad hoc, quòd donatarius teneatur, vel non teneatur donatum restituere, si ipsi constet sufficienter, aut verisimiliter animum donantis fuisse, non aliter donare, nisi conditione existente, etiamsi lex in præfatis casibus actionem ad repetendum donanti minimè concedat. Patet hoc ex dictis: quia non ad iuris præsumptionem, sed ad mentem contrahentis, seu donantis est in conscientia recurrendum, vt etiam à simili patet: quia quamuis lex defraudato, citra dimidiam iusti prætij, contra defraudantem actionem non concedat, non ideò defraudans est in conscientia à debito restituendi deobligatus. Tum etiam, quia quo ad metas iuris naturalis, aut diuini, nil refert conditionem tacitam, aut expressam esse; modo constet donatario de animo ipsius donantis; quia expressio fit solum propter certiorationem; eum autem qui certus est certiorare non amplius oportere. 3. Corollariū.

Inde iterum fit, vt non obstante nullitate contractus, ob defectum solennitatum, quæ de iure adhiberi, potest quis, quod si deberēt fuerit adeptus, licitè in cōsciētia retinere, modò fraus & deceptio nō interuenerit. Ratio huius clara est, quia solennitates adinuentæ sunt, vt fraudibus, & dolis obuietur ac proinde his cessantibus, si de animo contrahentium constat, nil in foro conscientiæ impedit solennitatum defectus. 4. Corollariū.

Vnde iterum fit, hæredem teneri, in foro conscientiæ, ad soluendum legata, testamenti minùs solennis, si sciuerit nullam fraudem interuenisse, & sibi constet, illam fuisse testatores mentem, vt ait Panormitanus, post Innocentium, capit. quia plerique, de immuni. Eccles. 5. Corollariū.

De rebus ob causam datis, causa non subsistente.

QVAESTIO XXIIII.

An res data ob causam, causa non existente nec subsecuta sit restit.

IAM de donatione, quę modalis dicitur modo nō subsequuto, facilè est ex dictis cognoscere, an teneat, necne, & an taliter acceptū sit de necessitate restituendū. Verū

vt donationem causalem etiam in hoc titulo includamus: quæri posset vniuersalius, an res data ob causam, causa non subsistente, nec subsequuta, sit de necessitate restituenda: nomen causæ extendendo ad præteritam, & præsentem quæ propriæ, seu strictæ causæ dicuntur, & ad futuram, quæ proprius dicitur modus. Et pro parte negatiua arguitur primò, de causa futura, vt suprà ex cap. verum. de conditionibus vbi conditio, pro modo accipitur, secundùm communem, & veriorem intellectum, vbi in sententia habetur, quod si quis aliquod prædium Ecclesiæ sub modo donauit, quòd teneat donatio, etiam modo non subsequuto.

Arg. pro par- negat.

1.

2. Secundò facit, quòd supra in quinto argumento adduximus: Si quis legauit Petro decem, vt inde domum, vel fundum sibi emat: tenet legatum, etiamsi Petrus modum appositum non seruet, nisi de repetendo cauerit, vt est communis Doctorum sententia.

3. Facit tertiò l. si repetendi. C. de condict. ob causam, vbi dicitur; Qui aliqua donauit vxori alterius, vt huiusmodi libertate, eius maritum ad secum proficiscendum prouocaret, quia conditionem repetendi non adiecit, debet integra manere donatio, causa seu modo non subsequuto.

4. Quartò arguitur de causa præterita ex Institutionibus de legatis §. longè magis vbi dicitur: Longè magis legato falsa causa non nocet, veluti cum quis ita dixerit: Titio, qui me absente negotia mea curauit, Stichum do, lego. Vel ita: Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do, lego. Licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius, neque patrocinio eius liberatus sim, legatum tamen valet. hæc ibi.

Vnde patet, donationem ob causam factam, causa non existente, validam esse.

5. Quintò arguitur de causa præsenti. Si quis paupertate pressus, fingat se inter Christianos peregrinum, aut infirmum, aut inter infideles, mutato habitu se infidelem esse simulet, vt facilius eleemosynam, qua indiget, consequatur, & ob illam causam hi, qui eum vident, eleemosynam illi porrigunt: talis donatio tenet, nec sic acceptum est necessariò restituendum: & tamen causa ob quam facta est donatio verè non subest, & ita defectus causæ, ob quam aliquid donatum est, non inualidat donationem, siue loquamur de causa futura, siue de præsenti, aut præterita.

His tamen non obstantibus, videtur sub distinctione respondendum. Est enim causa, ob quam aliquid datum est, duplex, scilicet, impulsiua, vt Iuristæ loquuntur, &
1. finalis. Prima est, vnde animus donantis ad dandum mouetur. Secunda vero est,
2. quam is, qui donat, finaliter intendit: vt si ad preces Petri medicus infirmum curet, cum alioqui minimè curaturus, causa motiua, seu impulsiua sunt preces à Petro præmissæ. Causa verò finalis est, infirmum sanare. Similiter si quis ad prædicationem alicuius pœnitentiam egit, causa motiua ad pœnitendum est prædicatio finalis tamen est gratiæ remissionis impetratio. Tunc dicendum, quòd si donatio fiat ob causam finalem, illa non subsistente, non tenet in conscientia donatio, & ex consequenti, quod taliter fuerit acceptum, venit restituendum. Cuius ratio est, quia cum quisque possit rei suæ modum, vel pactum imponere, legibus aut iure non improbatum; naturali iuri contrarium est, & valde iniquum, vt qui modum, legem, seu conditionem rei impositam seruare noluerit, rem ipsam nihilominus teneat. Ratio hæc fundatur ff. de pactis. l. in traditionibus, & C. de contrahen. emptio. l. 3.

Concl. resolut. Prob. 1.

2. Facit ad id, quod legitur Matthæi 25. de seruo, cui paterfamilias talentum dederat, vt cum eo aliquid lucraretur. Et cùm paterfamilias veniret rationem talentorum à seruis exacturus, & seruus ille nil lucratùs esset, talentum, quod illi dederat, ab eo.

ab eodem abſtulit. Igitur ita in propoſito, qui rem ad finem aliquem donatam acceperit, ſi id non fecerit, ad quod res illi donata erat, tenebitur reddere quod accepit. Et habet verum, non ſolum in foro cõſcientiæ, ſed etiam in iudiciali, iuxta legem communiter allegatam: Data ob cauſam, cauſa non ſequuta, repetuntur.

Facit etiam ratio in quæſtione præcedenti tacta, cum ibidem illatis: quia cùm donatio ex mera voluntate donantis fiat, non debet metas ipſius voluntatis excedere, qualiter excederet, ſi res quam non aliter, niſi cauſa, ob quam donauerat, ſubſequuta, donare intendebat, cauſa non ſubſequuta, efficitur donatarij. Vnde in Inſtit. de rerum diuiſione. §. Per traditionem dicitur: Nil tam conueniens naturali æquitati, quam voluntatem domini. volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi. Et procedunt hæc non ſolum de rebus, ob cauſam futuram datis, ſed ob præſentem, & præteritam, ita vt ſi aliquid ſit ob talem cauſam principaliter datum, & non alias, illa non ſubſiſtente, non tenet donatio, ſed taliter acceptum eſt reſtituendum. 3.

Hoc idem confirmatur à ſimili de legibus, quæ quidem earum cauſa finali ceſſante, ceſſant & ipſæ, vt habetur cap. poſt tranſlationem de renunciationibus, & c. Cum ceſſante cauſa, ceſſare debet effectus. de appellationibus. Nec tam ad verba legis, quam ad eius intentionem eſt attendendum: quia non intentio verbis, ſed verba intentioni ſeruire debent. Nec ſermoni res, ſed rei ſermo debet eſſe ſubiectus: vt ait Hilarius. Vnde fit, vt ſæpe quis verbis legis ſe conformans, legem ipſam violet: iuxta regulam iuris in ſexto: Certum eſt in legem impingere, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. 4.

Inde etiam eſt, quod præceptum de fraternè proximum corripiendo ceſſat, quando finis intentus, qui eſt delinquentis emenda, minimè ſperatur: iuxta decretum Auguſtini dicentis; Si ſcirem tibi non prodeſſe, non te terrerem, non te admonerem, de pœnitentia diſtinctio. 7. cap. ſi quis autem. Inde etiam gabellarum ſolutio ceſſat, quando cauſa, ob quam principaliter fuit impoſita, ceſſat, vt ſupra ſuo loco diximus. *Coroll. 1.*

Inde etiam eſt, vt in conſcientiæ foro in legatis complendis, animus teſtatoris eſt inueſtigandus, vt eſt communis Doctorum, etiam Iuriſtarum practica de quo ſi conſtiterit, ille ſeruandus eſt; ſin autem ad præſumptionem recurratur. Vt ſi accidat caſus, quo quidem in teſtamento legauit decem cuidam puellæ maritandæ: puella autem antequam modus compleretur mortua eſt: quærunt Doctores an tunc expiret legatum, ita vt hæres illud ſoluere non teneatur, ſed poſſit ſibijpſi retinere, an potius debeat alij puellæ maritandæ tradere? Et communiter diſtinguunt: quia vel certum eſt, teſtatorem illud legatum præfatæ puellæ mandaſſe, habendo reſpectum ad puellam. Vel certum eſt, illud mandaſſe, habendo reſpectum ad animam ſuam: Vel dubium eſt, ad quod horum habuerit reſpectum. Si primum expirat legatum modo non completo, qui nec compleri iam in caſu poſſe ſperatur. Si ſecundum, non expirat, ſed alia puella quærenda eſt, cui ad eam maritandam legatum tradatur, vt animus teſtatoris compleatur, cùm adhuc compleri poſſit. Si tertium, locus eſt coniecturis, & poterit tutè iuris præſumptioni ſtari. Hoc eſt quod illud ad ſuam animam exonerandam mandauit. Sic tenet Panormita. in c. nos quidem. de teſtam. *Coroll. 2.*

Quod verum eſſe non dubito, ſi legatum eſſet conditionale, & non modale: nam ſi modale ſit, & in ſolam præfatæ puellæ vtilitatem factum, tunc, etiamſi puella ante modum completum deceſſerit, non videtur expirare legatum, niſi de hoc ipſe teſtator cauerit, dicens, ſeu ſignificans, ſe non aliter, niſi ad modi illius complementum, legatum facere. Si tamen de hoc non cauerit, tenebitur hæres in conſcientia, legatum; quod puellæ non tradiderat, illud ſuis hæredibus reſtituere; non ſic, ſi legatum *Examinatur ſolutio cuiuſdã in caſus ſecundo. Corollario propoſitus.*

fuisset conditionale. Cuius discrimen videtur clarum: quia si conditionale fuit, suspenditur vsque ad conditionis euentum, nec vsq; tunc debetur; & ita ea non eueniente, legatum legatario minimè debetur. Quando autem legatum modale est, non suspenditur vsque ad euentum modi, sed illicò legatario debetur; & ita mortuo legatario, ius legati ad legatarij hæredes deuoluitur, etiamsi modus non fuerit adimpletus. Idque quando legatum fuit factum in solam vtilitatem ipsius legatarij, secus si in vtilitatem alterius tertij, seu in honorem ipsius testatoris, secus etiamsi modus ille, per testatorem appositus, fuit causa principalis & finalis legandi, quia tunc modo non subsequuto repeti posset. Colligitur autem testatoris intentio ex verbis, quibus, in legando vsus est: vt si dixit. Titiæ lego decem, vt maritum accipiat, talem vel talem personam, qualem testator nominauerit, iam agitur de iure tertij: tunc, modo non subsequuto, expirat legatum. Si verò dicat, Titię lego decem, vt maritum, quem velit, accipiat: seu, vt habeat, cum quo possit maritari: Tum videtur, quòd non mariti, aut alterius vtilitatem testator ipse prætendit, sed ipsius puellæ, & tunc cùm legatum huiusmodi posset in vtilitatem ipsius puellæ cedere, siue maritum accipiat, siue religionem ingrediatur, siue aliter velit in seculo continenter viuere, visus est testator rem illā simpliciter illi puellæ donare. Secus de opposito cauisset, vt supra dixi.

Legatum modale mortuo legatario, non extinguitur, sed ad hæredes deuoluitur, licet modus non fuerit adimpletus.

Dubium.

Forte quæret aliquis, an qui aliquid ob causam donauit, ante causæ complementum, possit pœnitere, & donatarius teneatur acceptum reddere? dicendum quod sic. In hoc enim donatio modalis à contractu locationis alicuius rei differre videtur, quia in contractu locationis altero nolente, non relinquitur alteri pœnitentiæ locus, cùm hinc inde fuerit obligatio orta. Secus in donatione modali, in qua, sicut liberum est donatario id, quod acceperat, reddere, & dicere se nolle modum adimplere: ita ęquum est, vt donanti liceat, ante modi complementum, id quod donauerat, repetere, si donatarius nolit, aut non possit modum adimplere, modo ipsum donatarium indemnem reddat.

An donans aliquid ob causam ante huius complementum posit pœnitere & donatarius teneatur acceptum reddere.

Solutio affir.

Pro quibus legem ipsam afferamus, quæ rem satis explicare videtur, & est l. si pecuniam, ff. de condictio. causa data. caus. non sec. in principio. vbi dicitur: Si pecuniam ideò acceperis, vt Capuam eas: deinde parato tibi ad proficiscendum conditio temporis, vel valetudinis impedimento fuerit, quo minus proficiscaris, an condici possit? Videri posset, quod cum per te non steterit, posset dici repetitionem cessare: sed cum liceat pœnitere ei qui dedit, proculdubio repetere potest id quod datum est; nisi fortè tua intersit, non accepisse tē ob hanc causam pecuniam: nam si ita res se habet, vt licet nondum profectus sis; ita tamen rem composueris, vt necesse habeas proficisci, vel sumptus, qui necessarij sunt ad profectionem, iam fecisti, vt manifestum sit, te plus fortè, quam accepisti, erogasse, conditio cessabit: sed si minus erogatum sit, conditio locum habebit. Ita tamen vt indemnitas tibi præstetur eius quod expendisti. Hæc ibi.

Respondetur ad argumenta initio pro parte negatiua proposita.

Ad 1.

Per hæc patet responsio ad ea, quæ ante oppositum sunt allegata. Ad primum sumptum ex cap. verum. de conditionibus &c. patet ex dictis responsio, quod scilicet illa determinatio procedat ex iuris præsumptione, seu interpretatione, qua iure præsumituur, quòd is, qui Ecclesiæ prædium, aut aliud quid cum modo aliquo donauit, non erit inuitus, si Ecclesia donatum retineat, etiamsi modus seruatus non fuerit. quod textus ille procedat ex huiusmodi præsumptione apparet: quia si donator cauisset de repetendo, modo non subsequuto, tunc Ecclesia id, quod per donationem acceperat, si modus non fuerit subsequutus, tenebitur restituere, vt illic ait textus. Et ideò si de repetendo non cauit, ius, in fauorem Ecclesię, donationem illam interpretatur. Vnde fit, vt si donatore de repetendo non cauente, æquè certum foret

ſe non aliter donare intendiſſe, niſi modo ſubſequuto, non magis teneret in conſcientia donatio,quàm ſi de repetendo cauiſſet; cùm certum ſit,præſumptionem debere cedere veritati; & hoc eſt, quod ſuprà diximus, ſcilicet,impertinens eſſe quo ad forum conſcientiæ,eum qui conditionaliter, aut modaliter donat, ſeu legat, expreſsè,aut tacitè de repetendo cauere,conditione,vel modo non completo.

Ad ſecundum,quod in ſecundo argumento tactum eſt, ſcilicet, legauit quis Petro decem,vt inde domum, vel fundum ſibi emat, ipſe autem nec domum nec fundum emit,an teneatur illa decem, quæ ei legata fuerant,reſtituere? Dicendum,quòd ſi certum eſt,teſtatorem in præfato legato non habuiſſe reſpectum, niſi ad vtilitatem legatarij, tenet legatum,nec tenetur illud, modo non ſubſequuto,reſtituere: quia tunc iuſta eſt præſumptio,qua præſumitur teſtatorem non emptionem domus, aut fundi finaliter prætendiſſe, ſed vt legatarius haberet, vnde ſibi commodius prouidere poſſit. Secus ſi legatum fuiſſet cum modo, qui aliorum reſpicere vtilitatem,vt ſi legaſſet decem Petro,vt inde Titio ignaro fundum emat,aut vt inde capellam, vel hoſpitale ædificet,ſeu dotet: tunc modo illo non ſubſequuto, reuocatur legatum, nec poterit illud Petrus ſalua conſcientia retinere. 2.

Ad tertium,de eo,qui aliquod munus vxori alterius donauit,vt ipſa maritum ſuum ad ſecum proficiſcendum, aut ad maiorem amicitiam cum illo habendam prouocaret; communiter tenetur, quod etiamſi illa cauſa, ſeu finis non ſubſequatur, tenet donatio: quia non eſt cauſa finalis,ſed impulſiua. Contra quod aliquis obijceret, quod ſcilicet,illa cauſa,ob quam in caſu munus datum fuit,ſit cauſa finalis,cum ſit id gratia cuius fit donatio:Vnde finis,quem donator prætendit, videtur in caſu duplex, remotior,qui & principalis eſt: & eſt, quod maritus illius vxoris cum eo proficiſcatur,ſeu illi amicior fiat, & propinquus, quem tanquam medium ad principalis aſſequutionem prætendit, & hoc eſt, vxorem maritum ſuum ad præfatum finem prouocare,ideo illi donationem præfatam facit: & ita prouocatio per vxorem facienda finis ſub fine eſt ipſius donationis. Quod ſatis ex morali doctrina certũ eſſe ſuppono. 3. Sol.dupl. 3.

Ac proinde poſſet aliter, & fortè clariùs ad id, quod quæritur, reſponderi præmittendo, quòd duobus modis poſſit donatio modalis fieri. Vno modo, per iniunctionem oneris, quod donans intendit donatario ad modi complementum imponere, non aliter donare intendens. Alio modo, ſine oneris iniunctione,vt ſi non intendat donatarium ad modum appoſitum obligare,ſed vel eum ad modum allicere, vel eum ad eundem irritare. Si primum,modo non adimpleto, non tenet donatio,ſecus ſi ſecundum.Et fortè hanc domini Iuriſtæ finalem cauſam appellant, ſcilicet finem propinquum,quem principaliter is qui donat,aut legem condit,intendit, quo deficiente, donare,aut obligare minimè vult. Et ſecundum hoc, ſi primo modo facta eſt præfatæ vxori donatio, intendendo, ſ. ei onus hoc iniungere, vt maritum ad id,quod dictum eſt, prouocet, vxore non prouocante, donatio eſt reuocanda,& non tenet. Si tamen non cum onere facta eſt præfata donatio, ſed vt inde vxor illa moueatur ad prædictam mariti prouocationem,tunc,ſiue prouocet virum,ſiue non tenet donatio, nec eſt de neceſſitate taliter acceptum reſtituendum. Quia tunc cauſa, ob quam donatio fuit facta, poteſt dici impulſiua, & non finalis: quia ſcilicet donator ideò donauit,vt vxorem illã ad prouocandum maritum ſuum incitaret.Huius exemplum eſt: Si quis iuuenẽ, quem diligit,honeſtũ,aut literatum fieri deſiderat, ad quẽ finem multa illi bona tribuit,vt viros honeſtos,& literatos comitetur,non quidẽ animo ei onus, aut obligat. ad illos comitandũ iniungendi,ſed vt eũ datis muneribus alliciat, vt viros honeſtos comitetur:tunc ſiue illos comitetur,ſiue nõ,tenetur,is qui munera præfata accepit,reſtituere,etiamſi cauſa,ob quam data fuerunt,non ſit ſubſequuta:quia nõ Donatio modalis,dup.fieri poteſt. 1. 2.

finalis

finalis ad ſenſum dictum, ſed impulſiua fuit. Secus ſi cum oneris iniunctione, vel expreſſa, vel tacita fuerint illi res illæ donatæ, quia tunc cauſa illa finalis eſſet.

Ad 4. Ad quartum, de donatione ob cauſam falſam facta, dicendum conſequenter ad ea quæ dicta ſunt, quòd ſi ſit cauſa finalis & principaliter à donante intenta, ſine qua animum donandi non habuit, & de huiuſmodi donantis animo conſtet, non tenet donatio, & taliter acceptum eſt reſtituendum. Ratio eſt, quia ſi cauſa illa finalis fuit, ad ſenſum dictum, quodammodo eſt conditionalis donatio: nam hæc conditio tacitè, vel expreſsè in animo donantis appoſita eſt, ſcilicet, ſi non ita eſt, quòd Titius negotia mea curauerit, aut me à capitali crimine liberauit, nondo. Quod ſi in donatione exprimeret, nec in conſcientia, nec in iudicio compelleretur ſtare donationi. Præterea qui ob cauſam falſam finalem, quam veram eſſe putat, aliquid donat, ex errore donat, alioqui non donaturus: & cùm nil magis voluntarium impediat, quàm error, ſequitur in caſu, præfatam donationem ex errore cauſæ factam, volũtariam non fuiſſe: & ita in conſcientia non tenuit. Ad textum autem citatum dicendum, quod procedit in foro exteriori, & ex præſumptione, qua ius præſumit in caſu cauſam illam non finalem, ſed impulſiuam fuiſſe, ex quo donator de repetendo non cauit, cùm potuit: quòd ſi voluiſſet, explicuiſſet. Et hoc eſt, quod ait: l. ſi repetendi. C. de condictio. ob cauſ. dat. Conditio in corde retenta, non inducit repetitionem. Inde patet ad caſum, quo Petrus putans ſe debere centum Platoni, cùm non ita ſit, ſoluit eidem illa centum, nil exprimendo: An teneatur Plato ſic acceptum reſtituere? dicendum, quòd in cõſcientia teneatur, ſi nulla cauſa appareat, ob quam voluerit Petrus illa centum liberè Platoni donare. Pro quo facit apertè. §. is, quoque. Inſtit. Quibus modis re contrahitur obliga.

Expl. tex. quidam in eod. arg. citatus.

Ad 5. Ad quintum, de his qui cauſas falſas fingunt, ratione cuius ſimulationis aliquid impetrant, quod alioqui non impetrarent, diſtinguendum videtur: Quia vel cauſa, quam ſimulant, eſt principalis, ſeu finalis ad ſenſum dictum, vel ſolum impulſiua, & minus principalis. Si primum, non valet donatio, & acceptum eſt reſtituendum. Vt ſi quis dictis aut factis ſe pauperem, aut infirmum, aut alias qualificatum eſſe fingat, vnde alij multa eidem donant, tunc non valet ex parte recipientis donatio, ſed reſtituere tenetur: quia quidquid dolo, vel fraude aliquis extorſerit, ſi fraus, ſeu dolus ſit circa cauſam finalem, & principalem donationis, reſtituendum eſt: quia eſt datum ob cauſam non ſubſiſtentem. Dixi notanter, ex parte recipientis, nam in caſu ex parte donantis valet donatio, quia is, qui donauit liberè, id propter Deum facit, & ita qui propter Deum aliquid dedit, Deo dediſſe videtur, iuxta dictum Chriſti; Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ac pro inde taliter acceptum, non ei qui dedit, ſed Deo, hoc eſt, alicui pauperi reddendum eſt.

An ſimulans ſe pauperem infirmum, &c. ratione cuius ſimulat multa dona acquirit, teneatur ea reſtituere. Sol. bim. 1.

2. Si autem fictio, ſeu ſimulatio ſit circa cauſam aliam minus principalem, ſeu impulſiuam, modo cauſa finalis vera ſit, tunc donatio tenebit, nec per defectum cauſæ ſimulatæ vitiabitur, vt patet in caſu ipſius argumenti, in quo cauſa finalis, ſeu principalis eleemoſynæ eſt releuatio indigentiæ ipſius donatarij. Si tamen in caſu is, qui donat, non ad paupertatem, ſed ad cauſam ſimulatam principaliter reſpicit, vt ſi quis ſimulat ſe amicum, ſeu conſanguineum, aut in officio, ſeu religione ſodalem, cum non ſit, & ob id illi aliquid donatur, tunc an ſic acceptum ſit de neceſſitate reſtituendum, diſtinctione opus eſt. Quia vel illud erat alioqui, ob aliam cauſam veram, ſibi debitum ſeu ex neceſſitate dandum: vt ſi talis donatarius erat paupertate notabili, hoc eſt, extrema. vel quaſi preſſus, & tunc non eſt ſic acceptum reſtituendum, cum eſſet alias debitum, etiamſi ob cauſam falſam, & ſimulatam datum fuerit. Huius ratio eſt clara, quia aliquid eſt alicui debitum, & ſi creditor tantundem clam, ſeu furtiuè, aut pe-

per vim, seu per viam mutui à debitore accipiat, non tenetur in conscientia sic acceptum restituere. Igitur nec à fortiori, quando per simulationem causæ falsæ aliquid alias sibi debitum impetrat. Secus si taliter impetratum, non erat alioqui debitum.

Coroll. 1. Corollarie sequitur contra Angelum restitut. 1. §. 8. eum qui simulatione sanctitatis legatum aliquod, aut bonum impetrat, teneri ad taliter acceptum restituēdum, eò quòd dolo & fraude videtur illud extorsisse. Et procedit hoc, vt præcedentia, quando scilicet, causa principalis seu finalis donationis est sanctitas, quam simulat: alioqui si apparet esse aliam causam principalem donationis, tunc sanctitas simulata non erit finalis, sed impulsiua.

Obiect. Si arguas Angelus in sententia, scilicet, id quod alicui sanctitatem simulanti, donatur, dari principaliter propter Deum, & ita causa principalis, & finalis non sanctitas simulata est, sed Deus: & ita taliter acceptum non est necessario restituendum: *Solutio.* Respondetur negando vltimam consequentiam: quia eadem ratione sequeretur, datum ob paupertatem simulatam non esse restituendum, cùm similiter propter Deum principaliter donetur: quod tamen est contra ipsum Angelum: Ideo dicendum quòd quamuis Deus sit in huiusmodi donationibus causa principalis & finis, est tamen finis vltimus, & remotus: causa tamen finalis propinqua, non Deus, sed paupertas, aut sanctitas quam quis simulat, est. Et procedunt hæc contra hypocritam, qui se studiosum fingit, cùm non sit, & contra eos, qui se religiosos fingunt, & non sunt, & contra eos, qui fingunt se captiuos redimere, & puellas maritare, & alia similia pia opera facere, & non faciunt: si ob hanc causam, tanquam principalem, & finalem aliqua illis donentur, restituenda sunt.

Coroll 2. Sequitur iam, quod de rebus ex errore donatis dicendum: potest enim hoc multipliciter accidere, prout error potest multiplex esse. *Multis modis potest aliquid ex errore donari.* Nam vel est error in persona, vt si quis donat Petro, putans se donare Ioanni: vel est error in re donata, vt si quis dat aurum, putans se dare aurichalcum, vel si dat rem alienam, putans se dare suam. Aut est error in qualitate personæ, seu rei donatæ. Exemplum primi, vt si quis donat Petro peccatori, putans eum sanctum esse, aut laico, putans eum clericum esse, aut diuiti, putans eum pauperem esse. Exemplum secundi, vt si quis dat vestem nouam, putans se veterem, & ruptam dare. Itaque vel error est circa substantialia contractus donationis, qualia sunt persona, & res quæ donatur: & tunc non dubium, donationem non tenere, & taliter acceptum, præfato errore cognito, debere restitui, ei, (qui donauit, vel alteri, cui donator intendebat donare. Aut est error in qualitate, & tunc dicunt aliqui donationem vitiari, quia existentibus omnibus, quæ sunt de substantia donationis, tenet donatio, sed cum errore qualitatis, seu accidentis stat omnia substantialia seruari, cùm accidens sit, quod potest adesse, & abesse, præter subiecti corruptionem. *An huiusmodi donata sint restituen.* Et patet à simili in contractu matrimoniali, in quo si omnia substantialia concurrant, tenet coniugium, etiamsi error qualitatis interueniat, vt si vir putat vxorem, quam accipit, castam, aut diuitem esse, cùm non sit. *Solutio.* Verùm quidquid sit de contractu maritali, de quo alias: loquendo ad propositum de donationibus ex errore factis, etiamsi sit error conditionis, aut qualitatis, videtur distinguendum: quia aut illa qualitas, de qua huiusmodi error habetur, est causa finalis, & sine qua non præfatæ donationis, ad sensum suprà dictum, vel non. Si primum, non tenet donatio in foro conscientiæ. Cuius ratio est, quia non concurrunt omnia, quæ sunt de substantia donationis; nam inter hæc; quod potissimum est, est libera & spontanea dandi voluntas: hæc autem non habetur, quando causa finalis, & principalis, ob quam donatio fit, non subsistit, quamuis per errorem subsistere putetur. nec aliquid magis di-

citur voluntarium tollere, quàm error. Secus, si qualitas in qua erratur, non sit principalis, & finalis, & sine qua non.

Coroll. 3. Corollariè sequitur, stando intra metas naturalis, & diuini iuris, impertinens esse errorem illum, qui de qualitate habetur esse ex dolo, ac simulatione donatarij causatum, aut ab ipso donante conceptum, ad hoc quod donatum sit, vel non sit restituendum: quia quandocunque huiusmodi error habitus sit, si qualitas, de qua habetur, sit causa principalis, & finalis, ad sensum dictum, donatio non valet, & per consequens re cognita, venit taliter acceptum restituendum. Si tamē illa qualitas, in qua erratur, causa finalis non sit, poterit sic acceptum retineri: vt si quis donat alicui, quem pauperem esse putat, cum non sit, & ob illam causam principaliter donat, nil valet donatio, siue donatarius fingat se pauperem esse, siue non fingat: contrà verò, si non ob illam causam principaliter dat, sed quia consanguineus est, & sit verè talis, tenebit donatio. Quanquam in foro exteriori refert, vnde præfatus error sit causatus: quia contra dolosum, & simulantem iudicabitur in fauorem donantis, si dolus probetur.

Coroll 4.

An, si prælatus conferat alicui benef. putans esse castum, vel sanct. &c. cum non sit, teneatur iste benefic. accep. resignare.

Corollariè sequitur, quid dicendum in casu, quo prælatus beneficium alicui ex errore confert, putans scilicet illum castum, vel sanctum esse, cùm non sit, an talis teneatur beneficium taliter acceptum resignare. Et dixit Alexander de Ales, parte 4. distinguendum esse. quia vel error ille processit ex simulatione clerici, qui se talem simulauit, vt beneficium impetraret, vel aliunde. Si primum, ait illum teneri ad beneficij resignationem: quia dolo, & fraude illud obtinuit, & ingrediens & ingressus est vitiosus, quemadmodum & legatum, illo modo acquisitum, seu procuratum, est restituendum. Secus (inquit) si error ille fuit aliunde in prælato causatus: quia tunc licet ingrediens sit malus. ingressus tamen non est vitiosus, supposito, quòd clericus ille sit ad tale beneficium alioqui idoneus.

Sentent. 1. Contrà verò Adrianus ait in casu, non esse de necessitate tale beneficium resignandum. Cuius ratio est, quia beneficium non tam conferri debet pro præcedentibus meritis, quam pro futuris: ideò satis est, si clericus ille posteà mores in melius commutet. Quæ responsio inde confirmatur. quia beneficium datur propter officium: non quidem propter officium præteritum, sed propter exercendum, per ipsum beneficiatum. Potest etiam pro hac sententia alia causa assignari, quia quamuis ob sanctitatem, quæ verè in illo hypocrita non existit, prælatus eidem beneficium dederit, illa tamen causa non est, sicut nec esse debet, principalis, seu finalis, sed impulsiua: finalis autem causa præfatæ collationis est idoneitas ad tale beneficium, & cum supponatur, clericum illum promotum esse ad illud beneficium idoneum, ideò taliter acceptum resignare non tenebitur. Adde amplius in confirmationem eiusdem, quòd esto prælatus, ob sanctitatem simulatam, principaliter, ac finaliter beneficium illud contulerit. non inde erit obligatus is, qui promotus est, illud resignare, eò quòd erat alioqui sibi ex iustitia distributiua debitum, supposita eius idoneitate, vti supponimus: esto quod non plus illi, quam alijs clericis æquè idoneis fuerit debitum præfatum beneficium. Huius exemplum est notum, vt si alicui certa pecuniæ summa, vt eam pauperibus eroget, sit commissa, & sint multi pauperes, è quibus occurrit vnus simulans se ipsius eleemosynarij propinquum esse, cum non sit: ob illam tamen causam principaliter illi eleemosyna erogetur, non tenetur præfatus pauper eleemosynam, cum præfato dolo acceptam, restituere, eò scilicet quòd alioqui ratione veræ paupertatis, & indigentiæ esset eidem debita, etiamsi non magis illi, quàm alijs æquè pauperibus deberetur.

2. Sententia. Ratio 1. 2. *3.* *4.*

5. Coroll. Sequitur inde, quòd etiamsi clerico illi fuerit beneficium, ob turpem causam colla-

tum,

tum, clerico id sciente, non tenetur beneficium taliter acceptum resignare, contra eundem Alexandrum supposita semper eiusdem clerici idoneitate: vt si Episcopus habet rem cum matre, aut sorore ipsius clerici, ob quam causam principaliter prælatus illum ad tale beneficium promoueat.

De rebus ob causam necessariam datis, causa subsecuta.

QVAESTIO XXV.

Deinde videre conuenit de rebus ob causam datis, causa subsecuta, an sint aliquando restituendæ. Est autem triplex causa, ob quam aliquid dari solet, puta, necessaria, honesta, & turpis. Loquor autem nunc de causa necessaria: non de ea quę per naturam seu rei præteritionem facta est necessaria: nam de datis ob huiusmodi causam, non dubium, quin retineri possint, vt si dono Petro decem, quia Deus æternus, & omnipotens est, aut quia Petrus anno elapso causam meam defendit, supposita causæ veritate, non dubium, donationem validam esse, sed loquor de causa necessaria necessitate præcepti, ita vt causa necessaria, ob quam aliquid datum est, sit opus humanum, ad quod ipse donatarius erat alioqui obligatus. *An res datæ ob causam necessariã, sint restituendæ causa subsecuta. Expl sensus quæstionis.*

De rebus igitur ob huiusmodi causam necessariam datis, priùs videamus, & sit casus: Petrus videns Ioannem in tanta esse necessitate, quòd nisi suam operam illi impendat, aut alias eum ab iniuria defendat, bona ipsius Ioannis periclitabuntur, aut persona sua notabilem iniuriam patietur: vult quidem Petrus Ioannem iuuare, & defendere, non tamen, nisi pecunia data, qua accepta, operam alioqui debitam Ioanni impendit. Quæritur, an taliter acceptum sit de necessitate restituendum. Verùm, quia præsupponit quæstio, Petrum in casu teneri ad proximum suum defendendum, & illi in necessitatibus succurrendum.

De hoc præsupposito prius videndum est, an ita sit, vt supponitur. Quod specialiter quæritur de obligatione, proximum ab iniuria, seu morte iniuriosa defendendi. Nam quod teneamur proximum à morte famis illi nostra bona communicando, eripere, supra in C. de eleemosyna latius ostensum est, iuxta vulgatum Ambrosij decretum: Fame pasce morientem, si non pauisti, occidisti. Et iterum. Non minus criminis est, quàm habenti tollere, cùm possis, & abundans sis, indigentibus denegare. Vbi æquiparat furto hoc, quod est, eleemosynam indigenti non erogare, & homicidio hoc, quod est, fame pereunti cibum non porrigere. Sicut & Hieronymus rapinam dicit esse vltra id quod nobis est necessarium retinere, & ea pauperibus non elargiri 42. dist. cap. 1. §. quomodo etiam. Quod propter diuites dictum est, qui cum videant pauperes sæpissimè necessitate premi, claudunt viscera sua apud eos, quos à Dei charitate remotos esse Ioannes in sua Canonica docet, & Iacob. cap. 5. ad diuites loquens, ait: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra à tineis comesta sunt, aurum, & argentum vestrum æruginauit: & ærugo eorum erit vobis in testimonium, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Thesaurizatis vobis iram in nouissimis diebus. *Quid hic sit in dubitatum, tenemur proximum à morte famis eripere.*

His tamen dimissis, quæ necessitatem subueniendi proximis fame pereuntibus sufficienter nobis incumbere docent, dubium est de morte gladij, alijsque iniurijs proximo illatis, an teneamur ab his proximum, cùm possumus, defendere. Et ratio difficultatis est, quia Petrum, volentem Christum ab iniuria, & morte, per Iudæos illi parata defendere, Christus ipse reprehẽdit, dicens: Mitte gladium in vaginam, nam omnis, qui gladio occiderit, gladio peribit. *In quo consistat diff. An teneamur proxim. ab iniusta morte alijsq; iniu. def. Rationes negatiua. 1. Matth. 26.*

Deinde non magis tenemur proximum ab iniuria, & morte gladij defendere, quam ipsemet seipsum, sicut nec tenemur eum magis diligere, quam ipsemet seipsum, sed

ipſemet poteſt, abſque vlla defenſione, ſui ipſius mortem iniurioſè illatam, æquo animo pro Chriſto, & fide eius ſuſtinere, cùm legamus Sanctos gaudentes ad ſupplicia iuiſſe, alioſque morti pro Chriſto ſe ſponte obtuliſſe, cùm poſſent ſilendo, vel fugiendo, aut arma capiendo, mortem illam iniurioſam euadere.

3. Pro quo facit etiam Chriſti conſilium Matth.5. Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei alteram. Et Paulus ad Rom.12. Non vos defendentes, ſed date locum iræ.

Reſ. affirm. His tamen non obſtantibus oppoſitum videtur eſſe tenendum, ſcilicet, quod homo

Prob.1. tenetur proximum ſuum ab iniuria defendere, & à morte iniuſta, ſi poteſt eripere. Huius ratio eſt clara, quia tenetur homo non occidere proximū nec illi iniuriam inferre: igitur tenetur non permittere proximum ſuum iniuriam pati, & per conſequens tenetur eum defendere. Antecedens patet ex præcepto Decalogi: Non occides. Et conſequentia ſatis certa eſt ex decreto Symmachi, diſtinct.83. Non grandis differentia eſt, mortem inferas, vel admittas: mortem enim languentibus videtur infligere, qui hanc, cùm poteſt, non excludit. Idem patet ex decreto Gelaſij 7. qu. 1. cap. omnes, vbi dicitur. Qui negant fugientibus, & neceſſitatem patientibus, faciendam eſſe miſericordiam, ipſum Chriſtum negant, qui eſt miſericordia, & veritas.

2. Pro quo etiam facit decretum Ambroſij ſupra citatum. Et habetur 86. diſtinct. c. paſce. Quiſquis paſcendo hominem ſeruare poteris, ſi non paueris occidiſti.

3. Huc facit etiam Auguſtinus, cùm ait. Si quiſquam inimicum ſuum periculoſis febribus phreneticum factum currere videret in præcipitium, nonne tunc potius malum pro malo redderet ſi ſic eum ire permitteret? Vnde patet, teneri hominem, ſi viderit proximum ſuum ſeipſum occidere velle, illum, ne ſe interimat, impedire: igitur etiam tenetur proximū ab iniuria & iniuſta morte aliundè illata, ſi poteſt, defendere.

4. Facit etiam c. non inferenda 25. quæſt.3. vbi dicitur: qui à ſocio non repellit iniuriam, cùm poteſt, tam in vitio eſt, quàm ille qui facit.

Ad quas pertin. ea oblig. proxim. defendendi. Quod cum ita ſit, eſſet dubium, an hæc obligatio fratrem ab iniuria defendendi, his ſolum conueniat, qui in poteſtate ſunt conſtituti, in alios iuriſdictionem habentes: An potius generaliter omnibus, qui viribus poſſunt iniuriam paſſim defendere. Et vt refert glo. in c. præalleg. non inferenda: Sunt qui tenent, quod huiuſmodi obli-

Sententia 1. gatio, non niſi maioribus, poteſtatem iuriſdictionis in alios habentibus conueniat: cæteri vero, etſi poſſint fratrem ab iniuria defendere, & rectè agerent, non tamen tenentur. Pro quo allegant cap. fortè, eadem cauſa qu.4. vbi in ſententia decernitur, his qui poteſtatem habent iudicandi, competere delinquentes coercere, corripere, & de-

Argum.1. gradare. Allegant etiam c. duo iſta nomina 23. q. 4. vbi in ſententia ſignificatur, illi competere delinquentes corripere, cui cura, ſeu regimen eorum conuenire dignoſcitur. Allegant etiam cap. quantæ, de ſententia excommunicatio. §. fi. vbi in ſententia dicitur, pari pœna puniendos eſſe eos, qui, cùm poſſint, clericum ab iniuria defendere, non defendunt, & eos qui iniuriam inferunt. Quod ſecundum communem, & verum intellectum procedit de his, qui poteſtatem habent iuriſdictionis, non de perſonis priuatis. Poſtremò rationem afferunt, ſic arguentes: Si quilibet teneretur alium defendere: igitur ſi quis pecuniam pro defenſione alterius reciperet, teneretur eam reſtituere: quod eſt falſum, &c.

Reſponſ. Pertinet ad omnes Pro.1. His tamen non obſtantibus, videtur oppoſitum eſſe tenendum, iuxta ea quæ ſuprà allegauimus. Quia defendere proximum ab iniuſta morte, & illi in ſuis neceſſitatibus ſubuenire, officium charitatis, & ad præceptū fraternæ charitatis pertinens: charitatē autē ad proximum indigentē habere, cuilibet homini cōuenit, quemadmodum cuilibet iniunctum eſt, proximum, ſicut ſeipſum diligere: vnicuiq; etiam mandauit Dominus de proximo ſuo. Nec ſatis eſt, proximū indigentē affectu diligere, niſi affectū

& ope-

& operam nostram, qua indiget, illi impendamus iuxta dictam Ioannis in Canonica, Fratres, diligamus non tantum verbo, sed opere, & veritate.

Confirmo idem ex cap. non inferenda, supra citato, vbi dicitur: qui à socio non repellit iniuriam, cùm potest. vbi, si potest, diceret potestatem iurisdict. & non viriũ potestatem, non dixisset textus, qui à socio iniuriam non repellit, sed debuisset dicere, qui à subdito iniuriam, cùm potest, non repellit. Hóc idem patet per exemplum, quod ibid. Ambrosius affert de Moyse, qui Hebræum iniuriam AEgyptio patientem defendit, cum tamen tunc Moyses nullam in Hebræos, nec AEgyptios iurisdictionis potestatem haberet, nec diuinam, nec humanam: vt suppono ex cap. 2. Exod. 2.

Confirmo iterum ex cap. dilecto. de sententia excommunicatio. libro 6. vbi dicitur: Licet vnicuique suo vicino, vel proximo, pro repellenda iniuria, suum impartiri auxilium, Imò si potest, & negligit, videtur iniuriantem fouere, ac esse particeps eius culpæ. 3.

Iterum idem confirmo ex Prouerb. cap. 24. vbi dicitur: Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahunt ad interitũ, liberare ne cesses. Si dixeris, vires non suppetunt, qui scrutator est omnium ipse intelliget, & Seruatorem animæ tuæ nil fallit, reddetque homini iuxta opera, &c. Vbi apertum est, Prophetam loqui de potentia virium corporalium, & non de potestate iurisdictionis. 4.

Nec valent allegata contra hanc sententiam. Nam cap. fortè, supra citatum, impertinens est, huic proposito, cùm illic loquatur Aug. de correctione iudiciali, & delinquentium punitione, vt ex tex. ipso constat. Quod officium fateor, non nisi iurisdictionem habenti competere. Secus de succurrendo proximo indigenti, & defendendo ipsum ab iniuria, quod etiam priuatis personis competere, ostensum est. *Resp. ad arg. in contrar. allata. Ad 1.*

Nec obstat secundò capit. duo isto nomina, suprà citatum: quia illic docet Augustinus, cui ex officio conueniat delinquentes corrigere, & increpare, eorumque curam habere. Et dicit id competere regentibus eorum, siue sint Episcopi, respectu subditorum, siue Patres respectu filiorum, siue Domini, respectu famulorum, siue Mariti, respectu vxorũ: nõ tamen id negat cæteris ex charitate competere: quandoquidẽ fratrẽ corripere, præceptũ est charitatis vnicuique datum, iuxta illud Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus. Vbi nõ dixit, si peccauerit in te subditus tuus, seu famulus tuus, sed frater tuus: vt intelligamus hoc prǽceptũ de fratre corrigendo, omnibus in distinctè traditũ esse. Quanquam quibusdam, ob eorum officium, specialius delinquentes corrigere conueniat. Adde quod non loquatur illic. Decretum. de defensione proximi ab iniuria eidem lata, vt constat: & ita textus impertinenter videtur allegatus. *Ad 2.*

Nec obstat tertiò capit. quantæ de sententia excommu. & communis gl. eiusdem. Quia esto ita sit, quòd pœnam illam canonicam non incurrant omnes, qui cum clericum defendere possunt, non defendunt, sed tantum hi quibus ex officio, & iurisdictionis potestate conuenit. Omnes tamen, etiamsi priuati sint, culpam incurrunt qui siue incommodo proprio possunt iniuriam passim defendere, & non defendunt. 3.

Nec obstat postremò ratio supra facta, quia esto de præcepto charitatis teneatur vnusquisque alterum ab iniuria defendere, iustè potest pro ipsa defensione mercedẽ accipere, vt statim patebit. Relinquitur ergo, obligationem defendendi proximum, & illi in suis necessitatibus operam, qua indiget, impendendi, omnibus vniuersaliter conuenire, tam his qui potestatem habent iurisdictionis id est, personis publicis, quã priuatis, licet differenter; quia personæ publicæ ad id duplici titulo tenentur, scilicet, ratione officij publici, & ratione charitatis ad fratrem habendæ; personę autem priuatæ ad id ex sola charitate generaliter tenentur. 4.

Ad ea vero, quæ pro ratione dubitandi ante oppositum tacta sunt, dicendum ad *Resp. ad rõnes*

pro superiori dub. adduct. ss. primùm de Petro, qui volens Christum defendere, fuit reprehensus à Domino: Quod quemadmodum principes peccauerunt, Christum crucifigendo, ita & reliqui cognoscentes, Christum iniuriosè à principibus tractari, & occidi peccauerunt, ipsum
Ad 1. non defendendo: vt ait Augustinus super Psal. 18. & habetur 23. q. cap. fin. Quod si Petrus fuit à Domino reprehensus, quando gladio seruum Malchi percussit, facilem habet responsionem: Quia cùm Apostoli interrogassent Christum, an percuterent in gladio eos, quos contra Christum venire videbant, debuerat Petrus, sicut cæteri, quid Christus responderet, expectare; quod non fecit, sed præueniendo propria voluntate gladium exemit. Deinde Petrus non tam animo defendendi Christum, quam vindictam sumendi, videtur gladium exemisse, vt ait glossa interlinearis. Matth. 26. Vnde quod Christus, eum reprehendendo, subiunxit; Qui gladio percusserit, gladio peribit, de his intelligitur, qui propria authoritate percutiunt, ad vindictam sumendum, vt patet per Augustinum, sic illud exponentem. Et est eius expositio canonizata, & habetur 23. q. 4. cap. ille gladium accipit. Adde, quod Petrus prius fuerat à Domino reprehensus, eò quòd vellet Christum à passione retrahere, quando suadebat ei, ne iret in Hierusalem, cùm illi Christus intimasset, hanc esse Patris voluntatem, vt scilicet, Christus pateretur.

Ac proinde volens Petrus secundùm Christi necem impedire; meritò fuit à Domino reprehensus. Itaque id speciale fuit in Petro, alijsque Apostolis quibus Christus prædixerat Dei patris voluntate decretum esse, vt ipse pateretur, ideò minimè debebant gladijs necem Christi impedire.

Ad 2. Ad aliud, in quo arguitur non teneri nos ad defendendum proximum, ex quo ipse non tenetur se ipsum defendere, vt exemplificatur de Sanctis Martyribus, dicendum fateor, quod in casu Sancti illi patienter mortem sustinebant, quodque seipsos defendere non tenebantur, eò quod pro tunc sic fortiter pati expediebat, vel ad alios fideles in fide confirmandos, vel ad alios ad fidem conuertendos, & ordo charitatis id postulabat, vt animam suam pro amicis, & proximis ponerent: cùm hoc tamen stat, quod alij potentes à morte illa iniuriosa eos eripere, tenerentur ad id, ex præcepto charitatis. Si objicias, sicut expediebat illos Sanctos pro publica fratrum salute patienter mortem ferre, ita expediebat, vt alij permitterent eos sic pati, ad publicam fratrum salutem. Respondetur, negando sequelam: Quia quemadmodum Christus non tenebatur se à morte sibi illata defendere, cùm posset & eum pati pro publica salute expediebat, alij tamen tenebantur eundem defendere, ne Christi neci consentirent: prout apertè Augustinus Psalm. citato, scilicet 81. Ita & in proposito.

3. Quod autem citatum est ex Matth. 5. & ad Ro. 12. ad probandum, non debere quenquā seipsum defendere, non probat intentum, eò quod illæ authoritates nō de defēsione, sed de vindicta sunt accipiendæ, prout Paulus ibid. explicat, statim subiungens: script. est. n. Mihi vindictā & ego retrib. &c. Standum igitur est in conclusione supra probata: & non solum proximo opera nostra indigenti tenemur eam, pro ipsius defensione, impendere: sed etiam, vt eundem & res suas à damno notabili illis alioqui euenturo eripiamus, ex eadem charitate tenemur: prout Exo. 23. præceptum est. Si videris asinum odientis te iacentem sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo, &c. Et sic patet de supposito.

Nunc de quæstione principali initio proposita. Iam de eo, quòd quærebatur, breuiter videndū est, an scilicet data ob causam alioqui necessariam necessitate præcepti, seu ad quam homo alioqui tenetur, sint restituenda. Et arguitur pro parte affirmatiua, Primò de iudice qui si aliquid recipiat, vt iu-
Arg. pro affirm. eiusdem. stè iudicet, tenetur acceptum restituere, vt supra ex August. in epist. ad Macedonium deduxi-

deduximus, quando agebamus de rebus per actum peccaminosum acquisitis. Idem etiam patet de teste. quibus in ius vocatus tenetur deponere veritatem, super qua fuerat à iudice interrogatus: & si pro ea deponenda aliquid extorserit, tenetur illud restituere: quia sicut sententia iudicis venialis non est, ita nec testimonium veritatis, ex eodem Augustino.

Secundò de his, qui alioqui sufficienter stipendiati sunt, ratione cuius stipendij tenentur aliquid agere, si pro eo, ad quod ratione stipendij tenentur, aliquid à partibus amplius exigunt, & recipiunt, peccant & restituere tenentur: quia id ad crimen pertinet concussionis; & patet ex August. sententia, vbi super illud Io. Baptistæ quod ad milites dixit: Estote contenti stipendijs vestris, neminem concutiatis: Luc.3. ait. Non de his tantũ militantibus scriptura loquitur, qui armata militia detinentur, sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, dignitatis suæ miles ascribitur. Atque ideò hæc sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisq; rectoribus, quicunque sibi stipendia publicè decreta consequuntur: si amplius quærit, tanquam calumniator, & concussor, Ioannis sententia condemnatur. Et habetur 23.q.1.cap. militare, in prin. De eodem etiam habetur 1.quæstion. 1. cap. iubemus, cum reliquis ibidem sequentibus. 2.

Tertiò de his qui alienum detinent, puta commodatum, vel depositum, si aliquid extorqueant, vt huiusmodi res suis dominis reddant, tenentur accepta restituere, ex sententia omnium: non solum in foro conscientiæ, sed etiam in iudiciali, vt habetur. ff. de condict. ob turpem causam. l. 2. & l. vlt. in quibus in sententia dicitur, pecuniam extortam, ob causam reddendi alicui, quod illi debitum est, repeti posse. Et exemplificat de commodato. Item ibidem sic dicitur: Si dedi tibi ne sacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas condici potest. Et tamen constat causas illas necessarias esse necessitate præcepti, puta, non facere sacrilegium, non furari, neque occidere. Idem patet de vxore, quæ non vult marito debitum coniugale persoluere, nisi pro pecunia quæ vltrà quòd peccat, tenetur pecuniam restituere, tanquam turpiter, & iniustè extortam, cum ipsa alioqui teneretur debitum reddere. 3.

Quartò pro eodem facit ratio, quia inferior non potest aliquid exigere, seu recipere, vt suo superiori debitam exhibeat obedientiam, cum ad hanc alioqui, velit, nolit, teneatur. Similiter si quis votum fecit, non potest aliquid exigere, vt ipsum votum compleat. Diues etiam videns pauperem in extrema necessitate, non potest aliquid exigere, vt illi rem, qua indiget, largiatur, cum ad id alioqui teneatur. Et facit pro hoc specialis ratio: quia vel diues ille tenetur illi pauperi succurrere donando, vel mutuando. Si primùm, nil igitur potest pro eo, quod donat, extorquere: quia tunc non donaret. Si secundùm. vsuram videretur committere. 4.

Postremò idem apparet de prælatis, qui pro conferendis beneficijs nil exigere possunt, cum ad id ipsi alioqui teneantur, cum non domini beneficiorum sint, sed dispensatores, & simoniam committerent & ita acceptum ob illam causam tenerentur restituere. Similiter domini temporales, quibus conuenit, secundùm iustitiã distributiuam, officia publica conferre, si ob hanc causam aliquid exigant, aut recipiant, tenentur restituere, tanquam hi, qui, quod non suum est, vendunt. 5.

Ex quibus omnibus aliquibus visum est, quod vniuersaliter sunt omnia illa restituenda, quæ ob causam alioqui necessariã necessitate præcepti, seu ad quæ quis alioqui tenetur, recepta sunt: eò quod vniuersaliter dicunt, nil posse à quoquã recipi, seu exigi pro eo, quod ipse alioqu debet. Quia omne quod debetur, gratis est persoluẽdũ. *Sententia quorundam.*

His non obstantibus videtur aliter sub distinctione respondendũ. Sunt enim præcepta, quæ homo adimplere tenetur, in duplici differentia: Quædam enim pertinent ad iu- *Pro solutione notandũ præ hom ad implẽda, in dupl.*

esse differētia: quæ rursus variè subdiuiduntur. ad iustitiam seruandam, quæ intendit reddere vnicuique quod suum est; aut sibi debitum. Quædam verò pertinent ad charitatem, & hæc iterum sunt triplicia: quædam pertinent ad charitatem, quæ ad Deum habenda est: quædam ad charitatem quæ ad se: quædam verò ad charitatem quæ ad proximum habenda est. Iterum præcepta, quæ proximi vtilitatem respiciunt, sunt duplicia. Quædam enim sunt, in quorum adimpletione nec magna opera nostra necessaria est, nec pecunia, sed in vno, aut paucis verbis consistunt, vt est delinquentem verbo corrigere, tristem consolari, infirmum visitare, &c. Alia sunt, in quibus notabilis opera seu labor est necessarius, vt etiā pecunia, seu aliud pecunia comparabile, secundum quod proximi indigentia postulauerit. Rursus de proxmo indigente distinguere conuenit; quia aut est inops omnino, qui scilicet non habet, nec habere sperat, vnde ei, qui operam, vel pecuniam, sibi impendert retribuat. Aut non tam inops est quin habeat, aut habere speret, vnde pro accepto beneficio æquiualentiam reddat.

Concl. 1. Quibus præmissis responsio patet per tria dicta. Primùm est, non potest homo aliquid extorquere, aut exigere ob causam necessariam necessitate precepit, quod ad iu-
Ratio. stitiam pertinet. Hæc patet, quia opera iustitiæ venalia non sunt, sed gratis agenda: siue sint opera iustitiæ ministrandæ, aut exercendæ, siue sint opera iustitiæ vnicuique quod suum est, reddentis. Hoc videtur sufficienter probatum per ea, quæ ante oppositum sunt allegata.

Concl. 2. Secundùm dictum, non potest homo aliquid extorquere, vel exigere ob causam necessariam necessitate præcepti charitatis, quod Dei honorem atque cultum concernit, nec quod ad propriam ipsius hominis attinet vtilitatem. Hoc etiam certum est, quia non potest aliquis vendere cultum, & honorem ipsi Deo debitum, quem
Ratio. Deus sibi impendi iure præcepit. Vnde quamuis homo Deum colens & honorans, vti debet, possit inde ex Dei liberalitate, & gratia præmium sperare, non tamen hoc ipsum vendere. Sicut nō potest aliquid exigere, ne sacrilegium faciat, ne nomen Dei periuret, ne votum violet, ne Deum blasphemet, quod notum esse suppono. Similiter non potest homo aliquid exigere, ne se ipsum, secundum animam, aut secundùm corpus, occidat, ne seipsum infamet, nec potest aliquid exigere, vt de peccatis doleat, & confiteatur, vt mores prauos in meliores commutet, absurdum enim omnino videtur, homines operam alteri vendere, quæ non nisi in ipsius operantis vtilitatē fit.

Concl. 3 Tertium dictum, homo potest aliquid exigere ob causam necessariam necessitate præcepti, quod proximi vtilitatem concernit. scilicet, quando operam, ac laborem notabilem, seu pecuniam pro proximo exponit, si proximus ille habeat, vel habere sperat, vnde retribuat, etiāsi actu nō habeat, sed pauper sit. Hoc patet quantū ad operā impensam: quia ex sent. Pauli: Nemo tenetur suis stipendijs pro alio militare. Sic .n. 1.
Prob. 1. Cor. 9. ait. Quis militat vnquā suis stipendijs, quis plantat vineā, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non manducat? Quod testimonio legis statim confirmat, dicens, scriptum est in lege Moysi: Non alligabis os boui trituranti. Et iterum hoc idem ex Christi ordinatione dispositum esse declarat, dicens: Ita Dominus ordinauit his, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere, pro vt Christus dixerat Luc. 10. Dignus est operarius cibo suo. Nec valet dicere, hæc procedere, quando aliquis nō necessitate, sed voluntate in alterius vtilitatem operatur. non, inquam, valet, nam Paulus præceptum Christi habuit vt Euangelizaret: ad id enim se a Domino missum esse, ipse testatur dicens: Non enim misit me baptizare, sed Euangelizare, & tamen non tenebatur gratis ministrare, seu officium prædicationis exercere: ac proinde poterat ob huiusmodi ministerium suum exigere stipendium.

Hoc

Hoc idem patet ex cap. precariè 10. q. 2. vbi dicitur, neminem esse cogendum de suo alteri beneficium facere. Inde est, quod medicus, sicut operarius, possit mercedem sui laboris exigere, similiter & aduocatus potest suum patrocinium vendere, sicut & iurisconsultus suum consilium, vt apertè habetur cap. non sanè 14. q. 5. non solum quando id sine necessitate faciunt, sed etiamsi cum necessitate præcepti id faciant, vt si infirmus esset alioqui periturus, nec sit nisi vnus medicus, qui illum possit curare, tenetur, sub pœna peccati mortalis, eum curare, sed non gratis. Similiter si non sit, qui valeat insontem à iuditio condemnationis eripere, nisi aduocatus, teneretur ad id operam suam impendere, sed non gratis. Similiter si non sit, qui domum proximi à ruina, vel incendio propè veniente possit liberare, nisi Petrus, tenetur operam suam, prout potest, apponere, sed non gratis. Poterit enim mercedem sui laboris exigere, ex quo vtiliter gessit negotium illius, pro quo facit. l. Pomponius. ff. de negot. gest.

Hoc etiam idem patet de teste, qui si sit in ius vocatus, licet teneatur veritatem gratis deponere, non tamen tenetur operã, laborem, & expensas factas eundo, stando, & redeundo gratis exponere: sed pro illis poterit, quod iustum fuerit, exigere, vt patet in cap. statutum de rescriptis. §. proferendo in 6. Etiamsi operam & expensas illas de necessitate præcepti faciat.

Idem etiam patet de eo, qui alterum ab iniuria, vel alio damno defendit, qui licet ad id aliquando ex charitate teneatur, non tamen gratis, sed potest mercedem exigere, nec repeti potest, vt citari solet. l. si pater. ff. de dona §. 1. Ex quibus & multis alijs patet, quod potest quis exigere aliquid, ob operam proxmo impensam, ad quam alioqui de præcepto charitatis tenetur, eo quod non tenetur gratis huiusmodi operam impendere.

Quod etiam nec pecuniam teneatur gratis donare, etiamsi eam ex præcepto charitatis indigenti communicare teneatur, patet ex his, quæ nuper dicta sunt, & ex his quæ in Codice de eleemosyna diximus: Si enim operam proximo, ex necessitate charitatis impendo, possum æstimationem exigere vt ex dictis constat. Igitur etiamsi pecuniam ex eadem necessitate reimpendam, potero illam postmodum exigere, nec teneor illam, sicut nec operam, gratis donare. Pro quo facit exemplum; si non possum proximum ab aduersarijs superuenientibus liberare, nisi equum, quem habeo, illi tradam, vt fugiat, teneor quidem equum illi ex charitate tradere, non tamen donare, sed potero posteà equum, vel æstimationem repetere. *Non tenetur aliquis prox. grauiter lab. subuenire pecun. donando: satisfacit mutando.* *Prob. 1.*

Pro quo facit. l. Nesennius ff. de negot. gest. vbi in sententia dicitur, quod si ego habeo tritici abundantiam, quod superueniente famis necessitate, teneor his, qui huiusmodi necessitatem patiuntur triticum meum communicare, non tamen donando, sed potero protestari, quod mutuem illis, quodq; repetam ab eis, quando soluere poterunt. 2.

Hoc idem probat Adrianus ex cap. si quis de furtis: vbi dicitur: Si quis per necessitatẽ famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vel vestem aut pecus, pœniteat hebdomadas tres: & si reddiderit, non cogatur ieiunare, vbi secundum vnam lecturam Doctorum, quamuis necessitas fuerit maxima, si posteà, pinguiorem fortunam sortitus, non restituerit, peccat: si verò, necessitate cessante, statim restituit, in nullo delinquit, & non cogitur pœnitere. Vnde colligit nos minimè teneri pascere fame morientẽ, gratis donando, sed possumus protestari de dati repetitione, quando ad pinguem veniret fortunam. Sed de hoc vide in Codice de Eleemosyna. 3.

Iam facile patet responsio ad ea, quæ pro priori sententia sunt allegata. Si enim iudex pro sententia iusta, & testis pro testimonio ferendo non possunt aliquid exigere, ideò est, quia ad id tenentur ex præcepto ad iustitiam pertinente. Similiter si hi, qui *Resp. ad arg. opposita.* *Ad 1, 2.*

 suffi-

sufficienter stipendiati sunt, non possunt amplius exigere pro eo, ad quod ratione stipendij sunt obligati, ideò est, quia ex quo de stipendio côuenerunt, & ratione eius, se ad aliquid obligauerunt tenentur ad illud ex præcepto iustitiæ, etiam obligatione ciuili, Id.n. iustitia postulat, vt pacta, & contractus seruentur, quos homines ex consensu faciunt. Ac proinde milites, aduocati, iurisconsulti, & cathedratici, & reliqui, si semel de stipendio conuenerunt, ratione cuius se obligarunt ad suas operas impendendas, non poterunt posteà amplius exigere, sine crimine concussionis. Excepto, nisi initus contractus de alterius partis consensu rescindatur.

Concl. Reijcitur opin. quædam Inno.

Sequitur inde, non satis certam esse sententiam Innocentij in cap. quia plerique, vbi in summa ait, medicum aduocatum, & minores officiales, si non dolo malo, sed publicè, immoderatè tamen aliquid extorquent, quod non teneantur restituere, nisi sic extortum sit in notabili quantitate. Et probat ex cap. non sanè 14. q. 5. nam textus ille potius est contra sententiam Innocentij, quàm pro eo. Patet, quia loquens de officialibus inferioris ordinis, quam sint iudices, ait textus, quod extorta ab eis per immoderatam improbitatem repeti solent. Vnde apparet quòd ea, quæ per immoderatam improbitatem extorserunt, tenentur restituere. Quòd autem fefellit Innocentium, hoc esse videtur, quia illam particulam, per immoderatam improbitatem, putauit copulandam esse cum sequentibus, scilicet, repeti solent: non cum præcedenti, scilicet, extorta ab eis: ita vt fuerit eius sensus, quòd extorta à præfatis minoribus officialibus repeti solent, per immoderatam improbitatem. Nam statim additur in textu, magisque reprehendimus eos, qui talia inusitatè repetierunt, quàm qui ea de

Exp. mens & sententia D. Aug. ind. arg. alleg.

more sumpserunt. Quod autem non ea fuerit mens Augustini, cuius est decretum, patet, quia August. non excusat eos, qui aliquid indebitum extorserunt, sed eos, qui illud de more sumpserunt, vt ipse textus ait: mos autem non corruptelam, seu extorsionem dicit, sed consuetudinem & vsum licitum, vt patet. Adde quod Augustinus in Epist. ad Macedonium, vnde hic textus sumptus est, postquàm hixit, Extorta repeti solent, addit, data per tolerabilem consuetudinem, non solent. Et deinde subiungitur clausula citata, scilicet, magisque reprehendimus eos, qui talia inusitatè repetierunt, &c. ac proinde textus ille truncatus est in Gratiano. Quidquid igitur fuerit extortum, siue à maioribus officialibus, siue à minoribus, siue in magna, siue in parua quantitate, restituendum est, quemadmodum si quis vendit rem vltra, quam valet, etiamsi excessus modicus sit, tenetur restituere in foro conscientiæ: quanquam secundùm iura repeti non possit, nisi fuerit vltra dimidium iusti pretij de quo inferius suo loco videbitur. Et per hæc patet ad primùm, & secundum.

Ad 3.

Eodem modo ad tertium est respondendum, quod scilicet, qui alienum detinet, siue sit furto sublatum, siue accommodatum, siue depositum, tenetur de necessitate, & gratis illud restituere, eo quod huiusmodi restitutio actus iustitiæ est. Sicut & vxor tenetur gratis suo marito debitum reddere coniugale, quia corpus vxoris sub viri potestate est, sicut & corpus viri sub potestate vxoris: iuxta Pauli. 1. ad Cor. 7. Similiter pro eo quod est, non sacrilegium facere, non furari, non occidere &c. nil exigi, aut recipi potest, cùm hæc alioqui debita sint ex præcepto, ad iustitiam pertinente, quod sicutiubet vnicuique quod suum est, reddere: ita iubet nemini damnum, aut iniuriam inferre. Et esto illa ad præceptum charitatis fraternæ pertineant, ex quo tamen talia sunt, quæ adimpleri, sine expensis, facilè possunt, ideò gratis sunt adimplenda.

Ad 4.

Ad quartùm pari forma dicendum quòd pro eo, quòd homo obediat superiori nil exigi, aut recipi potest, quia obedientia superioribus specialiter debita est, & ideo ex

iustitia

iustitia est illis gratis reddenda. Non enim minus ad iustitiam pertinet, debitam obedientiam reddere, quam rem alienam suo domino, & corpus marito reddere postulanti. Verùm quamuis operam nostram, & pecuniam indigenti impendere ad obedientiam pertineat: non ideò necesse est id gratis facere. In illo enim opere duo sunt consideranda: alterum est, Deo id iubenti obedire, quod ad iustitiam pertinet, & ob hanc causam non est licitum aliquid exigere. Alterum est, bona nostra proximo indigenti communicare, & hoc ad charitatem attinet potius, quàm ad iustitiam: ideò hoc non tenemur gratis, & cum damno nostro facere.

Patet etiam ad id, quod de voto dicebatur, quia votum adimplere tenetur homo gratis, cum id ex præcepto charitatis ad Deum habendæ fiat: quandoquidem Deo promissum est, quod homo vouit: imò etiam videtur ad præceptum iustitiæ pertinere, ex quo ipse vouens se Deo ex voto debitorem fecit, non minus quam homo homini se debitorem ex contractu facit. Si obijcias, quod ad talis voti adimpletionem necessaria sit opera & pecunia in vtilitatem pauperum, vel Ecclesiæ expendenda: vt si vouit quis personaliter per mensem, vel annum, seruire Ecclesiæ alicui, & in fine dare illi decem aureos. Igitur cùm non teneatur quis alteri beneficium cum iactura aut damno proprio facere, sequitur, quod poterit pro huiusmodi voti adimpletione aliquid exigere. Dicendum, consequentiam non valere, ex quo ipse se obligauit spõte ad illud gratis expendendum, secus in alijs casibus supra positis. *Obiectio.* *Solutio.*

Cum etiam arguitur de diuite, qui eleemosynam facit existenti in extrema necessitate, qui tamen nil ob id recipere, aut exigere potest, dicendum, quod licet non possit aliquid vltra id quod in pauperis vtilitatem expendit exigere, quia id foret vsura; potest tamen, cum dat protestari se repetiturum quando is, cui subuenit, ad pinguem venerit fortunam: idque tunc maximè quando id, quod taliter est expensum, est notabilis quantitatis: & tunc poterit, quod dederat, repetere, vt supra dictum est. Nec tenetur diues semper & cuicunque pauperi donando subuenire, cùm possit eius indigentiam mutuando releuare, vt in Codice de eleemosyna disputatum est.

Ad postremum, ex dictis solutio patet, quia ad iustitiam pertinet, prælatos beneficia, & dominos publica officia bene meritis distribuere: ideò ob id non possunt aliquid exigere. Sed de hoc posteà, & ita patet ad quæstionem. *Ad 5.*

Esset tamen dubium, esto non possit homo aliquid exigere pro eo, quod alioqui ex officio, aut stipendio, aliaue causa tenetur gratis agere, an possit alius eidem, ob eandem causam, aliquid offerre, & ipse oblatum recipere absque debito restituendi. Sed & de hoc infra, suo loco, latius disputabimus.

De rebus ob causam honestam acceptis.

QVAESTIO XXVII.

1. Quæst. An pecun. accep. ob caus. honestam causa completa sit restituenda?

DEinde videamus, an, si cui pecunia data est, vt bonum aliquod honestum agat, qui accepta pecunia opus ipsum, ob quod data est compleat, an teneatur pecuniam taliter acceptam restituere. Et inprimis obijceret aliquis titulum quæstionis vanum esse, cùm præsupponat, posse hominem opus honestum ob pecuniam facere, cùm videatur eo ipso, quòd opus aliquod propter pecuniam fit, honestatem, quam alioqui haberet, amittat, ideò de hoc inprimis videndum an opus humanum, propter pecuniam factum, desinat honestum, & bonum esse. Et arguitur quod non. *Sens. quæstionis. 2. An opus bonũ, & honest. ob pecun. factum vitietur?*

Primò, quia intentio, quæ de se mala non est, non vitiat opus ex illa intent. factũ, sed pecuniam, aut bonum aliud temporale appetere, non est de se illicitum, maximè *Arg. negat.*

Prou. 30. si moderatè appetatur, cum huiusmodi bona sint ad vitam necessaria; iuxta illud Salomonis: Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi, sed victui meo tribue necessaria. Igitur opus ex appetitu pec niæ factum, non idò honestatem suam amittit.

2. Secundò, esto præfata intentio immoderata aut illicita sit, non ideò vitiatur opus ex ea factum, si opus alioqui bonum sit. Quod à simili patet; quia intentio bona non rectificat opus, seu electionē ex ea procedentem, si ipsa electio alioqui esset vitiosa, & mala. Imò nec eius malitiam minuit, alioqui in tantum posset intentio in bonitate crescere, vt totam electionis malitiam excluderet. Pro quo facit Arist. dicens, contingere sæpe, intentione existente bona, electionem esse vitiosam.

3. Tertiò esto mala intentio vitiet opus ex ea factum, non inde fit, opus suam bonitatem amittere, cum contingat vnum, & idem simul malum esse, & bonum. Quod patet, si opus illud ex duabus volitionibus imperetur, quarum altera bona sit, altera verò mala: tale enim est opus imperatum, qualis est actus, à quo imperatur: & fit: iuxta dictum Saluatoris in sententia dicentis, talem esse fructum, qualis est arbor, vnde nascitur. Cùm igitur stet in casu, vnum opus ex duabus radicibus procedere, bona s. & mala, participabit qualitatem vtriusque.

4. Quartò, si mala intentio ita vitiaret opus, quòd non maneret bonum moraliter, nec meritoriè; sicut illicitum est, tale opus ob illam causam, scilicet, pecuniam, facere: ita illicitum esset, pecuniam dare, vel offerre alicui, vt illud opus faciat, quod alioqui bonum est: quia hoc esset hominem ad peccandum irritare, & illi ad peccatum cooperari. Consequens videtur falsum, quia non est peccatū Deum imitari: legimus autem Deum offerre, & promittere hominibus multa bona, non solum spiritualia, sed temporalia, vt & ea faciant, quæ facienda sunt, vt patet ex multis scripturæ locis, specialiter ex Deu. 28.

1. Dubium circa. 1 arg. An pecuniam, & bona temporalia liceat appetere?

IN his rationibus diuersæ tanguntur difficultates, quas conuenit absoluere, priusquam ad id, quod propositum est, respondeamus. In prima, illa dubitatio tangitur, an sit licitum, pecuniam, seu bona temporalia appetere. Et dixerunt nonnulli hæretici, id minimè licitum esse his, qui Christi volunt esse discipuli, iuxta illud Luc. 14. Nisi quis renuntiauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Sententia 1. Pro quo etiam facit, quod dicitur Matth. 19. Difficilius est diuitem ingredi regnum cælorum, quàm camelum per foramen acus transire. Vbi, difficilius, videtur impos-

2. sibilitatem dicere, sicut & impossibile est, camelum per foramem acus transire. Facit

3. ad idem, quia vt legitur Matt. 10. & Marc. 6. Christus iniunxit discipulis suis ne possi-

4. derent aurum, nec argentum. Et iterum Matth. 6. dixit: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Et infrà: Ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini &c. In quibus, & sequentibus videtur Christus præcipere, vt homines omnem affectum, curam, & solicitudinem rerum temporalium deponant, rem hanc totam soli diuinæ prouidentiæ committentes. Facit etiam huc, quod ait Augustinus super dictum Christi, Matth. 6. Primò quærite regnum Dei, & hæc omnia adijcientur vobis, vbi August. ait bona temporalia non esse quærenda, saltem quæ necessaria non sunt; Cui etiam consonat Paulus 1. ad Timoth. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Ex quibus & alijs huiusmodi hæretici homines condemnant, qui diuitias, seu bona temporalia possident, quærunt, aut appetunt. Et secundùm hos, non dubium eos peccare, qui opera alioqui bona propter pecuniam faciunt.

Predicta sententia erronea est.

Resolutio affirmatiua.

Ab horum tamen oppinione tanquam erronea; & meritò condemnata recedendū est; cum constet, multos viros vitæ sanctitate probatos, & Dei amicos diuitias possedisse. Vt patet de patriarchis, de iudicibus, de regibus, alijsque multis, ex quibus

plures

plures Dei amicos fuisse constat. In pluribus etiam Concilijs id declaratum est, posse scilicet homines non solum laicos; sed clericos bona temporalia possidere; vt posteà de Ecclesia, & personis Ecclesiasticis latius ostendetur. Sicut igitur licitum est bona temporalia possidere, ita licitum est eadem appetere, non solum quæ ad vitam appetentis necessaria sunt, sed etiam alia naturæ superflua, modò propter ipsamet non appetantur, sed propter alium finem bonum. Quanquam huiusmodi superflua appetere multis periculosum sit: vnde non immeritò Christus diuitias huius seculi spinis comparauit, quippe quæ animam pungunt, & illi sæpe occasio sunt in multa vitia cadendi.

Quæ autem pro parte hæreticorum sunt allegata, nil illis suffragantur: quod enim dictũ est, nisi quis renuntiauerit &c. procedit non de renuntiatione, quò ad effectũ; sed quo ad affectũ, qualiter renuntiant hi, qui nõ adeò bonis tẽporalibus sunt affecti, quin parati sint, quando, & quomodo, & quibus ea oportuerit expendere. Nam Nicodemus, Lazarus, & Ioseph ab Arimathia discipuli fuerunt Christi, & tamen diuitias possederunt. Quod dicitur, impossibile est diuitem ingredi regnum Dei; de illis est accipiendum, qui non solum re, sed affectu, & spiritu diuites sunt, qui scilicet ita diuitijs animo adhærent, vt in eisdem glorientur, eisdem fruantur, in eisdèmque suam fœlicitatem collocent. Quòd autem dicitur, Christum discipulis præcepisse, ne aurum, & argentum possiderent, fateor id Apostolis Christum iniunxisse, quando primò eos ad prædicandum per Iudæam, & Galilæam misit: illud tamen præceptum Christus relaxauit, quandò secundò eos ad prædicandum gentibus misit, vt ait Chrysost. iuxta illud Luc. 22. Quando misi vos sine sacculo, nunquid aliquid defuit vobis? & subiungit: Nunc qui habet sacculum, tollat, similiter, & peram. Quòd rursus dixit Christus: Nolite thesaurizare vobis in terra &c. contra eos procedit, qui non tam æterna, & cœlestia bona, quam hæc quæ videmus, temporalia, caduca, atque interitura procurant, ea primò, & principaliter quærentes: quos docet Christus, quid primò debeant quærere, dicens: Primò quærite regnum Dei &c. Quod vltimò ex Paulo allegatum est, cum ait. Habentes alimenta, &c. consilium est, non præceptum. Quæ omnia ex serie ipsius textus Euangelici satis nota esse videntur.

Respondetur ad rationes eiusdem sententiæ. Ad 1. Ad 3. Ad 4. Ad 5.

IN secundo argumento illud tangitur, an scilicet intentio bona tollat, aut minuat malitiam electionis, quæ scilicet alioqui mala esset, & mala intentio bonitatem similiter electionis minuat. In qua quæstione partem affirmatiuam elegerunt multi, scilicet, quod licèt bonitas intentionis non omnino tollat malitiam electionis, eam tamen minuit. Pro qua facit quod ait magister in secundo Sententiarum 40. dicens: Peior, inquit, est, qui concupiscendò, quam qui miserando furatur. Facit etiam huc illud Augustini, vt habetur 22. q. 2. cap. primum, vbi cum octo ponat genera mendaciorum, ait in sententia, quod peius est mentiri libidine mentiendi, quàm recreationis causa: & peius recreationis causa, quàm ad saluandum bona temporalia proximi: & adhuc peius ad saluandum bona temporalia, quam ad saluandum vitam corporalem. Inde apparet, quò melior est intentio, eò magis culpam; seu malitiam electionis minuere: & ita conformiter ad hoc, quò peior est intentio, eò magis electionis bonitatem minuit.

2. Dubium circa 2. arg. supra propositũ: An bona intẽtio minuat malitiam electionis quæ alioquàm mala esset: & contra mala intentio bonitatem electionis. Sent. 1. affirm. Probatio.

Contra tamen hanc positionem facit ratiò, quia si mala intentio bonitatem electionis minueret, sequeretur, hominem ob venialem culpam præmio aliquo æterno in perpetuum priuari, & per consequens pro solo veniali æternaliter puniri, idque non solum in inferno, sed etiam in cœlò. Et sequela probatur si homo det eleemosynam propter Deum, simul, & propter vanam gloriam venialem. Si hæc intentio, quæ de vana gloria habetur, minueret bonitatem illius operis, aut ex toto eam auferret, se-

Oppugnatur 1.

quitur, hominem illum sic operantẽ non habiturũ tantam gloriam, & gratiã, quantũ habiturus esset, si intentionem illam venialem non apposuisset, & ita intentum.

2. Præterea secundò, si bona intentio malitiam minueret electionis, staret igitur hominem, furando, aut mentiendo scienter, & deliberatè, non peccare. Patet, quia si furetur, vt vni pauperi subueniat, aliquis gradus malitiæ tollitur per opinionem: igitur si furetur, vt duobus subueniat, plus de malitia aufertur; & ita cum malitia furti finita sit, tantum potest bona intentio augeri, vt tota electionis malitia excludatur. Nec valet, quod solent ad id respondere, dicentes malitiam in casu non secundum æqualitatem, sed secundum proportionem diminui, vt dicere solent, qui tenent charitatem in fusam per peccata venialia remitti: non enim valet, nam pono quòd illæ multæ intentiones bonæ, per quarum quamlibet erat malitia electionis diminuenda, simul apponantur, tunc non habet locum, quod de diminutione malitię secundum proportionem dicitur. Nec valet secundò dicere, quod non est eadem electio, sed diuersa, quando noua, & diuersa intentio apponitur: eò quòd electio habeat pro obiecto non solùm materiam, de qua est, sed finem, ob quem fit. Non, inquam, valet, quia stat electionem diuersam esse ab intentione, & tunc currit ratio facta: quia eadem electione manente, quæ suum proprium habet obiectum, stat diuersas intentiones superuenire.

3. Confirmatur, supposito quod remissio conducat conatus ad diminutionem malitiæ. Sit igitur ita, quòd volitio furãdi ex conatu vt duo, sit malitiæ vt duo: & si remitteretur conatus ad vnũ volitio præfata perderet vnum gradũ malitiæ, ita vt maneat actus ille malus vt vnum. Ex opinione etiam ponamus, quòd si certa bona intentio apposita fuisset, tolleret ab actu malitiam vt vnum. Iam si simul concurrant præfata bona intentio, & remissio conatus vt vnum, erit ablata malitia tota prædictæ volitionis furandi, & ita intentum.

4. Præterea tertiò, si bona intentio aliquem gradum malitiæ in electione, quæ mortale peccatum est tolleret, sequeretur, quod a fortiori tolleret omnem malitiam electionis, quæ solum esset veniale peccatum; cum incomparabiliter peior sit gradus quicunque electionis, mortaliter culpabilis, quam electionis venialis: & ita staret, hominem ex bona intentione mentiri, & tale mendacium omni culpa carere.

Nota Electionem posse dupliciter esse malam.

Quicquid sit de rationibus his, possumus sententiam supra positam tenere, sed tamen sine ipsius præiudicio, aliter, præmissa de electione mala distinctione, videtur respondendum. Nam si electio mala est obiecto, seu per se, eius malitia, quam ex obiecto habet, per bonitatem intentionis, nec tollitur nec minuitur. Si verò electio non ex obiecto, aut ex per se malã est, sed aliunde, potest omnino eius malitia per bonam intentionem excludi, & multò magis minui.

Resolutio dicti dubij.

Primum patet, quia si actus de se malus est, & non solum quia prohibitus malitiam secum habet inuolutam, seu annexam, & quam sic habet, existentibus eisdem causis, eam semper habet. Et pro hoc faciunt rationes suprà factæ.

Secundum etiam patet de violatione ieiunij, & sabbati, quæ non, nisi quia prohibita, mala est; potest tamen ex tali intentione, & causa fieri, vt sua denudetur malitia, & bona, & laudabilis fiat: Idem patet de communicatione cum excommunicato, quæ si sine bona intentione, & causa fiat, peccatum est; & tamen ex tali intentione, & causa fieri potest, quòd peccatum non sit, sed meritum: & ita de alijs.

Quid tamen dicendum ad motiua propriori sententia allegata? nam Magister, & Aug. de electione mala ex obiecto loquuntur: quia alter de furto, alter vero de mendacio loquuti sunt, quorum malitiam ob bonam intentionem minorem esse dicunt. Respondeo, quòd dictum Magistri saluatur per hoc, quòd eius, qui concupiscendo furatur, electio mala est simul, & intentio; eius autem, qui miserando furatur, sola electio ma-

ctio mala est; ideò non mirum, si primus magis quàm secundus peccet. Ad dictum August. quod magis vrget, dicendum, quòd mendacium malitiam, quam ex obiecto habet, per superuentum bonæ intentionis minimè amittit: si quam tamen malitiam habet ex fine, seu intentione aliqua, illa poterit variari, & minui huiusmodi intentione variata, seu in meliorem commutata. Verùm cum non sit animus in his nunc insistere, sed ad alia pertinentiora transire, satis sit, hæc obiter tetigisse. *Solutio probationis t sent. affirmatiuæ.*

IN tertio argumento illud quæritur, an stet eundem actum simul bonum & malum esse. Et dixerunt Lutherani non solum actum malum, simul, & bonum, sed etiam malum, & meritorium esse posse. Cùm enim constet aliqua humana opera Deo grata esse, & ex gratia, & acceptione ipsius Dei meritoria esse, & ex ipsorum Lutheranorum dogmatibus constet, hominem in omni opere suo, quantumuis bono, peccare: sequitur, eundem actum meritorium esse simul & peccatum. Quidquid sit de ipsorum dogmatizantium mente, verba tamen eorum id, quod dictum est, apertè significant. Quòd autem homo in omni opere, quantumuis iusto peccet, probant: quia cùm scriptura dicat, non esse hominem in terra, qui peccator non sit, iuxta illud Ecclesi.7. Non est homo iustus in terra, qui non peccet. Et Psalm.142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Christus etiam in Euangelio dicat Luc.6. Non potest arbor mala (qualis omnis homo est) fructus bonos facere: sequitur nullam esse hominis operationem, quæ mala non sit. *3. Dub. circa, 3. Arg. principale.. Probant Lutherani hominem in omni opere suo quãtumuis bono peccare. 1. 2..*

Idem probant per illud Genes.6. Omne desiderium cogitatum cordis humani, vanum, & prauum omni tempore. Et Esa.9. Omnes hypocritæ sunt, & nequam, & vniuersum os loquutum est stultitiam. Et cap.41. Ecce omnes vani & vana opera eorum: ventus, & inania consilia eorum. Et cap.53. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Deus iniquitatem omnium nostrorum. Et c.64. Omnes iustitiæ nostræ velut pannus menstruatæ.

Et Psalmista. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Omnes declinauerunt, & inutiles facti sunt. Et rerum: Omnis homo mendax. Hæc & alia scripturæ testimonia solent afferre, quibus dictum Gregorij addunt, qui super Iob cap.9. ait Sanctus vir omne meritum virtutis nostræ vitium esse conspicit, si ab interno arbitrio distinctè iudicetur Augustinus etiam lib. 9. confessionum ait: Væ hominum vitæ quantumcunque laudabili, si remota misericordia iudicetur. In quibus significant omne opus, quantumuis bonum, in se malum esse, & vitiosum. Ex quibus putant hi dogmatizantes se suum probasse intentum, scilicet, opus hominis simul esse, peccatum, & ex gratia Dei esse vitæ æternæ meritorium. 3.

Attamen nec verum est, sed erroneum quod isti asserunt; nec testimonia suprà citata illis suffragantur. Primum patet; quia error est, dicere omnem humanum actum esse peccatum. Vt enim Christum, & Virginem gloriosam omittamus, in quibus certum est nullum fuisse peccatum, nec actuale, nec originale; cum tamen multa opera humana fecerint, de cæteris Sanctis, aut viris iustis patet, eos multa opera fecisse, aut facere, quæ peccata non sunt: vt patet ex Paulo 1. ad Cor. 3. qui quædam opera humana comparat auro, & argento, & lapidibus pretiosis, eò quòd pura sint, & ab omni sorde peccati aliena, nec habeant aliquid admixtum, quod igne veniat cremãdum. Quędam verò sunt combustioni proxima, & impura, qualia sunt illa opera, quæ comparat ligno, fœno, & stipulæ, per quæ Augustinus venialia peccata intelligit. *Dicta Lutheranorum sent. erronea oppugnatur. 1.*

2. Deinde certum est, iustorum opera grata esse Deo, & illi accepta; quæ tamen, si peccata essent. Deo minimè placerent: cum Psalmista testetur, Deum peccatores odio habere, similiter, & peccata omnia.

3. Deinde, si omnia humana opera peccata essent, omnia igitur talia essent contra legem

Dei,prout inquit Psalm. Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Et August. Peccatum est dictum,vel factum vel concupitum contra legem Dei. Consequens est absurdum,cum multa opera fiant conformiter ad legem Dei, vt patet de operibus sanctis ab his,qui timent Deum.

4. Deinde sequitur, hominem in lege Dei esse perplexum, ad impossibile obligari. Nam vnusquisq; tenetur omne peccatum vitare, & per legem Dei tenetur multa opera facere,quæ omnia si peccata essent,teneretur ea homo facere,& non facere: contra id quod ait Hier. de Ecclesiasticis dogmatibus: Anathema, qui dixerit Deum homines ad impossibile obligare.

5. Postremo non est negandum,esse aliqua opera humana rectæ rationi consona, & in nullo ab ea discrepantia, quandoquidem potest voluntas id, & eo modo agere, quod,& quo modo per rationem agendum esse cognouerit. Quo in esse posito, ille actus erit bonus & non malus; cum humani operis malitia non nisi in difformitate rectæ rationis consistat: quæ omnia cum de se notissima sint,non est quòd in his amplius immorari debeamus.

Respōdetur ad illorum probationes. Ad.1. Quod etiam testimonia suprà citata horū sententiæ minimè faueant,patet. Quod enim ait Ecclesiastes: non est iustus in terra, qui non peccet: non intelligitur ita, vt semper,& in omni opere peccet,vt isti volunt: sed quòd nemo sit,quantumuis iustus, qui gloriari possit,se nunquam peccasse, aut peccato subiacuisse, etiamsi sit infans vnius diei,vt ait Iob 13. Similiter accipiendum est,quod ex Psal. citatum est: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Cui consonat illud: Si dixerimus, quia peccatum non habemus,nosmetipsos seducimus: cum hoc tamen stat hominem aliquādo bona,& pura opera facere. Quòd etiam ait Christus de arbore mala,quod non potest fructus bonos facere,hoc non ad personam operātem,sed ad voluntatem operantis est referendum. Stat enim hominem in peccato esse, & aliquando opus bonum, quamuis non meritorium, facere, vt in Codice de satisfactione deduximus: non tamen stat,ex peruersa voluntate bonum opus procedere, nam de hac arbore loquebatur Christus. *Ioan.1.c.*

Ad 2. Quod ex Gene. citatum est, nil pro illis facit: nam illic loquitur Scriptura de hominibus carnalibus, qui carnis inclinationem sequebantur,ob quorum demerita diluuium inductum est. Vnde ait ibidem: Omnis caro corruperat viam suam. Vbi per carnem, homines carnales; seu carnis inclinationi dediti intelliguntur. Vnde Gen.8. dicitur: Omnis homo ab adolescentia sua in malum pronus est.

Quod etiam ex Isaia allegatum est,Omnes hypocritæ sunt &c. de Iudæis procedit, & non de quibuscunque: sed de illis, qui simplices seducebant, fingentes se Prophetas,aut Sanctos esse,cum non essent: qui etiam multa falsa docebant exhortantes potius ad hominum traditiones,quàm Dei. Sed præter hos erant, aut esse poterant, qui aliqua bona opera, & pura facerent. Quod etiam ait: Omnes iustitiæ nostræ quasi quasi pannus menstruatæ, secundum glossam interlinearem,non de omnibus operibus humanis est accipiendum,sed de operibus legalibus, quæ Iudæi faciebant, & faciunt post Christi passionem,postquam legalia opera facta sunt immunda,& mortifera: cum tamen Iudæi in ipsis vsque adhuc suam collocent iustificationem. Quod

Ad 3. denique ait Psalmista. Non est qui faciat bonum,&c. de Gentilibus, non Deum, sed idola colentibus loquitur ibidem,secundum August. & gloss. Itaque si veram Scripturæ intelligentiam attendamus,facilè cognoscemus,quàm impertinenter præfata testimonia ab his hæreticis allegentur.

Secunda aliorum sententia, Hac igitur assertione dimissa,dixerunt alij Doctores Catholici,posse eundē actum humanum simul esse malum moraliter,& meritorium. Vt si quis eleemosynam vero

pauperi debitam, largiatur diuiti, quem inuincibiliter putat pauperem esse. Et si quis amore prolis in cultum Dei educandæ, ad non suam accedit, putans inuincibiliter eam suam esse, vt accidit Iacob, quando primò ad Liam accessit. Quòd enim tales apud Deum mereantur, apparet: quia opera à Deo acceptantur ad præmium seu supplicium, secundum animum, ex quo fiunt. Cum ergo in huiusmodi casibus animus operantis sit, Deo obsequi, ac seruire, videtur quòd talis animus, cum opere inde subsequuto, debeat à Deo acceptari: nec iustum est, quòd propter conscientiam inuincibilem, mercedem, quàm alioqui apud Deum homo mereretur, amittat. Quòd verò talis actus sit moraliter malus, inde probant, quia est contra rectam rationem. Nam ex quo est conformis conscientiæ erroneæ, quamuis inuincibili, opus est, vt sit difformis rectæ, & veræ conscientiæ oppositæ: & ita erit actus malus moraliter, & si non ad pœnam imputetur, cum per ignorantiam inuincibilem excusetur. Sic videtur Martinus lib. de temperantia sensisse.

Sed quicquid sit de opere, illo modo propter Deum facto, an sit meritorium, necne, videtur tamen hanc opinionem esse falsam in eo, quòd ait, actum ex præfata conscientia factum, esse malum moraliter. Vnde contra eam arguitur: sit casus communis, quo quis inuincibiliter putet vxorem, quam de facto tenet suam, legitimam esse, cum non sit, cui reddat debitum postulanti, si in aliquo casu verificaretur, quod ait opinio, maximè in hoc; sed hoc non, quia illa redditio in casu non est actus malus moraliter, cũ sit actus factus conformiter ad rectã rationem, qualis est ea, quæ dictat esse illi in casu reddendum debitum, cum ita sit, vt significat: eò quòd stante præfata conscientia inuincibili, tenetur debitum reddere postulanti. *Oppugnatur hæc etiã opinio. 1.*

Obiect. 1. Si dicas, imò falsam esse præfatam conscientiam, quia cum sibi liberum sit eam deponere, si deponat, nõ tenebitur reddere: & ita falsum est simpliciter in casu, quòd tenetur reddere, ex quo potest non reddendo peccatum euitare, si conscientiam deponat. *Solutio.* Contra hoc: nam pono quòd sit conscientia inuincibilis, quam non possit vincere, nec habeat vllam causam ad eam deponendum, nec sine temeritate eam deponet, tunc excluditur solutio data, vt patet intuenti.

Obiect. 2. Si rursus dicas, præfatam conscientiam adhuc esse falsam, quia putat per eam se teneri ex lege debitum reddere, cum non ita sit, sed ex conscientia tantum. *Solutio.* Sed hoc similiter excludi facilè potest, ponendo, quòd putet inuincibiliter se teneri, nil inter legem, & conscientiam distinguendo, sed indistinctè.

Quod autem præfata conscientia recta sit, inde apparet: quia sequitur ex veris, in bona consequentia sic arguendo. Ei, quam puto inuincibiliter esse meam, est per me debitum reddendum: hanc puto inuincibiliter esse meam: igitur per me est illi reddendum. Constat maiorem, & minorem veras esse, similiter, & consequentiam bonam: igitur certum est, conclusionem veram esse, quod prætendimus.

Obiect. 3. Nec valet dicere esse aliam rationem rectam, cui præfata operatio difformis est, quod sufficit ad malitiam eius moralem: talis est lex Dei, quæ iubet, non debere virum mulieri commisceri, extra legem coniugij. Quod enim hoc non valeat, apparet: tum quia in casu lex diuina non dictat, nec iubet, non esse debitum reddendum, *Solutio.* quia cum oppositum dictet conscientia inuincibilis præfata, quam veram esse conclusum est, falsa igitur esset lex illa diuina quæ oppositum dictaret, quod est absurdum. Tum etiam, quia vel lex diuina vniuersaliter dictat, & iubet, quòd nemo vnquam non suam carnaliter cognoscat, vel dictat, & iubet, quod nemo vnquam cognoscat, quam non suam esse cognouerit. Si primum dicant, lex illa diuina modo generaliter sumpta, falsa esset, nam ex ea cum vna vera, sequitur vna falsa, sic arguendo: Nunquam est aliena cognoscenda, sed hæc (in casu proposito) est aliena, igitur

hæc in casu non est à tali cognoscend . Consequens est falsum, cum ostensum sit suprà, conclusionem oppositam esse veram. Cùm ergo minor sit vera, vt constat, restat maiorem esse falsam. Si dicant secundum, sequitur, quod in casu præfata debiti redditio non est contra legem Dei rectè intellectam, vt patet intuenti; ac proinde actus ille in casu nulli rectæ rationi contrarius est, & per consequens, nullam habet moralem malitiam.

Oppugnatur secundo eadē opinio.

Secundo, ille homo in casu proposito, qui conscientiam illam inuincibilem deponere simpliciter non potest, vel saltem non sine temeritate, vnum de duobus debet, secundum rectam rationem, eligere, scilicet, reddere, vel negare Non secundum, quia tunc peccaret contra conscientiam, igitur primum est illi eligendum, secundum rectam rationem, & ita intentum. Quod iterum inde patet, quia in tali casu vir prudens hoc ipsum illi consuleret, scilicet, vt si conscientiam habet inuincibilem, quam deponere, sine temeritate, non potest, se illi conformet, & si ipse prudens sit, hoc ipsum ipsemet ex prudentia eligendum esse cognoscet, & ita redditio debiti in casu prudenter fit, & per consequens non malè moraliter. Ac proinde non verificant in casu actum eundem meritorium esse, & malum moraliter. Quanquam esset difficultas de actu contra legem facto: conformiter ad conscientiam inuincibilem erroneam quam alias probauimus possibilē esse, etsi multi oppositum opinentur. Similiter de actu ex obiecto malo ex ignorātia, seu conscientia inuincibili facto, quod ex obiecto videtur suam habere malitiam, & ex conformitate ad conscientiam inuincibilem suā bonitatē. Verum de his alibi latius agendum, cum nostro intento principali sint peregrina.

3 Sentent.

Alij vero, vt Caietanus in opusculis, dixerunt, non posse eundem actum simul esse meritorium, & malum, posse tamen esse bonum moraliter, & malum venialiter. quod inquit, frequenter accidere, vt quando facimus aliqua opera moraliter bona, ex suo genere cum aliqua circumstantia mortaliter mala, vt si mutuatum reddam, non tamen cum debita hilaritate.

Oppugnatur similiter 1.

Quinque modi fortitudinis similitudinaria 1. 2. 3. 4.

Contra hanc sententiam videntur multa militare. Primò moralium Philosophorum doctrina, qui in sententia tradunt, humanum actum bonum moraliter, aut studiosum non esse, quacunque sit mala circumstantia vestitus. Quod facile est videre in tertio Ethicorum, vbi Aristoteles de fortitudine loquens vera, & similitudinaria, ait, quinque esse modos fortitudinis similitudinariæ. Primus, dum quis subit pericula, propter metum Secundus, dum propter honorem, vel fugiendam vituperationem. Sed primi, inquit, deteriores sunt, quod non pudore, sed metu ducti, illud agunt. Nam præfecti recedentes à pugna, verberibus redire compellunt. Tertius, quia peritijs rerum iuuatur fortitudo. Quartus cum ira fortitudo dicitur. Videntur enim fortes, qui per iram, ceu feræ bestiæ in percussores feruntur. In quo modo fatetur, quòd concitatio, seu ira fortes adiuuat, si faciunt propter decus. Non est igitur fortitudo, si dolore, aut ira concitati, in periculum deferuntur, nil præuidentes eorum, quæ incurrunt: nam sic asini quoque fortes essent, cum nec verberibus quidem à pabulo remoueri possint. Quintus, neque fiducia: nam ebriosi tale aliquid faciunt: fidentes enim fiunt, cum ebrij sunt; cum verò non sunt ebrij, pericula fugiunt. Verè autem fortis est, quæ terribilia hominibus videntur, & sunt, ea subire: quia decoris est, ita facere; & turpe, non facere.

Similiter in 6. Ethicorum idem in sententia tradit, humanum scilicet actum virtutis actum non esse, nec moraliter bonum, si ob alium finem quemcunq; fiat, qui decus nō sit. Idem similiter tradit Seneca ad Lucillium epist. 81. dicens: Omnia agenda sunt, vt quam gratissimi simus. Nostrum enim hoc bonum est. Quemadmodū iustitia non est, vt vulgò creditur, ad alios pertinens, magna pars eius in se redit. Nemo non, cum

alteri

alteri prodest, sibi profuit; non eo nomine dico, quo scilicet adiuuare adiutus, protegere defensus: quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur: sicut mala exempla recedunt in authores, nec vlla miseria contingit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri faciendo docuerunt: sed quod virtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad præmium. Rectè facti, fecisse merces est. Gratus sum, non vt alius mihi libentius præstet, priori irritatus exemplo: sed vt rem iucundissimam, ac pulcherrimam faciã. Gratus sum, non quia expedit, sed quia iuuat hoc, vt scias ita esse. gratum esse non licebit, nisi videat ingratus. Si reddere beneficium non aliter, quàm per seipsum: iniuriæ potero, æquo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo enim mihi pluris æstimare videtur virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri perdidit famam, ne conscientiam perderet &c. Itaq; quòd hi Philosophi prætendunt, hoc est, nullum humanum opus bonum moraliter dici posse, hoc est, bonum virtutis, quod ob alium finem, quam decus, sit factum: aut aliter, quam prudentia, & recta ratio dictauerit. Taliter autẽ non fiunt opera, quæ sunt mala venialiter ob finem non talem aut cum circumstantia deprauante facta.

Facit ad idem Dionysius in lib. de diuinis nominibus: Bonum est ex integra causa, malum autẽ vndefariam, seu ex singulis defectibus. Igitur vbi est aliqua macula moralis, & non bonarum circumstãtiarum integritas, non potest actus moraliter bonus dici, sed simpliciter malus. Quod etiam Aristot. 2. confirmat dicens: Bene agere contingit vno modo, malè autem multifariam. 42

Videtur igitur non stare, eundem actum bonum moraliter esse, de quali bonitate morales Philosophi loquuti sunt, simul & malum venialiter, quanquam non puto Caietanum de integra bonitate morali fuisse loquutum. Multò minus stat, actum esse meritorium apud Deum, simul, & malum venialiter nam vltrà quòd id Parisijs damnatum est, facit authoritas Euangelij Matth. 6. Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioqui mercedem non habebitis. Vnde patet, quod appponere circunstantiam vanæ gloriæ, vitiat actum, & excludit mercedem, & ita impedit, ne sit meritorius. Et iterum ibidem. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Vbi secundum Doctores per sinistram appetitio laudis, per dexteram autem voluntas mandata seruandi significatur. Et illic docemur actus nostros debere mundos esse ac puros, absque vllius maculæ mixtione, si velimus eos nobis ad vitam prodesse. Sicut alicubi significatum est: Si rectè offers rectè autem non diuidis, peccasti, quiesce. Quod Aug. extendit ad omnem hominem iusta, & recta operantem; non tamen omnes, quas debet, circumstantias apponentem. Esset tamen difficultas de actu imperato, ex duobus actibus elicitis procedẽte, quorum alter bonus, alter malus sit, an erit simul bonus, & malus; cũ actus imperatus talis sit, qualis est imperãs. Sed de his alibi.

Resolutio dicti dubij negatiua.

Probat. 1. 2. 3.

IN quarto argumento illud tangebatur, an scilicet sit licitum pecuniam alteri dare, vel offerre, vt aliquod opus alioqui honestum faciat, etiamsi factum ob illam causam, vitietur. Et habet locum hæc quæstio non solum de oblatione pecuniæ, vt opus honestum voluntarium fiat, sed etiam, vt quod alioqui necessarium est, seu de præcepto fiat, ad quod s. homo erat alias obligatus. Et pro parte negatiua est ratio dubitandi Primò, quia, vt ibidem arguebatur, offerre pecuniam alteri, vt opus peccaminosum, aut vitiosum faciat, est eum ad peccandum inducere, & eidem offendiculum ponere, & peccato eius consentire; cum tamen Paulus ad Rom. 1. damnet non solum eos, qui mala faciunt, sed qui facientibus consentiunt. Secundo, si pecuniam ob illam causam recipere, peccatum est ergo, & pecuniam ob eandem causam offerre peccatum erit, per locum à correlatiuis, quem inter alios tradit philosophus, 2. Rhetori. Nam si vni iustè ac bene agere interest, & alteri pati intererit: quemadmodum

4. Dubium. circa 4. arg. principale suprà propositũ. An nihilominus liceat alicui dare pecuniam ad exercẽdum aliquid opus honestum

Arg. pro parte negatiua. 1. 2. 3

admodum Nicodemo publicanorum princeps arguebat dicens: Si vobis locare turpe non est, nec nobis conducere.

Tertiò idem apparet ex ca. quam pio. 1. quæst 2. vbi concluditur, quòd omne datum optimum, & omne donum perfectum à Patre luminum descendens est. Restat ergo, qui pro Ecclesiæ susceptione munus acceperit, donum Dei, quod à Patre luminum descendere debuit, vendat; munus autem largiendo emat. Vnde videtur, non solum damnari eos, qui munus recipiunt, sed etiam qui offerunt ob hanc causam, scilicet, vt Ecclesiam aliquam habeant.

Sent quorundam iuristarū. NONNVLLI Iuristæ super cap. dilectus, de simonia, ad id respondent, dicentes, posse pecuniam alicui offerri, vt ea agat, quæ suæ saluti necessaria sunt; non tamen vt ea agat, quæ super erogationis sunt: quale est, religionem ingredi. Nec aliud, vt videtur, pro discrimine assignant, quàm quod illa sunt ad salutem hominis necessaria: hæc autem non quasi hoc sufficeret, vt in illis simonia non committatur, in his autem sic; cum necessitas operis eius spiritualitatem non tollat.

Resolut. Duobus modis posse dari pecuniam alteri vt aliquid operetur. 1. Conclusio 1. hoc primo licitum est. Probat. 1. Ideo præfatis non obstantibus, videtur aliter sub distinctione respondendum; quia duobus modis potest aliquis alteri pecuniam, aut munus aliquod offerre, vt aliquid operetur. Vno modo per viam dispositionis, intendens, s. alterum disponere, & inclinare, vt opus, quòd ab offerente prætenditur, agat; qualiter homines alioqui duri mollescere, & per preces, aut obsequium aliquod illis gratum, aut etiam per oblata munera flecti solent: & hoc modo licitum est aliquid offerre, promittere, & dare in casu. Sic enim Deus per promissiones non solum rerum æternarum, sed etiam temporalium solet homines allicere, & inuitare, vt ea, quæ debent, agant, & operentur: quod genus alliciendi maximè valet, vt homines ad bonum excitentur, sicut experientia docet. Nam homines cum in re aliqua quam summè optant, aliquid prosperè sibi succedere vident, feruentiùs ad Deum recurrunt, & eidem feruentiori conatu seruire proponunt. Sic matres excusantur, quæ datis, vel promissis muneribus liberos, seu filias inducunt, vt vel religionem ingrediantur, vel maritis suis, vti debent, obsequantur, vel vt Sacramenta frequenter accipiant. Sic etiam sæpe legata fiunt, vt legatarij aliqua agant, quæ vel necessaria eis sunt, vel valde salutaria: qualia sunt opera super erogationis; & taliter data, donari dicuntur donatione simplici, quando nec pro opere agendo tanquam pretium ipsius operis datur, nec onus seu obligatio illud agendi ipsi accipienti imponitur.

2. *Hic modus distinguendus est.* Secundo modo potest aliquid tale offerri, per viam causæ finalis, vt s. homo pro munere consequendo, tanquam pro causa finali seu principali, ad opus illud faciendum inducatur: vt si sic oblatio fiat, Accipe hoc, vt facias illud, quod datur per viam contractus innominati, & tunc est distinguendum de opere, ad quod inductio fit. Quia sunt aliqua opera, quæ gratis agenda sunt. Vt mutuare, spiritualia dare, aut recipere, iustitiam facere, veritatem deponere, neminem lædere.

Concl 2. Et pro his, & similibus aliquid per viam causæ finalis ad sensum dictum offerre, vt plurimum peccatum est; sicut, & pro eisdem mercedem recipere, illicitum est. Di-

Limitat. co, vt plurimum; quia propter salutem ipsius inducti aut aliorum; imò ad releuandum corporalem alicuius indigentiam, licitum, est munus alicui offerre, vt tale quid faciat, siue sit de necessarijs ad salutem, siue non. Nec hoc est directè, & per se homi-

Concl 3. nem ad peccandum inducere, sed per accidens: quia aliud est dicere, dabo tibi aliquid,

Reijcitur sententia iurista- rum supra posita. vt Baptismū suscipias: aliud verò, vt baptismū pro munere suscipias. Primū in casu est licitū, secundum nunquā. Alia vero sunt opera, quę non tenetur homo gratis agere, & ad illa nō solū potest homo per munera inuitari, per viā donationis, sed pro munere, & mercede induci, & per viā causæ finalis, & contractus: qualia sunt ædificare, nuntiū

deferre.

deferre & alia huiusmodi. Vnde fit, non esse distinguendũ inter opera, quæ ad salutẽ necessaria sunt, & inter opera supererogationis, quantũ ad hoc quod est, aliquem, mediante munere, ad bona opera inducere. Nam, vt dictũ est, per viã dispositionis vtrunque, per viam autem causę finalis, neutrum videtur esse licitum: Quod autem licitum sit homines ad ea, quæ illis ad salutem necessaria sunt, pro munere inuitare, patet ex Aug. ad Macedonium. Et habetur 23. q. 4. cap. penultimo; vbi ait, Debet homo diligere proximum suum, sicut seipsum, vt quem potuerit hominem beneficentia, consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ corrẽctione adducat ad colendum Deum. Idem, contra Petilianum scribens, significat, dicens: Quòd autem nobis obijciunt, quod res eorum concupiscamus, & auferamus, non rectè obijciunt; sed vtinam Catholici fiant, & non solùm quæ dicunt sua sed etiã nostra in pace, & charitate possideant. Inde fit, vt possimus aliquam in vxorem ducere, si Christiana fiat. 28. q. 1. caue. Inde damnatis ad mortem licitum est vitam donare, vt Sacramentum fidei suscipiant. Idem legitur Syluestrum Papam fecisse, qui omnibus, qui illo tempore volebant ad fidem conuerti, pecunias, & munera offerebat. Nec videtur munus licitum, homines ad finem oblato munere inuitare, quàm minis, & terroribus, & oneribus iniunctis eos ad eandem trahere: hoc autem licitũ esse Gregorius docet 23. q. 6. cap. iã verò. In quo differũt ea, quæ necessitatis sunt, ab his, quæ sunt voluntatis: quia ad prima potest aliquando homo nõ solũ munerib. inuitari, sed minis, & terrorib. attrahi: ad ea verò, quæ volũtatis, & supererogationis sunt, quenquã per minas & terrores attrahere, non ita licet, sicut precibus, & munerib. licitũ est, eos ad huiusmodi inuitare. *Non minus est licitum homines ad fidem &c. oblato munere allicere quàm minis, & terroribus.*

Non obstant, quæ ante oppositum sunt obiecta. Ad primùm enim dicendũ, quod non est illicitum, hominem ad aliquod opus, quod in se bonũ est, inuitare; esto quòd accidat, ipsum malè fieri ob prauam intentionem, aut circumstantiam, per operantem appositam; maximè si ex huiusmodi inuitatione aliqua notabilis vtilitas spiritualis, aut corporalis speretur. Quemadmodum licitum est delinquẽtem corripere, etiamsi sciatur inde ira, aut indignatione ipsum qui corripitur, commouendum; quando tamen eius emenda speratur, vt tradunt Doctores communiter. Nec hoc est peccato ipsius induci consentire, sed potius ipsius, vel aliorum vtilitati prospicere. *Resp ad arg. pro parte neg. adducta.* *Ad 1.*

Ad secundùm dicendum, quod locus ille à correlatiuis in multis deficiat: nam qui vsuram iurauerit soluere, & posteà eam soluit, licitè agit, iuxta c. debitores, de iureiu. & tamen vsurarius illicitè recipit. Similiter si marititus contra votum de continentia per eum emissum, debitum ab vxore exigat, peccat exigendo, & tamen vxor non peccat reddendo. Eodem modo de alijs posset exemplificari. *Ad 2.*

Ad 3. ex c. quam pio, pro nunc dicendum, illud procedere de munere dato, per viam causæ finalis, non per viam dispositionis, seu inuitationis, vt dictum est vt etiam ibidem gloss. ait, in verbo, interuentu, vbi ait: non illic prohiberi nisi pactionem: nam & dando, honorando, & loquendo possimus hominibus blandiri, vt ibidẽ dicitur. Hæc obiter dixisse sufficiat, ad difficultates in rationibus quæst. suprà positis tactas. *Ad 3.*

Nunc breuiter ad propositam quæstionem, in qua quærebatur, an opus alioqui bonum deprauetur per hoc, quod fiat ob pecuniam, seu ob aliud temporale munus, dicendum. Si opus tale sit, quod debet gratis fieri, non dubium quin deprauetur, si propter pecuniam fiat, modo affectus operantis in ipsa pecunia sistat, & nõ in aliũ bonũ finem appetitus operãtis tendat. Si autem opus tale sit, quod homo non teneatur gratis facere, tunc, si propter pecuniam fiat, non erit illicitum, nisi pecuniæ appetitus sit immoderatus: quia tunc, ob deprauatam intentionem, deprauabitur opus ex ea factum. Solutio autem rationum, quæ illic factæ sunt, sufficienter patet ex dictis. *Resolutio 23. qu. suprà initio propositæ: quatenus deprauetur opus bonum pecunia oblata, & accepta. 1.*

Corollarie sequitur, non parum referre, qualiter homo opus alioqui bonum facturus, *2.*

rus,

rus, oblatum munus accipiat: nam refert qualiter illi datum, vel oblatum sit. Si enim per viam dispositionis tantum illi donatum est, non video, quare non possit donationē acceptare, & donatum accipere eo modo, quo à donante datur: non quidem in pretium seu mercedem operis, quod facit, aut facturus est; sed quia alter illi spontè, & liberaliter donauerat, etiamsi cum intentione mouendi hominem ad bene agendū: quo accepto, liberum erit ei operari, & ab operatione abstinere. Si autem per viam causæ finalis pecunia offeratur seu detur, tunc ob illam causam, sicut dari non potest pro opere alioqui gratis agendo, nisi vt suprà: ita nec pro cuiusmodi opere potest sic datum seu oblatum recipi. Secùs, si detur pro opere, quod quis non tenetur gratis operari.

Resolutio 1. qu. initio propositæ, de necessitate restit. Hinc patet responsio ad principale quæsitum, an. s. sit de necessitate restituēdum, quod ob causam, seu opus honestum, & non necessarium, receptum est. Si.n. liberè & spōtè donatum est, per viam tantum dispositionis, sicut ex illa via recipi potuit: ita ex eadem poterit retineri, nec necessariò est restituendum. Si autem per viam causæ finalis datum est ad sensum dictum; tunc, sicut recipi non potest, ita nec retineri quādo opus est alioqui gratis agendum. Secùs alias. *Coroll. 1.* Hinc patet quid dicendum, si aliquis oblatam pecuniam accipiat, vt vxorem ducat, vt continenter viuat, vt religionem ingrediatur, vt clericus fiat: an sic acceptum teneatur restituere: similiter si quis, vt suscipiat onus iustitiam ministrandi, aliquid accipiat vt sententiam iustam pronuntiat. vt in testem productus verum deponat, & ita de alijs: quod Doctores solent communiter damnare, & ad muneris accepti restitutionen obligare, cùm tamen, distinguendum sit, vt suprà ostensum est.

Coroll. 2. Corollariè sequitur, non esse simoniam, quoties in beneficij, aut ordinis collatione pecunia interuenit. Patet, si quis per viam dispositionis spontè, & liberaliter pecuniam prælato donat, hac scilicet intentione, vt moueatur ad conferendum, dignis, & idoneis beneficia, & ordines, modò ipse prælatus, pecuniam spontè oblatam, non accipiat tanquam causam principalem, pro qua collationes faciat, sed tanquam spontè donatam, Nam licitum est, spontè dare, & recipere aliquid, etiam notabilis valoris, hac intentione, vt spiritualia ministrentur, modo non inde velut ex causa animus ministrantis moueatur: vt colligitur ex c. etsi quæstiones de simonia.

3. Corollariū. Dubium. An ingressus religionis pacto aliquo interueniente, sit illicitus & simon. Corollariè sequitur, per interuentum pecunię aliquem fieri religiosum, sine simonia, & sine debito restituendi, vbi pecunia sit causa sine qua nō, modò data sit per viā dispositionis, qua prælatus monasterij, aut animus ingressuri disponatur, dū tamē absit pactum. Est tamen dubium, an interueniente pacto, talis ingressus sit semper simoniacus; Vt si sit casus, quòd Petrus, qui religionem ingredi appetit, est debitis grauatus, & ideò nolunt, nisi solutis prius debitis, eum ad monasterium recipere: an sit licitum, sic cum illo pacisci, Ego soluam tua debita, ne hoc sit tibi impedimentum, adiecto pacto de repetendo, si posteà religionem non ingrediatur.

Explicatur sus dubij Aut si religionem ingressurus videt se indoctum, & cupit litteris prius incumbere ad tempus, qui tamen sumptus ad id necessarios non habet; ego autem videns eius salutarem intentionem, do illi sumptus necessarios ad incumbendum literis, adiecto pacto de repetendo, si posteà non ingrediatur religionem; an id fieri licitè possit. Et *Resolut.* videtur quod non; quia vel datur per viam dispositionis, & hoc non: quia ipse Petrus sufficienter dispositus est ad religionis ingressum, ex parte sua, cum id appetat. Aut datur ob causam tollendi impedimentum, ratione cuius Petrus voluntatem suam adimplere non poterat: & si ob hanc causam pecunia daretur, licita esset datio, si liberū maneret Petro ingredi religionem, & non ingredi: quæ libertas illi per pactū interpositum auferri videtur: ideò in casu videtur pecunia illo modo data, dari ob ingres-

sum

sum religionis, & hoc videtur illicitum, tam ex parte dantis, quā ex parte beneficium recipientis, vt apparet ex c. quam pio, suprà citato. Ac proinde dare aliquid Petro religionem ingressuro, per viam dispositionis licitum est, & habet locum, quādo Petrus alioqui, indispositus est ad religionem alijs rebus, & finibus intendens. Dare etiam ad remouendum impedimentum, similiter licitum est, si pactum de intrando non apponatur. Et remoto tali impedimento, tenebit datio, etiamsi Petrus posteà animum ingrediendi religionem mutauerit. Dare autem ei aliquid ad remouendum impedimentum, vt eo remoto religionem ingrediatur, tali lege, vt si non ingrediatur, datū repetatur, non est licitum: & taliter acceptum est restituendum, non danti, qui simoniacè dedit, sed religioni, quam erat ex pacto ingressurus. Secùs, si ob inopiam monasterij, ego dem aliquid monasterio, ob causam tradendi Petro religionem ingressuro, quæ illi fuerint in monasterio necessaria: nam licitè poterit pactum de repetendo apponi, si Petrus religionem non fuerit ingressus, eò quòd tunc cessat causa, ob quam erat data pecunia, scilicet, alere Petrum in monasterio, &c. *Limitat.*

Quid tamen, quod sæpe legata fiunt cum pacto, si legatarius continenter viuat, si religionem ingrediatur, si clericus fiat, & tenent legata, & taliter accepta, adimpleta conditione; nec repetuntur, nec restitui debent: quæ quidem legata sæpissimè fiunt non solùm per viam dispositionis, sed per viam causæ finalis, & tamen secundum c. quam pio supra citatum, hęc omnia viderentur condemnanda, & taliter accepta restituenda: cùm hæc omnia s. continenter viuere, religionem ingredi, & clericum fieri, inter Dei dona connumerentur, ad quæ non est licitum homines per pecuniam prouocare, vt textus innuit. Dicēdum, talia excusari, quia vt plurimum legantur, vt legatarius in illo statu decentius viuat: & ideò, modò, vel conditione non impleta, repetuntur, quia deficit finalis causa, quam legans prętendebat, s. decentius legatarium in tali statu sustentari. Secundò possunt excusari propter necessitatem, aut notabilem vtilitatem spiritualem ipsius legatarij, de quo verisimilius & certius est, quod in cultu Dei atque operibus bonis exercebitur in tali positus statu, quam aliàs.

Aliud dubiū. An licitè fiant legata cum pacto, vt legatarius, fiat clericus vel relig. &c.

Solutio.

Has & alias plures difficultates nobis ingerit illud, cap. quàm pio 1. q. 2. ratione cuius communiter Doctores damnant non solum eos, qui emunt, & vendunt spiritualia, sed etiam eos, qui ea non gratis accipiunt: sed pecunia oblata ad ea accipiendum inducuntur cùm tamen hi non videantur spirituale aliquid vendere, aut emere. Qui enim accepta pecunia religionem ingreditur, non alias ingressurus, non dicitur propriè vendere religionem, nec religionis ingressum. Sicut nec is, qui pecuniam illi offert, vt religiosus fiat, non propriè dicitur emere religionem. Nam de ratione venditionis est, vendentem id, quod vendit, alteri, scilicet emptori velle tradere. Qui autem pecuniam obtulit Petro, vt religiosus fiat, nullam religionem à Petro accipit, nullam etiam Petrus pro pecunia eidem oblata dedit, sed gratiam à prælato illi factā accepit. Si enim prælatus acciperet pecuniam, vt Petrum ad monasterium admittat, esset illic rei spiritualis emptio, & venditio. Si tamen pecunia detur Petro, non vt aliquid spirituale gratis det, sed vt illud recipiat, non ita propriè est illic emptio, & venditio: sed nec Christus dixit, gratis accipite, & gratis date, sed gratis accepistis, gratis date: vbi prohibuit aliquid pro donatione rei spiritualis dare non prohibuit aliquid pro receptione rei spiritualis accipere. Si obijcias quod tunc non peccaret, qui pecuniam prælato offert, vt ab eo promoueatur, sed solum peccabit promouens: consequentia non valet, quia scriptura non minus emptores, quam venditores condemnat, quales sunt in casu promotus & promouens. In casu autem, is qui ordinem pecunia per eum accepta, accipit, nec ordinem emit, nec vendit, quia ordinem non dat, sed accipit. pecuniam etiam non dat, sed accipit.

An etiam illi qui pecun. oblata spiritualia quædam, vt accipiant, inducuntur emunt ea spiritualia. Sol. neg.

Matth. 10.

Obiectio.

Solutio.

Præterea si in casu Petrus, ob pecuniam per eum acceptam promotus, dicitur venditor, similiter qui pecuniam eidem ob illam causam obtulit, diceretur emptor, & cum scriptura pariter emptores, & venditores rerum spiritualium condemnet, sequitur quod sicut semper est illicitum vendere, ita semper esset illicitum emere. Consequens apparet falsum ex dictis: nam licitum est non modo pecunias offerre, etiam cum tali lege, aut conditione, vt alter Baptismum recipiat; sed etiam vt vitam consequatur, vt patet de Iudæis ad mortem condemnatis, quibus Ecclesia consueuit offerre vitam, si tamen baptizari velint, vt supra tactum est. Quod argumentum est, eum qui pecunias ob illam causam offert, non esse emptorem rei spiritualis, quem scriptura condemnat: & per consequens nec eum esse venditorem per scripturam condemnatum, qui pro pecunia sibi oblata spiritualia ab alio eidem collata recipit. Sed quoniam hæc alterius negotij sunt, & ad Codicem de simonia pertinentia, pro nunc cum his, quæ communiter dicuntur, transeamus.

De rebus ob causam turpem datis, seu promissis.

QVAESTIO XXVIII.

An datio pecuniarum vel alterius rei ob turpē causam sit vitiosa. Solutio trimembris.

Restat inquirendum de rebus ob causam turpem datis, seu promissis, atque acceptis; an scilicet huiusmodi datio aut promissio ob illam causam vitietur, & an, quæ ob eandem causam accepta fuerint sint obnoxia restitutioni. Et quod ad donationem attinet, facilè potest ex dictis cognosci, quando scilicet sit huiusmodi datio vitiosa, & quando non. Est enim de causa turpi, ob quam aliquid datur, distinguendum: quia aut est in se turpis, scilicet, ratione obiecti, seu ex prohibitione, quia scilicet, in se prohibita est; aut est turpis solùm ex circumstantia aliqua ipsum
2. opus deprauante, quæ tamen ab ipso opere separabilis est. Si primùm, tunc non dubi-
3. tatur, quin datio deprauetur, si fiat ob causam turpem illo modo: tum, quia dare aliquid alteri, vt opus in se turpe committat, est hominem directè ad peccandum inducere, quod apertum est, esse contra charitatem ad Deum, & ad proximum habendam. Tum, quia dare aliquid ob illam causam, est remunerare aliquid, quod nulla remuneratione, nullo pretio, nulla mercede dignum est, sed vituperio, atque supplicio. Tum etiam, quia huiusmodi datio in casu videtur ex deprauata voluntate procedere, quia scilicet, ex affectu seu appetitu talis causæ, pro qua mercedem vult dare. Et tenet verum conclusio, siue datio huiusmodi fiat ob causam turpem committendam, siue iam commissam. Si autem opus turpe, ob quod aliquid datur sit turpe secundò modo, iterum distinguatur, quia vel id quod sic datur, datur ob opus ipsum in se, aut ob qualitatē operis. Si primum, licita est datio, dummodo opus illud non sit ex his, quæ gratis agenda sunt. Si secundum, scilicet, si quis alteri aliquid det, vt opus illud taliter faciat, qualiter scilicet fieri nisi malè non potest, tunc perinde est, ac si datio fieret ob causam per se turpem: quæ omnia cum clara sint nil opus est per exemplum amplius ea explicare. Est tamen dubium de promissione modali, & de conditionali, quando causa, seu conditio, sub qua promissio de aliquo alioqui honesto fit, an sit licita, & in conscientia adimplenda, posita, vel adimpleta conditione. De quibus videndum est, & primò de modali.

An promissio ob turpē causam facta, sit licita. Solutio.

De promissione igitur ob causam turpem facta, an licita sit, videtur similiter dicendum, quòd non est licitum promittere aliquid ob causam per se, seu in se turpem: nec ob causam cum circumstantia deprauante factam, si fiat promissio propter operis qualitatem: vt donatione fuit exemplificatum. Potest tamen fieri promissio ob causam in se honestam, etiamsi per accidens ex circumstantia eam deprauari contingat. Et in hoc parua est difficultas. Maior autem est de vi talis promissionis, an scilicet obligatoria sit.

Sit

Sit igitur casus, quo quis alteri promittit certam pecuniæ quantitatem, ob causam per se turpem, puta, vt hominem occidat, vt sacrilegium faciat, aut aliud committat flagitium. Esset quæstio, an talis promissio sit in conscientia obligatoria, post causam adimpletam seu subsequutam. Nam in foro iudiciali certum est, ex stipulatione turpi nullam oriri obligationem. Et dixerunt aliqui quòd sic, & iudicio meo, probabiliter; quia omnis promissio, maximè si iuramento sit firmata, quæ potest, sine detrimento salutis adimpleri est, in conscientia adimplenda, modò non sit maioris boni impeditiua; talis est promissio, de qua in casu. Hæc minor apparet, quia id, quod in casu promissum est, est, assignatam pecuniam dare, quod in se licitū est, & non contra salutem dantis, nec recipientis, vt constat. Nam si opus turpe commissum non sit, nec committendum, & illa pecunia detur, licita est talis datio. Quod autem subsequatur operis turpis commissionem, non ideò efficitur vitiosa: opus enim iam commissum, & præteritum non tollit bonitatem, seu licentiam operis subsequentis. *An promissio eius seruandi obliget in conscientia, turpi causa subsecut. Sententia prima affirm. Probatur 1.*

Secundò idem apparet, quia secundùm iura conditio turpis habetur pro non adiecta, vt habetur de conditionibus appositis, cap. finali, cum etiam turpis conditio sit de iure impossibilis: conditio autem impossibilis etiam à contractu reijcitur, secundùm iura, vt habetur in capit. vltimo, de pactis. Igitur tenebit in casu promissio, ac si sine illa conditione turpi facta fuisset: sed si sine conditione, aut causa turpi facta fuisset, esset in conscientia obligatiua. Igitur. 2.

Et confirmatur, quia ille, qui dotauit Ecclesiam, & fecit eam consecrari, apposita conditione, quòd res talis Ecclesiæ non essent sub ordinatione Episcopi, tenetur reddere promissum, non obstante turpitudine conditionis, quæ quia mala est, & iniusta, reijcitur. *Eiusdem confirmat.*

Tertiò idem apparet exemplo Iudæ, qui promisit Thamar ob causam turpem, scilicet, vt consentiret se ab eo carnaliter cognosci, vnum hædum, quem postmodùm, vt promissum compleret eidem misisse legitur. Genes. 38. In quo de fidelitate commendatur. 3.

Quicquid sit de harum rationum efficacia, quæ suas habent difficultates, dico, sententiam hanc probabilem esse distinguendo, quemadmodum posteà distingentur. Itaq; stando in hac opinione, quando promissio completur, non debet compleri ob causam turpem commissam, sed ob fidelitatem ad proximum seruandam: & hoc modo adimpletio promissionis licita est; esto quod promissio facta fuerit turpis, eò quod proximum ad peccandum inducebat. *Probabilis esse prædicta sent.*

Et si primò arguas; turpis promissio non est adimplenda, dicente, Isidoro, & habetur 22.q.4. In malè promissis rescinde fidem in turpi voto muta decretum: Dicendum, id procedere de promissione turpi, ex obiecto seu re promissa, qualis non est promissio præsentis casus: quia licet sit turpitudo in causa, non tamen in eo, quod agendum promittitur, post causam subsequutam. *Obiect. 1. Solutio.*

Et si secundò arguas, quòd in casu non potest, is qui promisit, promissionem complere, nisi ex causa, & motiuo turpi: nam si promissum complet ex vi promissionis, & ipse non nisi ob illam causam turpem, promisit se rem illam daturum; igitur non potest promissum complere, nisi ob causam illam turpem, & ita sine peccato non potest promissum complere; & per consequens, promissio non est obligatoria. Hoc argumento putat Durandus in fine suo 3. præfatā sententiā de falsitate conuincere, sed fallitur, vt puto. Vnde dici posset consequenter loquēdo, quod quāuis in casu, causam illam turpem esse completam, sit causa sine qua non, adimplendi promissum; non tamen est causa finalis, sed impulsiua solùm. Nam causa finalis est, nec esse debet nisi fidelitatem seruare, quam minimè seruaret, nisi promissum compleret ad exemplū *Obiect. 2. Solutio.*

Ec Iudæ,

Iudæ, qui similiter, ne de mendacio aut perfidia argueretur, misit, quod ob turpem causam se missurum promiserat. Stat enim causam illam turpem, fuisse causam finalem promissionis, & quòd sit solùm impulsiua causa ipsius adimpletionis.

Obiect. 3

Si tertiò arguas, si licita est promissionis adimpletio, licita igitur fuit facta promissio, & econtrà: nam licentia promissionis videtur ex licentia ipsius adimpletionis pendere: Dicendum, verum id esse, si cætera essent paria, hoc est, quòd causa turpis sit causa finalis dationis rei promissæ, sicut causa finalis ipsius promissionis. Quod tamen in præsenti non oportet: quia quando ille in casu se daturum promittit, ideò finaliter, & principaliter promittit, vt opus illud turpe ab altero fiat. Quando autem post causam subsequuta dat, quod promisit, ideò dat, vt fidelis sit in promissis, ideò stat quòd promissio fuerit turpis & ad impletio licita, & debita: si tamē promisisset, se illud daturum ob causam illam turpem, ita vt hoc, quod dico, ob causam illam turpem, sit determinatio dationis, & simul cum datione sub obiecto cadat promissionis, tunc promissio est turpis, non solum ex causis dictis, sed ex obiecto: quia fit de datione ob turpem causam, & tunc non est adimplenda, sed peccatum est eam ad implere. Secùs si ob causam illam, sit determinatio promissionis, & non donationis promissæ, & tunc currit quod dictum est.

Solutio.

An promißio conditionalis boni honesti, sub conditione inhonesta, obliget, impleta conditione.

Responsio.

De promissione autem conditionali, qua aliquid alioqui bonum, & honestum promittitur, sub conditione inhonesta, an sit vniuersaliter huiusmodi promissio damnanda, sicut damnatur promissio modalis, & an sit obligatoria adimpleta conditione: quamuis videatur eadem quæstio cum præcedenti, & quòd eodem modo sit respondendum: non tamen omnino ita est. Vnde dicendum breuiter, quòd talis promissio conditionalis potest dupliciter fieri, scilicet, in odium turpitudinis, quæ sub conditione ponitur, aut ex affectu, vel appetitu ipsius conditionis appositæ. Exemplum primùm, vt si quis sentiens se fragilem, & ad vitia carnis procliuem, odio habeat eadem vitia, & promittat, quòd si in vitium illud ceciderit, faciet certam peregrinationem, aut certam eleemosynam erogabit: tunc promissio est licita, & de necessitate in conscientia adimplenda. Exemplum secundi, vt si quis cupiens cum quadā virgine rem habere, promittit se peregrinaturum, vel certam eleemosynam daturū, si res ad vota succedat; tunc promissio est turpis, ex prauo appetitu procedens, & adimpletio similirer erit turpis, si ex simili prauo affectu fiat; erit tamen licita adimpletio, & debita, si ex fidelitate seruanda, sicut fieri debet fiat. Excepto, si conditio apponatur tanquam causa finalis adimpletionis, & se teneat ex parte obiecti ipsius promissionis. Vt si taliter promittat, scilicet, si hæc res pro voto succedat, promitto me ob eandem causam aliquid daturum, vel facturum: nam tunc nec promissio potest licitè fieri, nec licitè adimpleri. Et in hoc idem iudicium est de promissione modali, ob causam turpem facta, & de conditionali sub condititione inhonesta facta.

Obiectio.

Si obijcias, quod tunc sequeretur quod votum peregrinationis sub conditione inhonesta, & ex eius appetitu facta, esset obligatoria, adimpleta conditione saltem quādo ipsa inhonesta conditio non informet promissam peregrinationem. Consequens videtur falsum, quia votum tale est turpe, igitur non est à Deo acceptatū; & per consequens nec obligatorium: Dicendum, concessa consequentia prima, quodque votū fuit turpe. Distinguo quòd Deus illud non acceptauerit, vel ad remunerādum huiusmodi votum turpiter factum; & fateor non esse sic Deo acceptum, vel ad promissum honestū ipsi Deo reddendū; & sic nego illud non acceptari à Deo. Exemplū huius est clarum de omni voto, & iuramento absolutè in peccato mortali facto, de aliquo honesto opere in honorē Dei agendo: tale. n. votum, quia in peccato mortali fit: non acceptatur, à Deo ad remunerandum illud, acceptatur tamen, quo ad obligationem, & debi-

Solutio.

debitum illud adimplendi.

Id verò, quòd secundò in quæstione quærebatur, an acceptum ob turpem causam sit restituendum, ex dictis satis notum esse arbitror: nam si ob causam per se turpem præcisè aut principaliter sit acceptu, sicut licitè, recipi non potuit; ita nec ob eandem causam retineri, & per consequens restituendum est. Secùs si interuenit donatio dantis, supposito quòd donare illud potuit: nam tunc causa donationis recipi, & retineri potest. Si autem illud acceptum est ob causam non de se, sed solum, ex circumstantia, turpem, tunc supposito quòd tale opus non esset de his, quæ gratis agenda sunt, licitè fuit acceptum, & ita non est de necessitate restituendum. Sed quia de hoc articulo suprà latius dictum est, quando agebatur de durpi lucro, ideò nunc supersedendum. *An acceptum ob turpem causam sit restituendum. Solutio.*

De rebus per transactionem acceptis.

QVAESTIO XXIX.

An iniuriam passus posßit ab actione iniuriarum cessare propter aliquod donum sibi oblatum.

CVm hæc scriberē occurrit casus præsenti materiæ non impertinens. Cum quidam ab alio iniuriam accepisset, & eum, à quo acceperat, criminaliter accusasset, simul, & pecunia interueniente, à quærela recessit. De pecunia autem super qua amicorum precibus, sic conuenerunt, medietas fuit statim soluta, reliqua medietas erat ad annum soluenda. Et tempore solutionis adueniente, is qui iniuriam passus fuerat, petit sibi reliquam medietatem reddi: econtrà verò qui iniuriam intulerat, petit ab eodem, vt medietatem, quam acceperat, sibi restitueret. Primus conuentioni innitebatur. Secundus verò obligationi, qua iniuriam passus, eam gratis remittere tenebatur in foro conscientiæ: ac proinde medietatem illi solutam eum indebitè recepisse. Quæritur, quid in conscientia agendum? *Respons.*

Respondetur, nō est in præsentiarum animus de transactione ex proposito loqui, cùm iuridica sit potius, quam Theologica quæstio de transactionibus, an scilicet, iniuriam passus possit transigere, hoc est, ab actione iniuriarum aliquo sibi dato cessare, nisi quantum quæstio proposita tunc exigit. Et dicendum, quod ante accusationem positam licita sit transactio, post accusationem verò non ita, saltem vniuersaliter. Discrimen est; quia antequam causa ad publicam iudicis cognitionem perueniat, nulli fit præiudicium, si partes inter se componant. Posteà verò publicæ iustitiæ videretur præiudicium fieri, cum sit iam iudici acquisitum ius in causa illa cognoscendi, eandemque sententiandi; ideò sine iudicis authoritate transactio fieri non deberet, quod satis rationabile videtur. Excepto, quòd iura ipsa transactionem in quibusdam concedunt, puta in criminibus seu causis priuatis, non ita in delictis publicis, vt videri potest in legibus Hispanorum, par. 7. titulo de accusationibus, cum gloss. & iuribus ibidem citatis. Cùm igitur in præsenti casu delictum fuerit priuatum, & non publicum, sequitur, posse in eo transactionem fieri: maximè si iniuriator procedente actore veniret iure occidendus, mutilandus, flagellandus, aut perpetuò infamandus, pro quibus pœnis redimendis licitum est aliquid dare, vt dicitur vbi suprà. *Ante accusationem potest: post eam vero nō itē. Ratio discriminis. Limitat. Aliud dubiū. An iniuriam passus, teneatur illam remittere. Arg. pro affirmat. 1.*

Verum hæc dominis Iuristis relinquendo, duo in casu proposito sunt explicanda. Primùm an iniuriam passus teneatur iniuriam acceptam remittere, iuxta illud, quod in Oratione dominica quotidie petimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et subiungitur in Euangelio: Nisi dimiseritis, Pater vester non dimittet vobis, &c. Et Eccles. 28. Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. 2.

Facit pro eodem parabola patrisfamilias, qui omne quod seruo suo dimiserat, repetit, eò quòd suo conseruo ipse similiter remittere noluerit. Matthæi 18. Vnde, &

Chriſtus, docens hanc remiſſionem proximis agendam nobis neceſſariam eſſe,ait:
3. Qua menſura menſi fueritis, remet etur,& vobis. Vnde Cyprianus contra eos, qui
remittere nolunt proximis ſuis,ait:Excuſatio tibi nulla in die iudicij ſupereſt,cum
ſecundùm tuam ſententiam iudiceris, & quod feceris, ipſe patiaris. Facit ad hoc B.
Aug.in Ench.dicens:Qui roganti peccati ſui veniam, & petenti ex corde non dimit-
tit, nullo modo exiſtimet à Domino ſua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas
non poteſt;ideò ſubdit Dominus,ſi autem non dimiſeritis hominib. nec Pater veſter
4. dimittet vobis peccata veſtra.Facit,& beatus Greg.dicens:bonũquod à Deo compun-
5. cti petimus,hoc ipſum primò proximis faciamus. Quapropter non docuit nos Do-
minus prius petere peccatorum remiſſionem, & poſterius peccata dimittere alijs,ſed
ſimul petere, Dimitte nobis debita noſtra,ſicut & nos dimittimus &c. Facit ſimili-
ter Chryſoſtomus,dicẽs: Chriſtum docuiſſe,vt priùs remittamus debitoribus noſtris,
& ita dimitti nobis debita oremus.Et oppoſitum agentes ait,propria ſententia ipſo-
rum condemnari.Pro eodem eſt,quod Chriſtus tradit Matth.5.Si offers munus tuum
ad altare,& frater tuus habet aliquid aduerſus te,vade prius,& reconciliare fratri tuo,
& tunc veniens offeres munus tuum. Ex his,alijsq́ue multis poſſet aliquis moueri ad
dicendum, iniuriam paſſum teneri ſub pœna peccati mortalis, illatas ſibi iniurias
condonare,nec poſſe iniuriantem accuſare, nec contra eum procedere.

Aliud eſt offenſam remit. aliud damnũ ex iniuria acceptum condonare.

His tamen non obſtantibus aliter ſub diſtinctione reſpondendum eſt. Aliud enim
eſt offenſam & rancorem dimittere: aliud damnum,quod quis ex iniuria paſſus eſt,
condonare:Aliud verò actioni contra iniuriantem habitæ cedere,ſeu ab actione ceſ-
ſare. Et ſecundùm hoc dicendum, quod iniuriam paſſus,tenetur peccatum & offen-
ſam, ſeu iniuriam ſibi illatam remittere, ex corde omne odium, iram, & rancorem
aduerſus iniuriantem conceptum deponendo. Hoc videtur ſufficienter ex authorita-

Concl. 1. Oſtenſa remittenda eſt. Prob ad arg. ſupra adduct.

tibus ſuprà citatis probatum,quæ omnes de huiuſmodi remiſſione, quæ ex corde fit,
communiter intelliguntur, ita vt neceſſarium ſit, nullam in eo, qui iniuriam paſſus
eſt,aduerſus iniuriantem inimicitiam retineri. Sic ait Chryſoſtomus, locum ſupra
citatum exponens:Qui inimicitiam in corde,& in ore ſeruat,aduerſus lædentem, nõ
Deum orat,ſed irritat, apud Deum gratiam nõ obtinet, ſed æternam damnationem
Item 2. ſibi poſtulat. Sic etiam Bernardus ait; Venia Dei peccatori non datur,cuius cor ran-
3. core inuidiæ,aut liuore afficitur.Et addit:Si igitur vis,vt tibi à Deo peccata remittan-
4. tur,omnis rancor & diſcordia è corde tuo euellatur. Hoc idem ſignificatur Eccle.28.
5. Homo homini reſeruat iram,& à Deo quærit medelam.Et addit,quod ſupra citatum
fuit:Relinque proximo tuo nocenti,& tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. Facit
6. quod ait Caſſianus,collatione 9. poſt alia concludens. Quiſquis ergo in ſe delin-
quenti fratri non ex corde dimiſerit,non indulgentiam,ſed condemnationem depre-
7 catione hac ſibimet impetrabit. Sic etiam Auguſtinus in Enchiridio de peccatis pro-
ximis remittendis loquutus eſt de præfata remiſſione,quæ ex corde fit.

Et facit aperta ratio pro hac ſententia,quia vnuſquiſque tenetur proximum ſuum,
ſicut ſe ipſum,diligere,non ſolùm amicum, ſed etiam inimicum, iuxta Chriſti præ-

2. Concl. Non tenetur quis damnum, quod paſſus eſt condonare.

ceptum de charitate datum:Audiſtis,quia dictum eſt, Diliges proximum tuum,& o-
dio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis. Diligite inimicos veſtros &c.
Matth.5. Igitur neceſſarium eſt ei, qui iniuriam paſſus eſt, rancorem & inimicitiam
de corde deponat.

Sit ſecundum dictum,quod iniuriam paſſus,aut aliter læſus non tenetur iniuriam
remittere,damnum quod paſſus eſt condonando.Hoc patet,quia vnuſquiſque poteſt
iure ſuam indemnitatem procurare, & damnum, quod iniuſtè paſſus eſt, coram iu-
dice petere, nam ad hoc ſtatutæ ſunt leges, tam diuinæ, quam humanæ ac deputati
iudi-

iudices, quorum officio compelli possint hi, qui damnum intulerunt, siue in corpore, siue in honore, fama, aut rebus quenquam damnificauerunt: petere autem iustitiam, non est iniustum. Antecedens certum est ex libris Moysi, vbi leges traditæ sunt de damnis per iudices reparandis. Patet etiam de legibus tam secularibus quàm canonicis, per quas damnificantes læsis satisfacere compelluntur, iuxta cap. finale de iniurijs & damno dato: Si culpa tua damnum datum est iure satisfacere oportet.

Sit tertium dictum, quod iniuriam passus non tenetur de necessitate iniuriam remittere ab actione iniuriarum cessando, seu actioni cedendo. Id patet, quia iustè potest contra iniuriantem coram iudice agere, non solùm vt sibi debita fiat satisfactio, sed etiam vt iniurians condignam pœnam sustineat. Vtrumque patet. Primum ex cap. si illic. 23. quæst. 4. vbi in sententia dicitur, liberum esse ei, qui iniuriam passus est, ignoscere iniurianti, aut contra eũ agere, si velit, aut supplicatione flectine agat. Vnde colligunt, neminem cogi debere ad remittendam iniuriam. Patet etiam ex eo quod ait Augustinus in Enchiridio, dicens: Et qui emendat verbere, in quem potestas habetur vel coercet aliqua disciplina, & tamen peccatum eius, qui ab illo læsus, aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat, vt ei dimittatur, non solum in eo, quod dimittit ex corde, atque orat, verum etiam in eo, quod corripit, & aliqua emendatiori pœna plectit, eleemosynam facit, quia misericordiam præstat. Multa enim bona præstantur inuitis, quando eorum consulitur vtilitati, non voluntati. Et habetur 45. dist. cap. & qui emendat. Idem dicitur 23. quæst. 5. cap. de occidendis, vbi in sententia dicitur, iustè sæpe homines peruersos occidi posse, & sanctius esse eos punire, quàm parcere. Idem in sententiam ad longum ait Augustinus in epistola ad Vincentium, qui post alia ait: Non omnis qui parcit, amicus est, nec omnis qui verberat, inimicus est. Meliora sunt vulnera amici, quàm fraudulenta oscula inimici. Melius est cum seueritate diligere, quàm cum lenitate decipere. Vtilius desipienti panis tollitur, qui de cibo securus iustitiam negligebat, quàm esurienti frangitur, vt iniustitiæ seductus acquiescat.

Ex quibus satis docemur, expediri sæpe iniurias hoc modo non remittere, sed contra iniuriantes agere & procedere, cum id ad eorum correctionem, seu ad aliorum exemplum nouerimus conuenire, dummodo agentis intentio non sit contra iniuriantem vindictam sumere, & suo appetitui satisfacere; quia hoc charitati proximi videretur repugnare, sed ex zelo iustitiæ potest id per iniuriam passum fieri, sicut ex eodem potest per iudicem pœna condigna iniurianti infligi. Sic tenet Thomas 2. 2. quæst. 108. argum. primo, de vindictæ. Et cæteri Theologi. Et ita patet de primo, ait enim: Est ergo in vindicatione considerandus animus vindicantis: si enim eius intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindicta sumitur, & ibi quiescit, nõ est omnino licitum, quia delectari in malo alterius, pertinet ad odium, quod charitati repugnat, qua omnes homines diligere debemus. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi iustè intulit malum, sicut non excusatur aliquis per hoc, quod odit se odientem: non enim debet homo in alium peccare propter hoc, quod ille peccauit prius in ipsum: hoc enim est vinci à malo, quòd Apostolus prohibet ad Rom. 12. dicens: Noli vinci à malo, sed in bono vince malum. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta, ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohitionem eius, & quietem aliorum, & ad iustitiæ conseruationem, & Dei honorem, potest esse vindicatio licita, alijs debitis circumstantijs seruatis. Hæc ille. *Lim. præd. conclusio.*

Erat secũdum, quod in casu quærebatur, an scilicet accepta pro iniuria remittenda, sint de necessitate restituenda. Et ex præmissa distinctione patet responsio. Si enim iniu- *Aliud dub. An acceptum*

iniuriam passus, pecuniam pro remittenda iniuria primo modo, scilicet, ex corde acceπisset, non dubium quin esset restituenda, cùm talis remissio venialis, non sit, sed potius ex charitate debita, & ipsi remittenti potius quàm iniurianti vtilis & necessaria, vt de se patet: ideò pro tali remissione nil recipere potuit. Si tamen loquamur de remissione iniuriæ alijs modis facta, cedendo, scilicet actioni, qua etiam criminaliter contra iniuriantem agere poterat, ne dum ad damni sibi illati refusionem, non dubium est iniuriatum posse iuxta quantitatem damni, quod passus est, ad arbitrium boni viri, satisfactionem recipere, nec receptam tenebitur restituere. Id patet, quia damnificans tenetur dānificato satisfacere iure naturæ, diuino, & humano. Vt etiam aperte habetur in cap. si quis contristatus. 90. distin. in textu & gloss. Et in cap. si il-

Limit. 2. pars date respons. lic. 23. quæst. 4. suprà citato. Dico notanter, iuxta quantitatem damni quod passus est, quia si vltra id, ipse iniuriam passus, aliquid ab iniuriante exigat, ne contra illum criminaliter agat, cùm possit, illud nec iuste exigi, nec recipi, nec ob illam causam retineri potest: cùm non sua, sed reipublicæ intersit, criminosos publicè puniri, ac proinde in casu talis iniuriatus non quod suum, sed quod alienum est, videretur vendere. Et licet iniuriāti sit licitum pœnam redimere, vt dictum est, iniuriato verò illam vendere minimè licet, sicut nec liceret iudici. Etsi illam ob causam iniuriatus aliquid exigeret, & reciperet fortè secundùm iura esset infamis, vt ait gloss. in cap. si illic, vigesimatertia quæst. quarta.

De rebus per mercationem acquisitis.

QVAESTIO XXXI.

An negotiatio, seu mercatio sit licita.

Præterea in negotiationibus, seu venditionibus, & emptionibus solet aliquando interuenire iniustitia, vnde locum habeat restitutio; ideò de his aliqua sunt inquirenda, specialiter duo in genere.

Arg. par. negatiuæ.

Primùm attinet ad licentiam negotiationis. Secundùm verò ad restitutionem lucri inde euenientis. De primo solet quæri, an negotiatio, seu mercatio sit licita. Et
1. pro parte negatiua posset aliquis obijcere factum Christi, qui eiecit de templo ementes, & vendentes: Matth. 21. Super quo Chrysostomus ait: Christus eijciens ementes & vendentes, docuit nos, mercatores Christo placere non posse, ideò Christiani non debent esse mercatores.

2. Secundo Psalm. 70. dicitur, quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Vnde docemur negotiationem impedire ingressum regni cœlorum. Dicuntur autem negotiatores, vt hic exponit Cassiodorus, qui vili emunt, vt cariùs vendant.

3. Tertiò de pœnitentia distin. 5. cap. qualitas, ait Leo Papa. Qualitas negotij vel arguit, vel excusat negotiantem. Et sequitur: Difficile est inter ementes, & vendentes non interuenire peccatum. Vnde argui potest, peccatum esse, negotia exercere, eò quod negotiatores periculo peccandi se exponunt.

4. Quarto eadem dist. cap. falsas, ait Beatus Gregorius: Ad veram pœnitentiam peruenire non possunt, qui negotia non relinquunt. Et ibidem cap. de his, ex Concilio Aureliano damnantur, qui ad secularia negotia, post actum pœnitentiam, redeunt.

Resp. aff. His non obstantibus, tenendum est oppositum, scilicet quòd negotiatio de se non est illicita, siue loquamur de negotiatione largè, vt ad emptiones, & venditiones omnes se extēdat, siue strictè, vt illa dicatur negotiatio, qua quis rem emit, vt eam postmodùm carius vendat. Et probatur conclusio. Primò ex Augustino, & habe-
Prob. 1. tur distinctio. 88. fornicari semper non licet: negotiari aliquando licet, aliquando non. Antequàm, fias clericus, licet facto clerico, non licet. Iterum Augustinus ibidem

ibidem excusat mercatores, & negotiatores, etiam lucrum ex negotio quærentes, quia laboris sui mercedem, qua digni sunt, quærunt: iuxta dictum Christi: Dignus est mercenarius mercede sua. Consonat etiam Beatus Clemens, qui in Epistola sua ait: Negotia mundana & secularia opera sibi inuicem exhibeant vacantes laici, qui Ecclesiasticis non deseruiunt.

Secundo idem probatur ratione, quia si damnanda esset negotiatio, aut esset ratione sui, & hoc non, vt ex dictis constat, cùm illa iustè possint exerceri, seruata æqualitate inter pretium, & mercem: Aut ratione mendatiorum, periuriorum, fraudum, & aliorum peccatorum, quæ illic solent commisceri, & hoc non, quia illa vitia, vt inquit Augustinus, vitia sunt negotiantis, non negotij. Negotium, inquit idem, non facit me malum, sed iniquitas mea, &c. Et habetur distinct. 88. c. quoniam, alioqui, vt idem arguit, similiter essent damnandæ omnes artes mechanicæ, cùm in earum exercitio soleant similia peccata commisceri. Aut esset illicita negotiatio ratione lucri, quod negotiatores intendunt, & hoc non, quia iustè potest quis intendere lucrum pro eo, quod suis laboribus, & expensis, & periculis ad communitatis, seu aliorum vtilitatem egit: tales sunt mercatores, qui aliunde merces afferunt, & conseruãt, vbi hic, vel illi reip. subueniant, & cæteris indigentibus necessaria ministrent. Quandoquidem nulla prouincia rebus omnibus, quibus indiget, abundat, nec vnusquisque facultates habet, quibus possit aliunde de omnibus necessarijs sibi, & suis prouidere. Necesse igitur est, esse aliquos, qui his rebus opera impendant, & talibus licitum erit lucrum prætendere, modò vltimatè finem in lucro non collocent. 2.

Tertiò, illud non est tanquam illicitum damnandum, sine quo republica subsistere non potest: talis est negotiatio, seu emptio, & venditio. Tolle humana commercia, & tunc necesse erit homines aliena rapere, vt sustentari possint, aut certe fame, nuditate, aut alias miserabiliter quam plures perire. Si dicas, negotiationes non damnari simpliciter, sed eas, per quas lucrum quæritur. Contra hoc procedit ratio suprafacta, quæ inde amplius confirmatur, quia ex quo mercatores reipu. seruiunt, si resp. vellet eos conducere, & obligare, vt suis laboribus, expensis & periculis merces aliunde afferant, & pro ciuibus indigentibus easdem conseruent, non dubium, rem publicam debere illis suum iustum stipendium conferre, & illi possent iustè illud recipere. Cùm igitur respublica illis tale stipendium de rebus publicis non assignet, iustè igitur poterunt mercatores id, quod per suum ministerium merentur, ab illis, quibus ministrant, & seruiunt, recipere suis mercibus iustum, & rationabile pretium assignando, vnde aliquid lucrentur. 3.

Per hæc patet ad rationes suprà factas. Ad primam dicendum, quòd ex facto Christi, quo ementes, & vendentes de templo eiecit, non sequitur, ipsam emptionem in se, Christo displicere, sed solùm ratione loci, quem suis negotiationibus profanabãt. Id patet quia statim dixit Christus: Nolite domum Patris mei facere domum negotiationis. Ad Chrysostomi & alia, quæ citata sunt, dicendum, quòd procedunt de negotiationibus, quæ cum peccatis mendacijs, & periurijs fiunt, vt patet ex cap. eijciens. 88. distinctio. Similiter ex capit. quid est aliud, vbi ait Cassiodorus, Negotiatores illi abominabiles existimantur, qui iustitiam Dei minimè considerantes, per immoderatum pecuniæ ambitum polluunt merces suas plus periurijs onerando, quam pretijs. Tales, inquit, eiecit Dominus de templo. Et de talibus procedit cap. falsas, cum cap. sequenti: de pœnit. distinctio. 5. *Soluũtur arg. opposita præcipuè autẽ resp. Ad 1.*

Ad illud, quod in tertia ratione tactum est, scilicet quòd qui se exponit periculo peccandi, peccat, &c. Dicendũ quod procedit de periculo obruenti, non de eueniente, seu accidente. Dicitur autẽ periculum obruens, quando tale est, quod non est in pote- *Et ad 2.*

ſtate eius, qui ſe illi exponit, illud euitare, ex quo ſe illi expoſuit, aut ſaltem non ſine magna difficultate poterit illud poſtmodum euitare. Exemplum primi: Vt ſi quis ſe proijciat in foueam eo tempore quo celebraturus eſt, aut aliud quid facturus, quod poſt eius proiectionem non eſt in ipſius poteſtate adimplere. Exemplum ſecundi, vt ſi quis volens vires ſuas experiri, nudum ſe cum nuda in lecto aſſociat, tentans, an ſit potens tentationem carnis ſuperare: quod in caſu per quàm difficile eſt. Talibus periculis ſe exponere, peccatum eſt. Dicitur autem periculum eueniens, ſeu accidens, quod ex quo ſe illi aliquis exponit, poterit illud non cum notabili difficultate ſuperare, ſeu vitare, ſi vult: qualia ſunt mendacia, periuria, aliaque huiuſmodi, quæ in venditionibus ſolent interuenire. De quibus ait Auguſtinus, vt ſupra induxi, quòd hæc vitia ſunt hominis, non artis, quæ ſine his vitijs exerceri poteſt.

Ex multis cauſis vitiari poteſt negotiatio, ſeu venditio.

POteſt tamen negotiatio, ſeu venditio multipliciter vitiari, ſcilicet ex parte rei, quæ venditur. Secundò ex parte vendẽtis, ſeu negotiantis. Tertiò ex parte eius, cui res venditur. Quarto, ex parte loci. Quintò, ex parte temporis. Sexto ex parte modi, Septimò ex parte finis.

Similiter ex alijs cauſis, ſeu circumſtantijs, de quibus breuiter eſt inquirendum, & particularia dubia proponenda.

1. Cauſa. Ex parte rei quæ venditur: idque dupliciter.

Primo igitur vitiatur negociatio, ſeu venditio ex parte rei, quæ venditur: vt ſi talis ſit, quæ vendi ſine peccato non poteſt, quod fit dupliciter.

1. Primò, quia venalis non eſt, vt ſi ſit Sacramentũ, ordo, beneficium Eccleſiaſticum, ſeu aliquid ſpirituale, quorum venditionem conſtat ſimoniam eſſe. Similiter iniuſtitia, teſtimonium, aut etiam quodcunque opus peccaminoſum; quæ ſimiliter venalia non ſunt.

2. Secundo modo vitiatur negociatio, quia eius venditio per leges humanas prohibita eſt, vt patet de frumentis publici canonis. vt habetur C. quæ res vendi non poſſunt. leg. 3. vbi talia vendi ſub pœna capitis prohibetur: Idem patet de filio & libero homine, qui vendi non poſſunt: excepto quod pater poteſt vendere filium, neceſſitate famis vrgente, leg. 1. & 2. C. de patribus qui filios diſtraxerunt. Quod quamuis patri concedatur, non tamen matri, ſicut nec marito permittitur vxorem vendere, etiamſi famis neceſſitate prematur. Cuius diſcrimen eſt, quia non ita eſt, vxor in poteſtate viri, & filius in poteſtate matris, ſicut eſt filius in poteſtate patris: vt habetur C. de patria poteſtate. l. ſi filius, & partita 4. titulo 17. lege 7. Idem patet de veneno, quod nec per ſe, nec alteri rei admixtum, poteſt ad humanos vſus prodeſſe, ſed ſolum nocere. De quo iure ciuili diſpoſitum eſt, quòd flagitioſæ rei, id eſt, quæ nullo modo per additionem alterius rei, poteſt eſſe vtilis vſui humano, nec emptio, nec mandatum, nec ſocietas valere poteſt: vt habetur, l. quod ſæpe §. 1. de contrahenda emptione. Idem patet de libello famoſo, qui ad nil eſt vtilis, ſed pernicioſus, & huiuſmodi libelli inuentor debet non diffundere ad alios, ſed ipſum deſtruere: alias grauiter peccat: vt habetur 5. quæſtio. prima per totum. & ita de alijs.

Dubium. An licita ſit venditio rerũ quibus bene, & male vtuntur. Ratio dubij. Confirm.

Eſt tamen dubium de alijs rebus, quibus contingit homines benè, & malè vti, an ſit earum venditio licita: quales ſunt ornamenta quædam, quæ ſolent homines ad laſciuiam prouocare, & taxilli, & inſtrumẽta luſoria, ſimiliter & arma offenſiua, &c. Et ratio dubij eſt. Quia qui talia vendunt, videntur cooperari ad peccatum ementium, inſtrumenta iniquitatis illis miniſtrando. Et Innocentius de ſagittarijs, cap. vnicò, dicit, artem illam mortiferam & odibilem baliſtariorum, & ſagittariorum aduerſus Catholicos & Chriſtianos exerceri, de cætero ſub anathemate prohibemus. Quod, ſi ars illa mortifera, & odibilis eſt, & nõ niſi quia ſolent homines baliſta, & ſagittis ad malum vti, eadẽ ratione cætera præ nominata dicẽtur mortifera & odibilia.

Dicen-

Dicendum, quòd in huiusmodi, hæc regula videtur tenenda, scilicet, si venditores viderint, aut præsumpserint, seu præsumere debeant, quod emptores illatum rerum eas emant ad aliquod facinus seu malum per se, vel per alios agendum, peccant, si eas res vendant, cum perinde sit, ac si furioso arma ministrent, & ad fratris peccatum cooperentur. Si tamen ementes sint personæ honestæ, de quibus venditor iustè præsumere non potest, quod res illas velint ad abutendum illis, tunc, etiamsi postmodum accidat eos rebus illis abuti, non peccat venditor res illas vendendo. Sic enim ait Augustinus ad Publicolam: Absit, vt ea, quæ propter bonum ac licitum facimus, aut habemus, si aliquod per hoc, præter nostram voluntatem, cuiquam malum acciderit, nobis imputentur. Vnde fit, vt qui præfatas res indistinctè vendunt, nil scilicet inter ementes distinguendo, peccant: nec tales sunt absoluendi, nisi vel officia deponant, vel debita solicitudine qualitatem ementis considerent: vt si meretrix sit, vel famæ læsæ, & emit fucos, monilia, & alia ornamenta. Aut si puella sit, seu innupta, & fœcunda, & emit venenum vt prolem conceptam interimat. Aut si venefica sit & emat ea quæ ad maleficium perpetrandum conferunt. Aut si lusor sit, & emat chartas, & taxillos, maximè si sit scholaris, aut Ecclesiasticus, aut minorennis, aut mente captus. Aut si furiosus sit, seu vindicatiuus, habens inimicos, aut insanus, aut temerarius, aut ebriosus, & emat arma offensiua, de quibus verisimile est, quòd ea emant ad facinus aliquod perpetrandum. Cùm venditor hæc cognouerit, aut rationabiliter præsumpserit, peccauit res huiusmodi vendendo. Secùs quando nullam causam habuerit ad aliquid sinistrum de ementibus præsumendum, tunc enim non opus est venditorem nimis esse curiosum, sed poterit, sine peccato, res præfatas vendere. Nec enim facilè de aliquo præsumere debet, quòd malus sit.

Resp. hi. k. 2.

Vend. eiusmodi res si nullo discri. peccãt.

Et per hæc patet ad rationem dubij, quia tunc dicetur venditor ad ementis peccatum cooperari, quando habita prædicta cognitione, seu rationabili præsumptione, res præfatas vendit emptori: tunc enim non excusatur venditor, sicut nec emptor. Et quamuis non minus cooperetur ad peccatum emẽtis, qui re illa est abusurus, etiamsi vendens conditionem ementis ignoret, illa tamen cooperatio est præter intentum vendentis, & per ignorantiam inuincibilem excusatur.

Resp. ad rationem dub.

Ad aliud de sagittarijs, ex Innocentio allegatum, dicendum, quòd non simpliciter condemnatur ars sagittariorum, & balistarum, nisi quando indistinctè exercetur ad bonum, & malum; specialiter quando exercentur, & arma venduntur aduersus Cathol. & Christianos in bello iniusto, vt illic significat textus.

Ad eiusd. confirm.

Secundo modo redditur illicita negotiatio, ex parte personæ negotiantis, vt si sit clericus, cui negotiari prohibitum est. Pro quo breuiter notandum, negociationem esse triplicem: Quandam œconomicam, quæ fit ad sustentandum se, & domum suam, prout necessitas postulauerit, & talis negòciatio clericis non est interdicta, sed concessa, dicente Paulo ad Timoth. 3. Oportet Episcopum suæ domui esse bene præpositum, cui conuenit specialem curam suorum gerere, eodem dicente. Qui suorum curam non habet, & maxime domesticorum, crudelis est, & infideli deterior 1. ad Tim. 5. Ac proinde clericis conceditur ea emere, quæ domui suæ sunt necessaria. Similiter ea quæ de reditibus, aut alijs bonis eisdem supersunt, vendere, vt magis necessaria emant.

2. Causa. Ex parte perso. negotiantis.

Neg. tri.

1. Oecon.

Alia est negotiatio politica, cuius finis est publicis populi necessitatibus succurrere, & hæc gubernatoribus ciuitatum conuenit, non clericis, qui à sæcularibus negotijs debent esse remoti iuxta dictum Pauli 2. ad Timoth. 2. Nemo militans Deo, implicat se negotijs sæcularibus. Et 88. dist. decernitur deijciendus Episcopus, Sacerdos, vel Diaconus seculares curas assumens.

2. Politi.

 Alia

9. Alia est negotiatio lucratiua, qua s. quis aliquid emit, vt illud posteà carius vendat. Et hoc fit dupliciter: Vno modo, si emptor rem, quàm emit, aliquo artificio seu industria mutat & meliorat: & rem sic melioratam posteà carius vendit, & hoc non tam negotiatio, quam artificium dicitur. Et licita est clericis, vt habetur de vita, & honest. cler. cap. clerici officia. Et ex Concilio Carthaginensi idem patet, & habetur 91. distinct. cap. clericus. Et in alijs capitulis. Et de consecratione, distinct. cap. nunquam, vbi & in multis alijs conceditur clericis, quod de suo artificio honesto, sibi & suis, & pauperibus victum, & cætera necessaria quærere possint, ad exemplum Pauli, qui cùm Christi Apostolus esset, artem scenofactoriam exercuisse cũ Aquila, & Priscilla legimus, Actuum 18. cap. Similiter possunt Clerici opera ruralia (sine tamen sui officij clericalis præiudicio) exercere: vt habetur de celebratione missarum. Possunt etiam iumenta emere & nutrire, vt posteà ea meliorata carius vẽdant, saltem ex consuetudine, quæ in multis locis seruatur, & toleratur, maximè si fœnum aut auenam propriam habeant, non tamen habent iumenta propria, quæ illa comedant. Et potest tanta esse clerici necessitas, quod etiam si fœnum & propriam auenam non habeat, possit iumenta emere vt postmodum meliorata vendat. Alias autem negotiationes, in quibus clericus artificium non apponit, vnde res totum valorem suum, vel maiorem partem sortiatur, exercere non potest, vt ait Conradus. Verùm hæc limitatio non videtur in iure fundata, nec rationabile videtur quòd liceat clericis emere ligna, ferrum, corium, pannum, vt illa, suo artificio apposito, mutata vendant: & quòd non liceat eis emere aurum, argentum, sericum, vt ea per eorum artificium variata vendant, etiamsi longè maior sit rei valor ex natura sua, quàm ex superposito artificio.

Negot. lucrat. dup. est. 1.

Reijcit. quædam limit.

Alio modo potest aliquid emi, vt carius vendatur absque aliquo artificio apposito, aut rei melioratione seclusa, quòd propriè dicitur negotiatio; & talis negotiatio: lucratiua est, quæ clericis est interdicta, vt habetur 88. dist. cap. fornicari. vbi ait. Augustinus, Fornicari semper non licet; negotiari aliquando licet, aliquando non licet. Antequam clericus fias, licet: facto. autem clerico non licet. Hieronymus etiã, vt ibidem habetur: ait: Clericum negotiatorem ex paupere diuitem, ex ignobili nobilem factum, tanquam pestem fuge. Et Gelasius ibidem cap. consequen. sub pœna suspensionis iubet clericis, vt à negotiationibus abstineant. Quod autem hæc sit negotiatio clericis prohibita, apparet ex Chrysostomo, sic eam exponente, Matthæi 21. dicente: Quicunque rem comparat, non vt integram, & immutatam vendat, sed vt materia sit sibi inde aliquid operandi, ille non est negotiator. Qui verò rem comparat, vt integram, & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qui de templo Dei. eijcitur.

Modus 2. negotiat. lucratiua.

Esset tamen dubium, an illas negotiationes, quas clerici per seipsos facere non possunt, possint per alios exercere: supposito quod alioqui in se licitæ sint. Vt si clericus habet pecunias naturæ & statui superfluas, aut etiam necessarias: An possit eas factori consanguineo, aut famulo tradere, vt cum illis negotietur, & ipsi clerico aliquid lucretur: Resp. absq; disputatione: Tria sunt. propter quæ clericis interdicitur negotiatio.

Obiectio.
An cleri. negot. sibi prohib. possit per alios exercere.

Primum quia finis eius est lucrum temporale, quod clerici contemnere debent, & habentes alimenta, & quibus tegantur, debent esse contenti, vt ait Paulus 1. ad Tim. 6. Vnde & Dominus, cum terram promissionis inter filios Israel diuideret, Sacerdotibus, & Leuitis terram nullam, nec possessionem assignauit, sed de decimis, & primitijs, per laicos illis offerendis, voluit eos viuere.

Propter tria interdicitur cle. negotiat. 1.

2. Secundum est, quia rarò huiusmodi negotiationes sine peccato fiunt, vnde, & periculosæ

-losæ sunt valde, vt ait Sapiens Ecclesias. 27. dicens: Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt: Difficile exuitur negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum. Hoc ait: quia negotiatores vt plurimum suæ spiritualis salutis sunt negligentes, & mendacia, & periuria sæpe suis negotiationibus intermiscent. Et Leo Papa, vt supra induxi, ait, Difficile est inter ementes, & vendentes non interuenire peccatum.

Tertium est, quia huiusmodi negotia retrahunt homines à rebus spiritualibus, quibus incumbere, clericorum est officium proprium: iuxta Pauli sententiā, Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus. Vnde & clerici dicuntur, quod vocabulum, sortem sonat, quia sunt in sortem Domini electi, vt dicitur 12. qu. 1. cap. duo sunt. Inde debent coronā rasam habere, ad significandū quòd inter ipsos, & Deum non debēt tēporalia interponi, sed potius debent studiis literarum incumbere, vt habetur 16. qu. 1. 3.

Hæc tamen non obstant, quo minus possint clerici per alios negotiari. Hoc patet, discurrendo per tria, quæ prædicta sunt. Quod enim primò de lucro dicebatur, non obstat, quia quamuis nō omne lucrum possint clerici appetere, vt si turpe, & illicitum sit, possunt tamen multa lucra licita & honesta prætendere, & appetere, illa in bonum finem ordinando: & si ratio illa prima valeret, nullum lucrum, quantumuis honestum, possent clerici procurare, nec per se, nec per alios, quod suppono falsum, vt ex dictis apparet. Secundum non obstat, quin possit clericus per alios negotiari: nam quamuis peccata per negotiatorem ipsi negotio commisceantur, non inde clerico imputantur si non ipse, sed alius negotiatur, vt satis de se constat. Tertium etiam non obstat, quia ex quo clericus per se negotia non exercet, liber omnino manet, vt possit completè officium Ecclesiasticum sibi iniunctū adimplere, ac proinde rationes præfatæ non sufficiunt ad dicendum clericum non posse per alium negotia exercere. *Resol. affirm. Probat. 1. ex tripl. illo capite supra enumerato.*

Facit699 præterea pro hac sententia, quia in iure non est clericis negotiatio interdicta, nisi personalis, quam scilicet ipsi personaliter exercent, vt habetur Clem. 1. de vita, & honest. clericorum, vbi prohibetur illis, ne officium tabernarij, aut macellarij personaliter faciant. Nec absque causa dicitur, personaliter, nempe vt intelligamus, id clericis per alios facere minimè prohiberi. *Prob. 2.*

Facit ad idem capit. significante. de appella. vbi dicitur, quod canonici habebant stallos, in quibus carnes incidebantur. Quanquam hoc potius faciat ad dicendum, clericos posse loca & instrumenta tabernæ aut macelli locare, vt ibidem talia per alios exerceantur officia. Directius facit Clemen. 1. de statu monachorum. §. porrò, vbi dicitur quòd monachi, quibus per se venari prohibitum est, possunt tamen id per alios facere. Et ita, vt fertur, multa sunt monasteria, & Ecclesiæ, quæ de suorum redituum prouentibus, ea quæ super sunt, mercatoribus tradunt, vt negotiantes illis cum certo, vel cum incerto lucro respondeant. 3.

Nota tamen, quòd si clerici, quibus negotia aliqua prohibentur, illa exerceant, peccant mortaliter, saltem si publicè, & personaliter. Quod ex pœna illis apposita apparet, nam de illis dicitur, quòd nisi abstineant, excommunicentur, aut suspendantur. Quæ pœnæ non nisi pro mortali solent, & debent infligi. extrà, ne clerici, vel monachi. Et procedit hoc de clericis in sacris: nam si in minoribus sint, non peccant mortaliter illa exercentes, vt multi sentiunt, qui de his benignius interpretantur iura. De alijs pœnis, vide Clem. 1. de vita, & honest. & Doctores ibidem. *Lim. quædam d. resolutionis.*

Tertio redditur illicita præfata negotiatio, seu venditio ex parte ementis, vt si quis vēdat res aliquas alioqui venales illis personis, quas scit vel verisimiliter conijcit, rebus illis ad peccatū abusuras, vt patet ex suprà dictis, in primo modo, quo vēditionem vitiari diximus. Idem potest dici de his, qui cibos vendunt in Quadragesima, *3. Causa. Ex parte ementis. 1. 2.*

2. aut diebus ieiunij his personis, quas sciunt, vel verisimiliter præsumuntur, quòd cibos volunt ad ieiunium violandum, vbi nulla appareat causa, eos ab obligatione ieiunandi excusans, vt alias in Codice de ieiunio disseruimus. Idem etiam dicendum
3. de his, qui vinum vendunt his, quos sciunt facilè inebriari. Idem dicendum de Christianis, qui vendunt ramos Iudæis volentibus suum festum tabernaculorum celebra-
4. re. Et de his, qui vendunt eisdem agnum, seu arietem ad festa, seu præcepta ceremonialia legis veteris celebranda. Similiter idem dicendum de Christianis qui vendunt Saracenis arma, ferrum, galeas, naues, lignamina pro nauibus, vel galeis ædificandis, equos victualia, aut etiam quæcunque mercimonia, vt patet Extrà, de Iudæis & Saracenis, cap. ita quorundam, & ex Extrauagan. Nicolai Quarti, quæ incipit, Olim tam in generali. Et ex alia Clementi. quæ incipit, Multa. Et ex processu Papæ, qui fit annuatim in cœna domini, colligitur, illa omnia quæ dicta sunt, non posse Saracenis
5. vendi, tunc maximè, quando ea emuntur ad expugnandum Christianos, etiamsi non hac intentione à Christianis vendantur, satis est, quòd vendentes sciant, talia posse Saracenis deseruire ad Christianos impugnandos. vt innuitur in c. significauit, de Iu-
6. dæis, & Saracenis. Veneti tamen dicuntur habere dispensationem, vt eis liceat vendere Saracenis alia ab armis, ferro, nauibus, & lignaminibus: vt ait Conradus quæst. 51. Similiter vēdere vasa sacra in eadem forma laicis illicitū est, quanquam fracta, aut
7. forma mutata illis vendi possint. Similiter res pupilli ipsi tutori vendi non possunt. Venditio etiā redditur illicita, si res vendatur excommunicato, eo quòd non est licitū cum eo communicare, exceptis casibus, qui communiter excipiuntur, de quo alias.

4. Causa. Ex parte loci.

QVarto redditur vitiosa venditio, seu negotiatio ex parte loci, vt si in loco sacro puta, in Ecclesia, aut cæmeterio huiusmodi negotiationes profanæ fiant, vt patet Matthæi 21. Cùm Christus eiecit de templo ementes, & vendentes. Quod autem non ideò eos eiecerit, quia cum mendacijs, & periurijs illa in templo exercebant, vt aliqui dicunt, apparet ex dictis ipsius Christi, qui statim causam adiungens, ait: nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Vbi solum videtur respectum habuisse ad locum Deo sacratum. Idem habetur de immunitate Ecclesiarum lib. 6. c. decet domum Dei, vbi iubetur, vt cessent negotiationes in Ecclesijs, & earum cœmeterijs, & præcipuè nundinarum, ac fori cuiuscunque tumultus &c. Nec solum peccant, qui negotia in Ecclesia exercent, sed hi, qui ea illic exerceri faciunt, aut etiam permittunt, quibus id prohibere ex officio incumbit, quia error, cui non resistitur, approbatur 83. distinct. cap. error. Nec refert qua intentione talia negotia illic fiant, scilicet causa lucri, aut causa pietatis, seu deuotionis. Tum, quia in dictis textibus non animus, sed opus ipsum illic factum prohibetur. Tum, quia bonitas intentionis non tollit electionis malitiam, vt supra tangebamus. Tum denique, quia bonum est ex integra causa, malum autem multifariam. Itaque circumstantia loci sufficit opus ipsum vitiare, quod alioqui ratione sui, similiter & ratione finis licitum esset.

Coroll. Eiusmodi loci circumst. nouā inducit culpā etsi fiat tempore quo Ecclesiastica officia non impediuntur.

Vnde Infertur contra Caietanum in opusculis, circumstantias loci inducere nouam culpam, etiamsi opus in loco fiat, eo tempore, quo non est impeditiuum officiorum Ecclesiasticorum, de quo in Codice de confessione non nihil tetigimus. Id patet ex modo dictis: nam vendere res aliquas venales propter bonum finem, &c. licitum est; quę tamen, si in Ecclesia vendantur, peccatum est, etiā extra tempus talium officiorū. Nam causa per Christum assignata, quare ementes de templo eijceret, non erat præfata officia impediri, sed domum Dei, domum negotiationis fieri: quæ causa locū habet, quocunque tempore negotia in Ecclesia fiant, siue diuina officia impediantur, siue non. Vnde rursus fit, vt qui in Ecclesia contra Deum peccat, duplici peccato peccet, scilicet, ratione obiecti, & ratione loci, cùm non minus profanetur domus

Dei

Dei per opera alioqui peccaminosa, quàm per venditionem alioqui licitam. Nec ad id necessarium est, ipsum peccantem, seu vendentem habere locum sacrum pro obiecto, quando peccat, aut vendit, satis est, quòd si aduertat, facilè scire poterit, locum sacrum esse in quo illa committit.

Esset dubium, qualis sit illa negotiatio, quæ in loco sacro fieri prohibetur? nam potest ea dupliciter fieri, Vno modo, tenendo in loco sacro res ipsas, quæ venduntur, & emuntur. Alio modo, solum verbis, aut scripturis, cōtrahendo seu conueniēdo: res tamē, quæ venduntur, alibi tenendo. Et dicit Conradus, vbi supra, quod intelligatur præfata prohibitio de negotiatione prima, non de secunda. Pro quo videtur facere, quia illi, quos Christus de templo eiecit, in tēplo tenebant ea, quæ vendebant. Similiter & mensas, de quibus ait Matt. quòd mensas numulariorum euertit. Videtur tamen quod etiamsi in Ecclesia res, quæ venduntur, non teneātur, negotiationes tamen ibidem factas culpa non carere. Tum, quia negotiatio non rei detentionem, sed rei conuentionem & contractum significat. Tum, quia sacer locus non per rem illic positā profanatur, sed per negotiationes, illic factas, quandoquidem nō rei, sed negotiationi solent mendacia, & peccata commisceri. Tum etiam, quia domui Dei & orationis, non tam venales res, quàm ipsæ negotiationes, quæ illic fiunt, disconueniunt: ipsa enim negociatio est, quæ homines ab oratione, & cultu, Deo in Ecclesia exhibēdo, distrahit, non res ipsa. Adde quod in ca. decet, supra citato, similiter prohibeantur negotiationes in Ecclesia fieri: quamuis præcipuè nundinarum, & cuiuscunqu fori tumulus.

Dubium. Quæ, & qualis sit ea neg. quæ fieri prohibetur in loco sacro. Resp. 1. Resp. 2. verior.

Inde fit vt reprehensibilitate non careat, quod passim videmus intra Ecclesias per mercatores, & negotiantes fieri, qui cùm ad Deum colendum, & suæ saluti spirituali prouidendum ad Ecclesiam deberent conuenire, ad negotia potius tractāda sæcularia conueniunt, & illic suas negociationes exercent, sua mendacia, & periuria nō minus quam si in platea ea exercerent, commiscent. Idem videtur iudicium de eo, quod soliti sunt canonici & viri Ecclesiastici in sua Ecclesia facere eo tempore, quo de redit. suorum venditione tractare solent: qui diem designant, in quo emptores, qui vulgo *Arrendadores* dicuntur, in Ecclesia conueniant, vbi ipsi clerici, à stante tabellione, suos reditus vendunt, & reuendunt, & non sine clamore, sæpe, & sæpius repetito, pretium per emptores augeri faciunt. In quo dupliciter peccatur, & quia in loco sacro, & quia per Ecclesiasticas personas hæc fiunt. Sed vtinam hæc sola essent, quæ per prælatas perperam in Ecclesijs fieri tolerantur.

Quoniam hæc in parte reprehens. digni censeantur.

5. Causa. Ex parte tēporis.

QVinto redditur negotiatio vitiosa ex parte temporis. Vt si mercatores negotientur in diebus festiuis, de quibus in lege Dei, Exodi 20. dicitur: Omne opus seruile non facietis in eo. Et extra. de ferijs c. licet, idem iubetur obseruandum, non tantùm in diebus Dominicis, qui Sabbato successerunt, sed etiam in quibuscunque alijs diebus festiuis, ab Ecclesia institutis; Et procedit hoc excepto nisi lex de aliqua festiuitate obseruanda sit abrogata: nam potest per contrariam consuetudinem abrogari, siue sit abrogata, quod ad hoc, quod est seruilia opera in ea non facere, siue etiam, quo ad hoc, quod est rem diuinam in ea audiri: quorum alterum constat ab altero diuersum esse. Inde, vt inquit Petrus de Palude in suo 4. fit, vt licitum sit in nundinis, auditis diuinis, negotiari, quandoquidem hoc habet communis hominum consuetudo, siue Dominica sit, siue alia festiuitas:, quæ consuetudo est per prælatos cognita, & per eosdem tolerata, & tunc humana constitutio de festiuitate seruanda in parte est abrogata, in parte non. Vbi tamen in toto esset abrogata, liceret negotia etiam diuinis non auditis, exercere. Quòd enim consuetudo sufficiat huius modi festiuitatibus derogare; seu eas tollere, constat, quia non sunt nisi humano iure institutę, ius autem huma-

Quatenus possit hæc lex de non negotiando diebus festis, contraria consuetudine abrogari. Negotiari lic. diebus festis post audita diuina; aliquando etiam ante illa si tales vrgeat consuetudo.

humanum per consuetudinem oppositam potest abrogari, vt habetur in Decreto, distinct. 4. in fin. In eo enim, quod est consuetudo tolerata, rationabiliter præsumitur pontifices eam scire, & in eadem consentire.

1. Corollariũ. Vnde fit contra Henricum Gandauen. in fine primi. Quodlib. non solum alijs diebus festiuis, sed etiam in Dominicis posse negotia exerceri, saltem post audita diuina, vbi talis vigeat consuetudo, quia seruare Dominicam hoc vel illo modo, non diuini, sed humani iuris esse constat.

2. Corollari. Sequitur etiam contra Innocentium, & contra Conradum, quæst. 51. impertinens esse, quale fuerit consuetudinis initium, rationabile, scilicet, an vitiosum. Quamuis enim primi, qui festum violare cœperunt, peccauerint, non tamen inde fit vt successores, qui consuetudinem iam diu introductam reperiunt, eam obseruantes peccent.

Obiectio. Quod si obijcias, quia vel pontifices consenserunt in violatione festorum, per primos violatores facta, vel non. Si primum, igitur primi non peccauerunt, sicut nec successores. Si secundùm, igitur lex manet in suo vigore, ac si violata nõ fuisset, & ita non minus peccant successores, quã primi violatores. Et ita videtur, quòd si cõsuetudinis initiũ fuit vitiosum, quod successores consuetudinẽ sequentes non excusantur.

Solutio. Confirmatur, quia non minus peccauit secundus violator, quàm primus, nec tertius, quam secundus, & sic consequenter: igitur si initium fuit vitiosum, igitur & cõtinuatio. Antecedens patet, quia alias sola vnius hominis violatio sufficeret excusare omnes successores legem similiter violantes.

Respondetur, necessarium esse assignare tempus aliquod, citra quod peccatum fuit legem violare, & vltra illud peccatum non fuit, etiamsi in particulari illud determinare non sufficimus. Interim tamen quòd lex per homines, superiore ignorante, violatur, peccatum est legẽ violare: postquam autem ad notitiam legislatoris violandi consuetudo peruenerit, non statim quod legislator agnoscit, culpa violationis purgatur, sed si eo sciente, per aliquod tempus violatur, & cum prohibere seu punire id possit, non punit, sed potius dissimulat, aut voluntariè tolerat, ex tunc lex suã vim videtur amittere, per tacitam prælati dispensationem, & ita successores erunt ex tunc à culpa liberi. Sed quoniam de his non nihil diximus in Codice de ieiunio, vide ibi.

3. Corollariũ. Corollariè sequitur, sicut per consuetudinem potest lex de feriando abrogari, ita & per eandem consuetudinem annulatur pœna excommunicationis, etiam latæ sententiæ contra violatores inflicta. Cuius ratio est manifesta, quia excommunicationem nemo potest verè incurrere, specialiter si sit, à iure, nisi propter peccatum mortale. Si igitur legis violatio per consuetudinem caret culpa mortali, vt ex dictis appatet, sequitur tunc, præfatam pœnam contra huiusmodi violatores locum non habere.

Lim. eorum quæ dict. sunt de negotiation. diebus festis & Dominicis. Nota tamen, hæc quæ dicta sunt, de non negotiando in diebus festiuis, suam habebere limitationem, præter consuetudinem, scilicet, si necessitas publica, vel priuata oppositum postulet: inde enim, qui victualia in festis vendunt etiam ante diuinorum auditionem, excusantur. Similiter pharmacopolæ, qui medicinas vendunt, sicut & multa alia opera seruilia possunt, ob necessitatem aliquam, in diebus illis fieri. Similiter idem excusari solet, si ob pietatem, aut notabilem vtitilitatem fiat, maximè si contemptus absit, & non id, propter lucrum principaliter fiat.

In quibus non oportet confessores magnos pœnitentibus scrupulos ingerere. Sed de his vide Summistas.

Sextò

SExtò redditur illicita negotiatio, ex modo, idque multis modis, vt si mendacia, periuria, aliaue peccata commisceantur; sicut à negotiatoribus solent commisceri quæ quidem, vt suprà ex Augustino induximus, potius sunt vitia negotiantis, quàm negotij. Et periuria, quæ commiscentur, vt plurimum sunt mortalia, si scilicet scienter, & deliberatè fiant: mendatia verò simplicia aliquando sunt mortalia, vt si in damnum ementium interponantur scilicet ad rem plus iusto vendendum. Aliquando verò sunt venalia, vt si officiosa sint, & à vendente interposita, vt suam pro curet indemnitatem, quia alioqui fortè non iustum pretium, sed diminutum pro sua merce illi traderetur.

6. Causa Ex parte modi.

Ad 1.

Periuria, neq. possunt esse mortalia. & venalia.

2\. Deinde redditur negotiatio illicita, si extraneis pluris vendatur res, quam naturalibus: contra illud, quod in Concilio Albanensi decretum est, Presbyteri plebes suas moneant, vt hospitales sint, & non carius vendant transeuntibus, quàm mercatoribus vendere possint.

Sed hoc intelligitur, si excedant latitudinem iusti pretij, alioqui intra latitudinem huiusmodi, nil inconuenit carius rem vendere extraneis, quàm naturalibus.

Deinde, si res ad terminum carius venditur, quam in promptu, ob solam solutionis dilationem, quia tunc esset vsura: secus si ob interesse damni emergentis, aut lucri cessantis. De quibus inferius.

3\. Deinde ex monopolio, vt si quis contendat, sibi soli licere certas merces vendere: aut si certi mercatores, inter se conueniant de non vendendo merces certas, infra tale pretium: aut quod non emant merces, vltra tale pretium: aut si artifices inter se conueniant, vt opus quod vnus eorum cœperit, per alium continuari; aut finiri non possit; qualiter chirurgi solent inter se non sine vulneratorum magno periculo, conuenire: aut si qui aliquam artem, aut medicinam alicuius morbi curatiuam sciunt, inter se conueniunt, vt eam non nisi filios, aut nepotes doceant. Hæc, & alia huiusmodi monopolia constat esse iniqua, & reipubl. perniciosa.

Monopolium varijs modis fieri potest.

Tum, quia ciues mercibus illis indigentes, cogerentur eas ab illo vnio, seu pluribus, qui inter se conuenerunt, emere, & compellerentur reddere pretium quod monopoli postulauerint; quantumuis sit immoderatum, cum mercibus illis summè indigeant: & ita est in præiudicium ipsorum ementium, & rebus illis indigentium, qui monopolio secluso, res illas pro longè minori pretio venales reperissent. Tum etiam quia huiusmodi monopolium de se est impeditiuum, ne alij multi beneficium indigentibus faciant: nam si passim omnibus liceret, sine illis pactis, merces illas vendere, multi eorum pietate erga indigentibus moti, eas illis vel donarent, vel pro paruo pretio venderent; quæ tamen beneficia per huiusmodi monopolia impediuntur, contra illud Prouerb.3. Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si vales, ipse benefac. Tum etiam, quia huiusmodi monopolia tanquā perniciosa per leges prohibentur & puniuntur, vt patet. C. de monopolijs. l. vnica, vbi graues, & diuersæ pœnæ contra monopolos institutæ sunt, ex quibus facilè est conijcere, peccatum esse mortale huiusmodi monopolia facere.

Eiusmodi monopolia esse iniqua, probatur.

Procedunt autem hæc specialiter de his, qui propria authoritate monopolium exercent; secus de his, qui ad id publ. habent authoritatem, vel à rep. vel à principe: hanc tamen authoritatem nemini præbere debeat, nisi duobus concurrentibus, scilicet, si publica necessitas, aut vtilitas postulauerit, & pretium iustum rebus per tales monopolos, vendendis taxetur.

Potest quis monopolium exercendi publicam authoritatem habere: idque dupliciter.

1\. De publica necessitate exemplum est clarum, vt si in ciuitate aliqua desint, qui velint merces, quibus ciuitas indiget, aliundè ad ciuitatem portare; fortè quia cum multo labore, periculo, & expensis sunt deportandæ. Aut si desint, qui officium

certas

certas merces vendendi suscipiant, aut hospites, & aduenas ad suam domum admittant, nisi illis solis hoc priuilegium concedatur, vt talia vendere, & talia officia exercere ipsi soli in ciuitate possint: tunc ob necessitatem poterit ciuitas hoc illis concedere, sicut passim videmus.

2. De vtilitate etiam est clarum exemplum de his, qui expensis suis, libros imprimi faciunt, quibus priuilegium concedi solet, vt nemo eosdem libros, infra certum tempus, valeat imprimere, contra voluntatem eorum, qui primò eos impresserunt. Hoc enim in publicam vtilitatem redundare constat, vt per hoc viri docti animentur impressioni operam dare: quatenus eorum doctrina multis valeat communicari. Ac proinde non videtur damnandum, si princeps aliquibus artificibus, seu mercatoribus hoc priuilegium, pro certa pecuniæ summa, ipsi principi conferenda, concedat; vt illi soli certas merces in suo regno valeant vendere, vbi velint, taxato prius iusto, & moderato pretio, maximè si merces tales sint, quæ ad hominum vitam minimè sint necessariæ. Id.n. excusatur in principe, si ipse in notabili necessitate sit constitus, quia tunc publica necessitas excusat factum. Excusatur etiam in mercatore ad id priuilegiato, ex authoritate publica, qua monopolium exercet.

Potest princeps mercatori hoc priuilegiũ pro certa pecuniæ summa sibi conferenda concedere licitè, propter dictas conditiones.

In alijs tamen mercib. quib. vt plurimum homines indigere solent, tale priuilegium mercatoribus concedere, & concesso vti, non ita videtur excusabile, etiamsi pretium moderatum præfatis mercib. designetur. Quia quamuis per huiusmodi pretij taxationem, charitas alioqui inducenda impediatur; aliud tamen inconueniens suprà adductum non tollitur: quia scilicet impediuntur multi à beneficio multiplici, quod indigentibus faceret. Merces etiam pro minori pretio venderentur, si multi essent mercatores, qui liberè vendere possent. Et multò melius rebus publicis, de necessarijs mercibus prouiderent, cùm vbique essent, qui talia venderent, & tamen si vni, aut paucis id licitum esset, venderent vbi vellent, vbi autem nollent, penuriam magnam homines paterentur.

7. Causa. Ex parte finis.

Septimo redditur vitiosa negotiatio ex parte finis, vt si non ad debitum finem ordinetur, qui est necessitas, vel vtilitas: ob id enim mercationes fieri debent, quia scilicet, vel necessarium est ad publicas, seu priuatas indigentias releuandum, vel saltem vtile. Qui igitur ob lucrum principaliter negotiantur, in lucro ipso finem suum vltimò collocantes, peccant, tanquam qui rebus, quibus vtendum est, fruuntur, maximè si eorum intentio sit, lucra sine termino accumulare. Quamuis enim licitum sit diuitias plurimas, à Deo datas, aut iustè acquisitas possidere, non tamen ita sunt appetendę, ac si per se, & secundùm se expetibiles essent, cùm non nisi ob aliud expetendæ sint, vt tradit Aristoteles 3. Ethicor. & docet Psalmista, dicens: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Propter necessitatem igitur & vtilitatem sui, & suorum licitum est lucrum ex negotiatione quærere, & appetere, similiter & thesaurizare, vt ait Paulus 2. ad Corinth. 12. Parentes debent thesaurizare filijs. Vnde si quis dixerit, esse licitum negotiari propter lucrum, non est simpliciter condemnandus, cum ipsum lucrum intentum, possit in alium meliorem finem ordinari, puta, ad necessitatem, vel vtilitatem publicam, aut priuatam.

Psalm. 61.

De iusto rerum venalium pretio.

QVAESTIO XXXI.

Ad iustit. in contract. seruandã, requiritur, æqualitas int. pret. & merc.

Nunc ad id, quod principaliter intendimus, redeamus, an scilicet lucrum, seu res per contractum emptionis, seu negotiationis acquisitum sit restituendũ, & quando? Ad quod illud in primis supponamus, in huiusmodi contractu, vt iustus sit, debere seruari æqualitatem inter pretium & mercẽ, quę æqualitas est sedes, seu

Ratio.

iustitiæ commutatiuæ in huiusmodi contractibus seruandæ. Huius ratio de se satis clara esse videtur, quia vt tradit Arist. 1. Polyticorum, Emptio, & venditio videtur esse introducta pro communi vtilitate vtriusque, dum scilicet vnus indiget re alterius, & econuerso. Quod autem pro communi vtilitate inductum est, non debet esse magis in grauamen vnius, quàm alterius, qualiter esset, si pretium excederet valorem mercis, aut econtrà. Ac proinde necesse est ad iustitiam contractus, præfatam æqualitatem seruari, qua non seruata contractus remanebit iniustus: cùm alter eorum plus debito recipiat, alter verò minus. Et inde apertum est in casu, quo præfata æqualitas non seruatur, excessum esse restituendum, ita vt res ad æqualitatem reducatur.

Sed quoniam hoc fundamentum, etsi certissimum sit, minimè sufficiat ad iudicandum in particulari de singulis contractibus, iusti sint, necne, nisi rerum, quæ venduntur, pretium iustum agnoscatur rei pretium iustum? Et vt ex pluribus Doctoribus colligitur, hoc in summa videtur multis esse tenendum. Primò, si authoritate publica principis, vel communitatis, seu alterius vicem eius tenentis, sit taxatum rebus venalibus pretium, illud est reputandum iustum pretium. *Tria docume. ad cognosc. iustum rei venalis pretium.*

Secundò in defectu huiusmodi taxationis, communi cursui, seu æstimationi videtur esse standum, ita vt illud sit rerum, quæ venduntur iustum pretium, quòd secundùm communem cursum seu consuetudinem pro rebus illis tradi, & recipi solet. 2.

Tertiò, vbi nec lex pretij determinatiua sit; nec communis consuetudo, eo quod fortè tales merces non sunt illic assuetæ vendi, sed de nouo aliundè portantur, tunc multa essent consideranda, ad assignandum iustum pretium illarum mercium; quorum aliqua se tenent ex parte vendentis, quædam ex parte ementis, alia verò ex parte ipsarum mercium. *3. Quod tres hab. partes.*

Ex parte quidem vendentium consideranda sunt expensæ, labores, cura, industria, & pericula, quibus tales mercatores se, & merces suas exposuerunt, in res illas de loco in locum transportando, aut etiam seruando. 1.

Ex parte ementium considerantur indigentia, qua rebus illis indigent, paucitas, aut multitudo ementium, complacibilitas, seu appretiatio ipsarum rerum, similiter & vtilitas, ex mercibus ipsis ementibus euentura. 2.

Ex parte denique mercium considerantur raritas, aut abundantia ipsarum, fertilitas, seu sterilitas earundem, seu commoditas, quam possidentibus tradere possunt, similiter & earundem melioratio, seu deteriora, & alia huiusmodi. Quibus omnibus rectè perpensis, poterit prudens mercator merces suas vendere, petendo id quod illi constiterant, & vltra aliquod lucrum, vnde valeat competens stipendium pro laboribus, expensis, & periculis, cæterisque, quæ dicta sunt, recipere: tantum scilicet quantum iustè respub. illi mercatori tradidisset, si illum respub. ad similes merces portandas conduxisset, vt ait Scotus. 3.

De his documentis breuiter videamus, an sufficiant ad cognoscendum iustum pretium, & ad conscientias ipsorum mercatorum, iuxta hæc documenta suas merces vendentium, assecurandum. Et posset aliquis obijcere, quod primum documentum non omnino sufficiat, nec omnino sit certum; tum quia qui publica authoritate, vel principis, vel ciuitatis pretia rebus imponunt, possunt deficere, aut excedere in taxatione pretij, idque multis modis, odio scilicet, aut fauore vendentium, aut precibus, seu muneribus ab ipsis vendentibus oblatis. Quibus alijsque multis causis, seu modis non dubium est, præfatos reipubl. rectores posse corrumpi. *Obiect. aliquot contra 1. documentum.* 1.

Deinde, esto hæc, quæ dicta sunt, cessent, poterunt præfati rectores ex ignorantia, aut ex prudentiæ defectu, aut ex imperitia, aut etiam ex negligentia perpendendi 2.

omnia quæ in tertio documento supra posita sunt, à iusto pretio deficere, aut etiam excedere, ac proinde non erit iustum pretium, quod ipsi assignauerint.

Præterea, esto quod tempore taxationis optimè, & iustissimè pretium taxauerint, stat quod successu temporis, ob varium rerum euentum, sit augendum pretium, aut diminuendum: nam possunt expensæ, labores, pericula, crescere, aut etiam minui. Possunt merces similiter variari, seu alterari in bonitate, aut malitia, in raritate, & abundantia. Potest etiam accidere, vt indigentia crescat, aut minuatur, vt multo plures sint emptores quam prius aut pauciores, quæ omnia passim accidere videmus, & valent ad alterandum mercium valorem, & iustum pretium earum. Ac proinde irrationab le videtur in tot rerum varietatibus, idem semper seruare pretium, ob id scilicet, quia per legem, aut publicam potestatem taxatum sit: & per consequens primum documentum suas habet incertitudines.

3. *Aliæ obiectiones contra 2. documentū.* Secundùm documentum, ex communi hominum æstimatione, & cursu sumptū, certius esse videtur, eò, quòd huiusmodi hominum æstimatio variatur ad rerum prædictarum variationem. Verum adhuc suas habet difficultates: tum quia non est eadem hominum appretiatio, seu æstimatio, cùm sæpe accidat in republ. varia esse

1. de his pretijs iudicia, imò & contraria seu contradictoria, ita vt quidam de re aliqua interrogati, quantam scilicet valeat, dicant eam valere 10. alij 12. Econtrà verò alij, nec 10. nec 12. sed 8. aut 9. vt experientia docet.

2. Præterea quæro, hæc communis hominum æstimatio, per quam iustum pretium agnoscitur, est æstimatio ipsorum mercatorum, aut aliorum, qui mercatores non sunt? rarò enim hi cum illis in æstimatione conueniunt. Si primùm, suspectum est tale documentum, eò quòd de mercatoribus, qui res suas vendere volunt, iustè præsumi potest, eos in tali æstimatione excedere, quos (vt experientia monstrat) scimus semper lucrum prætendere, & rebus suis affectos esse. Si secundùm, similiter videtur documentum suspectum, eo quod hi, quamuis prudentes sint, sunt tamen vt plurimum harum rerum ignari, & inexperti, cùm per se nesciant, quantum res mercatoribus constiterint, quantas expensas fecerint, quanta pericula & labores subierint, sicut ipsimet mercatores sciunt.

3. Deinde demus, hos, & illos in rerum æstimatione conuenire, res tamen ipsas in eodem loco, & tempore stat plus aut minus valere, ex modo scilicet vendendi: vt si venditor vltrò se offerat, aut roget, vt aliquis rem suam emat, aut rogatus ipse potius eam vendat, similiter si plures sint, qui rem illam emere velint, aut pauci, similiter si priuatim vendatur, aut publicè in foro ad præconis clamorem; in quibus omnib. res eadem diuersum dicitur habere valorem & pretium, etiamsi præfatæ communi hominum æstimationi, maximè concordet. Quemadmodum res eundem valorem non habet, saltem ipsi vendenti, vt dicit Thomas. Si venditor ex rei venditione damnum aliquod notabile patiatur, aut nullum, & si patiatur, rem tamen rogans vendat, an rogatus, quia si rogatus, potest pretium augere, iuxta exigentiam damni quod patitur, quod tamen augere non debet, si rogans vendat. Et ita secundum documētum, non videtur omnino sufficiens.

Obiect. contra 1. par 3. documenti. Tertium documentum, in quo dicitur, omnia illa esse consideranda, quæ diximus se tenere ex parte vendentis, & ementis, & mercis ipsius, similiter videtur incertum. Primo, quia non videtur satis tutum, pretij taxationem iudicio ipsorum merca-

1. torum relinquere, qui quamuis sciant, quantum res, illis constiterint, quas expensas fecerint, & quæ pericula subierint, fortè tamen non satis prudentes sunt, vt cetera alia considerent, quæ consideranda sunt, & etiam solent ex affectione, quam ad res suas

2. habent, simul & ex lucrandi cupiditate, obcæcari. Deinde non omnes mercatores

easdem

easdem faciunt expensas, in eisdem aut similibus mercibus afferendis: nec omnes ex eodem loco, nec per easdem vias, nec cum eisdem periculis, quando hi per mare, illi per terras merces suas portant, hic per loca tuta, ille autem per loca periculosa.

Deinde, esto quòd de eodem loco, & per easdem vias merces attulerint, stat tamen, quòd non æquali pretio eas emerint, & quòd alter in promptu eas emerit vilius, alter ad terminum carius: alter fuerit cautus, & prudens emptor, alter verò quia incautus, carius debito eas emit; alter multas merces, & inde vilius emit, alter verò paucas, & ideo carius. 3.

Deinde, post allatas merces alter iunctim eas vendit, alter diuisim, alter in custodiendo indiget maiore cura, & solicitudine, si non tutas ædes habet: alter verò minori, prout eorum merces ratione loci, & domus, sunt magis aut minus periculo expositæ. Ac proinde si ad illa omnia, quæ ex parte vendentis se tenent, essent aspicienda, & secundùm ea pretium mercium taxandum, accideret vt easdem, aut omnino similes merces, in eodem loco, & tempore, cæteris omnino paribus, dempta expensarum & periculorum aliorumque varietate prædicta, hic posset carius vendere, ille vilius, etiam in notabili quantitate, quod est absurdum. Et sequela est de se nota. 4.

Quod etiam dicebatur, esse attendenda illa, quæ se tenent ex parte ementium, puta indigentiam, complacibilitatem, & vtilitatem illis euenientem, suam habet similiter difficultatem. *Contra 2. partem eiusdē 3. documenti.*

Nam si ob indigentiam ementium plus valeret res qua indigent, sequitur quòd liceret carius vendere pauperibus merces, quàm diuitibus: quia plus indigent illis. Similiter idem esset dicendum de peregrinis & aduenis, qui plus indigent rebus illis necessarijs, in loco ad quem perueniunt, quam incolæ quæ sibi de necessarijs sufficienter prouiderunt: hoc autem est absurdum. *Ad 1.*

Quòd etiam ob vtilitatem ementi euenientem, non liceat ascendere in pretio apparet. Tunc quia venditor non potest vendere, nisi quod suum est, nō quod alienum. Potest. n. ascendere in pretio ob interesse, si quod ex rei suæ venditione patitur: vtilitatē autem seu interesse, quod emptori exemptione euenit, non ita est ipsius vendentis: ac proinde non potest ob illud aliquid exigere, sicut is qui mutuat, potest pro interesse proprio, quod ex mutuatione patitur, aliquid à mutuatario exigere: non tamen pro interesse, quod mutuatarius ex mutuo lucratur.

Adde, quòd si liceret in pretio ascendere ob vtilitatem ementis, sequeretur quod si emptor indiget equo meo ad fugiendum, qui & mortem aliter vitare non potest, possem ego quantumcunque pretium pro equo ab illo recipere, Similiter qui vendit medicinam infirmo necessariam, sine qua viuere non sperat, posset quantumcunque pretium pro medicina recipere: & ita de alijs.

Si ad hæc dicas, indigentiam & vtilitatem ementium in taxatione pretij attendendam, non esse particularem, vnius scilicet, aut paucarum personarum, sed communem, qua scilicet, communiter, vt plurimum omnes indigent, & omnibus vt plurimum ex merce ipsa æqualis euenit commoditas, præter eam, quæ apposita industria ementis, aut alias per accidens eueniret, adhuc stat replica: quia tunc sequitur, quod tempore famis vniuersalis, liceret pro pane quantumcunque pretium exigere. *Reijcitur quædam solutio ad prædict. obiectiones.*

Similiter tempore pestis vniuersalis, liceret pro medicinis, & curatione quantumuis magnum exigere pretium. Similiter tempore belli post prouinciam aut regnum aliquod spoliatum, liceret pro quantocunque pretio vestes, & alimenta, cæteraque hominibus vniuersaliter necessaria vendere: eò quòd in his, & huiusmodi

casibus indigentia est communis, vtilitas ementibus ex mercibus eueniens, similiter est communis. Igitur. Ac proinde siue sit indigentia, & commoditas particularis, siue communis, non videtur licitum pretium secundùm horum exigentiam augere.

Oppugn. regula quædam Scoti, ad fin. 3. doc sup prop. Ad 1.

Ex dictis patet incertum esse regulam Scoti suprà positam, in qua dicitur tantum posse mercatores in suarum mercium venditionis lucrari, quantum esset stipendium quod respub. illis tradidisset, si eos ad præfatas merces portandas & vendendas conduxisset.

Tum quia secundùm hoc semper deberēt mercatores lucrari, & pluris suas merces vendere quam illis cōstiterunt: cùm tamen ex dictis appareat id esse falsum: eo quòd sæpe accidit & ob multas causas merces suum valorem paulatim amittere, siue ob raritatem emptorum, siue ob mercium abundantiam, aut earum deteriorationem, &c. ita vt non tantum valeant, quantum ab initio, quando scilicet emptæ fuerunt.

2. Tum etiam, quia tunc si duo mercatores similes omnino merces portarent, alter de loco valide distante, & cum magnis laboribus, & periculis, & expensis, alter verò de loco propinquo sine labore, sine expensis, & periculis, posset primus pretium exigere longè maius, quàm secundus, nam si respub. illos conduxisset, non dubium longè maius stipendium priori dedisset, quam posteriori. Et si duo ad nundinas iuerint, & easdem expensas fecerint, & labores subierint, dempto quod alter vnum pannum emit, alter verò multos, sequeretur illos ex venditione suarum mercium æquale quasi lucrū posse lucrari, ex quo æquale stipendium respub. illis tradidisset, aut quasi, maximè cum parum referret, vnam aut plures merces à nundinis portare, quantum ad stipendij quantitatem illis assignandam, si suas operas locarent.

3. Tum etiam, quia stat merces ob aliquam causam in valore ascendere, vt si aliorum merces sint consumptæ, aut si plures emptores concurrant, aut si communis hominum indigentia creuerit: nam tunc licitū erit maius pretium pro illis exigere, quàm sit stipendium, quod alioqui illis iustè poterat assignari.

Resolutio, Tenenda sunt prædicta 3 documenta. Explicatur sensus 1. documenti.

Prædictis tamen non obstantibus, videtur præfata documenta esse tenenda, si rectè intelligatur. Primùm est, si lege, vel publica authoritate sit rerum iustum pretium determinatum, sic quod venditores non vltra, quod taxatum est, pro mercibus exigant, aut recipiant, illud est præsumendum iustum pretium: interim quòd non constat taxatores fuisse vel corruptos, vel deceptos in pretij assignatione; iustum enim est pro illis præsumere, qui rempub. gubernant, interim quòd de opposito non constat. De quibus etiam præsumendum est, quod diligentiam debitam apposuerint ad omnia perpendenda, ex quibus pretium venit augendum, aut diminuendum. Et quēadmodum ad illos spectat primò, quando scilicet res venditioni exponuntur pretia determinare; ita ad eosdem spectat successu temporis, rerum varietatem, quo ad copiam, seu penuriam, quo ad meliorationem seu deteriorationem, attendere. Similiter, & emptorem paucitatem aut pluralitatem, atq; venditorum considerare, vt taxatio per eos facta continuetur, aut etiam mutetur. Et si continuetur, semper est pro illis præsumendum, & eorum taxationi standum; nisi notabilis causa taxationem mutandi appareat; quia tunc cessat præsumptio dicta, nec ex tunc erit iusta præfata taxatio, nec illi necessariò standum, ex quo incipit irrationabilis esse. Et ita si præfati rectores, taxationem per eos factam, non mutent, tuti erunt in conscientia mercatores, si aliud exigant pretiū, idque in conscientia; quāuis fortè in foro eorum à pœna immunes non erunt. Et per hæc patet ad ea, quæ contra primū documentū obiecta sunt.

Solutio obiectionum contra 1 documentum allatarum.

Secundùm, erat communis hominum æstimatio, seu rei appretiatio, & cōmunis rerum venialium cursus, & cōsuetudo. Quod tenet locum, quādo merces cōmuniter

in reip.

in rep. aliqua vendi solent, & apud prudentes, & imprudentes, diuites, & pauperes idem rerum venialium pretium seruatur, supposita ipsarum rerum æqualitate in bonitate intrinseca: tunc illud reputatur pretium iustum ex quo in tali repub. semper sunt personæ prudentes, qui sciant omnia perpendere, quæ ad pretij iustitiam conducunt. Et huiusmodi communi æstimatione existẽte, impertinens est, venditores multas fecisse expensas, multa subisse pericula vilius, aut carius merces emisse. Ita accidit, eos, si iustè res suas vendere volunt, aliquando lucrari, aliquando perdere: talis est ipsorum mercatorum conditio, vt sicut lucro, ita, & damno se exponant,

Explicatur sensus 2. documenti.

Limitatio 1. eiusdem documenti.

Et procedit hoc documentum de pretio rerum, quas ipsi mercatores in suis domibus venales tenent; secùs si ab alijs qui id ex officio non habent, vendantur: quia, vt puto, non habent merces eundem valorem apud mercatores, qui id habent ex officio, & apud alios: quia mercatores causam habent iustam, aliquid, ratione officij, amplius pro mercibus recipiendi, quam alij non habent. Quemadmodum campsori permittitur, pro cambio aliquid lucrari, ratione officij, quod alij, non campsori, non ita permittitur. Ac proinde non est damnandum, si quis merces à non mercatore vilius emat, quam in domibus mercatorum venduntur. Itaque documentum hoc, quod consuetudini innititur, specialiter videtur pro mercatoribus positum.

2. limitatio eiusdem.

Similiter si merces, seu res aliquæ ad vocem præconis publicè vendantur, quod vulgò dicitur, almoneda, non erit illic iniusta venditio, aut emptio, si non detur pretium, iuxta communem consuetudinem, quam mercatores in vendendo seruant; id enim in illo foro publico reputatur valere res, quod pro illa fuerit repertum, siue maius sit, siue minus, quàm pretium pro quo mercatores similem rem vendunt: habet enim forum illud leges suas, à legibus mercatorum differentes. Nec obstat, quòd in vna almoneda res similes pluris vendantur, quam in alia; quia facilè pro loco, & tempore rerum valor variatur, ex multitudine emptorum, & communi rerum indigentia, aut ex paucitate eorum, & parua rerum indigentia: hæc enim sunt, quæ vt plurimum rerum valorem, vel augent, vel minuunt. Idem iudicium est de rebus, quæ per proxenetas, per vicos, & plateas cum mercibus discurrentes venduntur, qui dicuntur vulgò, corredores, pretium illarum non oportet, iuxta cõsuetudinem præfatam mercatorum taxare, ideo si minoris vendantur, non est facilè condemnandum: dummodò fraus, & negligentia ipsorum cursorum cesset, sed fideliter, & diligẽter discurrant, quærentes emptores, cum nullo eorum fraudulenter conuenientes.

3 Limitatio eiusdem.

Inde etiam fit eos qui reditus Ecclesiasticos, aut etiam seculares pro minori etiam scienter emunt, quando publicè venales exponuntur, non esse damnandos, nec ad restitutionem compellendos, si fraus, & dolus cesset; vti fit inter eos, qui vulgò dicuntur, arendadores: habet enim illud forum suas leges, sicut forum publicum, quod dicitur almoneda. Et quemadmodum emptores pro minori à culpa in casu excusantur ita, & scienter pro maiori vendentes, ratione fori, excusantur, maximè si emptores sciant, se pro maiori emere; secus fortè, si ignari sint, & imprudentes ipsi qui emunt, & qui vendunt, sciant rei venditæ quantitatem.

Alius casus proponitur.

Vnde in hoc casu illud videtur notandum, quòd si emptor scit fructuum, qui venduntur, quantitatem, similiter & venditor, excusari poterit emptio, & venditio si magno, aut paruo pretio emantur. Similiter si ambo fructuum, qui venduntur, quantitatem ignorent, poterit præfata emptio, & venditio excusari. Si tamen (quod vt plurimum fit) venditor sciat fructuum quantitatem, vel quasi, ex quo per Scripturam, quæ vulgò tazmia dicitur, id agnoscant, emptor autem id penitus ignorat, nec si diligentiam fecisset, fructuum quantitatem attingere potuisset, & ex errore aut ignorãtia, pro maiori quantitate, aut pretio præfatos fructus redituales emat, an erit licita

Solutio.

Ratio. venditio? Diceremus quòd non, sed tenebitur in conscientia venditor excessum restituere, si fuit emptor notabiliter læsus; quanquam in foro exteriori cogetur emptor stare contractui. Huius ratio videtur, quia non est æqua vtriusque conditio: nam venditor rem sciens, videtur esse in tuto; emptor autem nesciens, in periculo. Cuius exemplum est, si is, qui rete in mare misit, scit nil apprehendisse; alter autem id nesciens, emit iactum illum, certè non erit venditor tutus; cum non sit æqua vtriusque conditio. Sicut etiam exemplificari potest de eo, qui fructum vineæ, quam alibi habet, sciens omnino destructum esse, alteri id ignoranti vendit, peccat vendendo, & restituere tenetur. Sicut qui scit multas merces ad patriam venisse, & merces quas habet, carius vendit ei, qui aliarum superuentum ignorat, tenetur illi: de quo inferius. Si autem in præsenti casu huiusmodi emptiones, & venditiones excusantur, ideò est, quia vt plurimum tam ementibus, quàm vendentibus incerta est fructuum, quos vendunt, quantitas.

Explicatur 3. documentum suprapositum. Tertium documentum, in quo dicebatur, esse attendendum ad expensas, laborem, periculum, & cætera, quæ ex parte vendentis, similiter, & quæ ex parte ementium se tenent, procedit de mercibus de nouo aduenientibus, ante quarum aduentum in loco illo nec lex nec consuetudo, aut communis cursus erat, qui pretium illis imponeret, tunc possunt illa omnia considerari, & pretium tale assignari, vt ipsi venditores non perdant, sed aliquid vltra, quam res illis constitit, lucrentur, præsupposita mercium vtilitate; similiter, & earum indigentia in repub. illa, simul, & communi hominum æstimatione, & desiderio res illas habendi. Præsupposito etiam quòd venditores in emendo merces, & eas afferendo prudentes fuerint, & reipublicæ ad quam eas afferunt, rem vtiliter gesserint, non de loco distantiori eas afferēdo, cum de propinquiori afferri possent, non per loca periculosa aut cum magnis expensis, cum per secura loca, & cum paucioribus eas portare possent; non etiam eas ad terminum emerint carius, quàm ad statim valerent: ratione enim talium excessuum non possunt merces per eos emptas illis carius vendere, quàm si in illis non excessissent. His enim, & alijs bene perpensis, poterunt rebus suis pretium taxare, ita vt lucrentur, iuxta regulam Scoti, quantum, si per rempub. essent conducti, mererentur. Secus si res non sic reipub. vtiles forent: aut nulla, aut parua illarum esset indigentia, seu appretiatio, aut complacibilitas, seu desiderium Secus etiam si post primam pretij taxationem alia vendendi consuetudo superueniat, vel ascendendo, vel descēdendo in pretio secundum rerum, emptorum, & venditorum variationem. In quibus non videtur curiosius insistendum: nam qui multum emungit, elicit sanguinem.

Triplex rerū venalium pretium rigidum, pium seu infimum, & medium. Iustum pretium non consistit in indiuisibili. Inde illa pretiorum distinctio communiter est approbata, qua dicitur pretium in indiuisibili non consistere, sed suam latitudinem habere, vt quidam sit pretij gradus rigidus, quidam pius, seu infimus, quidam verò medius, & in quocunque horum graduum res vendatur, dicitur pro iusto pretio vendi Si autem pro pretio totam illam latitudinem egrediente per excessum, aut per defectum vendatur, dicetur iniustum pretium, & venditio iniusta. Huius distinctionis approbatæ ratio clara est, quia si pretium iustum in indiuisibili consisteret, vix possent mercatores, & emptores tuti esse in conscientia, imò nunquam; eò quòd seclusa Dei particulari reuelatione, nunquam certi esse possent, an res pro pretio iusto vendant, an iniuste, vt de se constat.

Ratio 1.

2. Tum etiam, quia cum pretium iustum, vt plurimum ex communi hominum æstimatione colligatur, hæc autem non est eadem in omnibus, vt experientia docet, sed aliqui sentiunt rem valere 10. alij 11. alij verò 12. & qui pretium, seu valorem rei, secundum suam æstimationem, determinant, dicunt rem illam valere 10. parum plus minusvè. Itaque hominum æstimatio non est ad aliquid indiuisibile; ac proinde cer-

tum

tum est, iustum pretium in indiuisibili non consistere.

Inde corollariè sequitur, posse mercatorem rem vni cariùs, alij vilius vendere, & iustè: dummodo pretium vtrunque sit intra prædictam latitudinem. Sequitur etiam, posse mercatorem rem carius vendere ad terminum, quàm ad statim, & carius pauperi, quàm diuiti: dummodo (vt dixi, semper pretium sit intra dictam latitudinem. Sequitur etiã, posse mercatorem rem prò minori emere, & statim eam penitus immutatam, pro maiori vendere: vt si eam emit pro pretio infimo, & vendit pro rigido, intra latitudinem iusti pretij. Nec id solum, sed etiam stat, aliquem mercem emere pro pretio in gradu rigido, & statim eam pro maiori pretio vendere: etiamsi nulla in re facta fuerit mutatio, idque licitè: nam accidit, vt merces plus valeant in potestate vnius, quam alterius. Vt si is qui emit equum scilicet pro pretio rigido communiter currente, sit peritus, sciens equorum, quos emit conditionem melius quàm alij, qui non solet nisi meliores emere, & de illo talis habetur opinio. Certum est, homines communiter plus æstimare, & appretiari equos ab illo homine emptos, quam alius: & per consequens, equus, in illius potestate est maioris pretij, quam in potestate alterius. Et corollarium patet, & ita alia possent inferri. *Corollarium 1.*

Sequitur amplius, quòd minus periculosa est negotiatio illius, cuius merces taxatæ sunt per constitutionem aliquam municipalem, seu per rectores ciuitatis, seu per communem consuetudinem, quàm illius, cuius mercium taxatio suo arbitrio relicta est. Et similiter minus periculosa est negotiatio illius, qui merces habet, quibus aliæ similes in ciuitate venduntur, quàm illius, qui solus tales merces vendit. Tum, quia facilius sciet suas merces, iuxta communem consuetudinem æstimare, quam si solus eas haberet: tum etiam, quia minorem frontem habebit ad merces suas superuendendum, quàm si solus eas habeat, vt satis constat. *Corol. 2.*

De mercatione, in qua iustum pretium non datur.

QVAESTIO XXXII.

FAcile est iam ad quæstionem respondere in qua quæritur, de contractu emptionis, & venditionis, in quo iustum pretium non seruatur, an sit iustus, & inde an obligatio restituendi oriatur? Et dicendum breuiter, quòd siue res vendatur, aut ematur carius, quàm valeat vltra seu citra dimidium iusti pretij, in multo, aut in paruo, ita vt pretium, non sit intra latitudinem iusti pretij suprà positam, regulariter est illicitus contractus, & debet in conscientia vel rescindi, vel ad æqualitatem reduci. Quòd enim contractus iniustus sit; patet ex dictis; quia ex quo in illo non seruatur æqualitas mercis, & pretij, ex consequenti receditur à iustitia; immò contra eam agitur, & tantò magis, quanto pretium datum magis excedit, aut deficit à valore mercis. Ac proinde, nisi sic contrahentes per aliquid excusentur, non dubium est eos peccare. *An defraudans aliquem in venditione & emptione vltra vel citra iustum pretium teneatur restituere. Solutio affir. Prob. 1.*

Tum, etiam idem colligitur ex 10. qu. 2. §. hoc ius, vbi dicitur, quòd si in venditione rei Ecclesiasticæ plus offeratur quàm res valeat, Ecclesia recipere non debet, sed tantum iustum pretium: Igitur & in venditione aliarum rerum etiã secularium, iustum debet pretium interuenire, quandoquidem iustitia commutatiua non minus in rerum secularium venditione seruanda est, quam Ecclesiasticarum. Tum etiam, idem apparet ex August. l. 13. de Trinit. c. 3. dicente: Vili velle emere, & carè velle vendere, revera vitium est: nec ob aliud, quam quod æqualitas inter pretium, & rei valorem non seruatur. Vnde ibidem commendat. August. hominem tanquam iustum, qui, cum venditor exiguum pretium pro re, quam vendebat, nesciens posceret: ipse tamen sciens rei valorem, amplius, quam alter postulauerat, tradidit. Ait enim; Scio hominem, cum venalis codex sibi fuisset oblatus, pretijque *2. 3.*

eius ignarum, & ideò quiddam exiguum poscentem cerneret venditorem, iustum pretium, quòd multò amplius erat, nec opinanti dedisse, &c. Procedit conclusio tam de eo, qui scienter dat pretium diminutum, aut recipit excessiuum, quàm de eo, qui habens conscientiam dubiam de excessu, aut defectu pretij maius pretium exigit, aut minus offert & dat: cum non minus peccetur contra conscientiam positiuam agendo, quàm contra dubiam.

Quid sit certū in proposita materia. Quod autem in casu is, qui defraudat, siue excessiuum pretium recipiendo, siue diminutum tradēdo teneatur restituere defraudato, non dubitatur, si defraudatio sit vltra dimidium iusti pretij, in quo tam Iuristæ, quàm Theologi conueniunt; si tamen sit defraudatio citra dimidium iusti pretij, non æqualiter, & idem sentiunt. Probatur tamen, tunc esse necessarium restitutionem facere defraudato: quia qui defraudat proximum, non liberè consentientem, peccat contra charitatem proximi, & contra legem naturæ; quia hoc facit alteri, quod sibi nollet fieri, & ipsum iniustè damnificat; igitur tenetur satisfacere læso; iuxta cap. si culpa tua damnum datum est &c. de iniurijs. In casu autem recipit a proximo aliquid alioqui indebitum, seclusa libera voluntate donandi, in ipso defraudato, quem suppono nullatenus donare intendere, igitur satisfaciendum est illi.

Etiam quando defraudatio fuerit citra dimidium iusti pretij faciēda est restitutio. Probat. 1.

2. Secundò, & est argum. ad hominem; nam hi, qui oppositum opinantur, dicunt, quòd si quis vendat vltra dimidium iusti pretij, quòd tenetur totum excessum restituere: si tamen citra dimidium, nil tenetur restituere. Vendat igitur aliquis rem, quæ ad summam valet 10. pro 15. in quo non vendit vltra dimidium iusti prætij. Quæro iam, an potest rem illam pro 15. vendere, idque iustè absque debito quidquam restituendi, vel non? Si primum, igitur si vendit vltra dimidium iusti pretij, puta pro 16. non tenebitur restituere, nisi vnum: nam reliqua 15. bene poterat pro merce vendita retinere, & ita vendendo vltra dimidium iusti pretij non tenebitur totum excessum restituere: quod est contra eos. Si secundum, igitur vendendo solùm pro 15. vel citrà, tenebitur totum excessum restituere.

3. Confirmatur, quia obligatio restituendi nascitur ex iniusta rei alienæ acceptione, seu retentione. Si igitur in casu præcedenti, quo venditor rem valentem 10. vendat pro 15. nil alienum iniustè accepit: igitur si eandem vendat pro 16. non grauabit iniustè emptorem, nisi in vno; ac proinde vendendo pro 16. non tenebitur restituere nisi vnum, quod est contra eos, & contra omnes; cum totus excessus sit restituendus, quando est vltra dimidium iusti pretij: ac proinde si vendidisset pro 15. illa 5. essent iniustè recepta, & per consequens restituenda in conscientia.

Soluuntur ar. Iuristarum in contrarium. 1. Solutio. Nec obstant, quæ nonnulli Iuristæ in oppositum afferunt. Arguunt enim primò, quòd excessus, si non sit vltra dimidium iusti pretij, non sit restituendus: quia talis contractus est licitus, & iustus, eò quod naturaliter concessum est, & permissum contrahentibus se inuicem circumuenire, atque circumscribere, vt notant Iuristæ in l. item si pretio. §. fin. ff. locati. Et in l. in causæ. §. idem Pomponius. ff. de minori. Respondeo, si dictum illud esset verum, sequeretur, quòd non solum esset licitum se inuicem decipere, citra dimidium, sed vltrà, quod est contra ipsos, & contra veritatem, iuxta illud Pauli, 1. ad Thess. 4. dicentis: Ne quis supergrediatur & circumueniat fratrem suum in negotio: vindex est enim Dominus de his omnibus. Non igitur iure naturæ, aut diuino concessum est hominibus, vt se inuicem decipiant, aut circumueniant, nec in multo, nec in paruo. Ac proinde cum dicitur naturale esse contrahentibus se inuicem circumuenire, non intelligatur quòd sit de iure naturæ, sed naturale esse dicitur, quia secundum naturam corruptam, natum est contingere, & sæpe contingit homines ob rerum cupiditatem, quæ illis quodammodo naturalis est, se inuicem

Quomodo intelligendum, permissum esse contrahētibus se inuicem circumuenire.

uicem decipere. Quòd si alicubi dicatur id licitum esse, intelligatur, id est, permissum, quia scilicet, iure saltem humano, tales circumuentiones non puniuntur. Sed esto à iure humano permittantur, non tamen à iure naturali, aut diuino.

Secundo opponunt, quia defraudare proximum citra dimidium iusti pretij, videtur fieri iuris tam canonici, quam ciuilis authoritate. Patet de ciuili, similiter etiam de canonico, cap. cum dilecti de emptione. Et talibus contractibus, in quibus fit defraudatio citra dimidium, nec vnum ius, nec aliud resistit, sed illos vtrunque ius approbat. Quod autem iuris authoritate fit, iustè fit: & si iustè, igitur nec peccant taliter contrahentes, nec restituere tenentur, Respondeo, quòd nec iura, ciuile, scilicet, & Canonicum, tales contractus approbant tanquam iustos ac licitos, nec authoritatem præstant, vt huiusmodi defraudationes fiant. Quòd si iura huiusmodi contractus approbant, hoc est verum, quantum ad eorum validitatem; ita vt non sint necessariò rescindendi, vt habetur in l. si voluntate. C. de rescindenda venditione. Vbi Imperator ait, quòd nec bona fides, nec aliqua ratio patitur, vt contractus, in quo fit defraudatio citra dimidium, omni dolo secluso rescindatur. Non tamen illos contractus tanquam honestos & iustos, aut licitos approbant, immò eos ius ciuile quodammodò inhonestos esse declarat, vt notat gloss. in l. semper in conuentionibus. ff. de reg. iuris, dicens, non congruit honesto viro circumuenire alium, infra dimidium iusti pretij. Ius etiam Canonicum idem docet. §. hoc ius 10. quæstio. 2. suprà citato, vbi dicitur in sententia, quòd in venditione rerum Ecclesiasticarum non debet vltra iustum pretium recipi. Quod cum in iustitia commutatiua sit fundatum, quā in omni venditione seruare oportet, sequitur iniustos esse tales contractus, in quibus à pretio iusto exceditur, aut deficitur: sed nec humana iura authoritatem præstant præfatis defraudationibus, sed eas permittunt; quia non puniunt, & defraudatis actionem contra defraudantes negant. Et esto, authoritatem ad id præstarent, non inde fit, vt licitè, & iustè fiant: cum multa videamus secundum leges humanas permissa, & disposita, quæ tamen secundum legem naturalem, & diuinam sunt damnanda. Vt patet de vsura citra centesimam, quæ iure ciuili toleratur, & defenditur. Patet de præscriptione cum mala fide, quæ aliquando iure ciuili defenditur. Patet etiam, quia leges olim patribus pro necessitate filios occidere concedebant, licèt hodie sublatum sit. Patet de concubinatu, quem leges approbant. Et multa alia afferri possent exempla, in quibus leges ciuiles constat, à lege naturali, & diuina differre. Vnde August. non sine causa id quod dicitur. quod legis authoritate fit, iustè fit, non de lege humana intellexit, sed de diuina, vt habetur 23. quæst. 4. cap. qui peccat

Tertiò opponunt, quia ex dispositione iuris fit, vt qui rem alienam per tempus lege definitum possedit, postea rem illam restituere non teneatur, etiamsi superueniat scientia, quòd res illa fuerit aliena. Igitur similiter dispositione iuris fieri potest, vt qui vendit rem plus iusto, citra tamen dimidium, non teneatur super acceptum restituere, Antecedens suppono ex dictis in quæstione de præscriptione. Et consequentia apparet, cum eadem sit vtriusque dispositionis ratio, scilicet, ne daretur occasio litibus, & contentionibus, quæ innumeræ alioqui oriri possent, si super omni defraudatione esset defraudatus audiendus. Ac proinde bonum publicum, & communis hominum pax videtur id exigere, vt in præfatis defraudationib. dominium excessus in defraudantem transferatur, pro eius conscientiæ assecuratione. Sicut idem bonum publicum exigit, vt res aliena in præscribentem similiter transferatur. Respondetur, si hoc argumentum valeret, probaret quòd superuenditio scienter facta, non excusaret defraudantem, quo minus teneatur super acceptum restituere. Nam possessio rei alienæ, etiam per totum tempus lege definitum, cum scientia quòd res sit aliena; non

H excusat

excusat præscribentem, quo minus teneatur, etiam tempore præscriptionis completo, rem illam suo domino restituere, vt suppono; & ita ad minus in huiusmodi casu restituendum est, quod super acceptum est, etiamsi sit citra dimidium; quod tamen ipsi arguentes non concedunt, sicut nec consequenter loquendo concedere debent: cum secundum iura non minus talis superuenditio scienter facta approbetur, quàm si nescienter, fieret. Ac proinde dicendum, quòd non est simile, de præscriptione, & superuenditione; quia in præscriptione, post tempus lege definitum completum, si alia adsint, quæ ad legitimè præscribendum sunt necessaria, ius ipsum, & legislator concedit, seu transfert dominium illius rei in præscribentem. Non ita in superuenditione, sed in hac solum ratificat præfatam superuenditionem, ita vt defraudato non detur actio, contra defraudantem, vt dictum est in foro exteriori: quod tamen forum sæpissimè à foro conscientiæ discrepat.

4. Quartò opponunt à simili; si officialis qui operam suam locauit, aliquid ab his, quibus seruit, extorqueat, non tenetur restituere, iuxta Augustini sententiam. Et habetur 14.q.5.cap.non sanè, vbi ait, quòd magis reprehendendus est, qui talia repetit, quàm ipse officialis, qui accepit. Igitur pari forma qui rem superuendit, non tenebitur excessum restituere; cum simile sit rem superuendere, & pro opere vltra debitum aliquid extorquere, cum etiam hic sit venditio ipsius operæ.

Solutio. Respondetur, quòd siue sit officialis minor, siue maior, si aliquid alioqui indebitum extorquet, sine dubio tenetur restituere; illud enim videtur ad cōcussionem pertinere. De quo Ioan. Baptista Luc.3.ad milites dicit: Neminem concuriatis, estote contenti stipendijs vestris. Et sicut pro re venali, non licet vltra iustum pretium accipere, ita nec pro re locata, aut opera alicuius nō licet vltra iustum recipere. Et est vtrobique eadem ratio, quia vtrobique opus est iustitiam cōmutatiuam seruare. Ad Aug. autem dicendū, quod non ait, per officiales extorta non esse restituenda, aut non posse repeti. Quæ enim per eos extorta sunt, repeti solent, inquit Aug. non solùm de facto, sed de iure. Quòd autem ait, magis reprehendimus eos, qui talia repetunt, quàm officialem, qui recepit: non de extortis per officialem est accipiendum, sed de his, quæ officialis per tolerabilem consuetudinem recipit. Quod clarum est, si Gratianus integre locum August. in epist. ad Macedonium transumpsisset, vt suprà latius explicauimus. Postquam enim dixit. Ab his extorta per improbitatem repeti solent, addit; Data per tolerabilem consuetudinem non solēt. Et de his, quæ ex tolerabili consuetudine data sunt, subiungit, quod allegatum est, scilicet, magis reprehendendus est, qui talia repetit, quàm ipse offidialis, qui ea de more accipit. Itaq; defectus Gratiani, infideliter transferendo locum prædictum, causa fuit, vt Innocentius, & cæteri post ipsum in hoc loco deciperentur, putantes extorta per præfatos officiales minores non esse restituenda. Quintò opponunt, quia licitum est vnicuiq; rem suam vendere, quantum ipsa res valet: sed res valet tantum, quantum vendi potest, vt est vulgatum dictum. Si dicatur, quòd non intelligitur id, quod dicitur, quantum vendi potest, de facto, sed de iure, quia id possumus, quod iure possumus. Sequitur ad minùs, quòd potest iustè, & licitè quis rem suam vēdere pro pretio, quod non sit vltra dimidium iusti pretij, ex quo iure potest vnusquisq; rem illo modo vendere; & ita non tenebitur venditor excessum iusti pretij restituere. Confirmatur, quia in re sua vnusquisq; est moderator, & arbiter vt habetur in l.in re mandata C.mandati. Et per consequēs, iustè seu licitè poterit vēditor pretium excessiuum pro re sua petere, & recipere. Respondetur, Si argumentum valeret, etiam similiter probaret, quòd posset homo vendere rem suam pro pretio, vltra dimidium iusti pretij, sicut citra, vt de se patet. Ideò dicendum, quòd illud dictum, Res tantum valet, quantum vendi potest, limitandum est ad posse de iure, seu licitè, & rationa-

Eiusdem confirmatio.
Solutio.
Quomodo intelligendum: Res tantum valet, quantū vendi potest.

rationabiliter; quod fiet, si vendatur iuxta documenta superius posita. Quòd autē res possit pro pretio excessiuo licitè vendi, nec ius naturale, nec diuinum, nec humanum authoritatem pręstat, nec id concedit; etsi id permittat, & toleret, vt iam dictū est. Aut dicatur dictum illud vulgare esse limitandum ad res venales, quarū pretium nec lege, nec communi cursu est determinatum, & res tales sunt, sine quibus humana vita conuenienter transigi potest. Addito, quòd venditio fiat sine dolo, & fraude, & personis non ignaris, sed scientibus, & prudentibus; quia tunc præsumitur iustum esse pretiū, quod pro rebus illis fuerit repertum. Quales sunt res, quæ ad ornatū personæ, vel domus potius, quàm ad vitæ necessitatem pertinent: pro quibus etsi aliquid excessiuum detur, excessus ob benè placitum ipsorum ementium videtur condonari.

Sextò opponunt alij rationē hanc apparentē, quia si in casu excessus prædictus esset necessariò restituendus, ideò esset, quia venditor illum excessum ab emptore iniustè accepit, & ideò est velut furtum, aut rapina, saltē largè: sed in casu nec furtum, nec rapina, nec rei alienæ iniusta acceptio locum habere potest: quia vbi concurrunt mutuę voluntates ementis, & vendentis, vt res suas inuicem commutent, furtum, & rapina aut iniustitia locum non habet. Sed sic est in præsenti casu, in quo contrahētes voluntate id faciunt; deniq; spontè consentiunt, nulla pressi necessitate, nulla ignorantia in eis interueniente: igitur nulla alteri eorum iniuria fit quia volēti, & consentienti non fit iniuria, nec dolus; præcipuè dum sciens, & volens est sui iuris in re sua: consensus etiam in casu non est lege aliqua irritatus, sicut in deceptione vltra dimidiū iusti pretij. Sequitur ergo venditorem in casu nullam cōtra emptorem iustitiam commisisse, nec rē eius iniustè accepisse, sed de consensu spōtaneo ipsius emptoris; ac proinde nō tenetur ei quidquam restituere. Id videtur Ioannem de Gerson mouisse, ad non asserendum, in casu esse de necessitate restituendū excessum; in Tractatu de contractibus.

Respondetur, si hæc ratio probaret, quòd venditor non tenetur restituere excessum citra dimidium, eadē probaret, quòd nec tenetur restituere excessum vltra dimidium iusti pretij; cum non minus conueniant spontè in tali cōtractu, quàm in alio. Nec valet dicere, non esse simile, eò quòd cōsensui in datione vltra dimidium repugnat ius, non autē citra. Non inquam valet, quia ius non magis vni contractui repugnat, quàm alteri, cæteris paribus, dempto, quòd in vno dat defraudato actionem contra defraudantem, vt lege rescindatur contractus, vel ad ęqualitatem reducatur: non tamen eo ipso annullat, seu irritat contractum, vt suppono. Ac proinde si defraudatus suffragio legis vti nolit, nil esset in conscientia illi restituendum in vno contractu, sicut nec in alio. Ideo dicendum, quod vel emptor, qui dat pretium excessiuum ad petitionē venditoris, dat totum illud per viam pretij; quemadmodum venditor totum illud per viā pretij petit: vel excessum vltra iustum pretium dat per viam doni. Si primum, currit conclusio suprà posita, quàm in præsentiarum defensamus, quòd scilicet, est restituēdus excessus, siue vltra, siue citra dimidiū sit iusti pretij, cum ille excessus, nec donatus sit vendenti, nec eidem ratione mercis, nec ob aliam causam debitus, ideò videtur extortus esse. Nam suppono, in tali casu nullum esse animum ementis aliquid vendenti donare; sed ideò pretium excessiuum dat, quia re illa indiget, quam pro minori pretio habere non potest. Si secūdum, scilicet quòd emptor vult spontè dare illum excessum per viam doni; tunc currit, quod hæc ratio Gersonis prætendit: sed tunc etiam curret de pretio excedente dimidium iusti pretij, vt tactum est. Itaque conclusio, & cōmunis positio procedit de empt. & vendi. pura, cui nulla est admixta donatio. Sed de hoc posteà.

Solutio.

Aliud dubiū. An liceat aliquando rē pro excessiuo pretio vendere.

SEd nunquid id semper sit verum, quòd scilicet non liceat rem pro excessiuo pretio vendere, & si vendatur, excessus sit semper restituēdus? Respondeo, quòd nō, sed aliquando

Solutio. aliquando licitum est, rem vendere pro maiori pretio quod totam latitudinem iusti pretij excedat, idque in tribus casibus in vniuersali, scilicet ratione ignorantiæ, ratione interesse, & ratione donationis admixtæ.

In tribus casibus.

1. Primum fit, quando venditor credit inuincibiliter rem, quam, vēdit, valere id, quod pro ea exigit, scilicet 15. cum re vera nisi valeat nisi 12. ad summum excusatur contractus à culpa, & vitio.

2. Secundum fit, quando venditor ex rei venditione patitur damnum aliquod, aut impeditur ab assequutione alicuius lucri alioqui sibi certi, aut probabiliter euenturi; nam tunc licebit venditori ascendere in pretio, iuxta quantitatem interesse, quod ex venditione patitur. Et procedit hoc, quando rem illam vendit ad instantiam emptoris; quia tunc iustum est se seruare indemnem. Secus si ipse rogans rem illam vendat; quia tunc non ementi, sed ipsi vendenti venit imputandum damnum, si quod patitur ex rei venditione.

3. Tertium fit, quando ipse emens dat pretium excessiuum, cuius excessum donare liberè intendit; quia tunc non est venditio, & emptio pura, sed mixta donationi: ratione cuius licitum est venditori illum excessum recipere. In his casibus est licitum, rem vendere pro pretio excedente latitudinem iusti pretij, quanquam differentia sit, quo ad debitum restituendi. Nam in secundo, & tertio casu, quando, s. excessus recipitur ratione interesse ipsius vendentis, aut ratione donationis ipsius emētis, non tenetur venditor excessum illum restituere. Secus in primo casu, quo ex ignorantia res fuit superuendita, quia tunc, durante illa ignorantia, excusatur sicut à culpa, ita à debito restituendi. Superueniente tamen cognitione veritatis, quòd scilicet, rem plus iusto vendidit, tenetur restituere excessum. Ratio huius clara est, quia ignorantia non tollit, quin emptor fuerit defraudatus, licet à culpa defraudationis excuset. Et ideo cum obligatio restituendi in huiusmodi oriatur ex reali defraudatione, sequitur intentum. Excepto, nisi tanto tempore excessum illum venditor, cum illa ignorantia, seu bona fide retineat, quòd sufficiat, ad præscribendum, seu vsucapiendum. Nam tunc etsi completo tali tempore agnoscat se emptorem defraudasse, non tenebitur illi quidquam restituere, siue in multo, siue in paruo illum defraudauerit; nisi fortè emptor ignorauerit iustum pretium rei emptæ: nam tunc contra sic ignorantem non currit præscriptio, aut vsucapio, vt suprà suo loco tetigimus. Aut si defraudatio fuit citra dimidium iusti pretij; quia de iure remedium non habet ad excessum repetendum; ideò contra talem in tali casu, iniustum est, si præscriptio, vel vsucapio currat. Secùs si fuit defraudatio vltra dimidium iusti pretij: nam tunc ex quo agere contra defraudantem potuit, & non egit, iam negligentia videtur illi obstare, quò minus alter teneatur ei excessum restituere, post tempus præscriptionis completum. Sed in his particularius essent attendendæ conditiones, quas suprà diximus ad præscribendum necessarias esse.

Discrimen inter prædictos casus, quo ad debitum restituendi.

Ratio.

Circa secundùm illud aduertendum, quòd vt locum habeat pretij augmentum ratione interesse siue damni emergentis, siue lucri cessantis, opus est concurrant conditiones, quæ inferius ponentur, quando agemus de vsura, & mutuo vide ibi. Nomine autem interesse intelligo etiam grauamen quodcunque ex venditione ipsi vendenti, aut ex emptione ipsi ementi proueniens. Ac proinde si venditori molestū est, & graue. seipsum re sua priuare ad emptoris instantiam; quia fortè multum illi res illa placet, tunc potest licitè in pretio ascendere, ratione grauaminis huius, quod ex venditione patitur. Sicut contra, si emptori molestu est, & graue, rem illam emere, quia ille fortè non indiget, & eam ad instantiam venditoris emit, poterit iustè emptor in pretio descendere, iuxta quantitatem talis grauaminis, vt ait Conrad. q. 57. & 58.

Circa secundū casum suprà dictum notandum quæ præterea conditiones requirātur

Inde

Inde infertur, posse mutuantem aliquid vltra sortem recipere, sine vitio vsuræ, aut iniustitiæ, ratione præfati grauaminis; quod ex carentia pecuniæ mutuatæ patitur, si non inde occasio daretur infamiæ, aut scandali, alteriusuè inconuenientis per ipsum mutuantem euitandi. Et ratio est clara, quia ob illam causam, ob quam licitum est vendendi vltra iustum pretium accipere: erit licitum mutuanti aliquid vltra mutuatum similiter accipere.

Infertur præterea ex eodem secundò casu, quòd potest venditor, vltra pretium iustum currens petere & accipere, si rem, quam in aliquo loco, & tempore vendit, erat in loco, aut tempore venditurus, vnde lucrum aliquid iustum sperabat, & hoc ratione interesse, quod ex venditione in tali loco & tempore adinstantiam emptoris facta patitur. Inde iustificatur casus c. in ciuitate de vsuris, in quo licitum est venditori rem carius vendere, quàm tunc valeat, si rem erat ad aliud tempus seruaturus, quando est verisimile rem plus valituram. In computando tamen quantitatem lucri cessantis, debet desalcare expensas, curas, & labores, quos in prosequendo illud lucrum habuisset, & etiam dubietatem lucri, ob quàm illud futurum lucrum vilius redditur, quàm si esset omnino certum. *Corol. 2.*

Et quemadmodum dico de venditore, pariter de emptore dicendum est, quòd scilicet, si emptor in hoc loco, & tempore non erat mercē illam empturus, sed in alio loco, aut tempore, vbi, & quando sperabat verisimiliter se mercem pro minori pretio, quam nunc valet, empturum, & mercem illam hîc & nūc ad instantiam venditoris emat, poterit descendere in pretio, & dare pro illa minus, quàm sit pretiū nunc, & hîc currens: idque ratione interesse, quod ad instantiam venditoris perdit, quod non tenetur gratis pro eo perdere. Deductis similiter laboribus, & expensis, quas alioqui erat in alio tempore, aut loco facturus, vt suprà de venditore dixi. Et in his alijsq; huiusmodi casibus, in quibus licitū est ratione interesse ascendere aut descendere in pretio, vltrà, aut citra iustum pretium communiter currens, impertinens est, quòd sit excessus, aut defectus vltra dimidium iusti pretij aut citra: ex quo ille excessus nō pro merce datur aut recipitur, sed pro interesse. Ideò si interesse sit magnum, non mirum si excessus pretij sit vltra dimidium iusti pretij; si autem sit paruum, erit excessus citra dimidium, & vterque iustificabitur. *Corol. 2. prædictum etiam habet locum de venditore, sicut de emptore.*

Circa tertium quæret aliquis, quando, aut quomodò cognoscetur, quòd emptor dans pretium excessiuum, intendit donare excessum, vt venditor sit à restitutione immunis? Dixit Conrad. q. 57. quòd si hæc quatuor concurrant, scilicet, quòd emptor sit persona sagax, sciens valorem mercis: secundò, quòd non ex mentis leuitate vera vel præsumpta det tantum pretium, per quod excluditur prodigalitas, & inordinata affectio ementis ad mercem: tertiò, quod non ex necessitate, vel arctatione, qua re illa multum indiget, det tantum pretium: quartò, quòd illa tria constent venditori de emptore probabili certitudine. His stantibus poterit venditor præsumere, quòd emptor excessum pretij iusti intendit liberaliter donare, & tunc non tenebitur restituere. Horum rationem assignat, quia si deficit prima conditio, ex errore dabit emptor pretium excessiuum, & ita non liberè donabit. Si deficit secunda, quia scilicet, ex prodigalitate dat, peccat venditor, pretium excessiuum recipiendo, quia communicat emptori in vitio. Similiter si emptor ex inordinata affectione ad mercem illam pro pretio excessiuo emit, peccat venditor illud recipiens ob eandem causam, quia, sc licet, vēdetur ad ementis peccatum cooperari. Si deficit tertia conditio, quia scilicet, arctatus necessitate, dat tantum pretium, peccat vendens illud recipiendo, afflictum amplius, quam iustum sit, affligendo; & ita non est illic donatio. Si deficit quarta conditio, peccat venditor, illud pretium excessiuum recipiendo quia scienter superuendit *Dubium circa 3 casum Vnde sit cognoscendum emptorē cum dat pretium excessiuū donare excessum, vt ita venditor sit liber à restit. Solutio. Ex quatuor conditionibus. Ratio earum conditionum.*

uendit rem, vel se periculo superuendendi, & proximũ iniustè defraudandi exponit, cũ nesciat nec verisimiliter præsumat, quòd emptor velit excessum vendenti donare.

Oppugnatur dicta responsio.

Habet tamen hoc suam difficultatem, Primò in secunda conditione, in qua ait, quòd si emptor ex prodigalitate, seu inordinata affectione dat pretium excessiuum, quòd peccat venditor illud recipiens, & impeditur donatio. Quod videtur falsum, cũ sæpè accidat, dationem esse peccaminosam, & non receptionem, & econtrà. Vitiosa enim est donatio, qua homo dat bona sua scorto, aut concubinæ suæ; maximè cùm ex inordinata affectione procedat. Scortum autem, seu meretrix illud sic donatum accipiendo non peccat, seclusa omni retorsione, & dolo ipsius: nec sic acceptum restituere tenetur, vt patet ex dictis suprà de meretricio lucro. Peccat diues, qui in publico ex inordinata affectione gloriæ humanæ, eleemosynam facit, & tamen non peccat pauper eleemosynam recipiens, nec acceptam restituere tenetur. Peccant, domini, histrionibus, adulatoribus, lenonibus aliquid donando, cum turpiter dent, & ob turpem causam, ipsi autem illud accipiendo non peccant, nec restituere tenentur, vt est communis omnium sententia. Sicut econtrà peccat vsurarius vsuram recipiens, non tamen peccatis, qui soluit vsuram, sicut peccat, qui ad vsuram mutuat, non qui mutuum petit, quia non mutui petitio, sed datio ad vsuram prohibita est. Ac proinde si emptor quamuis prodigaliter, aut ex inordinata affectione quam ad mercem habet, velit pretium excessiuum spontè donare, poterit venditor illud recipere, nec restituere tenebitur. Et sicut taliter donatum, non interueniente merce, posset donatarius recipere, absque debito restituendi; ita idem potest merce interueniente.

Quo ad quartam conditionem.

Secundò, esto illæ tres conditiones concurrant, stat quòd emptor nil intendat donare vendenti, & si pretium excessiuum dat, cum dolore, & pœnitudine dat; maximè si id ipse exprimat: igitur venditor cognitis illis conditionibus ex parte emptoris, nõ poterit semper iustè præsumere, quod emptor intendat excessum donare; maximè quia vt plurimum emptores pretium excessiuum scienter pro merce aliqua non darent, nisi illa simpliciter indigerent, vel saltem secundùm quid puta, ad aliquem aliũ finem, quem ipsi prætendunt; siue prætendant lucrum ex merce illa, siue alicuius amicitiam, cui illã donare intendunt; siue suam propriam complacentiam, & voluptatem, aut gloriam aliquam, seu famam, honorem, aut aliquid huiusmodi, quod nõ ita sine merce illa assequi sperarent. Quodcunque horum concurrat, impedit donationis iustam præsumptionem, ac proinde rarò erit tutus venditor, excessiuum pretium accipiens, ob id, quòd præsumit emptorem velle donare; nisi alia causa id præsumendi concurrat, puta, quia venditor amicus est emptoris, aut cognatus, cui benefacere solet, aut saltem desiderat. Alioqui mutuatarius, qui nulla notabil. necessitate pressus, mutuum ab vsurario petit, & mutuanti vsuram soluens, præsumeretur vsurã spontè donare, & per consequens mutuatarius eo ipso esset liber ab vsuræ restitutione, quod est falsum &c. Quòd maximè facit contra Gersonem in confirmatione suprà positæ sententiæ, qua dictum est, teneri venditorem excessum iusti pretij, etiam citra dimidium, restituere: Exceptis casibus nuper expressis.

Corolla.

Sequitur ex dictis, posse mercatorem carius vendere, quàm sibi constet, non solum quando res in valore intrinsecè, aut extrinsecè mutata est, sed etiam si sit penitus immutata idq; non solum quando fuit empta in gradu pio, aut medio, vt suprà dicebatur, sed etiam extra illũ casum: vt patet si res fuit empta ad instantiam venditoris, ex qua emptione ipse emptor aliquod damnum, aut grauamen passus est, ratione cuius rem illam emit pro minori pretio, quàm esset tota latitudo iusti pretij. Aut etiamsi pro viliori pretio emit ratione donationis seu remissionis admixtæ, poterit posteà rẽ illam pro pretio tunc currente vendere, etiam si longè maius sit quàm quod pro re

illa

illa dederat; & patet corollarium de se. Quando autem Chrysostomus, & cæteri Sancti damnant mercatorem, qui rem penitus non mutatam carius vendit, quam emerat, loquuntur, de eo qui purè emerat, & purè vendit pro pretio notabiliter prius pretium excedente.

De validitate, aut nullitate venditionis, in qua emptor defraudatur.

QVAESTIO XXXIII.

Sed est dubium, si ita est, quod siue defraudatio sit vltra, siue citra dimidium iusti pretij, peccant defraudans, & tenetur super acceptum restituere; vt quid igitur solet poni differentia, vel in quo inter defraudationem vltra dimidium iusti pretij, & citra &c. Respondetur, quòd differentia ponatur ad cognoscendum de validitate aut nullitate contractus, & de actione data, vel negata defraudato. Pro quo notant Doctores, vt habet gloss. c. cum dilecti. de emptione, quòd defraudatio in præsenti contractu potest multipliciter fieri, scilicet, cum dolo, & sine dolo. Si cum dolo fiat, vel igitur cum dolo dante causam contractui, vt si venditor ait mercem illam valere ad curandam talem infirmitatem, cum falsum sit, vel ad aliquem alium effectum seu finē, propter quod emptor mouetur ad emēdū, aliàs nullatenus empturus. Aut fit cū dolo interueniente in contractu, qui non det causam illi: vt si venditor fallit emptorem, dicens mercam illam multum illi constitisse, aut de tali, aut tali loco eam cum tanto periculo attulisse &c. quod tamen est falsum. Vnde emptor mouetur ad dandū pro illa maius pretium, quàm alioqui dedisset etiamsi non minus esset paratus eam emere. Et rursus hic dolus potest per ipsum venditorem apponi, aut per alium mediatorem ipsis contrahentibus nescientibus, vti solet huiusmodi dolus per factores mercatorum, illis ignorantibus apponi. Potest prætereà defraudatio fieri sine dolo, & dicitur defraudatio incidens in re ipsa, vt si nullus dolus, aut mendacium ex parte venditoris apponatur, attamen plus iusto recipit ab emptore. Et potest hoc esse dupliciter quia vel est defraudatio vltra dimidium iusti pretij, vel citra.

Differentia inter defraudationem vltra, & citra dimidium iusti pretij: & causa huiusce differentiæ.

Quæstio

Variè potest defraudatio in præsenti contractu accidere, & quando contractus sit validus vel nullus?

Quibus præmissis, sit prima propositio. Loquendo de contractibus bonæ fidei quando fit contractus cum dolo dante causam contractui, siue apponatur per venditorem, siue per mediatorem, ipsis contrahentibus nescientibus siue sit defraudatio vltra, siue citra dimidium iusti pretij, siue in pauco, siue in multo, contractus est nullus in conscientia, & vnusquisque ex contrahentibus deberet esse contentus rem suā rehabendo, rescisso contractu. Quanquam in foro exteriori, si defraudatus velit stare contractui iudicabitur in fauorem ipsius, ita vt illi conueniat actio contra dolosum, simul & optio, & post latam contra dolosum sententiam tenebitur dolosus stare illi, etiam in foro conscientiæ. Hæc propositio patet, quo ad primam partem, quod scilicet, contractus sit nullus, quia ad validitatem contractus, in quo mutuò se obligant contrahentes, necessarius est consensus ipsorum, in ipso contractu consentientium: sed in casu, is, qui deceptus est ob dolum, dantem causam contractui, non consensit in illo, cùm deceptus, & errore contraxerit, alias nullatenus contracturus: igitur nulla inde in eo fuit orta obligatio: maximè cùm obligationes priuatæ non excedant metas voluntatis ipsius qui se obligat, vt patet de voto, iuramento, & promissione, quæ in conscientia non obligant, si is, qui vouit, iurauit, aut promisit, animum se obligandi non habuit, vt est communis Doctorum sententia in 3. Inde in matrimonio dolosè cōtracto nulla oritur obligatio, seu ratitudo cōtract. in foro cōsciētiæ. Ac proinde seclusa iuris disposit. cōtract. emptionis dolosę, nullā parit in cōsciētia oblig. nec inde decepto, nec in decipiente, cū de ratione contractus sit reciproca oblig. Est. n. contract. vltrò citroq; oblig. excepto, nisi anim⁹ dolosus esset se obligare ad standum contra.

Concl. 1.

Quando fit contractus cum dolo dante causam contractui, à quacunque, & quocunque apponatur, contractus in conscientia, nullus est. Aliter de foro ext.

Prob. conclusio. quod ad forum interius.

contractui, volente decepto: quia tunc ex parte dolosi teneret contractus in conscientia, etiamsi obligatio non sit reciproca.

Eiusd. concl. prob quo ad forum exter. Secunda pars, quod in foro exteriori, secundùm iuris dispositionem, iudicabitur in fauorem decepti, apparet, quia iura non decipientibus, sed deceptis subueniūt. Vnde quamuis etiam secundum iura talis contractus sit nullus, hæc tamen nullitas est in fauorem decepti causata, ac proinde si ipse velit huic fauori seu nullitati cedere cogetur venditor dolosus stare contractui. Et ita decepto, cui iura subuenire intendunt, datur actio simul & optio contra dolosum, alioqui si in casu relinqueretur liberum doloso stare contractui, vel ipsum rescindere, melior esse conditio dolosi, quā decepti, quod est omnino irrationabile. Et si quis obijciat quod dolosus in casu, si nō se intendit obligare nisi reciprocè, deceptus autem non manet obligatus, quomodo igitur non manebit dolus æquè liber ab obligatione sicut deceptus? Respondetur, quamuis non maneat dolosus virtute contractus obligatus, cum nullus sit, manet tamen obligatus pro voto decepti, virtute iuris communis ipsum obligantis, stare contractui, si velit deceptus, idque in fauorem seducti, & in odium doli.

Discrimen inter dolum datum per contrahens & datum per mediatorem, quo ad contractus valorem, vel rescißionem. Hic tamen ponenda est differentia inter dolum datum per ipsum contrahentem, & inter datum per mediatorem, quantum ad contractus validitatem, aut nullitatem. Quia quamuis in foro conscientiæ contractus sit nullus, ex dolo dante causam contractui, facto, siue per venditorem, siue per mediatorem fuerit dolus appositus, in foro tamen contentioso, si contrahentes sunt in bona fide, & dolus solum per mediatorem datus est, tenet contractus, ita vt non sit in potestate decepti, contractum rescindi. *Ratio.* Cuius ratio est, quia non est æquum, quod culpa mediatoris contrahentibus, cum bona fide præiudicet, maximè cùm decepto sit secundum iura sufficienter prouisum, ita vt possit contra mediatorem agere, & sui grauaminis refusionem ab eo obtinere.

Dub. 1. Esset tamen dubium, si talis contractus in foro conscientiæ est nullus, & defraudatus non tenetur in conscientia stare contractui, an possit venditor sine peccato agere contra defraudatum, vt faciat eum inuitum stare contractui, etiamsi post contractum venditor de dolo mediatoris certioretur? Respondetur, id pendere ex iurium dispositione: aliud enim est, ius disponere, vt neutri detur actio ad rescindendum contractum, & vtrique ea detur ad alterum compellendum stare contractui. Aliud verò est, ius disponere contractum in se validum esse.

1\. Si primùm, non erit in conscientia tutus, qui contra defraudatum egerit, vt cogat eum inuitum stare contractui cui nunquam verè consensit, dolo & errore liberum eius consensum impediente. Nec tutum aut licitum est, beneficio iuris contra insontem, aut contra eum, qui verè debitor non est, vti: si iuris dispositio non alia sit, quam *Ratio.* dare aut negare actionem. Cuius exemplum notum est ex dictis in quæstione principali, in qua conclusum est quòd si alter alterum citra dimidium iusti pretij, secluso dolo, defraudauerit, etsi iure possit defraudans contra defraudatum agere, vt integrè pretium, de quo conuentum est, soluat; non tamen id agendo erit in conscientia tutus, nec per sententiam, pro eo latam, erit à restitutione super accepti immunis.

2\. Si secundùm, hoc est, quòd dispositio iuris talis est, vt velit contractum verè validum esse, & tenere, tunc quamuis contrahentes ex dolo mediatoris, dante causam contractui, ex vi contractus non teneantur stare eidem; ex vi tamen iuris communis, *Ratio.* super hoc de validitate contractus disponentis, tenentur eidem stare, eò quòd ob causam potest ius defectum consensus ipsius defraudati supplere. Causa autem ea est, quam suprà tetigimus: quia iniquum est, culpam, & dolum mediatoris venditori cum bona fide vendenti præiudicare: ac proinde si sua interest, contractum valere,

non

non video quare non possit iuris beneficio vti vt compellat secundum ius ipsum defraudatum stare contractui; ex quo legislator facultatem habet, super contractuum validitate, aut nullitate disponere. Vnde si contractum aliquem nullum esse disponat,& velit,vterque contrahentium est ab obligatione liber, non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ: ex quo ex contractu nulla fuit orta obligatio,iure resistēte. Ita igitur econtrà,si ius disponat,& velit contractum aliquem validum esse;ita vt nisi ex partium consensu rescindi non possit, tenebitur vterq; ex contrahentibus eidem stare ad alterius voluntatem

Et ideò non video quare in casu dubij præsentis, non possit tutè in conscientia vēditor contra defraudatum, & dolo mediatoris deceptum agere, vt compellat eum stare contractui:dummodò ipse actor restituat defraudato, quod ab eo super accepit. Huius exemplum est notum de excommunicatione; cuius vim & validitatem constat ex animo excommunicantis pendere,supposita causæ subsistentia,quòd si valida sit & non nulla excummunicatio, certum est eam ligare,& excommunicatum teneri eidem parere?secùs aliàs. Ac proinde quòd in hac parte ait Conradus,in huiusmodi casu de dolo mediatoris contractum venditionis esse in foro conscientiæ nullum, videtur limitandum, & intelligendum, seclusa iuris humani dispositione; nam ea stante,idem erit in foro pœnitentiali,& contentioso iudicium; idque dixerim de rigore iuris,secus de æquitate naturali.

Aliud dubium, si quando dolus dat causam contractui per venditorem, aut per mediatorem appositus, contractus est in conscientia nullus; an similiter sit in conscientia nullus, quando omni dolo secluso, ipse emptor per seipsum deceptus, siue vincibiliter, siue inuincibiliter emit rem illam, alioqui nullatenus empturus. Vt si emptor per se putet lapidem,quem emit,pretiosum esse,cum sit vitrum:aut certæ infirmitatis curatiuum,cùm nō ita sit,Et ratio dubitationis est, quia cum causa nullitatis contractus ex dolo dante causam facti sit, quia tunc deficit liber consensus decepti,cum nil magis consensui voluntario opponatur, quam error. Cum autem idem sit error in præsenti casu,qui esset, si dolus fuisset per venditorem appositus,sequitur contractum nullum esse, secluso dolo,sicut eo apposito. Respondetur,videri in præsenti distinguendum,de errore ipsius defraudati, si sit vincibilis, an inuincibilis. Si primùm,contractus non inde infirmatur,quia iniquum est,vt culpa,seu negligentia emptoris præiudicet venditori cum bona fide vendenti. Si igitur eius error fuit vincibilis, & culpabilis, non vendenti, sed ipsi emptori, quia circa veritatis indagationem negligens fuit,venit imputandum;si tamen fuit error inuincibilis,secus est; nā tunc,seclusa iuris humani dispositione, contractus in conscientia est nullus,ob defectum liberi consensus, sine quo contractus nullam parit obligationem. Quanquàm in foro exteriori,iudicabitur pro contractu; & meritò ne detur occasio contrahentibus errorem fingendi, cum humanus iudex non nisi per exteriora debeat iudicare. Dico,seclusa iuris humani dispositione, quia fortè in tali casu,ius ipsum supplet defectum consensus,& erit validus contractus in vtroque foro. *2. Dubium.*

Inde tamen oritur aliud dubium, quia sequitur, quòd etiamsi dolus esset per venditorē appositus, & dedisset causam contractui, & emptor ex tali errore emeret,alioqui non empturus, & error esset vincibilis, quem facilè posset emptor, apposita diligentia,vincere:quòd talis contractus,esset similiter in conscientia validus,cùm error vincibilis voluntarium non tollat,sicut inuincibilis.Respondeo,quod non est idem, quia in hoc vltimo casu doloso venit factum imputandum ei, qui suo dolo causam dedit errori emptoris,quàm causam venditor in priori casu non dedit. *3. Dubium.* *Responsio.*

Secunda propositio,si dolus est incidens in contractu, siue sit defraudatio, infra *Concl. 2.*

Et dolus deci-dat contractui validus est in vtroque foro, siue defraudatio sit infra, siue vltra dimidium iusti pretij. Prob. Dubium. Quatenus defraudans habeat ius ad excessum pretij. Solutio 1. Solutio 2. melior.

dimidiũ iusti pretij, siue vltra, cõtractus in vtroque foro est validus, ita quod non est eo ipso nullus, & defraudatus habet in vtroq; foro ius ad super acceptũ, si velit stare contractui. Ratio primæ partis est nota, quia ex quo dolus non dedit causam contractui, sed maioritati pretij, sequitur quod emptor in contractu ipso consensit spontè, & non ex errore; non tamen in pretij maioritate. Et inde patet ratio secundæ partis, scilicet, quod habet ius ad præfatam maioritatem pretij, seu ad excessum pretij, cui dolus ipse causam dedit. Est tamen dubium, an simpliciter habeat defraudatus ius ad excessum pretij, an potius ad vnum de duobus sub disiunctione, scilicet, ad hoc quòd contractus rescindatur, vel quòd ad æqualitatem reducatur. Et dixit Syluester verbo, culpa. §. 7. Et Angelus verbo, dolus. §. 9. quod defraudatus in casu præsentis propositionis habet actionem contra dolosum ad vnum de duobus prædictis: optio tamen, vt aiunt, conuenit defraudanti, maximè si defraudatio sit vltra dimidium iusti pretij. Verum magis placet sententia Conradi dicentis, quod quando interuenit dolus, etiamsi non det causam contractui, sed incidit in ipso, quòd doloso in nullo foro detur optio præfata. Quod quidem in conscientia patet, quia talis dolus non annullat contractum in conscientia; igitur non tenetur dolosus simpliciter, nisi ad reducendũ illum ad æqualitatem, excepto, si ex consensu amborum rescindatur. In foro etiam exteriori idem videtur quia nullum ius in hoc casu tribuit optionem doloso, alioqui melior esset conditio dolosi, quàm defraudati, quod est inconueniens, & contra iuriũ intentionem. Ac proinde nec in foro conscientiæ; nec contentioso puto optionem dari doloso in hoc casu sed in vtroq; foro est cõpellendus dolosus, id, quod suprà cepit, restituere, si velit defraudatus stare contractui, etiamsi defraudatio sit citra dimidium, idq; in odium doli. Et probatur per l. Iulianus. §. si venditor, ff. de actio, empt. & vendit. Et per. l. si quis affirmauerit. ff. de dolo malo.

Nec capitula, quæ præfati Doctores pro se citant, s. c. cum dilecti: & c. cum causa, de emp. illis fauere videntur, cũ non loquantur hi textus de defraudatione cũ dolo facta, sed de defraudatione, quæ re ipsa sine dolo euenit: quamuis Syluester dicat, eos ad casum, quo fit defraudatio cum dolo, extendi, cuius oppositũ apparet ex ipsis textibus.

Concl. 3. Defraudatione contingente in re absq; dolo contrahentium vltra dimidium iusti pretij in vtroque foro datur actio defraudato contra defraudantem.

Tertia propositio, si defraudatio eueniat in re, sine dolo contrahentium, & sit defraudatio vltra dimidium iusti pretij, in vtroque foro datur actio defraudato contra defraudantem, vt patet: vnum de duobus, scilicet, vel quòd rescindatur contractus, vel quòd ad æqualitatem reducatur, & datur optio defraudanti, vt eligat ex his, quod velit. Et in hoc non discrepant Doctores, si memini: nam cùm in hoc contractu non interueniat dolus, conuenit vt contrahentium æqualitas meliori modo, quo potest, seruetur, absq; ipsorum contrahentium præiudicio, quale videtur fieri, si vni contrahentium competeret vtrunque, scilicet, actio, & optio: nam tunc non esset æqua vtriusque conditio. Inde, iuxta rectam rationem, iure statutum est, vt in hoc casu alteri competat actio, alteri verò optio. Si verò defraudatio sit citra dimidium iusti pretij, omni dolo secluso, tunc in conscientia tenetur defraudãs contractum ad æqualitatem reducere, nec est ad aliud compellendus, nisi de amborum consensu velint contractum rescindi: in foro tamen exteriori toleratur contractus huiusmodi, nec rescindi iubetur, nec ad æqualitatem reduci. Hęc patent in præfatis capitibus dilecti, & cum causa. de emptione. Quæ capitula non de doloso contractu loquuntur, sed de eo, in quo in re ipsa euenit defraudatio, vt suprà dixi. Itaque, vt apparet, quando interuenit dolus, siue det causam contractui, siue incidat in contractu; modò sit defraudatio vltra, modò citra dimidium iusti pretij nunquã datur actio doloso, sed quãdo est dolus dans causam contractui, datur simpliciter optio defraudato. Quando verò incidit in contractu, datur actio eidem contra defraudantem, vt contractum ad æqualitatem

reducat,

reducat, etiam si sit defraudatus citra dimidium: qualis actio non datur defraudato in foro exteriori, quando defraudatio citra dimidium euenit in re sine dolo. Quando verò defraudatio euenit re ipsa sine dolo, & est vltra dimidium, datur actio defraudato, & optio defraudanti ad vnum de duobus.

De venditione rei defectuosæ.

QVAESTIO XXXIV.

Consequens est de emptione, & venditione rei defectuosæ aliquid, saltem in summa, dicere: & est quæstio, ad quid teneatur vendens rem defectuosam? Respondetur, defectus rei ingenere est triplex Quidam est in substantia mercis, vt si aurum falsum pro vero vendatur, aut vitrum pro gemma. Est alius in quantitate, vt si mensura sit diminuta, & vendatur pro integra. Est alius in qualitate, vt si medicina, herba aut lapis vendatur pro re virtutem aliquam ad curandum, seu ad alium certum effectum habente, & non sit talis. Aut si equus infirmus pro sano vendatur, &c. Iterũ est quidam defectus manifestus, vt si equus, qui venditur, sit monoculus. Et alius occultus, qui non ita patet. Iterum ex defectibus occultis, quidam vergit in periculum, seu damnum ementis, si occultetur illi, quidam verò non. Et iterum stat, defectum talẽ esse quem si emptor sciret, rem illam pro nullo pretio emeret: stat etiam talem esse, quòd si emens eum sciret, non minus rem illam esset empturus, quamuis non pro tanto pretio. Et iterum qui defectum occultat, vel descendit in pretio iuxta exigentiam defectus, vel non. Et iterum aliud est, venditorem asserere mercem suam non habere defectum, aliud est, tacendo defectum rei occultare. Et valent huiusmodi distinctiones ad iudicandum de validitate aut nullitate contractus, & de culpa vendentis defectum mercis occultantis, & de obligatione restituendi, vel non.

Ad quid teneatur vendens rem defectuosam. Defectus rei triplex. 1.2.3. Defectus manifestus, & occultus. Aliæ distinctiones eiusmodi defectuum.

Sit igitur primum dictum, si venditor sciens defectum rei, vendit illam pro non defectuosa, dicens eam defectuosam nõ esse, peccat mentiendo; & si defectus cedat in damnum notabile, seu periculum emptoris, peccat mortaliter, & tenetur ad resarciendum tale damnum, si inde emptori aliquod euenerit, iuxta cap. si culpa tua damnũ datum est, de iniur. & damno dato. Et si defectus sit talis, quem si emptor sciret, rem illam nullo modo, aut pro nullo pretio emeret, contractus in conscientia est nullus, cũ sit dolosus, dolo dante causam contractui ac proinde actio simul, & optio conuenit defraudato, vt ex dictis patet. Et procedit hoc de quocunque defectu, siue sit in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, siue sit occultus, siue manifestus, modò sit ab emente incognitus; qui fortè videns venditorem asserere rem illam defectuosam non esse, non curat vlteriorem diligentiam apponere.

Concl. 1.

Sit secundùm dictum, de scienter occultante defectum rei, quam vendit, si emptor cognito defectu, quicunque ille sit, pro nullo pretio rem illam emisset, contractus est nullus, etiamsi venditor defectum occultans descendat in pretio iuxta exigentiam defectus. Et vltrà peccat ipse venditor, scienter defectum emptori occultans. Hoc patet pro prima parte, quia talis contractus est dolosus, saltem tacitè, dolo dante causam contractui, & ex consequenti tollente liberum consensum in emptore. igitur. Antecedens patet, quia venditor dolosè occultauit defectum illum in casu, quem si non occultasset emptor, nullo modo rem illam emisset ex casu. Igitur non verè in contractu consensit, & ita in conscientia est nullus, & pro voto defraudati venit euacuandus.

Concl. 2.

Quod autem illa occultatio sit dolosa, & culpabilis, per quod patebit secunda pars dicti, apparet primò ex sententia Ambrosij in. l. de officijs, vbi ait, in contractib. vitia eorum

Occultationem defectus rei venalis, esse

dolosam & culpabilem. cōrum quæ veneunt, prodi iubentur : at nisi intimauerit venditor : quamuis in ius emptoris transierint, doli actione euacuantur. Idem apparet ex.l.si vina. in fin.ff. de
Proba. 1. pericu.& commo.rei.ven.vbi sic dicitur.Planè si intelligit venditor non duraturam bonitatem vsque ad diem, quo tolli deberet, nec admonuit emptorem tenebitur.

2. Secundò idem apparet, quia cum venditor verisimiliter putet emptorem, si defectum sciret, rem illam nullatenus empturum (quia sic in hoc casu procedimus) scit emptorē deceptum rem illam emere, qui putat rem defectuosam nō esse: huic autem deceptioni ipse venditor causam dedit, licet non positiuè, tamen negatiuè, defectum occultum, quem illi pendere debuit, occultando. Sicut enim testis in ius vocatus ex officio teñetur veritatem, quam scit, dicere, alioqui peccat, & tenebitur ad interesse, si quod inde aliquis passus est; ita venditor rem suam vendens, ex officio tenetur defectum rei ementi dicere, licet nō teneatur illum per præconem publicare. Et si quod damnum inde ementi eueniat, tenebitur illi.

Confirmatio eiusdem. Quod etiam ex hoc confirmatur, quia non facit alij quod iustè vellet sibi fieri. Si autem ipse rem alterius emerit, iustè vellet quòd venditor rei defectum occultum sibi manifestaret: hoc igitur idem debet alijs velle.

3. Tertiò idem apparet, quia qui scienter vendit rem defectuosam, emptorem per defectus occultationem grauat, quia graue, & molestum est, ementi retinere rem defectuosam, & graue est illi alium emptorem quærere, qui illam emat, vt eam à se reijciat, huius autem grauaminis causa, est venditor defectum occultans, vt patet : igitur non caret culpa defectum occultando, quicunque is sit, in casu, quo est ipsi verisimile, quod emptor, aliàs nullo modo rem illam emisset, non obstante, quòd venditor descendat in pretio iuxta exigentiam defectus. Ac proinde falluntur, qui indistinctè iustificant venditionem rei defectuosæ, occultato defectu, per hoc quod venditor descendit in pretio iuxta defectus exigentiam . Vnde dictum Doctoris sancti 2. 2. q.77. similiter & Cancellarij Paris. in regulis moralibus, qui illud dicunt, indiget limitatione, scilicet, vt tunc culpa non sit defectum occultare, quando descendit venditor in pretio, iuxta defectus exigentiam, & est illi verisimile, quod emptor, etiamsi defectum sciret, rem illam esset empturus, & defectus talis sit, cuius occultatio non vergat in damnum, aut periculum emptoris.

Obiectio contra præd. Sed forte obijciet aliquis, quod in casu non peccat, qui defectum occultat, quando in damnum, aut periculum non vergat emptoris: quia si sic, hoc esset. quia carius vendit rem quam sit iustum, & hoc non, nam in casu, descendit in pretio, iuxta exigentiam defectus, & ita pretium æquale valori rei recipit: aut esset, quia emptorem decipit, & hoc non, quia venditor nil dicit, nec agit vnde emptor decipiatur, cùm nec dicat rem defectuosam esse, nec defectu carere, sed simpliciter petit tantum, vel tantum pretiū pro illa, ac proinde si emptor decipitur, ipse à se ipso decipitur, qui per se putat rem defectu carere.

Solutio. Sed ad hoc ex dictis aperta est responsio, quod peccat decipiendo negatiuè, quia scilicet, ipsi ex officio incumbebat defectum rei, quàm vendit, emptori ignoranti manifestare, & illum illum in grauamen ipsius emptoris occultat. Sicut enim is, cui ex officio incumbit, proximum à morte defendere, non defendit, dicitur eum occidere, & ad satisfactionem tenetur, ita venditor, cui ex officio conuenit, rei defectum emptori pandere, & non pandit, dicitur eum decipere, & tenetur eidem. Nec excusatur venditor per hoc, quòd si defectum manifestaret, non sibi daretur pretiū iustum, sed aliud diminutum & ita damnum ipse venditor sentiret. Non, inquam, valet hoc, quia in sua libertate est damnum huiusmodi vitare non dando rem pretio diminuto.

Et pro-

Et procedit hoc dictum, non solum quando venditor verisimiliter scit emptorem, si defectum sciret, rem illam nullatenus empturum, sed etiam quando de hoc ipso dubitat, secùs si verisimiliter sciat, quod ob talem defectum nō minus esset rem eandem empturus. Quod esse potest, vel quia defectus est adeò paruus, vt de illo nil, aut parum curent emptores, aut quia talis est, qui vt plurimum est talibus mercibus cōnexus, aut quia est verisimile, quod emptor vult rem illam emere, ad vendendum postmodum eandem, & cùm ea lucrandum, non obstante præfato defectu. Secus etiam in casu, quo emptor absoluit venditorem à debito manifestandi defectum. Vt si dicat, hanc rem volo à te emere talem qualis est, siue sit defectuosa, siue non, & super pretio conueniunt: nam tunc venditor defectum occultando, nisi in damnū & periculum notabile emptoris defectum ignorantis cedat, non peccabit, nec cōtra charitatem, nec contra iustitiam, si pretium iustum pro re accipiat. *Extenditur dicta sol.*

Tertium dictum, venditor, præfatum defectum emptori ignoranti, scienter occultando peccat, esto quod emptor defectum sciens, rem illam esset empturus, si pro tanto pretio nullatenus eam emisset. Et patet hoc, quia rationes supra pro præcedenti dicto factæ, hoc ipsum præsens dictum probant: non obstante, quòd venditor in pretio descenderit iuxta exigentiam defectus. Patet etiam alia ratione, quia ex hoc quòd venditor defectum occultauit, consensit emptor in emptione pro tanto pretio, in qua alioqui non consentiret, ac proinde non voluntariè consensit in pretij quantitatem, & per consequens, eo rationabiliter inuito, venditor pretium illud videtur accepisse, & per consequens peccauit. Exemplum huius videtur esse, si ego debeo Petro x. ducatos paratus eos Petro soluere postulanti: Petrus autem, me inuito, seu ignorante, loco decem ducatorum, quos illi debeo, capit de rebus meis equum, aut rem aliam tantundem valentem. Aut si debeo Petro equum valentem decem ducatos, & Petrus, me ignorante, & dissentiente, loco equi, capit. de rebus meis decem ducatos, certè non caret culpa, etiamsi tantum capiat quantum illi debebam: idque ideò, quia me inscio & rationabiliter inuito illos capit, cùm sim ego paratus rem suam illi reddere. Ita in proposito venditor capit, me non voluntariè consentiente, decem ducatos pro re, quam vendit, quam paratus sum illi relinquere, sicut & de facto relinquerem, si defectum rei mihi manifestasset. Peccat quidem, licet non contra iustitiam commutatiuam, rem superuendēdo, eò quòd tantum in valore dedit, quantū est pretium, quod accepit, sed quia me non liberè consentiente pecuniam meam accepit, quantumuis esset sibi ratione mercis alioqui debita. *Concl. 3. Prob. 1. 2. Exemplo declaratur conclusio.*

Et si obijcias, quod tunc tenetur venditor, pretium sic acceptum reddere emptori, & rem suam rehabere pro voto ipsius emptoris, aut saltem aliqua actio competeret emptori decepto contra venditorem, ex quo contractus fuit dolosus, dolo saltem incidente in contractu, & ita vel venditor teneretur contractum rescindere, vel aliquid emptori reddere. Respondetur, nec vnum, nec aliud in casu sequi, contractus quidem rescindendus non venit, quia ambo in illo liberè consenserunt: ad æqualitatem reduci non debet, quia tali reductione non est opus, ex quo pretium fuit æquale valori mercis, aliquid reddere seu restituere emptori non oportet, quia nil indebitum, seu excessiuum fuit per venditorem acceptum. Itaque quando dicitur, quòd si dolus incidit in contractu, datur actio decepto contra decipientem, ad hoc quod contractum ad æqualitatem reducat, intelligitur, quando non fuit in contractu seruata æqualitas, sed deceptus fuit defraudatus, dando pretium excessiuum quod in præsenti non contingit. Nec inconuenit aliquem rem meam, me inscio, aut rationabiliter inuito, capere, qui tamen nil postmodùm mihi teneatur restituere, vt si illi debebam decem ducatos, paratus illi eos soluere, ipse verò clam, aut me inuito, de meis bonis decem du- *Obiectio. Solutio.*

 catos

tatos capit, peccat quidem; restituere tamen mihi non tenetur. Ita igitur qui mercem alterius valentem decem per viam emptionis accepit, tenetur venditori soluere decem, & si venditor illa decem, inscio, aut inuito emptore, de bonis emptoris capiat, peccat quidem, restituere tamen illi non tenetur: & ita in casu præsenti accidit, vt constat.

Confirm. data solutio.

Et confirmatur hoc ex dictis, si venditor defraudat emptorem ex dolo incidente in contractu, & non dante causam contractui, contractus est validus & solum datur actio defraudato contra venditorem, vt contractum ad æqualitatem reducat. Cùm ergo in præsenti casu non sit dolus dans causam contractui, contractus est in vtroque foro validus, & per consequens non tenetur venditor pro voto emptoris contractum rescindere. Quod videtur contra Conradum quæst. 54. concl. 2. vbi non satis consequenter videtur loquutus ad ea, quæ in additionibus dixit, in principio sui libri de contractibus.

Concl. 4.

Quartum dictum, si venditor ignorans rei defectum, eam cum bona fide vendit pro pretio, quod res, si talem defectum non haberet, valeret, à culpa excusatur, cùm tamen rei defectum cognouerit, tenebitur ad instantiam emptoris vel contractum rescindere, vel eum ad æqualitatem reducere, quia perinde est, ac si defraudatio in re ipsa eueniret sine dolo vendentis, & ita actio competet emptori defraudato: optio

Ratio.

verò ipsi vẽditori, iuxta ea, quæ suprà dicta sunt. Excepto, nisi defectus talis esset, quem si emptor sciret, nullo modo rem illam emisset, nam tunc non solum non liberè consensit in pretio excessiuo, sed nec in contractu ipso: & ita contractus in tali casu esset nullus in conscientia, nec deberet defraudatus, à venditore ad standum contractui compelli, si nolit.

Ead. concl locum etiam habet de empt. valorem mercis cognoscente venditore eum ignorãte.

Et sicut dictum est in præcedentibus, de venditore rem defectuosam scienter emptori ignoranti vendente, ita videtur econtrà dicendum de emptore valorem mercis cognoscente, quem venditor ignorat, quia tunc tenetur emptor ascendere in pretio iuxta valorem mercis, cum animus vendentis huiusmodi valorem ignorantis non sit aliquam donationem emptori facere. Quòd si tam venditor, quam emptor mercis valorẽ ignorent, quia fortè putant esse vitrum, & est gemma, aut lapis pretiosus: tunc ignorantia excusabit à culpa emptorem, qui rem vili pretio emit, non tamen à restitutione, qua debet supplere pretij defectum, quando valorem mercis cognouerit, vel

Ratio.

saltem tenebitur contractum rescindere, si pretij defectum nolit supplere maximè si defraudatio fuerit vltra dimidium.

1. Coroll.

Sequitur ex dictis tutiorem esse venditorem, qui non simplicibus, sed prudentibus, & expertis res suas vendit. Sicut econtra tutiores sunt emptores, qui res non à simplicibus, sed à prudentibus venditoribus & rerum experientiam habentibus emunt, tutiores inquam, tam quo ad culpæ, quam quo ad restitutionis immunitatem, quod satis de se notum est.

2. Coroll.

Sequitur iam, quod si quis vendit vinum seu triticum, seu rem aliam, quam scit ad corruptionem esse dispositam, & non diu in illa bonitate permansuram & scit, seu probabiliter putat, aut saltem dubitat, quòd emptor rem illam emit ad eam conseruandam, & non illico expendendam, tenetur venditor emptori intimare, quòd res non diu conseruabitur, quod nisi fecerit, tenebitur emptori ad interesse, vt apertè colligitur ex l si vina. ff. de periculo, & commo. rei venditæ, vt suprà allegaui. Et ratio est clara, quia occultatio illius defectus cedit in damnum emptoris. Secus, si sicut emptor, ita & venditor illius rei venditæ, defectum, seu talem dispositionem ignorabat, quia tunc bona fides eum à culpa, & restitutione excusabit, modò pretium iustum pro re illa acceperit.

Sequitu

Sequitur, quòd qui vendunt vinum lymphatum, aut medicinas non puras sed quibus aliquid admixtum est, aut alia huiusmodi, id ipsis emptoribus ignorantibus, aliquando peccant, & ad restitutionem tenentur; aliquando verò non. Peccant quidem, si illa admixtio est nociua, aut periculum seu damnum emptori allatura, idque siue descendat in pretio, siue non. Peccant etiam, si mixtio nec damnum, nec periculum est allatura, & tamen cùm res pura non sit, nec tanti valoris, ac si pura esset, pro pura venditur, maxime si diminutio valoris sit notabilis. Sed nec peccant, nec restituere tenentur, quando admixtio non facit rem minoris valoris, aut bonitatis ad eum vsum, ad quem emitur: aut si valoris, & bonitatis diminutio tam parua sit, vt homines de illa nil curent, nec secundum rationem curare deberent. *3. Corol.*

Ad hunc modum de cæteris rebus defectuosis venditis dicendum est, in quibus illud aduertendum, quòd si venditor scit, aut conijcit emptorem rem illam ad aliquem vsum emere, credentem ad eundem valere, & sibi profuturam, cùm in hoc ipso decipiatur, tenebitur venditor rei periculum & conditionem emptori intimare, alioqui tenebitur illi ad interesse, idque in vtroque foro: nec satisfacit, si iuxta rei defectum, in pretio descendat, vt iam dictum est. Nec excusantur mercatores in similibus casibus, per hoc, quod res quam vendunt tantum valet, quantum est pretium quod pro ea accipiunt, nam quamuis excusentur à peccato superuenditionis, non tamē à dolo & culpa iniustæ deceptionis. *Reg. pro casib. particularib. huius materiæ*

De eo, qui vendit merces pro pretio currenti, sciens alias similes breui superuenturas.

QVAESTIO XXXV.

EX dictis sequitur responsio ad aliam quæstionem, quæ est, an possit venditor vendere merces pro pretio nunc currente, si sciat, aut probabiliter credat similes merces breui ad eundem locum peruenturas. Ad quod dixit Thomas 2. 2. q. 77. art. 3. quod in casu potest venditor merces, suas pro currenti pretio vendere, nec tenebitur quicquam restituere. Ratio quia tunc pro pretio currenti merces suas vendendo, nulli facit iniuriam, cùm nō nisi pretium iustum recipiat: pro tunc enim pretium iustum est, quod tunc currit, etiamsi speretur rem minus valituram. *An possit quis vendere merces pro pretio nunc curr. probabiliter sciēs breui similes merc. ad eundem locū esse peruenturas* *Sententia 1. affirmatiua* *Ratio.*

Contra quam responsionem videtur ratio procedere, quia merces in tali casu decrescunt in valore, ob similium mercium abundantiam de proximo venturam. Nec obstat, quod illa abundantia non actu sit in loco illo: nam, quod parum distat, nil distare videtùr. Quemadmodum merces in hoc loco non sunt tanti pretij, quando in locis huic propinquis similes merces venduntur, quanti essent, si in locis propinquis similes merces non venderentur. Sicut enim rerum penuria earum valorem auget, ita, & earum abundantia valorem minuit. *Oppugn. ex sententia. 1. 1. 2. 3.*

Tum etiam, quia si emptores scirent illarum mercium superuentum, non emerent merces illas pro tanto pretio: rem igitur ignorantes, dant tantum pretium, alias non daturi, ac proinde non liberè consentiunt in pretij quantitate & per consequens, videtur peccare venditor, pretium accipiens: vt patet in exemplis supra positis.

Tum etiam communis hominum æstimatio, & rerum appretiatio confert ad cognoscendum valorem rerum, & quo maior est æstimatio, cæteris paribus, maior est valor rerū, sicut econtra minor est valor, si minor sit hominum communis ęstimatio. Hæc autem æstimatio, per quam rerum valor mēsuratur non qualiscunq; est, sed prudens, & discreta, non quæ ex errore, seu ignorantia procedit, qualis est in casu præsenti, in quo solus venditor scit merciū similium superuentū, & cæteri id ignorant, quod si scirent,

si scirent, non tanti facerent merces illas, quæ in illo loco tunc venduntur, vt satis monstrat experientia. Ac proinde pretium pro tunc ex ignorantia currens, non est verum pretium iustum illarum mercium, sed putatum.

4. Tum etiam, si venditor sciens rei bonitatem intrinsecam, aut extrinsecam breui diminuendam, seu tollendam, hoc ipsum emptore ignorante, tenetur id emptori intimare, vt patet ex quæst. præcedenti, vel saltem tenetur ex sententia omnium in pretio descendere, iuxta exigentiam illius dispositionis.

Obiectionis cuiusdam solut. Nec obstat dicere, illud verum esse, quando res, quæ venditur, est ad corruptionem disposita: quod in præsenti locum non habet. Non (inquam) obstat quia non minus contra emptoris charitatem esse videtur, rem in valore naturali diminutam, seu breui diminuendam, pro non tali, sed pro integra, & perfecta vendere, quàm rem in valore accidentali diminutam, aut breui diminuendam, pro integro pretio vendere. Cùm igitur in casu præsenti res illa per aliarum similium superuentum, bonitatem seu valorem accidentalem breui speratur amittere, sequitur intentum. Et procedit ratio hæc tunc maximè, quando emptor merces illas vendit non ad illicò consumendum, sed ad seruandum eas, & postmodum vendendum, quando necesse erit emptorem merces illas apud se retinere, vel in earum venditione damnum pati.

Pro confirm. Casus 1. In confirmationem huius positionis sit casus, quo mercator solus sciat obsidionem ciuitatis, in qua suas merces venales habet, breui euenturam, alijs id ignorantibus, & inde ipse solicitè curat merces suas pro pretio tunc currente citò vendere. Et venditione facta, illicò ciuitas ab hostibus obsidetur: videtur in hoc casu mercatorem illum nec a culpa, nec à restitutione immunem esse, merces suas pro pretio currente vendendo, sciens bellum imminere, alijs, id penitus ignorantibus: nam merces illæ non sunt tanti valoris tempore belli, sicut tempore pacis.

2. Casus. Alius casus, domum suam locauit, quidam ad annum pro 20. ducatis, vbi curia Imperatoris residebat, & illud reputabatur pro tunc iustum pretium supposito, quod certum esset principis curiam illic per annum permansuram, attamen qui domum locauit, sciebat curiam breui à loco illo recessuram, populo communiter id ignorante: vnde qui domum conduxerat, mansit defraudatus, cui nec conueniebat in domo illa habitare, post curię recessum, nec reperire potuit, cui eandem domum sine damno proprio locare posset.

3. Casus. Alius casus, cum quidam tritici abundantiam tempore caritatis, & famis haberet, certò sciuit principis voluntatem ad moderationem pretij pro tritico tradendi determinatam esse, ideò ante decreti promulgationem, alijs decretum ignorantibus, totum suum triticum vendidit pro pretio magno tunc currenti, idq; indistinctè, sciens, scilicet quosdam triticum emere ad sui, & suorum sustentationem, quosdam verò ad triticum seruandum, & posteà indigentibus vendendum, vnde lucrum notabile sperabant, & tam hi, quàm illi, superueniente pragmatica, coacti sunt damnum pati. Aut pone, monetam nunc currentem, citò ex decreto principis, in valore & pretio diminuendam, quod solus is, qui huiusmodi monetæ copiam habet, certo sciat & ante diminutionis promulgationem totam monetam, quam habet alijs decretum ignorantibus, vel per viam mutui, vel cambij, vel permutationis, seu emptionis alijs nescientibus, tradat, quos constat illi ne damnum aliquod & notabile passuros. In his & huiusmodi casibus durum videtur venditores, seu permutatores excusare, cum ipsi omnes se in tuto scienter ponant; emptores autem in periculo, seu damno, & cùm rerum emptiones, & permutationes pro communi contrahentium vtilitate sint institutæ, deberet ipsorum contrahentium conditio æqualis esse: qualis in his casibus non est, vt constat &c.

Itaque

Itaque id secundum hanc opinionem modò recitatam, videtur in huiusmodi casibus probabile, quia vel nota est, tam ementibus quam vendentibus, superuentura breui similium mercium abundantia, aut vtrisque est ignota, aut solis vendentibus nota, cæteris verò ignota. *Resolut.*

Si vtrisque nota sit, & pretium idem currat quod prius, tutus est venditor, nullique præiudicium facit, cùm omnes rerum superuentũ sciant, & in tali pretio consentiant. *Concl. 1.*

Si vtrisque sit mercium superuentus incognitus, tutus est venditor pro pretio currenti merces suas vendens: nam bona fides illum sicut à culpa, ita & à restitutione excusat, nec erit emptor in tali casu rationabiliter contra venditorem inuitus, & pro tunc æqua erit vtriusque conditio, secundum omnium existimationem. *Concl. 2.*

Si verò vendens sciat rerum superuentum, vnde mercium valor decrescat, & emptores id ignorent, tunc si pro currenti pretio merces suas vendat, nil de superuentu ementibus significans, non venit excusandus, cùm se in tuto, emptores verò in damno, aut periculo ponat: sed deberet aliquantulum in pretio descendere, licet non tantum, quantum, si mercium super abundantia iam in loco illo actu existeret. *Concl. 3.*

Sed objiciet aliquis contra hanc resolutionem, quia tunc sequitur, quòd casu quo venditor ignoraret mercium superuentum, sicut & emptores, & merces suas pro pretio currenti venderet, teneretur excessum pretij, restituere, esto quòd à culpa superuenditionis per ignorantiam excusetur. Sequela patet quia scientia, vel ignorantia venditoris non minuit, nec auget pretium seu valorem mercium, sed penuria, vel abundantia mercium cum alijs, quæ supra dicta sunt. Ac proinde per mercium superuentum decrescit in casu valor similium: etiamsi talem superuentum ignoret venditor, & ita intentum. *Obiectio. 1.*

Præterea sequitur, quod qui sciunt, vel probabiliter credunt, quod hoc anno fructus terræ, scilicet vinum, & triticum abundabunt, quòd peccarent similes fructus nunc pro pretio currenti vendentes, sed deberent in pretio descendere, propter similium fructuum speratam abundantiam breui venturam: & econtrà si nunc est emptori verisimile vel certum, quod hoc anno erit magna fructuum penuria, vini, scilicet olei, & frumenti, sequeretur quod non posset similia nunc pro pretio currẽti emere, sed deberet in pretio ascendere, quia sicut mercium valor per similium mercium superuentum decrescit, ita & per similium penuriam breui venturam augetur. 2.

Præterea sequeretur quod mercatores peccarent in nundinis suas merces pro pretio currenti vendendo, quando magna est emptorum multitudo, & est illis certum, quod inde ad duos, aut tres dies recedent pro maiori parte emptores. Et sequela apparet, quia sicut per opinionem valor mercium decrescit per speratum similium mercium superuẽtum, ita similiter decrescit per speratum emptorum recessum, cùm non minus conferat emptorum paucitas, aut multitudo ad augendum, seu minuendum valorem rerum, quam penuria, vel abundantia mercium. Ad hunc modum posset de alijs inferri. 3.

Respondetur, hæc non infirmant conclusionem suprà probatam, vnde ad primum dicendum, negando sequelam: quia multum refert rem dolosè, aut cum bona fide vendere: nam quando venditor scit rerum superuentum, emptoribus id ignorãtibus, in nullo volens descẽdere, in pretio, videtur rem superuendere dolosè, quia quodammodo decipit emptores, aut eorum deceptioni scienter & volens consentit, qui pretium excessiuum pro merce tradunt, putans illud esse iustum, & perinde est, ac si venditor rem defectuosam scienter emptori ignaro pro sana, & integra vendat, qui à peccato superuẽditionis non excusatur. Aut sicut qui vendit cumulum tritici pro decem *Resp. 1.*

 fanecis,

fanecis, sciens non esse ibidem nisi 9. fanecas, vbi emptor putet decē esse fanecas. Quæ quidem exempla similia sunt, quantum ad culpam, seu dolum venditoris similiter, & quantum ad restitutionem super accepti, cùm non minus minuat valorem mercium aliarum similium superuentus, quàm defectus ipsarum mercium.

Reijcitur quædam replica. Quando autem venditor ignorat mercium superuentum, sicut & emptores, tunc bona fides eum à culpa, & restitutione excusat, rem suam pro pretio currenti vendendo. Cuius ratio est, quia non ita sunt emptores rationabiliter inuiti contra venditorem, bona fide pretium currens exigentem & recipientem, etiamsi in re sit aliquantulum excessiuum, sicut essent, si venditor sciens mercium valoris diminutionem, illud excessiuum pretium recipere. Nec hinc sequitur, quòd qui rem defectuosam pro sana nescienter, & cum bona fide vendit, sit à restitutione immunis, ob bonam ipsius fidem: nam in casu argumenti non solum bona fides vendentis eum à restitutione super accepti excusat, sed quia cum bona fide concurrit communis error facti, communis, inquam, venditoribus, & emptoribus, & communis cursus pretij. Sicut si vinum quod nunc venditor communiter, pro 5. vendatur, quod omnes communiter putent diu conseruari posse, & tamen accidat, vt subitò ad temporis alterationem alteretur, & ipsum ad corruptionem tendat: quod si à venditore præcognitum fuisset, debuisset in pretio descendere. Ex quo tamen sibi, & cæteris communis fuit error, non est vēditor compellendus ad super accepti restitutionem, sicut in conscientia fuisset, si præfatam temporis alterationem certò sciuisset.

2. Ad secundum similiter negatur sequela, quia quòd in casu illo venditor aut emptor circa fertilitatem, aut sterilitatem anni conijcit, possunt homines similiter conijcere, si attendant, ac proinde non iniustè datur, aut recipitur pretiū quod tunc communiter currit. Secus esset, si solus venditor esset diuinitus certioratus, de fertilitate anni, & non reliqui: nam tunc deberet in pretio descēdere, si cætera, quæ ad augmentum valoris, aut diminutionem conferunt, sint paria, alioqui non careret dolo. Idem dicatur de eo, qui emit merces pro pretio currenti, conijciens, aut sciens anni sterilitatem.

3. Idem respondetur ad tertium, quòd sequela non valet, quia recessus mercatorum à nundinis non solum est venditori cognitus, sed ceteris similiter est, aut potest esse notus, ideo non iniustè res venduntur pro pretio tunc communiter currente.

De eo, qui vendit triticum carius, quam sit per pragmaticam ordinatum.

QVAESTIO XXXVII.

An qui vendit trit. carius, quā per prag. ordinatum est, peccet, & ten. ad restitut. Quia paucis ab hinc annis, ob temporis sterilitatem, & tritici communem indigentiam, facta fuit regia pragmatica, per quam statutum & iussum fuit sub certa pœna, ne quis fanecam tritici vltra pretium à principe taxatum venderet. Quam quidem taxationem cōstat multos preterijsse, ex quibus adhuc sunt aliqui, qui scrupulo conscientiæ agitantur, & quærunt, an teneantur super acceptum restituere, quia vt dicunt, confessores nolunt eis, nisi restituant, beneficium absolutionis impendere. Hi, & multi alij in suam excusationem arguebant. Primò, quòd non potuerunt

Arg. pro parte negatiua. per pragmaticam præfatam astringi, quo minus possent liberè triticum suum vendere pro pretio, quod secundum communem indigentiam reperirent, eo quod vni-

1. cuique licet rebus suis pretium ponere, quia vnusquisque est in rebus suis moderator & arbiter, vt habetur in l. in re mandata. C. mandati.

2. Secundo, quia iustum pretium rerum, non secundum voluntatem regis, rebus est imponendum, sed secundum, indigētiam, similiter & paucitatem, atq; abundantiam

earum.

earum,& numerum emptorum, ac venditorum: ac proinde quo maior est indigentia,maiorique rerum penuria,maior etiam emptorum numerus, minorque venditorum,eo magis crescit valor rei,& pretium eiusdem. Velle igitur, vt pragmatica volebat,quod his,quæ dicta sunt,in dies crescentibus pretium tritici non cresceret, sed in eodem semper pretio venderetur,videtur iniquum & iniustum. Pro qua ratione facit, quod ait Aristoteles: Pretium rerum humana indigentia mensurat.

Tertiò, quia illa pragmatica non erat toti regno communis, sed in parte fuit promulgata, in parte non, nec etiam vbi fuit promulgata, per omnes obseruabatur, cùm hi,qui reditus regios colligunt,publicè triticum,prout carius poterant,vendebant idipsum scientibus his, qui pragmaticam fecerunt, qui illos, ne sic venderent, minimè prohibebant. Ac proinde in hac parte videbatur iniqua lex illa, quæ non æqualiter omnibus tradebatur,modò autem,vt ait Augustinus lib. 1.de libero arbitrio quæ iusta & æqua non fuerit,non est lex. 3.

Quartò, quia qui rempub. gubernabant, & publicam iurisdictionem habebant, scientes pragmaticam in multis locis,& per multos violari, eos minimè puniebant, sed cum eis dissimulabant, in quo visi sunt in violatione consentire, & pragmaticam prædictam vim postmodum habere non velle. Hoc enim modo solent humanæ leges per oppositam consuetudinē abrogari,vt latius in Codice de ieiunio ostendimus. 4.

Quintò,quia humana lex, vt obligatoria sit, opus est quòd sit sufficienter promulgata,& vtentium moribus approbata,vt ait Augustinus, & habetur dist.4.cap.in istis. Et est textus ad literam in l.de quibus. ff. de legibus, vbi dicitur. Ipsæ leges nulla ex alia causa nos tenent, quàm quòd iudicio populi sunt receptæ. Præfata autem pragmatica,vt dicunt,non ita fuit communi populi consensu recepta, nec vtentium moribus approbata: igitur vim obligandi non habuit. 5.

Sextò,esto lex illa iusta fuerit,& à populis,quibus fuit promulgata,obseruanda,non tamen videtur quòd fuerit in conscientia obligatoria,cùm fuerit pœnalis: lex autem pœnalis in conscientia ante sententiam latam non obligat, vt est communis doctrina, iuxta capit.fraternitas,adiuncta gloss.12. quæst.2. Igitur esto,mercatores triticum carius, quam per pragmaticam fuerit ordinatum, vendiderint, non tenentur in conscientia ad restitutionem, nisi super hac fuerint per iudicem condemnati, & ita nec per confessores est illis beneficium absolutionis denegandum. 6.

Respondetur,his non obstantibus videri aliter respondendum,& primò,supponamus,quod supra dictum est, scilicet quod ad superiorem, qui potestatem habet rempub.gubernādi,pertinet vtilitati subiectorum & reipub.prouidere.ff.de officio præsidis,vnde in l.1.§.cura carnis. ff. de officio præfecti vrbis est casus, quòd ad præfectum vrbis spectat,vt victualia iusto pretio vendantur.Idem in l.anno nam.ff.de extraordinarijs criminibus,mandatur præsidibus prouinciarum,vt ad hoc suis statutis & ordinationibus laborent,vt annona non oneretur, & quia certum est annonam augeri si superiores non taxent pretium rerum venalium venditioni expositarum: igitur ad hoc,si volunt iusti præsidis officium exercere tenentur. *Suppos.pro qu. resolut.*

Et patet ex ratione, quia si venditoribus permitteretur in tempore sterilitatis annonam, prout possint, vendere, daretur occasio, vt multi pauperes tantum pretium, quarum pro tritico diuites exigerent, non habentes, fame perirent. Et qui non haberent, quod loco pretij darent, præter vineas, agros,aut domum, cogerentur huiusmodi res pro vili pretio distrahere, vt triticum emant, aut certè ipsis venditoribus, eas pro pane comedendo permutare: & ita fieret,vt in repub. qui triticum venale habent, aliorum possessiones, & facultates breuissimè exhaurirent,& ditissimi fierent, *Ad Reip moderatorem pertinet reb.vena lib.iustum pretium,imponere. Pro.1.*

cæteris

cæteris in summa miseria, & inopia permanentibus, quod quam reipubl. perniciosum sit, & iniquum, quamque fraternæ charitati contrarium, non est, qui non videat.

2. Præterea ad reipub. gubernatorem pertinet, dare modum, quo in rebus ad vitam necessarijs non inducatur caritas. Inde qui caritatem inducunt, veniunt, iuxta leges grauiter puniendi. Nam hæc est causa, quare monopolium sub pœna capitis, est lege prohibitum, eò, quòd eo concesso, caritas facillimè induceretur, cùm hominum cupiditas sit insatiabilis: ac proinde necesse est tempore sterilitatis, quando pauci sunt, qui triticum venale habent venditioni expositum, multi autem sunt eo summè indigentes, vt reipublicæ gubernatores, pretium competens huiusmodi rebus instituant, nec id solum, sed eos, qui abundant, compellant, vt triticum, quod eisdem super est, cæteris indigentibus pro moderato pretio vendant.

3. Inde etiam prudentissimè fit, vt quando princeps alicui scriptori, seu impressori, seu librario, aut alteri mercatori cuicunque priuilegium concedit, vt ipse solus certas merces vendere possit, iniungitur illi sub certa pœna, vt non nisi pro pretio, quod illi determinatum fuerit eas vendat, scilicet ad impediendam caritatem quæ alioqui in repub. induceretur.

Inde etiam commendanda est repub. in quà rectores solicitè curant victualibus, hoc est tritico, oleo, vino, pane, fructibus, piscibus, alijsque rebus, quibus homines ad victum vtuntur, suum moderatum pretium taxant. Inde etiam laudabile est, imò & aliquando necessarium, vt domibus locandis similiter moderatum pretium sit, per superiores taxatum, quemadmodum in locis quibusdam fieri solet, vbi vel Cōcilium congregatur, vel scholares ad studium generale confluunt. Inde etiam iustè, & conuenienter regia potestate statutum est; vt census redimibilis certo pretio ematur, puta, vnum pro quatuordecim. Inde etiam conuenit regibus. monetæ suum pretium, & valorem assignare, sicut & assignant.

Itaque lex ratio, simul & laudabilis consuetudo docent, ad publicam potestatem pertinere, rebus venalibus his potissimè, quæ ad vitam sunt necessariæ, competens pretium designare, & eos. qui carius vendiderint, punire.

Prob. 1. Concl. affirmatiua quæstionis suprad. par. Quo præmisso, videtur conclusio certa, quod qui triticum carius vendit, quam per pragmaticam iustè, & rationabiliter factam, taxatum est peccat peccato superuenditionis, & excessum restituere tenetur. Patet prima pars, quia qui rem vendit plus iusto, aut pro pretio excessiuo, peccat contra iustitiam, cùm æqualitatem, quàm iustitia requirit, in tali cōtractu non seruet, talis est qui in casu triticum vendit carius, quam sit taxatū eo, quòd, vt ex dictis patet illud dicitur iustum pretiū rei, quod est per autoritatem publicam iustè, & conuenienter taxatum. *Talem s. peccare.* Supponimus autem, regem, seu principem, & Senatum suum, cùm præfatam pragmaticam faciunt, omnia prudenter prospicere, quæ ad præfatam taxationem iustè agendam sunt attendenda, & per consequens iustè, & conuenienter in re deliberasse: id enim de maioribus præsumendum est, interim quòd de opposito non constat. Si enim de fratre priuato non est licitum temerè iudicare, & quod deterius est, presumere, multò minus de principe, & senatu suo, quando aliqua statuunt, quæ publicam regni vtilitatem concernunt. Sequitur iam secunda pars, quod tales, qui triticum, durante pragmatica, superuendunt, tenentur excessum restituere etiamsi excessus fuerit citra dimidium iusti pretij, quod suppono suprà sufficienter esse probatum. *Proba. 2 pars. Teneri vult ad restit.*

Resp. ad arg. contraria. Ad 1. Ad rationes autem suprà factas facile est respondere. Ad primam, in qua arguitur, neminem posse alien. rebus pretium ponere, cùm vnusquisq; in suis rebus sit moderator &c. dicendum, quod esto id verum sit, de homine priuato, qui talem potestatem in alienis rebus non habet, non tamen de homine publicam potestatem habente, vt habet

habet princeps,& qui rempubl regunt. Et quod dicitur,in rebus suis vnusquisque est moderator, & arbiter non est intelligendum, quod sit qualiscunque moderator, aut arbiter,sed iustus:ideò lex non verbo,taxator vtitur,sed verbo,moderator,sed supplẽdum est,iuxta rectam rationem. Dico secundo, quòd dictum illud procedit, non in casu necessitatis, quo scilicet necessarium est, publicam potestatem pretium taxare, & taxationem ipsis venditoribus non relinquere, vti necessarium est tempore sterilitatis,de quo casus propositus est,sed procedit in casu quo ad pretij determinationem per publicam potestatem nõ peruenitur, quia publica potestate pretium rerum moderante cessat priuatè potestas illud moderandi,cùm iustum sit priuatam potestatem publicæ potestati subesse.

Ad secundam dicendum, quòd si ipsi venditores per se deberent pretium moderari,illa omnia deberent attendere, & ex consequenti possent in pretio ascendere, & descendere, iuxta illarum circumstantiarum varietatem,quæ ad augmentum,seu diminutionem rerum conducunt: vbi tamen taxatio per publicam potestatem (vti in casu) facta est,credendum est, omnia illa per taxatores esse perspecta, similiter,& tẽpus, per quod conueniat præfatam taxationem seruare, intra quod non ita erit venditoribus liberum in pretio ascendere, etiamsi aliquantulum sint præfatæ circumstantiæ variatæ, maximè quod quãdo pragmatica fiebat, hanc ipsam circumstantiarum varietatem futuram senatus ipse præconsiderauit, & ita maturo consilio pragmaticam iustè,& prudenter ad certum tempus fecisse credendum est. Haberet autem ratio apparentiam, si senatus regius, præfatam circumstantiarum varietatem non attendisset. *Ad 2.*

Ad tertiam dicendum, quod, præfatam pragmaticam non fuisse toti regno traditam,non vitiat eam,nec iniustam eam facit,cum stet,necessarium esse per huiusmodi leges, quibusdam partibus regni succurrere, in quibus necessitas postulauerit, non ita in alijs: sicut nec vitiat legem, quòd triticum in certis partibus regni taxetur & determinetur vendi pro quinque, in alijs autem pro septem,pro vt varia est harum,& illarum prouinciarum indigentia. *Ad 3.*

Sed nec vitiat legẽ, nec eam iniustã facit, quod præfati collectores,aut aliæ personæ triticum carius, quàm taxatum esset, venderent, quia hoc vitium est vendentiũ, non legis iustum pretium determinantis:quandoquidem lex omnibus venditoribus posita fuit,absque vlla exceptione,vti mihi relatum fuit, Si tamen præfata lex,aut legislator voluit quosdam venditores ad tenendam taxationem statutam astringere, quosdam autem omnino liberare, legem huiusmodi ego ab iniquitate minimè excusarem, & in tali casu non esset dicenda lex, iuxta sententiam Augustini in argumento citatam,sed,vt intellexi,præfati collectores non fuerunt per legem,aut legislatorem excepti,quamuis pragmaticæ exequutores cum illis dissimularent, illos legi contrauenientes minimè puniendo: hæc tamen dissimulatio licet liberaret præfatos venditores à pœna pragmaticę,non tamen à culpa superuenditionis tritici,eo quod cum pretium iustum esset,quod per pragmaticam fuit ordinatum, & illorum triticũ non esset melius, aut maioris valoris, quàm triticum aliorum, iniustè illi agebant, triticum carius, quam alij, vendentes; quare nec illos in conscientia à debito restituendi excusarem. Supposito, quòd in tali loco vendiderint, & eo tempore, vbi,& quando pragmatica erat recepta, & moribus vtentium, saltem pro maiori parte, seruata.

Ad quartam dicendum, quod si in loco aliquo, ita cum venditoribus dissimulabant,vt omnibus illius loci,aut maiori parti vendentium permitterent,triticum pro voluntate vendere, sciente legislatore, & cõsentiente, non dubito in illo pragmaticã *Ad 4.*

vim obligandi amisisse. Sicut enim pro voluntate principis vim habuit obligandi, ita per eiusdem voluntatem potuit eandem vim perdere: iuxta regulam iuris omnis res, per quas causas nascitur, &c. Si tamen non ita dissimulabant, quin plures in eodem loco legem violantes punirent, sicut puniuisse dicuntur, non tunc videtur lex vim suam amisisse, quin omnes in illo loco legem transgredientes peccarent, & restituere tenerentur, esto quod hi, cum quibus iudices dissimulabant, essent à pœna legis immunes. Vide tamen, an sicut de collectoribus regalium redituum nuper dicebam, quòd ipsi cum cæteris in vno loco commorantibus tenebantur legem seruare, vel nec ipsi, nec alij, ex quo de omnibus eadem videtur esse ratio, ita de diuersis locis dicendum, scilicet quòd si lex amisit vim in vno loco, similiter eandem in alio amisisse intelligatur, si nulla sit ratio, quare in vno loco, debeat seruari, & in alio non. Sicut si sint duo loca, in quibus eandem est tritici indigentia, & penuria, cæteraque quæ ad augmentum, seu decrementum pretij conducunt, sint paria, iniustum videretur, pretium per legem vni loco taxare, alteri verò libertatem vendendi absque taxatione præbere. Cuius iniustitiæ ratio videtur esse, quia tunc lex illa non tam rationi, quam voluntati initeretur.

Ad 5. Ad quintam dicendum, quod illud dictum Augustini non ita est accipiendum: vt nullatenus lex possit obligatoria esse, nisi per populum sit recepta, & vtentium moribus comprobata, cum certum sit superiores tam Ecclesiasticos, quā seculares posse subditos inuitos suis præceptis, & iustis legibus obligare, alioqui si in libera potestate subditorum esset, legem illis datam acceptare, & non acceptare, in eorum ex consequenti libera potestate esset, se à superiorum subiectione eximere, & eisdem resistere, cùm tamen dicat Paulus ad Romanos 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Vnde, quamuis iure detur populo, facultas à legibus nouiter illi datis appellandi, aut supplicandi, vnde & audiendi veniunt, si fortè causam sufficientem afferant, quo minus lex illa eis imponatur: attamen si nullam talem causam afferant, per superiores ad huiusmodi legis obseruantiam possunt compelli. Vnde quod ait Augustinus: Tunc leges obligant, cùm vtentium moribus comprobantur: verum est, vt iacet, cum affirmatiuum sit, non tamen inde à contrario sequitur, quòd si non vtentiū moribus comprobentur, nunquam obligent. Quanquam etiam id verum sit, si superiores, qui legem ferunt, sciunt eam per populum non acceptari, nec obseruari & tacent, non amplius insistentes. Adde quod non ait decr. Augustini, quòd leges tunc obligant quando per populum approbantur, sed quod tunc confirmantur.

Ad 6. Ad sextam dicendum, quòd sic arguentes falluntur in duobus, Primò, quia supponunt,
1. legem pœnalem non obligare, nisi tantum ad pœnam. in lege ipsa determinatam, & non ad culpam si violetur, quòd alias ostendimus esse falsum, maximè si pœna transgressoribus per legem ipsam deputata, talis & tanta sit, quæ non nisi pro culpa mortali soleat, aut debeat infligi: & etiamsi leuior sit, cum pœna culpam necesse est præsupponat, saltem venialem. Adde, quod si lex est, oportet vt rectæ rationi consentanea sit, ac proinde qui contra legem agit, rectæ rationi contrauenire conuincitur, simul & voluntati iustæ legislatoris, quare consequens est, hoc ipsum culpam
2. nonnullam esse. Verum demus, quod volunt scilicet, quòd lex pœnalis quando est purè pœnalis non obliget in conscientia, nisi ad pœnam, idque post latam contra violatores sententiam, non tamē verum est, præfatam pragmaticam, de qua loquimur, legem esse purè pœnalem: habet enim duas partes; altera est, quæ pretium certum tritico ad tempus designat; altera verò, quæ iubet, ne quis illo tempore, & loco triticum carius vendat, sub certa pœna ibid. contenta. Modò quamuis legis violatores ad huiusmodi pœnam non teneantur in conscientia ante sententiam latam, tenētur tamē

in con-

in conſcientia triticum non carius, quam taxatum ſit, vendere, idq; ratione legis naturalis, & diuinæ, per quas homo tenetur rem non carius vendere, quàm valeat: valet autem, quantum per publicam auctoritatem fuerit taxatum, vt ex ſup. dictis patet. Igitur qui carius, quam ſit ordinatum, vendiderit, non dubiũ quin ſuperuendendo peccet contra legem naturalem, diuinam, & humanam, & ita exceſſum tenebitur reſtituere. Alioqui da, pretium per legem taxatum iniuſtum eſſe, id eſt, diminutum, & aliud maius illo eſſe iuſtum, ſequeretur tunc, quòd omnes, qui, durante pragmatica, triticum pro pretio taxato emerunt, dederunt pretium iniuſtum, quia diminutum, & per conſequens, omnes tales in conſcientia tenerentur ſupplere pretij defectum, nec aliter venirent per confeſſores abſoluendi, quod non credo quiſquam cõcederet. Ac proinde concludendum eſt, pretium ſic taxatũ iuſtũ fuiſſe, & carius vendere, iniuſtũ.

Vnde ſequitur, impertinens eſſe legem illam pœnalem eſſe, aut ſine pœna ſtatutam; nam eo ipſo quòd per publicam poteſtatem rei venalis pretium taxatur, reputandum eſt illud eſſe iuſtũ, & in conſcientia ſeruandum, etſi nulla pœna per legiſlatorem contra tranſgreſſores apponeretur, cùm hæc non apponatur, niſi vt qui amore iuſti peccare non deſinunt, timore pœnæ coerceantur. *Coroll. 1.*

Sequitur amplius, quod ſi is, qui præfatam pragmaticam violat; pœnam legis per iudicis ſententiam luere compellatur, non inde manet à reſtitutione agenda ſuper accepti immunis. Huius ratio eſt clara, quia pœna legis debetur propter contemptũ, ſeu violationem legis, in quo legiſlatori, & legi iniuria fit: reſtitutio autem debetur propter defraudationem, qua emptorem iniuſtè defraudauit, plus iuſto ab eo pro tritico exigendo, & recipiendo. *Coroll. 2.*

Sequitur amplius, præfatos pragmaticæ violatores pretium exceſſiuum recipientes minimè excuſari, prætextu donationis admixtæ, quam emptores dicebant ſuper exceſſum illis facere cùm conſtet, emptores non anim donandi exceſſiuum pretium dediſſe, ſed neceſſitate, ac indigentia compulſos in pretio exceſſiuo conſenſiſſe, niſi fortè venditor non niſi quod taxatum erat, exigeret, emptor autem ſpontè vellet amplius largiri, aut niſi poſt venditionen completam, & tranſactam emptor liberaliter, & ſpontè exceſſum remitteret, quia tunc liber eſſet venditor à præfata reſtitutione. *Coroll. 3.*

Dubitaret aliquis, an, ſicut laici in caſu, pragmaticam excedentes, tenentur ſuper acceptum reſtituere, clerici, ſimiliter excedentes teneantur? Ratio dubij eſt, quia clerici non ſubduntur legibus laicorum, ſeu imperialibus, ſicut laici, ideò nec tenentur ſtare præfatæ pragm. Sicut ſi rex Caſtellæ pragmaticam faciat, tenebuntur ſtare eidem Hiſpani, non tamen Galli, aut Luſitani: quia regi Caſtellæ non ſunt ſubiecti. Reſpondeo, quamuis clerici in terris Imperatoris viuentes, legibus imperialibus nõ ſubijciantur, nec ad pœnæ ſolutionem compelli poſſint, ſi huiuſmodi leges violauerint; attamen legi naturali, & diuinæ ſubditi ſunt, ſicut laici. Lex autem naturalis, & diuina, vt dixi, eſt, ne quis rem plus iuſto vendat, ſiue ſit laicus, ſiue clericus. Ac proinde, ex quo publica autoritate pretium tritici iuſtè, vt ſupponitur, taxatum eſt, conſequens eſt, clericos teneri ſtare pragmaticæ, ſicut & laicos, non, quidem vi imperialis legis, ſed naturalis & diuinæ. *Aliud dubiũ. An cler. ſimiliter in caſu prag. exced teneantur ad reſtitut. Solutio affirmat. Prob. 1.*

Quod inde confirmatur, quia ad id etiam tenebuntur Galli, Luſitani, & extranei, ſi velint in locis Hiſpaniæ, vbi vim habet pragmatica, triticum vendere, tenebuntur iuxta taxatum pretium illud vendere, ſicut & naturales, ergo ſimiliter, & clerici. Quòd amplius inde apparet, quia non minorem vim habet, ad determinandum pretium iuſtum rerum venaliũ, publica autoritas, & inſtitutio, quàm communis populi conſuetudo, & curſus: ſed ſi clerici velint res ſuas vendere, vt tuti ſint in conſcientia, *2.*

tenentur.

tenentur seruare pretium per communem populi consuetudinem obseruatum,etiã-si populi legibus subditi non sint, ergo similiter tenentur pretium, per principem taxarum seruare,etiamsi principis legibus non subijciantur.

Aliud dubiũ. Proponitur quidam casus.

Aliud dubium , supposito quòd in diuersis partibus regni, diuersæ vigeant pragmaticæ, ita vt in regno Toleti pretium taxatum sit.5. in Castello verò sit.8. eò quòd illic sit maior tritici penuria atque indigentia. Toletanus in suo loco, vbi pretium taxatum est 5. non vult triticum suum vendere pro.5. sed pro.8. & conuenit cum emptore pro.8. hac lege, quòd ipse venditor, suis expensis portari faciet triticum in Castellam,vbi valet.8.An sit id condemnandũ. Et ratio dubij est,quia vbi contractus fit, non valet faneca nisi,5. vbi autem triticum est transferendum & tradendum,valet.8.

Ratio dubij

Responsio bimembris.

1. Respondetur, si venditor alioqui erat triticum suum in Castellam, vbi carius venditur,portaturus,& illic illud venditurus, iustus est contractus prædictus, etiamsi sit in loco vbi valet.5.celebratus. Cuius ratio clara est, quia si plus recipit venditor, quàm triticum in suo loco valeat,non ratione mercis,sed ratione interesse sui illud recipit, qui alioqui tantundem erat lucraturus, rem suam in Castellam portando.Et hoc etiam esset iustum, quamuis, vt dico, in loco contractus esset celebratus & completus, nedum si suspenderetur contractus vsque ad Castellam , vbi erat ex conuentione celebrandus.Refert tamen,sit Toleti celebratus,an in Castella celebrandus;quia si Toleti sit celebratus,ex tunc periculum tritici,sicut,& dominium,spectat ad emptorem. Quare si,cum in Castellam etiam per venditorem portetur, casu pereat, aut per rapinam,seu per furtum illi auferatur, emptori perit,non venditori. Excepto,nisi venditor custodiam rei vsque ad traditionem susceperit, vt habetur Instit. de empt.& vendit.§.quòd si fugerit. Excepto,etiam si fuerit triticum in genere venditum,quia tunc periculũ erit apud venditorem,cum genus,vt Iuristæ dicunt,non pereat;secus si contractus nonToleti,sed in Castella sit celebrandus;quia tunc periculum,sicut dominium,ad venditorem pertinebit.

2. Si autem venditor non erat alioqui triticum in Castellam portaturus,tunc videtur præfatus contractus in fraudem pragmaticæ fieri, nec erit venditor à culpa, & super accepti restitutione securus. Certum est enim in legẽ impingere eum,qui verba legis amplexus,contra legis nititur voluntatem, vt habet regula iuris in sexto. Quemadmodum in fraudem legis ageret, qui pragmaticam ad literam seruans, venderet triticum pro.5.hac lege, vt emptor illi emat rem aliam, puta hordeum, aut piper,aliud ve huiusmodi pro 8.cum tantũ valeat 4. Quibus fraudibus,non dubium est complures tempore pragmaticæ visos fuisse, quos non minus iudices punire deberent,quam si ad literam legem temerè violassent, qui non solum super accipiunt, sed alios indigentes,res eisdem inutiles,& quibus indigent,emere compellunt.In quo constat eos multipliciter per tales venditores grauari.

Corollar.

Sequitur amplius,ad reipub.gubernatores spectare legem facere,& eandem solicitè exequi, qua prohibeant, ne quis tempore Augusti, quando vili venditur triticum, vltrà quàm sibi,& familiæ suæ necessarium sit,emat, cum videamus defectu exequutionis, huiusmodi legis diuites triticum quantum possunt emere, & congregare, vt postmodum carius vendant. In quo rempub. notabilitrr damnificare videmus. Tum,quia hoc modo impediuntur, vt plurimum indigentes , & pauperiores, ne possint illo tempore quæ illis sunt necessaria , emere, cum diuites, & potentiores semper præueniant. Tum etiam, quia illo modo notabiliter inducitur in repub. caritas, vnde huiusmodi mercatores plus solent reipublica nocere , quam anni sterilitas, aut locustæ. Ac proinde venirent tanquam prædones & reipublicæ vastatores exterminandi. Quod.n.talis contractus illicitus sit, & turpis vltra rationẽ

taxtam

tractam patet 14.q.4.cap. quicunq;, vbi talis contractus damnatur, quando scilicet fit causa lucri & ex cupiditate,& censetur lucrum inde quæsitum turpe Et tales tempore caritatis possunt cogi,vt etiam minus iusto pretio vendāt, vt habetur in.l.2.§. cum in eadem.ff.ad.l.Rhodiam de iactu.

Sed an tales, qui lucri gratia, & ex cupiditate hæc faciunt, teneantur lucrum inde post inductam caritatem acquisitum, restituere. Respondetur, quod ex quo iniustè multos læserunt, primò eos,qui ad domus suæ sustentationē erant victualia pro vili empturi; secundò totam rempubl. ratione caritatis per eos inductæ, videtur debere eos vtrisque satisfacere. Primis, si eos agnoscant, aut pauperibus pro illis,si non agnoscant,idque ad arbitrium boni viri. Cæteris similiter, in communi aliquid pauperibus erogando, satisfacere debent, quantum autem sit quod debeant pauperibus erogare, videtur hæc regula secura & tenenda, scilicet,quantum lucrati sunt super accipiendo vltra id quod triticum verisimiliter valuisset, si triticum eo modo, quo dictum est, non ita congregassent: totum illud videtur perperam & turpiter acquisitū, & pauperibus pro læsis erogandum vel inter indigentes, qui alioqui vilius emissent, distribuendum. Quod si adueniente caritate triticum, quod congregauerant, nondū vendiderint,debent illud vendere in eo pretio, pro quo verisimiliter illo tempore, venderetur,si ipsi triticum non ita,vt dictum est,accumulassent. Alioqui quicquid superacceperint, tenebuntur, vt dictum est distribuere ratione damni dati, ob charitatem per eos inductam, licet non per viam restitutionis. Poterunt tamen aliquid lucrari,habito respectu ad curam, & periculum, & expensas,si quas in talium mercium asseruatione fecerint, idque ad arbitrium boni viri. Dura videtur sententia, sed tuta, & iuri communi consona, scilicet si culpa tua damnum datum est,satisfacere oportet. Quale damnum dant, qui præfato modo caritatem inducunt. Vnde qui dat arrhas in emptione omnium aromatum ciuitatis, vt ipse postea carius vendat, cum præsciuerit naues similes merces adducentes fore submersas,dicitur facere monopolium & incidit in pœnam legis, contra monopolam institutam, vt patet in rubrica. C.de monopolijs. Et procedunt hæc de his, qui illo modo tritici quantitatem ex cupiditate lucri,vt illud postmodum carius vendant,emunt. Nam ipsa emptio in se illicita non est,& potest ex tali intentione,& ob talem finem fieri, vt licita & meritoria sit.Et quod dico de tritico,idem de cæteris victualibus est dicendum.

Dubium. *Solutio.* *Etsi datæ solu. dura videatur tuta tamen est & iuri communi consentanea.*

Sed objiciet aliquis,id quod dictum est esse verisimile,si vnus esset tantum,qui charitatem induxit, si tamen multi diuites totum triticum aggregarunt, & ita communiter caritatem induxerunt, quare vnus eorum non poterit suum triticum vendere pro pretio currente, ob charitatem per alios mercatores inductam, modo pro rata caritatis in pretio descendat.Sic enim,qui pro suę familiæ sustentatione tritici quantitatem emit,si quod postea illi supersit, poterit tempore caritatis, per alios inductæ pro pretio currente vendere, & ex consequenti, non tenebitur tempore indigentiæ, pro tam diminuto pretio triticum emptum vendere, pro quanto venderetur, si præfati mercatores nō ita triticum apud se accumulassent. Respondeo quicquid sit de eo, qui pro domus suæ sustentatione triticum emerat,quem non dubito postea posse pro pretio currente id,quod superetit vendere,is tamen, qui gratia lucri multa emit,vt ea carius venderet,non ita poterit ex caritate per alios inducta, in vendendo suum triticum iuuari,eò quòd hic videtur iniustè rempub.damnificasse,vt ex dictis patet:& alij mercatores ei similes similiter eam damnificarunt. Et quamuis vnus solus non totam charitatem induxerit, sed omnes simul, & vnusquisque pro rata damnificauerit, ita òmnes tenentur, & vnusquisque pro rata in pretio descendere, quatenus charitas per eos inducta,aut inducenda tollatur,ad illud pretium, quod alioqui

Obiectio. *Solutio.*

 curre-

curreret, descendendo. Quòd si cæteri nolint, eorum culpa non de obligat hunc quo minus ad id teneatur.

De his, qui res alienas vendunt.

QVAESTIO XXXVII.

An licitè, & validè quis vendere poss. rem alienam absque domini consensu.

Accidit, vt qui pecunia indigent, quàm fortè non aliter habere possunt. nisi per viam venditionis, qui tamen rem propriam, quam vendere possint, non habent, vel si habent, nolunt eam distrahere, vendunt rem alienam, vt sæpe in nundinis accidit, idque sine proprio domini consensu: Dubitant an id possit licitè fieri, & an huiusmodi contractus sit validus, & quid opertur. Et tenet Henricus de Hoitā in tract. suo de contractib. præfatam vendit. illicitam esse, simul & inualidam, seu nullam. Pro qua sententia arguitur.

Sententia 1. negatiua.

Argu 1. Primò, quia vendere rem alienam, inuito domino, videtur esse furtum, vt habetur Instit. de vsu cap. §. furtiuę, vbi dicitur. Nam qui sciens alienam rem vendit, vel ex alia causa tradit furtum committit. Vnde apparet non solum committi furtum in casu rem alienam vendendo, & tradendo simul, sed seclusa traditione, in sola rei alienæ venditione videtur furtum committi. Et iterum Insti. Quibus alienare licet, vel non §. contra autem ponitur casus de creditore, qui, quia debitum non soluitur, vendit pignus, vbi dicitur: id illi licitum esse, sed non sine voluntate debitoris, qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non soluatur, & per consequens, inuito domino, rem eius vendere non est licitum.

2. Secundò quæro, vel venditor quando rem alienam scienter vendit, intendit eam verè vendere, aut fingit? Si secundùm, peccat, quia mentitur, etsi non verbo, saltem opere, cùm aliud opere significet, aliud verò mente teneat. Si primùm igitur verè intendit tradere emptori rem, quam illi vendit, cùm non aliter venditio celebretur & perficiatur, nisi per mercis traditionem, & pretij receptionem. intendere autem mercem alienā, sine consensu domini, emptori tradere, est deprauata intentio, quia furtū mentale, vt constat. Si dicas, quod verè intendit mercē illā emptori tradere, non simpliciter, sed conditionaliter, s. si iure, & licitè possit. Contra: quia vel hanc suam mentē conditionalem explicat emptori, vel non. Si primùm, iam non intendit vendere rem alienā, initio domino sed potius domino consentiente: ex quo sine consensu domini non intendit se obligare ad traditionem mercis, & ita hic non esset casus, de quo loquimur. Si secundum, videtur venditio dolosa, & per consequens peccaminosa, ex quo vendens decipit emptorem, saltem negatiuè, cùm mercis conditionem emptori non explicet, sicut debet, puta, illam non suam, sed alienam esse quod si emptor sciret, pecunias suas pro illa minimè tradidisset, nec eam rem emisset.

3. Tertiò inde arguitur, contractum, in casu esse nullum, quia est dolosus, dolo dante causam contractui, & ita, emptor in illo errore consentit, alioqui minimè consensurus. Vnde sicut qui rem defectuosam vendit, defectum eius scienter occultando, quem si manifestaret emptor rem illam nullo modo emisset, peccat ratione doli, & contractus non tenet, vt suprà patuit, sed rem, quam venditor vendit, esse non suam, sed alienam, est defectus, qui ab emptore cognitus, ipsi multò magis displiceret, magisque à contractu resileret, quam si esset alius naturalis defectus rei. Et ita illa conditio mercis ab emente incognita & à venditore occultata, non minus impedit consensum ementis in contractu, quam alius defectus rei similiter occultatus.

4. Quartò, quod sit inualidus, indè apparet, quia de natura, seu ratione emptionis est, vt celebrato contractu, dominium mercis, eiusque melioratio, ac deterioratio, sicut

& per

& periculum, spectet ad emptorem, sed in casu dominium mercis, in emptorem non transit, etiam si de facto illi per venditorem tradatur.

Quintò, quòd peccet, qui sic rem alienam, inuito domino, vendit, apparet ex alio, quia talis venditio de se videtur occasionem dare scandalo, & indignationi, tam domino, cuius res est, qui cognita re, facilè potest contra venditorem irasci, quòd eo inscio aut inuito rem suam vendat, quam etiam ementi qui cùm rem alienam esse cognouerit, meritò contra venditorem indignabitur, qui eum deceperit, rem alienam pro propria vendēdo. Et si de veritate non informetur, quod scilicet res vendita non venditoris, sed alterius sit, datur illi occasio, vt rem illam alienam, post celebratum contractum, sibi tanquam propriam, vbi eam repererit, etiam alijs inuitis, capiat, vnde necesse est, vel lites, vel contentiones oriri, & expensas fieri, quæ, non dubium, præfato venditori esse imputanda.

Postremò, quòd contractus nullus sit, apparet, quia de ratione contractus est vltrò, citroque obligatio, vt habetur in l. Labeo. §. contractum. ff. de ver. signif. sed in præsenti casu non interuenit talis obligatio in re. Patet de venditore, cuius venditio si valida esset, oporteret eum obligari ad tradendam rem venditam emptori, sicut ecōtrà emptor de natura emptionis obligatur ad tradendum, imò & dandum pretium venditori, nec aliter se obligat emptor ad pretij dationem, nisi venditor æquè se ad mercis traditionem obliget. Cum ergo venditor ad mercis traditionem in casu non se obliget, nec obligare possit, sine consensu domini, cum nemo ad peccatum possit obligari, igitur nec econtra emptor manet obligatus ad pretij dationem: & ita ex vtraque parte in re ipsa deficit obligatio, quæ est de ratione contractus, & ita est nullus.

In oppositum tenet Conradus in suo opere de contractibus q. 70. Pro quo videtur facere. l. rem alienam. ff. de contrahenda emptione, vbi sic dicitur: Rem alienam distrahere quem posse, nulla dubitatio est, nam emptio est, & venditio. Vbi vult dicere, quod aliquis sic potest eam distrahere, quòd distractio tenet. Et quod illa sit legis intentio, patet ex glo. quæ in verbo, dubitatio, sic ait: quia contractus tenet in præiuditium vendentis. Item in l. si quis. ff. de actio. emp. & vend. dicitur: Si quis alienam rem vendiderit, & medio tempore hæres domino rei extiterit, cogetur vendens implere venditionem. Glos. implere, id est, tradere, & ea facere, quæ in venditione desiderantur: non enim tradiderat, sed se excusabat propter nouum dominum rei. *2. Sententia affirmatiu. Prob. 1.*

2. Facit etiam pro eodem. l. si in emptione. ff. de contrahenda emptione. §. itē si emptor. vbi dicitur: Item si emptor & venditor scit furtiuum esse, quòd venit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor solus scit, non obligatur venditor, nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi vltra quod cōueniret, præstetur. Quod si venditor scit, & emptor ignorauit, vtriusque obligatio contrahitur, hæc ibi. Vnde apparet, posse aliquem, rem etiam furtiuam scienter vendere, emptori id ignoranti, & valere contractum vtrinque. Quòd si de re furtiua verum est, à fortiori de alia non furtiua: Exceptis his rebus, quæ iure excipiuntur, quales sunt liber homo, locus sacer, & religiosus, seu loca publica. De quibus recurre ad Iuristas. Quam sententiam extendit Conradus ad res alienas in domo, & potestate vendentis existentes, vt sunt pignora, & commodata, deposita, siue etiam in eius potestate non sint, sed apud ipsarum dominum. Extendit etiam eam ad res tam mobiles, quam immobiles.

Quæstio, videtur esse de nomine.

Pro huius breui decisione, videtur præmittendum, quæstionem ex nomine magis quam ex re pendere. Si enim nomina intelligantur, non arbitror magnam relinqui difficultatem, nec inter Doctores controuersiam. Aliud enim est, rem aliquā alteri dare, aliud eā alteri impignorare, seu obligare, aliud eam alteri tradere, aliud verò eā alteri vēdere. Quæ inprimis propono vt horū nominū differētia cognita, sciamus

Expl. isti termini. Dare rē alteri. quid sit de ratione venditionis, & quæ inde in venditore oriatur. Dare igitur rem alteri, est dominiũ illius in alterũ, cui datur, transferre: & ita nemo potest rē aliquã alteri dare, qui non possit facere, eam de alterius dominio esse. *Tradere rem alteri.* Tradere rem alteri, est illum in possessionem illius mittere: aut est facere, quòd ille alter eam habeat, & contrectet. Quod constat fieri posse absque hoc, quod tradens transferat illius rei dominium in alterum. Et hoc vulgo dicitur (*Entregar la cosa à otro*) quod constat aliud esse à datione eiusdem rei. Nec per huiusmodi traditionem, acquirit aliquod ius in re ipsa is, cui traditur, sed quandam possessionem, quam Iuristę Asininam dicunt. Impignorare verò, seu obligare rem alteri, est illi aliquod ius in re illa dare, ita vt illa, durante tempore impignorationis, inuitus priuari non possit, & poterit contra priuatorem agere, & rem huiusmodi repetere, etiamsi illius, rei dominium non habeat. *Impign seu obli rē alteri.* Vendere autem rē alteri, nec est rem illam dare, nec tradere, nec obligare, sed cum altero conuenire, de tradendo illi mercem illam pro pretio, in quo conueniunt. *Vend rem alteri.* Et ita cùm, huiusmodi conuentio, aliud sit à mercis traditione, constat aliud esse vendere, aliud rem venditam tradere.

Ex illa conuentione sequitur, manere venditorem obligatum, ad trahendam mercem, quam vendit, emptori, non tamen absolutè, aut categoricè, sed sub disiunctione, scilicet, ad tradendam rem, si possit, de facto, & de iure, ita vt per eum non stet, quo minus rem tradat, & quòd sit obligatus de euictione: Aut si possessionem rei tradere non potest, quòd sit obligatus ad interesse, si quod patitur emptor ex hoc, quòd merx sibi non traditur, nec ad aliud iura ipsum venditorem obligant. *Discr. inter oblig. vendentis, & ementis, in propo. quæstio.* Vnde patet, diuersam esse vendentis, & ementis obligationem, nam emens obligatur ad dandum pretium venditori, & illius dominium in venditorem transferendum, vendens autem non ad dandam mercem, nec eius dominium in ementem transferendum obligatur, sed ad eam illi tradendam, vt dictum est. *Ratio discr.* Ratio discriminis est, quia, vt Iuristæ dicunt, emptor tenetur ad pretium in genere, vẽditor verò tenetur ad mercem in specie. Et procedit, quando merx aliqua certa, & determinata est, quæ venditur. Quod si venditor rem in genere vendat, tenetur ad dandam illam, sicut emptor ad dandum pretium. Ac proinde si venditor mercem, quam tradidit, dare non potuit, si eam in genere vẽdidit, tenetur aliam, quam dare possit, quærere, & emptori tradere.

Concl. 1. Sequitur iam, quòd nemo potest rem alienam dare, cùm in ea dominium non habeat: nemo n. plus iuris in alterum transferre potest, quam ipse noscitur habere. Sed
2. nec potest aliquis rem alienam, sine consensu domini alteri obligare, aut impignorare, quia qui impignorat, oportet ius aliquod constituat in re impignorata, quod
3. facere non potest, si aliena sit. Sed nec potest quis licitè rem alienam, sine consensu domini, alteri tradere, quia id esset furtum committere, rem alienam, inuito
4. domino, contrectando. Potest tamen quis rem alienam etiam licitè vendere, sine domini consensu.

Responsiua q. pro parte aff. Probatur. Patet, si ad naturam, & conditionem venditionis suprà dictam recurramus, quæ est, venditorem cum emptore conuenire, de tradendo illi pro pretio assignato, mercem certam, esto quod aliena sit, si possit: sin autem non possit, satisfaciet illi pro interesse, si quod emptor ex hoc, quòd merx illa sibi non traditur, patiatur. Quæ omnia fieri possunt, nullã iniuriã domino rei inferendo, nec inferre intendendo, nec rẽ eius contrectando: ex quo illa conditio obligationi apposita, de tradenda merce, si possit, tollit omnem contemptum, & deprauationem animi ipsius vendentis in hac re.

Possunt etiam illa omnia fieri absque hoc, quòd venditor illudat ementi, aut eidẽ grauamen aliquod inferat, aut damnum faciat, vt si emptor sciat rem, quã emit alienã esse, & non venditoris; aut etiamsi id ignoret; sciat tamen naturam, & conditionem vendi-

venditionis eam esse. quam diximus, & per consequens, sciat venditorem posse rem alienam vendere, non solùm de facto, sed etiam iure humano id approbante Et ita in his casibus non video, quare non sit licitum aliquem rem alienam, sine domini consensu vendere, siue emens sciat rem alienam esse, siue id ipsum ignoret, modò sciat (vt dixi) venditionis naturam, & conditionem. Quia si emptor id sciat, non poterit rationabiliter de venditore conqueri, quòd rem alienam illi vendiderit: nec dolum poterit, aut culpam venditori imputare, etiamsi res sibi postmodùm non tradatur, ob defectum potestatis venditoris: sed imputet sibi, qui voluntariè, sciens, scilicet, & volens in contractu consensit, Secus si emptor nesciat rem alienam esse, nec venditionis naturam, & conditionem agnoscat; quia tunc, nisi res empta cum eiusdem dominio sibi tradatur, meritò poterit de venditore conqueri: maximè si venditor simplicitatem emptoris agnouerit. Secùs etiam si quando venditor rem alienam vendit, intendit eam emptori, sine domini consensu, tradere, quia tunc esset mentale furtum. Secùs etiam, quando venditor rem alienam vendit, sciens, vel probabiliter credens, quod quamcunque ipse diligentiam apponat, non poterit domini consensum obtinere ad hoc, quod rem illam emptori tradat. Nam tunc peccat non solùm quia occasionem præstat emptori, qua meritò contra illum indignetur, sed etiam quia videtur scienter inutilem contractum inire sciens finem huius contractus frustrari, qui est vt emptor rem, quam emit, habeat, & venditor similiter pretium. Et etiam, quia obligat se ex vi contractus, ad tradendam rem, quam scit se iustè, aut iure tradere non posse, etiamsi quod in se fuerit, fecerit.

Limitatur prædicta 4. concc. 1. 2. 3.

Quantum verò ad validitatem contractus attinet, videtur quòd sit validus etiam in conscientia, ex quo, secundum leges, validus esse determinatur, vt ex dictis patet, & tenet in præiudicium vendentis, eò quòd compelletur venditor ad rem tradẽdam, si potest: sin autem non potest, ad satisfaciendum pro interesse, vt diximus suprà. Si autem contractus ipso facto nullus esset, nulla hinc inde fuisset orta obligatio, sed pretium tantum esset emptori reddendum, idque in foro exteriori, siue emptor sciuerit rem alienam fuisse, siue ignorauerit. In foro tamen conscientiæ refert, quia etiamsi nullus esset contractus, tenetur venditor non solum pretium reddere, sed emptori satisfacere, si emptor rei, & contractus conditionem ignorauit. Satisfacere (inquam) pro interesse, si quòd passus est, ex tali contractu, quia fortè cum pretio, quod dedit, aliquid interim fuisset lucratus, aut rem aliam legitimè emisset, vnde sibi aliqua commoditas accreuisset, à qua per contractum fraudulentum est impeditus: ad quam satisfactionem minimè teneretur, si emptor rei conditionem, vel contractus naturam agnouisset. Per hæc patet ad rationes ante in oppositum factas.

Prædictus contractus secundum. 4. concl. validus etiam esset in conscientia.

Ad primam dicendum, quòd vendere rem alienam, sine domini consensu; non eam tradendo, nec tradere, ante consensum domini obtentum, intendendo, non est furtum: quia, seclusa traditione, in sola rei venditione nil alienum iniustè contrectatur, nec vsurpatur, vt constat. Secùs si venditio huiusmodi fiat, cum animo rem illam tradendi emptori, non præhabito domini consensu, quia tunc esset furtum, saltem mentale. Et sic intelliguntur Institut. illic citatæ. Et ita secundò Institutio. ibidem allegatæ intelliguntur, de venditione pignoris cum eiusdem traditione, & non de sola venditione: nam casus illius textus est de creditore pignus alienante. & vendente, vt ex ipso textu patet.

Respond. ad arg. pro 1. sent. allata. Ad 1.

Ad secundam dicendum, quòd venditor in casu intendit verè vendere, non tamen ob id sequitur, quòd intendat mercem absolutè, sine consensu domini, tradere; cum aliud sit vendere, aliud tradere, aut intendere tradere absolutè; intendit tamen, sicut & intendere debet, pro sua possibilitate, rem illam tradere, ita vt, quod in se est,

Ad 2.

faciat, ad obtinendum consensum domini, siue per viam donationis, siue per viam emptionis, aut permutationis; vt possit licitè rem, quam vendidit, emptori tradere: in defectum autem huius possibilitatis intendit, sicut, & intendere debet, emptori pro interesse, si quod patiatur, ex hoc, quòd res empta non sibi per venditorem traditur, satisfacere. Nec ad aliud poterit in conscientia, nec in foro iudiciali compelli, nec ex vi contractus ad aliud obligatur. Et hæc est obligatio sub disiunctione, quæ suprà dicta est venditori ex vi contractus conuenire. Et quòd dico venditorem teneri ad obtinendum consensum domini, per viam donationis, aut emptionis si potest, puto in conscientia verum esse; alioqui videretur venditio inutilis, & frustatoria, & dolosa, si se non intenderet venditor obligare ad procurandam, prout licitè possit, facultatem realiter mercem, quam vendidit, tradendi. Quanquam iudex non compellet eum, vt rem à domino emat, sed tantum vt pro interesse emptori satisfaciat. Hunc autem animum, quo venditor se obligare sub disiunctione intendit, vt dictum est, potest emptori explicare, & occultare: si explicat, securior est venditor à culpa & dolo, vt constat: si occultat, non oportet eum condemnare, maximè si emptor, vt dixi, sciat rem, quam emit, esse alienam; aut saltem sciat naturam, & conditionem venditionis, vt suprà dictum est. Quod si ratio hæc valet, procedit quando emptor vtrunque ignorat, scilicet, rem illam non venditoris esse, sed alienam, putans etiam venditorem obligatum esse ad eam cum eiusdem dominio, tradendam: nam tunc, si rei, aut cõtractus conditionem emptori non explicet, videretur dolosa, & deceptoria esse venditio, & ad indignationem ementis excitatiua.

Ad quidnam, & quatenus possit in casu venditor obligari.

Ad 3.

Ad 3, dicendum distinguendo: nam vel venditor, cum rem alienam vendit, dicit, aut significat, rem illam suam esse, & non alienam, & inde emptor eam emit: vel non hoc dicit, nec verbo, nec opere significat. Si primum, contractus est dolosus, & mendax, & nullus, quia ex dolo, dante causam contractui est initus. Si secundum, non ita est nullus, sed validus, vt suprà diximus, in præiudicium venditoris. Et quando arguitur, quòd emptor non liberè in contractu consentit, sed ex errore, quia putat rem, quam emit, venditoris esse, & ideò emit, alias minimè empturus: dicendum, esto ita sit, non ideò est contractus nullus, eò quòd ius supplet defectum consensus, vt suprà, quando de dolo agebamus, diximus: nec est simile de venditione rei defectuosæ, cuius defectum venditor scienter occultat: Nam tunc si occultatio dedit causam contractui, contractus est nullus in vtroque foro, quia secundum iura venditor tenebatur ex officio defectum rei emptori intimare, & quia id non fecit arguitur de dolo, & ita ius inualidat contractum, licet teneat in fauorem decepti. In præsenti autem casu non ita ex officio tenetur venditor rei conditionem, scilicet, quod aliena sit, aut propria, nec ipsius contractus naturam emptori intimare, nec iure humano ad id compellitur; ideò ius non ita inualidat contractum præsentem, quo res aliena venditur, sed cogit venditorem id complere, quod ratione contractus tenetur, similiter, & emptorem ad pretij dationem, si venditor rem emptori tradat. Quòd enim contractus naturam non teneatur venditor emptori intimare, certum est, quia non est officium vendentis ementes docere ea, quæ ipsis incumbunt agnoscere, & inquirere. Quod etiã non teneatur ex officio dicere, rem, quam vendit, alienam esse, patet; quia ius huiusmodi officium illi non imponit, & sufficienter iure emptori prouisum est, etiamsi venditor rem esse alienam eidem non intimet: quanquam ex charitate, & ad vitandum scandalum, aliquando ad id teneatur.

Ad 4.

De natura, & essentia venditionis non

Ad quartam dicendum, falsum esse, quod de natura venditionis seu de eius essentia sit, emptorem eo ipso habere rei emptæ dominium, vt ex dictis patet, ex quo venditor non se obligat ad dandam mercem, sed ad tradendam, vt patet ex dictis, & etiam

ex l. si

ex l. si ita, ff. de contrahẽda emptione, vbi dicitur: qui vendidit necesse non habet fundum emptoris facere, vt cogitur, qui fundum stipulanti spopondit, & ex consequenti non semper rei emptæ periculum spectat ad emptorem. Est igitur illud communiter dictum limitandum ad casum, quo venditor rem suam vendit, quia ex tunc ius, & dominium, quod in re illa habebat, in emptorem transfert: non ita quando rem alienam vendit, in qua nullum dominium, quod in alterum transferat, noscitur habere.

est emptorem ex ipso habere emptæ rei dominium.

Ad quintam dicendum, quòd quando venditor verisimiliter agnouerit, ex huiusmodi venditiòne, absque rei conditionis intimatione, aliqua scandala in domino rei venditæ, aut in ipso emptore, aut etiam in alio quocunque ex eorum ignorantia, aut passione euentura, tenebitur vel à venditione cessare, vel rei, quam vendit, conditionem intimare; si per hoc sufficienter illis scandalis putat verisimiliter obuiari. Quòd si non fecerit, erit venditio culpanda, non de se, & ratione sui, sed ratione sequelæ, vt de se satis constat. Nos autem quæstionem tractauimus de contractu præfato in se considerato & ita nil contra dicta. *Ad 5.*

Ad postremam sufficienter responsum est, quòd ex tali contractu hinc inde nascatur obligatio, ex parte quidem emptoris, ad dandum pretium, ex parte autem venditoris, ad tradendam mercem, si possit; ita vt per eum non stet, quo minus eam tradat. Quòd si non possit, tenebitur ad interesse; non obstante quòd aliter emptor ad solutionem pretij obligetur, aliter verò venditor ad mercis traditionem, vt suprà satis ostensum est. *Ad 6.*

De venditione ad terminum, & de causis pretium augendi.

QVAESTIO XXXVIII.

Cum hactenus locuti simus de vẽditione rerum, pro pretio in promptu soluto, breuiter videamus de his, qui res vendunt pro pretio postmodum soluendo, quæ dicitur venditio ad terminum. Similiter de his, qui pro pretio statim soluto emunt merces postmodum tradendas, quæ potest dici emptio ad terminum, seu emptio per anticipatam solutionem, quod idem est. Et quæstio est communis, an sit licita venditio ad terminum pro maiori pretio, quàm res valeat in promptu, seu quàm sit pretium communiter currens in promptu solutum; qua venditione, vt plurimum mercatores vtuntur, qui pro sui excusatione solent sex causas assignare. Prima est, quia pretium communiter currens in promptu solutum, sæpissimè est tenue, pro quo si venditor res suas venderet, nil lucraretur, sed sæpe damnum pateretur, attentis laboribus, & expensis factis. Secunda causa est, quia esto quòd pretium pro tunc communiter currens, satis competens esset, attamen venditor ex hoc, quòd pretium non statim sibi soluitur, cogitur aliquod interesse pati, saltem lucri cessantis: nam cum pecunia in promptu soluta ipse aliquid esset lucraturus. Tertia causa est, quia emptor ille erat fortè alienigena, aut fugitiuus, aut vitæ perditæ, vendi venditor capitale suum periculo exponit: ideò ratione huius periculi ascendit in pretio soluendo. Quarta causa est, quia fortè emptor est vir litigiosus, & non verax, vnde venditor fortè expensas in recuperatione pretij soluendi facere cogetur; ideò ratione expensarum quas facere timet, ascendit in pretio. Quinta causa est, dubietas valoris, quem res vendita tempore solutionis habuisset. Sexta causa est, quia merx ad terminum vendita plus valet, quàm in præsenti, cum ex communi cursu iustum rei pretium cognoscatur; communiter tamen maius pretium datur pro re ad terminum vendita, quàm si ad præsens tempus venderetur: quamcunque ex his causis putaut sufficere ad eos à culpa, & restitutione excusandos.

An licita sit venditio ad terminum, pro maiori pretio, quàm sit præsentium currens, vel res valeat.

Pro parte affirm. ponuntur sex causæ.

1.2.3.4.5.6.

Pro

Ratio primæ causæ. Pro prima causa hanc afferunt rationem, quia indignum videtur, & iniustum quòd qui sua arte, industria, & negotiatione reipub. seruit, non solùm non sentiat commodum, sed damnum patiatur. Si enim venditor à rep. fuisset conductus, vt merces illas, quibus respu. indiget, aliunde afferat, & domi custodiat, suo tempore indigentibus venditurus, talis per rempub. esset indemnis seruandus, & vltrà, iuxta laborem, & merita sua competenter stipendiandus. Cùm igitur non minus reipub. seruiat non conductus, quàm si conductus fuisset: igitur iustè poterit seipsum in vendendo ad terminum indemnem seruare, & aliquid vltrà lucrari.

Oppugn. 1. cāā, cum ratione eiusdem. Hæc tamen causa, cum ratione pro ea facta, non videtur huiusmodi venditores excusare. Primo, quia si ratio valeret ad excusandam venditionem ad terminum pro pretio excessiuo, similiter valeret ad excusandam venditionem ad statim pro pretio
1. excessiuo, quod scilicet sit maius, quàm pretium communiter in illo loco, & tempóre currens, quòd supra offensum est, esse iniustum, & iniquum.

2. Deinde si ratio valeret, sequeretur quòd venditores semper deberent aliquid lucrari, vendendo rem cariùs, quàm illis constiterat: quod inde patet falsum esse, quia sæpe accidit, vt merces minus valeant quando, & vbi venduntur, quàm constiterint, idq; ob multas causas, vt suprà latius tetigimus. Ac proinde sicut mercibus in valore crescentibus, possunt venditores multum lucrari, si eas vendant, etiamsi paucas, aut nullas expensas fecerint, paruum aut nullum laborem subierint ita econtrà mercibus in valore decrescentibus, debent, si eas vendere velint, in pretio descendere, etiamsi multas fecerint expensas, magnumque subierint labórem: ac proinde non erit tunc iniustum, aut indignum, si venditores commodum in venditione non sentiant, sed damnum: qui enim, propria voluntate, negotiationes huiusmodi suscipit, vtrique pariter se debet exponere, lucro, scilicet, & damno. Quòd si aliquando damnum sentiat, non emptoribus, aut reipublicæ, sed sibi est imputandum. Secus si ex mandato reipublicæ, aut ex locatione, aut conuentione negotium tale susciperet. Itaque non est simile, quod pro simili adductum est. Exemplum est notum in his, qui fructus Ecclesiasticos vnius anni, eorum quantitatem ignorantes, ad publicam vocem vendentis emunt, qui dicuntur vulgo, arrendadores: tales cùm fructus emptos colligunt, & suis dominis reddunt cum tanta cura, solicitudine, labore, & expensis, non dubium
Obiectio quin dominis illis seruiant; attamen sæpe damnum, & nullum lucrum sentiunt. Si
Respond. dicas id esse ex conuentione, ratione cuius emptores huiusmodi se spontè obligarunt ad tantam summam fructuum soluendam: Fateor, sed sicut illi tenentur conuentioni stare, non obstante eorum damno; ita & alij venditores, de quibus loquimur, tenentur legi stare de non vendendo rem plus quàm valeat, non obstante eorum damno. Nec in hoc minorem vim habet lex naturalis, & diuina, quæ æqualitatem inter valorem mercis, & pretium seruare iubet, quàm conuentio, cui homines stare tenentur.

Ratio pro secunda cāā suprà dicta. PRo secunda causa ascendendi in pretio, quæ est ratione interesse lucri cessantis, hanc rationem assignant: quia nemo tenetur alteri beneficium, cum damno suo, aut rerum suarum iactura facere, nisi necessitas postulauerit; qui autem mutuat, aut vēdit ad terminum, pretij solutionem expectans, beneficium alioqui indebitum proximo facit; & ideò si inde patitur interesse aliquod lucri cessantis, quod alioqui esset habiturus, iustum est, vt benefactus, qui causam efficacem cessationi huiusmodi lucri præstat, satisfaciat bene facienti.

Limitatio quorundam huius causæ cum sua ratione. Hanc causam non admittunt multi, putantes non esse licitum mutuanti aliquid vltra sortem, ratione interesse lucri cessantis recipere: eò quòd tale lucrum cessans est incertum, & multipliciter impedibile. Conradus causam cum ratione admittit, dicens

cens eam iustam esse, quia licitum est mutuanti aliquid ratione interesse damni emergentis, similiter, & lucri cessantis, vltra sortem recipere. Hoc tamen ita limitare videtur, quòd non liceat mutuanti, ratione huiusmodi interesse incerti, quod prætendit, aliquid certum exigere, aut recipere, aut pacisci, antequàm actu tale interesse sit passus. Nec potest id, quod ratione præfati interesse recipit, esse plus, quàm sit ipsum verum interesse. Hæc in qu. 30. significat.

Sed videtur oppositum verisimilius scilicet, quod vendens ad terminum, aut etiam mutuans possit, antequàm esset aliquid cum pecunia mutuata vel expectata lucraturus, pasci de lucro certo, loco interesse incerti alioqui euenturi, modò verisimile sit, interesse alioqui euenturum fore tantum, aut maius, quam sit lucrum certum, super quo, loco præfati interesse conueniunt. Quemadmodum licitum est venditori, rem, quàm alioqui ad tempus, quò eam carius venderet, erat seruaturus, pro maiori pretio nunc vendere, quam sit pretium currens in promptu solutum; dummodò sit verisimile; quòd res illa ad illud tempus seruata, esset valitura tantum, aut plus, quàm sit pretium, de quo conuenitur: iuxta cap. nauiganti, de vsuris. In quo casu, ratione interesse lucri cessantis, & incerti, quod ex re ad tempus seruata sperabatur, non solum licitè conuenitur inter eos de lucro certo, sed illud etiam licitè recipitur ante aduentum temporis, quo lucrum erat ex re seruata euenturum. Si igitur, ratione interesse lucri incerti spectati, est licitum aliquid certum anteà recipere, à fortiori erit licitum in venditione ad terminum, loco interesse lucri cessantis incerti, de lucro certo pacisci, posteà simul cum pretio mercis principali soluendo. Est igitur hæc secunda causa admittenda in excusationem eorum, qui rem ad terminum vendunt, pro maiori pretio, quam sit pretium tunc communiter currens: supposito quod conditiones certæ concurrant, quæ necessariæ sunt ad hoc, quòd licitè possit loco interesse aliquid recipi. De quibus posteà, quando de vsura agetur.

Reijcitur posita limitatio.

Dicta causa secunda recipienda est.

Ratio.

AD tertiam causam, pretium augendi in venditione ad terminum, quæ est periculum, cui capitale exponitur, talis solet ratio fieri; quia nemo mutuans, seu pretium expectans, tenetur rem suam, extra casum necessitatis, pro altero, periculo exponere; sicut nec teneatur gratis absq; necessitate rem suam iactura, etiamsi qui mutuat, vel pretiũ exspectat, teneatur gratis mutuare, & pretiũ similiter gratis expectare, cũ aliud sit gratis mutuare, aliud verò cum rei mutuatæ periculo eã mutuare. Ac proinde ratione huiusmodi periculi, cui rem suam venditor exponit, ad terminum vendendo, licebit eidem pretium rei sic venditæ augere.

Ratio pro tertia causa suprà allata.

Hanc tertiam causam, cum eiusdem ratione Doctores communiter non admittunt. Primò quia si indistinctè mercatores ad terminum vendentes, in pretio ascendunt, nil inter hos, & illos ementes distinguendo, peccant: quia non est eadem ementium conditio, cum sint quidam, de quorum solutione pretij assignati minimè potest rationabiliter dubitari, à quibus pretium excessiuum exigere, & recipere ratione periculi, cui ipsum capitale exponitur, videtur iniustum cum tale periculum in casu nec verum sit, nec verisimile, sed fictum. 1.

Oppugn. hæc causa vna cũ ratione sua.

Secundò, esto periculum sit verisimile, cui venditor capitale exponit, ad terminum vendendo, non minus exponitur periculo excessus pretij, quàm ipsum pretium principale; ideò per hoc quòd cariùs vendit ratione præfati periculi, non succurrit sibi venditor pro huiusmodi periculi susceptione. 2.

Tertiò, quia sæpe contingit, quòd tales, de quibus venditor malè confidit, non aufugiunt, sed fideliter, sicut debent, soluunt: igitur tunc non posset venditor prædictum pretium excessiuum exigere ratione fugæ, quæ non fuit suum effectum sortita. 3.

Quartò, non est licitum mutuare cum pacto suscipiendi in se periculum rei mutua- 4.

tæ, vt habetur de vsuris in cap. nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eò quod sustineat in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus. Sed qui ad terminum vendit, pretium expectans, æquiualenter mutuat; non igitur potest vltra sortem exigere pro eo, quòd in se suscipit expectati pretij periculum.

Vera est prædicta causa tertia.

Probat. 1. In oppositum tamen arguitur, quòd rationes hæ minimè probent quod prætendunt, sed potius verum sit, quod pro mercatoribus in hac causa dictum est, posse scilicet venditorem, ratione periculi, cui expectatum pretium exponit, aliquid amplius exigere: nam quamuis hoc, quòd est mutuare, aut solutionem expectare, venale non sit, nec pretio comparabile; cum ex præcepto Dei, & naturæ sit gratis agendum; hoc tamen, quod est hominem rem suam pro altero iactare, aut eam periculo ipsam perdendi exponere, venale est, & pretio comparabile, nec est de his, quæ gratis agenda sunt. Ac proinde si aliquis rogat me, aut petit, vt sibi, aut alteri certam pecuniæ quantitatem mutuem, de cuius redditione probabiliter timetur, potero ego iustè respondere mutuare quidem placet, & gratis, modò mihi cautionem, aut securitatem de reddendo mutuatum tradas, cum de redditione eius non satis certus sim. Ille autem cum pignus non habeat, fideiussorem quærit; fideiussor autem similiter de solutione per mutuatarium agenda dubitans, talem obligationem, qua in se periculum suscipiat, gratis subire non vult, sicut nec tenetur: ideò conuenit cum mutuatario, vt fideiussori aliquid det, vel se ad aliquid eidem dandum obliget, & subiuit præfatam obligationem, periculum in se suscipiendi, & hic contractus non videtur damnandus; igitur nec est damnanda venditio ad terminum, seu mutuatio cum periculo perdendi mutuatum, si mutuator id à mutuatario exigat pro eo, quod illi rem suam cum periculo mutuat: quòd iustè posset fideiussor pro eadem causa ab eodem exigere. Non enim minus meretur mutuator rem suam pro alio periculo exponendo, quàm mereatur fideiussor periculum debiti in se suscipiendo, modò id in fraudem vsuræ non faciat, vti faceret, si periculum rei mutuatæ non verisimile, sed fictum esset.

2. Præterea posset mutuator, vel ad terminum vendens, pro eo, quòd rem suam cum prædicto periculo mutuat, aliquid in promptu à mutuatario recipere: nam id etiam posset fideiussor in promptu, ob eandem causam recipere: igitur à fortiori poterit præfatus mutuator ob dictum periculum in se susceptum illud idem non in promptu, sed postmodum soluendum exigere. Consequentia inde apparet, quia maiorem gratiam facit mutuatario pretium susceptioni periculi correspondens, expectando, & dilationem solutionis eiusdem concedendo, quàm illud illicò, & in promptu exigendo.

3. Præterea si contractus in casu esset illicitus, ideò esset, quia aliquid superaccipit venditor, manente sibi iure ad capitale integrum, aut quia periculo cessante, & debito eidem soluto, non reddit quod superaccepit, sicut reddere debet: eò quod cessante causa superaccipiendi, quæ fuit periculum capitalis, cessare debet effectus, qui est illa superacceptio; sed hoc non videtur dicendum, quia si quis inducat me, vt equum meum commodem, aut locem alicui, in cuius potestate, ob sui temeritatem, seu fugiendi necessitatem, aut negligentiam præbendi equo cibum necessarium, verisimiliter timetur equum periturum; iustè possum cum tali conuenire, vt ipse certum quid mihi det, & ego equum meum, prout ipse vult, cum prædicto periculo commodabo, aut locabo, manente in me ipsius equi periculo, & conuentione facta, si locationis tempore completo, equus maneat saluus: nam in hoc casu licitum est mihi id accipere de quo facta est conuentio, manente in me iure ad equum, & postquàm equus ad me redierit, non tenebor quod accepi restituere, ex quo non illud accepi hâ-

lege.

lege, si equus esset periturus, sed pro eo, quod equum cum præfato periculo locaui, aut commodaui, periculo apud me ipsum remanente. Et si is, qui instat, vt equum cum præfato periculo locem, aut commodem, est ipse conductor, non minus ob eandem causam potero ab illo, quàm ab alio tertio aliquid petere.

Præterea qui alienarum mercium per mare, aut per terram vehendarum periculum verisimile, ad instantiam domini, suscipit, iustè potest, ab ipso domino aliquid exigere, & recipere: eò quod ipse, qui periculum suscipit, res suas proprias, quas in tuto habet, periculo eas amittendi exponit, ex quo si merces pereant, ipse, de rebus proprijs, tenebitur domino earum valorem soluere, & mercibus manentibus saluis, id quod pro suscepto periculo accepit, non tenebitur restituere, vt est communis Doctorum sententia approbata. Igitur econtrà, si ipse dominus mercium, ad instantiam alterius, suas merces per aliquem locum vehit, vbi periculo rapinæ, vel perditionis, exponuntur, iustè poterit ab illo altero, qui ad id instat, aliquid exigere, & recipere, eò quòd, occasione illius, merces suas periculo eas amittendi exponit, & mercibus saluis manentibus, non tenebitur acceptum restituere. Ergo pari forma si mercator, ad instantiam emptoris, vendit illi merces ad terminum, pretium soluendum periculo illud amittendi exponens, iustè poterit ab illo emptore aliquid exigere, & recipere pro tali verisimili periculo; & cum periculum euaserit, iustè poterit id, quod pro illo acceperat, seu exegerat, retinere.

Postremo Conradus, qui hanc tertiam causam, pro mercatoribus adductam, non admittit, concedit, quòd si venditori graue & molestum sit, merce sua priuari, & ad instantiam emptoris eam vendit, iustè poterit in pretio ascendere, iuxta exigentiam præfati grauaminis. Sicut econtrà, si emptori graue, & molestum sit, mercem aliquam emere, & ad instantiam venditoris eam emit, iustè poterit in pretio descendere, iuxta exigentiam præfatæ molestiæ & grauaminis, vt suprà ex eodem Conrado citauimus, quando de pretio iusto rerum agebamus. Idem etiam in quæst. 59. corollario primo ait, quòd si venditor ad terminum timet se in recuperatione capitalis expectati expensas facere, licitè potest, ratione huius timoris, in pretio ascendere, & quamuis posteà timor ad effectum non deducatur, hoc est, esto quòd sine expensis capitale suum illi soluatur, non tenebitur pretij incrementum defalcare, aut subtrahere; quia non pro expensis, sed pro timore eas agendi illud incrementum exigit.

Igitur pari forma, quando venditor ad instantiam emptoris, ad terminum vendit, timens verisimiliter de solutione capitalis, poterit iustè, saltem pro huiusmodi timore in pretio ascendere: & si timor ad effectum non deducatur, non tenebitur præfatum incrementum subtrahere. Itaque de rigore conscientiæ videtur dicendum, quòd si mercator merces suas ad instantiam emptoris ad terminum vendit, & est illi verisimile, quòd capitale suum illo modo, & illi emptori vendendo exponitur, periculo amissionis probabili, & verisimili, si emptor nec fideiussorem, nec pignus venditori præstat pro capitalis assecuratione, iustè poterit in pretio ascendere, & incrementū iustè poterit posteà simul cum capitali recipere, etiamsi capitale suum periculum per debitoris solutionem euaserit: quia tale incrementum non pro capitalis amissione exegit, sed pro eo, quòd venditor illud capitale, ad instantiam emptoris, verisimili periculo exponebat. Nec id propter lucrum, aut in fraudem vsuræ fecit, sed propter verum periculum, in se pro alterius voto susceptum. *Supradicta causa 3. verà est etiam in rigore conscien.*

Cognoscitur autem, quando venditor non gratia lucri, nec in fraudē vsurę in pretio ob præfatam causam ascendit, si teste conscientia ipsius venditoris mallet mercē pro pretio currēte, posteà securè, & certè soluēdo, seu sufficiēte catione de solutione habita vendere, quàm pro pretio aucto cum periculo perdēdi suum capitale: aut si nō mallet, est ta- *Vnde cognoscendum sit, venditorē non lucri gratia aut in fraudē, vsuræ, in pretio ascendere, ob prædictam causam.*

est tamen sibi indifferens, hoc aut illud eligere. Si tamen periculum non verum, sed fictum est, aut si indistinctè, cum ad terminum vendit, ascendit in pretio, non inter hos,& illos emptores distinguēs: aut si magis afficitur ad vendendum ad terminum, pro pretio aucto,existente aliquali periculo, quàm pro pretio currente,nullo existente periculo; tunc non est excusandus contractus ab iniustitia, imò nec ab vsura palliata.Sed nec excusabitur à culpa venditor in casu,quo contractus iustus esset,si illum contractum init cum sui infamia, aut cum aliorum scandalo, si fortè ex facto illius cæteri mercatores occasionem sumāt ad indistinctè,seu indiscretè ad terminum, pro pretio excessiuo vendendum.

Resp. ad arg. quibus oppugnabatur hæc tertia causa. Ex his patet responsio ad ea, quæ ante oppositum adducta sunt contra causam tertiam.

Ad 1. Ad primum patet responsio,quòd venditores in tali casu indistinctè superuendentes peccant, & sæpe, quod superacceperunt, restituere tenentur: tunc, scilicet, quando ob causam periculi prædicti superuendiderunt, cum periculum non verum,sed fictum esset.

Ad 2. Ad secundum responsio patet, quòd non vitiat contractum,nec eum iniustum facit, quòd incrementum illud, quod venditor pro præfato periculo exigit,sit sicut ipsum capitale periculo expositum: quia, vt suprà tangebamus, si potuit venditor pro illo vero periculo aliquid exigere,& in promptu recipere, capitale suum periculo relinquendo, à fortiori potuit,& cum maiori beneficio ipsius emptoris, vtrunque ipsi emptori credere,scilicet,capitale,& incrementum ob causam periculi factum. Sicut enim capitale,quod in promptu iustè poterat pro merce recipere, potest emptori ad terminum credere, ita & incrementum, quod iustè in promptu poterat pro periculo suscepto recipere, poterit eidem emptori posteà soluendum committere. Et quòd vtrunque periculo exponat, vt argumentum ait,non in damnum cedit emptoris, sed venditoris,quod quidem damnum euenibile, spontè vult ipse venditor subire.

Ad 3. Ad tertium dicendum,quòd impertinens est, periculum, quod tempore contractus timebatur, suum sortiatur effectum, vel non, hoc est, impertinens est emptorem in termino cōpletè soluere,aut non soluere, sed fugere ad hoc, quòd vēditor pro præfato periculo in pretio ascendat:quia illud incrementum,vt dixi, non exigitur loco amissionis ipsius capitalis, sed loco periculi, cui venditor res suas exponit. Et quamuis res illæ post,per debitoris solutionem, periculum euaserint, non ob id desierunt tempore contractus in periculo esse, iuxta probabilem coniecturam ipsius venditoris,& aliorum,ideò illa ratio,sicut præcedentes,parum mouet.

Ad 4. *Varia discrimina inter casum in argum. propositum,& nostrum iam dictum.* Ad quartum, quod magis mouere videtur,dicendum,quòd casus illius textus longè differt à præsenti casu; nam in casu Decretalis mutuator ille lucrum prætendebat, nolebat enim mutuare, nisi mutuatarius secum alium secundum contractum iniret, ad quem alioqui minimè tenebatur, scilicet, contractum assecurationis, quo daret mutuanti aliquid pro eo, quod mutuans periculum pecuniæ mutuatæ in se susciperet; cum tamen nullum esset in casu periculum. Et esto esset aliquod periculum in via,vel in mari,per quod erat mutuatarius pecuniam portaturus, mutuator tamen
1\. absque illo secundo contractu habebat suum capitale tutum, cum aliundè posset mutuatarius soluere, quòd mutuo acceperat. Et ita si quod erat in casu, facta mutuatione, periculum, non mutuanti, sed mutuatario iter acturo incumbebat. In nostro autem casu, facta venditione ad terminum, periculum pretij expectati vendenti incumbit, non ementi, & ita in casu Decretalis mutuans per solam mutuationem nulli periculo debitum suum exponebat, sicut exponit venditor in casu nostro.

Deinde in casu Decretalis mutuator ita in se periculum suscipiebat, quod mutuatarium assecurabat; in casu nostro venditor non ita emptorem assecurat, quando in pretio pro periculo ascendit, sicut nec seipsum assecurat, vt satis constat. Deinde in casu Decretalis mutuans inducebat mutuatarium, vt sibi aliquid daret pro eo, quod mutuator periculum in se susciperet, nec volebat aliter mutuare, & ideò non gratis mutuare volebat, sed cum lucro, quod ex assecuratione sperabat. In nostro autem casu, venditor non volens suscipit periculum pretij expectati, sed ad instantiam emptoris: emptor enim petit à venditore, vt vendat illi mercem ad terminum, & pro pretio soluendo ei tempus aliquod concedat; quòd si venditor annuat, pretium mercis periculo exponit, vt ex casu patet. Et ita emptor venditorem inducens, vt ad terminum vendat, ex consequenti eum inducit, vt valorem, seu pretium mercis periculo exponat: quod tamen venditor gratis facere non tenetur. In casu autem Decretalis mutuatarius non inducit mutuantem, vt rem suam cum periculo mutuet, sed potius ipse mutuans præuenit, & mutuatarium compellit, vt si vult mutuatum obtinere, illum secundum contractum assecurationis secum ineat. Ac proinde apertum est, Decretalem illam in nullo præiudicare huic sententiæ. 2. 3.

PRo quarta causa executionis, quæ est, quia ob conditionem emptoris, qui solet nõ sine lite soluere quod debet, timet venditor expensas facere in rehabendo suum capitale. Pro quo adducitur ratio, quia nemo tenetur gratis, ob causam alterius, expensas facere, ad quas alioqui non obligatur. Cum ergo venditor in recuperando pretio expectato verisimiliter putat, se expensas facturum, idque ob culpam debitoris ad quas alioqui nõ tenetur, sequitur quòd hanc ob causam poterit aliquid ab ipso emptore exigere, vel loco eius in pretio expectato ascendere. *Ratio pro 4. causa principali supradicta.*

Sed nec hanc causam admittit Florentinus. Tum primò, quia fortè debitor soluet sine lite in termino præfixo. Tum secundò, quia etsi multi in solutione deficiant, multi tamen minimè deficiunt; & tamen indistinctè, & absque emptorum discretione venditores ad terminum vendentes, in pretio ascendunt, in quo accidit, in sontes pro sontibus, veraces pro fallacibus indebitum soluere. Tum tertiò, quia esto quòd venditor in recuperatione sibi debiti expensas suo tempore facit; non tamen erunt tantæ, quantum est incrementum, ob præfatam causam exactum. Tum quartò, quia potest venditor alia via seipsum indemnem ab expensis seruare, scilicet, si paciscatur cum emptore quod se obliget ex nunc ad earum simul cum capitali solutionem, si venditor eas fecerit. *Obiectiones contra hanc quartã causã.* 1. 2. 3. 4.

His tamen non obstantibus, videtur aliter respondendum, idque in rigore conscientiæ, prout in causa præcedenti dicebamus. Præsupposito, posse in casu venditorem in pretio ascendere dupliciter, scilicet, ratione dubij probabilis, quo verisimiliter dubitat se expensas facturum, cui periculo se exponit: Vel secundò ratione timoris, & anxietatis sustinendæ, cum probabiliter timeat se cum lite, & expensis, alijsque inquietudinibus capitale suum recuperaturum. * *Dupliciter potest ascendere in pretio venditor in dicto casu.* 1. 2.

Si primùm, scilicet, quod venditor in pretio ascenderit, ratione dubij probabilis quo verisimiliter dubitabat, se expensas facturum, quas fortè minimè sperat recuperare: tunc videtur venditioni alter contractus esse annexus, quo scilicet, vẽditor cum emptore implicitè conuenit, de certa quantitate loco expensarum, de quarum quantitate soluenda dubitatur, siue magnæ fuerint expensæ, siue paruæ, siue nullæ, & secundùm hoc iustè poterit venditor super hoc cum emptore componere, & in pretio ascendere, supposito, quòd tempore contractus verisimile sit, quòd fient expensę maiores, quam sit pretij incrementum, aut saltem sit æquilibre dubium, quod fient maiores, aut minores. Et facta conuentione, siue fiant maiores, siue minores, siue nullæ, *Concl. 1.*

 poterit

poterit venditor præfatũ incrementum simul cum capitali recipere:quia non pro expensis actu faciendis, sed pro dubietate expens.faciendarũ fuit facta conuentio in qua non magis in tuto, quàm in periculo se ipse venditor exposuit. Et loquor de expensis absque culpa, & mora debitoris faciendis, quia de his, quæ ex culpa ipsius fient, non arbitror emptorem soluendo iuxta præfatam conuentionem liberum esse: alioqui dolus, & culpa illi suffragarentur, quod omnino videtur iniquum. Excepto, nisi intentio venditoris, tempore conuentionis, hæc esset, scilicet, remittere emptori omnes expensas qualitercunque ob defectum solutionis faciendas, volens cum eo super quo conuenerunt esse contentus, quod nullum venditorem intendere puto. Sicut.n. licitum est venditori in pretio ascendere pro periculo, cui suum capitale, ad instantiam emptoris exponit, ita videtur eidem licitum in pretio ascendere, pro periculo faciendi expensas, cui se exponit.

Concl. 2. Si secundùm, scilicet, quòd vendens ad terminum, ascendit in pretio, ratione timoris, & anxietatis, quam passurus est, timens probabiliter litem, similiter, & expensas in recuperatione capitalis faciendas, tunc iustè secundùm exigentiam præfati timoris, ascendit in pretio: nam talem timorem, & anxietatem pro altero subire, est pretio æstimable, & sæpe homo, si posset, huiusmodi timorem, & anxietatem pro pretio redimeret: & ad emptorem, gratia cuius talis timor, & anxietas suscipitur, conuenit ipsum venditorem ab ea liberare, vel dando venditori sufficientem cautelam, qua de capitalis solutione sine periculo, lite, & expensis sit tutus: vel dando, seu promittendo venditori certum quid, per quod ab illa anxietate illum liberet, aut ipsa anxietas cõpensetur: & tunc facta conuentione, soluendum est pretium cum incremento, etiamsi expensæ non fiant; quia non pro expensis, sed pro timore, & anxietate fuit super incremento conuentum. Si tamen expensæ fiant, tenebitur debitor ad earum solutionem, qui causam efficacem ad eas faciendas dedit; siue per eum steterit, quo minus termino præfixo soluerit, siue non, eò quòd tenetur venditorem indemnem reddere. Et procedunt hæc de timore iusto, & probabili, cui ipse emptor causam præstat; non de timore ficto, nec de leuiter concepto: nam hic non debitori, sed ipsi emptori venit imputandus, nec pro illo est licitum aliquid ab emptore, vltra pretium iustum mercis venditæ extorquere.

Resp. ad obiectiones contra 4. causam adductas.

Et per hæc patet responsio ad rationes suprà contra hanc quartã causam adductas.

Ad 1. Ad primam dicendum, impertinens esse in casibus suprà distinctis emptorem soluere sine expensis, aut cum eis, vt ex dictis patet; quia non pro expensis actu faciendis fuerat in pretio ascensum, sed pro periculo actu suscepto aut timore, actu & probabiliter concepto.

Ad 2. Ad secundam dicendum, quod probat peccare venditores, qui absque distinctione, seu discretione emptorum, omnibus ad terminum, occasione expensarum, quas timent se facturos, superuendunt; cum multoties talis timor sit, vel fictus, vel leuis, & deponendus.

Ad 3. Ad tertiam dicendum, quòd parum refert expensas fieri maiores, aut minores ad iustificandum, vel condemnandum dictum incrementum, quando non pro expensis actu faciendis, sed pro dubio probabili atque timore, & mentis anxietate super incremento conuentum est.

Ad 4. Ad quartam dicendum, quòd illa via inter alias videtur tutior, & simplicior, qua venditor cum emptore paciscitur de soluendis eidem expensis, quas venditor causa emptoris fecerit; & tunc non opus esset ad alia remedia recurrere. Cum hoc tamen stat, quod contrahentes conueniant, vt emptor aliquid certum venditori, loci expensarũ incertarũ, aliundè, quã ex culpa emptoris faciẽdarũ, soluat, aut etiã loco timoris, & anxie-

& anxietatis venditoris, quibus emptor causam præstat efficacem; ita quòd illa via, etsi iusta sit, nō facit alias vias suprà positas iustas de se. Secùs ex circūstantia quia forte inde in famatur vēditor, aut causa præb. scādali, vt supra in tertia causa dicebamus.

Est itaque resolutio, quòd licitum est, vendenti ad terminum pacisci de maiori pretio, quàm sit pretium in promptu tunc communiter currens, ratione interesse damni emergentis, & lucri cessantis, & ratione periculi, cui venditor ad emptoris instantiam rem suam exponit, & ratione dubij, seu timoris probabilis de litigando, & expensas faciendo pro capitalis recuperatione, cum limitationibus suprà dictis; eò quòd venditor, qui ad instantiam emptoris mercem suam ad terminum vendit, non tenetur gratis ob causam illius interesse aliquod pati, nec rem suam iactare, aut eam periculo perditionis exponere, nec timorem, & anxietatem, aliudue grauamen sustinere: à quibus omnibus iustum est emptorem eundem venditorem liberare, aut pro illis satisfacere, & de satisfactione cum illo componere. Et huiusmodi compositione cum venditore facta, manet emptor obligatus, incrementum cum capitali in termino præfixo soluere, siue successu temporis appareat venditorem nullum interesse actu passum esse, nullum, periculū suo capitali euenisse; nullas etiam expensas eum in capitalis recuperatione fecisse; quia hanc oblationem emptor subiuit, non ob damnum venditori actu euenturum, sed quia venditor ad instantiam emptoris præfatis damnis, & periculis probabiliter se exposuit. Debuit enim damnum, & periculum, cui se venditor exposuit, esse probabile, vt dictum est. *Resolutio vniuersalis pro veritate secūdæ tertiæ & quartæ causarum suprà positarum.*

Vnde fit, vt non liceat, propter has causas, vendere ad terminum pro excessiuo pretio indifferenter omnibus emptoribus; quia non in omnibus præfatæ causæ reperiuntur, nec cum omnibus, in quibus huiusmodi causæ reperiuntur, æqualiter est ascendendum in pretio, cum non in omnibus æquales sint causæ ascendendi in pretio; sicut nec æquale periculum rem perdendi, aut expensas faciendi in omnibus reperitur. *Corolla.*

Illud denique videtur pro regula obseruandum ad conscientias venditorum assecurandas, quòd tale, & tantum sit pretij incrementum super quo, ob præfatas causas conueniunt, quòd indifferens sit ipsis mercatoribus vendere ad terminum pro illo pretio excessiuo, cum periculis suprà dictis, aut vendere ad statim pro pretio æquali communiter tunc currente; nam si primùm eligant potius quàm secundùm, iustè præsumitur eos non æqualitatem, quam debent prætendere, sed lucrum ex dilatione solutionis sibi faciendæ quærere: quod communiter reprobatur. Super quo testis sit ipsis ipsorum conscientia. ***Regula quædam in dictis causis seruanda ad quietandas conscientias venditorum.***

Aliam quintam causam videtur Caietanus assignare, quare liceat vendenti ad terminum in pretio ascendere, scilicet, dubietatem valoris mercis venditæ, quem tempore solutionis habuisset. Vt si venditor vendit in Ianuario tritici mensuram valentem 5. recepturus pretium in mense Maio, in quo, vt verisimile, valebit vltra 5. potest, vt inquit in Ianuario vltra 5. mensuram vendere, si sit dubium, an tempore solutionis valebit tantum, &c. Et hoc ait verum esse, etiamsi venditor non erat triticum vsque ad Maium seruaturus, sed illicò distracturus. Si enim seruaturus esset vsque ad Maium, & tunc venditurus, non dubitatur casum iustificari, & pretij incrementum ratione interesse lucri cessantis verisimilis excusari: posito quod sit dubium æquilibre, plus minusue sit mensura tempore solutionis valitura, quàm sit pretiū auctū, super quo conuentū est: nam tūc æqua est vtriusq; contrahentiū cōditio, nec vēditor, se ponit magis in tuto, quam in periculo, modò sit sibi indifferēs velle mensurā vsq; ad Maiū seruare, & tunc vendere, aut in Ianuar. pro pretio illo aucto eā vendere, vt antè diximus. Et facit apertè pro hac parte c. nauiganti, de vsuris. Vbi ponitur casus. ***Causa 5. Explicatur sensus illius, qui duplex est. 1. 2,***

casus ad literam de mercatore, carius, quam in promptu merces valeant, vendente, si erat eas ad tempus solutionis seruaturus.

Rationes pro sensu priori. 1. Si tamen non erat mercator, merces illas vsque ad tempus solutionis seruaturus, potest similiter rem carius, quam in promptu valeat, vendere, vt ait Doctor, propter dubium de valore quem res illa tempore solutionis haberet. Mouetur primò, quia in cap. in ciuitate de vsuris, vbi ad literam ponitur hic casus, nulla fit mentio de hoc, quòd scilicet venditor erat mercem vsque ad tempus solutionis seruaturus, sed de solo præfato dubio fit mentio, & ita diuersum putat esse casum cap. in ciuitate, & casum postremum cap. nauiganti.

2. Secundò idem confirmari potest, quia rei ad terminum venditæ, vel emptæ pretium taxandum est, prout verisimile est valere tempore solutionis vt in cap. nauiganti, dicitur. Ille dat 10. solidos, vt alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei mensuræ reddantur, quæ licet tunc plus valeant, vtrum plus, vel minus, solutionis tempore, fuerint valituræ, verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc vsurarius reputari. hęc ibi.

3. Tertiò addit rationem huius, quia venditio ad terminum licet tempore contractus inchoetur, tempore tamen solutionis perficitur, & consummatur; ideò licitum est pretium pro tempore solutionis; quando perficitur, taxare, siue res esset à venditore vsque tunc seruanda siue non, nam solutio, per quam emptio consummatur, videtur ad se venditionem trahere.

Obiect. contra d. sens. priorē huius 3. causæ. Contra tamen hunc modum dicendi videntur aliqua militare.

1. Primò quidem, quia ait venditionem integrari per traditionem, & emptionem per solutionem, ita quod non sit venditio completa, nisi merx sit tradita, & pretium solutum. Quod si ita intelligatur, quòd hæc sint de essentia & integritate venditionis, suprà dictum est, & ostensum id est falsum, quia contractus integrè celebratur per conuentionem, qua se inuicem contrahentes obligant, iuxta definitionem contractus, in qua dicitur, quòd est vltrò, citroq; obligatio. Et procedit de contractu, in quo est reciproca obligatio, vti est in venditione, & emptione. Hac igitur obligatione per conuentionem vtrinq; posita, est contractus integer, etiamsi mercis traditio, pretijq; solutio differantur: hęc. n. effectus sunt potius contractus prioris, quàm eius aut de ratione, seu essentia eiusdem, vt suprà, quæstione præcedenti tetigimus.

2. Præterea ad rem, mercis valor non est diuersus per hoc, quòd vendatur in promptu, vel ad terminũ. nec valet plus ad terminum vendita; quam si ad instans venderetur: ergo per hoc, quòd ad terminum vendatur, non est licitum in pretio ascendere plus, quam si ad statim venderetur. Et probatur, quia venditio ad terminum, nil addit supra venditionem ad statim, nisi expectationem pretij soluendi in futurum, hæc autem expectatio est tacita mutuatio, vt constat, non igitur facit, vt merx illo modo vendita sit maioris valoris, quàm si ad statim venderetur, alioqui ratione mutuationis liceret in pretio ascendere, quòd est falsum, quia illud esset vsura: Confirmatur, quia si res ad terminum vendita esset maioris valoris, & pretij, & ideò liceret eam carius, quàm ad statim vendere, vel ergo esset maioris valoris in se, & hoc non, cùm diuersus modus eam vendendi bonitatem eius intrinsecam, & naturalem non variet. vel esset maioris, quo ad vsum eius ipsi venditori, & hoc est manifestè falsum: nam ex quo venditor, siue ad statim eam vendat, siue ad terminum eam distrahat, & à se alienet, constat rem illam ad terminum venditam, non valere venditori ad vsum eius plus, quam si ad statim eam vendat, ex quo illam simul, & vsum eius à se penitus alienat, & distrahit. Vel esset maioris valoris, quò ad vsum ipsi emptori ad terminum ementi, quàm si ad statim emeret, & hoc non, cum idem sit ipsius vsus, & eodem modo emptor re illa vtatur, quo vteretur, si ad statim eam emisset, vt suppono. Et esto

emptor;

emptori plus constet, non esset ob id licitum venditori, in pretio vltra quàm res ipsa in promptu valet, ascendere: quia venditor ea, quæ ex parte emptoris se tenent, illi vendere non potest, vt satis certum est: nō igitur dici potest mercem esse maioris valoris ad terminum venditam, quàm ad statim, cæteris paribus; & per consequens nō licet carius eam vendere ad terminum, quàm ad statim. Et confirmatur iterum, quia opposito dato, sequitur quòd posset venditor ad terminum similiter in pretio ascendere, etiamsi nec rem esset seruaturus, nec dubium aliquod sit, an plus minusue valebit tempore solutionis. Et consequentia de se satis patet; cùm tamen consequens nec ab ipso Caietano, nec ab illis concedatur.

Ad hæc fortè diceret, nil contra se hæc facere, quia non tenet contractum iustificari; in quo cariùs ad terminum venditur, quàm ad statim, ob id, quia ad terminum venditur, sed ob dubium, quo verisimiliter dubitatur res tempore solutionis plus, minusue valitura. Contrà fiat ratio aperta, quòd solùm dubium hoc non iustificat contractum, nisi simul hoc aliud concurrat, scilicet, venditorem esse alioqui suam mercē seruaturum, & non statim venditurum. Id patet ex textu ipso; dicitur enim in cap. nauiganti, de vsuris cum fecisset mentionem de dubio verisimili, si plus minusue res tempore solutionis esset valitura, subiungit: Ratione huius dubij etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum, & alias merces vendit, vt amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem; si tamen ea tempore contractus non fuerat vēditurus, hæc ibi. Vnde manifestè patet, solam rationem præfati dubij, huiusmodi contractum non excusare, nisi simul illa conditio concurrat, scilicet, si venditor esset mercem seruaturus; alioqui frustrà dixisset textus: Si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus. 3.

4. Præterea si venditor alioqui erat in promptu suam mercem venditurus, pro pretio tunc currente, quit sua interest, mercem tempore solutionis esse plus, minusue valituram? Certè nil imò etiam nil sua interesset, si certum esset, mercem illam, si seruaretur, longè plus tempore solutionis valituram, ex quo illam non erat seruaturus, sed illicò eam venditurus. Irrationabile igitur videtur esse, dicere quòd propter præfatum dubium possit venditor rem carius vendere ad terminum, quàm ad statim, si ipse esset rem illam illicò venditurus, & non seruaturus.

Dubium enim de futuro valore rei, si venditionem ad terminum pro pluri excusat, ideò est, quia ratione talis dubij, æqualiter se exponit venditor lucro, & damno: quia rebus sic vel sic succedentibus, puta si merces similes posteà in valore vltra, vel infra taxatum pretium ascendent, aut descendent; esset venditor lucraturus, aut perditurus; hoc autem nullo modo potest de eo, qui mercem seruaturus non erat, verificari, vt constat. Ac proinde concluditur, solam præfatam dubitationem, non excusare vendentem cariùs ad terminum, quàm sit pretium tunc currens, si mercem illam non erat alioqui seruaturus, sed interesse lucri, quod ex rei seruatione verisimiliter esset illi euenturum.

Si dicas, Decretalem non iustificare pretium auctum in casu, ratione interesse, sed quia tantum valet res, si cum dubio prædicto, vendita. Contrà, quia res cum dubio illo vendita, vnicum habet valorem, & pretium iustum, non diuersum; & si illud esset, quod verisimile est, rem posteà valituram, non igitur posset iustè vendi pro pretio nunc currente. Et si sit verisimile quòd valebit 2. cum nunc in promptu valeat 4. peccaret venditor eam, stante dubio, vendendo pro 4. quod est falsum. *Replica quædam soluitur.* *Resp ad ratio.*

Nec obstant, quæ pro Caietano adducta sunt: nam esto quòd in capit. in ciuitate, nulla fiat mentio de hoc quod est venditorem mercem fuisse alioqui seruaturum, sed sola dubitatione; textus tamen ille est sicut dictum est, intelligendus; qui, quia rem *supra sin supe iorn huius causæ adduct Ad 1.*

non penitus explicuit, suppletur per alium textum, scilicet, per capit. nauiganti, primùm textum Alexander scripsit, quem posteà Gregorius Nonus per secundum textum amplius declarauit. Nec est diuersus casus capituli in ciuitate, & postremus casus capit. nauiganti, sed penitus est idem; vt Doctores communiter tradunt, & ratio ipsa manifestat,

Ad 2.

In diuersis venditionibus diuersimodè taxatur pretium.

Ad secundũ, in quo dicitur, quòd pretiũ rei venditæ seu emptæ debet taxari, prout valebit tempore solutionis, &c. Respondeo, quòd in diuersis venditionibus diuersimodè taxatur pretiũ. Vnde pretium rei iustum taxatur, & dignoscitur, prout valet res tempore contractus, quando rei venditæ dominium, seu ius in emptorem transfertur. Et hoc est verum de venditione, & emptione simplici, quæ ad statim fit, in qua nec mercis, nec pretij expectatio interuenit; quòd si sit venditio ad terminum, in qua statim traditur merx, & pretium ad tempus expectatur, pretium iustum est, quod tunc communiter currit: & si licitum est tunc in pretio ascendere, non est ob id, quòd res ad terminũ vendita plus valeat, quàm ad statim; sed ob aliquid interesse ipsius venditoris, qualecunque sit tale interesse siue damni, siue lucri, siue periculi, siue alterius grauaminis, vt suprà dictum est, pro quibus omnibus satisfacere incumbit ipsi emptori, ad cuius instantiam venditor tale patitur interesse. Ac proinde si venditor ad terminum erat mercem seruaturus, poterit eam carius vendere, quàm ad statim, ratione interesse, quia est sibi verisimile, quod esset aliquid lucraturus, si rem seruasset. Quemadmodum is, qui mercem emit, anticipata solutione, poterit eam viliùs emere, quàm tunc valet, ratione interesse, si sit verisimile, quòd ipse merces illas tempore solutionis viliùs quàm nunc in promptu valeant, esset empturus, in quo casu pretiũ iustum taxatur, prout est verisimile rem tempore solutionis esse valituram. Et sic procedit c. nauig. §. 2. de quibus posteà.

Ad 3.

Ad tertium, esto quòd venditio tempore contractus inchoetur, & tempore solutionis perficiatur ad hunc sensum, quòd contractus, & obligatio ipsius, iam sit suum effectum completè sortitus, non sequitur inde, quòd tempore contractus possit is, qui ad terminũ vendit, in pretio ascendere ob non consummatã venditionem: nec quod liceat ei in pretio ascendere, secundùm valorem rei, quem tempore solutionis verisimiliter habebit: supposito quòd ipse rem non erat seruaturus, sed illicò distracturus, quanquam posset pretij taxationẽ, relinquere ex valore futuro rei pendere, vnde accideret venditorem maius pretiũ posteà recepturum, quàm res vendita in promptu valeat. Quod licitum esset, quando esset verisimile dubium, an res sic vendita, esset tempore solutionis plus minusue valitura, quàm sit pretiũ in promptu tempore contractus currens: quia tunc ęqua est vtriusque conditio, nec venditor magis se in tuto ponit, quàm in periculo; & tunc nil refert venditorem rem fuisse seruaturum, vel nõ, vt de se satis patet. Non tamen est hic casus textus primi, nec secundi, nec de quo modo disputamus vt minus rectè videtur Conradus sentire q. 61. deceptus fortè, quia plus, & minus, non sicut debuit, est interpretatus.

Explicantur textus quidam capitulorum in ciuitate; & nauiganti suprà allegati. Explicatio Conrad.

Vnde aliquis posset dubitare, quid referant illa verba textus, plus vel minus, quæ comparatiua sunt? An scilicet, referant pretium communiter currens tempore contractus, an potius pretium per contrahentes tempore contractus taxatum. Hoc enim puto causam fuisse, quare Conradus, vbi suprà, tam varius fuerit, & tot sensus textus casuumque distinctiones posuerit, quia putauit illa verba, plus, minus, pretium communiter currens tempore contractus referre: & ita putat mentem textus, cap. in ciuitate, & cap. nauiganti, de vsur. esse, excusare venditionem ad terminum, in qua venditor maius pretiũ recipit, quàm valuerit merx in promptu tempore contractus, etiãsi mercem non esset alioqui seruaturus. Exempli gratia; tempore contractus valet merx

10. in promptu, est tamen verisimile dubium, an tempore solutionis valebit plus, aut minus, quàm 10. Conuenit venditor cum emptore pro pretio cursuro tempore solutionis, & accidit, quod illo tempore valeat similis merx 15. poterit tunc pro merce recipere 15. etiamsi mercem non esset seruaturus, sicut si non valuisset nisi 7. cum 7. debuisset esse contentus.

Sed quoniam molestum esset, omnia eius dicta in præsentiarum referre, molestiusque ea omnia examinare, & ostendere eum non, ad mentem Decretalium huiusmodi fuisse loquutum, breuiter dicendum, quòd illæ dictiones, plus, & minus, non referunt pretium communiter currens tempore contractus, sed pretium per contrahentes taxatum: vt in capit. in ciuitate, conuenerunt super pretij quantitate, illam non relinquentes ad futurum mercis valorem, sed ita, vt cum tempore contractus merx valebit quintus conuenerunt vt empter suo tempore solueret sexto; & ait textus talem venditionem à peccato excusari, si esset tunc probabile dubium, an plus minusue merx illa esset tempore solutionis valitura: plus, inquam, aut minus, quam sit pretium inter eos taxatum, scilicet sextus dummodò esset mercem illam alioqui vsque ad tempus solutionis seruaturus, vt expositum est per cap. nauiganti, in quo textu significatur pretium iustum mercis sic venditæ, esse pretium communiter tunc currens, non cursurum; in quo pretio si, vt dictum est, ascenditur, licet sit plus iusto, excusatur propter dubium prædictum, ratione cuius ipse venditor, æquè se in tuto ponit, & in periculo. In casu autem alterius Decretalis, emptor solutionem pro merce posteà tradenda anticipat, & pretium tunc solutū est minus, quàm pro tunc valeat merx ad statim empta, in qua Decretali illa nomina, plus, & minus, non referunt pretium currens tempore contractus, nec pretium cursurum tempore solutionis, sicut nec in præcedenti Decretali, sed referunt pretium, de quo inter contrahentes conuentum est. Et quamuis accidat mercem tempore traditionis plus, quàm sit taxatum pretium, valere, non inde vitiatur contractus, nec emens peccat plus recipiendo in merce, quam in pretio dederat, idque ob rationem dubij, æqualiter pro vtroque contrahentium existenti: in quo contractu cum pretium iustum deberet taxari, secundùm valorem mercis tempore traditionis; quia tamen ille, quantus futurus sit, adæquatè nescitur, dubium æquilibre excusat contractum. *Alia verior explicatio.*

Quod clarius patebit, si casus præfatos, harum Decretalium particularius resoluamus. *Eorundem textuum casus in particulari soluuntur.*

Primus casus de venditione ad terminum, in quo statim traditur merx, & expectatur pretij solutio, dempta pretij expectatione, ex duobus contractibus componitur; quorū alter est venditio mercis pro pretio tunc communiter currente, quod sit, exempli gratia. 10. secundus est alius contractus innominatus, quo emptor se obligat ad certum incrementum ipsi venditori simul cum capitali dandum, loco interesse lucri quod venditor, si mercem suā seruasset, esset lucraturus: quod quidē interesse, quia nescitur quantum adæquatè fuisset, conueniunt pro certo pretio, de quo est verisimile, quòd sit mediū inter plus, & minus, quod venditor fuisset lucraturus. Et ideò in casu, quo venditor rem suam erat seruaturus, & eam ad instantiam alterius vendit, ad taxandum pretium integrum rei, quæ sic ad terminum venditur, habetur respectus ad valorem, quem res habet tempore traditionis, seu contractus, & ad valorem, quem res ad tempus solutionis seruata habuisset parum, plus, minusue. Primùs valor attenditur, vt pretium rei iustum seruetur. Secundùs verò attenditur, vt iusta pro interesse fiat recompensatio, idque ad saluandum ipsum venditorem indemnem.

Casus autem secundæ Decretalis, in quo pretium anticipatur, & expectatur mercis traditio, simplicior est; quia dempta pretij anticipatione, non illic reperitur alius *Casus posterioris.*

 contra-

contractus, nisi emptio, & venditio, in quo pretium adæquatum esset taxandum, secundùm verum valorem, quem merx tempore traditionis habebit, si de illo certa tempore contractus cognitio haberetur, defectu cuius posset quantitas pretij, & taxatio eius ad tempus traditionis suspendi, vt sicut tempore, quo fit contractus, est incertus valor mercis tradendæ; ita etiam sit incerta quantitas pretij adæquati. propter tamen præfati valoris futuri incertitudinem, & animorum quietudinem super pretij quantitate conuenire volunt, vt certum assignetur pretium, & tantum, quod verisimile sit, ipsum mediare inter plus, & minus, quod res sit tempore traditionis valitura: quas conuentiones constat iustas, & æquas esse.

Coroll-

Sequitur iam differentia inter venditionem ad terminum, in qua præcedit mercis traditio; & eam, in qua præcedit pretij solutio, quo ad pretij taxationem; quia in prima attenditur valor duplex rei, supposito quòd venditor esset rem alioqui seruaturus: in secunda verò non attenditur nisi vnus valor mercis, quem scilicet, tempore traditionis, verisimiliter habebit. Et postquam pretium tempore contractus, sic fuerit iustè, & æquè taxatum, nil refert tempore solutionis longè plus, aut longè minus mercem actu valere, quia standum erit, salua conscientia, contractui, etiamsi alter notabiliter lucretur, aut notabiliter perdat de eo, quòd alioqui esset lucraturus, idq; secluso omni dolo, & fraude lucrantis.

In his casibus non datur actio defraudato contra lucrantem.

Vnde fit, vt in hoc casu, etiamsi aliter sit vltra dimidium iusti pretij defraudatus, actio illi contra lucrantem minimè conueniat, quia iustum pretium in casu fuit seruatum, ob verisimile dubium, quod pro vtroque ex contrahentibus fuit causa iusta taxandi pretium, sicut taxatum fuit; & ita propriè non fuit vltra, nec citra dimidium iusti pretij defraudatus, attendendo iustitiam pretij, iuxta valorem rei, quem habuit tempore contractus, secus tempore traditionis mercis. Excepto, nisi merx tradenda, multum notabiliter in valore ascendat, aut descendat tempore traditionis, ex casu fortuito, qui per contrahentes præuideri non potuit, vt puta, qui omnino insolitus est euenire: Secùs si soleat euenire, & debuit per contrahentes præuideri. Hæc quodammodò per sequentia patebunt.

Alius quidã casus proponitur.

Corollar. è sequitur, quid dicendum ad casum communiter accidentem, de eo, qui emit certas metretas olei, anticipato pretio, pro singulis metretis quatuor regalia ex conuentione tradendo, eo tempore, quo secundũ omnium iudicium, magna illius anni olei abundantia speratur, vt sit verisimile, quòd tempore traditionis valebit metreta infra assignatum pretium quemadmodum est possibile, ob temporis varietatem, in pretio ascensuram. Accidit hoc anno, vt præter omnium spem, oleum in pretio notabiliter ascenderit, puta, ad octo regalia. Quærebatur, an vẽditor teneatur iuxta contractum metretas, quas pro quatuor vendidit, tradere, & an inde maneat emptor restitutioni obnoxius, & an venditori competat actio contra emptorem, eò quòd vltra dimidium iusti pretij videtur esse defraudatus.

Solutio.

Respondetur stantibus circumstantijs casus contractus videtur iustus, quia cum dolus, & fraus cessauerit, fuit inter contrahentes spontè conuentum, vt pretium taxarent, fuit taxatum, secundùm commune omnium iudicium, iustè & æquè; vnde vterque se æquè in lucro, & damno exponebat, & vtriusque fuit æqua conditio: & per consequens contractus fuit iustus, in quo pretium iustum taxatum est; & ita videtur standum illi esse in rigore conscientiæ.

Sicut enim res in commodum ementis successit, ita potuit in commodum vendẽtis succedere; supposito quod tempore contractus dubium esset æquilibrè pro vtroque, quòd scilicet esset tam verisimile, quod oleum esset citra quatuor regalia valiturum, quam quod vltra. Nec obstat casus fortuitus succedens, quia non fuit talis, qui

præuideri

præuideri non potuit, imò solet id ex tempore frequenter accidere. Quod si casus esset bellum, aut arborum incendium, seu strages alia, quæ nec cognita per contrahentes fuit, nec præuideri debuit, tunc vel rescindendus esset contractus, vel ad aliqualem æquitatem, iuxta consilium prudentum, reducendus.

Si verò tempore cõtractus verisimile fuit, quòd oleum esset in pretio vsque ad quatuor regalia ad summum descensurum, & esset etiam verisimile quòd plus esset valiturum, tunc iniustus est contractus, nec rectè pretium taxatum, cùm melior sit conditio ementis, quàm vendentis, vt constat, & tunc habet locum defraudatio, quæ si sit vltra dimidium iusti pretij, competet defraudato actio. Sicut enim in venditionibus, quæ ad statim fiunt, pretium iustum est iuxta communem valorem rei, quem tempore contractus habet taxandum, & defraudatio est iudicanda per hoc, quòd alter actu minus recipit, quàm dat, ita in venditione ad terminum per pretij anticipationem, pretium iustum est taxandum, secundum verisimilitudinem, & probabilem coniecturam prudentum, qua verisimile est, mercem tempore traditionis valituram. Et similiter tunc in huiusmodi contractibus iudicabitur, alter defraudatus, in pretij taxatione, si minus taxatum fuit, quam præfata probabilis coniectura. & verisimilitudo poscebat, quidquid sit de vero valore futuro ipsius rei. Et pro hoc casu facit c. nauiganti, supra cit. *Limitatio datur solutionis.*

Simile huic quodammodò est, si emo vitalitium reditum pro 200. ducatis, super quo pretio conuenimus, eo quòd est verisimile, & coniectura probabilis, quòd viuam tot annis, pro quot præfatum pretium mihi sufficeret, esto quòd omnino incertum sit, plus, minusue victurus sim, & accedit quòd longè plus viuam, adeò vt in fine vitæ meæ, is, qui vitalitium vendidit, mecum 400. ducatos consumpserit: Quærebatur, an ego moriens tenear in conscientia illi pro huiusmodi excessu satisfacere, cùm videatur vltra dimidium defraudatus. Respondetur, quod in rigore nil illi tenebor, præterquam pretium, de quo prius conuenimus illi dare, cum nec meæ vitæ longitudo fuerit casus inopinatus, qui ab illo præuideri non debuit, nec ego diminutum pretium pro vitalitio tradidi, sed pretium iustum cuius iustitia tempore contractus erat sumenda, non ex euentu futuro, sed ex verisimilitudine & probabili ac discreta coniectura de vitæ meæ breuitate, aut longitudine, parum, plus, minusue, ratione cuius verisimilis dubij æqua fuit sua, & mea conditio. *Alius casus simili præd.* *Solutio.*

Simile huic est, si emam pisces, quos piscator ex certo iactu retis in mare extrahit, & cum dubium sit, an plures, an paucos, an nullum sit extracturus, ratione dubij conuenimus, exempli gratia, pro 20. aureis, quia id, secundum probabilem coniecturam, est verisimile pisces contrahendos valituros parum plus, minusue: accidit vt nullum extrahat, an teneatur venditor mihi aliquid restituere. Dicendum quod non, nec possum allegare, me esse vltra dimid. aut in toto defraudatum, quia, vt dixi, in huiusmodi contractibus, in quibus lucrum, & damnum ex dubio euentu pendent, defraudatio non ex euentu reali est iudicanda. sed ex diminuta pretij taxatione tẽpore contractus facta, quæ tamen diminuta non est, nec à iustitia deficiens, si fuit facta secundum probabilem & discretam coniecturam, vt dictum est. *Alius item.* *Solutio.*

Et quemadmodum dico de emptione ad terminum, pretio anticipato, ita dicendum de venditione ad terminum pretio ad terminum expectato, ad quem venditor erat alioqui mercem seruaturus: quòd si vltra pretium communiter tunc currens res vendatur, ratione scilicet interesse lucri, quod alioqui esset habiturus, facta super hoc discreta conuentione, iuxta probabile dubium, illi in conscientia standum erit, etiamsi accidat, quòd verè nil venditor fuisset lucratus, rem suam seruando, sicut econtra contractui esset standum, etiamsi accidat, quòd vẽditor longè plus fuisset lucratutus, *In quibus habeat locũ hæc doctrina.*

Dubium. turus, siue vltra, siue citra dimidium illius super quo conuentum est.

An conditiones duæ c. nauig. supra posita semper requirantur & sufficiant, in prædict. cas. Arg. 1. pro parte negatiua.

SEd dubitaret aliquis in eo, quod præfatum capitulum nauiganti dicit, prout suprà exposuimus, scilicet, quòd vt vendenti liceat rem ad terminum carius, quàm valeat in promptu, vendere, requiruntur duo, scilicet, quod venditor erat alioqui mercem illam seruaturus, & quòd tempore contractus sit verisimile dubium, mercem illam ad terminum venditam, plus minusue tempore solutionis valituram, an illa duo semper requirantur, & sufficiant ad excusandum similes venditores, & arguitur quòd non. Nam ex prima sequitur, quòd si non erat mercem seruaturus, paratus eam vendere, tunc si emptorem reperiret, quòd non potest carius, quam in promptu valeat, mercem illam vendere, etiamsi pretium spectetur postmodum soluendum. Contra quod videtur, quia non minus lucrúm poterat iustè sperare, soluto in promptu eidem pretio communiter currente, per suæ industriæ appositionem, quam si rem seruasset ad tempus, quando verisimile est plus eam valituram igitur non minus poterit rem carius vendere ad terminum, si alioqui non erat eam seruaturus, quam si seruaturus esset. ex quo ratio, quare rem seruaturus, potest eam carius vendere ad terminum, quam in promptu valeat, est interesse lucri cessantis, vt tactum est. Et in eodem casu similiter videtur impertinens, rem plus, minusue valituram tempore solutionis, ex quo non erat eam seruaturus.

2\. Secundo, demus quòd esset rem seruaturus, non tamen quòd esset eam tempore solutionis venditurus, sed ante, aut post, tunc sequitur quòd impertinens, est verisimile dubium, si plus, minusue sit tempore solutionis res valitura, cùm rem illam plus, minusue posteà valituram esse, nil sua intersit. Et ita in hoc casu non posset venditor rem carius ad terminum vendere, quàm valeat in promptu. Consequens videtur falsum, quia fiat, quòd maius sit interesse, quòd patitur ex rei venditione quam si eam ad tempus solutionis seruasset, & tunc vendidisset: vt si alio tempore, quo plus, quàm in tempore solutionis valeret, erat eam venditurus.

3\. Tertio, quia illis duabus conditionibus concurrentibus, videtur venditorem non sufficienter excusari, carius vendendo, vt si cum reperiat emptores qui emerent res illas ad statim pro pretio communiter tunc currente, ipse non vult illis modò vendere, sed emptores quærit, quibus ad terminum merces carius vendat, prout est verisimile dubium res illas posteà plus, minusue valituras esse, paratus alioqui ad futurum tẽpus seruare. Quòd autem tales mercatores, quales non paucos esse audiui, nõ excusentur, apparet: Tum quia non licet venditori, ratione interesse lucri, aut damni, in pretio ascendere, nisi rem ad instantiam aliorum vendat: non quando ipse vltrò se offert & emptores quærit, nam tunc emptores inducti non sunt causa efficax, quare venditor præfatum patiatur interesse. Tum etiam, quia ex quo venditor mauult rem ad terminum carius vendere, quàm ad statim pro pretio currente, argumentum est, eum ex pretij expectatione lucrum quærere.

4\. Quartò, sola dubietas de valore mercis tempore solutionis, sufficit emẽtem ad terminum, pro minori anticipato pretio, excusare, siue alioqui esse empturus ad statim, siue non: igitur sola dubietas de valore mercis tempore solutionis, sufficiet similiter excusare vendentem carius ad terminum, expectato pretio. Antecedens patet ex præfato cap. nauiganti. Et consequentia apparet ex paritate rationis, & per consequens ad huiusmodi venditores excusandos nõ est necessaria illa conditio, quòd scilicet essent alioqui rem illam seruaturi, & non vendituri. Respondetur, dicendum quòd præfatæ duæ conditiones, nec semper requiruntur ad excusandam venditionem, & venditorem, nec semper sufficiunt, nec in textu ponuntur tanquam semper requirantur, & sufficiant, nec intentio textus fuit ad omnem casum, in quo vendito-

Resolut. Præd. condit. neq; semper requirũtur neq; sufficiunt ad excus. eiusmodi venditiones

ad ter-

ad terminum carius vendit, respondere, sed ad vnum scilicet, quando venditor erat mercem seruaturus vsque ad tempus, in quo est verisimile eam plus, minusue esse valituram, quam sit pretium taxatum: tunc enim, his stantibus, determinatur contractum esse licitum. Nec inde valet argumentū à contrario, quòd his non stantibus, non erit licitus contractus, ex quo possunt aliæ causæ concurrere, quæ contractum excusent, vt primum, & secundum argumentum satis ostendunt. Venditor enim carius ad terminum vendens, potest duplex interesse pati: Alterum ex hoc, quod erat rem illam ad aliud tempus, in quo plus valeret, seruaturus, quo pluri priuatur ob causam emptoris, & in hoc casu procedit textus. Alterum ex hoc, quod pretium non statim illi ab emptore soluitur, cum quo apposita sua industria, aliquid esset lucraturus, quo lucro priuatur, ob causam emptoris. Huic casui non respondet textus, eò quòd est casus periculosior, cum ad eius iustificationem multa requirantur, quæ difficulter solēt simul reperiri, illis tamen simul positis, iustificari potest contractus, ratione talis interesse lucri cessantis. Et per hoc patet ad primum. *Ratio.* *Vendēs ad ter. potest dup. interesse pati.* 1. 2. *Solu 1. arg in contrarium, allati.*

Ad 2. Ad secundùm dicendum, textum procedere in casu, quo venditor erat mercē seruaturus vsque ad tempus solutionis, de quo conuenitur, & tunc eam venditurus, aut aliter distracturus: Argumentum verò probat suum intentum, sed in alio casu, quando scilicet, non erat rem tempore solutionis venditurus sed ante, vel post.

Ad tertium dicendum, textum iterum esse limitandum ad casum, in quo venditor paratus erat mercem ad aliud tempus seruare, & tamen ad instantiam emptoris eam antea vendit. Nam si venditor vltrò se offert, & rogat, aut solicitat emptorē, vt emat, non poterit rem carius vendere, quam in promptu valeat, nec poterit prætendere recompensam ratione interesse, quod tunc vendendo patitur: interesse, inquam, quod ex distractione suæ rei tunc facta patitur, cùm eam non esset seruaturus. Secus de interesse, quòd ex dilata solutione pretij patietur, si ad instantiam emptoris differatur: bene enim stat, quod venditio fiat ad instantiam venditoris, & dilatio solutionis ad instantiam emptoris, & tunc poterit venditor se indemnem seruare, recompensando huiusmodi interesse per ascensionem in pretio. *Ad 3.*

Ad Quartum dicendum, quod non est par ratio de vtroque casu: nam in emptione ad terminum, anticipato pretio, vnus est cōtractus simplex, & ad vnicum rei valorem habetur respectus, vt iustum pretium taxetur, quo facto, manebit iusta venditio, vt ex dictis patet. In venditione verò ad terminum, expectato pretio, duplex est contractus & duplex taxatio, & ad diuersos valores debet haberi respectus, vt integrum pretium iustè taxetur, tam pro merce vendita, quàm pro interesse, quod ex venditione patitur ipse venditor. Quod locum non haberet, nisi venditor mercem illam esset alioqui seruaturus. *Ad 4.*

SExtā causam carius vendendi ad terminū, quàm ad statim, dicunt nonnulli nouelli eam esse, scilicet, quia merx ad terminum vendita plus valet, quàm ad statim. Pro qua sententia arguitur primò, quia valor mercis venditioni expositæ cognoscitur ex pretio communiter currente, & communi consuetudine, inter vendentes, & ementes seruata: sed pretium communiter currens maius est pro merce ad terminum vendita, quam si ad statim venderetur, & communis mercatorum consuetudo, hæc est in pretio ascendere, quando res ad terminum venditur. Igitur. *Causa 6.* *Ratio 1.*

Secundo arguitur, quia paucitas, aut pluralitas emptorum conducit ad taxandum pretium iustum rerum venalium, ita vt cùm abundant emptores cęteris paribus, merces plus valent, econtrà verò si deficiunt, vt supra deduximus. Cùm ergo longe pauciores sint emptores, qui merces ad statim emant, plures autem qui ad terminum emunt, consequens est, rem ad terminum venditam, maioris valoris esse. 2.

Tertiò,

Tertiò, iustum pretium rei venditæ debet æquari valori mercis, vt de se constat, sed pretium non statim traditum venditori, sed ad tempus tradendum, minus valet quam si in promptu traderetur. Igitur ad præfatam æqualitatem seruandam, iustè poterit in pretio ascendi, quando res ad terminum venditur Exempli gratia, valet merx ad statim decem, ita vt decem in promptu soluta æquiualeant merci, sed decem post annum soluenda minus valent, & minus appretiantur, quam in promptu tradita, vt experientia docet. Igitur in venditione ad terminum, si non augeatur pretium, non erit æquale ipsi merci, & ita iustè poterit augeri.

Eiusdem confirm. Confirmatur hoc, quia merx post aliquod tempus emptori tradenda minus valet, quam statim tradita, vt etiam docet experientia. Nam emptores quantumuis docti, & prudentes, & iusti, mercem aliquam ementes, puta, equum, vineam, domum, aut aliud huiusmodi, minus pretium communiter dant, si merx post tempus illis tradenda sit, quam si statim eisdem tradatur. Igitur similiter pretium mercis, post tempus venditori soluendum, minus valet, quam ad statim solutum: & ita vt æquale sit valori mercis statim traditæ, oportet illud augere.

Quartò, si merx ad terminum vendita non valeret, nec liceret carius eam, quam in promptu communiter valet, vendere, oporteret mercatores, qui reipub. vtiliter seruiunt, perdere, & loco premij damnum sentire; maximè, quia ob pecuniæ penuriam vix possunt emptores reperiri, qui in promptu dimidium pretium rei emptæ soluere possint: & ex consequenti, vbi tanta est pecuniæ penuria, licitum erit carius ad terminum vendere, quàm in promptu pro merce repetire possunt, cum non reperiant, quòd merx ipsa valet. Et ita fit, vt nullum sit pretium in promptu communiter currens, sed potius quiescens, aut dormiens.

Conclus. Hæc causa non est admittẽda. Probatur. Respondetur, his non obstantibus, oppositum est tenendum, nec causa hæc est admittenda: res enim venditioni exposita, non plus valet ad terminum vendita, quàm ad statim, vt supra arguendo, contra 5. causam deduximus. Nam ob id, quod ad terminum venditur, nec valet merx in se plus, quàm si ad statim venderetur, nec valet plus ipsi vendenti. vt satis de se constat, maximè quia venditio ad terminum nil addit supra venditionem ad statim, quod venale sit: nam non addit nisi dilationem solutionis, quæ est quædam tacita mutuatio, pro mutuatione autem nullo modo licitum est pretium augere, quia hoc idem esset, quod mutuationem vendere, quod est vsura. Falsum igitur est rem ad terminum venditam plus valere, & carius vendi posse, quam valeat ad statim.

Resp. ad rationes pro ead. allatas. Ad 1. Ad ea autem, quæ antea sunt pro hac causa adducta, respondeo. Ad primum dicendum, quòd pretium iustum, similiter & valor rei cognoscitur ex communi cursu, & consuetudine a iustis, & descriptis obseruata, quando merces ad statim emunt, & vendunt: illud enim reputatur pretium iustum, & inde cognoscitur valor rei, non ex consuetudine emendi, & vendendi ad terminum pro pluri. Nec talis consuetudo, & communis cursus vendentium, & ementium ad terminum ipsos venditores excusat. Tum quia vsurarij ratione mutuationis aliquid lucrantes, per nullam consuetudinem, aut cursum communem possunt excusari nec à peccato, nec à debito restituendi tales sunt, qui carius vendunt ob id quòd ad terminum vendunt, vt patet. Tum etiam, quia ementes ad terminum, si maius pretium se daturos ad terminum conueniunt, ideò id faciunt, vel quia pecunias non habent, quas in promptu tradant, vel si habent, eis ad alios vsus indigent, & ita non spontè in tali maiori pretio consentiunt, sed aliqua indigentia moti.

Ad 2 Ad secundum, verum est valorem rei, & pretium augeri, vel minui ob paucitatem, ac pluralitatem emptorum, cæteris paribus, sed hoc de emptoribus ad statim est intelligendum

ligendum non de his, qui ad terminum emunt, cùm ex communi emptione ad terminum, iustum pretium, & valor mercis minimè iudicetur, sicut nec iustificatur, vt constat.

Ad tertium dicendum, quòd pecunia de se non plus valet statim soluta, quàm ad tempus soluenda, eo quòd de se nec parere, nec fructificare potest, & ita, quatenus pecunia est secluso vsu ipsius, aut industria possidentis nullam vtilitatem afferret venditori statim tradita magis, quàm tradenda. Dico quatenus pecunia, quia quatenus aurum est, aut argentum, aliquam posset vtilitatem afferre. Sed nunc de pecunia loquimur, seclusa consideratione qualitatis ad pecuniam impertinentis. Quòd si ipsius venditoris interest pretium statim habere, tunc poterit, cùm ad terminum vendit, pretium aliquantulum augere, non quia res sic vendita plus valeat, nec quia pecunia post soluenda minus valeat, sed ratione interesse, quod ex dilata solutione patitur. *Ad 3.*

Et per hoc patet ad confirmationem, quod merx ad tempus tradenda minus valet, quam si statim traderetur, quia interest emptoris eam statim habere, cùm illa non possit ad sui vtilitatem vti illo tempore, quo ea caret, nec fructum ipsius interim percipere, si fructifera est, ideò non tam plenum dominium, & ius in re illa & ad illam acquirit, quando ex vi contractus est sibi differenda traditio, quàm si statim traderetur, ideò non mirum, si tunc in pretio & iustè descendatur, qualiter ascendi non potest pro eo, quòd pretij solutio differtur. Discrimen est clarum, quia in expectatione mercis non interuenit mutuum, sicut in expectatione pretij. *Ad confirm. eiusdem.*

Ad quartum suprà responsum fuit, non oportere mercatorem semper quòd vendit, lucrari, sed oportet eum aliquādo, si vendere velit, damnum sentire: quia ex quo voluntariè tale officium eligit sicut se lucro exponit, iustum est similiter se damno exponat. Quod de penuria pecuniæ dicitur, non obstat, quia sicut in republ. abundante pecunia merces plus valent, & pro maiori pretio venduntur, eò quòd abundantia pecuniæ causa est, vt minus æstimetur, & appretietur, ita existente pecuniæ penuria, merces minus valent, & pro minori pretio vendendæ sunt, eo quod huiusmodi penuria causa est, vt pecunia multum æstimetur, & in maiori pretio, & valore habeatur, & ita fit hinc inde recompensatio: talis est rerum vicissitudo. Nec obstat, quod dicitur, paucos scilicet esse qui pecuniam in promptu soluere possint, aut velint: quia si merx venditioni exponitur, & non reperiuntur emptores, nisi qui paucam pecuniam in promptu pro illa tradant, signum est in illa republ. mercem illam paucam pecuniam valere, sicut si econtrà multi reperirentur emptores, qui multam pecuniam pro illa traderent, signum est mercem illam multam pecuniam valere. *Ad 4.*

Sicut ergo in hoc casu, illa multa pecunia diceretur iustum pretium illius mercis, & illud posset iustè venditor recipere, in quo magnum sentit lucrum, ita in alio casu, pauca pecunia dicetur iustum pretium eiusdem mercis, & cum illo debet mercator, si mercem vendere vult, esse contentus, etiamsi magnum sentiat incommodum; lucro enim & damno pariter debet exponi. Et procedit hoc quando vel lege, vel consuetudine est in illo loco, communiter pretium in promptu determinatum: Nam alias poterit mercator pretium iuxta id quod illi merx constitit, & iuxta expensas, & labores, & pericula suscepta taxare, vt supra dictum est, & tunc pretium iustum non erit, quod in promptu repererit, maximè vbi est magna penuria pecuniæ, sed quod ipse prudenter taxauerit, & in tali casu si, quod iustum est, pro merce non repererit in promptu, poterit rem carius vendere ad terminum, quam in promptu reperit, vt se saluet indemnem.

Res. breuis, quãdo & quomodo erit iusta emptio, & vẽditio siue statim detur merx & pretiũ, siue differantur.

EST itaque in summa tenendũ, tunc venditionem, & emptionem iustam esse, quando seruatur æqualitas inter pretium, & mercem. Tunc autem æqualitas seruatur, quando tantum est datum, quantum acceptum in valore, vt si venditio fiat in promptu, ita vt statim merx tradatur, statim etiam pretium soluatur, pretium iustum erit, quod tunc communiter currit. Si verò venditio fiat ad terminum, ita vt præcedat mercis traditio, & expectetur pretij solutio, tantum debet esse pretium tradendum, quantum valet merx tempore traditionis. Nec propter expectationem pretij licitum est, nec in asse pretium augere. Si econtrà præcedat pretij solutio, & expectetur mercis traditio, pretium datum debet esse tantum, quantum valebit merx tempore traditionis. Si tamen velint in hoc casu taxare pretium anticipatum, & nolint relinquere eius taxationem vsque ad tempus traditionis, taxetur secundùm quòd verisimile est, mercem tempore traditionis plus minúsue esse valituram, & erit iustum pretium.

Quatenus vẽditor in aliquo horum casuum possit in pretio ascendere, aut emptor descẽdere.

Hæc dixerim, loquendo de venditione simplici, non habito respectu ad interesse. Quòd si in aliquo ex his casibus velit venditor in pretio vltrà ascendere, aut emptor descendere, oportet causam aliquam æquam, & iustam assignare: hæc autem erit ei, qui ad alterius instantiam vendit, aut emit, se indemnem seruare, si fortè aliquod interesse damni, vel cessantis lucri inde patiatur, vt sæpe tactum est.

Aliud dub. An possit quis alteri dare triticum accepturus ab eo ad ter pecuniam trit. in eadem mensu.

Trip. potest hoc fieri.

Sequitur iam, quid dicendum sit de contractu, quo quis alteri tradit triticum, recepturus ad terminum pecuniam, aut triticum, aliámue rem. Respondeo, quod id potest tripliciter fieri; quia aut conuenitur inter eos, quod pro tritico nunc tradito, redditur pecunia, & est venditio, aut quod reddatur triticum, & est mutuum: aut quod dabitur triticum nouum pro veteri tradito, vel econtra, & est permutatio. Si datur triticum pro pecunia ad terminum soluenda, iustificatur multipliciter, secundum quod is, qui triticum tradit, erat illud seruaturus, & ad alterius instantiam vendit eidem, aut non erat seruaturus. Et quidem si seruaturus erat, iustificatur primò, si inter se conueniant, quod pretium posteà soluendum sit tantum, quantum triticum valet ad statim tempore traditionis, & venditor gratiam facit emptori pretium expectando. Secundò, non taxando pretium tempore contractus, sed eius quantitatẽ suspendendo ad tempus, quo triticum erat vendendũ: & quod, prout tunc valebit, soluetur pretium, etiamsi sit verisimile longè plus tunc valiturum, quàm valeat tẽpore contractus. Tertiò statuendo, & taxando pretium, quando contractus fit, ita vt sit tantum, quantum est verisimile triticum esse valiturum tempore, quo erat per venditorem vendendum parùm plus, minúsue. Et si accidat triticum tempore solutionis longè plus, aut minus valiturum, excusatur contractus ratione dubij verisimilis tempore contractus habiti.

1.

Et hac ratione multis modis iustific. ille cõtract.

Si vend. non erat seru. trit. adhuc dupli. potest ille contractus iustificari.

Si autem venditor non erat triticum seruaturus, tunc dupliciter iustificari potest, scilicet, statuendo pretium soluendum, quod non sit maius, quàm triticum tempore contractus valet, & facit emptori gratiam, pretium expectando. Secundo, si nesciatur an triticum posteà valebit plus, minusue, quam valeat in promptu tempore contractus, poterunt absque pretij taxatione conuenire, vt eius taxatio, seu determinatio suspendatur ad tempus solutionis: & tantum tunc soluetur, quantum tunc triticum valebit: supposito quòd sit verisimile dubium, quòd valebit tunc tantum, quantum valet tempore contractus. Alioqui si est verisimile, quòd plus valebit,
1. talis contractus non est iustus; cum melior sit conditio vendentis, quàm ementis;
2. idque, vt dico, supposito quòd venditor non erat triticum seruaturus. Hæc omnia patent ex dictis.

Si autem datur triticum, & ad terminum est similiter reddendum triticum, est mutuum.

tuum. Esset tunc dubium, an sit iustum inter se conuenire, vt triticum reddatur suo tempore in eadem mensura, qua fuit receptum? Et dixerunt quidam Iuristæ quòd sic, nil distinguentes, an mutuans esset triticum seruaturus, an non; mihi tamen videtur sub distinctione respondendum. Si mutuans erat triticum illud vsque ad tempus solutionis seruaturus, iusta est conuentio, modò hinc inde recompensatio fiat, si triticum traditum sit melius, qàm tradendum, vel econtrà & deducatur quantum merebatur custodire illud vsque ad tempus solutionis illæsum. Si verò non erat triticum seruaturus, & certum aut probabile est, quòd eadem mensura tempore solutionis valebit plus, quam valeat triticum mutuatum, tunc iniustus est contractus & vsurarius, ex quo ex mutuo intenditur lucrum, cum satis esset ad æqualitatem seruandam & iustitiam, quòd triticum soluendum valebit tantum, quantum valet mutuatum, non quantum esset valiturum, ex quo in casu illud seruaturus non erat, sed illicò venditurus.

2. Modo. An sit iustum conuenire inter se, de reddende tritico suo tempore, in eadem mensura qua fuit receptum? Responsio.

Vnde si faneca tritici tempore mutuationis valebat quatuor, & tempore solutionis speratur valitura octo, perinde est, ac si mutuasset quatuor, cum pacto de recipiendo ad terminum octo, quod est manifesta vsura. Ac proinde in casu, si ex mutuo non intendit lucrum, & vult quod pro tritico mutuato, triticum eidem posteà reddatur, satisfaciet illi, si loco vnius fanecæ, quam illicò pro quatuor erat venditurus, posteà reddatur dimidia faneca, quæ similiter valebit quatuor. Nam pone, quòd reddatur faneca pro faneca, iam mutuator recipit in valore in duplo plus, quàm in valore mutuauerat, ad quod lucrum recipiendum, nec interesse, nec causa iusta concurrit, ex quo mutuator non erat suam fanecam seruaturus.

Erit igitur mutuanti licitum pacisci, vt faneca pro faneca, mensura pro mensura, sibi tempore solutionis reddatur, quando erat suum triticum seruaturus: aut si non est, est tamen verisimile tempore mutuationis, quod tantum valebit triticum tempore solutionis, quantum valet tempore mutuationis, parùm plus, minusue, quia tunc æqua est vtriusque conditio.

Inde sequitur, quòd si tempore mutuationis valet faneca octo regalia, & tunc est verisimile, quòd tempore solutionis valebit quatuor, & infra poterit mutuator conuenire, vt pro vna faneca posteà duæ fanecæ sibi reddantur: supposito quòd sit, vt dico, verisimile dubium plus, minusue duas fanecas tunc udituras, quàm tempore mutuationis valeat vna: quia perinde est, ac si mutuator daret octo regalia, mutuatario pro duabus fanecis, posteà quando duplo minus valebunt, soluendis. Quòd maximè verùm est, si mutuator erat illicò fanecam tritici mutuatam, pro octo venditurus. An autem idem posset casu, quo illam fanecam erat seruaturus, & non illicò venditurus? Dicendum quòd sic. quia siue seruaturus erat, siue non, ex quo mutuat, & tempore mutuationis valet octo, perinde est, ac si octo, mutuaret, pro quibus poterit pacisci de habendo suo tempore triticum, quòd valebit octo. Idque videtur verum, si mutuauit fanecam sub æstimatione pretij tunc currentis, scilicet octo, nam tunc perinde est, ac si fanecam vendat, & pretium eius, scilicet octo, mutuet, quorum loco vult sibi in tritico, alio tempore, tantundem reddi, Conradus, q. 38. conclusione quinta.

Coroll.

Solutio dubij cuiusdam.

Si denique datur triticum vetus, vt postea tantundem nouum reddatur, permutatio est, & attendendus est valor vtriusque tempore traditionis, & si tantum valuit vetus quando tradebatur, quantum valebit nouum tempore redditionis: aut si est verisimile dubium plus, minusue nouum valiturum, quàm valet vetus, iustificatur contractus, cùm æqua sit vtriusque conditio. Secus si tempore contractus est verisimile, plus nouum postea valiturum, quàm valet vetus: nam tunc vsurarius est huiusmodi contractus, cum ratione mutui speretur lucrum.

3. Modo.

Coroll. Ex dictis sequitur quid dicendum, quando aliqui tradunt ad terminum pannum pro panno, vinum pro vino, pecuniam pro pecunia, cum pacto, quod idem in specie, pondere, numero, & mensura postmodum reddatur, nil curando quantum valeat res tempore, quo traditur. quantumque valebit tempore solutionis, cùm tamen oporteat distinguere, vt in casu præcedenti, habito respectu ad fundamentum supra positum: quòd in huiusmodi, sicut in venditionibus, quæ ad terminum fiunt, seruetur æqualitas inter datum, & acceptum, ita vt tantum valeat, quod primò traditur, quantum valebit, quod pro illo reddetur. Excepto, nisi ratione interesse alicuius, ab huiusmodi çqualitate deuietur. Aut etiamsi ob verisimile dubium, de valore rei postmodum tradendæ, inter se aliter iustè conueniant, ita vt conuentio non faciat vnius conditionem meliorem, quam alterius.

Coroll. Ideo falluntur, iudicio meo, qui dicunt, quòd iustus est contractus, quo quis mutuat ducatum nunc valentem decem, hac lege, vt postea reddatur sibi ducatus, etiamsi principis, aut communitatis autoritate, tempore solutionis valor ducati ascenderit à duodecim, seclusa ratione interesse ipsius mutuantis, siue mutuans esset alioqui illum ducatum distracturus, siue non cùm constet pactum appositum esse, contra præfatam æqualitatem in huiusmodi contractibus seruandam. Nec aliquid confert ad eorum assertionem tenendam, quòd mutuatarius distrahat præfatum ducatum, ante eius auctum valorem, aut non, per quòd Summistæ putant præfatum contractum iustificari, nam propterea, quæ se tenent ex parte emptoris, aût mutuatarij, non est plus exigendum, quam ipsa æqualitas exposcat.

Coroll. 3. Vnde fit, vt si quis rem aliquam mutuet, aliam æqualem in pondere, numero, & mensura recepturus, vt iusta sit talis mutuatio, & receptio opus est vt id iustum sit, illud intelligere, quando res mutuata præsumitur in eodem valore permansura, in quo est, quando mutuatur. Vt si mutuo vnum regale, aliud in termino recepturus, iusta est mutuatio, si regale non solet in pretio ascendere, aut descendere.

Si tamen pecunia mutuata solet in valore ascendere, aut descendere, vt in nundinis, & Florentiæ, & alibi ducatus aureus solet nunc plus, nunc minus valere, prout pecunia pro tempore abundat, pro tempore verò deficit, sicut triticum, oleum, & alia huiusmodi: tunc non est semper licitum ducatum mutuare, vt ducatus talis, & tantus, posteà, quando plus valuerit, reddatur, si certum est eum plus valiturum tempore solutionis, quam valeat tempore mutuationis, nec mutuans erat ducatum seruaturus, sed ante ascensum eius distracturus. Secus si tempore mutuationis dubitatur, an plus, minusue valebit tempore solutionis, quia tunc iustificatur talis mutuatio, & quamuis tempore solutionis ducatus in valore ascenderit, debet mutuanti sic actu restitui, prout inter eos conuentum est, & excusatur contractus, similiter receptio lucri ob dubium, quòd æquè pro vtroque habebatur tempore contractus.

4. Coroll. Sequitur amplius non esse excusandos mercatores lanarum, qui tempore natiuitatis lanas ex tonsura mense Iunij facienda prouenturas, pro pretio diminuto, puta pro vno regali emunt, cùm certum sit tempore tonsuræ, aut solutionis vellus, regale cum dimidio esse valiturum: & in contractu addunt, quòd si lanæ præfatæ, aut oues & arietes tunc defecerint, reddentur alio anno. Sed quo magis differtur lanarum traditio, magis ipsi mercatores in pretio anticipato descendunt, & cum emptio facta fuerit, præfati mercatores statim alijs mercatoribus alium de venientibus, easdem lanas pro regali cum dimidio ad eundem terminum vendunt, & ita ex tali negociatione lucrum subitò acquirunt, eandem rem penitus, immutatam, imò nondum existẽtem carius vendẽdo. Volunt autẽ præfati mercatores tales contractus excusare, tũ quia

Dubium.

pasto-

An licitè possit mercator em. lanam futurã à pastoribus pretio dimin. anticip.

pastores instant, vt mercatores taliter emant, & cum præf. pretio anticipato sint contenti: tum etiam quia ipsi pastores cum præf. pretio suis famulis debitam mercedem soluunt, herbam pro suo grege, & alia, quæ ad debitum pastum sunt necessaria emũt: & ita ipsi pastores illo modo lucrantur. Tum etiam, quia talis est inter pastores, & mercatores satis antiqua consuetudo.

Rationes pro parte affirm.

Resp. negat.

Respòndetur, dicendum, vt suprà primùm contractum, quo primi mercatores lanas futuras pro pretio anticipato, sed diminuto emũt, minimè ab iniustitia excusari ab ea, quæ pro se allegant. Aperta enim est inæqualitas inter pretium, & valorem mercis, quem tempore traditionis habebit. Quod enim pastores instent, vt mercatores taliter emant, & cum tali pretio contenti sint, non eos iuuat, quia indigentia pastorum causa est, vt cum tam diminuto pretio contenti sint, quia pretium æquale minimè reperiunt, nec etiamsi diuites sint ipsi pastores, præsumitur quod id, in quo defraudantur, velint liberaliter, & spontè præfatis mercatoribus condonare, quia si pecunia non indigerent, lanas suas pro tam diminuto pretio minimè venderent.

Resp ad rationes contrarias.

Ad 1.

Ad 2. Quod etiam præfati pastores cum accepto huiusmodi pretio anticipato, sibi, & famulis, & gregi de necessarijs sufficienter prouideãt, minimè ipsos mercatores excusat, quia tunc similiter excusarentur vsurarij manifesti ex hoc, quod mutuatarij cum pecunijs mutuatis sibi, & suæ familiæ de necessarijs similiter prouident.

Ad 3. Consuetudo etiam quantumuis antiqua eos minimè excusat, quia tunc per similem consuetudinem excusarentur vsurarij & campsores vsuras exercentes. Nec enim consuetudo est, sed corruptela, & tanto magis ipsos mercatores ipsa consuetudo aggrauat, quanto diuturnior est.

Alia quædam conditio vitians huiusmodi contractus.

Illa verò conditio, quàm contractui apponunt, scilicet, quòd quanto tardius lanæ tradentur, eò in pretio anticipato magis descendatur, magis cõtractum vitiat secundùm se, & est aperta conditio vsuraria, cùm in huiusmodi pretij diminutione videatur principaliter ad tempus haberi respectus.

Alius contractus priori superueniens, iustior est illo.

Secundus tamen contractus, quo primi mercatores, alijs superuenientibus, easdẽ lanas pro regali cum dimidio ad eundem terminum vendunt, iustior est, cùm in eo æqualitas pretij & mercis seruetur, sed quo hic iustior est, eo iniustior fuit primus cõtractus. Cùm enim merx, quæ primò, & secundò venditur, eadem penitus est nullatenus immutata, & ad eundem terminum vẽdita pro pretijs tam differentibus, necesse est alterum illorum contractuum iniustum esse, & non nisi illum, in quo prædicta æqualitas non seruatur. Vnde fit, vt lucrum sic acquisitum in se, vel in æquiualenti, debeat præfatis pastoribus defraudatis restitui, si ipsi, vel hæredes eorum cognoscantur, alioqui pauperibus in defunctorum, seu incognitorum spiritualem vtilitatem erogetur.

In duobus casibus potest prædictus contract. à culpa & restit. excusari.

Posset tamen præfatus contractus ad terminum, pretio anticipato, à culpa, & restitutione excusari in duobus casibus, quorum alter se tenet ex parte pastoris, alter verò ex parte mercatoris. Si pastor diues est, & non indigens, & scit valorem lanæ, quam vendit, scitque pretium illud diminutum esse, & mercator est eius amicus, à quo solet beneficia alia recipere, tunc videtur sciens, & volens consentire, & pretij defectum illi mercatori condonare tunc, ratione huius admixtæ donationis poterit mercator excusari. Quanquam raro arbitror pastores intendere hanc donationem facere: raro etiam puto has omnes conditiones concurrere, ideò periculum est mercatoribus huic excusationi inniti. 1.

Ex parte etiam mercatoris potest præfatus contractus iustificari ratione interesse quod ex anticipato pretio patitur, si certum, aut probabile sit, quod ob illam anticipationem, vel damnum aliquo patitur, vel lucrum alioqui illi iniustè euenturum 2.

cessat, cui interesse cum pastor causam efficacem præstiterit, iustum est, vt pro illo præfato mercatori satisfaciat. Sed quia rarò concurrunt omnes conditiones, quæ ad præfatam compensationem pro interesse faciendam requiruntur, iterum dico periculosum esse huic excusationi præfatos mercatores inniti, & à prefata negotiatione & deprauata consuetudine tenentur abstinere.

Alius casus. An possit quis dare alteri 90. vt post annū ab eo recip. 100. SEquitur amplius quid dicendum de casu, quo Ioannes dat Petro nonagina ducatos in promptu, pro debito centum ducatorum, quos Paulus debet ipsi Petro in fine anni vnius illi soluendos.

Si enim nulla alia causa præter dilationem solutionis assignetur, apertum est, præfatam æqualitatem datum inter & acceptum minimè in hoc contractu seruari, cum Io. inpromptu det nonaginta, recepturus in fine anni centum.

Sensus & difficult. quæstionis explicatur. Sed quoniam Doctores communiter in hoc casu difficultatem faciunt, & Caietanus specialiter videtur hunc casum iustificare, omni interesse cessante, nullo periculo in debiti recuperatione existente, nullaque alia causa ab æqualitate recedendi existente, præterquam quod dantur in promptu nonaginta vt post tempus sibi reddantur centum: ait enim in casu, nec vsuram committi, nec iniustitiam. *Arg. pro parte affirmatiua.* Quod enim vsura non sit, probatur: quia vbi non est mutuum, vsura locum non habet, sed in casu non est mutuum, eo quòd de natura mutui est, datio rei ab ipso dante reuocabilis, & quod qui dat, habeat contra accipientem actionem ad sortem, & quòd periculum sortis sit apud accipientem: sed hæc in casu minimè reperiuntur, sed eorum opposita. Nam Ioannes, qui Petro nonaginta pro præfato debito dedit, non ea dedit reuocabiliter, nec habet amplius actionem contra Petrum ad præfata nonaginta ab eo repetenda, sed solum habet actionem ad centum, quæ Paulus debet. Quòd si casu accidat, vt Paulus pereat, aut impotens omnino efficiatur ad præfatum debitum, soluendum periculum debiti apud Io. manet, non apud Petrum, vt hæc omnia in casu supponimus. Igitur datio qua Ioannes dedit Petro nonaginta, nullo modo fuit mutuatio, & ita nec illic potuit vsura reperiri.

2. Secundò ad idem, illic est vera emptio, & venditio, quia concurrit merx scilicet, actio, quam Petrus contra Paulum habebat, ad recuperandum ab eo centum in fine anni, quam quidem actionem in Ioannem pro nonaginta transfert: concurrit etiam pretium à Ioanne datum pro præfata actione, scilicet, nonaginta in promptu data; concurrit etiam contrahentium censensus. Igitur est vera emptio, & venditio & ita non est contractus vsurarius.

3. Tertiò arguitur, quòd iniustus non sit, quia si ita esset, maximè ob id, quod minus datur, & plus est ad terminum recipiendum, sed hoc non facit contractum iniustum. *Exemplo confirmatur idem argum.* Tum, quia quantum ad humanum vsum, non minus valent nonaginta in promptu, quam centum ad finem anni soluenda, cum homines, vt plurimum plus appretientur pecuniam statim traditam, quam postmodum tradendam: quemadmodum plus valeat vinea statim tradita, quàm post annum, vel duos annos tradenda, vt satis de se constat; & ita in venditione vineæ ad terminum tradendæ descenditur in pretio. Tum etiam, in emptione census redditualis, datur pretium determinatum, puta triginta, & tamen temporis successu longè plus recipietur, vt constat, non tamen ob id cōdemnatur contractus, eò quòd illic non emitur pecunia posteà recipienda, sed actio præsens, quæ acquiritur ad eam postmodum recuperandam, sicut in præsenti casu, in quo dantur nonaginta, & per illa simul acquiritur actio ad centum soluenda: quæ quidem actio non valet centum, sed nonaginta, quia supponitur illud pretium, & non maius communiter pro illo debito reperiri, & ita manet talis emptio iustificata.

His

His non obstantibus videtur opposita sententia sanior & verior, scilicet quod præfatus contractus est iniustus simul, & vsurarius, saltem implicitè. Quòd enim iniustus sit, apparet ex dictis quia in illo non seruatur æqualitas inter datum, & accipiendum, quia dantur nonaginta, & sperantur centum. *Resol. negat. Prob. 1.*

Si dicas, quòd termini huius contractus non sunt nonaginta, & centum, sed nonaginta, & actio ad centum posteà soluenda, quæ actio aliud quid est ab ipsis centum posteà soluendis: & huiusmodi actio ad prædicta centum non valeat, nisi nonaginta in promptu. Contrà stat ratio, quia actio ad rem tantum valet, quantum ipsa res, ad quam est actio deductis laboribus & expensis, vt ait Bart. In l. per diuersas C. mand. Et Bald. in l. 2. C ne lit. penden. & c. Si enim res, ad quam est actio, nullius valoris est, ipsa actio similiter nullius est valoris. Si res sit parui valoris, & actio similiter erit parui: si magni, magni. Itaq; actio ad aliquid de se valorem alium, aut distinctum à valore ipsius rei non videtur habere. *Resol. quædā soluitur.*

Præterea secundò, si actio ad pecuniam soluēdam ad terminum minus valeret, quàm pecunia ipsa in promptu soluta. & inde præfatus contractus iustificetur. sequeretur hunc contractum similiter esse iustum. scilicet: indiget Petrus nonaginta ducatis, quos mutuò à mercatore petit, mercator autem mutuare non vult, sed actionem ad centum in fine anni soluendorum emere, & ita contrahit cum Petro, dicens: constitue mihi contra te actionem ad centum in fine anni soluendorū, & dabo tibi nonaginta quæ petis, & alter hoc ipsum acceptat, sed talem contractum nemo ab iniquitate, & vsura excusabit. Igitur nec præsentem, de quo disputamus, cùm videatur omnino similis, & easdem excusationes pro se habere. *Prob. 2.*

Si dicas non esse simile, quia in casu nostro actio ad centum, quam Ioannes pro nonaginta emit, est antiqua, ipsam emptionem præcedens: in casu verò huius argumenti non est antiqua, sed constituenda, & ex ipso contractu orta. Contra quia nouitas, vel antiquitas actionis ad pecuniam, non tollit valorem eius, nec impedit, quo minus possit actio noua emi, & vendi, si potest antiqua: nec pretium actionis ob antiquitatē, vel nouitatem debet alterari, vt patet in cōtractu censuali, in quo nō emitur, nisi ius, seu actio ad annuatim exigendum, & recipiēdum, certum quid à censualista. Nec refert censum illum sic emptum, antiquum esse, aut nouum, vt est communis doctrina, & practica. Quicquid sit de sententia Innocentij in cap. in ciuitate de vsuris. *Alia obiectio, seu replic. Solutio.*

Præterea tertiò, si actio ad centum in fine anni soluenda, posset pro minori in promptu emi, ergo etiam posset iustè pro minori in promptu ab ipso debitore redemi: quod enim est emibile, est etiam redimibile: & ita posset Paulus debitor in casu conuenire cum Petro creditore, vt recipiat in promptu ante terminum nonaginta, vt totum debitum illi remittat. Sed hic casus solet communiter pro vsurario damnari, quia perinde est, ac si Paulus nunc mutuet Petro nonaginta, recepturus in termino centum. *Prob. 3.*

Nec valet pro discrimine dicere, aliud esse de debitore, qui nullam actionem emit, sed debiti solutionem anticipat: aliud vero de tertia persona, quæ pro nonagintà acquirit actionem prædictam, nō inquam valet, quia ad iustitiam & æqualitatem contractus, nil refert hæc, vel illa persona emat, aut vendat: & si iustè fit, vt Petrus actioni, quam ad centum habet, pro nonaginta, cedat in fauorem Ioannis, iustè etiam fiet vt eidem cedat in fauorem Pauli debitoris. Si concedas casum iustificari, & quāuis Paulus nonaginta soluens, actionem non acquirat, satis est quòd ab obligatione, qua tenebatur Petro, & ab actione quam Petrus cōtra illum habebat, liberetur, quod non minus est quam si actionem ad centum acquireret. Contrà quia tunc si Petrus *Alterius, obiectionis solut.*

mutuauit

mutuauit. Paulo centum, soluenda in fine anni licitè posset Paulus statim post acquisitam actionem Petro contra Paulum, ipsum Petrum adire, & offerre illi de illis centum nonaginta, vt maneat liber ab obligatione, & ab actione, quam cōtra ipsum Petrus ad centum acquisiuit, & iusta erit in casu conuentio: & ita manebit mutuatarius cum lucro, & mutuat r cū damno, vt constat, quo tamen nil turpius ipsi Paulo.

Imo aliud sequitur, si ita est, quòd actio ad centum non valet nisi nonaginta in promptu, quod siue ipse debitor velit se à debito ante tempus solutionis redimere, siue alius tertius velit prædictam actionem emere, & creditor qui illa centum mutuauerat, loco pretij exigat centum, & tantundem sibi detur, quòd peccat creditor superuendendo & ex illis centum tenetur decem restituere. Et sequela patet, quia actio, quam vendit, non nisi nonagita valebat per opinionē. Consequens est absurdū.

Prob 4. Quartò arguitur, quia si pecunia ad terminum soluenda, non valet, quantum valeret in promptu tradita, sequitur quòd mercator posset rem carius ad terminum vendere, quam in promptu valeat, siue mercator esset rem seruaturus, siue non; etiamsi verisimile sit rem illam nō plus valituram tempore solutionis, quod est contra capitulum nauiganti, & capit. in ciuitate, de vsuris, vt suprà discussimus, & ostendimus. Similiter contra capit. consuluit, de vsuris. Et sequela patet, quia pecunia, quę pretium est, debet æquari valori mercis: pecunia autem, quæ pretium iustum est, est quæ communiter in tali loco, & tempore pro merce illa solet in promptu dari, quæ exempli gratia, sit decem. Si igitur pecunia eadem, scilicet decem, danda ad terminum, non valet, quantum valet decem si statim soluatur, necesse est in tali venditione ad terminum, si pretium debet æquiualere merci, vt pecunia danda sit maior, quàm decem. Et ita, vt suprà in sexta causa, seu excusatione pro vendentibus ad terminum adducta, arguebatur, necesse est mercem illam ad terminum pro maiori pretio vendere, & emere, quam valeat in promptu, si iustum pretium, & valorem mercis æquale debeat assignari. Idque ob id solum, quòd res ad terminum venditur, omni interesse hincinde secluso. Et ita videtur præfatum contractum esse iniustum, in quo, cum datum, & acceptum non sit nisi pecunia, & vna statim traditur, altera verò ad tempus expectatur, nec alia causa illi concurrit, quare maior, quam data sit, expectetur, nisi temporis dilatio, sequitur illic esse vsuram.

Resp. ad arg. pro parte affirmat. Ad 1. Rationes autem prioris opinionis, etsi apparentes sint, non tamen concludunt. Vnde ad primum dicendum, quòd illic, etsi non sit formaliter mutuum, est tamen virtualiter, seu interpretatiue. Et quamuis in Ioanne, qui nonaginta tradidit, nō maneat actio contra Petrum, cui ea tradit; manet tamen contra Paulum, qui in ratione debitoris respectu illorum centum, quæ in casu debentur, non est alius à Petro, quia Paulus debitor Petri, substituitur loco Petri ad soluendum præfata centum ipsi Ioanni: & ita Petrus per Paulum se obligat Ioanni ad soluendum illi centum illa in fine anni. Et ita omnia, quæ de ratione mutui dicta sunt, esse, illic soluantur: quia Ioannes dat nonaginta Petro reuocabiliter, quia potest ea ab eo, qui loco Petri substituitur, quem scilicet, Petrus ipse loco sui debitorem faciat, repetere, & contra talem substitutum habet actionem. Et si illud debitum pereat, perijt substituto, non Ioanni mutuanti, vt patet. Si quæras, cui mutuat Ioannes illa nonaginta? Dicdeum quod Petro, qui loco sui Paulum debitorem constituit: qui soluat eidem Ioanni non solum nonaginta mutuata, sed vltrà decem, quæ sunt lucrum vsurarium. Quemadmodum si Petrus indiget pecunia, quàm mutuo à me petit, & alius rogat me vt eidem Petro, qui pauperior est mutuem: ego autem diffidens de solutione per Petrum suo tempore agenda, alium, qui loco Petri se mihi debitorem constituat, quæro, Petrus autem loco sui ipsum rogantem debitorem cōstituit & constitutus id libenter acceptat, ita vt Petrus

Omnia quæ sunt de ratione mutui, cernuntur in hoc contractu.

maneat

manat libet à debito,& ita mutuo Petro. Iam in tali casu est vera mutuatio, cum constet illic nullam emptionem interuenire, nec venditionem, nec contractum alium, nisi prædictam substitutionem, in qua ille tertius in se suscipit obligationem, quam Petrus mutuatarius erat subiturus. Talis & similis est casus, quem disputamus, quantum ad hoc, quod est Paulum loco Petri esse substitutum, ad soluendum Ioanni prædicta nonagint. cum vsura, puta, cum alijs decem.

Ad 2.

Ad secundùm dicendum, quòd esto secundum formam contractus illic sit emptio, & merx sit actio prædicta ad centum, illa tamen actio ad centum, non minus valet, quam centum vt tactum est. Nec intentio ementis tendit principaliter in actionem ratione sui, sed in centum soluenda, cum actio per se, & ratione sui, nil valeat. Et ita quicquid sit de nominibus illius contractus, secundum rem tamen, & affectum contrahentium nil fit, nisi quòd Ioannes dat in promptu nonaginta, vt post annum sibi reddantur centum, quod & iniustitia est, & vsura.

Ad 3.
Ex quib. cap. reddatur ille cõtract. iniust.

Ad tertiam dicendum, quod ita est, ideò illum contractum iniustum esse, quia minus datur, & plus recipitur, aut recipietur, quod constat, si ad recipiendum attendamus, quod erit centum. Si autem ad actionem, quæ acquiritur, attendamus, etiã plus recipitur, quia illa actio ad centum ducatos soluendos statim, aut post mensem, aut post annum, eiusdem valoris est semper, nec per dilationem solutionis est licitum in pretio descendere, sicut nec ascendere licet, ob anticipationem pretij. Quod apertum est in venditione, & emptione aliarum mercium, in qua non minus acquiritur actio ad mercem posteà tradendam, quam in præsenti contractu, sed non propter hoc debet esse minus pretium anticipatum, quam res tempore traditionis valebit, vt supra conclusum est. Ad exemplum autem illic adductum, dicendum, quod aliud est, de actione ad rem fructiferam emptam, aliud verò de actione ad pecuniam, quæ non fructificat, quia si in emptione rei fructiferæ, quæ non est statim tradenda, descenditur in pretio est, quia interest ipsius emptoris eã statim, aut nõ statim habere ratione fructuũ, quibus per dilationẽ traditionis carere compellitur, quod quidẽ in emptione præfati debiti minimè reperitur. Quòd si homines, vt plurimum magis æstimant & appretiant pecuniam in promptu datam, quam ad terminum soluendam est, vel propter periculum debiti, vel propter ea, quia sua interest illam pecuniam statim habere, quia scilicet ipsa vsui erant, aut ob aliud huiusmodi: & ita ob has causas licebit in pretio descendere. In casu autem disputato proceditur, vbi debitum sit liquidissimum, & certissimum, & omni hinc inde interesse cessante.

Ad eiusdem confirmat.

Cur pec. in promptu data pluris fiat ab hominib. quã ad terminum soluenda.

Itaque emere huiusmodi actiones, seu debita realia pro minori, quam sit id quod ad terminum soluendum est, potest quidem iustificari, quando tale debitum, vel non est liquidũ, vel non est certũ, vel quia emens exponit se periculo capitale perdẽdi, vel expensas in recuperatione faciẽdi, aut quia ex tali emptione in qua statim pretiũ illud soluit, cùm alterius debiti expectatione aliquod interesse damni, vel lucri cessantis patitur, & talis emptio fit ad instantiã creditoris: Tunc ob has, & similes causas potest iustificari, alioqui nõ video, quomodo ab iniustitia, & vsura palliata excusetur. Et palliare mutuum, nomine emptionis vtendo, qua actio ad pecuniam soluendam emi, & vendi dicitur, & illud iustificare, videtur quod sit dare apertissimam ansam, & modum, quo mercatores non minus expolient alios rebus suis, illo modo actiones emendo, quam aperte, & nudè mutuando, vt de se satis constat.

Emere debita real. minoris quàm pretium ad term. sol. quatenus licitum sit, vel illicitum.

Finitur Codex de Rebus restituendis.

DE REBVS PER VSVRAM ACQVISITIS: ET PRIMO QVID SIT VSVRA.

QVAESTIO PRIMA.

Quid sit vsura

ED quoniam de vsura dicere cœpimus, vt eorum, quæ circa venditionem ad terminum dicta sunt, clarior possit haberi notitia, conuenit de ea nonnullas tractare quæstiones. Priùs tamen de vsura in se, & de eius definitione sunt aliqua inquirēda. Definitur autem cōmuniter sic: Vsura, est lucrum ex mutuo, principaliter intentum. Vnde vbi non est mutuum, vsura locum habere non potest. Quærendum igitur est, quid nomine, mutui, & lucri sit intelligendum: quid etiam nomine, principaliter, in præsentiarum significetur. Est autem mutuum, datio reuocabilis, alicuius rei, vsu consumptibilis. Si enim reuocabilis non sit, non erit mutuum, sed vel donatio, si loco eius nil rependatur, vel alius contractus. Et si non sit res vsu consumptibilis, quales sunt, quę in pōdere, numero, & mensura consistunt, quæq; functionem admittunt, non erit mutuū, sed vel commodatum, vel locatum, aut aliud huiusmodi. Differunt autem mutuum, & commodatum, non solùm quia mutuum fit in rebus vsu consumptibilibus, commodatum verò in his, quæ non sic vsu consumuntur, sed etiam quia in commodato reseruatur dominium, simul & actio ad rem commodatam, eandem numero, quæ si absq; culpa commodatarij pereat, nō ipsi, sed commodanti perit: In mutuo verò vsus simul & dominium rei mutuatæ in mutuatarium transfertur, & si mutuatum ex culpa, aut sine culpa mutuatarij pereat, ipsi, nō mutuanti perit, cui semper seruatur actio ad capitale mutuatum, in genere ipsi mutuanti reddendum. Pro his facit. l. 2. ff. si certum petatur, vbi dicitur, mutuum damus, recepturi non eādem speciem, quam dedimus (alioqui aut commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. An autem verū sit quod Bart. & alij Iuristæ in sententia dicunt, s. quòd de ratione mutui est obligatio, qua mutuatarius tenetur mutuanti idem in genere, pondere, numero, & mensura reddere, suprà tetigimus. Illud. n. quāuis in foro exteriori locū habeat, non tamen semper in foro conscientiæ, nisi certis conditionibus conseruatis. Vide suprà, in quæstione de venditione ad terminum. Est autem mutuum duplex, formale, scilicet, & interpretatiuum. Primùm fit, quando res mutuabilis actu, de mutuante in mutuatariū transfertur, vt eadem in genere reddatur. Secundū fit emptione, & venditione, quæ ad terminum dicitur, in qua pretium rei anticipatur, vel differtur, suo tempore soluendū: vbi licet forma contractus sit emptio, & venditio, tacitè tamen ipsa pretij anticipatio, aut solutionis dilatio, est suo modo mutuatio. Ideo vsura solet in huiusmodi venditionibus interuenire. Si enim ob pretij anticipationem lucrum acquiratur, vel intendatur, vsura est; quia ex mutuo tacito speratur iuxta capit. in ciuitate, & cap. nauigant. de vsuris. Et conformiter ad huiusmodi duplex mutuum, tacitum, scilicet, & expressum, ita etiam est duplex vsura, expressa, scilicet, & paliata. Sedes itaque & fundamentum vsuræ, mutuum est.

Quid item mutuum.

Discrimen inter mutuum, & commodatum.

Dubium cuiusdam sol.

Mutuum dup. formale, & interpretatiuum.

Vsura duplex, iux. dup. mutuum.

Sed

Sed obijciet aliquis, vsuram reperiri sine mutuo prædicto, vt si quis vestem commodauerit, adiecto pacto lucri alicuius, videtur vsura, cùm tamen illic mutuum non sit. Pro quo facit l, pro auro. C. de vsuris. vbi dicitur: Pro auro, & argento, & veste, facto chirographo, licitas solui, vel promitti vsuras iussimus, Respondeo refert, pro veste, chirographum de acquirendo lucrum facere; Si enim vestis verè commodaretur, chirographum lucri locum non haberet. Sicut enim mutuum, ita & commodatum gratis agendum est Quod si pro pretio, aut lucro commodatum fiat, non commodatio, sed locatio est. Et hoc fit, quando quis alteri vestem tradit, dominio eius sibi reseruato. Et hoc modo mutuum est, nec vsura. Si tamen vestis æstimata tradatur, puta pro decem loco eius soluendis, tunc tacita est mutuatio, & si inde lucrum aliquod ex cōuentione speretur, aut acquiratur, vsura est, & sic procedit textus citatus, & nil facit contra dicta.

Obiectio.

Solutio.

Secundum inquirendum est, quid nomine lucri venit intelligendum. Respondetur non solum pecunia, vt nonnulli opinati sunt sed omne incrementum, seu commodum temporale, quod quis habet ex voluntaria commutatione, vltra ea, quæ sua erant, aut sibi debita, vt apertè docet Hieronymus super Ezechielem. Et habetur 14. q. 3. cap. putant quidam. Et Ambrosius ibidem, cap. plerique. Et dico incrementum seu commodum temporale, pretio, scilicet, æstimabile, ad excludenda bona cœlestia, & spiritualia. qualia potest mutuans ex mutuatione, propter Deum facta sperare, sicut & idem potest ex quacunque operatione meritoria. Excluditur etiam beneuolentia, & amicitia mutuatarij, quam mutuans ratione mutui assequitur: hanc enim potest licitè mutuans sperare, & assequi intendere, absque vitio vsuræ. Talia enim bona in præsentiarum nomine lucri non veniunt intelligenda, cùm bona temporalia, quæ pretio valeant æstimari, non sint. Sed nec bonum temporale. ratione mutui acquisitum, si alioqui debitum sit, dicitur lucrum, vt de se satis constat.

Quid nomine lucri, sit intelligendum.

Quid commodum temporale?

Ac proinde si quis mutuat debitori hac lege, vt vltra capitale soluat decem (supposito quòd illa decem alioqui mutuatarius deberet) non dicetur vsura, cum illa decem vltra sortem recepta, aut promissa, non sint dicenda lucrum.

Sed esto in tali casu vsura non sit, an saltem sit peccatum, per viam mutui consequi id, quod alias debitum erat, quando alia via posset mutuator debitum suum recuperare? Et ratio dubij est, quia non est licitum proprium debitum priuata authoritate, & clam recuperare, quando alia via iusta potest debitor rem sibi debitam recuperare, vt supra in Codice de restitutione disseruimus. Igitur non erit licitum, in casu præsenti, per viam mutui debiti recompensationem quærere, ex quo talis compensatio fraudulenter fieri videtur, nec ex consensu ipsius debitoris. Hac ratione mouentur communiter Doctores ad tenendum esse peccatum.

Dubium.

An liceat per viam mutui consequi id, quod alioqui sibi debitum erat, supetente alia quoq; via idipsum recuperandi.

Secundò, non est licitum spiritualia conferre, cum pacto assequendi aliquid alias debitum, nam esset simonia, igitur nec erit licitum mutuare cùm pacto assequendi, quod alias ab ipso mutuatario debitum est, quandoquidem non minus gratuita, & liberalis debet esse mutuatio, quam spiritualium administratio.

Rationes part. neg. 1. 2.

Responsio, videtur distinguendum: nam si mutuans mutuatario explicat, se illud incrementum exigere loco debiti prius contracti, ita vt dicat, mutuabo tibi hac lege, vt decem, quæ alias mihi debes, simul cum capitali soluas, & tunc nec vsura est, nec peccatum, siue mutuans possit alia via iusta suum debitum recuperare siue non; Nam nec lucrum ex mutuo quærit, vt constat, nec fraudulenta est huiusmod recompensatio, sed aperta, accedente insuper ipsius debitoris consensu. Si tamen qui mutuat, & illa decem vltra capitale exigit, non explicans mutuatario se illa loco debiti exigere, fraudulenta est exactio, & ita peccaminosa, si posset alia via iusta, & patenter rem

Resp. bimembris. 1. 2.

Sol. ad .rationem contrariā debitam recuperare, quamuis ad illius restitutionem non teneatur. Et per hoc patet ad rationem primam.

2. Ad secundam dicendum, concesso antecedente, negandam esse consequentiam. Et discrimen est notum, quia spiritualia omnino gratis danda, & ministranda sunt, prout Christus iussit dicens: Gratis accepistis, gratis date, qualiter non ministrarentur, si pro debito recuperando ministrarentur. Mutuatio autem gratis agenda est, & & sine spe lucri, iuxta dictum Christi: Mutuum date, nil inde sperantes.

Coroll. Sequitur ex dictis, contractum sequentem, non esse vsurarium: scilicet supposito quòd ex testamento minus solemni, in quo nullam fraudem interuenisse constat, hæres ad legatorum solutionem teneatur, vt vult Panormit in c. quia plerique, de immunitate &c. Ego legatarius mutuo hæredi, hoc pacto adiecto, vt soluat mihi legatum cum capitali, & hæres id acceptet & soluat, in tali casu non est vsura, quia illud superacceptum, & exactum non est lucrum, cum alioqui esset mihi, ratione legati debitum.

Obiectio. Sed contra obijcitur, quia per talem contractum acquiro obligationem ciuilem aduersus hæredem, quam ante mutuationem non habebam, ex quo ob defectum solennitatis testamenti, contra illum agere non poteram, illa autem obligatio ciuilis pretio potest comparari. Respondetur, id non obstat, quia acquirere nouam obliga-

Responsio. tionem, quando ad hoc ipsum, erat homo alioqui ipsi acquirenti obligatus, non reputatur lucrum indebitum, cùm hoc ipsum ad quod obligatur, esset alioqui debitum eidem. Secus quando mutuans acquirit obligationem nouam contra mutuatarium, nouam inquā, id est, ad id, ad quod homo determinatè non erat alias obligatus: nam tunc lucrum est, & vsura, si vi mutui sit acquisita, vt si quis mutuat hac lege, vt mutuarius de sua officina emat, aut vt posteà remutuet. Dico secūdò, quod in casu nulla acquiritur ciuilis obligatio, qua mutuans possit contra mutuatariū in iudicio agere, virtute illius pacti, nam cognito pacto per iudicem, cognoscetur fuisse vsurarium in illo foro, & liberabitur mutuatarius.

Alia obiectio. Contra hoc iterum opponitur, quia tunc hic non esset vsura: Ego morbo laborans: mutuo Petro medico centum, vt curet me à morbo, quem patior, cum non sit alius, qui velit, aut possit me à tali morbo curare. Nam in tali casu opera medici, quàm ab eo exigo, est mihi alioqui debita, nec obligatio, quam contra illum adquiro, est ad aliquid, ad quòd ipse alias non sit obligatus. Aut si mutuo Io. ac lege, vt me ab iniuria, quæ mihi parata est. defendat, vbi non sit alius qui me possit defendere, nisi ipse mutuatarius. Nam opera illa defensiua, quàm ab eo exigo, est alias per eum mihi debita, peccaret enim in casu potens me ab inuadentibus defendere, id omittēdo. Sicut peccaret medicus, in casu priori potēs me curare, id negligēdo, nec pactū appositū inducit obligationem ad aliquid, ad quod ipse alias non tenetur. Sed consequens videtur falsum: cum illa opera, quæ sunt munus ab obsequio, sint pretio comparabilia.

Responsio. Varijs modis potest mutuāti aliquid esse debitum à mutuatario. Respondetur refert qualiter mutuanti sit aliquid à mutuatario debitum; nam vel est debitum naturaliter tantum, & in genere, quemadmodum debet benefactus lege gratitudinis regratiari, aut re benefacere, non tamen huiusmodi obligatio est ad certam, & determinatam regratiationē & dicitur obligatio ad antidora. Et mutuare alicui cum pacto, & lege obligandi ipsum mutuatarium, ad certam, & determinatam regratiationem, puta ad remutuandum, aut ad emendum de officina ipsius mutuantis,

1. aut agros eius colendum &c. vsura est & talis obligatio per huiusmodi pactum, acquisita, lucrum indebitum est, vt constat: est enim aliquid pretio comparabile. Et hoc est, quod dici solet, non esse licitum mutuanti in pactum deducere id, ad quod alioqui homo naturaliter tenetur, & non ciuiliter: cum talis obligatio

naturalis

naturalis, tam generalis sit, cui homo multipliciter valeat satisfacere.

Secundò modo dicitur aliquid à mutuatario debitum, ex charitate ad proximum habenda, cuius debiti adimpletio: si omittatur, peccatum quidem est, sed non iniustitia: qualia sunt opera indigenti impensa, ad eum curandum, si morbo laboret, aut eum defendendum si iniuriam patiatur, de quibus procedit replica nunc facta. Et pro huiusmodi operibus mutuare, vsura est: quia talia opera, quæ sunt munus ab obsequio, pretio æstimantur: nec iniustè medicus pro sua curatione, & defensor pro sua defensione stipendium & mercedem recipiunt, vt suprà in Codice de restitutione latius diximus. Ac proinde qui pro huiusmodi operibus mutuat, tantum lucratur, quantum iustè pro illis operibus erat reddendum. 2.

Tertiò modo dicitur aliquid mutuanti debitum ex iustitia, ita vt si debitor illud omittat, non solum peccabit, sed iniustitiam faciet, negando ei, quod illi personaliter debet. Vt si mutuatarius debet pecuniam, vel rem aliam ratione delicti, scilicet, furti aut rapinæ, seu ratione contractus: tunc enim mutuare illi, cum pacto de soluendo vltra capitale, quod alias hoc modo mutuanti debitum erat, nõ est vsura, quia nec lucrum cum sit alioqui demerminatè, & personaliter ipsi mutuanti debitum, ex iustitia. Et tale debitum creditori soluere, non est pretio comparabile, nec pro ipsa debiti solutione licitum est mercedem recipere, sicut est in alijs debitis prius expositis. Et ita patet quòd mutuare aliquid mutuatario cum pacto eũ obligandi ad id, ad quod alioqui est obligatus, aliquando est vsura, aliquando non, iuxta diuersam obligationẽ, qua mutuatarius tenebatur, vt patet ex dictis. Quòd autem licitum sit, mutuare cum pacto obligandi mutuatarium, noua obligatione ad id, ad quod alias, secluso pacto, tenebatur, retentione hoc tertio modo sumpta, vt suprà diximus, patet; quia licitum est mutuare cum pacto, quod mutuatarius se iuramẽto astringat, ad, tempore designato, mutuatum reddendum, vt constat: igitur similiter licitum est mutuare, obligãdo mutuatarium ad alium contractum, puta ad sibi aliquid impignorandum, non quidem gratia lucri, sed pro sortis mutuatæ assecuratione. Lucrum autem duplex est, s. formale, & virtuale. Primum, est realis acquisitio boni: secundum, est euitatio damni, quando talis damni vitatio non est alioqui debita, vt si quis iustè persequitur me, siue in iudicio, siue alias, in qua persecutione, ego eram damnum aliquod passurus, siue in corpore, siue in fama; siue in bonis &c. & ille volens vel ad instãtiam, meam, vel obligato pretio, nec pecunia per me illi mutuata, à tali persequutione cessat; tunc dicor lucrari virtualiter, quãtum, illo me persequente, eram de bonis meis amissurus. Ac proinde si ego mutuò intendens inde à damno illo, quod alioqui passurus eram, liberari, intendo lucrum virtuale; cum talis damni vitatio non sit mihi alias debita, ideò talis mutuatio in casu esset vsuraria. Econtrà verò si ille iniustè me persequitur, & oblata vel mutuata illi pecunia, cessat à vexatione, damnũ quidem euito, sed lucrum non dicor consequi; quia illius dãni vitatio, per cessationem vexationis erat mihi debita, cũ esset iniusta vexatio; & ita tunc non esset vsura, ob illum finem mutuationem facere. 3.

Mutuare aliquid alteri cũ pacto obligandi eum ad id, ad quod alioqui tenetur, aliquando vsura est, aliquãdo non est.

Lucrum dup. formale & virtuale.

Coroll. 1. Inde fit; vt si quis mutuat alteri aliquid ad hunc finem, scilicet, vt à solutione pœnæ, cui erat obnoxius; aut gabellæ, quæ alioqui iustè esset illi iniungenda, liberetur, lucrum prætendit virtuale, puta vitationem præfatæ solutionis, quæ vitiatio non est ei alioqui debita, vt suppono, ac proinde illic esset vsura. Secus si mutuet ad finem hunc, ne scilicet illi grauamen aliquod per iudicem, aut per alium fiat; quia tunc vitatio grauaminis, cum alioqui sit illi debita, non esset lucrum.

Coroll. 2. Inde etiam est, vt si quis alteri mutuet, pacto adiecto de soluendo aliquid, ratione interesse, quod mutuans ob causam mutuatarij patitur, non prætendit lucrum, cum tale incrementum sit ab ipso mutuatario ob præfatum interesse mutuanti debitum,

& ideò non erit illic vsura &c. Itaque multum confert scire quid nomine lucri veniat intelligendum, vt inquam, pluribus casibus, sciamus sitne illic vsura, necne.

Aliud dubiũ Quando lucrũ ex mutuo principaliter dicatur intendi. Senten. 1.

Tertiò inquirendum est, quando dicatur lucrum ex mutuo principaliter intendi. An scilicet quando mutuatio non aliter fieret, nisi lucrum speraretur; ita vt speratum lucrum sit causa sine qua non, ipsius mutuationis qualiter solet communiter teneri, & explicari. Et dixit Conradus, quęstione 12. & alibi, quòd non; quia benè stat lucrum speratum esse causam sine qua non mutuationis, absque hoc, quod sit principaliter ex mutuo intentum, & absque hoc, quòd sit vsura: vt si mutuatatio fiat principaliter, ob beneuolentiam, & amicitiam mutuatarij, sed minus principaliter propter lucrum, quod ab illo speratur, etiamsi sit causa sine qua non. Et probat exemplo eius, qui it ad Ecclesiam, officium diuinum ibi completurus, principaliter quidem propter Deum; secundariò verò, & minus principaliter, propter stipendium, seu propter distributiones quas si non speraret, ad Ecclesiam officium completurus non iret. In quo casu ex communi sententia nec peccat, nec simoniam committit: igitur pari forma in præsenti casu.

Oppugn. hæc sentent.

Mihi tamen non omninò id placet: quia siue principaliter, siue minus principaliter, ad sensum suum, quis lucrum ex mutuo speret, est vsurarius, & peccat contra illud
1. Christi, ad hoc propositum communiter citatum: Mutuum date, nil inde sperantes;
2. cùm ergo in casu, mutuans cõmodum aliquod temporale, ex mutuo speret, non alio-
3. qui mutuaturus, sequitur &c. Tum etiam; eo ipso, quòd ex mutuo lucrum sperat non aliàs mutuaturus, videtur non gratis, vti debet mutuare, & ita peccat. Deinde, si ita esset, sequitur, quòd si mutuat ob duas causas, quarum principalis est præfata amicitia mutuatarij, altera verò aliquod lucrum, posset non solùm sperare, sed pactum apponere de lucro, tanquàm de minus principaliter sperato. Ad hoc enim, quòd lucrum ex mutuo principaliter speretur, impertinens est pactum apponi, aut non apponi: aut si non pactum apponat, poterit explicare mutuatario dicens: scias me tibi mutuare, non nisi propter amicitiam principaliter, & cum hoc, propter lucrum minus principaliter. Et possem postea, te non soluente lucrum illud, à te ratione mutui, tanquàm aliquid minus principale, propter quod mutuationem feci exigere. Et quòd id possim explicare simul, & posteà lucrum ex mutuo minus principaliter exigere, apparet ex exemplo per ipsum Conradum adducto. Quia clericus cum ad Ecclesiam it, ad celebrandum pro aliquo, potest prius eidem explicare dicens; Ibo sperans retributionem, & non aliàs: & post Missam celebratam, iure poterit retributionem temporalem, absque peccato simoniæ exigere, vt suppono certum. Consequens autem illatum est inconueniens, nemo enim diceret, lucrum illud sic exactum vsurarium non esse.

2. Sentent. Ratio.

Rationabilius videtur Caietanus loquutus in opusculis, similiter & 2.2. vbi de hac agit materia, dicens; quod non semper lucrum speratum, quod est causa sine qua non mutuationis, est vsurarium, nec reddit mutuationem vsurariam: vt si mutuans superet lucrum, non quidem ex mutuo, sed ex gratitudine, seu liberalitate mutuatarij, non aliter mutuaturus, nisi illud speraret. Pro quo arguit primò, ex communi hominum iudicio, qui excusant eum, qui sciens aliquem gratum esse, de beneficio accepto, illi mutuat, non autem ei, quem ingratum esse cognoscit.

2. Tum etiam, quia licitum est, spe beneuolentiæ, & amicitiæ alicui mutuare, & ex consequenti erit licitum recompensationem, & gratuitam remunerationem, ex tali amicitia prouenturam sperare. Cui enim licitum est radicem desiderare, ex consequenti eidem licitum est, fructum inde euenturum sperare; & per consequens lucrum ex amicitia mutuatarij sperare licitum erit.

Tam

Tum etiam, quia licitum est sperare ab homine aliquid iure naturali eidem debitum; tale est gratuita remuneratio, à mutuatario mutuanti debita, omni exteriori pacto secluso: igitur &c. 3.

Deinde, idem probat ex ratione, suprà pro Conrado facta, de eo qui it ad Ecclesiam, diuinum officium completurus spe remunerationis, & non alioqui iturus. Et ita concludit, nec vsuram esse, nec peccatum mutuare propter lucrum, non ex mutuo, sed ex beneuolentia mutuatarij euenturum, etiamsi id sit causa sine qua non talis mutuationis. 4.

Hic tamen dicendi modus, propter suam ambiguitatem, potest causam erroris præstare, nisi res amplius elucidetur, & distinguatur. Supponendo primum, aliud esse mutuationem esse vsurariam, aliud verò lucrum esse vsurarium. Stat enim vtrunque vsurarium esse, stat neutrum vsurarium esse, stat etiam alterum sine altero vsurarium esse. Si enim tempore, quo quis mutuat, ideo mutuat principaliter, quia lucrum sperat, siue pactum de lucro soluendo apponatur siue non, & successu temporis, non mutata huiusmodi intentione, & animo deprauato, mutuatarius cum capitali lucrum soluat, vtrunque est vsurarium, vt constat, scilicet mutuatio, & lucrum acceptum. Si verò simpliciter mutuat ob charitatem, nullum inde lucrum sperans, & posteà: mutuatarius simpliciter & vero animo donandi cum capitali simul, aliquod munus ex gratitudine repēdit, neutrum est vsurarium. Sed si ex animo corrupto mutuat, intendens principaliter lucrum, & posteà hoc animo deposito, lucrum à mutuatario sponte, & liberaliter oblatum recipit; non quia mutuauerat, sed quia spontè illi donatur, mutuatio fuit vsuraria, sed non lucri acceptio. Econtrà verò, si absque intentione lucri mutuauit, & posteà animi corruptio successit, & cum capitali lucrum, ratione mutui facti exigit, & recipit; mutuatio non fuit vsuraria, sed receptio lucri, vt satis constat. Et deseruit hæc distinctio ad sciendum, quando sit lucrum receptum restituendum, & quando non. De quo inferius.

Pro resolutione notandū. Aliud est mutuationem esse vsurariam; aliud lucrum esse vsurariū.

De lucro etiam intento, seu potiùs sperato, est distinguendum. Quia, vel est causa præcisa mutuationis, quæ ob solum lucrum speratum fit: vel est concausa ipsius mutuationis, ita vt lucrum speratum simul cum alio, sit causa mutuationis: vel nec est causa, nec concausa, sed impertinens est ad hoc, quòd mutuatio fiat, quæ non minus fieret, quàm si lucrum non speraretur. Et de primo, & tertio membro, non dubitatur, quin in primo casu lucrum sit principaliter intētum, & mutuationem vsurariam reddat. In tertio vero non ita. De secundo autem (quando, scilicet, speratum lucrum est concausa mutuationis ita, quòd cum alia causa concurrit, puta beneuolentia seu amicitia mutuatarij habita, vel sperata) est videndum; nam vel sunt causæ, in eodem genere causæ, ex æquo concausantes, puta quòd ambę sint causæ finales mutuationis, quarum, altera in alteram non ordinatur, sed affectus mutuantis in vtrunque ex æquo tendit, in lucrum, scilicet, & in amicitiam speratam: & tunc, non est dubium mutuationem vsurariam esse, & lucrum sic intentum, æquè principalem causam esse mutuationis, sicut, & ipsa amicitia intenta. Si autem altera ex illis causis, in alteram ordinetur, puta mutuans intendat, immediatius amicitiam mutuatarij; non tamen illic sistendo, sed illam pròpter lucrum inde euenibile desideret, non dubium est, tale lucrum speratum vitiare mutuationē, & eam vsurariam reddere; cum principalius, & magis intendatur per mutuantem, quàm sperata amicitia, iuxta vulgatum dictum Aristotelis; Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Et in his casibus, constat opinionem Caietani verificari non posse. 5.

Distinctio de lucro sperato, quatenus possit esse causa mutuationis.

Superest igitur aliter esse distinguendum, de causa respectu mutuationis. Nam lucrum speratum, vel est causa finalis, siue sit precisa, siue non ipsius mutuationis, vel est

Alio modo distinguitur de

solum

lucro sperato, vt causam mutuationis, & respondetur ad dubium supra positum. solum causa impulsiua. Et dicitur finalis, quādo mutuatio fit propter lucrum ipsum, ex cuius effectu, procedit ipsa mutuatio, & hoc dicitur lucrum intentum, & non solum speratū. Aliud.n. est intendere aliud sperare, multa.n. speramus euētura, tamē nō intendimus quando, scilicet, non ideo aliquid operamur, vt illa eueniant, quanquàm sciamus, aut credamus ex nostro opere illa esse euentura. Et lucrum taliter intentum, tanquam finis concubitus & speratus, vitiat mutuationem, & reddit eam vsurariam,
1. & est causa principalis ipsius mutuationis, & est principaliter intentum, quia finali-
Concl. 1. ter. Dicitur autem lucrum speratum causa impulsiua ipsius mutuationis, & non fina-
2. lis; quando lucrum huiusmodi ex gratitudine, & beneuolentia mutuatarij speratum, mouet mutuantem ad illi mutuandam: qualiter non moueretur si sciret mutuatariū fore ingratum, & hoc fieri potest absque hoc, quod effectus mutuantis tendat in lucrum; nam stat, quod nullatenus lucrum concupiscat, sed credens quod mutuatarius erit gratus &, beneficiū sibi factum recogniturus, munus aliquod à manu, vel ab obsequio rependendo, complacet in hoc ipso, & inde mouetur ad mutuandum, & talem gratitudinem mutuatarij speratam, dico causam non finalem, sed impulsiuam esse præfatæ mutuationis & hoc lucrum taliter speratum, licet non intentum, etiamsi sit causa sine qua non, ipsius mutuationis, non dicitur principaliter intentum; imò nul-
Concl. 2. lo modo est intentum, & ita nec mutuationem vitiat, nec eam vsurariam reddit. Et hoc est, quod ex communi hominum iudicio colligitur, vt prima ratio à Caietano
Quatenus vera sit 1. sent. facta, significabat. Itaque si, quando ait Doctor ille, quòd lucrum speratum ex amicitia, & gratitudine mutuatarij, etiamsi sit causa sine qua non, præfatæ mutuationis, non reddit mutuationem vsurariā, intelligat de lucro finaliter sperato, falsa est expositio: si autem id intelligat de lucro sperato, quod causa solum impulsiua sit, vera est positio. Restat ergo vt lucrum tunc dicat principaliter intendi, quando causa finalis est ipsius mutuationis, & non quando causa est eiusdem sine qua non.

Corolla. 1. Corollariè sequitur, quod qui concedit hanc: licitum est mutuanti sperare lucrum ex gratitudine mutuatarij, ex consequenti habet concedere, licitum est mutuanti sperare lucrum ex mutuo. Quia illa particula, ex, causam lucri importat. Modò autem mutuum, quòd est causa gratitudinis, ex consequenti, est causa lucri ex gratitudine sperati. Nec valet dicere, quòd lucrum speratur ex gratitudine, non sic ex mutuo, hoc, inquam non valet ad excusandam mutuationem a labe vsuræ, nam vsurarius verus, similiter sperat lucrum effectiuè, ex voluntate mutuatarij, & non effectiuè, ex mutuo, sed non inde excusatur ab vsura, non patet intuenti.

Corol. 2. Corollariè sequitur, non esse idem de mutuante, & de clerico celebrante, quantum
Matth. 10. ad hoc, quod est commodum temporale inde seprare. Nam clerico licitum est, ex suo
1. Cor. 9. ministerium stipendium sperare: & illud tanquam debitum etiā ciuiliter exigere, cū dignus sit operarius cibo suo: nec debet quisquam suis stipendijs militare &c. sed mutuanti non ita licet ex mutuo stipendium, vel retributionē, vel commodum aliquod temporale exigere, nec sperare. Et ideò motiuum à præfatis doctoribus adductum, parum illi suffragatur.

Corol. 3. Corollariè sequitur, solam spem lucri omni exteriori pacto, & exactione seclusis, sufficere ad vitiandum mutuationem, & eam vsurariam reddendum, iuxta capitulū, consuluit de vsuris. Similiter iuxta dictum Christi Lucæ 6. Mutuum date, nil inde sperantes. Idem patet ex definitione suprà exposita, in qua dicitur, quòd vsura est lu-
Sensus huius 3. Corolla. crum; ex mutuo principaliter intentum, vbi nulla de exteriore conuentione fit mentio. Hoc tamen non de omni spe lucri est intelligendum quādoquidem est spes quæ-
Spes lucri duplex. 1. 2. dam concomitans mutuationem, quędam verò præcedens. Cōcomitans dicitur, quæ impertinenter se habet ad mutuationē, quia scilicet ea seclusa, non minus mutuatio

fieret,

fieret, & hæc non vitiat mutuationem, vt constat. Præcedens autem dicitur, spes quæ dat causam mutuationi; sine qua scilicet non fieret: & hæc, vel est causa finalis, vel impulsiua, vt suprà dictum est. Etsi impulsiua sit, etiamsi det causam mutuationi, non eam vitiat; secus si sit finalis, nam hæc vitiat. Et sic procedit, quod Doctores dicunt scilicet aliud est mutuare cum spe lucri, aliud verò propter spem, prout colligitur ex glossa interlineari 1. ad Corinth. 9. vbi ait, aliud esse arare in spe, aliud verò propter spem. Et mutuare propter spem, est quod vsurarium est, & à Christo prohibitum, non autem mutuare cum spe. Cum enim de quolibet liceat sperare, quòd faciet omne illud, ad quod erit obligatus & si iam ex beneficio mutui hominem obligati, ad gratiam consimilem, vel maiorem possum licitè sperare, quod sit facturus, sed non debeo pro illa gratia sperata, aut propter illam mutuare. Ideò cum Saluator præmisit, si mutuum dederitis his, à quibus speratis accipere, quæ gratia erit vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia, subintulit: Verum tamen diligite inimicos vestros, & mutuum date, nil inde sperantes, hoc est, non pro spe retributionis præsenti, & erit vobis gratia &c.

Aliud est mutuare cum spe lucri, aliud propter spē lucri.

Lucæ.6.

Vt igitur concludamus, dicendum vsuram posse accipi pro peccato vsuræ seu contractu vsurario: potest etiam accipi realiter, pro commodo seu lucro vsurario. Si secundo modo accipiatur, aperta est ei finitio sua suprà posita, s. quòd vsura, est lucrum ex mutuo principaliter, id est finaliter intentum. Si verò primò accipiatur, vt peccatum importat, seu contractum vsurarium, erit sensus definitionis talis: Vsura est mutuatio, ex qua lucrum principaliter intenditur: Quanquam peccatum vsuræ, non solum in mutuatione consistat. Est enim quædam vsura mentalis, & est in spe lucri finaliter intenti; est quædam pactionalis, & est ipsa mutuatio, adiecto pacto lucri intenti: est alia exactionalis, & consistit in exactione, qua post factam mutuationem lucrum exigitur, est denique alia realis, & consistit in receptione lucri, ob mutuum factum. In quibus omnibus peccatum vsuræ committitur.

Duplex acceptio nominis vsura.

Quid sit vsura accepta pro peccato vsuræ.

Variæ spes vsuræ.

De vsura, an sit, vel vnquam fuerit licita.

QVAESTIO II.

SEd quoniam de culpa seu peccato vsuræ incidit sermo, videre conuenit an certum sit, quod ab omnibus est approbatum, scilicet vsuram semper esse, & fuisse peccatum, iure diuino, naturali, & humano prohibitum? Et arguitur quòd non sit iure naturæ prohibita vsura; quia tunc vsura esset de se iniqua & illicita, seu de numero eorum, quæ statim nominata, inuolutam habent malitiam; quæ quidem non ideo mala sunt, quia prohibita, sed ideo prohibita, quia mala: talia enim sunt, quæ iuri naturæ opponuntur. Quod autem id falsum sit, probatur: quia vel esset vsura de se illicita ex parte obiecti, vel ex parte circumstantiæ: non primum, quia in mutuatione vsuraria duo sunt scilicet mutuatio ipsa, & receptio, seu spes lucri. Primum non est de se malum, imò bonum, vt constat. Lucri etiam receptio de se iniqua non est quia tunc nunquam liceret homini quamcunque negotiationem exerceat, lucrum sperare, nec recipere, si hoc esset de se illicitum. Consequens suppono fasum. Non igitur vsura est de se illicita, ex parte obiecti.

Quo iure sit. vsura prohibita. Nō esse iure naturali prohibitam: probatur, ex ratione obiecti.

Quod autem ex parte circumstantiæ illicita non sit, apparet, quia quæro quæ sit illa circūstantia, quæ reddit mutuationē necessariò illicitā? Vel enim primò est hoc quod est lucrum, ex mutuatione quærere: vel secundò hoc, quod est lucrum ex aliena industria quærere: vel tertiò hoc, quod est pactum mutuationi apponere, quod sit contra naturā eius, quæ est, quòd debet esse gratuita: vel quartò est, quod est minus dare, 2.

Ex circumstantia.

 & plus

& plus exigere & sperare: vel quinto hoc, quòd est tempus vendere, quo mutui redditio speratur: vel sexto hoc, quod est mutuatarium damnificare, eum commodo aliquo temporali priuando. Hæc enim sunt, quæ communiter afferuntur ad probandum vsuram de se illicitam esse, omni prohibitione diuina, & humana seclusa.

Prædictas circumstantias non reddere mutuationem illicitam probatur 1.

Verum hæc non videntur rem sufficienter probare. De primo patet, quòd est lucrum ex mutuo quærere: hæc enim circumstantia, non videtur sufficienter culpam inducere de se, quia non est illicitum lucrum quærere seu recipere, ob causam fornicationis, seu meretricij, vt suprà suo loco, ad longum discussimus. Quamuis enim meretrix turpiter agat meretricando, non tamen turpiter agit, lucrum ob illam causam recipiendo. Si igitur de se non est illicitum, lucrum quærere seu recipere ob causam turpem, sequitur non esse illicitum de se, lucrum quærere ob causam honestam; qualis est mutuatio. Imò si ex maleficio licitè merces speratur, & recipitur, à fortiori, videtur retributionem, & mercedem ex beneficio sperari & recipi posse. Adde quòd ex ministerio Ecclesiastico licitè retributio speratur & exigitur; igitur ex mutuatione poterit hoc idem licitè sperari.

2. Secunda etiam circumstantia, non necessariò vitiat contractum, scilicet lucrum ex aliena industria quærere & sperare; alioqui eadem circumstantia, necessariò vitiaret societatem, in qua alter pecuniam, alter verò operam, & industriam ponit; & is qui pecuniam ponit, ex alterius industria lucrum sperat.

Similiter conducens aliquem ad operas aliquas industriosas, dato certo pretio, sperat temporale commodum, seu lucrum ex alieno labore, & industria, nec tamen ob id illa conductio vitiatur, vt notum est.

3. Tertia etiam circumstantia, non de se vitiat mutuationem scilicet pactum de lucro mutuationi apponere, quod est contra naturam mutuationis, quæ debet esse gratuita. Nam apponere pactum contra naturam contractus, non vitiat contractum ipsum, licèt illum in aliud genus contractus trahat: vt patet, si quis dicat, mutuo tibi pecunias hoc pacto, vt non possim eas à te repetere, modò interim, quamdiu eas non reddis, soluas mihi singulis annis decem, Clarum est talem contractum, non vitiari ob pactum illud appositum, esto quòd sit contra naturam mutui, de cuius ratione est datio reuocabilis; licèt tale pactum trahat præfatum contractum in aliud genus, puta in emptionem census anni, vt patet intuēti. Similiter de natura donationis est illa liberalis, & gratiosa datio, & tamen sine peccato potest illi pactum apponi, per quòd datio sit donatario onerosa, & illiberalis, & transit in alium contractum. Ad hunc modum potest in alijs exemplificari. Ac proinde quod mutuationi, apponatur pactum contra naturam mutuationis, non arguit sufficienter inde vitiari mutuationē.

Quarta etiam circumstantia, non necessariò vitiat mutuationem, scilicet minus
4. dare, & plus exigere aut sperare. Tum, quia in contractu emptionis ad terminum sæpe accidit, vt emptor minus det, & postmodum plus recipiat, vt suprà patuit. Similiter in venditione ad statim sæpe idem accidit, vt merx minus valeat, & maius pretium exigatur & recipiatur: vt si venditor erat rem seruaturus ad tempus, quo plus esset valitura. Similiter in contractu censuali minus datur, & longè plus speratur, eo quod singulis annis certum quid venit soluendum: vbi constat longè plus esse in futurum soluendum, quam fuit pretium initio datum. Igitur hæc circumstantia, non videtur de se sufficere, ad vitiandam mutuationem, sicut nec alios contractus.

5. Quinta etiam circumstantia, non vitiat sufficienter, scilicet temporis venditio. Nam falsum est, vt sonant verba vsurarium vendere tempus, ex quo non vendit tempus præteritum quod nec est, nec illud tradere potest mutuatario: nec vendit tempus præsens, cùm illud communi sit tam mutuatario, quam mutuanti: nec vendit

tempus futurum, quia illud nec est ipsius mutuantis, nec est in eius potestate illud tradere mutuatario: alioqui in eius potestate esset, vitam ipsi mutuatario prorogare, quod est absurdum. Et esto ille modus loquendi ad bonum sensum trahatur, scilicet quòd vsurarius vendit expectationem redditionis sortis, non videtur de se vitiare mutuationem maximè si talis expectatio, cedat in damnum ipsius expectantis. In quo casu licitum est secundum omnes, aliquid vltra sortem sperare, & exigere sine vitio vsuræ.

Sexta etiam circumstantia, non necessario vitiat vsuram, scilicet mutuatarium per eam damnificari in hoc, quòd commodo aliquo priuatur. Tum, quia sæpe accidit, vt contractus sit vsurarius, in quo mutuatarius nil de bonis suis amittat, nec amissurus sit, vt patet de vsura mentali. Patet etiam de vsura pactionali, in qua mutuans obligat mutuatarium, vt de officina sua pro pretio currenti, & iusto emat, qualiter ex alia officina alioqui esset empturus ex quo nullum mutuatario damnum euenit, vt suppono. Deinde stat contractum non esse vsurarium, & tamen mutuatarium inde damnificari, aliquid s. de bonis sibi acquisitis, vltra capitale reddendo, vt si illud reddat loco interesse ipsius mutuantis. Ac proinde hæc circumstantia, non videtur omnino pertinens ad vitandam necessariò omnem vsuram, seu mutuationem, in qua aliquid vltra capitale speratur. 6.

Secundò arguitur, quòd vsura non sit contra legem diuinam, nec ex ea colligi vsuram peccatum esse; quia nec ex lege veteri, nec noua. Primum apparet; quia maximè ex illa Ezech. 18. cap. vbi inter ea pro quibus mortem infert; hoc connumerat quod est, ad vsuram dare. Aut ex eo, quòd Psalmista ait, arguendo homines de mortali cupiditate, & iniquitate; dicens: Non defecit de plateis eius vsura, & dolus &c. Et alia huiusmodi, quę in psalmis & alibi legentibus occurrunt. Sed hoc non cogit dicere nunc in tempore gratiæ vsuram esse peccatum: tum quia Ezechiel vbi suprà, commemorat præcepta non solum moralia, sed iudicialia, & ceremonialia, de quibus ait: Qui præcepta mea non custodierit, & iudicia mea non fecerit, morietur, & non viuet: non tamen inde fit, vt nunc mortale peccatum sit, illa præcepta & iudicia non custodire. Quod etiam ex Psalmista citatum est minus cogit: quia ille textus loquitur de præterito, non de futuro. Ac proinde non inde colligitur, nunc esse peccatum vsuram. Tum etiam quia authoritates veteris testamēti, non sufficienter probant, pro tempore gratiæ, iniustam esse vsuram; cum lex vetus, per aduentum legis gratiæ fuerit extincta, & vim obligandi amiserit, vt apertè docet Paulus ad Rom. & ad Heb. 10. cap.

Non esse vsuram lege diuina probitam Proba. 1. ex veteri lege.

Quod autem lex noua vsuram non prohibeat apparet; quia maximè Lucæ 6. c. vbi dicitur, Mutuum date, nil inde sperantes; sed hoc non, tum quia illud verbum, videtur esse consilij, non præcepti, vt patet ex textu ipso, in quo Dominus consilia Euangelica tradit, cum ait: Diligite inimicos vestros: & si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei alteram; & omni petenti tetribue; & ita de alijs illic contentis, quæ huc tendere videntur, vt sciat homo viam, qua possit esse perfectus.

2. Ex noua lege.

Tum etiam idem apparet. Quia non ita Christus illa pręcipit, vt qui non ea fecerit, veniat condemnandus: sed vt qui per ea mercedem voluerit obtinere, ita ea faciat, qualiter Christus tradit, gratis scilicet, & amicabiliter, & non vt similia à fratribus recipiat. Vnde glossa ibidem ait: postquàm dilectionem, & mutuum beneficium peccatorum, quasi infructuosa rearguit, nunc qualiter à fidelibus fructuosè fieri debeant, ostendit. Sic enim ait: Si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligunt. Et si bene feceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Si quidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam

 & pec-

& peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Et concludit dicens: Verùm diligite inimicos vestros, & benefacite illis & mutuum date, nil inde sperantes, & erit merces vestra multa. Ex quibus apparet, quòd mutuare cum spe retributionis, meritorium quidem non sit: non tamen inde fit, vt peccatum sit, quandoquidem
3. inter meritum & demeritum aliquid medium esse potest.

Tum etiam, quia si peccatum esset, mutuantem inde retributionem sperare, similiter peccatum esset, diligenti & benefacienti similia opera inuicem sperare, etiam vbi benefacientia non esset mutuum. Consequens videtur falsum: & tamen sequela inde apparet, quia illa clausula, nil inde sperantes, non solum ad mutuum videtur referenda, sed ad dilectionem, & beneficentiam proximo factam. Nam de omnibus illis in particulari mentionem fecerat, in sententia dicens, quod diligamus, etiamsi redamari non speremus: & benefaciamus, etiamsi similia beneficia non speremus: & mutuum demus, etiamsi inde nil speremus. Et ita sub vna clausula videtur concludere, dicens: Verum diligite inimicos vestros & benefacite, & mutuate, nil inde sperantes. Vbi satis apertè tradit, nec ex dilectione, nec ex beneficentia, nec ex mutuo debere nos aliquid sperare. Cum ergo ex dilectione, & beneficentia similia sperare absque peccato possimus, etiamsi mercedem pro tali opere non mereamur: ita igitur ex mutuo poterimus quid simile sperare sine peccato etiamsi mercedem pro tali mutuo non obtineamus.

Vsuram esse, & fuisse licitam iure diuino probatur 1. *Ex veteri lege. Confirm. Obiectioni respondetur.*

Tertiò arguitur vsurã licitã esse, & fuisse: idq; ex iure diuino, & canonico, & ciuili. De diuino veteri apparet ex illo Deu. 28. vbi dicitur. Benedicet Dominus cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies. Et Deut. 23: dicitur. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, sed alieno. Vbi significatur licitum fuisse tempore legis, ad vsuram mutuare; saltem alienis, hoc est; gentilibus.

Si dicas vsuram illam, quam lex respectu gentilium Iudæis concedebat, non veram, sed similitudinariam fuisse, ex quo gentiles alioqui essent Iudæis debitores; Contrà; quia illam vsuram concessit iudæis Dominus erga gentiles, quàm prohibuit erga fratres, hoc est, Iudæos: sed quam erga fratres prohibuit, erat vera vsura, vt suppono: igitur veram vsuram erga alienos concessit. Nec enim est verisimile, quòd in vna clausula tam breui, in qua ait: Non fænerabis fratri tuo, sed alieno, tam æquiuocè de fæneratione loqueretur.

2. *Ex noua lege.*

De iure diuino nouo idem apparet, ex eo, quod habetur Matthæi, 25. Cum quidam homo nobilis, accepto Regno reuersus esset, inter alios seruos suos, quibus dederat decem mnas, venit vnus, cui Dominus vnam tantum mnam dederat, dicens: Domine, ecce mna tua, quàm habui repositam in sudario. Cui ait Rex. Ex ore tuo te iudico, serue nequam &c. Et infrà, Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam; & ego veniens cum vsuris exegissem eam? Erat autem Rex ille iustus, qui Christum figurabat, & increpabat seruum illum, quòd pecuniam sibi traditam in vsuris non exer
3. cuerat. Igitur ex iure diuino videtur esse licita vsura.

Ex iure Canonico probatur aliquas vsuras esse licitas

Ex iure etiam Canonico idem apparet, esse scilicet aliquas vsuras licitas, vt patet ex cap. fin. 14. quæst. 4. vbi dicitur. Ab illo exige vsuram, cui meritò nocere desideras: cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ &c. Igitur licitum est mutuare ad vsuram, saltem hostibus, contra quos iustè bellare possumus.

2. Præterea secundò, in cap. quanto, de vsuris, prohibetur duntaxat, quòd Iudæi immoderatas vsuras à Christianis non extorqueant. Vnde à contrario videtur Iudæis esse iure Canonico concessum, vt moderatas vsuras à Christianis exigere possint.

3. Præterea tertiò idem apparet ex c. conquestus. de vsuris, & cap. 1. de feudis, vbi in sententia dicitur, quòd dominus, accipiens in pignus feudum à suo Vasallo,

no

non tenetur fructus deducere in sortem. Similiter in c.1. de vsuris dicitur, quòd clericus recipiens à laicis, in pignus mutui, beneficium, non tenetur fructus deducere. Igitur in illis casibus, licitum erit vltra sortem lucrum accipere, quod est vsura.

Similiter in cap. salubriter, de vsuris habetur, quòd gener recipiens domum, vel possessionem aliquam in pignus, à socero pro dote assignanda, non tenetur fructus medij temporis deducere Et ita apparet ex iure Canonico esse licitum, ex mutuo aliquod commodum sperare. 4.

Quod etiam iure Ciuili licitæ sint & concessæ vsuræ, apparet ex.ff.in tit.de vsuris, vbi ponuntur leges, quibus disponitur, quòd mutuatarij soluant vsuras, super quibus conuenerunt, & datur actio mutuantibus, contra mutuatarios ad vsurarum solutionem. Vnde dempta vsura vsurarũ, & vsura vltra centesimam, quę in l.eos, & l.vt nullo modo, C. de vsur.reprobantur, cæteræ concessæ esse videntur. Dicitur autem vsura vsurarum, quando mutuans non solùm lucrum ex mutuo quærit: sed si mutuatarius in termino sortem cum vsura non soluerit, ex illa vsura dilata, aliam vsuram quærit: vt si mutuauit cum pacto, quod vltra sortem solueret ad terminum decem, adueniente termino non soluit, apponitur pactum, quòd pro illis decem, quæ in termino soluta non fuerunt, soluat vnum, vel duo, & sic de alijs. 5. *Ex iure ciuili, idẽ probatur.*

Dicitur vsura centesima, quæ per annum æquiparabatur sorti, vt si capitale fuit decem tali pacto adiecto, quòd quando citius reddatur, minor soluatur vsura: & si per annum fuerit solutio dilata, vsura detur tanta, quantum fuit capitale. Et hæc lege ciuili permittitur excedens tamen centesimam reprobatur, vt patet C. de vsuris, l. eos qui.

Resolut. Vsura illicita est, contra ius naturale, diuinum & humanum.

His tamen non obstantibus, tenendum est vsuram illicitam esse, & contra ius naturale, diuinum, & humanum. Quòd enim contra naturale ius sit, apparet: quia omnis contractus, in quo contrauenitur iustitiæ, est contra ius naturale, omni etiam lege positiua seclusa: talis est contractus vsurarius, ex quo in illo non seruatur æqualitas, quæ sedes & fundamentum iustitiæ commutatiuæ est: cum vsurarius minus det, & plus recipiat, aut recipere intendat.

Et confirmatur, quærendo ab vsurario, quare, seu propter quid exigit illud incrementum, exempli gratia, mutuat decem & exigit duodecim; quia vel illud exigit propter mutuatũ, vel propter vsum mutuati, vel propter fructum ex mutuato euenientẽ, vel propter vtilitatẽ, mediante pecunia mutuata ipsi mutuatario euenibilẽ, vel propter expectationem solutionis. Si propter rem ipsam mutuatã exigit incrementũ, est aperta iniustitia, cum plus exigat quàm det. Si propter vsum rei mutuatæ, est iterũ clara iniustitia quia pro re mutuata recipit tantundẽ, & pro vsu eius, aliquid amplius, quod iniquum est; quia res, quæ mutuatur, non est talis, in qua dominium & vsus valeant separari; sed quamadmodum tempore mutuationis, is qui mutuat, rei dominiũ simul, & vsum mutuatario concedit: ita tempore solutionis, quo alia tanta pecunia soluitur, idem dominium & vsus rei solutæ, ipsi mutuanti restituitur, & tunc seruaretur æqualitas. Ac proinde incrementum aliud, si pro vsu pecuniæ mutuatæ exigatur, seu soluatur, apertum est contractum ab æqualitate recedere. Si verò propter fructum pecuniæ mutuatæ illud incrementum exigatur, aperta est iterum iniustitia; quia cum pecunia parere non possit, non potest incrementum pro eius fructu exigi, & ita non verus, sed omninò fictus titulus esset ille. Si autem præfatum incrementum exigatur pro commoditate, mutuatario mediante pecunia euenibili, iterum est aperta iustitia; quia hoc esset mutuatario vendere, quod ipsius mutuatarij, est, vt patet. Si denique pro expectatione solutionis illud incrementum exigatur, iterum est clara iniustitia, quia perinde est, ac si mutuator venderet tempus expectationis, eò quòd expectatio *Prob. de naturali.*

solutionis rei mutuatæ, vltra rem ipsam mutuatam nil aliud videtur importare, nisi tempus interceptum inter mutuationem, & solutionem, & ideò si non ratione rei mutuatæ præfatum exigitur incrementum, sed ratione expectationis, sequitur, quod ratione temporis intermedij exigitur. Et in hoc sensu venit saluandum, quod communiter dicitur quòd scilicet vsurarius vendit tempus, tempus autem venale non esse, suprà ostendimus. Ac proinde secluso omni interesse, & donatione mutuatarij, vbi pura & simplex mutuatio est, contra ius naturæ est, præfatum incrementum exigere, quod est ad vsuram mutuare. Et ita moralis Philosophi, in lumine naturali viuentes, docuerunt, vt Aristotil.5.Et hic.& 1.Politicorum apertè tradit. Et Cicero in 2. de officijs, ad finem, ait, fœnerari, est hominem occidere. Iuxta illud Augustini, & habetur 14.q.4.cap.quid dicam. An crudelior est qui subtrahit diuiti aliquid, vel eripit, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Quasi dicat, non minus crudelis est secundus quàm primus.

Probatur de iure diuino 1. De veteri.

Quod etiam vsura sit iure diuino prohibita tam veteri, quàm nouo, patet Ezechiel 18. vbi dominus ter, aut quater de eo, qui ad vsuram dederit, & superabundantiam acceperit, loquens ait quòd talis non viuet, sed morietur. Et Psal.14. dicitur seu declaratur quis sit in tabernaculo, seu templo Domini habitaturus, & inter alia ait: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Quem locum referens Concilium Nicenum ait: Quando multi clerici auaritiæ causa turpia lucra sectantes, obliti sunt diuini præcepti, quo dictum est: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram &c. Vnde colligitur vsuram diuino præcepto esse prohibitam. Et habetur 14. q.4. cap.quoniam eundem etiam locum retulit Concilium Martini Papæ. Et habetur eisdem causa, & quæstione, vbi dicitur: Si quis oblitus timorem Domini, & sanctarum scripturarum, quæ dicunt. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, post hanc cognitionem magni Concilij fœnerauerit &c. Vbi iterum significatur, in præfato loco, vsuram à Domino esse prohibitam.

2. De nouo.

De nouo etiam testamento locus ille vulgatus Lucæ 6. valet ad probandum vsuram diuinitus prohibitam esse, in quo dicitur: Mutuum date, nil inde sperantes. Vnde in capitulo, consuluit, de vsur s, dicitur: In contractibus vsurarijs quid agendum sit, manifestè in Euangelio Lucæ declaratur, vbi dicitur; Mutuum date, nil inde sperantes. Denique in capitulo, quia in omnibus eodem titulo & est Concilij Lateranensis, dicitur vtriusque testamenti pagina, vsuram esse prohibitam. Et cap.super eo. dicitur quòd vsuram vtriusque testamenti pagina detestatur. Extrà, de vsuris.

Probatur de iure humano.

Quod autem iure humano vsura prohibita sit, & sub grauibus pœnis, apertum est ex titulo de vsuris: in antiquis, & in 6. Similiter ex causa 14. quæst.4. per totum. Et ex distinct.47. per multa capitula. Vide si vis. De iure ciuili probationem afferre non libet, quia in illo defectuosè facta est vsuræ prohibitio, cum multæ vsuræ illic permittantur, vt in argumento tertio tetigimus. Colligitur ergo non solum verum esse vsuram esse peccatum, sed dicere oppositum, esse hæreticum. Et qui oppositum pertinaciter assereret, esset tanquam hæreticus puniendus, vt habetur Clemen. vnica. §. fin. de vsuris.

Resp. ad argu. in contrarium allata de iure naturali.

Ad 1 petitum ex ratione obiecti vsuræ.

IAm ad argumenta facile patet responsio. In primo enim argumento quærebatur, an vsura sit de se mala, & vnde malitiam habeat, ex obiecto, scilicet, an ex circumstantia: dicendum quòd est de se mala ad hunc sensum, quòd mala est, non quia prohibita: sed prohibita, quia mala. Est etiam mala ex obiecto, non partiali, sed totali, quod est accipere incrementum propter mutuum, vbi nulla alia causa legitima ad incrementum suscipiendum interueniat. Habet autem in se malitiam ex inæqulitate, quæ iustitiæ aduersatur, vt satis ex dictis patet.

Ad pri-

Ad primum, quo arguitur poſſe licitè lucrum ex mutuo ſperari, ſicut ex meretricio,& ex Eccleſiaſtico miniſterio, dicendum non eſſe ſimile, eò quod in illis exemplis nulla iniuſtitia reperitur: cum in meretricio donatio interueniat, vt ſuo loco diximus. In miniſterio autem Eccleſiaſtico, ratio debiti reperitur, quia dignus eſt operarius mercede ſua. *Ad alia ducta ex circūſtātijs. Ad 1.*

Ad ſecundùm, in quo arguitur, poſſe lucrum ex alterius induſtria quæri, & ſperari, vt in ſocietate & locatione &c. Dicendum, non eſt idem de exemplis his, & de lucro ex mutuo ſperato: quia in exemplis iterum nulla iniuſtitia, aut inæqualitas reperitur de ſe. Nec in ſocietate omninò verum eſt, quod quæratur lucrum ex aliena induſtria, eò quòd ſicut pecunia communis eſt vtrique ſocio, ita induſtria vtrique ſimiliter eſt communis, quod non eſt in contractu mutuationis. In locatione etiam & conductione, ſi lucrum ex alterius induſtria ſperatur, illa tamen induſtria perſonæ locatæ eſt ratione contractus ipſi conducendi debita; pro ea enim conducens pretium dedit, vt patet. *Ad 2.*

Ad tertiùm, in quo arguitur, quod pactum appoſitum contractui, contra naturam ipſius, non vitiat contractum &c. fateor hanc rationem non ſufficere, ad generaliter probandum contractum ratione talis pacti eſſe vitioſum; in particulari tamen contractu mutuationis ſecùs eſt. Et diſcrimen eſt clarum, quia hic pactum lucri appoſitum, non trahit mutuationem in aliud genus contractus, ſed manet mutuatio, ac ſi pactum non eſſet appoſitū, ſecus in alijs. Nec pactum dictum, mutuationi appoſitum tollit inæqualitaem iuſtitiæ oppoſitam, immò potius eius turpitudinem auget,& confirmat, ſecus in alijs. *Ad 3.*

Ad quatrum, in quo arguitur, hanc circumſtantiam non vitiare contractum, qua minus datur,& plus recipitur.&c. dicendum quòd imò in venditione, quæ ad ſtatim fit, vitiat contractum, ſi ſit pura & ſimplex venditio; ſecus ſi ratione intereſſe. aut ob aliam cauſam iuſtam ab æqualitate recedatur. Et in contractu cenſuali etiam puro, eadem æqualitas ſeruari debet, inter pretium & cenſum. Cenſus autem non eſt penſio annuatim percipienda, ſed ius quoddam actu acquiſitum, ad eam poſtmodum petendam. In venditione etiam ad terminum, licet contingat plus recipi, qaàm datum fuerit, hoc eſt per accidens, & non ex intento, nec per nec per ſe:& id, quod per accidens euenit, excuſatur ob veriſimile dubium, prout ſuprà latè explicuimus, quando de venditione ad terminum loquebamur. In mutuo autem per ſe,& ex intento, quæritur incrementum ex mutuo ipſo, quod eſt damnandum. *Ad 4.*

Ad quintùm, de venditione temporis fateor quòd propriè loquendo non vendit mutuans tempus, niſi ad ſenſum ſupra expreſſum; quia ſcilicet cum incrementum prætenditur propter expectationem ſolutionis, ſi illud ex mutuo non prætendatur, ſequitur quod ſolùm ratione temporis prætenditur, eò, quòd expectatio ſolutionis rei mutuatæ, vltra mutuatū nil videtur aliud, quàm tempus dilationis importare:& ita inde ſatis conſtat iniquitas contractus. *Ad 5.*

Ad ſextum, & vltimum de circumſtantia damni ipſi mutuatario euenientis: Dicendum quòd ita eſt, quòd mutuatio vſuraria inde vitiatur, quia fit in damnum mutuatarij, vel in re, vel in ſpe. In re quidem, ſi reddit aliquid vltra fortē debitam: in ſpe autē, quia vſurarius etiamſi ſolùm mentalis ſit, ſperat, vel intendit aliquid à mutuatario, vltra debitam ſortem. Et cū dico aliquid, intelligo, ſiue ſit pecunia, ſiue aliquodcunque pecunia æſtimabile. Et ideò quando mutuans pactum apponit quòd mutuatarius veniat ad molendinum, vel officinam ipſius mutuantis, iam exigit ab illo obligationem qua ſe mutuatarius ad aliquid indebitum obliget: & talis obligatio paſſiua, aliquid eſt pecunia æſtimabile. Et ita patet, ea quæ in primo argumento *Ad 6.*

argumento adducta sunt, non sufficere ad purgandum contractum vsurarium à culpa,stando in sola lege naturali,&c.

Resp. ad arg. contraria de iure diuino.
Ad 1. ex vet. lege petitum.

AD secundùm argumentum principale, in quo arguitur, quòd vsura non sit contra ius diuinum, vetus nec nouum dicendum, illud esse falsum, vt suprà ostendimus. Et quando arguitur infirmando probationes ex veteri testamento adductas, dicendum, quod præcepta ceremonialia, & iudicialia tempore gratiæ vim non habent nisi quatenus nonnulla earum per Ecclesiam recepta sunt, & approbata, seu iussa, ob aliam tamen causam, quam tunc erant obseruanda. Patet hoc de candelis incẽsiens in templo, de thurificat onib. de primitijs,decimis,& obligationibus. Similiter de quibusdam iudicialibus,pœnam pro certis delictis statuentibus,quale est,quòd habetur extrà de homicidio c.si quis perfodiens. Et de eo, qui virginem seduxit cap. 1.de adult. Et ita de alijs, quæ minimè nunc haberent vim, nisi quia per Ecclesiam iussum,& statutum est ea seruari.Præcepta tamen moralia,non ita extincta sunt,quin suam vim habeant nunc, sicut & tunc: quale est præceptum,de non dando ad vsurã, quod constat,nec cerimonialia esse,nec iudiciale,sed morale. Quod autem illa præcepta nunc obligent, sicut & tunc,inde apparet,quia alioqui impertinenter Doctores sancti,& Pontifices, & Concilia, authoritates veteris testamenti citarent,ad ostẽdendum vsuram esse damnandam, & veluti peccatum mortale vitandam. Deinde multa in veteri testamento scripta sunt, & mandata, & pro tempore legis gratiæ prophetata,& talia valida sunt testimonia,ad ostendendum multa esse nunc tempore gratiæ agenda,multaque vitanda:quale est illud Isaiæ 60.quod de Ecclesia Christi,quæ tunc nondum erat,dictum est scilicet: Gens,& regnum,quod non seruierit tibi,peribit. Et Isaiæ 56.Omnes in cæde corruetis,pro eo, quod vocaui,& non respondistis,quod de tempore,post Christi aduentum solet interpretari. Et iterum Isaiæ 66. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum contritum corde, & trementem sermones meos: quod non solum pro tempore legis veteris, sed etiam pro tempore præsenti dictum esse constat. Et ita innumera sunt huiusmodi, ex quibus validum sumitur argumentum, etiam pro tempore legis gratiæ. Tale igitur est, quod dixit Dauid similiter de futuro prophetando,dicens: Domine,quis habitabit in tabernaculo tuo,aut quis requiescet in templo sancto tuo?Et inter alia respondens:Qui pecuniam suam non dedit ad vsusuram &c.Tale etiam est, quod dixit de furto Ezech.cap.18. Qui ad vsuram dederit,& superabundantiam acceperit,morietur.Et per hæc patet ad primum.

Ad 2. ex noua lege.

Quando secundò arguebatur non esse vsuram prohibitam iure diuino, nouo dicendum,id falsum esse,vt constat ex Concilijs, & textibus suprà citatis,per quos conclusum esse constat vtriusque testamenti pagina vsuram esse damnatam. Nec videtur in nouo testamento locus apertior,quàm qui ex Luc. 4.citatus est,quem constat per Ecclesiam esse præceptiuè interpretatum, id scilicet quod dicitur, nil inde sperantes. Ac proinde quidquid sit de apparentia rationis in oppositum, captiuandus est intellectus,& declarationi Ecclesiæ humiliter subijciendus.Et quanquam in hoc loco non satis explicetur iniquitas, culpa & reprobatio vsuræ, quod tamen hic deficiẽnter explicatur,& suppletur. Quantum tamen attinet ad vim,& efficatiam,quam textus Lucæ ad probandam prauitatem vsuræ habet,videtur(seclusa Ecclesiæ declaratione,seu interpretatione) ex textu ipso non aliud colligi, quam quod ratio facta prætendit, scilicet, infructuosam esse mutuationem, & non meritoriam, si propter spem similia recipiendi fiat:sicut & cætera officia charitatis, propter retributionem ab homine,speratam,facta,gratiam & mercedem apud dominum non merentur.

Respondetur ad argumenta

AD tertium argumentum principale, in quo arguitur, quòd licita fuerit saltem Iudæis vsura tempore legis. Dicendum id falsum esse de vsura vera, qualis suprà est ex-

est explicata. Cuius ratio est aperta; quia nunquam fuit licitum Iudæis, sicut nec alijs, iniusta opera facere, legi naturæ repugnantia: sed vsuram exercere veram, siue cum fratribus, siue cum alienis, manifestam continet iniustitiam, vt patet ex decisione quæstionis. Igitur. Tum etiam, quia si tempore Moysis, quo lex vigebat, fuit licitum ad vsuram dare, saltem alienis: igitur etiam fuisset licitum idem, eisdem vsque ad aduentum legis nouæ, exclusiuè; eò quòd lex Moysis non erat, nisi per aduentum legis Christi, reuocanda. Sed consequens videtur falsum, cum constet ex dictis tempore prophetarum, & tempore Dauid fuisse per ipsos prophetas annuntiatum, omnem vsuram esse peccatum mortale, vt patet ex Ezech. 18. c. & ex Psal. 14. Nec valet dicere, quod dicta prophetarũ, per quæ damnatur vsura, sint limitanda iuxta legem à Moyse datam. Nam per Concilia, & Ecclesiæ determinationem est declaratum, vsuram indistinctè, & vniuersaliter esse in vtroque testamento reprobatam. Ideò dicendum ad id, quod citatum est ex Deuter. 28. Fœnerabis gentibus multis, & tu ipse à nullo fœnus accipies: quòd fœnerari illic non est ad vsuram mutuare, sed est idem, quod mutuare, sic enim sumitur Prouerb. 22. c. vbi dicitur: Qui mutuum accipit, seruus est fœnerantis. Et si fœnerari non esset, nisi ad vsuram dare, frustrà in textu dictum esset: Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram; quia sufficiebat dicere. Non fœnerabis fratri tuo. Est autem intentum præfatæ authoritatis tale, s. quòd si populus Iudæorum legẽ Dei seruasset, tanta erat illis à Deo benedictio præstanda, & rerum abundantia, vt sufficerent de his, quæ superessent, gentibus mutuare, absque hoc quòd indigerent ipsi à gentibus mutuum petere, &c.

quib. probatur vsuram fuisse in veteri lege.

Deuter. 28.

Ad illud verò, quod ex Deuter. 23. cap. citatur scilicet. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, sed alieno, Thomas & alij dicunt id, quo ad primam partem præceptiuè esse accipiendum, & inde colligi, nemini licitum esse ad vsuram mutuare, quicunque sit is, cui mutuatio fit; eò, quod omnes inuicem fratres, & proximi sumus. Verum in loco illo, non ita largè nomen fratris accipitur, vt ad omnem proximum se extendat: alioqui non discreuisset textus inter fratrem, & alienum, cum illo modo, alienus etiam esset dicendus frater. Quoad secundam verò partem dicunt id premissiuè accipiendum esse: itaque Deus, seu Moyses permittebat Iudæis, vt vsuras cum gentibus exercerent, ne scilicet, illas à fratribus exigerent, quod esset longè peius; quemadmodum dicitur permisisse libellum repudij tanquam minus malum, ad vitandum maius, scilicet, vxoricidium. Sed quoniam hoc suam habet difficultatem, & aliâs ostendimus, libellum repudij in lege, non esse per simplicem tolerantiam permissum, sed etiam pro tempore illo concessum: ita potest de vsura teneri, quod illo tempore fuit Iudæis concessum, vt vsuras à gentibus Deo exosis reciperent: idque per quandam dispensationem, qua dominus ius quoddam Iudæis concedebat, vt bona, quæ gentibus possidebant, sibi acciperent; ratione cuius iuris, eisdem diuinitùs concessi, à furto fuerunt excusati, quando AEgyptios exspoliauerunt: & ratione eiusdem iuris ab vsura vera excusabantur, quando gentibus ad vsuram mutuabant. Erat itaque vsura non vera, sed similitudinaria, quam tunc cum gentibus exercebant. Et quando contra hoc replicatur, quòd illam vsuram, quam cum fratribus prohibuit, concessit cum gentibus exerceri; cum ergo veram vsuram, cum fratribus exerceri prohibuit, sequitur &c. dicendum, quòd eadem fuit vsura in genere, quantum ad hoc, quod est vltra sortem aliquod incrementum recipere, non tamen fuit eadem quo ad omnes particulares conditiones.

Ad confirmationem eiusdẽ.

Ad aliud, quo arguitur iure diuino licitam esse vsuram ex parabola Matth. 25. &c. dicendum, quòd illic non de vsura vera loquatur textus, sed metaphoricè. Et intentum parabolæ est, Deum velle, & exigere ab his, quibus gratiam aliquam præstat, vt

Ad ea, quæ ex noua lege ad idẽ probandũ, adducta fuerunt.

 illam

illam non sub modio, aut sudaria reponant, sed ea ad sui, & proximorum salutem spiritualem vtantur; aut quòd ob eam, Deo debitam gratitudinem, aliaque spiritualia, obsequia rependant.

Resp. ad ea, quib. probatur ex iure Canonico, licitam esse vsuram. Ad 1.

AD ea vero, quæ ex iure canonico citata sunt, ad probandum licitas esse aliquando vsuras, dicendũ id esse falsum, vt ex dictis constat. Ad cap. ab illo. 14. q. 4. respondet ibidem glossa, illud cap. totum esse negatiuè intelligendum, ita vt nulli liceat ab aliquo vsuras exigere, ex quo liceat alteri nocere. Sed (salua pace) fallitur glossa. Tum quia falsum est, quòd nulli licitum sit alteri nocere: cum dicat Augustinus: plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur, dum nil nocendi cupiditate fiat, sed animo consulendi. Et habetur 23. q: 5. cap. prodest. Tum etiam, quia ait textus: Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ. Constat autem licitum esse, & sæpe bellum coutra hostes mouere, & illis arma inferre. Et ita videtur à glossa recedendum, & dicendum, quòd sicut licitum est Principis authoritate bellare, & hostes armis macerare: ita licitum est eiusdem authoritate, hostes vsuris macerare, & bona eorum accipere, & surripere & absque peccato furti, & vsurę nec erit tunc vsura vera, sed similitudinaria; quia incrementum non ratione mutuationis in casu illo recipitur, sed ratione iuris, quod ad bona ipsorum hostium habetur, Et ita textus de similitudinaria vsura intellectus, nil veritati præiudicat. Et consonat hoc de his, quæ de vsura Iudæis in lege concessa dicebamus.

Corolla. Non licet Christ. vsuras etiam à Saracenis, aut Iudæis extorq.

Corollariè sequitur, non esse Christianis licitum, huiusmodi vsuras à Saracenis, aut Iudæis, sicu nec à Christianis extorquere, nisi his quibus authoritas bellandi aduersus illos concessa est; hæc enim authoritas excusat casum præsentis textus. Ac proinde nisi bellum sit contra aduersarios indictum, non erit licitum, cum hostibus huiusmodi exercere, sicut nec tempore induciarum: tunc enim non iure, sed vsuras iniuria fieret talis extorsio.

Ad 2. In duobus casibus non valet argumentũ à contrario.

Ad cap. quanto, de vsuris, vnde arguitur à contrario sensu, quòd ergo liceat Iudæis, vsuras leues à Christianis extorquere, respondet Conradus cum gl. quòd argumentum à contrario non valet in duobus casibus, scilicet, quando contrarium inuenitur in iure; modò autem leues vsuræ, immò omnes vniuersaliter sunt iure diuino & canonico prohibitæ, vt ex dictis patet. Similiter nõ valet, quãdo per illud argumẽtum à contrario, sequitur absonus sensus: modò absonum esset dicere, quòd Ecclesia concedat vsutas, quas constat lege diuina prohibitas esse, quæ etsi vera sint, non tamẽ satis pertinenter videtur esse dicta. Nam textus citatus, non præcisè prohibet Iudęis vsuras immoderatas, nec intendit eas particulariter prohibere, sed cum omnis prohibuerit, intendit nõ omnes æqualiter punire, immoderatas s. & leues; sed cõtra immoderatas, & graues, pœnam excommunicationis imponit, præcipiens Christianis, vt cum Iudæis graues exercentibus vsuras, nisi satisfecerint, non communicent. Et tunc valet argumentum à contrario in præsenti, quòd scilicet, si solum leues exerceant vsuras, possint Christiani cum illis communicare.

Ad 3.

AD cap. conquestus, de vsuris, & ad ca. 1. de feudis: vbi dicitur, quod potest mutuator recipere fructus pignoris feudalis, quousque capitale reddatur, non computando illos in sortem &c. Dicit illic glo. in c. conquestus hoc institutum esse per Ecclesiam in fauorem Ecclesiæ, quod. s. si quis beneficium, seu fundum Ecclesiæ possidebat, & eidem Eccl. illud impignorauit, poterit Ecclesia illa fructus medij temporis percipere &c. Hoc autem laicus facere non posset, nisi fructus pignoris in sortẽ computando. Sed isti, vt opinor, falluntur, quia Ecclesia non potest facere, de vsura non vsuram, nec potest in vsura dispensare.

Cum ergo vsura esset, si quis laicus mutuo dato, fructus pignoris percipiat illos,

illos in sortem non computando, vt dicit cap.1. de vsuris, igitur similiter esset vsura, si clericus, vel monasterium, vel Ecclesia, similia faciat, cæteris omnino eodem modo se habentibus. Ac proinde, cæteris paribus, nil refert laicus sit an clericus, qui taliter fructus pignoris recipit. Et procedit hoc, nō solum de pignore, vt à feudo distinguitur: sed etiam de ipso feudo, quod in rebus immobilibus consistit, pignus verò strictè in mobilibus.

An autem dominus, possit fructus feudi impignorati, medio tempore percipere, non computando eos in sortem? Dixit Henricus de Hassia quòd non; quia esset vsura; ex quo licet dominium directum feudi ad ipsum dominum pertineat, dominium tamen vtile, quod est respectu fructuum eius, ad feudatarium pertinet. Contra tamen stat veritas ex cap.1. de feudis, vbi determinatur oppositum, hac lege, vt s. interim, quòd dominus feudum habet impignoratum; ipse vasallus liber sit à seruitio quod ratione feudi erat soluturus. Et hoc illic determinatur, non per modum nouę institutionis sed per modum declarationis, vt ex ipso textu patet. Et ita de natura feudi est, vt quando vasallus, illud suo domino impignorauerit, dominium vtile simul cum directo cōsolidetur, & ad dominum ipsum vtrunque pertineat. Et ita in casu perceptio fructuum illius feudi, non est vsuraria; quia non ratione mutui facti à domino percipiuntur, sed quia ex natura feudalis contractus sibi debentur, & sui sunt tempore impignorationis. Et sic etiam procedit cap. conquestus, de vsuris. Quod sicut in fauorem domini feudi statutum est, ita similiter iustum est, vt in fauorem feudatarij statueretur, ipsum tempore impignorationis, ab omni onere, ratione feudi sibi imposito, liberum esse. Et si feudum in potestate feudatarij sit melioratum, cuius meliorationis pinguiores fructus ex re feudali colligantur, & illi tempore impignorationis, debeant dominio appropriari: similiter iustum est, vt in fauorem feudatarij alia conditio in recōpensam præfatæ meliorationis apponatur, vt hinc inde, in tali contractu seruetur æqualitas. Corollariè sequitur, non rectè dixisse Panorm. in cap. conquestus, de vsuris, dicentem proprietarium posse fructus non computare in sortem mutui, quod dedit vsufructuario suæ rei, cum diuersa sit natura, & conditio feudi & vsusfructus, seu vasalli, & vsufructuarij.

An possit dominus fructus feudi impignorati medio tēpore percipere, non computando eos in sortem. Solutio.

Ad cap.1. de vsuris, in quo dicitur, quòd clericus, recipiens à laicis in pignus mutui beneficium &c. non tenetur fructus interim perceptos in sortem computare, dicendum quòd textus procedit in casu, quo beneficium illud erat iniustè, à laicis occupatū; & quia nō poterat clericus beneficiū aliter redimere, & sibi satisfacere: ideò, vt inquit textus, illud erat eidem licitum, eò quòd non ratione mutui fructus illos percipiebat, sed quia sibi debit, & sui erant. Itaque in his omnibus, non vera, sed similitudinaria vsura erat, vt constat.

Resp ad cap. quoddam ante citatum.

AD cap. salubriter, de vsuris, vbi dicitur posse generum fructus possessionis doti impignoratæ percipere; non computando illos in sortem &c. dicunt communiter Iuristæ, quòd ille casus iustificatur, & ab vsura excusatur, si quatuor conditiones concurrant.

Ad 4. An possit gener percipere fructus possessionis doti impignoratæ, non computando illos in sortem. Sent. 1. affir. si quatuor conditiones concurrant. 2. 3.

Prima, quòd ille gener sustineat onera matrimonij; nam ob illam causam videtur textus determinare, posse generum præfatos fructus percipere.

Secunda, quòd dos sit promissa simpliciter; nam si terminum ad eam soluendum dedisset ipse gener, tam socer non diceretur esse in mora, ante aduentum præfixi termini, ideò in illo interim, nil poterit gener de fructibus percipere. alioqui videretur lucrum ex dilatione quærere.

Tertia, quòd fructus taliter percepti onera matrimonij per generum suscepta non excedant; quia si excederent excessus ille esset restituendus; eò quòd non conceditur

fructuum perceptio, nisi ad casum sustinendi præfata onera.

4. Quarta, quòd illi fructus subijciantur fortunæ, id est, sint incerti & indeterminati, quales sunt fructus alicuius possessionis; quia textus de fructibus possessionis exemplificat, & ita incertitudo fructuum videtur casum ad vsura excusare. Hæc Syluester in titu. de vsura, post multos alios Doctores, quos ibidem citat.

Oppugnatur hæc sententia. Contra tamē arguitur: quòd tales conditiones impertinēs sint, aut non necessariæ, nec sufficientes ad excusandū casum. Nā supposito, quòd fuerit ab initio certa dos instituta, & per socerum ex obligatione soluenda, & ex partium conuentione solutio eiusdem ad tempus differenda, qualis videtur esse casus ipsius textus: Quæro iam, quæ causa est, ob quam gener fructus pignoris medij temporis percipit? Nam si est spontanea donatio soceri, tunc præfatæ conditiones non sunt necessariæ, vt constat. Si sit causa solutionis dotis dilatio, vsura est. Nec per illas conditiones, excusatur casus, quominus sit vsura. Nec refert, quòd sustineat gener onera matrimonij, vel non, ex quo dilatio dotis, quæ est tacita mutuatio, est causa principalis accipiendi illud incrementum. Impertinens etiam est, quòd tales fructus excedant, vel adæquent onera matrimonij. Impertinentius est, quod fructus illi sint fortunæ expositi, id est, incerti; quia hoc non excusat, nec tollit vsuram, vt patet ex allegato cap. conquestus, vbi damnatur, qui fructus terræ impignoratæ percipit, non computando illos in sortem mutuatam, cum tamen fructus terræ impignoratæ sint similiter incerti. Si verò gener, præfatos fructus possessionis percipiat loco interesse, quod patitur ex dilatione dotis, tūc impertinens est, quòd sustineat onera, vel non. Et impertinentius, quod fructus non excedant onera præfata; quia non iuxta onera, sed iuxta interesse quod patitur, deberent fructus percepti commensurari. Nec minus impertinens est, quòd fructus percipiendi sint incerti; quia vbi interesse potest esse certum, similiter potest certum esse id, quod loco illius percipitur. Imò etiamsi interesse sit incertum & indeterminatum, potest id, quod loco eius recipitur, esse certum, si verisimile sit parum plus, minusue esse interesse, loco cuius recipitur iuxta c. in ciuitate, de vsuris.

Oppugnatur causa quædam ob quam aliqui prædictum casum excusant ab vsura. Si autem dicatur, quemadmodum dicit Caietanus 2. 2. q. 78. multos in hoc Iuristas imitatus, quòd non ob præfatas causas iustificatur casus ipsius textus, sed propter onera matrimonij, quæ gener sustinet, quæ ex dote, aut fructibus dotis sustinere debuisset: Contrà stat ratio; tum, quia ipse gener, videtur de suis bonis obligatus, in casu ad onera illa sustinenda, interim dū dos soluitur. Nam ex quo ipse voluntariè dedit socero

Ratio 1. terminum, seu dilationem solutionis, visus est ad tempus doti, seu solutioni eiusdem renuntiasse. Et sicut, si simpliciter doti ad semper renuntiasset, maneret de suis bonis obligatus onera sustinere, vt constat: ita igitur si ad tempus, dotis solutioni renuntiauit, videtur in illo tempore, seipsum obligasse ad sustinendum onera præfata; & per consequens, ob illam causam iniustè percipit fructus possessionis alienæ, scilicet, soceri, etiamsi omnes præfatæ conditiones concurrant. Nec poterit allegare, esse excessiua onera matrimonij quæ sustinet, ex quo ipse ex conuentione, pro certa dote ad terminum soluenda, sed ad omnia obligauerit.

Ratio 2. Tum etiam, quia in præfato casu, stante dicta conuentione, vel socer, tenetur dare genero, vnde onera matrimonij sustentet, vel non, idque seclusa ratione interesse. Primùm dici non potest; quia ex conuentione non tenetur nisi ad solutionem dotis assignatæ: nec tenetur plus per hoc, quòd est ad terminum illam dotem soluturus, quàm teneretur, non concesso ei tali termino solutionis: sed termino non concesso, non tenetur socer, nisi ad dotem promissam assignatam, etiamsi parua sit, & non ad supplendum, quæ fuerint necessaria ad præfata onera sustinenda, vt constat; cum stet alia onera esse longè maiora, quàm dos ipsa sufficiat. Igitur iniustè gener accipit

fructus

fructus prædictos, ob causam onera ferendi, maximè si fructus sint excessiui sicut & ipsa onera.

Ratio 3.

Tum etiam, quia si ratione onerum præfatorum, licitè fructus pignoris percipiūt, impertinens ergo est, aut saltem non necessarium, quod in quarta conditione dicitur, scilicet, quod tales fructus sint incerti, & fortunę expositi. Nam ex quo onera matrimonij sunt certa, vel quasi pro tempore illo, consequens est, quod fructus, qui loco onerum percipiuntur, conuenit esse certos potius, quàm incertos.

Ratio 4.

Tum etiam, quòd hoc, quod est generum onera matrimonij sustinere, non excuset casum, apparet: quia qui vendit vitalitium alicui, tenetur sustinere onere vitalitij, & tamen non licet illi fructus pignoris recipere, absq; hoc quod eos in sortem computet. Similiter iudex, cui stipendium promissum est, sustinet onera iudicialia, & Cathedraticus, onera cathedræ, & miles onera militiæ, & dispensator onera sui officij, & de quocunque alio officiali stipendatio est verum, quòd sustinet onera officij, & his non est licitum, saluo suo capitali debito, fructus pignoris stipendio obligati, percipere. Et ideo à Caietano cum ducibus suis est recedendum.

Resolut. ex communi Theolog. sententia causam, s. esse interesse, quod gener ex dilat. dotis patitur.

Ac proinde dicatur cum Theologis, quòd causa, præfatum casum excusandi, est interesse quod gener. ex dilatione dotis patitur, & ita fructus taliter percepti, non iuxta quantitatem onerum, sed ipsius interesse sunt mensurandi: & si nullum est interesse, quòd patitur, nullus fructus possessionis impignoratæ, percipi potest (loquor semper seclusa donatione soceri) si multum est interesse, multos fructus; percipere potest, si parum, paruos: quidquid sit de quantitate onerum, parua sit, an excessiua.

Coroll. 1.

Corollariè sequitur, non satis pertinenter esse dictum, quòd ait textus in dicto cap. salubriter, scilicet, cùm frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda; quia loquendo iuxta veritatem rei, impertinens est, ad fructus percipiendos, quod dos assignata sit parua, aut magna, & per consequens impertinens est, quòd fructus dotis sufficiant, vel non sufficiant.

Coroll. 2.

Corollariè sequitur, impertinenter imò falsè dixisse Baldum in rubrica. C. de vsuris, priuilegium esse generi, fructus pignoris doti obligati perceptos, in sortem non deducere. Nam si id haberet gener ex priuilegio, æquè faceret fructus pignoris præfati suos habito interesse damni emergentis, aut lucri cessantis, & non interueniente huiusmodi interesse, contra glossæ & Doctorum maximè Theologorū communem sententiam. Adde quod Papa in præfato capit. salubriter, non dat genero priuilegium aliquod, quia consultationi respondens, nil noui iuris inducit, sed declarat generum compellendum non esse, vt fructus in sortem non deducat.

Obiectio contra d resol. cōmunem.

Verum contra hoc posset obijci. Quia si hoc ita esset, nil speciale esset de genero tenendum, quod non de alijs similiter teneatur; quia ratione interesse licitum est alijs, sicut & genero, fructus pignoris iuxta quantitatem interesse percipere. Si autem nullum tale sit interesse, nec gener, nec alij possunt fructus percipere: cum tamen in cap. conquestus, mandet fructus in sortem deduci; in cap. verò salubriter, dicit generum ad hoc compellendum non esse. Respondetur, hoc solum est, quia hic propter onera matrimonij præsumit ius interesse generi, quòd videlicet vel mercimonio, vel alio honesto lucro, seu pensione comparata ex dote, ferre vellet onera matrimonij, in alijs non ita præsumitur interesse. Quod autem textus præsumptioni innitatur apparet; quia non determinatè, asserit generum non esse compellendum, ad fructus in sortem computandos, sed ait non credimus eum ad id esse compellendum.

Solutio.

Sententia aut. de proposito.

Hæc ex communi sententia; absque cuius præiudicio videtur dici posse, casum in textu excusari, non ratione priuilegij genero concessi, nec ratione dilationis dotis,

casu, cum s. ex causari ratione donationis præsumpta.

nec ratione interesse, nec ratione præsumptionis de huiusmodi interesse, sed ratione donationis præsumptæ. Et quòd textus præsens non fundetur in præsumptione interesse, apparet ex verbis ibidem positis, cum ait pro causa: Cum frequenter dotis fructus, non sufficiant ad onera supportanda. Quod quidem vt suprà tactum est, impertinenter omnino diceretur, si ratione interesse præsumpti, casus concederetur. Esset autem pertinenter dictum, si fundetur in præsumptione donationis, scilicet quia cùm frequenter accidat, quod ob tenuitatem dotis, fructus eius, ad præfata onera non sufficiant, meritò præsumitur socerum, qui dotem retinet, & possessionem interim genero concedit, illi donare velle, vt fructus possessionis præcipiat. Et secundum hoc nulla relinquitur in textu ambiguitas. Nec oportet recurrere ad conditiones suprà enumeratas, cùm penitus videantur secundum hoc impertinentes.

Supradictus casus multis potest accidere modis. 1.

Est tamen aduertendum, multis modis, posse casum præfatum accidere, & deseruit hoc, ad cognoscendum, quando est mutuatio tacita, vel expressa, & quando non, vt inde pateat, quando sit vsura, & quando non. Possunt sic socer, & gener ab initio conuenire, vt gener ducat filiam soceri cum pacto, quod socer se obliget, ad statim dandam eidem certam dotem, & socer in hoc ipso consentiat. Attamen post hanc obligationem contractam, & filiam à genero ductam, socer, vel pecuniam assignatam non habens, vel ea indigens, conuenit secundò cum genero quòd loco dotis habeat certam possessionem, vt ea fruatur, interim dum socer non soluit illi statutam dotem in hoc modo neque mutuum est neque vsura, & cùm soluerit redeat ad eundem præfata possessio. Quod si fiat absque termini præfixione ita vt gener non obliget socerum ad solutionem dotis, & suæ possessionis rehabitionem, in certo tempore, tunc non est mutuum, & per consequens nec vsura, sed est emptio, & venditio, qua gener à socero emit fructus illius possessionis, seu ius leuandi huiusmodi fructus, pro dote statuta, cum pacto retrouendendi. Et quod gener, non mutuet socero dotem statutam, patet. Quia de ratione mutui est datio reuocabilis, modò autem gener non dat dotem socero reuocabiliter, cùm cedat actioni repetendi dotem & maneat in socero libertas redimendi possessionem prædictam, & ita casus hic nec vsurarius est, nec iniustus, modò ius leuandi prædictos fructus annuatim valeat, quantum valet statuta dos. Et in hoc casu, ad eius iustificationem, non opus est recurrere, ad interesse generi præsumptum, nec ad præsumptam soceri donationem.

Lim. prædict. modus.

Si autem conuentio fiat, stantibus omnibus circumstantijs casus, excepto, quòd ponatur generum posse dotem repetere, ad certum terminum, reddita socero sua possessione, tum mutuatio est dotis per generum facta, cùm sit expectatio dotis ad terminum, quæ æquiparatur mutuationi: & tunc contractus secundum formam, est vsurarius in eo, quòd gener spectat integram dotem, & vltrà interim fructus percipit. Et tunc excusatione opus est, & poterit excusari ratione interesse, quod gener ex dilatione dotis patitur, vel ratione donationis veræ, vel præsumptæ ex parte generi factæ, quæ præsumi meritò potest, si dos assignata adeò tenuis sit, vt fructus eius ad sustinendum onera matrimonij non sufficiant.

Sent. Cõr. dicẽtiam, in hoc esset casu neq; mutuum esse neque vsuram Ratio.

Possunt secundo modo conuenire taliter, vt socer non se obliget ad statim dotem statutam soluendam, sed promittit se illam ad certum terminum soluturum, & interim impignorat genero prædictam possessionem, vt ea interim fruatur &c. Et in tali casu, inquit Conradus, non est mutuum, & per consequens nec vsura. Quod enim mutuum non sit apparet; quia mutuare, est de meo, aut de mihi debito tuum facere: in tali autem casu dos assignata, & ad terminum soluenda, ante aduentum termini, nec ipsius generi est, nec eidẽ debita, cùm nec in foro conscientiæ, nec iudiciali gener actionem habeat contra socerum ad dotem ante terminum petendam. Et ex consequenti

sequenti, non peccat gener peccato vsuræ fructus possessionis interim percipiendo, quãuis peccare possit peccato iniustitiæ, si fructus illos inuito socero sibi percipiat.

Hoc tamen videtur difficultatem habere, quod ait. s. illic nec vsuram esse, nec mutuum, ob id. s. quod dos assignata ante terminum præfixum, nec generi est, nec eidem debita. Si enim hæc ratio valeret, sequitur quod in venditione rei ad terminum, nec vsura committeretur, nec mutuum interueniret; quia pretium statutum non statim, sed ad terminum ex conuentione soluendum, nec ipsius venditoris est, nec sibi ante dictum terminum debitum, nec venditor in foro conscientiæ, nec in iudiciali ius habet, seu actionem contra emptorem ad repetendum pretium ante aduentum termini. Ecce vbi omnia pono paria, & similia. Et ita vel in vtroque casu est mutuum, expectatio. s. promissæ dotis, & expectatio promissi pretij, vel in neutro. *Oppugn. hæc sententia.*

Si dicas non esse simile, quia in venditione ad terminum licèt pretium expectetur, merx tamen traditur emptori, ratione cuius statim efficitur emptor debitor, nisi conuentio de pretij dilatione interueniret: in casu autem nostro gener nil dat socero, ratione cuius statim debeatur genero tantundem. Nec aliquid est in casu hoc genero debitum, nisi ex conuentione, non ex rei vel obsequij traditione: & cùm conuentio solùm sit ad terminum, sequitur pro præfata Conradi sententia intentum suum. Vnde in huiusmodi casu, si quid dat gener, ratione cuius aliud sit sibi rependendum, est corpus suum, quod vxori, quam ducit, dat pro corpore ipsius, vt patet ex tractatu de matrimonio. Socero tamen nil dat, ratione cuius sibi debeat socer rependere. Contrà videtur posse replicari. Quia in casu hoc non est simplex contractus coniugij, de ratione cuius est permutatio corporis pro corpore, sed vltra est alius contractus innominatus. s. facio vt des, & dabo vt facias. Gener enim sic conuenit cum socero, ducam filiam tuam, si des, seu vt des mihi cum ea certam dotem. Et econtrà socer conuenit cum genero, dicens; dabo tibi nomine dotis, certam summam, si filiam meam ducas. Ita quod primus & velut reflexus contractus est, qui fit inter generum, & socerum, quo alter se obligat ad maritaliter cum filia illa contrahendum; alter verò ad filiam taliter dotandum qualis nam ex priori contractu oriatur obligatio, inter generum & socerum. Secundus contractus super quem fertur prior, qui est velut rectus, est contractus maritalis, qui fit inter generum, & sponsam, quam ducit. Accipio iam contractum primum inter generum, & socerum, ille est verè contractus; & per consequens hincinde nascitur reciproca obligatio, ita vt altero quod suum est complente, alter ad reliquum eo ipso maneat obligatus. Ac proinde genero ducente sponsam, manet socer ex natura contractus obligatus ad reddendam promissam dotem, non minus quam si rem aliquam, vel obsequium per viam contractus à genero accepisset; quandoquidem generi intentio non fuit, contrahendo cum ipsa sponsa, gratis, & liberaliter in se onera matrimonij suscipere, nec ad id tenebatur: Quamuis enim gratis debuit maritaliter cum sponsa contrahere, ex quo matrimonium, quod sacramentum est, venale esse non debet, non tamen tenetur gratis onera suscipere maritalia: & ita licitum est, de certa dote pacisci pro præfatis oneribus supportandis. Et ita apparet, quod quamprimum gener in se præfata onera suscipit, tenebitur socer ex vi contractus statim dotem tradere. Quod si pro solutione dotis, gener terminum socero concedit, proinde est, ac si statutam dotem socero mutuet, & per consequens, potest illic vsura fundari, & reperiri, nisi per aliquid fructum perceptio excusetur. vt dictum est in præsenti casu. *Arg. pro Conradi, sent. sup. dicta.* *Resp. In proposito, casu, du. interuenit contractus.* *Coroll. 1.*

Corollariè sequitur contra Io. And. in cap. conquestus. de vsuris. impertinens esse fructus, seu incrementum, quod gener percipit, quamdiu sibi non soluitur dos, esse certum, vel incertum. Ait enim, quod si fructus incerti sint, excusatur gener, quia textus, cap. salubriter. de incertis fructibus exemplificat. Id enim dico esse imperti-

nens, vt suprà dixi. Nam si fructus recipit ratione dilationis dotis, nec certos nec incertos fructus potest recipere. Si ratione donationis, aut interesse, tam certos, quàm incertos recipere potest.

Coroll. 2. Sequitur amplius contra eundem Ioann. Andr. vbi suprà, quod si gener moriatur antequam sibi soluatur statuta dos, poterunt hæredes eius, ob eandem causam, qua gener, fructus pignoris pro dote dati, percipere, ita vt inter generum, & hæredes eius, in hoc non sit differentia assignanda. Cuius oppositum dixit Ioan. And. dicens, eò, quòd genero incumbebat onera matrimonij sustinere, non sic hæredibus, ideo licebat genero prefatos fructus percipere, non cōputando illos in sortē, non sic heredibus. Hoc enim dictū in falso fundari videtur, scilicet ideo esse genero licitū fructus illos medij temporis percipere, quia illi incūbit onera matrimonij supportare, quòd tamen supra ostensum est, esse de se impertinens. Causa autem quare id licitum sit genero est, vel interesse, quod ex dotis dilatione patitur, vel ex donatione saltem præsumpta ipsius soceri, sed si hæc causa in hæredibus concurrat, sequitur hæredibus, similiter esse licitum illos fructus percipere, etiamsi illis non conueniat onera matrimonij sufferre. Quod inde etiam videtur confirmari, si vxor moriatur, & gener illi in bonis ipsius succedat: iam non amplius genero illi incumbit onera matrimonij supportare, cum vxor decesserit, & tamen poteris fructus prædictos percipere ratione interesse, si quod ex dotis dilatione patitur. Et ita sufferre onera matrimonij secundum se, non erat causa, quare gener posset præfatos fructus percipere.

Coroll. 3. Sequitur amplius, si gener defunctus sit, & dos sit hæredibus soluta, qui vxori defuncti se obligant, ad eam in termino illi tradendam, dato interim pignore fructifero, quòd talis mulier poterit fructus medij temporis recipere, manente capitali salno, si eadem causa concurrat in ea, quæ in eius marito concurrerat ad fructus illos percipiendos. Id patet de se; quia si similis donatio illi fiat, aut simile interesse ipsa ex dilatione dotis patiatur non dubium, posse eam illos fructus recipere, sicut & vir eius dum viueret recipiebat. Et his cessantibus, sicut ipsa non potest, ita nec vir eius eos recipere poterat. Cuius tamen oppositum dixerunt Innocentius, & Hostiensis & cæteri, qui illud ex priuilegio particulariter genero concesso, genero licitum esse dicebant. Sequitur amplius, quòd si gener tantam summam pecuniæ, quanta est dos, à socero sibi debita, à Ioanne, vel alio tertio mutuo accipiat, & eidem tertio idem pignus, quòd à socero acceperat, tradat, poterit ille tertius etiamsi onera matrimonij non sustineat fructus medij temporis percipere, non computando illos in sortem, si eadem aausa eos recipiendi in illo concurrat, quæ in genero concurrebat: sicut aliās. Ita quòd in his, & alijs huiusmodi casibus, cùm causa fructus pignoris recipiendi per se non sit onerum sustentatio, sed vel donatio, vel interesse, aut etiam pœna super hoc posita &c. quòd aliqua tali causa existēte, non solùm gener, sed alij poterunt fructus illos recipere sicut gener: & illis deficientibus nec gener alij, absq; peccato vsuræ eos recipere poterunt. Ad ea verò, quæ vltimo in argumento illo tertio allegabantur ex iure ciuili ad probandum esse vsuram licitam, demptis duabus in ipso iure exceptis, dicendum, quicquid sit de iure Ciuili, satis esse nobis ius diuinum, & canonicū, ad tenendam conclusionem suprà positam, & in hoc non legibus, sed Canonibus stare oportet. Sed de his hactenus.

Resp. ad arg. ex iure ciu. deductum.

In quibus casibus licitum est mutuanti vltra sortem recipere.

QVAESTIO III.

Discrimen inter mutuare

Ex dictis sese offert occasio ad inquirendum, an sit mutuanti licitum, & in quibus casibus, vltra sortē accipere, absque vitio vsuræ veræ. Cùm constet multum inter se dif-

se differre mutuare ad vsuram, & mutuantem vltra sortem recipere, aut exigere, vt patet, tum ex dictis in quæstione præcedente, tum etiam ex definitione vsuræ, quam suprà explicuimus. Et mutuare ad vsuram, certum est illicitum esse, vt suprà ex iure naturali, diuino, & humano monstratum est. Recipere autem, aut exigere aliquid vltra sortem, non ex mutuo principaliter, sed ex alia causa, non ita in prefatis iuribus vetitũ est, sed concessum. De his tamen causis in præsentiarũ quæritur, quæ sint, ob quas liceat vltra sortẽ accipere simul, & exigere. Et vt intelligo videntur esse quatuor.

Prima est debitum ipsius incrementi, vt si id, quod super accipitur, est alioqui ipsi mutuanti debitum, aut de iure suo factum. 1.

Secunda est interesse mutuantis, vt si tale incremẽtum accipitur ratione interesse, quod mutuans ex mutuatione patitur. 2.

Tertia est donatio mutuatarij, vt si sponte, & liberaliter det mutuanti aliquid vltra sortem. 3.

Quarta causa est pœna, vt si pœna aliqua contra mutuatarium statuta est, nisi mutuatum tempore præfixo soluat. 4.

Causa 1. Debitũ ipsius incrementi: quod tripliciter fieri potest.

Prima igitur causa est, debitum ipsius incrementi quod super accipitur: vt si id, quod super accipitur, suum est ipsius mutuantis, aut sibi debitum, aut de iure suo factum. Exemplum primi. vt quando vasallus impignorat domino possessionem feudalem, quam ab eo acceperat, idque in securitatem mutui accepti: nam tunc dominus percipiens fructus medij temporis, non quod alterius est accipit, sed quod suum est, vt patet ex dictis in quæst. præcedenti, de quo est textus in cap. 1. de feudis, & cap. conquestus de vsuris. Aut quando mutuatarius, rem fructiferam mutuantis iniustè occupatam, ipsi mutuanti impignorat. De quo est textus in cap. primo, de vsuris, & in cap. finali, de decimis. Exemplum secundi, vt si mutuatarius decem accepit mutuo, & totidem mutuanti debebat, quæ tamen non aliter potuit mutuans ab eo recuperare, nisi mutuando, adiecto pacto de alijs decem sibi soluendis, de quo suprà, cùm de definitione vsurę agebamus. Exemplum tertij, vt quando mutuans habet ius, seu autoritatem à iure, vel ab homine bona alterius vtcunque etiam per vim accipiendi: vt bello per principem contra hostes indicto, ius habent bellatores hostes spoliandi, & armis eos, & eorum bona aggrediendi: tunc iure poterunt bellatores sicut mediantibus armis, ita mediante mutuo aliorum bona vltra sortem recipere, & exigere, modo absit scandalum, & infamia.

Exemplũ primi modi.

Exemplum 2. modi.

Quia quamuis hostium bona, nec ipsorum bellantium sint, antequam ea capiant, nec ipsis debita, habent tamen ius ad ea capiendum.

De quo est textus 14. quæst. 4. cap. ab illo. In quibus casibus, & alijs similibus certum est vsuram veram non committi, quia incrementum super acceptum, non ratione mutui, sed ob aliam causam iustam recipitur.

In hac causa vsura vera locum nõ habet.

Causa 2. Interesse, mutuantis quod potest esse dup.

Secunda causa est interesse ipsius mutuantis. Est autem interesse iusta vtilitas hominis, habita, vel habenda. Vnde duplex est interesse, s. damni emergentis, & lucri cessantis, primum est, amittere aliquid de bonis habitis, secundum est impediri ab aliquo bono alioqui euenturo. Iam est quæstio, an liceat vltra sortem aliquid exigere ratione interesse damni emergentis. Et dixerunt aliqui, illicitum esse in mutuo 1. rationem interesse habere, ita vt qui mutuat vel non mutuet, vel si mutuat, nil omnino vltra sortem exigat, sed liberalem gratiam mutuatario faciat, cum hoc sit de 2. ratione mutui, simul & de præcepto Dei, & naturæ. Ac proinde quicquid ex mutuo patiatur ipse, qui mutuat, gratis illud patiatur oportet.

An liceat aliquod vltra sortem exigere, ratione inter-

Alioqui accideret, vt in mutuando, non solùm non faceret gratiam aut beneficium ipsi mutuatario, sed potius ipsa mutuatio cederet eidem in magnum gra-

uamen, ita vt sit plus, quod ratione interesse debent soluere, quàm ipsum capitale, vt si interesse sit maius, quam sit quantitas pecuniæ mutuatæ, vt facilè potest exemplificari. Quam opinionem Adrianus attribuit Scoto in suo quarto.

Resol. pro parte aff. *Ratio 1.* Oppositum tamen tenetur communiter, & verè, tam à Theologis, quam à Iuristis. Et probatur, quia nemo tenetur alteri cum damno proprio beneficium facere, nisi fortè quando illius alterius tanta est necessitas, vt teneatur homo tale damnum pro illius subuentione sustinere: ergo tali necessitate seclusa, iustum est, vt is, cui beneficium fit ipsum benefactorem seruet indemnem, quod esse non poterit, nisi loco damni quod benefactor patitur, tantundem reddat eidem, & ita poterit mutuans etiam tempore mutuationis, pacisci de resarciendo huiusmodi damno.

2. Confirmatur, quia qui causam efficacem damni dat, damnum dedisse videtur, & ita tenetur satisfacere: talis est mutuatarius, qui precibus suis causa efficax est, vt alter sibi quod petit mutuet, ad quam mutuationem scit damnum ipsi mutuanti euenturum. Igitur tenebitur illi de tali damno. Ac proinde poterit mutuans loco huiusmodi interesse, aliquid vltra sortem exigere. Hoc idem confirmatur ex cap. peruenit, extrà de fideiussoribus, vbi in sentētia dicitur, quod clericus fideiussor, qui pro principalibus in termino præfixo deficientibus debita soluit, debet per principales debitores indemnis seruari, ita vt pecuniam, quam pro eis soluit, restituant, & ipsum conseruent indemnem, sic quod damnum, quod ex solutione pertulit, ei resarciant, alioqui de redditibus eorum debita persolui faciant, & damna illa resarciri, aut redditus illos sibi assignent tamdiu detinendos, donec de ipsis satisfactum fuerit. Hæc in textu. Cùm igitur fideiussorem pro principali soluere non aliud sit, quam eidem mutuare, sequitur &c.

3. Præterea potest aliquis ad alterius instantiam rem suam illi vendens, petere pretium excessiuum, quod scilicet maius sit, quam res ipsa in se valeat, si ex venditione illius, cogatur vendens aliquod damnum pati, eo quod res illa licet in se, & communiter non valeat tantum, quantum à venditore exigitur, valet tamen ipsi vendenti totum illud; ratione scilicet damni, à quo per ipsius rei possessionem liberatur, qualiter eam distrahendo non liberaretur, vt est communis omnium sententia, & suprà amplius ostendimus.

4. Ergo similiter potest quis pecuniam mutuans, aliquid amplius à mutuatario exigere, si ex tali mutuatione cogitur damnum aliquod pati, quia quamuis pecunia illa innumerata in se non valeat plus, quàm ipsa sit, valet tamen plus ipsi mutuanti: eo quòd eam habendo, liberatur à damno aliquo, quod ex distractione, seu mutuatione ipsius cogitur incurrere. Et procedit hoc non solum de interesse damni, quod mutuans patitur post moram mutuatarij, sed etiam si ante morā illud patiatur, quod
5. specialiter per primam, & tertiam rationem probatur. Quòd rursus hinc confirmari potest: quia si Petrus erat ad statim venditurus rem aliquam, vt haberet vnde creditoribus suis satisfaceret, & ad instantiam Ioannis rem illam illi ad terminum vendit, ratione cuius cogitur Petrus aliunde pecunias quærere, quas non nisi ad vsuram reperire potest, vt creditoribus suis satisfaciat, ex sententia omnium poterit pro re illa, sic ad terminum vendita, plus exigere, quam in promptu valeat, idq́ue ratione interesse damni, quod vendens, ex rei venditione, ad terminum patitur, & cùm in illa venditione, ad terminum sit mutuatio implicita, vt constat, sequitur intentum.

Resp. ad fund. oppositum sententie. Nec obstat quod pro priore sententia dictum est. Nam quamuis mutuatio debeat fieri gratis, & liberaliter, non tamen opus est, quòd cum damno mutuantis sic fiat, vt teneatur gratis illud damnum pati: sed nec inconuenit mutuatarium plus debere soluere

tiere ratione interesse damni præfati, quàm sit ipsum capitale mutuatum, quia ex quo ipse mutuatarius toti illi damno causam dedit, iustum est, vt læso integrè satisfaciat. Et ad hoc impertinens est, tale incrementum ratione interesse solùm esse maius, aut minus, quam sors ipsa: Quòd inde patet: quia si eidem damno causam efficacem aliter, quàm mutuum petendo dedisset, teneretur de damno, vbi nil mutuo accepisset: ergo similiter de eodem damno tenebitur, si ratione mutui simile damnum dedit, etiamsi parua sit sors mutuata. Nec Scoti sentētia huic communi aduersatur, imò ipse expresè in 4. distinct. 15. id ipsum tenet.

Maius dubium est de interesse lucri cessantis, an ratione eius, possit mutuator aliquid vltra sortem exigere. Et communiter dicunt Iuristæ quòd sic, si mutuatarius sit in mora, vnde cogitur mutuator interesse lucri cessantis pati. Secus antequam mutuatarius sit in mora. Huius rationem esse dicunt: Quia antequam sit mutuatarius in mora, gratium facit mutuator ipsi mutuatario, & eo volente, & consentiente, mutuatarius pecuniam mutuatam retinet. Post moram autem, non ita creditore consentiente, debitor pecuniam debitam retinet: & ita si ex tunc ratione non solutionis, creditor aliquod interesse patitur, imputabitur debitori moroso, quia debitor morosus futi æquiparatur: fur autem non solum tenetur rem furtiuam restituere, sed pro interesse etiam lucri cessantis satisfacere. Et pro hac sententia sunt Ioan. Andreas in cap. nauiganti, de vsuris. Et D. Antonius in c. salubriter eod. tit. *Aliud dub. An ratione interesse lucri cessantis liceat aliquid vltra fortē exigere. Sentent. Ratio.*

Hoc tamen non omninò rationabile videtur, sed præter rationem. Nam pecunia non est maioris vtilitatis post moram, quàm ante moram, cæteris paribus, nec minus cessat lucrum iustum ipsi mutuanti ex hoc, quòd mutuatarius est ante moram, quàm postquam incipit in mora esse, vt suppono igitur non solum potest haberi ratione interesse lucri cessantis post moram, sed etiam ante moram. Et confirmatur: Nam debitor morosus, hoc addit supra debitorem non morosum, scilicet quòd est in culpa, non reddens, quòd reddere tenetur, & æquiparatur furi: sed hæc culpa non est per se causa obligandi ipsum morosum, ad reddendum aliquid vltra capitale, sed verum interesse, quod creditor ob causam illius patitur. Igitur si idem interesse patitur, antequam debitor sit in mora, & culpa, quare igitur non tenebitur pro tali interesse satisfacere, sicut tenetur si in mora sit? *Oppugn. hæc sententia cum sua ratione.*

Si dicas, hoc ideò esse, quia ante moram ex voluntate, & consensu creditoris mutuata pecunia retinetur, & ita visus est mutuans gratiam mutuatario facere, volens gratis sustinere interesse, quod interim patitur: contra hoc stat ratio suprà facta, de interesse damni mergentis, pro quo tenetur mutuatarius mutuanti satisfacere, sicut si post moram illud patiatur. Adde quòd, vt dictum est, quamuis tempore mutuationis, teneatur quis gratis mutuare, non tamen tenetur gratis lucrum alioqui euenturum, pro mutuatario amittere, siue lucrum cesset ante moram siue post. *Obiectio 1. contra rationem iam dictā Solutio.*

Si dicas, qui gratis consentit in antecedente, ex consequenti gratis consentit in eo quod inde sequitur. Cùm igitur mutuans tempore mutuationis sponte & gratis consentit in hoc, quod mutuatarius per certum tempus suam pecuniam mutuatam retineat: igitur ex consequenti consentit in perditione alicuius boni, seu lucri, ipsam pecuniæ retentionem consequente, & ita mutuatarius non tenetur quicquam reddere, ratione interesse ante moram euenientis. *Obiect. 2.*

Verum hæc ratio nil probat. Primo, quia supponit vnum falsum, s. quicunque vult antecedens bonæ consequentiæ, vult etiam consequens: aut, qui vult causam, vult similiter effectum eius. Cuius oppositum cōstat esse verū in eo, qui vult in amore suæ concubinæ perseuerare, quam supra modum amat, & tamen cùm sciat per fidem, se *Res. dup. ad hanc obiectionem. 1.*

qui inde eius æternam damnationem hoc non solum non vult, sed etiam odit. Ita etiam, qui scit cibum aliquem gustui delectabilem, esse sanitati contrarium, vult quidem (quia gulosus est) cibum comedere, vt gustui satisfaciat, non tamen inde vult morbum incidere. Et ita de alijs multis posset exemplificari. Imò sicut stat dolere de antecedente, & de consequente gaudere, quod accidit his, qui de peccato verã agunt pœnitentiam, qui de peccato dolent, & de dolore gaudent: ita stat econtrà aliquem gaudere de antecedēte, & tristari de effectu, & consequente eius, vti videmus in puella non nupta, quæ de concubitu gaudet, quo grauida fit, de graui datione verò tristatur.

2. Secundò esto mutuator velit illud antecedēs, s. mutuatarium retinere apud se, mutuatam ad tempus pecuniam, & ex consequenti velit cessationem lucri inde consequentem, non tamen opus est, quod sicut gratis mutuare vult, ita gratis velit illud interesse pati, releuando mutuatariū à satisfactione. Id patet à simili, stat enim quòd Petrus habens vineam fructiferam, sponte consentiat, & velit gratis eam donare Ioanni, non tamen inde opus est consentiat, & velit fructus eiusdem vineæ eidem donare, sed poterit vineam donando, fructum sibi ad tempus reseruare, ipsum donatarium ad fructuum redditionem obligando. Igitur pari forma stat, quod Petrus velit gratis certam pecuniæ quantitatē, ad tempus alteri mutuare, non consentiendo, nec donando lucrum, quod ex pecunia erat ei alioqui saltem instrumentaliter euenturū.

Obiect. 1. Si dicas, non esse simile de vinea donata, & pecunia mutuata, eò quòd vinea parit, non autem pecunia, ideò potest donare vineam, fructus eius reseruando: non tamen potest mutuare, seu dare pecuniam, fructum eius reseruando. *Solutio.* Contrà, quia secundum hoc sicut nō est habenda ratio interesse lucri cessantis ante moram mutuatarij, ita nec haberi deberet post moram eiusdem, vt constat, quia pecunia nec ante moram, nec post, parit. Adde quod quamuis pecunia de se lucrum non pariat, parit tamen instrumentaliter, negotiantis industria apposita. Et ita concluditur in habenda ratione interesse damni emergentis, aut lucri cessantis, non esse ponendam differentiam inter hæc s. mutuatarium esse, vel non esse in mora.

2. Sent. Possent igitur aliqui moueri ad dicendum indistinctè, non esse habendam rationem interesse lucri cessantis, nec ante moram, nec post; & mutuatarium siue morosum, siue non, non teneri in conscientia mutuanti aliquid loco huiusmodi interesse reddere. Pro quibus argui posset primò, quia pecunia de se est res non fructifera.

Ratio 1. Secundò, quia mutuans non potest vendere, quod non habet, lucrum autem cessans non est à mutuante habitum.

2.

3. Tertiò, etiam esto aliquod lucrum ex pecunia reseruata sperasset, illud est incertum, & potest multis modis impediri: pro eo autem quod incertum est, aliquid certum exigere, videtur iniustum, cum per hoc mutuans ponat se in tuto, alterum verò in damno.

4. Quartò etiam? quia opposito dato sequitur inconueniens, quòd scilicet daretur apertum ostium vsurarijs ad vsuras palliandas, & eas palliatas exercendas, quia dicerent se incrementum exigere, non ratione mutui, sed ratione interesse, quod possent cum sua pecunia lucrari.

Res. Licitum est aliquid vltra sortem exigere, & recip. ratione interesse luc. cessantis tamen positis cōditionib. His tamen non obstantibus, videtur cum Theologis tenendum, esse licitum mutuanti, aliquid vltra sortem ratione interesse lucri cessantis exigere, & recipere modò certæ adsint conditiones.

Prob. 1. Hæc conclusio probatur primò: qui efficaciter impedit alium ab assequutione alicuius lucri, in rebus ipsius impediti causaliter contentum, quod alioqui esset assequuturus, tenetur impedito pro illo satisfacere. Hoc patet ratione & exēplo. Ratio est clara

quia

quia qui causam efficacem dat, vt alter aliquod bonum iam habitum amittat, tenetur illi: sed lucrum, de quo loquimur licet non sit actu habitum, est tamen quasi habitum, quia in rebus ipsius impediti contentum, quod alias esset actu habiturus. Igitur licet non teneatur ad tantum, ad quantum teneretur, si sua causa alter bonū actu habitum amitteret, non tamen releuatur, quin teneatur. Exempla etiam clara sunt, si quis detineat rusticum, aut mechanicum, ne possint suam operam, aut artificiū prosequi seu exercere, vnde necesse est eos stipendium, quod alias lucraturi essent, amittere, ex sententia omnium tenetur illis ratione interesse lucri cessantis. Idem etiam de eo, qui operam apponit, ne semina suo domino pullulent, ne arbores, aut vineæ fructificent &c. talis tenetur de damno, & de cessante lucro, quod illi domino alioqui euenisset, eò quod lucrum illud, & commodum in rebus ipsius læsi continebatur: & licet non actu à domino possideretur, erat tamen quasi habitum, & quasi possessum, cùm seclusa opera lædentis illi esset euenturum. Talis est casus præsens, excepto quod in nostro casu sit lucri cessatio, ob causam mutuatarij præter iniuriam mutuantis, in alijs autem fit cum iniuria læsi. Attamen quantum ad propositum attinet, nil videtur iniuria facere, quia alia satisfactio pro iniuria debetur, alia verò pro interesse cessantis lucri alioqui euenturi. Sed nec etiam nostrum intentum impeditur per hoc, quod in exemplis illis, læsus ipse nullo modo consentit in impedimento, & cessatione lucri alioqui euenturi, in nostro autem casu sic. Nam satis est ad nostrum propositum, quod in nostro casu mutuator non gratis consentiat in cessatione lucri, nec de illo velit mutuatario gratiam facere sicut nec id vult læsus in exemplis adductis. Et in hoc, quod pertinens est ad obligationem satisfaciendi, pro interesse lucri cessantis, similia sunt exempla posita nostro casui, etsi in alijs, quæ impertinentia sunt, sint dissimilia.

Adde quod possunt exempla per omnia nostro casui assimilari, vt si quis petat à 1.
rustico vt se in venatione, vel itinere comitetur, vnde à sua opera, & lucro inde euenturo impediatur, iustè poterit dicere rusticus: faciam quod vis libenter, modo mihi pro lucro cessante satisfacias. Similiter si quis petat mutuò instrumenta artificis, vnde impeditur ab assequutione alicuius lucri sibi euenibilis, iustè poterit dicere, faciā modò pro lucro cessante satisfacias. Ergo pari forma si mercator erat paratus ad nundinas cum suis pecunijs ire, vnde lucrum sperabat, & Petrus petat ab eo illas pecunias mutuo, iustè poterit dicere illi mercator, faciam libenter, modò pro lucro mihi alioqui euenturo satisfacias, ex quo ob tuam causam illud amitto.

Secundò facit pro hac sententia cap. in ciuitate, & cap. nauiganti, de vsuris. vbi, vt 2.
suprà discussimus, iustificatur contractus, quo quis merces vendit ad terminum carius, quam valeant in promptu, si est verisimile dubium tempore solutionis plus, minusue esse valituras, supposito quod venditor erat eas seruaturus, cuius pretij excessus iustificatur ratione interesse lucri cessantis, qualiter cessaret, si pro pretio currente merces illas vendidisset, & tunc constat illic esse implicitam mutuationem.

Facit tertiò Clem. religiosi. §. quibus, de priuilegijs, vbi religiosi retrahentes aliquē 3.
à legatis faciendis, coguntur satisfacere læsis, non nisi quia causam præstiterunt, ne personæ, quæ alioqui per viam legati erant aliquod lucrum assequuturæ, illud amittant: sed talis est noster casus, vt patet. Imò inde arguitur à minori. Quia si in casu textus, religiosi impedientes personas illas à lucro, non in eorum rebus causaliter contento tenentur illis, à fortiori in nostro casu tenebitur, qui mutuantem in lucro, in rebus eiusdem contento, impedit.

Facit quartò capitulum salubriter, de vsuris, vbi concedit posse generum cui dotis 4.
solutio differtur, fructus pignoris medij temporis recipere, non computando illos in

sortem,& secundum communem Theologorum intellgentiam excusatur id ratone interesse lucri cessantis,vt etiam dicit D. Anto. de Burrio,qui sic ait: Quando socer promisit nomine dotis genero certam quantitatem pecuniæ, & socer est in mora, vt puta,quia dos in continenti debebat solui,tunc pro interesse poterit petere,quantum verisimiliter fuisset lucraturus cum illa pecunia, vt sic habeatur ratio ad interesse lucri cessantis. Hæc ille. In quo casu,constat dilatione dotis,ex consensu generi locum habere mutuationis: Nec obstat,quod Anton. loquatur de mora soceri. Nam eo ipso, quod gener conuenit cum socero,vt dotem retineat, & iterum loco interesse aliquid illi tradat, desitit socer in mora esse, vt constat: & nihilominus iustificatur illa fructuum medij temporis perceptio,saluo capitali.

Resp. ad rationes, pro 11. sententia allatas.

Ad 1. Nec obstant, quæ suprà in contrarium adducta sunt. Quòd enim pecunia non de se fructificet,nil obstat. Tum, quia si ob illam causam non licet aliquid ratione lucri cessantis exigere,ob eandem etiam non liceret idem, ratione interesse damni emergentis. Tum etiam,quia instrumenta artificis, de se non fructificant plus quàm pecunia, & tamen si quis mutuo ab artifice sua instrumenta petat, tenebitur artifici ad interesse lucri cessantis.

Ad 2. Nec obstat, quod secundò dicitur,s. quod nemo potest vendere, quod non habet qualibet mutuans vendere videretur,si pro lucro cessante aliquid exigeret: nō,inquā, obstat, quia mutuans quamuis non actu habeat lucrum, à quo ratione mutuationis impeditur, habet tamen illud quasi in actu,eo quòd ponimus absque dubio,aut probabiliter tale lucrum alioqui sibi euenturum. Secus si talis probabilitas non adesset. Huius exemplum est notum de piscatore, qui antequam rete in mare ad piscandum iaciat, vendit pisces ex iactu illo capiendos,cum tamen illos nondum habeat, est tamen verisimile se pisces aliquos inde capturum. Et est casus in lege approbatus in l. si iactum retis.ff. de act. o. empt.& vend.&c. Idem potest exemplificari de partu futur. l. nec emptio.ff. de contrahen. emp.& vend.

Ad 3. Nec obstat,quod tertio obiectum est,s. lucrum cessans esse incertum, & posse multis modis impediri; non inquam,obstat,quia similiter in casu piscatoris nuper posito,incertum est lucrum ex iactu retis speratum, & potest multis modis similiter impediri, & nihilominus pro illo incerto, licitè conuenitur, aliquod certum pretium dari,& iustificabitur propter verisimile dubium, quo dubitatur plus,minusue lucrum speratum esse valiturum, quam sit pretium taxatum, quia tunc æqua est vtriusq; conditio,cum æque se lucro,& damno exponant.

Ad 4. Nec obstat, quod mutuans aliquid certum pro lucro cessante exigens, ponat se in tuto quo ad id,quod exigit:& alter ponat se in periculo incrementi exacti, imò incerto,de illud vltra capitale soluendo,quia in tali casu mutui non habetur ratio æqualitatis inter datum, & acceptum, sicut haberi debet in venditione,sed in mutuo habetur ratio ad interesse,quod mutuans ob causam mutuatarij patitur: ideò tenetur mutuatarius aliquid in recompensam præfati interesse, ipsi mutuanti vltra capitale reddere,etiamsi mutuatarius, nil vltra capitale à mutuante recipiat. Et quoniam incertum est, quantum futurum erat adæquatè lucrum speratum, iustè pro aliquo certo conuenitur, quod certum apud hominum æstimationem tantum valeat, quantum illud aliud incertum, etiamsi plus esset illud incertum speratum, &c. Vnde sequitur, quod mutuans aliquid ratione talis interesse exigens, propriè non vendit lucrum speratum, sed est contractus innominatus,s. da certum quid, & perdam lucrum,&c. Ac proinde non propriè dicitur vendere,quod non habet.

Ad 5. Nec obstat, quòd quartò obijciebatur, quod scilicet,daretur apertum ostium ad vsuras palliatas exercendum,&c. Non,inquam,obstat,eo quod non simpliciter,& absolutè

solutè dicimus esse licitum ratione interesse lucri cessantis aliquid exigere, sed conditionaliter, s. si certæ conditiones concurrant, cum quibus concurrentibus, licitum erit, secus aliàs.

Conditiones ad prædictam exactionem necess. ex senten. Conradi.

CONditiones igitur ad præfatam exactionem iustificādam necessarias ponit Conradus, dicens esse septem vel octo. Prima est, quod à parte rei, ita sit, quod mutuans patiatur illud interesse ratione, cuius aliquid vltra capitale exigit. Nam si non verum, sed fictum esset, non excusatur ab vsura. Secunda, quod illud, quod ratione interesse exigit, non excedat ipsum interesse, alioqui vsura esset, ratione illius excessus, 1. 2.
ad cuius exactionem is, qui mutuat, causam præter mutuum non habet. Tertia, quòd 3.
mutuans mallet pecuniam mutuatam retinere, & sic vitare interesse, quod ob mutuum patitur, quam mutuare, aliquid certum vltra sortem lucrando. Nam dato opposito, signum est quod mutuat ex affectu lucri, & ita erit vsura. Et procedit hæc ratio, vbi mutuans commodum temporale respicit: nam si ex charitate moueatur principaliter ad proximo per mutuum subueniendum, absq; damno proprio, tunc poterit male mutuare, se indemnem seruando, quam pecuniam retinere, lucrum inde sperando. Quarta conditio, quod mutuans illud interesse patiatur ratione mutuationis, 4.
quia si ob aliam causam tale interesse incurrit, puta ex negligentia, aut nescientia, aut malitia propria illud incurrat: vt si mutuatione facta vendit vilius rem suam, vt creditoribus satisfaciat, ad quam venditionem non cogitur, cùm creditores solutionem expectare vellent &c. tunc si vilius vendit, imputet sibi, non mutuatario: aut si post mutuationem factam pecunias habet in arca, cum quibus interesse, lucri cessantis euitare posset si vellet, tunc huiusmodi interesse non mutuatario, sed sibi ipsi debet imputari. Quinta conditio, quod mutuatio sit consilij, & non præcepti. Nam si mu- 5.
tuatarius sit in tali, & tanta necessitate constitutus, in quali non est ipse mutuans, tenebitur illi mutuare. Et si quod inde damnum, aut interesse patitur, tenebitur illud gratis sustinere, cum propria bona teneamur, ad proximorum indigentiam releuandam expendere. Pro his autem, ad quæ ex præcepto tenemur, nil in recompensam exigere possumus. Et ita in tali casu, inquit contentus debet esse mutuator, si sors sibi restituatur. Sexta conditio, quod exactio incrementi, non infamet autorem suum, 6.
nec aliquem scandalizet actiuè, nec passiuè scandalo ex ignorantia, aut infirmitate proueniente, secus si ex malitia scandalizati proueniat: tunc enim etsi vsura non sit, erit tamen peccatum aliud contra præceptum, quo tenetur de bono nomine curam habere, & proximi scandalum euitare. Septima conditio: quòd exactio, quam tem- 7.
pore mutuationis facit, non sit ad hoc, quod mutuatarius, teneatur refundere interesse iam illicò in ipsa mutuatione, cùm mutuator nondum sit pro tunc interesse passus, nec enim tenetur mutuatarius pro interesse satisfacere, antequam sit interesse positum in esse. Octaua quam ponit in interesse lucri cessantis est, quod mutuator 8.
non exigat, tantum, quantum erat lucrum cessans: quia debet defalcare inde expensas, laborem, periculum, &c. quæ in prosequutione lucri erat expensurus. Similiter debet defalcare quantum valet minus, lucrum nondum habitum, licet speratum, ob eius incertitudinem, quam valeat actu habitum, alioqui non excusabitur à peccato iniustè superaccipiendi, seu lucrandi &c. Has omnes conditiones, dicit esse necessarias ad exigendum aliquid ratione interesse, tam damni emergentis, quam lucri cessantis: dempta octaua, quam in interesse lucri cessantis dicit esse seruandam: reliquæ communes sunt vtrique interesse.

Duobus modis potest mutuans aliquid vltra,

Vt tamen appareat, sit ne necessarium omnes has conditiones concurrere ad præfatā exactionē iustificandam, præmittamus quod duobus modis potest mutuans aliquid vltra sortē tēpore mutuationis, ratione interesse exigere. Vno modo, nil certū &

determi-

sortem tempore mutuationis ratione interesse exigere. 1.

determinatum exigendo, sed solam refusionem interesse, si aliquod tale ipsum mutuantem sustinere contingat. Et ad hoc certum est, non esse necessarias omnes illas conditiones. Patet, quia non est necessaria prima; nam siue verè ita sit, quòd mutuans patiatur aliquod interesse, siue incertum sit, aut dubium omnino, iustè poterit cum illo pacto mutuare. Imò ex forma ipsarum conditionum apparet, quòd non dicũtur esse necessariæ, nisi ad iustificandum contractum, quando apponitur pactum de aliquo certo, & determinato soluendo, loco interesse, & hic est secundus modus; vt si mutuans dicat, non mutuabo, nisi vltra sortem loco interesse aliquid certum soluas. Et quòd hoc non sit de se illicitum, apparet ex dictis. Nam ex sententia Doctorum pro maiori parte, iustè poterit gener dotis solutionem expectans, aliquid certum à

2. socero exigere loco interesse, quod verisimiliter cum dote statim soluta esset lucraturus. Similiter qui ad terminum, mercem cariùs, quam in promptu valeat, vendit, excusatur si mercem illam, erat alioqui seruaturus ad tempus, quo fortè plus esset valitura, vt hæc latè supra discussa sunt. In quibus & in multis alijs, aliquid certum & determinatum, tempore mutuationis implicitè à mutuatario exigitur, loco interesse futuri esto incertum & indeterminatum sit tale interesse, antequàm eueniat.

Examinatur p̃ edictæ conditiones. an sint omnes necessariæ. Prima non est necessaria.

Et in hoc sensu esset dubium, an omnes illæ conditiones sint necessariæ. Et videtur quòd prima non sit in rigore necessaria, s. quod ita sit à parte rei, quòd ex mutuatione, ipse mutuans aliquod interesse sustineat. Patet, quia vel esset necessarium, quòd actu illud interesse sustineat tempore, quo mutuat, aut tempore futuro. Primum non, vt exemplis in iure approbatis, & suprà positis apparet. Sed nec secundum, quia stat, quòd tempore mutuationis sit valdè verisimile, & quasi indubitatum, quod mutuans si non mutuaret, esset aliquid posteà lucraturus; ratione cuius verisimilitudinis poterit cum mutuatario, vt dictum est, super refusione pacisci, & tum quòd eueniat oppositum, ita vt talis rerum mutatio postmodum accidat, vel in mutuante, vel in rebus, quas erat alioqui empturus, quod nullum lucrum fuisset assequutus. Et procedit hoc tam de interesse damni emergentis, quàm lucri cessantis. Et ita vt talis exactio, iustè tempore mutuationis fiat, satis est interesse esse verisimile, aut probabile; & hoc sufficit vt non sit fictum.

2. Conditio similiter non est necessaria. Probatur.

Secunda etiam non videtur necessaria: s. quòd id quod exigitur, non excedat ipsum interesse ratione cuius exigitur: idque si intelligat de interesse verè & realiter eueniente, vt in prima conditione intelligit. Id probatur, tum, quia si ita esset, nunquam ergo pro interesse lucri futuri cessantis esset licitum aliquid certum & determinatum exigere, eò quòd non potest tempore mutuationis certitudo haberi, an id, quod exigitur excedat lucrum, quod alioqui esset in re ipsa euenturum, eò quòd de tali lucro vero, nulla antequam veniat potest haberi certitudo, quantum erit in re ipsa. Tum

Sensus eiusdẽ 2 conditionis.

etiam, quia in exemplis supra positis de genero, & de vendente carius ad terminum, iustè illud certum & indeterminatũ, loco interesse indaterminati exigitur: esto quod accidat posteà illud exactum plus esse quàm fuisset lucrum, quòd mutuanti alioqui verè & realiter euenisset. Nec per hoc vitiatur cõtractus prius factus, vt cõstat: Et ita hæc secunda conditio, sicut & prima, venit intelligenda non de interesse verè & realiter eueniente, sed de interesse verisimili, & probabili, & tunc id, quod exigitur, non solum non debet excedere verisimile, & probabile interesse futurum, sed debet esse ad summum tantum id, quod pro eo exigitur, quòd sit verisimile dubium, lucrum cessans plus minusuè futurum esse, quàm id, quod exigitur idq; propter dubietatẽ quantitatis huiusmodi interesse, iuxta determinationem capituli, in ciuitate, de vsuris &c. Et tunc quicquid in re accidat, siue plus, siue minus mutuans realiter fuisset lucratus, licitè id, quod exactum est, à mutuatario recipitur: ex quo verisimile lucrum cessans tantum

tantum valuit tempore contractus, quantum ratione eius fuit à mutuatario exactũ. Vnde perinde est, ac si Petrus verisimiliter sit aliquid cum centum ducatis lucraturus, & ante lucri euentum Ioannes emit ab illo id, quod in tali negotiatione lucraturus est, cùm tamen sit lucrum indeterminatum, cum futurum sit, & facta venditione pro decem, tenebitur Ioannes illa decem posteà Petro soluere, siue multum, siue parum eum lucrari contingat.

Tertia conditio non videtur omninò necessaria, quamuis communiter, secundum illam formam soleat à Doctoribus poni, in qua dicitur, quòd mutuans, data sibi optione, potius eligeret pecuniam suam retinere, & cum ea lucrum incertum sperare, quàm eam cum pacto de lucro certo mutuare. Nam vt videtur, satis est, data ei prȩfata optione, esse sibi, teste conscientia, indifferens, hoc vel illud eligere: nam stante huiusmodi animi indifferentia, non videtur ad lucrum ex mutuo declinare, sed ȩqua videtur esse lanx, & hoc sufficit eum excusare, non solùm ab vsura reali, ex quo in exigendo non excedit, vt suppono, sed æqualitatem inter exactum, & futurum lucrum seruat, ad sensum nuper expressum, sed etiam excusatur ab vsura mentali, cùm nil ex mutuo lucrari intendat; ob præfatam animi sui indifferentiam. Et ita puto intentionem Doctorum hanc conditionem ponentium esse, dicere, quòd affectus, mutuantis non magis ad lucrum certum, de quo paciscitur, declinet, quam ad lucrum incertum, ex sua negotiatione alioqui euenibile. Et ita hæc conditio non positiuè, vt sonat, est intelligenda, sed negatiuè in hoc sensu modò tacto. Et patet ex ratione, quam pro conditione assignata faciunt arguentes, sic; nam ad oppositum tunc signum est, quod aliquod commodum temporale sperabat per viam mutui, quod alioqui non ita sperabat. Quam rationem constat, locum non habere in casu, quo æqua lance mutuator æquè in vtrunque indifferenter tenderet. *3. Quoque conditio non est omninò necess.* *Sensus eiusdem.*

Quarta conditio similiter vt prima, & secunda, intelligatur de interesse non verè, & realiter eueniente, sed de probabili, & verisimili, ex quo ad hoc, quòd iusta sit præfata exactio, non ad id, quòd verè eueniet, sed quòd verisimile, & probabile est euenire, attendendum est. *Sensus 4. conditionis.*

Quinta conditio est, quòd mutuatio sit consilij, & non præcepti. Quia tanta potest esse necessitas mutuatarij mutuum petentis, vt teneatur mutuans ex præcepto mutuare, & si quod interesse inde patitur, tenebitur gratis illud sustinere, & ita debet esse contentus cum hoc, quòd sors mutuata sibi reddatur. *5. Cond.*

In hac conditione, vt sonat, arbitror Conradum decipi, & non eum solum, sed plures alios, qui eandem conditionem necessariam esse dicunt. Ratio autem contra illum est in promptu, quia vel is, qui mutuum petit, est in extrema necessitate, seu quasi, ratione cuius mutuans teneatur ei eleemosynam facere, vel est citra illam necessitatem. Si primum, sequitur quòd non solum debet gratis præfatum interesse sustinere, sed ipsam sortem, qua extremè mutuatarius indiget, tenetur gratis illi donare, cùm secundùm Conradum non satisfaciat diues, mutuando ei, qui extremam patitur, sed donare tenetur, & per consequens, nec tenebitur mutuatarius pro interesse satisfacere, nec sortem mutuatam reddere. Si autem mutuatarius sit citra extremam, vel quasi, ita vt diues nil illi donare teneatur, sequitur quòd sicut mutuatarius tenebitur sortem mutuatam reddere, ita & pro interesse satisfacere. *Arg. 1 contra eandem.*

Si dicas, quòd mutuatarius est in extrema, vel quasi, & licet esset illi donandum ipse tamen volens, se obligat ad sortem mutuatam reddendam, & ideò excusabitur mutuator, sortem redditam exigendo, & recipiendo. *Obiectio.*

Contra stat replica; quia sicut potest ille indigens, se ad sortis solutionem obligare, cedens donationi eidem alioqui faciendæ, ita potest se ad satisfaciendum *Solutio.*

pro intereſſe, quod gratia ſui mutuator patitur, volens obligare: & per conſequens; poterit ab illo mutuator, vltra ſortem ratione intereſſe aliquid exigere. Quod ſi charitas obligat illum, ad liberandum mutuatarium à ſatisfactione pro intereſſe ſatisfacienda; æquè, imò plus eandem charitas obligabit illum ad liberandum indigentem à ſolutione ſortis acceptæ, ex quo pauper ille ſorte ipſa directius indiget, quam ſuſtinentia præfati intereſſe, quod mutuator ſuſtinet. Itaque videtur rationabile differentiam inter ſortem reddendam, & pro intereſſe ſatisfaciendum ponere.

2. Secundò, ſit Petrus in tam extrema neceſſitate, quòd niſi illi mutuem centum ducatos, vt eos latronibus tradat cum alioqui abſque dubio occident; ego teneor ex præcepto illi centum ducatos mutuare, ex quo, vt pono, non poſſum eum aliter à morte iniurioſa eripere: & tamen poſſum paciſci, de ſatisfactione mihi per illū agenda loco intereſſe, quod ex tali mutuatione ſuſtineo, & ille tenebitur mihi poſteà ad vtrunque ſcilicet, ad ſortem reddendam, & ad ſatisfaciendum pro intereſſe, eſto quod mutuatio non conſilij, ſed præcepti fuerit; quandoquidem ſi poſſum illum à morte aliter, quàm donando eripere, non teneor ſortem principalem illi donare, nec gratis pro illo intereſſe aliquod pati.

3. Tertiò videtur falſum fundamentum, cui præfata conditio innititur. ſ. quòd pro his, ad quæ de præcepto tenemur, non poſſumus recompenſam, ſeu mercedem, aut pretium exigere, & inde, vt putant, eſt quod cùm mutuatarius mutuatum petens, eſt in tanta neceſſitate & indigentia, quod diues tenetur illi mutuare, & ex conſequenti tenetur in caſu intereſſe inde conſequens ſuſtinere, non poterit loco talis intereſſe aliquid exigere. Cum tamen multa ſint, ad quæ ex præcepto tenemur: tamen non gratis ea agere tenemur, ſed iure poſſumus pro eis, aliquam mercedem exigere, & recipere. Patet de aduocato, qui cum non ſit qui litigantem & iuſtam cauſam defendentem, ab iniuſta ſententia, & damnatione tueatur, tenetur ex præcepto partes eius defendere, & tamen poterit ſuam mercedem iuſtè exigere. Similiter medicus tenetur ex præcepto ægrum in periculo exiſtentem curare, & tamen non ad id tenetur gratis. Et qui videt in via fratris merces, ob defectum adiutorij perire, tenetur illum ex præcepto iuuare, & tamen poterit ſuam mercedem exigere, vt alias latius diſſeruimus. Igitur eſto teneatur diues extremè indigenti mutuare, & per conſequens inde intereſſe pati; non tamen ad id gratis tenetur. &c.

Quatenus hæc 5. conditio ſit, vel non ſit neceſſaria.

Et ita hæc conditio non, vti cæteræ videtur eſſe neceſſaria: excepto niſi tanta ſit mutuatarij indigentia, quòd nec habeat, nec habere ſperetur, vnde pro intereſſe ſatisfacere poſſet, tunc enim poterit verificari quod dictum eſt. ſ. mutuatarium teneri ad ſortis ſolutionem, non tamen ad intereſſe, & tunc inhumanum eſt, & iniuſtum aliquid vltra ſortem exigere. Sed quia hic punctus videtur ex his, quæ de eleemoſyna dici ſolent pendere, vide quod in Codice de eleemoſyna ſcripſimus.

Arg. contra 7. conditionē.

1. Septima conditio, ſcilicet, quòd exactio quæ fit tempore mutuationis, non fiat, ita vt ſtatim ipſum exactum ſoluatur &c. ſuam etiam habet difficultatem: nam ſi Petrus eſt aliquid veriſimiliter lucraturus menſe ſequenti, & Ioannes velit eum in re alia occupare, vnde lucrum illud amittat, poterit cum Ioanne conuenire, dicens; ego cedam tali lucro, ſi aliquid certum mihi in promptu des, & erit licita conuentio, & per conſequens poterit lucraturus, iuſtè recompenſam lucri, cui cedit in promptu exigere & recipere. Sicut poteſt quis fructus vineæ, nondum exiſtentes, ſed ſperatos, & incertos, anteà vendere, & pro illis in promptu aliquid certum recipere. Cùm ergo mutuans in caſu, non ſolum mutuet, ſed lucro veriſimiliter ſperato, ob cauſam mutuatarij cedat, quod gratis facere non tenetur, ſequitur quòd poterit pro huiuſmodi

ceſſione

cessione aliquid à mutuatario in promptu exigere & recipere.

Tum secundò, quia si talis mutuatio esset vitiosa, quæ fit cum pacto, quo mutuatarius statim aliquid certum, pro interesse, quod patietur, soluat, ideò esset, quia tempore mutuationis, nondum patitur cum effectu tale interesse, sed posteà patietur: aut ideò, quia mutuans cogit mutuatarium ad aliquid agendum, seu soluendum, ad quod non est obligatus, idque ratione mutui, quod non aliter fieret, nisi satisfactio pro interesse ilicò fiat. Sed neutrum videtur sufficere, ad vitiandam præfatam mutuationem. Probatur, non primum, tum quia qui vendit ad statim cariùs, quam merx communiter valeat, idque ratione interesse, quod ex carentia suæ mercis verisimiliter est passurus, licitè ad statim recipit recompensam pro interesse futuro, ex sententia omnium: esto quod tempore venditionis, tale interesse non sit in effectu: iam talis venditio non vitiatur per hoc pactum, de statim soluendo recompensam pro interesse futuro. Ergo etiam in nostro casu, non inde vitiatur mutuatatio, quòd fit cum pacto de soluendo statim recompensam pro interesse futuro. Tum etiam, quia quamuis tempore mutuationis, mutuans non in effectu patiatur præfatum interesse, attamen in effectu, & realiter tunc cedit lucro verisimiliter euenturo, & sperato, quæ quidem cessio est pretio æstimabilis, vt constat: igitur mutuando poterit pro cessione, qua de facto lucro cedit, aliquid statim soluendum exigere. Quod etiam non vitietur præfato mutuatio ex secundò, scilicet, quia mutuans obligat mutuatarium ad plus, quàm ipse alias tenetur, puta ad statim soluendum exactum, apparet, quia si hæc ratio sufficeret pariter sufficeret ad vitandam mutuationem factam, cum pacto de soluendo posteà simul cum capitali, aliquid certum ratione interesse sperati. Patet, quia similiter obligat mutuans ipsum mutuatarium ad plus, quam alias teneretur, cum alias non teneretur nisi ad satisfaciendū pro interesse, prout euenerit, conuenire autem de aliquo certo soluendo, loco præfati interesse incerti, est alia noua obligatio, ad quam mutuatarius, nec ratione mutui, nec ratione cessantis lucri tenebatur, sed sola contrahentium conuentione, per quam mutuans illud à mutuatario tempore mutuationis exigit.

Verum quicquid sit de hac, quæ in argumento tangitur, subtilitate, non opus est à conditione recedere, cum ipsa sit rationabiliter posita, eo quod dato opposito, in promptu est inconueniens, quod inde vt in plurimum sequeretur, scilicet, quod mutuatarius cogeretur ratione interesse minoris soluere tantum, quantum ratione interesse maioris, quod apertam in se continet in æqualitatem. Et sequela patet posito casu, quod indigens petat mutuo quindecim ad certum terminum soluendos, cum quibus est tunc verisimile, mutuantem fuisse in illo interim quinq; lucraturus parū, plùs, minusue deductis laboribus, & expensis, &c. ait mutuans: faciā quod petis, modò illicò soluas mihi quinq; pro cessione, qua ob tui causam cedo lucro alias probabiliter euenturo, & alter consentiens accipit à mutuante quindecim, de quibus illicò iuxta conuentionem soluit eidem quinque & ita remanent apud mutuatariū decem, & ratione mutum, quia, s. quindecim mutuo accepit, tenebitur in termino soluere, 15. & ita perinde est, ac si mutuatarius mutuo decem acciperet, soluturus ratione mutui simul, & interesse in termino præfixo quindecim. Ac proinde sequitur intentum, quod si quindecim mutuo recepisset, erat quinq; ratione interesse soluturus: & recipiendo mutuo tantum decem, similiter est ratione interesse, alia quinque soluturus, cum tamen non sit verisimile, quod mutuans tantum fuisset lucratus cum decem, quantum cum quindecim. Et ratio est intuenti clara.

Prædicta conditio, 7. rectè posita est vt necess. Prob. ra

Præterea accederet, quod mutuatarius nil in re ipsa mutuo acciperet, quod apud ipsum ad sui vtilitatē permaneret, & tamen teneretur mutuanti ad soluendā sortem,

quam verè non accepit. Vbi ponamus, quòd indigens petat mutuo quindecim, & quod sit verisimile quòd mutuans cum illis quindecim esset lucraturus, alia quindecim in negociatione iusta, idque deductis laboribus, & expensis, & fortè fuisset plus quam quindecim lucratus: iam si licita esset præfata conuentio, de statim soluendo interesse, statim quod indigens mutuo acciperet quindecim, deberet illa quindecim, illicò mutuanti ratione interesse dare, & ita nihil sortis apud ipsum remaneret, & tamen teneretur in termino sortem soluere, ac si apud ipsum remansisset, quo nihil absurdius. Ac proinde stetur in conditione.

Resp. ad arg. contra 7. condit. allata. Ad 1.

Nec obstant, quæ in oppositum adducta sunt, non est enim simile, quod primo fuit allegatum, de eo, qui vendit pro pretio ad statim, fructus incretos euenturos: illud. n. iustum est, supposito quòd seruetur æqualitas inter pretium taxatum, & mercem, quæ est ius percipiendi fructus venturos præfatæ vineæ, quod quidem ius transfert dominus vineæ in emptorem. In nostro autem casu, non fit talis venditio, quia mutuans nil in mutuatarium transfert, nisi id quod mutuat. Et quamuis cedat lucro verisimili alioqui euenturo, eo ipso, quòd statim pro tali cessione aliquid mutuanti soluit, fit iniustitia prædicta, scilicet, quòd tantum soluat pro minori interesse, quãtum pro maiori, vt deductum est. Quod ex casibus in oppositum adductis minimè sequitur.

Ad 2.

Ad secundum dicendum, quòd argumentum benè probat intentum, scilicet, non ideò præfatum contractum vitiari, quia mutuatarius, soluere cogitur pro interesse priusquam in effectu ipsum interesse interueniat. Nec ex eo, quòd mutuans obligat mutuatarium ad aliquid, ad quod nec ratione mutui, nec ratione interesse alioqui teneretur, sed quia obligat illum ad plus, quàm æquum & iustum sit: quia scilicet, vt deductum est, obligat illum ad soluendum pro interesse minori, quantum deberet pro maiori soluere, vt patet de se. Idque dixi vt plurimum ex opposito conditionis sequi, nam non nego posse contingere non minus interesse pati mutuantem, minus mutuando, quam si multum mutuet, vt si ad lucrum speratum obtinendum requirebantur centum ducati, nec pauciores suffecissent, tunc si mutuet ex illis decem, duos ducatos, aut vnum, non minus lucrum perdit, quàm si omnes 100. mutuasset: in tali casu, nō minus deberet mutuatarius, ratione interesse soluere vnum ducatum mutuo accipiendo quàm si omnes centum mutuo accepisset.

Sent. auto. de condit. necessarijs ad sup. dictam exact.

Est ergo resolutio, quòd ad iustificandam exactionem, quam mutuans tempore mutuationis, à mutuatario aliquid certum ratione interesse exigit, hæc requirantur.

Cond. 1.

Primùm, quòd tempore contractus sit verisimile præfatum interesse, etsi omninò certum non sit. Secundum, quod id, quod ratione interesse exigitur, sit ita moderatũ, vt tempore contractus sit verisimile dubium, lucrum futurum cui ceditur, fore plus
2. minusue, quod exigitur, vt æqua sit vtriusque conditio. Tertium, quòd teste conscientia ipsius mutuantis indifferens sit eidem mutuare adiecto pacto cum tali exactione, aut pecuniam suam retinere, & lucrum speratum prosequi. Quartum, quod tale
3. 4. 5. 6. interesse, cogatur pati ipse mutuans, ratione mutuationis, ad quod opus est mutuationem fieri, ad instantiam mutuatarij. Quintum, quòd non sit mutuatarius tanta
7. 8. necessitate pressus, quod nec habeat, nec habere speret, vnde possit pro interesse prædicto satisfacere, possit tamen mutuatam sortem suo tempore soluere, idque siue mutuatio in casu sit consilij, siue præcepti. Sextum, quod exactio non fiat eo modo, vt mutuatarius teneatur statim pro interesse satisfacere seu exactum soluere. Septimum, quod in tali exactione deducantur labores, & expensæ, quas mutuans erat alioqui in lucri prosequutione, facturus. Postremum est quod caueatur ab infamia, & ab quod in omnib. contractib. & operib. humanis est seruandum. His omnibu

coacu

concurrentibus, licita erit mutuatio cum præfata exactione, & ſiue poſtmodum appareat, quod mutuans plus longè fuiſſet lucratus, aut etiam nil, tenebitur mutuatarius mutuanti ſoluere, iuxta conuentionem præfatam, quæ non veritati lucri euenturi, ſed veriſimilitudine tunc rationaciliter, habitæ innitebatur, idque de rigore contractus. Sed quoniam in his qui mutuant, aut ad terminum vendunt, & emunt, rariſſimè hæc omnia requiſita concurrunt; ideò tales contractus, in quibus aliquid vltra capitale ratione intereſſe lucri ceſſantis exigitur, diſſuadendi ſunt antè quàm fiant: poſt factum autem diligenter attendendum, an omnia requiſita concurrant necne, ne poſt factum aliquid temerè, vel iuſtificetur, vel condemnetur. Et ob hanc cauſam Papa viſus eſt tales contractus diſſuadere in cap. in ciuitate de vſuris, dicens: Ideò ciues ſaluti ſuæ bene conſulerent, ſi à tali contractu ceſſarent, cùm cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari.

Nota. Contractus in quibus aliquid vltra ſortem ratione intereſſe lucri ceſſantis exigetur, diſſuadendos eſſe ne fiant: factos autem non temerè cõdemnandos

Coroll. 1. Sequitur ex dictis, quàm periculosè errent homines, qui pecunias, quas mutuant, erant in arca ſeruaturi, & tamen inde lucrum quærunt ratione intereſſe lucri, quod habere potuiſſent. Non enim eſt habenda ratio intereſſe, quod quis lucrari potuiſſet, ſed puod veriſimiliter de facto fuiſſet lucratus.

Coroll. 2. Nec minùs errant mercatores, qui cum pecunias mutuant, vel merces ad terminum vendunt, aliquid ratione intereſſe exigunt, etiamſi cum illis pecunijs alioqui fuiſſent lucraturi, ſi alias totidem pecunias in arca habeant, quibus mediantibus idem lucrum aſſequi potuiſſent, maximè ſi eas pro vſu ſuarum negotiationum ſeruatas habeant.

Coroll. 3. Errant prætereà, qui ratione intereſſe lucri ceſſantis, tantum exigunt, quantum eſt veriſimile alioqui lucraturos eſſe, non defalcando labores, pericula, & expenſas, quas in lucri proſequutione expendiſſent. Et etiam errant, ſi ea attendentes, & ſecundum eorum quantitatem, & æſtimationem tantundem defalcantes, totum in ſummo exigunt, quod lucrari poſſent, aut veriſimiliter lucraturi fuiſſent. Cùm interſit inter habere, & propè eſſe, & poſſit etiam huiuſmodi lucrum impediri.

Coroll. 4. Errant prætereà præfati negotiatores qui in præfatis, caſibus malunt potius habere certum lucrum, ſuper quo ratione intereſſe conueniunt, quam cum ſuis pecunijs negotiando, lucro incerto ſe exponere; cum ad minus deberent eorum affectus in æquilibri lance conſiſtere, vt dictum eſt in tertio requiſito.

Coroll. 5. Errant prætereà mercatores, qui cum mutuant, vel ad terminum vendunt, non ſolùm rationem habent intereſſe, quòd ex carentia ſuę pecunię veriſimiliter patientur, ſi alioqui ad ſtatim erant venditurí: ſed etiam ad intereſſe lucri, quod emendo vel vendendo ad terminum fuiſſent lucrati. Quemadmodum errant mercatores, qui merces cariùs emerunt, eò quòd ad terminum ſibi venditæ fuerunt, ſi quando poſteà eas vendunt, volunt vltra alia, quæ iuſtè lucrari poſſunt, pretium augere; ob id, ſcilicet, quia & ipſi carius ad terminum eas emerunt, vt ſuprà tactum eſt, quando de pretio iuſto agebamus.

Coroll. 6. Sequitur amplius errare eos, qui cum poſſint res, quas habent, ad ſtatim pro pretio currenti vendere, quærunt potius emptores, quibus eas ad terminum carius vendant, ratione intereſſe lucri, quod alioqui eſſent habituri. Sicut & ſimiliter errant mercatores, qui quærunt, quibus pecunias mutuent; aliquid ab eis ratione intereſſe exigentes: quandoquidem ratio intereſſe habenda non eſt, niſi quando mutuatarij cauſa ſunt, vt mutuans tale intereſſe patiatur, hoc eſt, quando mutuans non ſe ad mutuandum offert, ſed ad mutuatarij inſtantiam mutuationem facit, aut res ſuas ad terminũ vendit. Alioqui ſi ipſi, mutuatarios aut emptores qui ad terminum emant, quærunt, intereſſe non mutuatarijs, ſed ipſis mutuantibus venit imputandum.

Intereſſe dup. propinquū & remotum. Circa intereſſe illud notandum eſt, quod eſt, quoddam intereſſe immediatum ſeu propinquum, aliud verò remotum. Exemplum primi, ſi mutuans, erat gallinam, aut rem aliam fructiferam empturus, vnde fructus ſperabat, & tamen ob cauſam mutui impeditur, nè rem illam fructiferam emat, vnde neceſſe eſt eum fructus præfatos amittere. *Exempla vtriuſque &c.* Exemplum ſecundi, vt ſi empta gallina, ſeu ouo, ouum lucretur, & inde ſperat pullum ſeu pullam, ex qua ruſſus alia oua ſperat &c. dempto primo fructu ſperato, reliqui dicuntur lucrum mediatum, & remotum, & carentia illius ob cauſam mutui, dicitur intereſſe remotum.

Ad quod intereſſe teneatur mutuatarius. Quod ergo dictum eſt, mutuatarium teneri ad intereſſe, cui mutuatio cauſam dedit, procedit de intereſſe propinquo, non de remoto; alioqui cum intereſſe remotum videatur in infinitum procedere, ita etiam & ſatisfactio deberet in infinitum procedere: quòd eſſet abſurdum. Et ſicut diſtinguitur de intereſſe lucri ceſſantis, ſimiliter de intereſſe damni emergentis diſtinguatur. Et hæc de ſecunda cauſa, ratione cuius poteſt aliquid vltra ſortem exigi, non ſolum poſt mutuationem, ſed etiam tempore mutuationis.

Cauſa 3 ob quā liceat aliquid vltra ſortem recipere, ſed non exigere, eſt donatio mutuatarij Tertia cauſa, ratione cuius poteſt mutuans aliquid vltra ſortem recipere, licèt nō exigere, eſt donatio ipſius mutuatarij. Huius ratio eſt clara; quia non eſt homo peioris conditionis ad recipiendum donatum, per hoc quod mutuauit, quam ſi nil mutuaſſet cæteris paribus, imò melioris: cum ob beneficium mutuationis dignus ſit, cui præmium, vel gratificatio aliqua fiat, vt ſignificatur in cap. peruenit, de fideiuſſo. Cum ergo is, qui nullum mutuationis beneficium alteri fecit, poteſt quod ſibi ſpontè donatum fuerit, recipere: igitur à fortiori, is qui mutuum dederat.

Conditiones neceſſariæ ad prædictā cauſam Sunt tamen aliqua ad iuſtificandum obſeruanda, quibus deficientibus; præfata receptio vitiabitur. 1. Primum eſt ex parte mutuatarij, & eſt, quod ita ſit, quod mutuatarius ſponte, & liberaliter offerat quod donat; non tanquam vi mutuationis debitum, nec metu quo timet mutuantem non amplius illi mutuaturum, niſi aliqua huiuſmodi donatione illi facta. Nam ſi hoc ipſi mutuanti conſtiterit, oblatum recipere non poterit, ſicut nec retinere. Cuius ratio eſt etiam nota: quia ſi poſſet, maximè ratione donationis ſibi factæ; ſed tunc donatio locum non habet; quia ſi vi mutui offeratur, pretij mutuationis potius, quàm doni rationem habere videtur, ſi ex præfato metu oblatio huiuſmodi fiat: non ergo eſt donatio, de cuius ratione eſt ſpontanea & liberalis datio; qualis non eſt, quando metus illi cauſam præſtat.

2. Secundùm requiſitum eſt ex parte mutuantis, & eſt, quòd mutuans id, quod ſibi ſpontè offertur, per viam donationis recipiat, hoc eſt tanquàm donatum, & non tanquam ſibi ratione mutui debitum. Ratio etiam eſt nota; quia ſi non tanquam donatum, ſed veluti vi mutui debitum, id recipiat, vſura eſt, vt ex definitione vſuræ patet. Tum etiam quia ſi aliquid eum aſſecuraret, maxime donatio per mutuatarium eidē facta; ſed donatio in caſu completa eſſe non poteſt, cum ex parte donatarij eiuſdem acceptatio deficiat. Exemplum huius eſt apertum; ſi Petrus mihi veſtem, quam habet, ſpontè donare intendit, ego autem donationē huiuſmodi non acceptans, ipſum, per vim ex parte mea illatam, veſte ſpolio, apertum eſt, me minimè à peccato excuſari per liberalem ſpoliati donationem: nec veſtem ſic ablatam potero iuſtè retinere, quandiu ex præfato deprauato affectu eam retineam: niſi affectu mutato, veſtis donationē acceptare incipiam.
3. Tertium requiſitum & generale eſt quòd talis rei oblatæ receptio, nec aliorum ſcandalizatiua ſit, nec ipſius recipientis infamatiua, quę cōditio de ſe ſatis nota eſt.
4. Quartum requiſitum etiam ex parte recipientis eſt, vt, ſuprà tetigi, quod conſtet illi mutuatarium ſpontè & liberaliter donare, aut ſaltem id veriſimiliter præſumat; ſecus ſi oppoſitum præſumatur, aut cauſa oppoſitum pręſumēdi habeatur:

habeatur; nam stante aliqua huiusmodi causæ oppositæ præsumptione.illicita erit præfata receptio ; vt si mutuatarius,qui munus offert, est paupertate pressus,aut illiberalis,qui talia munera liberaliter offerre non solet ; sed ob beneficium inde speratum,puta vt sibi in posterum cum indiguerit mutuetur : aut si munus ante sortis mutuatæ solutionem offeratur; quia in his casib.iuxta qualitatem personæ, iustè præsumitur, quod non gratis,& liberaliter munur offertur ; sed vel,vt terminus solutionis sortis prorogetur,quod est secundò mutuare:vel vt postmodum,cum ipse oblator indiguerit,illi mutuetur. Similiter si mutuator tempore mutuationis verbis aut signis insinuauit, se aliquod munus ex mutuo sperare, etiamsi iocosè id dixerit; mutuatarius autem seriò id dictum esse acceperit, ratione cuius posteà munus aliquod offert, iustè præsumitur, illum non liberaliter donare, sed quia quodammodò fuerat exactum. Itaque his aut alijs causis existentibus, quibus præsumitur, aut rationabiliter præsumi potest,muneris oblationem non spontè,& liberaliter, sed vi mutui accepti, vel postmodum accipiendi fieri,illicita erit receptio.

Vnde cognosci queat, mutuatarium non sponte ac liberaliter donare munus aliquod mutuatari.

Sed nunquid hoc sit vniuersaliter verum,quòd non liceat mutuatori munus oblatum,ante solutionem sortis,aut post eam solutam, accipere, quando præsumitur offerentis intentionem hanc esse,scilicet , vt mutuator posteà, cum ipse offerens indiguerit,aut petierit,eidem mutuet ; quodque non aliter munus esset oblatum ? Et videtur quòd non,supposito quòd ipse offerens non necessitate pressus, ipsam muneris oblationem faciat,sed sit competenter diues, nec præsumitur quòd mutuum petat ex indigentia,sed ad lucrum inde sibi quærendum, aut ad alia opera citra indigentiam exercenda. Durum esset in casu ipsum mutuatorem, si taliter oblatum recipiat, condemnare, secluso semper periculo scandali, & infamiæ. Potest tamen ; qui talia offert tripliciter se habere.

Dubium. An mutuator possit munus accipere ha in tentione oblatum, vt ipse postea offerenti cũ indiguerit, etiã mutuet. Resolutio trimembris.

1. Vno modo,explicando suum intentum, dicendo se ideo offerre, vt postmodùm cum mutuum petierit,sibi concedatur,& hoc modo est donatio modalis, cuius causa principalis & finalis est futura mutuatio : & tunc illicita est talis muneris receptio, cum non liberaliter,sed pro futura mutuatione donetur, & ideò esset vsuraria huiusmodi receptio.

2. Potest secundò munus offerri,intentum similiter explicando scilicet, se à donatario beneficium mutuationis sperare, non quidem intendendo ei onus hoc postmodum mutuandi iniungere,sed eum quodammodò ad amicitiam sui attrahere,vt tandem sic dispositus,faciliùs offerentis petitioni postmodum consentiat. Et hoc modo tenet donatio siue spes illa offerentis opere compleatur, siue non : eò quòd præfata muneris oblatio non pro spe futuræ mutuationis facta est,sed in spe. Refert autẽ pro spe, aut in spe retributionis aliquid agere, vt suprà tetigimus. Et ita in tali casu licita videtur esse talis receptio ; quemadmodum licita est mutuatio in spe,non pro spe retributionis facta.

3. Tertiò modo potest munus offerri,spe sola mente concepta,& non exterius significata & tunc coniecturis opus est.Si enim præsumitur,causam finalem offerentis,futuram mutuationem esse,idem est ac si exterius mentem explicaret, & esset in casu modalis donatio.Si autem præsumitur,offerentem directè & immediatè intendere animum donatarij molificare,& disponere, vt facilius postmodum mutuet,donatio tenet,& licita est receptio Pro quibus vide,quòd suprà de donatione ob causam differebamus. Sicut etiam excusatur Iudex, cui munus spontè & liberaliter offertur,non animo iustitiam emendi, nec ipsum iudicem corrumpendi, nec ipsi iudici onus ad iniustè sententiandum imponendi,sed animo eum propitium habendi: seu eum ad id,quod iustum est, iudicandum disponendi, atque alliciendi, etiamsi in his casibus,vbi de effectu optato desperaretur, muneris oblatio minimè fieret.

Hinc.

Casus quidam proponitur. Hinc apparet, quid dicendum ad casum sequentem, qui (vt aiunt) frequenter inter dominos & Principes exercetur, Reges, Duces, alijque temporales domini, suis militibus, aut seruitoribus alijsque personis certum stipendium in termino soluere obligati, cum id fortè in eodem termino soluere non possint, mercatores quærunt, seu alios diuites, cum quibus datis suis scedulis, taliter conueniunt, vt præfati diuites, debita ipsorum dominorum in termino statuto soluant, & promittunt se vltra sortem certum quid illis reddituros, vt si diuites præfati, pro dominis centum soluerint, reddentur eisdem centum & decem, aut plus, secundùm quòd domini præfati promittere velint. Adduntque in schedula se ex nunc, vt pro tunc gratis, & liberaliter præfati incrementi ipsis mercatoribus donationem facere, ne metu vsuræ, aut obligationis restituendi, & à præfata solutione, pro dictis dominis agenda, reuocentur.

Arg. pro parte affirmatiua huius casus. Quæritur an huiusmodi mercatores, in tali casu sint ab vsura, & debito restituendi immunes, ob donationem mutuatarij, illic vt præfertur factam? Et pro parte affirmatiua facere videtur; quia ratione donationis licitum est mutuanti vltra sortem accipere, & acceptum retinere: Nec refert donationem ante incrementi receptionem, aut posteá fieri; nam si dominus rei, quàm aliquis furto subripuit, liberam donationem illius rei, ipsi furi faciat post rem furto sublatam, valebit donatio, & tutus erit fur à peccato simul & debito restituendi, post huiusmodi donationem illi factam. Similiter etiam erit tutus, si ante patratum furtum, dominus rei liberè & spontè donationem illi taliter faciat, scilicet, vt si rem illam furatus; ex nunc pro tunc gratiam & donationem eius illi facio. Igitur pari forma, in nostro casu, donatio ante incrementi receptionem facta, liberabit recipientem à culpa simul & debito restituendi; sicut donatio post incrementi receptionem facta, eundem recipientem liberaret.

Respons. illa donatio in casu proposito facta nō liberat mutuantem ab vsura, nec à restitutione. Oppositum tamen videtur tenendum, scilicet, quod illa donatio ante mutuationem seu solutionem nomine regis factam, non liberat mutuantem, nec à culpa vsuræ, nec à debito restituendi superacceptum. Cuius ratio videtur aperta; quia mutuatio virtute præfatæ schedulæ facta non gratis, vti debet, fit, sed pro lucro in schedula nomine donationis promisso: nam ipsa regis promissio, dat causam præfatæ solutioni, quæ virtualiter quædam mutuatio est, vt constat, qua promissione & securitate lucri seu donationis seclusa, mercator præfatam solutionem non fecisset, ac proinde talis mutuatio vsuraria est. *Ratio 1.*

Ratio 2. Tum etiam, si mercator in casu posset ab vsura & restitutione superaccepti excusari, maxime ratione donationis in schedula contentæ; sed illa non est vera donatio, eo quòd non spontè & liberaliter fit, immò ex necessitate, qua rex pecunia indiget, ad suis creditoribus satisfaciendum, quam non nisi per viam mutui recipere potest. Nec talem donationem rex ipse faceret, nisi id, quo indiget, sibi mutuetur: Ac proinde illa incrementi promissio non ex liberalitate, sed ex necessitate, & ratione mutui, quo indiget, fieri videtur, & per consequens non liberat sic mutuantem.

Ratio 3. Confirmatur, si rex in tali necessitate constitutus mercatori daret in promptu decem hac lege, vt pro illo soluat centum, addens quod si soluerit, eo ipso facit ei donationem liberam illorum decem, certè & si verbis donationis vtatur, donatio tamen simpliciter dicenda non est; sed pactum adiectum de mutuando 100. seu tantundem pro rege soluendo, trahit ipsam donationem in aliam speciem contractus. f. do; vt facias, do, vt mutues. Vnde in contractibus non tam verba, quam res ipsa sunt attendenda; cum sæpe contrahentes vtantur nomine mutui, vbi non mutuum, sed venditio fit, & è contrà. Cuius exēplum clarum est, si quis ita cum altero contrahat: Mutua mihi centum ducatos, & dabo tibi quolibet anno donec eos restituam decem;

talis

talis contractus non mutuatio est, sed vēditio census, vt patet. Aut econtrà, si ita quis contrahat: Vende mihi censum, quo singulis annis mihi soluas decem; & dabo tibi centum ducatos, apposito pacto, quod in fine quatuor annorum reddas mihi capitale, talis contractus non venditio est, sed mutuatio vsuraria; quia pactum appositum de reuocando capitali, est contra naturam emptionis & venditionis, & est de natura mutui, &c. Ita igitur in nostro casu, & si verbo donationis rex ipse vtatur, verè donatio non est &c. Et ita qui pro rege, vt præfertur soluit, nec ab vsura, nec à debito restituendi superacceptum erit liber, & si in præfata schedula hæc clausula fuerit apposita, scilicet, quod si fortè mercator, post sortem simul cum incremento promisso, mā-serit, in conscientia mihi obligatus ad superacceptum restituendum, ego ex nunc, pro tunc illi remitto præfati incrementi debitum, &c. Nam sicut promissio atque donatio mutuationem præcedens non libera fuit, nec vera donatio, ita nec remissio huiusmodi, ante mutuationem, pro tempore futuro facta, est libera & vera remissio ob eandem causam. Et ita virtute præfatæ schædulæ prædictus mercator, nec incrementum promissum recipere, nec illud receptum retinere poterit: nisi post mutuationem noua donatio, & noua remissio mutuatarij superueniat; nam tunc virtute huius nouæ donationis, seu spontaneæ remissionis poterit mutuator à debito restituendi liberari.

Nec est simile, quod pro simili adductum est, de donatione ante furtum commissum facta, & de donatione ante mutuationem facta. Nam prima, non habet vnde vitietur sicut secunda. Prima enim fit absolutè absque pacto aliquo, aut conuentione adiecta: secunda verò non fit, nisi cum pacto de mutuando. Prima fit non ex indigentia, & necessitate, sed ex liberalitate: secunda verò non nisi ex indigentia, vt positum est. *Resp. ad arg. pro parte affi. adductum.*

Et procedit, præfata ad casum responsio, de illis mercatoribus, quibus ipsa lucri seu doni promissio, causa est sine qua non, vt mutuent, lucrum ipsum promissum intendentes, & de rege aut domino promissionem ex necessitate faciente. Tum enim duplici titulo peccat, & tenetur superacceptum ipse mercator restituere: tum, quia lucrū est vsurarium: tum etiam, quia donatio non fuit satis valida. Aduerte tamen quòd stat in casu mutuationem esse vsurariam, & doni promissi receptionē, & tunc quamuis peccet mercator sic mutuando, non tamen tenebitur superacceptum restituere. Vt si donatio in schedula contenta fuit valida, & mercator tempore, quo incrementum promissum recipit, non ratione mutui, quod fecit, sed ratione donationis ipsum recipiat, etiamsi noua post mutuationem donatio, aut remissio non fiat. Quòd enim possit donatio præcedēs mutuationem, sicut & subsequens valida esse, apparet, si non ex indigentia aut necessitate, quæ voluntarium tollat, procedat. Vnde stat, quòd rex præfatam promissionem faciens, eam agat ex necessitate subueniendi sibi, & familię suæ; aut ex necessitate suum regnum ab hostibus defendēdi & conseruandi, cum aliter illud conseruare non potest, aut tertiò ex necessitate, qua pecunijs indiget ad regnum suum ampliandum, seu noua regna lucranda: aut quartò ex necessitate, quia pecunijs indiget, ad alia opera voluntaria agenda. Si donationē prædictam ex prima aut secunda necessitate faciat, non dubium quin voluntarium talis necessitas tollat; cum non solum pecuniæ sint regi, in casu ad præfatos fines necessariæ, sed ipsi fines intenti sunt per regem necessario intendendi; & per consequens talis donatio seu remissio mutuationem pręcedens, non reddit tutum mercatorem, quo minus teneatur superacceptum restituere, nisi noua superueniat remissio. Si autem præfata donatio in schedula contenta ex secunda aut tertia necessitate fiat, non ita videtur de se inuoluntaria, nec inualida; quia quamuis pecuniæ, sint regi ad illos duos fines necessariæ, *Sensus supradictæ responsionis ad casum propositum.* *In casu eodem potest mutuatio esse vsuraria; non item doni promissi receptio.*

fariæ, ex quo tamen huiusmodi fines necessarij illi non sunt, sed merè voluntarij vt suppono, ideò dicerem talem donationem validam esse; & per consequens in tali casu, si mercator tempore solutionis incrementum promissum ratione donationis prædictæ recipiat, etiamsi donatio noua non superueniat, non esset in conscientia ad restituendum compellendus.

Causa 4. est pœna contra mutuatarium morosum decreta, quæ triplex est. 1. 2. 3.

QVarta causa, ratione cuius licitum est mutuanti aliquid vltrà recipere, est pœna, quæ contra mutuatarium morosum instituitur per eum soluenda, si sortem in præfixo termino non reddat. Est autem huiusmodi pœna triplex, legalis, iudicialis, & conuentionalis: Legalis dicitur, quæ à lege, vel statuto imposita est, vt statutum est in aliqua ciuitate, quòd tutor de pecunijs pupilli, quæ ad manus eius perueniunt, teneatur emere possessiones, vel respondere pupillo, ad rationem quinque pro centenario: si tunc tutor pecunias pupilli, non pro pupilli vtilitate, sed pro sua propria exponat, cogetur soluere de centum quinque. Quæ quinque dicuntur pœna legalis. Iudicialis dicitur, quæ à iudice contra debitorem conuictum imponitur, nisi statuto die creditori satisfaciat. Conuentionalis verò est, quæ de consensu contrahentium contra morosum debitorem statuitur.

Concl. 1. de prioribus duabus pœnis.

Et de pœna legali, & iudiciali non dubium, quin possit imponi, & iustè à moroso debitore exigi; modò sit moderata, quæ etiam ad finem, ad quem imponitur, deseruiat. Nam potest esse adeò parua, quod nil, aut parum, ex metu eius debitor ad soluendum mouebitur. Potest etiam esse adeò excessiua, vt impium sit, eam exequutioni mandare, si quantitati culpæ proportionata non sit. Et quamuis morosus debitor ex contractu quodammodò furi æquiparetur, non tamen tanta debet contra debitorem huiusmodi pœna imponi, quanta contra furem, aut alium debitorem ex delicto.

Concl. 2. de tertia pœna. Ratio 1. 2. 3.

De pœna etiam conuentionali non dubitatur, quin iustè ex partium consensu statui possit, similiter & suo tẽpore exigi & recipi. Cuius ratio clara est; quia iustè potest ex partium consensu, pœna stabiliri contra eum, qui rem alterius, eo inuito, retinuerit, & suo tempore non reddiderit; nam talis retentio est iniusta, & peccaminosa, & per consequens aliqua pœna non solum apud Deum, sed etiam apud homines digna. Tum etiam, quia talis pœnalis conuentio, nulli est iniuriosa; quia vel esset iniuriosa legi, talem cõuentionem prohibenti; & hoc non, quia suppono, nulla lege præfatam conuentionem simpliciter esse prohibitam: vel esset iniuriosa ei, contra quem imponitur, & hoc non, quia volenti & consentienti non fit iniuria, modò ambo contrahentes in talem pœnam liberè consentiant. Sed nec est iniuriosa ipsi mutuanti, cum in eius fauorem & voluntate ipsius instituatur, vt constat: igitur. Pro quo etiam facit communis practica: quia in contractibus censualibus, communiter solent apponi pœnæ contra morosum debitorem, quæ quidem iure non modò non reprobantur, sed approbantur, & adimpleri mandantur: quemadmodum & reliqua pacta, quæ iure non reprobantur, sunt tenenda, & seruanda, vt patet ex titulo de pactis. Ergo etiam mutuator poterit pœnã contra mutuatarium morosum, ex eius consensu imponere.

Cõditiones ad hanc tertiam pœnam requisitæ vt illa iustè imponatur, & exigatur. Condit. 1.

Oportet tamen aliquas conditiones seruari, vt huiusmodi conuentionalis pœna licitè imponatur, & exigatur. Vna est, quòd mutuator mallet in conscientia sortem, quam mutuat, in termino statuto sine pœna rehabere, quam mutuatariũ talem pœnam ex mora incurrere, nam dato opposito, videretur prætendere lucrum ex mutuo.

Limitatio huius 1. conditionis. Quando locum habeat hæc limitatio.

Sed nunquid hæc conditio sit limitanda, sicut fuit limitata suprà, quando de interesse loquebamur, scilicet quod mutuanti sit teste conscientia, indifferens vnum de duobus eligere scilicet sortem solam in termino prefixo habere, aut sortem cum pœna statuta post moram habere: cessare namq; tunc videtur lucri cupiditas, cum vtrunque æqua lance pendetur. Dicẽdum, quòd quantum attinet ad vitandam culpam vsu-

næ, tenet huiusmodi limitatio; maximè si præfata pœna, apponatur in recompensam grauaminis, quod mutuator timet se passurum ex mora mutuatarij. Est enim multis molestum & graue, & quibusdam plus, quibusdam minus, debitores in termino statuto illis deficere; & hoc grauamen & molestia pretio æstimabile est, ac proinde vicem habet interesse, ratione cuius pœna contra morosum apponitur. Et si hęc sit mutuantis intentio principalis, scilicet per pœnæ iniunctionem præfatum grauamen & molestiam euadere, aut recompensare, tunc pœna imposita deberet proportionari præfato grauamini, & diceretur exigi potius ratione interesse, quam ratione pœnæ. Si tamen non sit hæc principalis intentio mutuantis, quia fortè parum, aut nil molestum erit ipsi mutuanti, quòd mutuatarius terminum statutum aliquantulum transgrediatur; sed potius ad pœnam statuendam mouetur ex zelo iustitiæ, & odio iniustitiæ, quam iniustitiam committeret debitor sine creditoris consensu, in termino debitum non soluendo, tunc habet propriè rationem pœnæ: & tunc non habet locum præfata limitatio conditionis præsentis; quia non debet esse indifferens ipsi mutuanti, sed potius debet malle, mutuatarium in termino solā sortem soluere, quàm post moram, sortem cum pœna soluere. Quia si sortem in termino soluat, nulla est culpa: si verò non in termino soluat, sed ex mora pœnam incurrat, interuenit culpa, vt constat intuenti. Et ita si pœna præfata (propriè de pœna loquendo) statuatur, stat prima conditiò posita, scilicet, quod mutuans mallet sortem in termino nudam habere: quàm mutuatario in mora existente, sortem simul habere cum pœna. Et si esset id (hoc modo consideratum) indifferens ipsi mutuanti, peccaret quidem contra charitatem, tanquam is cui indifferens est proximum peccare, aut non; non tamen peccato vsuræ, nisi pœnam per modum lucri intenderet.

Secunda conditio, quod caueat, qui pœnam huiusmodi imponit & exigit, ne inde infametur, aut alios scandalizet. aut ne contra illum sinistrè aliquid pręsumatur. Quæ conditio, vt dixi, generalis est in omni contractu seruanda. 2. Condi.

Tertia conditio, quòd dilatio solutionis sortis, non sit de præcepto. Potest enim mutuatarius, adueniēte termino solutionis tam impotens, aut inops esse, quod contra charitatem esset, eum ad solutionem sortis compellere, maximè si vel nil habeat, vel vnicam vestem quam habet, aliámue supellectilem eidem necessariam vendere cogatur. Tunc enim sicut impotentia, aut tam notabilis inopia, eum à solutione sortis pro tunc deobligat, ita à fortiori à solutione pœnæ, cum iniustum sit vt pœnam sentiat, qui culpā non admisit. Nec in tali casu dicetur propriè morosus debitor, cum per eum non stet, quo minus soluat. Sicut si tempore solutionis esset vel captiuus, vel incarceratus, aut in loco distāti infirmus, aut aliter impeditus, quo minus in illo termino soluere possit, non illi imputatur mora, nec culpa, & ideò debet esse immunis à pœna. Et procedit hoc, quando huiusmodi debitor, non incidit præfatam impotentiam ex culpa sua; nam tunc, sicut non liberatur ob culpabilem impotentiam à debito soluendi sortem, & interesse, ita nec à debito soluendi pœnam, quando s. potens fuerit. Corollariè sequitur, quòd quando huiusmodi pœna non pro interesse, sed pro culpa & mora debitoris imponitur, non opus est, vt sit ipsi interesse proportionata: quia etiam omni interesse secluso, locum habet pręfata pœna. Quare impertinēs videtur, quod ait Scotus & alij post ipsum: quòd causa quare iustè imponitur est, quia fortè mutuator patietur magnum aliquòd damnum, si sibi in termino debitum non soluatur. Nam siue illud pati timeat, siue non; siue actu illud patiatur, siue non, sola culpa & mora debitoris, facit eum pœnæ debitorem, ex quo ipse sponte se ad pœnam obligauit. Maximè cum ipse Scotus distinguat inter pœnam & interesse, dicens diuersum esse aliquid vltra sortem per viam pœnæ recipere, & ratione interesse. 3. Condi. Coroll. 1.

Coroll. 2. Sequitur amplius differentiam esse inter pœnam, & interesse. Quia si mutuatatio in termino profixo non soluente, mutuator aliquod interesse patiatur, tenebitur mutuatarius quando poterit, ad satisfaciendum pro tali interesse etiamsi impotentiam in termino soluendi sine culpa inciderit, non tamen ita tenebitur ad pœnam. Ratio discriminis clara est, quia in recompensatione pro interesse agenda, non requiritur culpa recompensantis, qualis requiritur in pœna soluenda, vt patet ex dictis.

Ad has igitur quatuor causas reliquæ reduci possunt, propter quas licitum est aliquid vltra sortem exigere, aut oblatum recipere. In quibus casibus non vera vsura est, sed similitudinaria. Et quemadmodum præfatæ causæ à culpa vsuræ mutuatorem excusant, ita & à debito restituendi, eum immunem faciunt.

De vsura restituenda.

QVAESTIO IV.

An omnis vsura vera inducat obligationē restituendi.

Arg. pro parte negatiua. 1. SVperest nunc de vsura vera, quò ad debitum restituendi aliquid dicere. De qua est generaliter quærendum, an omnis vsura vera, inducat obligationem restituendi, & ratio difficultatis est, quia multoties committitur vsura, per quam mutuatarius non damnificatur, nec aliquid vltra sortem mutuanti soluit, quod eidem alioqui debitum non sit: igitur tunc nil, erit ab vsurario restituendum. Antecedens patet, si mutuator mutuat hac lege, vt mutuatarius postmodum mutuanti remutuet: aut ad officinam seu molendinum eius, potius, quàm alterius empturus, aut moliturus veniat; & ita de alijs potest exemplificari, supposito quòd in emptione, & molitione prçfatus mutuator non nisi quod iustum fuerit, sit exacturus. Quod enim in huiusmodi casibus, in quibus mutuatio fit, cum pacto de ineundo alio contractu etiam iusto, vsura sit, apparet ex ca. nauiganti, de vsuris, vbi damnatur hic contractus tanquam vsurarius, quo scilicet quis certam pecuniæ quantitatem mutuat, periculum pecuniarium pro aliqua certa mercede, de qua inter eos conuenitur, in se suscipiens, quamuis merces ipsa, præfatæ assecurationi iustè correspondeat. Quod autem in huiusmodi casibus, nil sit de necessitate mutuatario restituendum, apparet; quia nil indebitum ab illo exactum, aut receptum est.

2\. Secundò ad idem arguitur, de vsurario mentali, qui omni pacto secluso, sola mente spem lucri retinet, quòd etiam postmodum per mutatarium oblatum recipit: talis non videtur teneri ad restituendum superacceptum, nam simoniacus mentalis, non tenetur restituere; igitur nec vsurarius mentalis. Consequentia apparet paritate rationis; & antecedens patet ex cap. finali, de simonia, vbi præmittens de acquisitione temporalium, & spiritualium, nullo pacto, sed affectu animi præcedente, dicit, quòd hoc casu sufficit delinquentibus, per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori: igitur.

3\. Tertiò arguitur ad idem, de vsurario reali, ex pacto reali, lucrum acquirente, quod restituere non tenetur. Quia vsurarius acquirit dominium lucri per mutuum acquisiti; igitur non tenetur illud restituere. Antecedens apparet, quia ad acquisitionem illius lucri concurrit voluntas proprij domini. s. mutuatarij; modò autem nil tam conueniens est naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi, vt habetur instit. de rerum diuisione. §. per traditionem. Alioqui sequeretur, quòd non possent alij cum vsurarijs commercia facere, nec illis aliquid vendere, nec aliquid ab eis recipere saltem, si nil habeat, præter ea, quæ vsurariè acquisierunt, nam quicquid alij ab vsurario huiusmodi reciperent, esset alienum, scilicet creditorum, à quibus illud per vsuram extorserunt: & ita.

& ita rem alienam inuito domino ſicut & ipſi vſurariè contrectarent.

Quartò arguitur ad idem, quia ſi lucrum vſurarium eſſe neceſſariò reſtituendum, ſimiliter ergo eſſet reſtituendum, quicquid cum pecunia fœnebri vſurarius acquiſiuerit: cum non minus mortiferum ſit ſecundum lucrum; quam primum, iuxta illud ad Romanos cap. 11. Si radix mortifera etiam, & rami. 4.

Quintò arguitur ad idem, quia ſi vſurarius lucrum taliter acquiſitum tenetur reſtituere, ſimiliter ergo tenerentur hæredes, eius, ſi ipſe in vita non reſtituit; cum hæreditas, cum ſuo onere, ad hæredes tranſeat. Tenerentur etiam cæteri, cum vſurario ad vſuras exercendas cooperantes: quemadmodum concurrentes cum fure tenentur, ſicut ipſe iuxta regulam iuris; qui cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur. 5.

Reſolut affir.

His non obſtantibus, oppoſitum tenendum eſt. Pro quo illud notandum, quòd ſupra dicebamus, ſcilicet, aliud eſſe mutuationem eſſe vſurariam, aliud verò lucrum; ſtat enim alterum ſine altero vſurarium eſſe. Redditur mutuatio vſuraria, ſi pactum de lucro apponatur, & eſt vſura pactionalis: ſimiliter ſecluſo pacto, ſi ex mutuo ipſo lucrum principaliter intendatur, ſeu ſperetur, vt ſuprà dicebamus, & dicitur vſura mentalis. Lucrum autem dicitur vſurarium tam in ipſa lucri acquiſitione, quàm in eiuſdem retentione, ſi ratione mutui retentum, aut acquiſitum ſit.

Duplex vſuræ acceptio.

Vſura accepta pro lucro vſurario, reſtituenda eſt.

Probatur.

Vſura autem accipitur aliquando pro mutuatione vſuraria; aliquando verò pro lucro vſurario. Si igitur pro lucro vſurario accipiatur, non dubium eſt, talem vſuram eſſe de neceſſitate reſtituendam, ſiue mutuatio fuerit pactionalis, ſiue mentalis: cuius ratio eſt manifeſta; quia quandocunque lege Dei prohibetur, non ſolum lucri acquiſitio ſed etiam ipſum lucrum, quicunque illud receperit, tenetur illud reſtituere; lege autem Dei, prohibetur non ſolum acquiſitio lucri vſurarij, ſed ipſum lucrum & eiuſdem receptio. Igitur illud eſt neceſſario reſtituendum. Maior patet, quia illa eſt ratio, quare meretrix non tenetur lucrum turpiter acquiſitum reſtituere; quia licet modus acquirendi ſit lege diuina vetitus, non tamen lucrum ipſum meretricium. Meretrix enim, vt ait lex, 4. ff. de condict. ob tur. cauſ. quamuis turpiter agat, non tamen turpiter recipit. Econtra verò, qui ſimulatione paupertatis eleemoſynam accipit, cum verè pauper non ſit, tenetur eleemoſynam reſtituere; quia illicitum eſt ei eleemoſynam recipere, ſicut & Iudici pro iniqua ſententia ferenda, lege vetitum eſt munera recipere: ideò tenetur acceptum reſtituere: & eſt communis doctrina. Quod autem lege Dei prohibita ſit lucri vſurarij receptio. patet per illud Ezech. c. 18. vbi dominus oſtendēs quomodo filius iniqui patris non morietur, inter cætera ait: ſi virum non contriſtauerit, pignus non retinuerit, rapinam non rapuerit, panem eſurienti dederit, nudum operuerit veſtimento, à pauperis iniuria manum ſuam auerterit, vſuram & ſuperabundantiam non acceperit, hic non morietur, &c. Vnde patet ipſum lucrum vſurarium eſſe in ſe prohibitum.

Lucri vſurarij receptio lege diuina prohibita eſt.

Prob. 1.

Idem etiam patet ex Lucæ 6. cap. Mutuum date, nil inde ſperantes; vbi cum ſpes lucri expreſsè prohibeatur, à fortiori intelligitur lucri receptio prohibita. Et quod hic locus valeat ad probandam neceſſitatem, huiuſmodi lucrum reſtituendi, patet; quia alias nuſquam in lege Euangelica, fundata eſſet neceſſitas reſtituendi vſuras, ſiue cum pacto, ſiue ſine pacto facta fuerit mutuatio; quod eſt abſurdum, & contra omnium Sanctorum ſententiam, vt ſuprà deduximus. An autem ex mutuatione vſuraria, oriatur ſimiliter obligatio reſtituendi, & qualis, patebit in difficultate ſtatim mouenda. 2.

Dubiū circa 1. arg. propoſitū pro parte neg.

Ad Rationes anteà factas reſpondetur, ad primam, in qua tangitur difficultas de eo, qui mutuat cum pacto alterius contractus ineundi, dicendum variè reſpondiſſe Doctores. Et vt aliorum opiniones omittamus, dixit Adrianus poſt Gregorium

An licita sit mutuatio cum pacto alterius contractus ineundi?
Sent. 1. affir.
Ratio 1.

de Arimino, quod talis mutuatio etiam cum tali pacto facta, ne vsuraria est, nec obligationem restituendi inducit. Pro qua sententia arguitur primò, quia mutuans nullum lucrum alioqui indebitum inde acquirit; quia si sic, maximè obligationem ciuilem acquireret, qua mutuatarium obligat, ad emendum de se sua officina &c. sed acquisitio talis obligationis, non vitiat mutuationem. Patet in casu suprà posito, quãdo definitione vsurę loquebamur. Supposito enim, quòd defunctus mihi legauit decem sciente hærede eius, testamentum tamen in foro exteriori, ob defectum solennitatis fuit nullum, & ideò hæres non est mihi obligatus, obligatione ciuili ad soluendum legatum, licet sit in conscientia ad id obligatus; ego si illi mutuem, adiecto hoc pacto, quòd, s. vltra capitale soluat mihi legatum, non pecco: nec mutuatio est vsuraria, ex quo non lucrum intendo, sed quod per illum mihi debitum est, recuperare desidero. Et tamen in mutuatione illa, obligationem ciuilem contra præfatum hæredem acquiro; igitur ciuilis obligatio per mutuationẽ acquisita, nõ de se vitiat ipsam, nec obligationem restituendi inducit; & per consequens, licitum erit mutuare, cum pacto, de emendo pro iusto pretio merces ipsius mutuantis.

2. Secundò, quod ex tali contractu, quo mutuans mutuatarium obligat ad emendũ de mutuantis officina, seruata æqualitate pretij, nulla oriatur obligatio restituendi, probatur, quia tunc ipse mutuator, non posset seruare & retinere id quod iustè sibi debetur; nam totum pretium, quod pro merce mutuatario vendita recipis, sibi ratione mercis debitũ est, immò esset obligatus minus retinere, quã sibi iustè debetur, quod videtur implicare. Sequela patet, si talis mutuator, post mutuationẽ rem aliquam ipsi mutuatario pro iusto pretio, in infimo tamen gradu vendat: iam si de illo teneretur aliquid ementi restituere, sequitur quod illatum est.

3. Tertiò si quis mutuat colono pecuniam, vnde possit iumenta, aut currum aut alia necessaria emere, vt terras ipsius mutuantis colat, ne illæ terræ incultæ maneant, & pro terris colendis iustam ipsi colono mercem tribuat: ille non tenebitur aliquid restituere, alioqui teneretur colono maius pretium, quàm sit iustum, pro sua opera dare: supposito, quod pretium, pro quo cum illo conuenerat, sit in gradu rigido; nam tenebitur ratione conuentionis, illud assignatum pretium colono soluere, & vltrà aliquid ratione pacti mutuationi adiecti restituere: & ita intentum &c.

4. Quartò, si quis locauit alteri operas, pro certo denario sibi soluto, & nolit, vel nõ possit operari, nisi conductor mutuet vnde medio tempore viuat, talis conductor mutuando, non est vsurarius, nec aliquid restituere tenetur, vt communiter tenent Doctores etiamsi mutuet, non alias mutuaturus, cum nullam super abundantiam ex mutuo quærat: igitur, sicut licet post obligationem mutuare, vt obligationi satisfaciat, similiter licebit ab initio mutuare, vt pro iusto pretio conueniat.

Resolut.
Prædicta mutuatio vsuraria est, & illicita
Probat. 1.

His non obstantibus, videtur contrarium esse tenendum, quòd scilicet mutuatio, de qua difficultas hæc mota est, est vsuraria & illicita. Quod inde patet, & est argumentum ad hominem, contra ipsum Adrianum. Quia si licitum esset mutuare cum pacto, de incundo alium contractum, vt dictum est, sequitur quòd etiam esset licitum mutuare cum pacto de posteà remutuando, & ita naturalem obligationem ex mutuo ortam, liceret in pactum deducere, quod tamen negat ipse Adrianus: excepto, nisi cũ certa modificatione præfatum pactum apponatur, scilicet si mutuem tibi hoc pacto, vt tu, quando ego indiguero, tenearis mihi, similiter mutuare. Cuius limitationis causa est, quia tunc ego non exigo à mutuatario aliquid indebitum; sed potius debitum, cum verè ita sit vt pono, quòd mutuatarius tenebitur mihi tunc sub pœna peccati ingratitudinis mutuare.

6. Tum etiam, quia mutuare cum tali pacto, est mutuatarium obligare ad aliquid, ad quod

quod alioqui non tenetur, nec ex natura mutui, nec ex causa alia, & ita est mutuatarium indebitè grauare, obligando illum, vt onus tale in se suspiciat, quo scilicet sua libertate amissa, teneatur merces mutuantis emere; aut ad suum venire molendinum, seu officinam. Hanc autem libertatem perdere, & se alteri, vt dictum est, subijcere, est aliquid pretio æstimabile, vt constat: & ita esto, mutuator nullum aliud lucrum ex mutuo acquirat, nisi actionem; tamen hanc contra mutuatarium habere, est commodum pretio æstimabile. Et esto, quòd sibi formaliter non esset commodū aut lucrum, bene tamen virtualiter, nam damnum seu grauamen ipsi mutuatario per mutuātem impositum, ipsi mutuanti est ad superabundantiam & lucrum imputandum: quemadmodum econtrà, damnum, & grauamen mutuantis, quod ex mutuo patitur, reputatur quasi mutuum ipsi mutuatario traditum, & ideò mutuatarius, tenetur vltra sortem aliquid in recompensam reddere, vel mutuantem à tali damno & grauamine releuare, vt ex dictis de interesse satis patet.

Inde sequitur, illam mutuationem vsurariam esse, qua quis alteri certam pecuniæ quantitatem mutuat, qui pro eo, quòd in se periculum suscipit, aliquid vltra sortem est recepturus, iuxta cap. nauiganti de vsuris. Et quanquam Adrianus dicat, hunc textum inniti præsumptioni, attamen iuxta communem intellectum, non præsumptioni, sed veritati innititur; idque si pactum de tali periculo suscipiendo apponitur ex parte mutuantis; quia tunc ratione mutui; exigit à mutuatario aliquid indebitum. Et ideò quamuis merces, pro periculo suscepto, exacta, sit iusta, non excusatur contractus à vitio vsuræ, sicut nec præcedentes: secus si pactum apponatur ex parte mutuatarij, & per mutuantem acceptetur: quia tunc non est vsura, & constat. Vnde fallitur, vt videtur, Conradus qui glossam in hoc casu reprehendit, cum glossa casum textus condemnet, quando prædictum pactum apponitur ex parte mutuantis, & rectè eum damnat. Coroll. 1.

Inde etiam sequitur, quòd similiter erit vsuraria mutuatio, quæ fit cum pacto, quo mutuatarius conferat ipsi mutuanti aliquod officium, vel beneficium: quòd cum alioqui non sit illi debitum, non dubium illo modo esse vsurariè acquisitūm. Nec refert stipendium tali officio annexum excedere operas, labores, & solicitudinem ex officio tali impendendas, aut eisdem æquari. Quod etiam contra eundem Adrianum ponitur, qui ait, præfatam mutuationem vsurariam esse, si stipendium præfatas operas & labores excedat, non tamen si eisdem æquetur. Cuius discrimen assignat; quia quando excedit, iam ex mutuo lucrum assequitur; quando autem æquatur, nullum assequitur lucrum. In quo præsupponit actum emptionis, & venditionis, aut locationis, & conductionis, alteriusue iustæ permutationis, in qua pretium iustum seruatur, non posse emi, aut vendi, quia tunc necesse esset à iusto pretio deficere, aut excedere. Coroll. 2.

Sed oppositum docet communis practica simul & ratio. Nam cum fructus Ecclesiæ vel communitatis, his qui vulgò dicuntur arrendatores, venduntur, communiter illis proponitur, quod ei, qui tantum, vel tantum pro fructibus illis dederit, dabitur certum quid. In quo casu, manifestè ipse actus emptionis pro tanto, vel tanto venditur, vt constat. Similiter ratio idem docet, quia hoc, quod est emptores reperire, est valde per mercatores desideratum & est pretio æstimabile. Vnde & sæpe mercatores cum aliquo tertio conueniunt, vt emptores quærat, & suas merces per alios emi faciat, promisso vel dato illi tertio aliquo stipendio, quod maximè in nundinis fieri videmus. Ita similiter potest aliquis, cum aliquo tertio conuenire, vt faciat sibi aliquod officium publicum conferri, promissa illi tertio certa mercede; idque etiamsi stipendiū illius officij operas, & labores non excedat. Lucrū igitur reputatur reperire

emptores.

emptores, reperire qui suam operam locent, & cui eam locent, reperire mutuatores, qui suo tempore mutuent, reperire etiam, à quibus beneficia & officia lucrosa, etiam vbi stipendium excessiuum non sit, obtineant: quia omnia constat pretio esse æstimabilia: ac proinde mutuatio facta cum pacto aliquo, super his, quæ dicta sunt non dubium quin sit vsuraria.

Coroll. 3.

Sequitur amplius, fideiussorem posse pro eo quod fideiubet, aliquid exigere, & recipere, non obstante quod id, ad quod fideiussor se obligat, s. ad soluendum pro principali debitore, sit quodammodò mutuare. Corollarium patet, quia obligatio ad soluendum pro debitore, est aliquid æstimabile pretio; ideò namque illicitum & vsurarium est, mutuare cum pacto postmodum remutuandi; vt ex dictis patet. Et procedit hoc Corollarium, siue fideiussor se exponat periculo perdendi, quod pro debitore soluerit, siue non, quia ille est alius titulus, quo possit pro mercede, seu pro pretio fideiubere: sed illo secluso, sola ipsa obligatio pro debitore soluendi, sicut & obligatio ciuilis postea mutuandi, est pretio ęstimabilis, vt tenet Caietanus, cum Tho. 2.2.q.2. Quanquam Sanctus Bern. in suo tract. de restit. dicat, illicitum esse fideiussori aliquid pro fideiubendo exigere, sed hic sanctus habuit respectum ad mutuum futurum, ad quod fideiussor se obligat, ratione cuius mutui nil exigi potest, non tamen ad ipsam obligationem, qua ad posteà mutuandum se obligat. Et hæc vt puto, causa est, quare Conradus, q.40. hunc casum minimè iustificet, sed pro interesse, quod fideiussor se passurum timet, & pro periculo, cui se fideiubendo exponit, ait esse illi licitum aliquid exigere. Quanquam in q.36. dicit vsurarium esse mutuare cum pacto postmodū remutuandi: & dat causam, quia obligatio ad mutuandum, est pretio æstimabilis: ac proinde non deberet damnare fideiussorem, pro pretio fideiubentem, etiamsi nullum timeret periculum, nec interesse.

An ex contractu cum pacto de ineundo, alium contr. oriatur obligatio restituendi. Pro quo sit notandum, eiusmodi contract. tripl. esse.

Supposito ergo præfatos contractus qui fiunt cum pacto de ineundo alium contractum, per ipsum mutuantem apposito, esse vsurarios, esset dubium iuxta quæstionem principalem, an ex illis oriatur obligatio restituendi, & cui & quomodò. Respōdetur, huiusmodi contractus triplices esse, quidam sunt per quos aliquod lucrum ipsi mutuanti acquiritur: quidam sunt per quos ipsi mutuanti aliquid, quod lucro ęquiparatur, acquiritur: quidam verò sunt, per quos etsi lucrum formaliter mutuanti non acquiratur, mutuatario tamen onus aliquod, alioqui indebitum imponitur. Exemplū primi, vt si quis ex mutuo assequatur beneficium aliquod, aut officium lucrosum, siue stipendium sit excessiuum, siue non. Exemplum secundi, vt si quis ex mutuo assequatur hoc, quod est mutuatarium esse sibi obligatum, ad colendum terras suas, seu ad emendum de officina eius. Exemplum tertij, vt si quis ob mutuum, compellat mutuatarium actu emere res mutuantis, aut actu secum alium contractum inire, quem mutuatarius alioqui minimè inijsset.

Concl. 1.

Et si restitutio strictè accipiatur pro eo, quod est alicuius rei iniustè retentæ redditio, constat non ex omni contractu vsurario, debitum restituendi oriri, ex quo non ex omni tali aliquod commodum est formaliter mutuanti acquisitum.

Concl. 2.

Si tamen largè accipiatur restitutio pro eo, quod est rem alteri debitam eidem reddere, & pro damno, seu grauamine iniustè illato satisfacere; tunc ex omni tali contractu pactionali, videtur oriri obligatio restituendi, eò, quòd per omnem talem aliquod commodum formaliter, vel virtualiter mutuanti acquiritur, aut saltem aliquod grauamen mutuatario infertur.

Concl. 3.

Cui sit faciēda ea restitutio & quom.

Inde sequitur, quòd qui ex mutuatione pactionali beneficium aliquod, aut officiū acquisiuit, teneatur sic acceptum resignare, & in potestate eius qui illud contulit, siue prælatus sit, siue princeps, aut alius dominus temporalis reponere, vt si postea velit eidem

eidem liberè, & sine pacto aliquo conferat. Huius ratio est clara, quia tale officium, aut beneficium est aliquod commodum vsurariè acquisitum: nullum autem taliter acquisitum potest licitè retineri, sicut nec recipi, vt supra iure diuino ostensum est. Igitur. Et conclusio est Doctoris Sancti, qui in hoc sententiæ Adriani contrarium tenentis, est præferendus.

Fructus tamen seu reditus, atque stipendium tali officio annexum, quod ante officij resignationem acceptum est, non opus est restituere, eò quòd tale stipendium ratione officij debebatur: excepto, nisi talis fructus, & reditus sint excessiui, quia tunc id, quod plus est, quam operæ, & labores impensi mereantur, restituendum est. Idem dicendum, si sit beneficium Ecclesiasticum vsurariè acquisitum, quod scilicet resignandū est, & fructus recepti restituendi, demptis laboribus & expensis, quæ semper veniunt defalcanda. *Concl. 4.*

Si autem mutuans, ex mutuo acquirit obligationem, contra mutuatarium ad postmodum aliquid emendum, agendum, aut dicendum &c. tenetur huiusmodi actioni seu obligationi taliter acquisitæ, cedere, ipsum mutuatarium in sua libertate relinquendo, ita vt ratione præfati pacti nullatenus maneat ciuiliter obligatus. *Concl. 5.*

Si vero mutuans ratione mutui obligat, seu compellit mutuatarium, vt illicò res aliquas emat, aut vendat, antequam pactum fiat, tenetur eum liberum relinquere vt emat, aut vendat, si velit. Post pactum tamen factum, tenetur ad vnum de duobus, vel ad rescindendam prefatam emptionem & vēditionem, vt mutuatarius maneat liber, sicut ante mutuationem fuerat; vel in recompensam grauaminis mutuatario illati, aliquid, ad iudicium boni viri, reddere tenetur. *Concl. 6.*

Corollariè sequitur non esse omninò verum, quod dixit Ioannes Andreas, in regula Iuris, peccatum. & Panormitanus in cap. finali, de vsuris. quòd in præfatis casibus restitutio non mutuatarijs, sed pauperibus est agenda; nam cum constet mutuatarios obligatione indebita grauari, consequens est ipsis grauatis esse satisfaciendū, vel eos à grauamine releuando, vel loco grauaminis aliquid illis rependendo. Quanquam illi Doctores cum de restitutione pauperibus agenda, loquuntur non de huiusmodi satisfactione, pro grauamine agenda, loquuntur, sed de alio lucro mediato seu remoto ex mutuo acquisito, quale est fama, & concursus aliorum ementium, aut aliquid huiusmodi, quod mutuantibus ex pactis præfatis in esse positis solet euenire. *Coroll. In prædictis casibus restitutio non est facienda pauperibus.*

Iam patet responsio, ad rationes pro Adriano superius factas. Ad primam in qua arguitur, quòd mutuatio, ratione cuius acquiritur ciuilis obligatio, nec vsuraria est, nec obligationem restituendi inducit, vt illic probatur per exemplum de hærede &c. dicendum illud esse falsum regulariter, etiamsi in exemplo illic adducto sit verum. Pro quo id notandum, quòd suprà tetigimus; quod dupliciter stat, mutuantem contra mutuatariū obligationem ciuilem acquirere, quam ante non habebat; vno modo ita, vt mutuatarium, obliget ad id, quod alias secluso mutuo, particulariter tenebatur, vt in casu argumenti, in quo hæres ille in cōscientia (vt supponitur) tenebatur particulari obligatione, & ex iustitia soluere legatum illud: & tunc obligatio huiusmodi ciuilis per mutuum acquisita, non vitiat mutuationem, cum mutuans in casu non petat à mutuatario nisi id, quod alioqui ipsi mutuanti debebat. *Resp. ad rationes supra adductas pro parte affirm. Ad 1. Dupliciter potest mutuans contra mutuatarium acquirere ciuilem obligationem.* 1.

Secundò modo potest obligatio acquiri talis, vt mutuans mutuatarium obliget ad aliquid, ad quod alioqui non erat particulariter obligatus: vt in casibus supra expositis est exemplificatum, & tunc redditur vsuraria ipsa mutuatio, & obligationem restituendi, quam suprà diximus, inducit. Quare autem dicam vsuram non esse mutuatarium obligare ad id, ad quod aliâs particulariter tenebatur, patet ex dictis; quia omni pacto secluso, mutuatarius tenetur obligatione naturali remutuare, sed non ed 2.

id particulariter tenetur;cùm possit, in alijs rebus absque remutuatione se gratum mutuanti exhibere: ideò si mutuans, particulariter illum ad remutuandum obligat, vsura est. Adde etiam, quod si mutuatarius secluso pacto; tenetur ex charitate etiam particulariter ad aliquid pro mutuante agendum; & tale sit, quod non teneatur gratis agere obligare illum per mutuum ad illud gratis agendum, vsura est:secus si obligaret illum ad agendum,licet non gratis. Vt si mutuo medico hac lege,vt me ægrotantem curet si alius sit qui me curare possit,vsura est. Si etiam pactum sit,vt me gratis curet, etiamsi alius, qui me possit curare, nòn sit, vsura est.Si denique pactum est, vt me curet, vbi non alius sit, qui curare possit, modò non addatur,gratis,vsura non est,quia nil indebitum ab illo exigo.quod secluso mutuo mihi particulariter non deberet.In casu autem,super quo disputamus,in quo,s. mutuans mutuatarium ad emẽdum de officina mutantis obligat,vsura est;quia exigit aliquid,alias indebitum.

Ad 2. Quando secundò pro Adriano arguebatur,quòd sequeretur mutuantem non posse iustẽ retinere, pretium iustum sibi ratione mercis debitum &c. Respondetur,rationem parùm valere, nam nil inconuenit vendentem, & se ad vendendum offerẽtem,à pretio iusto communiter currente, descendere, & minus habere,quàm sit pretium iustum:quod alias si ad instantiam emptoris mercem suam venderet,habuisset; vt supra quando de pretio iusto loquebamur,diximus.Modò autem in casu præsenti, ipse mutuans non solum se ad vendendum offert, sed ipsum mutuatarium ad emendum compellit. Tum etiam;quia non mirum si totum pretium iustum retinere non possit,si ex altera parte ipsi emẽti,ad aliquid teneatur: sicut in pręsẽti casu post actuatum pactum, tenetur,s.vel contractum rescindere,vel recompensam pro grauamine mutuatario illato, eidem rependere. Et ita si mutuans minus habet,quàm aliàs iustè habere posset,imputet sibi qui mutuatarium indebitè grauauit.

Ad 3. Quando tertiò arguebatur, de eo,qui colono mutuat cum pacto, quòd terras eius colat &c.dico esse vsuram,& teneri ad restituendum colonum,in suam libertatem,si pactum actuatum non sit, vel consummatum:vel in recompensam, pro grauamine, & onere iniuncto,illi satisfacere. Nec erit inconueniens,quòd facta satisfactione;colonus habeat plus, quàm alioqui iustè esset habiturus, quia illud plus non per viam mercedis,sed per viam satisfactionis habebit.vt de se satis constat.

Ad 4. Quando quartò arguebatur, quòd post conuentionem factam, si colonus nolit terras colere,poterit dominus illi mutuare cum pacto quòd terras colat: igitur similiter ab initio poterit eidem mutuare, vt de colendo conueniat; consequentia nil valet,quia in casu antecedentis, mutuans non exigit nisi sibi debitũ;quod non fit in casu consequentis,vt satis notum est. Et per hæc patet ad primum argumentum quæstionis principalis.

Dubium circa 2.arg principale supra propositum. An vsura mentalis inducat etiam obligationem restituendi. Sensus dubij duplex.

IN secundò argumento principali illud quærebatur, an scilicet vsura mentalis inducat obligationem restituendi,sicut eam inducit vsura pactionalis, de qua primũ argumentum quærebat.Et loquor de vsura mentali, qua mutuum fit propter lucrum speratum;& postmodum realiter obtentum; nam quantumuis mutuans corruptam habeat intentionem, mutuando, scilicet,propter lucrum speratum,si nullum inde lucrum acquirat,locum restitutio non habet,sed de corrupta intentione est pœnitendum. Nec opus est hic repetere, quod suprà in declaratione definitionis vsuræ diximus, an scilicet omnis spes lucri, reddat mutuationem vsurariam;& si non omnis, puta ea quæ non dat causam mutuationi,an saltem ea spes,quæ est causa sine qua nõ, mutuationis,reddat eam vsurariam? Nam dicendũ quòd non,nisi talis sit spes,quod
1. propter lucrum speratum & intentum mutuatio fiat,ita vt lucrum speratum sit causa finalis mutuantis,& non causa impulsiua.De quibus vide,quæ supra diximus.

Hi

His ergo omissis, & loquendo de spe lucri intenti, propter quod ipsa mutuatio fit, quam non dubium est vsurariam esse, procedit quæstiuncula præsens. Et video communiter Doctores distinguere; nam si mutuans cum spe corrupta, insinuat intentionem suam ipsi mutuatario, ita vt mutuatarius agnoscat animum mutuantis esse, lucrum ex mutuo acquirere; tunc talis vsura mentalis insinuata, inducit obligationem restituendi, quod fuerit lucratus: secus si vsura illa mentalis insinuata nō sit. Cuius discriminis ratio est; quia quando insinuatur, & mutuatarius mentem mutuantis intelligit, & si illi lucrum cum sorte soluat, non tamen videtur donare liberaliter; quia ideò soluit, quia virtualiter fuerat à mutuante exactum, etiamsi de hoc pactū non præcesserit. Sic videtur tenere Scotus in 4. similiter & Richardus distinct. 15. & alij quibus etiam Caietanus in opusculis apertè consentit. Secùs si insinuata fuerit præfata mutuantis intentio; quia tunc si quid vltra sortem mutuatarius soluit, donare videtur, & ita sic acquisitum non est restituendum. 2. *Et de hoc 2. sensu est sent. 1.*

Pro qua sententia facit primò, quòd suprà in argumento citatum est, quia scilicet, simonia mentalis cum beneficij assequutione, non inducit obligationem restituendi, seu resignandi, igitur nec vsura mentalis. *Ratio 1.*

Secundò facit 1. quæst. 2. cap. sicut, vbi ait Gregorius. Eius oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit. Cum ergo nullo pacto, nulla insinuatione præcedente, nihil mutuans petierit, sequitur licitum illi esse taliter oblatum recipere, nec illud teneri restituere. 2.

Tertiò facit ratio; non obstante deprauata mutuantis intentione, ipse potest licitè recipere, quod alter sibi naturali obligatione debet; sed mutuatarius ratione gratitudinis benefactoribus debitæ, tenetur naturali obligatione regratiari: ac proinde si ipse velit huic obligationi aliquid vltra sortem offerendo satisfacere, licitè poterit mutuator illud recipere & retinere: & ita non tenebitur illud restituere. 3.

Quartò facit simile; quia in venditione; sola intentio corrupta vendentis defraudandi emptorem, aliquid vltra iustum pretium extorquendo, non inducit obligationem restituendi, si quid excessiuum ipse emptor spontè obtulerit. Igitur nec in præsenti casu, in quo deprauata mutuantis intentio exterius non insinuatur, oritur talis obligatio. 4.

His non obstantibus, videtur quòd ad obligationem præfatum lucrum restituendi, impertinens est vsuram mentalem exterius insinuatam esse; aut non. Cuius ratio est manifesta; quia si mutuans ex eadem corrupta intentione, qua mutuationem fecit, lucrum ipsum illi oblatum recipiat, vsurarium est lucrum, sicut & mutuatio; & per consequens restituendum: seclusa libera, & gratuita donatione mutuatarij; siue præfata intentio fuerit insinuata, siue non. Id patet ex his quæ de lege diuina superius adduximus, ad probandum omne lucrum vsurarium esse restituendum. Si autem illa lucri acceptio non ex deprauata intentione fit (quæ fortè iam est emendata) sed ideò recipitur, quia spontè & liberaliter sibi donatur licitè recipitur & retinetur, siue præfata deprauata intentio fuerit insinuata, siue non. Itaque illa exterior insinuatio impertinens est ad obligationem restituendi in re ipsa inducendam. Immò nec pertinens est pactum realiter præcesserit de tali lucro soluendo, vel non præcesserit ad præfatam restitutionem nam si mutuatarius spontè & liberaliter, & non ratione pacti prioris, tale lucrum mutuanti offert, & vt taliter oblatum à mutuante recipitur, non tenetur illud restituere, siue pactum præcesserit, siue non. Si autem non est per mutuatarium spontè & liberaliter oblatum, sed ratione mutui tanquam ob id debitum solutum, tunc tenetur mutuans illud restituere, siue pactum præcesserit, siue non, vt constat. *Oppugnatur hæc sententia.* 1.

2. Secundò idem patet ex c.consuluit, de vsuris. vbi dicitur patere ex Euangelio Lucæ,quòd homines fine omni conuentione, pro intentione lucri quam habent, in lege iudicandi sunt malè agere, & ad ea, quæ taliter sunt accepta,in animarum iudicio efficaciter sunt inducendi restituere &c. vbi nulla mentio de exteriori insinuatione fit,sed de hoc scilicet qualiter sint accepta: & ita obligatio restituendi non ex insinuatione oritur;sed ex lucro taliter accepto scilicet ratione mutui &c.

Concl. 1. Dicendum igitur primò, quod ex mutuatione vsuraria mentali, ante lucri assequutionem, nulla restituendi obligatio nascitur; eò quòd per solam huiusmodi mutuationem, siue deprauata mutuantis intentio insinuetur, siue non, nec aliquid à mutuatario iniustè aufertur, nec ipsi damnum, aut grauamen aliquod infertur,vt patet.

Concl. 2. Dico secundo quòd de lucri perceptione est distinguendum, quia vel mutuatarius liberè & spontè illud mutuanti donat, vel non. Si primum mutuans id sciens,aut rationabiliter præsumens,potest illud tanquam donatum recipere,& non tenetur illud restituere; nam tunc non est lucrum vsurariũ, cùm non propter mutuum recipiatur, sed quia donatum est.Dico notanter, si mutuans id sciat,aut rationabiliter præsumat; nam si putat mutuatarium non donare, sed quasi debitum ob mutuum aut quasi exactum reddere,tunc tali conscientia perseuerante, tenebitur,ratione conscientiæ,lucrum restituere,etiamsi in re verè donatum sit.

Concl. 3. Similiter esto quòd verè donatum sit, ipse autem non tanquam tale recipiat,sed tanquam debitum ob mutuum factum,tenebitur ad vnum de duobus,vel ad mutuandam talem deprauatam intentionem incipiendo,scilicet lucrum ratione donationis retinere,& erit à restitutione immunis; vel ad taliter acceptum,non pauperibus,vt aliqui dicunt,sed mutuatario restituendum. Cuius ratio est,quia si non ratione donationis illud accipit,aut retinet,sed propter mutuum quasi sibi debitum, non videtur donationem acceptare,ratione cuius,solum erat sibi licitum illud recipere,& retineie:igitur tenetur illud ipsi donanti restituere,eò quòd donatio perfecta non est,quando per donatarium non acceptatur.

Concl. 4. Si autem tale lucrum non sit verè à mutuatario donatum, sed propter mutuum quasi debitum,aut exactum solutum,& id sciat aut præsumat ipse mutuator,siue præcesserit insinuatio siue non,tenebitur illud lucrum ipsi mutuatario restituere;secùs si verisimiliter præsumat illud sibi verè donatum esse; nam tunc conscientia,quamdiu in ea perseuerat, illum à debito restituendi excusabit; sed cum veritatem agnouerit, tenebitur lucrum restituere; excepto nisi cum bona fide consumptum sit, & non sit inde factus locupletior,vt tenet Caietanus.

Coroll. 1. Patet ex dictis,quod dixi, insinuationem prædictam impertinentem esse ad obligationem restituendi lucrum per mutuatarium oblatum; sed ad intentionem mutuarij,lucrum offerentis, & ad conscientiam ipsius recipientis est attendendum. Confert tamen mentalem vsuram insinuatam esse; aut non; ad causandam rationabilem præsumptionem de animo offerentis; nam si insinuata ipsi mutuatario sit;tunc rationabiliter præsumitur,quòd mutuatarius non animo donandi lucrum ipsum offert; sed quasi à mutuante exactum tacitè vel expresè: & existente huiusmodi præsumptione,restituendum est taliter acceptum. Si autem insinuata non sit,tunc rationabiliter præsumitur,quòd mutuatarius spontè vult tale lucrum donare, & sic non erit necessariò restituendum. Et hoc modo sunt intelligendi Theologi, qui ad insinuationem præfatam dicunt esse attendendum. Verùm cum hi præsumptioni innitantur,si veritas opposita constiterit,illi,& non præsumptioni standum erit.

Coroll. 2. Corollariè sequitur, etiã non esse indistinctè verum,quod ait Ioannes Andreas in

Mercu

Mercurialibus: in reg. pactum in sexto, & Panormit. in cap. consuluit, de vsuris, quod vsurarius mentalis tenetur semper lucrum acquisitum restituere; sed limitandum est ad casum, quo tale lucrum ex deprauata intentione vsur..ria, ex qua mutuatio processit, recipiatur: tunc enim lucrum illud vsurariũ est; & tenet etiam quod dicunt, quòd contractus ab initio vitiosus, effectum sortitur vitiosum.

Iam ad rationes pro priori sententia factas respondetur, ad primam in qua quæritur quare vsura mentalis inducit obligationem restituendi, iuxta ca. consuluit de vsuris, & nõ simonia mentalis, iuxta capit. finale, de simonia, cum multi multa dixerint, inquit Adrianus, ideò est, quia restitutio simoniacè acquisitorum fieri debet Ecclesię, quæ in hoc facultatem habet ius suum remittere si vult; sed restitutio vsurarum debetur personis priuatis, à quibus vsuræ fuerunt extortæ, quam obligationem nec Imperator, nec Papa, nec Ecclesia sine illorum consensu remittere potest, &c. Verùm ca. finale, de simonia, in eo, quod ait, per simoniam solam mẽtalem non teneri aliquem ad resignationes spiritualium, aut temporalium &c. non videtur procedere per viam gratiæ & remissionis, quam illic Ecclesia huiusmodi simoniacis faciat, sed per viam declarationis procedit, cùm illic Papa ad propositam consultationem respondeat, vt patet ex textu ipso. Itaque declarat mandatum Apostolicum, de quo sonat illic textus, ad Abbates extendi. Declarat secundò, per simoniam mentalem puram, non teneri homines ad resignationem temporalium, & spiritualium taliter acquisitorum, sed per solam pœnitentiam suo satisfaciunt creatori. *Resp. ad rationes contrarias.* *Ad 1.* *Quare mentalis vsura inducat obligationẽ restituendi, & non simonia mentalis.* *Sent. 1.*

Ideo videtur dici aliter posse, quòd sicut vsura mentalis restitutionem in iudicio animarum inducit, vt ait capitulum, consuluit, ita & simonia mentalis cæteris paribus: nec est discrimen inter hæc assignandum. Ad textus autem citatos dicendum, quòd cap. consuluit, procedit in animarum iudicio, vt ex ipso apertè constat. Cap. autem finale, de simonia, procedit in iudicio humano, in quo non tenentur simoniaci mentales, ad prædictas resignationes: Quod ita esse apparet, quia quod à Papa quęsitum est in cap. consuluit. est ad quid illi vsurarij, essent in iudicio animarum compellendi, quòd constat forum conscientiæ concernere: sed in cap. finali, de simonia, quæsitum est, ad quid se mandatum Apostolicum extenderet circa simoniacos, qui aliquo dato, religionem ingressi sunt. Quod apertum est, forum, & iudicium humanum concernere, nam hæc erat consultantis intentio, scilicet scire quomodo virtute mandati Apostolici, se erga simoniacos illos cum pacto & sine pacto, habere deberet. Et ita nulla est repugnantia vt videtur. *Senten. 2. verior.*

Quando secundò arguebatur ex decreto Gregorij dicentis: Eius oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit, &c. dicendum quod loquitur de oblatione gratuita & liberali, quæ sicut offerentem non maculat, ita & nec recipientem, quando eo modo recipit, quo offertur puta ratione gratuitæ, & liberalis donationis: secus si recipiatur ex corrupta cupiditate, & propter spirituale prius ministratum: nam tunc, vel mutuanda est huiusmodi deprauata intentio, vel taliter acceptum est restituendum. *Ad 2.*

Quando tertiò arguebatur, quòd licitè potest mutuator recipere, quod mutuatarius naturali obligatione illi retribuere tenetur, dicendum quod verum est, modò illud, quod sic illi offertur, non propter mutuum factum, sed ratione liberalitatis, & donationis ipsius mutuatarij recipiat, & tunc non tenebitur restituere: secus si quod per viam gratitudinis offertur, propter mutuum factum recipiatur. *Ad 3.*

Qando quartò arguebatur de vendente, & corruptam mentem habente quòd non inde tenetur restituere, si quid excessiuum emptor sponte donauerit, dicendum quòd si talis venditor illum excessum recipit, non tanquam donatum, sed tanquam sibi ra- *Ad 4.*

tione mercis debitum (cum non sit) nisi intentionem huiusmodi mutuet, non poterit illud retinere, quia nec ratione valoris mercis, cùm non valeat tantum nec ratione donationis, cùm illam non acceptet in tali casu: secùs si excessum illum, tanquam donatum accipiat, &c.

Dub. circa 3. arg principa an vsurarius acquirat dominium vsuræ. Sentent. 1. affirmat. Argum. 1.

IN tertio argumento principali, alia tangitur difficultas; an. s. vsurarius acquirat dominium vsuræ. Antiqua est quæstio, quæ pro vtraque parte fautores habet non paucos. Sunt igitur qui dicunt vsurarium effici dominum rerum, quas vsurariè acquisiuit, non solum earum rerum quæ vsu consumuntur, sed & aliarum non vsu cōsumptibilium. Quorum sententia videtur posse probari, primò, quia vt arguebatur ex inst it. de rerum diuisione, nil tam conueniens est naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Cùm ergo mutuatarius, sua voluntate lucrum illud in vsurarium transferat, sequitur &c.

Obiectionis solut. triplex.

Nec obstat dicere, quod non voluntate simplici & absoluta, sed quodammodò coacta lucrum illud persoluit: non, inquam, obstat, tum quia pono ipsum mutuatarium non aliqua necessitate compulsum, mutuum petijsse, & se ad vsuræ solutionem obligasse, sed diues erat, & cum pecunijs mutuatis amplius lucrari prætendebat, & ita non inopia pressus, nec timore compulsus, sed lucri amplioris cupidus, mutuum cum pacto de lucro soluendo petijt: hæc autem cupiditas voluntarium non impedit, sicut impediret metus, & ignorantia, seu coactio. Quod inde apparet, quia si homo ex nimia carnalis voluptatis cupidine motus, aliquid suæ focariæ, aut meretrici donet, tenet donatio, nec voluntarium impeditur ob id, quòd ex illa excessiua cupidine fiat, & meretrix dominium rei traditæ, seu donatæ acquirit, vt supra suo loco ostensum fuit. Si ergo cupiditas voluptatis, voluntarium non tollit, nec ergo cupiditas lucri voluntarium tollet.

2. Item ad idem, si ex hoc quod mutuatarius lucrum soluens, habet aliquid inuoluntarium admixtum, impediretur dominij ipsius lucri translatio, sequitur quod quandocunque aliquis inopia pressus, & necessitate compulsus, rem suam pro iusto pretio vendit, impediretur translatio dominij illius rei venditæ in ementem, quòd nemo dixit, supposito quod nemo venditori illi vim inferat, aut metum ingerat, quo eum ad venditionem præfatam compellat. Et tamen sequela nota est, quia multò plus est de inuoluntario in eo qui rem suam, vt dictum est, vendit, quam in mutuatario rem suam, vltra sortem vsurario soluente.

3. Item ad idem, nam plus etiam est, de inuoluntario in eo, qui metu mortis rem suam vim inferenti tradit, quàm in mutuatario qui lucrum vsurario soluit, quod suppono certum esse, & tamen traditio ex præfato metu facta, est valida, & in ea transfertur dominium, vt colligitur ex c. Abbas, de his quæ vi, metusue causa fiunt, etiamsi ex tali metu facta, debeant reuocari, & restitui. Ex quo apparet huiusmodi traditionem ex metu factam, non esse nullam, cùm non sit de his quæ iure non permittuntur. Quæ autem facta ex metu valida sint, & quæ non in versibus illis communiter notantur,

Terror, iudicium, dos, sacrum, copula, votum:
Hæc sex vi facta, de iure sciat fore nulla.
Cætera ius patitur, sed posteà restituentur.

2. Argum. Secundò arguitur, quia si vsurarius non acquireret dominium lucri vsurarij, esset secundo ex eo, quòd mutuatarius cùm lucrum tradit, non intendit dominium illius in vsurarium transferre, sed solum intendit rem illam tradere, quod quidē diuersum quid est ab eo, quod est dominium transferre, sed hoc dici non potest. Probatur, quicquid

quid sit de intentione, quam actu habet is, qui lucrum vsurarium soluit; intentio tamen, quam debet habere, hæc est, vt non solum rem tradere, sed dominium eius in vsurarium transferre intendat. Tum quia hæc est vsurarij intentio cum mutuatario de lucro pacifcentis, vt scilicet mutuatarius lucrum, de quo conuentum est, ita mutuanti soluat, vt à se omne ius quod in illo habuerat, in mutuantem transferat, quandoquidem lucrum non petit per viam pignoris, nec per viam mutui, vel commodati, nec per viam depositi, nec per aliquā aliam, qua ius lucri in ipso mutuatario permaneat: quàm mutuantium intentionem certam esse suppono. Et cum mutuatarius se obliget, iuxta intentionem alterius secum contrahentis, aut saltem se iuxta illam debet obligare, si vult à mendacio, & deceptione immunis esse, sequitur intentum. Nec quacunque calliditate ipse mutuatarius vtatur, à culpa excusabitur, nisi iuret aut promittat se vsuram soluturum ad mentem ipsius exigentis, iuxta illud, quod habetur cap. quacunque 22. quæst. 5. vbi dicitur: Quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit. Et ita si vsurarius à mutuatario iuramentum de lucro soluendo exigat, & ille iuret, tenebitur ad mentem exigentis seruare iuramentum, iuxta cap. debitores, de iureiurando: igitur tenebitur vsuram ita vsurario soluere, vt totum ius, quod in illo habebat, in vsurarium transferat. Et pro maiori firmitate pone, vsurarium hanc suam intentionem mutuatario explicuisse, quam revera stando in communi hominum intelligentia, non opus est explicare.

Tertiò arguitur, quia si vsurarius præfati lucri domiuium non acquireret, esset tertiò ex eo, quod non obstante mutuatarij voluntaria traditione, voluntas tamen domini superioris. s. Dei simul & lex ipsa tali translationi resistit, cùm constet ex dictis vsuram omni iure prohibitam esse. Sed hoc non obstare: probatur tum quia lex diuina, naturalis, & humana, non aliter præfatæ translationi resistit, nisi quia vsuram prohibet, & damnat: sed cùm non prohibeat, ne mutuatarius vsuram soluat, & tradat, nec prohibeat ne mutuatarius dominium lucri soluti, in vsurarium transferat, cum id licitum, & liberum sit ipsi mutuatario, sed solum dare ad vsuram, & eandem exigere, & retinere prohibeat, consequens est, nec Deum, nec legem præfato dominio transferendo resistere. Quemadmodum Deus & lex eius resistunt, ne quis metu, aut lucri cupiditate, aut ex concupiscentia inducat fœminam vt secum contrahat, & tamen si de facto contrahant, transfertur dominium corporis vnius in alteram, & econtrà. Resistit etiam lex violationi voti, & iuramēti, vt si quis vouit castitatem, & vxorem non ducere, si tamen ducat, transfertur corporis dominium. *3. Argum.*

Si quis iurauit se non donaturum, aut non venditurum domum alicui certæ personæ, resistit lex tali donationi, & venditioni, & tamen si contra iuramentum donet, aut vendat transfertur domus dominium in donatarium & emptorem.

Alij verò insignes etiam Doctores tenuerunt oppositum, quod scilicet vsurarius non acquirit dominium vsuræ, pro qua sententia in rationibus immediatè anteà positis nonnulla fundamenta tacta sunt, videlicet quia voluntas mutuatarij vsuram soluentis, habet inuoluntarium admixtum: quia non daret nisi quodammodò coactus eo scilicet, quod non potest aliter mutuum reperire. Tum etiam, quia etsi intendat vsuram tradere, non tamen intendit eam donare, nec dominium eius à se abdicare. Sicut qui merces in mare tempore tempestatis proijcit, voluntate proijcit, non tamē ius, & dominium earum à se abdicat, cum si quis posteà eas repererit, & acceperit, teneatur proijcienti restituere. Tum etiam, quia esto mutuatarius lucrum in vsurarium transferri vellet, ob causam mutui, Deus tamen & lex talem translationem non approbant, sed potiùs eidem resistere videntur. Verùm hæ rationes suprà videntur infirmatæ. *2. Sent. negat. Ratio 1. 2. 3. Quid valeant hæ rationes.*

Addit

4. *Ratio pro ead. sment.* Addit Caietanus aliam rationem, quia vſurarius tenetur reſtituere fructus vſuræ perceptæ, ſi fructifera ſit, ex ſententia omnium: non autem ad id teneretur, ſi vſura illa fructifera eſſet verè ſua, & de dominio ipſius, ex quo fructus rei ad illum pertinēt, ad quem dominium ipſius rei fructiferæ, &c. Hæc tamen ratio minimè concludit, quia ſicut tenetur vſuram reſtituere, quia eſt lucrum vſurarium, & vſurariè acquiſitum: ita & fructus vſuræ tenebitur reſtituere, quia ſimiliter ſunt lucrum vſurarium, & ex mutuo intentum, ex quo vſurarius ex mutuo vineam non intenderet, niſi quia fructus eius intendit, vt conſtat. Tum etiam, quia ex quo tenetur vineam vſurariam illicò reſtituere, ex conſequenti tenetur fructus eiuſdem reſtituere, non quia ſui non ſint, ſed quia mutuatario debiti: cui enim debetur res fructifera, ex conſequenti debetur fructus eiuſdem à poſſeſſore, quamdiu eſt in mora, percepti; cum certum etiam ſit, creditorem ex mora debitoris, prædictis fructibus iniuſtè priuari, & a fructibus illis habendis iniuſtè impediri, & ideò tenetur ad vſuram fructiferam, & fructus eiuſdē, tanquam qui alium ab aſſequutione alicuius boni ſibi debiti iniuſtè impedit.

Reijcitur.

5. *Ratio.* Addit Altiſiodorenſis rationem aliam, quia vſurarius tenetur vſuram ei, à quo eam extorſit, reſtituere, & non niſi quia non ſua, ſed alterius, à quo eam extorſit; ſi enim alterius, puta mutuatarij nō eſſet, non illi eſſet reſtituenda, ex quo ille à ſe dominium illius rei abdicauit, vt oppoſita tenet opinio, ſed vel eam retinere poſſet, vel pauperibus eſſet erogāda. Sed nec hæc ratio concludit, quia ad hoc quod vſurarius huiuſmodi lucrum reſtituere teneatur, impertinens eſt dominium illius ad vſurarium pertinere, vel non; quia ſiue teneamus ad eum pertinere, ſiue non, retineri ab vſurario nō poteſt, eò quod iniuſtè, & contra legem eſt receptum, ſeu retentum. Vt ſi lucrum ſit pecunia non ſignata, quam alijs pecunijs ſimilibus miſcuit, dominium illius, ſicut & alterius pecuniæ iuſtè quæſitæ ad vſurarium pertinet, & tamen reſtituere tenetur quantum per viam mutui fuerat lucratus: quemadmodum mutuatarius dominium habet pecunię ſibi mutuatæ, & tamen adueniente termino ſolutionis, reſtituere tenetur quantum mutuò accepit &c. Et quando dicitur, quòd tunc non mutuatario, ſed pauperibus eſſet erogāda, reſpondeo quòd imò ipſi mutuatario, à quo iniuſtè extorta eſt, venit reddenda: non quia dominium vſurę apud mutuatarium manſit, ſed quia eam indebitè ſoluendo, fuit per mutuantem, non aliter mutuare volentem, iniuſtè damnificatus.

Reijcitur.

6. *Ratio.* Addit Richardus aliam rationem, dicens, quicunque eſt dominus alicuius rei aliquo iure, non iniuria, eſt dominus eius: ſed rei fœnebris non eſt vſurarius dominus aliquo iure, ſeu titulo iuſto, quia non iure emptionis, vt conſtat: nec iure liberalis donationis, cum mututarius non liberaliter velit vſuram donare, ſed quia exactus, vel quodammodò coactus; nec iure locationis; cum in locatione dominium non transferatur: nec iure permutationis, vt conſtat; nec iure mutui, quia pro mutuo aliquid vltra ſortem recipere, non eſt ius, ſed iniuria, vt patet nec iure ſoluti ex promiſſione præuia; nam talis promiſſio eſt iure reprobata, nec inde aliqua naturalis, aut ciuilis obligatio oritur; ad hunc modum repelli poſſent alia iura, ſeu tituli, quibus ſolet dominium rerum acquiri. Verum nec hæc ratio conuincit; nam poſſet dici cum Innocentio, quòd vſurarius efficitur dominus vſuræ ſolutæ iure contractus, ſeu conuentionis, aut pacti; contractus enim ex conuentione legem accipiunt: & ita, quia mutuans & mutuatarius taliter conuenerunt, vt ille mutuaret, alter verò vltra mutuum aliquid amplius daret. Nec obſtat tale pactum iure eſſet reprobatum; quia quod ius reprobat eſt id, quod prohibet, & damnat: hoc autem eſt exactio lucri, & receptio eiuſdem, non autem ſolutio, aut datio, etiam cum dominio, vt ſupra dicebatur. Et ideò poſſet ſecundò dici, quod vſurarius acquirit dominium vſuræ iure donatio-

Reijcitur.

natio-

nationis,saltem illiberalis; quia mutuatarius donat pro mutuo,quod se donaturum promisit.

Addit Syluester post Angelum & alios aliam rationem,scilicet:Ex contractu nullo, & cui lex resistit, vnquam dominium transfertur: contractus autem vsurarius est iniustus,cui omnis lex, vt suprà ostensum est,resistit: igitur. Sed nec hæc ratio concludit,quòd enim de resistentia legis dicitur, iam suprà solutum est. Quòd verò de nullitate contractus vsurarij dicitur,non obstat,quia ex hoc,quòd contractus est nullus,nihil aliud sequitur,quam quòd ex illo nulla oritur obligatio: & ita nec mutuatarius inde manebit obligatus ad vsuræ solutionem. Hoc tamen admisso, stat, quod mutuatarius absque tali obligatione soluat & det, quod se daturum prædixerat; & ideo poterit dando rei dominium ex parte sua in alium transferre,quæ translatio per contractus nullitatem minimè impeditur.Aliud enim est præfatum contractũ vsurarium per leges annullari: aliud verò donationem mutuatarij per easdem leges annullari. Et ideo stat, contractum vsurarium nullum esse,vbi donatio quamuis illiberalis ex parte,mutuatarij facta nulla non sit; stipulatio enim in re turpi nulla est, nullamque parit obligationem, & tamen si res stipulata actu soluatur, seu donetur, etiam ob causam turpem,valebit,vt supra tetigimus. Adde quod non videtur omninò certum, contractum vsurarium nullum esse, ita vt nullam pariat obligationem, nam tunc si superadderetur iuramentum, tale iuramẽtum esset nullum, nec teneret, nam si principale non tenet, nec accessorium,vt habetur cap. si diligenti. de foro cõpetenti.Pro quo etiam facit exemplum de eo,qui ex metu res Ecclesię tradidit,quam traditionem iureiurando firmauit, certum est iuramentum non tenere,cùm nec ipsa principalis traditio teneat. Si tamen mutuatarius contractum vsurarium, quo se ad vsuræ solutionem obligauit, iuramento firmauit, tenet iuramentum, iuxta cap.debitores. de iureiurando. Igitur à fortiori tenet principale, quod est præfatus contractus vsurarius. *7 Ratio.* *Reijcitur.*

His tamen non obstantibus videtur ad secundam opinionem declinandum scilicet,quod vsurarius non efficitur dominus rei per vsuram acquisitæ, seclusa gratuita, & liberali donatione per mutuatarium facta. Nam si talem donationem gratuitam facere intendat,tempore,quo lucrum soluit, aut posteà, non dubium totum dominium,& ius mutuatarij in mutuantem transferri, & cessabit ex tunc obligatio aliquid pro lucro accepto restituendi; supposito, quòd vsurarius non vi mutui, sed vi donationis gratuitæ velit rem accipere, aut retinere, vt suprà diximus. Huius exceptionis ratio est manifesta,quia obligatio,qua vsurarius tenetur vsuram restituere,est in fauorem ipsius mutuatarij instituta, à quo nihil indebitum est extorquendum. Huic autem iuri & fauori,potest libens ipse mutuatarius cedere,vt constat: cedit autem,quando gratuitè & liberaliter lucrum donat,seu remittit.Hac tamen donatione cessante,non videtur dominium lucri soluti in vsurarium transire,cuius potissima ratio illa esse videtur, quia scilicet, Dominus Deus, non consentit in tali translatione, nec in dominij abdicatione, ab ipso mutuatario vsuram soluente, quando propter mutuum coactus quodammodò eam soluit. Et quòd ita sit inde apparet, quia Deus non approbat, quòd vsurarius lucrum illud accipiat, aut quòd illud apud se retineat, sed vult lucrum illud illicò, & sine mora mutuatario restitui, & hoc idem lex naturalis,& humana similiter volunt:ergo vsurarius non acquirit dominium vsuræ. Antecedens notum est ex dictis,nam leges omnes iubent, quod quicquid superacceptum fuerit,illicò reddatur. Et ita si vineam, aut domum, aut rem aliam vsurarius taliter acceperit,illam eandem tenetur reddere, ad quod non teneretur, si eius verum dominium acquisiuisset, quia satis esset valorem talis rei,aut aliam rem æquiualentem *Resol. pro 2.sent. Vsura. non efficitur dominus vsuræ;seclusa gratuita donatione.* *Ratio exceptionis Iurid. huius sent. 1.*

 mutua-

mutuatario reddere. Si enim verum illius rei dominium acquisiuisset, posset re illa vti, & in sui facultatem eam assumere, & alienare, vel donando, vel vendendo, vel aliter permutando, quamdiu ipse vsurarius manet potens ad integrè mutuatario satisfaciendum. Quòd si rem illam nec accipere, nec retinere, nec aliter pro voluntate, vt dictum est, alienare potest, certè non verum dominium, sed vanum, & irritum & inane in re illa diceretur habere.

2. Deinde si verum acquiret dominium, verè igitur mutuatarius à se dominium & ius, quod ad rem sic solutam habebat, amisit, & à se totaliter abdicauit: hanc tamen abdicationem Dominus Deus non approbauit, alioqui non esset vsurarius compellendus vsuram mutuatario restituere, sed alijs, scilicet pauperibus erogare, aut in alias pias causas expendere. Cùm autem dominus, & leges iubeant vsuram persoluenti restitui, argumentum certum esse videtur, quòd cessionem, & abdicationem præfati dominij per mutuatarium factam, nec Dominus Deus, nec leges approbauerũt, & per consequens lucri soluti dominium verè apud mutuatarium mansit.

3. Postremò idem apparet ex ratione Caietani, in dictis Thomæ fundata. Quia vsurarius tenetur rem vsurariam fructiferam, simul cum fructibus restituere, Vel ergo ad id tenetur ratione dominij, quod apud mutuatarium mansit; & si sic, habetur intentum. Vel ratione interesse, quod mutuatarius ex mora vsurarij patitur, quia scilicet priuatur fructibus rei solutæ, quibus non priuaretur, si res esset illicò sibi restituta. Sed hoc conuenienter dici non potest propter duo: primò, quia si apud mutuatarium dominium rei solutæ non mansit, sed apud vsurarium, non igitur tenebitur vsurarius nisi ad reddendum aliquid, quod rei solutæ æquiualeat, hoc est, quantum valebat res soluta tempore solutionis. sicut qui mutuum accipit, in quo dominium acquisiuit, non idem numero, quod accepit, sed æquiualens tenetur restituere. Et ita non esset habenda ratio fructuum inde posteà perceptorum. Secundò, quia si ad interesse haberetur respectus in fructuum restitutione, sequitur, quod vbi mutuatarius, si rem apud se habuisset, nullum ex re fructum percepisset, quod non tenebitur vsurarius fructus, quos ipse percepit restituere, ex quo nullum ex mora vsurarij interesse passus est. Consequens est falsum, quia siue mutuatarius esset alioqui fructum ex re percepturus, siue non, tenetur vsurarius fructus perceptos restituere, ex quo non minus sunt vsurarium lucrum, quam res ipsa fructifera, vt constat.

4. Denique si vsurarius dominium acquireret maximè ex voluntate mutuatarij volentis lucrum non solum tradere, sed dare, vti mutuans tempore, quo lucrum exegit, intendebat, verum esto mutuatarius tali animo lucrum exactum soluat, ex parte, scilicet, sua, prout potest donando, talis tamen donatio nec tenet, nec dominium in vsurarium transfert, eò quòd vt valida sit donatio, requiritur donatarium esse capacẽ talis donationis, alioqui non tenet: vti si quis velit donare aliquid fratri mendicanti, qui capax talis donationis non est, non tenet donatio, sed vsurarius, qui propter mutuum aliquid à mutuario donatum recipit, talis donationis capax non est ob causam dictam, nam Deus contradicit, & nec ad momentum permittit vsurarium præfatum lucrum retinere, quin illicò teneatur idem mutuatario restituere: igitur non acquirit dominium &c.

Vsurarius non potest res per vsuram acquisitas, distrahere. 1, 2.

Corollariè sequitur, vsurarium res præfatas per vsuram acquisitas distrahere, consumere, aut alienare non posse: nec titulo oneroso, puta vendendo, seu permutando: nec titulo gratioso, puta donando, siue consensu vero, vel rationabiliter præsumpto ipsius mutuatarij, de cuius dominio sunt. Id patet, quia esset rem alienam domino inuito contrectare. Dico notanter sine consensu vero, vel rationabiliter præsumpto &c. Quia in duobus casibus potest rebus illis vti, non expectato actuali consensu

credi-

creditoris, scilicet extrema necessitate sui, seu aliorum, quibus non sit, qui possit, aut velit succurrere, præter ipsum vsurarium, tunc poterit res ad præfatum finem necessarias consumere, aut distrahere, prout necessitas postulauerit, sed tunc creditor consentit actu saltem debito, idque siue res præfatæ sint vsu consumptibiles, siue non. Secundo poterit res vsurarias vsu consumptibiles distrahere, tam titulo oneroso, quã etiam gratioso, modò ipse maneat potens ad integrè superaccepta restituendum: vt, scilicet, si habeat aliunde bona legitimè acquisita, quæ ad satisfaciendum sufficiant. Nam ex quo sunt res, quæ functionem recipiunt, & nil intersit, creditoribus res eadem numero, aut aliæ omninò similes, & æquales reddantur: meritò præsumitur creditores non esse inuitos, in talium rerum distractione. Et ita in hoc casu poterunt vsurarij sine peccato huiusmodi res, quæ functionem admittunt, vendere, & cum pecunia fœnebri similiter emere, similiter ea cõsumere, & donare, manente, vt dico, in eisdem potentia ad sufficienter restituendum.

Limitatio huius 2. modi.

Quod tamen in rebus, quæ functionem non admittunt, non ita facere poterit, nisi præuio creditorum consensu. Si tamen ex talium rerum distractione efficiatur impotens ad integrè restituendum, tunc nec has, nec illas res poterit sine necessitate distrahere: vt si vsurarius nihil habeat, quod restitutioni obnoxium non sit, non poterit aliquid donare, nec pro diminuto pretio vendere, nec pro alia re minoris valoris rem plus valentem permutare: Quæ omnia clara sunt, & communiter concessa, etiã ab his, qui tenent vsurarium non acquirere dominium vsuræ.

Quatenus de vsura fieri possit eleemosyna.

Vnde Alex. de Hales hanc opinionem tenens in quarta parte summæ, q. 80. ait, quod de pecunia habita per vsuram, vel furtum, potest fieri eleemosyna, si raptor vel vsurarius proponat restituere æquipollentem, & habeat vnde restituat: vt si dando non reddat se impotentem ad restituendum: hæc ille. Et procedit de eleemosyna extra casum extremæ necessitatis: nam in illo nihil refert, quòd se ad integrè restituendum impotentem efficiat. Ex quibus patet, ad quid deseruiat distinctio illa, scilicet, quòd res vsurariæ quædam sunt, quæ vsu consumuntur, & functionem admittunt, quædam verò non &c.

An possit quis aliquid recipere de manu vsurarij per viam donationis emptionis aut venditionis.

Sequitur amplius responsio ad vulgare dubium, quod est, an possint homines aliquid de manu vsurarij recipere per viã donationis, aut emptionis aut venditionis. Et quidẽ distinguendum est vt suprà. Nam res, quæ non vsu consumuntur, & per vsurã acquisitæ sunt, sicut vsurarius, sine creditorum consensu alteri tradere non potest, ita nec alter eas scienter recipere, nec titulo gratioso, nec oneroso; quia esset rem alienam inuito domino contrectare.

Concl. 1.

Concl. 2.

Si autẽ loquamur de rebus, quæ vsu cõsumuntur, poterit alter eas de manu vsurarij, recipere, tam per viam donationis, quam per viam alterius honesti contractus, modò per hoc non maneat vsurarius impotens ad integrè satisfaciendum: ideò si nihil habet præter ea, quæ per vsuram acquisiuit aut si habet, omnia tamen sunt illi necessaria ad restituendum; sicut ipse donare non potest, ita nec alij per viam donationis aliquid ab eo recipere possunt; alioqui peccato donantis se sociarent, & causam efficacem præstarent, quò minus debita restitutio creditoribus fiat. Vnde Augustinus ait; illud fidentissimè dixerim, qui pro homine ad hoc interuenit, nè malè ablata restituat, & qui ad se confugientem, quantum honestè potest, ad reddendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis. Vnde à fortiori sequitur socium esse fraudis & criminis, qui non solum ad reddendum non compellit, sed rem malè ablatam, puta furtiuam, aut vsurariam translatam dono suscipit; maximè cum id sine creditorum iniuria, seu præiudicio non fiat, sicut in casu poterunt tamen alij per viam venditionis, aut emptionis res tales, quæ vsu consumuntur, recipere,

tantum ipsis vsurarijs tradendo; quantum de eorum manu susceptum est, ita vt maneant vsurarij æquè potentes ad restituendum, sicut ante talem emptionem, & venditionem erant.

Concl. 3. Si verò bona vsurarij tanta sint, vt sibi superesse possint, facta integra restitutione, tunc alij poterunt res eius accipere titulo oneroso, similiter, & gratioso; manente semper vsurario potente ad integrè satisfaciendum, modo caueant, ne res vsurarias easdem, quæ vsu non consumuntur, scienter accipiant à quibus abstinendum est, sicut & a rebus furtiuis.

Aliud dubiũ. An poßit quis ab vsurario mercedem obsequio suo illi præstito, dignã recipere. Est tamen dubium, an seruitores vsurarij, barbitonsores, & filiorum suorum præceptores, & alij huiusmodi, possint ab vsurario mercedem obsequio dignam recipere, quando eam recipiendo manet vsurarius impotens, ad restitutionem faciendam? Idem quæri potest, de alijs creditoribus vsurarijs ex contractu, vel ex delicto, an possint ab vsurario ea exigere, & recipere, si per hoc vsurarius maneat impotens. In quibus quæstiunculis varia videntur Doctores sensisse. Mihi tamen absque aliorum præiudicio videtur, iuxta dicta esse distinguendum. Nam vel vsurarius ille habet bona propria legitimè acquisita, vel non, sed omnia sunt vsuraria. Si primum, esset iterum videndum, an debita aliorum creditorum præcedunt debitum vsurarium, vel sequuntur illud: si præcedunt, poterunt alij creditores non solum sua debita ab vsurario recipere, sed etiam exigere, non obstante quod inde maneat vsurarius impotens ad vsuras restituendas, quia magis tenentur sibi, quàm alijs creditoribus, & iure etiam

Concl. 1. sunt præferendi, ex quo eorum debitum est tempore prius. Si autem aliorum creditorum debita sunt posteriora vsuris, poterunt ea per vsurarium oblata, & soluta recipere: non tamen videtur quod possunt ea exigere, si ex tali solutione maneat vsurarius impotens ad soluendas vsuras. Ratio huius est, quia in tali solutione, qua vsu-

Concl. 2. rarius posterioribus creditoribus soluit, postpositis prioribus, videtur peccare, ordinem restituendi debitum non seruando, ideò exigendo, & vsurarium ad huiusmodi solutionem incitando, videntur tales creditores ad peccatum vsurarij, ordinem iustitiæ prætermittentis cooperari, secus si merè passiuè se habentes, sua debita per vsurarium oblata recipiant, modò caueant, ne solutio huiusmodi illis fiat de bonis eisdem numero vsurariè acquisitis, quæ conclusum est, ad dominium mutuatariorum

Concl. 3. pertinere. Si autem præfatus vsurarius nihil habet legitimè acquisitum, sed omnia sua bona sunt vsuraria, tunc alij creditores non poterunt sua debita ab illo vsurario recipere, nec exigere, ex quo omnia illa aliena sunt, eorum scilicet, à quibus fuerunt extorta, & ideò illis tantum sunt restituenda.

Coroll. 1. Corollariè sequitur differentiam esse, inter duos vsurarios, quorum alter nihil habet legitimè quæsitum, sed solum ea, quæ per vsuras acquisiuit, alter verò nihil habet de his, quæ per vsuras acquisiuit, omnia tamen, quæ habet, sunt illi necessaria ad integrè restituendum, quæ per vsuras extorsit. Nam alij creditores, nihil poterunt à primo exigere nec recipere loco eorum, quæ illis debita sunt, & si recipiunt, tenentur ea restituere; eò quod talis solutio per illum vsurarium facta, est inualida, quia de rebus alienis facta: poterunt tamen à secundo vsurario præfata debita recipere, absque obligatione ea restituendi, eò quòd huiusmodi solutio à secundo facta valida fuit, quia de rebus proprijs ipsius vsurarij facta, quas res suppono non esse specialiter vsuris hypothecatas, seu obligatas obligatione reali, etiamsi essent alias obligatæ obligatione personali, quamdiu. s. fuerunt in parte personæ debitricis, id est, vsurarij.

Coroll. 2. Vnde forte non satis sufficienter Caietanus in opusculis, indistinctè dicit, in his non esse habendum respectum, nisi ad hoc, an scilicet, vsurarius alia debita soluens, seu bona, quæ habet distrahens, maneat potens integrè restituere, an non? Si sic, inqui.

inquit, quomodocunque res distraxerit, siue titulo oneroso, siue gratioso, recipientes bona de manu illius immunes sunt à restitutione, si non manet vsurarius potens &c. qui bona de manu illius acceperit ab ipso, alioqui legitimè acquisita. siue ea acceperit titulo oneroso, siue lucratiuo, tenetur accepta restituere: quod credo fallit quando talia, quæ sic accipiuntur, sunt alioqui ipsis accipientibus debita, ex quo illa vsurarij bona legitimè per eum acquisita, omnibus suis creditoribus erant personaliter obligata, & maximè si tempore, quo vsurarius se illis creditoribus debitorem facit, nesciebant ipsi creditores omnia bona vsurarij esse vsuraria, aut restitutioni obnoxia, vnde cum bonafide cum vsurario contraxerunt, vel illi mutuando, vel obsequium impendendo, vel aliter contrahendo, nam tunc, ait Adrianus in quartò poterunt mercedē obsequij impensi, aut aliud debitum ab vsurario exigere, & recipere, etiamsi inde maneat impotens ad vsuras soluendas.

An autem idem tenendum sit de his, qui cum sciant vsurarios adeò debitis grauatos, vt omnia quæ habent sint ad restituendum necessaria, cum illis tamē contrahunt mutuando illis, aut res consumptibiles vendendo: aut etiam non consumptibiles, solutionem tamen pretij expectando, aut aliquod obsequium illis impendendo: an inquam peccent sic scienter cum illis contrahendo, & postmodùm mercedem, aut debitum exigendo, & recipiendo, & an sic recepta teneantur restituere? Et in hoc casu puto Caietanum dixisse, tales peccare, & taliter accepta teneri restituere, quodque illis est imputandum, quia scienter cum tali vsurario, tot & tantis debitis grauato, contraxerunt. Sed quamuis hæc distinctio, de scienter cum vsurario tali contraxisse, aut nescienter, conferat ad culpam contrahentis, vel excusationem ab ea, ad obligationem tamen restituendi ab vsurario acceptum, non videtur satis idonea, nam obligatio restituendi potius nascitur ex efficaci causa data, ne mutuatarijs, à quibus vsuræ extortæ fuerunt, debita restitutio fiat: ad id autem causa efficax datur, non per contractum scienter, vt dictum est, factum, sed per receptionem debiti per vsurarium soluti: tunc enim vsurarius redditur impotens ad restituendum, non tempore quo tales creditores cum illo contraxerunt, vt constat; Et ita si qua est in talibus creditoribus obligatio restituendi, non ex contractu scienter, aut ignoranter facto oritur, sed ex debiti soluti receptione; quemadmodum suprà diximus, obligationem restituendi vsuram, non ex vsuraria nasci mutuatione, sed ex lucri vsurarij receptione, & ita vel qui scienter cum vsurario, vt præfertur, contraxit, erit immunis à restitutione sibi per vsurarium soluti: vel qui cum bona fide contraxit, tenebitur taliter solutum restituere: supposito, quòd ambo scienter solutum debitum receperunt, scientes, scilicet, inde reddi impotentem vsurarium ad vsuras restituendas.

Cui periculo se exponant, qui cum vsurarijs debitis grauatis contrahunt.

1. Sent. Reijcitur.

2. Sēt. verior.

IN quarto argumento principali, aliud dubium tangebatur, scilicet, an sicut vsurarius tenetur primum lucrum vsurarium restituere, similiter teneatur secundum lucrum, quod cum pecunia fœnebri lucratus fuerit, restituere? Et dixit Altisiodorensis, & post eum alij Doctores, tam Theologi, quam Iuristæ, quod sic. Et probant, 1. ex Paulo ad Rom. 11. vt suprà inductum est. Si radix sancta, & rami: igitur econtrà si radix infecta, & mortifera, & rami similiter erunt infecti, & mortiferi; cum ergo primum lucrum vsurarium, sit velut radix vnde secundum lucrum est acquisitum, & primum est mortiferum, quia sine peccato retineri non potest, igitur secundum erit mortiferum, & sine peccato retineri non poterit. Pro quo etiam facit, quod suprà dictum, & ab omnibus approbatum est, quòd, s. vsurarius tenetur restituere non solum vsuram, sed etiam fructum vsuræ, si fructifera sit.

Dubium circa 4. arg. principale suprà propositum. An sicut vsurarius tenetur primum lucrum vsurarium restituere. ita etiam 2. quod fecit cum pecunia vsuraria.

Sent. 1 affirm. Ratio 1.

Secundò, quia dolus, & fraus nemini debet patrocinari: patrocinaretur autem vsurario suus dolus, & fraus, si secundum lucrum mediante lucro vsurario acquisitum

2.

efficeretur suum, ita vt non teneatur illud restituere: dolus enim & fraus & iniustitia est, rem alienam inuito domino distrahere, & alienare, qualiter pecuniam fœnebrem mutuatario debitam distrahit, quando, cum ea secundum lucrum acquirit.

3. Tertio, vsurarius, qui lucrum vsurarium recipit & non restituit, est fur, & raptor, vt dicitur 14.q.4.cap. si quis vsuram: raptor autem non solum tenetur rapinam restituere, sed quicquid illi ex rapina illa euenerit: pro quo facit ipsius raptoris conscientia propria qui si ad cor redeat; & quid fecerit consideret; absque dubio stimulo conscientiæ agitabitur, rapinam, & quod ex rapina euenit restituere, modò autem vnusquisque tenetur id agere, quod conscientia recta illi dictauerit, alioqui ex sententia Pauli contra conscientiam agens, ædificat ad gehennam.

4. Quartò, morosus debitor, qui ratione moræ causa est creditorem damnificandi, vel eum à lucro iusto impediendi, tenetur non solum ad principale, sed ad damni dati refusionem iuxta c.fin.de iniurijs, & damno dato, sed vsurarius non illicò vsuram restituens, est morosus, creditorem impediens ne hoc ipsum lucretur, quod vsurarius cum pecunia fœnebri lucratur: igitur tenetur nō solum vsurariam pecuniam, sed quicquid cum ea lucratus est restituere, maximè cum suprà fuerit ostensum, debitorem morosum teneri ad interesse damni emergentis, & lucri cessantis ipsius creditoris.

5. Quintò, merx, quam vsurarius cum pecunia fœnebri comparat, tenet vicem pecuniæ, & eidem succedit, & ita non habet ad mercedem maius ius, quam habebat ad pecuniam fœnebrem: sed ad pecuniam fœnebrem nullum habebat ius; cum aliena esset, igitur nec ad mercem sic comparatam habebit ius, & ita tenetur mercem restituere, sicut pecuniam ipsam restituere tenebatur, pro quo facit cap.cum tu de vsuris, vbi mandatur possessiones, quæ cum pecunia fœnebri comparatæ sunt vendi, & his à quibus vsuræ extortæ erant pretia restitui.

Resolut bimembris. His tamen non obstantibus, aliter dicendum est, distinguendo de illo secundo lucro, quod cum vsura ipse vsurarius lucratur: nam vel prouenit ex ipsa re vsuraria, vt si fructifera sit, & ex se vtilitatem, aut commodum, seu fructum aliquem pariat; & tale lucrum restituendum est, sicut res ipsa vsuraria, vt suprà conclusum est: vel tale secundum lucrū prouenit nno ex re vsuraria, quæ de se inutilis est vt est pecunia, quæ
1. non parit, sed ex industria, & arte, ac labore, ipsius vsurarij cum pecunia fœnebri ne-
2. gotiantis; & tale lucrum secundum, ipsius negotiantis est, non creditoris, & ideò non est illi restituendum. Si tamen ex mora vsurarij primum lucrum non restituentis, ipse creditor damnum aliquod, aut interesse patiatur, tenebitur vsurarius illi satisfacere; quæ cum de se satis sint nota, non opus est probationes afferre.

Resp. ad rationes pro 1. sententia. Ad rationes igitur suprà factas respondetur. *Ad 1.* Ad primam, ex Paulo citatam dicendum, nihil ad propositum facere argumentum, eò quòd pecunia fœnebris, non se habet ad secundum lucrum tanquam radix ad ramos, sed tanquam instrumentum, & materia; rami enim, ex radice suum esse sortiuntur: lucrum autem secundum, de quo loquimur, non ex pecunia; sed ex industria & arte negotiantis procedit: ideò tale lucrum, ipsius negotiantis efficitur. Vt si quis cum alieno instrumento rem artificiosam sculpat, vnde magnum lucrum illi paratur, non tenetur tale lucrum domino instrumenti reddere, sed satisfacit si instrumentum reddat, & pro vsu eius, ex quo res locabilis est, aliquid similiter persoluat. Quod in pecunia, quæ instrumentum est ad lucrandum, locum non habet, ex quo pecuniæ vsus est eius consumptio: ideò locari non potest, saltem quatenus pecunia est.

Ad 2. Ad secundam dicendum, quod verè ita est, quòd dolus & fraus nemini patrocinatur, sed potius notabiliter obest, sicut & omne peccatum ipsi operanti nocet; quod

autem

autem ad lucrum, ipsi vsurario suffragatur, est sua industria & ars negotiandi: nec negandum est, vnum & idem opus nocere operanti, quo ad animam, & eidem prodesse quo ad corpus & bursam: vt patet in eo, qui operam suam in alterius vtilitatem locat. Esto quòd operam illam cum mala circumstantia, seu ex lucri cupiditate operatur, & per consequens in ea peccet; stat tamen quòd corporis sanitati conueniat, & suum stipendium temporale mereatur; ita ergo vsurarius, & fur, & raptor, etsi peccet alienam pecuniam distrahendo, & cum ea negotiando, licitè poterunt lucrum taliter acquisitum sibiipsis retinere.

Ad tertiam dicendum, aliud esse stimulo conscientiæ agitari, aliud verò per iudicium conscientiæ ad aliquid obligari. Dicitur conscientiam stimulare, quando per modum inuitantis, seu exhortantis, ad aliquid agendum inclinat ad ea, quæ honestiora sunt & digniora; ratio enim semper ad optima deprecatur: exceptò nisi homo totaliter synteresin rationis amiserit; at tali stimulo conscientiæ non tenemur semper conformari; alioqui semper tenemur ad agendum, quæ meliora sunt, quod suppono falsum & erroneum, cum ad ea quæ sunt de consilio, etsi meliora sint, minimè teneamur. Dicitur autem iudicium conscientiæ obligare, quando ratio, seu conscientia dictat, quid nobis sit necessarium, agere, an abstinere; & tali conscientiæ non possumus contrauenire, quin peccemus, vt ex Paulo allegatum est. Ad propositum, esto, quòd fur, & raptor & vsurarius qui cum pecunia infecta aliquid sunt lucrati, stimulo conscientiæ ad omnia restituenda, vel pauperibus eroganda agitentur; non tamen ob id tenentur sub pœna peccati, se tali stimulo conformare, vt patet de se. Ad 3.

Ad quartam dicendum, quòd tenetur vsurarius non solùm ad vsuræ restitutionem, sed ad interesse creditoris, concurrentibus conditionibus, ad id requisitis de quibus suprà; non tamen ob id tenetur secundum lucrum restituere, tanquam alienum, aut tanquam alteri eo ipso debitum; nam quantum attinet ad satisfactionem pro interesse agendam, impertinens est vsurarium cum pecunia fœnebri lucrari, aut perdere. Ad 4.

Ad quintam dicendum, quòd falsum est, quòd non habeat maius ius vsurarius ad mercem, ex pecunia fœnebri emptam, quam ad ipsam pecuniam; nam per negotiationem merx illa efficitur negotiantis, etiamsi pecunia, cum qua est empta, aliena fuisset: sicut econtrà, si quis rem furtiuam pro pecunia vendat: licet loco rei furtiuæ pecunia succedat: tamen fur maius ius habet ad pecuniam pro re acceptam, quam ad ipsam rem furtiuam: vtrunque videtur in iure fundatum; si enim quis cum pecunia deposita mercem emat, merx illam non deponentis, sed ipsius ementis efficitur, vt habetur. l. si ex ea pecunia. C. de rei vendicatione: de pretio etiam rei furtiuæ, quòd efficiatur ipsius furis, habetur ff. de fur. l. qui vas. §. fin. Vbi rectè responsum dicitur, si nummos per vim dominus à fure extorserit: in quos furtiua res redacta fuerit furtum commisit, &c. Ad 5.

Ac proinde in emptione, & venditione, etsi pretium merci, & econtrà merx pretio succedat, non tamen opus est mercem in eadem obligatione succedere, in qua erat pecunia, nec econtrà.

Nec obstat cap. cum tu, de vsuris, supra citatum, in quo mandatur, possessiones ex pecunia fœnebri emptas vendi, & pretium his, à quibus vsuræ extortæ sunt, restitui; quia de pretio illo tantum est mutuatarijs restituendum, quantum ab illis fuerat extortum; posito quod possessiones illas pro iusto pretio emerit, cum id quòd superest sit lucrum ex industria vsurarij, iustè, & non iniustè quæsitum. Ex hoc tamen textu apparet, possessiones cum pecunia fœnebri emptas, specialiter esse mutuatarijs hypothecatas, non solum personali obligatione, sed reali, & cum tali obliga-

obligatione transeunt ad secundum possessorem, saltem si titulo gratioso ad eam peruenerit.

Aliud dubium circa 5 arg. principale supra propositũ. An obligatio restituendi vsuras non solũ conueniat vsurarijs sed etiã hæredibus, & cum illis vsurarijs cooperantibus

In quinto, & vltimo argumento principali illa alia dubitatio tangebatur, an obligatio restituendi vsuras, solis vsurarij conueniat, an etiã hæredibus, & alijs cum vsurario cooperantibus &c. Ad quod sine disputatione dicendum, quòd non solùm vsurarius, sed hæredes sui, similiter & hi qui cooperantur ad exigendas, & retinendas vsuras, aut ad earum restitutionem impediendam. Et quidem de vsurarijs ex dictis cõstat. De hæredibus autem ratio est clara: quia bona defuncti transeũt ad hæredes cum onere, & hæredes sicut defuncto in bonis, ita & in oneribus & obligationibus succedunt: ita de hæredibus vsurarij specialiter declaratum est in ea, tua nos, de vsuris.

Resolut. affir. Probatur de hæredibus. An ex hæredib altero impotente facto, teneatur alter adhuc potens, in integrum restituere. Sent. 1 affirm Ratio 1. Ratio 2.

In quo c. gloss. mouet quæstionem an si duo sint vsurarij hæredes, quorum altero impotente ad restituendum facto, altero potente remanente, teneatur is qui potens est in integrum restituere. In qua quæstione, communis fuit antiquorum Canonistarum opinio, quod tenetur: quorum ratio potissima hæc esse videtur: quia bona omnia vsurarij sunt ei, à quibus vsuræ extortæ sunt, specialiter hypothecata, idque in odium vsuræ, & per consequens, ad quemcunque hæredem talia bona perueniant, tenebitur iuxta vires hæreditatis ad eum peruenientis. Et inde fit, vt altero hærede facto impotente, alter qui potens est, teneatur in solidum, eò quòd omnia bona, quæ ad eos peruenerunt, erant indistinctè mutuatarijs obligata. Facit pro hac sententia c. citatum, tua nos, de vsuris, vbi dicitur quòd filij, seu hæredes vsurarij defuncti tenentur restituere, sicut defunctus, si viueret, teneretur, sed si viueret, & medietas suorum bonorum destructa esset, de alia residua medietate teneretur integrè vsuras restituere; igitur etiam si medietas bonorum defuncti, in parte vnius hæredis pereat, altera medietate apud cohæredem remanente, de illa remanente tenebitur cohæres restituere totum quod defunctus si viueret teneretur.

2. Sent. verior. Solum tenetur iuxta portionem hæreditatis ad ipsum peruenientis. Probat.

Aliorum tamen opinionem, æquiorem & veriorem esse puto, quòd scilicet quando plures sunt hæredes vnusquisque tenebitur, pro debitis defuncti, iuxta portionem hæreditatis ad ipsum attinentis, cuius ratio est, quia in diuisione hæreditatis vsurarij, non solum bona defuncti diuiduntur, sed æs alienum, vsuræ autem quod quodammodò æs alienum dicitur, quia creditoribus debitum: ac proinde si solus vnus esset hæres defuncti, ad eum solùm æs alienum perueniret, si plures, inter plures diuiditur. Aes autem alienum in casu inter plures diuidi hæredes, non aliud est, quàm obligationem qua defunctus creditoribus satisfacere tenebatur, inter suos hæredes diuidi, quemadmodum, & eiusdem bona inter eos diuiduntur, ac proinde non tenetur quilibet hæres in solidum, sed in parte, iuxta proportionem hæreditatis ad eum spectantis, & per consequens; siue alter cohæres efficiatur impotens; siue non, satisfacit alter: si pro parte ad eum attinente restituat, idque in foro conscientiæ, quicquid sit de foro contentioso.

Resp. ad rationes oppositas. Ad 1.

Nec obstat fundamentum prioris opinionis, quod est, omnia bona vsurarij esse mutuatarijs specialiter hypothecata, nam demptis bonis, quæ eadem numero sunt per vsuram acquisita, quæ constat specialiter mutuatarijs esse hypothecata, cum de ipsorum dominio sint; cætera tamen bona vsurarij, siue alias legitimè acquisita, siue mediante pecunia fœnebri lucrata, non ita sunt obligatione reali mutuatarijs hypothecata: sed tãtum personali, quod inde apparet, quia vltrà quòd in iure illud dictum fundamentum non sit, si tamen esset, vt dicunt, sequitur quòd non solum hæredes, sed legatarij, & quicunque alij donatarij & stipendiati ab ipso vsurario tenerẽtur pro sua portione mutuatarijs restituere, maximè principali, id est, vsurario nõ restituente. Et sequela patet, quia nõ minus essent obligata bona, quæ ad donatarios, legatarios, aliosq;

aliosque prædictos peruenerunt quàm bona hæredum, sed consequens non est concedendum, cum tales legatarij & donatarij non teneantur mutuatarijs restituere; maximè si ex tali legato, & donatione nec defunctus, nec hæredes manserunt ad restituendum impotentes &c.

Nec obstat capit. tua nos, in quo dicitur quod hæredes vsurarij ea sunt districtione cogendi, ad vsuras restituendas, qua parentes sui si viuerent cogerentur, nam ex hoc textu nihil aliud colligitur, quàm quod obligatio restituendi ipsius defuncti transeat ad hæredes. Quòd autem ita ad hæredes transeat, vt vnusquisque hæres teneatur in solidum, aut plus quàm hæreditatis proportio ad eum attinens exigat, nullo modo colligitur, quòd autem non inde colligatur, bona omnia vsurarij esse obligatione reali specialiter vsuris hypothecata, apparet; quia non minus sunt hæredes compellendi cæteris creditoribus defuncti satisfacere, quàm his à quibus vsuræ extortæ fuerint, vt constat. Sed non ob id colligitur omnia bona defuncti omnibus creditoribns esse specialiter hypothecata, hypotheca reali, vt notum est; quanquam speciale sit, in possessionibus, & mercibus ex pecunia fœnebri emptis, quæ in defectum aliorum bonorum vendi ad vsuras restituendas mandantur, in cap. cum tu, de vsuris. *Ad 2.*

De cooperantibus autem cum vsurario, ad exactionem, retentionem, aut non restitutionem vsurarum, quod teneantur, sicut ipse vsurarius, constat, quia sua cooperatione damnificant mutuatarium, sicut & principalis, cum sint causa sine qua non, aut saltem causa sunt, vsurarium ad damnificandum mutuatarium mouens: nam si causa non sint, non tenebuntur, vt suprà quando de currentibus cum fure loquebamur, disseruimus. Sed aduerte aliud esse cooperari vsurario ad mutuationem vsurariam, aliud ad lucri acceptionem, seu non restitutionem, ex primo non nascitur obligatio restituendi, sed ex secundo; eò quòd per solā mutationē ante lucri acceptionē, nondum damnificatur mutuatarius. Aliud etiam est cooperari ad vsuræ solutionem; aliud vero ad eius pro mutuo receptionem; nam ex primo non oritur obligatio restituendi, sicut nec culpa, quando is qui mutuatario cooperatur, vt vsuram soluat, non vsurarij, sed mutuatarij rem vtiliter agere intēdit, quia fortè videt quòd nisi vsura soluatur, non iterum mutuatarius mutuum reperiet, secus si vsurarij vtilitatē prætendat. *Prob. nūc resolutio prioris dubij de cooperantibus cum vsurarijs.*

Sequitur inde quòd iudices, aut domini, seu communitates, quæ in territorijs suis verbo, aut opere, aut statuto, vsurarios in vsurarum receptione iuuant compellentes mutuatarios, vt vsuras soluant, vltrà, quod peccant ad malum cooperantes, tenentur in solidum restituere, aut saltem quantæ sunt vsuræ (eorum causa) solutæ. An autem similiter peccent, & restituere teneantur, ex hoc quod vsurarios permittunt, etiam si eis nullum præstent auxilium, aut fauorem, patebit posteà quando de cambijs agetur. *Coroll. 1.*

Nec solum iudices, qui ad instantiam vsurariorum, mutuatarios vsuras soluere compellunt, tenentur: sed ipsi, qui vsuras exigunt, & ad quorum instantiam mutuatarij soluere coguntur, siue nomine suo, siue alieno eas exigant & solui faciant, ideò famuli factores, procuratores, aduocati, qui ad præfatam vsuræ exactionem siue etiam solutionem concurrunt, tenentur quantum sua causa mutuatarium damnificarint, rem alienam, scilicet, ipsius mutuatarij, domino saltem superiore inuito, contrectantes, aut per alios iniustè contractari permittentes. Nec huiusmodi factores, aut famuli ob mandatum domini vsurarij excusantur; cum oporteat Deo magis, quam hominibus placere; maximè cùm, vt supra diximus, rei vsurariæ dominium nō in recipientem transeat, sed in mutuatario remaneat. Nec possunt tales excusari, quin ministerium iniquitatis exerceant. *Coroll. 2.*

Corol 1.

Sequitur quòd tabellio qui ſcripturam vſurarij contractus facit, ſi nihil aliud faciat, quàm factum, prout fit, ſcribere, nec peccat, nec ad reſtitutionem tenetur, ſed ſui operis mercedem iuſtam recipere poteſt: eò quòd ſcriptura illa de ſe non dat cauſam exactioni, nec acceptioni, aut non reſtitutioni vſurarum, ſed eſt velut teſtimonium veritatis.

Obiectio.

Sed obijciet aliquis, quòd tabellio talem ſcripturam vſurario exhibens, tradit ei arma iniquitatis, eò quòd virtute talis inſtrumenti coget mutuatarium ad vſuræ ſolutionem: & ita videtur perinde ac ſi tradat arma furioſo, aut ſi tradat cibum, quo accipiens ieiunium temerè violet; aut ſi tradat chartas, taxillos, aliaue inſtrumenta his, quos ſcit rebus huiuſmodi abuſuros.

Solutio.

Reſpondetur, quòd non eſt ſimile, eò quòd inſtrumentum tabellionis per ſe non valet niſi ad cognitionem veritatis, nec vſurarius poterit eo contra mutuatarium vti, niſi virtute illius, eum coram iudice conueniendo. Iudex autem iuſtè iudicando non compellet vſuram ſoluere, ſuppoſito (vt procedo) quòd tale inſtrumentum ſit verum & purum, quod contractum vſurarium verborum mutatione, aut ante aliqua non palliet.

Etſi iure ciuili vſuræ aliquod permittantur, non tamen poteſt iudex iuſtè iudicando compellere mutuatarium ad vſuræ ſolutionem.

Et eſto in iure ciuili aliquæ vſuræ permittantur, vt ſuprà tactum eſt, ex quo tamen leges illæ ſunt per ius Canonicum abrogatæ, non poterit iudex iuſtè iudicando mutuatarium ad vſuræ ſolutionem compellere, immò ſecluſo iure Canonico, ſi alicubi expediret, ſecundum leges ciuiles iudicare, vbi ſcilicet compertum ſit, vſuras aliquas eſſe tolerandas, ad reipublicæ neceſſitatibus ſubueniendum, adhuc inſtrumentum tabellionis vſurario exhibitum, non eſſet inſtrumentum iniquitatis, ſed iuſtitiæ, eò quòd in tali caſu virtute illius, ſimul & legis, iuſtè in foro exteriori veniret mutuatarius ad ſolutionem vſurarum compellendus; nec ob id eſſe tabellio ad reſtitutionem cogendus. Quemadmodum ſi inſtrumentum venditionis, in qua alter & citra dimidium defraudatus, exhibeat, & virtute illius defraudatus per iudicem compellatur ſtare contractui, vnde in re defraudatus maneat, non tenebitur talis tabellio ad reſtituendum aliquid ipſi defraudatio; ſicut nec iudex, iuxta leges defraudatum condemnando. Quemadmodum etiam is, qui in teſtem productus eſt, vt veritatem contractus prius celebrati deponat: quia fortè inſtrumentum ſuper illo contractu non eſt: & id coram iudice referat, quod ipſe verè inter contrahentes fieri vidit; & ſi inde iudex ſecundum legem iudicando alterum in illo foro condemnet, in quo verè defraudatus, aut læſus maneat; non ob id tenebitur ille teſtis ad taliter læſo ſatisfaciendum; igitur nec tabellio veritatis inſtrumentum exhibendo, quod non eſt aliud, quã teſtimonium veritatis.

Inſtrumenta tabellionum vera, æquè valent mutuatario, & mutuanti.

Adde quod præfatum inſtrumentum veritatis, æquè valet mutuatario ſicut & mutuanti: quia cognita per ſcripturam illam conditione contractus, quod ſcilicet fuit vſurarius, poterit virtute eius agere contra vſurarium in omni foro: vt vel vſuras ſolutas reſtituat, vel non ſolutas non exigat; & iudex iuſtè iudicando vſurarium condemnabit; alioqui iudex ipſe tenebitur ſatisfacere (ſicut & vſurarius) ſi iniuſtè, contra mutuatarium iudicet. Vnde in Clement. vnica, de vſuris, in prin. ſub excommunicatione præcipitur iudicibus, & cæteris officialibus, ne ſecundum ſtatuta in fauorem vſurariorum alicubi facta iudicent, vide ibi.

De cambijs, & lucro per eadem acquiſito.

QVAESTIO V.

An cambium ſit licitum.

DE cambijs ſolet communiter dubitari, an licita ſint, an illicita. Multi quidem ea tanquam vſuraria condemnaut, ac proinde illicita, & in republica non eſſe

esse toleranda dicunt. Hanc quæstionem nonnulli elucidare volentes, tanta verborũ multiplicitate vtuntur, vt eam obscuriorem reddant, quam credo clariorem euasuram, si eam paucioribus absoluamus. Et primò videndum est, quid propriè dicatur cambium, & in quo à venditione & mutuo differat, & quotuplex sit; deinde an sit licitum, & per quid vitiari, seu iniustum fieri possit, & quid eorum dicatur vsurarium & non permittendum.

Quid sit cambium.

Dicendum ergo quòd cambium, propriè loquendo, est permutatio pecuniæ vnius rationis, pro pecunia dissimili, seu alterius rationis. Fit autem pecuniam à pecunia differre, & alteri dissimilem esse, tripliciter, primò in materia, vt si vna sit aurea, altera argentea; secundò in forma, vt si vna sit vnius imaginis & inscriptionis, altera verò alterius differentis; tertiò, in materia simul & forma: vt si vna sit aurea, & vnius inscriptionis, alia verò sit argentea, & alterius diuersæ inscriptionis. Quæcunque talis diuersitas, seu dissimilitudo numismatum sit, quorum alterum pro altero permutatur, dicitur cambium propriè loquendo.

Pecunia tripliciter potest alteri pecuniæ esse dissimilis.

Quando differat cambium à venditione & mutuatione.

Corollariè sequitur, cambium nec venditionem esse propriè, nec mutuationem. Quòd enim venditio non sit apparet: quia in emptione & venditione propriè loquendo oportet alterum extremum esse pecuniam, alterum verò mercem aliam à pecunia differentem; in cambio autem vtrumque extremum est pecunia, seu numisma, aut moneta, quæ pro eodem in præsentiarum accipio. Quòd mutuum non sit apparet; quia de ratione mutui est, quòd res mutuata reddatur eadem in specie; vt si mutur triticum, triticum est reddendum; si oleum, oleum; si pecunia aurea, aurea similis est reddenda; nisi mutuator cum alia velit esse contentus; & ita de alijs. In cambio autem non sic; sed si propriè cambium est, necessaria est diuersitas, & dissimilitudo inter datum & acceptum. Similiter mutuum fit in rebus omnibus, quæ vsu consumuntur, & quæ functionem admittunt, siue sit pecunia, siue aliquid comestibile, siue potabile; cambium vero non nisi in numismate fit. Deinde de ratione mutui est temporis interuentus, inter mutuationem & solutionem; in cambio autem non ita; quia propriè sumptum cambium ad statim fit, loquendo de cambio puro.

Cambium duplex.

Pro quo aduertendum quòd cambium dicitur duplex, quoddam purum, quoddam verò impurum. Dicitur purum quando est simplex permutatio pecuniæ, pro alia pecunia dissimili statim tradenda, cui nõ est alius contractus mutui admixtus; nec alia 1.
diuersitas illic concurrit, quàm diuersitas numismatum, quæ permutantur. Dicitur autem impurum, seu mixtum cambium, quando alia diuersitas in tali cambio concurrit, ratione cuius alius admiscetur contractus; vt si interueniat diuersitas loci, aut temporis: vt si campsor existens. Compluti tradit pecuniam Petro ibidem, & solutio 2.
est illi agenda in alio loco distante, puta Hispali; aut si Compluti facienda est, determinatur tempus aliquod, in fine cuius veniat præfata solutio agenda; in quibus cambijs interuenit diuersitas loci, aut temporis. Et cùm nõ possit esse diuersitas lòci, quin aliquod tempus interueniat, ideò in huiusmodi cambijs reperitur mutuatio tacita, quemadmodum reperitur in venditione & emptione ad terminum; & ideò talia cambia dico impura, siue mixta, propter admixtum tacitum mutuum. Sed aduerte iterum, quod non semper, quando interuenit loci aut temporis diuersitas, est mutuum ex parte campsoris; sed tunc quando campsor prius numismata sua tradit, postea solutionem recepturus; tunc enim est mutuum ex parte campsoris. Nam aliquando oppositum fit, scilicet si campsor priùs pecuniam à campsuario recipit, solutionem in alio loco, aut tempore facturus, vt exemplariter patet de clericis Romanam euntibus, qui campsori Toleti existenti tradunt centũ ducatos, exempli guatia, solutionẽ

Omnia cambiorum genera ad tria reduci possunt.

Romæ recepturi; tunc enim nullum est ex parte campsoris mutuum, ac proinde in huiusmodi cambio vsura reperiri ex parte campsoris non potest, vt de se satis constat. Itaque omnia cambiorum genera ad tria, vt videtur, reduci possunt, secundum tres diuersitates suprà assignatas, quæ sunt diuersitas numismatum, diuersitas loci, diuersitas temporis.

Sed vt hæc omnia propriè dicantur cambia, siue pura, siue mixta, necessaria est numismatum diuersitas; nam esto sit diuersitas loci aut temporis, si non sit pecuniarum diuersitas, vt dictum est, tales contractus degenerant à cambio, & remanent purum mutuum; vt si pecunia soluenda, est similis pecuniæ priùs datæ, siue in eodem loco, siue in diuerso soluatur, mutuum est, & non cambium. Ac proinde qui pecunias tradunt, aut etiam recipiunt, quibus indifferens est tempore solutionis easdem specie, vel alias dissimiles soluere, seu recipere, propriè campsores dici non possunt, sed mutuatores potiùs dicendi sunt; & ita si in hoc iniustitiam commiserint, talis iniustitia vsuraria iudicabitur.

Conclusio. *Cambium siue purum mixtum secundum se est contractus licitus.* *Ratio.*

Quibus præmissis, conclusio est certa quod cambium, siue purum, siue mixtum, vt dictum est, secundum se est contractus licitus, & reipublicæ satis vtilis. Huius ratio est certa; quia per huiusmodi cambia multorum hominum indigentijs communiter subuenitur; multorum etiam hominum damna & dispendia communiter euitãtur. Quod de cambio puro patet; quia sępe homines indigent pecunijs minutis ad res sibi & domui suæ necessarias emendas, ad quod nihil illis pecuniæ grossæ, quas habent deseruiunt; his per cambia pura subuenitur. Multi etiam sunt qui de patria sua egressuri, & patriam alienam, aut regnum peragraturi, vbi pecuniæ quas habent, minimè sicut in patria propria, currunt, indigent pecunijs in alia patria currentibus; aut etiam pecunijs grossis, quæ per viam facilius, & cum minoribus expensis atque periculis deportentur; his etiam per cambia pura subuenitur. Multi etiam sunt, qui cum pecunias habent, quibus Romę existentes indigent, quas secum Romam portare non possunt, eò quòd lege vetitum sit, pecuniam è regno educere; aut quia sine periculo probabili eas amittendi portare non possunt, indigent alterius opera, qui Romæ illis respondere faciat &c. His subuenitur per cambia impura: vt constat. Multi & pro maiori parte sunt, qui pecunias nullas habent, & alienis indigent, vt necessaria sibi suis comparent, & procurent: his similiter per cambia impura; cui est mutuatio admixta, subuenitur: Et omnium prædictorum hominum pecunia alia indigentium, multa damna, pericula & dispendia per huiusmodi cambia tam pura quam impura vitantur, vt de se satis constat. Hæc dixerim de cambijs secundum se consideratis, quæ non minus vtilia sunt, & interdum necessaria ipsi reipublicæ, quam sint emptio, & venditio, aut aliæ humanæ negotiationes.

Cambia multipliciter vitiari possunt.

VErum, quemadmodum aliæ negotiationes, quæ de se licitæ sunt & reipublicæ vtiles, solent multipliciter vitiari ob diuersas circumstantias concurrentes, vt suprà, quando de mercatura dicere cœpimus, explicuimus; ita & cambia possunt similiter multipliciter vitiari, ex parte, s. personæ, quia non omnibus cambire conuenit ex parte loci & temporis, quia non in omni loco, puta sacro, nec in omni tempore, puta festiuo, cambire conuenit; ex parte modi, defraudando, mentiendo, peierando &c. ex parte finis, lucrum scilicet, tanquam præcipuum finem appetendo, nec in alium meliorem finem illud referendo, denique vitiatur ex parte lucri, in cambio quidem puro, si lucrum est excessiuum, in impuro aut similiter si excessiuum sit, aut ratione mutui admixti receptum, seu si absque alia iusta causa, quæ inæqualitatem

In cambijs æqualitas inter

excuset, accipiatur, seu exigatur, Pro quo id aduertendum quòd suprà dictum est, cum contractus cambij ad iustitiam commutatiuam pertineat, necesse est in

illo,

in illo, sicut & in mutuatione, & emptione & venditione, æqualitatem inter datum & acceptum seruare, à qua æqualitate, si absque causa aliqua iusta plus quàm datum sit recipiendo, recedatur, iniustum erit huiusmodi cambium, & si impurum sit, censendum est vsurarium. Si enim propter admixtum mutuum superaccipiatur, siue parum sit, siue multum quòd superaccipitur, sine dubio erit vsura. Si autem non propter mutuum admixtum, sed propter aliquam aliam causam lucrum excessiuum recipiatur; tunc etsi vsura non sit, erit tamen iniustitia. Sunt autem duæ causæ in genere, propter quas licitè potest campsor lucrum exigere, & recipere, hoc est, plus quam dat recipere, s. obsequium quod campsuarijs præstat, & interesse damni emergentis, & lucri cessantis, quod ipse campsor ex cambio patitur. Obsequium certum est campsuarijs, & reipublicæ per campsores fieri; ex quo suam industriam, & solicitudinem apponunt, in quærendo multiplicem numismatum differentiam, & ea conseruando, & suo periculo suscipiendo, & domi relictis alijs negotijs, sedendo, vt qui tali aut tali numismate indiguerit, facile apud ipsum campsorē inueniat. Tale autē obsequium cum gratis fieri non debeat, consequens est mercenarium esse, hoc est, dignum, cui sua merces correspondeat, & habet locum hæc ratio in omni cambio propriè sumpto, siue purum sit, siue mutuationi admixtum. Interesse etiam tam damni emergentis, quàm lucri cessantis causam sufficientem esse ad aliquid loco eius exigendū & recipiendum, constat ex his, quæ suprà latè disseruimus, modo conditiones suprà positæ concurrant (quas tamen difficile arbitror in campsoribus concurrere.) Habet autem locum hæc ratio, seu causa, tam in his, qui ex officio habent cambire, qui propriè dicuntur campsores, quam etiam in alijs, qui cambiunt, etiamsi id ex officio non habeant. In quo differt hæc secunda causa, quę interesse concernit, à priori, quæ de obsequio posita est; nam interesse in vtriusque locum habet, obsequium autem non nisi in his, qui propriè campsores sunt, id est, qui id ex officio solent exercere.

datur & acceptum seruanda est.

Causæ duæ ob quas licitè potest campsor lucrum exigere ac recipere. 1.

2.

Corollariè sequitur, quòd omni interesse campsoris cessante, poterit iustè lucrum aliquod ex cambio prætendere, ratione scilicet obsequij, quod reipublicę, & campsuarijs impendit: non minus quàm alij mercatores, qui suam industriam, & solicitudinem cum expensis applicant, ad quærendum mercium diuersitatem, vt illis indigentibus præstò possint subuenire, qui vltrà quam merces illis constiterunt, poterunt aliquod lucrum prætendere, ratione expensarum, laboris, & periculi, & aliorum quæ sua remuneratione digna esse constat, quòd cum certum sit in cambio puro, vbi sola pecuniæ diuersitas inuenitur, similiter in cambio in quo loci diuersitas reperitur, immò etiam in cambio, in quo cum pecuniæ diuersitate, diuersitas etiam temporis, & non loci interuenit, eò quò in his omnibus ratio propria cambij reperitur, scilicet permutatio monetæ pro alia, ratione differente: quæ quidem cambij substantia per loci, aut temporis varietatem non tollitur.

Corollar.

De cambio, in quo sola temporis diuersitas interuenit.

QVAESTIO VI.

DE cambio tamen, in quo sola temporis diuersitas interuenit, esset dubium, an sit licitum ex illo lucrum quęrere? quod quidem cambium, propriè cambium non est, sed purum mutuum, ex quo non interuenit diuersas inter numisma traditum, & soluendum: nec etiam interuenit loci diuersitas, sed sola solutionis, per tempus statutum, expectatio; & ideò est purum mutuum. Hac ratione videntur Doctores communiter moueri, ad dicendū, quòd in tali contractu non est licitum quicquam lucrari, quia esset vsura: & ita campsores Hispanos, qui huiusmodi cambijs, vt plurimum vtuntur, absolutè condemnant.

An liceat, ex cambio in quo sola temporis diuersitas interuenit, lucrū quærere.

Sent. 1. neg.

Oppugnatur hæc sentent. 1. Hoc tamen in præsentiarum conuenit examinare, nè indistinctè damnemus, quod salua conscientia possumus excusare, aut econtrà. Ideò contra prædictam sententiam huiusmodi campsores absolutè, & indistinctè damnantem, arguitur. In tali campsore concurrit eadem causa aliquid lucrandi, quæ concurrit in campsore propriè sumpto, qui vnum numisma pro alio dissimili permutat: igitur poterit vterque lucrum quærere, vel neuter. Assumptum patet, quia in vtroque est simile obsequium, dempto hoc, quod vnus obsequitur mutuando, alter verò cambiendo. De quibus obsequijs nunc non loquor, quia talia obsequia venalia non sunt, nec inde licitum est, lucrum quærere; quia sicut in mutuo requiritur æqualitas inter datum, & acceptum, ita in permutatione vnius monetæ pro alia dissimili, requiritur similiter æqualitas, vt iusta sit permutatio. Quod si aliquid potest lucrari, verus campsor est ratione alia, quia scilicet industriam, & diligentiam apposuit in pecunias differentes congregando, & easdem seruando, & periculum earum in se suscipiendo, & domi indigentes expectando, vt illic facilè ea quibus indigent reperiant: sed hæc omnia reperiuntur in campsore, de quo loquimur, vt pono: igitur ob illam causam poterit lucrum acquirere, sicut ob eandem causam, alter verus campsor acquirit.

Obiectio. Si dicas, quod verus campsor aliam causam habet, scilicet quia tenet in diuersis locis famulos & factores, seu ministros, idque non sine expensis proprijs, vt scilicet

Solutio. multorum indigentijs in multis locis prouideat. Respondetur, quòd hoc nihil obstet, quia pono ego similiter campsorem impropriè sumptum, in diuersis locis tenere ministros, ita vt cætera sint paria, dempto hoc, quòd in cambio illius, qui propriè dicitur campsor, interueniat diuersas monetarum, similiter & temporis, aut loci: in cambio vero impropriè sumpto, de quo loquimur, non nisi temporis diuersitas, aut loci interueniat, & non monetarum, ita vt sit purum mutuum. Aut pono, quòd in neutro cambio interueniat loci diuersitas, sed in vno interueniant tantum monetæ, & temporis diuersitas: in alio verò sola temporis expectatio, & reliqua, scilicet pecu-

2. niarum aggregatio, labor, periculum, & expensæ sint paria. Iam si propter hæc licitũ est vni lucrari, quare propter eadem non erit alteri licitum similiter lucrari? Confirmatur hoc ex ratione Scoti; si respublica vellet hominem conducere, qui se ad illa omnia obliget, scilicet congregandum diuersa monetarum genera grossa, & gratialia, ea suo periculo conseruandum, & postpositis alijs negotijs, domi sedeat indigentibus mutuaturus, non est dubium, quin tali homini sic conducto, sua merces de iustitia debeatur. Igitur si homo ille sua voluntate officium illud, seu ministerium cum præfatis oneribus assumat, cum à rep. stipendiatus non sit, iustè poterit ab his (quibus cum suo ministerio seruit) aliquam recipere, & exigere mercedem. Hac enim ratione probat Scotus, esse licitum mercatoribus carius, quàm constiterint, merces suas vendere, hoc est, propter onera prædicta, ad habendum præfatas merces indigentibus paratas, prærequisita. Hac eadem ratione probat Conradus post alios, esse licitum vero & puro campsori aliquid lucrari, ratione scilicet huiusmodi onerum, quæ voluntate assumpsit, ad subueniendum indigentibus per suum ministerium. Hac eadem ratione motus fuit Durandus in 3.d.37.q.2. ad tenendum in forma id, quod hæ rationes prætendunt, scilicet, quod esto campsor nullum aliud officium pecunias permutandi suscipiat, sed solum ministerium mutuandi cum labore, cura, periculo & expensis supra dictis, iustè poterit suum lucrum ex illis quærere, licet non ex mutuo.

3. Præterea, si huiusmodi campsori, qui proprius mutuator dicendus est, non esset licitum in acquirendo lucrum, habere respectum ad præfata onera, ab eo pro alijs assumpta, ideo esset, quia principale ministerium suu quo indigentibus seruit, est mutuare illis, hoc autem ministerium gratuitò agendum est: sed hoc nihil impedit, quò

minus

minus possit mercedem dignam præfatis oneribus accipere. Patet hoc exemplariter quia non minus gratuitò est ferendum testimonium, quàm sit gratuitò mutuandum, sed si testis, vt testimonium ferat opus habet expensas facere, aut aliqua onera subeat, de loco in locum eundo, poterit non solum expensas exigere, sed & mercedem oneribus per eum susceptis condignam recipere, esto quòd nihil pro testificando recipiat. Idem patet de iudice cuius principale ministerium est iustitiam in republica facere: quod quidem officium de se venale non est, sed gratuitò agendum, sicut & mutuum & tamen propter laborem & curam & cætera onera tali officio annexa, licitum est iudici mercedem exigere, & recipere. Idem patet de sacerdote, qui si in Ecclesia aliqua est ministraturus, siue missam celebrando, siue per mensem, aut annum illi seruiendo, quamuis ipsum spirituale ministerium venale non sit, sed gratuitò agendum, nihilominus laboris, & operę, aliorumque onerum, ad præfatum ministerium requisitorum, mercedem dignam poterit iustè recipere. Quare igitur præfatus mutuator, qui id ex officio assumit non poterit onerum ad id requisitorum, & laboris & industriæ, dignam accipere mercedem, dum tamen pro ipsa mutuatione, siue ad mensem fiat, siue ad annum, siue ad duos annos, nihil penitus lucrari intendat?

Præterea si clericus, loco proprio deserto, iter arripit, vt his qui in alio loco distanti sunt, sacramenta ministret: & medicus similiter iter arripit, vt infirmis, qui in loco distanti sunt, medeatur: & iudex qui similiter iter arripit, vt his qui in loco distanti sunt, iustitiam faciat, terminos visitet, & statuat &c. nonne tales pro arrepto itinere. & labore, atque onere ibidem sumpto, iustè poterunt dignam mercedem exigere, & recipere? quare igitur diues si similiter iter arripiat, vt his, qui in loco distanti sunt, per mutuũ subueniat, non poterit arrepti itineris, & laboris, atque oneris ibidem suscepti, mercedem dignam exigere, & recipere? Quod si potest, quare igitur propter alia onera, ad subueniendum indigentibus per mutuum assumpta, non poterit mercedem dignam recipere? Si dicas, ideo non posse, quia huiusmodi mutuator, seu fictus campsor, non aliorum vtilitatem, sed proprium lucrum quærit, ideo non alijs seruire, sed sibijpsi intendit prodesse: contra hoc stat ratio, quia similiter mercatores, qui aliundè merces cum magnis laboribus, & expensis, periculis afferunt, suum proprium commodum, & lucrum quærunt, & sibijpsis prodesse intendunt: sed non ob id ipsorum lucrum moderatum est condemnandum, cum re ipsa reipub. ministrent, quicquid sit de eorum intentione. Ministrant autem eundo, redeundo, merces cum periculo & labore, atque expensis portando: similiter præfati mutuatores ministrant. At dices, ministrant mercatores merces vendendo, quasi mutuator præfatus, non similiter ministraret pecunias mutuãdo. Sed dices tale ministerium, mutuandi gratuitò debet fieri, similiter etiam gratuitò ipsa venditio fieri debet, cum actus iustitiæ sit, quæ æqualitatem requirit, nec mercatores pro ipso actu venditionis in pretio ascendunt, vt suppono, sed pro oneribus susceptis, vt patet. 4.

Obiectio.

Solutio.

Aliarum obiectionum solut.

Postremò in confirmationem primæ rationis arguitur. Impertinens esse videtur numismatum, quæ in cambio puro permutantur, diuersitas ad hoc, quod lucrum possit inde acquiri, sed quod ad id pertinens est, est obsequium ipsius campsoris, quod campsuario impendit, & per consequens vbi fit simile obsequium, etiamsi non sit numismatum diuersitas, erit similiter lucrum licitũ. Antecedens patet, nam quæro, hic purus campsor, qui dicitur cambium mutuum exercere, quam ob causam quærit lucrum? an propter permutationẽ pecuniæ? sed hoc non, quia ipsa pecuniæ permutatio sicut alterius mercis vẽditio, æqualitatẽ requirit: ac proinde si mercator tantũ accipit in pretio, quantum merx ipsa valet, iusta est venditio, & si aliquod lucrum superaccipit, alia causa iusta quærenda est vltra ipsam venditionem: ita campsor purus, 5.

si tan-

si tantum in pecunia dissimili recipit quantum dat campsuario, iusta & æqua est permutatio, & ita si lucrum amplius quærit, alia causa assignanda est præter ipsam permutationem iustam. Illa autem alia causa non est, nisi obsequium: hoc autem est præfata onera, periculum, laborem, & curam suscepisse. Quòd si ita sit, impertinens ergo omninò est ad præfatum lucrum iustificandum, quòd moneta soluenda sit diuersa specie ab ea, quam campsor dedit, vel non, modò in valore æquiualeant omninò: & per consequens si adsit idem obsequium, & non eadem monetæ diuersitas, erit lucrũ similiter iustificandum.

Resolut. Eiusmodi cãpsores non esse condemnandos, quòd cum aliquali lucro mutuant.

Itaque videtur, huiusmodi campsores (qui propriè mutuatores dicendi sunt) non esse ob id simpliciter condemnandos, quòd cum aliquali lucro mutuant, non quidem ex mutuo sperato, seu intento, sed ex honesto obsequio mercenario per eos impenso. Si autem condemnandi sunt, causa erit excessus lucri, quia scilicet, præfato obsequio non proportionãtur, sed super excedit: quod experientia ipsa satis commõstrat, cum videamus huiusmodi campsores ex pauperibus breui tempore ditissimos euadere: alijs quibus seruire se dicunt depauperatis, & rebus suis miserabiliter spoliatis.

Ob quasnam causas sint eiusmodi campsores cõdemnandi. 1. 2.

Sunt etiam condemnandi ob pacta alia, quæ ipsi in suis cambijs, seu mutuationibus, in suam vtilitatem aliorumque damnum apponere solent: de quibus esset particularis habenda notitia, antequam vel damnentur, vel approbentur: quod enim nunc disputando conclusum est, tale est, scilicet, quod campsores siue cambiant, siue merè mutuent, poterunt lucrum moderatum, & præfatis oneribus per eos assumptis correspondens, exigere: sicut cæteri mercatores ob similem causam possunt in pretio ascendere iuxta ea, quæ suprà de venditione diximus. Quæ sententia amplius confirmatur per Bullã Leonis, super monte Pietatis tradita, de qua infrà in quæstio. sequenti. Cambia tamen, quemadmodum de facto fiunt, non approbo, quia nec debitum seruatur moderamen, nec ad solum obsequium respectus habetur, sed ad tempus: nam quantò tardius est agenda solutio, eò plus augent lucrum, quod nonnullum argumentum est intentionis vsurariæ.

Probatio alia dictæ resolutionis.

Coroll. 1. Quo plura & maiora sunt onera à campsore suscepta, eò licet plus in lucro ascendere & econtrà. Onera eiusmodi sunt triplicia.

Corollariè sequitur, quantò maiora & plura sunt onera ob causam cambiendi, seu mutuandi suscepta: tantò magis licitum est in lucro ascendere, & econtrà, eò quod lucrum ob illam causam acceptum debet causæ ipsi proportionari. Sunt autem huiusmodi onera in triplici differentia, quædam dicuntur antecedere quædam concomitari, quædam verò ipsum cambium, seu mutuationem subsequi. Quæ antecedunt sunt ea, quæ suprà diximus, pecunias diuersorum generum quærere, & aggregare, & ministros in pluribus locis, aut vno ad cambiendum paratos habere, &c. Quę concomitantur, sunt, pecunias mutuandas, seu cambiendas numerare, & si in alio tempore aut loco solutio agenda est, in libris scribere, & periculo sæpe huiusmodi pecunias mutuatas exponere. Quæ autem subsequuntur, sunt, interesse aliquod pati, timor iustus, & anxietas de solutione, non sine expensis & lite agenda, & expensæ ipsæ in capitalis recuperatione factæ; & alia multa possunt ipsi cambio, seu mutuationi accidere: quæ omnia non tenetur campsor, seu mutuator gratis pro mutuatario sustinere, sed pretio possunt omnia illa æstimari, vt suprà dictum est: ac proinde his auctis aut diminutis, licitum est lucrum correspondens augere, aut diminuere, attento semper ne inde infamia, aut scandalum subsequatur.

1. 2. 3.

Coroll. 2.

Corollariè sequitur, plures causas ad lucri augmentum concurrere in cambio impuro, in quo, vltra diuersitatem monetæ, diuersitas loci & temporis interuenit, quam in cambio puro, quod fit ad statim, in eodem scilicet loco, & tempore.

Coroll. 3.

Sequitur etiam, non easdem causas concurrere ad lucri acceptionem, in personis priua-

priuatis cambientibus, quæ in his qui ex officio suscipiunt: vt de se satis constat, non tamen ob id est omninò illicitum eisdem priuatis lucrum aliquando prætendere, quia, esto illa omnia antecedentia non concurrant, quemadmodum in veris campsoribus inuenitur, possunt tamen alia omnia, in eisdem priuatis inueniri.

De pecunia an vendi possit.

QVAESTIO VII.

Esset tamen dubium an dempta ratione interesse, similiter & obsequii prædicti, possint campsores lucrari ratione valoris, seu qualitatis numismatum: puta quia pecunia aurea maioris valoris sit ratione materiæ, quàm argentea. Et vt intelligo sunt Doctores, qui tenent partem affirm. dicentes pecuniam esse venalē sicut & alias res: non quidem ratione valoris, quem habet pecunia quatenus pecunia est, quem valorem dicunt legalem, quia lege iam institutum est quantum valeat Florenus, quantum Ducatus, & ita de alijs: & talis valor legalis inuariabilis est, quamdiu durat lex ipsa, quæ valorem talem instituit. Considerando tamen qualitatem monetæ, habet alium diuersum valorem, à legali distinctum, ratione cuius vna moneta plus valet, quàm alia, etiāsi legalis earū valor sit idem. Vt plus valent centū ducati in auro, quā in argento, & plus in argento quā in ære, seu metallo inferiori: id patet cōputando aurū ad argentū, nam aurū valet ad deaurendum, valet ad certo modo medendum, valet quia diuturnius est & incorruptibilius; valet quia moneta aurea facilius potest de loco in locum portari, quam argentea, aut ærea, propterea quia minus ponderosa; valet etiam, quia melius domi conseruatur aurea, quàm aliæ monetæ existente semper earum eodem valore legali, valet etiam, quia vna vniuersalius est distrahibilis, quia in pluribus regnis & locis currit, & expenditur, quam alia, valet etiā, quia non ita facilè valor legalis bonæ pecuniæ variatur, sicut valor aliarum pecuniarum inferiorum, quæ magis sunt periculo diminutionis expositæ. Itaque non solum aurea pecunia valet plus quam alia inferior moneta, ratione materiæ, sed etiam quatenus pecunia est, & talis qualitatis, dicitur plus valere ob præfatas & alias vtilitates, in quibus vna moneta alijs monetis est præferenda: ideò dicunt hac ratione posse pecuniam vendi carius, quam sit valor eius legalis, & per consequens posse campsores non solum ratione obsequij; seu officij cambiendi, aliquod lucrum intendere, sed ex ratione qualitatis numismatis, quod permutant, seu cambiunt.

An possint campsores lucrari ratione valoris seu qualitatis pecuniarum. Sentent. 1. quæ fusè explicatur & probatur. Valor pecuniæ duplex.

Et si ab his quæratur, quid igitur operatur lex, quæ valorem determinatum pecuniæ instituit, si potest carius pecunia vendi, quàm valor ille legalis requirat: dicunt, valorem legalem seruire ad commutationes rerum, quæ pro pecunia fiunt, vt si quis velit emere triticum, aut oleum, aliasue merces, nil refert pro illis soluat decem ducatos in auro, aut in argento: secus in commutatione, pecuniæ pro pecunia. Quādoquidem vsus principalis ad quem pecunia fuit instituta seu inuenta, non fuit cambire, hoc est pecuniam pro pecunia permutare; sed emere, & vendere res alias, quæ communiter sunt ad vitam hominum necessariæ, quas cum non omnes vbique homines habeant, nec res quas actu habent, illis ad habendum alias quibus indigent, prosint: vt de se satis constat, ideò necessarium fuit aliquid instituere, quod vbique valorem haberet, & vbique pro rebus alijs posset commutari, vt mediante illo, homines ea quę sibi necessaria sunt, valeant vndecunque comparare: tale est numisma, & ita immediatè fuit ad inuentum ad merces alias comparandas.

Iuxta prædictam sententiā ad quid valeat legalis pecuniæ valor. Vsus pecuniæ principalis quis sit, ex eadem sentent.

Verum quoniam numismata sunt inter se diuersa, nec omnia vbique expenduntur, nec omnia vbique reperiuntur, & eorum quæ reperiuntur, & expenduntur, quædam sunt quibus homines magis indigent ad res (quas volunt) comparandas; quædā

Necessitas cābiendi vnde fuerit orta.

verò,quæ ad id non ita illis deseruiunt, ideo hæc numismatum varietas induxit necessitatem cambiendi, hoc est, pecuniam pro pecunia permutandi, nam sicut nobis necessarium est, panem,& vinum,& vestitum,aliaque necessaria quærere, si non ea habemus: nec ea sine pecunia poterimus inuenire: ita ex consequenti necessarium nobis est, pecuniam, quæ ad id nobis deseruiat, quærere: hanc autem inuenimus, vel res nostras pro pecunia vendendo, vel pecunias nostras, quæ non ita ad necessaria emenda nobis deseruiunt, pro alia commodiori nobis pecunia permutando. Itaque pecuniæ pro pecunia permutatio est eius secundarius vsus, non propter se, sed propter alium priorem principaliter intendendus. Et ita dicunt, legalem valorem ad primum vsum deseruire, & pecuniam in principali eius vsu carius expendere, quàm sit valor eius legalis, esset peccatum, quo lex ipsa violaretur, secus in secundario eius vsu, quo pecunia pro pecunia permutatur, in quo non est necessarium stare valori legali.

De hoc modo loquendi videtur primò, quòd non magis suffragetur campsoribus quàm alijs, quia illas easdem commoditates, quas pecunia aurea supra argenteam, aut aliam inferiorem in potestate campsoris habet, easdem habet in potestate non campsoris, vt de se patet: ac proinde, si campsori est licitum talem pecuniam vendere carius, quàm sit valor legalis; ob eandem causam erit, hoc idem licitum cuicunque alij.

2. Secundò, esto suffragetur campsoribus, qui cambium purum exercent, aut etiam impurum, modò cambium propriè sumptum sit: non tamen deseruit alijs, qui communiter dicuntur campsores, cùm sint potius verè mutuatores, quibus scilicet impertinens est tempore solutionis aurea, aut argentea moneta soluatur; immò & conueniunt, vt tempore solutionis eadem specie, aut melior moneta, quàm fuerit tradita, soluatur: & tamen cum hoc lucrum suum quærunt, vt passim in cambijs, quæ sunt in vsu in Hispania videmus.

3. Tertiò, quod nec campsores, nec non campsores per hunc modum excusentur, apparet, quia credendum est, legislatorem, qui certum valorem ipsi pecuniæ instituit, omnes ipsius pecuniæ commoditates, seu qualitates attendisse, alioqui nulla videretur ratio quare aurum in decuplo plus, quàm argentum eiusdem ponderis, & argentum similiter multò plus, quàm aliud inferius metallum valere sit institutum, nisi quia cognouit legislator, aurum longè plus, & ad plura, quàm argentum valere, & argentum similiter longè plus & ad plura, quàm alia inferiora metalla prodesse; ac proinde velle personas priuatas, non habito principis, aut legislatoris consensu, valorem seu pretium monetæ augere, putandum est ex cupiditate inordinata mercatorũ potius, quàm ex necessitate, aut publica vtilitate, euenisse. Quare non videntur excusandi, lucrum ex valore monetæ contra leges institutum prætendentes, nisi ad obsequium, vel interesse, vt dictum est, recurratur.

4. Quartò, quia sicut moneta melioris materiæ suas habet commoditates, quia facilius numeratur, seruatur & transportatur; ita etiam monetæ minutiores, aut vilioris materiæ, suas similiter habent commoditates, & communibus hominum necessitatibus per illas facilius subuenitur. Nam si homines inter se cõferamus, longè plures sunt indigentes, quàm diuites: indigentibus autem multò magis prosunt pecuniæ minutæ, vt res quibus indigent sibi comparent, quàm aliæ grossiores; quales sunt aureæ; imò & ipsis diuitibus sæpius sunt magis necessariæ pecuniæ minutæ, quàm grossæ, ad sibi & suis necessaria comparanda: & ita, sicut ad certum effectum plus valet aurea, quàm argentea vel alia inferior, ita similiter ad suum certum effectum plus valet argentea, & inferior quàm aurea: & similiter si campsor, dando auream monetam,

netam, posset ob talis pecuniæ commoditatem lucrari: ita alter, qui pecuniam minutam campsori tradit, deberet similiter inde lucrari, cuius oppositum semper videmus, scilicet quod campsor qualemcunque pecuniam cambiat, siue meliorem pro peiore, siue econtrà, semper a campsuario lucrum suum quærit.

Quintò, dicere quòd valor legalis seruit pro alijs commutationibus, & non pro cambio, non videtur omnino verum: nam si propter valorem legalem tantum triticum seu oleum reperitur pro decem ducatis in argento, sicut pro decem ducatis in auro, & econtrà: sequitur quod decem ducati in auro, & decem in argento æquiualent vni tertio, puta tritico in tali quantitate, & per consequens æquiualebunt inter se: & ita si decem ducati in auro, pro decem in argento permutentur, æqua & iusta erit permutatio, qualis esset permutatio decem ducatorum in auro, aut decem ducatorum in argento, pro illa assignata tritici quantitate.

Adde quod numismati non per res alias venales valor impositus est, sed per alia numismata, vt ducatus institutus est vt valeat trecenta septuaginta quinque dipondia, regale argenteum institutum est vt valeat triginta quatuor dipondia, ad hunc modum de alijs monetis maioribus dicendum est, quòd earum valor sit per minores monetas taxatus, & determinatus.

Ac proinde iusta erit permutatio, si moneta maior pro minoribus eiusdem valoris legalis permutetur: iniusta verò si ab æqualitate recedatur; excepto nisi alia causa iusta talis recessus assignetur, vt si is, qui pecunias melioris materiæ, erat in alium locum portaturus, & ad alterius instantiam, eas pro alijs inferioris materiæ permutet, iustè poterit aliquid vltra valorem legalem exigere; aut si eas erat ad alium finem conseruaturus, quarum conseruatio esset sibi facilior; aut si erat aliquid deauraturus, seu pecuniam suam ad alium finem locaturus: In his & similibus casibus sua interest, talem pecuniam pro tunc non distrahere; ac proinde, ratione talis interesse, poterit plus quàm valet alia pecunia, pro qua suam permutat, exigere. Si tamen nil sua intersit, illam vel aliam pecuniam pro sua accipere, non video quare non sit præfata æqualitas in tali permutatione seruanda, qua pecunia pro pecunia permutatur, sicut seruanda est in alia, qua pecunia pro merce alia commutatur.

Hæc dixerim de pecunia, cui ex lege, aut communi consuetudine patriæ, certus & determinatus valor conuenit, & communiter iustus valor reputatur, & secundum illum est pecunia permutanda; & expendenda, vbi lex illa vim suam habere, & communi consuetudine approbata esse dignoscitur: secus de pecunia & loco, in quo secundum legem, aut communem consuetudinem, certum, & determinatum valorem non habet, sed varium, prout aliarum rerum venalium pretium variari solet, vti fieri dicunt in nonnullis locis & ciuitatibus Italiæ & Flandriæ; Nam tunc non negarem, pecuniam huiusmodi vendi posse sicut & alias res, quæ venales communiter dicuntur: & haberet talis pecunia aliarum rerum venalium conditionem, quantum ad hoc quod est habere suam latitudinem iusti pretij, & quantum ad ascendendum, & descendendum in valore, secundum abundantiam, aut penuriam talium pecuniarum, & secundum multitudinem, & paucitatem venditorum & emptorum. Quod tamen locum non habet in locis, vbi pecuniæ suus certus valor per legem communiter consuetudine approbatam, est determinatus.

Quod notanter dixerim, quia si à lege per oppositam consuetudinem receditur; & consuetudo tanta sit, quæ principi constet, & non contradicat: tunc non etiam condemnarem factum, quo pecunia carius venditur, quàm sit valor eius legalis: vti nunc dicitur introducta consuetudo vẽdendi duplos ducatos aureos, pro viginti trib.

regalibus,& amplius,lege tamen suam vim retinente, vendi nisi secundum valorem legalem non possunt. Nec licitum est ducatos huiusmodi permutanti, vltra quàm lege statutum est, pro illis accipere, nisi aliqua alia causa illius superacceptionis interueniat,puta obsequium cambientis,si campsor sit,aut aliquod interesse,iuxta ea quæ dicta sunt.

Coroll.1. Inde fit vt moneta, quæ in regno aliquo aut patria non currit, vendi possit, ex quo nullum illic valorem habet in quantum pecunia,sed in quantum talis & tanta materia est. Fit insuper vt si certum aut probabile sit,certam monetam breui fore in valore *Coroll.2.* legali diminuendam, iustè posse permutari pro alia, quæ à valore quem illa actu habet deficiat, & causa est, diminutio valoris breui futura. Sicut etiam licitum est pro multa pecunia in naui tempore tempestatis existente, longe minorem dare; & causa est periculum, cui pecunia nauis exposita est: & pro centum ducatis Hispali, aut in alio loco distanti soluendis, licitum est aliquid minus dare, & causa est opus iniunctum ei,qui illos proprio labore,cura,& expensis,est recuperaturus: ad hunc modum de alijs inferri & exemplificari posset. Itaque ad excusandum campsores & mercatores qui in pecunijs permutandis,& expendendis tractant, vt inde aliquid licitè lucrari possint, non opus est ad facultatem vendendi monetas recurrere; cum illis secundum legem suus certus valor sit institutus: sed vt contractus iste pecuniarius iustus sit,modò permutatio seu cambium sit,modò mutuum,necesse est æqualitatem,inter datum, & acceptum, seruare; excepto nisi causa aliqua iusta,quæ inæqualitatem excuset, interueniat; & per hoc facillimum est de omnibus cambijs iudicare, an liciti sint,an vsurarij,an iniusti.

Quam ob causam campsores aliquid lucrari possint. vel non possint.

De causis ob quas solent campsores lucrum augere.

QVAESTIO VIII.

Aliæ causæ,ob quas solent campsores lucrum augere.

ILlud item est aduertendum quòd vltra causas suprà assignatas, ob quas licitum est plus in cambio lucrari, quàm eis non existentibus solent ob alias causas campsores lucrum augere scilicet ratione loci distantioris;idque id cambijs ad locum in quibus scilicet loci diuersitas interuenit: nam quò ad distantiorem locum cambi-
1. tur, eò maius lucrum exigitur. Similiter ratione quantitatis pecuniæ campsæ, nam quo maior pecuniæ quantitas in cambio datur,eò maius lucrum exigitur;idque tam
2. in cambio puro,quam etiam impuro. Similiter ratione temporis,campsuario ad hoc
3. vt soluat concessi: nam quò maius tempus illi ad soluendum conceditur, eò magis lucrari campsores volunt. Similiter attendunt ipsi campsores & mercatores ad abū-
4. dantiam & penuriam pecuniæ in tali loco & tempore existentem, & quò maiorem penuriam pecuniæ illic esse agnoscunt,eò magis lucrum augent. De quibus lucri augmentis, ob causas huiusmodi dubitatur, an licita sint, & præfatæ causæ sufficientes sint, ad præfatum lucri augmentum.

An prædictæ causæ sint per se sufficientes ad augendum lucrum. Resolutio negatiua. Prob. de 1. causa.

Et dicendum quòd nulla ex his causis est de se sufficiens, ad præfatum lucrum augendum;secus ratione adiuncti,si alia scilicet, causa iustior concurrat. Et quidem de loci distantia constat,quòd per se nil conferat ad lucrum augendum,sed ratione oneris adiuncti;scilicet quia campsor; qui hic pecunias dat,alibi eas recuperaturus,suscipit in se onus hoc, scilicet mittendi ad locum distantem famulum seu ministrum, qui tales pecunias suo tempore recuperet; & quia hoc onus videtur quasi per se annexum cambio, quod ad locum distantem fit, ideò de hac causa non dubitatur, quin sufficiat ad augendum lucrum secundum exigentiam distantiæ;cum maior distantia maiores labores,& expensas requirat,quam minor.

Prob idē de 2. causa. De alia causa,quæ tempus intermedium concernit,similiter dicendum,quòd per

se non

se non est causa sufficiens ad lucrum augendum. Qui enim ob solutionis expectationem lucrum quærit, vsurarius est; & quo maius lucrum ex maiori dilatione intendit, peior vsurarius est, lucrum ex mutuo intendens, cum ipsa solutionis per tempus expectatio, quædam mutuatio sit: ex adiuncto tamen non inconuenit lucrum quærere, & illud augere; vt si ex dilatione soluendi concessa, ipse campsor aut etiam mutuator aliquod verum interesse patiatur, siue damni emergentis, siue lucri cessantis, licitè poterit ratione talis interesse, aliquid vltra capitale exigere; seruatis conditionibus ad interesse requisitis de quibus suprà & quò maius est tale interesse, eò maius lucrum potest exigere. Vnde errant, qui indistinctè condemnant eos campsores, qui quò per maius tempus solutionem expectant, eò maius lucrum à campsuarijs exigunt; recta quidem est condemnatio, si tales ob temporis magnitudinem principaliter lucrum augent: non tamen recta est, si huiusmodi augmentum ratione interesse quod ex tāta dilatione patiuntur, exigunt, idque in conscientia & veritate: secùs stando in præsumptione, quia semper contra huiusmodi campsores presumitur, maximè cum ipsi fateantur, se non recompensam pro interesse, sed lucrum intendere. *Coroll.*

De alia causa lucrum augendi, quæ est quantitas pecuniæ quæ cambitur dicendū, quòd nec hanc causam per se ego iustificarem, nisi alia secum iustior ad lucrum augendum concurrat. Nam loquamur, exempli gratia: in cambio ad locum, puta Romam, quòd campsor det Toleti campsuario centum ducatos, aut ducentos, Romæ sibi soluendos, parum refert ad hòc quòd ipse campsor lucrum duplet, si ducentos det; nam ad hoc quòd Romæ recuperet ducentos, non maior labor, nec maiores expensæ requiruntur, quam si solum centum esset ibidem recuperaturus: deinde siue campsor illos ducentos det per viam mutui, siue per viam cambij, ex quo alia tanta pecunia est sibi ex iustitia soluenda, iniquum videtur, & iniustum, lucrum quærere & augere, ex hoc, quòd multa pecunia mutuatur, aut pro alia soluenda permutatur. Deinde si maioritas pecuniæ campsæ per se sufficeret ad lucrum augendum, sequitur quòd ita sufficeret in non campsore, sicut in campsore: hoc autem est falsum: quia si is, qui non est ex officio campsor, mutuet, vel cambiat magnam pecuniæ summam, non potest ob id lucrum magnum intendere, immò nec paruum si nihil sua intersit, paruam aut magnam pecuniæ quantitatem mutuare, seu permutare: igitur sola maioritas pecuniæ mutuatæ, aut campsæ, non sufficit ad iustè lucrum augendum, nisi alia causa iustior concurrat, puta interesse campsoris, quia potest accidere quòd magnam pecuniæ summam cambit, aliquod inde verum interesse patietur, quod pro campsuario gratis sustinere nō debet: ideò ratione talis interesse poterit lucrum correspondens exigere, & illud augere, quod certum esse suppono. *Probatur idē de II. causa.*

Sed fortè insurget quis contra id, quod dixi scilicet non esse licitum lucrum augere ad augmentum pecuniæ quæ cambitur, cum passim videamus lucrum illud, tam in cambio reali per literas, quàm etiam in cambio puro minuto, tanto magis augeri, quanto maior summa pecuniæ cambitur: & hoc est communiter approbatum. Vt si campsor vnum regale cambit, vnum dipondium lucratur; si decem, decem dipondia lucratur, si centum, centum, & idem in cambio ducatorum fit. Respondetur primò, argumentum ex facto non valet ad iustitiam contractus, nam sicut idem fieri videmus, vt lucrum tantò magis augeatur, quantò maior summa pecuniæ cambitur; ita similiter videmus de facto fieri, vt quantò per maius tempus cambitur, tantò maius lucrum exigatur: nec propter hoc id venit iustificandum. Dicendum secundò, quod si licitum est lucrum augere ad augmentum pecuniæ campsæ, hoc non est licitum de per se, sed ob aliam causam concurrentem, vt de interesse exemplificauimus. *Obiectio.* *Solutio duplex* 1. 2.

Sed nunquid dempto interesse, concurrit alia causa, quare lucrum augeri possit, in casu, *An secluso interesse, concur-*

Vna alia causa ob quam lucrum augeri possit in proposito casu.

casu, dicendum quòd sic, scilicet, onera ob causam cambij suscepta; quę (vt alia omittamus) sunt, campsorem suam industriam, curam, laborem, & solicitudinem, in tanta pecuniarum varietate acquirenda apposuisse, & expensas ob eandem causam fecisse, & ministros aut famulos in diuersis locis suis expensis, ob eandem causam tenere. Quæ omnia cùm suũ habeant valorẽ, quia mercenaria sunt, totus omniũ horum onerum valor est aggregata pecunia, ad illum finem destinata, quodammodò contentus: & inter ipsas pecunias proportionabiliter diuidendus, ita vt qui inde multam pecuniam per viam cambij accipit, multum valoris præfatis omnibus correspondens soluat: qui paucam accipit, paucum præfati valoris soluat, & ita si quanto maior pecunia cambitur, tanto maius lucrum exigitur, non est hoc per se ratione hac, quia multa est pecunia campsa, sed quia multam talem pecuniam, multum oneris præfati consequitur. Huius exemplum est clarum in mercatore, qui ad nundinas it, multas inde merces allaturus, qui eundo, & redeundo, & merces apportando, multam curam, & industriam apponit, multum laborem subit, multas expensas facit, quæ omnia suum habent valorem, & eorũ valor quodammodò in ipsis mercibus continetur, & proportionabiliter est diuidendus, vt qui plures merces emerit, plus præfati valoris soluat: qui pauciores, minus &c. Et quemadmodum merces duplicẽ valorem continet, alterum proprium qui illis correspondeat; alterum extraneum, ex præfatis, labore, industria, & expensis mercatoris, prouenientem: ita similiter de pecunia campsoris dicendum est, quòd habet duplicem valorem, alterum proprium, qui legalis est, alterum extraneum oneribus à campsore ratione cambij susceptis, correspondentem: & ideò non mirum si ad augmentum pecuniæ campsæ, lucrum proportionabiliter augeatur; non quidem per se ob augmentum pecuniæ, sed ob valorem illum extraneum pecuniæ illi aduentitium; vnde fit vt si aliquis multam pecuniam cambiat, vnde nullum interesse patiatur, qui non id ex officio campsoris habet: & alius verè campsor tantundem cambiat, vnde similiter nullum interesse patiatur, primus nullum lucrum poterit iustè prætendere, cùm apud eum pecunia sua non habeat præfatum valorem extraneum, quem habet pecunia campsoris, vt dictum est.

Solutio est. Probatur.

Confirmatur exemplo.

Alia obiectio.

Sed iterum obijcies, quia si pecunia campsa in quantitate aucta, licitum est lucrum augere, ob duplicem valorem, quem præfata pecunia continet, sequitur, quòd esto, campsor pecuniam illam nõ propriè cambiat, sed verè mutuet, poterit inde similiter lucrum etiam auctum quærere, ex quo siue cambiatur, siue mutuetur, suum duplicem valorem retinet. Respondeo si verè ita est, quòd talis pecunia cum præfatis oneribus fuit aggregata, non solum ad propriè, sed etiam ad impropriè cambiendũ; quod magis propriè mutuum est, fateor quod ob præfata onera, in ipsa pecunia virtualiter cõtenta, seu permanentia, poterit talis campsor, siue cambiat siue mutuet, lucrum quærere, non tamen ex ipso mutuo: & hoc consonat his quæ suprà dicta sunt de cambio, in quo sola temporis varietas interuenit. Secus si pecunia non nisi ad verè cambiendũ fuit aggregata, quia tunc non à mutuatarijs, sed à campsuarijs est lucrum exigendum, quia non propter mutuatarios, sed propter campsuarios talia onera assumpta fuerunt. Hunc modum, quo pecuniæ ad præfatum finem aggregatæ, illum duplicem valorem attribuo, puta legalem, & aduentitium, non intelligas diuersum esse in re, à communi sententia: quæ tenet campsori pecuniam suam alij danti, duplicem pecuniam ab illo alio deberi: alterã quæ pecunię datæ respondeat: alterã quæ merces sit obsequio campsoris & oneri per eum suscepto, correspondens, seu proportionata: explicatur tamen per modum prætactum iustificatio lucri acquisiti, habito respectu, ad quantitatem pecuniæ, quæ cambitur.

Solutio.

Nota, de duplici valore pecuniæ supra dicto.

Aduer-

Aduerte etiam, quòd paucitas, aut pluralitas campsorum, sicut & paucitas ac pluralitas campsuariorum confert, ad iustè augendum, & diminuendum lucrum: quia lucrum huiusmodi, iustificatur propter obsequium campsoris, vt sæpe tactum est; & ideò lucrum tale pro tali obsequio recipere, pertinet quodammodò ad locationem; modò autem, quando plures sunt qui operam suam alicubi locant, minor solet illis merces exhiberi: maior autem quando est penuria eorum, qui talem operam locant, cæteris paribus: similiter si cætera sint paria, augetur merces quando sunt plures qui alienam operam conducant, econtrà verò minuitur, quando sunt pauciores conducentes. Quemadmodum etiam cæteris paribus crescit pretium rerum venalium, quãdo est earum penuria, & ementium abundantia: econtrà verò decrescit quando est mercium abundantia, sed pauci qui eas emant: ita igitur in præsenti crescere debet merces campsori debita, si pauci campsores sint, aut multi campsuarij: econtrà verò decrescere debet, si multi sint campsores, pauci autem campsuarij.

An paucitas, vel copia campsorum aut cãpsuariorum sufficiat ad lucrum augendum vel minuendum.

Solutio affir.

Illud tamen, ad quod in augendo lucrum ipsi campsores attendunt, mihi non placet, scilicet si est pecuniarum abundantia aut penuria, in loco aut nundinis, vbi reperiunt id aut in loco vbi solutio est agenda; augent enim lucrum, quando penuriam pecuniarum esse sentiunt; econtrà verò diminuunt. Si enim pecuniam venderent, iustè possent ad id habere respectum: attamen nec pecuniam vendunt, nec abundantia, aut penuria pecuniæ causa est, quare lucrum in cambio prætendunt, sed obsequium seu onus ipsius cambij, per campsorem in aliorum vtilitatem assumptum, aut interesse, si quod ex cambio ipsi patiantur, vt dictum est: ac proinde cæteris paribus nil refert, campsores multam aut paucam habere pecuniam, vt in lucro intento possint ascendere, aut descendere: quemadmodum multum aut paruum tempus, campsuarijs ad soluendum acceptum, concedere, nihil agit ad præfatum lucrum augendum, vt dictum est.

Probatur idẽ etiam de 4. causa suprapo-sita eam ſ non sufficere ad lucrum augendum.

Ac proinde in cambio, ad locum distantem facto, si volumus eius iustificationem, aut vitium agnoscere, diligenter est attendendum, quæ pacta & venditiones apponãtur, & quam ob causam lucrum exigitur, aut in lucro ascenditur: si enim ratione maioris distantiæ, maius lucrum exigitur, non est de se damnandum, ob rationem supra dictam.

Quatenus cãbia in prædictis causis facta possint iustificari.

Similiter si ratione maioris pecuniæ campsæ, ob causam concurrentem (vt suprà exposui.) similiter si ratione paucitatis campsorum, aut multitudinis campsuariorum. Si tamen maius exigitur lucrum ob maioritatem temporis, quo expectatur solutio, vsuram esse præsumendum est, & iudicandum. Similiter si propter pecuniarum penuriam, cæteris paribus, maius exiget lucrum quamuis vsura non sit, erit tamen iniustitia. Et quantum ad restitutionem attinet, parum refert, vsura sit an iniustitia, quia ex vtroque nascitur obligatio restituendi.

Patet hinc quid de hoc cambio iudicandum sit: campsor dat. B. mille ducatos Toleti, quos B. habet Valentiæ aut Barcinone soluere, hac lege vt pro cambio soluat B. triginta aut quadraginta ducatos, inde s. ad duos menses, quando capitale cum lucro soluere ex conuentione debet. Si tamen B. pro solutione petit quatuor menses, duplat campsor aut saltem auget lucrum: certum est hunc contractum esse mutuationem, cùm nulla ad pecuniæ datæ soluendæ diuersitatem, ratio habeatur, & non tamen inde condemnandus est, quia lucrum similiter prætendit, sed quia vel excessiuum, vel vsurarium, ratione scilicet temporis ad solutionem agendam concessi. Errant ergo qui indistinctè hæc omnia cambia condemnant, nihil in condemnando aliud attendentes, quàm in talibus vt plurimum mutuum commisceri: aut ex pecunia quæ non parit lucrum quæri: quæ nimis superficialiter ab his doctoribus dicuntur, & su-

Coroll. Casus quidam de cãbijs.

Solutio.

Nota.

& superficialius res ipsa per eos indagatur: vnde accidit vt damnent eos, qui excusandi sunt, econtrà verò excusent, quod condemnare debuissent incidentes in illud per Esa. 5. Esaiam prædictum. Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum.

De quibusdam cambijs in particulari.

QVAESTIO IX.

Varia exempla de varijs cambijs in particulari.

Exemplum de cambio reali sine literis.

VT ergo eorum, quæ dicta sunt, notitia aliqualis per practicam haberi possit, conuenit exempla ponere, prout cambia solent, diuersimodè exerceri: & primò exemplum de cambio reali, quod solet minutum dici clarum est. Sit ergo campsor, A, sit autem campsuarius, B: B. igitur pecunijs paruis indigens, venit ad A. qui eas ipsi B. tradit recipiens ab eodem B. alias grossiores, aut econtrà: hoc est verum & proprium cambium in quo vna pecunia pro altera, ratione differente permutatur: & nullum est mutuum, cum temporis diuersitas non interueniat, sed ad statim fit, ideò illic vsura esse non potest; & seruata æqualitate inter datum & acceptum, est iustum cambium. Si autem lucrum aliquod ipse. A. accipiat, sicut & recipere potest, & moderatum sit, erit iustum lucrum: si immoderatum, erit iniustum. Debet autem esse moderatum, hoc est, proportionatum obsequio ipsius campsoris iuxta communem consuetudinem aut iuxta arbitrium bonorum virorum expertorum; & licet hoc dicatur cambium purum, eò quòd non est mutuum admixtum, non tamen est contractus simplex, sed mixtus ex cambio, quod est permutatio pecuniæ pro pecunia; & ex alio contractu, in quo campsor obsequium suum quodammodò vendit, seu locat, pro illo incremento, quod cambiendo lucratur: aut si sit alia causa iusta, præter obsequiũ, puta interesse, ratione cuius possit tale incrementum accipere, erit il i:, & est alius implicitus contractus, quo ipse campsor aut etiam non campsor, pro certo lucro ob causam illius cambij patitur aliquod interesse, seu aliquod onus subit, quod gratis pro campsuario subire non tenetur.

Cambium reale per literas duplex.

Exemplum prioris.

Dicitur aliud cambium reale per literas, & fit dupliciter, quia vel campsor dat pecuniam prius, solutionem expectans; vel recipit ipse pecuniam prius, alibi soluturus. Exemplum primi. A. campsor dat centum ducatos, B. Toleti solutionem ad terminum designatum Romæ, vel in alio diuerso recepturus; dico hoc cambium esse non ad statim, sed ad locum diuersum. Et videndum est, an pecunia alibi soluenda, debeat ex conuentione esse dissimilis ei, quam campsor Toleti dedit: an non referat similem, aut dissimilem esse. Si primum, est verum cambium, quia permutatur pecunia vnius rationis pro alia dissimili alibi soluenda. Est etiam impurum cambium in eodem casu, quia ex quo expectatur solutio, ad certum terminum agenda est tacitum mutuum, vt constat; & si ratione huius dilationis lucrum intenditur, vel exigitur est vsura. Si autem lucrum intendatur, ratione obsequij, aut interesse, aut oneris, ob causam talis cambij suscepti, & sit similiter moderatum, iuxta exigentiam ipsius causæ, licitum erit tale lucrum, & si pecunia alibi soluenda, sit æqualis pecuniæ per campsorem datæ, dempto præfato moderato lucro, erit totus contractus licitus; ex quo hi contractus, in quos resoluitur, liciti sunt; puta permutatio monetæ, pro alia tantundem alibi valente, vbi soluenda est; & mutuum implicitum quod gratuitò fit, cum non inde lucrum aliquod prætendatur, sed proportio lucri ad causam iustam, ob quam recipitur.

Si autem ex conuentione nihil refert, pecuniam soluendam similem, aut dissimilem esse ei, quæ Toleti à campsore tradita fuit, tunc non est verè cambium, sed purũ mutuum, cum illic concurrant substantialia mutui, nam pecunia à campsore data, facta est de dominio campsuarij, & stat periculo eiusdem campsuarij, & est illa eadem in spe-

in ſpecie ſoluenda;igitur eſt mutuum & per conſequens,ſi inde prętendatur lucrum, erit vſura. Si autem ex alia cauſa iuſta,lucrum prætenditur immoderatum,erit iniuſtitia,ſi moderatum,erit totus contractus licitus; quia reſoluitur in duos licitos contractus, puta in mutuum, ratione cuius nihil ſperatur, & in alium innominatum,in quo lucrum proportionatur cauſæ,ob quam recipitur, ſiue ſit obſequium à campſore impenſum,ſiue intereſſe, ſiue onus ob cauſam præfati mutui acceptum,& in omnibus ſeruatur æqualitas. Nec refert quod maior ſumma pecuniæ,ſit alibi ſoluenda, quàm ſit ita, quàm campſor tradiderat;quia illa maior ſumma ſoluenda eſt diuidenda in duas partes: quarum altera ſit æqualis pecuniæ per campſorem traditæ, altera verò ſit lucrum,correſpondens cauſæ iuſtæ ex parte campſoris ſe tenentis.

Secundò modo fit hoc cambium reale per literas, taliter vt campſor prius recipiat centum ducatos, exempli gratia, Toleti à campſuario qui eis Romæ indiget pro negotijs ſuis;& campſor dat illi ſuam ſcedulam(vti ſolet)per quam factor,ſeu miniſter campſoris cum certa ſumma pecuniæ,puta nonaginta quinque ducatis,ipſi campſuario Romæ reſpondebit,loco centum,quos ipſe campſor Toleti, acceperat,& diſtinguatur vt prius;quia ſi conuentum eſt vt pecunia Romæ ſoluenda,ſit alterius rationis ab ea quam campſor Toleti accepit, verum cambium eſt; quia permutatio monetæ pro alia,ratione differente; alias non eſt cambium,ſed mutuum;nō quidem ex parte campſoris, qui nihil in tali caſu campſuario mutuat, ſed potius ipſe campſuarius pecuniam ſuam campſori mutuat, eam Romæ recepturus: ac proinde non poteſt campſor in hoc caſu de vſura argui,etiamſi immoderatè lucretur; quamuis de iniuſtitia argui poſſit,vt de ſe ſatis conſtat.

Exempla poſterioris cambij realis per literas.

Ad videndum igitur iuſtuſne an iniuſtus ſit,huiuſmodi contractus, diuide,vt prius,maiorem ſummam, quæ eſt illa quam campſor Toleti accepit quæ ſunt centum ducati,deuide(inquam)in duas partes,quarum altera æquetur ſummi minori.Romę per campſorem ſoluendæ:altera verò ſit lucrum quod inde campſor lucratur:& ſi tale lucrum ſit moderatum,& cauſæ,ob quam recipitur,ſit proportionatum,totus contractus erit iuſtus, quia ſeruatur æqualitas inter datum,& acceptum,& inter lucrum, & cauſam ob quam receptum eſt, ſecus ſi ſit exceſſiuum lucrum, quia tunc erit iniuſtum,& reſtituendum.

Patet etiam quid ad cauſam hunc ſit dicendum,& vt ferunt,communiter eſt mercatoribus in vſu:Petrus mercator habet Metinæ mille ducatos, qui totidem in Flandra ob certas merces inde allatas ſoluere tenetur, quod vt ſine damno, imò cum lucro ſuo faciat,alium mercatorem quærit, cui Metinæ illos mille ducatos, ad cambium tradat:adeſt mercator ſecundus, qui illos ad cambium accipit, totidem pro Petro in Flandria ſoluturus;Petrus inſuper inde lucrum quærit, ſuper quo inter ſe conueniunt, & ita fit vt Petrus ſoluat cum lucro, quod in Flandria ſoluere tenebatur &c. Dicendum huiuſmodi cambium eſſe purum mutuum, cum nulla ratio habeatur diuerſitatis inter pecuniam datam, & ſoluendam? & ideò lucrum per Petrum ex tali cambio acquiſitum, vſurarium eſt iudicandum; eò quod nulla alia cauſa illud exigenti appareat, præter mutuum præfatum. Obſequium enim in caſu ex parte Petri alteri impenſum non apparet,cum potius alter mercator ipſi Petro obſequatur,onus illud pro eo ſubeundo, quo ſcilicet ſe obligat ad ſoluendum mille ducatos in Flandria ratione cuius iuſtius poterat ſecundus mercator,lucrum quod Petro acquiſitur, ipſe ab eodem exigere:intereſſe etiam Petri in caſu non concurrit; cum ipſe Petrus illos ducatos alioqui erat Flandriam miſſurus,vel aliquem, qui pro eo illos illic ſolueret,quæſiturus, quemadmodum,& quæſiuit. Immò,eſto,Petrus inde aliquod intereſſe pateretur,non eſt illius habenda ratio; ex quo ipſe Petrus ſpontè ſe obtulit &

An caſus iſte particularis ſit licitus.

Solutio negat.

Bbb non

non ad alterius instantiam suos mille ducatos alteri mutuauit. Immò, esto, Petrus in casu illud lucrum nō exigeret, sed tantùm mille ducatos, vt prefertur, alteri daret, adiecto per eū pacto, quòd ille alter totidem in Flandria pro eo solueret, esset vsurarius contractus; nam tale pactum per Petrum appositum facit vt non gratuitò præfata mutuatio fiat, cùm nolit summam illam alteri mercatori dare, nisi præfatum onus illi iniungendo, ad quod ex natura mutui minimè tenebatur.

Limitatio solutionis ad prædictum casum.

Secus fortè esset, si secundus mercator spontè ad Petrum veniret, eumque sua instantia induceret, vt illi pręfatam pecuniæ summam cambiat, seu mutuet, adiecto per ipsum mutuatarium pacto, quod eandem in Flandria ipsi mutuanti soluet, oblato insuper solito lucro ipsi Petro; nam tunc non video vnde talis contractus sit condemnandus: si enim Petrus summam illam non erat alioqui in Flandria soluturus, iustus esset contractus, & iustum similiter esset præfatum lucrum per Petrum acquisitum: quod autem ipse erat summam illam in Flandria soluturus, contractum non vitiat: cùm ad illum omninò per accidens se habeat. Ratio autem, hunc casum iustificandi, similiter & lucrū, videtur: quod Petrus mutuans, ad alterius instantiam onus subit, quod pro illo gratis subire non tenetur, s. solutionem alibi, puta in Flandria recipere. Dempta etiā ratione interesse, si quid ex tali mutuatione patitur: specialiter, si Petrus in Flandria factorem stipendiatum habet, ad finem huiusmodi cambia faciendi, etiāsi gratia mercantiæ illum illic habeat; quia iam videtur quodammodò campsor esse ex officio, vnde licitum est ei commodum quærere.

Exemplum de cambio sicco.

Est aliud tertium cambium quod siccum dici solet; quia cùm mutuum sit, quærit inde campsor lucrum: & exemplificant multipliciter: vt si campsor dat Petro hic centum ducatos hac lege, vt totidem in alio loco soluat, vbi certum est ducatos plus valere, quam hic valeant. Verùm non est hoc indistinctè condemnandum, nisi aliud deprauans pactum apponatur: sed distinguendum, per quem apponatur tale pactum, an per campsorem, an per campsuarium. Si primum, mutuatio illa non gratuitò fit, sed cum onere mutuatario iniuncto, ad quod ratione mutui minimè tenetur: & ideò vsurarius est contractus ille. Si verò pactum per mutuatarium apponatur, tunc mutuatarius imponit campsori onus mittendi famulum in illum alium locum qui solutionem recipiat. Et hac ratione poterit mutuator aliquid vltra datum exigere, quod tali oneri proportioneture: & idò si excessus ducatorum illius alterius loci, vbi solutio agenda est, supra ducatos hic à campsore datos, talis sit, qui non excedat exigentiam, seu proportionem oneris pro mutuatario suscepti, iustus erit contractus.

Alius casus an sit licitus.

Campsor dat hic in nundinis Petro centum ducatos, hac lege, vt in fine mensis soluat, quantum infra decē dies valuerint centum ducati: & supponimus, quòd in illis nundinis in dies variatur ducati valor, ita vt aliquando valet 375. vt pono valere tempore contractus, aliquando, 380. aliquando, 370. attamen vt plurimum valet plus quā 375. Dicunt hunc contractum vsurarium; quia ex mutuo speratur lucrum, eò quòd vt plurimum, solet valere vltra 375. Secùs si esset verisimile dubium, an plus minusue sit ducatus valiturus tempore solutionis, iuxta cap. in ciuitate, de vsuris. Dicendum, quòd in casu est mutuum, cùm sola temporis diuersitas interueniat. Et cootractus esset vsurarius, ob lucrum illud speratum, si nulla alia causa iusta illius lucri præter mutuum adesset, attamen si verè campsor ex officio sit, qui onera cambij in se suscepit (de quibus suprà diximus) non est damnandtus contractus simpliciter per hoc, quòd lucrum speret; non ex mutuo, sed ex obsequio impenso; vel ex onere ob causam talis cambij suscepto, modò illi sit proportionatum. Qui tamen contractum simpliciter considerant, nihil aliud quàm mutuum attendentes, non mirum si vniuersaliter huiusmodi contractus damnent. Si tamen id ex officio non habeat,

Solutio negat.

nec onera suscipit, nec suscepit ob causam cambiendi, & indigentibus subueniendi, essent simpliciter condemnandi.

Sunt multi diuites, qui diuitias acquisierunt, non ad cambiendum, sed ad alias negotiationes honestas, emptiones, & venditiones, exercendas, in quibus lucrari aliquid iustè soliti sunt; qui cum videant ad se multos pecunijs indigentes venire, mutuum petentes, & non minus lucrum, quàm ipsi alioqui lucrarentur, offerentes, dimissis negotiationibus, mutuant, & lucrantur, & domi cum pecunijs sedent: sperantes si quis ab eis pecunias mutuo petat, &c. an isti sint excusandi? Dicendum quòd tales non campsores, sed mutuatores sunt, prout forma casus sonat. Nec videntur onera cambij suscepisse, cùm diuitias non ad cambiendum, sed ad aliter negotiandum acquisiuerint, ideò excusandi non sunt, nisi ad interesse, quod ob mutuationem patiuntur, recurrant. *An diuites, qui pecunias suas licitè acquisiuerunt, possint cambiendo lucrum aliquod accipere. Solutio negat.*

Verùm cum ipsi lucrum sentientes, spontè negotiationes reliquerunt, eligentes potius mutuare quàm negotiari, locum interesse non habet; iuxta ea quæ suprà de interesse latius diximus: secus si tales mercatores verè parati & determinati essent aliter negotiari, & ad mutuatariorum instantiam, à negotio alio impedirentur: his testis sit eorum conscientia. Habet vltrà talis modus viuendi speciem mali, habet secum infamiam & parit scandalum; est igitur illis mercatoribus iniungendũ, vt à talibus desistant. Causa quare huiusmodi cambia in quibus fit mutuatio, vt plurimum condemnentur, est clara: quia scilicet notum est mutuum, quod in illis fit, quando cambia sunt impura. Notum etiam est lucrum, quod ipsi campsores seu mercatores intendũt: & tamen non est nota alia causa iusta, ob quam licitum sit, lucrum tale exigere: ideò vt plurimum vsuraria iudicantur. Verùm in conscientia plura sunt inquirenda, vltra ea quæ apparent, vt vel damnentur, vel excusentur, vt iam satis suprà significatum est.

De casu simili Monti pietatis.

QVAESTIO X.

EX dictis patere potest responsio ad casum sequentem, similem Monti pietatis, qui in nonnullis Hisp. locis est introductus. Cùm quidã diues agnosceret, quãta pauperes miserandi patiuntur, pecunias quibus indigent, nec in campsoribus, nec in non campsoribus, absq; lucri (vltra capitale) solutione minimè reperientes, pietate quadam sancta cõmotus, certã ducatorũ summã cuidã cõmunitati, vbi ipse vitã agebat, tradidit: his legibus appositis, s. quòd illa communitas, teneretur curã præfatę summę habere, ad indigentibus illius loci, certam partem eis mutuandũ; puta decem ducatos vni pauperi in vno anno mutuando, à quo suum pignus reciperent, & in fine anni præfatus mutuatarius, decem ducatos, quos mutuo acceperat (accepto suo pignore) reddat: quodque præfata pecunia in alios vsus, præterquam ad mutuandum indigentibus, non expendatur. Et quia res per communitatem totam commodè fieri non potest, nisi domum & ministros deputando, qui præfatam curam in se suscipiant, & in domo ad id deputata permaneant, parati indigentibus ad eos venientibus mutuare; qui etiam debent ea quæ mutuauerint, & quibus, & pignora quæ acceperint in suo libro scribere: & postmodum tempore solutionis capitale recipere, & pignora suis dominis reddere; super his statutum est vt quicunque mutuum ab illis ministris acceperint vltra capitale aliquid certum contribuant; ita, scilicet, vt pro singulis mensibus quibus pecuniam mutuatam retinuerint septem vel octo dipondia ipsis ministris persoluant. Talis est in sententia Mons pietatis, & sicut casus de pecunijs positus est, ita & de frumento, quo vt plurimum pauperes quotannis *Alius casus particularis, an sit licitus.*

indigent, poni posset, sicut & in certis locis Hispaniæ practicatur. Quæritur quid de casu sentiendum?

Sent. Caietani, esse iniustum & vsurarium. Probatur. 1.

Caietanus latè hunc casum in suis opusculis tractat, vbi tenet quòd est iniustus & vsurarius, quia quamuis iustum sit, quòd præfati ministri aliquod stipendium pro suis operis (quas locare possunt) accipiant, attamen non est iustum quòd pauperes mutuum accipientes, illud totaliter soluant. Pro cuius exemplificatione distinguit opera illorum ministrorum, dicens, aliqua est quibus sua merces debetur: alia verò quæ non pro mercede, sed gratis agenda sunt. Ministri enim pecunias custodiunt, parati sunt indigentibus mutuare, pignora à mutuatarijs accipiunt & hæc omnia in libris scribunt, pignora insuper custodiunt, (cum opus fuerit) ea excutiunt, tandem mutuatum recipiunt, & pignora suis dominis reddunt expensas etiam in domo conducenda, & libris emendis, faciunt. Ex his quædam sunt, quibus nulla merces debetur, scilicet, mutuare, & pignus suo domino reddere: alia verò suam mercedem merentur, verum hæc sunt duplicia, nam quædam fiunt in fauorem mutuantis, seu domini ipsarum pecuniarum, seu communitatis, in cuius nomine ministri mutuant, quædam verò in fauorem mutuatarij. Habere enim curam custodiendi pecunias illas, & in assecurationem mutui pignus accipere, & in eiusdem assecurationem pignus acceptum custodire, & mutuatam pecuniam scribere, & (adueniente termino) pecuniam mutuatam recipere; & omnia (inquit) in fauorem cedunt mutuantis, vt, scilicet, eius pecunia secura sit. Esse autem ministros incerta domo paratos, vt illuc venientibus possint succurrere, id in fauorem est indigentium. Cum ergo ministris dignam retribuere mercedem illis conueniat. in quorum fauorem eorum cedit ministeriũ (hoc autem pro maiori parte in fauorem cedit domini ipsarum pecuniarum) sequitur quòd iniustè agitur cum pauperibus, qui mutuum accipiunt, eos ad totum stipendium ministris soluendum, compellendo, cum id non ipsis, sed domino seu communitati prædictæ, ob causam dictam esset iniungendum.

2. Est etiam (vt ait) alia iniustitia, quia pauperes æquale mutuum per idem tempus accipientes, æquale soluunt ministris stipendium, cùm tamen accidat, quòd pignora ab vno eorum data, vel ipsius custodibus onerosa non sunt, nec excussione indigẽt: vel saltem non adeò onerosa sunt sicut pignora ab altero paupere tradita. Et cum pignora custodire, excutere, expandere, & eorum periculum suscipere, sit vnum de his quæ mercede sunt digna: sequitur non esse iustum, omnes pauperes mutuum accipientes, disparia, vt dictum est, pignora tradentes, in stipendij solutione æquales esse.

3 Patet 3. aliam causam assignari, quare præfatus contractus sit vsurarius, quia secundum prædictas leges, aut pacta, pauper mutuatarius tanto plus vltra capitale soluit, quanto per plures menses mutuum apud se retinet, exigere autem vltra sortem, & lucrum augere, ratione maioris dilationis, aut temporis est vsurarium (vt suprà sæpe tactum est) igitur.

Resolutio affirm. Probat. 1.

Oppositum tamen videtur esse tenendum, idq́ue ex fundamento ipsiusmet Caietani, quod est. Opera ministrorum, per eos stipendiãda fore, in quorum fauorem ipsa opera cedunt, in casu autem præsenti, omnes actus præfati ministrorum; cedunt in fauorem & vtilitatem indigentium mutuatariorum, & non in fauorem aut vtilitatẽ diuitis, qui pecuniã (vt dictum est) donauit: nec ipsius communitatis, cui ad præfatũ vsum tamẽ donata est, pro vt casus sonat. Hoc patet, quia si præfati actus cederẽt in fauorẽ diuitis, aut cõmunint. maximè quia omnes illi pro maiori parte valent ad pecuniã prędictã assecurandã; sed huiusmodi assecuratio non cedit in vtilitatẽ diuitis, qui

qui eam donauit, nam ille iam totum dominium, & ius ad præfatam pecuniam, omnemque inde euenibilem commoditatem à se abdicauit; vt patet. Sed nec cedit in vtilitatē præfatæ cōmunitatis, quatenus à singularibus suppositis distinguitur, nam siue præfata pecunia secura sit, siue non, nihil accrescit ærario publico illius communitatis, nec decrescit, quandoquidem præfata communitas nullum ius habet in præfatam pecuniam, ad publicos reditus inde emendos, seu meliorandos, cum præcisè in vsum particularium personarum indigentium sit pecunia illa expendenda. Soli igitur pauperes mutuo indigentes, sunt, qui ex amissione præfatæ pecuniæ iacturam paterentur, & ex eiusdem conseruatione, & securitate commodum sentirent. Et ita non domini diuitis, nec communitatis, sed particularium pauperum interest, pecuniam securam & tutam in communitate illa teneri, ac proinde omnes præfati actus, qui pro pecuniæ assecuratione fiunt, in cōmodum cedunt mutuatariorum, seu pauperum mutuo indigentium.

Præterea prædictæ communitati (prout à suppositis distinguitur) non fuit per præfatum diuitem (qui donationem fecit) vlla gratia facta; nam illa communitas non acquisiuit dominium illius pecuniæ, ita vt posset ea ad sui vtilitatem vti; sed potius suscepit onus, & obligationē, præfatam pecuniam conseruandi, & eam securam & tutam seruandi, vt suo tempore indigentibus mutuetur; pro quo onere, & obligatione iustè posset reddi, & exigi merces, non à præfato diuite, qui tam piam suarum pecuniarum donationem fecit; igitur ab illis, in quorum vtilitatem pecunia donata est, & similiter expendenda. Hi autem sunt indigentes, qui pręfata pecunia in sui vtilitatem vtuntur. Cùm igitur præfatum onus, quod communitas (vt præfertur) in se susceperat, in ministros per communitatem deputatos transierit; sequitur quòd iustè possunt præfati ministri stipendium ab his, qui mutuum accipiunt, recipere; siquidem illis præcisè, per suum ministerium seruire videntur. Secus esset, si prædicta communitas præfatum onus in se liberaliter suscepisset, ita vt se obligare intenderit (absque vllo stipendio, aliunde reddendo) pecuniam (vt dictum est) iuxta mentem donantis distribuere: nam tunc de suis proprijs bonis, debuisset prædictos ministros stipendiare. Hoc autem non apparet ex casu, ex quo ab initio statutum est, vt ipsi mutuatarij dignam mercedem ministris redderent. 2.

Præterea hæc eadem sententia per exempla confirmatur; nam qui officia publica suscipiunt, in quibus priuatis personis reipublicæ ministrant, si à republica stipendiati non sunt, licitè ab illis personis priuatis, quibus ministrant, dignam mercedem recipiunt, vt videre licet in aduocatis, in procuratoribus, in tabellionibus, in mercatoribus, in artificibus, immò, & in campsoribus, qui solam pecuniam tractant. Qui cum publica exerceant officia seu ministeria, licitè possunt suum stipendium; ab his quibus seruiunt exigere, & recipere. In casu autem præsenti, inter publica officia, seu ministeria, venit computandum onus, per illos ministros susceptum, in quo cum solis mutuatarijs ministrent, & seruiant, sequitur intentum. 3.

Et per hoc patet responsio, ad motiua suprà pro Caietano inducta. Ad primum dicendum, quod falso innititur fundamento pro minori, scilicet quòd opera præfatorum ministrorum, pro maiori parte, cedūt in fauorem præfati diuitis, seu communitatis, & pro minori parte in fauorem mutuatariorum; immò in nullo cedunt in fauorem diuitis donantis, nec communitatis pręfatum onus subeuntis, sed omnino in fauorem mutuatariorum, vt ostensum est. *Resp. ad arg. pro sent. Caietani adducta.* *Ad 1.*

Ad secundùm dicendum, quòd esto ita sit, quod quorundam pignora sint magis periculosa ad custodiendum, aut magis onerosa, quàm alia; vnde maior labor, & maius periculum præfatis ministris superueniat, ratione cuius maiorem merebantur *Ad 2.*

 merce-

mercedem, quàm si non onerosa forent; sed quoniam res ad exactam æqualitatem reduci in omnibus non potest, ratio ipsa dictat debere in huiusmodi partium donationem commisceri. Sunt enim in præsenti contractu duo contractus admixti, alter est mutuatio; in quo cùm certa sit quantitas quæ mutuatur, certa etiam est quantitas in termino soluenda; alter est locatio præfatorum ministrorum, qui pro operis, & onere illis iniuncto, mercedem ab his quibus ministrant, recipiunt. Quantum autem adæquatè & præcisè mereatur opera ministrorum, non est ita certum & determinatum, sicut nec exactè determinari potest. Ideò in hoc contractu etsi non adæquata æqualitas seruetur, non inde redditur contractus iniustus ob tacitam & rationabilem donationem commixtam; quemadmodum idem accidit, in quocunque alio contractu locationis; & similiter in contractu emptionis, & venditionis, & in alijs permutationibus, in quibus iustitia non in indiuisibili consistit, vt suprà (quando de venditione egimus) dicebamus.

Ad 3. Ad Tertium dicendum, illud posse quenquam mouere ad damnandum præfatum statutum, seu contractum, tanquam vsurarium, vt ob eandem causam suprà diximus, multa cambia esse damnanda, quæ tantò magis lucrum augent, quantò campsuarius maius tempus ad soluẽdum acceptum, exigit. Si tamen rectè consideramus, & non ita superficialiter, factum hoc suam habet excusationem, seu causam iustam, hæc autem est non ipsa solutionis dilatio, sed præfatorum ministrorum obligatio, qui se obligarunt, non solum ad mutuandum, sed etiam ad mutuatum recuperandum, & interim pignora retinendum; seruandum, & excutiendum, & mutuati solutionem expectandum. Modò constat quod quanto diutius mutuatarius solutionem differt, tanto diutius sub præfata obligatione, & onere manent ministri, ob causam mutuatarij, vt constat. His autem omnibus gratis subesse, ipsi ministri non tenentur, qui non rem propriam; sed alienam agunt. Secus de campsoribus, alijsque mutuatoribus rem propriam agentibus, & lucrum ex temporis dilatione quærentibus.

Probatur quarto prædicti casus resolutio affirmatiua. Facit pro præfata nostra sententia quod præfatus Mons Pietatis est à Romanis Pontificibus approbatus, idq; cognita prius controuersia inter Doctores, tam Theologos, quam Iuristas, super præfato casu orta: & quod per Concilium Lateranense, sub Leone decimo, sit idem Mons Pietatis cum statuto, & pactis suprà positis, confirmatus, & Bulla super eodem casu ab eodem Leone emanauit, in qua gratias, & indulgentias multas, his qui manus adiutrices præfato Monti porrexerint, ipse cum antecessoribus suis concessit, & pauperes mutuatarios expensas præfatis ministris debere soluere declarauit, & contra eos; qui contrarium docuerint, aut scripserint, censuram excommunicationis apposuit, Bullæ autem tenor statim adijcietur.

Obiectio cõtra hoc. *4. Argum. Solutio.* Nec valet Caietani euasio, dicentis Romanum Pontificem Montem Pietatis approbasse, non tamen capitula & pacta ipsius montis, nisi cum hac adiectione; scilicet, nisi sacris Canonibus sint contraria, hoc, inquam, non valet, nec probabile est, Romanum Pontificem in præsenti casu cum hac exceptione respondisse; nam præfata capitula fuerint Pontifici proposita, & super eisdem fuerat latè per Doctores quæstio ventilata, & super eisdem fuit consultus, vt id quod tenendum sit, declararet. Et cum ad ipsum pertineat declarare, essentne præfata capitula sacris Canonibus còntraria necne, ipsius erat alteram partem definire, & non cum tali exceptione respondere, scilicet, nisi sacris Canonibus contraria non sint.

Nam si ita respondisset, certè quæstionem; super qua consulebatur, minimè declarasset, sed tam ambiguam eam, sicut prius, erat, reliquisset, ipse autem super quæstione consultus, in initio Bullæ declarare, & definire quid sit tenendum, se offert, vti postea declarat. Nec etiam credendum est solum fuisse consultum super hoc puncto, scilicet,

ſcilicet, an ſit licitum pecunias dare ad præfatum vſum, puta vt per eas indigentibus mutuo ſubueniatur, pignore in ſecuritatem accepto; nam hoc indignum erat quod in quæſtionẽ verteretur, nec conſultatione indigebat. Illud igitur quòd quæſtionem habere videbatur, ſcilicet, an licitum eſſet ſtatuere quod mutuatarij miniſtris præfatis pro eorum miniſterio ſatisfacerent aliquid vltra capitale ſoluendo, eſt, ſuper quo Papa creditur eſſe conſultus; nam ſuper hoc puncto erat tota inter Doctores controuerſia, & declarauit partem affirmatiuam.

Concluditur ergo, quòd ſicut præfatus diues, beneficium fecit indigentibus, pecunias ſuas ad dictum effectum donando; ita communitas eiſdem indigentibus, beneficium fecit, onus cuſtodiendi præfatas pecunias ad vſus indigentium ſubeundo. Et ſicut diues ille non tenebatur donare: ita nec communitas tenebatur præfatum onus acceptare. Et ſicut diues facta donatione, prædictam pecuniam proprijs expenſis tutam & ſecuram, non tenebatur ſuſtentare; ita nec communitas proprijs expenſis tenebatur onus præfatum ſubire. Cùm igitur huiuſmodi miniſtrorum expenſas, nec diues ille, nec communitas ſoluere teneatur, ſupereſt, vt mutuatarij (in quorum vtilitatem donatio facta, & præfata onera ſuſcepta ſunt) ipſis miniſtris, ad quos onus illud deuolutum eſt, ſatisfaciant. Sequitur Bulla Leonis.

Bulla Leonis Papæ, in qua eadem ſolutio prædicti caſus approbatur.

Bulla concilij, in decima ſeſſione, ſuper materia Montis Pietatis, lecta per Reuerendum Patrem, Dominum Bertrandum Epiſcopum Adrienſem, Oratorem Ducis Ferrariæ, in Romana Curia.

Leo Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, ſacro approbante Concilio. Inter multiplices noſtræ ſolicitudinis curas, illam imprimis ſuſcipere pro noſtro paſtorali officio debemus; vt quæ ſalubria ſunt, & laudabilia ac Catholicæ fidei conſona, & bonis moribus conformia, noſtro tempore non ſolùm enucleentur, verùm etiam ad poſteros propagentur; & quæ materiam ſcandali præbere poſſent, penitus ſuccidantur, & radicitus extirpentur, nec pullulare vſquam ſinantur in agro dominico, & vinea Domini Sabaoth; duntaxat cenſeri permittendo, quibus fidelium mentes paſci ſpiritualiter poſſint, eradicatis zizanijs, & oleaſtri ſterilitate ſuccisa.

Sanè cùm olim inter nonnullos dilectos filios, ſacræ Theologiæ Magiſtros, ac Iuris vtriuſque Doctores, controuerſiam quandam, non ſine populorum ſcandalo, & murmuratione exortam, & nuper his diebus innouatam eſſe compererimus, circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica authoritate faciendis, qui Montes Pietatis vulgò appellantur: quique in multis Italiæ ciuitatibus, ad ſubueniendum per huiuſmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vſurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum magiſtratibus, & alijs Chriſti fidelibus ſunt inſtituti; atque à ſanctis viris diuini verbi præconibus, & laudati, & perſuaſi, ac à nonnullis etiam ſummis Pontificibus, prædeceſſoribus noſtris probati & confirmati, ſint ne præfati montes à Chriſtiano dogmate diſſonantes, vel non, vtraque parte diuerſimodè ſentiente, atq; prædicante.

Nonnullis enim Magiſtris & Doctoribus dicentibus, eos montes non eſſe licitos, in quibus aliquid vltra ſortem pro libra, decurſo certo tempore, pet miniſtros huius montis, ab ipſis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & propterea ab vſurarum crimina, iniuſtitiaue, ſeu ab aliqua certa ſpecie mali mundos non euadere. Cùm Dominus noſter, Luca Euangeliſta atteſtante, aperto nos pręcepto obſtrinxerit, ne ex dato mutuo quicquam vltra ſortem ſperare debeamus; ea enim propria eſt vſurarum interpretatio, quando videlicet ex vſu rei, quæ nō germinat; nullo labore, nullo ſumptu, nulloue periculo lucrum, fœtuſque conquiri ſtudetur. Addebant etiam ijdem

Magiſtri

Magiſtri & Doctores, in his montibus nec commutatiuæ, nec diſtributiuæ iuſtitiæ fieri ſatis; cum tamen iuſtitiæ terminos contractus huiuſmodi excedere non debeant, ſi debeant approbari. Idq́ue propterea probare nitebantur, qui impenſæ pro huiuſmodi montium conſeruatione, à pluribus (vt aiunt) debitæ, à ſolis pauperibus quibus mutuum datur, extorqueātur, pluraque interdum vltra neceſſarias, & moderatas impenſas, non abſque ſpecie mali, ac incentiuo delinquendi, quibuſdam alijs perſonis (vt inferre videntur) exhibeantur.

Alijs vero pluribus Magiſtris, & Doctoribus contra aſſerentibus, & in multis Italiæ Gymnaſijs, verbo, & ſcripto clamantibus, pro tanto bono, tamque reipublicæ neceſſario, modo ratione mutui nihil petatur, nec ſperetur; pro indemnitate tamen eorundem montium, impenſarum videlicet miniſtrorū eorundem, ac rerum omnium ad illorum neceſſariam conſeruationem pertinentium (abſque montium huiuſmodi lucro) idque moderatum, & neceſſarium, ab his qui ex huiuſmodi mutuo commodum accipiunt, licitè vltra ſortem exigi, & capi poſſit, non nihil licere. Cum regula iuris habeat, quòd qui commodum ſentit, onus quoque ſentire debeat, præſertim, ſi Apoſtolica accedat authoritas. Quam quidem ſententiam à fœlicis recordationis, Paulo ſecundo, Sixto quarto, Innocentio octauo, Alexandro ſexto, & Iulio ſecundo, Romanis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris probatam, à Sanctis quoque, ac Deo deuotis, & in magna ob ſanctitatis opinionem, exiſtimatione habitis, Euangelicę veritatis prædicatoribus, prædicatam eſſe oſtendunt.

Nos ſuper hoc, prout nobis eſt conceſſum ex alto, opportunè prouidere volentes alterius quidem partis iuſtitiæ zelum ne vorago aperiretur vſurarum; alterius pietatis & veritatis amorem, vt pauperibus ſubueniretur; vtriuſque verò partis ſtudium commendantes, cum hæc ad pacem, & tranquillitatem totius reīpublicæ Chriſtianæ ſpectare videantur, ſacro approbante Concilio, declaramus, & definimus Montes Pietatis ſupradictos, per reſpublicas inſtitutos, & authoritate ſedis Apoſtolicæ hactenus approbatos, & confirmatos: in quibus pro eorum impenſis, & indemnitate, aliquid moderatum ad ſolas miniſtrorum impenſas, & aliarum rerum ad illorum conſeruationem (vt præfertur) pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat; vltra ſortem abſque lucro eorundem Montium recipitur, nec ſpeciem mali proferre, nec peccandi intentionem præſtare, nec vllo pacto improbari. Quinimò meritorium eſſe, ac laudari, & probari debere, & tale mutuum minimè vſurarium putari, licereque illorum pietatem & miſericordiam populis prædicare etiam cum indulgentijs à ſancta ſede Apoſtolica, eam ob cauſam conceſſis; ac deinceps alios etiam ſimiles montes, cum Apoſtolicæ ſedis approbatione erigi poſſe. Multò tamen perfectius, multoque ſanctius fore, ſi omnino tales montes gratuitò conſtituerentur; hoc eſt, ſi illos erigentes aliquos cenſus aſſignarent, quibus ſi non omninò, ſaltem vel media ex parte, huiuſmodi miniſtrorum ſoluantur impenſæ. Vt ad leuioris æris ſoluendi portionem, medio hoc pauperes grauari contingat. Ad quos cum huiuſmodi cenſus aſſignatione, pro impenſarum ſupportatione erigēdos, Chriſti fideles maioribus indulgentijs inuitandos eſſe decernimus. Omnes autem Religioſos, & Eccleſiaſticas ac Sæculares perſonas, quæ contra præſentis declarationis, & ſanctionis formam, de cætero prædicare, ſeu diſputare, verbo vel ſcriptis auſi fuerint; excommunicationis latæ ſententiæ pœnam (priuilegio quocunque non obſtante) incurrere volumus. Non obſtantibus præmiſſis, ac conſtitutionibus, & ordinationibus Apoſtolicis, cæteriſque contrarijs quibuſcunque. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtrę declarationis, definitionis, decreti, & excommunicationis, infringere vel auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotenti,

tentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ, in publica sessione in Lateranensi sacrosancta Basilica solenniter celebrata, Anno incarnationis Dominicæ 1515. Quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri, Anno Tertio. Placent vobis patres, quæ per me lecta sunt? Fuit responsum per omnes, Placet.

Ex hac prænarrata decisione, videtur responsum ad casum similem, qui in quibusdam Hispaniæ locis practicatur, solo hoc addito; quòd præfati mutuatarij vltra id quod pro ministrorum inpensis soluunt, aliquid amplius soluant, vt summa illa assignata, siue pecunia sit, siue triticum, annuè crescat; & dicendum tale non esse licitum; quia vel illud superadditum soluetur ratione operum ministrorum, vel ratione mutui. Primum non: quia sine illo soluitur stipendium sufficiens; secundum non; quia tunc esset vsura. Nec releuat bona intentio, ob quam illud superadderetur, quia tunc vsurarij per similem bonam intentionem excusari valerent. Et ita in hac Bulla suprà posita est satis apertè significatum. *Alterius casus resolutio.*

Aliquibus tamen visum est, quòd posset modus dari, quòd licitè posset præfata summa augeri, vt si triticum sit, indigentibus per viam venditionis tradatur, tunc scilicet, quando carius vendi solet, obligando illos vt solutionem in tritico tempore Augusti faciant, quando vilius vendi solet, in quo illis gratia fieri potest: vt non quantum de rigore venditionis tenebantur, sed aliquid minus posteà persoluant; semper tamen vltra quàm acceperant. Verùm cùm hæc venditio ad terminum, sit mutuatio; si intentio sic vendentis vera non sit, verè scilicet, vendendi, sed ad terminum vendeudi, & illo modo lucrum præfatum acquirendi, idem penitus est, ac si verè cum pacto lucri mutuaret. Ideò nisi statutum huius Montis mutetur, ego illud non excusarem.

Sequitur etiam hanc præfatam quæstionem simul, & Bullæ decisionem valere in confirmationem eorum quæ suprà dicta sunt de cambio, in quo sola temporis diuersitas interuenit; quòd scilicet potest iustè lucrum aliquod moderatum exigi propter onera cambij, ab ipso campsore in commodum mutuatariorum assumpta. Vnde ad hoc quòd in casu suprà posito mutuatarij aliquid licitè vltra capitale persoluant, nihil refert ad cuius dominium præfata pecuniæ summa pertineat: siue enim tale dominium maneat apud prædictum diuitem, siue apud communitatem, nihil refert; quia non pro pecunia, nec pro vsu eius illud incrementum persoluitur, sed pro ministrorum impensis. *Coroll.*

Nec refert etiam qui sint tales ministri, scilicet, ipsemet diues qui pecuniam ad prædictum effectum donauit, an alius; quia non propter personam, sed propter ministeriũ, & impensas eius soluitur præfatum incrementum; ac proinde si ipsemet diues, valet præfatum ministerium, & onera eius, vt præfertur, suscipere, & de pecunijs proprijs, alienis indigentijs per mutuum subuenire, certè illud ministerium & onus taliter susceptum non minus mercenarium est, aut mercede dignum, quàm si ab alia persona fuisset susceptum.

Et ita manet verificatum, quod suprà dictum est de campsore, aut de quocunque alio, onera cambij suscipiente, ad finem hunc scilicet, vt alienas indigentias de suis proprijs pecunijs per viam mutui releuet, aliquod stipendium seu mercedem non ex mutuo, sed ex præfatis ministerio & onere susceptis expectando; & hoc non est lucrum ex mutuo intendere, sed mercedem obsequio, & impensis dignam habere velle.

De censibus quo ad eorum institutionem.

QVAESTIO XI.

SOlet præterea communiter in quæstionem verti, an licitum sit census tam redimibiles, quàm irredimibiles pro pretio emere, vti passim in Hispania emi & vendi videmus. De quibus cùm plures Doctores latissimè loquuti fuerint, quid nobis tenendum videatur, breuiter explicabimus; si prius quid nomine census veniat intelligendum, & quotuplex sit census, notemus. Est enim census ius percipiendi fructum, seu rem aliquam vtilem, aut etiam pecuniam, de re illa in qua dicitur census constitutus: Aut est ius percipiendi pensionem aliquam, de re ipsa in qua est census. Et capitur hic census formaliter, non materialiter; nam materialiter sumptus est ipsa pensio, quæ ex præfata re percipitur. Nec ad præsens curo, quæ entitas sit ius illud: an sit relatio rationis, vt Reales volunt: an homo ipse facultatem habens præfatam pensionem exigendi & recipiendi.

Quid sit cẽsus. Cẽsus duobus potest accipi modis, formaliter & materialiter.

Ex hac descriptione apertè sequitur, non esse de ratione census, quòd is qui censum ipsum habet (quem dicemus censualistam) habeat dominium directum in re, in qua census est constitutus. Patet hoc quia diuersum quid est dominium in re habere, & ius de re ipsa pensionem percipiendi: patet hoc in locato, & conducto, in quo qui rem alterius conduxit, nullum in re ipsa dominium habet; sed ius tantùm ea vtendi. Patet etiam de vsufructuario, cui ius fructum percipiendi, sine dominio rei conuenit.

Coroll. 1. De ratione cẽsus non est, vt censualista directum habeat dominium in re, in qua cẽsus est constitutus

Hoc idem patet ex differẽtia, quæ solet communiter assignari, inter emphyteusim, & censum. Nam in emphyteusi dominium directum ei conuenit, cui conuenit ius pensionem aliquam de re ipsa leuandi. In censu autem non ita; pro quo facit, cap. constitutus. de religiosis domibus, & glos. ibidem, vbi hæc differentia notatur. Quanquam in contractibus censualibus, qui in Hispania communiter practicantur, ad modum emphyteusis census ipsi instituuntur, & censualista, simul cum censu dominium directum rei acquirit, manente vtili dominio, apud instituentem. Verùm hoc non est de substantia census, propriè loquendo, vt ab emphyteusi distinguitur: nisi velimus de census institutione dupliciter loqui; ita vt quædam sit institutio reseruatiua, qualis est qua quis rem fructiferam, in qua dominium habet completum, rem ipsam cum dominio alteri tradit, reseruato sibi iure certam pensionem de re eadem percipiendi. Et de hoc censu reseruatiuo loquitur textus, & gloss. suprà citatus, quando inter censum, & emphyteusim præfatam assignat differentiam. Alia est census institutio translatiua, & est quando is qui rei dominium habet cum iure fructum inde percipiendi, in alterum transfert ius percipiendi pensionem seu fructus aliquos illius rei. Et quanquam hoc ius sine dominio aliquo possit de vno in alterum transferri: cùm alterum alteri annexum ex rei natura non sit, ex communi tamen practica, & consuetudine inter eos qui contractus cẽsuales faciunt, obseruata, videtur, quod cum iure pensionem præfatam recipiendi, similiter dominium directum ipsius rei transit &c. Ideò census qui est in communi practica, non purus census est; sed emphyteusi admixtus, aut eidem similis, vt ex ipsa scriptura, quæ super hoc fieri solet, apertè colligitur.

Discrimen inter censum, & emphyteusim.

Duplex institutio census. 1. 2.

Sequitur amplius, censum, de quo loquimur, s. formaliter sumptum. diuersum quid esse à fructibus ex re ipsa perceptis, seu à pensione quæ singulis annis percipi solet. Hoc patet de se, tum quia prius est ius ipsum, quàm quis fructum rei percipiat, eo enim ipso, quòd contractus censualis est celebratus, dicitur ipse censualista præfatum ius ad pensionem annuam habere: & tamen nondum pensionem percipit, imò nec fortè percipiet. Tum etiam, quia multi illius rei fructus actu percipiunt,

Coroll. 2. Census diuersum quid est à fructibus ex ipsa re perceptis.

cipiunt, qui tamen nullum ius ad eos percipiendos habent. Tum denique quia fructus illius sunt res mobiles, & corporales, quæ corpore apprehendi possunt, vt constat, census autem, nec res mobilis est, nec corporalis, quia non corpore apprehenditur, sed immobilis, & incorporalis. Et ita inter bona immobilia solet connumerari: vt habetur in Clement. exiui de paradiso, de verbor. signifi. §. cumque annui reditus.

Sequitur amplius, censum institui non posse, nisi in re, quæ fructum vel vtilitatem illam, seu pensionem, ad quam percipiendam ius ipsum est institutum præstat. Hoc enim apertè significat præfata census descriptio: ac proinde census in rebus quæ vsu consumuntur institui non potest, nec in rebus alijs infructiferis, etiamsi vsu non consumantur. Id patet, tum ex descriptione posita, tum etiam, quia dominus rerum quæ vsu consumuntur, aliarumque rerum penitus inutilium, nullum ius habet ad fructum seu pensionem aliquam de rebus illis habendam: Igitur nec potest ius aliquod tale in alterum transferre. Assumptum patet, cùm consequentia sit nota: quia res, quæ vsu consumuntur, non pariunt, nec aliter possidentibus prosunt, nisi per eorum consumptionem, aut distractionem, quæ est etiam ipsarum consumptio: ac proinde census in illis institui non potest. Quare si diues sit quis, qui non nisi pecunias, triticum, vinum, oleum, aut alia huiusmodi habet, non potest (quantumuis ditissimus sit) in bonis suis censum instituere realem; quamuis bona illa possit suis debitoribus obligare, seu hypothecare. *Coroll. 3. Census institui non potest, nisi in re, quæ pensionem parit, ad quam percipiendam ius ipsum est institutum.*

Sequitur amplius, censum non posse in re aliqua institui, etiamsi fructifera sit; si non valet tantum fructum præstare deductis laboribus, & expensis, quanta est pensio à censualista percipienda. Huius ratio etiam est manifesta. Tum ex descriptione census suprà posita: tum etiam ex ratione facta; quia si dominus illius rei fructiferæ, ex re illa tantam pensionem seu fructum percipere non potest, quicunque labor, & industria apponatur; sequitur quòd non habet ius ad tantam pensionem ex re illa percipiendam, & per consequēs quod ipse non habet, non poterit in alterum transferre, nec in re illa illud instituere, ex quo non est capax tanti redditus &c. Cùm tamen videamus passim oppositum in his contractibus fieri, vt si quis habet complectum dominium vnius domus mille ducatos, aut plus valentis, cuius domus fructus non alius est quàm pecunia, aut aliquid pecunia comparabile, quod per viam locationis præstare potest: & si locetur, non reperientur pro huiusmodi locato decem ducati ad summum, & tamen in domo huiusmodi tanti valoris, solet pinguior institui census, triginta scilicet, aut quadraginta ducatorum. Quòd qualiter veniat excusandum, videbitur posteà. *Coroll. 4. Neque etiā in re fructifera, nisi tantū præstet fructuum, quanta est pēsio à censualista percipiēda.*

Sequitur amplius, posse censum institui in rebus mobilibus, sicut & in immobilibus, licet differenter: id patet, quia multæ sunt res mobiles, quæ fructificant, vt sunt animalia quæ pariunt. Dico differenter, quia in huiusmodi se mouentibus census perpetuus institui non potest, sicut in alijs immobilibus, vt in agris, & terminis &c. cuius discriminis ratio de se satis nota est. Nec solùm potest census realis seu fructuarius in huiusmodi rebus institui, sed etiam pecuniarius; esto quòd res illæ immediatè pecuniam non pariant, quæ dicitur numisma. Nam largè pecuniam accipiendo, nomine pecuniæ omnia bona temporalia (quæ pretio æstimari possunt) veniunt intelligenda: iuxta illud Aug. Totum quicquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt, pecunia vocātur; seruus, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horum est, pecunia dicitur. Ideo autē pecunia vocatur, quia antiqui quod habebāt, in pecoribus habebant, & habetur 1. q. 3. c. totum &c. vnde quamuis ager directè numisma nō fructificet, aut pariat; parit tamen fructū numismati æquiualentem. Et quando pecuniarius census in re aliqua instituitur, & alteri traditur, tacitè illic implicatur *Coroll. 5. Census institui potest in rebus tam mobilibus quā immobilibus, sed diuersimodè.*

 contra-

Census potest in alijs etiam censibus aut reditibus institui.

contractus alius, quo ex partium consensu, loco fructus ex re percipiendi, soluatur pecunia æquiualens. Potest similiter census, siue fructuarius, siue pecuniarius, in alijs censibus aut reditibus institui, quemadmodum videmus in reditibus regalibus passim census & iura alia institui, & alijs tradi. Et quamuis reditus (qui res quædam incorporalis est) à natura sua non pariat: cùm pensio & fructus annui leuandi aliundè realiter manent, & producantur; in hac tamen re ius ipsum seu reditus æquiparatur rei fructiferæ. Quia quamuis fructus qui percipitur ex reditu illo, tanquam ex causa propriè sumpta non nascatur; est tamen consequens illum velut causam sine qua non, & sicut dominus rei, qui habet completum ius ad omnem illius rei fructum percipiendum, potest in parte, ius illud in alterum transferre, & ita censum instituere; ita is in quem tale ius translatum est, poterit in parte huiusmodi suum ius in alterum transferre; & hoc erit censum seu ius in tali reditu instituere. Verùm quanquam in regijs reditibus tutè possit census institui ob sui securitatem & certitudinem, similiter in reditibus ordinarijs aliorum dominorum: In reditibus tamen priuatarum personarum, maximè si redimibiles sunt, non ita tuti erunt census ibidem institui, ob præfatorum redituum incertitudinem, cùm facilè sit eos redimere: & redemptione facta, extinguitur redditus, in quo secundus census institutus erat, & ita expirauit ille secundus. Quod causa est, vt multi facilè decipiantur, qui census emunt, in alijs censibus redimibilibus institutos.

In quibusnam reditibus census institui tutò possit.

Census tripliciter potest institui.

Probatur modus primus.

Potest autem census præfatus tripliciter institui, scilicet, ex voluntate superioris, ex voluntate ipsius censualistæ, & ex voluntate ipsius, qui censum soluit. Primum patet, quia sic in veteri Testamento fuerunt, authoritate Dei, decimæ institutæ; similiter & primitiæ tam de frumentis quàm de animalibus &c. Exodi 22. & Leu 27. & in alijs locis. Similiter authoritate Ecclesiæ, in tempore gratiæ institutum est, vt decimas & primitias homines soluant: similiter Imperatorum legibus institutum est, vt Regibus, & Principibus sua certa iura, census & tributa persoluantur; & talia illis debita sunt, vt docet Paulus ad Roma. 13. ad tales enim census, tenentur homines etiam inuiti.

Probatur secundum.

Secundum patet in dominis res aliquas fructiferas habentibus, qui eas alijs pro voluntate tradunt, seruantes sibi certam pensionem inde percipiendam, siue seruent rerum illarum dominium directum, siue non: liberum enim est illis res suas in alios pro voluntate transferre. Sic legimus Ioseph prædia multa Aegyptijs tradidisse, seruata ipsi Pharaoni certa pensione annua soluenda, Geneseos 47.

Probatur tertium.

Tertium etiam patet in dominis res aliquas fructiferas habentibus, in quorum potestate est (seruato sibi rerum dominio) ius percipiendi fructum, in toto vel in parte, in alterum transferre. Sic videmus quamplures dotationes, & fundationes Ecclesiarum & monasteriorum factas per multos, qui reditus in rebus suis institutos, Ecclesijs illis tradiderunt. Sic etiam passim inter homines fieri videmus, nec id damnandum est; quandoquidem vnusquisque in rebus suis est moderator, & arbiter. Et sicut potest alteri rem tradere, seruato sibi vsu; ita & econtrà: & sicut potest dominium, & ius omne, quod in re sua habet, in alterum transferre; ita potest partem iuris alteri dare, parte reliqua sibi reseruata. Et hoc est rationi naturali maximè conforme, vt suprà ex instituto deduximus. Ac proinde non est dubitandum de censuum institutione secundùm se, quin licita sit, quanquàm possit per multas circumstantias (sicut & cæteri humani contractus) vitiari, vt post videbitur.

An sicut in rebus fructiferis census rea-

SEd quæret aliquis, an sicut census potest in rebus fructiferis (vti præfertur) institui, possit similiter institui in persona seu personis, qui dicatur census personalis, sicut primus dicitur realis? Et pro parte negatiua arguitur, primò, quia persona libera no

pote

potest obligari, vt habetur extrà de pignoribus. cap. 2. Secundò nemo potest se in seruitutem alterius redigere, cùm id esset contra ius naturæ. Natura enim omnes homines pares fecit, & ita libertas vnicuique videtur iure naturæ competere: si autem census possit in nuda persona institui, ipsa persona efficeretur serua censualistæ. Pro hac facit cap. ius naturale, distinct. 1. Tertiò videtur idem ex Paulo 1. ad Corinth. 7. colligi, dicente, Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum. Quartò, quia nemo est dominus suorum membrorum, vt dicitur in l. liber homo. ff. ad l. Aquiliam: igitur nec erit quisquam dominus suæ personæ. Et ita suam personam vendere, aut in seruitutem redigere, nemo potest. Quintò, quia lege ciuili prohibetur liber homo vendi, & stipulari; quia liber homo non est in commercio nostro: vnde in l. si in emptione. §. liberum. ff. de contrahenda emptio. dicitur, liberum hominem scientes emere non possumus &c. Et in l. post certè. C. de libe. causa. ait glossa quod famuli nostri non possunt se obligare perpetuo ad seruiendum. Et ratio illic datur; quia huiusmodi promissio sapit naturam seruitutis: igitur multò minùs poterit homo se seruum, aut censualem facere &c. Ex his & similibus nonnulli moti sunt ad dicendum, in pura seu nuda persona libera censum institui non posse. Dico nuda, hoc est, nisi bona alia habeat, de quibus creditori seu censualistæ satisfacere valeat.

lis, ita etiam in pe sona institui poßit census personalis. Argumenta partis negatiuæ. 1. 2. 3. 4. 5. Confirmatio eiusdem.

Hæc tamen ad eorum intentum probandum, minimè sufficere videntur: vnde & oppositum videtur tenendum, scilicet, quòd homo potest in sua persona censum instituere: & se ad solutionem pensionis obligare, siue alia bona habeat, siue non; modò talis sit, cui nec vires ad laborandum, nec industria, aut ars ad aliquid acquirendum desit. Si enim talis sit, qui nec actu, nec spe aut potentia quicquam habet, vnde pensionem commodè soluere possit, non dubium in huiusmodi persona, tanquam in re omnino inutili, censum institui non posse: vt suppono. Conclusionem præsentem facilè est probare; quia persona, quæ in actu, vel in potentia habet, vnde annuam pensionem soluere possit, est res apta ad hoc, quòd in ea census instituatur, tam ex voluntate legislatoris, quàm etiam ex voluntate propria ipsiusmet. Inde enim in lege veteri à Deo, similiter in noua à Papa, institutum est, vt homines non solùm decimas prædiales, sed etiam personales soluerent: vt habetur Deuteronomij 12. Vbi præcipiebatur filijs Israel, vt in loco illo, quem Dominus designasset, offerrent victimas & decimas manuum suarum.

Resolutio affirmatiua. Probatur.

Et Nehemiæ 10. fideles constituerunt reditum annuum tertiæ partis sicli, pro necessitatibus, & hoc super se ipsos. Vnde & in cap. non est de decimis, dicitur; sicut sancti Patres in suis scripturis tradiderunt, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione, de ipsa militia, venatione, de omnibus decimæ soluendæ sunt ministris Ecclesiæ. Ita etiam statutum est, vt vnusquisque censum certum Cæsari solueret: vt tradunt Doctores super Lucam c. 2. Quòd autem propria voluntate possit quis personam suam censualem facere, patet; quia ius habet, & facultatem transferendi in alium, fructum ex sua persona, & industria atque labore euenibilem: modò maneat ipsi, vnde aliâs valeat competenter sustentari; quandoquidem non maius dominium translatiuum habet fructuum ex agro suo euenientium, quàm fructuum personalium: sed primum potest in alium transferre; ergo & secundum.

Nec obstant quæ suprà in oppositum sunt allegata, quæ duo videntur prætendere, s. quòd persona libera non potest se alteri obligare, nec in seruitutem redigere &c. cùm tamen vtrunque sit falsum. Quòd enim possit homo liber se alteri obligare, apertum est in multis; nam per contractum maritalem vir se vxori obligat, & econtrà; cùm alter alteri vinculo indissolubili colligetur. Per contractum etiam venditionis, & emptionis alter alteri se obligat, & in alterum actionem personalem acquirit.

Arg. in contrarium duo falsa aßumunt. 1. 2. Falsitas prioris ostenditur.

quirit. Idem patet per contractum locationis, in quo qui se ipsum locat alteri, ad certas operas, suam personam obligat. Qualiter etiam cathedratici se ipsos etiam ad semper legendum obligant, quam obligationem constat personalem esse: sicut & qui religionem profitetur, suam personam religioni ad semper obligare dignoscitur: sicut & confratres solent se ad certam pensionem hospitali persoluendam obligare.

Posterioris etiam falsitas ostenditur.

De seruitute etiam idem apparet, quia tam iure canonico, quam ciuili approbatum est, vt homo liber in seruitutem, ob certas causas redigatur, non solum iuris dispositione, & in pœnam delinquentis; quemadmodum de raptore virginis, iure Canonico statutum est, vt efficiatur seruus eius 36. quæst. 1. c. de raptoribus: & de his qui Saracenis mittunt arma, ferrum, lignamina, quòd efficiuntur serui capientium; quemadmodum & capti in bello contra hostes Romani imperij indicto, efficiuntur capientium: quare omnia satis nota esse suppono: sed etiam propria voluntate potest quis se seruum ob causam aliquam facere, vt ob propriam necessitatem. Similiter ad liberandum proximos à captiuitate, & miseria: vt nonnullos Sanctos fecisse legimus, de quibus aliâs. Ac proinde concludendum est, quòd sicut potest liber homo ad multa se alteri obligare; & quod plus est seipsum vendere, & in seruitutem redigere: à fortiori igitur, poterit suam personam ad aliquam pensionem annuam soluendam alteri obligare. Et ita sicut in rebus, ita & in personis, potest census institui: & si in personis priuatis seu particularibus; ita à fortiori in communitate, seu vniuersitate; ex quo in tali communitate nunquam desunt, qui vel bona habeant actu, vel industriam, & artem vnde præfatam pensionem soluere possint.

Respondetur ad primum argumentum partis negatiuæ.

Ad illa autem quæ pro priori sententia fuerunt allegata, facile est respondere. Ad primum sumptum ex cap. 2. de pignoribus: quia scilicet persona liberi hominis obligari non potest; dicendum (vt aliâs explicuimus) illud esse verum in hoc sensu, quòd indignum est, & iniquum liberam personam debitoris ob pecuniarum debitum seruilis facere conditionis, nec tenetur cum persona satisfacere; cùm satis illi sint bona potest quæ creditoribus reddere, si sufficiant; sin autem non satis est, si bonis cedat, & manebit libera persona debitorum. Et ita in sententia tenet ibidem glossa, cum Doctoribus. Sic enim ait lex, ob æs alienum C. de actionibus & obligationibus: Ob æs alienum, seruire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur. Non tamen negandum est, debitorem teneri ad debita soluendum, & quòd propterea incarcerari possit, si soluere nolit; nec enim creditor actionem contra debitorem haberet, nisi debitor illi esset obligatus: quandoquidem obligatio est mater actionis.

Ad 2.

Ad secundum sumptum ex cap. ius naturale dist. 1. vbi inter ea, quę sunt de iure naturali connumeratur communis omnium vna libertas, dicendum, illud referendum esse ad statum naturæ integræ, in quo nullum fuisset dominium dispositum, sed omnibus vna fuisset libertas; secus post statum naturæ corruptæ, in quo propter peccatum, iustè homines aliquando in seruitutem rediguntur: Vt ait August. 19. de ciuitate Dei, dicens: Deus ita hominem condidit, vt ipsum rationalem factum ad imaginem suam, voluit non nisi irrationabilibus dominari, non hominem homini, sed hominē pecori conditio autem seruitutis merè intelligitur imposita peccatori. Aut intelligatur præfatum decretum, quòd de iure naturali est communis omnium vna libertas negatiuè, id est, quòd ius naturale neminem alteri seruum fecit; sed quod natura non fecit, potuit postea peccatum facere: quemadmodum in eodem textu dicitur, quòd de iure naturæ est communis omnium rerum possessio, quod secundùm communem etiam intelligentiam accipitur negatiuè, id est, naturale ius nemini rem vllam appropriauit, sed propter iniquitatem alius dixit hoc meum, alius illud. De quo vide quæ supra diximus in principio Codicis, de rebus restituendis.

Ad

Ad tertium ex Paulo sumptum: Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum: dicendum, quod non loquitur de seruitute hac, qua alteri subiectus est: de hac enim dixit, seruus vocatus es, non sit tibi curæ; significans licitam esse seruitutem huiusmodi, quodque in ea potest homo vitam æternam apud Deum mereri. Et idem Paulus, similiter & Petrus, hortantur seruos, vt dominis suis sine remurmuratione seruiant, & obtemperent. Itaque cùm ait Paulus: Nolite fieri serui hominum: de illa seruitute loquitur, qua homo mauult hominibus, quàm Deo placere, & traditiones humanas (diuinis postpositis) adimplere. Ad quartum in quo dicitur, quòd nemo est dominus suorum membrorum, & ex consequenti, nec suæ personæ, dicendum id verum esse, quantum ad hoc quod est seipsum mutilare, aut percutere, seu occidere; Deus enim est Dominus vitæ & mortis, non homo. Cum hoc tamē stat, quòd homo sit suorum membrorum & propriæ personæ dominus, quantum ad hoc quod est seipsum locare, & membra sua ad alterius vtilitatem operibus applicare, & seipsum ad pensionem aliquam soluēdam obligare. Ad quintum in quo dicitur, quòd secundùm leges liberum hominem vendere non possumus, dicendum, quòd leges huiusmodi procedunt de validitate, & inualiditate talis venditionis, & prætēdunt huiusmodi venditionem nullam esse de iure: maximè si emptor ignoret. Sic enim ait lex, liberi ff. de contrahenda emptione. Liberi hominis emptionem contrahi posse, plerique existimauerunt, si modò inter ignorantes fiat quod idem placet etiamsi venditor sciat, emptor autem ignoret: quòd si emptor sciens liberum esse, emerit, nulla emptio contrahitur; hæc ibi. Vnde patet, leges loqui de inualiditate emptionis: inde etiam sequitur, differentiam esse inter vendere rem alienam, & vendere liberum hominem; quia venditio rei alienæ, tenet, etiamsi vterque sciuerit, vt suprà, quando de rei alienę venditione agebamus, visum fuit. Venditio autem liberi hominis, sciente emptore, non ita: sed de hoc ad dominos Iuristas. Adde quòd ad propositum nostrum videtur impertinens assumptum huius argumenti; quia esto vnus homo alterum liberum vendere non possit: stat tamen quòd homo se ipsum possit, ob causam vendere, & se alteri ad solutionem census obligare. Et quod vltrà ex glossa citatur, s. quòd famuli nostri non possunt se obligare ad perpetuò seruiendum: dicendum quòd vel ab illa recedendum est, si vniuersaliter, & indistinctè accipiatur, vel est limitāda ad casum, quo famulus compellitur, perpetuò alteri seruire, quòd sic compulsus nō potest se taliter obligare; quia scilicet obligatio non tenebit: teneret tamen si spontè, & ob causam aliquam iustam se taliter obligaret.

Ad 3. *Ad 4.* *Ad 5.* *Corollarium. Differunt vendere rem alienam, & vendere liberum hominem.* *Ad eiusdem confirmationē.*

De censibus, quo ad eorum emptionem & venditionem. Et primo de perpetuo.

QVAESTIO XII.

PRæsupposito ergo, censum posse tam in persona, quàm in rebus institui, & gratuito in alterum transferri; est dubium, an possit huiusmodi census pro pretio iustè & licitè emi, & vendi; & loquor nunc de censu simplici, & puro. Vnde est census purus, & impurus, vt suprà similiter de cambio distinguebamus. Census purus est, cui non est alius contractus admixtus. Impurus autem, cui alius admiscetur contractus, quod fit per alicuius pacti appositionem. Sed de pactis posteà dicetur. Est autem census purus multiplex: quidam perpetuus: quidam temporalis, in determinata temporalitate, vt ait alitium: quidam verò temporalis, determinata temporalitate, vt qui in certis & determinatis annis soluēdus est &c. puta in decē, vel quindecim, vel viginti annis &c. procedit distinctio ex parte temporis sumpta: si autem sumantur ex parte rei, in qua census est institutus, quidam est personalis, quidam realis. Si ex parte pensionis soluendæ, quidam est pecuniarius, quidā verò fructuarius. Et ite-

An census possit pro pretio emi licitè aut vendi. *Explicatur sensus quæstionis.* *Census duplex, purus, qui multiplex est, & impurus.*

Et iterum quidam est, quo pensio certa & determinata singulis annis soluenda est, puta decem: quidam verò, quo pensio soluenda non est, sic determinata: puta quando quota fructuum soluenda est, siue magna sit, siue parua, vt quando decima soluenda est, vel alia pars aliquota.

Sentent. 1. Negatiua de censu perpetuo puro &c. Argum. 1.

Loquendo ad præsens de censu perpetuo puro, visum est olim multis Doctoribus insignibus, talem censum iustè emi aut vendi non posse, specialiter si pecuniarius sit. Pro quibus faciunt, quæ sequuntur: primò, quia talis census pecuniarius non est nisi contractus mutui, ex quo extrema illius sunt pecunia data, & per quotas paulatim accipienda. Nec enim videtur quid sit in illo contractu, quòd teneat vicem mercis, si venditio sit; nam qui censum vendere dicitur, vel vendit personam suam quæ se ad pensionum solutionem obligat, vel vendit fundum in quo censum constituit, vel vendit pensionem ipsam annuè soluendam, vel vendit Ius ad annuè pensionem aliam percipiendum: sed nullum ex his dici potest. Personam enim non vendit; quod suppono maximè cùm loquamur de censu reali, non personali. Fundum, seu agrum, aut domum in qua census instituitur, non vendit; quod etiam suppono; cùm ex tali contractu nihil aliud ipsi emptori acquiratur, præterquam facultas recipiendi pensionem super qua conuenitur. Pensionem recipiendam etiam non vendit, cùm illa sit pecunia, vt suppono: pecunia autem, vt talis, venalis non est. Ius etiam pensionis non vendit; quia ius illud vel est persona vendentis, vel fundus, vel pensio: sed hæc non venduntur: vel est relatio; & cùm relatio non sit aliquid corporale, sed spirituale, & in se nullius sit valoris (cùm sit relatio rationis, quæ quasi entitatem non habet) sequitur quod talis non iustè venditur; ita concludere putat Henricus in suis Quodlibetis, talem contractum, non nisi mutuum esse; & cùm fiat causa lucri videtur quòd sit vsurarius.

2. Secundò esto formaliter vsurarius non sit, ad minus videtur iniustus; eò quod inter datum, & accipiendum, æqualitas seruari non potest; cùm pecunia pro censu data sit determinata: exempli gratia, centum ducati, pro quibus singulis annis est sex, aut septem ducatos percepturus, ita vt in fine quindecim, aut viginti annorum, rehabebit suos cẽtum ducatos, quos ab initio dederat: & nihilo minus posteà in perpetuum suam pensionem est percepturus, in quo aperta est inæqualitas prædicta, & ex consequenti est iniustus contractus.

3 Tertiò quia plus valet census perpetuus (cæteris paribus) quàm valeat census temporalis determinata temporalitate, puta, ad viginti annos, vel ad triginta. Sed census temporalis, ad viginti, aut triginta annos, in quorum quolibet sex, vel septem ducati sunt recipiendi, sufficienter emitur pro centum ducatis: igitur census perpetuus, quo singulis annis alia tanta pensio est percipienda, nullatenus iustè emitur pro centum ducatis, nec pro ducentis: cùm perpetuus absque proportione excedat temporalem, cæteris paribus. Et ita inter censum perpetuum, & pretium pro eo soluendum, non potest æqualitas reperiri.

4. Quartò de ratione census, vt ab emphyteusi distinguitur, est, quòd censualista rem totam cum dominio eiusdem transferat in alium, qui pensionem annuam est soluturus. Hoc autem esse non potest, nisi contractus censualis (qui est in communi pratica) taliter fiat, vt qui censum emit, ipsum fundum integrè & completè emat: & cùm suus factus fuerit, illum eundem completè, priori possessori tradat, seruato sibi iure, certam seu incertam pensionem inde percipiendi; & tunc propriè erit census, & vera rei emptio. Sed ad hoc quod id iustè fiat, necessarium est, quòd pretium iustum quòd valori fundi correspondeat, pro illo tradatur; hoc autem nunquam in tali contractu censuali tradi vidimus; sed aliud à valore fundi longè deficiens ac diminutum:

minimum; & ita semper est iniustus contractus.

Quinto, quòd ex alia ratione veniat talis contractus condemnandus, ac si vsurarius esset, apparet; quia emptor quærit lucrum ex sudore & industria, & ex re aliena, vt manifestum est. Datur etiam occasio, vt huiusmodi census (vnde viuere possunt) ementes, negotium & laborem fugiant, & in otio vitam degans. Datur etiam modus multas miserabiles personas depauperandi, & facultates eorum exhauriendi, & diuites longe ditiores faciendi, vt experientia apertè constat; cum vix sit homo de his, qui agros colunt, & vineas, aliasque possessiones habent, qui censibus huiusmodi grauatus, notabilem penuriam non sustineat: propter hęc enim, communiter solent vsurarij condemnari. Adde quòd cum huiusmodi censuum emptiones multi Doctores condemnent (etiam si multi easdem approbent) qui census emunt, non videntur periculum, cui se exponunt euadere; cum id quod certum est, licitum esse relinquant, & quod incertum est amplectantur. Hæc sunt quæ vim habere videntur, ad præfatas censuum emptiones condemnandas.

His tamen non obstantibus, videtur oppositum tenendum, quòd scilicet censsus tam fructuarius quàm pecuniarius, tam perpetuus, quàm temporalis, sit secundum se venalis: & quod contractus censualis pretio interueniente, est vera emptio, & venditio. Id probatur; quia vbi sunt omnia substantialia emptionis, & venditionis, est vera emptio, &c. Sed in huiusmodi contractu, omnia emptionis substantialia concurrunt, puta merx, & pretium, & contrahentium consensus. De consensu quidem, similiter & de pretio, supponitur. De merce etiam patet; quia census ipse seu reditus, seu ius annuè pensionem aliquam de rebus aliquibus recipiendi, est res habens vicem mercis; est enim res, quæ à pecunia & pensione recipienda distinguitur. Vt ex suprà dictis patet. Et est secundũ se venalis; cum sit aliquid prætio æstimabile, & realem vtilitatem afferens possessori, & inter bona immobilia connumeratur: vt patet ex suprà citata Clementina, exiui, de verborum significa. Nec obstat quod census præfatus sit aliquid incorporale, ex quo illa distinctio communiter est approbata, scilicet, quòd res quæ venduntur & emuntur sunt duplices, quædam sunt corporales, quædam incorporales, qualia sunt iura recipiẽdi res corporales, vbi sunt reditus, & actiones, ac nomina debitorum: sic enim vendi solet ius stillicidi in alieno solo, ius transeundi per agrum alterius, ius ducendi riuum aquæ per pratum alterius, & alia huiusmodi, quæ pretio solent comparari.

Resolutio affirmatiua.

Census tã fructuarius, quã pecuniarius, tã perpetuus quã temporalis secundum se venalis est: & contractus cẽsualis pretio interueniẽte vera est emptio, & venditio.

Probat. 1.

2\. Secundò idem patet, quia contractus censualis per leges est approbatus, immò aliquando iussus, vnde in l. fin. C. de rerum permutatione, approbatur contractus, quo quis donat alicui mille reseruando sibi aliquod annuum, vel menstruum soluendum, etiamsi fieri possit, quòd illa menstrua vel annua longè excedant illa mille donata: & tamen constat talem contractum virtualiter esse censualem: nam perinde est, ac si quis alteri daret mille ducatos; pro iure recipiendi ab eodem pensionem aliquam annuam, aut menstruam. Et in Authentica, vt hi, qui obligatas se habere perhibent. §. licebit, disponitur, quòd tutores, & curatores (ne pereant pecuniæ minorum) debeant eis comparare reditus. Quod quidem dispositum est, ad tollendum materiam peccandi, vt ibi dicitur: vnde argumentum sumitur, talem emptionem census, seu reditus, tanquam licitam approbari. Et quia fortè aduersarij dicerent ex legibus sufficiens argumentum sumi non posse, ad iustificandam emptionem census, cum alibi vsuras aliquas, leges ipsæ permittant; arguo ex iure Canonico. Nam hoc permittit, & concedit, vt reditus Ecclesiæ aliquando vendantur, saltem ad tempus, vt habetur in Cle. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Et prelati cũ dispensatione Papæ frequenter vendunt prælatis aliarum Ecclesiarum decimam prædialem. Nec valet

Obiectionis solut.

Obiectionis solut. valet dicere, reditus prædiales vẽdi quidem posse; sed non pecuniarios. Non inquam valet; nam reditus prædialis potest pro pecuniario reditu permutari, hinc inde seruata æqualitate: ergo sicut prædialis potest pro pecunia vendi, similiter ergo & pecuniarius; quia si aliquid obstaret quo minus reditus pecuniarius pro pecunia vendi, & emi non possit, esset: vel quia pecuniarius reditus, est aliquid spirituale, cui repugnat venditio: vel quia non potest dari pecunia, quæ reditui pecuniario æquetur; sed neutrum dici potest. Non primum, quia tunc reditus pecuniarius, sicut pro pecunia vendi nõ posset, ita nec pro alio reditu prædiali, nec pro alia re temporali posset permutari; ex quo spiritualitas rei æquè repugnat permutationi pro re temporali, sicut & venditioni, vt constat. Nec secundum dici potest, quia ex quo reditus prædiales possunt alicui pecuniario adæquari, pro quo etiam permutari potest pecunia: igitur quæ æquiualebit reditui prædiali, æquiualebit etiam reditui pecuniario. Quòd enim vno duorum æqualium æquale est, reliquo similiter erit æquale; & ita reditus, tam prædialis, quam pecuniarius, pecunia potest comparari.

3. Tertio si Petrus in bonis suis censum etiam pecuniarium instituat, & Titio in perpetuum illum gratis donet poterit Titius posteà præfatum censum, alteri tertio pro pecunia vendere: igitur Petrus poterat similiter, illum censum ipsi Titio, pro pecunia vendere. Antecedens aduersarij concedunt, dicentes census olim institutos, posteà vendi posse; non tamen eos, qui de nouo, tempore quo venduntur, instituuntur. In quo dicto, sufficiens discrimen per eos assignari non potest, nisi dicant, de ratione venditionis esse, quòd merx quæ venditur, præexistat ipsi venditioni, alioqui non erit vera venditio. Sed contra hoc stat ratio, tum quia sæpe res, quæ nondum sunt, venduntur: vt sæpe fructus ex vinea vel agro colligendi hoc anno, venduntur. *Obiectionis solut.* In mari etiam sæpe pisces per iactum retis capiendi venduntur. Hæreditas etiam futura, nondum existens, sæpe vendi & licitè solet, quales contractus etiam iure approbatos esse constat. Tum etiam, quia falsum est quòd census de nouo institutus, non præexistat eiusdem venditioni: nam cum census non sit nisi ius pensionem aliquam de re aliqua vtili percipiendi; hoc autem ius habet dominus ipsius rei, antequam censum in alterum transferat, vt constat: igitur census, qui de nouo per venditionem in alterum transfertur, præexistit in ipso vendente. Et ita tenuit prima consequentia; quod scilicet, si Titius censum in eum translatum, potest pro pecunia vendere: ergo etiam Petrus, qui censum transtulit, potuit eum pro pecunia transferre, & ita vendere. Adde quòd ita per summos Pontifices est declaratum, puta per Martinum Quintum, & Calistum Tertiũ de censu perpetuo redimibili, quòd potest pro pecunia emi, & vendi: de quo tamen maior est difficultas, quàm de censu perpetuo non redimibili, cum multi irredimibilem approbent, redimibilem autem tanquam vsurarium condemnent. Et ita patet veritas propositæ sententiæ & responsio ad quæstionem.

Resp. ad arg. primæ sent. Ad 1. Superest, ad rationes ante pro opposito factas respondere. Ad primam in qua arguitur, in contractu censuali purum mutuum esse &c. dicendum id esse falsum: sed est vera emptio, & venditio, cum illic omnia substantialia emptionis concurrant, vt ostensum est. Et cum quæritur quid illic venditur? dicendum, quòd reditus, seu census, quicquid sit de entitate ipsius. Nec obstat eum relationem esse, aut aliquid spirituale; quia licet incorporale sit, non tamen propriè est spiriituale, spiritualitate Ecclesiastica, ratione cuius ei repugnet emi posse, licet sit spirituale spiritualitate physica, seu metaphysica: nec emitur propter ipsius entitatem, sed propter terminum ad quem est.

2 Ad secundam in qua arguitur, talem contractum iniustum esse, eò quòd inter pretium

pretium datum & pensiones recipiendas, æqualitas dari non potest, &c. dicendum quòd falso innititur fundamento, nam ratio hæc procedit, ac si pretium daretur, pro pensionibus illis, tanquam pro merce, quod falsum est; cum non detur nisi pro reditu, seu censu, qui aliquid distinctum est ab ipsis pensionibus percipiendis, nec æqualitas pretij est attendenda, ex quantitate pensionum percipiendarum, sed ex valore ipsius reditus, secundum concurrentem, & approbatam consuetudinem, & communem hominum æstimationem. Communis autem regula, ad valorem reditus cognoscendum, hæc esse solet, vt pretium pro reditu datum sit tantum quòd possit quis in patria illa, possessionem aliquam emere, quæ (deductis laboribus, & expensis) possit tantam possidenti commoditatem dare, quantus est reditus, eum illa pecunia emptus. Sed quoniam possessiones, quæ cum illa pecunia emi possent, sunt differentes, & diuersas, & inæquales commoditates pariant: vt patet de domo, quæ cum carius vendatur, minores tamen tribuit commoditates: & de vinea, quæ cum vilius vendatur, maiores tribuit: & de agro, qui talis esse potest, quod multum fructum tribuat, & econtra talis, qui parum; ideò non videtur regula illa omnino firma, & certa. Quare recurrendum est ad communem hominum æstimationem, & currentem & approbatam consuetudinem, interim quòd super his, pretium certum, per publicam authoritatem taxatum non est: quemadmodum de iusto pretio aliarum rerum venalium suprà diximus.

Regula communis ad valorem redditus cognoscẽdum.

Quòd autem excessus, pensionum percipiendarum supra pretium datum, non vitiet ipsam emptionem, inde patet, quia tunc ager qui singulis annis (deductis laboribus & expensis) parit certam commoditatem in perpetuum, pro nullo pretio iusto finito emi posset; quod est absurdum. Similiter, vitiosa esset emptio iumenti, pro pretio currenti, & cõmuniter approbato, ex quo per viam locationis, longè maiorẽ commoditatem pariet emptori, quàm sit pretium pro illo solutum.

Ad 3.

Ad tertiam, fateor plus valere perpetuum censum, quam temporalem, & esto census ad viginti vel triginta annos, sufficienter pro centum ducatis ematur (de quo tamen postea) non sequitur inde, quòd census perpetuus pro nullo pretio emi possit. Habet enim vnusquisque census valorem suum, iuxta communem & approbatam consuetudinem, vt dictum est. Nec valor census perpetui est mensurandus per quantitatem pensionum percipiendarum, vt dixi, sed per communem cursum &c. Quare ratio illa parui momenti est, sicut & præcedens.

Ad 4.

Ad quartam dicendum, quòd census in quo ratio illa seruatur, seu de cuius ratione est, quòd censualista, rem omnino (etiam quo ad dominium in eum, qui pensionem soluturus est) transferat, est census reseruatus, non autem census translatus; & ita non omnes census in ratione illa conueniunt, esto quòd omnes census huiusmodi venales sint. Ac proinde falsum est quòd contractus censualis resoluatur in duos; quorum alter sit pura emptio fundi, in quo census instituitur, alter verò rei redditio, cum reseruatione iuris, seu reditus præfati; sed directè reditus ipse, seu census venditur & emitur, vt expositum est. Ad quintam, quòd hoc est lucrum seu commoditatem ex alieno labore, & industria quærere, & non est de se malum, sed fit licitum per donationem: fit etiam licitum per pretij debiti solutionem, vt patet de conducente alium ad colendum agros, seu ædificandum seu etiam ad negotiandum nomine suo. Quòd etiam homines census emant, vt inde sustententur, non est de se malum; maximè si sint personæ, quæ rebus spiritualibus, aut literis, aut regimini publico, aut etiam militiæ incumbunt: aut si sint personæ ad negotiandum inhabiles, similiter & artes aliquas exercendas; hæ enim causæ iustæ sunt, vt homines ex censibus, & reditibus viuant. Nec inde fit, vt in otio vitam degant: quòd

Ad 5.

Licitum etiã alicui censum emere, vt inde sustentetur.

si aliqui de necessarijs securi, in otio viuant, vitium est personæ, non contractus censualis, vt de se constat. Quòd autem ex censibus passim emi permissis, occasio præstetur ad multos de pauperandos &c. fateor, sed non ob id contractus censualis damnandus, nam si personæ indigentes, sicut census in bonis suis pro pretio instituunt, vt propriam releuent indigentiam, ita ipsamet bona & possessiones simpliciter venderent, iusta posset esse venditio: & tamen longè miserabilius depauperarentur. Itaque ratio hæc potius suadet principes, & prælatos in re hac certum debere ponere modum, quàm probet, contractus censuales illicitos, iniustos, aut vsurarios esse, vt constet. Nec etiam hæ rationes, seu inconuenientia sunt, propter quæ vsurarij simpliciter condemnantur, sed quia contra legem diuinam, naturalem, & humanam vsuras exercent, vt ex suprà dictis apertè constat.

Nota.

De censu temporali, determinata temporalitate.

QVAESTIO XIII.

Quod nam sit iustum pretiũ census temporalis determinata temporalitate.

QVemadmodum de censu perpetuo conclusum est, eum posse licitè pro iusto, & æquali pretio emi, & vendi: ita idem de censu temporali tenendum est, siue fructuarius sit, siue pecuniarius. De censu tamen temporali, determinata temporalitate, esset dubium, quod esset eius iustum pretium: sicut, exempli gratia, census percipiendi decem ducatos singulis annis, ex decem annis immediatè sequentibus, est quæstio, an pretium iustum huiusmodi census debeat esse tantum quantum erit totum percipiendum, in decem prædictis annis, puta centum ducati, an liceat talem casum, pro minore emere, puta, pro nonaginta ducatis?

Sentent. 1. Non opus esse vt pretium sit æquale summæ postea percipiendæ quod fieri posse tripliciter. 1. 2. 3.

Dixit Conradus quæst. 80 quòd de rigore scholastico, non est necessarium, pretiũ esse æquale toti summæ per illos annos percipiendæ, sed potest dari minus, puta nonaginta ducati in casu proposito, quod, ait, posset fieri tripliciter. Primò, si emptori sit indifferens, illos nonaginta ducatos sibi seruare, aut illos pro censu præfato tradere. Secundò, quòd mallet suos nonaginta ducatos seruare, quàm censum illum pro illis ducatis emere. Tertiò, quòd econtrà mallet præfatum censum loco nonaginta ducatorum habere, quam ipsos nonaginta ducatos. In quibus casibus videtur ad damnandum hunc tertium declinare, alios duos excusando.

Attamen quo ad iustitiam, vel iniustitiam contractus censualis præfati in se puram, refert, quàm ex tribus præfatis intentionibus habeat ipse emptor. Nam vel nonaginta ducati sunt in re iustum pretium præfati census temporalis, vel iniustum; si primum, quamcunque ex dictis intentionibus habeat, erit cootractus in se iustus: si secundum, per nullam tamen intentionem, ab iniustitia excusabitur. Itaque impertinentem esse puto distinctionem illam, ad iudicandum de iustitia vel iniustitia contractus in se; & multò impertinentior est, ad restitutionem aliquam agendam, aut non agendam.

1. Arg. pro dicta sententia.

Illa ergo distinctione dimissa, arguitur primò pro sententia Conradi, pro centum ducatis potest iustè emi census perpetuus, qui plus valeat quàm præfatus census temporalis: igitur præfatus census decennalis poterit iustè pro minori pretio, quàm sint centum ducati, emi. Consequentia videtur nota, & antecedens probatur, quia pro centum ducatis, potest iustè emi census perpetuus, quo singulis annis soluantur (exempli gratia) quinque ducati (suppono enim illud esse, pro loco & tempore pretium communiter currens, & approbatum) sed plus valet census perpetuus singulis annis quinque percipiẽdi, quàm census temporalis viginti annorum, singulis annis eadem quinque percipiendi, vt de se constat: igitur census hic viginti annorum, poterit

terit pro minori pretio, quàm sit centum ducati, iustè emi. Sit igitur eius iustum pretium nonaginta, iam sequitur quòd census percipiendi per viginti annos, singulis annis quinque, iustè emitur pro pretio quod sit minus quàm tota summa, per illos viginti annos percipienda; nam per illos viginti annos summa percipienda, sunt centum ducati, vt patet; & talis census emitur iustè pro nonaginta ducatis: igitur, Census autem temporalis viginti anno-rum, singulis eorum leuando quinque æquiparatur censui temporali decem annorum, singulis eorum leuando decem; cum tota summa ex his censibus percipienda sit æqualis, vt patet intuenti. Sequitur ergo præfatum censum decennalem (ad decem ducatos singulis annis percipiendos) posse iustè pro nonaginta ducatis emi; quod est intentum.

Secundò arguitur, & est ratio Conradi: ad humanum vsum, & commoditatem, plus valent centum ducati in promptu, quàm valeant centum ducati, paulatim per decem annos soluendi; communiter enim est hominibus amabilius, & in maiori æstimatione habitum, vt experientia docet. Sit igitur illud plus, in quo centum ducati in promptu, excedunt valorem centum ducatorum, paulatim per decem annos soluendorum (exempli gratia) sex, vel decem, quibus defalcatis à centum supersunt nonaginta: ergo nonaginta in promptu, æquiualebunt centum in decem annis paulatim soluendis: & per consequens census decennalis ad decem ducatos quotannis percipiendos, sufficienter emitur pro nonaginta ducatis in promptu; quod est intentum. 2.

Tertiò, ad idem arguitur; quia si valor census esset per quantitatem summæ percipiendæ mensurandus; sequeretur, quòd postquam censualista, successu temporis percipit, tantam summam, quantum fuit pretium, pro censu datum, quòd non possit iustè, aut licitè posteà pensionem aliquam recipere, quin teneatur perceptam restituere: consequens est falsum: vt patet apertè, in censu perpetuo, tam redimibili, quàm irredimibili: similiter in vitalitio, in quibus licitè singulis annis, assignata pensio percipitur, etiamsi per partes tantum sit perceptum; quantum fuit in pretium ab initio datum, quod tamen à nemine condemnatur. Et per consequens ad iustitiam contractus censualis temporalis, determinata temporalitate, non est necessarium, pretium æquari toti summæ, per tempus illud percipiendæ. 3.

Resolutio. His non obstantibus, videtur oppositum tenendum; & probatur arguendo simul contra præfatam sententiam, quod si licitum esset, censum temporalem pro minori emere, quàm sit tota summa percipienda, sequeretur quòd hic contractus esset licitus; accipe nonaginta ducatos, & dabis mihi in fine decem annorum, centum ducatos simul; sed consequens suppono falsum, cùm sit manifesta vsura, nisi per aliud excusetur (excludo tamen omne, per quod excusari potest) & sequelam probo; quia per te, hic contractus est licitus, accipe nonaginta ducatos; & dabis mihi centum paulatim per decem annos soluendos, ita vt quolibet anno soluas decem: igitur eodem modo erit licitum conuenire, vt illa centum similiter soluas in fine decem annorum; nam quantum ab substantiam mutui attinet, parum refert conuenire, quòd mutuatum paulatim, aut simul, post tempus aliquod soluatur. Imò maiorem gratiam tibi videor facere, si dando tibi nunc nonaginta, non te obligo, vt singulis annis aliquid reddas, sed per totos decem annos tibi solutionem agendam expecto. Ac proinde, si alter ex his contractibus est vsurarius, igitur & reliquus. Et confirmatur, quòd in his contractibus sit mutuum, quia vtrobique est datio pecuniæ in eadem specie reuocabilis: esto quòd in altero est reuocabilis paulatim & per quotas, in altero verò simul, quod vt videtur, mutui substantiam non variat.

Non licet censum temporalem pro minori emere, quā sit summa percipienda.

Probatur 1.

Confirmatio.

Præterea, si mercem aliquam tibi ad terminum vendo, quæ ad summum valet centum 2.

centum ducatos,& eam ad terminum vendo pro centum &decem,in tribus,aut quatuor annis paulatim, siue in fine trium annorum simul soluendis, talis contractus est vsurarius; quia cùm illic(vt suppono) cesset omne interesse damni emergentis,& lucri cessantis,nulla alia videtur causa in pretio ascendendi, nisi solutionis per tempus aliquod dilatio. Igitur à fortiori cùm in promptu tibi do centum ducatos,vt mihi in tribus,aut quatuor annis centum & decem paulatim, seu in fine quatuor annorum simul soluas, erit contractus vsurarius; cùm causa lucri in casu non sit nisi solutionis dilatio.

3 Præterea, & retorqueo rationem contra Conradum; quia si esset licitus contractus præfatus, in quo datur pretium minus, quàm sit tota summa percipienda, ideò esset,quia plus valent nonaginta, in promptu,quàm nonaginta paulatim per decem annos soluenda: ex hoc arguo,quòd licitum etiam erit, dare in promptu nonaginta,vt in fine certi temporis reddantur simul centum; quia plus valent ad commoditatem, & humanum vsum nonaginta in promptu, quàm nonaginta in fine certi temporis soluenda, & ita intentum; sed illud est aperta vsura, & est confirmatio primæ rationis.

Confirmatio. Confirmatur, quia ex eodem fundamento sequitur, quòd esset licitum,actionem alterius ad centum ducatos, in fine anni soluendos emere pro minori, quàm sit centum; quia ad vsum, & commoditatem humanam plus valent centum in promptu, quam actio ad centum, in certo termino soluendos; consequens est suprà, contra Caietanum ostensum, esse falsum, quando de venditione actionis agebamus: igitur.

Supposita igitur consequentis falsitate, stat argumentum ad propositum: actio ad decem ducatos in fine vnius anni soluendos,valet decem: actio ad viginti in duobus annis soluendos, valet viginti; actio ad triginta in tribus annis soluendos valet triginta: igitur actio ad centum,in decem annis soluendos,valet centum.Et per consequens pretium iustum census temporalis determinata temporalitate, debet æquari toti summæ percipiendæ.

4. Postremò si ego do tibi centum in promptu mutuo,in fine decem annorum mihi soluendos hac lege, vt impignores mihi agrum tuum,qui quotannis (deductis laboribus & expensis)parit mihi fructum valentem decem, adueniente tempore solutionis, ego teneor computare in sortem omnes fructus per me ex pignore perceptos,ex sententia omnium; alioqui esset vsura. Et ita si per decem annos, pignus possedi, in quibus in valore centum ducatos lucratus sum;debeo cum illis pro capitali esse contentus, & pignus suo domino liberum restituere. Quòd si vltra decem annos, prætendam pignus detinere,& ampliores fructus mihi lucrari, erit vsura: ergo omninò eodem modo, si do tibi centum ducatos, in fine decem annorum mihi reddendos, hac lege, vt singulis annis mihi soluas decem, adueniente tempore præfixo(quando erit verum quòd meos cētum ducatos recuperauerim) debeo cum perceptis esse contentus,& ab ampliori perceptione cessare. Perinde enim est, in illis decem annis habere pignus, quotannis mihi decem fructificans; & habere censum temporalem,mihi decem similiter fructificantem.

Data solutio tutior est & probabilior. Et ita videtur hæc secunda positio tutior,& tenenda,quia vltrà quòd præfatus contractus habet speciem mali, & magnam cum vsurario contractu similitudinem, sequuntur inconuenientia prædicta,& alia, quæ ex vero contractu vsurario solent euenire. Sicut ergo suprà dictum est,pretium pro actione solutum, debere æquari rei debitæ,ad quam est actio (supposito quòd sit debitum omninò certum; quodq; in eius recuperatione nullæ expensæ sunt agendæ, nullum periculum subeundum, nullum interesse

interesse quòd is, qui actionem emit, ex solutione pretij patiatur &c.) ita in censu temporali determinata temporalitate, videtur tenendum pretium debere summæ percipiendæ æquari: suppositis eisdem, quæ modò in emptione actionis, seu debiti, supponenda esse diximus. Secùs si timetur in pensionum recuperatione expensas esse faciendas; aut ipsa pensio soluenda est in periculo; aut si quæ alia causa huiusmodi interueniat. Tum enim, sicut in emptione alieni debiti, licitum est in pretio descendere: ita in emptione census temporalis, sicut & in emptione census perpetui. Similiter & in emptione cuiuscunque alterius rei, post tempus aliquod tradendæ, si periculum, vel causa aliqua concurrat, quæ faciat rem, censum, vel debitum minus æstimari, & minoris esse valoris, licebit in pretio descendere.

Ad motiua suprà ad oppositum adducta (etsi apparentissima sint) potest responderi; ad primum, fateor, quod plus valet census perpetuus, cæteris paribus, quàm temporalis, determinata temporalitate. Admitto insuper censum recipiendi quinq; ad semper, posse iustè pro centum emi: & quando infertur, ergo census recipiendi quinque annuè per viginti annos, potest pro minori emi, quàm sint centum; & per consequens potest census temporalis, determinata temporalitate, pro minori, quàm sit tota summa percipienda, emi. Hoc etiam fateor, quando tempus per quod pensio soluenda est, est longum, non quidem ob solam temporis quantitatem, sed quia in longo tempore, vt plurimum solent res variari, debitores mori, & alij succedere, qui vel non soluent, vel non sine lite vel erunt vitæ perditæ, aut fugitiui: aut etiam res ipsa, in qua census est constitutus, est in longo tempore pluribus, aut certioribus periculis exposita, quàm in breui. Itaque ob has & similes causas, licitum est in pretio descendere, adeò vt non sit tantum, quanta est summa tota percipienda. Conclusio autem nostra suprà approbata, procedit de censu temporali ad paucos annos, quando scilicet præfata pericula, verisimilia non sint vt suprà tactum est. Et inde non valet argumentum illud, ad longum tempus protendendo, scilicet census percipiendi decem in vno anno, valet decem; census percipiendi viginti in duobus annis, valet viginti; census percipiendi quinquaginta, in quinque annis, valet quinquaginta; census percipiendi centum in decem annis, valet centum: ergo census percipiendi ducenta, per viginti annos, & quadraginta per quadraginta annos, valet ducenta, aut quadriginta. Itaque non crescit valor, & pretium census, in ea proportione, qua se habent tempora, in quibus soluendi sunt. Alioqui census percipiendi quinque ducatos, per centum annos, præcisè valeret quingentos ducatos; & census percipiendi quinque ducatos in perpetuum soluēdos, valeret centum ducatos: quod est absurdum. Itaque propoitio valoris non sequitur temporis proportionem: sed vt dictum est, valor censuum, sicut & rerum aliarum, cognoscitur, & iudicatur ex cōmuni cursu & consuetudine communiret approbata. Quod verum est in censu perpetuo, & vitalitio; secus de temporali determinata temporalitate, de quo diuersum est iudicium, eò quòd huiusmodi census, vel mutuum est, vel mutuo valde affinis; ideò in eo æqualitas est seruanda; excepto, nisi causa iusta inæqualitatis concurrat.

Respondetur ad argumenta primæ sent.

Ad 1.

Quid certi assumatur in illo argumento.

In quo argu. deficiat.

Si vrgeas, quòd etiamsi cætera sint paria in censu huiusmodi temporali, & perpetuo, quo ad hoc, scilicet, quòd æquè certa est pensionis solutio, nullum periculum, nullæ expensæ, nec lis timetur &c.

Obiectio.

Adhuc census perpetuus, ceteris paribus valet plus, quàm temporalis ad viginti annos: & per consequens, tunc etiam erit licitum, pro cēsu viginti annorum minus dare; quàm sit tota summa leuanda. Dicendū (quicquid sit de antecedente) consequētia non valet; quia de cōtractu temporali determinata tēporalitate, & de valore eius, iudicandum est, ac si esset mutuum, ob rationes suprà dictas, ideò æqualitas est in illo.

Solutio.

illo seruanda: nec valor vnius est alterius valori commensurabilis.

Ad 2. Ad secundum, admisso quòd ad humanum vsum, & commoditatem plus valeant centum in promptu, quàm centum in decem annis paulatim soluenda; non sequitur, quòd debeat, aut possit in pretio descendi, ob id quòd illa centum sint paulatim soluenda. Ratio est ex dictis clara; quia de tali contractu, & valore census temporalis, idem quod de mutuo, est iudicandum. Ac proinde sicut qui mutuat cētum in promptu, non potest vltra centum exigere, siue paulatim, siue simul postea soluantur; non obstante quòd plus valeant centum, in promptu data, quàm centum post tempus recipienda: ita in proposito

Ad 3. Ad tertium dicendum non esse simile, quòd pro simili adducitur: nam in censu perpetuo, & viralitio, licitum est annuam pensionem recipere, etiam postquàm censualistā perceperit tantum, quantum ab initio, pro censu empto dederat; sicut qui agrum emit pro centum, poterit quolibet anno, fructus inde prouenientes sibi recipere, etiam postquàm in fructibus tantum, aut plus receperit, quàm fuit pretium pro agro datum: quia vtrobique est vera emptio, & venditio. In censu autem temporali, determinata temporalitate, non ita; quia illic mutuum est, & tanquam de mutuo iudicandum: ideo illic postquam censualista recipit, quantum ab initio dederat, cessare debet ab vlteriori perceptione. Et procedunt quæ dicta sunt de cēnsu temporali, non solum determinata temporalitate, sed etiam determinata pensione annuè soluenda in pecunia: vt si quinque ducati annuè debeant per decem annos solui. Nam si stante tēporis determinatione, ipsa pensio soluenda non sit determinata, sed indeterminata; vt certa quota: aut sit pensio fructuaria, non opus est vt tunc pretium sit æquale toti summæ actu percipiendæ, sed satis est quòd sit æquale summæ, quæ verisimiliter percipietur; vt æqualitas debita si non actualis, saltem rationabiliter præsumpta seruetur. Et tunc quamuis accidat plus, minusve illo tēpore percipere, quàm fuerat pretium ab initio datum, non inde vitiatur contractus.

Quatenus etiā prima sent. defendi queat, cum in eo contractu censuali non cernatur propriè dictū mutuum. Præfatis tamen non obstantibus, non nego in rigore scholastico defensari posse sententiam Conradi suprà positam; quòd scilicet præfatus census temporalis, ad determinatum tempus, & ad determinatam pensionem pecuniariam possit emi pro pretio minori, quàm sit tota summa percipienda, si alicubi talis esset consuetudo, & communiter approbata; eò quòd in tali contractu censuali, propriè & verè non mutuum, sed emptio & venditio est. Quod inde patet: quia est illic pretium, & merx, quæ est census dictus, à pecunia soluenda distinctus; & est contrahentium consensus; igitur emptio & venditio.

Deinde, de ratione mutui est, quòd mutuator habet actionem ad sortem mutuatam, & si sors ipsa in potestate pereat mutuatarij, ipsi, non mutuanti perit: & si cætera bona mutuatarij pereant non mutuanti, sed mutuatario pereunt. In præsenti autem contractu econtra fit, quia censum huiusmodi emens non habet actionem ad pretium per eum solutum, sed ad pensionem annuè leuandam, seu percipiendam. Et si bona, in quibus census præfatus est institutus, pereant, similiter perit census: ita vt nulla postmodum actio censualistæ, contra eum, qui censum vendiderat, relinquatur. Et ita verè non est mutuum, sed emptio, & venditio; & per consequens pretium iustum talis census, non opus est quod in indiuisibili consistat, nec quòd fructibus inde percipiendis, æquale sit: sed poterit aliquantulum inferius esse. Maximè, si (vt dixi) alicubi talis vigeat communis consuetudo, qua pro minori pretio, quam sit tota summa percipienda, ematur. Et ita posset facilè ad rationes, quas pro secunda sententia fecimus, responderi.

Attamen diximus, quòd tutius est; & magis, quàm oppositum consulendum, confor-

conformiter ad id. quod suprà de emptione actionis, seu debiti alieni diximus. Et si dixi de huiusmodi censuali contractu esse iudicandum, ac si mutuum esset, ideò id dixi, non quia verè mutuum sit; sed quia mutuo valde, affinis seu similis, habensque mali speciem. Et ita non minùs ab illo, quàm si mutuum esset, est abstinendum: tunc maximè, quando ex tali contractu, ipse emptor lucrum quærit. *Nihilominus tutior est supradicta resolutio.*

Et nisi sic dicatur, difficile erit his, qui priorem sententiam velint defensare, hoc inconueniens euadere, scilicet quod reditus temporalis determinata temporalitate, sit eiusdem valoris & pretij, cum reditu perpetuo irredimibili, cæteris paribus: quodque eiusdem valoris sit pars, & totum cuius est pars: supposito quòd census temporalis ad perpetuum comparatus, sit pars illius: quod satis videtur de se notum. Quòd autem id, expositione illa sequatur, apparet, nam esto reditus ad determinatum tempus posset emi pro pretio minori, quàm sit tota summa percipienda: sit igitur ita, quòd census percipiendi quinque per decem annos, valeat quadraginta quinque parum plus, minusve. reditus ergo percipiendi eadem quinque per viginti annos, valebit nonaginta, aut parum minus, nil refert: reditus ergo percipiendi eadem quinque per quadraginta annos, valebit centum & octuaginta, aut tolle inde quòd velis. Et tamen pro illis centum & octuaginta poterit census perpetuus, eadem quinque in perpetuum percipiendi, emi. Et pono cætera paria omninò, ex parte securitatis census, & solutionis eiusdem, cùm tamē constet censum ad quinque perpetuum, longe plus valere, quàm censum ad quinque per quadraginta annos percipienda. Et constat cēsum ad quinque per quadraginta annos contineri in censu ad quinq; in perpetuum, tanquam partem in suo toto, nisi fortè dicatur, quòd valor præfatorum censuum non crescat in ea proportione, qua tempus, quo pensio est recipienda, augetur: vt suprà dicebamus. Sed hoc admisso, constat similes angustias pati in huiusmodi rationibus seu pretij assignationibus positionem primam Conradi, quas secunda sententia non patitur. *Quodnam sequatur inconueniens ex sententia.*

De censu temporali indeterminato, id est, de vitalitio.

QVAESTIO XIIII.

DE censu temporali in determinata temporalitate, exempli gratia, de vitalitio idem quòd de prioribus tenendum est, quo ad sui institutionem, similiter & emptionem, & venditionem, quāquam hoc vitalitium peculiares habeat difficultates. Vnde multi Doctores olim damnabant vitalitium, tamquam vsurarium, iniustum, atque aliter peccaminosum. Quod enim contractus vitalitius, vsurarius sit, probāt primo, quia, si ego do Petro centū florenos mihi restituendos in vndecim annis, adiectis decem vltra capitale, est contractus verè vsurarius. Et si cùm centum rehabuero, illud aliud incrementum recepero, erit vsura; ergo supposito quòd ego viuam à parte rei vndecim annis, & dem Petro centum florenos, vt singulis annis vitæ meæ, reddat mihi decem florenos, erit similiter contractus vsurarius, ex quo videntur simillimi, vel ijdem casus; cùm sit eadem pecunia in promptu data, sit eadem quantitas recipienda, & idem tempus, per quod recipi debet, & idem incrementum vltra sortem: & tamen secundus contractus est vitalitius, vt patet. Si dicas illos contractus differre; quia in primo, Petrus tenetur sortem cum lucro, in fine illius temporis reddere: in secundo verò non ita, sed singulis annis tenetur soluere decem. Contrà, quia vt suprà arguebatur, hæc differentia non variat substantiam mutui; cùm sæpe mutuator cum mutuatario conueniat, vt mutuatam sortem paulatim, aut etiam simul soluat. *An census vitalitius iustus sit ac licitus. Argumenta pro sententia negatiua. 1. Obiectio. Solutio.*

Confirmatio. Confirmatur, quia emptio vitalitij fit cum spe lucri, vltra sortem acquirendi: si enim nil amplius lucrari speraret, non exponeret pecuniam suam periculo eam perdendi, qualiter eam perdit, si statim post vitalitium emptum moriatur, aut paulo post. Omnis autem talis spes lucri reddit contractum vsurarium, ad quod spem sine exteriori pacto constat sufficere.

2\. Secundo, quòd talis emptio iusta esse non possit, apparet; quia non potest dari, seu assignari pretium iustum vitalitij. Nam detur quòd sexagenarius (de quo est verisimile secundum naturæ cursum, quod viuet decem annos) emat vitalitium, quòd quolibet anno sibi soluantur decem pro centum florenis; igitur si quinquagenarius (de quo similiter est verisimile, quòd duplo plus viuet, scilicet viginti annos) emat vitalitium, quo quolibet anno vitæ suæ, sibi soluantur decem: erit pretium iustum ducenti floreni, & si alius iuuenis viginti annorum (de quo similiter sit verisimile, quòd viuet vltra quinquaginta annos) velit vitalitium emere, quo quolibet anno sibi soluantur decem, pretium iustum erit quinginti floreni; Sed hoc dici non potest. nam pro quingentis florenis iustè poterit emi alius census longè valentior quàm vitalitium, puta, census perpetuus annuè leuandi xx. florenos, vt suppono: igitur pretium vitalitium præassignatum, iustum non fuit. Et similiter potest ratio procedere, quodcunque aliud pretium vitalitij assignetur, vt patet intuenti.

Confirmatio. Confirmatur, quia æqualitas inter pretium pro vitalitio dandum; & ipsum vitalitium pendet ex hoc, quòd ipse emptor vitalitij tot vel tot annos viuet. Vt si plures annos victurus sit, pretium sit maius: si pauciores minus. Sed seclusa Dei reuelatione sciri non potest, quantum quisque victurus sit; igitur nemo potest scire pretium adæquatum, valori vitalitij, & ita præfata emptio iustè fieri non potest.

3\. Tertiò quod huiusmodi emptio sit aliter peccaminosa apparet; quia illa emptio semper procedit ex radice infecta, scilicet, aut ex diffidentia de diuina prouisione, aut ex timore deficiendi in necessarijs, aut ex solicitudine temporalium, aut ex cupiditate lucri, aut ex appetitu viuendi in otio; quæ omnia videntur illicita, vt ad præsens suppono.

Confirmatio duplex. 1 2. Deinde in tali contractu tam emens, quàm vendens, bona sua periculo fortunæ exponunt. Vt si emptor diu vixerit, perdet venditor: si econtrà breui moriatur, perdet emptor. Et ita æquiparatur ludo alearum, qui solet communiter damnari, tunc maximè, quando gratia lucri fit. Adde quòd cum lucrum vendentis, ex breuitate vitæ emptoris, dependeat, & datur occasio, vt tales venditores desiderent mortem emptorum. Et ita nunquam, aut vix potest talis contractus sine peccato fieri.

Resolutio affirmatiua. *Census vitalitius licitè pro pretio emi ac vendi potest.* His tamen non obstantibus tenendum est oppositum, scilicet, quòd vitalitium institui potest, & pro pretio emi, & vendi, tam pro vita ementis, quàm ipsius vendentis, aut alicuius alterius non obstante humanæ vitæ incertitudine. Et de institutione gratuita non dubitatur: de emptione autem, & venditione probatur; quia licitum est alicui, contractum precarium facere, & est iure canonico, similiter & ciuili approbatus.

Probatur. 1. De canonico patet 10. quæst. 2. cap. præcarie. & capit. casellas. §. si œconomus. vbi iuris ciuilis approbatio ponitur, & habetur in l. iubemus. §. sanè. C. de sacrosanct. Ecclesijs. Hic autem contractus talis est: Petrus habet prædium & dat illud Ecclesiæ, hac lege, vt Ecclesia ipsa eidem ad vitam suam resignet tria prædia, ad vsufructuandum, id est, ad percipiendum vsufructum de illis, pro vita sua. Qui contractus non est, nisi vitalitium, vt constat, & non gratuitè factus: sed pro agro ab ipso censualista tradito, & cùm ager traditus pretio aliquo certo sit comparabilis, posset

igitur

Igitur de se idem vitalitium, pro pretio, agro æquiualenti, iustè emi.

Præterea, Petrus potest agrum suum Ioanni, ad vitam ipsius pro certa pensione annuè soluenda, locare, quod nemo est, qui neget: in quo quid aliud agit Ioannes, quàm pro pensione per eum tradita, seu tradenda vitalitium sibi comparare? id est, ius percipiendi fructus illius agri, per vitam suam. Igitur vitalitium institui, & alteri tradi potest, non solum gratuitè, sed etiam pro aliquo alio, in recompensam eius accepto: quòd cum ita sit, sequitur, quòd potest etiam vendi, & emi pro pecunia; nam cum infiniti valoris non sit, nil inconuenit, pecuniam aliquam illi vitalitio æquiualere. 2.

Præterea in Clementina 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis, habetur, quòd exigente necessitate, vel Ecclesiæ vtilitate, potest prælatus reditus & possessiones Ecclesiæ ad vitam eius, seu ad aliud certum tempus, pecunia inde recepta concedere. Hoc autem non aliud est, quàm vitalitium pro pretio vendere, quale est ius percipiendi fructus, ex possessionibus, & reditibus sic concessis pro vita prælati. Et sicut pro vita prælati id fieri potest, ita nihil repugnat idem pro vita ementis fieri posse, & glossa ibidem in verbo. Eius ait, pro vtriusque vita, tam vendentis, quàm ementis præfatum contractum fieri posse. Similiter prælatus Ecclesiæ non religiosus (vt puta rector) potest, sine alterius consensu, contrahere: etiam super bonis immobilibus Ecclesiæ, quando tantùm fit ad vitam rectoris vt notat Panormi. in c. veniens de transactionibus. 3.

Itaque non dubitatur, posse vitalitium censum emi, & vendi, idque licitè, & iustè, modo iustum pro eo pretium tradatur: etiamsi contractus huiusmodi possit per multas circumstantias vitiari, sicut & reliquæ negotiationes. Non enim dubium est, posse Petrum se, & sua bona obligare, ad dandum Ioanni decem per singulos annos, quibus vixerit, & tali obligationi correspondet in Ioanne ius; seu actio percipiendi & exigendi illa decem.

Census vitalitius, vitiari, potest, sicut & alia negotiationes.

Nec dubium est, huiusmodi ius Ioanni acquisitum, vtile esse ipsi Ioanni, ad ea, quæ vitæ humanæ sunt necessaria. Nec tale ius est valoris infiniti, cum nec ager, in quo fundatus est, sit infiniti valoris, quem tamen constat; maioris esse valoris, quàm sit census in eo institutus. Sequitur ergo, quòd sicut est dabilis pecunia, quæ toti agro æquivalebat, quòd possit similiter dari pecunia, quæ præfato iuri vitalitio, similiter æquiualeat. Et ita pro illa poterit iustè emi, & vendi, sicut & ipse ager, in quo ius illud est institutum. Qualiter autem possit iustum pretium taxari, non est ita clarum. Esset vnus modus, pretium illud pro vitalitio taxandi, talis videlicet, habito respectu ad annos, quibus is, qui vitalitium vult emere (puta Petrus) potest, secundum communem cursum naturæ viuere, attentis eius ætate, moribus, & complexione; ratione quorum potest de vnius vita magis quàm de alterius dubitari, & illo tempore, vitæ probabilis, assignato, & medio eius accepto, illud dicetur pretium iustum talis vitalitij quod æquiualeat toti summæ in illo tempore medio percipiendæ. Vt si Petrus sit sexagenarius, de quo est probabile, secundum communem cursum naturæ. quòd amplius victurus est viginti annos: & est etiam satis contingens, ante vnum annum completum mori: Sumatur medium huius contingentiæ, & est decem anni & ita si vult emere ius percipiendi decem ducatos quolibet anno vitæ residuæ, pretium iustum erit centum ducati, qui æquiualent toti summæ leuandæ, in præfatis annis decem. Ratio huius regulæ, seu modificationis, in promptu est, quia scilicet illo modo, æqua est vtriusque conditio, cum ambo æquè se periculo, & lucro exponant.

Modus primus iustum pretium taxandi in censu vitalitio.

Ratio.

Obiectio contra prædictum modum.

Verum statim se offert obiectio; quia si regula hæc vniuersaliter esset vera, dabitur quòd vitalitium, & census perpetuus (vbi cætera sint paria) sint eiusdem valoris, & pretij: imò quòd, cæteris paribus, vitalitium sit maioris valoris & pretij, quàm census perpetuus irredimibilis, quod est absurdum. Et sequela patet, si Petrus, qui sibi vult vitalitium decem ducatorum emere, sit iuuenis, puta viginti annorum, qui, secundum communem cursum naturæ, potest annum octogesimum attingere: & similiter contingens est, ante annum vitam finire. Medium tẽpus, inter vigesimum & octogesimum est triginta anni; vt constat, & ita pretium iustum talis vitalitij esset, quanta esset summa tota in triginta annis percipienda: hæc autem est 300. ducati. Sed pro 300. ducatis, posset iustè, secundum communem cursum, & approbatam consuetudinem, emi census perpetuus irredimibilis, quo singulis annis percipiantur plusquàm decem ducati (vt suppono) igitur Corollarium illatum verum, quòd maius esset pretium præfati vitalitij, quàm census præfati perpetui irredimibilis.

Alius modus taxandi pretiũ in vitalitio. Hic modus similiter reijcitur.

Alius modus prædictum pretium taxandi esset, scilicet, quòd sit pretium tantum, quanta est summa tota percipienda per omnes annos, quos emptor potest secundum communem cursum naturæ viuere. Verum hæc regula, rigidior est, & non vera. Tum, quia esset iniquus contractus, ex quo longè melior esset conditio vendentis, quàm ementis, cum vendens ponat se omninò in tuto: econtrà emens in periculo, vt de se constat. Tum etiam, quia sequitur idem inconueniens, quòd suprà contra præcedentem regulam illatum fuit, & longè durius. Quia tunc si emptor sit iuuenis, puta 20. annorum, & potest, secundum communem cursum naturæ, viuere vsque ad octogesimum annum, iustum pretium esset, quanta esset summa per 60. annos percipienda. Hæc autem est sexcenti ducati, cum quibus apertum est, posse iustè emi censum perpetuum irredimibilem annuè leuandi in duplo plus, quàm per vitalitium percipitur. Ac proinde videtur (quod supra etiam dixi) quòd pretium iustum horum censuum, non est commensurandum secundum quantitatem summæ percipiendæ; sicut si ager totus ematur, eius pretium iustum non opus est æquari toti summæ fructuum percipiendorum, cum sine dubio longè plures fructus, percipientur, quàm sit valor pretij pro agro assignari.

Regula taxandi pretium in censu vitalitio, est communis cursus & consuetudo approbata.

Nec etiam pretium iustum vitialitij, est secundum primam regulam vniuersaliter taxandum, vt ratio satis clarè deducit, sed secundum communem cursum & consuetudinem communiter approbatam à bonis, & prudentibus. In patria autem, seu regno, in quo talis consuetudo vitalitia emendi non reperitur, nec aliud manuductiuum, seu documentum, vnde pretij æqualitas sumi possit; videtur hoc manuductiuum deseruire, scilicet, attenta ætate, qualitate, officio: conditione, atque complexione ipsius, qui vitalitium vult emere: similiter & loci (in quo est habitaturus) temperie, seu qualitate, & cæteris, quæ solent vitam hominis prolongare, aut abbreuiare. Et ex opposito assignato aliquo certo pretio, si illud tantum sit, quod si homini prudenti daretur optio, ad vnum de duobus eligendum, puta, ius percipiendi decem per singulos annos vitæ illius emptoris, aut præfatum pretium in promptu datum: & animus illius esset ad vnum, vel alterum eligẽdum indifferens, aut saltem parum plus, ad vnum, quam ad alterum declinaret, illud diceretur pretium iustum illius vitalitij. Huius ratio est clara, quia cum homo ille prudens sit, præsumitur eum scire commoditatem ex pretio illo homini euenibilem, & commoditatem similiter præfati vitalitij. Et cum æquè ad vtrunque declinet, argumentum est, æquam forè pretij, & vitalitij commoditatem, iuxta rationabilem, & discretam præsumptionem. Sed in his non est multum insistendum. Vnde apertum est emptionem vitalitij posse ita

fieri.

fieri, vt nec vſuraria ſit, nec iniuſta, nec aliter, vt arguebatur, peccaminoſa.

Ad rationes igitur ante oppoſitum factas, reſpondetur. Ad primam, in qua arguitur, talem contractum vſurarium eſſe. Negatur. Nec contractus illi, qui pro ſimilibus afferuntur, ſunt ſimiles. Et aperta eſt diſſimilitudo; nam in primo eſt verum mutuum cum pecunia illa detur reuocabiliter, & maneat in mutuante actio ad mutuatam ſortem. In ſecundo verò nec pecunia datur reuocabiliter, nec in dante manet actio ad eam, ſed ad penſionem certam annuè leuandam. Et ſi emptor breui moriatur, nulla ſuis hæredibus actio relinquitur contra venditorem vitalitij, qualiter relinqueretur, ſi verum mutuum fuiſſet. *Reſp. nunc ad arg. par. neg. Ad 1.*

Ad confirmationem dicendum, quòd ſpes lucri non ſemper reddit contractum vſurarium, aut vitioſum, alioqui omnis emptio, & venditio diceretur vſuraria & vitioſa, quia mercatores nunquam, aut quaſi nunquam emunt, & vendunt, niſi intendentes aliquam commoditatem, quam (ſecluſa eorum mercatione) non aſſequerentur. Sed illa ſpes lucri, ſeu commoditatis reddit contractum vſurarium, qua lucrum, vel commoditas ex mutuo vltra ſortem, intenditur. Quod locum non habet in his, qui cenſus emunt, ſiue perpetuos, ſiue temporales, vt conſtat. *Ad eiuſdem confirm.*

Ad ſecundam dicendum, quod etiam contractus vitalitius poteſt ab iniuſtitia excuſari, & pretium iuſtum pro illo aſſignari, vt ſuprà dictum eſt. Argumentum autem peccat, quia præſupponit, quod pretium iuſtum vitalitij, eſt taxandum ſecundum probationem poſſibilis, aut probabilis ætatis ipſius emptoris, quod ſuprà oſtenſum eſt eſſe falſum; ſed taxandum eſt, vt ſuprà tetigimus. *Ad 2.*

Ad confirmationem dicendum, admiſſo quod pretium eſſet augendum, aut econtrà minuendum, ſi certitudo de vitæ breuitate, aut longitudine emptoris haberetur, admiſſo etiam, quod hæc certitudo humanitus haberi non poſſit, non ſequitur inde, quod pretium iuſtum vitalitij aſſignari non poſſit. Nec eſt neceſſaria præfata certitudo ad huiuſmodi pretium taxandum. Quemadmodum vnius equi pretium eſſet augendum, aut minuendum, ſi certa de ipſius vitæ breuitate, aut longitudine haberetur cognitio: ea tamen non habita iuſtum ſolet pretium pro eo aſſignari, ſicut etiam de iactu retis in mari, ſolet communiter exemplificari, de cuius ſucceſſu cum nulla poſſit haberi certitudo, pretium tamen iuſtum pro illo taxatur: ita igitur in propoſito. *Ad confirm. eiuſdem.*

Ad tertiam dicendum, eſto quòd præfata emptio vitalitij poſſet peccaminoſa fieri, ex animo deprauato ipſius emptoris: illa tamen deprauatio, & vitium potius ementis eſt, quam ipſius emptionis in ſe, vt conſtat. Hoc idem poſſet in quacunque alia rei venalis emptione accidere. Poteſt tamen emptor prædictus rectam habere intentionem, cum vitalitium emit, puta à negotijs humanis abſtinere, per quæ erat alioqui neceſſaria quæſiturus, vt ab illis ſemotus alijs melioribus operibus vacet, tam ſpiritualibus, quàm corporalibus, quod non modò abſque alicuius præiudicio, ſed cum multorum profectu fieri poteſt. *Ad 3.*

Et ad id, quod additur, quòd ſ tam venditor, quàm emptor, bona ſua periculo, & fortunæ exponant, ſicut luſores, &c. dicendum. Eſto id ita ſit, non ob id eſt, præfatus contractus condemnandus, alioqui qui emunt, & vendunt iactum retis in mare, eſſent ſimiliter condemnandi. Et qui emunt fructus terræ aut vineæ ante eórum maturitatem, (quando multis ſunt periculis expoſiti) peccarent. Et qui emunt & vendunt res futuras pretio anticipatio ex iuſta præſumptione taxato, ſimiliter eſſent damnandi. Similiter qui merces per mare vehendas aſſecurant, earum periculum in ſe ſuſcipiendo peccarent. Quæ omnia ſuppono pro nunc falſa eſſe, & tamen ſequela patet, quia in omnibus his, homo ſua bona periculo, & fortunę exponit, vt cōſtat &c. *Ad 1. confirm. eiuſdem.*

Illi ergo culpandi sunt, qui sua bona periculo, & fortunæ temerè exponunt. Sicut & qui personam suam in bello, periculo temerè exponit, non qui discretè, & prudenter, &c. Quod de ludo ibidem dicitur, vide quod suprà de ludo alearum diximus.

Ad 2. confir. Quod autem is, qui vitalitium vendit, mortem emptoris desideret, accidit ipsi contractui, & culpa est vendentis, non contractus. Nam multi etiam filij desiderant mortem parentum, vt parentum bona possideant, non tamē ob id damnanda est institutio, qua institutum est, filios debere parentibus succedere, &c. Et coadiutores, seu alij in beneficio aliorum successuri, sæpe illorum mortem desiderant, non tamen ob id damnandum est ius, coadiutoribus, alijsque successuris concessum.

De censu redimibili.

QVAESTIO XV.

Pacta, quæ in censu redimibili solent apponi. NVnc de pactis, quæ contractui censuali solent apponi, breuiter videndum est. Hæc autem, vt intellexi, cōmuniter, in regno hoc Toleti apponuntur, in censu redimibili, scilicet quod venditur census perpetuus, hac lege, vt quoties venditor reddiderit emptori pretium acceptum, extinguatur census, & maneant bona venditoris à censu illo libera.
1. Secundò quòd interim, quod durat census, teneatur venditor bona illa (in quibus census est institutus) conseruare, & conseruata, atque bene reparata tenere, idque suis laboribus, & expensis.
2. Tertio, quod illa bona, non possint per venditorem absque censualistæ consensu vendi, aut permutari, nec ea alteri hypothecari, alioqui eo ipso, omne ius, quod in illa habebat, amittat, & integrum
3. eorum dominium in censualistam eo ipso transferatur: si tamen de consensu censualistæ ea vendiderit, teneatur decimam eidem censualistæ soluere. Quartò quod
4. si venditor per duos annos continuos steterit, quo minus debitam pensionem soluat, eo ipso similiter bona illa amittat, & censualistæ applicentur. Quinto apponunt
5. aliqui aliud pactum, quo si ita tutus sit census, vt siue bona, in quibus est constitutus, pereant, siue non, semper ipse venditor teneatur pensionem soluere, non obstante quocunque casu fortuito.

De 5. pacto, an pactum redemptionis vitiet emptionem census. Arg. pro par. affirm. De quibus pactis dubitatur, an vitient præfatum contractum. Et primò de pacto redemptionis, & arguitur, quòd tale pactum vitiet emptionem census, quia dantur contractus vsurarij simillimi contractui censuali facto cū pacto redemptionis, igitur hic similiter erit vsurarius. Antecedens patet, si Petrus vsurarius, qui ait ad Ioannem, ego mutuo tibi centum ducatos quos petis, & interim quousque mihi eos simul iunctos restitues, soluas mihi singulis annis octo, vel decem, prout inter se conueniunt, & quibusdam annis elapsis, Ioannes illa centum, quæ mutuo acceperat restituit, & Petrus tunc suam sortem recuperat, & vltra sibi retinet pensionem, quas interim Ioannes soluerat non computando illas in sortem, iam talis contractus est vsurarius nomine & re. Nomine apparet, quia Ioannes mutuo petierat centum ducatos, & Petrus mutuo dixit se illi ducatos illos tradere. Re etiam idem apparet, cum constet vltra sortem redditam aliquid Petrum ipsum lucrari. Et nihilominus talis contractus nihil differt ab hoc, scilicet, quo Petrus dat centum ducatos Ioanni pro censu, quo de bonis ipsius singulis annis certam pensionem, puta octo percipiat, hac lege. vt quoties Ioannes idem pretium reddiderit, extinguatur census, fructus medij temporis in sortem non computando.

Quòd enim simillimi sint, apparet; quia sunt eædem personæ, eadem pecunia data, & postmodùm reddita, eadem pensio singulis annis percepta: igitur. Alius casus: Petrus centum ducatis indigens, eos mutuo à Ioanne petit, Ioannes dat; non tamen

men sine pignore fructifero puta, agro, seu vinea, de qua interim; vsque mutuatum sibi reddatur, vult fructus percipere, & mutuato reddito, fructus medij temporis sibi ipsi retinet,& lucratur, non computando illos in sortem. Hic est contractus vsurarius, & tamen simillimus est contractui censuali, adiecto pacto redemptionis, vt suprà igitur. Alius casus: si legarem tibi viginti florenos, & mandarem hæredi meo, quòd toto tempore, quo tibi non præstarentur illa viginti, deberet tibi per hæredem meum dari aliqua quantitas annuè; tunc enim perinde esset, ac si tu illa viginti imbursares, & econtrà, ea dedisses hæredi meo pro iure percipiendi annuã pensionem, donec hæres meus tibi restituerit illa viginti, qui haberet liberam facultatem ius illud redimendi, soluendo illa viginti: iam primus casus est vsurarius: igitur secundus, cum similimi sint.

Confirmatur hoc ex Leuitico 25. cap. vbi cùm Dominus concessit, possessiones vendere cum pacto redemptionis, præcepit vt tempore redemptionis, fructus medij temporis computarentur in sortem. Sic enim ait; si venditor inuenerit pretium ad redimendum, computabuntur fructus ex eo tempore, qui vendidit, & quod reliquum est reddet emptori &c. Quæ quidem lex, cùm iusta fuerit, ex quo Deus nil iniustum facere, aut instituere possit, sequitur suam oppositam iniustam esse: scilicet, quòd tempore redemptionis, fructus medij temporis non computentur in sortem, sicut nec computantur in redemptione census prius venditi. *Confirmatio.*

2. Secundo, esto præfatus contractus vsurarius non sit, videtur tamen iniustus, & iniquus; quia non est vtriusq; æqua conditio, sed melior est conditio vendentis; ex quo in eius libera potestate est rem venditam reddito pretio rehabere velit nolit alter qui emit: aut etiam pretio accepto vti, prout sibi libuerit. Confirmatur; quia si licitus esset contractus præfatus cum pacto redemptionis, existente facultate redimẽdi in potestate venditoris: similiter esset licitus, si facultas redẽptionis esset in potestate ipsius emptoris. Itaq; si illud pactum, in fauorem venditoris appositum, contractum non vitiat: nec vitiabit illum, si in fauorẽ emptoris ponatur. Sed consequens est falsum; quia si ex parte ementis, præfatum pactum apponatur, erit contractus ille mutui; quia est datio pecuniæ reuocabilis pro voluntate ipsius dantis. Et tamen quòd æquè possit in fauorem vnius, sicut & alterius, apponi, apparet in emptione aliarum rerum, puta equi, aut domus, aut agri, in qua possunt taliter conuenire, vt dicat venditor emptori; quandocunque tibi emptio displicuerit, rescindatur contractus, & dabo tibi pretium, tu autem reddes, mercem. Aut possent ambo ita conuenire, vt cuicunque eorũ emptio & venditio displicuerit, rescindatur contractus; in quo æqua erit vtriusque conditio. Et tamen erit vsurarius contractus, aut iniustus, nisi fructus medij temporis computentur in sortem; alioqui iterum melior esset conditio ementis, quàm vendentis. Cum ergo hæc in contractu censuali redimibili non seruentur, consequens est, illum esse iniquum.

3. Tertio quòd præfatus contractus sit illicitus eo modo, quo est in vsu, apparet; quia in contractu censuali apposito pacto redemptionis in fauorem venditoris datur pretium pro illo censu valde diminutum. Nam census vnius floreni si irredimibilis sit, communiter solet pro triginta florenis, parum, plus, minusvè emi, & est pretium iustum. Si autem pactum redẽptionis apponatur, descenditur in pretio ad subduplum, & amplius, ita vt pro censu vnius floreni non dentur nisi quatuordecim floreni, & aliquando duodecim, & aliquando decem, vt experientia docet. Et ita est illic defraudatio vltra dimidium iusti pretij. Modò autem quando aliquid emitur, adiecto pacto redemptionis, & pretium est diminutum, reprobatur contractus tanquam vsurarius; vt patet in c. ad nostram. de emptione & venditione. igitur contractus, de quo agimus, erit similiter condemnandus.

Quarto,

Quartò, præfatus contractus videtur ex alia parte similiter illicitus; quia scilicet conuenitur, vt tempore redemptionis idem pretium reddatur, quod fuerat tempore venditionis acceptum. Sed hoc videtur sæpe iniquum esse; quia accidit, vt reditus, seu merx alia cum pacto redemptionis empta, valeat plus tempore redemptionis: quàm valuit tempore prioris venditionis. Obligare igitur emptorem, qui rem pro iusto pretio emit, vt rem eandem posteà reuendat, quando res maioris erit valoris, & vt non possit pretium valori rei correspondens exigere, & accipere; sed diminutum, videtur iniquum. Hoc autem fit in contractu præsenti, de quo agimus, vt constat. Sunt enim illic duæ emptiones, prior, & posterior: sicut ergo in priori, vt iusta esset, debuit pretium valori rei pro tunc correspondens, dari: ita in posteriori; vt iusta sit, debet pretium valori rei pro tunc correspondens, similiter dari. Et ita non opus est, vt semper in redemptione detur idem pretium, quòd fuit in priori emptione datum; alioqui licitus esset contractus, quo Petrus emit pullum pro decem, exempli gratia, hac lege, vt quandocunque venditor illi reddat illa decem, teneatur Petrus equum (etiamsi perfectus equus factus sit) eidem reddere: cùm valeat tempore redemptionis centum ducatos. Esset etiam hic contractus licitus, quo Petrus vendit vnam fanecam tritici pro quatuor regalibus, quæ sunt tunc pretium iustum eius, hac lege, vt illam, vel aliam fanecam sibi reuendat, pro eisdem quatuor regalibus, quando Petrus illa quatuor regalia, quæ acceperat, reddat; & tamen accidit, vt quando regalia reddit, faneca valet octo regalia In quibus casibus videtur apertè grauari emptor.

Dubium 1. circa 1. argum. propositum. An licitus sit contractus censualis adiecto pacto redemptionis in fauorem venditoris. Resolutio affirmatiua. Probatur 1.

In his, diuersæ tanguntur difficultates, ad quas paulatim est respondendum. In prima illud tangitur, an sit licitus contractu censualis, adiecto pacto redemptionis in fauorem ipsius venditoris. Et dicendum, quòd sic, quòd patet primò ratione; quia secluso illo pacto, contractus maneret licitus: vt supponimus: pactum autem tale adiectum, nec vlla lege prohibitum est, nec est alteri ex contrahentibus iniuriosum aut præiudiciale: igitur licitè apponitur. Quòd enim nulla lege sit tale pactum prohibitum, suppono, & patebit ex dicendis. Quòd autem neutri eorum sit iniuriosum, inde patet: quia non vendenti; cùm in eius fauorem apponatur, vt constat: non etiam ementi; ex quo ipse sciens, & sponte nulla deceptione seductus, nulla pressus necessitate, huiusmodi onus in se ipso suscipit quo se pro voto vendentis ad reuendendum obligat: volenti autem, & consentienti iniuria non fit.

Præterea si illicitus esset, hoc esset, vel quia vsurarius est; vel quia iniustus, ob pretij inæqualitatem; vel quia alteri eorum magis onerosus, quàm alij. Sed hoc non:

2. primò, vsurarius non est; quia pecunia non fuit data reuocabiliter; non enim manet facultas pretium repetendi, in ipso emptore, vt supponimus: Quamuis maneat in venditore facultas, ad reddendum pretium, & rem suam rehabendam. Iniustus etiam non est; quia suppono, quòd sit datum iustum pretium, pro censu illo, cum tali onere suscepto, ille enim census cum tali onere susceptus alicuius valoris est, vt constat; & non infiniti: igitur dabile est pretium sibi correspondens, & illud erit iustum. Ac proinde si tale pro censu illo traditum sit, non erit contractus iniustus, ob pretij, & mercis inæqualitatem, vt constat. Quod autem alteri eorum sit magis, quam alteri onerosum; contractus iniustitiam non arguit; ex quo scienter, & voluntariè onus illud fuit per ipsum emptorem susceptum, in quo etiam gratiam fecit

Confirm. 1. venditori. Quod inde amplius apertum est, quia vel emptor ratione oneris in se suscepti descendit in pretio, sicut descendere potuit, vel non. Si primum, iam ergo præfatum onus est per pretij diminutionem recompensatum, quia tantum descendit in pretio, quantum præfata oneris susceptio merebatur; & ita omnia erunt ad æquali-

tatem

tatem redacta. Si secundum, sequitur, quod emptor apertam gratiam,& beneficium facit ipsi venditori gratis, & sine recompensa aliqua volens se venditori obligare ad contractum rescindendum pro voto ipsius, & per consequens tale pactum appositum,& per emptorem acceptatum, non modo non facit ipsum emptorem culpabilem,sed laude potius,& præmio dignum.

Quod iterum confirmatur, quia si simpliciter quis emit reditum, seu rem aliam venalem, & postmodum ad preces venditoris velit rem eandem reddito pretio venditori reuendere,non est condemnandus ergo nec est condēnandus,si tempore contractus hoc ipsum voluerit scilicet se ad reuendendum obligare, reddito per venditorem eodem pretio. Antecedens est de se notum: & consequentia patet, quia sicut post contractum, ita in ipso contractu potuit emptor gratiam venditori facere,præfatum onus pro illo subeundo. *Secunda confirmatio.*

Præterea quod pactum redemptionis contractui appositum, non per se ipsum vitiet, apparet ex triplici iure. Primò ex diuino, ex Leuitico,cap.25.vbi Dominus præcipit, ne quis possessionem suam alteri venderet,nisi reseruata sibi facultate reemendi. Quod licet fuerit veteris legis præceptum, & ad iudicialia mandata pertinens, atque ideò nunc vim vllam non habeat; attamen deducitur inde emptionem alicuius rei adiecto pacto redemptionis non esse de se malam; alioqui Deus tale præceptum in lege veteri minimè tradidisset. Hoc idem apparet in iure Canonico ex c.ad nostram. de emptione,& vendit. vbi damnatur emptio cum pacto redemptionis facta,quando pretium nimis modicum pro re ipsa traditum est, vt suprà tangebatur: vnde à contrario colligi videtur talem emptionem cum tali pacto factam (si iustum, & non diminutum pretium tradatur) licitam esse. Idem ex iure ciuili apertè constat in l. si fundum.C.de Pact.inter emp. & vend. vbi disponitur, quòd si parentes alicuius vendiderint fundum eo pacto,quod quandocunque,vel infrà certa tempora,ipsi, vel eorum hæredes offerrent pretium emptori,& hęres emptoris nollet obedire prędicto pacto, cum tamen venditor, vel eius hæres paratus sit pretium restituere, tunc dabitur venditori,vel eius hæredi duplex actio contra emptorem, vel eius hæredem, s. actio præscriptis verbis, & actio ex vendito. Et nihilominus tenebitur emptor ad restitutionem,vel refusionem eorum,quæ ex illo fundo ad emptorem post oblatam pecuniam peruenerint Et ex alijs multis legibus hoc idem apertè deducitur, quod tanquam certum suppono. Quod cum de emptione aliarum rerum venalium verum sit: sequitur hoc idem verum esse de emptione census, cum census inter bona immobilia quamuis incorporalia,venalia tamen connumeretur,vt habetur in Clementina, exiui.§.cumque annui,de verbor.significat. *Tertia. Idem probatur ex triplici iure. Ex diuino. Ex Canon. Ex ciuili.*

Postremo hoc idem in præsenti casu, de quo agimus apertè declaratum est per Martinum Quintum in extrauagante quæ incipit, ad futuram rei memoriam, &c. & idem etiam est declaratum per Calistum Tertium in sua extrauagante similiter incipiente. Qui super proposito casu consulti, hoc definierunt,& declararunt,scilicet, præfatum contractum censualem, cum pacto redemptionis,iusto interueniente pretio licitum esse, liberumque esse venditoribus per redditionem accepti pretij præfatum censum extinguere, &c. Itaque iam non videtur cuiquam licitum, rem hanc amplius in quæstionem vertere.

Aduerte tamen quòd præfatum pactum redemptionis in fauorem vendentis appositum,potest fieri cum temporis determinatione, & sine temporis determinatione. Secundo modo sic, quòd quandocunque venditor reddat pretium acceptum extinguatur census,nullum illi tempus determinando.Primo modo sic;quòd venditor possit infra duos aut tres annos censum redimere, alioqui maneat irredimibilis, aut *Pactum redemptionis in fauorem vendentis appositum, fieri dupliciter, potest.*

sic, quòd vēditor possit censum redimere, post lapsum duorum, aut trium annorum, & non anteà: aut sic, quòd venditor possit (quocunque anno velit) censum redimere; non tamen quacunque parte anni, sed in fine anni. Et qualitercunque tale apponatur pactum redemptionis, potest contractus iustificari.

Vtrouis modo apponatur pactum, contractus licitus est

Et quidem si sit pactum redemptionis, sine temporis determinatione. notum est ex fundamentis, suprà positis, simul & declaratione per Martinum, & Calixtum facta. Quòd autem idem verum sit, si fiat pactum cum temporis determinatione vt dictum est, patet; quia census cum aliquo ex pactis prædictis venditus, est alicuius valoris, vt constat, & non infiniti, vt certum est. Superest ergo, vt possit pretium finitum assignari, valori illius census pactionalis proportionatum seu æquale; & si illud pro illo tradatur, iustus remanet contractus. Deinde (quodcunque ex illis pactis contractui apponatur) gratia fit ipsi venditori; cum melior sit ipsius conditio, si sit ipsi potestas redimendi concessa, vt prædictum est, quam si nullo modo sit ipsi concessa. Quòd si ratione huius facultatis, emptor in pretio non descendat, non dubium, gratiam & beneficium ipsi venditori fieri. Si verò in pretio descensum est, quantum ob præfatam facultatem venditori concessam merebatur, res ad æqualitatem est redacta. Et iterum fit, vt nulla illic fiat iniustitia. Itaque in his pactis prædictum si iustum pretium seruetur, non est emptio census condemnanda.

Quid obseruandum sit in taxatione pretij quoad censum redimibilem.

In taxatione autem pretij, vt iustum sit, habendus est respectus, non ad censum in se præcisè consideratum; sed etiam ad conditionem & pactum appositum, per quod emptor se libertate aliqua priuat, obligationem reuendendi subeundo; idque in fauorem & libertatem venditoris: & quanto maior illi libertas ad reddimendum tribuitur, tantò magis licitum est in pretio descendere: & quanto minor minus. Vnde summa libertas quæ venditori ad redimendum concedi potest, est, vt quandocunque ipse velit, & possit, censum priùs venditum redimat: & tunc multum in pretio licitum est descendere. Limitatur autem præfata libertas, per assignationem termini redemptionis. Qui terminus potest assignari, vt antè illum redimat, & non post: aut post illum redimat, & non antè. Et si assignetur, vt antè illum redimat, & non post, quantò est maius tempus, seu maior terminus præfixus, tantò maior est venditoris libertas. Et si assignetur, vt postea, & non anteà censum redimat, quanto est extensior terminus, tantò minor est venditoris libertas. Et secundùm hæc, potest parum aut multùm in pretio descendi. Quare falluntur qui pro eodem pretio volunt censum emere, non attendentes ad pactorum appositorum varietatem, per quæ minor, aut maior libertas ad redimendum venditori conceditur. Pretium autem in quo dico esse ob diuersa pacta, parùm aut multum descendendum, est pretium illius census, si redimibilis esset. Ab illo enim est secundum exigentiam pacti, tantum vel tantum descendendum; nam contractus mixti quales sunt hi, quibus huiusmodi pacta & conditiones apponuntur, per simplices sunt regulandi, non econtrà. Inter emptiones autem censuum, quæ simplicior est, est emptio census perpetui irredimibilis.

Error quorundam in eiusdē pretij taxatione.

Dubium secundum circa confirmationem eiusdem primi arg propositi. An teneatur emptor tempore redemptionis fructus

ESset dubium, quod in confirmatione argumenti primi tangebatur. an facultate redimendorum censuum, existente in potestate venditoris (sic enim hactenus processimus) teneatur emptor tempore redemptionis, fructus medij temporis computare in sortem? Et videtur dicere Panor. in cap. illo vos. de pignoribus. distinguendo de pacto redemptionis apposito; nam si taliter sit appositum, quod resolutio contractus pendeat ex alio, & non ex voluntate venditoris (vt si tale fuerit, vendo tibi cēsum seu agrum, hac lege, vt si emptor melioris conditionis occurrerit, reddito tibi pretio, resoluatur contractus, & census extinguatur; vel ager ad me redeat, &c.) tunc tempore redemptionis tenetur emptor fructus perceptos in sortem computare; quia

non

non stetit per venditorem quo minùs censum anteà redimeret; quia non anteà occurrerat emptor melioris conditionis. Si tamen resolutio contractus pendeat ex voluntate ipsius venditoris, vt si tale fuerit pactum, vendo tibi censum, vel agrum, hac lege, vt quando mihi displicuerit præfata venditio (reddito tibi pretio) rescindatur contractus: tunc, ait, non tenetur emptor, tempore redemptionis fructus perceptos computare in pretio, eò quòd per venditorem stetit, quo minùs censum anteà redemerit; cum in potestate ipsius erat, antequam emptor fructus aliquos perciperet, de venditione facta pœnitere: ideò imputet sibi, si præfatis fructibus careat. *medij tēporis in sortem computare. Sent. primo bimembris. 1.* *2.*

Verum quicquid sit de præfata distinctione in foro iudiciali, attamen in foro conscientiæ difficultatem habet. Vnde videtur, quòd sicut in secundo membro, ita & in primo, poterit emptor fructus medij temporis sibi reseruare, non computando illos in pretio redemptionis, vel in neutro. Nam vel in casu proposito fuit vera emptio prior: vel fuit impignoratio, seu mutuum verum. Mutuum verum non fuit; quia nulla in emente actio ad pretium mansit, vt suppono. Impignoratio non fuit; nam census præfatus, si tempore medio qualitercunque perijsset, ipsi censualistæ, seu emptori perijsset: nec esset ob id, sibi pretium datum restituendum, etiamsi omninò, absque culpa censualistæ, perijsset. Nec loco census sic perditi manet censualista obligatus, aliquid venditori reddere; etiamsi ex culpa censualistæ periret: ac proinde non est impignoratio, vt constat. Deinde impignoratio non est, nisi ad assecurationem debiti, quod impignorans debet creditori: sed facta venditione census, vel agri: seruata facultate redimendi ipsi venditori, in nullo manet venditor obligatus emptori, ratione cuius debiti assecurandi, agrum vel censum ipsi emptori pignorauerit, vt patet. Restat ergo, quòd illic sit vera emptio & venditio: ac proinde interim antequàm contractus rescinditur, res empta est ipsius inde emptoris: & per consequens fructus prouenientes sunt similiter, sui. Et ita tempore redemptionis non tenetur fructus perceptos restituere, nec eo in pretio computare; siue redemptio pendeat ex voluntate vennitoris, siue alterius. Quòd si verum mutuum fuerit, & vera impignoratio, fructus perceptos tenetur restituere, aut in sortem computare; vndecunque penderet redemptio per venditorem agenda. Et ita in foro conscientiæ non satis video, quid præfata distinctio operetur, ad id, quod queritur, scilicet, an percepti fructus sint tempore redemptionis in pretio computandi. *Oppugnatur hæc sent.*

Ac proinde videtur aliter distinguendum de pacto redemptionis apposito, secundùm quod est pactum resolutiuum contractus, seu potiùs annullatiuum, vt si sic fiat venditio; vendo tibi censum, vel domum, vel agrum, hac lege, vt quandocunque pretium tibi reddidero, eo ipso contractus hic sit nullus, & perinde ac si factus non fuisset: & tunc propriè non est pactum redemptionis. Et ita quando redditur pretium, per venditorem priùs acceptum, res priùs venditæ, cum omnibus fructibus inde perceptis, deductis laboribus & expensis, redeunt ad venditorē non minùs quàm si venditio facta nō fuisset. Aliud verò est pactū redemptionis, quod non est resolutiuum seu annullatiuum contractus; & tunc contractus factus per subsequentem redēptionem non annullatur, sed interrumpitur, quo ad sui effectū: ita vt non habeat ampliùs emptor, illud ius ad rem emptam, & fructus inde percipiēdos, quod habuit ante redēptionem. Et in hoc casu fructus medij tēporis, nec restituendi sunt nec in pretio redemptionis computandi. Differunt autem hæc duo pacta; quia si sit pactum resolutiuū contractus, non opus est alio secundo contractu redēptionis, sed eo ipso quo vēditor pretiū reddit seu deponit, acquirit rē, quā vendiderat. Si tamen sit pactū redemptionis, opus est secūdo contractu, quo emptor iterū rē, quam emerat, priori vēditori reuendat. Et ante hanc reuenditionē (etiamsi pretiū reassignet, & offerāt, & deponat) *Alia sent. etiā bimembris. 1.* *2.* *Ratio distinctionis datæ.*

non acquirit rem, quàm vendiderat. Cùm ergo in contractu censuali, adiecto pacto redemptionis, prout communiter fit, nulla mentio fiat de nullitate, aut resolutione contractus; sed quoties venditor reddiderit pretium ipsi emptori, extinguatur census, & possessiones venditoris, à præfato censu ex tunc maneant omninò liberæ: tunc cùm contractus priùs factus non resoluatur, nec annulletur consequens est emptorem, nec teneri, fructus perceptos restituere nec eos in pretio redemptionis computare. Illud enim pactum taliter adiectum æquiparatur pacto redemptionis.

De his vide si vis, C. de pactis inter emptorem & venditorem l. si fundum &c. & l. si à te in quibus legibus ponuntur casus de vtroque pacto. Cognoscitur autem pactum resolutiuum per exemplum ibidem positum: vbi disponitur; quòd si A. emisset à B. aliquam rem eo pacto interueniente, quòd si B. intra certum tempus restituat pretium, illa res sit inempta: tunc B. poterit venditionem resoluere per hoc quòd offert pretium &c.

Corollarium. Quoties emptio census est nulla, tenetur emptor pensiones receptas restituere aut in sortem computare.

Sequitur hinc, quod quoties emptio census ob aliquam causam est nulla: quia scilicet venditor potestatem non habuit, ad censum illum vendendum, nec in bonis illis instituendum; quia vel non erant sua, vel erant alijs censibus onerata, aut etiam fuit census ille institutus, sine authoritate superioris, si fortè illa erat necessaria, aut ob aliquam aliam causam, emptionem annullantem aut dissoluentem: non poterit virtute talis emptionis, ipse emptor pensiones illius census accipere; sed receptas tenebitur restituere, aut in sortem computare; & debet suo pretio esse contentus, eo quod proinde est ac si censum illum non emisset. Habebit tamen actionem contra venditorem ad interesse tam damni emergentis, quàm lucri cessantis, si quòd fortè ex tali cõtractu emptor ipse passus est: excepto, nisi sciens rei defectum & contractus nullitatem, eum voluerit inire; quia tunc sibi, non alteri erit id imputandum. Si tamen cum bona fide censum illum emit, & cum eadem fructus percepit & consumpsit, de consumptis cum bona fide non tenebitur.

Aliud dubium An pretium tempore redẽptionis esse debeat æquale pretio prius dato tempore emptionis.

Arg. pro sent. affirm. 1.

Inde alia oritur dubitatio, an ad iustificationem contractus sit necessarium, quòd pretium tempore redemptionis sit, æquale pretio priùs dato, tempore emptionis; an licitum sit pacisci de alio pretio, scilicet maiori, quàm fuit pretium emptionis; aut saltem licitum sit pacisci, quòd tempore redemptionis dabitur pretium, prout tunc res ipsa valuerit? Nam stat quòd valeat plus, tempore redemptionis, quàm valuit tempore prioris emptionis. Et facit difficultatem, cap. illo vos de pignoribus. vbi damnatur quidam, qui cum certam pecuniæ summam (acceptis agris, seu terris) alteri dedisset, pacto redemptionis apposito, addidit vt tempore redemptionis restituta præfata pecunia, aliquid ampliùs eidem daret, offerens simul se ad computandum fructus medij temporis in sorte, vnde argumentum sumitur, quòd si emptio rei cum pacto redemptionis damnatur, de maiori pretio tempore redemptionis conueniendo, fructibus medij temporis in sorte computatis: à fortiori ergo damnabitur idem contractus, fructibus illis in pretio redemptionis non computatis, ex quo maior gratia fit venditori fructus computando, quàm non computando, vt constat. Et quanquam casus illius capituli sit; quando emptor reseruat sibi facultatem reuendendi: attamen quantum ad difficultatem propositam, perinde est ac si facultas redemptionis esset in potestate venditoris; eò quòd cum Papa illum contractum condemnauit, non habuit respectum ad facultatem redimendi in hoc vel illo existentem: sed ad hoc quod emptor exigit maius pretium, tempore redemptionis sibi tradi, quam ipse tradiderat: & quòd valebat fructus medij temporis in pretio computare. Hęc autem ratio condemnationis, æquè habet locum, quando facultas redimendi est in potestate venditoris sicut si esset in potestate emptoris, vt constat.

Secundò,

Secundò, quia per illud pactum, quòd s. venditor tempore redemptionis maius pretium emptori soluat, quā ipse prius soluerat, est melior conditio emptoris, quàm venditoris; cum ex parte emptoris certum sit lucrum, ex parte autem venditoris certum sit damnum, cum rem suam rehabere non possit, nisi vltra pretium restitutum, aliquid de suis bonis (alioqui indebitum) soluat.

Tertiò quod contractus huiusmodi à vitio excusati non possit, nec ab iniquitate appa ret, quia pretium quod emptor dedit fuit pretium iustum: igitur pretium maius, quod pro eadem re exigit, tempore redemptionis, erit iniustum, aut si pretium illud maius, quod tempore redemptionis est virtute contractus dandum, est iustum: igitur pretium ab emptore datum fuit, iniustum. Ac proinde vt æquitas, & iustitia vtrobique seruetur, oportet pretium redemptionis nō esse maius, quàm fuit pretium emptionis. Propter has rationes motus est Conr. qu. 48. post alios doctores, ad tenendum id, quod rationes ipsæ prætendunt. 3.

Oppug. dicta sent. affirm. Et probatur illam æqualitatem in proposito non esse necessariam.

Mihi tamen non videntur motiua hæc admodum efficacia, ad probandum necessarium esse ad contractus iustificationem, quod pretium redemptionis sit æquale pretio emptionis: siue sit pactum, de computando fructus medij temporis in pretio; de quo est casus textus citati, siue non sit tale pactum. Et loquamur primò quando ex pacto non sunt præfati fructus in sortem computandi. Cum igitur in huiusmodi contractu cum pacto redemptionis, seu de retrouendendo celebrato, duæ venditiones contineantur, altera quæ actu fit, altera s. reuenditio, quæ sub pacto ponitur, necessarium est ad iustitiam contractus, quòd vtrobique æqualitas inter pretium & mercem seruetur. Sed stat, quod tempore reuenditionis, res quæ reuenditur sit maioris valoris, & pretij, quàm erat, quando primò fuit vendita, igitur non erit iniquum, si in tali casu maius fuit pretium redemptionis, quàm fuerit pretium emptionis, & per consequens non erit iniquum tale pactum apponere, quod s. tempore redemptionis venditor soluat maius pretium pro illa rehabenda, quam fuerit pro ea datum, si res in valore ac pretio postmodum creuerit. Pro quo etiam faciunt exempla, quæ suprà in quarto argumento principali adduximus.

Confirm. 1.

Et confirmatur, quia supposito quod emptor in priori emptione pretium iustum tradiderit, & posteà alij tertio eandem rem vendat poterit ab illo tertio pretium correspondens valori ipsius rei, tempore illius secundæ venditionis exigere: etiamsi maius longè sit. quàm fuerit pretium ab eo prius datum: nam stat, quòd res tempore reuenditionis sit meliorata: igitur etiamsi eandem rem postea velit ipse venditor redimere, poterit ab eodem, sicut ab alio tertio, maius pretium pro illa exigere, quàm ipse prius pro eadem dederat, & per consequens si tempore contractus velit venditor emptorem obligare ad rem eādem eidem venditori reuendendam, iustè poterit emptor pactum acceptare, taliter vt venditor postea tempore redemptionis, augeat pretium ad augmentum valoris ipsius mercis.

Confirm. 2.

Confirmatur iterum, quia si Petrus vendat Ioanni domum pro iusto pretio, adiecto pacto, quod Ioannes aliam suam domum, quam habet, vendat postea eidem Petro, quando ipse Petrus cum pecunia parata id petierit, Ioannes poterit pactum illud acceptare, tali lege, si Petrus eidem pro domo illa postea vendenda: pretium eius iustum dederit. Et si ita quod domus Ioannis postea vendenda, valeat plus, quàm valet domus, quam Petrus prius vendidit, iam talis contractus cum præfatis pactis est licitus & iustus: & tamen in pacto tacitè ponitur, quòd pretium pro secunda domo dandum, debeat esse maius quam pretium pro prima datum; idque quia plus valet secunda domus, quam prima. Igitur pari forma, si Petrus vendat Ioanni domum illam, adiecto pacto, quòd Petrus teneatur illam eandem posteà (etiamsi plus valuerit)

luerit) eidem Ioanni reuendere, iustè poterit Ioannes pactum acceptare, hac lege, vt Petrus posteà pretium augeat, iuxta valorem ipsius domus, quem tempore redemptionis habebit. Nam quantum ad iustificationem contractus, nihil refert quòd venditor obliget emptorem, ad posteà eandem domum vel alteram eidem vendendam, modò vtrobique iustum seruetur pretium. Et ita in casu quo ponitur pactum de vendendo alteram, causa augendi pretium in illius venditione est maior valor illius: sed eadem penitus causa reperitur in casu, quo pactum ponitur de reuendendo eandem domum, si tempore redemptionis sit ipsa maioris valoris, quàm prius. Et in his omnibus; non est necessarium fructus medij temporis, in pretio computare, vt patet.

Concl. 1. Itaque dicendum primò, si tempore contractus certum est, rem venditam plus esse posteà valituram, & apponatur pactum redemptionis; iustè poterit per emptorem tale pactum acceptari, tali addita conditione, quòd venditor maius pretium det tempore redemptionis, quàm ipse acceperit. Et hoc, vel relinquendo pretij determinationem pendentem, vsque ad ipsam redemptionem; vel illud illico determinando, taliter vt tantum sit quod æquè dubium sit, rem tempore redemptionis plus, minusve valituram; iuxta c. nauiganti, de vsuris, & cap. in ciuitate ibidem. Si autem tempore contractus facti cum pacto redemptionis, sit certum rem illam idem valituram posteà quòd nunc valet; aut verisimile non sit eam posteà plus valituram; tunc iniquum est pactum, si emptor velit venditorem obligare, ad augendum pretium tempore redemptionis, pro re ipsa reuendita. Et procedit hoc dictum pro vtraque sui parte, casu quo emptor iustum pretium pro censu vel re ipsa empta dederit, non habito respectu ad pactum adiectum, de vendendo rem eandem. Pro quo tamen pacto, potest licitè aliquid à venditore exigere, cæteris eodem modo se habentibus.

Concl. 2. Dico secundo, quòd esto certum sit rem illam nō esse posteà plus valituram, quàm valeat tempore contractus, non est per se damnandum huiusmodi pactum, quo scilicet venditor teneatur tempore redemptionis maius pretium dare, quam ipse acceperit. Id etiam patet, supposito quòd emptor nihil à pretio iusto rei emptæ defalcauerit, ob pactum redemptionis in fauorem venditoris appositum; dummodò illud incrementum pretij quod exigit, tantum sit, quantum emptor merebatur, ob id quòd onus illud rem illam reuendendi subierit. Imò in hoc gratiam facit venditori; quia cum possit statim tempore contractus pretium rei emptæ, iuxta onus reddendi in se susceptum minuere nihil tamē tunc minuit, sed id ipsum quod merebamur, per tempus posteà soluendum expectauit.

Concl. 3. Dico tertio quòd si emptor rem seu censum emat, cum pacto redemptionis in fauorem venditoris apposito, hac lege; vt venditor tempore redemptionis pretium augeat, & quòd ipse emptor fructus medij temporis in pretio computabit; non est secundum se damnandum, & iniquum. Patet hoc si emptor pretium iustum rei dedit, nihil ob pactum redemptionis defalcando; sed loco talis defalcationis faciendæ, præfatum pretij incrementum, suo tempore soluendum, exigendo. Hoc de se non est condemnandum, vt ex dictis patet. Sed hoc aliud, quod est fructus medij temporis velle in pretio computare, non est de se malum, nec alteri eorum præiudiciale; quia non ipsi emptori, qui potest sponte gratiam venditori facere: nec ipsi venditori, cum hoc in eius fauorem cedat, vt constat. Ac proinde intentione sana existente, quæ nihil in fraudem vsuræ facere intendat, talis contractus in re est licitus, cum intentio emptoris non sit mutuare, sed purè vendere, & gratiam venditori facere.

Imò addo quarto, quòd si emptor à iusto pretio rei emptæ tantum defalcauit, quantum pactum redemptionis in fauorem vēditoris appositum merebatur, & vltrà velit venditorem obligare, vt tempore redemptionis augeat pretium, & ipse fructus

medij

medij temporis in pretio computabit;non est de se damnandum. Nam illic æquiualenter sunt tres contractus, quorum quilibet est licitus. Primus, quo res illa emitur pro iusto pretio: secundus, quo pro onere, quoad reuendendam rem illam, emptor sibi pretium rei quodammodo minuit, sed moderatè: tertius, quo fructus medij temporis se obligat in pretio computare, loco incrementi pretij, quod tempore redemptionis augendum est. Et primum & secundum contractus constat licitos secundum se esse, de tertio idem patet, quia hæc obligatio qua se ad fructus medios in pretio computandos obligat, alicuius valoris est, & vtile & commodum est ipsi venditori, vt constat. Et cum emptor illam obligationem, pro ipso venditore gratis subire non teneatur, sequitur quòd potest se ad id pro aliquo pretio proportionato obligare; nō obstante incertitudine, quæ de quantitate fructuum precipiendorum habetur. Sicut non obstante incertitudine piscium capiendorum, & fructuum tempore messis colligendorum, potest quis se obligare, ad eos pro pretio aliquo alteri tradendo. Et per consequens casus ille totus poterit iustificari in re ipsa: modò (vt dixi) sana sit semper ementis intentio. Non obstante quod tales contractus ante factum sint dissuadendi, quia habent speciem mali, & similimi sunt impignorationi, & ideò præsumuntur in fraudem vsurarum fieri.

Ad motiua igitur suprà pro Conrado adducta, facile est respondere. Ad primum sumptum ex cap. illo vos de pignoribus, dicendum, quòd textus damnat contractum illum, potius ex præsumptione quàm ex rei veritate; ideò scilicet, quia valde assimilatur impignorationi, eò quod emptor vult fructus medios in pretio computare, & etiam quia qui contractum illum fecerat erat vsurarius, & ita præsumitur eum mutuare potius, quàm verè emere, intendere, & ex mutuo lucrum quærere. Et talibus præsumptionibus stantibus, non dubium peccatum esse, tales contractus facere: quia scandalizatiui sunt simul, & contrahentium infamatiui. Cum hoc tamen stat, veritatem tali præsumptioni opponi, & tunc in conscientia veritati poterit stari, etiamsi iudices iuxta iuris præsumptionem debeant iudicare. *Resp. ad arg. contraria.* *Ad 1.*

Ad secundum dicendum, quòd falsum est esse meliorem conditionem emptoris, quàm venditoris, sed potius æqualem in casibus suprà iustificatis, cum omnia possint ad æqualitatem reduci, vti expositum est. Falsum etiam est, quod certum sit lucrum emptoris, & damnum venditoris (accipiendo lucrum pro commodo alioqui indebito) nam esto maius pretium sibi sit tempore redemptionis reddendum, quàm ipse dederat; illud tamen incrementum debetur emptori, vel ob valorem rei auctum, vel loco defalcationis, quàm à iusto pretio (ratione pacti redemptionis) potuit facere, & non fecit, & ita æqua mansit vtriusque conditio. *Ad 2.*

Ad tertium dicendum, quòd stat, vtrunque pretium tam emptionis, quàm redemptionis iustum esse, etiamsi æqualia non sint, eò quòd rei venditæ valor potest diuersis temporibus varius esse, vt satis ex dictis constat. Et ita ratio nihil aliud probat, nisi tunc contractum illum esse damnandum, in quo conuenitur de maiori pretio tempore redemptionis, quàm fuit datum tempore emptionis; quando scilicet à pretio rei iusto, id quod potuit ob pactum redemptionis defalcari, fuit defalcatum: & cum hoc etiam tempore contractus verisimile non est, rem emptam plus tempore redemptionis esse valituram, secus si singula, quæ suprà dicta sunt, considerentur, & seruentur. *Ad 3.*

Hic tamen est vnum addendū, pro clariori eorū, quæ dixi, notitia, habēda, simul & pro communis sententiæ intelligentia, vt contraria sententia, & hæc nostra quam explicuimus, possint ad concordiam reduci; quòd quando in huiusmodi contractibus, alter ex cōtrahentib. pactū in fauorē sui apponit rationē cuius alterū onerat; ille alter poterit *Quatenus dictæ sent. possint concordari.*

In contractu, quo plura onera aliter ad alterius instantiam subit eò potest ab eodē maius pretiū in recompensam exigere, Explicatur hoc fundamentum exemplis.

poterit in recompensam præfati oneris. quod gratis pro alio subire non tenetur, aliquid aliud exigere, quod similiter in sui cedat fauorem, siue sit pretium, siue aliud pretio commensurabile. Et quantò plura onera alter, ad alterius instantiam subit, tantò maius pretium potest in recompensam ab illo altero exigere. Quod fundamentum, ad innumeros casus decidendos valet: ad propositum tamen nostrum id applicando, dicendum; si Petrus censum, aut rem aliam à Ioanne emit, pro qua Petrus pretium integrum, & iustum ipsius rei emptæ tradere intendit: Ioannes potest pactum apponere, quòd Petrus teneatur, quando Ioannes voluerit, rem eandem eidem reuendere, non determinando pretium redemptionis: sed vt teneatur Petrus rem illam reuendere pro pretio, quod res tempore redemptionis valuerit, & hoc est in fauorem suum. Potest etiam in pacto exigere, vt Petrus rem illam teneatur sibi posteà reuendere, pro eodem pretio quod ipse ipse accepit, etiamsi res posteà in valore ascenderit, & hoc est magis in fauorem suum.

2. Si Ioannes sine pretij determinatione exigit, vt Petrus teneatur rem illam ipsi Ioanni reuendere, loco huius potest suam recompensam Petrus exigere, etiamsi pactū fuit de reuendendo rem, pro pretio tempore redemptionis cursuro. Recompensa autem fieri potest vel pretium emptionis minuendo, vel pretium redemptionis augendo, vt satis expositum est. Et in tali casu nulla est iniustitia, si minus pretium sit ab initio datum, & magis tempore redemptionis redditum; si illa minoritas prioris pretij, aut maioritas secundi sit propter onus reuendendi ab emptore susceptum: esto quòd res in valore non ascenderit.

3. Si tamen Ioānes in pactò exigit non solùm quòd Petrus teneatur rem sibi posteà reuendere, sed determinat pretium, puta pro aliquo quod est verisimile quòd erit longè minus, quam res tempore redemptionis valebit, poterit in recompensam exigere Petrus aliquid ab eodem Ioanne, puta vt amplius descendatur in pretio emptionis. Et ita tunc poterit duas defalcationes facere; alteram ratione pacti de retrouēdendo pro minori, quàm res valuerit tempore redemptionis. Si deniq; Ioānes in pa-

4. cto exigit, quòd Petrus teneatur rem illam retrò vendere, pro eodē pretio, quod ipse accipit, sicut est in communi practica, siue res creuerit in valore, siue non, & tamē sit verisimile rem plus valituram: tunc duplex etiam fiet defalcatio à pretio iusto ipsius rei: altera, quia arctat illum ad reuerendum: altera, quia arctat illum ad pretium determinatum, quod minus est, quàm verisimiliter putatur fore tempore redemptionis, vt dictum est. Quod enim hæc onera diuersa sint, & vtrunque pretio æstimabile, patet; quia si quis ad alterius instantiam, se obligat ad vendendam illi posteà domum quam habet pro pretio tempore emptionis cursuro, etiamsi credat domum plus tunc valituram quàm nunc, potest pro tali onere aliquid exigere, vt constat. Potest etiam se obligare ad vendendam domum pro minori pretio, quàm valebit tempore, quo eam emet; & hoc onus aliud est à priori, & potest pro illo amplius exigere: ita igitur in proposito. Et facta illa duplici defalcatione, manebit iustus, & æqualis contractus. Si tamen non est verisimile, rem in valore ascensuram, sed in eodem permansuram tempore redemptionis, fiat vna defalcatio à pretio iusto ipsius rei; sed aliquantulum maior, quam si esset pactum de reuendendo, pro pretio cursuro tempore reuenditionis. Cuius ratio est clara, quia si esset pactum de reuendendo, pro pretio cursuro, quod exempli gratia erit centum, & nunc etiam tempore emptionis pretium rei in se est etiam centum, aliquid est defalcandum ab hoc pretio manente ipso venditore obligato, ad reemendum pro centum. Si igitur pactum est, vt fiat reuenditio pro pretio in emptione dato, quod est pretium rei quodammodo diminutum ob prædictam defalcationem: igitur venditor non vult manere obligatus,

Limitatio huius quarti exempli.

ad danda

ad danda centum tempore redemptionis, sed minus. Et per consequens, hac ratione debet maior defalcatio, à pretio emptionis fieri, & illa facta, manet æqua vtriusque conditio, & contractus iustus, & ita patet intelligentia dictarum opinionum, quę inter se contrariæ videbantur. Nam prior, quæ ait contractum emptionis cum pacto redemptionis iniquum esse, si secundum pretium sit inæquale priori, procedit, quando integra facta est à priori pretio defalcatio, iuxta exigentiam totius pacti. Quam autem nos probauimus, procedit opposito modo, quando non fuit integra defalcatio facta, & ita omnia cohærent.

EX dictis alia nascitur dubitatio, an. s. certum sit, quod pro certo suppositum est s. quòd in emptione census cum pacto redemptionis, per venditorem apposito, licitum sit in pretio descendere, minus s. dando, quàm daretur, si census esset irredimibilis. Quæ difficultas suprà, in tertio argumento principali tangebatur: & dixit Henricus de Hoitam, quod non. Imò quod tantum pretium, debet pro censu, seu re, redimibili dari, quantum si irredimibilis esset. Probatur primò; quia res (cum eadem sit, nec per verba nostra mutata) eundem valorem habet vendita cum pacto redemptionis, quem haberet sine huiusmodi pacto. Quandoquidem pactum appositum, sicut naturam rei non variat, ita nec eius valorem; vt vnus pulcher equus, tantum valet venditus cum pacto redemptionis, sicut sine illo. *Aliud dub. An liceat in emptione census cum pactu redemptionis per venditorē apposito in pretio descendere. Sentent. 1. negatiua*

Secundò, si esset licitum in pretio ob præfatum pactum descendere, ideo esset, quia alias fieret præiudicium aliquod seu damnum emptori; sed hoc non: nam si venditor nunquam redimet rem quam vendiderat, tunc emptor, ita bene rem illam possidebit, ac si sine pacto redemptionis eam emisset. Si autem venditor eam vnquam redimet, tunc idem pretium quod emptor dederat, eidem reddetur: & vltrà erit lucratus fructus medij temporis: igitur nullum emptori præiudicium fit, si pretium rei integrum pro ea soluat. *Argum. 1. 2.*

Tertiò, quia qui propter præfatum pactum descendit in pretio alioqui iusto, agit contra charitatem proximi, ex qua tenemur proximum sicut nosmet diligere: & eum in suis necessitatibus adiuuare non verbo tantum, sed opere, & veritate, prout ait Ioannes in sua Canonica. Oppositum tamen agit, qui proximò rem suam ob necessitatem vendenti, minus pretium illi dat, quam res in se valeat, ob pactum reuenditionis cum ex tali pacto nullum illi præiudicium fiat. *3. 1. Ioan. 3.*

Quartò, quia in cap. ad nostram, de emptione & venditione, damnatur emptio, facta cum pacto redemptionis ob diminutum pretium pro re illa datum: maximè cum soleat pretium adeò diminutum, pro censu redimibili dari, vt medietatem iusti pretij non attingat, vt suprà in tertio argumento principali deducebatur.

Oppositum tamen videbitur cum Gersone, & cæteris Doctoribus tenendum. Cuius ratio aperta est, tam ex parte ementis, quàm ex parte vendentis, quàm etiam ex parte ipsius rei, cum pacto redemptionis venditæ. Ex parte quidem emptoris: nam qui rem seu censum emit, cum pacto redemptionis in fauorem venditoris apposito, manet obligatus post rem emptam, eam, quando venditor petierit, illi reuendere, velit nolit ipse emptor: hoc autem onus, & obligatio, pretio est æstimabilis: igitur tantum poterit emptor in pretio census descendere, quantum potest ipsa oneris susceptio æstimari. Vnde inde mutuatio illa dicitur vsuraria, qua quis alteri mutuat hoc pacto, vt mutuatarius teneatur posteà res suas mutuanti vendere, velit nolit; aut res ipsius mutuantis emere, velit nolit: vt suprà in hoc Codice, de vsura ostensum est: & non nisi quia prefata obligatio mutuatario imposita, est pretio æstimabilis. *Sent. 2. affirm. Probatur Primo ex parte emptoris.*

Ex parte etiam venditoris idem apparet: quia non est iustum, venditorem tantum pretium pro re per eum vendita exigere, quando non transfert completū dominium *2. Ex parte venditoris.*

illius rei in emptorem, quantum exigere posset, completũ dominium in emptorem transferendo. Modò autem in venditione rei cum pacto redemptionis, venditor ipse reseruat sibi ius quoddam, ad rem ipsam venditam; nam quando pretium reddiderit, poterit rem ad se retrahere, inuito possessore, vt constat; igitur licitum erit, imò iustum, in pretio talis rei, taliter venditæ descendere, ex parte etiam ipsius rei sic venditæ. Idque patet; quia res aliquo onere onerata, seu obligata, non est simpliciter tanti valoris; quanti esset si omnino à tali onere esset libera. Vnde fundus per quem potest quis inuito possessore, riuulum in agrum suum ducere, aut currum suum cum iumentis agere; non est tanti valoris in communi hominum æstimatione, quanti esset si tali oneri non subijceretur. Et domus per cuius solum aquæ puteales: aut fluuiales alterius domus emittuntur, non est tanti pretij, quanti esset ab illo onere libera; igitur res seu census reuenditioni contra voluntatem possessoris subiectus, minus valet, quàm si ab illo onere esset immunis. Vnde, vt in Leu. c. 25. legimus, possessiones quæ non sine præfato onere vendebantur, tantò vilius emebantur (Deo instituente) quantò propinquior erat annus Iubilei, in quo ad priorem possessorem redibant. Et quanquam tunc temporis fructus medij temporis, computarentur in pretio, accidit tamen hoc emptioni rei redimibilis. Ipsum enim pactum redemptionis appositum, per se facit rem posse vilius emi, siue fructus medij temporis in sortem computentur, siue non.

3. ex par. ipsius rei venditæ.

Quantum sit in pretio descendendum in proposito, ratione pacti de redimendo.

Quantum autem sit in pretio descendendum; non ita per regulam certam apparet, nisi ad communem patriæ consuetudinem, inter bonos, & non tales approbatam, recurramus. Hæc enim est, vbi taxa Principis deest, quæ pretium iustum rerum determinat. Ac proinde parum refert pretium pro cẽsu redimibili, datum esse dimidium, aut infrà, respectu pretij iusti eiusdem census irredimibilis; modò pretium illud diminutum sit per loci, aut patriæ communem consuetudinem, inter diuites, & pauperes, bonos, & non tales approbatum. Quod si vltra prȩfatam communem consuetudinem, quis in pretio descendat, iam erit iniustum pretium ob sui diminutionem. Vnde fit, vt in diuersis locis & temporibus aliud, & aliud sit iustum pretium huiusmodi censuum, sicut & reliquarum rerum venalium, vt de se satis constat: imò & in eodem loco, & tempore, stat æqualem censum redimibilem plus aut minus valere, prout tutior est, & à periculis magis remotus; nam qui pluribus est periculis expositus, minus valet, vt satis certum est. Sequitur ex dictis, quod si Petrus olim emit censum aliquem pro decem, & successu temporis, imò & nunc (si census ille de nouo emeretur) valeret quindecim, eò quòd rerum similium pretium variatũ est, non tenetur in conscientia pretium olim datum augere, vsque ad pretium nunc currens, puta ad quindecim. Nec tenetur minorem pensionem, quam solitus est ob id recipere; sed tutus erit solitam pensionem recipiendo, & nihil in pretio augendo. Idq; supposito, quòd tempore quo illum censum emit pro decem, ipsa decem fuerint iustum pretium, tunc communiter currens. Corollarium est clarum à simili: si Petrus tunc emisset domum, quæ pro tunc valebat centum, & erat hoc pretium iustum eiusdem, nunc autem domuũ valor ascendit ad duplum; ita vt si domus illa nunc venderetur, pretium iustum eius essent ducenta, tutus est in conscientia Petrus, etiamsi pretium paruum olim datum non augeat, & fructum integrum suæ domus percipiat.

Coroll. 1.

Sed pone, Petrum censum præfatum per decem emisse, cum tempore contractus valeret quindecim, & per multos annos pensionem percepisse; nunquid tenebitur fructus perceptos, in parte restituere? an satisfaciat, si diminutum pretium per eum olim datum ad æqualitatem reducat? Respondetur, in tali casu non opus est absolutè contractum resoluere, supposito quòd dolus non dedit causam contractui, sed tenetur ad

Casus particularis.

An Petrus emens censum pro decẽ valẽ-

tur ad vnum de duobus: vel illum resoluere; & pro interesse satisfacere venditori: vel pretium ad æqualitatem reducere, satisfaciendo similiter venditori pro interesse, si quod venditor ex hoc quòd pretium debitum, suo tempore non fuit illi datum, patiatur. Itaque stando in contractu, suppleat quod in pretio defuerat: secundo, videat ad arbitrium boni viri, quid & quantum, tanto tempore verisimiliter venditor fuisset lucratus (si pretium integrum suo tempore fuisset illi solutum) & illud similiter illi reddat. Et si hoc non poterit, vt dicunt quidam, alia via satisfacere, scilicet reddēdo tantam quantitatem de pensionibus annuis perceptis, quanta est superexcrescens vltra quantitatē proportionatam pretio soluto: vt, singulis annis percepit vnum ducatum, pro quo annuè leuando debuisset soluere quindecim, & tamen non soluit nisi decem, tenebitur tertiam partem omnium pensionum, quas percepit, restituere; cum pro decem ducatis non potuit tunc iustè emere cēsum, quo ducatum integrum annuè perciperet, sed duas eius tertias, vt patet intuenti. Et quodcunque horum fiat, res videtur ad æqualitatem redacta.

tem quindecim, recipiensque per annos aliquot pensionem teneatur restituere quod percepit.

Solutio probabilis.

Tenetur ad vnum è duobus. 1. 2.

De iure tamen & rigore iustitiæ ad primum tenetur potius, quàm ad secundum, nec secundum est adeò iustum sicut primum; non enim videtur ambas vias iustas, & æquas esse. Quòd inde patet, quia stat quòd venditor nullum sit interesse passus ex hoc, quòd non fuit integrè sibi pretium solutum; aut si sit, erit parum. Exempli gratia; quia potuit amplius vnum ducatum lucrari, qui adiunctus ei, quod pretio deerat, quod est quinque, reddunt sex & ita restituendo sex, esset res ad ęqualitatem redacta: & tamen per secundam viam, supposito quòd per triginta annos pensiones illas perceperit, deberet restituere tertiam partem, quæ sunt decem. Et ita videtur alteram illarum viarum non æquam esse, eo quod si vtraque æqua esset, per vtramque res esset ad æqualitatem redacta: quod esse non potest; cum plus per secundam, quàm per primam viam sit restituēdum. Deinde pone, non nisi per duos annos eum pensiones percepisse, & rem, in qua institutus erat census, in tertio anno totaliter perire. Iam iuxta secundam viam satisfaceret restituendo duas tertias ducati; & per primam teneretur pretium ad æqualitatē reducere, restituendo quinque, & aliquid vltra ratione interesse. Quæ viæ iterum sunt inæquales, vt constat igitur altera est minus iusta.

Alia solutio.

De iure tenetur potius ad primum quam ad secundum.

Probatur.

Ideo dicendum, quòd prima via est; quæ iusta est, scilicet pretium ad æqualitatem reducere, simul interesse soluendo. Patet hoc; quia venditor non dicitur defraudari per hoc, quòd emptor annuas pensiones sui census percipit. Illæ enim pensiones suæ sunt, & velut fructus sui census sunt, & ita iustè illa recipit: ac proinde illis nihil restituere tenetur: sed venditor in solo pretio fuit defraudatus, & ex consequenti in interesse, quòd inde passus est; ideò de iustitia pretium est ad æqualitatem reducendum, & tutus erit pensiones perceptas retinendo. Vnde impertinens est, plures, aut paucas pensiones receperit. Et si paucas receperit, eò quod perijt census (pereunte re, in qua erat constitutus) non minus tenetur emptor ad restituendum pretium quousque ad æqualitatem illud reduxerit, quàm si multas perceperit pensiones. Cuius rei exemplum est clarum, si quis emit agrum ipsum, pro pretio tamen diminuto, quod tamen non suffecerit ad nullitatem contractus, restitutio per emptorem agenda, non venit commensuranda, per fructus ex agro illo perceptos: de illis enim nihil restituere tenetur, siue paucos, siue multos perceperit; quia sui sunt, & ex re sua percepit; sed tenetur pretium ad æqualitatem reducere, facta insuper pro interesse satisfactione. Et ita fallitur Conr. qui ait vias æquè satisfactorias, & iustas esse, & posse emptorem quamcunque earum eligere.

Primus ille modus, ad quē de iure tenetur in proposito casu iustus est ac tutus.

Probatur.

Sequitur amplius, quòd si census fructuarius, soluendi scilicet annuè certas mensuras tritici, fuit pro iusto pretio emptus, quantumlibet paruum fuerit pretium: &

Coroll 2.

successu temporis mensura tritici multum in valore ascendat, puta vt valeat hoc anno vnum ducatum, cum tamen tempore contractus valeret tria regalia, aut duo, aut etiam vnum, tutè poterit censualista illas mensuras tritici annuè percipere, ad quantumcunque valorem ascenderint absque hoc quòd aliquid inde teneatur restituere, seu defalcare. Cuius ratio est aperta; quia emens agrum, seu fundum pro iusto pretio (quantumuis paruum sit) tutè poterit postea fructus illius agri percipere, ad quantumcunque valorem ascenderint. Nec tenebitur inde aliquid venditori restituere, vt constat, eò scilicet quod fructus rei suæ percipit. Cùm igitur annuæ pensiones à censualista perceptæ sint, velut fructus census per eum empti, sequitur intentum. Vnde quemadmodum censualistę licitum est pensiones quam plures, per quamplures annos percipere, quantumlibet plúres sint; ita eidem licitum est, pensiones easdem percipere, quanticunque valoris sint. Et corollarium etiam verum est; esto quòd censualista diminutum & non iustum pretium pro tali censu dederit, namque tunc satisfaciet, si pretium augeat & ad æqualitatem reducat, simul & pro interesse aliquid proportionatum persoluat, vt in Corollario præcedenti dictum est.

Ratio.

Coroll 3. Sequitur amplius, pragmaticam regiam, qua, vt fuerunt, statutum est, vt qui census fructuarios cum pacto redemptionis habebant, pensionem fructuariam non amplius exigerent, sed eam in pecuniariam commutarent, ita vt pro 14. vnum annuè perciperent non impedire, quo minus census pecuniarius redimibilis, pro minori pretio possit emi. s. dando 12. aut decem pro vno annuè leuando, quemadmodum in multis locis passim huiusmodi census emuntur. Ratio corollarij est clara. Tũ quia, vt dicunt, qui pragmaticæ tenorem viderunt (quem fateor me non vidisse) pragmatica non pretium certum censibus emendis imponit, sed veteres cẽsus fructuarios, ad certam normam reducit: quæ tamen constat esse diuersa. An autem principis intentio ea fuerit, vt iuxta normam illam census noui emerentur, mihi non constat, ex verbis tamen pragmaticæ non satis apertè colligitur: ideò non sunt damnandi, qui census nouos pro pretio in loco illo communiter currẽte emunt, siue 14 siue 12. siue decem pro pensione vnius soluẽda communiter dentur. Tum etiam, esto illa esset principis intentio, veteres census, & nouos in pretio æquare; est tamen tam frequens in multis locis in oppositum consuetudo (quæ nec principem latet, nec illi renititur) adeò vt meritò præsumatur Principis mentem non esse talem consuetudinem prohibere, sed liberè id permittere, & concedere.

Resp ad arg. suprà pro parte negatiua allata. Ad rationes autem pro Henrico suprà factas respondetur. Ad primam dicendum, quod quamuis res vendita cum pacto redemptionis, aut sine illo in se valorem non variet, sed vnius est valoris, attamen emptori non valet tantum vendita cum pacto redemptionis, quantum valeret sine illo pacto, vt satis suprà ostensum est. Dicitur secundò, quod adhuc ipsa res tali oneri subiecta, non valet tantum, quantum si à tali onere libera esset: nam valor rei non ex natura ipsius sumitur, sed ex communi cursu, & communi hominum æstimatione. Cum ergo res oneri subiecta, non sit in tanta apud homines æstimatione, in quanta esset, si libera ab onere foret, vt constat, sequitur intentum. Itaque ratio probat, quod pactum appositum sicut naturam rei non variat, ita nec valorem naturalem. Variat tamen valorem vsualem, quia non potest homo tam liberè, & commodè, re onerata vti, quantum posset, si libera esset, saltem quantum ad distrahendum, & alienandum, & vendendum, & meliorandum rem ipsam.

Ad 1.

Ad 2. Ad secundam dicendum, quod si emptor tantum pretium pro re cum pacto redemptionis vendita soluat, quantum solueret sine pacto illo, ipse emptor grauatur, quia soluit excessiuum pretium, considerando rem emptam cum præfato onere. Et quan-

quanquam ex alia parte lucretur fructus medij temporis,nihil refert, quia illos æquè lucraturus foret,si rem sine pacto illo emisset,sicut cum pacto; & sui sunt,quia de re sua sunt orti.Et siue lucretur,siue non fructus ipsos, cum stet rem illo tempore nihil fructificare,id impertinens est ad iustificationē contractus, de ratione eius est æqualitatem inter pretium,& mercem, sic,vel sic circumstantionatam,seu oneratam, aut liberam seruare. Ad tertiam negandum est,esse contra charitatem,in casu descendere in pretio,cum enim iustitia commutatiua illum descensum requirat, hæc autem charitati non aduersetur,quandoquidem nulla vera virtus est charitati cōtraria,consequens est,non esse contra charitatem; nec obstat vendentis paupertas,quia iustitia commutatiua nec ad diuitias,nec ad paupertatem habet respectum,sed æqualitatem inter datum,& acceptum attēdit. Tanta tamen posset esse vendentis necessitas quod carens re,quam vendit,pretio etiam pro ea accepto non posset se,&familiam sustentare,sed in extrema,vel quasi necessitate permanerent: quod tunc teneretur emptor, vel rem emptam ei reddere,vel aliud ad eius indigentiam releuandum dare, idq; ex præcepto charitatis, quæ quidem non obligat emptorem per viam pretij plus dare quam res valeat, sed obligat eum ad venditoris inopiam, & indigentiam subleuandam. Itaque ad iustificationem contractus emptionis,& venditionis nihil refert voluntate, an necessitate,etiam extrema pressus, venditor ipse rem suam vendat. *Ad 3.*

Ad quartam ex cap.ad nostram. sumptam, dicendum, quod emptio,de qua textus loquitur,meritò damnatur, quia non fuit iustum pretium pro rebus emptis datum, sed diminutum; diminutum inquam,nō solum à pretio quod res ipsæ ab omni onere liberæ valerent,sed à pretio,quod res ipsæ sic oneratæ valebant, quod est pretium iniustum. Adde quod qui contractum illum fecerat erat vsurarius, qui solitus erat vsuras exercere.Ideò meritò præsumitur præfata emptio vsuraria,vltra quod erat iniusta. Quæ de pacto redemptionis hactenus diximus, procedunt de pacto ex parte venditoris,& in fauorem eius apposito.Ideò esset dubium de pacto reuenditionis ex parte,& in fauorem emptoris apposito: an sic tale possit licite apponi, & eo apposito sit idem pretium seruandum,& an fructus medij temporis sint in pretio tempore redemptionis computandi. Quæ difficultas suprà in secundo argumento principali, tangebatur. Et video communem Doctorum sententiam pro maiori parte dicentium,tale pactum apponi quidem posse, fructus tamen medij temporis non emptori, sed venditori cedere debere,seu,quod idem est,in pretio debere computari. Id probant.Primò,quia talis emptio, etsi nomine emptio sit,re tamē est mutuatio,eo quòd datur pretium reuocabiliter,quod est conditio,& natura mutui,vt sæpe tactum est,ac proinde quicquid vltra sortē fuerit lucratus, erit vsura. Et ideò tenebitur fructus medij temporis cum omnibus accessionibus,& emolumentis perceptis restituere,seu in pretio computare,vt vult Panorm.in c.illo vos. de pignoribus. Secundò demus emptionem census,seu rei cum pacto redemptionis ex parte vēditoris apposito, esse iustam, vti eam iustificari posse suprà ostensum est, quando vtrique licitum sit fructus medij temporis,tam rei venditæ,quàm pretij accepti retinere, & cæteris eodem modo se habentibus, emptor velit habere facultatem rescindendi contractum: & talem facultatem redimendi apud venditorem non manere Manifestum est si primus contractus erit iustus,hunc secundum esse iniquum: & quia venditor priuatur facultate redimendi,quam in primo contractu habebat: & quia emptor vult illam facultatem habere,quam prius non habebat.Et ideo si cætera maneant eadem,apertum est hunc secundum cōtractum esse iniquum,præsuppoṡita prioris iustificatione. Nam si prior erat iustus,in priori æqua erit vtriusq; conditio. In hoc autem venditoris cōditio efficitur peior,quam prius,vt constat:igitur. Tertiò demus in casu,veram emptionem

Ad 4.

Aliud dubiū, an licitè poßit apponi pactum reuenditionis in fauorē emptoris sicut & vendit.

Sent.1.

Argum.1.

3.

esse, & non mutuationem, adhuc ex alia parte videtur iniqua emptio, quia melior est conditio emptoris, quàm venditoris: eò quod venditor rem suam non vendidisset, nisi quia pretio indigebat, quod vt plurimum accidit: pretio autem non indigebat, nisi ad res alias emendas, seu ad satisfaciendum alijs creditoribus; denique ad pecunias distribuendas. Et ita si illis distractis emptori placeret contractum priorem rescindere, suum pretium repetendo, quando venditor pecunias iam distraxerit, non dubium, magnum esse venditoris grauamen; qui fortè compelletur res alias vilius vendere, vel pecunias ad vsuram accipere, vt habeat vnde pretium emptori præfato reddat. Tale autem grauamen non ita fit emptori, quando facultas redimendi est apud venditorem, cum emptor in promptu habeat censum, vel fundum (quem emerat) ad reuendendum. Et si perijt, antequam venditor illud redimat, nullum fit venditori præiudicium; tali enim lege rem in emptorem transtulerat, vt illa pereunte vtrique periret, ex quo vterque suum ius qualecunque in rem illam habebat.

Resol. affirm. Eiusmodi contractum per se licitū esse, modò iustum interueniat pretium, & absit scandalum.

Quibus non obstantibus, videtur, præfatum contractum de se illicitum non esse, modo iustum interueniat pretium, & scandalum, infamia, & mens deprauata cessent. Nam per hæc non dubium, omnem contractum, & humanum opus vitiari posse. Si enim illicitus esset præfatus contractus, aut esset, quia vsurarius, aut quia iniquus & iniustus. Sed neutrum est dicendum; patet. Quod enim vsurarius non sit, apertum est, quia illic est vera emptio & non mutuum, nam interuenit pretium, & merx quæ est census, seu res cum tali pacto empta. Et si res illa, vel census ante redemptionem pereat, perit emptori, & nulla ei relinquitur actio, ad pretium quod dederat, non igitur est mutuum. Nec impignoratio; alioqui pignore, seu re illa pereunte, maneret actio, emptori, contra venditorē ad pretium, quod illi dederat, quod est falsum. Non igitur est mutuum, & per consequens, nec illic locum vsura vera potest habere. Quod iniquus & iniustus non sit, de se patet, quia maximè ob id quod melior esset emptoris conditio, quam venditoris, vt suprà arguebatur. Sed hoc de se non vitiat contractum, si illa melioritas per aliquid aliud, venditori vtile, compensetur. Nam nec pactum redemptionis ex parte venditoris appositum (quod eius conditionem meliorem facit de se) contractum reddit iniquum, si aliqua emptori recompensatio fiat, vt patet ex dictis. Ac proinde si in casu proposito similis venditori fiat recompensatio, quæ proportionetur melioritati conditionis ipsius emptoris, erit contractus iustus, quia ad æqualitatem redactus. Potest autem illa recompensatio fieri, ascendendo in pretio, quemadmodum fiebat in pretio descendendo, quando facultas redimendi erat apud venditorem, vt ex supradictis constat.

Probat. 1. Ille cōtractus non est vsurarius.

Neque item iniustus.

2. Præterea hic contractus de se non est illicitus, s. si vis vt emam à te hanc domum, quam mihi vendis, faciam: hac tamen lege, vt aliam domum æqualem huic (quam alibi habeo) tu, quando mihi placuerit, emas pretio iusto hinc inde seruato. Igitur nec iste alius erit de se illicitus, s. si vis, emam à te hanc domum (quam mihi vendis) faciam, hoc tamen lege, vt quando mihi placuerit, tenearis hanc eandem domum reemere, pretio iusto hinc inde seruato. Nam hi casus, sunt, quoad substantiam, omnino similes, dempta domus venditæ, & vendendæ diuersitate; quæ tamen diuersitas ad iustitiam; vel iniustitiam contractus nil penitus facit: Maximè cum ponam in priori casu, domos illas esse penitus eiusdem valoris.

3. Præterea licitus est hic contractus, quo vineam meam pro horto tuo permuto, supposita eorum æqualitate, hoc pacto apposito, quòd quando mihi placuerit, rescindatur contractus, etiam fructus medij temporis in pretio non computando. Ergo pari forma hic noster casus erit licitus, quo emo à te domum pro tanto pretio, hac lege, vt quando mihi contractus displicuerit, rescindatur, & tu reddas pretium, ego autem

tem domum. Et sequela inde apparet, quia loco rei permutatæ, seu permutandæ, successit pecunia rei ipsi æquiualens, vt suppono.

Adde quod tale pactum de contractu rescindendo, tam appositum in fauorem emptoris, quàm etiam venditoris, est secundum iura approbatum, vt patet. Et refert Panormitanus in c. illo vos, suprà citato, & gloss. ibidem. Et habetur in l. quòd si nolit. §. si quid ita. ff. de ædi. edic. & in l. si ita res. C. de contrahenda emptione. Et si nil de tempore redemptionis seu resolutionis contractus conuentum fuerit, non tenetur venditor ad instantiam emptoris, contractum resoluere, nisi infra sexaginta dies, vt habet glossa, in præfato cap. illo vos. possunt tamen conuenire, vt quandocunque emptor velit, resoluatur contractus. 4.

Itaque loquendo de contractu in se, & de rigore iustitiæ, videtur præfatum contractum posse iustificari, pretio iusto seruato. Hoc autem seruabitur, si emptor (in cuius fauorem pactum illud appositum est) in pretio iuxta exigētiam pacti, seu oneris (quo ex tali pacto venditor grauatur) ascendat. Demus enim emptionem vnius census, non adiecto pacto redemptionis iustam esse, qua pro centum res illa seu census emptus est. Si cum hoc vult emptor habere facultatem, quando sibi placuerit, pretium repetendi, & censum priori possessori reddendi, poterit alter hoc acceptare; etiamsi sibi graue sit, hac lege, vt scilicet emptor recompensam illi pro præfato onere faciat, vel in pretio vltra centum ascendendo, vel aliud quid extra pretium illi reddendo, quod præfato oneri sit proportionatum. Habere enim emptores, qui res, quādo mercatores velint, emant, aliquid est pretio commensurabile. Ideò suprà conclusum fuit, vsuram esse mutuare cum pacto, quod mutuatarius ad emendum, vel ad molendum in domum mutuantis veniat. Ideò præfata recompensatione facta, nullam in contractu iniustitiam video. *Quatenus in prædicto contractu pretium seruari possit.*

Sequitur ex hoc, maioris valoris seu pretij esse censum, seu rem venditam, cum pacto reuenditionis in fauorem solius emptoris apposito, quam sit census simpliciter irredimibilis, supposito quòd præfata recompensa fiat per augmentum pretij: Patet hoc, quia dempto illo pacto manet census irredimibilis, igitur apposito pacto illo in fauorem emptoris, & in grauamen venditoris, maius pretium debet dari, vt constat. *Coroll. 1.*

Sequitur inde, tempore redemptionis non esse iustum, venditorem tantum pretium in casu reddere, quantum ab initio accepit; sed quantum valebat purus census irredimibilis. Patet hoc: quia residuum quod vltrà accepit, non pro censu, aut fundo vendito accepit, sed pro onere quod in se suscepit, quod tamen ex natura contractus, suscipere non tenebatur. Quod si conuentum est, vt tantum pretium teneatur venditor reddere, quantū integrè ab emptore accepit, tunc maius fuit grauamen venditori impositum, quia cogitur reddere pretium rei simul, & pretium oneris quod suscepit. Et ideo debuit emptor aliquantulum plus in pretio ascendere. Itaque in taxādo pretium, debet haberi respectus, non solum ad hoc quod venditor pro voto emptoris cēsum, aut rem vēditam redimere teneatur, sed ad pretium pro quo debet censum redimere. An s. sit illum redempturus pro pretio currēte, tempore redemptionis: an pro pretio currente, tempore emptionis: an pro pretio eodem integro quod accepit, secundum quòd paulò ante discutiebamus, quando agebamus de pacto redemptionis in fauorem venditoris apposito. *Coroll. 2.*

Est tamen differentia inter pactum pro emptore, & pactum pro venditore appositum: quia quando in fauorem venditoris apponitur, facit rem oneri subiectam, & per consequens minoris esse valoris: quando vero apponitur in fauorem emptoris, non facit rem propriè meliorem, aut maioris valoris esse. Huius discriminis ratio est aperta: quia in priori casu venditor habet actionem non solum *Discrimen inter pacta pro emptore ac venditore apposita.* *Ratio discriminis.*

ad per-

ad perſonam, ſed ad rem venditā, quam iure conuentionis poteſt reddito pretio ad ſe retrahere,in cuiuſcunq; poteſtate ſit: nam ad quemcunq; tranſeat,cum ſuo onere tranſit. In ſecundo vero caſu, res eſt libera,& in plena poteſtate ipſius emptoris exiſtens:& actio quam emptor ex tali pacto acquirit,eſt perſonalis,quia poteſt venditorem compellere,ad rem illam reemendam. Et illa eſt ratio quare longè plus deſcendatur in pretio rei emptæ cum pacto redemptionis pro venditore appoſito, quàm aſcendatur in pretio eius ob pactum pro emptore appoſitum. Nam actio realis in huiuſmodi præſtat actioni perſonali: imò propriè loquendo, ratione pacti pro emptore appoſiti, nil in pretio aſcendendum eſt, quamuis aliquid vltrà ſit addendum, ratione oneris perſonalis venditori impoſitj. Id patet: quia cenſus leuandi annuè vnum ducatum ſine pacto redemptionis, valet ſecundum communem curſum nunc currentem triginta ducatos. Et ſi apponatur pactum pro venditore, deſcenditur ad quatuordecim vel quindecim, aut etiam infrà vt etiam experientia monſtrat. Et tamen ſi apponeretur illud pactum in fauorem emptoris, parum vltrà triginta dari ſolet.

Coroll. 3. Inde iterum fit, illa duo pacta eſto ſint pretio æſtimabilia, non tamen ſunt in æſtimatione æqualia; alioqui tantū deberet ob vnum eorum pretium augeri, quantum ob aliud diminui, & per conſequens appoſito pacto in fauorē emptoris, deberet pretium in duplum augeri, ſicut in ſubduplum minuitur, pacto pro venditore appoſito, idq; ſi ſit proportio geometrica ſeruanda. Vel ſi arithmetica, tantū deberet emptor vltra pretium iuſtum dare pacto pro ſe appoſito, quantum defalcatur à pretio iuſto, pacto pro venditore appoſito. Et ita ſi emit cenſum vnius ducati, appoſito pro ſe pacto reuēditionis, deberet pro illo dare vel ſexaginta ducatos geometricè, vel quadraginta quinque arithmeticè, vt patet intuenti. Hoc autem nemo iuſtificaret, vt puto.

Coroll. 4. Inde iterum fit, illum contractum iniquum eſſe, cæteris paribus quo cenſus ſeu fundus emitur, appoſito vtrinque pacto redemptionis, id eſt, quod emptor habeat facultatem, quando velit, ad contractum reſcindendum, ſimiliter & venditor eandem habeat facultatem. Quod dicitur in vſu eſſe inter nobiles in nonnullis locis, quaſi pactum pacto æquale eſſet, cum tamen non ſit: nam per alterum acquiritur actio realis, per alterum verò perſonalis, quę longè inferior eſt, quàm realis. Et Coroll. iterum patet, quia ex oppoſito ſequitur, hunc cōtractum iuſtum eſſe, quo quis pro cenſu valente triginta, ſi ſine pacto redemptionis emeretur, illum pro eiſdem triginta emat, pacto inſuper in vtriuſque fauorem appoſito. Eò quod illic datur pretium iuſtum ipſius cenſus in ſe; & ſi pactum pro vno apponitur, aliud ſimile pro altero apponitur. Quæ pacta ſi æqualis æſtimationis eſſent, totus contractus eſſet æquus, & iuſtus. Sed conſequens eſt falſum: quia in hominum æſtimatione longè plus valet cenſus ſimpliciter irredimibilis, in quo plenum dominium ipſe emptor habeat, nulla facultate in venditore remanente, quam cenſus idem, in quo tam diminutum acquiritur dominium, vt in poteſtate venditoris ſit, poſſeſſorē illo priuare, quantamcunq; emptor habeat facultatem compellendi venditorem, ad reſcindendum contractum.

Limitatio quarti corollarij. Ideo ad iuſtificationem talis contractus neceſſarium eſt, vel gratia, & liberalitas contrahentium interueniat, qua gratis velint onus reuendendi, pro onere emendi ſubire, non obſtante eorum inæqualitate: vel pretium minuere, iuxta exigētiam maioris grauaminis vnius pacti, quàm alterius. Et ita pretium iuſtum in tali contractu; debet mediare inter pretium illius cenſus irredimibilis, & pretium eiuſdem, pro voto venditoris redimibilis, ita vt nec ſit triginta nec quindecim, ſed aliquid ſupra quindecim, quantum valet pactum in fauorem emptoris appoſitum: quæ omnia patent intuenti.

Reſpondetur Ad motiua pro priori ſententia adducta, reſpondetur. Ad primum, patet in caſu

non

non esse mutuationem, quanquam habeat similitudinem cum illa. Quamuis. n. emptor possit pretium, quod dederat, reuocare, vt rescindatur contractus, seu vt reuenditio fiat: non tamen ob id est mutuum. Quod inde apertè apparet; quia in mutuo manet actio directè ad rem mutuatam, non habito respectu ad aliarum rerum interitum, vel permanentiam, nec ad contractum alium: ideò quæcunque in alijs rebus mutuatio fiat, semper mutuatarius manet debitor mutuanti. In nostro autem casu, non manet directè, & per se in emptore actio ad pretium, quod pro re dederat absolutè, sed ad rescindendum contractum prius celebratum, seu ad reuendendum rem prius emptam. Quæ quidem actio longè diuersa est ab actione, quam mutuator habet. Vnde si res prius empta non sit, cessat actio emptoris, quæ erat ad rescindendum contractum, eò quòd talis rescissio amplius locum habere non potest.

Ad secundum dicendum, quòd ratio probat huiusmodi contractum in casu esse iniquum & iniustum, si pretium non sit mutuatum, seu actum: quod concedimus; si tamen detur pretium correspondens valori census in se, dempto pacto redemptionis ex parte venditoris, & vltrà aliquid superaddatur, ob pactum reuenditionis, in fauorem emptoris appositum, omnia erunt ad æqualitatem redacta. *Ad 2.*

Ad tertium etiam responsio patet ex dictis, quia non obstante illo grauamine venditoris, potuit tamen in pretij taxatione compensatio, pro illo grauamine, & reliquis (si quæ sint) fieri, ita vt æqua maneat vtriusque conditio: ex quo enim illa grauamina, & onera sunt pretio æstimabilia, omnia possunt per pecuniam compensari. *Ad 3.*

Hæc dicta sunt, considerando contractum & naturam eius in se; qui etsi (vt præfertur) iustificari possit, est tamen talis contractus dissuadendus: Tum, quia videtur habere speciem mali, ob nonnullam similitudinem, quam cum mutuo habet: Tum etiam, quia daretur ansa vsurarijs suas vsuras palliatè exercendi. Dicerent. n. his qui mutuo petunt, non mutuabo, sed, emam à vobis rem vel censum, seruata mihi facultate contractum rescindendi. Et ita quando aliquid essent lucrati, contractum rescinderent, in quo idem aut plus, quàm per apertã vsuram lucrarentur. Et ita contractus huiusmodi meritò præsumitur vsurarius. Et hoc maximè de illis præsumendum est, qui vsuras exercere solent, specialiter, si pretium diminutum pro re sic empta dederint. Quod si integrum pretium dederint, & pro onere venditori imposito compensationem iustam fecerint, & vsuras exercere non soleant, quamuis eorum contractus vsurarius non præsumatur, & post factum possit tolerari: nihilominus ante factum dissuadeatur, ne inde vsurarij occasionem sumant, ad suam pessimam intentionem opere, quamuis palliatè, complendum. *Contractus de censu redimibili ex parte emptoris dissuadendus est. Ratio.* Redeundo igitur ad contractum, de quo quæstio principalis mota fuit, & ad pacta cum quibus solet communiter census redimibilis emi: Esset dubium de illo alio pacto, quo scilicet venditor obligatur, possessiones (in quibus census est institutus) bene cultas & reparatas tenere, nec possit eas, sine consensu censualistæ, vendere; & de venditis decimam censualistæ soluere. Secundò de pacto commissi, s. quod si per duos annos pensionem non soluerit, eo ipso integrum dominium prædictarum possessionum in censualistam transferatur. Tertiò de pacto postremo, quo aliquando venditor obligatur ad pensionis solutionem, etiamsi ob temporis sterilitatem possessiones fructificare desinant, aut etiamsi omnino pereãt. Quæ breuiter veniunt absque disputatione absoluenda. *De alijs pactis quæ in censu redimibili solent apponi, dubia tria. 1. 2. 3.*

Ad primum, videtur illud pactum tenere naturam emphyteusis, & non puri census, eò quòd per illud pactum fit, vt censualista habeat dominium directum possessionum, in quibus census institutus est. Huius signum est, quòd censuarius possessiones illas sine cõsensu cẽsualistę vẽdere nõ possit: similiter quod de vẽdetis decima cẽsualistæ soluatur; quod fit in signum dominij, quod in illis possessionibus ipse censua- *De 2. & 3. pacto.*

Quomodo differat census ab emphyteusi

lista habet; hoc tamen magis proprium est emphyteusi, vt patet, quàm censui. Ideo census, qui modo sunt in vsu, non videntur pari, sed mixti. Differunt tamen ab emphyteusi, propriè loquendo, quia in emphyteusi (vt suprà dicebam) dominus possessionis, seruato sibi dominio directo, illam possessionem in emphyteutam quo ad vtile, transfert, vt inde annuè certam ab illo pensionem percipiat. In cẽsu autẽ, qui nunc est in vsu, ipse cẽsuarius (qui dominus possessionis est) seruato sibi vtili, directum dominium in censualistam transfert, obligatus eidem certam pensionem annuè soluere. Contractu tamen celebrato, emphyteusis, & census conueniunt, quo ad directũ, & vtile, & pensionem & obligationem decimam soluendi, & in possessionis venditione consensum censualistæ exigendi. Quo supposito, dicendum, quod hæc omnia licitè fieri possunt, nec de se malitiam aliquam inuoluunt. Vnde potest, qui possessiones proprias habet, alteri eas donare in toto, & in parte; & ita potest in alterum directum dominium transferre, vtili sibi seruato. Potest se obligare etiam pro voluntate, ad alteri pensionem annuam soluendum, & illa alia omnia poterit pro voluntate, & gratis subire. Et sicut hæc omnia dominus possessionum pro voluntate, & gratis subire potest; ita, & eadem onera in se suscipere potest, pretio interueniente; quandoquidem omnia illa pretio sunt æstimabilia, vt de se constat. Et per consequens tale, & tantum pretium potest pro illis omnibus oneribus dari, vt seruetur æqualitas, & iustitia. Ac proinde non est dubitandum, in pacto illo priori, quin licitè possit apponi, modo iustum seruetur pretium. Hoc autem non semper est idem aut æquale; nam census præfatus, leuandi annuè vnum ducatum, maioris valoris est, quantò in pluribus, & melioribus possessionibus est institutus: non solùm propter maiorem securitatem pensionis soluendæ, sed etiam propter dominium directum, & ius percipiendi decimam, si possessiones illæ vendantur: nam ex pluribus, & maioribus possessionibus, si vendantur, maior decima speratur, cæteris paribus. Sicut etiam, cæteris paribus; census maioris valoris est, quanto res, in qua est institutus est magis venalis, aut frequentius vendi solet, eo, quod frequentius decima soluenda speratur. Est itaq; in emptione huiusmodi censuum, pro pretij iusti taxatione, ad hæc (quæ dicta sunt (& multa alia respectus habendus. Quantum tamen, pro singulis censibus pretium dari debeat, non potest sub regula certa comprehendi, sed recurrendum est ad communẽ, & approbatam consuetudinem, simul & ad iudicium virorum prudentum, vt sciatur, quando, & quantum, vltra communem consuetudinem sit in pretio ascendendum, aut econtra descendendum.

In quo etiam conueniant.

Vtrunque pactum licitè apponi potest cõtractui censuali.

Quatenus iustum pretium in proposito seruari possit ac debeat.

Quale debeat esse pretium censuum singulorum.

De 4. pacto. Quid de eo sentiendum.

Quantùm ad secundum, scilicet, de pœna commissi, si censuarius pensionem per biennium non soluerit: Dicendum illam pœnam non esse longe à iure remotam; nam emphyteuta, & colonus si per biennium pensionem non soluerint, iure re ipsa priuantur. Vt habetur, de iureiurando in c. querelam. & idem habetur 10. q. 2. cap. hoc ius quanquam illic dicat glossa, hoc ius tantum Ecclesię conuenire. Quod etsi verum sit de iure, nil tamen inconuenit, hoc idem priuatis personis, ex conuentione priuata, similiter competere, vt in emphyteusi, & in locato, fit. Non tamen dubium est, posse pœnam conuentionalem contra censuarium, pensionem suo tempore non soluentem, imponi. Ad hoc tamen, quod huiusmodi pœna executioni iustæ tradatur, id videtur attendendum; An scilicet censuarius per biennium non soluendo, sit in culpa, an non. Nam si in culpa non sit, ita, vt per eum non stet, quo minus pensionem soluerit, iniquum, & iniustum videtur, præfatam pœnam executioni mandare: quandoquidem vbi non est culpa, iniustè infligitur pœna, vt si paupertate pressus non soluit: nam tunc non solum impium est, pœnam contra illum inopem exequi, cùm sit afflicto afflictionem adiungere, sed & illum ad pensionis solutionem compellere, cùm

In huiusmodi pœnæ executione quid obseruandum. 1.

ex charitate ipse censualista teneatur illi vel pensionem pro tunc remittere, vel ad soluendum eidem dilationem, seu tempus concedere, etiamsi opus sit de suis proprijs bonis illi subuenire. Quod vtinam aduerterent censualistæ, & alij creditores, quibus debitores in termino assignato, paupertate pressi, soluere non possunt. Secus si non necessitate, seu aliquo legitimo obstaculo impediti, sed voluntate, & negligentia soluere prætermittant: tunc enim ob moram digni sunt, qui pœnam stabilitam soluant, quemadmodum suprà, quando de vsura agebamus, diximus.

Et procedit hoc de pœna per contrahentes imposita, moderata quidem, non excessiua, ita vt nec tam parua sit, quod metu eius debitor ad soluendũ in termino assignato non moueatur: nec tam magna sit, vt impium sit eam exequutioni mandare, cùm sit culpæ, seu moræ debitoris disproportionata. De pœna autem commissi, quæ contractui solet apponi, videtur, quod excessiua sit, & immoderata. Quamuis in emphyteusi, colonatu, & locato, & alijs huiusmodi, excessiua non sit, sed iusta. Cuius discriminis ratio est aperta: nam in emphyteusi, si emphyteuta ob non solutionem per biennium, re ipsa totaliter priuatur, nulla illi iniuria, aut damnum fit, eo quod hac lege fundum illum à suo Domino suscepit, vt si per biennium pensionem non solueret, redeat fundus ad dominum suum, qui illum emphyteutæ tradiderat. Et ita redeunt res ad statum, in quo erant ante contractum emphyteuticum. In contractu autem censuali, vti nunc in vsu est, si fundus, in quo census est constitutus, ob non solutionem pensionis efficeretur totaliter censualistæ, res non ita ad priorem statum redirent, sed censuarius maneret suo fundo priuatus, quem ante contractum tanquam proprium plenariè possidebat. Et censualista eundem fundum plenariè sibi acquireret, quem ante contractum minimè habebat. Vnde censualista manet notabiliter cũ lucro & censuarius notabiliter cũ damno, & tanto cũ maiori damno, quo maioris pretij, & valoris erat fundus in quo census fuit constitutus. Vnde stat, fundum censualem valere quatuor millia ducatorum: & censum ibidem constitutum esse paruum, puta leuandi annuè vnum ducatum pro triginta, aut viginti ducatis emptum. Et fieret vt per non solutionem pensionis censualista totum fundum illum sibi acquireret loco viginti ducatorũ, quæ pro censu tradiderat, quod est exorbitantissimum.

Cur pœna cõmissi contractui censuali apposita sit excessiua non etiam in emphyteusi.

Præterea si pœna legis commissoriæ in censuali contractu locum haberet, similiter locum haberet in pignoribus, vt licitum sit mutuare, vel emere, aut vẽdere aliquid accepto pignore, hac lege, vt si in termino præfixo debitor non soluerit ipsum pignus efficiatur creditoris loco eius, quod illi erat soluendum. Hoc autem est reprobatum in c. significante, de pignoribus & meritò, eo quod obligatio pignoris communiter solet fieri pro longè minori quantitate, quàm valeat pignus, vt constat, & ideo si tale pactum valeret, multum defraudaretur debitor. Quæ quidem ratio longè maiorem vim habet in contractu censuali, cum semper possessiones seu bona, in quibus fundatur census, longè maioris valoris sunt, quam pretium pro censu datum.

Alia ratio ad probandum pœnam cõmissi in contractu censuali non habere locum.

Et ita videtur talis pœna commissi emptioni census contra venditorem apposita esse iniqua & iniusta, nec executioni tradenda, etiamsi censuarius per biennium ex negligentia, aut alia culpa pensionis solutionem omittat, nec obstat dicere, contractus censuales, qui in vsu sunt, emphyteusi assimilari, vt suprà tangebatur. Quia illa assimilatio constat in alijs cõditionibus suprapositis, non tamẽ æquiparantur quo ad pœnam legis commissoriæ, in quasi vellet censualista alteri æquari, oporteret censualistam tempore contractus, non tam diminutum pretium censuario dare, sed tantum quantum fundus, in quo censum constituit, valet, & seruato sibi directo, vtile dominium in censuarium pro pensione certa transferre. Tunc enim iustè posset pœnam commissi contractui apponere, & ea executioni mandare, sicut in emphyteusi iustè

Neque item executioni tradenda est.

Quatenus contractus cẽsuales emphyteusi assimilentur.

 fieri

fieri poteſt. Alioqui poſt pœnæ executionem non manerent æquales, vti ante contractum cenſualem erant, ſed longè melior maneret conditio cenſualiſtæ, quàm cenſuarij. Manerent autē æquales poſt pœnā executioni mandatam, ſicut in emphyteuſi manent, ſi cenſualiſta tantum pretium pro fundo dediſſet, quantum valebat ipſe fundus. Et tunc æquipararetur per omnia eius contractus emphyteuſi: & haberet locum pœna legis commiſſoriæ: & poſſet iuſtè executioni mandari, quia tunc perinde eſt, ac ſi fundum in emphyteuſi daret, dando pretium, quod fundo æquiualeat.

Quatenus hoc pactum de pœna commiſsi poßit à cenſualiſta apponi, & executioni tradi.

Quod ſi cenſualiſta (qui non niſi pretium communiter currens dedit) vult pœnam ſimilē apponere, qualis in emphyteuſi apponitur, poterit quidem, ſi rem ipſam attendat. In executione enim pœna contra emphyteutam penſionem ſuo tempore non ſoluentem, fit in re ipſa, ſ. quod emphyteuta priuatur eo, quod dominus emphyteuſis illi tradiderat, tradiderat autem ei ſolum vtile dominium, & illud per pœnam redit ad dominum, quod in re nil aliud eſt, quàm contractum emphyteuticum reſcindere. Et certè hoc ipſum poterit cenſualiſta facere, vel tempore contractus talem pœnam ſeu pactum apponere, vt ſi per biennium penſio illi ſoluatur, ipſe cenſuarius priuetur eo, quod dominus cenſus illi tradiderat: tradiderat autem non fundum, in quo erat cenſus inſtitutus, ſed pretium certum, quod perinde eſt, ac ſi apponeret pactum de reſcindendo contractum, ob non ſolutionem penſionis per biennium. Et in hoc aſſimilabitur hæc pœna per cenſualiſtam apposita, pœnæ commiſſi per dominum emphyteuſis appoſitæ, vt patet intuenti. Et poterit licitè talem pœnam contra cenſuarium penſiones non ſoluentem exequi, ſed non fundum, quem nunquam habuit, ſibi vendicare.

Quod autem pœna legis commiſſoriæ ſit per reſolutionem contractus apparet ex dictis, & etiam ex gloſſa c. ſignificante de pig. vbi ait, legem commiſſoriam ſic fieri. Vendo tibi fundum pro decem hac lege, quod niſi intra certum terminum pretium ſolueris, res ſit empta, in quo inuenitur, quod dictum eſt, ſcilicet, per executionem legis commiſſoriæ res ad priorem ſtatum redire, qualiter non redirent, ſi pœna commiſſi contractibus cenſualibus (vt fiunt) appoſita executioni tradatur. Et ſicut dixi de præfata pœna ob non ſolutionem penſionis appoſita, ita videtur dicendum de eadem commiſſi pœna, contra cenſuarium fundum ſine licentia cenſualiſtæ diſtrahentem appoſita, quod ſcilicet, non eſt licitum huiuſmodi pœnam apponere cum animo eam exequendi, ſicut nec licitum eſt eam exequi. Hæc dixerim in foro conſcientiæ, quicquid ſit de foro exteriori.

De vltimo pacto.

Quantum ad tertium pactum, quo ſcilicet, emptor cenſus venditorem obligat, vt penſionem quolibet anno ſoluat (non obſtante quocunque caſu fortuito, etiamſi res, in qua cenſus eſt inſtitutus, omnino pareat) multis viſum eſt, hoc pactum iniquum

Videtur eſſe iniquum.

Ratio 1.

eſſe, tum quia tale pactum eſt contra naturam contractus cenſualis, quæ eſt, quod pereunte re, in qua eſt inſtitutus cenſus, pereat & cenſus: pereunte autem cenſu, non amplius manet ius in cenſualiſta ad percipiendam penſionem: & ita velle penſionem percipere, ſine iure percipiendi eſſet non iure, ſed iniuria aliena percipere.

2\. Tum etiam, quia tales penſiones poſt rei interitum perceptæ, aut debentur cenſualiſtæ ratione pretij quod ab initio dedit, vel tanquam fructus cenſus, quem emit. Neutrum dicendum videtur. Non primum, quia huiuſmodi penſiones annuè leuatæ, non ſunt merx, quam pro illo pretio cenſualiſta emit, vt ex dictis eſt manifeſtum: nam per pretium illud non penſiones, ſed cenſus fuit emptus. Nec videtur ſecundum dicendum, quia ex quo pereunte re periit cenſus, ex tunc non poſſunt penſiones illæ dici fructus cenſus. Sicut nec rei, in qua erat inſtitutus, ex quo iam periiſſe ponitur.

3\. Tum tertiò hic contractus eſt iniuſtus, quo emo à te agrum, ſeu fundum pro iuſto pretio,

pretio, qui solet annuè deductis laboribus, & expensis, possessor fructificare centum mensuras tritici; vt exempli gratia loquamur: apposito hoc pacto, quod si casu aliquo, quantumuis fortuito & inopinato, fundus pereat, aut omnino fructificare desinat, ipse venditor teneatur mihi ex tunc quolibet anno centum mensuras tritici soluere, igitur similiter erit iniustus casus, de quo loquimur, ex quo sunt omnino similes. Et tamen videmus hanc legem, seu pactum, passim in emptione census, etiam redimibilis apponi.

Respondetur, his non obstantibus, videtur pactum illud de se non deprauare contractum, si loco talis oneris, quod venditori iniungitur, emptor proportionaliter in pretio ascendat. Id patet, quia omnia huiusmodi onera, vt iam sæpe dictum est, sunt pretio æstimabilia, ac proinde poterit Præfato oneri aliqua pecuniæ quantitas proportionari, qua pro huiusmodi onere soluat, erit æqua vtriusque conditio. Non igitur de se deprauat contractum præfati pacti appositio, sed pretij diminutio. *Resol.* *Quomodo prædictum pactū per se non deprauet contractum.*

Secundò ille contractus cum tali pacto celebratus, videtur posse in duos de se licitos resolui, puta in contractum emptionis, qua census emitur, & in contractum assecurationis, quo venditor in se periculum census præfati in omni euentu suscipit. Si igitur in vtroque iustum pretium seruetur (attenta qualitate fundi, seu possessionis, in qua est cēsus institutus, si est periculis paucis, aut multis exposita) totus contractus manebit licitus, & iustus, vt patet. *Prob. 1.* 2.

Tertiò iste contractus non est de se illicitus, quo emo à te censum super vinea tua institutum, hac lege, quod & si aliquo anno, ob casum aliquem etiam fortuitum, non fructificet, soluas tunc pensionem, ac si fructificaret: Nam aliâs vt plurimū damnarentur census fructuarij, aut etiam pecuniarij in terris triticum fructificantibus instituti, de quib. quolibet anno soluatur pensio, cùm tamen non quolibet anno fructificent, sed alternatiuè, vno anno semina suscipiunt, & fructificant, alio verò quiescūt, & tamen pensionis solutio non quiescit. Sicut igitur contractus de se non est illicitus, si pactum apponatur de pensione soluēda, esto vno anno fundus desinat fructificare: igitur pari forma poterit licitè pactū apponi, quod pensio soluatur, etiam si duobus annis desinat fructificare, & ita si tribus, & ita si quatuor, & per consequens, si semper, ac proinde si semper fructificare desinat, perinde est, ac si fundus perierit, sequitur posse pactū apponi, quando etiamsi fundus pereat, pensionis solutio nō cesset. 3.

Quartò iste contractus non est de se illicitus, quo censum emo in fundo tuo specialiter institutum; sed non solum, sed etiam in reliquis bonis tuis habitis, & habendis, & in persona tua, quandoquidem census personalis est instituibilis, sicut & realis, vt ex dictis constat. Sed talis est cēsus, cui apponitur pactum de semper soluenda pensione, etiamsi fundus ille omnino pereat, cū maneant alia bona venditoris, vnde solui possit, & illis adhuc pereuntibus, manet persona ipsius debitoris. Sed hac & illis pereuntibus, perit tunc similiter census, & ex tunc percipi pensio non poterit vsque tunc, tamen semper manet in emptore ius ad pensionem exigendā, quandiu venditor potēs est eā soluere. Et ita patet responsio data, quod si illud grauamē, seu onus, quo pereunte fundo manet venditor ad semper pensionē soluendā obligatus, si per iustū pretiū debita compensatio fiat, contractus nō est dānandus: est tamen damnādus tamquam iniquus, & iniustus, si pro tali cēsu ita assecurato, seu qualificato nō detur maius pretium, quàm soleat sine tali assecuratione dari. Debet autem emptor in tantū pretium augere, quantum valet præfati census assecuratio, ad arbitriū boni, & prudentis viri. 4.

Nota tamen, quod clausula, quæ in cōtractibus huiusmodi solet cōmuniter apponi, nō est, quod vēditor se obliget ad solutionē pensionis, etiā casu, quo res, in qua fundatus est cēsus, perierit, sed obligat se, manente re illa, ad præfatam pensionis solutionē, *NOTA.*

quicunque casus fortuitus accidat, quo s. fundus desinat fructificare, nec talis clausula est interpretanda, ita vt ad casum quo fundus, vel res omnino pereat, extendatur, nisi de hoc expressa in contractu mentio fieret, maximè cum pretium communiter currens pro huiusmodi censibus redimibilibus satis tenue sit.

Resp. ad rationes opposi-tas. Ad rationes ante oppositum factas respondetur. *Ad 1.* Ad primam dicendum, non sequi, pactum apponitur contra naturam contractus, igitur deprauat ipsum: quia absq; deprauatione potest apponi alium contractum inducẽdo, vt suprà satis ostensum est. Et ita illud pactum quodammodo inducit contractum assecurationis. Et secundum hoc, esto perierit census, re ipsa pereunte, adhuc ratione assecurationis tenetur venditor pensionem soluere, ac si census extaret.

Ad 2. Ad secundam dicendum, quòd in casu quodammodò est census in omnibus bonis & persona venditoris institutus, & ita quamuis aliquis fundus signatus pereat, non ideò perit consensus, & per consequens, pensiones illas tanquam fructus sui cẽsus poterit percipere. Et per hoc patet ad primam & secundam rationem.

Ad 3. Ad tertiam dicendum, contractum, de quo sonat argumentum, non esse de se illicitum, cum sit mixtus ex emptione agri, & assecuratione fructificationis. Et ideò si pro vtroque suum iustum pretium detur, non video in eo iniquitatem, sicut nec in emptione census eodem adiecto pacto. *Alia communis solutio rationum prædictarum.* Adde quòd si hæ rationes probarent intentum, scilicet illicitum esse pactum, de semper soluendo pensionem, etiam probarent, pactum esse illicitum de soluendo pensionem, illis annis, quibus fundus non fructificauerit, ex quo rationes illæ æquè possunt ad hunc casum applicari, sicut ad alium, vt *Nota.* patet intuenti; sed consequens est falsum, igitur. De his hactenus. Et quoniam ex his, quæ hic tractata sunt, & decisa, arbitror notum esse, quid ad rationes; quas in initio huius quæstionis proposuimus, sit respondendum: ideò in his non opus est amplius insistere.

INDEX

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HISCE TRACTATIBVS CONTINENTVR, SECVNDVM ORDINEM Alphabeticum Digestus.

D.

damnum

morta

G.

H.

I.

Lucri

M.

N.

O.

P.

foro

FINIS.

